

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наукове товариство аспірантів і студентів

МАТЕРІАЛИ
XII Міжнародної науково-практичної конференції
студентів і аспірантів
(15–16 травня 2018 року)

Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
Наукове товариство аспірантів і студентів

МАТЕРІАЛИ

ХІІ Міжнародної науково-практичної конференції
аспірантів і студентів

**«Молода наука Волині: пріоритети
та перспективи досліджень»
(15–16 травня 2018 року)**

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2018

УДК 001(477.82)(082)
М 75

*Рекомендовано вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 26 квітня 2018 р.)*

Оргкомітет конференції:

Коцан Ігор Ярославович – ректор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, доктор біологічних наук, професор, голова оргкомітету;

Бояр Андрій Олексійович – проректор з наукової роботи та інновацій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, доктор економічних наук;

Глова Ірина Василівна – начальник науково-дослідної частини Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат психологічних наук;

Караїм Ольга Анатоліївна – куратор Наукового товариства аспірантів і студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат економічних наук, доцент;

Киричук Ольга Миколаївна – фахівець науково-дослідної частини Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

М 75 **Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (15–16 травня 2018 року).** – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 17,8 Мб.

ISBN 978-966-940-156-4

У збірнику вміщено тези доповідей та повідомлень аспірантів і студентів, учасників XII Міжнародної науково-практичної конференції «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (15–16 травня 2018 року) у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки.

Матеріали подано за загальною редакцією наукових керівників.

УДК 001(477.82)(082)

ISBN 978-966-940-156-4

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2018

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018

Зміст

Біологія, лісове та садово-паркове господарство

Андрійчук Б. І., Степанюк Я. В.

Палеозоологічні знахідки представників класу *Reptilia*
мезозойської ери на території сучасної України 31

Білецька О. А., Селедець Ю. Р., Поручинська Т. Ф.

Плив ароматичної олії бергамоту на нейродинамічні властивості
нервової системи 33

Білецька О. А., Новак І. В.

Дуплогніздні птахи лісових біоценозів Шацького національного
природного парку 35

Білецька М. Г., Черевата О. Г.

Гніздова біологія кроногніздних птахів Центрального парку культури
і відпочинку міста Луцьк 37

Галамай І. В., Шевчук А. Б.

Оцінка адаптаційно-резервних можливостей школярів 39

Гочачко К. Ф.

Інформаційне перенавантаження, його причини та можливі наслідки 42

Гузюк А. А., Степанюк Я. В.

Морфологія органа нюху гадюки носатої, *Vipera ammodytes*
(*Reptilia*, *Squamata*) 44

Захарчук О. О.

Стан рухової активності дошкільнят в умовах дошкільного закладу
(на прикладі м. Маневичі) 46

Копець М. В., Абрамчук О. М.

Особливості міжпівкульної організації емоцій 48

Коржик О. В., Моренко А. Г.

Особливості мозкового реагування чоловіків та жінок
в умовах зупинки і переключення моторних програм 51

Легкий Ю. В., Степанюк Я. В.

Порівняльна морфологія органа нюху у короткошийної червоночеревої
черепахи *Emydura subglobosa* (*Reptilia*, *Testudines*) та ящірки прудкої
Lacerta agilis (*Reptilia*, *Squamata*) 54

Лисенко Р. І.

Молюски р. Стохід як проміжні хазяї трематод в межах
НПП «Прип'ять–Стохід» 56

Матолінець М. І., Решетицька Я. О.

Кореляційний аналіз викликаних потенціалів кори головного мозку
в правшів та лівшів під час класифікації стимулів пов'язаних
з локалізацією об'єкта..... 58

Миронець М. Ю., Абрамчук О. М.

Нейрохімічні механізми пам'яті..... 61

Неоднічик І. М., Голуб В. О.

Хвороби картоплі та стан їх поширення в умовах
Західного Полісся України..... 63

Панівська О. В.

Оцінка функціонального стану школярів з розладами
опорно-рухового апарату..... 66

Розік А. І., Павлович О. С., Поручинський А. І.

Вплив музики на результативність виконання когнітивних завдань
у чоловіків..... 68

Титюк О. В.

Орган нюху *Ancistrus dolichopterus*: новий тип морфогенезу
нюхових розеток..... 71

Фіщук О. С., Андрєєва В. В.

Фізіологія водоутримуючої здатності хвойних м. Луцька..... 72

Хабазняк В. К., Броневиц О. М.

Вплив нейрофідбек-тренінгу на рівень агресивності підлітків..... 74

Цибульська О. В.

Динаміка показників фізичного розвитку молодших школярів
в умовах адаптації до навчання..... 77

Чмух Я. М.

Вплив альфа-тренінгу на показники пам'яті..... 80

Шалагай М. О., Омельковець Я. А.

Морфологія вестибулярних ядер канюка звичайного (*Buteo buteo buteo*)..... 82

Шкабура Д. С., Степанюк Я. В.

Порівняння морфогенезу периферичного відділу нюхового
аналізатора мармурового аноліса *Anolis marmoratus*
та ящірки вірменської *Darevskia armeniaca* (Reptilia, squamata)..... 84

Ясюк О. С.

Видове різноманіття і біологія безхребетних тварин-гідробіонтів
антропогенних водойм Рівненської області..... 86

Географія, туризм, землеустрій

Бакалейко В. А., Міщенко О. В.

Розвиток подієвого туризму у Демидівському районі
Рівненської області..... 89

Бакалейко В. А., Павловська Т. С.

Туристсько-рекреаційний потенціал Демидівського району
Рівненської області..... 91

Гашинська В. В., Нетробчук І. М.

Динаміка змін якості води річки Стир у місті Луцьку 94

Геналюк Р. М., Нетробчук І. М.

Особливості термічного режиму повітря і ґрунту у західній частині
міста Луцька..... 96

Горяна О. А., Фесюк В. О.

Особливості територіального поширення джерел басейну р. Стир
та характеристика їх хімічного складу..... 99

Дмитроца І. В., Тарасюк Н. А.

Сучасна екологічна ситуація в промислових районах України
(на прикладі м. Кривий Ріг)..... 102

Єдинак Н. А., Ільїна О. В.

Нетрадиційні методи лікування як чинник конкурентноспроможності
санаторно-курортних підприємств 105

Киришко С. А., Тарасюк Н. А.

Екологічні проблеми басейну р. Дністер..... 107

Коваль Д. І., Нетробчук І. М.

Просторова оцінка метеорологічного потенціалу атмосфери
Волинської області..... 110

Колоненко Н. А., Тарасюк Н. А.

Екологічний туризм Рівненського району..... 113

Кондратюк А. В.

Аналіз методики нейромережевого розпізнавання
кольорових зображень 115

Кравчук Н. В.

Лікувально-реабілітаційні можливості колишнього обласного
санаторію матері і дитини «Турія»..... 118

Мороз М. М.

Екологічні проблеми нелегального видобутку бурштину
у Волинській області..... 120

Оласюк І. Ю., Міщенко О. В.

Рекреаційні ресурси Любешівського району Волинської області 123

Панасюк С. С.	
Бузькі голендри на території Волині: історичні й географічні аспекти розселення	125
Параниця І. А., Фесюк В. О.	
Джерела басейну річки Турії як об'єкти природно-заповідного фонду	128
Пасічник М. П., Ільїн Л. В.	
Біотичні особливості донних відкладів озера Велика Близна (Волинське Полісся)	130
Притулюк Л. В.	
Динаміка змін якості води річки Прип'ять у Волинській області	133
Сасовська О. О.	
Потенціал лікувально-діагностичної бази санаторію у Згоранах	135
Семенюк А. В., Мельник В. М.	
Теорія і практика кадастрового картографування в сучасній Україні	138
Смага Т. А., Фесюк В. О.	
Гідрохімічний склад води джерел басейну річки Стохід	140
Сучко О. С., Карпюк З. К.	
Бальнеологічно-рекреаційний потенціал санаторію-профілакторію «Журавка»	142
Фульмес О. М., Ільїна О. В.	
Монастирі Волині як об'єкти паломництва	145
Чевжик О. Т.	
Подієві ресурси Володимирецького району Рівненської області	147
Шелест Я. Л., Тарасюк Н. А.	
Мінеральні води Полісся Рівненщини	149

Екологія

Боярчук А. М., Тарасюк Ф. П.	
Екологічна функція лісових екосистем Луцького району	153
Видюк Т. О., Гриценко І. О., Левковець С. І.	
Визначення якості питної води	155
Денесюк О. В., Цьось О. О., Карайм О. А.	
Гідрохімічний аналіз поверхневих вод річки Жидувка	158
Затхей О. Р., Музиченко О. С.	
Екологічні проблеми гірничодобувних підприємств Червоноградського гірничопромислового району	160

Ігнатюк К. В., Лавринюк З. В.	
Екологічні особливості біорізноманіття водно-болотних угідь Шацького національного природного парку	163
Корнейко О. А., Цьось О. О., Карайм О. А.	
Оцінка екологічного стану лісів ДП «Горохівське ЛМГ»	165
Ліхван Д. В., Тарасюк Ф. П.	
Лісові екосистеми Ратнівського району	167
Ліщук С. О., Музиченко О. С.	
Особливості формування фітоценозів породних відвалів Нововолинського гірничопромислового району	170
Ляшук Т. В., Карайм О. А.	
Гідрохімічний аналіз поверхневих вод річки Луга-Свинорийка	172
Миронюк О. О., Карайм О. А.	
Охорона і захист лісів у межах Львівського ОУЛМГ	175
Оксентюк І. В., Цьось О. О.	
Структура господарської діяльності ДП «Любомильське лісове господарство»	178
Павлюк К. М., Музиченко О. С.	
Оцінка видового різноманіття та екологічного стану парку відпочинку 900-річчя Луцька	180
Полєжаєва Ю. В., Музиченко О. С.	
Особливості лісовідновлення та лісорозведення в ДП «Поліське лісове господарство» Волинської області.....	183
Себало О. П., Музиченко О. С.	
Екотонні угруповання річки Луга в межах міста Володимир-Волинський.....	185
Семенюк В. К., Жданюк Б. С.	
Зміна чисельності популяції лелеки білого на території Любомльського району.....	188
Шепшелей Ю. В., Лавринюк З. В.	
Оцінка якості водовідведення та очистки комунальних стоків міста Ковеля за сполуками нітрогену	191

Економіка

Андрійчук М. П., Борисюк О. В.	
Страхування як самостійна економічна категорія	193
Антонюк Д. В., Мохнюк А. М.	
Особливості формування стратегії розвитку на вітчизняних підприємствах	195

Басараб В. В., Стрільчук Р. С. Державне регулювання зайнятості населення в Україні: на прикладі Волинської області	198
Блянюк М. О., Троневиц М. М., Стрішенець О. М. Вплив трудової міграції на економіку України.....	200
Бобрівник Р. В., Кравець Д. М., Проць Н. В. Проблеми фінансового забезпечення охорони здоров'я.....	203
Боричевська І. Г., Бегун С. І. Загрози демографічної безпеки в Україні.....	206
Боричевська І. Г., Івашко О. А. Щодо питання офшорної діяльності	208
Боричевська І. Г., Лялюк А. М. Маркетингові дослідження реклами в Україні на предмет наявності гендерної дискримінації	210
Бурик Ю. Р., Рудик Н. І. Стан розвитку франчайзингу в провідних країнах світу порівняно з Україною.....	212
Бурик Ю. Р., Якимчук М. Р., Стрішенець О. М. Суть культурних та креативних індустрій, як індикаторів росту регіону	215
Власік Д. І. Податок на прибуток чи податок на виведений капітал	217
Галянт С. Р. Передумови генезису української інституціональної економічної теорії	220
Дем'янець Д. О. Економічні наслідки підвищення мінімальної зарплати в Україні.....	223
Диль Х. М., Геліч М. В. Підприємницька діяльність в Україні	226
Дубина Н. О., Рейкін В. С. «Крива Лаффера» та рівень тінізації економіки	228
Жила А. В., Борисюк О. В. Оптимізація рівня податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні	231
Жолоб К. О., Поліковський Р. О., Бортнік С. М. Удосконалення систем стимулювання як засіб підвищення продуктивності праці персоналу підприємства	233

Зайчук К. А., Стрішенець О. М. Аналіз діяльності суб'єктів туристичних послуг на Волині протягом 2014–2015 років	236
Зивсюк Х. В., Денисюк Н. В. Системи оплати праці в зарубіжних країнах	239
Іванашико І. С., Новак Л. В., Євпак Ю. С., Стрішенець О. М. Культурні та креативні індустрії в контексті регіонального розвитку	241
Капись А. В., Сур'як А. В. Модель Харрода–Домара для створення умов економічного зростання в Україні	243
Конюх І. М., Грицюк Н. О. Дефініція стартапу та основні аспекти ефективного функціонування	246
Костечко В. В. Особливості обліку податку на прибуток і відстрочених податків	248
Лов'ян С. С. Структура експорту в Україні та її вплив на стан економіки	251
Лов'ян С. С., Червеняк В. С., Новосад О. В. Особливості тарифоутворення на газорозподільних підприємствах	254
Макарчук Б. В., Цимбалюк І. О. Податкові інструменти впливу на інвестиційну активність в Україні	257
Макарчук С. В., Сак Т. В. Роль кон'юнктурних досліджень у системі маркетингу	259
Малютенко В. С., Омелянчук Н. В., Стрільчук Р. С. Проблеми безробіття в Україні на прикладі Волинської області	262
Матвеєва Т. І., Дацюк-Василюк Г. Я. Переваги та ризики застосування криптовалют в економіці України	264
Мельничук С. О., Панівська О. В., Павлов К. В. Динаміка рівня цін на житлову нерухомість у Волинській області	267
Микитюк Є. І., Луцук В. І. Перспективи газотранспортної системи України	269
Микитюк Є. І., Шостак Л. С. Проблеми зайнятості молоді в Україні	271
Мирошниченко О. А., Панасюк Ю. О., Стрішенець О. М. Мораторій на землю України: позитивний та негативний досвід	273
Наумик А. П. Особливості обліку і оподаткування вакцинації працівників підприємства	275

Оніщук В. С.	
Сучасна валютна політика України.....	278
Оніщук В. С., Панасюк Ю. О., Стрішенець О. М.	
Проблема девальвації національної грошової одиниці в Україні	280
Павлов К. В.	
Соціальні та економічні особливості регіональних ринків житла в Україні	282
Панасюк Ю. О.	
Приватизація державних підприємств в Україні: стан, передумови та перспективи	285
Пархомчук Н. О., Ліщук В. І.	
Розвиток сонячної енергетики в Україні	288
Рудчик О. В., Левицький В. В.	
Оптимізація системи менеджменту активів банківської установи	291
Савчук Л. С., Карлін М. І.	
Інвестиційна безпека України в сучасних умовах	293
Сергуц І. О.	
Operational Control in the Accounting and Analytical System of the Enterprise	295
Скомороха Ю. І., Волинець І. Г.	
Формування та вдосконалення маркетингової діяльності підприємства.....	297
Собчук А. О., Грицюк Н. О.	
Вплив зовнішнього середовища на ефективність діяльності підприємства	299
Сучек С. І., Карлін М. І.	
Формування екологічної відповідальності українців.....	302
Ткачук Ю. Е.	
Структурні зміни на ринку праці.....	304
Тодорюк Ю. Ю., Диль Х. М., Стрільчук Р. С.	
Підприємницька діяльність в Україні	306
Хмеляр В. Ю., Мохнюк А. М.	
Особливості оцінювання ефективності діяльності підприємства.....	309
Хринюк М. М., Волинець І. Г.	
Сучасні підходи до оцінки ефективності використання персоналу підприємства	311
Чучман Н. В., Румін С. М., Стрільчук Р. С.	
Розподіл доходів населення, способи його вирівнювання на прикладі Волинської області	314

Шабала О. В., Баранцева К. А., Стрільчук Р. С.	
Теорія Кейнса: основні причини та шляхи виходу з економічної кризи 1929–1933 рр.	316
Шевчук І. Л., Даценко Т. С., Матвійчук Н. М.	
Особливості утворення та поводження з відходами у Волинській області	319
Януль С. Ю., Бондарчук Ю. І., Стрішенець О. М.	
Особливості оподаткування на ринку нерухомості.....	322
Яровенко М. М., Бегун С. І.	
Народжуваність в Україні	325
Яровенко М. М., Громко Л. С.	
Методи мотивації персоналу на підприємстві	327
Яровенко М. М., Ліпич Л. Г.	
Документальне забезпечення розрахунків з оплати праці.....	330
Яровенко М. М., Лялюк А. М.	
Інтернет-маркетинг та його інструменти.....	332
Яцечко А. І., Івашко О. А.	
Вдосконалення механізмів використання кредитів МВФ Україною.....	335

Журналістика, видавнича справа та редагування

Атлас Л. А.	
Фольклорно-етнографічний матеріал у художньому просторі «Роксоланії» С. Кленовича.....	338
Василюк Т. Ю., Габор Н. Б.	
Специфіка «універсального журналіста»	341
Кичан Д. О., Яворський А. Ю.	
Типові мовні помилки в текстах газети «ВолиньPost»	343
Мельник Д. П.	
Емоційні мотиви впливу реклами на особистість реципієнта.....	346
Семенюк О. В.	
Проблема українсько-польських літературних зв'язків барокового періоду в літературознавстві останніх десятиліть.....	348

Історія, політологія

Баран К. М., Кінд-Войтюк Н. В.	
Іван Григорович Пасевич – герой України.....	352

Бондарук О. В.	
Історія російського повсякдення хіх сторіччя (на прикладі творів Ф. Достоевського)	354
Боріна Б. В.	
Образ Богдана Хмельницького в літописі Самійла Величка.....	357
Бриль О. Р., Шульга С. А.	
Основні види жіночого одягу у Стародавньому Римі	359
Васюхник А. С., Разиграєв О. В.	
Участь Особливої армії у наступі Південно-західного фронту влітку 1916 року	362
Губарик Ю. В., Білик В. А.	
Цар Єзекія та його політика зміцнення Іудеї	363
Губарик Ю. В., Шульга С. А.	
Навмахія	366
Гулюк І. Ю.	
Майнові скарги членів Товариства Ісуса, як інструмент регуляції соціальних конфліктів у часи Хмельниччини	368
Гулюк К. В., Денисюк В. І.	
Конфіскаційна політика російської влади у 30-х роках ХІХ ст.	371
Данилюк Р. О., Шульга С. А.	
Тріумф – найвизначніша військова нагорода Стародавнього Риму.....	373
Джус М. О.	
Діяльність ОБСЄ в Україні	376
Дмитрук Л. Л., Кучерена М. М.	
Державотворча та військова діяльність Симона Петлюри в добу Директорії УНР.....	378
Дударчук Л. В.	
Діяльність митрополита Полікарпа (Сікорського) на Волині в період німецької окупації (1941–1944 рр.)	380
Євтушок І. Л., Чибирак С. В.	
Внесок Якуба Гофмана у збереження пам’яток Волині у міжвоєнний період	383
Жовнір В. О., Білик В. А.	
Правління Марії І Тюдор і реставрація католицизму в Англії.....	386
Жучко Ю. С., Каліщук О. М.	
Пам’ятки сакрального мистецтва села Баїв.....	388
Іщук О. В., Качковська Л. Р.	
Контроль та виконання документів в системі електронного документообігу: вимога сучасного діловодства	391

Кашицький С. В., Ткачук А. П.	
Селянська реформа 1861 р. та особливості її впровадження в Україні.....	393
Кожан Ю. О., Ткачук А. П.	
Трансформація системи судочинства в Російській імперії за реформами 60–90 років XIX ст.....	396
Колайчук М. В., Шульга С. А.	
Клеопатра за античними джерелами	399
Крижук В. В.	
Рада національної безпеки і оборони України: функції та повноваження	401
Кучинська О. В., Білик В. А.	
Причини та особливості повстання Жакерії у Франції 1358 р.....	404
Ланевич І. А., Карліна О. М.	
Перший хрестовий похід: хід та наслідки	406
Лехкобит М. А., Карліна О. М.	
Іконоборський рух у Візантії	408
Литвин Ю. В., Шульга С. А.	
«Катапульти» Риму: баліста, онагр і скорпіон	411
Литвішко А. В., Крамар Ю. В.	
Бенуа Мандельброт – винахідник фрактальної геометрії.....	413
Матюшок В. В., Копачинська Г. В.	
Характерні риси міжнародних відносин СРСР у міжвоєнний період	416
Мекіса Д. Ю., Кінд-Войтюк Н. В.	
Жінки в медицині (на прикладі УПА).....	418
Мельник В. В., Шульга С. А.	
Александр Македонський як полководець	421
Мороз І. М., Кучерена М. М.	
Жінки в національно-визвольному русі в роки Другої світової війни	424
Мудрик І. О., Качковська Л. Р.	
Національна програма інформатизації: механізм та модель взаємодії.....	426
Нерода І. Ю., Кучерена М. М.	
Школа і освіта у Смідині	428
Оголюк В. М., Шульга С. А.	
Формування римської армії у IV–III ст. до н. е. за характеристикою Олександра Махлаюка	431
Петрович І. В., Петрович В. В.	
Web-сторінка як основний документний ресурс мережі Інтернет.....	434

Петрук І. Ю.	
Формування національної свідомості на уроках історії.....	436
Пилипчук Ю. С., Шульга С. А.	
Становище римлянки у добу Республіки.....	439
Подмокла Ю. М., Шульга С. А.	
Чоловічий костюм Стародавнього Риму та символіка його кольорів	441
Поліщук Т. Ю., Ткачук А. П.	
Держава і церква у першій чверті XVIII ст. в Росії	444
Попадюк В. П., Білик В. І.	
Середньовічне місто – місце виникнення перших університетів	447
Потачало Т. М., Трофімук-Кирилова Т. М.	
Особливості ділового спілкування з представниками Великої Британії під час ділових переговорів.....	449
Прокопчук В. С., Ткачук А. П.	
Церква і держава у процесі формування абсолютизму в Московському царстві XVII ст.	452
Рощина А. С., Кучерена М. М.	
Історія Свято-Михайлівської церкви	455
Сайфи С. Х., Шульга С. А.	
Римські терми	457
Сидоров С. О., Білик В. А.	
Образ імператора Юстиніана і великого у творах Прокопія Кесарійського	460
Ситник Х. Р., Ткачук А. П.	
Лжедмитро II в подіях смуті в Московській державі на початку XVII ст.....	462
Стременюк Т. Г.	
Порцеляна зі збірки Волинського краєзнавчого музею	464
Титюк М. М., Качковська Л. Р.	
Спеціальне документознавство: напрями розвитку та актуальні перспективи їх реалізації	467
Ткачик О. О.	
Успенська церква XVII–XVIII ст. в Оконську	469
Тригубець Д. М., Кінд-Войтюк Н. В.	
Михайло Носаль – фітотерапевт, священник, педагог.....	472
Фіщук С. В., Білик В. А.	
Стратегія англійської армії у Столітній війні (1337–1453 рр.).....	474

Фульмес В. С., Кучерена М. М.	
Анатолій Дублянський – працівник Волинського музею	476
Хавень О. В.	
Становище Православної церкви на Волині у 1944–1953 рр.	479

Культура та мистецтво

Блащук Д. М., Марач О. М.	
Український фольклор у композиторській творчості Євгена Станковича	482
Гребенюк А. В.	
Міф і контрміф у соціокультурному просторі України	484
Гриб І. О., Ігнатова Л. П.	
Олег Скрипка – український рок-музикант	487
Жук О. І., Ігнатова Л. П.	
Сучасні музичні проекти	489
Максимчук Н. А.	
Проблема музичної інтерпретації в гітарному виконавстві	491
Маринчук В. С., Ігнатова Л. П.	
Розвиток рок-музики у Луцьку	493
Назаренко О. П., Гордійчук А. М.	
Жанр естради та його особливості	496
Романюк К. О., Панасюк С. Л.	
Творча спадщина Д. Бортнянського в українській музичній культурі	498
Шамріцька Н. М., Панасюк С. Л.	
Українська народна пісня: методико-виконавські особливості	501
Швець Ю. С.	
Хорова спадщина Михайла Вербицького: традиції і новаторство.....	503
Шевчик К. В.	
Творчість Боббі Макферріна та Боба Марлі: компаративний аспект	505

Математика та її застосування

Бовкуш О. С., Ілляшенко В. Я.	
Дослідження з методики викладання математики в середній та вищій школі у СНУ імені Лесі Українки	508
Миколук О. М., Ілляшенко В. Я.	
Значення неевклідових геометрій у формуванні наукового світогляду майбутнього вчителя математики	510

Плахтина І. А., Кравчук О. Л.	
Псевдовклідова геометрія	513
Рафальська А. О., Швай О. Л.	
Математичні софізми і парадокси	515
Ремна О. Р., Федунік-Яремчук О. В.	
Оцінки апроксимативних характеристик класів $B_{p, \theta}^{\Omega}$ періодичних функцій двох змінних із заданою мажорантою мішаних модулів неперервності у просторі L_T	517
Свентик Н. П., Кравчук О. М.	
Математичне моделювання в курсі аналітичної геометрії	520
Стоцька І. М., Кальчук І. В.	
Актуальність вивчення ланцюгових дробів у шкільному курсі математики	522

Міжнародні відносини (країнознавство, міжнародні економічні відносини)

Бенещук С. В., Деделюк К. Ю.	
Особливості формування інноваційної інфраструктури в країнах-інноваційних лідерах ЄС	526
Голіков О. Ю., Скороход І. С.	
Методи конкурентної боротьби на світовому ринку автомобілебудування	530
Гرابко О. І., Сищук А. А.	
Міжнародні виставки та ярмарки як спосіб брендингу продукції українських виробників	532
Дацюк А. А., Копачинська Г. В.	
Боснійська війна кінця ХХ століття: витоки, хід та міжнародні наслідки	535
Дідур Д. Р., Деделюк К. Ю.	
Сучасні проблеми міжнародної трудової міграції та шляхи їх вирішення	538
Дроздик Ю. А., Деделюк К. Ю.	
Особливості прямого іноземного інвестування в Україні	541
Мазурик І. В., Деделюк К. Ю.	
Актуальні напрями активізації інвестиційної діяльності в АПК України	544
Мисюк К. М., Копачинська Г. В.	
Основні воєнні завоювання Чингісхана в Середній Азії	547

Рибалко М. О., Деделюк К. Ю.	
Сутність міграційної кризи, її чинники та наслідки	550
Хірова В. Ю., Деделюк К. Ю.	
Роль криптовалюти на сучасному фондовому ринку	553
Хрущанська Х. М., Деделюк К. Ю.	
Актуальні напрями зовнішньоторговельної співпраці між Україною і ЄС	555
Shimuleni M. S.	
The Impact of Foreign Policy on Regional Development	558

Мовознавство та літературознавство

Бабак А. С., Станіслав О. В.	
Стилістична функція повтору у творі Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц»	560
Боднарчук Ю. М., Сірук В. Г.	
Специфіка жанру роману-драми «Солодка Даруся» Марії Матіос	563
Боярчук А. М., Сірук В. Г.	
Радіоп'єса як жанр у творчості Н. Гуменюк та В. Лиса	565
Букай О. В., Сірук В. Г.	
Екзистенційна проблематика у новелістиці Олега Лишеги	567
Волкова А. В., Шадловська Л. А.	
Зооніми у фразеологізмах на позначення зовнішніх рис людини	570
Горошко В. В., Омельковець Р. С.	
Родильна лексика у говірках Луцького району Волинської області	572
Дацюк Я. П., Станіслав О. В.	
Жанрово-стилістичні особливості та система персонажів у романі «Чума» Альбера Камю	574
Дідух О. О., Сірук В. Г.	
Бібліотека як символ у романі «Танго смерті» Юрія Винничука	577
Дузяк А. С., Сірук В. Г.	
Поезія бітників у художніх перекладах Юрія Андруховича	580
Існюк Т. А., Станіслав О. В.	
Образи та символіка імен дійових осіб п'єси С. Беккета «Чекаючи на Годо»	583
Йодловська А. І., Жуйкова М. В.	
Інтермодальні та полімодальні атрибути в перцептивних модусах зору, дотику, запаху у структурі дефініцій	585

Катранич Т. С., Курилова Ю. Р.	
Роман «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма» Н. Сняданко як альтісторичний твір	588
Козлович Ю. А., Калиновська І. М.	
Канадські топоніми українського походження: етнолінгвістичний і лінгвокультурний аспекти	590
Кошулинська І. А., Яручик В. П.	
Колір як вияв синтезу мистецтв у поезії Миколи Зерова	592
Миронюк К. О., Сірук В. Г.	
Божевільня як екзистенційна проблема у новелі «Споглядання черешні» К. Москальця	594
Найт Н. Ф.	
Міжчастиномовні переходи: проблема вибору терміна назви	596
Нетикша Є. Ю., Каліщук Д. М.	
Лексико-семантичні особливості сучасного англomовного рекламного дискурсу	599
Нікітюк Ю. А., Сірук В. Г.	
Феномен альтруїзму у повісті «Маленьке життя» О. Жовни	601
Павлусь Г. М., Громик Ю. В.	
Форми родового відмінка однини іменників у Луцькій замковій книзі 1560–1561 рр.	603
Пастушок В. В., Сірук В. Г.	
Роман «Якби» Ірен Роздобудько як синтез масового та елітарного	606
Петрущак І. Т., Сірук В. Г.	
Роман «Маша, або постфашизм» Я. Мельника: особливості творення жанру антиутопії	607
Примак М. А.	
Семантичні особливості лексики народної медицини та лікувальної магії Сарненського району Рівненської області	610
Радчук Н. В., Сірук В. Г.	
Сакральний простір у повісті «Москалиця» Марії Матіос	612
Силук К. Л., Локайчук С. М.	
Семантичний спосіб творення українських хореографічних термінів	615
Сірук Ю. В., Бєлих О. М.	
Методика вивчення форм дієслів у німецькій мові	617
Слободенюк А. О., Сірук В. Г.	
Функції художніх засобів у романі «Щоденний жезл» Євгена Пашковського	620

Тимофеева Є. Р., Станіслав О. В.

Проблема місця та призначення жінки у творі «Здрастуй, смутку!»
Франсуази Саган..... 622

Ткачук Ю. С., Павлюк А. Б.

Скорочення в сучасній англійській мові: способи утворення
та особливості функціонування 625

Фіц О. С., Сірук В. Г.

Засоби творення образу жінки в романі «Щоденник страченої»
Марії Матіос..... 628

Хомич К. А.

Проблеми перекладу фільмів і шляхи їх вирішення 631

Шваєвська Б. Б.

Номінації чагарникової рослинності в говірках Горохівського району
Волинської області..... 633

Шеметюк І. М., Головій О. М.

Моделі жіночого характеротворення в малій прозі Г. Флобера 635

Шеметюк І. М., Сірук В. Г.

Іронія як засіб творення персонажів у прозі Б. Жолдака
(на матеріалі антології «Опудало») 638

Янчишина О. Я., Соколова В. А.

Поет в інтерпретації Марини Цвєтаєвої: міф і реальність
(на матеріалі епістолярію) 641

Педагогіка

Грицевич Ю. В., Зінченко М. О.

Розвиток когнітивної сфери молодших школярів
у процесі спілкування з природою 644

Деркач Д. М., Остапівська І. І.

Особливості використання інтерактивних технологій
у початковій школі 646

Корнелюк В. О.

Оцінювання інноваційної взаємодії у навчальному процесі 649

Куць І. В., Остапівська І. І.

Витоки і зміст проектної діяльності в освіті 651

Ліпчинський Б. В.

Розвиток музичної уяви у дітей молодшого шкільного віку
на уроках музичного мистецтва..... 654

Незбрицька О. В., Чернета С. Ю.

Механізми взаємодії закладів середньої освіти
та територіальних громад 656

Петрина О. В., Каптур Г. А.

Формування вмінь текстотворення і текстосприйняття
у молодших школярів на уроках української мови 659

Побережний П. Р., Остапівська І. І.

Використання наочних методів для навчання інформатики
учнів початкових класів..... 661

Радецька Ю. О., Прядко О. М.

Активні методи нейтралізації хвилювання
у дітей під час концертних виступів..... 664

Романчук С. М., Остапівська І. І.

Мотивація як психолого-педагогічний феномен 666

Царик А. В., Мельник І. М.

Моральне виховання молодших школярів на християнських засадах..... 669

Шинкарук Н. О., Остапівська І. І.

Інформаційна культура як складова загальної культури особистості 672

Правознавство

Андрійчук Б. І., Крикунов О. В.

Проблеми тимчасового доступу до речей і документів за КПКУ..... 675

Антонюк А. В., Сокол М. В.

Реформування аграрного законодавства в Україні:
проблеми та перспективи розвитку 677

Антонюк А. В., Чубоха Н. Ф.

Умови укладення шлюбу за законодавством України
та зарубіжних країн: порівняльно-правові аспекти 680

Балабук А. С., Роман М. І.

Поняття та види юридичної відповідальності
у сфері публічних закупівель в Україні 683

Богуцька А. А., Крикунов О. В.

Проблеми регулювання обмеження у користуванні
спеціальним правом за КПК України..... 685

Вовк Б. М., Назарук О. І.

Виконання судових рішень як самостійна стадія
кримінального провадження 688

Воробей А. В.	
Нетрадиційні джерела аграрного права	691
Воробей А. В.	
Оформлення заповітів за українським та зарубіжним законодавством	695
Воробей А. В.	
Поняття та умови проведення відкритих торгів як основної процедури публічних закупівель в Україні	699
Гнатюк С. В., Демчук Д. Ю.	
Елементи правосуб'єктності фізичних осіб за законодавством зарубіжних країн	701
Гусак О. П., Гусак Т. П.	
Криптовалюта як вид інтелектуальної власності.....	704
Демчук Д. Ю., Гнатюк С. В.	
Відкритість та прозорість в системі публічних закупівель України: деякі аспекти	706
Dmytruk S. L., Yatsyshyn N. P.	
Concept of Ukrainian Legal Terminology and Ways of its Creation	709
Ілинич Ю. О., Гусак А. П.	
Закон «Про прокуратуру»: кардинальні новації для України	711
Кантерук І. А., Крикунов О. В.	
Предмет доказування за кримінальним процесуальним законодавством України	715
Карпюк Л. В., Юхимюк О. М.	
Захист прав людини та особистого життя у соцмережах.....	717
Козачук Ю. В., Саско О. І.	
Щодо визначення форми вини при вчиненні контрабанди	720
Левчук-Микитюк А. О.	
Державна зрада як загроза національним інтересам України	723
Літвак О. І., Журавська З. В.	
Деякі кримінологічні аспекти насильницької жіночої злочинності та шляхи її попередження.....	726
Маковецька Т. М.	
Історичні аспекти розвитку законодавства про здійснення контрольних заходів за професійною діяльністю арбітражних керуючих	729
Мандрик А. Ю.	
Класифікація цивільно-правових договорів у сфері інформаційних технологій.....	733
Марковець А. В., Сидор Д. М., Сокол М. В.	
Фермерське господарство як суб'єкт підприємницької діяльності	735

Марчук С. О., Чубоха Н. Ф.	
Співвідношення інтересу та суб'єктивного права	738
Матвійчук Н. І., Федчик А. А., Чубоха Н. Ф.	
Поняття цивільного договору за законодавством зарубіжних країн	741
Никитюк А. М., Крикуров О. В.	
Поняття та підстави, форми тимчасовго доступу до речей і докуменів у кримінальному провадженні	743
Онищук А. І., Головачук Н. М.	
Правові аспекти проведення вакцинації в Україні	746
Палецька Ю. В.	
Суб'єкти реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні	749
Пастошук С. В., Яцишин М. М.	
Правовий статус судді за Судовими статутами 1864 року	751
Полетило П. С.	
Особливості притягнення судді до юридичної відповідальності	754
Попович Н. Р., Герасимчук Л. О.	
Договір довічного утримання та спадковий договір: порівняльно-правова характеристика	756
Попович Н. Р., Крикунов О. В.	
Проблеми застосування електронних засобів контролю у кримінальному провадженні	759
Рудь О. Є., Конончук І. М.	
Правовий статус Європейського агенства прикордонної та берегової охорони	762
Сидор Д. М., Назарук О. І.	
Особливості тактики допиту неповнолітніх осіб	763
Сьомкіна К. О.	
Застосування спеціальних засобів до засуджених в установах виконання покарань	766
Тимошук А. В., Крикунов О. В.	
Проблемні питання домашнього арешту у кримінальному провадженні	769
Тиркало Т. Б., Гусак А. П.	
Причини та умови жіночої злочинності на сучасному етапі в Україні	772
Тихончук С. В., Назарук О. І.	
Системи тактичних прийомів обшуку	775

Хомич Д. О., Гусак А. П.

Загальносоціальні заходи запобігання злочинам щодо викрадення природного газу шляхом його самовільного використання 777

Шевченко О. Д.

Основні завдання освітньої діяльності у виправних і виховних колоніях 780

Шевчук А. В., Крикунов О. В.

Проблеми застосування майнового арешту у кримінальному провадженні 783

Юзькова К. О., Назарук О. І.

Завдання прокурора при здійсненні процесуального керівництва у кримінальному провадженні 785

Янковський С. О.

Правові аспекти виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів 788

Пріоритети романського та германського мовознавства

Бабік М. С., Лисецька Н. Г.

Концепт «Wahlen»: визначення, синоніми та контекст 791

Бартосевич М. В.

Лексико-семантичні аспекти перекладу назв англомовних фільмів 793

Волдинер О. Ю.

Формування перекладацької стратегії під час послідовного перекладу 796

Гварамія С. Л.

Семантичні та прагматичні особливості вербалізації привітань в художньому англомовному дискурсі 799

Дубовик М. С., Коляда Е. К.

Відмінності жіночого та чоловічого стилів спілкування в інтернет-форумах 801

Іваненко Л. С.

Особливості вивчення англійської мови за методом Каллана на мовних курсах 804

Кристич Д. С.

Роль національних соціокультурних стереотипів у процесі навчання читання англійською мовою 806

Лосінець Л. В., Коляда Е. К.

Маніпулятивні стратегії в англомовній рекламі 809

Лукашук О. А.

Підходи до класифікації неологізмів у сучасній англійській мові 811

Михальчук О. С., Чарікова І. В.	
Послідовний переклад як вид усного перекладу	814
Наумчук Ю. В.	
Мотив духовного пробудження людини в п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон».....	816
Ольхова А. О., Ольхова Н. В.	
Дослідження публіцистичних текстів на основі франкомовних молодіжних друкованих видань	818
Пасєка Н. О., Калиновська І. М.	
Відтворення англійських військових термінів на позначення боротьби з тероризмом українською мовою (на матеріалі документів НАТО)	821
Пащук О. О., Гунчик І. О.	
Арабські запозичення як один із способів збагачення лексичного складу французької мови	823
Рабешко М. В., Галапчук-Тарнавська О. М.	
Особливості перекладу британського сленгу (на матеріалі романів Джоан Роулінг про Гаррі Поттера).....	826
Столярчук А. Ю., Гончарук С. В.	
Особливості використання дитячої поезії у навчанні англійської мови учнів молодших класів.....	828
Сцьольна О. В.	
Англійські загадки як фрагмент мовної картини світу	831
Тесля Л. І., Павлюк А. Б.	
Лексико-семантичні особливості англійської народної загадки.....	833
Ткач О. М.	
Німецько- та шведськомовний рекламний дискурс: лінгвопрагматичний та гендерний підхід	836
Ткачук А. В., Авдєєнко Т. Є.	
Лінгвопоетичні аспекти англійських метафоричних порівнянь	838
Туревич Р. Д.	
Концептуальні метафори «вибори–війна», «вибори–гра/змагання» (на матеріалі української та американської преси).....	841
Харчук М. В., Коляда Е. К.	
Семантична класифікація гендерно маркованих фразеологічних одиниць сучасної англійської мови.....	844
Хомич О. О., Семенюк А. А.	
Особливості перекладу англійських фразеологізмів з компонентом «частина тіла людини».....	846

Цис А. І., Андрієвська В. В.

Вплив сім'ї на розвиток особистості у романі А. Гавальди
«35 kilos d'espoir»: лексико-стилістичний аспект 850

Чайка В. В.

Jazz Chants як засіб формування мовленнєвої компетенції
на початковому етапі навчання англійської мови..... 852

Ющук А. О., Ущина В. А.

Функції окличного висловлення у сучасному англomовному діалозі 855

Психологія

Карпук Ю. Я., Магдисюк Л. І.

Теоретичний аспект вивчення якості життя медичних працівників 858

Ковальчук Л. І., Магдисюк Л. І.

Якість життя осіб пізньої зрілості та її зв'язок з ургентною залежністю 860

Коструба Н. С.

Ставлення студента до викладача як чинник професійного
становлення майбутніх священнослужителів 863

Соціологія, філософія, релігієзнавство

Аврамук Е. В., Сальнікова С. А.

Соціальна безпека жителів України 866

Алфьорова В. В., Сальнікова С. А.

Кар'єра фрілансера як працівника нового часу 868

Богданець І. М., Опейда Л. М.

Віртуалізація суїцидальних схильностей: філософський аналіз 870

Бондарук І. П., Кузьмук О. М.

Теоретична інтерпретація феномену «споживацька поведінка»
в соціології 873

Варійчук В. Е., Сальнікова С. А.

Традиційні релігійні вчення як чинник соціалізації особистості..... 875

Казнадзей О. А., Опейда Л. М.

Родова бівалентність людського буття 878

Карпось К. В., Опейда Л. М.

Антропологічні ідеї в історії української філософії 880

Кошкіна О. Ю., Любчук В. В.

Соціальне здоров'я в Україні: соціально-демографічний аспект..... 883

Кулакевич М. А., Борейко Ю. Г.	
Держава і церква у постсоціалістичних країнах: рецепція в українських реаліях	885
Максимчук К. Ю., Сальнікова С. А.	
Освітня міграція: глобальна проблема чи необхідний досвід?	888
Мисик В. Б., Сальнікова С. А.	
Інституційна релігійність населення західних областей України.....	890
Михайлюк С. Р., Опейда Л. М.	
Проблема формування цінностей людини	892
Струк О. П., Сальнікова С. А.	
Вплив соціальних мереж на соціальне здоров'я підлітків.....	895

Сучасні інформаційні технології та програмне забезпечення комп'ютерних систем

Ашортія А. З., Чепрасова Т. І.	
Розробка Android додатку «Навчальні заклади Луцька» з використанням геоінформаційного моделювання	898
Березюк Т. В., Собчук О. М.	
Проектування і розробка системи онлайн-бронювання місць	900
Бойко Н. А., Собчук О. М.	
Огляд та розробка чат-бота із пошуку телепрограми для Telegram	902
Боковий А. В., Собчук О. М.	
Особливості розробки комп'ютерних ігор на прикладі жанру Shooter.....	904
Данильчук Р. Л., Павленко Ю. С.	
Розробка 3D-гри в жанрі симулятора перегонів за допомогою інструментів Unity	907
Дем'янік А. А., Павленко Ю. С.	
Огляд популярних JavaScript фреймворків	909
Довгаль Т. М., Павленко Ю. С.	
Розробка ігрової програми в жанрі аркада на основі кросплатформного рушія Unity	912
Дроган В. В., Павленко Ю. С.	
Аналіз алгоритмів роботи клавіатурних шпигунів.....	914
Іванова В. О., Гайдай С. І.	
Дослідження типів візуалізації даних	916
Іванчук О. С., Булатецький В. В.	
Проектування та розробка програмного засобу для симулювання дорожнього руху	919

Козюра А. В., Гайдай С. І.	
Розробка тривимірної гри в жанрі RPG (role-playing game) за допомогою грального рушія Unity	921
Коротун С. Р., Собчук О. М.	
Моделювання та розробка електронного журналу обліку успішності.....	923
Лавринович В. Ю., Глинчук Л. Я.	
Особливості розробки сайтів для загальноосвітніх навчальних закладів	926
Литвішко А. В., Глинчук Л. Я.	
Забезпечення додаткової секретності в чатах Telegram.....	928
Литвішко Д. В., Бондар Я. С.	
Програмна розробка «Мобільний художник».....	930
Махновець Т. О., Собчук О. М.	
Розробка Telegram-бота для розпізнавання та спільного використання розкладу навчальних занять	933
Остапук Я. В., Павленко Ю. С.	
Розробка планувальника завдань з Web-інтерфейсом	935
Палій А. Ю.	
Розробка системи «Розумний будинок»	936
Панасюк Ю. В., Булатецький В. В.	
Дослідження хмарних технологій та розробка хмарного сховища на основі реляційної бази даних	938
Петрук О. Ю., Цибульська В. А.	
Афінні перетворення в JavaFX.....	939
Протолюк К. А., Чепрасова Т. І.	
Дослідження та розробка інформаційно-довідкового ресурсу для допомоги в екстрених ситуаціях.....	942
Пруц Г. С., Булатецький В. В.	
Дослідження методів та засобів оптимізації системного розділу Windows на прикладі програми Spruce Up	944
П'ятачук М. Л.	
Розробка системи GPS моніторингу.....	946
Равлюк М. А.	
Дослідження та використання інформаційно-облікових систем поточного та підсумкового контролю успішності студентів	948
Редька В. Ю., Павленко Ю. С.	
Розробка калькулятора з покроковою демонстрацією розв'язків задач ШКМ з веб-інтерфейсом	949

Савонік К. С., Глинчук Л. Я.	
Особливості побудови синтаксичних дерев	951
Савчук М. Л., Глинчук Л. Я.	
Переваги використання освітніх веб-ресурсів вчителями школи.....	952
Семенець А. С.	
Дослідження та реалізація засобів взаємодії користувачів у мережі на прикладі гри у футбол.....	955
Собецька О. П., Гришанович Т. О.	
Порівняльна характеристика алгоритмів розпізнавання образів	957
Сус Є. Р., Глинчук Л. Я.	
Реалізація онлайн-засобів віртуального представлення даних	959
Трофімов А. О., Гришанович Т. О.	
Розпізнавання образів за допомогою машинного навчання	961
Трофімук А. О., Павленко Ю. С.	
Порівняння способів верстки сайтів за допомогою Bootstrap 4, CSS Grid Layout, CSS3 Flexbox	963
Цибульська В. А., Петрук О. Ю.	
Графічні можливості JavaFX.....	965

Фізика

Аліпіна Т. В., Данилик Я. В., Шаварова Г. П.	
Термо-ЕРС. Ефект Зеєбека	968
Ващук О. В., Козак В. В., Замуруєва О. В.	
Ефект Томсона.....	970
Відринський Б. В., Ільчук М. І., МIRONЧУК Г. Л.	
Методи оцінки ширини забороненої зони	972
Войтович Т. В., Федосов С. А.	
Вплив поверхні на провідність напівпровідника	974
Ільчук М. І., Кот Ю. О., Махновець Г. В.	
Вирощування та оптичні властивості кристалів $\text{TlGaSe}_2: \text{Hg}^{2+}$	976
Ковальчук Ф. Л., Кевшин А. Г.	
Край власного поглинання халькогенідних стекол.....	979
Козак В. В., Ващук О. В., Богданюк М. С.	
Ефект Пельтьє.....	982
Конотончик І. О., Русинчук М. В., Замуруєва О. В.	
Машина Атвуда – експериментальний прилад для перевірки механічних законів руху.....	984

Кот Ю. О., Мирончук Д. Б., Мирончук Г. Л.	
Оптичні властивості твердих розчинів x мол.% AgGaGeS_4 – $(100-x)$ мол.% $\text{AgGaGe}_3\text{Se}_8$	986
Кубацька Т. Ю., Росоловська В. М., Галян В. В.	
Вплив температури на фотолюмінесцентні властивості халькогенідних напівпровідників легованих Ербієм	988
Литвішко Д. В., Полетило С. А.	
Використання робототехніки на уроках фізики в школі	990
Мороз В. В., Коровицький А. М.	
Метод осадження монокристалічної плівки Кремнію на монокристалічну підкладку.....	993
Росоловська В. М., Кубацька Т. Ю., Галян В. В.	
Поляризаційні ефекти в напівпровідниках легованих рідкісноземельними металами	995
Стасюк Я. В., Федосов С. А.	
Напівпровідники в світлодіодних приладах.....	998
Стицай В. Р., Налена Н. В., Новосад О. В.	
Сенсорні датчики та аналоги в живій природі	1000
Юсюк К. О., Іванюк Д. О., Замуруєва О. В.	
Вимірювання потенціальної та кінетичної енергії падаючого тіла	1002

Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини

Королік В. В.	
Організація фізкультурних хвилин з учнями початкової школи	1004
Маневський М. О., Романюк В. П.	
Програма спеціальної фізичної підготовки арбітрів у футболі.....	1006
Пантік Д. В., Пантік В. В.	
Історія розвитку та становлення футбольного клубу «Волинь»	1009
Подубінська С. В.	
Гурткова робота як основна форма позакласної діяльності учителя фізичної культури	1012
Семенова І. В., Бєлікова Н. О.	
Впровадження варіативної складової навчальної програми з фізичної культури для 5–9-х класів: проблеми та перспективи	1015
Турик М. О., Ващук Л. М.	
Формування фітнес-програм для позаурочних занять старшокласниць.....	1018

Хімія

Березнюк М. В., Ковальчук О. В., Ісько А. В., Юрченко О. М., Кормош Ж. О. Порівняльна характеристика методик визначення Феруму на основі спіроциклічних сполук.....	1021
Величко О. В., Островець А. С., Ярмолюк А. Р., Гуз Т. С., Кормош Ж. О. Синтез та аналітичне застосування кадмій вмісного гідроталькиту	1023
Гуз Т. С., Кормош Ж. О. Потенціометричні сенсори на основі гідроталькита	1025
Дмитрук О. Я., Савчук Т. І., Корольчук С. І., Кормош Ж. О. Пшкрат-чутливий сенсор	1026
Ісько А. С., Ковальчук О. В., Березнюк М. В., Кормош Ж. О. Порівняльна характеристика методик визначення Купруму на основі спіроциклічних сполук.....	1028
Ковальчук О. В., Ісько А. С., Березнюк М. В., Кормош Ж. О. Порівняльна характеристика методик визначення дикамби	1030
Козак В. С., Пацюкевич І. В., Пліс І. В., Іващенко І. А., Олексюк І. Д. Ізотермічний переріз квазіпотрійної системи $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ за температури 770 К.....	1032
Мохнар М. В., Кадикало Е. М. Аналіз антиоксидантної активності лікарських рослин родини Asteraceae (ехінацеї пурпурової, кульбаби лікарської, пижма звичайного, череди трироздільної) в жирових системах.....	1035
Островець Т. А., Ярмолюк А. Р., Величко О. В., Кормош Ж. О. Порівняльна характеристика методик визначення еноксапарину	1037
Селезень А. О., Небожук М. Б., Піскач Л. В. Фізико-хімічна взаємодія в системі $\text{Tl}_2\text{SnSe}_3 - \text{CdSe}$	1040
Тищенко П. В., Іващенко І. А., Пліс І. В., Пацюкевич І. В., Олексюк І. Д. Фазові рівноваги в квазіпотрійній системі $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{Ga}_2\text{Se}_3 - \text{In}_2\text{Se}_3$ при 820 К.....	1041
Хоменчук А. В., Савчук Т. І., Корольчук С. І., Кормош Ж. О. Сенсор для визначення перхлорат-іонів	1043
Ярмолюк А. Р., Величко О. В., Островець Т. А., Гуз Т. С., Кормош Ж. О. Синтез та аналітичне застосування кобальтвмісного гідроталькиту.....	1046

Біологія, лісове та садово-паркове господарство

Андрійчук Б. І. – студент III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Степанюк Я. В. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки

Палеозоологічні знахідки представників класу *Reptilia* мезозойської ери на території сучасної України

Постановка проблеми. Актуальність проведення аналізу палеозоологічних знахідок на території України зумовлена своєрідністю та унікальністю залишків об'єктів колишніх геологічних ер. Приклад мезозойських відкладень плазунів відіграє вагомую роль у розумінні хронологічного значення скам'янілостей загалом та відновлення на їх основі ходу біологічної еволюції.

Мета дослідження це виявлення та вивчення представників класу рептилій (*Reptilia*) мезозойської геологічної ери на сучасних теренах України. Аналіз знахідок здійснювався за таксономічними критерієм на основі показників сайту Paleobiology Database Navigator (PBDB Navigator) Університету Вісконсін-Медісон, США.

Результати досліджень. Перші рептилії, або плазуни, будучи нащадками земноводних, з'явилися в карбоні. Вважається, що в кінці палеозою і на початку мезозою з'явилися абсолютно нові групи, які досягли розквіту в юрському і крейдяному періодах, але чомусь масово (але не всі) вимерли в кінці ери [2].

Систематика вимерлих рептилій дуже складна, однак на основі особливостей будови черепа (кількість скроневих отворів) та скелету загалом, філогенії, середовища існування, часу існування, давніх плазунів поділяють на шість підкласів: котилозаври (*Cotilosauria*), синаптозаври (*Sinaptosauria*), іхтіоптеригії (*Ichtiopterigia*), лускаті ящери (*Lepidosauria*), синапсиди (*Synapsida*) та архозаври (*Archosauria*).

В Україні етап детального дослідження такого роду скам'янілостей припадає на II половину XX століття. Це час поодиноких, але водночас дуже суттєвих знахідок. Так, морські залишки, що знаходяться в Європі від Альп до Карпат, а також на території Туреччини й Ірану згідно з теорією австрійського геолога Едуард Зюса є свідченням існування величезного океану Тетіс, що розділяв стародавні континенти Гондвану і Лавразію [4]. Однак, у 1946 році одна скам'янілість виявлена у відкладеннях маастрихтського ярусу пізнього крейдяного періоду на території Криму змогла змінити чільні положення даної теорії. Вченому Рябініну вдалось знайти у Бахчисараї сухопутного представника підкласу архозаврів родини качконосих динозаврів – Ортомеруса [5]. Названий так по останкам кістки стегна [1]. Сьогодні це досі маловивчений рід гадрозаврів, але тим не менше, його специфіка місцезнаходження дала всі підстави стверджувати про наявність як мінімум островних територій. Таким чином, не вся територія України, а отже Східної Європи була під водами древнього океану.

Наступні знахідки скам'янілостей у більшості випадків вже характеризували морську фауну мезозою. Прикладом може слугувати добре збережені частини черепа торакозавра борсіакі, знайдені в Інкермані (Крим), під час досліджень коралів у 1988 році. За характеристикою дослідника Єфімова цей рід гаваліоїдних крокодилів, існував приблизно 70,6–66,043 мільйона років тому [5].

Початок XXI століття знаменувався такими відкриттями. Це рештки Ліодона «гладкий зуб» та Каріноденса «округлозубий» підкласу лускатих ящерів, родини мозозаврів пізнього крейдяного періоду, дослідженого такими вченими як Аверянов та Ярков у 2006 році поблизу кримського урочища Бакла [5]. На зміну іхтіозаврам прийшли мезозаври, а саме офтальмозаври (кінець юрського періоду). Скам'янілі рештки останнього знайшли та описали Єфімов та Комаров в Бахчисараї (2010 р.). Офтальмозаври мали великі розміри очей та, очевидно, вели нічний спосіб життя [2].

З 2013 року почали надходити дані, що дають можливість значно розширити топографію скам'янілостей. У Малинському районі Житомирської області біля станції Пинязевичі в гранітних кар'єрах та покладах крейди було виявлено залишки у вигляді зубів древніх рептилій. За описом співробітника науково-природничого музею НАН України В. Грищенка це були водоплаваючі і можливо літаючі види. На його думку подібні залишки динозаврів в Україні були виявлені лише в Криму [3].

Найбільш вірогідними місцями потенційних знахідок можуть бути також прилеглі до Київщини східні території, нинішня Дніпропетровська область, район Донецького кряжу та острови Українського кристалічного щита (правобережна смуга вздовж Дніпра завширшки 250 км) [1]. На Закарпатті також могли існувати динозаври, але достовірно про це не відомо. Є сліди у Карпатському фліші. Але вони вже більш молоді епохи [3].

Висновки. Отже, аналіз матеріалів, використаних у даному дослідженні, дозволяє стверджувати, що на території України була виявлена невелика кількість представників плазунів мезозойської геологічної ери, що в сукупності становить близько 5 міжнародно-визнаних знахідок згідно з базою даних PDB Navigator. Це лускаті ящірки і архозаври пізнього тріасу та іхтіоптеригія середнього юрського періоду.

Джерела та література

1. Вископні тварини України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://plus.google.com/103071676773530042957/posts/chqZupRBd6D>
2. Свинко Й. М. Геологія: підручник / за заг. ред. Й. М. Свинко, М. Я. Сивий. Київ: Либідь, 2003. 480 с.
3. Динозаври на Малинщині [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history-malyn.in.ua/dinozavri-na-malinshhyni/>
4. Palaeos Earth: Paleogeography: The Tethys Sea [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://palaeos.com/earth/paleogeography/tethys.html>
5. Paleobiology Database Navigator (PDB Navigator) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://paleobiodb.org/navigator/>

Білецька О. А. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Селедець Ю. Р. – член секції «Біологія людини» Волинської обласної Малої академії наук;
Поручинська Т. Ф. – к. б. н., доцент кафедри фізіології людини і тварин СНУ імені Лесі Українки

Плив ароматичної олії бергамоту на нейродинамічні властивості нервової системи

Постановка проблеми. Проблема пошуку впливів, які покращать рухливість нервових процесів та розумову працездатність, є надзвичайно актуальною сьогодні. У даний час накопичено чимало

даних про вплив різноманітних запахових речовин на діяльність центральної нервової системи, зокрема такі її аспекти, як когнітивні операції, процеси пам'яті, уваги, швидкість обробки інформації тощо. Є досить багато досліджень, присвячених впливу ароматичних речовин на нервову систему людини [1–3]. Відома загальнозміцнююча, протизапальна дія ароматичної олії бергамоту. Чай з бергамотом – цитрусовою, багаторічною, ароматною рослиною, є популярним напоєм. Однак, інформації щодо досліджень впливу цього аромату на нервову систему недостатньо.

Мета дослідження. Метою роботи було дослідження впливу ароматичної олії бергамоту на функціональну рухливість нервових процесів та розумову працездатність людини.

Результати дослідження. У дослідженні приймали участь 25 осіб, віком 18–21 років, добровольців, здорових за самооцінкою, які були детально ознайомлені з метою та протоколом дослідження. Дослідження виконували у двох тестових ситуаціях: контрольній та експериментальній (після одорації ароматичною олією бергамоту).

Дослідження функціональної рухливості нервових процесів (ФРНП) здійснювали за методикою М. В. Макаренка на приладі «Діагност-1» у режимі зворотного зв'язку з використанням предметних подразників. Розумову працездатність досліджували за допомогою бланкової методики Крепеліна. Для встановлення відмінностей показників, отриманих у контрольній та експериментальній ситуації, використовували методи варіаційної статистики.

Кореляційний аналіз показників ФРНП у контрольній та експериментальній ситуаціях виявив високі кореляційні зв'язки досліджуваних параметрів ($r = 0,98$; $p \leq 0,05$), що свідчить про скорочення часу обробки стимулів під час виконання тесту в одорованому приміщенні.

Розумова продуктивність, досліджена за методикою Крепеліна, в умовах одорації бергамотом достовірно підвищувалась. Загальний обсяг виконаної роботи протягом тесту у контрольній ситуації становив в середньому $69,88 \pm 3,2$ пар чисел, під час тестування в одорованому приміщенні – $75,27 \pm 4,63$ пар чисел ($p \leq 0,05$). Кореляційний аналіз показників розумової працездатності першого та другого етапів виявив прямі значимі кореляційні зв'язки на 1, 2, 4, 5 та 6 часових відрізках.

Висновки. Встановили підвищення функціональної рухливості нервових процесів під впливом ароматичної олії бергамоту, що проявляється у скороченні часу обробки стимулів.

Дослідження розумової продуктивності бланковим методом (методика Крепеліна) виявило покращення цього показника в осіб, які

працювали в одорованому приміщенні, однак точність виконання завдання, а, отже, рівень уваги у них був дещо нижчим, порівняно з контрольною групою.

Аналіз кривих працездатності нервової системи вказує на вищу працездатність та можливість утримувати її на високому рівні протягом виконання усього тесту в досліджуваних, які перебували під впливом ароматичної олії бергамоту.

Джерела та література

1. Зима І. Г. Вплив ефірної олії лимону на функціональний стан ЦНС людини / І. Г. Зима, В. І. Кравченко, А. О. Чернінський // Проблеми вікової фізіології: матеріали Всеукр. наук. конф. (20–30 верес. 1998 р.). Луцьк, 1998. С. 17.
2. Кравченко В. І. Вплив ефірних олій лимону і лаванди на сенсомоторні реакції та короткочасну пам'ять в людини / В. І. Кравченко, М. Ю. Макарчук // Молодь і поступ біології: тези доповідей Першої міжнар. конф. студ. та аспірантів (11–14 квіт. 2005 р., м. Львів). Львів, СПОЛОМ. С. 200.
3. Макарчук Н. Е. Свойства психофизиологических функций при экспозиции запахов эфирных масел лимона и лаванды у обследуемых с различной субъективной оценкой этих запахов / Н. Е. Макарчук, В. И. Кравченко // Нейронауки. 1 (1). 2005. С. 32–39.

Білецька М. Г. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки;

Новак І. В. – студентка VI курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Дуплогніздні птахи лісових біоценозів Шацького національного природного парку

Постановка проблеми. Вивчення гніздової біології лісових птахів загалом, та дуплогніздних зокрема, їхнє розселення у різних лісових масивах дає можливість спрямувати проведення заходів на підвищення продуктивності і захисних властивостей лісових фітоценозів [1]. Той факт, що лісові дуплогніздні птахи Шацького національного природного парку є недостатньо вивчені зумовлює необхідність детального обстеження різних біотопів у лісових біоценозах цієї території.

Мета дослідження: вивчення сучасного стану і проблем охорони дуплогніздних птахів лісових біоценозів Шацького національного природного парку.

Матеріалом для цієї роботи слугували спостереження, проведені на території ШНПП протягом 2015–2017 років, а також аналіз літературних джерел. В основу проведення обліків покладено маршрутний метод [2]. Розпізнавання видів проводили за визначником Г. В. Фесенка, А. А. Бокотєя [3]. Нами були визначені маршрути у різних типах лісових біоценозів та обліковано кількість природних і штучних заселених гніздівель.

Результати дослідження. У результаті аналізу літературних джерел та власних спостережень можна стверджувати, що у лісових біоценозах Шацького парку оселяється 22 види дуплогніздних птахів із 3 рядів – дятлоподібні, совоподібні, горобцеподібні.

Дятлоподібні (Piciformes) представлені 9 видами 40,9 % – це дятел звичайний (*Dendrocopos major*), дятел сирійський (*Dendrocopos syriacus*), дятел середній (*Dendrocopos medius*), дятел малий (*Dendrocopos minor*), крутиголовка (*Jynx torquilla*), дятел білоспинний (*Dendrocopos leucotos*); жовна чорна (*Dryocopus martius*), жовна зелена (*Picus viridis*), жовна сива (*Picus canus*). Совоподібні – 1 вид (4,6 %), сова сіра (*Strix aluco*). Горобцеподібні – 12 видів (54,5 %): синиця велика (*Parus major*), синиця блакитна (*Parus caeruleus*), синиця чубата (*Parus cristatus*), гаїчка-пухляк (*Parus montanus*), гаїчка болотяна (*Parus palustris*), синиця чорна (*Parus ater*), шпак звичайний (*Sturnus vulgaris*), горихвістка звичайна (*Phoenicurus phoenicurus*), мухоловка сіра (*Muscicapa striata*), мухоловка мала (*Ficedula parva*), мухоловка строката (*Ficedula hypoleuca*), повзик (*Sitta europaea*).

Хвойним лісам надають перевагу синиці чорна та чубата, гаїчка пухляк, мухоловка строката, дятли звичайний, сирійський, середній.

У листяних і мішаних лісах оселяється дятел білоспинний, крутиголовка, сова сіра, повзик, мухоловка мала, гаїчка болотяна.

Синиці велика і блакитна, шпак, горихвістка звичайна, мухоловка сіра трапляються у різних лісових біотопах, причому шпак надає перевагу узліссям, горихвістка звичайна вибирає більш освітлені ділянки. Вказані види часто оселяються в населених пунктах.

За статусом перебування на території переважають осілі та осіло-кочові види (16 видів); перелітні – крутиголовка, мухоловки строката, білошия та сіра, горихвістка звичайна, шпак звичайний (шпак в окремі теплі зими може залишатися на зимівлю).

На території парку протягом останнього десятиліття проводиться влаштування штучних гніздовищ (синичники і шпаківні) та моніторинг заселеності їх дуплогніздними птахами [4]. Протягом часу спо-

стережень обстежували ми 89 штучних гніздовищ двох типів (81 синичник і 8 шпаківень), які розташовувалися у трьох біотопах: вільховий ліс, монокультура сосни звичайної і середньовіковий сосновий ліс.

Заселеність штучних гніздівель у 2015 році склала 78,6 %. Найчастіше у них оселяються синиця велика, шпак звичайний, мухоловка сіра, зрідка – горихвістка звичайна, крутиголовка.

Висновки. У лісових біоценозах Шацького національного природного парку дуплогніздні птахи є достатньо різноманітними (22 види). Найбільшої охорони потребують жовна чорна, жовна зелена, мухоловка мала. Результати моніторингу заселення дуплогніздниками штучних гніздовищ вказують на ефективність цього методу для приваблення цих корисних птахів у лісові біоценози парку. Крім того, для збільшення чисельності рідкісних видів варто обмежити доступ рекреантів у літній період та ввести місячники тишини протягом травня–червня.

Джерела та література

1. Гузій А. І. Просторово-типологічна організація птахів лісостанів західного регіону України / А. І. Гузій. Житомир : Волинь; ПП «Рута», 2006. 448 с.
2. Микитюк А. Ю. Методические рекомендации по организации учета птиц / А. Ю. Микитюк // ИВА – програма. Киев : УООП, 1997. С. 3–31.
3. Фесенко Г. В. Птахи фауни України: польовий визначник / Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей. Київ : 2002. 416 с.
4. Шкаран В. І. Заселеність штучних гніздівель птахами-дуплогніздниками й дрібними ссавцями в лісових біотопах Шацького національного природного парку / В. І. Шкаран // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2009. № 2. С. 214–216.

Білецька М. Г. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки;

Черевата О. Г. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Гніздова біологія кроногніздних птахів Центрального парку культури і відпочинку міста Луцьк

Постановка проблеми. Міське середовище є специфічним місцем існування наземних хребетних тварин. З його особливостями пов'язана динаміка популяцій та багато інших аспектів життєдіяль-

ності тварин в умовах міста. Для птахів одним з таких аспектів є зміни у складі гніздового населення. У відносно невеликих за площею парках вони відбуваються неперервно, що зумовлено, поряд зі сезонними явищами природи, систематичним поточним доглядом за парковими насадженнями (санітарне обрізування крони, згрібання та вивезення підстилки тощо) та практично постійною присутністю у парку людей [3].

Співіснування людини та птахів у місті є тісно пов'язаним, тому за станом орнітофауни урбанізованих ландшафтів можна оцінити ступінь придатності довкілля для життя людей [2].

Системного огляду орнітофауни Центрального парку культури і відпочинку міста Луцьк до нашого дослідження не проводилось. У літературі трапляються окремі дані щодо зимової орнітофауни, водно-болотних птахів, гніздування деяких видів у межах міста.

Мета дослідження: вивчення видового складу та особливостей гніздування кронників території Центрального парку культури і відпочинку імені Лесі Українки міста Луцька.

Матеріал для роботи зібраний в Центральному парку культури і відпочинку імені Лесі Українки у гніздові сезони 2015–2018 рр. В основу проведення обліків покладено маршрутний метод [4]. Нами було визначено 8 маршрутів та обліковано кількість гнізд кронників на них. Опис населення орнітокомплексу проводили за шкалою В. П. Белікова [1].

Результати дослідження. У Центральному парку культури і відпочинку імені Лесі Українки гніздяться птахи із 4 рядів, що влаштовують гнізда у кронах. Горобцеподібні (Passeriformes) є найчисельнішим рядом, до нього належать 24 види, що становлять 80 % від загального видового складу кроногнізdnих птахів парку. Другим за чисельністю рядом є Голубоподібні (Columbiformes), до нього належать 3 види, що становлять 10 % від загальної кількості видового складу. Лише двома видами представлений на території дослідження ряд Соколоподібні (Falconiformes), що становлять 6,7 %. Совоподібні (Strigiformes) трапляються найменше, нами виявлене гніздо лише одного виду із ряду Совоподібні (Strigiformes) – сова вухата (*Asio otus*). У видовій структурі кроногнізdnиків це складає 3,3 % від загальної кількості видів.

За час дослідження було обліковано 270 гнізд. Найбільша кількість гнізд спостерігається у припутня (*Columba palumbus*) – на всіх маршрутах кількість його гнізд становить 67 (24,81 %). Представникам родини Воронових (Corvidae) належить 92 гнізд (34,07 %).

Більшість кроногніздних видів птахів починає будувати свої гнізда у квітні–травні (наприклад, коноплянки (*Acanthis cannabina*), чикотні (*Turdus pilaris*), зеленяки (*Chloris chloris*)). Але круки (*Corvus corax*) та шишкарі ялинкові (*Loxia curvirostra*) приступають до гніздування значно раніше, а саме в кінці лютого.

Виявлені нами види розмножуються раз на рік, окремі з них – двічі, наприклад: дрізд співочий, припутень.

Висота влаштування гнізд 2–15 метрів є типовою для наших кронників. Гнізда яструба великого були знайдені (*Accipiter nisus*) на висоті приблизно 18 метрів над землею. Із Горобцеподібних найвище (6–10 м) будують свої гнізда вивільги (*Oriolus oriolus*). Гнізда припутнів (*Columba palumbus*) найчастіше розташовані на висоті від 2 до 4 метрів над землею.

Висновки. У Центральному парку культури і відпочинку імені Лесі Українки було виявлено 30 видів кроногніздних птахів, які належать до 4 рядів. Всього було обліковано 270 гнізд. Домінантними видами є сорока (*Pica pica*), грак (*Corvus frugilegus*), припутень (*Columba palumbus*). Найбільша кількість гнізд спостерігається у припутня – 67 на всіх маршрутах. Висота влаштування гнізд кронників – від 2 до 15 метрів.

Джерела та література

1. Белик В. П. Птицы степного Придонья. Формирование фауны, ее антропогенная трансформация и вопросы охраны. Ростов-на-Дону, 2000. 276 с.
2. Різун Е. М. Особливості гніздування птахів у парках центральної частини міста Львова / Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість. Львів, 2006. Вип. 31. С. 28–75.
3. Химин М. В. Орнитофауна парка Леси Украинки в Луцке // Охрана и воспроизводство птиц пригородных лесов и зеленых насаждений. Львов, 1991. С. 104–107.
4. Bibby C. J., Burgess N. D., Hill D. A. Bird Census Techniques. London, 1992. P. 66.

Галамай І. В. – студентка V курсу
біологічного факультету СНУ імені Лесі
Українки;
Шевчук А. Б. – учениця Луцького НВК № 10

Оцінка адаптаційно-резервних можливостей школярів

Постановка проблеми. Процес адаптації – це ряд морфологічних і функціональних змін під час дії певного фактору, під впливом яких

організм з часом не сприймає цей фактор як несприятливий. Результатом адаптації є здатність організму функціонувати в нових для нього умовах при збереженні параметрів гомеостазу і високої працездатності [3].

Проявом дезадаптації можуть бути різні порушення здоров'я залежно від того, на якому рівні нейроендокринної регуляції відбувається виснаження. Найбільш характерними проявами дезадаптації є вегетосудинні дистонії, хронічна перевтома, нервово-психічні розлади, зниження резистентності організму. Найчастіше «хворобами дезадаптації» можуть бути виразкова хвороба шлунка та дванадцяти палої кишки, алергічні, ендокринні, серцево-судинні, онкологічні хвороби [1, 2].

Мета дослідження: вивчення адаптаційно-резервних можливостей у школярів віком 10–12 років основної та підготовчої групи.

Результати дослідження. Результатом адаптації є здатність організму функціонувати в нових для нього умовах при збереженні параметрів гомеостазу і високої працездатності. При довготривалому продовженні процесу адаптації організм перебуває у стресовому стані, відбувається напруження регуляторних механізмів та можливе виникнення «зриву адаптації». Відомо, що рівень резервних можливостей дорослої людини майже в два рази вище, чим дитини молодшого шкільного віку. Організм дитини, використовує свої резервні можливості для збереження параметрів гомеостазу під дією факторів середовища, але, якщо дія певного фактору перевищує можливості організму (за тривалістю дії або сили), то наслідком таких перенавантажень може стати погіршення здоров'я дитини [4]. Найбільш характерними проявами дезадаптації є вегетосудинні дистонії, хронічна перевтома, нервово-психічні розлади, зниження резистентності організму. Таким чином, при регламентуванні навчального та фізичного навантаження дітей різних віково-статевих груп необхідно врахувати особливості їх адаптаційно-резервних можливостей. У зв'язку з цим є актуальним проведення комплексних досліджень адаптаційно-резервних можливостей школярів як одного із критеріїв оцінки рівня фізичного здоров'я школярів.

Провівши аналіз антропометричних вимірювань було встановлено, що фізичний розвиток як хлопчиків, так і дівчаток віком 10–12 років є гармонійним, оскільки показники зросту, маси тіла, обхвату грудної клітки не відрізняються від середніх і знаходяться в межах вікової

норми. За індексом Робінсона у хлопчиків і дівчаток віком 10–12 років було встановлено високий рівень і вище середнього в основній групі та середнім у підготовчій групі. Відмічається гармонійний фізичний розвиток за індексом Рорера у школярів основної і підготовчої груп. За індексом Кердо школярі основної групи мають нормотонічний показник з переважання парасимпатичного впливу. Адаптивні реакції вегетативної нервової системи направлені на підтримку й регуляцію гомеостазу, зокрема більш економно витрачаються резерви серцево-судинної системи.

При оцінці адаптаційно-резервних можливостей нами було відмічено, що у хлопчиків основної групи з критично низьким рівнем не було жодної дитини. Низький рівень має тільки 10 %. До середнього та високого рівня належить більша частина дітей відповідно 40 % та 50 %. Підготовча група має дещо нижчі показники. Критично низький рівень має 10 %. До низького рівня 20 %. Більша частина дітей відноситься до середнього рівня 60 %. Високий рівень має всього 10 %.

У дівчаток основної групи до критично низького та низького рівня не належить жодної дитини. До середнього рівня належало 50 % та до високого рівня 50 %. Підготовча група має дещо нижчі показники. Критично низький та низький рівень містить по 10 %. До середнього рівня відноситься більша частина дітей 60 %. До високого всього 20 %.

Висновки. Отже, провівши порівняльний аналіз показників спостерігається залежність між дозованими фізичними навантаженнями і станом фізичного розвитку організму школярів віком 10–12 років. Вищі показники функціонального стану та рівня фізичного здоров'я у школярів основної групи з фізичного виховання можна пояснити їх достатньою руховою активністю на уроках з фізичної культури. Адаптаційно – резервні можливості учнів свідчить про незначне напруження регуляторних механізмів адаптації яке спостерігалось тільки в підготовчій групі як хлопчиків так і дівчаток.

Джерела та література

1. Бердник О. В. Алгоритм діагностики рівня здоров'я практично здорових підлітків / О. В. Бердник, Н. С. Полька, О. В. Добрянська, Т. П. Скочко // Методичні рекомендації – 142.14/18.15. Київ, 2015. 24 с.
2. Гозак С. В. Особливості функціонального стану організму школярів в залежності від організації фізичного виховання / С. В. Гозак, О. Т. Єлізарова, І. О. Калініченко // Довкілля та здоров'я. 2012. № 1. С. 60–65.

3. Квашніна Л. В. Оцінка адаптаційних та функціонально-резервних можливостей організму дітей шкільного віку / Л. В. Квашніна, Н. С. Полька, І. О. Калініченко, Ю. А. Маковкіна // Методичні рекомендації. Київ, 2010. 15 с.
4. Полька Н. С. Скринінгова оцінка адаптаційно-резервних можливостей дітей шкільного віку / Н. С. Полька, С. В. Гозак, О. Т. Єлізарова, Т. В. Станкевич, А. М. Парац, Л. М. Новгородська / Методичні рекомендації – 10.13/101.13. Київ, 2013. 22 с.

Гочачко К. Ф. – студентка IV курсу
біологічного факультету СНУ імені Лесі
Українки

Науковий керівник: кандидат біологічних
наук, доцент О. М. Абрамчук

Інформаційне перенавантаження, його причини та можливі наслідки

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем сучасності є збільшення обсягу всіх видів інформації, що призводить до виникнення різних захворювань та патологічних станів. Через стрімкі темпи зростання кількості отримуваної інформації розрив між кількістю інформації і спроможністю сучасної людини її засвоїти постійно зростає. Це, часто призводить, до формування такого психологічного стану як «інформаційна тривога». В освіті інформаційна революція призвела до значного збільшення обсягів навчального матеріалу, ускладнення мови підручників, стрімкого прискорення темпу навчання. Внаслідок цього, інформаційний тиск на сучасного учня посилюється з кожним днем, і як результат відбуваються певні зміни з боку регуляторних систем організму. А це в свою чергу стає причиною розвитку різноманітних захворювань та патологій, насамперед з боку нервової, ендокринної та серцево – судинної систем організму [3].

Мета дослідження. Метою даного дослідження було вивчити та проаналізувати головні причини розвитку інформаційного перенавантаження в сучасній школі. Розглянути основні аспекти щодо означеного питання, а також виявити нерозв'язні питання в обраній темі дослідження.

Серед важливих причин виникнення інформаційного перенавантаження важливе місце посідає, так зване, обмеження в часі. Так, фізіологами було доведено, що саме цей фактор являється найбільш стресорним з яким протягом одинадцяти років зустрічаються школярі, та протягом 5–6 років студенти різних вищих навчальних закладів. Через обмеження в часі відповідно знижується якість навчання, а це в свою чергу призводить до появи в учнів та студентів такого явища, як інформаційний стрес. Ще одним фактором, який призводить до підвищення функціональної напруги, втоми та перевтоми є невідповідність методик і технологій навчання віковим та функціональним можливостям учнів та студентів. Яскравим прикладом може бути навчання методики безвідривного письма. Так як, ця методика не враховує функціональну незрілість м'язів, незавершені процеси формування кісток кисті та фаланг пальців, а також недосконалість нервово-м'язової регуляції графічних рухів. За умов використання даної методики відбуваються порушення психо-фізіологічних структур письма, також спостерігається гіпоксія (через затримку дихання) та інше. Як наслідок, у дитини формується не лише поганий почерк, але й надмірне емоційне та функціональне напруження, підвищення тривожності, а також деякі розлади з боку нервової системи [1]. Також, добре відомий вплив інформаційних навантажень на серцево-судинну систему. Насамперед, це зумовлено деякими структурними змінами у серці, які викликані захворюваннями, що в свою чергу виникли під впливом інформаційного перенавантаження. Внаслідок таких структурно-функціональних змін у міокарді, порушується регуляція роботи серця. Такі зміни з боку серцево-судинної системи в подальшому можуть призводити до виникнення аритмій та інших порушень, що несуть загрозу для нормального функціонування організму [2].

Також зміни у регуляції роботи серця та інших систем, може бути викликане дією стресу, причиною якого було тривале та інтенсивне інформаційне навантаження. Так, як в основному серце регулюється вегетативною нервовою системою, то будь який стресорний вплив здатен викликати певні зміни у серцевому ритмі.

На сьогоднішній день, близько 40 % негативних впливів, що зумовлюють погіршення здоров'я сучасної дитини, пов'язані з дією шкільних факторів ризику, серед яких, саме ті, що зумовлюють розвиток інформаційного перенавантаження: невідповідність технологій та методик навчання віковим і функціональним можливостям дітей,

стрімка інтенсифікація навчального процесу, нераціональна організація навчального процесу та роботи учня, а також, подекуди, неграмотність учителів та батьків з питань охорони та зміцнення здоров'я дітей. У результаті, нагромадження усіх цих причин, близько 80 % школярів зазнають невинного стресу, що негативно позначається на стані їхнього здоров'я.

Висновки. Отже, з вищесказаного випливає, що інформаційне навантаження сьогодні має неабиякий вплив на сучасних учнів та студентів. Тривалий та інтенсивний вплив цього чинника здатний викликати певні порушення у регуляторних системах організму, особливо це позначається на серцево-судинній системі, що в подальшому призводить до паталогічних станів та захворювань. Саме тому, проблема інформаційного перенавантаження на сьогодні є дуже актуальною, не лише через те, що діти проводять частину свого життя за навчанням, але й тому, що освітні установи мають неабиякий вплив на формування у дітей життєвих орієнтирів, а також цінності здоров'я та здорового способу життя.

Джерела та література

1. Безруких М. М. Школьные и семейные факторы риска, их влияние на физическое и психическое здоровье детей / М. М. Безруких // События. 2011. № 1. С. 16–21.
2. Курик М. Організувати навчання не шкодячи здоров'ю дитини? // Освіта України. 2005. С. 4.
3. Степанова М. Скорость «конвеєра» неприємлема для ребенка // Директор школи. Україна. 2001. № 7.

Гузюк А. А. – студентка III курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Степанюк Я. В. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки

Морфологія органа нюху гадюки носатої, *Vipera ammodytes* (Reptilia, Squamata)

Постановка проблеми. Орган нюху, що має ектодермальне походження, в процесі еволюції спочатку сформувався поряд з ротовим отвором, а потім з'єднався з початковим відділом верхніх дихальних

шляхів. Периферичний відділ нюхового аналізатора хребетних морфологічно розділений на основну та додаткову нюхові системи. Перша представлена нюховим епітелієм носової порожнини, а друга – вомероназальним органом [3]. Вомероназальний орган був вперше відкритий та описаний у 1703 році у людини Ф. Рейшем, а у хребетних – у 1811 році Л. Якобсоном [4]. Вивчення нюхового органа в гадюки носатої повинне відобразити його можливі адаптації до існування в наземному середовищі.

Мета дослідження: дослідити морфологію органа нюху гадюки носатої (*Vipera ammodytes*, Linnaeus, 1758).

Для дослідження була використана колекція тотальних мікропрепаратів природничого музею Тюбінгенського університету Еберхарда Карла. Препарати виготовлені з використанням стандартних гістологічних методів дослідження та забарвлені азаном [1]. На основі цифрових знімків гістологічних зрізів гадюки носатої за допомогою комп'ютерної програми Amira v.5.3.2 були виготовлені 3-D моделі дорослих особин [2].

Результати дослідження. При переході від водного до наземного способу життя нюховий аналізатор розділяється на дві системи: основна та додаткова, яка представлена вомероназальним органом. Кожна з цих систем надсилає інформацію безпосередньо до кінцевого мозку. Основна система являє собою нюховий епітелій, який характеризується відсутністю стовпчастої організації та складається з одного шару овальних клітин та дендритних біполярних нейронів. Носова порожнина складається з трьох основних частин: присінка, власне носової порожнини і носоглоткового каналу, що впадає в хоани. Просвіт у присінку відсутній, оскільки його заповняє респіраторний епітелій. Вомероназальний орган має куполоподібну форму, яка розташована в кістковій капсулі, яку пронизують волокна вомероназального нерва. Вентральна частина органа має підвищення, яке позбавлене сенсорного епітелію – грибоподібне тіло. Вся інша частина органа вистелена вомероназальним епітелієм. Сенсорний епітелій вомероназального органа товстий і складається із опорного клітинного шару, біполярного клітинного шару (нейрони) та недиференційованого клітинного шару. Біполярні нейрони – містять круглі ядра, з темно забарвленими ядерними оболонками, а недиференційовані клітини містять нерегулярні ядра, які погано контактують із навколишньою цитоплазмою. Носослізні протоки безпосередньо впадають в канал вомероназального органа. Парний орган Якобсона з'єднується за допомогою двох каналів з ротовою порожниною.

Висновки. Орган нюху гадюки носатої (*Vipera ammodytes*) розділений на основну та вомероназальну системи. Вомероназальна система представлена добре сформованим органом Якобсона, який відкривається в ротову порожнину.

Джерела та література

1. Ромейс Б. Микроскопическая техника [Текст] / Б. Ромейс. М. : Изд-во иностр. лит., 1953. С. 358.
2. Степанюк Я. Просторова реконструкція нюхових структур *Lacerta viridis* за допомогою комп'ютерного моделювання [Текст] / Я. Степанюк, О. Яригін, О. Титюк, В. Грубий // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015. С. 99–103.
3. Степанюк Я. Сучасна інтерпретація досліджень вомероназального органа в працях Ф. Рейша, Л. Якобсона та Р. Кьолікера / Я. В. Степанюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2009. № 9. С. 88–93.
4. Bhatnagar K. P., Reid K. H. The human vomeronasal organ. I. Historical perspectives. A study of Ruysch's (1703) and Jacobson's (1811) reports on the vomeronasal organ with comparative comments and English translations. Biomed Res. 1996. Vol. 7. P. 219–229.

Захарчук О. О. – студентка IV курсу
біологічного факультету СНУ імені Лесі
Українки

Науковий керівник: кандидат біологічних
наук, доцент О. Р. Дмитроца

Стан рухової активності дошкільнят в умовах дошкільного закладу (на прикладі м. Маневичі)

Постановка проблеми. Рухова активність (РА) визначає якість життя людини. Різні періоди розвитку організму характеризуються специфічними особливостями діяльності функціональних систем, саме тому РА змінюється упродовж життя. У період фізичного розвитку РА сприяє ефективному формуванню всіх систем організму, у період стабілізації – забезпечує належний рівень функціонування фізіологічних систем, у період інволюції – сповільнює темпи старіння та зниження рівня розвитку рухових якостей [1, 2, 4].

РА, як біологічна потреба в русі, є найважливішою умовою гармонійного розвитку дитини, її здоров'я та працездатності [2, 3]. За норму РА у дитячому віці приймають таку її величину, яка повністю

задовольняє біологічні потреби у рухах, сприяє гармонійному розвитку організму і зміцненню здоров'я. У сучасному суспільстві багато факторів сприяє зменшенню рівня РА населення різного віку [3]. Особливо така тенденція негативно впливає на організм дітей різних вікових груп, що зумовлює збільшення частки дітей із порушеним фізичним розвитком та вимагає моніторингу сучасного стану добової рухової активності дітей дошкільного віку.

Мета дослідження: оцінити добову рухову активність дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) з метою її нормування.

Результати дослідження. Дослідження проведено на 50 хлопчиках та дівчатках (5–6 років), здорових, праворуких. Усі обстежувані – жителі м. Маневичі. Дослідження енерговитрат РА проводили за допомогою анкетування батьків, що дозволило за допомогою даних про тривалість різних (за інтенсивністю) видів діяльності, визначити добові енерговитрати дітей та оцінити рівень рухової активності. Оцінку енерговитрат на рухову активність здійснювали шляхом розрахунку метаболічних витрат на окремий вид діяльності дитини протягом доби. При обробці отриманих даних використовувались методи варіаційної статистики з оцінкою *t*-критерію Стьюдента.

Аналіз результатів проведеного тестування батьків дошкільнят (5–6 років) показав, що загальні енерговитрати дітей коливались від 1403,5 до 2984,3 ум. од. при усередненому значенні $2048,88 \pm 13,67$ ум. од., що відповідає «нижчому від середнього» рівневі. Розподіл дітей за рівнем РА показав, що частка дітей із «високим» та «вище середнього» рівнями серед обстежуваних є низькою (рис. 1).

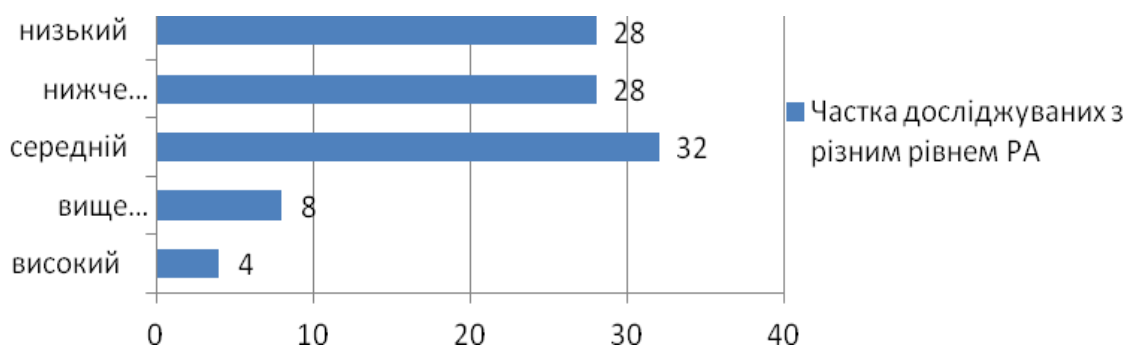

Рис. 1. Розподіл обстежуваних з різним рівнем рухової активності (у %)

Поділ дітей на статеві групи виявив, що загальні енерговитрати хлопчиків були дещо вищими ($2068,54 \pm 13,56$ ум. од.), порівняно з дівчатками ($1983,67 \pm 12,74$ ум. од.).

Аналіз результатів анкетування показав, що серед обстежуваних дітей 28 % додаткового займаються у секціях поза садочком. Серед

зазначеної підгрупи дітей 11,5 % мають рівень РА «вище середнього», 65,4 % – «середній рівень», решта дошкільнят характеризувалися зниженими показниками РА.

Таким чином, рівень РА дошкільнят загалом відповідає «нижче від середнього». Зазначений рівень РА характеризується обмеженням кількості та інтенсивності рухів, що зумовлено способом життя, нераціональною організацією навчально-виховного процесу у закладах освіти, відсутністю вільного часу тощо. Діти з таким рівнем фізичної активності формують групу ризику щодо можливого негативного впливу гіпокінезії на фізичний розвиток та рівень здоров'я.

Висновки. 1. Середній рівень рухової активності дошкільнят відповідає рівню «нижче середнього»; хлопчики характеризуються вищими показниками рухової активності, порівняно з дівчатками.

2. Серед дітей, які відвідують секції поза дошкільнім закладом, зафіксовано вищу частку осіб з покращеними показниками рівнів рухової активності, порівняно із загальною вибіркою.

Джерела та література

1. Арефьев В. Г. Здоров'я підлітків і рухова активність / В. Г. Арефьев // Спортивний вісник Придніпров'я: [наук.-практ. журн.]. Дніпропетровськ, 2011. № 2. С. 21–23.
2. Мандюк А. Особливості рухової активності школярів у США / А. Мандюк // Молода спортивна наука України. 2015. Т. 2. С. 167–172.
3. Москаленко Н. В. Пути оптимизации физкультурно-оздоровительной работы в дошкольных учреждениях разного типа в Украине / Н. В. Москаленко, А. В. Полякова // Здоровье для всех: сб. ст. V Междунар. науч.-практ. конф. Пинск, 2013. Ч. 1. С. 204–208.
4. Фізичний розвиток дітей і підлітків та сучасні підходи до оцінки його гармонійності: монографія / Н. І. Осадчук, І. В. Сергета. Вінниця, 2014. 188 с.

Копець М. В. – студентка III курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Абрамчук О. М. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізіології людини і тварини СНУ імені Лесі Українки

Особливості міжпівкульної організації емоцій

Постановка проблеми. Емоції супроводжують різні прояви життєдіяльності людини і є одним з головних механізмів внутрішньої ре-

гуляції її психічної діяльності і поведінки, спрямованих на задоволення потреб. Проблема вивчення емоційних станів особистості в різних процесах життєдіяльності в даний час стає все більш актуальною. Це, перш за все, пов'язано з високою динамікою життя людини, інтенсифікацією комунікативних зв'язків. Останнім часом відзначається збільшення числа досліджень, присвячених вивченню нейрофізіологічних основ емоційних реакцій людини та аналізу емоційних порушень з точки зору міжпівкульної асиметрії мозку. Адже розуміючи взаємозв'язок між нашими емоціями і роботою мозку, ми зможемо керувати емоціями, не тільки за допомогою медикаментозного впливу, але і багатьох інших.

Мета дослідження. Метою даного дослідження було вивчити та проаналізувати основні особливості міжпівкульної організації емоцій, а також виявити нерозв'язні питання в обраній темі дослідження.

Результати дослідження. Міжпівкульна асиметрія – одна з фундаментальних закономірностей роботи мозку. Витоки вивчення цієї проблеми дослідники пов'язують із відкриттям у 1861 році П. Броком моторного «центру мови» у лівій півкулі головного мозку. Глибокі наукові розробки спеціальних нових методів дослідження міжпівкульної асиметрії почалися у ХХ столітті [4]. З досліджень на здорових людях, з спостережень за пацієнтами з різною локалізацією уражень головного мозку, а також на підставі фактів, отриманих в процесі терапії, склалися досить протилежні уявлення про міжпівкульний розподіл позитивних та негативних емоцій, при цьому різні автори пропонують суперечливі гіпотези: про міжпівкульну організацію емоцій різного знаку, про відсутність емоційної специфічності півкуль, про переважну емоційність правої півкулі, про участь лівої півкулі при негативних емоціях, а також про те, що у процесах сприйняття емоційно-значимої інформації беруть участь обидві півкулі [3].

Ряд вчених вважають, що більшість кіркових центрів, що відповідають за формування негативних емоцій локалізовані саме у правій півкулі, а позитивних – у лівій, а знак емоцій залежить від співвідношення активності правої і лівої фронтальної кори. Порушення адекватної оцінки суб'єктом свого стану, переважання позитивних емоцій відмічено при ураженні медіальних відділів правої лобової долі, в той час як суб'єкт з ураженням лівої лобової долі драматизує свій стан, заціклюється на своїх негативних переживаннях [5]. Також звертається увага і на інші відділи кори великих півкуль, крім лобових, що беруть участь в організації емоційних явищ. За даними І. В. Курник, в

організації позитивних емоцій важлива роль належить лівій задньо-асоціативній зоні кори, а в інтеграції емоцій негативного знака в більшій мірі має вплив права лобова частка. Сприйняття і оцінка інформаційних сигналів пов'язані з правою скронево-тім'яною часткою, а суб'єктивний процес переживання емоцій асиметрично реалізується при участі фронтальних ділянок кори великих півкуль. Інтенсивність емоційного напруження, незалежно від її знаку емоції, пов'язане з активністю скронево-тім'яних відділів правої півкулі. Найвищий загальний рівень активації мозку відповідає переважанню активності лівої лобової частки, найменший – при переважанні активності правої потиличної ділянки кори [1].

Висновки. Отже міжпівкульний розподіл емоційної регуляції широко досліджується як у нормі, так і в патології, однак, незважаючи на значну кількість робіт, що до даної проблеми, до сьогодні не існує однозначних висновків про їх міжпівкульну спеціалізацію. Незаперечним є те, що об'єднана робота півкуль лежить в основі формування емоційної сфери людини, а порушення у функціонуванні цих структур призводять до зсувів емоційної рівноваги, і тоді починають переважати або негативні, або позитивні емоції. Здоровий мозок працює як ціле не тільки у випадку взаємодії двох півкуль, але і в плані функціонального розподілу різних відділів в активаційному аспекті, включаючи під час нових і складних завдань, а також впродовж формування значного емоційного напруження переважно передні відділи або ліву півкулю, а при більш простих і стереотипних – задні відділи мозку або праву півкулю.

На сьогоднішній день, спираючись на результати цілого ряду результатів клінічних та експериментальних досліджень доведено, наявність функціональної міжпівкульної асиметрії мозку людини у формуванні емоцій [2].

Джерела та література

1. Русалова М. Н. Функциональная асимметрия мозга и эмоции / М. Н. Русалова, В. М. Русалов. М.: Научный мир, 2009. 836 с.
2. Макаrchук М. Ю. Психофізіологія: навч. посіб. / М. Ю. Макаrchук, Т. В. Куценко, В. І. Кравченко. Київ: ООО «Інтерсервіс», 2011. 329 с.
3. Музика О. О. Особливості застосування методики «Профіль латеральної організації мозку» в роботі психолога // Практична психологія та соціальна робота / О. О. Музика, А. В. Шаюк. 2014. № 5 (182). С. 72–76.
4. Музика О. Л. Професійно-орієнтовані завдання у системі підготовки студентів-психологів // Професійно-орієнтовані завдання з психології: навч. посіб. /

за ред. О. Л. Музики. 3-тє вид., переробл. і доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 566 с.

5. Симонов П. В. Функциональная асимметрия // Журн. высш. нерв. деят. / П. В. Симонов. М., 1998. Т.48. С. 375–380.

Коржик О. В. – аспірант III року навчання
СНУ імені Лесі Українки;

Моренко А. Г. – доктор біологічних наук,
професор, завідувач кафедри фізіології
людини і тварин СНУ імені Лесі Українки

Особливості мозкового реагування чоловіків та жінок в умовах зупинки і переключення моторних програм

Постановка проблеми. Дослідження цілеспрямованих рухів неминуче висуває необхідність вивчення мозкових процесів, пов'язаних зі зміною моторних програм маніпуляторних рухів. В науковій літературі, яка існує, немає чіткого уявлення та цілісної картини розуміння нейрофізіологічного забезпечення процесу гальмування та переключення моторних програм мануальних рухів з врахуванням статевієї приналежності. Дещо відмінні фізіологічні особливості чоловіків та жінок обумовлюють специфіку роботи їх мозку [1, 2]. Аналізуючи динамічну активність осциляторних систем мозку в умовах моторного реагування найбільш доцільним є застосування методу «пов'язаної з подією десинхронізації/синхронізації» – ERD/ERS [3, 4].

Мета дослідження. Враховуючи вищевикладене, метою нашого дослідження є порівняння і встановлення відмінностей ERD/ERS ЕЕГ у жінок та чоловіків в умовах повного гальмування запущеної моторної програми та в умовах її гальмування із наступним переключенням на альтернативну моторну задачу.

Методи дослідження. В дослідженні загалом взяли участь 42 жінок та 42 чоловік віком 18–23 років, правшів. Реєстрацію ЕЕГ проводили монополярно, за міжнародною системою 10/20. Обстежувані були із заплющеними очима. Процедура реєстрації ЕЕГ включала дві послідовні експериментальні серії. У першій серії використовували Stop-Signal парадигму, а в другій серії – Stop-Change парадигму. У

двох серіях за умови подання звуку 600 Гц (70 %) обстежувані мали натиснути на ліву кнопку вказівним пальцем правої руки. При подачі звуку 1600 Гц в парадигмі Stop-Signal (Stop-Signal, 30 %) – не натискати, а в парадигмі Stop-Change (Stop-Change, 30 %) натискати середнім пальцем правої руки на праву кнопку. Тривалість подачі стимулів – 50 мс, міжстимульний інтервал – 5 с. Кожен стимул був подвоєним, складався із передстимульного сигналу (600 Гц) та власне стимулу. Затримка в часі подачі власне стимулу після передстимульного сигналу становила 140 мс. Показники пов'язаних із подією десинхронізації і синхронізації (ERD і ERS) ЕЕГ оцінювали в α - і β -частотному діапазоні у лобових (F3, F4), центральних (C3, C4) і тім'яних (P3, P4) відведеннях. Розрахунок карт ERD/ERS проводився в середовищі Matlab згідно рекомендацій Pfurtscheller & Lopes da Silva [4]. Епоха аналізу становила 5 с, а саме 2 с – референтний інтервал, 3 с – пост-стимульний інтервал.

Результати дослідження. Аналізуючи зміни кортикальної активності, пов'язані із зупинкою запущеної моторної програми мануального руху та її наступним переключенням на альтернативний рух (*Stop-Change* парадигма) у порівнянні з повною зупинкою руху (*Stop-Signal* парадигма) у чоловіків та жінок виявлені як спільні, так і відмінні особливості обробки моторної інформації.

Під час виконання завдань за Stop-Signal та Stop-Change парадигмами як чоловіки, так і жінки допустили меншу кількість помилкових реакцій під час реагування на Stop-Change стимули, що свідчило про більшу зосередженість й увагу обстежуваних за цих умов. В обох серіях експерименту як глобальну закономірність відзначено переважання явищ ERS в діапазоні α - і частково β 1-активності ЕЕГ. Така динаміка у лобово-центральної області могла бути пов'язана в першу чергу із необхідністю термінової зупинки моторної програми. Проте, в серії із застосуванням Stop-Change парадигми спостерігали зменшення явищ ERS порівняно із такою у серії із повною зупинкою руху (Stop-Signal). Відповідні результати ймовірно означали, що пов'язаний з подією синхронний взаємозв'язок між основними нейронними елементами зменшувався [4], а рівень активації задіяних у реалізації моторної команди кортикальних ділянок дещо зростав [5]. Виявлені закономірності характерні для обох статей. Варто відзначити у жінок дещо нестабільний і мінливий характер кортикальних взаємодій в умовах активного залучення обох півкуль у процесі обробки інформації.

ції. Тоді як у чоловіків фіксували деяке зміщення відповідних процесів з лівої півкулі (на частоті 9 Гц) у праву півкулю (на частоті 11 Гц) і знову у ліву півкулю (на частоті 16 Гц). Очевидно, частково це може бути пов'язано з виконанням завдання правою рукою. У жінок, на відміну від чоловіків, під час серії повної зупинки руху (Stop-Signal) у симетричних лобових і центральних відведеннях реєстрували ERS і на високих частотах β -активності ЕЕГ. А в серії Stop-Change на частотах β -ритму (16–18 Гц) у лівому тім'яному відведенні реєстрували інтенсивнішу реакцію ERD. Крім того, зафіксовано дещо відмінні процеси змін кортикальної активності у чоловіків та жінок в часовому інтервалі, що перевищує час сенсо-моторного реагування за умовами Stop-Change парадигми. В α -частотному діапазоні в центральних відведеннях у чоловіків реєстрували явище ERD. Тоді як у жінок такої особливості не виявлено.

Висновок. В результаті проведеного дослідження виявлено переважання явищ ERS в діапазоні α - і частково β 1-активності ЕЕГ та її зменшення під час необхідності переключення моторної програми мануального руху (Stop-Change) порівняно із повною зупинкою руху (Stop-Signal). Водночас в різних серіях експерименту у чоловіків та жінок кортикальна електрична активність набувала певних специфічних рис частотно-просторової організації, що засвідчує наявність статевих відмінностей в реалізації зупинки та переключенні моторних програм.

Джерела та література

1. Bell E. C. Males and females differ in brain activation during cognitive tasks / Bell E. C., Willson M. C., Wilman A. H., Dave S., Silverstone P. H. // Neuroimage. 2006. Vol. 30 (2). P. 529–538.
2. Li C. Gender differences in cognitive control: an extended investigation of the stop-signal task / Li C., Zhang S., Duann J., Yan P., Sinha R., Mazure C. // Brain Imaging Behav. 2009. Vol. 3 (3). P. 262–276.
3. Neuper C. ERD/ERS patterns reflecting sensorimotor activation and deactivation / Neuper C., Wörtz M., Pfurtscheller G. // Progress in Brain Research. 2006. Vol. 159. P. 211–222.
4. Pfurtscheller G. Event-related EEG/MEG synchronization and desynchronization: basic principles / Pfurtscheller G., Lopes da Silva F. H. // Clinical Neurophysiology. 1999. Vol. 110 (11). P. 1842–1857.
5. Steriade M. Basic mechanisms of cerebral rhythmic activities / Steriade M., Gloor P., Llinas R. R., Lopes da Silva F. H., Mesulam M. M. // Electroencephalogram and Clinical Neurophysiology. 1990. Vol. 76 (6). P. 481–508.

Легкий Ю. В. – студент III курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Степанюк Я. В. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки

Порівняльна морфологія органа нюху у короткошийної червоночеревної черепахи *Emydura subglobosa* (Reptilia, Testudines) та ящірки прудкої *Lacerta agilis* (Reptilia, Squamata)

Постановка проблеми. Периферичний відділ нюхового аналізатора у рептилій, за виключенням крокодилів, складається з основної і додаткової (вомероназальної) систем [1]. В процесі еволюції хребетних нюховий аналізатор розділяється на основну та додаткову (вомероназальну) нюхові системи [3; 5]. Особливо цікавими є морфологія цих структур справжніх наземних тварин на прикладі *Lacerta agilis* та тварин які ведуть амфібіотичний спосіб життя на прикладі *Emydura subglobosa*.

Мета дослідження: порівняти морфологію нюхового органа *Lacerta agilis* (Reptilia, Squamata) та *Emydura subglobosa* (Reptilia, Testudines).

Для дослідження була використана колекція тотальних мікропрепаратів природничого музею Тюбінгенського університету Еберхарда Карла. Препарати виготовлені з використанням стандартних гістологічних методів дослідження та забарвлені азаном [1]. За допомогою комп'ютерної програми Amira v.5.0 створено 3D-моделі нюхових структур досліджуваних видів тварин.

Результати дослідження. В *Lacerta agilis* вомероназальний орган відмежований від носової порожнини та має куполоподібну форму, залягає він вентральніше від нюхового органу. Нюховий епітелій вистилає дорзальну частину носової порожнини. Вомероназальний епітелій вистилає всю порожнину вомероназальної порожнини крім її вентральної ділянки.

Lacerta agilis має велику додаткову нюхову цибулину яка лежить вентральніше від головної нюхової цибулини. Нервові волокна з вомероназального епітелію прямують до додаткової нюхової цибули-

ни а нервові волокна від нюхового епітелію прямують до головної нюхової цибулини.

В *Emydura subglobosa* вомероназальний орган не відмежований від носової порожнини. Носова порожнина поділена на дві частини: на вентрокаудальну нюхову частину та вентральну середню частини. Нюхова частина є великою і має напівсферичну форму. Майже вся нюхова частина вистелена нюховим епітелієм. Вомероназальний епітелій вистилає вентральну частину порожнини. Черепахи мають велику додаткову нюхову цибулину яка лежить вентральніше від головної нюхової цибулини. Нервові волокна з вомероназального епітелію а також нервові волокна з нюхового епітелію медіальної стінки нюхової частини носової порожнини у формі медіального стовбура нюхового нерва прямують до додаткової нюхової цибулини. Волокна з дорзальної та латеральної стінки нюхової частини у формі латерального стовбура прямують до головної нюхової цибулини.

Висновки. Вомероназальний орган *Lacerta agilis* є відокремленим від носової порожнини на відміну від *Emydura subglobosa* у яких вомероназальний орган є частиною носової порожнини. Також в *Lacerta agilis* нервові волокна з вомероназального епітелію і нервові волокна з нюхового епітелію прямують окремо до додаткової та головної нюхових цибулин відповідно. В черепах нервові волокна з вомероназального епітелію та з нюхового епітелію не розділені.

Джерела та література

1. Parsons Th. S. Nasal anatomy and the phylogeny of reptiles / Th. S. Parsons // Evolution. Vol. 13. 1959. № 2. P. 175–187.
2. Савельев С. Сравнительная анатомия нервной системы позвоночных / С. В. Савельев. М. : ГЕОТАР-МЕД, 2001. 272 с.
3. Сепп Е. История развития нервной системы позвоночных / Е. К. Сепп. М. : Медгиз, 1949. 422 с.
4. Степанюк Я. Просторова реконструкція нюхових структур *Lacerta viridis* за допомогою комп'ютерного моделювання [Текст] / Я. Степанюк, О. Яригін, О. Титюк, В. Грубий // Науко. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015. С. 99–103.
5. Степанюк Я. Сучасна інтерпретація досліджень вомероназального органа в працях Ф. Рейша, Л. Якобсона та Р. Кьолікера / Я. В. Степанюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2009. № 9. С. 88–93.

Лисенко Р. І. – студент V курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент О. П. Зінченко

Молюски р. Стохід як проміжні хазяї трематод в межах НПП «Прип'ять–Стохід»

Постановка проблеми. Прісноводні молюски посідають важливе місце у складних біоценотичних відносинах континентальних водойм, оскільки відіграють важливу роль у кругообігу речовин та енергії в екосистемах, очищенні води, належать до кормової бази риб та водоплавних птахів. Поряд з тим, черевоногі молюски є облігатними проміжними хазяями трематод, що викликають паразитарні захворювання свійських та диких тварин, а іноді й людини. Для ефективної профілактики паразитарних захворювань і ефективного контролю чисельності паразитів, необхідно проводити комплексне дослідження біології проміжних хазяїв першого порядку – прісноводних молюсків.

Ці факти спонукали до дослідження фауни прісноводних молюсків р. Стохід в межах НПП «Прип'ять–Стохід».

Мета дослідження. Метою роботи було встановлення видового різноманіття, чисельності та поширення молюсків, дослідження особливостей біології зареєстрованих видів.

Дослідження проводилося в періоди 27.06.–30.08.2015 та 27.06.–30.10.2016 р. та 01.04.–28.09.2017 р. у річці Стохід в межах м. Любешів та його околиць. Збір матеріалу проводили згідно загально-визнаних методик. Для встановлення фауністичного складу личинок трематод проводили розтини молюсків за методикою В. І. Здуна [4].

Нами було опрацьовано 36 літературних джерел. Молюсків регіону, особливості їх морфології, біології, паразитофауни досліджують Н. В. Гураль-Сверлова та Р. І. Гураль [1–3].

Результати дослідження. В результаті проведених досліджень на ділянці річки Стохід за весь період було зібрано 923 особин, що належать до 14 видів молюсків які на лежать двох класів двостулкові (*Bivalvia*), Черевоногі (*Gastropoda*). Виявлено випадки трематодної інвазії 3 видів молюсків *Planorbarius corneus*, *Lymnaea stagnalis*, *Viviparus contectus*.

Поширеними видами (ПІ 30–99 %) *Lymnaea stagnalis*, *Planorbarius corneus*, *Viviparus contectus*, *Lymnaea auricularia*, *Planorbarius carinatus*. Непошириними (<30 %) видами є *Unio pictarum*, *Lymnaea palustris*, *Viviparus viviparus*, *Sphaerium rivicolum*, *Physa fontinalis*, *Lymnaea auricularia*, *Planorbarius carinatus*, *Lymnaea ovata*, *Bithynia tentaculata*, *Unio tumidus*.

Чисельними видами (ІД 10–50 %) *Lymnaea stagnalis*, *Planorbarius corneus*, *Viviparus contectus*. Нечисленні (ІД 1–9,99 %) *Planorbarius carinatus*, *Pisidium amnicum*, *Lymnaea palustris*, *Sphaerium rivicolum*, *Lymnaea auricularia*, *Unio pictorum*, *Viviparus viviparus*.

Рідкісними видами (ІД < 1 %) є *Lymnaea ovata*, *Physa fontinalis*, *Bithynia tentaculata*.

Як проміжні хазяї трематод відзначені 9 видів молюсків: *Bithynia tentaculata*, *Lymnaea stagnalis*, *Physa fontinalis*, *Planorbarius corneus*, *Viviparus contectus*.

У черевоногих молюсків р. Стохід в межах НПП «Прип'ять–Стохід» зареєстровано 7 видів церкарій (*Neocanthoparyphium* sp., *Notoctylus* sp., *Opisthioglyphe* sp., *Metarchis* sp., *Paramphistomum* sp., *Prosthogonimus* sp., *Tylodelmus* sp.), що належать до 7 родин. Сумарний показник інвазованості прісноводних черевоногих молюсків церкаріями становив 30,10 %. У *Bithynia tentaculata*, *Lymnaea stagnalis*, *Planorbarius corneus* зареєстровано по 2 види церкарій трематод, у *Physa fontinalis* та *Viviparus contectus* – по 1 виду. Найвища екстенсивність ураження (80,00 %) зареєстрована у молюсків *Viviparus contectus* паразитом *Neocanthoparyphium* sp.

Найбільше гостальне різноманіття властиве трематодам *Tylodelmus* sp., вони відзначені у *Lymnaea stagnalis* та *Planorbarius corneus*. Більшість паразитів є видоспецифічними щодо проміжного хазяїна. Інтенсивність інвазії молюсків становить від 7,45 до 30,50 особин партеніт в полі зору мікроскопу при збільшенні 100^x. Мінімальні показники фіксували у *Bithynia tentaculata* при ураженні *Prosthogonimus* sp., максимальні – у *Viviparus contectus* при ураженні *Neocanthoparyphium* sp. Середні показники інтенсивності інвазії становили 18 особин партеніт на одного молюска.

Більша частина із зареєстрованих партеніт трематод (5 видів) у фазі марити паразитує у птахів [5]; 2 види – у ссавців; 1 вид – у земноводних

Висновки. На досліджуваній ділянці річки Стохід виявлено 14 видів молюсків які на лежать двох класів двостулкові (*Bivalvia*), Черевоногі (*Gastropoda*), зареєстровано 5 видів церкарій, що належать до 7 родин. Як проміжні хазяї трематод відзначені 5 видів молюсків. Сумарний показник інвазованості прісноводних черевоногих молюсків церкаріями становив 30,10 %.

Джерела та література

1. Гураль Р. І. Фауна личинкових форм трематод прісноводних молюсків околиць смт Оброшине / Р. І. Гураль // Наукові основи збереження біотичної різноманітності: темат. зб. Львів : Ліґа-Прес, 2001. Вип. 3. С. 85–91.
2. Гураль Р. І. Видова різноманітність черевоногих (*Gastropoda*) і двостулкових (*Bivalvia*) молюсків на території Шацького національного природного парку / Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова // Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. праць / відп. ред. Ф. В. Зузук. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. С. 129–136.
3. Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Музейний освітній проект Просвітницька інтернет-програма «Молюски» [Електронний ресурс]. 2014. 87 с. Режим доступу: <http://www.pip-mollusca.org/page/epubl/muzeynii-proekt.php> – 23.10.2014. Музейний освітній проект Просвітницька інтернет-програма «Моллюски». ISBN 978-966-03-7404-4.
4. Здун В. И. Обследование моллюсков на зараженность личинками дигенетических трематод / В. И. Здун // Методы изучения паразитологической ситуации и борьба с паразитами сельскохозяйственных животных / В. И. Здун. Киев: Изд-во АН УССР, 1961. С. 96–135.
5. Шевцов А. А. Ветеринарная паразитология / А. А. Шевцов. М., 1965. 415 с.

Матолінець М. І. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Решетицька Я. О. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Кореляційний аналіз викликаних потенціалів кори головного мозку в правшів та лівшів під час класифікації стимулів пов'язаних з локалізацією об'єкта

Постановка проблеми. Зорова система людини здатна ефективно фіксувати патерни інтенсивності світла, які відбиваються від різних об'єктів (предметів, істот та ін.) та отримувати з них біологічно зна-

чиму інформацію. Під час подальшої обробки цієї інформації відбувається формування внутрішнього представлення об'єктів зовнішнього світу в мозку, на підставі якого здійснюється адекватна поведінка [4, 3]. У зоровому аналізаторі виділяють дві системи обробки інформації: «Що?» і «Де?». Система «Де?» визначає локалізацію об'єкта в зовнішньому зоровому полі. Вона бере свій початок від гангліозних клітин сітківки типу Y та досягає парієтальної кори. У нейронах парієтальної кори рецептивні поля представлені ділянками зорового поля [1]. У правшів остаточно обробка зорової інформації в системі «Де?» відбувається в у тім'яній ділянці. Специфіка організації нервових центрів в корі головного мозку у лівшів, порівняно з правшами, припускає відмінності у здійсненні не тільки моторних, а й перцептивних функцій [3, 164]. На нашу думку, ці відмінності повинні відчутно проявлятися в зоровій оцінці локалізації об'єкта. Особливий інтерес при цьому викликає активність та взаємозв'язок ділянок кори головного мозку, пов'язаних із реалізацією цих функцій та їх особливостями в осіб із лівим і правим типом мануальної асиметрії.

Мета дослідження – виявити особливості між- та внутрішньопівкулевих взаємодій викликаних потенціалів кори головного мозку в правшів та лівшів під час класифікації стимулів пов'язаних з локалізацією об'єкта.

Методи та результати дослідження. У дослідженні брали участь 33 особи чоловічої статі, віком 18–20 років, які були поділені на дві групи – лівші (14 осіб) та правші (19 осіб) – відповідно до результатів комплексу тестів, що визначали профіль сенсо-моторної асиметрії [2]. Процедура експерименту включала реєстрацію потенціалів, пов'язаних з подіями, де досліджуваний повинен був реагувати, натискаючи на кнопку пульта, на будь-яку зафарбовану фігуру у разі, якщо вона містилася в правому верхньому куті екрана. Представлені зафарбовані фігури з інших сторін екрана були незначимими стимулами. Для оцінки ступеня зв'язку і встановлення функціональних зв'язків між активністю різних відділів кори мозку у нашому дослідженні використовували методику кореляційного аналізу ВП кори мозку. Аналізувалися лише високі кореляції при $r \geq 0,71$.

Проведений нами кореляційний аналіз показав, що на етапі сенсорного аналізу зорових стимулів у правшів більша кількість кореляційних зв'язків спостерігається між задніми лобовими, центральними та тім'яними відведеннями обох півкуль кори головного мозку. У

ліворуких осіб на початковому етапі зорового сприйняття стимулу відмічено меншу кількість кореляцій, які зосереджені між потиличними та тім'яними ділянками, і між лобовими та центральними відведеннями кори головного мозку. Статистично достовірно вищі значення кореляцій відмічено у правшів, порівняно з лівшами (F4-T6: правші – $0,74 \pm 0,05$ / лівші – $0,45 \pm 0,1$; T4-P4: правші – $0,75 \pm 0,05$ / лівші – $0,47 \pm 0,1$, $p \leq 0,05$). На етапі інформаційного синтезу в праворуких осіб відмічено задіяність більшої кількості ділянок кори головного мозку, порівняно із лівшами. Так, у правшів відмічено високі кореляції між лобовими, центральними, тім'яними та потиличними відведеннями обох півкуль та скроневими ділянками правої півкулі. У ліворуких осіб до процесу інформаційного синтезу були залучені задні лобові, центральні та тім'яні ділянки обох півкуль та скроневі частки лівої півкулі. Статистично достовірної різниці між значеннями кореляцій у правшів та лівшів не виявлено. На етапі категоризації стимулу у праворуких осіб відмічено більшу взаємодію між лобовими та центральними відведеннями обох півкуль. Тоді як, у лівшів категоризація стимулу здійснювалася на основі взаємодії між задніми лобовими та центральними відведеннями, і тім'яними та потиличними частками кори головного мозку. Статистично достовірно вищі значення кореляцій у правшів, порівняно із лівшами, виявлено між відведеннями Fp1-F4, Fp1-Fz, F3-F7, F4-F7, F7-C3, F7-Cz, Fz-Cz, F7-Pz. У лівшів достовірно вище значення кореляцій, порівняно із правшами, відмічено між тім'яними відведеннями.

Висновки. У осіб із лівим типом мануальної асиметрії процес класифікації об'єкта щодо його локалізації характеризувався більш локальною взаємодією між тім'яними, центральними та задніми лобовими відведеннями. У правшів даний процес реалізовувався при більш генералізованій взаємодії між ділянками кори головного мозку та достовірно вищими значеннями кореляцій у лобових частках.

Джерела та література

1. Данилова Н. Н. Психофізіологія: [учеб. для вузов] / Н. Н. Данилова. М.: Аспект Пресс, 2012. С. 41.
2. Доброхотова Т. А. Левши / Т. А. Доброхотова, Н. Н. Брагіна. М.: Книга, 1994. 232 с.
3. Качинська Т. В. Особливості джерел викликаної активності кори головного мозку в лівшів та правшів під час класифікації стимулів, пов'язаних із локалізацією та формою об'єкта / Т. В. Качинська, О. М. Абрамчук, І. П. Кузнецов //

Наук. вісн. СНУ ім. Лесі Українки. Серія: Біологічні науки. 2015. № 2. С. 164–169.

4. Кожухов С. А. Взаимосвязь динамических характеристик ответов нейронов первичной зрительной коры и кодирования признаков изображения: автореф. дис. ... канд. биол. наук: спец. 03.03.01 «Физиология» / Кожух С. А. М., 2014 28 с.

Миронець М. Ю. – студентка III курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки
Абрамчук О. М. – к. б. н., доцент кафедри фізіології людини і тварини СНУ імені Лесі Українки

Нейрохімічні механізми пам'яті

Постановка проблеми. Вивчення різних аспектів пам'яті цікавило науковців протягом тривалого періоду часу, проте немаловажливим етапом даних досліджень є з'ясування її хімічної природи. Пам'ять лежить в основі здібностей людини, є важливою складовою частиною навчання, формування знань, умінь та навичок, а також становить резерв набутого досвіду окремого індивіду. З'ясування основ нейрохімічного механізму належить до перспективних напрямів розв'язання важливих проблем, зокрема виявлення особливостей формування, зберігання та відтворення інформації у головному мозку, поліпшення запам'ятовування та індивідуальних якостей даного процесу, вплив білків пам'яті на якість міжнейронних тимчасових з'єднань (синапсів), роль в процесах синаптичної пластичності, лікування хвороб пов'язаних із порушенням пам'яті.

Мета дослідження: описати та проаналізувати на основі опрацьованих наукових джерел роль білків, РНК, нейропептидів і нейромедіаторів в процесі реалізації нейрохімічних механізмів пам'яті.

Результати дослідження. Вперше у 1960–1970-х роках виникла думка, що пам'ять живого організму зберігається в молекулах білка або РНК і передбачала можливість перенесення цієї пам'яті між організмами в межах одного біологічного виду. У 1950-х рр. біохімік Г. Хіден встановив зв'язок між ступенем вироблення рухових навичок і вмістом РНК в нейронах відповідних моторних центрів. Він

виявив, що в процесі навчання вміст РНК в нейронах тварин, яких навчають, помітно підвищувався [2].

Було встановлено, що під час навчання, в гіпокампі відбувається утворення новосинтезованого білка S-100, глікопротеїна 14-3-2 і РНК [4]. При блокаді утворення нейроспецифічних білків та РНК зберігається здатність короткотривалого запам'ятовування, проте через 30 хвилин набуті навички зникають. Це підтверджує, що синтез нейроспецифічних білків впливає на процес консолідації пам'яті, а їх блокада унеможлиблює збереження енграм у довготривалій пам'яті [3].

З середини 60-х років стало відомо, що деякі олігопептиди здатні модифікувати процес навчання і впливати на ступінь вироблення, зберігання та згасання набутих поведінкових реакцій. Серед цих пептидів виявилися раніше відомі гормони, їх фрагменти, а також ряд інших сполук, що виконують в організмі специфічні регуляторні функції. З пептидів, які відносяться до числа гормонів, найбільш вираженою дією на процеси навчання і пам'яті мають гормони гіпофіза – адренотропний (АКТГ) та вазопресин. АКТГ позитивно впливає на запам'ятовування, а вазопресин – стимулює вироблення умовних рефлексів, пов'язаних з пам'яттю [1]. На сьогодні, концепції біохімічного кодування індивідуального досвіду в пам'яті спираються на дві групи фактів: синтез нових біохімічних факторів в процесі навчання (наприклад «пептидів пам'яті») та можливість передачі набутої інформації за допомогою цих факторів.

Дія нейромедіатора на замикання тимчасових синаптичних зв'язків може бути як збуджуючою, так і гальмівною. Дослідження Еріка Канделя показали, що навчання відбувається в результаті зміни сили синаптичних зв'язків між нервовими клітинами, яка проявляється у вигляді зміни кількості нейромедіатора, що виділяється в синаптичну щілину при відповіді на певну силу подразника. Вона змінюється гетеросинаптично, тобто силу синапсу змінюють клітини-модулятори. Один і той же зв'язок може бути посиленням або послабленням у залежності від форми навчання [5]. Нейромедіатори головного мозку не лише сприяють передачі сигналів між нейронами, а й об'єднують різні анатомічні структури, які беруть участь в операціях збереження і відтворення слідових процесів, в єдину динамічну систему пам'яті.

Висновки. В процесі навчання, засвоєння інформації з навколишнього середовища, а відповідно і формуванні пам'яті на молекулярному рівні, вирішальна роль відводиться кількісним та якісним змінам білків, РНК, нейропептидів та нейромедіаторів. Біохімічні методи, які

дозволяють проникнути в послідовність процесів, що відбуваються в синаптичних мембранах з подальшим синтезом нових білків, приваблюють багатьох дослідників пам'яті. Передбачається, наприклад, що для різних видів пам'яті в найближчому майбутньому будуть виявлені відмінності в біохімічних процесах. Проте, слід підкреслити, що на думку багатьох нейробіологів інтенсивні біохімічні дослідження привели до явної переоцінки і автономізації клітинно-молекулярного рівня вивчення механізмів пам'яті.

Джерела та література

1. Ашмарина И. П. Нейрохимия / И. П. Ашмарина, И. В. Стукалова. М.: Изд-во Ин-та биомедицинской химии РАМН, 1996. 460 с.
2. Клевець М. Ю. Фізіологія людини і тварин (фізіологія нервової, м'язової і сенсорних систем): підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Ю. Клевець, В. В. Манько, М. О. Гальків, ін. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 304 с.
3. Кубарко А. И. Нормальная физиология: учебник в 2 ч. / А. И. Кубарко, А. А. Семенович, В. А. Переверзев; под ред. А. И. Кубарко. Минск: Выш. шк., 2014. 604 с.
4. Николлс Джон, Мартин Роберт, Валлас Брюс, Фукс Пол. От нейрона к мозгу. / Пер. с англ. П. М. Балабана, А. В. Галкина, Р. А. Гиниатуллина, Р. Н. Хазипова, Л. С. Хируга. М.: Едиториал УРСС, 2012. 672 с.
5. Erik R. Kandel. The molecular biology of memory storage: A dialog between genes and synapses // Howard Hughes Medical Institute, Columbia University, College of Physicians and Surgeons, New York, USA. Nobel Lecture. December 8, 2000. P. 392–439.

Неоднічик І. М. – студентка V курсу біологічного факультету СХУ імені Лесі Українки;
Голуб В. О. – к. с.-г. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук СХУ імені Лесі Українки

Хвороби картоплі та стан їх поширення в умовах Західного Полісся України

Постановка проблеми. Картопля – важлива сільськогосподарська культура, яка вирощується у майже 150 країнах світу. Вона є універсальним продуктом харчування. Картоплю споживає більше 3 млрд населення планети.

Картоплю уражують понад 50 хвороб різної таксономії. Серед патогенних мікроорганізмів особливо небезпечним збудником є *Helminthosporium solani* Durieu & Mont., який викликає у картоплі паршу сріблясту. Шкідливий вплив збудника хвороби на рослину-господаря виявляється у погіршенні насінневої якості бульб, зниженні їх урожайності як після збирання, так і у період зимового зберігання. Відходи бульб після зимового зберігання внаслідок ураження картоплі паршею сріблястою сягають 16–27 % (Іванюк В. Г., 2005). Бульби, уражені паршею сріблястою, більше уражуються іншими збудниками хвороб, що призводить до їх загнивання. Джерелом інфекції парші сріблястої можуть бути як хворі насіннєві бульби, так ґрунтова інфекція. Масовому поширенню хвороби сприяють нестійкі до ураження сорти. Саме тому все більша увага приділяється створенню резистентних до цього захворювання сортів картоплі [1, 4, 5].

Мета дослідження. Здійснити огляд джерел щодо хвороб картоплі в зоні Полісся України, особливо збудника *Helminthosporium solani* Durieu & Mont, їх поширення, ураження бульб картоплі і їх впливу на рівень врожайності.

Результати дослідження. Відомості про поширення захворювання парші сріблястої в межах України і зони Полісся недостатньо повні, що пов'язано з особливостями біології збудника, особливостями вирощування картоплі в приватному секторі [1, 2, 4, 5]. За спостереженнями Н. Д. Хробрих, парша срібляста проявляється у двох формах: на свіжовикопаних бульбах у вигляді чисельних плям темно-сірого кольору діаметром від 1 до 6 мм, які легко стираються; а в період зберігання – у вигляді плям коричневого кольору з блискучим сріблястим відтінком всередині спочатку безбарвними, а потім коричневими псевдо склероціями [2, 3].

У результаті обстежень картоплі, проведених в колективних та індивідуальних господарствах зони Полісся України в межах Житомирської, Волинської, Рівненської та Київської областей встановлено, що гриб *H. solani* Durieu & Mont. щорічно і всюди уражує картоплю. Навесні аналіз бульб картоплі проводили після закінчення зимового зберігання бульб, оскільки в цей період бульби найбільше уражуються паршею сріблястою [4]. Ступінь ураження бульб паршею сріблястою суттєво відрізнявся за сортовим складом картоплі, який був різноманітний. В більшості випадків це була суміш бульб сортів Сло-

в'янка, Світанок київський, Поліська рожева, Адретта, Агаве, Белароза та ін. [1–5].

Дерново-підзолисті ґрунти Житомирської і Волинської областей з реакцією від слабо кислої до нейтральної складають оптимальні умови для розвитку патогенів. Проби бульб картоплі були уражені не лише *H. solani* Durieu & Mont., а й збудниками інших поширених захворювань, зокрема мокрою бактеріальною, сухою фузаріозною гнилями, порошистою паршою, ризоктоніозом та комплексними гнилями. Збудники цих захворювань часто утворювали змішані гнилі різного складу. У таких комплексах переважала двокомпонентна бактеріально-фузаріозна гниль. В інших випадках в патогенезі в основному брали участь багатоконпонентні гнилі, до складу яких входили збудники сухої фузаріозної мокрої бактеріальної гнилей, фітофторозу та стеблової нематоди. У Волинській і Рівненській областях гриб *H. solani* Durieu & Mont., що викликає на бульбах картоплі паршу сріблясту, був у комплексі зі збудниками чорної та звичайної парші. В Житомирській і Київській областях в патогенезі змішаних гнилей, окрім грибів і бактерій, часто спостерігали фітогельмінти, зокрема дитиленхозу картоплі [4, 5]. У Волинській і Житомирській областях частка парші сріблястої становила відповідно 28,0 і 25,1 %; Рівненська й Київська області, навпаки, мали найнижчі показники її розповсюдження – відповідно 22,4 і 21,3 %. Загалом, найбільшим ступенем розвитку парші сріблястої виділялася Волинська область – 28,0 % [1, 4, 5].

Висновки. При здійсненні огляду літературних джерел, нами встановлено, що частка картоплі в структурі посівних площ колективних господарств Полісся становить 7–10 %, основні ж площі належать приватному сектору, де культура вирощується переважно без сортозаміни, дотримання сівозміни, на досить низькому технологічному рівні. Це призводить до поширення й накопичення збудників хвороб картоплі як протягом вегетації, так і під час зберігання бульб.

Джерела та література

1. Ермантраут Е. Р., Києнко З. Б., Маційчук В. М., Фещук О. М. Екологічна стабільність і пластичність сортів картоплі на Поліссі. Сортівивчення та охорона прав на сорти рослин. 2015. № 3–4. С. 12–17.
2. Зезюлина Г. А. Особенности патогенеза серебристой парши картофеля в условиях Белоруси и пути снижения ее вредоносности: дис. ... канд. биол. наук: 06.01.11. Минск, 2001. 134 с.

3. Иванюк В. Г., Банадысев С. А., Журомский Г. К. Защита картофеля от болезней, вредителей и сорняков. Минск: Белпринт, 2005. 696 с.
4. Положенець В. М., Гуторчук С. Л., Фещук О. М. Поширення парші бульб картоплі в зоні Правобережного Полісся України. Вісн. Сум. нац. аграр. ун-ту. 2015. Вип. 3. С. 75–79.
5. Положенець В. М., Гуторчук С. Л., Фещук О. М. Втрати врожаю в період зимового зберігання картоплі. Екологічний моніторинг, інноваційні та ресурсозберігаючі технології в системі захисту картоплі від шкідливих організмів: тези доповіді Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 29–30 трав. 2014 р.). Житомир, 2014. С. 63–64.

Панівська О. В. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент О. Р. Дмитроца

Оцінка функціонального стану школярів з розладами опорно-рухового апарату

Постановка проблеми. Шкільний період є надзвичайно важким і, одночасно, важливим етапом у розвитку та збереженні правильної постави. Це вказує на вагомість попередження причин викривлення хребта, плоскостопості, остеохондрозу, необхідність дотримуватися елементарних валеолого-гігієнічних заходів, запровадження засобів профілактики серед учнівської молоді [1, 4]. Актуальність профілактичних заходів щодо попередження порушень постави серед учнів у закладах освіти обумовлена значною поширеністю у сучасних дітей цих розладів, які на фоні високого рівня статичного, сенсорного, інформаційного навантаження у період росту та розвитку організму переходять у фіксовані форми, що погіршує прогноз ефективності їх лікування і якість життя [2, 4]. У зв'язку з цим, оцінка функціонального стану організму школярів є ефективним засобом профілактики захворювань і зміцнення здоров'я дітей.

Мета роботи: вивчити особливості функціонального стану учнів (молодшого, середнього та старшого шкільного віку) із розладами опорно-рухового апарату.

Результати дослідження. Дослідження проведено на 30 школярах чоловічої статі, із порушеннями постави (сколіоз). Усіх обстежуваних за віком розділяли на три вікові групи (по 10 осіб): I група – учні молодшого (7–8 років), II група – учні середнього (12–13 років), III група – учні старшого (16–17 років) шкільного віку. Оцінку рівня функціонального стану обстежуваних визначали за індивідуальними показниками частоти серцевих скорочень (ЧСС) і артеріального тиску з урахуванням віку, маси тіла і зросту обстежуваних за загальноприйнятими методиками з визначення рівня фізичного стану (РФС, за Є. А. Пироговою) та адаптаційного потенціалу (АП, за Р. М. Баєвським) [3]. При обробці отриманих даних використовувались методи варіаційної статистики з оцінкою *t*-критерію Стюдента.

Аналіз результатів дослідження показав, що показник РФС достовірно вищий у дітей 7–8 років ($0,65 \pm 0,02$ ум. од.) та відповідав «середньому» рівневі. З віком показники РФС знижувались, вказуючи на «низький» РФС школярів із захворюванням постави (підлітки – $0,53 \pm 0,02$ ум. од., старшокласники – $0,46 \pm 0,004$ ум. од.). Зазначимо, ще серед обстежуваних не виявлено осіб «високим» РФС, тоді як частка осіб зі зниженими показниками, що відповідали «нижче середнього» є найвищою серед підлітків (рис. 1).

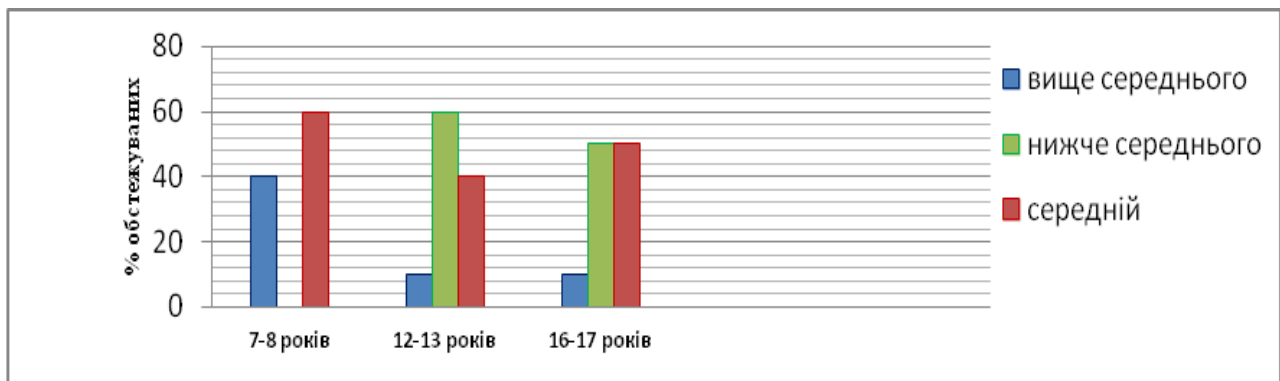

Рис. 1. Розподіл школярів за рівнем фізичного стану

Для уточнення рівня функціональних можливостей організму, визначали АП, оцінка якого вказує на задовільну адаптацію усіх школярів до факторів середовища. Проте, молодші школярів характеризувалися нижчими показниками АП ($1,64 \pm 0,05$ ум. од.), порівняно з іншими віковими групами (II група – $1,95 \pm 0,03$ ум. од., III група – $1,980,03$ ум. од.). Встановлено, що серед підлітків частка осіб із напруженими механізмами адаптації є вищою (40 %), порівняно зі старшокласниками (30 %); дана особливість вказує на особливості критичного періоду онтогенезу.

Таким чином, школярі 7–8 років виявили показники РФС та АП відповідають віковим нормам та вказують на задовільну роботу кровообігу. З віком частка обстежуваних з показниками РФС та АП, що вказують на утруднену роботу кровообігу, підвищується. Отже, діти із порушеннями постави характеризуються зниженим рівнем фізичного розвитку, чому сприяє збіг у часі вікових особливостей формування опорно-рухового апарату дитини з умовами навчання сучасних школярів.

Висновки: 1. Показники рівня фізичного стану є достовірно вищими та відповідають середньому рівневі у дітей 7–8 років; підлітки характеризуються вищою часткою осіб зі зниженим рівнем роботи кровообігу. 2. Показники АП учнів відповідають нормативним значенням та вказують на задовільну адаптацію до факторів довкілля; підлітки в більшій мірі характеризуються напруженою механізмом адаптації.

Джерела та література

1. Богдановська Н. В. Динаміка адаптивних можливостей організму дітей шкільного віку протягом навчального року / Н. В. Богдановська, Ю. Б. Бойченко // Вісн. Запоріж. нац. ун-ту. Фіз. вих. та спорт. 2014. № 1. С. 112–120.
2. Іващенко О. В. Оцінка тренувальних ефектів силових навантажень у дівчаток молодших класів / О. В. Іващенко, О. М. Худолій, А. А. Титаренко, В. С. Скорняков // Теорія та методика фізичного виховання. 2016. № 1. С. 3–15.
3. Маліков М. В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Маліков М. В., Сватсьєв А. В., Богдановська Н. В. Запоріжжя: ЗДУ, 2006. 227 с.
4. Михно Л. Дослідження проблеми поширеності порушень постави в дітей молодшого шкільного віку / Л. Михно // Молода спортивна наука України. 2014. Т. 3. С. 133–138.

Розік А. І. – здобувач кафедри фізіології людини і тварин СНУ імені Лесі Українки;
Павлович О. С. – к. б. н., завідувач лабораторії електроміографії СНУ імені Лесі Українки;
Поручинській А. І. – к. б. н., доцент кафедри фізіології людини і тварин СНУ імені Лесі Українки

Вплив музики на результативність виконання когнітивних завдань у чоловіків

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих тем в галузі звукового середовища є вивчення впливу музики на організм люди-

ни [1–3]. Адже в епоху сучасної науково-технічної революції музика – важлива складова навколишнього середовища та невід’ємна частина інформаційної сфери кожної людини. Також не менш цікавими, на наш погляд, в умовах НТР є дослідження по підвищенню рівня працездатності людини. А саме, пошук факторів, що здатні підвищити ефективність та обсяг виконаної роботи людини протягом заданого часу. Загалом, відомі дослідження присвячені вивченню впливу музики на ефективність виконання завдань [3, 1]. Більшою мірою вчені погодились, що музика позитивно впливає на працездатність людини (особливо класика). Проте, дослідники розходяться в думках щодо ефективності впливу різних напрямків музики. У зв’язку з чим була сформована **мета дослідження**: з’ясування впливу музики різного напрямку на результативність виконання когнітивних завдань (математичних прикладів та просторових тестів).

Результати дослідження. В експерименті за добровільної згоди взяли участь 40 студентів чоловічої статі Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Вік учасників експерименту становив 19–21 рік. Для оцінки впливу музики на виконання когнітивних завдань здійснювали такі тестові ситуації, а саме розв’язування когнітивних завдань у тиші та під час звучання музики. В якості когнітивного навантаження використовували обчислення математичних прикладів та розв’язування просторових завдань. Під час виконання математичних завдань досліджували обчислювали арифметичні приклади з множенням двозначних чисел середньої складності. Експозиція містила п’ять арифметичних прикладів із такою ж кількістю запропонованих варіантів відповідей. При вирішенні просторових завдань обстежуваному необхідно було серед тривимірних фігур, повернутих у просторі, виключити зайву, яка навіть при повертанні була відмінною від інших. Демонстрували десять просторових завдань, кожне з яких містило п’ять фігур. При дослідженні впливу музики на виконання когнітивних завдань обстежувані здійснювали обчислення типових арифметичних прикладів з множенням двозначних чисел середньої складності та розв’язували просторові завдання із виключенням зайвих фігур у супроводі класики і року. Як фрагмент класики використовували твір Л. Бетховена «Місячна соната», року – твір групи «Nirvana» «Smells Like Teen Spirit». Музичні фрагменти пред’являли бінаурально за допомогою чотирьох колонок, розміщених в різних кутках кімнати на відстані 1,2 м від обстежуваного. Середній рівень звучання музики, незалежно від стилю коливався в межах від

33 Дб і не перевищував 57 Дб. Всі показники відповідей усереднювали, внаслідок чого розраховували процентне співвідношення обсягу виконаних завдань та кількості правильних відповідей.

Під час дослідження когнітивного навантаження з обчисленням математичних прикладів встановлено, що чоловіки виконали у тиші – 24,5 % (49 обчислених прикладів з 200 можливих на групу), під час прослуховування класики – 24,5 % (49) та року – 23,5 % (47). За даними досліджень аналізували результативність виконання завдань, яку обчислювали за відношенням кількості правильних відповідей до загальної кількості запропонованих математичних прикладів. Таким чином, у тиші результативність становила – 6,5 % (13 правильних відповідей зі 200 можливих на групу), під час прослуховування класики – 3 % (6) та року – 7 % (14). Розв'язування просторових тестів у чоловіків у тиші становило – 53,5 % (214 виконаних завдань з 400 можливих на групу), під час прослуховування класики – 50,75 % (203) та року – 57,5 % (230). Результативність виконання просторових завдань обчислювали аналогічним чином, як і для математичних прикладів. Отже, в обстежуваних чоловіків нами отримана наступна успішність – 25,75 % (103 правильних відповідей зі 400 можливих на групу), під час прослуховування класики – 30,5 % (122) та року – 38,5 % (154).

Висновки. Таким чином, за отриманими даними встановлено, що музика впливає на обсяг виконаної роботи та результативність виконання когнітивних завдань. Зокрема, під час обчислення математичних прикладів обсяг виконаної роботи був найменшим під час прослуховування року. Щодо результативності, то вона була найвищою під час року та найнижчою за умов класики. Варто відмітити, що під час розв'язування просторових завдань показники обсягів виконаної роботи так, і результативності були найвищими при році. Можна припустити, що за умов року під час виконання завдань із обмеженим часом відбувається активна мобілізація нервових ресурсів, яка обумовлено темпо-ритмічною складовою цього стилю музики.

Джерела та література

1. Зміни електричної активності головного мозку під час прослуховування рок-музики із видозміненою частотною структурою / О. О. Шпенков, С. В. Тукаєв, І. Г. Зима, С. А. Крижановський // Вісн. Черкас. нац. ун-ту. № 2 (295). 2014. С. 121–128.
2. Конарева И. Н. Изменения электроэнцефалограммы и эмоционального состояния под влиянием прослушивания музыки / И. Н. Конарева // Ученые

записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Биология, химия». Т. 23 (62). 2010. № 1. С. 40–47.

3. Agnes S. Chan Music training improves verbal memory / Agnes S. Chan, Vim-Chi Ho, Mei-Chun Cheung // Nature. 1998. V. 396. P. 128.

Титюк О. В. – аспірантка III року навчання
СНУ імені Лесі Українки

Орган нюху *Ancistrus dolichopterus*: новий тип морфогенезу нюхових розеток

Постановка проблеми. Нюховий аналізатор відіграє важливу роль у живленні, комунікації, міграції та репродукції хребетних. У водному середовищі для кращого сприйняття запахів у риб виникають певні пристосування в органі нюху. Орган нюху розвивається під дією генів, експресія яких залежить від умов середовища та способу життя [6]. Зазвичай у риб органи нюху представлені нюховими камерами, дно яких утворює ламели, які формують нюхові розетки. Вважають, що ламели збільшують площу сенсорної поверхні [4], затримують воду для збільшення часу контакту одоранта та рецептора [2], а також за допомогою несенсорних війчастих клітин, які розміщені на ламелах, створювати направлений потік води через усю розетку [3]. Кількість та форма ламел є показниками ступеня розвитку нюхового аналізатора та може бути приналежністю риби до мікро- чи макросматиків. Таким чином у риб різних екологічних груп орган нюху відрізняється за формою та будовою.

Метою нашого дослідження було дослідити формування нюхової розетки у анциструса звичайного *Ancistrus dolichopterus* (Kner, 1854), оскільки він є альгофагом та має спеціалізовану ротову присоску.

Результати дослідження. У анциструса звичайного нюхова розетка починає розвиватись у період, коли тіло повністю пігментоване, але личинки ще не опираються на грудні і тазові плавці під час прикріплення до субстрату, як дорослі особини. Різке збільшення кількості ламел відбувається після переходу на зовнішнє живлення. Ламели вистелені нюховим епітелієм і від основи ламел відходять волокна нюхового нерва. Перша ламела з'являється за стандартної довжини тіла (SL) 9 мм, а при SL = 25 мм кількість ламел становить 10. У

анциструса формування розетки відбувається у 4 епати: 1) осьова ламела (1-ша); 2) латеральна і медіальна (2-га і 3-тя); 3) медіальна (4-та); 4) попарне закладання ростральних ламел перпендикулярно до першої відповідно до збільшення розмірів тіла. У костистих відомі інші моделі формування: спочатку закладається перша ламела (шов), а потім – попарно бічні [5]; закладка шва та пізніший розвиток нових ламел, які перпендикулярні до шва, рострально та аборально від медіальних [1].

Висновки. У анциструса виявлено відмінний тип формування нюхової розетки від більшості костистих риб. У подальшій роботі ми хочемо з'ясувати, чи цей механізм характерний для риб з парною кількістю ламел у нюховій розетці чи лише для представників роду *Ancistrus*.

Джерела та література

1. Atta K. I. Morphological, anatomical and histological studies on the olfactory organs and eyes of teleost fish: *Anguilla anguilla* in relation to its feeding habits // The Journal of Basic & Applied Zoology. 2013. № 3 (66). P. 101–108.
2. Bertmar G. Evolution of Vomeronasal Organs in Vertebrates // Evolution. 1981. № 2 (35). P. 359–366.
3. Døving K. Functional properties of the fish olfactory system Springer. 1986. P. 39–104.
4. Hansen A., Zielinski B. S. Diversity in the olfactory epithelium of bony fishes: development, lamellar arrangement, sensory neuron cell types and transduction components // Journal of neurocytology. 2005. № 3–5 (34). P. 183–208.
5. Pashchenko N. I., Kasumyan A. O. Development of the olfactory organ in the ontogeny of carps (Cyprinidae) // Journal of Ichthyology. 2017. № 1 (57). P. 136–151.
6. Whitlock K. E. The sense of scents: olfactory behaviors in the zebrafish // Zebrafish. 2006. № 2 (3). P. 203–213.

Фіщук О. С. – к. б. н., старший викладач кафедри ботаніки і методики викладання біологічних наук, СХУ імені Лесі Українки;
Андрєєва В. В. – к. с.-г. н., доцент кафедри лісового та садово-паркового господарства, СХУ імені Лесі Українки

Фізіологія водоутримуючої здатності хвойних м. Луцька

Постановка проблеми. У процесі еволюції у деревних рослин різних видів помірного клімату виробився цілий комплекс захисних

реакцій на прояв засухи. Аналіз водного режиму рослин показав, що більш посухостійкі рослини мають більш високий вміст води, АТФ і хлорофілу в листках. Дерева однієї породи по-різному реагують на посуху. Посухостійкі дерева відрізняються від інших структурними і функціональними ознаками: більш товстим епідермісом, більш густою сіткою продихів у хвої, більш стабільною оводненістю тканин протягом року, більш вирівняним характером нуклеїнового обміну і підвищеним вмістом РНК у хвої, більш стабільним фосфатним обміном і відношенням N:P у хвої, більш стійким хлорофільно-білково-ліпоїдним комплексом, більш стабільним ростом при дефіциті вологи і підвищеною життєздатністю в екстремальних умовах [2].

Мета дослідження. Оцінити декоративні види хвойних порід, які використовуються в зелених насадженнях міста Луцька, за їх відношенням до нестачі вологи. Досліджувані рослини ростуть на проспекті Волі поблизу СНУ імені Лесі Українки. Водоутримуючу здатність хвої досліджували на початку вегетаційного періоду у 2017 р.

Результати дослідження. Для оцінки потенціальної посухостійкості деревних порід використовуються біофізичні тести (біоелектрична реакція на сахарозу і високу температуру), ступінь розвитку провідного циліндра головного кореня, діаметр трахеїд і товщина їх клітинних стінок, електрометричний метод (екзоосмос електролітів з листків і пагонів). В якості діагностуючої ознаки посухостійкості хвойних порід М. М. Котов (1988) запропонував водоутримуючу здатність хвої (ВУЗ), виражену через t_{50} – час втрати 50 % вологи, що міститься у хвої. Аналіз літератури дозволяє виявити географічну, едафічну, індивідуальну і ендемічну мінливість ВУЗ хвої. Мінливість ВУЗ хвої клонів сосни зумовлена лісорослинними умовами росту маточних дерев на 15–54 %, клони із сухих лісорослинних умов (A_1 , C_1) більш стійкі проти обезводнення, ніж із свіжих умов (B_2 , C_2). В середині крони ВУЗ хвої залежить від розміщення в кроні і віком хвої. Одночасно відмічається стабільність ВУЗ хвої протягом року і в онтогенезі рослини.

Результати досліджень представлені в таблиці 1.

Крім того, доказано, що ріст у висоту і стійкість до обезводнення – генетично пов'язані ознаки. Коефіцієнт кореляції між висотою клонів і сіянців, з однієї сторони, і часом критичного обезводнення їх хвої (t_{50}) складає $+0,99 \pm 0,007$. Для зручності аналізу і практичного використання широкий спектр мінливості за посухостійкістю слід згрупувати в три категорії: посухостійкі, проміжні і чутливі до посухи.

Таблиця 1

Вміст води у хвої декоративних рослин

Вид	Повітряно-суха маса, г	Маса через 5 хв, г	Вміст води		Маса через 10 хв, г	Вміст води		Маса через 15 хв, г	Вміст води	
			г	%		г	%		г	%
Яловець козацький	5	4,6	0,4	8	3,7	1,3	26	2,5	2,5	50
Туя західна	5	4,2	0,8	16	3,1	1,9	38	2,4	2,6	52
Ялина звичайна	5	4,3	0,7	14	3,2	1,8	36	2,2	2,8	56
Ялина колюча	5	4,7	0,3	6	3,4	1,6	32	2,7	2,3	46

В якості критерію посухостійкості ми використовували водоутримуючу здатність (ВУЗ) хвої, вираженого показником t_{50} [1]. У роботі була використана хвоя сосни звичайної, ялини звичайної, ялини колючої, яловцю козацького, туї західної, які ростуть в м. Луцьк.

Висновки. Отже, водоутримуюча здатність хвої досліджуваних видів відрізняється. Так у яловця козацького t_{50} становить 25 хв, туї західної – 14 хв, ялини звичайної – 13,4 хв, ялини колючої – 16 хв. При використанні молоді хвої поточного року для ялини звичайної встановлено, що t_{50} менший в середньому у два рази і дорівнює 8 хв.

Отримані результати свідчать, що досліджувані види є посухостійкими, окрім молодих приростів поточного року, які є чутливими до посухи на початку вегетації.

Джерела та література

1. Котов М. М. Изменчивость сосны обыкновенной по адаптивным признакам в связи с условиями произрастания / М. М. Котов // Лесоведение. 1997. № 3. С. 51–59.
2. Крамер Пол Д. Физиология древесных растений / Пол Д. Крамер, Теодор Т. Козловський. М.: Лесн пром-сть, 1983. 464 с.

Хабазняк В. К. – учень 9 класу Луцького НВК № 9;
Броневиц О. М. – студент V курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі України

Вплив нейрофідбек-тренінгу на рівень агресивності підлітків

Постановка проблеми. Проблема агресії і агресивної поведінки в науці стає актуальною, коли суспільство переживає критичні періоди.

ди розвитку. У підлітковому середовищі проблематика агресивності відображає одну з гострих суспільних проблем: суттєве зростання соціальної нестабільності на фоні посилення жорстокості, зростання злочинності та проявів соціально-культурної нетолерантності. Підлітки як соціально чутлива та конформна вікова категорія стають «першопрохідцями» у значному числі агресивно забарвлених дій. Поєднання вікової специфіки особистісного розвитку та соціальної аморфності уявлень, норм та цінностей слугують каталізаторами агресивності як у поведінковому, так і в особистісному розрізі, роблячи тематику підліткової агресії невичерпно актуальною [4, 147]. Клінічне застосування нейрофідбек-тренінгу є спробою виявлення здатності людини до свідомого управління не тільки зовнішніми проявами нервово-психічної діяльності, її вегетативними функціями, але і глибинними процесами, що протікають в головному мозку [1].

Дискутується питання про предикторів ефективності нейрофідбек-тренінгу [2, 113]. Необхідним є пошук методів психокорекції для зменшення рівня агресії та покращення психоемоційного стану підлітка, що допоможе запобігти формуванню особистості із девіантною поведінкою.

Мета роботи – виявити та дослідити вплив нейрофідбек-тренінгу на психофізіологічний стан підлітків із підвищеним рівнем агресії, за показниками електроенцефалографічного дослідження.

Методи та результати дослідження. У нейрофідбек-тренінгу брали участь 10 школярів віком 12–13 років чоловічої статі, які за результатами тест-опитувальника Басса–Дарки характеризувалися високим рівнем агресії та ворожості [3]. Процедура альфа-тренінгу проводилася за допомогою програмно-апаратного комплексу «НейроКом» (ХАІ МЕДИКА, м. Харків) зі спеціально створеним в ньому модулем «БЗЗ-тренінг». Було проведено десять 10-хвилинних сеансів альфа-тренінгу. Для реалізації принципу БЗЗ досліджуваний контролював положення вибраного об'єкту на моніторі, формуючи свій психоемоційний стан.

Статистична обробка проводилась з використанням програми MS Excel 2010. Визначали середнє значення показника (M), величину середньої похибки ($\pm m$) та коефіцієнт кореляції (r), різницю між двома середніми величинами вважали достовірною при значеннях $p \leq 0,05$ [5].

За результатами проведеного нами тестування було виявлено, що індекс агресії у досліджуваних осіб становив $28 \pm 1,9$ ум. од., а індекс ворожості – $9 \pm 1,7$ ум. од. Після проходження сеансів альфа-тренінгу

індекс агресії у досліджуваних осіб становив $19 \pm 3,1$ ум. од. та характеризувався статистично достовірно нижчими результатами ($p \leq 0,05$), а індекс ворожості – $7 \pm 1,7$ ум. од. Аналіз показників спектру потужності альфа-ритму в осіб із високим індексом агресії виявив збільшення значень від 1 до 10 сеансів (1-й сеанс $19,5 \pm 5,4$ мкВ/Гц²/ 10-й – $40 \pm 7,6$ мкВ/Гц²) у центральному лобовому відведенні (Fz).

Кореляційний аналіз виявив негативну залежність між значенням індексу агресії та ворожості і показниками потужності електричної активності альфа-ритму в відведенні Fz у процесі проходження процедури нейрофідбек-тренінгу. Так, чим нижче значення спектру потужності альфа-ритму у центральному лобовому відведенні, тим вище значення індексу агресії ($r = -0,76$) та ворожості ($r = -0,43$). Зворотня залежність була виявлена між значеннями після проходження тренінгу. Нижні значення індексу агресії ($r = 0,17$) та ворожості ($r = 0,015$) корелювали із збільшенням спектру потужності альфа-ритму в відведенні Fz в процесі проходження альфа-тренінгу. Збільшення потужності альфа-ритму вказує на ефективність зниження тривожності, лікування неврозів, ендогенної депресії, порушень сну, аддитивних розладів, синдрому хронічної втоми, а також для зняття психоемоційної напруги [2, 115]. Результати наших досліджень показали, що альфа-тренінг має позитивний вплив на зменшення рівня агресії та ворожості, яка супроводжувалася збільшенням спектральної щільності потужності альфа-ритму у ділянках кори головного мозку. Проте, оскільки чинниками агресивності є не лише фізіологічні, а й психологічні та соціо-економічні чинники, то ще більшу ефективність нейрофідбек-терапії можна досягнути за рахунок комплексної роботи нейрофізіологів, психологів та батьків.

Висновки. Аналіз спектральної щільності потужності альфа-ритму у ділянках кори головного мозку в процесі проходження нейрофідбек-терапії виявив збільшення потужності ритму у лобових, центральних, тім'яних та потиличних відведеннях, тоді як у скроневих ділянках відмічено зменшення потужності альфа-ритму.

Джерела та література

1. Базанова О. М. Индивидуальные характеристики альфа-активности и сенсомоторная интеграция: дис. д-ра биол. наук: 19.00.02 / О. М. Базанова. Новосибирск, 2009. 295 с.
2. Игровое биоуправление – помощь в адаптации к школьному стрессу / О. Л. Гребнева, Е. Н. Даниленко, О. А. Джафарова, О. Ю. Лазарева // Школьные технологи. 2011. № 1. С. 113–116.

3. Кокун О. М. Психофізіологія: навч. посіб. / О. М. Кокун. Київ: Центр навч. л-ри, 2006. 184 с.
4. Рибачук В. М. Особливості прояву агресивної поведінки у підлітковому віці / В. М. Рибачук // Педагогічний процес: теорія і практика. 2015. № 1–2. С. 147–151.
5. Стентон Гланц. Медико-біологическая статистика: [пер. с англ.] / Стентон Гланц. М.: Практика, 1999. 459 с.

Цибульська О. В. – аспірант кафедри фізіології людини і тварин СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент О. Р. Дмитроца

Динаміка показників фізичного розвитку молодших школярів в умовах адаптації до навчання

Постановка проблеми. Проблеми фізичного розвитку школярів, зміцнення та збереження їхнього здоров'я не втрачають своєї актуальності. Особливо це стосується сьогодення, оскільки в окремих освітніх закладах кількість хворих дітей сягає 50–90 % [2, 6]. Цікавим аспектом є вивчення фізичного розвитку дітей в процесі адаптації до систематичних навчальних навантажень. Нині система сучасного навчання у школі вимагає відповіді на багато запитань, що виникають у педагогів, лікарів та батьків дітей різного віку. Особливо важливими є перші роки навчання, коли відбувається різка зміна практично всіх складових життя дитини [1, 4]. Саме в цей період відбувається адаптація дитини до систематичного навчання або розвиваються процеси дезадаптації, що призводять до функціональних порушень, розвитку хронічних захворювань, сприяють поганій успішності [3, 4].

Фізичний розвиток дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є одним з найважливіших показників здоров'я дитячого населення, яке визначається не лише біологічними чинниками, але і змістом навчально-виховного процесу у навчальних закладах [1, 2]. Тенденція до погіршення стану здоров'я та фізичного розвитку молодшого покоління, як прогностичного його показника, свідчить про актуальність вивчення показників фізичного розвитку дітей в умовах адаптації до систематичного навчання.

Мета роботи: визначити особливості фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах адаптації до навчання.

Результати дослідження. Визначено основні антропометричні показники фізичного розвитку дітей (зріст (см), вагу (кг), життєву ємкість легень (ЖЄЛ, мл) та м'язеву силу сильнішої руки (кг)) за загальноприйнятими методиками. За встановленими антропометричними показниками визначали: індекс маси тіла (ІМТ, $\text{кг}/\text{м}^2$), життєвий індекс (ЖІ, $\text{мл}/\text{кг}$) та силовий індекс (СІ, %); отримані значення порівнювали з віковими нормами.

Усього обстежено 40 дітей упродовж двох етапів дослідження: І етап – у період дошкільного віку (5–6 років), ІІ етап – у період молодшого шкільного віку (6–7 років). Усі обстежувані чоловічої статі, праворукі, здорові. Дослідження здійснювали в умовах спокою (відсутності якихось емоційних чи фізичних перенапружень) на базі ДНЗ та ЗОШ м. Володимир-Волинського. Участь у дослідженні була добровільною та за згоди батьків. Дослідження проводили з урахуванням існуючих біомедичних норм.

При обробці отриманих даних використовувались методи варіаційної статистики з оцінкою t -критерію Стюдента.

Отримані основні антропометричні показники дітей упродовж етапів дослідження загалом відображають типові вікові закономірності росту та розвитку (табл. 1). При порівнянні морфологічних показників фізичного розвитку обстежуваних хлопчиків найбільші зміни реєструються щодо показників маси тіла: частка осіб з масою тіла «вище норми» зросла від 15 до 25 %. Слід відмітити достовірне підвищення показників динамометрії та спірометрії дітей упродовж адаптації до систематичного навчання; проте частка осіб зі зниженими значеннями вказаних фізіометричних показників дещо підвищилась (20 %). Таку особливість можна пояснити гіподинамією та недостатнім перебуванням школярів на відкритому повітрі у зв'язку з тривалим навчанням, іграми на комп'ютері [3].

У ході комплексного оцінювання фізичного розвитку визначали ІМТ, життєвий та силовий індекси. Дослідження показало, що найкращі показники першокласники, порівняно з дошкільним періодом, мають у силовому індексі (див. табл. 1). Необхідним компонентом для оцінки стану здоров'я є показник ІМТ, величина якого у наших дослідженнях зросла у процесі адаптації до навчальних занять (див. табл. 1); слід вказати на зниження частки обстежуваних з низьким

його рівнем з віком (І етап – 25 %, ІІ етап – до 10 %). Порівняльний аналіз ЖІ упродовж етапів дослідження вказує на його нормативні величини, не залежно від вікового періоду обстежуваних. Проте частка осіб з підвищеними показниками ЖІ з віком знижується (І етап – 35 %, ІІ етап – 15 %), що вказує на зниження функції зовнішнього дихання у даний період онтогенезу.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз показників фізичного розвитку обстежуваних упродовж етапів дослідження ($M \pm m$, $n = 10$)

Зріст, см	Маса тіла, кг	ЖЄЛ, мл	Сила м'язів кисті, кг	ІМТ, ум. од.	ЖІ, ум. од.	Силовий індекс, %с
<i>I етап</i>						
121,25 ± 1,12	23,09 ± 0,65	1228,8 ± 68,46	11,43 ± 0,32	15,76 ± 0,33	57,17 ± 2,01	50,31 ± 2,23
<i>II етап</i>						
124,1 ± 1,09	25,5 ± 0,78*	1392,5 ± 31,68*	13,9 ± 0,46*	16,28 ± 0,34	55,96 ± 1,54	56,69 ± 2,19*

Примітка: знак «*» вказує на достовірно вищий показник між групами обстежуваних.

Таким чином, показники фізичного розвитку школярів у процесі адаптації до навчання свідчать про певний дисбаланс у процесах росту та розвитку функцій організму, не зважаючи на покращення показників маси тіла, ЖЄЛ та динамометрії. Отже, діти, котрі розпочинають систематичне навчання у школі, становлять неоднорідну групу і можуть піддаватись різноманітним факторам ризику, що ускладнюватиме їх адаптацію до навчання [4]. Оцінка фізичного розвитку, соматичного здоров'я та характеру адаптації до факторів довкілля дає змогу більшою мірою індивідуалізувати навчально-виховний процес дітей шкільного віку.

Висновки. 1. У процесі адаптації до систематичного навчання спостерігається рівномірне підвищення усіх антропометричних показників фізичного розвитку. 2. За показниками антропометричних індексів встановлено перевагу силових індексів; за показником ЖІ переважають дошкільнята, у яких частка осіб з підвищеним його показником є вищою (35%).

Джерела та література

1. Головата О. Визначення рівня фізичного розвитку і соматичного здоров'я дітей молодшого шкільного віку / О. Головата // Слобожанський науково-спортивний вісник. 2012. № 5 (1). С. 66–70.

2. Маляр Н. С. Стан фізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку / Н. С. Маляр // Молода спортивна наука України. 2010. Т. 2. С. 155–159.
3. Микита Х. І. Оцінка фізичного розвитку дітей шкільного віку м. Ужгород в динаміці за 1995–2015 роки / Х. І. Микита, І. М. Рогач // Україна. Здоров'я нації. 2016. № 4/1 (41). С. 157–163.
4. Няньковський С. Л. Стан здоров'я першокласників, їх готовність до систематичного навчання в школі / С. Л. Няньковський, М. С. Яцула // Здоров'є ребенка. 2010. № 3 (24). С. 15.
5. Пасічник В. М. Оцінка фізичного і розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку / Пасічник В. М., Сосновський Д. Д. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2012. № 7. С. 86–90.
6. Харіна Д. Л. Визначення рівня фізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку / Д. Л. Харіна // Педагогіка, психологія, та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 10. С. 89.

Чмух Я. М. – студентка V курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент О. М. Абрамчук

Вплив альфа-тренінгу на показники пам'яті

Постановка проблеми. Запам'ятовування, збереження і наступне відтворення особистістю її досвіду складає сутність процесу пам'яті. На якість пам'яті впливає багато факторів: індивідуальні особливості мозку і психіки людини, включаючи спадкові та набуті якості, психофізіологічний стан людини, його здатність до концентрації уваги, установка, важливість інформації, повторення, застосування додаткових мнемотехнічних прийомів.

Методика активно застосовується для тренування (вироблення навички) стану релаксації («альфа-стан») при неврозах, психосоматичних розладах або для розв'язання оберненої задачі – активації мозкової діяльності у разі органічних порушень (початкові прояви органічного дифузного ураження мозку, наслідки енцефалопатії, нейроінфекцій, церебрастеничний синдром, при деяких формах епілепсії) або при тренуванні підвищеної активації у розвитку здібностей авторегу-

ляції. Безумовно, найважливіше місце ЕЕГ-БЗЗ-тренінг займає в терапії неврозів і психоемоційних розладів як апаратна психотехнічна методика релаксації і/або концентрації уваги на відчуттях і формування навиків самореалізації та стресостійкості [1].

Мета роботи – виявити зміни показників рівня пам'яті у досліджуваних осіб в процесі проходження нейрофідбек-тренінгу та кореляційний зв'язок між потужністю альфа-ритму і показниками пам'яті. Для визначення рівня пам'яті використовували такі психофізіологічні тести: методики «Оперативна пам'ять»; «Запам'ятовування 20 слів»; «Запам'ятай цифри», «Піктограма (А. Р. Лурія)».

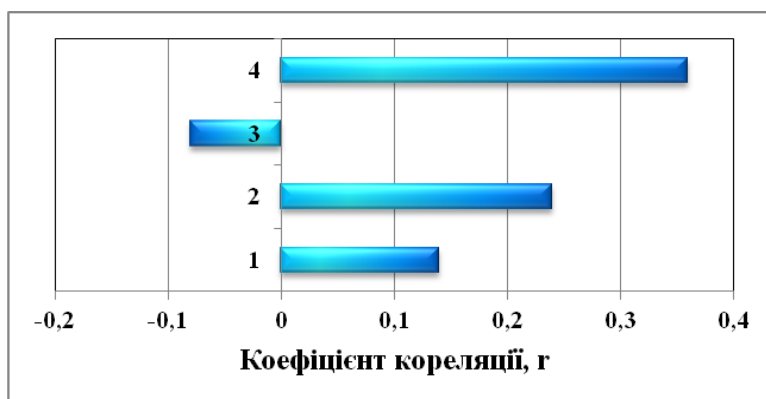
Результати дослідження. Порівнявши показники пам'яті до та після проведення тренінгу, можна зробити висновок, що досліджувані досягли значних результатів. Так, після проходження 10-ти сеансів нейрофідбек-тренінгу у чотирьох досліджуваних із низьким рівнем довготривалої пам'яті зафіксовано середній рівень. У досліджуваних із середнім рівнем пам'яті теж спостерігалось покращення результатів і зафіксовано високий рівень довготривалої пам'яті (табл. 1).

Таблиця 1

Зміни показників рівня пам'яті у досліджуваних осіб в процесі проходження нейрофідбек-тренінгу

Досліджуваний	Рівень пам'яті	
	до альфа-тренінгу	після альфа-тренінгу
1	середній	<i>високий</i>
2	середній	<i>високий</i>
3	середній	<i>високий</i>
4	низький	<i>середній</i>
5	середній	середній
6	низький	<i>середній</i>
7	низький	<i>середній</i>
8	низький	<i>середній</i>

Проведений кореляційний аналіз між показниками пам'яті та потужністю альфа-ритму виявив позитивну кореляцію (якість оперативної пам'яті / потужність альфа-ритму $r = 0,14$, обсяг короткочасної зорової пам'яті / потужність альфа-ритму $r = 0,24$, обсяг довготривалої пам'яті / потужність альфа-ритму $r = 0,36$). Тоді як, проведений кореляційний аналіз між між потужністю альфа-ритму та швидкістю запам'ятовування виявив негативні кореляції ($r = -0,08$).

1 – коефіцієнт кореляції між потужністю альфа-ритму та якістю оперативної пам'яті при її основному функціональному навантаженні ($r = 0,14$); 2 – коефіцієнт кореляції між потужністю альфа-ритму та обсягом короткочасної зорової пам'яті ($r = 0,24$); 3 – коефіцієнт кореляції між потужністю альфа-ритму та швидкістю запам'ятовування ($r = -0,08$); 4 – коефіцієнт кореляції між потужністю альфа-ритму та обсягом довготривалої пам'яті ($r = 0,36$)

Рис. 1. Кореляційний зв'язок між потужністю альфа-ритму та показниками пам'яті після тренінгу

Висновки. Результати досліджень показали, що проходження альфа-тренінгу викликало покращення показників якості та об'єму пам'яті, що підтверджено проведеним кореляційним аналізом. Відзначимо, що отримані нами дані узгоджуються з даними літератури, щодо впливу методики БЗЗ-тренінгу на біоелектричні процеси які протікають у мозку, мобілізуючи пацієнта, змушує його прислухатися до власного тіла і вчить управляти своїм когнітивним потенціалом.

Джерела та література

1. Иваницкий А. М. Избирательное внимание и память – вызванные потенциалы при конкуренции зрительных и слуховых словесных сигналов / А. М. Иваницкий, И. Р. Ильюченко, Г. А. Иваницкий // Журн. высш. нервн. деятельности. 2003. Т. 53. № 5. С. 541–551.

Шалагай М. О. – студент V курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Омельковець Я. А. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки

Морфологія вестибулярних ядер канюка звичайного (*Buteo buteo buteo*)

Постановка проблеми. Головний мозок як найважливіша складова нервової системи хребетних здавна привертав увагу багатьох

дослідників. Дослідження велися у найрізноманітніших аспектах: медичному, філогенетичному, онтогенетичному, функціональному.

В еколого-морфологічному аспекті значний інтерес дослідників привертає мозок птахів, адже освоєння повітряного середовища мусило відобразитися на будові ряду його структур, зокрема комплексу вестибулярних ядер. До його складу входять ядра вестибуло-кохлеарного нерва, які залягають у довгастому мозку [1].

Мета дослідження. Дослідити цитоархітектоніку трьох вестибулярних ядер (nucl. vestibularis ventromedialis, nucl. vestibularis dorsolateralis, nucl. vestibularis ventrolateralis) канюка звичайного.

Результати дослідження. Дослідження проводились протягом 2018 року на базі лабораторії гістології та морфогенезу кафедри зоології біологічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Матеріалом для дослідження слугував мозок канюка звичайного (*Buteo buteo buteo*). Дослідження проводилися відповідно до загальноприйнятих методик на серійних препаратах, зафарбованих за методикою Ф. Нісля [2].

У nucl. vestibularis ventromedialis канюка виявлено веретеноподібні нейрони з середнім об'ємом перикаріона $39284,610 \pm 16543,54 \text{ мкм}^3$. Щільність цих клітин становить $16454,382 \pm 1327$ в 1 мм^3 .

У nucl. vestibularis ventrolateralis зафіксовані веретеноподібні нервові клітини, середній об'єм тіла яких складає $20963,3 \pm 8426,502 \text{ мкм}^3$, а щільність – 22975 ± 1981 в 1 мм^3 .

У nucl. vestibularis dorsolateralis середній об'єм перикаріонів становить $53792,37 \pm 20573,74 \text{ мкм}^3$, щільність – $16366,37 \pm 1413$ в 1 мм^3 .

Висновки. Вестибулярні ядра канюка складаються з гомогенної популяції веретеноподібних нервових клітин. Максимальні розміри нейронів було виявлено в nucl. vestibularis dorsolateralis. Найбільшою щільністю нервових клітин у досліджуваного виду характеризується nucl. vestibularis ventrolateralis.

Джерела та література

1. Андреева Н. Г. Эволюционная морфология нервной системы позвоночных / Н. Г. Андреева, Д. К. Обухов. СПб.: Лань, 1999. 384 с.
2. Коржевский Д. Э. Краткий курс гистологической техники / Д. Э. Коржевский. СПб.: Крофт, 2005. 46 с.

Шкабура Д. С. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Степанюк Я. В. – к. б. н., доцент кафедри зоології СНУ імені Лесі Українки

Порівняння морфогенезу периферичного відділу нюхового аналізатора мармурового аноліса *Anolis marmoratus* та ящірки вірменської *Darevskia armeniaca* (Reptilia, squamata)

Постановка проблеми. Більшість рептилій ведуть наземний спосіб життя, що відбилось на морфології нюхового аналізатора [3, 5]. Орган нюху рептилій представлений нюховим мішком, порожнина якого вистелена сенсорним епітелієм та ізольованим вомероназальним органом [2]. Дослідження розвитку носової порожнини та вомероназального органа на послідовних стадіях розвитку ящірки вірменської та мармурового аноліса становить значний інтерес і дасть змогу оцінити та вивчити особливості їхнього морфогенезу.

Мета дослідження: порівняти розвиток периферичного відділу нюхового аналізатора мармурового аноліса *Anolis marmoratus* (Duméril, Bibron, 1837) та ящірки вірменської *Darevskia armeniaca* (Mehely, 1909).

Для дослідження була використана колекція тотальних мікропрепаратів природничого музею Тюбінгенського університету Еберхарда Карла (Німеччина). Препарати виготовлені з використанням стандартних гістологічних методів дослідження та забарвлені азаном [1]. Стадії онтогенезу датували за розмірами ембріонів та часом інкубації. За допомогою комп'ютерної програми Amira v.5.0 створено 3D-моделі нюхових структур [4]. Досліджено ембріони аноліса 18 та 26 доби ембріогенезу та ембріони ящірки вірменської 32, 34 та 35 стадій розвитку.

Результати дослідження. Наші дослідження показують, що у *A. marmoratus* 18 доби ембріогенезу від носової порожнини розтрально формується присінок, який має невеличкий просвіт. У носовій порожнині дорсальну, медіальну та латеральну стінки вистилає нюховий епітелій. Перед хоанами латеральна стінка випинається дорсально і формує розширення носової порожнини. Носова порожнина сполучена з ротовою порожниною через хоани. Уже наявний вомероназальний орган як невелике вентромедіальне вип'ячування нюхо-

вого епітелію. Вомероназальний орган має свій власний канал, який вентролатерально відкривається у ротову порожнину. Дорсальна, медіальна і вентральні стінки даного органа вкриті нюховим епітелієм. У ембріона 26 доби розвитку відбувається формування зовнішніх ніздрів, в результаті чого зникає просвіт у присінку. Товщина респіраторного епітелію значно збільшилась, а також збільшилась площа перерізу присінка. Вомероназальний орган набуває дефінітивної форми. Ростролатеральна стінка випинається всередину вомероназального органа – формується вомероназальна раковина, яка вкрита несенсорним епітелієм.

У ембріона *D. armeniacae* 32 стадії розвитку нюховий епітелій вистилає дорсальну, медіальну та латеральну стінки носової порожнини. Перед хоанами носова порожнина формує дорсолатеральне вип'ячування, в результаті чого вона набуває серпоподібної форми. Носова порожнина вже сполучена з ротовою через хоани. На даній стадії вомероназальний орган ще не відокремлений від носової порожнини і сполучений з нею вентролатерально. Аборально від вомероназального органа хоани відкриваються в ротову порожнину. Порожнина вомероназального органа вистелена сенсорним епітелієм дорсо-медіально. У *D. armeniacae* 34 стадії розвитку нюховий епітелій також вистилає дорсальну, медіальну та латеральну стінки але товщина його помітно збільшилась у порівнянні з попередньою стадією. Від носової порожнини починає формуватися присінок. Вомероназальний орган дорсально, медіально та латерально вистилає сенсорний епітелій. Вомероназальний орган має власний канал який самостійно відкривається в ротову порожнину. Майже на рівні аборальної стінки вомероназального органа носова порожнина сполучається із ротовою через хоани. На 35 стадії ембріогенезу ящірки добре виражений присінок, у якому в аборальному напрямку з'являється просвіт. Ростролатерально від присінка закладаються зовнішні ніздрі. Носова порожнина сполучається з ротовою на значно більшій відстані у аборальному напрямку відносно вомероназального органа ніж у попередній стадії. Вомероназальний орган набуває дефінітивної форми.

Висновки. Нюхова система у *D. armeniacae* та *A. marmoratus* розділена на нюховий орган та вомероназальний орган. Проте носова порожнина *A. marmoratus* має округлу форму із латеральними розширеннями, тоді як у *D. armeniacae* вона має серпоподібну форму. У вомероназальному органі аноліса значно краще виражена вомерона-

зальна раковина у порівнянні з *D. Armeniaca*. Канал вомероназального ограна мармурового аноліса відходить вентролатерально, тоді як у ящірки вірменської – вентрально.

Джерела та література

1. Ромейс Б. Микроскопическая техника. М. : Изд-во иностр. лит. 1953. С. 358.
2. Савельев С. Сравнительная анатомия нервной системы позвоночных. М.: ГЕОТАР-МЕД, 2001. 272 с.
3. Степанюк Я. В., Мотузюк О. П. Будова нюхового епітелію тритона гребінчастого *Triturus cristatus* (Salamandridae, Amphibia). *Таврический медико-биологический вестник*. Симферополь, 2009. С. 144–146.
4. Степанюк Я., Яригін О., Титюк О., Грубий В. Просторова реконструкція нюхових структур *Lacerta viridis* за допомогою комп'ютерного моделювання. *Наук. вісн. Волин. о нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2015. С. 99–103.
5. Bertmar G. Evolution of Vomeronasal Organs in Vertebrates // *Evolution*. 1981. № 2 (35). С. 359–366.

Ясюк О. С. – студент V курсу біологічного факультету ЧНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: доктор біологічних наук, професор К. Б. Сухомлін

Видове різноманіття і біологія безхребетних тварин-гідробіонтів антропогенних водойм Рівненської області

Постановка проблеми. Видовий і кількісний склад популяції безхребетних гідробіонтів, їх кількісний та видовий склад, співвідношення та взаємодія, фізіологічний стан, здатність до відтворення, життєздатність впливають на рівновагу та збалансованість екосистем водойм. Гідробіонти – це переважно первинноводні тварини, вони належать до різноманітних трофічних ланцюгів, беруть активну участь в колообігу речовин та енергії у водних біоценозах, мають промислове значення. Збідніння та деградація водних систем унаслідок антропогенного тиску, зникнення або звуження ареалів поширення безхребетних тварин-гідробіонтів є однією з основних проблем сучасної гідроекології. Дослідження видового складу ставків-охолоджувачів практично не проводились, є окремі дослідження [2] присвячені гідробіологічному стану водойми-охолоджувача Хмельниць-

кої атомної електростанції в осінній період та встановленню впливу водозабірних споруд Криворізької ТЕС на промислову іхтіофауну ставка-охолоджувача [3].

Мета дослідження: встановити видовий склад та особливості екології безхребетних тварин-гідробіонтів ставків-охолоджувачів, які знаходяться на території Рівненської АЕС.

Результати дослідження. У водоймі-охолоджувачі РАЕС у 2015 та 2017 рр. було зареєстровано 9 видів тварин, що належать до чотирьох класів, а саме: п'явки Hirudinea, двостулкові молюски Bivalvia, черевоногі молюски Gastropoda та комахи Insecta. Загалом було зібрано 10 проб із чотирьох місць збору. Проаналізовано 59 особин тварин. Дослідженні екологічні показники ідексу домінування та ідексу поширення за І. І. Дедю [1].

Домінантним видом є – лютка-наречена (*Sympysna sponsa*) (38,4 %). Чисельними були: живородка річкова (*Viviparus viviparus*) (31,9 %). Поширеним видом є пухирчаста фіза (*Physa fontinalis*) (13,1 %). Нечисленними видами є: шарівка рогова (*Sphaerium corneum*) (5,8 %), водомірка велика (*Gerris rufoscutellatus*) (3,6 %), ставковик малий (*Galba truncatula*) (3,6 %), беззубка звичайна (*Anodonta cygnea*) (2,1 %), *Ranatra linearis* (0,7 %), п'явка-землемір (*Piscicola geometra*) (0,7 %).

Поширеними видами є: живородка річкова (*Viviparus Viviparus*) (90 %), фіза пухирчаста (*Physa fontinalis*) (50 %). Непоширеними – лютка-наречена (*Sympysna sponsa*) (40 %), ставковик малий (*Galba truncatula*) (40 %), шарівка рогова (*Sphaerium corneum*) (30 %), беззубка звичайна (*Anodonta cygnea*) (20 %), водомірка велика (*Gerris rufoscutellatus*) (10 %), *Ranatra linearis* (10 %), п'явка-землемір (*Piscicola geometra*) (10 %).

Серед гідробіонтів водойми-охолоджувача Рівненської АЕС виділено три екологічні групи: за типом живлення, за кількістю поколінь, за місцем оселення.

За типом живлення розрізняють: хижаків, до цієї групи належать 4 види – водомірка (*Gerris rufoscutellatus*), п'явка землемір (*Piscicola geometra*), *Ranatra linearis*), лютка-наречена (*Sympysna sponsa*) що становить 44 % від загальної кількості зареєстрованих; рослиноїдні – 3 види: живородка річкова (*Viviparus viviparus*), ставковик малий (*Galba truncatula*), фіза пухирчаста (*Physa fontinalis*), що становить 33 %; детритофаги – 2 види: шарівка рогова (*Sphaerium corneum*), беззубка звичайна (*Anodonta cygnea*), що становить 22 %.

За кількістю поколінь розрізняють види з одним поколінням на рік, до цієї групи належить 1 вид – п'явка землемір (*Piscicola geometra*), що становить 11 %; види з декількома поколіннями на рік – 5 видів: фіза пухирчаста (*Physa fontinalis*), ставковик малий (*Galba truncatula*), живородка річкова (*Viviparus viviparus*), беззубка звичайна (*Anodonta cygnea*), шарівка рогова (*Sphaerium corneum*), що становить 55 %; види з багаторічним циклом – 3 види: водомірка (*Gerris rufoscutellatus*), лютка-наречена (*Sympyga sponsa*), *Ranatra linearis*, що становить 33 % від кількості всіх зареєстрованих.

За місцем оселення розрізняють: мешканців стоячих водойм – 2 види: шарівка рогова (*Sphaerium corneum*), беззубка звичайна (*Anodonta cygnea*), що становить 22 %; мешканців стоячих і слабо проточних водойм – 6 видів: живородка річкова (*Viviparus viviparus*), ставковик малий (*Galba truncatula*), фіза пухирчаста (*Physa fontinalis*), водомірка (*Gerris rufoscutellatus*), *Ranatra linearis*, лютка-наречена (*Sympyga sponsa*), що становить 67 %; мешканців річок – 1 вид: п'явка землемір (*Piscicola geometra*), що становить 11 %.

Висновки. У водоймі-охолоджувачі РАЕС зареєстровано 9 видів тварин з чотирьох класів п'явки, двостулкові молюски, черевоногі молюски та комахи. Серед гідробіонтів водойми-охолоджувача Рівненської АЕС за типом живлення переважають хижаки (45 %), за кількістю поколінь домінують види з декількома поколіннями на рік (56 %), за місцем оселення – мешканці стоячих і слабопроточних водойм (67 %).

Джерела та література

1. Дедю И. И. Экологический энциклопедический словарь / И. И. Дедю. Кишинев: Гл. ред. МСЭ, 1990. 406 с.
2. Кражан С. А. Гідробіологічний стан водойми-охолоджувача Хмельницької атомної електростанції в осінній період / С. А. Кражан, О. О. Протасов, А. М. Базаєв, Т. В. Григоренко, А. А. Силаєв. Київ, 2011. С. 29–36.
3. Федоненко О. В. Дослідження впливу водозабірних споруд Криворізької ТЕС на промислову іхтіофауну ставка-охолоджувача / О. В. Федоненко, Н. Б. Єсіпова, Т. С. Шарамок. Київ, 2011. С. 24–27.

Бакалейко В. А. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Міщенко О. В. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Розвиток подієвого туризму у Демидівському районі Рівненської області

Постановка проблеми. Рівненська область зважаючи на її багатовікову історію та багаті традиції, вирізняється своєю самобутністю, тому розвиток подієвого туризму на цій території надзвичайно перспективний. Подієвий туризм у Демидівському районі Рівненської області добре розвивається в мистецькому та релігійному напрямках. Однак, громадські, економічні, культурно-історичні, спортивні подієві ресурси в районі представлені слабо. Вивчення подієвих ресурсів Демидівського району місцевого й регіонального рівнів як складника туристсько-рекреаційного потенціалу регіону має теоретичне й прикладне значення.

Мета дослідження: вивчення та типізація подієвих ресурсів Демидівського району Рівненської області.

Результати дослідження. Подієвий туризм – напрям туризму, де основною мотивацією поїздки є відвідання певної події, зокрема спортивні та воєнізовані змагання, культурні заходи, відтворення історичних подій, фестивалі, виставки, концерти, ярмарки, карнавали тощо [1]. Його розвиток ґрунтується на формуванні нових подієвих турів, які з випадкових переходять в розряд регулярних, що сприяє залученню широкого контингенту туристів [3].

Усю множину подієвих ресурсів Демидівського району Рівненської області можна поділити на групи ресурсів: місцевого та регіонального значення. Кожну з груп доцільно типізувати на: мистецькі та релігійні.

Цікавою мистецькою подією регіонального значення є фестиваль електронної культури та діджейського мистецтва Західної України,

який відбувається на початку липня на березі Хрінницького водосховища. В рамках фестивалю традиційно готується шоу-програма, виступи відомих діджеїв. В цей час поблизу Хрінницького водосховища проходить джип-фест у формі міжнародних змагань джиперів, позашляховиків, квадроциклів. У цьому фестивалі беруть участь професійні та аматорські команди з різних регіонів України та близького зарубіжжя.

Результати досліджень засвідчують, що група подієвих ресурсів місцевого значення в Демидівському районі представлена порівняно ширше, ніж регіонального.

Провідною подією релігійного спрямування, що динамічно повторюється щороку слугує районний фестиваль колядок та щедрівок «Сяйво Вифліємської зірки». Участь у фестивалі беруть хорові колективи релігійних конфесій, творчі колективи установ культури, навчальних закладів, громадських організацій та підприємств Демидівського району. Крім того, восени після збору урожаю у районному будинку культури проходить День Подяки церков ХВС Демидівського району. На захід приходять не лише віруючі цієї релігійної конфесії. На цьому святі звучать молитви, музика, пісні, вірші.

Традиційно в лютому, у районному будинку культури проводиться конкурс читців-аматорів «Кобзарева струна не вмирає». Метою цього заходу є популяризація творів Т. Г. Шевченка, сприяння формуванню високої духовності молодого покоління. У червні проходить дитячий районний фестиваль естрадного мистецтва «Зоряне сяйво». Важливою мистецькою подією слугує дитячий фестиваль патріотичної пісні «Наша слава козацькая не вмере, не загине!», який проводиться у с. Хрінники на початку липня з метою популяризації національно-патріотичної пісні.

У квітні щороку відбувається районний фестиваль – конкурс «Молодь обирає здоров'я» в якому беруть участь учні загальноосвітніх навчальних закладів району. У програмі фестивалю: презентація літературно-музичних, художньо-спортивних композицій «Молодь обирає здоров'я», конкурси плакатів, фотографій, вікторина «Що я знаю про здоровий спосіб життя» [2].

Висновки. Подієві ресурси Демидівського району Рівненської області доцільно поділити на групи: регіонального та місцевого значення. Найчастіше відбуваються події місцевого рівня, що мають мистецьке та релігійне спрямування.

Фестивалі електронної музики, діджейського мистецтва, а також джип-фест сприяють розвитку району, створюючи йому позитивний імідж, забезпечуючи промоцію регіонального рівня.

Джерела та література

1. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. Київ: Палітра, 1997. 305 с.
2. Демидівська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/demydivsk/ua/news/init/1.htm>
3. Міщенко О. В. Розвиток подієвого туризму у місті Луцьку / О. В. Міщенко // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. № 11 (288). Серія: Геогр. науки. 2014. С. 137–142.

Бакалейко В. А. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Павловська Т. С. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Туристсько-рекреаційний потенціал Демидівського району Рівненської області

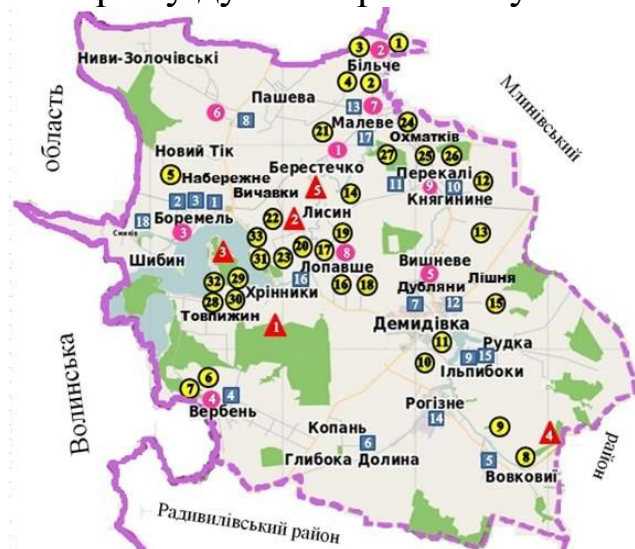
Постановка проблеми. Туристсько-рекреаційні ресурси є основою успішного розвитку туристського бізнесу, тому їх дослідження є важливим кроком до підвищення економічної ефективності території, що особливо актуально в умовах реформи децентралізації, яка відбувається в Україні.

Метою роботи є дослідження територіальної диференціації туристсько-рекреаційного потенціалу Демидівського району.

Результати дослідження. Туристсько-рекреаційний потенціал – це сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності на певній території [2].

Природні рекреаційні ресурси Демидівського району сконцентровані переважно в його західній частині (рис. 1). Найбільший інтерес для туристів представляє Хрінницьке водосховище й р. Стир. Їх рекреаційне використання передбачає різні види відпочинку на воді та водного спорту, рибалку. Для пізнавального туризму цікавими є об'єкти природно-заповідного фонду Демидівщини, зокрема ботанічна пам'ятка природи «Дуб-велетень», вік якого перевищує 550 років

(с. Хрінники), та орнітологічний заказник «Урочище «Хрінники»», де в старому дубово-грабовому лісі гніздяться сірі чаплі.

- 17- Меморіальна дошка на честь поета В. Поліщука
18 – Скульптура Ісуса Боремельського, який несе хрест

Умовні позначення:

- адміністративні кордони
Демидівка – населені пункти
— річки
— водойми
— ліси

● – Пам'ятки археології

- 1 – Поселення, кінець 5-го – поч. 4-го тис. до н. е., 16–12 ст. до н. е., 2–4 ст., 11–13 ст.
- 2 – Поселення, 16–12 ст. до н. е.
- 3 – Поселення, 16–12 ст. до н. е., 2–4 ст.
- 4 – Городище та селище X–XIII ст.
- 5 – Городище і селище XI–XIII ст.
- 6 – Поселення, пункт 2, 3 тис. до н. е., кінець 3-го – поч. 2-го тис. до н. е.
- 7 – Поселення давньоруське.
- 8 – Поселення, 9–6 тис. до н. е., 16–12 ст. до н. е.
- 9 – Поселення, поч. 2-го тис. до н. е.
- 10 – Поселення II–IV ст., X–XII ст.
- 11 – Городище та селище XII–XIV ст.
- 12 – Поселення, 16–12 ст. до н. е., 11–13 ст.
- 13 – Поселення II тис. до н. е., VIII–V ст. до н. е., XI–XII ст.
- 14 – Курганна група.
- 15 – Багатошарове поселення III–II тис. до н. е., II–IV ст., X–XII ст.
- 16 – Багатошарове поселення III–II тис. до н. е.
- 17 – Багатошарове поселення початок II тис. до н. е., X–XII ст.
- 18 – Селище XI–XIII ст.
- 19 – Багатошарове поселення XVI–XII ст. до н. е., X–XII ст.
- 20 – Поселення, початок 2-го тис. до н. е., 16–12 ст. до н. е.
- 21 – Поселення, 16–12 ст. до н. е., 7–5 ст. до н. е., 11–13 ст.
- 22 – Курганний могильник X–XII ст.
- 23 – Поселення, кінець 5-го – поч. 4-го тис. до н. е., поч. 2-го тис. до н. е., 7–5 ст. до н. е., 2–4 ст.
- 24 – Поселення, 16–12 ст. до н. е.
- 25 – Селище XI–XIII ст.
- 26 – Селище XI–XIII ст.
- 27 – Багатошарове поселення II тис. до н. е., X–XI ст.
- 28 – Поселення, кінець 3-го – початок 2-го тис. до н. е., 8–5 ст. до н. е., 2–4 ст.
- 29 – Селище X–XI ст.
- 30 – Грунтовий могильник III тис. до н. е.
- 31 – Поселення, 4 тис. до н. е., 3 тис. до н. е., початок 2-го тис. до н. е., 8–5 ст. до н. е., 11–13 ст.
- 32 – Поселення, 4 тис. до н. е., 3 тис. до н. е., початок 2-го тис. до н. е., XVI–XII ст. до н. е., VIII–V ст. до н. е., 11–13 ст.
- 33 – Поселення X–XII ст.

▲ – Об'єкти природно-заповідного фонду

- 1 – Орнітологічний заказник «Урочище «Хрінники»»
- 2 – Орнітологічний заказник «Урочище «Вичавки»»
- 3 – Ботанічна пам'ятка природи «Дуб-велетень»
- 4 – Заповідне урочище «Ділянка ясеневого лісу»
- 5 – Заповідне урочище «Маївка»

● – Пам'ятки архітектури

- 1 – Церква Різдва Богородиці УПЦ КП
- 2 – Церква Святого Дмитрія УПЦ КП
- 3 – Свято-Георгіївська церква УПЦ КП
- 4 – Свято-Успенська церква УПЦ КП
- 5 – Свято-Миколаївська церква УПЦ КП
- 6 – Свято-Воздвиженська церква УПЦ КП
- 7 – Свято-Покровська церква УПЦ
- 8 – Церква Свято-Казанської Богоматері УПЦ КП
- 9 – Свято-Михайлівська церква УПЦ КП

■ – Пам'ятки історії

- 1 – Братська могила татарських полонян
- 2 – Братська могила радянських активістів
- 3 – Пам'ятник радянським воїнам і воїнам-землякам
- 4 – Пам'ятник воїнам-односельчанам
- 5 – Пам'ятник радянським воїнам, воїнам-землякам і жертвам фашизму
- 6 – Пам'ятник воїнам-односельчанам
- 7 – Братська могила радянських воїнів
- 8 – Пам'ятник воїнам-односельчанам
- 9 – Пам'ятник воїнам-односельчанам
- 10 – Братська могила радянських воїнів
- 11 – Пам'ятник воїнам-односельчанам і жертвам українських буржуазних націоналістів
- 12 – Пам'ятник воїнам-односельчанам
- 13 – Братська могила воїнів радянської армії і пам'ятник воїнам-односельчанам і жертвам УБН
- 14 – Пам'ятник воїнам-односельчанам
- 16 – Пам'ятник воїнам-односельчанам

Рис. 1. Просторова локалізація туристсько-рекреаційних об'єктів Демидівського району (складено Бакалейко В. А. за даними [1])

Історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси району налічують 33 пам'ятки археології, 9 пам'яток архітектури та 18 пам'яток історії (див. рис. 1). Найчастіше туристи відвідують пам'ятки архітектури, зокрема найстарішу з них церкву Святого Дмитрія (1701 р.) в с. Більче.

Серед соціально-економічних туристсько-рекреаційних ресурсів в районі наявні 1 готель («Замок»), який знаходиться в смт Демидівка, 1 санаторій «Хрінники», який славиться грязелікуванням (с. Хрінники), 4 бази відпочинку («Маяк» і «Перлина» у с. Хрінники, «Мотор» і «Динамо» у с. Товпижин), 1 оздоровчий комплекс («Чайка», с. Хрінники), 9 агросадиб (у селах Хрінники і Товпижин) та 29 закладів громадського харчування (найбільше їх зосереджено в смт Демидівка, селах Хрінники та Боремель) [1]. Транспортна доступність території характеризується посередніми значеннями для розвитку туризму – 0,39 км/км². У районі відсутні міжнародні та національні автодороги, залізниці, що, очевидно, лімітує туристичні потоки.

Із подієвих туристичних ресурсів найбільше приваблює туристів фестиваль електронної культури та діджейського мистецтва (AQUA DJ PARADE), який відбувається на початку липня на березі Хрінницького водосховища. В цей час поблизу водойми проходить JEEP FEST у формі міжнародних змагань джиперів, позашляховиків та квадроциклів.

Висновки. Демидівський район достатньо насичений туристсько-рекреаційними ресурсами: має естетичні природні ландшафти, відносно чисте навколишнє середовище через відсутність потужних промислових і транспортних викидів, історико-культурні пам'ятки, які є гордістю краю, але при цьому, на жаль, слабо задіяні в туристсько-рекреаційній сфері. Для успішного розвитку туризму в районі необхідними є покращення якості автодоріг, стану соціальної інфраструктури, розширення мережі туристичних маршрутів, активізація рекламної діяльності, підвищення конкурентоспроможності туристично й рекреаційно привабливих об'єктів.

Джерела та література

1. Демидівська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/demydivsk/ua/25898.htm>
2. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посіб. / В. І. Стафійчук. Київ: Альтпрес, 2006. 264 с.

Гашинська В. В. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Нетробчук І. М. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Динаміка змін якості води річки Стир у місті Луцьку

Постановка проблеми. Важливу роль у функціонуванні систем міста відіграють річки, вода яких використовується для задоволення питних, господарсько-побутових, виробничих та інших потреб, відповідно змінюючи її якість.

Сьогодні в Україні питання постачання якісної питної води є найневирішеною проблемою через відсутність єдиного стандарту на питну воду, невідповідність технології очистки води європейським стандартам, постійне погіршення стану водогінних і каналізаційних мереж.

З метою можливості використання водних об'єктів району дослідження в зонах рекреації, господарського-питного, комунально-побутового і промислового водопостачання, риборозведення важливо знати якої якості буде вода. Отже, розгляд питань оцінки якості поверхневих вод сьогодні є актуальним.

Мета дослідження – оцінка й аналіз динаміки змін якості води р. Стир, а також джерел її забруднення з 2007-го до 2016 р. включно у межах м. Луцька.

Результати дослідження. Основна частина території Луцька, в тому числі і центр міста, знаходиться на правому березі р. Стир.

Екологічна оцінка якості води р. Стир виконана згідно «Методики екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями» [1]. Спостереження проводились на затверджених створах, а саме: м. Луцьк (1 км вище міста), м. Луцьк (1,5 км нижче міста).

За компонентами сольового складу вода р. Стир в період за 2007–2016 рр. відноситься до I категорії першого класу. Відповідно до екологічної класифікації за класом і категорією якість води за станом «відмінна», за ступенем чистоти «дуже чиста».

Узагальнена еколого-санітарна характеристика дозволила оцінити якість води р. Стир за середніми величинами показників як вода III категорії другого класу, тобто як «добрі» за станом, «досить чисті» за ступенем чистоти. Окрім, даних за 2008 і 2016 р., де показники відносяться до IV категорії третього класу, тобто води перехідні за

якістю від «добрих», «досить чистих» до «задовільних», «слабо забруднених».

Середні значення специфічних показників токсичної дії характеризували якість води р. Стир II категорією другого класу, тобто за станом «дуже добрі», а за ступенем чистоти «чисті».

Варто зауважити, що з трьох блокових індексів найвище значення мають еколого-санітарні показники (I_B), а найменше – індекс сольового складу (I_A). Індекс специфічних речовин токсичної та радіаційної дії (I_C) займає проміжне положення.

Таблиця 1

Значення блокового та загального (екологічного) індексів за категоріями якості води р. Стир у м. Луцьку (за матеріалами спостережень 2007–2016 рр.)*

Назва створу	Рік	Значення блокового індексу, I_A	Категорія якості води	Значення блокового індексу, I_B	Категорія якості води	Значення блокового індексу, I_C	Категорія якості води	Усереднене екологічне значення, I_E	Категорія якості води
р. Стир – м. Луцьк (1 км вище міста)	2007	1	I	3,5	III	1,75	II	2	II
	2008	1	I	3,6	IV	2	II	2,2	II
	2009	1	I	3,1	III	2,5	II	2,2	II
	2010	1	I	3,5	III	2	II	2,2	II
	2011	1	I	3,2	III	1,5	I	1,6	II
	2012	1	I	3,1	III	1,5	I	1,9	II
	2013	1	I	3,4	III	2	II	2,1	II
	2014	1,33	I	3,1	III	1,5	I	2	II
	2015	1	I	3,4	III	1,5	I	2	II
	2016	1,33	I	3,6	IV	1,5	I	1,8	II
		1,1	I	3,4	III	1,77	II	2	II
р. Стир – м. Луцьк (1,5 км нижче міста)	2007	1	I	3,7	IV	1,83	II	2,2	II
	2008	1	I	2,6	III	3,2	III	2,3	II
	2009	1	I	3,8	IV	3,16	III	2,7	III
	2010	1,33	I	3,8	IV	2,2	II	2,4	II
	2011	1	I	3,4	III	2,55	III	2,3	II
	2012	1	I	3,9	IV	2,25	II	2,4	II
	2013	1	I	3,6	IV	3	III	2,5	II
	2014	1,33	I	3,1	III	2,25	II	2,2	II
	2015	1	I	3,5	III	3	III	2,5	II
	2016	1,66	II	3,6	IV	2,5	II	2,6	II
		1,1	I	3,5	IV	2,6	III	2,4	II

* Складено авторами.

Усереднене екологічне значення для показників змін якості води у річці Стир становить 2,2, що дає підстави відносити води річки Стир до II категорії другого класу. За станом це «дуже добрі», а за чистотою «чисті» води.

Якщо все ж таки характеризувати негативний вплив на якість води р. Стир у межах міста, то це зумовлюють зливові стоки дощових і талих вод через відсутність централізованої дощової каналізаційної мережі та їх очисних споруд.

Висновки. На підставі проведення досліджень можна стверджувати, що за показниками сольового блоку вода р. Стир відноситься до першого класу якості, а за еколого-санітарного вона відзначається другим класом якості, за блоком речовин токсичної дії вона відноситься до другого класу якості. За показником усередненого екологічного значення вода р. Стир оцінена другим класом якості.

Джерела та література

1. Чернявська А. П. Екологічна оцінка сучасного стану якості води річок Львівської області / А. П. Чернявська, Т. В. Бондарчук // Укр. геогр. журн. 2006. № 2. С. 45–53.
2. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / В. Д. Романенко, В. М. Жукинський, О. П. Оксіюк та ін. Київ: Символ-Т, 1998. 28 с.

Геналюк Р. М. – студент III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Нетробчук І. М. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Особливості термічного режиму повітря і ґрунту у західній частині міста Луцька

Постановка проблеми. Відомо, що будь-яке місто створює свої місцеві особливості клімату. Воно розглядається як складна система радіаційних потоків для різних типів діяльної поверхні, що сформувались над його висотною забудовою, заасфальтованими площами, вулицями, а також зеленими насадженнями та водними об'єктами. Отже, в місті створюються своєрідні мікрокліматичні особливості, що проявляються, насамперед, у зміні співвідношення складових радіаційного балансу, різниці температур, вологості повітря і ґрунту,

освітленості територій, опадів та швидкості вітру. Разом з тим у найближчі роки процес урбанізації буде продовжуватись, тому питання, що пов'язані з дослідженням мікроклімату міст є дуже важливими і набувають особливої актуальності.

Мета дослідження: аналіз та оцінка особливостей термічного режиму повітря і ґрунту в західній частині м. Луцька.

Результати дослідження. Луцьк – невелике місто, обласний центр Волинської області. Місто з його околицями розташоване у долині правої притоки Прип'яті – р. Стир (переважно на його першій надзаплавній терасі – правобережній та лівобережній), на північній окраїні Волинської височини, де вона різко переходить у Поліську задрову рівнину.

Для виявлення мікрокліматичних відмінностей у зх. частині міста були проведені відповідні спостереження з 01.09.–31.12.2016 р. та 01.03.–31.05.2017 р. за температурою повітря і ґрунту. Для вимірювання було обрано точку спостереження, яка знаходиться на вул. Володимирська, а саме пд. частина с. Великий Омеляник. Усі вимірювання на даній точці проводились та фіксувались о 8 і 15 годині. Для вимірювання температури повітря і ґрунту використовувався цифровий електронний термометр.

Результати проведених досліджень представлені на діаграмі (див. рис. 1).

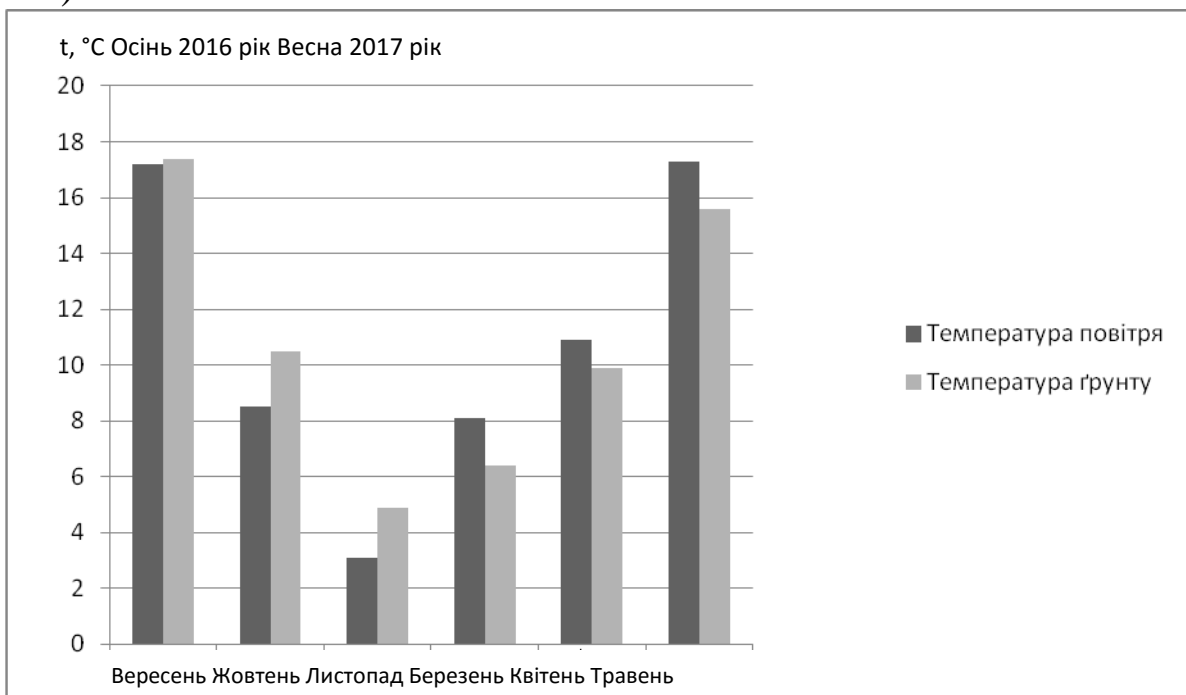

Рис. 1. Середня температура повітря і ґрунту за осінній (2016) та весняний (2017) періоди

Температура повітря. На діаграмі за осінній період 2016 р. видно, що пересічна місячна температура повітря з вересня до листопада спала на $14,1\text{ }^{\circ}\text{C}$ (оскільки $t_{\text{сер}}$ вересня становить $17,2\text{ }^{\circ}\text{C}$, а $t_{\text{сер}}$ листопада – $3,1\text{ }^{\circ}\text{C}$). А за весняний період 2017 р., навпаки, зросла на $9,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ ($t_{\text{сер}}$ березня становить $8,1\text{ }^{\circ}\text{C}$, а $t_{\text{сер}}$ травня – $17,3\text{ }^{\circ}\text{C}$).

Дана тенденція щодо зміни температури повітря впродовж цих періодів пояснюється тим, що осінню відбувається значне зменшення притоку сонячної радіації, а весною – збільшення [1]. Протягом осіннього періоду відбувається різке зменшення температури, так у вересні вона становить $17,2\text{ }^{\circ}\text{C}$, жовтні – $8,5\text{ }^{\circ}\text{C}$, листопаді – $3\text{ }^{\circ}\text{C}$; а за весняний період температура повітря плавно збільшується, у березні вона становить $8,1\text{ }^{\circ}\text{C}$, квітні – $10,9\text{ }^{\circ}\text{C}$, травні – $17,3\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Температура ґрунту. На даній діаграмі за осінній період 2016 р. видно, що пересічна місячна температура ґрунту з вересня до листопада спала на $12,5\text{ }^{\circ}\text{C}$ (оскільки $t_{\text{сер}}$ вересня становить $17,4\text{ }^{\circ}\text{C}$, а $t_{\text{сер}}$ листопада – $4,9\text{ }^{\circ}\text{C}$). А за весняний період 2017 р., навпаки, зросла на $9,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ ($t_{\text{сер}}$ березня становить $6,4\text{ }^{\circ}\text{C}$, а $t_{\text{сер}}$ травня – $15,6\text{ }^{\circ}\text{C}$).

Весною температура ґрунту різко зростає (пересічно на $9,2\text{ }^{\circ}\text{C}$). Так, в березні вона становить $6,4\text{ }^{\circ}\text{C}$, у квітні – $9,9\text{ }^{\circ}\text{C}$, а в травні – $15,6\text{ }^{\circ}\text{C}$. Найвища пересічна температура поверхні ґрунту фіксується в літні місяці з незначною зміною від місяця до місяця. Варто зауважити, що температура поверхні ґрунту влітку пересічно на $3\text{--}4\text{ }^{\circ}\text{C}$ вища пересічної місячної температури повітря. Протягом літнього періоду, в ясну погоду, поверхня ґрунту сильно нагрівається. Восени відмінності між пересічною температурою поверхні ґрунту та повітрям незначні ($1,3\text{ }^{\circ}\text{C}$) [3].

Тому температура ґрунту осінню є вищою ніж повітря, оскільки протягом літніх місяців передача тепла між атмосферою та ґрунтовим покривом відбувається із запізненням, і земля восени вже охолоджується, тобто віддає тепло, а весною, навпаки, є вищою температура повітря ніж ґрунту (ще земля не нагрілась, після зимового періоду) [2].

Висновки. На підставі проведених досліджень можна стверджувати, що термічні умови західної частини м. Луцьк формуються під впливом радіаційних чинників, атмосферної циркуляції та підстиляючої поверхні. Вплив цих чинників впродовж року прослідковується неоднозначно. У холодний період термічний режим визначається

атмосферною циркуляцією та пов'язаною з нею адвекцією повітря. У теплий період термічний режим залежить, головним чином, від радіаційних чинників, поруч з якими значний вплив має також і підстилююча поверхня.

Джерела та література

1. Клімат Луцка / под ред. В. Н. Бабиченко, Ф. В. Зузук. Л.: Гидрометеоздат, 1988. 180 с.
2. Нетробчук І. М. Мікрокліматичні особливості міста Луцьк / І. М. Нетробчук, І. І. Вдовичук // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Геогр. науки. 2017. № 9 (358). С. 15–22.
3. Клімат / Ф. В. Зузук, І. М. Нетробчук, М. М. Ганущак // Природа Західного Полісся, прилеглого до Хотиславського кар'єру Білорусі: монографія / за ред. Ф. В. Зузук. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2014. С. 66–91.

Горяна О. А. – студентка V курсу географічного факультету СНУ ім. Лесі Українки
Фесюк В. О. – д. г. н., професор, завідувач кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

**Особливості територіального поширення джерел басейну
р. Стир та характеристика їх хімічного складу**

Постановка проблем. Басейн р. Стир знаходиться в межах 5 адміністративних районів: Горохівського, Луцького, Ківерцівського, Рожищенського та Маневицького.

Мета. Аналіз особливостей просторового розподілу джерел басейну р. Стир та хімічного складу їх води.

Результати дослідження. На території Горохівського та Рожищенського районів розміщується по 2 джерела, Луцького – 7, Ківерцівського – 1, а Маневицького – 9. Їх площа варіює від 0,005 га до 0,25 га [2].

В табл. 1 показано територіальне поширення джерел в межах басейну р. Стир, їх площа та віддаль до найближчого населеного пункту.

Таблиця 1

Джерела басейну р. Стир

№ з/п	Адміністративний район	Сільська рада/територіальна громада	Найближчий населений пункт	Відстань до найближчого населеного пункту, км	Площа ділянки, га
1	Горохівський	Берестечківська м. р.	м. Берестечко	в н. п.	0,015
2	Горохівський	Галичанська с. р.	с. Хмельницьке	4	0,02
3	Луцький	Білостоцька с. р.	с. Білостік	в н. п.	0,02
4	Луцький	Білостоцька с. р.	с. Горзвин	в н. п.	0,01
5	Луцький	Боратинська ОТГ	с. Баїв	в н. п.	0,03
6	Луцький	Гіркополонківська с. р.	с. Гірка Полонка	в н. п.	0,015
7	Луцький	Садівська с. р.	с. Садів	в н. п.	0,03
8	Луцький	Лищенська с. р.	с. Воротнів	в н. п.	0,04
9	Луцький	Городищенська ОТГ	с. Городище	в н. п.	0,02
10	Ківерцівський	Озерська с. р.	с. Озеро	в н. п.	0,01
11	Рожищенський	Сокільська с. р.	с. Сокіл	в н. п.	0,02
12	Рожищенський	Носачевічівська с. р.	с. Єлизаветин	в н. п.	0,02
13	Маневицький	Довжицька с. р.	с. В. Яблунька	3	0,01
14	Маневицький	Гораймівська с. р.	с. Гораймівка	в межах н. п.	0,25
15	Маневицький	Годомичівська с. р.	с. Годомичі	0,1	0,01
16	Маневицький	Оконська с. р.	с. Оконськ	східна частина села	0,03
17	Маневицький	Куликовичівська с. р.	с. Куликовичі	0,54	0,02
18	Маневицький	Куликовичівська с. р.	с. Красноволя	3	0,005
19	Маневицький	Красновільська с. р.	с. Матейки	0,5	0,023
20	Маневицький	Лісівська с. р.	с. Лісово	0,3	0,063
21	Маневицький	Старочорторийська с. р.	с. Старий Чорторийськ	в межах н. п.	0,18

За даними Волинської лабораторії гідрогеолого-меліоративної партії вода джерел досліджувалась за такими параметрами: рН, лужність, жорсткість, вміст амонію сольового, калію, натрію, кальцію, гідрокарбонатів, нітритів, нітратів, хлоридів, сульфатів, фосфатів, заліза загального, марганцю та міді. Найвищі показники рН мають джерела у с. Городище – 7,68 та Оконські – 7,6, а найнижчі у с. Гораймівка – 6,4. Лужність та твердість найбільші є у с. Гірка Полонка Луцького району і становить, відповідно, 9,2 мгекв/л та 9,1 мгекв/л, а найменші – у с. Матейки Маневицького району – 1,6 мгекв/л та 1,6 мгекв/л. За хімічними складом досить відрізняються Оконські джерела, а також джерела в с. Єлизаветин, с. Баїв та с. Грем'яче. У їх воді, на відміну від інших, знайдено мідь та марганець. Найбільшим дебетом характеризується джерело у с. Гораймівка – 6,1 л/хв, а найнижчим він є у джерелі в с. Матейки – 0,15 л/хв. Вище перераховані речовини, встановлені у всіх джерелах у тій чи іншій кількості, концентрації їх не перевищують показників ГДК. Найбільший вміст амонію сольового у воді джерел спостерігається у с. Годомичі та с. Гораймівка – по 0,5 мг/л, а найменше у с. Гірка Полонка – 0,035 мг/л, щодо вмісту калію, то перше місце за його вмістом належить джерелу в с. Матейки – 44,85 мг/л, а останнє – у с. Грем'яче – 1,98 мг/л. Натрію, кальцію та гідрокарбонатів у воді серед вищеперерахованих джерел найбільше у с. Гірка Полонка, їх вміст становить 45,1 мг/л, 146,3 мг/л, 561,2 мг/л, а найменша їх кількість у с. Матейки – 2,24 мг/л, 24,05 мг/л та 97,6 мг/л, відповідно. Найвищі показники вмісту нітратів у воді в джерелі с. Грем'яче – 41,94 мг/л, а найнижчі у с. Єлизаветин – 1,21 мг/л, а нітритів, відповідно, – у с. Гірка Полонка – 1,12 мг/л та у с. Оконськ – не виявлено взагалі. Хлоридів найбільше у джерелі с. Гірка Полонка – 109,4 мг/л, а найменше – у с. Баїв – 1,77 мг/л. Найвищим показником вмісту сульфатів характеризується вода в джерелі у с. Гірка Полонка – 82,75 мг/л, а найнижчим – у с. Єлизаветин – 2,45 мг/л, а щодо фосфатів, то їх кількість змінюється в межах від 0,03 мг/л в с. Баїв до 22,1 мг/л у с. Садів, а в деяких джерелах їх взагалі не виявлено. Концентрація заліза загального змінюється від 0 до 0,3 мг/л, що не перевищує ГДК. [1]

Висновки. Джерела басейну р. Стир розміщені компактно по території басейну. В межах басейну є 21 джерело. Найвища їх щільність спостерігається в північній і південно-східній частині басейну.

Вони розміщені у 5 адміністративних районах: Горохівському, Луцькому, Ківерцівському, Рожищенському та Маневицькому, найбільше їх у Маневицькому – 9, а найменше у Ківерцівському – 1. Результати хімічного аналізу показують, що концентрації забруднюючих речовин у воді не перевищують гранично-допустимі норми.

Джерела та література

1. Паспорти джерел Горохівського, Ківерцівського, Луцького, Маневицького та Рожищенського районів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vodres.gov.ua>
2. Джерела басейну р. Стир на карті Google Maps [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com/maps>

Дмитроца Інна – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Тарасюк Н. А. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Сучасна екологічна ситуація в промислових районах України (на прикладі м. Кривий Ріг)

Постановка проблеми. Територія України характеризується багатими традиціями використання земних надр. Внаслідок добування, транспортування та переробки мінеральних ресурсів суттєво змінюється як ландшафтне різноманіття так і екологічна ситуація, середовище життя людини. Один з найбільших осередків розробки родовищ корисних копалин Криворізький залізорудний басейн. Тому місто Кривий Ріг, як найбільше місто промислового району найбільше потерпає від антропогенного навантаження. Техногенні ландшафти території детально представлено в науковій літературі, але характеристика видів та наслідків антропогенного впливу на середовище міста та прилеглих територій вимагає детального вивчення та аналізу. Такі знання та розуміння суті процесу формування екологічної ситуації в промислових районах є надзвичайно цінними при плануванні регіонального розвитку територій потенційно цінних для добування мінеральних ресурсів. Актуальність теми дослідження посилюється в

умовах оптимізації природокористування шляхом утилізації промислових відходів та повторного їх використання.

Мета дослідження. Проаналізувати осередки забруднення повітряного середовища та поверхневих вод міста. Виявити особливості формування сучасної екологічної ситуації в м. Кривий Ріг.

Результати дослідження. На території Криворізького басейну проводиться добування гематитових, магнетитових, буро-залізнякових високих за вмістом заліза руд, і гематит-магнетитових руд-кварцитів, які потребують збагачення. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря підприємствами гірничо-металургійного комплексу складають 99,6 % від загальних викидів регіону. До найбільших підприємств-забруднювачів повітря відносяться: ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», «Хайдельберг Цемент Україна», «Криворізький залізорудний комбінат», «Південний гірничо-збагачувальний комбінат», «Північний гірничо-збагачувальний комбінат», «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат». Так, впродовж періоду з 2011 по 2016 рік загальна кількість забруднюючих атмосферне повітря речовин у м. Кривий Ріг змінювалась від 327,4 тис. т до 358,6 тис. т проти 950,4 тис. т у Дніпропетровській області загалом [2]. Таким чином, підприємства міста Кривий Ріг є основними забруднювачами повітряного середовища на території Дніпропетровщини. Серед стаціонарних джерел забруднювачів повітря найбільшим є ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». У 2015 році цим підприємством було викинуто в атмосферу 82 % загального обсягу забруднюючих речовин. На другому місці у структурі забруднювачів атмосферного повітря – пересувні джерела (42,118 тис. т, що становлять 11 % від загального обсягу). Саме вуглекислий газ, метан, діоксид азоту відносять до парникових газів, які суттєво впливають на стан довкілля. Вибухи в кар'єрах також негативно впливають на атмосферне повітря, оскільки при цьому піднімається в атмосферу велика кількість пилу [1].

В Криворізькому басейні видобування та переробка рудної сировини супроводжується використанням поверхневих та відкачкою шахтних та кар'єрних вод. В місті Кривий Ріг та його околицях поверхневі води представлені Карачунівським, Кресівським, Макортівським та Саксаганським водосховищами, річками Інгулець та Саксагань та іншими штучними водоймами. Саме гірничорудні об'єкти (шахти, кар'єри, відвали пустої породи та хвостосховища) без регу-

лярної відкачки води можуть стати осередками техногенних екологічних катастроф. Щороку найбільші гірничорудні підприємства (ПАТ «Кривбасзалізрудком», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг») відкачують до 40,0 млн м³ високомінералізованих підземних та шахтних вод. Ці води влітку нагромаджуються в ставку балки Свистунова, а в холодний період спрямовані у р. Інгулець. Тому проблема відкачки підземних та шахтних вод, забруднення поверхневих та їх очищення одна з найбільш актуальних та потребує невідкладного вирішення [3].

В межах заплави р. Самара, а також в зоні забудови над полями шахт, спостерігаються просідання верхніх горизонтів гірських порід, в результаті моніторингу довкілля встановлено, що максимальна глибина осідання сягає 15,0 м, змінюючись в середньому від 0,7 до 1,4 м. Загалом, в межах забудованих територій загальна площа осідання становить 22,35 км² [2].

Висновки. Серед екологічних проблем м. Кривий Ріг найбільш виділяються: забруднення поверхневих вод та атмосферного повітря, а також просідання ґрунтів над поверхнею шахтних полів. Осередками та постачальниками найбільшої кількості забруднюючих речовин є три підприємства: ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», «Хайдельберг Цемент Україна», «Криворізький залізорудний комбінат». Водні ресурси забруднюються гірничорудними підприємствами, які скидають відходи. Забруднюють середовище і відходи видобутку та збагачення залізної руди, а саме: розкриті та пусті породи, хвости збагачення, відходи металургійного виробництва – шлаки доменні, сталеплавильні, шлами, окалина тощо. Вирішення комплексу екологічних проблем можливе у тісній співпраці екологічних установ, науково-дослідних закладів, адміністративного ресурсу з впровадженням досвіду країн ЄС.

Джерела та література

1. Малахов І. Екологічна геологія: нетрадиційні екологічні проблеми Кривбасу / ред. І. М. Малахов. Кривий Ріг: [б. в.], 2001. 60 с.
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього середовища у Дніпропетровській області за 2016 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/>
3. Коржов М. М. Вплив діяльності гірничо-металургійного комбінату ВАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг» на екологічний стан атмосферного повітря регіону / М. М. Коржов // Вісн. екологічного наук. та наук.-метод. центру КДПУ. 2007. Вип. 4. С. 54–56.

Єдинак Н. А. – студентка V курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Ільїна О. В. – к. г. н., доцент кафедри туризму та готельного господарства СНУ імені Лесі Українки

Нетрадиційні методи лікування як чинник конкурентноспроможності санаторно-курортних підприємств

Постановка проблеми. Санаторно-курортна сфера відіграє важливу роль у забезпеченні якості життя і масовому оздоровленні населення. Актуальним питанням у цій галузі є пошук нових конкурентоспроможних послуг, які зможуть забезпечити збільшення потоку споживачів санаторно-курортних підприємств.

Мета дослідження – з'ясувати перспективи використання нетрадиційних методів оздоровлення у санаторно-курортному господарстві України як важливого чинника конкурентноспроможності.

Результати дослідження. Основний показник конкурентноспроможності санаторіїв і курортів – задоволеність споживача [1]. У сучасних ринкових умовах споживачі санаторно-курортних послуг мають можливість не тільки порівнювати вартість відпочинку, але й вільно купувати курортні послуги як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому. Щоб зберегти конкурентні позиції на ринку санаторно-курортні підприємства зосереджується на якості оздоровчого процесу й тому прагнуть до впровадження нових методів профілактичного лікування й оздоровлення, реабілітації, використання сучасних технологій діагностики, вивчення та застосування нетрадиційних методів медицини. У сучасних ринкових умовах перебування на курортах і в санаторіях дорожчає та стає недоступним для значної кількості споживачів [3].

Нетрадиційна медицина (альтернативна медицина або неконвенціональна медицина) – умовне поняття, що об'єднує способи діагностики, попередження і лікування хвороб людини, які з тих чи інших причин не отримали загального визнання у лікарів. У сучасних умовах багато закладів санаторно-курортної галузі враховують запити клієнтів і пропонують у переліку своїх послуг нетрадиційні методи лікування.

Значного поширення набули такі нетрадиційні методи лікування як:

- *голкоterapia (рефлексотерапія)* – метод стимулювання організму відповідно певній, необхідній для лікування зоні за допомогою введення найтонших голок у спеціальні (біологічно активні) точки;
- *апітерапия* – медичне використання продуктів бджільництва;
- *іпотерапія* – система реабілітації людей з обмеженими можливостями опорно-рухового апарату за допомогою спілкування з конями;
- *ароматерапія* – це лікувальне застосування насиченого летючими речовинами рослин повітря;
- *стоунтерапия* – комбінована методика класичного масажу, масажу нагрітим камінням та рефлексотерапії;
- *самотерапія* – лікування нагрітим піском;
- *гірудотерапія* – лікувальна методика з використанням п'явки медичної.

У деяких закладах санаторно-курортної галузі України використовують і маловідомі методи нетрадиційної медицини: оздоровлення пророщеною пшеницею, лікування нагрітим житом, глиною, «іспанський плащ» тощо.

Нами здійснений порівняльний аналіз окремих санаторіїв України (за рейтингом офіційного туроператора з санаторно-курортного лікування «Нафтуса Тур») і найвідоміших курортів Німеччини [2–4]. Конкуренція спонукає заклади, поряд з методами доказової медицини, широко використовувати методи нетрадиційної медицини. Європейські курорти впроваджують у практику і досить екзотичні методи: полінезійський масаж черепашками Нупа-Мана, гавайський масаж Lomi-Lomi, пілінг жовтим цукром та ін. Нетрадиційні методи лікування (оздоровлення) узагальнені в табл. 1–2.

Таблиця 1

Нетрадиційні методи лікування(оздоровлення) у санаторіях України

Назва санаторію	Методи нетрадиційної медицини
Курортний комплекс «Ріксос-Прикарпаття» <i>Трускавець</i>	Глиноterapia, апітерапия, псамотерапія, стоун-терапия, гірудотерапія, обгортання (шоколадні, водорослеві, содові)
Лікувально-оздоровчий комплекс «ДіАнна» <i>Східниця</i>	Фіш-спа, кедрова бочка, ванни (медова, з пелюстками троянд, трав'яні)
Санаторій «Преміум Поділля» <i>Хмельник</i>	Спелеотерапія, ароматерапія, гірудотерапія, детокс, ароматерапія

Таблиця 2

Нетрадиційні методи лікування(оздоровлення) на SPA-курортах Німеччини

Назва курорту	Методи нетрадиційної медицини
Термо-мінеральний курорт Бад Кіссінген	кінезіотерапія, йога, натуропатичні компреси, холодні компреси
Термальний курорт Бад Кроцінген	теплові фіто- і пісочні аплікації, рефлексотерапія
Термально-сольовий курорт Бад Райхенхаль	масаж трав'яними мішечками, рефлексотерапія
Баден-Баден	ароматичний масаж, полінезійський масаж черепашками Huna-Mana, гавайський масаж Lomi-Lomi, пілінг жовтим цукром, стоунтерапія гарячими і холодними каменями, бананове і обгортання водрослями

Висновки. Конкуренентоспроможність підприємств санаторно-курортної галузі в сучасних умовах повинна включати здатність орієнтуватися на потреби клієнтів та враховувати його особливості на ринку оздоровчих послуг. Використання нетрадиційних методів лікування (оздоровлення) поруч з методами доказової медицини сприятиме підвищенню якості послуг та забезпечить конкурентні переваги у порівнянні з європейськими курортами.

Джерела та література

1. Влащенко Н. М. Вдосконалення управління асортиментом послуг санаторно-курортних підприємств / Н. М. Влащенко // Економічний форум. 2015. № 3. С. 279–285.
2. Лечение на термальных курортах и в санаториях Германии [Электронный ресурс] // Медассист: веб-сайт. 2003–2018. Режим доступа: <http://www.medassist.ru/country/germany/> (27.03.2018).
3. Литовченко І. Л. Фактори конкурентоспроможності курортно-рекреаційних підприємств на ринку послуг / І. Л. Литовченко, В. Ф. Семенов // Наук. вісн. БДФЕУ. Серія: Екон. науки. 2015. Вип. 1 (28). С. 77–89.
4. Рейтинг санаториев Украины [Электронный ресурс] // Нафтуса Тур: веб-сайт. 2006–2018. Режим доступа: <http://naftusia.com/ru/ukraine/vse-sanatorii/rejtingi/>

Киришко С. А. – студентка III курсу географічного факультету СНУ ім. Лесі Українки;
Тарасюк Н. А. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ ім. Лесі Українки

Екологічні проблеми басейну р. Дністер

Постановка проблеми. Дністер – це друга за величиною та господарським значенням водна артерія України, басейн якої знаходиться

ся в межах території семи областей: Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Тернопільської, Хмельницької, Вінницької, Одеської. На території басейну Дністра проживає понад 7 млн осіб, соціально-економічні умови життя яких залежать від екологічного стану басейнової системи. Особливо вагоме економічне значення має річка сьогодні. На ній споруджено Новодністровську ГЕС та діють Дубосарське і Дністровське водосховища. Водні ресурси Дністра використовуються для водопостачання чисельних міст і зрошення прилеглих полів. Тому підтримання екологічного балансу в його басейні та охорона навколишнього середовища є важливими екологічними і господарськими проблемами.

Мета дослідження. Виявити особливості формування сучасної екологічної ситуації. Проаналізувати осередки забруднення басейну річки Дністер.

Результати дослідження. Рівень антропогенного навантаження на річкову екосистему від витоків до гирла є дуже високим, оскільки річка протікає через густозаселену територію, яка характеризується високим рівнем господарської діяльності. Води басейну Дністра використовуються для водопостачання міст (Одеса, Кишинів, Львів, Чернівці, Сороки, Більці, Іллічівськ), забезпечують потреби промислових об'єктів, в сільському господарстві – для зрошення земель та обводнення посушливих територій. Також використовується енергетичний ресурс річки Дністер та функціонує водний транспорт, розвивається рибне господарство, а найбільшій популярності набуває туризм та рекреація [2].

На берегах Дністра та в його басейні розташовано багато промислових підприємств, а саме Дрогобицький та Надвірнянський нафтопереробні заводи, Калуський «Хлорвініл», Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат, Акціонерне товариство «Нафтопереробний комплекс Галичина» (м. Дрогобич), Роздільське ДГХП «Сірка» і Стебницьке ДГХП «Полімінерал». Також тут знаходяться цукроварні та м'ясокомбінати [3]. На території басейну Дністра розташовані промислові центри (Тираполь, Бендери, Заліщики, Сороки, Рибниця, Кам'янка, Дубосари), де часто виникають збої у роботі очисних споруд. Також неочищені води каналізаційних мереж потрапляють у річку із Стрия, Славського, Миколаєва, Хирова, Сколе, смт Івано-Франкове. У Турцях тільки незначна частина міста охоплена каналізаційною мережею і тому стічні води без очистки стікають у притоку

Дністра, річку Яблунька. У річку Малинівка зливають господарсько-побутові і виробничі стоки Самбора, оскільки у місті відсутні очисні споруди [1].

Надмірне антропогенне навантаження на басейн річки посилює ризики прояву кризових екологічних ситуацій. Особливої уваги слід приділяти територіям, які знаходяться в зоні впливу Стебниківського калійного комбінату та хвостосховищам кислого гудрону поблизу м. Дрогобич (с. Бронниця). Саме такі осередки нагромадження високо-мінералізованих відходів можуть провокувати виникнення екстремальних екологічних ситуацій, особливо в повенево-паводкові періоди. Річка Дністер та її притоки характеризуються нестійким гідрологічним режимом, що посилюється вирубкою карпатських лісів та осушенням боліт у Прикарпатті. Ліси Карпат і болота в Самборі та Жидачеві були природними регуляторами стоку, які акумулювали воду під танення снігу та дощів, а потім віддавали її запас впродовж літа Дністру, зробивши її стік стабільним. Встановлено, що будь-яка різка зміна стоку вже є чинником виникнення екологічних ризиків та загроз в густозаселеному регіоні. В умовах змін клімату, паводки і повені набувають катастрофічного характеру, що призводить до порушення екологічної рівноваги та вразливості антропономодифікованих, техногенних, селитебних та агрогенних ландшафтів басейну р. Дністер. За оцінкою фахівців-екологів, басейн Дністра потребує впорядкування водокористування, розробки та впровадження комплексу оздоровчих заходів. Однак, передусім, необхідно на основі комплексного географічного та басейнового підходу вивчити особливості взаємодії природних і антропогенних чинників в межах водозбору р. Дністер.

Висновки. Екологічна ситуація в басейні р. Дністра формується в умовах високого антропогенного навантаження. До річок басейну Дністра потрапляють хімічні речовини та стоки комунальних підприємств. В умовах змін клімату мінливі повенево-паводкові процеси посилюють ризики виникнення кризових екологічних ситуацій. Екологічно збалансоване функціонування річкової системи можливе в результаті врегулювання водоспоживання, а також впровадження якісних методів очищення промислових високо мінералізованих відходів. Важливою складовою екологічної рівноваги є моніторинг довкілля та контроль щодо впорядкування водоохоронних зон.

Джерела та література

1. Белов В. В. Сучасний гідроекологічний стан гирлово-плавневої системи річки Дністер та перспективи його поліпшення [Електронний ресурс] / В. В. Белов, О. М. Гриб, О. М. Килимник // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2010. Т. 18. С. 180–186. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/glghge_2010_18_24
2. Геренчук К. І., Стойко С. М. Відтворення екологічної рівноваги басейну Дністра та раціональне використання його природних ресурсів // АН УРСР. 1974. №4. С. 81–87
3. Степан С. М. Система охорони природи у верхів'ї басейну Дністра. Львів, 2004. 54 с.

Коваль Д. І. – студент IV курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Нетробчук І. М. – к. г. н., доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Просторова оцінка метеорологічного потенціалу атмосфери Волинської області

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні забруднення атмосферного повітря в містах України, зокрема і міст Волинської області є надзвичайно актуальною проблемою. Метеорологічні умови є одними з основних чинників, що визначають формування підвищених рівнів забруднення атмосферного повітря і дають йому можливість самоочищатися. Це здатність атмосфери виводити (розсіювати) за власні межі забруднюючі речовини, зменшуючи рівні її забруднення. Вона визначається метеорологічним потенціалом забруднення атмосфери (ПЗА), що аналізується на основі метеорологічних величин: швидкість вітру, штиль, опади, туман і метеорологічним потенціалом атмосфери (МПА). Останній відображає переважання в атмосферному повітрі тих чи інших процесів – накопичення або розсіювання забруднюючих речовин упродовж року на певній території [1]. У зв'язку з цим тема дослідження не викликає сумніву.

Мета дослідження є аналіз метеорологічних умов на метеостанціях Волинської області та обчислення показників метеорологічного потенціалу атмосфери.

Результати дослідження. На основі проведеного аналізу метеорологічних величини шести метеостанцій області у 2015 р. розраховано показники метеорологічного потенціалу атмосфери за кожен місяць. Результати подано у табл. 1.

Таблиця 1

Показники метеорологічного потенціалу атмосфери Волинської області

Місяць	Метеостанції області					
	Світязь	Любешів	Маневичі	Ковель	Володимир-Волинський	Луцьк
Січень	0,86	0,81	0,67	0,43	0,83	0,59
Лютий	6,56	3,38	2,72	2,76	4,23	2,04
Березень	1,60	0,69	0,31	1,00	1,37	0,64
Квітень	0,18	0,14	0,30	0,08	0,53	0,19
Травень	0,42	0,41	0,51	0,22	0,74	0,37
Червень	1,18	0,41	0,77	0,59	1,00	0,62
Липень	0,54	0,55	0,19	0,38	1,12	0,72
Серпень	1,20	2,67	2,17	2,20	9,67	3,00
Вересень	1,23	1,16	0,86	0,47	1,67	0,75
Жовтень	3,40	2,65	1,83	2,26	1,95	2,23
Листопад	1,40	0,95	1,23	0,83	1,09	0,67
Грудень	1,52	1,29	1,69	2,37	2,07	0,89

З табл. 1 видно, що процеси розсіювання забруднюючих речовин у повітрі найактивніше відбувалися на всіх метеостанціях Волинської області у січні, квітні, травні та липні. Значну роль в цих процесах відіграла активна циклонічна діяльність, з похмурою, вітровою погодою, опадами й туманами у зимово-весняно-літній період. Улітку здебільшого формувались купчасто-дощові хмари, з яких випадали зливові опади, що сприяли очищенню атмосфери.

Процеси накопичення забруднюючих речовин у повітрі найбільше спостерігалися у лютому, серпні, жовтні та грудні на всіх метеостанціях області. Значний вплив на формування цих процесів мало поєднання числа днів з туманами та вітрами зі швидкістю від 0–1 м/с в осінньо-зимовий період.

Серед літніх місяців варто виокремити серпень, де показник метеорологічного потенціалу показує занадто високу здатність до накопичення забруднюючих речовин на метеостанціях Світязь (12) і Володимир-Волинський (9,67), що пов'язано з Азорським антициклоном.

Крім того, варто звернути увагу на такі місяці як березень, червень, вересень і листопад, де відбувалися процеси як самоочищення, так і накопичення забруднюючих речовин в повітрі (див. табл. 1). Оскільки у березні була добре розвинута циклонічна діяльність, то на метеостанціях Любешів (0,69), Маневичі (0,31) і Луцьк (0,64) випала значна кількість опадів, а також вітровий режим сприяли процесам самоочищення повітря. Для решти метеостанцій спостерігались процеси накопичення, що пов'язані з наявністю днів з туманами і тихими вітрами (0–1 м/с).

У червні переважали процеси накопичення, зумовлені наявністю днів зі швидкістю вітру 0–1 м/с і опадами на метеостанціях Світязь (1,18), а на Володимир-Волинській (1,0) додається ще кількість днів з туманами. У вересні найяскравіше були виражені процеси розсіювання на метеостанціях Маневичі (0,86), Ковель (0,47) і Луцьк (0,75). Причиною цього було посилення циклонічної діяльності, що несли похмуру погоду із дощами, збільшення швидкості вітру. Для решти метеостанцій спостерігались процеси накопичення, що пов'язані здебільшого з туманами внаслідок вихолодження ґрунту і приземного шару повітряної маси [2].

У листопаді на метеостанціях Світязь (1,40), Маневичі (1,23) і Володимир-Волинський (1,09) відбувалися процеси накопичення забруднюючих речовин у повітрі. Останнє зумовлено, як було згадано вище, наявністю від 60 до 73 % повторюваності днів з туманами і тихими вітрами. Для решти метеостанцій області показники метеорологічного потенціалу атмосфери вказують на здатність процесів до розсіювання забруднюючих речовин. Це пов'язано з посиленням циклонічної діяльності, випаданням дощів і збільшення швидкості вітру понад 6 м/с.

Висновки. Отже, метеостанції Любешів, Ковель, Маневичі, що розміщені в поліській частині області, мають найкращу здатність до розсіювання забруднюючих речовин у повітрі, окрім метеостанції Світязь. Процеси накопичення шкідливих речовин у повітрі найбільш активно відбуваються на метеостанціях Світязь та Володимир-Волинський, що знаходиться на межі лісостепової природної зони, тобто південної частини області.

Джерела та література

1. Барановський В. А. Картографування стійкості геосистем – новий напрям тематичного картографування / В. А. Барановський, П. Г. Шищенко // Пробле-

ми безперервної геогр. освіти і картографії: зб. наук. праць. Київ: ЗАТ «Інститут передових технологій», 2005. Вип. 5. С. 10–15.

2. Боярин М. В. Вплив метеорологічних умов на рівень забруднення атмосфери ландшафтів Волинської області / М. В. Боярин, І. М. Нетробчук, В. У. Волошин // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Екологія». Вип. 15. 2016. С. 58–66.

Колоненко Н. А. – студентка IV курсу географічного факультету СНУ ім. Лесі Українки;

Тарасюк Н. А. – к. г. н, доцент кафедри фізичної географії СНУ ім. Лесі Українки

Екологічний туризм Рівненського району

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України з'явився новий вид туристичної діяльності – екологічний туризм. Це ідеальний варіант для тих, хто хоче відпочити на природі, адже Україна, а саме Рівненщина, з її природними та культурними ресурсами є привабливою зоною відпочинку для «еко» туристів. Такий вид туризму має великі перспективи для розвитку на території Рівненського району, дана територія володіє значним туристсько-рекреаційним потенціалом: сприятливим кліматом, переважно рівнинним ландшафтом, різноманітністю флори та фауни, багатими традиціями природокористування, розвиненою мережею транспортних сполучень, великою кількістю історико-культурних пам'яток.

Мета дослідження: розкрити сутність, основні види, функції, об'єкти та перспективи розвитку екологічного туризму на прикладі Рівненського району Рівненської області.

Результати дослідження. Жителі великих міст все частіше потерпають від постійних стресів, втоми, недостатньої фізичної активності, морального тиску, що в результаті призводить до появи проблем із нервовою системою та здоров'ям загалом. Тому в пошуках можливостей відновлення фізичних та духовних сил, з другої половини ХХ ст., з'явився новий, альтернативний вид відпочинку активно-пізнавальної спрямованості – екотуризм. За визначенням екотуризм – це туризм у місця з відносно незайманою природою, до цінних у природному відношенні об'єктів з метою отримання задоволення від перебування на природі, розширення знань про неї та оздоровлення [1].

Такий відпочинок передбачає ізоляцію від шумних та забруднених міст, зняття психо-емоційного навантаження шляхом єднання з природою, яка ще не зазнала змін від антропогенної діяльності.

В наукових джерелах виділяють екологічні тури та їх цілі: наукові і пізнавальні тури, пригодницькі тури, літні учнівські практики, літні табори та програми для учнів, поїздки одного дня, внутрішні чи міжнародні тури [2].

Основні функції екологічного туризму: оздоровча, пізнавальна, економічна, виховна та природоохоронна.

Серед об'єктів екотуризму виділяють: заповідні території, унікальні об'єкти неживої природи, екзотичні рослинні угруповання, техногенні угруповання, історико-культурні, етнографічні, археологічні [1] .

Територія Рівненського району традиційно є осередком розвитку екотуризму, адже приваблює туристів мальовничістю природних ландшафтів та м'яким кліматом. Район займає зручне географічне положення, більша частина району лежить у межах Волинської височини, крайня північна – в межах Поліської низовини. Широко представлені природні багатства, родючі ґрунти, значна площа лісових насаджень – 25,6 тис. га. В районі є ботанічні заказники «Суський» та «Вишнева Гора», 5 заказників місцевого значення, 3 пам'ятки природи, 4 – пам'ятки садово-паркового мистецтва та 6 заповідних урочищ. Добре розвинена річкова мережа, найбільші річки – Горинь та її притоки, Стубла, Устя, збудовано 40 водойм 2 водосховища [3]. Рівненський район має велику кількість заповідних територій, по ділянках яких можна розробити екологічні стежки. Насамперед, це мають бути облаштовані прогулянково-пізнавальні маршрути, створювані з метою екологічної освіти населення через встановлені за маршрутом інформаційні стенди [4].

Облаштовані рекреаційні зони з наявним виходом до водних об'єктів на території сіл Хотинь, Олександрія, Козлин, береги водойм облаштовані для відпочинку як місцевого населення так і для туристів. Головними туристичними об'єктами району є пам'ятка природного значення – «Тунель кохання», замок князів Чорторийських, Благовіщенський костел та церква Різдва Христового у смт Клевань, культурно-археологічний центр «Пересопниця», ботанічний заказник загальнодержавного значення «Вишнева гора», костел Святого Лаврентія та Городоцький жіночий монастир [3]. Багатство Рівненщини зосереджене в її багатих землях, мальовничій природі, багатій істо-

рико-культурній спадщині. Екологічний туризм має всі передумови для свого розвитку на даній території, що в результаті стимулюватиме економічний розвиток країни, надходження іноземних інвестицій, забезпечення нових робочих місць та підніме рівень життя.

Висновок. Екологічний туризм на території Рівненського району Рівненської області є перспективним видом діяльності. Проте, для цього потрібно цілеспрямовано формувати у суспільства дбайливе ставлення до навколишнього середовища, створювати всі умови для покращення його стану. Для розвитку екотуризму важливе дбайливе ставлення до природи кожної людини, адже природні ресурси є незамінною умовою і матеріальною базою розвитку рекреаційного природокористування, а їх збереження та охорона від антропогенного впливу – найважливіше завдання суспільства.

Джерела та література

1. Вишневський І. В. Екологічний туризм: навч. посіб. / В. І. Вишневський. Київ: Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
2. Косолапов А. Б. Теорія і практика екологічного туризму: навч. посіб. / А. Б. Косолапов. М.: КНОРУС, 2005. 240 с.
3. Туристичний паспорт Рівненського району [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://cultura.rv.ua/wp-content/uploads/2016/08/Туристичний-паспорт-Рівненського-району-11.pdf>
4. Шилук М. Туристсько-рекреаційні можливості Рівненського району району [Електронний ресурс] / М. Шилук, Н. Тарасюк // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : матеріали XXVIII Всеукр. наук. інтернет-конф. (16 груд. 2016 р.). Режим доступу: <http://confscience.webnode.ru>

Кондратюк А. В. – студент V курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: доктор технічних наук,
професор В. М. Мельник

Аналіз методики нейромережевого розпізнавання кольорових зображень

Постановка проблеми. Протягом останніх років швидко розвивається напрям безконтактного дослідження об'єктів, який використовує методи оптичного спектрального аналізу та розпізнавання зо-

бражень. На сьогоднішній день кількість гідрометеорологічних надзвичайних ситуацій, що відбуваються на Землі, постійно зростає. Виникає проблема вибору ефективної методики прогнозування цих явищ.

Основна мета передбачає аналіз розробки методик інтелектуальних систем нейромережевого розпізнавання кольорових зображень на прикладі ефективного моніторингу та прогнозування повеней.

Виклад основного матеріалу. Для розпізнавання кольорових растрових зображень використовуються численні методи, що ґрунтуються на різних системних вимогах до обсягу обчислень, швидкості прийняття рішення, допустимого рівня зашумленості тощо. Крім того, задачу розпізнавання зображень доцільно розділяти на два етапи:

1. Попередня обробка зображення для подальшого розпізнавання.
2. Процедура розпізнавання.

Попередня обробка зображень може застосовувати методи виділення контурів зображення, скелетизації, згладжування, нарощування областей, адаптивне підвищення контрастності, сегментації тощо. Численні дослідження дають можливість зробити висновок, що попередня обробка зображення є визначальною для подальшого успішного його розпізнавання [1].

Проаналізувавши існуючі підходи, які використовуються для картографування затоплених територій з використанням супутникових радіолокаційних даних можна виділити метод визначення затоплених територій на основі радіолокаційних супутникових зображень.

Запропонований метод визначення затоплених повенями територій складається з попередньої та тематичної обробки, яка полягала у сегментації і класифікації зображення з використанням нейронних мереж Кохонена.

Попередня обробка радіолокаційних зображень складається з наступних кроків:

1. *Калібрування зображення.* Для калібрування радіолокаційних зображень ERS-2/SAR та ENVISAT ASAR використовувалася стандартна процедура, що описана в роботах. Відповідно до неї вихідне значення інтенсивності пікселя DN (digital number) перетворюється у коефіцієнт зворотного розсіювання $y = 0$. Для зображень супутника RADARSAT-1 використовувалося вихідне значення DN.

2. *Орторектифікація зображення* з використанням ЦМР для усунення спотворень, викликаних топографією.

3. Обробка зображень з використанням нейронних мереж Кохонена.

4. *Перетворення даних у географічну проекцію.* Вихідні супутникові дані ERS-2, ENVISAT ASAR, RADARSAT-1 поставляються в форматі Envisat з контрольними точками на землі GCP (Ground Control Point). Ці точки використовуються для перетворення зображення з географічною проекцією. Формат результуючого зображення – GeoTIFF [2, 3].

Важливим аспектом при обробці зображень є вибір інформативних ознак, що будуть використані як вхідні значення для нейронної мережі. Причому зазвичай застосовують не попиксельну обробку зображення, а використовують деякий окіл пікселя. В якості інформативних ознак можна вибрати значення інтенсивності пікселей, значення похідних, різноманітні фільтри, перетворення (наприклад, перетворення Фур'є) тощо. В роботі на вхід нейронної мережі подаються значення інтенсивностей пікселей деякого околу. Зокрема, розмір околу складав: 3×3 , 5×5 , 7×7 , 9×9 , 11×11 , 13×13 .

Запропонований підхід протестовано на даних, які отримано трьома різними супутниками: ERS-2, ENVISAT, RADARSAT-1. Точність класифікації побудованих нейронних мереж склала 85,40 %, 98,52 %, 95,99 % відповідно, що перевищує відомі в літературі результати класифікації іншими методами. Застосування запропонованого підходу на радіолокаційних даних зазначених супутників під час повеней на р. Тиса (2001), р. Хуайхе (2007), р. Меконг та р. Коші (2008) показало високу точність визначення затоплених територій. Використання паралельних обчислень дозволило значно зменшити час, необхідний для обробки супутникових зображень [2].

Висновки. В роботі описано новий метод визначення затоплених територій на основі радіолокаційних супутникових зображеннях. Для сегментації та класифікації радіолокаційних зображень застосовувалися нейронні мережі Кохонена, що забезпечують інтелектуальний підхід до аналізу даних. Запропонована методика нейромережевого розпізнавання багатокольорових зображень показує свою працездатність у разі застосування її для розпізнавання символічних зображень. На основі аналізу можна стверджувати про ефективність та певну універсальність цієї методики.

Джерела та література

1. Кожем'яко В. П. Образний відео-комп'ютер око-процесорного типу: монографія / В. П. Кожем'яко, Г. Л. Лисенко, А. А. Яровий, А. В. Кожем'яко. Вінниця: Універсум-Вінниця, 2008. С. 3.

2. Куссуль Н. Н. Нейросетевой метод мониторинга затопленных территорий с использованием радиолокационных спутниковых данных / Н. Н. Куссуль, А. Ю. Шелестов, С. В. Скакун // Исследование Земли из космоса. 2008. С. 29–35.
3. Куссуль Н. Н. Grid-системы для задач исследования Земли. Архитектура, модели и технологии / Н. Н. Куссуль, А. Ю. Шелестов. Киев: Наук. думка, 2008. С. 452.

Кравчук Н. В. – студентка IV курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат географічних наук, старший викладач З. К. Карпюк

Лікувально-реабілітаційні можливості колишнього обласного санаторію матері і дитини «Турія»

Постановка проблеми. Значення організації відпочинку для відновлення та розвитку життєвих сил людини внаслідок погіршення стану здоров'я, наростання дискомфорту, викликаного порушенням природних умов життя через урбанізаційні процеси, забруднення довкілля тощо, постійно зростає. Рекреаційна діяльність розглядається як процес або спосіб раціонально організованої психофізичної активності людини, спрямованої на досягнення поставленої мети у вільний від основних професійних, навчальних і громадських обов'язків час [2]. Ця система заходів здійснюється на спеціалізованих територіях, у межах яких поєднуються певні умови та ресурси, а функції рекреації реалізуються шляхом цілеспрямованого їх використання. До таких умов насамперед належать сприятливий клімат, наявність водних, лісових ресурсів, мінеральних вод, лікувальних грязей. Поєднання таких умов та ресурсів сприяло заснуванню санаторію матері і дитини «Турія», що знаходиться на березі одноіменної річки, на відстані двох кілометрів від м. Ковеля у Волинській області. Такі заклади мали б задовольняти зростаючі рекреаційні потреби мешканців краю та споживачів рекреаційних послуг з інших регіонів. Наразі потребують модернізації.

Метою статті є аналіз і систематизація даних про сучасний стан донедавна функціонуючого Волинського обласного санаторію матері

і дитини «Турія» та його перспективи у рекреаційному господарстві області.

Виклад основного матеріалу. Санаторій розміщений у приміській зоні м. Ковеля, розрахований на 300 відпочиваючих. Природні ресурси оздоровниці – це сприятливі кліматичні особливості, навколишні ліси, річка, мінеральні води – дві свердловини з хлорно-натрієво-йодо-бромним розсолом (мінералізація 124–127 мг/л) [4]. Створений для лікування дітей від чотирьох років, батьків із дітьми, постраждалих від аварії на ЧАЕС. Майновий комплекс колишнього санаторію складається із трьох спальних, двох лікувальних корпусів, їдальні, які частково відремонтовані. Половина приміщень спальних корпусів розрахована на дитяче оздоровлення. Раніше санаторій працював на повну завантаженість, оздоровлюючи постраждалих від аварії на ЧАЕС та співпрацюючи із Фондом соціального страхування. Через економічну кризу наразі перепрофільований. Нині майновий комплекс закладу переданий Волинському обласному ліцею з посиленою військо-фізичною підготовкою імені Героїв Небесної Сотні. У перспективі планується створити навчально-тренувальний комплекс для підготовки спортсменів, проведення їхніх зборів. Головні профілактичні медичні процедури, які надавалися в санаторії, мають надаватися і надалі. У перспективі можливе використання бази майбутнього центру для реабілітації військових та учасників АТО.

У розпорядженні відпочиваючих в санаторії матері і дитини «Турія» були одномісні та двомісні кімнати люкс, одномісні та двомісні кімнати покращеного комфорту, кімнати класу стандарт: три- та чотиримісні з поміркованими цінами. Санаторій спеціалізувався на лікуванні захворювань органів травлення: хронічного гастриту, виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки, дискінезії жовчовивідних шляхів; опорно-рухового апарату: остеохондрозу, порушення постави, сколіозу; дихальної системи: трахей, бронхів, бронхіальної астми; серцево-судинної системи: гіпертонічної хвороби, ревматизму, захворювань периферійних судин. Лікування проводилось за допомогою застосування місцевих мінеральних вод, масажу, інгаляції, лікувальної фізкультури, фізіотерапії, теплових процедур, спелеотерапії, озокеритотерапії та грязелікування [1; 3].

Також у санаторії, крім лікувальних процедур, діяли ігрові кімнати, бібліотека, можна було пограти у настільний теніс, більярд; активно проводилися демонстрації художніх фільмів, концерти, вікторини та конкурси, організовувалися екскурсії Волинською об-

ластю для немісцевих відпочиваючих. Про Волинський обласний санаторій матері та дитини «Турія» були різні відгуки, у т. ч. і негативні, оскільки рекреаційні потреби – не лише лікувальні процедури, відповідні природні властивості, а й певний рівень комфорту. Через неналежне фінансування у більшості номерах залишилися старі меблі, які потребують термінової заміни, застаріла техніка та ін. Лише номери люкс відповідають вимогам, які можуть задовольнити потреби відпочиваючих. Тому першочерговими завданнями щодо перспектив функціонування оздоровниці є покращення житлового фонду і осучаснення медичного обладнання.

Висновки. Волинська область має сприятливі природні умови для розвитку рекреації. У структурі рекреаційних ресурсів вагоме значення має соціально-економічна складова, що охоплює матеріально-технічну базу для виробництва і надання рекреаційних послуг, транспортну інфраструктуру. У розвитку цієї складової важливу роль відіграють належне державне фінансування, вивчення попиту на рекреаційні послуги, прогнозування ефективності функціонування.

Джерела та література

1. Ковельський санаторій «Турія» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://prokovel.com/kovel_2017/109kovelskij_sanatorij_turiya_oficijno_likviduyut.html
2. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи / В. І. Павлов, Л. М. Черчик. Луцьк: Надстир'я, 1998. 124 с.
3. Санаторій «Турія» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uahotels.info/hotel/Sanatoriy-Turiya-Kovel>
4. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. / Н. В. Фоменко. Київ: Центр навч. л-ри, 2007. 311 с.

Мороз М. М. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент О. В. Міщенко

Екологічні проблеми нелегального видобутку бурштину у Волинській області

Постановка проблеми. Україна є одним із європейських лідерів за запасами бурштину. Українські компанії, що мають державні лі-

цензії щорічно видобувають близько 4 т цього мінералу. Проте, це лише невелика частка від реального видобутку бурштину в Україні. Набагато більше його викопують незаконно, що зумовлює формування ряду екологічних проблем в межах Українського Полісся.

Мета дослідження – виявлення екологічних проблем нелегального видобутку бурштину у Волинській області.

Результати дослідження. На думку більшості дослідників [1; 2], найперспективнішим регіоном України щодо бурштиноносності є південний і північно-західний схил Українського щита. Адміністративно сюди входять північна й північно-західна частини Житомирської та Рівненської областей, а також північно-східна частина Волинської області.

Бурштин широко використовується в ювелірній справі і мистецтві, а також для виготовлення найрізноманітніших прикрас, оздоблення картин, ікон тощо.

Вигідно вирізняє український бурштин з-поміж інших його різнобарв'я. За різноманітністю кольорів і відтінків він перевершує як знаменитий прибалтійський, так і бурштин з інших регіонів світу, а бурштин зеленувато-жовтого кольору є унікальним, оскільки трапляється лише на Поліссі [4].

В межах Волинської області великими обсягами незаконного видобутку бурштину характеризується Маневицький район. Це села Лісове, Гута Лісівська, Старий Чорторийськ, Кам'януха, Вовчиць. Поодинокі випадки зафіксовані у Камінь-Каширському та Любешівському районах, зокрема у таких населених пунктах як Судче, Залізниця, Деревок, Бихів.

Проблема нелегального видобування бурштину на Волині існує вже давно. Проконтролювати жителів сіл які займаються нелегальним промислом складно. У сучасних умовах селяни сприймають це як єдиний спосіб достатньо великого заробітку.

Окремі громадські формування «закривають очі» на це, борючись лише із «помповим» способом видобутку, а правоохоронці часто просто не хочуть нагнітати ситуацію, караючи місцевих «старателів» [5].

Незаконний видобуток бурштину-сирцю здійснюється місцевим населенням з використанням водяних pomp шляхом вимивання породи з товщі ґрунту (до 10 метрів вглиб), або копанням ям із попереднім вирізуванням дерев. Видобувачі пожежними шлангами під'єднують помпи до меліоративних каналів і за допомогою сильного напору

води, що створюється помпою, вимивають бурштин з-під землі на поверхню. Як наслідок вода вимиває родючий шар ґрунту, у лісі на розкопаній ділянці дерева гниють. Подекуди, коли «миють» бурштин біля городів, обійстя людей затоплюється водою.

Безперечно, території видобутку бурштину в межах Волині характеризуються невисоким коефіцієнтом антропогенної перетворюваності ландшафтів і визначаються як слабо перетворені [3]. Однак, в межах ділянок видобутку змінюється водний баланс території, що призводить до втрати лісових насаджень та змін видового складу тваринного світу. Ґрунт засолюється та стає неродючим. Місцеві жителі Маневиччини констатують, що бурштин подекуди добувають і на природоохоронних територіях. Відомі випадки незаконного видобутку мінералу на території національного природного парку «Прип'ять–Стохід».

Українське законодавство недосконале, але потрібно створювати усі можливі умови для легального видобутку бурштину. Корисні копалини є невідновними, тому проблема екологічного балансу та відновлення земельних ділянок після видобування бурштину мають посідати важливе місце у відповідному законодавстві. Сам закон має містити усі роз'яснення щодо легального видобування бурштину, зокрема, повинні бути зазначені конкретні земельні ділянки під видобуток бурштину, які будуть уведені в єдиний державний електронний реєстр для контролю. Гроші за відновлення екологічного балансу і земельних ділянок після видобування бурштину повинні надходити на конкретний цільовий рахунок і використовуватися за призначенням. Потрібно створювати державні пункти прийому і переробки бурштину, а не вивозити видобувний бурштин за кордон.

Висновок. Нелегальний видобуток бурштину має екстенсивний характер і призводить до величезних екологічних та економічних проблем. Необхідно легалізувати видобуток цієї корисної копалини шляхом створення досконалого закону, в якому буде вміщено всі етапи видобування бурштину та роз'яснено процедуру відновлення відповідних земельних ділянок.

Джерела та література

1. Мацуї В. М. Основные проблемы янтаря на современном этапе / В. М. Мацуї // Современные проблемы геологической науки: сб. науч. трудов, посв. 150-летию со дня рожд. акад. П. А. Тутковского. Киев, 2013. С. 339–346.
2. Майданович И. А. Геология и генезис янтареносных отложений Украинского Полесья / И. А. Майданович, Д. Е. Макаренко. Киев : Наук. думка, 1988. 84 с.

3. Міщенко О. В. Еколого-господарська оцінка сучасного стану ландшафтів Волинської області / О. В. Міщенко // Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2016. № 13. С. 19–24.
4. Рудько Г. І. Родовища бурштину України та перспективи їх освоєння / Г. І. Рудько // Мінеральні ресурси України. 2017. № 2. С. 18–21.
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://antikor.com.ua/articles/65447>

Оласюк І. Ю. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Міщенко О. В. *к. г. н.*, доцент кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Рекреаційні ресурси Любешівського району Волинської області

Постановка проблеми. Любешівський район Волинської області має обмежені ресурси для розвитку промислового виробництва, а недостатньо родючі ґрунти не сприяють веденню ефективного сільськогосподарства. Однак, високий коефіцієнт лісистості, гідрографічної мережі можуть слугувати складовими туристсько-рекреаційного потенціалу району й одним із пріоритетним напрямів його розвитку.

Мета дослідження – вивчення природних та суспільних рекреаційних ресурсів Любешівського Волинської області.

Результати дослідження. Туристсько-рекреаційний потенціал досліджуваної території визначається сукупністю природних та суспільних рекреаційних ресурсів.

До природних рекреаційних ресурсів відносимо: мінеральні, кліматичні, водні, флористично-фауністичні. До суспільних – історико-культурні, транспортна доступність, забезпеченість закладами розміщення, а також низка соціально-економічних показників – торгівельна мережа, наявність закладів громадського харчування і розваг [2].

Серед мінеральних ресурсів, які можуть слугувати чинником розвитку санаторно-курортного лікування у Любешівському районі можна виділити сапропель. Так, в районі розвідано 12 родовищ са-

пропелю, найвищий вміст органічної речовини (77 %) фіксується у сапропелях оз. Бурків [1].

Клімат помірно-континентальний, вологий, з м'якою та вологою зимою. За багаторічними даними, середньорічна температура становить +7,1 °С, січня – 2,5 °С; липня +19 °С. Комфортний період для розвитку рекреації триває 90 днів. Річна сума опадів пересічно сягає 600 мм [2].

Любешівський район має водний потенціал для розвитку різних видів рекреації. В його межах налічується 13 озер загальною площею понад 1510,78 га. Пересічна довжина гідрографічної мережі сягає 0,31 км/км² й налічує 5 річок.

Дно водойм району вкрите піщаними, піщано-мулистими відкладами, колір води визначається переважанням торфово-болотних ґрунтів. Береги річок та озер тут заболочені, що іноді унеможлиблює купання в цих водоймах [3]. Варто зазначити, що на сьогоднішній день в межах річок Прип'ять та Стохід сформовано низку водних маршрутів, що користуються великою популярністю серед туристів.

Залісненість досліджуваної території сягає 41 %. Найпоширеніші тут соснові ліси. Наявність ягід, грибів, лікарських трав є передумою розвитку аматорського туризму.

Надзвичайно багатою і специфічною є фауна Любешівського району. Найбільш багатий тваринний світ водно-болотних угідь. Тут на гніздуванні трапляються чапля сіра, крижень, лунь очеретяний та ін. В лісах можна побачити гадюку звичайну, лося, кабана дикого та ін., а річки та озера – багаті на рибу, серед якої найчастіше зустрічається щука, плітка, линь [2].

На території Любешівського району розташовано 37 пам'яток історії, а також 9 пам'яток архітектури, 4 з них національного значення. Найбільш визначними спорудами, які збереглися до нашого часу є ворота садиби-замку (XVIII ст), що побудовані в стилі барокко, колегія піярів, яка була створена в числі перших шести шкіл у 1763 р. і відігравала важливу роль для духовного життя не лише Любешівщині, а й усієї Речі Посполитої.

Загальна протяжність доріг Любешівського району сягає 330,7 км з них з твердим покриттям – 319,8 км. Зовнішні транспортні зв'язки району забезпечуються автомобільним транспортом. Завдяки розвиненій мережі автошляхів до району можуть приїздити мешканці інших областей.

Мережа закладів розміщення туристів у місцях привабливих для відпочинку майже відсутня. Важливим та альтернативним сектором для розвитку туристичної інфраструктури є приватні садиби. [2]. Загалом на території району функціонують два готелі – ВКП «Любешівсервіс», «Марія», які розташовані у смт Любешів.

На території Любешівського району знаходиться 94 магазини, 20 закладів громадського харчування. В смт Любешів працюють ресторани, зокрема «Прип'ять», «Таня», «Рута», «Калина», «Мрія» і ін. Тут широко представлена місцева поліська кухня.

Висновки. Любешівський район Волинської області характеризується потужним природно-ресурсним, історико-культурним потенціалом для розвитку туризму та рекреації. Однак, мережа закладів розміщення розвинута тут слабо. Альтернативою можуть слугувати приватні садиби. Результати дослідження засвідчують, що в межах досліджуваної території сформувались передумови для розвитку наукового, пізнавального, спортивно-оздоровчого туризму.

Джерела та література

1. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>
2. Міщенко О. В. Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області [Текст]: монографія / О. Міщенко, Л. Черчик. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 164 с.
3. Черчик Л. М. Рекреаційна цінність території національного природного парку «Прип'ять–Стохід» / Л. М. Черчик, О. В. Міщенко // Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. № 9. С. 129–134.

Панасюк С. С. – студентка II курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент Т. С. Павловська

Бузькі голендри на території Волині: історичні й географічні аспекти розселення

Актуальність дослідження. Національний та етнічний склад населення Волині змінювався залежно від суспільно-політичних об-

ставин на території краю та суміжних землях. Як відомо, в регіоні до середини ХХ століття існували такі типи поселень як колонії та фільварки, засновані іноземцями, зокрема німцями, поляками та чехами. Як наслідок, формування ментальності, особливостей господарювання корінних волинян відбувалося, певною мірою, під впливом представників цих європейських культур. Тому питання проживання на території області іноземних колоністів мають важливе географічне та історичне значення.

Мета дослідження – вивчити історію проникнення бузьких голендрів на територію Волинської області; розглянути особливості культурного та господарського життя колоністів; з'ясувати особливості їх розселення упродовж ХІХ–ХХ ст. в межах волинського краю та поза ним.

Назва «бузькі голендри (голендерці)» належала іноземним поселенцям, які проживали у ХVІІ–ХХ ст. неподалік річки Західний Буг. Існує багато версій походження бузьких голендрів. Дехто з дослідників вважає, що перші материнські колонії переселенців Нейдорф та Нейбров були засновані у 1617 році на землях графа Лещинського в межах Брестського повіту на берегах Західного Бугу. Згодом на обох берегах ріки з них утворилося ще кілька дочірніх колоній. За переказами голендерці були родом зі Східної Пруссії. На території Володимир-Волинського повіту їх поселення з'явилися на початку ХІХ ст. (Свержовські Голендри, Забузькі Голендри, Замостечє, Новіни) [2]. Пізніше голендерці почали розселятися і в інших куточках Волині, зокрема у Ковельському та Луцькому повітах. Колонія Свержовські Голендри була розташована у центрі трикутника Миловань (Україна) – Свержі (Польща) – Рівне (Україна). Вона припинила своє існування навесні 1940 року. Свержовські Голендри, як колонію, ліквідували через близьке розташування до кордону. Її мешканців переселили у колонію Замостечє, яка знаходилася між селами Рівне та Острівки Волинської області. Жили вони там до серпня 1943 року.

Забузькі голендерці були або селянами, які мали по 3–10 га землі та займалися рослинництвом і тваринництвом, або дуже вмілими ремісниками. Мова мешканців колонії була змішана: українська і польська. Голендерці мали школу та євангелістсько-лютеранську церкву. Жителі мали свої звичаї і побут, дуже берегли традиції. Одружувалися переважно зі своїми. В поселення чужих не приймали. Церква, школа, релігія, виховання й навчання в християнському дусі визначали їхній спосіб життя. Господарський двір формувався за

голландським звичаєм. Житлове приміщення для людей і хлів для худоби були під одним дахом. Мали гарні та доглянуті сади.

Забузькі голендерці, коли селилися в низовинах на березі річки Західний Буг, то територію для проживання розчищали власними руками. Траплялося так, що річка виходила з берегів і заливала водою їхні поля. Через те вони змушені були сіяти лише яру пшеницю, бо озимина вимокала. Овочі ж садили вже тоді, як спаде вода. Забузькі колоністи не могли зібрати стільки хліба, щоб вистачало для утримання їхніх сімей. Тому напередодні Першої світової війни через нестачу землі частина бузьких голендерців переселилась до Сибіру Іркутської губернії. Це відбувалося в часи Столипінської аграрної реформи, коли бажаючим переселитися на схід Російської імперії пропонували різні пільги і, що найголовніше, великі земельні наділи. Переїхавши до Сибіру, колоністи давали новим поселенням старі, звичні для них назви. Так з'явилися знайомі нам Замостечє та Новіни, тільки вже в Іркутській губернії [3].

Після початку Другої світової війни в рамках радянсько-німецької угоди від 16 листопада 1939 року переважна більшість бузьких голендрів, як представників німецької національної меншини, була переселена на територію західної Польщі у район Вартегау [1]. Сьогодні більшість бузьких голендрів та їх нащадків проживають у Німеччині, де вони 6 листопада 2009 року заснували Спільку бузьких голендрів. Члени спілки займаються активною пошуковою та видавничою діяльністю, відвідують місця колишніх голендерських поселень, спільно з місцевими громадами організовують акції зі вшанування та популяризації історії своїх предків. Незначна частина бузьких голендрів проживає також в Канаді, США, Польщі, Білорусії, Росії та деяких інших країнах світу.

З нагоди відзначення 500-річчя Реформації, 400-річчя перших голендерських поселень на Західному Бузі та в результаті співпраці Спілки бузьких голендерців з органами місцевого самоврядування Любомльського району було встановлено пам'ятні знаки в селах Домачево (Білорусь), Рівне та Забужжя (Україна).

Джерела та література

1. Bütow Eduard Bug Holländer in Wolhynien: Spuren und Geschichte / E. Bütow. Bütow: Zhitomir, 2002. 215 с.
2. Державний архів Житомирської області, ф. 58, оп. 1, спр. 1050, арк. 2–5.
3. Соловьева О. Бузские голендры / О. Соловьева // Отечественные записки. 2005. № 6. С. 30–37.

Параниця І. А. – студентка V курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Фесюк В. О. – д. г. н., професор, завідувач кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Джерела басейну річки Турії як об'єкти природно-заповідного фонду

Постановка проблеми. Джерела є важливою ланкою живлення річок, але в Україні досліджені недостатньо. Проте, іноді джерела є унікальними за своїм хімічним складом вод та гідрогеологічними особливостями. Джерела є витокami річок, розвантажувачами річкових систем, чи місцем виходу на поверхню артезіанських вод. Деякі з джерел входять до складу об'єктів і територій ПЗФ, деякі ні, тому вибрана нами тема є дуже актуальною для дослідження.

Мета дослідження: класифікувати джерела басейну річки Турії за належністю до об'єктів ПЗФ, розробити рекомендації щодо підвищення ефективності охорони джерел, які вже знаходяться в межах території ПЗФ та обґрунтувати створення нових гідрологічних пам'яток природи.

Результати дослідження. В межах басейну річки Турії виявлено 21 природне джерело (табл. 1). З них 13 вже входять до складу об'єктів та територій ПЗФ, 8 поза межами даних територій. Отже, джерела басейну р. Турії відносяться до таких категорій ПЗФ [2]:

- ботанічні заказники – 2;
- ландшафтні заказники – 4;
- загальнозоологічні заказники – 2;
- гідрологічні заказники – 2;
- гідрологічні пам'ятки природи – 3.

Для 13 джерел, які входять до складу ПЗФ ми рекомендуємо заходи щодо підвищення ефективності охорони [1]:

- 1) проводити регулярний моніторинг якості води;
- 2) проводити роботи з метою запобігання негативних наслідків повеней та паводків, водної ерозії а також роботи по укріпленню берегів;
- 3) забезпечити належний санітарний стан території, прилеглої до джерела.

Таблиця 1

Джерела р. Турії в складі ПЗФ

№ з/п	Місцезнаходження джерела	Площа д-ки, га	Природно-заповідний фонд
1	Джерело «Панська криниця», с. Качин К.-Каширського р-ну	0,01	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
2	с. Черче К.-Каширського р-ну	0,015	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
3	с. Нуйно К.-Каширського р-ну	0,02	Ботанічний заказник «Вутвицький»
4	с. Нуйно К.-Каширського р-ну	0,015	Ботанічний заказник «Вутвицький»
5	Джерело № 1, с. Калинівка Ковельського р-ну	0,018	Ландшафтний заказник «Калинівські кринички»
6	Джерело № 2, с. Калинівка Ковельського р-ну	0,003	Ландшафтний заказник «Калинівські кринички»
7	с. Уховецьк Ковельського р-ну	0,0021	Ландшафтний заказник «Скулинський»
8	с. Уховецьк і Стеблі Ковельського р-ну	0,002	Ландшафтний заказник «Скулинський»
9	с. Рокитниця Ковельського р-ну	0,0025	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
10	оз. Селище, с. Соловичі Турійського р-ну	0,002	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
11	с. Дуліби Турійського р-ну, 2 км Ягодинівська о/с, МК-4, ПК-34	0,0002	Загальнозоологічний заказник «Туричанський»
12	с. Дуліби Турійського р-ну, 2 км Ягодинівська о/с, МК-4, ПК-36	0,0002	Загальнозоологічний заказник «Туричанський»
13	с. Верба Володимир-Волинського р-ну, поблизу а/д МК-41	0,01	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
14	с. Озютичі Локачинського р-ну	0,01	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
15	с. Холопичі Локачинського р-ну	0,01	Гідрологічний заказник «Холопичівський»
16	Витік р. Турія, с. Затурці Локачинського р-ну	0,2	Гідрологічна пам'ятка природи «Витік р. Турії»
17	«Затурцівські джерела», с. Затурці Локачинського р-ну	0,2	Гідрологічна пам'ятка природи «Затурцівські джерела»
18	«Турійські джерела», між с. Мовчані та Озютичі Локачинського р-ну	0,2	Гідрологічна пам'ятка природи «Турійські джерела»
19	с. Велимче Ратнівського р-ну	0,03	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
20	с. Грабове Старовижівського р-ну	0,05	Знаходиться поза межами об'єктів і територій ПЗФ
21	Джерело «Криниці» с. Датинь Ратнівського р-ну	0,05	Гідрологічний заказник «Турський»

Зважаючи на значну водорегуляторну, історико-культурну, еколого-освітню та естетичну цінність 8 джерел, які не входять до складу ПЗФ, ми рекомендуємо взяти їх під охорону держави на правах гідрологічної пам'ятки природи місцевого значення. Наукове обґрунтування створення нових пам'яток природи буде опублікованим в наших наступних публікаціях.

З метою охорони та збереження джерел, цінних у науково-пізнавальному, господарському, оздоровчому та естетичному відношеннях, у межах запропонованих для заповідання територій необхідно заборонити проведення будь яких меліоративних та осушувальних робіт, що можуть призвести до зникнення джерел, у тому числі на прилеглий до джерел території, забруднення території, влаштування несанкціонованих сміттєзвалищ.

Для попередження замулення джерел та заростання трав'янистою рослинністю, потрібно регулярно проводити догляд за ними.

Висновки. В басейні р. Турії знаходиться 21 природне джерело, з них 13 входять до складу ПЗФ. Для цих джерел рекомендуємо проводити заходи щодо підвищення ефективності охорони. Для решти 8 джерел, які не відносяться до територій ПЗФ, рекомендуємо надати статус гідрологічних пам'яток природи, з метою збереження їх унікальності, цінності у науково-пізнавальному, господарському, оздоровчому та естетичному аспектах.

Джерела та література

1. Закон України про природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.help/law/2456-XII/edition03.09.2017/page1/>
2. Природно-заповідний фонд Волинської області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eco.voladm.gov.ua/>

Пасічник М. П. – аспірант кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки;

Ільїн Л. В. – д. г. н., професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства СНУ імені Лесі Українки

Біотичні особливості донних відкладів озера Велика Близна (Волинське Полісся)

Із осадових комплексів голоцену на території Українського Полісся найбільш репрезентативними слід вважати озерні й озерно-

болотні відклади, які відображають природні умови певного проміжку часу. Накопичення озерних відкладів (сапропелів) можна трактувати як чинник природної сукцесії біогенного елемента водойм, що згодом зумовить їх зникнення [1].

Сапропель формується в результаті трьох головних процесів: притоку теригенного типового матеріалу й розчинених колоїдних органічних речовин; накопичення автохтонних органічних речовин; утворення аутигенних мінеральних й орґано-мінеральних сполук [3].

Для дослідження було обрано типову водойму Волинського Полісся – озеро Велика Близна (51°48'21" пн. ш., 24°39'21" сх. д.). Водойма знаходиться в межах Верхньо-Прип'ятського ландшафтного району на лівобережній заплаві річки Припять, 2,5 км на північ від села Піски-Річицькі. Домінантними у цій місцевості є дюнні горби з приховано-підзолистими ґрунтами. Площа водойми складає 0,22 км². Озеро має неправильну, витягнуту з півночі на південь форму. Довжина водойми – 0,83 км, ширина коливається від 0,20 км до 0,36 км, середня становить – 0,25 км. Усереднена глибина озера – 2,5 м, максимальна – 4,5 м. Об'єм води – 550 тис. м³. Берегова лінія – відкрита, виділена чітко, місцями поросла кугою озерною, має протяжність – 1,97 км. Оточують озеро сосново-ялинові і вільхово-березові ліси 1–2 бонітету, що зростають у вологому суборі. Живлення озера – ґрунтове та поверхнево-стічне. Озеро – непроточне, евтрофного типу ($K_{\text{зап.}} = 0,60$) [2]. Поруч знаходиться ще одне озеро – Мала Близна. Обидва входять до гідрологічного заказника «Озерця».

За даними Київської геологорозвідувальної експедиції у озері, при 60 % вологості наявно 126,0 тис. т балансових та 50,0 тис. т забалансових покладів сапропелю, який представлений діатомовим та піщанистим видом. Діатомовий сапропель складає основну (балансову) частину відкладів. Його накопичення прямо пов'язане з розвитком діатомових водоростей у проточних добре аерованих водоймах. Комфортними умовами для їх розвитку був прохолодний клімат із середньою кількістю атмосферних опадів та великою кількістю сонячних днів. Такі сапропелі характерні для природних водойм північних широт [1]. Кластогенний тип седиментації домінував на початку виникнення озера, тому у південній ділянці водойми, на глибині від 6–8 м до 12–14 м під товщею діатомового сапропелю наявні забалансові поклади піщанистого сапропелю. У табл. 1 узагальнено результати аналізу біотичного складу зафіксовані у поперечнику № 5 (п/п 5),

контрольній точці № 2+50 (п/к 2+50) здійснені Київською геолого-розвідувальною експедицією.

Таблиця 1

Біотичний склад сапропелю

Глибина відбору, м	W, %	A, %	Біотичний склад, %							Вид сапропелю
			аморфний детрит	синьо-зелені водорості	діатомові водорості	тваринні залишки	рослинні залишки	спори, пилок	частинки глини	
4,5	93,52	49,0	25	10	20	15	5	5	20	органо-глинистий
5	91,62	54,0	25	10	25	10	5	5	20	- -
5,5	92,24	47,0	15	10	40	10	5	5	15	діатомовий
6	91,35	46,0	20	10	40	10	0	5	15	- -
6,5	89,73	46,0	20	10	40	10	5	5	10	- -
7	92,07	44,0	15	10	50	5	5	5	10	- -
7,5	92,48	45,0	20	10	45	5	5	5	10	- -
8	91,72	44,0	20	10	50	5	5	5	5	- -
8,5	91,27	44,0	20	10	45	5	5	5	10	- -
9	90,19	47,0	20	10	35	5	5	5	20	- -
9,5	92,00	44,0	20	10	35	5	5	5	20	- -
10	91,31	45,0	15	10	50	5	5	5	10	- -
10,5	90,51	47,0	15	10	30	10	5	5	25	- -
11	90,45	46,0	20	10	20	10	5	5	30	органо-залізистий
11,5	89,81	45,0	20	5	15	5	5	5	45	- -

Діатомовий сапропель з озера Велика Близна має темно-сірий колір з оливковим відтінком; багатий залишками кремнеземистих стовбурів діатомових водоростей, в сухому стані сапропель розсипний, коричнево-сірий. Природна вологість змінюється від 87,46 % до 93,22 %, зольність – висока і коливається в значних межах – 42,0–62,0 % (див. табл. 1). Діатомовий сапропель багатий на кремнезем органічного походження. Основну біотичну частину відкладів складають діатомові водорості (15–50 %), аморфний детрит (15–25 %) та глинисті фракції (5–45 %). У незначних кількостях наявні синьо-зелені водорості (>10 %), тваринні (5–15 %) та рослинні залишки (>5 %).

Отже, важливим компонентом сапропелю є органічна речовина. Основну її частину у донних відкладах оз. Велика Близна складають продукти розкладу діатомових водоростей та аморфний детрит. У

меншій мірі присутні синьо-зелені водорості (ціанобактерії) та тваринні і рослинні залишки. Виявлені залишки спор та пилку, проте їхня роль у формуванні органічної частини сапропелю незначна.

Джерела та література

1. Ільїн Л. В. Лімнок комплекси Українського Полісся. У 2-х т. Т. 2: Регіональні особливості та оптимізація / Л. В. Ільїн. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 400 с.
2. Пасічник М. П. Озеро Велика Близна: лімнологічно-географічний аналіз / М. П. Пасічник, О. В. Ільїна // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Географічні науки. 2017. Вип. 8. С. 26–33.
3. Шевчук М. Й. Сапропелі України: запаси якостей та перспективи використання / М. Й. Шевчук. Луцьк: Надстир'я, 1996. 384 с.

Притулюк Л. В. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент І. М. Нетробчук

**Динаміка змін якості води річки Прип'ять
у Волинській області**

Постановка проблеми. Якість води у водоймах формується під впливом багатьох чинників, особливо надходженням та винесенням хімічних речовин із стічними водами; переміщенням та розбавленням забруднень, що надійшли до водойм з прилеглих територій; а також хімічних процесів при взаємодії забруднюючих речовин з природними компонентами води. Певне значення мають біохімічні, біологічні, фізико-хімічні і фізичні процеси, що відбуваються безпосередньо у водному середовищі. Тому проблема забруднення та гідроекологічний аналіз річок є на сьогодні досить актуальним і важливим.

Метою дослідження є оцінка й аналіз динаміки змін якості води р. Прип'ять, а також джерел її забруднення з 2006-го до 2017 р. включно в межах Волинської області.

Екологічна оцінка якості води р. Прип'ять виконана згідно «Методики екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями» [1]. Аналіз якісного стану води р. Прип'ять у Волинській області за 2006–2017 рр. виконувався на основі офіційних систематичних спостережень відділом інструментально-лаборатор-

ного контролю державної екологічної інспекції у Волинській області. Спостереження проводились на затвердженому створі с. Люб'язь Любешівського району.

Таблиця 1

Значення блокового та загального (екологічного) індексів за категоріями якості води р. Прип'ять (за матеріалами спостережень 2007–2016 рр.)*

Назва створу	Рік	Значення блокового індексу, ІА	Категорія якості води	Значення блокового індексу, ІВ	Категорія якості води	Значення блокового індексу, ІС	Категорія якості води	Значення екологічного індексу, ІЕ	Категорія якості води
р. Стир – м. Луцьк (1 км вище міста)	2007	1,33	I	3,4	III	2,6	III	2,4	II
		1,66	II	3,8	IV	3,5	IV	2,9	III
	2008	1	I	2,8	III	2,4	II	2	II
		1,3	I	2,8	III	2,4	II	2,1	II
	2009	1	I	3,1	III	4	IV	2,7	III
		1	I	3,6	IV	5	V	3,2	III
	2010	1,3	I	2,4	II	2,6	III	2,1	II
		1,3	I	3,4	III	4	IV	2,9	III
	2011	1,3	I	2,8	III	2,8	III	2,3	II
		2	II	4,3	IV	4	IV	3,4	III
	2012	1	I	1,9	II	2,4	II	1,7	II
		1	I	3,3	III	3	III	2,4	II
	2013	1	I	2,9	III	3	III	2,3	II
		1	I	3,8	IV	2,2	II	2,3	II
	2014	1	I	3,2	III	1,8	II	2	II
		1,3	I	3,6	IV	3	III	2,6	III
	2015	1,1	I	2,8	III	3	III	2,3	II
		1,3	I	3,5	IV	3,8	IV	2,8	III
	2016	1	I	2,5	III	2,2	II	1,9	II
		1,3	I	3,4	III	3	III	2,5	III
		1,1	I	2,7	III	2,6	III	2,1	II
		1,3	I	3,5	IV	3,3	III	2,7	III

* Складено автором.

За компонентами сольового складу вода р. Прип'ять за 2006–2017 рр. відноситься до I категорії першого класу. Відповідно до екологічної класифікації за класом і категорією якості води за станом «відмінна», «дуже добра», за ступенем чистоти «дуже чиста», «чиста».

Узагальнена еколого-санітарна характеристика дозволила оцінити якість води р. Прип'ять за середніми величинами показників як

вода II категорії другого класу класу, тобто як «дуже добрі» за станом, «чисті» за ступенем чистоти.

Середні значення специфічних показників токсичної дії характеризували якість води р. Прип'ять III категорією як «перехідна» за станом і «досить чиста» за ступенем чистоти.

Варто зауважити, що з трьох блокових індексів найвище значення мають еколого-санітарні показники (ІВ), а найменше – індекс сольового складу (ІА). Індекс специфічних речовин токсичної та радіаційної дії (ІС) займає проміжне положення.

Значення екологічного індексу (ІЕ) за середніми величинами показників якості води р. Прип'ять коливається від 2,7 до 3,5, що дає змогу оцінити її як «добру», «досить чисту», за якістю і воду з ухилом до «дуже добрих» і «досить чистих» за ступенем чистоти (III–IV категорія другого і третього класу).

На підставі проведених розрахунків було встановлено, що вода р. Прип'ять віднесена до другого класу якості, тобто характеризує стан водних об'єктів від «доброго» до «задовільного», а ступінь їх чистоти (забрудненості) від «чистого» до «забрудненого».

Висновки. На підставі проведення досліджень можна стверджувати, що за показниками сольового блоку вода р. Прип'ять відноситься до першого класу якості, а за еколого-санітарним вона відзначається, третім класом якості, за блоком речовин токсичної дії вона відноситься до третього класу якості. За величиною екологічного індексу вода р. Прип'ять оцінена другим класом якості.

Джерела та література

1. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / В. Д. Романенко, В. М. Жукинський, О. П. Оксіюк та ін. Київ: Символ-Т, 1998. 28 с.

Сасовська О. О. – студентка IV курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандинад географічних наук, старший викладач З. К. Карпюк

Потенціал лікувально-діагностичної бази санаторію у Згоранах

Постановка проблем. Санаторно-курортна сфера Волинської області – важлива складова її туристично-рекреаційного комплексу.

Дослідження її сучасного стану набуває особливого значення у зв'язку із погіршенням рівня здоров'я населення, що поєднується з недостатньою фінансовою спроможністю та низькою ефективністю використання наявних матеріально-технічних та рекреаційних ресурсів. Рекреаційні потреби зростають, вимоги до їх структури стають диверсифікованішими. Вони вимагають різнобічного вивчення в економічному, соціально-психологічному та інших аспектах. Важливою умовою для відновлення є виділення природних рекреаційних систем, які за своїми властивостями придатні для використання з метою відпочинку, оцінки їх екологічної якості і рекреаційної ємності [1]. У межах області сприятливі для розвитку туризму і рекреації природні умови і ресурси, насамперед кліматичні, водні, бальнеологічні, лісові. Санаторно-курортний комплекс включає санаторії, у т. ч. для оздоровлення дітей, та пансіонат. Ліжковий фонд курортно-оздоровчих закладів складає близько 1,5 тис. ліжок загальною площею 60 тис. м², житловою – 17,5 тис. м². Курортні установи мають низку особливостей: психофізіологічне відновлення забезпечується тривалим терміном перебування – мінімальний лікувальний курс триває два тижні; не можуть функціонувати без спеціального медичного устаткування та наявності кваліфікованих фахівців. До складу таких установ належить волинський протитуберкульозний санаторій у Згоранах.

Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування в сучасних умовах обласного дитячого протитуберкульозного санаторію «Згорани» у Любомльському районі Волинської області.

Результати дослідження. Санаторій «Згорани» розміщений у с. Згорани за 15 км від районного центру – м. Любомля. Призначений для лікування та оздоровлення дітей із неспецифічними захворюваннями дихальної системи й дітей, які постраждали від аварії на ЧАЕС. Лікувальні та реабілітаційні процедури, які застосовують у закладі: медикаментозна терапія, лікувальна фізкультура, аерозольна терапія, фітотерапія, масаж та ін. [2]. Обласний дитячий туберкульозний санаторій був заснований у 1961 р. на базі Згоранської дільничної лікарні через необхідність лікування хворих на туберкульоз дітей, бо на початку 1960-х років на території області було зафіксовано багато таких випадків.

Коли рівень захворюваності знизився у 1970-х рр. минулого століття, санаторій перепрофілювали на протитуберкульозний. Оздоровлювалися діти, які самі мали підозру на туберкульоз або були хворими їхні родичі, діти з хронічними хворобами дихальної системи, хворі на бронхіальну астму.

Санаторій одночасно може оздоровлювати 150 дітей, працює цілий рік, у літні місяці функціонує на повну потужність. Передбачене перебування пацієнтів у санаторії переважно від 21 до 28 днів, проте декому необхідне оздоровлення на протязі від одного до трьох місяців. На базі санаторію цілий навчальний рік діє школа I–II ступенів [3].

До комплексу оздоровчих заходів в установі додаються заняття з хворими лікувальною фізкультурою, робота фізіотерапевтичного кабінету, інгаляторію, проведення ультрависокочастотної терапії, масажів, процедури у соляній шахті. Сприятливий мікроклімат території, паркова зона, хвойний ліс, природне озеро, яке знаходиться поблизу суттєво підсилюють оздоровлювальні і лікувальні можливості санаторного закладу. Відпочивають і лікуються діти із Згоран, Любомльського району та інших населених пунктів області.

Проблемним є питання фінансування санаторію, адже немає чітко визначеного джерела покриття витрат. Його матеріально-технічна база застаріла, потребує значних капіталовкладень. Деяким корпусам уже понад півстоліття, вони потребують капітального ремонту. Навіть сучасна соляна шахта, що почала функціонувати кілька років тому із цеглин чорноморської солі, знаходиться у старому приміщенні.

Висновок. Аналіз сучасного стану санаторію «Згорани» засвідчує, що це перспективний заклад для лікування туберкульозу, враховуючи високий рівень захворюваності на цю небезпечну недугу. Статистика фіксує поступове зменшення населення області через природне скорочення та активні міграційні рухи, зниження загального коефіцієнту народжуваності, та ріст захворюваності, де найбільшу частку займають хвороби системи кровообігу, новоутворення, зовнішні причини смерті. Наукові дослідження свідчать, що туризм і рекреація зменшують захворювання на серцево-судинні хвороби і нервово-психічні розлади на 40–50 %, тому необхідно використувати можливості області для оздоровлення, лікування, реабілітації її мешканців та інших потенційних споживачів рекреаційних послуг, відновлювати функціональну здатність санаторно-курортних установ, модернізувати їх, оснащувати сучасним лікувально-профілактичним устаткуванням.

Джерела та література

1. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посіб. 2-ге вид. / В. І. Стафійчук. Київ: Альтерпрес, 2008. 264 с.

2. У санаторії в Згоранах є соляна шахта з кримською сіллю [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://uahotels.info/hotel/Sanatoriy-Zgorani-Zgorani>
3. Черчик Л. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області: монографія / Л. Черчик, І. Єрко, Н. Коленда, О. Міщенко. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 154 с.

Семенюк А. В. – студентка VI курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Мельник В. М. – д. техн. н., професор кафедри геодезії, землевпорядкування та кадастру СНУ імені Лесі Українки

Теорія і практика кадастрового картографування в сучасній Україні

Постановка проблеми. Виконання кадастрових робіт в країнах пострадянського простору ґрунтується на все ширшому використанні даних кадастрового картографування. Це дає змогу виконувати широкомасштабні роботи на значних територіях, формувати картографічні бази даних, що в суті своїй є процедурою, скерованою на автоматизацію земельного кадастру та об'єктивну оцінку стану і раціонального використання земельних ресурсів. У цій проблемі є ще багато невирішених завдань, які висуває і сучасна практика, і сучасний стан наукового супроводу картографічних робіт, який безперервно вдосконалюється.

Мета дослідження: розкрити можливості кадастрового картографування при вирішенні проблем регулювання земельних відносин, раціонального використання й охорони земельних ресурсів, здійсненні окремих конкретних землевпорядних дій;

Результати дослідження. Картографія – це сукупність досліджень і дій, які мають своєю метою створення карт і інших зображень за матеріалами знімання і різних джерел, а також використання карт.

У наш час існують такі основні концепції картографії як науки:

– модельно-пізнавальна, яка розглядає картографію як науку про пізнання дійсності за допомогою картографічного моделювання;

– комунікативна, яка свідчить, що картографія – це наука про картографічну форму передачі інформації і особлива галузь інформатики;

– мовна, яка стверджує, що картографія – це наука про мову карти і одна з галузей семіотики;

– геоінформаційна, яка вважає, що картографія – це наука про системне інформаційно-картографічне моделювання та пізнання гео-систем [1].

Картографія як наука має свій метод – це картографічний метод пізнання, який у загальному випадку (тобто, якщо виготовлення карти виконується за результатами безпосереднього спостереження (знімання) дійсності) складається із чотирьох стадій (рис. 1):

– спостереження деякої частини дійсності D_1 для одержання інформації I_1 про об'єкти і явища, які передбачається відобразити на карті;

– спеціальна обробка одержаної інформації I_1 у картографічних цілях і складання на її основі карти як просторової образно-знакової моделі досліджуваної частини дійсності D_1 ;

– вивчення (шляхом читання, вимірювання, моделювання тощо) створеної карти K для здобуття інформації I_2 про відображені на карті об'єкти і явища;

– інтерпретація одержаної з карти інформації I_2 для формування уявлення про модельовану на карті дійсність D_2 [2].

Рис. 1. Схема картографічного методу пізнання дійсності (за Саліщевим)

Перша та друга стадії картографічного вивчення дійсності включає польове і камеральне картографування.

Польове картографування – це дослідження (знімання) картографованих явищ за матеріалами аерофотознімання та безпосереднього польового вивчення місцевості. У результаті польового картографу-

вання, як правило, одержують первинну карту (план) – це карта (план), яку створено шляхом знімання або складання за матеріалами, що не є картами.

Камеральне картографування полягає у камеральному (лабораторному) складанні похідних карт на основі обробки вихідних даних, які зібрані у натурі (наприклад, за допомогою космічного знімання), або шляхом удосконалення раніше складених аналогічних карт, або на основі спільного використання таких карт і матеріалів польового картографування.

Третя та четверта стадії утворюють власне картографічний метод дослідження, тобто застосування карт для опису, аналізу і пізнання явищ, для одержання про них нових знань і характеристик, вивчення їх просторових взаємозв'язків та прогнозування [1].

Висновки. Таким чином кадастрове картографування дає змогу опрацювати великий масив статичної інформації й подати її в зручному для сприйняття вигляді – у вигляді ряду аналітичних карт.

Основними вимогами до розроблення карт є: використання найсучасніших, однорідних і повних статичних матеріалів; забезпечення надійності поданої інформації та ефективності її використання; застосування засобів картографічного зображення, які забезпечуватимуть наочний показ і легке сприйняття карт.

Джерела та література

1. Литвиненко Ю. О. Земельно-кадастрове картографування: Теоретичні основи картографування земельних ресурсів: конспект лекцій / Ю. О. Литвиненко, І. М. Бузіна / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків, 2011. 71 с.
2. Салищев К. А. Проектирование и составление карт / К. А. Салищев. М.: МГУ, 1978.

Смага Т. А. – магістр V курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Фесюк В. О. – д. г. н., професор, завідувач кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Гідрохімічний склад води джерел басейну річки Стохід

Постановка проблеми. Раціональне використання водних ресурсів і збереження чистоти природних водойм та джерел є одним з

найважливіших аспектів проблеми охорони довкілля нашої держави. В останні декілька років з ініціативи Президента України проводиться акція «До чистих джерел», що передбачає поліпшення стану водних джерел. Саме на засадах народних традицій, на джерелах народної пам'яті формується культура нації, повноводнішою стає русло її духовності, без чого немає майбутнього. Тому треба впорядкувати джерела Волині.

Мета дослідження. Проаналізувати гідрохімічний склад води джерел басейну р. Стохід для розроблення перспективних заходів поліпшення їх стану, охорони та збереження.

Результати дослідження. Джерело – природний вихід підземних вод на поверхню суші або під водою, на дні рік, озер, морів. Джерело з'являється там, де водоносний горизонт пересікається земною поверхнею (у зниженнях рельєфу, на схилах ярів, балок). Широко використовуються людиною в народному господарстві та в лікувально-питних цілях [1].

Запаси підземних артезіанських вод, які відносяться до Волино-Подільського артезіанського басейну, становлять більше 28 [2].

В межах басейну р. Стохід є 14 джерел. Лише чотири з них входять до складу об'єктів і територій природно-заповідного фонду Волинської області, мають облаштування [3]. Роботи по впорядкуванню джерел проводилися Волинським водгоспом з залученням місцевих громадських ініціатив. Встановлені альтанки та інформаційні знаки, на яких наведено хімічний аналіз джерельної води, крилаті фрази про воду та перелік організацій, які брали активну участь в облаштуванні джерел [4]. На Волині все ще триває відтворення і впорядкування замулених природних водних джерел.

Дебіт джерел невеликий, але вода в них має хороші смакові якості, що підтвердив і хімічний аналіз, зроблений лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Волинської гідрогеолого-меліоративної партії по замовленнях міжрайонних управлінь водного господарства Волинської області.

Проведений хімічний аналіз проб води показав, що фактичні концентрації шкідливих інгредієнтів відсутні або значно менші гранично допустимих концентрацій. Джерельна вода має високу споживчу якість і може використовуватись для питних і лікувальних потреб [4].

Очищена від сміття територія біля джерел. В цілому природоохоронні зони біля багатьох джерел набули привабливого естетичного

вигляду. На сьогоднішній день джерела відвідують і насолоджуються їх водою місцеві жителі та туристи. Окрім того, вода джерел є альтернативним варіантом водо забезпечення у разі виникнення НС природного, суспільно-політичного та техногенного характеру.

Висновки. Усвідомлюючи обмеженість та вразливість водних ресурсів Генеральна Асамблея ООН «Міжнародне десятиріччя дій «Вода для життя» вирішила провести ряд заходів щодо збереження та відновлення джерел. Розширення практичної природоохоронної діяльності, спрямованої на охорону і поліпшення стану водних ресурсів, підвищення екологічної культури – основні завдання не лише організації, а й українського народу.

Актуальність відновлення та облаштування джерел полягає в тому, що села починають відновлюватись. Люди почали повертатись до села, а стан водо обліку у сільській місцевості бажає бути кращим. Актуальність охорони і збереження джерел зростає в наш час.

Джерела та література

1. Масляк П. О., Олійник Я. Б., Степаненко А. В., Шищенко П. Г. Географія: навч. посіб. для старшокласників та абітурієнтів. Київ: Т-во «Знання», КОО, 1998. 829 с.
2. Мельничук С. А. Весняне водопілля та шляхи подолання його руйнівної дії / С. А. Мельничук // Полісся. 2010. 11 черв. 5 с.
3. Мольчак Я. О. Річки Волині / Я. О. Мольчак, Р. В. Мігас; М-во освіти і науки України, Укр. екол. акад. наук, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Надстир'я, 1999. 176 с.
4. Природо-заповідний фонд Волинської області [Електронний ресурс]. Режим доступу: eco.voladm.gov.ua

Сучко О. С. – студентка IV курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Карпюк З. К. – к. г. н, ст. викл. кафедри фізичної географії СНУ імені Лесі Українки

Бальнеологічно-рекреаційний потенціал санаторію-профілакторію «Журавка»

Постановка проблеми. Рекреаційні потреби людини за своїм походженням мають фізіологічну сутність. Очевидна тенденція

сучасності – скорочення фізичних навантажень, натомість зростання розумових та нервово-психічних. Природну рівновагу між витратами життєвих сил на роботі та їх відновленням забезпечує відпочинок. Обираючи його вид і географічний район рекреації керуються певними цілями, установками, бажаннями. Дослідження у сфері рекреалогії, що здатні виявити можливості використання і розвитку ресурсно-екологічного потенціалу території, набувають усе більшого наукового і практичного значення [4; 5]. Волинська область має значний туристично-рекреаційний потенціал для організації відпочинку та оздоровлення, проте розвиток рекреаційної сфери стримується низкою проблем, у т. ч. номенклатурою і якістю послуг, транспортною доступністю, різновідомчою належністю санаторно-курортних установ, станом їхнього майнового комплексу тощо.

Метою статті є оцінка природно-рекреаційного потенціалу санаторію-профілакторію «Журавка» для здійснення лікувально-оздоровчої діяльності, реабілітації постраждалих військовослужбовців неоголошеної війни в Україні, відпочинку та активізації туризму. Курортно-оздоровчий заклад руйнується впродовж кількох десятиліть, тому актуальним є питання швидкого відновлення функціонування установи.

Виклад основного матеріалу. Санаторій-профілакторій «Журавка» знаходиться у с. Журавичі Ківерцівського району Волинської області. Ефективні лікувальні властивості навколишніх торфовищ та джерел мінеральних вод були виявлені у 30-х роках минулого століття та підтверджені Варшавською геолого-розвідувальною експедицією. Перед другою світовою війною був споруджений санаторій. Волинський «курорт для панства і офіцерів» у Журавичах спеціалізувався на лікуванні опорно-рухового апарату та травної системи насамперед військовослужбовців, що страждали на різні недуги через неодноразові поранення, переохолодження, виснажливі переходи. Вони приїздили навіть із Європи. В архівних документах про історію села за 1952 р. є відомості про те, що «...в селі є потужне радіоактивне вододжерело, на базі якого з 1928 по 1939 рік функціонував бальнеологічний санаторій, який під час війни був знищений» [1]. Відновлення функціонування оздоровниці на 55 місць відбулося у 1987 р. Сприяв цьому Дмитро Телішевський – тодішній начальник лісового і мисливського господарства Волинської області. Установа була взята на баланс державного підприємства «Колківський лісгосп». Санаторій на сьогодні знаходиться в оперативному управлінні Волин-

ського обласного управління лісового та мисливського господарства. На його території розміщені спальний і лікувальний корпуси, їдальня, адмінбудинок, складські приміщення, електропідстанція, свердловина з лікувальною водою. За 11 років до 1998 р. на території закладу було оздоровлено понад дві тисячі працівників лісового господарства і об'єднання «Волиньдерев». Окрім того, в «Журавці» оздоровлювалися та лікувалися мешканці сусідніх населених пунктів, районів та областей. Це пояснювалося тим, що лікування в санаторії було ефективним, а путівки можна було придбати за доступними цінами.

Основним природним багатством санаторію-профілакторію є мінеральні води, лікувальні властивості яких забезпечують оздоровлювальний ефект на 98 %. Лікувальні хлоридно-натрієві води Журавичівського родовища характеризуються підвищеною мінералізацією – 12–13 мг/л, мають домішки броміду, йоду, радону. Згідно із результатами досліджень їхніх фізико-хімічних властивостей, що проводились спеціалістами Одеського науково-дослідного інституту курортології, вони придатні для лікування та реабілітації хворих з проблемами опорно-рухового апарату, радикулітами, невритами, ревматизмом, атеросклерозом, гіпертонією, серцево-судинними, шлунковими, урологічними і гінекологічними захворюваннями [2; 3; 5]. Окрім мінеральних вод важливе значення також мають розміщені неподалік торфовища, що містять лікувальні гіпсові купоросні торфи з мінералізацією 2–3 г/л. Ці торфові грязі масткі, мають високу теплоємність, бактерицидність, гігроскопічність, малу теплопровідність. У них є багато органічних сполук: бітуми, віск, смоли, органічні кислоти, дубильні речовини, лігніни, цукор, крохмаль, ефірні масла, бальзами та ін. З неорганічних складників є окиси заліза, солі амонію, сполуки бору, барію, стронцію, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду та ін. [3]. Ці грязі нагрівають до температури 40 °C і прикладають до хворих місць. Крім того, сприятливі кліматичні особливості і навколишні соснові бори підвищують рекреаційні можливості закладу. Незважаючи на численні позитивні результати у лікуванні недуг, санаторій 20 років тому перестав функціонувати. На даний час будівля санаторію потребує значних капіталовкладень та ремонту, залучення державних та міжнародних інвестицій. Відновлення його діяльності необхідне насамперед для реабілітації військовослужбовців, які постраждали від військових конфліктів, зокрема на сході України.

Висновки. Санаторій-профілакторій «Журавка» має необхідні бальнеологічні ресурси та умови для здійснення рекреаційної діяльності. Наразі необхідна реконструкція його майнового комплексу, визначення відомчої належності, відновлення функціонування.

Джерела та література

1. Богуш М. І. Ківерцівщина: крізь віки і долі: історико-краєзнавчі нариси / М. І. Богуш, Г. Павленко. Луцьк: Надстир'я, 2006.
2. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації: монографія / З. В. Герасимчук, Н. В. Коленда, Л. М. Черчик. Луцьк: Надстир'я, 2007. 172 с.
3. Єрко І. В. Аналіз основних показників розвитку санаторно-курортної сфери Волинської області [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.geography.trpu.edu.ua>
4. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посіб. 2-ге вид. / В. І. Стафійчук. Київ: Альтерпрес, 2008. 264 с.
5. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб. / Н. В. Фоменко. Київ: Центр навч. л-ри, 2007. 311 с.

Фульмес О. М. – студентка III курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Ільїна О. В. – к. г. н., доцент кафедри туризму та готельного господарства СНУ імені Лесі Українки

Монастирі Волині як об'єкти паломництва

Постановка проблеми. На даний час паломництво займає важливе місце в туристичній діяльності, його актуальність та важливість зростає з кожним роком. На території Волинської області є велика кількість сакральних споруд, які приваблюють паломників та туристів. Важливе значення для розвитку паломництва відіграють монастирі.

Мета дослідження – з'ясувати особливості розвитку паломництва на Волині та перспективи використання монастирів Української Православної Церкви Київського Патріархату в туристичній діяльності.

Результати дослідження. Паломництво є складовою частиною як релігійної так і туристичної діяльності людства. В основі паломництва лежать подорожі до релігійних об'єктів: чудотворних ікон,

мощей святих і могил видатних релігійних діячів, місць їхньої релігійної діяльності, монастирів і культових споруд із вагомим історичним та сучасним духовно-культурним значенням. Під час відвідування святих місць відвідувачі дізнаються про історію і духовні традиції монастирів й храмів, особливості богослужіння, святих і подвижників благочестя, чиє життя і діяльність були пов'язані зі святинами, які входять до паломницького маршруту [1, с. 75]. Так, на території Волинської області знаходиться понад тисячу історико-культурних та релігійно-паломницьких об'єктів, які притягують до себе паломницькі потоки прочан і туристів, у тому числі іноземних [5, с. 128].

Вагомою складовою релігійного життя Волині залишається Православ'я. Загалом воно об'єднує 867 релігійних організацій, що входять до православної юрисдикції: Української Православної Церкви Київського Патріархату, Української Православної Церкви та Української Автокефальної Православної Церкви [3]. Зазначені конфесії пройшли певні періоди свого розвитку і їхня діяльність відобразилася на духовному житті України, зокрема Волині, адже вони зробили певний внесок у становленні вітчизняної культури.

Станом на 2018 рік у Волинській області діє 4 чоловічих та 3 жіночих монастирів Української Православної Церкви Київського Патріархату, а саме:

- чоловічий монастир Святителя Миколая Чудотворця в с. Жидичин;
- Замковий Свято-Архангельський чоловічий монастир в м. Луцьк;
- Хресто-Воздвиженський Братський чоловічий монастир в м. Луцьк;
- Свято-Успенський чоловічий монастир в с. Сокіл;
- жіночий монастир св. Василя Великого в м. Луцьк;
- Свято-Різдва Христового жіночий монастир в м. Володимир-Волинський;
- Покровський жіночий монастир в с. Тростянець.

На сьогодні всі ці монастирі є діючими, проте деякі з них знаходяться в процесі відновлення. Тому необхідною є розробка відповідних туристичних маршрутів, які будуть популяризувати місцеві святині. Так, наприклад, можна встановити маршрут Луцьк–Жидичин–Сокіл або Луцьк–Тростянець–Володимир-Волинський, відвідуючи відповідно чоловічі та жіночі монастирі цих місцевостей.

Висновки. Волинська область має достатню кількість сакральних пам'яток, основу яких складають і монастирі УПЦ Київського Патріархату. Вони є невід'ємною частиною історико-культурної спадщини України та перспективою для розвитку релігійного туризму та паломництва.

Джерела та література

1. Данільєва Ю. Паломницький туризм в Україні: витоки, різновиди, перспективи // Історичні записки: зб. наук. праць. 2012. С. 73–80.
2. Ковальчук А. Формування понятійно-термінологічного апарату релігійного туризму і паломництва // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Міжнародні відносини. 2012. Вип. 29. Ч. 2. С. 86–92.
3. Конфесійна панорама Волині [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/religion> (27.03.2018)
4. Офіційний сайт Волинської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravoslavivolyni.org.ua/> (27.03.2018)
5. Патійчук В., Якубович Р. Проблеми розвитку православного паломництва на теренах Волині // Актуальні проблеми краєзнавчої науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 15–16 листоп. 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 127–135.

Чевжик О. Т. – студентка IV курсу географічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент О. В. Міщенко

Подієві ресурси Володимирецького району Рівненської області

Постановка проблеми. Володимирецький район Рівненської області багатий на цікаві події, що мають різне суспільне спрямування та динамічно повторюються протягом певного часу. Такі події можуть слугувати рекреаційним ресурсом району та забезпечать створення вдалого, позитивного його іміджу, забезпечать відродження місцевих культур та звичаїв.

Мета дослідження – вивчення та типізація подієвих ресурсів Володимирецького району Рівненської області.

Результати дослідження. Подієвий туризм є одним із перспективних видів туризму, який динамічно розвивається в Україні з 90-х рр. ХХ ст. Його розвиток ґрунтується на формуванні подієвих турів, які з випадкових переходять в розряд регулярних, що сприяє залученню широкого контингенту туристів [2]. Подієві ресурси приваблюють туристів до місця, де відбувається подія чи явище: спортивні змагання, культурно-мистецькі заходи, унікальні природні явища, забезпечуючи йому промоцію на місцевому та регіональному рівнях. Окремі види подієвих ресурсів класифікують за тематикою заходу [4]. В контексті дослідження подієвих ресурсів Володимирецького району Рівненської області усю їх множину доцільно типізувати на: мистецькі, спортивні, релігійні.

Серед мистецьких варто виокремити Всеукраїнський молодіжний мистецький соціально-екологічний фестиваль «Біле озеро», який традиційно відбувається з 25 по 28 липня. Ця подія проходить на березі Білого озера, що у Володимирецькому районі. Тут традиційно проводять екологічну акцію «Чисте довкілля», в рамках якої в обмін на пакети зі сміттям можна буде придбати сувеніри в «Екомагазині» [3]. Окрім того, проводяться різноманітні творчі зустрічі, концерти, мистецькі майстер-класи, виставки декоративно-прикладного мистецтва. У фестивалі «Біле озеро» беруть участь виконавці та творчі колективи багатьох областей України. У рамках фестивального дійства, відбувається спортивно-мистецьке свято «Спорт для всіх» та соціальна акція «Молодь за здоровий спосіб життя!» В кінці заходу проходить гала-концерт.

Регіональний Етно-Тур-Фест «Бурштиновий шлях» відбувається пересічно 7–8 липня у смт Володимирець та у с. Біле Володимирецького району у рамках проекту «Поліський трамвай» [1]. Метою фестивалю є збереження, популяризація народної творчості та залучення молоді до успадкування традицій що сформувались на Рівненщині. Тут можна відпочити в одному із мальовничих куточків України, поласувати ситними стравами української кухні, познайомитись з місцевим побутом, побачити трамвай «Зозуля». Це дійство проходить по дорозі залізної вузьколійки Антонівка-Зарічне, яка має довжину 106 км.

Заслугує на увагу спортивна подія, що традиційно відбувається кожного року в останню неділю квітня. Такий захід проводиться до фіналу кубка району і проходить у формі змагань з футболу між селами Володимирецького району.

В останню неділю листопада щороку у смт Володимирець розпочинаються змагання із міні-футболу. На початку грудня проходять змагання з волейболу, шашок і шахів.

Серед релігійних заходів, які традиційно проводяться у Володимирецькому районі чільне місце займають престольні свята. Усі ці свята відбуваються у православних церквах, які мають давню історію. Найбільш яскраво відзначаються такі релігійні події у с. Стара Рафалівка (Свято-Миколаївська церква 22 травня), с. Мульчиці (Свято-Покровська церква 14 жовтня), смт Володимирець (Свято-Успенська церква 28 серпня), с. Озеро (Свято-Михалівська церква 21 листопада), с. Воронки (Свято-Миколаївська церква 19 грудня).

Висновок. Результати дослідження засвідчують, що в межах Володимиреччини можна виокремити мистецькі, спортивні, релігійні події ресурси, які використовуються на місцевому та регіональному рівнях. Такі ресурси дають можливість розвивати рекреаційно-туристичну діяльність в районі нівелюючи сезонний чинник.

Джерела та література

1. Етно-Тур-Фест «Бурштиновий шлях» [Електронний ресурс] // Володимирецький районний колегіум: офіційний сайт. Режим доступу: <http://vrk3.org.ua/3653-etno-tur-fest-burshtinovi-y-shlyah.html>
2. Міщенко О. В. Розвиток подієвого туризму у місті Луцьку / О. В. Міщенко // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. № 11 (288). Серія: Геогр. науки. 2014. С. 137–142.
3. На Рівненщині відбудеться соціально-екологічний фестиваль «Біле озеро» [Електронний ресурс] // УНІАН: офіційний сайт. Режим доступу: <https://www.unian.ua/consumers/814518-na-rivnenschini-vidbudetsya-sotsialno-ekologichniy-festival-bile-ozero.html>
4. Черчик Л. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку: монографія / Л. Черчик, О. Міщенко, І. Єрко; МОНУ. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 128 с.

Шелест Я. Л. – студентка IV курсу географічного факультету СХУ ім. Лесі Українки;
Тарасюк Н. А. – к. г. н, доцент кафедри фізичної географії СХУ ім. Лесі Українки

Мінеральні води Полісся Рівненщини

Постановка проблеми. Через строкатість геологічної будови, рельєф, кліматичні умови та своєрідні природні поліські ландшафти

північно-західна частина Рівненської області входить до складу Волинського Полісся, східна межа якого проходить поблизу міст Корець, Соснове та Клесів [3]. Полісся Рівненщини славиться не лише своїми лісами, чистими та глибокими озерами, різноманітними лісовими ландшафтами, але і мінеральними водами, які і є візитівкою місцевих санаторіїв і природним ресурсом для промислових підприємств. Дослідження мінеральних вод на території області представлені в наукових публікаціях І. І. Залеського, Г. І. Бровко, А. С. Бровко [2].

Метою статті є аналіз, систематизація та узагальнення даних з вивчення мінеральних вод полісся Рівненської області, які є важливою складовою регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Територія дослідження знаходиться в межах східної периферії Волино-Подільського артезіанського басейну і характеризується різноманітністю мінеральних вод [3]. Найбільш поширеними є хлоридно-натрієві води миргородського типу, водоносний горизонт яких залягає на глибинах від 70–80 до 750 м у вулканогенно-теригенних породах венду і палеозою. Розвідано чотири родовища – Степанське, Острозьке, Жобринське та Олександрійське, три перші – діючі.

Мінеральні хлоридно-карбонатно-натрієві води Степанського родовища, яке експлуатується родовище з 1965 року, характеризуються відсутністю спецкомпонентів і середньою мінералізацією. У 2006 році мінеральні води Степаня віднесені до рідкісних родовищ мінеральних вод. Вода має унікальні властивості і є аналогічною за складом мінеральним водам «Миргородська» та «Баден-Баден» (Німеччина) [5]. Вода нині бутилюється, а також на базі родовища мінеральних вод функціонує місцевий санаторій «Горинь».

Популярністю серед місцевого населення користується Острозьке родовище мінеральних вод. Хлоридно-натрієва та гідрокарбонатно-кальцієва мінеральні води добувають з водоносних горизонтів до глибини 390–400 м. Ця вода використовується місцевим промисловим заводом і випускається під торгівельною маркою «Острозька».

Найбільш вивчене та описане Жобринське родовище мінеральних вод [2]. На площі 0,5 га добувають мінеральні води трьох бальнеологічних груп та прісні питні. Водоносним горизонтом мінеральних хлоридно-натрієвих вод (слабосолонуватих і розсолів) є теригенні відклади поліської серії верхньо-середнього рифею потужністю 700 м. А

на глибинах від 37 до 150 м – гідрокарбонатні кальцієві та хлоридно-гідрокарбонатно натрієві питні води. Також в межах даного родовища з водоносних горизонтів, що залягають на глибині 780–1240 м добувають йодо-бромні хлоридні натрієві води (власне розсоли: бром – від 64 до 104 мг/дм³, йод – від 2,3 до 8,5 мг/дм³). Саме ці води використовують як лікувальні. Науковці стверджують, що підземні води збагачуються на бром в результаті вилуговування хлористих солей з морських осадових відкладів. Цікавим є той факт, що за весь період експлуатації родовища (30 років) спостерігається збільшення мінералізації (від 37 г/дм³ до 58,78 г/дм³). Це явище ще не вивчене.

У Володимирецькому районі в 2001 році на лівобережжі р. Стир розвідане родовище хлоридно-натрієвих вод з мінералізацією 2,0–2,5 г/дм³ [1]. На глибинах понад 1000 м розповсюджені високо-мінералізовані хлоридно-натрієві води. Так, на лівобережжі р.Горинь розвідане Жобринське родовище, загальною мінералізацією 32 г/дм³ з вмістом броду до 104 мг/дм³, а йоду – до 8,5 мг/дм³. Дебіт становить 240 м³/добу. Мінеральні води Жобринського родовища використовуються для лікування і оздоровлення санаторієм «Червона калина» та промисловим підприємством, що випускає мінеральні воду під назвою «Червона Калина» та «Червона Калина. Лагідна».

На території Сарненського (с. Вири) та Березнівського (с. Маринин) районів також відомі родовища радонових мінеральних вод. Найбільші запаси радонових вод (20 нКи/дм³) розвідані поблизу м. Корець з дебітом 280 м³/добу [4]. Дані мінеральні води застосовує при лікуванні місцева Корецька лікарня. Розвідані, але ще потребують дослідження – Маломидське родовище (Костопільський район) та Надслучанське (Березнівський район).

Висновки. Отже, на території полісся Рівненської області розвідані запаси шести типів мінеральних вод, добування та використання яких може активізувати розвиток рекреаційної діяльності. Нині найбільш популярними і відомими у торгівельній мережі є води, які бутілюють – «Острозька» та «Червона Калина».

Джерел та література

1. Державний кадастр родовищ підземних вод [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://geoinf.kiev.ua/derzhavnyy-oblik-rodovyshch-ta-zapasy-korysnykh-kopalyn/derzhavnyy-kadastr-rodovyshch-pidzemnykh-vod>

2. Залеський І. І., Бровко Г. І., Бровко А. С. Перспективи раціонального використання мінеральних вод // Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Україна, м. Трускавець, 5–8 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 392–397.
3. Маринич О. М. Фізична географія України: підручник / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. 3-тє вид., стер. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2006. С. 252.
4. Національний атлас України / НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру; за ред. Л. Г. Руденко; голова ред. кол. Б. Є. Патон. Київ: ДНВП «Картографія», 2007. 435 с.
5. Тарасюк Н. А. Мінеральні води Волинської області [Електронний ресурс] / Н. А. Тарасюк, Я. Л. Шелест // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. Луцьк, 2017. Режим доступу: <http://eenu.edu.ua/uk/materiali-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi-studentiv-i-aspirantiv-moloda-nauka-volini.pdf>

Боярчук А. М. – студент IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Тарасюк Ф. П. – старший викладач кафедри екології та охорони навколишнього середовища

Екологічна функція лісових екосистем Луцького району

Постановка проблеми. Луцький район характеризується підвищеним рівнем екологічної напруги, що зумовлено наявністю міської інфраструктури та нагромадженням твердих побутових та промислових відходів. Основну функцію екологічної рівноваги в таких умовах виконують лісові екосистеми.

Мета – виявити особливості екологічної функції лісових екосистем Луцького району.

Результати дослідження. Територія дослідження знаходиться в межах південної окраїни поліської низовинної частини та Волинської височини. В доісторичному минулому тут були поширені лучні степи і дубово-грабові ліси, а в наш час це переважно орні землі. Усі землі району утворюють єдиний земельний фонд, що охоплює рілля – 64,7, багаторічні насадження – 1,3, сіножаті – 3,5, пасовища – 4,1 тис. га. Всього сільськогосподарські угіддя становлять 73,6 тис. га, ліси – 6,2 тис. га, чагарники – 0,6 тис. га, води – 1,5 тис. га, яри – 0,1 тис. га, інші землі – 19,4 тис. га [1, 3]. Більша частина території розорана і лише 19 % площі становлять природні рослинні угруповання, у тому числі 9 % припадає на лісові землі. У структурі природно-ресурсного потенціалу району лісові ресурси становлять лише 6,4 %. Незначна частина території на північному заході (околиці сіл Хорохорин і Шепель) та півночі (села Брище і Рокині) розташована в зоні мішаних лісів Волинського Полісся. Лісові екосистеми в межах височинної частини району характеризуються домінуванням грабово-дубових, грабових та дубово-соснових лісів.

При оцінці екологічної функції лісів і лісових територій основними показниками є площа лісових земель, породний склад лісонасаджень і їх вікова структура. Від біологічних особливостей деревної породи або поєднання різних рослинних угруповань і кущових порід певною мірою залежить мікроклімат ділянки і рекреаційний комфорт та екологічна рівновага. Загалом, ґрунтово-кліматичні умови Луцького району цілком сприятливі для росту і розвитку лісових екосистем, коефіцієнт зволоження території впродовж періоду інструментальних метеоспостережень залишається в межах 1 або вище. Такі природні умови сприяють формуванню різноманітності породного складу лісів. У лісостанах переважають цінні хвойні (сосна, ялина), м'яколистяні та твердолистяні породи. Найбільш поширеними є насадження штучного походження з хвойних порід, друге місце займають м'яколистяні, а третє-твердолистяні ліси, переважно дубово-грабові, які зберегли островами в межах необроблюваних земель височенної частини. В останні десятиліття значне поширення набули площі необроблюваних земель, саме ці землі перетворились на ділянки лісу-самосіву, який за породовим складом представлений березою, сосною, зрідка – осикою та вербою.

Основну екологічну функцію виконують лісові екосистеми здатністю виділяти кисень і фітонциди, поглинати вуглекислий газ. В Луцькому районі росте дуб черешчатий і граб, які належать до першої групи фітонцидності; сосна звичайна (*Pinussylvestris*), ліщина звичайна (*Corylusavellana*), береза (*Betula*), черемха звичайна (*Prunuspadus*), малина звичайна (*Rubusidaeus*), відносяться до другої групи фітонцидності. Фітонцидні якості насаджень забезпечують зниження кількості бактерій і мікробів в лісовому повітрі, покращують санітарно-гігієнічні умови приміської зони.

Провідну екологічну функцію виконують природоохоронні лісові екосистеми. Так серед загальнодержавних природоохоронних територій найвищий статус в Луцькому районі мають: ботанічний заказник «Воротнів», унікальний дубово-грабовий лісовий масив, з домішками сосни звичайної, осики, берези, клена, з багатою трав'яною рослинністю; парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Байрак», де зростає близько 150 порід дерев і чагарників, в тому числі і екзотичних, зокрема, тюльпанове дерево, сосна кримська і Веймутова, катальпа, гребінник кулевидний, софора японська, кедр сибірський і європейський, тис ягідний; Луцький ботанічний сад (заснований у 1977 р. на

схилах р. Сапалаївки на базі парку, закладеного в 1961–1963 роках) де зростає понад 125 порід дерев та чагарників, в тому числі і екзотів, зокрема, платан західний, ліщина ведмежа, сосна чорна і кримська, сосна сибірська, айлант, софора японська [2].

Висновки. Лісові екосистеми Луцького району виконують важливі екологічні функції: ґрунтозахисні, водорегулюючі, водозахисні, санітарно-гігієнічні функції, відіграють важливу роль в підвищенні врожайності сільськогосподарських полів, покращують мікроклімат, служать природним бар'єром від вітру і суховіїв, зменшують забруднення повітря, відіграють величезну роль в обміні речовин в природі, служать місцем відпочинку для людей. Лісові екосистеми відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття і можуть стати осередком збільшення природоохоронних територій та посилення екологічної функції лісу.

Джерела та література

1. Єврорегіон Буг: Волинська область / за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина, В. П. Лажніка. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. 448 с.
2. Природно-заповідний фонд Волинської області. Луцьк: Ініціал, 1999. 27 с.
3. Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпечного стійкого розвитку Волинської області: монографія / за ред. проф. В. О. Фесюка. Луцьк, 2016. С. 183–194.

Видюк Т. О., Гриценко І. О. – учні 10 класу
Млинівської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 3;

Левковець С. І. – вчитель хімії та екології
Млинівської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 3 Млинів-
ської селищної ради Рівненської області

Визначення якості питної води

Постановка проблеми. Надмірна твердість води створює санітарно-побутові проблеми, ускладнює проведення ряду технологічних процесів, зумовлює відкладення шлаків і накипу у розподільній системі, особливо при нагріванні, погіршує властивості водорозчинних фарб [1], зменшує піноутворювальну здатність водних розчинів, а також вогнегасну ефективність піни [2]. Вміст солей впливає на

органолептичні властивості води, надмірна твердість додає їй гіркуватий смак [3]. Тому з метою зменшення твердості використовують різного роду фільтри, хімічні добавки тощо [1].

З іншого боку, м'яка вода може мати низьку буферну ємність і викликати корозію трубопроводів і водопровідного устаткування. Наслідками надмірної твердості води є захворювання на гастрит і дуоденіт, виразкову хворобу. Дефіцит йоду у воді та її висока твердість сприяє захворюванню на ендокринопатію. Висока твердість води зумовлює виникнення так званих «кам'яних захворювань»: сечокам'яна, нирковокам'яна, жовчнокам'яна хвороби, а також подагри.

Натомість вода з низькою твердістю, як засвідчують дослідження вчених, сприяє виникненню серцево-судинних захворювань та розвитку остеопоротичних змін у кістковій системі. Саме тому необхідно забезпечити оптимальну твердість води, як для споживання людиною так і в технічних цілях, що потребує систематичного та постійного контролю [1].

Метою дослідження є дослідження якості питної води в с. Ужинець, с. Озліїв та смт Млинів.

Сумарний вміст солей магнію і кальцію у воді називається її загальною твердістю. Загальну твердість води поділяється на тимчасову (карбонатну) і постійну (некарбонатну). Тимчасова твердість води зумовлена наявністю кальцій та магній гідрогенкарбонатів, її можна усунути тривалим кип'ятінням води. Постійна твердість води зумовлена наявністю у воді солей сильних кислот – сульфатів і хлоридів магнію та кальцію; кип'ятінням постійну твердість води усунути неможливо [4, 5].

Питна вода повинна відповідати вимогам, котрі затверджені державними санітарними нормами [6] та Національним стандартом [7] України.

Для визначення карбонатної твердості води використовували кислотно-основне титрування (індикатор метиловий оранжний), для визначення загальної твердості – комплексонометричне титрування (індикатор еріохром чорний Т).

Результати дослідження. Для дослідження було відібрано чотири проби води: проба № 1 (с. Ужинець, вул. Вереснева), проба № 2 (сmt Млинів, вул. Слобідська), проба № 3 (сmt Млинів, вул. Рівненська) та проба № 4 (с. Озліїв, вул. Садова).

За результатами дослідження встановлено, що тимчасова твердість води в пробі № 4 є найбільшою (8,530), найменшою – в пробі № 3 (6,350), проби № 1 та № 2 мають проміжні значення і становлять 7,866 та 7,203 ммоль-екв/л відповідно.

Проби води № 2, 3 відібрані з системи централізованого питного водопостачання, а проби № 1 та 4 – з систем нецентралізованого питного водопостачання (колодязів). Загальна твердість води проб № 2, 3 становить 7,752 та 8,348 ммоль-екв/л відповідно і є вищою граничного показника 7 ммоль-екв/л [6, 7], проб № 1 і № 4 – 7,553 та 9,077 ммоль-екв/л відповідно і відповідають держстандарту України 2011 року (≤ 10 ммоль-екв/л) [6] і не відповідають Національному стандарту України 2014 року (7 ммоль-екв/л) [7].

Висновки. Титриметричними методами аналізу досліджено тимчасову та загальну твердість даних проб води. За показником тимчасової твердості найбільш придатною для технічних процесів є проба води № 3, найменш придатна – проба № 4. Незважаючи на те, що всі проби води в більшій чи меншій мірі не відповідають Національному стандарту України [7], підвищений вміст розчинних солей кальцію та магнію буде сприяти поповненню організму відповідними макроелементами. Тому всі проби води людина може використовувати в харчових цілях.

Джерела та література

1. Мартинович Н. В. Метод вимірювання твердості води за параметрами імітансу та його метрологічне забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. тех. наук: 05.01.02 «Стандартизація, сертифікація та метрологічне забезпечення». Львів, 2012. 20 с.
2. Боровиков В. Застосування піноутворювачів з твердою і морською водою. Бизнес и безопасность. 2002. № 6. С. 66–68.
3. Лалак Н., Походило Є. Аналіз методів визначення загальної твердості води. Вимірювальна техніка та метрологія. 2009. № 70. С. 177–181.
4. Романова Н. В. Загальна та неорганічна хімія: підруч. для студ. вищ. навч. закладів. Київ; Іпрінь: ВТФ Перун, 2007. 480 с.
5. Ахметов Н. С. Общая и неорганическая химия: учеб. для вузов / 4-е изд., исп. М.: Высш. шк., Изд. центр Академия, 2001. 743 с.
6. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10) [Електронний ресурс] // Міністерство охорони здоров'я України: [http://moz.gov.ua]. Київ, 2010. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10
7. Національний стандарт України. Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості (ДСТУ 7525:2014): офіц. вид.: станом на 23 жовт. 2014 р. / М-во екон. розвитку і торгівлі України. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 30 с.

Денесюк О. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Цьось О. О. – старший викладач кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки;

Караїм О. А. – к. е. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Гідрохімічний аналіз поверхневих вод річки Жидувка

Інтенсивна господарська діяльність, нераціональне водокористування, нехтування законами природи спричиняють тяжкі, часто незворотні, зміни у водних об'єктах. Показники вмісту шкідливих речовин у поверхневих водах слугують ключовим аспектом дослідження їх якості.

Метою дослідження є здійснення гідрохімічного аналізу поверхневих вод р. Жидувка.

Для аналізу відбиралися проби води у р. Жидувка в межах м. Луцьк у створах № 1 по вул. Станіславського та № 2 по вул. Потебні у розрізі 4 пір року протягом 2016–2017 рр. (23.03.2016 р., 29.06.2016 р., 22.09.2016 р., 10.12.2016 р., 15.03.2017 р., 14.06.2017 р., 21.09.2017 р., 13.12.2017 р.).

У результаті дослідження встановлено, що показники вмісту завислих речовин у воді р. Жидувка протягом досліджуваного періоду значно перевищують норму. Найвищий показник у розмірі 98 мг/л зафіксовано 21.09.2017 р. у створі № 2. Найнижчий у розмірі 22 мг/л зафіксовано 14.06.2017 р. у створі № 1 при ГДК 15 мг/л.

Показники ХСК у воді р. Жидувка протягом досліджуваного періоду значно перевищують норму. Найвищий показник у розмірі 180 мг/л зафіксовано 22.09.2016 р. у створі № 1. Найнижчий у розмірі 26 мг/л зафіксовано 14.06.2017 р. також у створі № 1, при ГДК 30 мг/л (рис. 1).

При визначенні вмісту у воді р. Жидувка хлоридів встановлено, що їх концентрація не перевищує ГДК і не чинить значного навантаження на річку. Найвище їх значення 67 мг/л зафіксовано 29.06.2016 р. та 14.06.2017 р. у створі № 2, а найнижче 14 мг/л – 22.09.2016 р. при ГДК 350 мг/л.

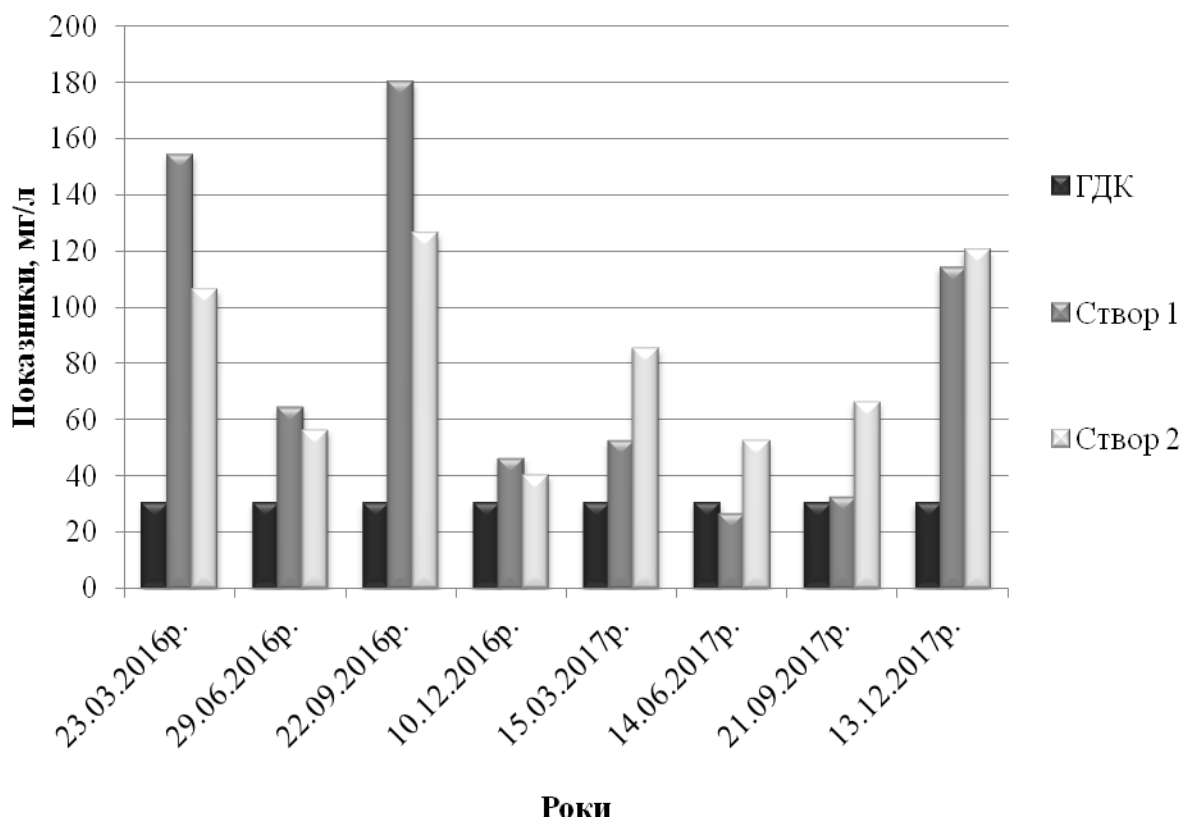

Рис. 1. Показники хімічного споживання кисню у воді р. Жидувка

Вміст сульфатів у воді р. Жидувка не перевищує значень ГДК. Найвищий їх показник 51 мг/л зафіксовано 21.09.2017 р., а найнижчий 0,5 мг/л 13.12.2017 р. при ГДК 500 мг/л.

Показники вмісту сухого залишку у воді р. Жидувка протягом дослідження знаходилися в межах норми. Найвищий їх показник 728 мг/л зафіксовано 15.03.2017 р. у створі № 2, а найнижчий 187 мг/л зафіксовано 22.09.2016 р. у створі № 1 при ГДК 1000 мг/л.

У межах норми також зафіксовано значення показників вмісту фосфатів у воді р. Жидувка. Протягом досліджуваного періоду їх значення були в межах від 0 мг/л 23.03.2016 р., 29.06.2016 р. у створі № 1 та 10.12.2016 р. у обох створах до 1,9 мг/л 13.12.2017 р. у створі № 2 при ГДК 3,5 мг/л.

Протягом досліджуваного періоду у воді р. Жидувка 29.06.2016 р. у створі № 2 зафіксовано перевищення нормативів господарсько-питного і культурно-побутового водопостачання вмістом амоній-іонів до 15,4 мг/л при ГДК 2,6 мг/л.

Показники вмісту нітритів у воді р. Жидувка впродовж 2016–2017 рр. знаходилися в межах норми. Їх значення були від 0 мг/л 10.12.2016 р. в обох створах до 0,44 мг/л 21.09.2017 р. при ГДК 3,3 мг/л.

У межах норми зафіксовано значення показників вмісту нітратів. Найвищу їх міру 2,6 мг/л зафіксовано 21.09.2017 р. у створі № 2, найнижчу 1,14 мг/л 29.06.2016 р. також у створі № 2 при ГДК 45 мг/л.

Упродовж досліджуваного періоду виявлено перевищення вмісту у відібраних пробах води синтетичних поверхнево-активних речовин (СПАР), так 21.09.2017 р. у створі № 2 їх найвище значення зафіксовано на позначці 0,28 мг/л при ГДК 0,2 мг/л.

Показники вмісту заліза (загального) у воді р. Жидувка значно перевищують нормативи господарсько-питного і культурно-побутового водопостачання. Найвище значення 2,8 мг/л зафіксовано 29.06.2016 р. у створі № 2 при ГДК 0,3 мг/л. Необхідно зазначити, що протягом 2017 р. перевищення зафіксовано у кодній із відібраних у обох створах проб.

Протягом зазначеного періоду вмісту нафтопродуктів, хрому, цинку та нікелю у досліджуваних пробах води не виявлено [1].

У результаті обстежень русла р. Жидувка у межах міста Луцьк у створах № 1 по вул. Станіславського та № 2 по вул. Потебні протягом 2016–2017 рр. було встановлено, що поверхневі води р. Жидувки не відповідають нормативам господарсько-питного і культурно-побутового водопостачання згідно СанПиН 4630 «Охорона поверхневих вод від забруднення».

Джерела та література

1. Зорі А. А. Методи, засоби, системи вимірювання і контролю параметрів водних середовищ / А. А. Зорі, В. Д. Корнєєв, Н. Г. Хламов. Донецьк : РВА ДонДТУ, 2000. 368 с.

Затхей О. Р. – студентка III курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Екологічні проблеми гірничодобувних підприємств Червоноградського гірничопромислового району

Постановка проблеми. Гірничодобувна промисловість є однією з найбільших забруднювачів навколишнього середовища. Негатив-

ним наслідком її діяльності є викиди у повітря шахтними вентиляційними установками метану, оксидів нітрогену та сульфуру, сажі; забруднення природних поверхневих водойм та підземних горизонтів шахтними водами; надходження у довкілля продуктів згорання внаслідок самозаймання вуглевмісних порід у відвалах та териконах. Вирішення даних проблем вимагає дослідження стану природного середовища в цілому та окремих його складових [3].

Метою дослідження є оцінка впливу на навколишнє середовище діяльності вугільних шахт Червоноградського гірничопромислового району (ГПР).

Результати дослідження. Червоноградський ГПР займає центральну частину Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну. У межах басейну зосереджено 70–90 % усіх запасів вугілля, які розроблялись 12 вугільнодобувними підприємствами, чотири із яких на даний час припинили свою виробничу діяльність [1].

Вугілля Червоноградського ГПР характеризується високою зольністю, на рівні 45–55 % та високою сірчистістю. Прояви небезпеки полягають у забрудненні атмосферного повітря, проникненні шкідливих речовин у ґрунт та підземні водоносні горизонти.

У процесі ведення гірничих робіт з вугільних шахт України щороку виділяється приблизно 4,5 млн м³ метану, з яких тільки частина (від 0,7 до 2,5 %) уловлюється і відкачується дегазуючими установками для подальшого використання в якості палива, решта викидається в атмосферу з високим вмістом метану – 0,75–0,3 % і нижче. Загалом, підприємствами вугледобувної галузі щорічно викидається в атмосферу близько 817 тис. т шкідливих речовин, в тому числі: твердих речовин (пилу) – не більше 3739 тис. т; сірчистого ангідриду – понад 26 тис. т; чадного газу – 50 тис. т; оксидів азоту – близько 2,2 тис. т; метану та вуглеводнів – близько 212 тис. т; інших газоподібних і рідких речовин – понад 465 тис. т [4]. Згідно статистичних даних обсяги викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин в результаті діяльності ДП «Львіввугілля» за 2017 р. становили 33804 т, що є більшим на 544,34 т (6,7 %) порівняно з 2016 р. [2].

Забруднення атмосферного повітря відбувається також внаслідок горіння породних відвалів. Так, за добу, в атмосферне повітря з одного породного відвалу виділяється – 10 т оксиду вуглецю, 1,5 т сірчистого ангідриду, значна кількість інших небезпечних для довкілля газів та важких металів.

До основних екологічних проблем гірничодобувних районів відноситься забруднення поверхневих та підземних вод. Шахтні води – це води, які утворюються внаслідок формування припливу підземних вод у гірські виробки при видобуванні корисних копалин.

Щороку з шахт Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну відкачується декілька млн м³ шахтних вод, які транспортуються трубопроводами. Практично всі трубопроводи вичерпали термін своєї експлуатації, крім того відсутні ефективні сучасні установки з демінералізації шахтних вод. Не забезпечується належна очистка шахтних вод, до рівня ГДК.

Так для катіонів K⁺ та Na⁺ перевищення спостерігається в шахтних водах шахти «Лісова» – 3220 мг/дм³ (ГДК 220 мг/дм³), «Червоноградська» (1315 мг/дм³) та «Візейська» (1258 мг/дм³) [2].

Перевищення вмісту кальцію в шахтних водах (ГДК 200 мг/дм³) зафіксоване для шахт: «Лісова» (432 мг/дм³), «Відродження» (362 мг/дм³).

Шахтні води мають загальну підвищену мінералізацію та велику жорсткість. В межах Червоноградського ГПР твердість шахтних вод для ряду шахт перевищує значення ГДК (7 мг-екв/дм³) і становила: «Лісова» – 31,9 мг-екв/дм³, «Відродження» – 24,3 мг-екв/дм³, «Візейська» – 19,3 мг-екв/дм³, «Зарічна» – 17,1 мг-екв/дм³, «Великомостівська» – 15,1 мг-екв/дм³ [2].

Висновки. За результатами досліджень встановлено, що виробнича діяльність гірничовидобувних підприємств Червоноградського ГПР веде до забруднення атмосферного повітря небезпечними для довкілля речовинами та сполуками. Поверхневі, підземні та шахтні води вуглепромислового району зазнають систематичного забруднення з боку підприємств цієї галузі.

Джерела та література

1. Бучацька Г. М. Гідрогеологічні умови та гідрогеохімічна зональність Львівсько-Волинського вугільного басейну / Г. М. Бучацька // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геол. 2009. Вип. 23. С. 175–183.
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області в 2016 році. Львівська обласна державна адміністрація. Львів, 2017. 297 с.
3. Соловій І. П. Еколого-економічна оцінка наслідків закриття вугільних шахт у контексті досягнення сталого розвитку гірничопромислових територій / І. П. Соловій, Я. В. Безик // Наукові праці Лісівничої академії наук України: зб. наук. пр. Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. Вип. 11. С. 186–182.
4. Статистичний щорічник України за 2011 рік. Державна служба статистики України / [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ: Август Трейд, 2012. 558 с.

Ігнатюк К. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Лавринюк З. В. – к. х. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Екологічні особливості біорізноманіття водно-болотних угідь Шацького національного природного парку

Водно-болотні угіддя мають велике екологічне значення як місця перебування двох третин усіх видів рослинного і тваринного світу, як ділянки продукування біомаси та кисню, як природні акумулятори вологи та фільтри очищення води. ВБУ Волинської області мають трансконтинентальне значення для збереження видового різноманіття птахів, які щорічно мігрують між Євразією і Африкою та відпочивають і живляться на водоймах Волині [1].

Поверхневі води характеризуються наявністю великої кількості озер (23 озера загальною площею 6338,9 га) і слаборозвиненою річковою сіткою, представленою річками Прип'ять і Західний Буг та їх притоками [2]. Всі озера (23) характеризуються сповільненим водообміном і належить до водойм з малим та середнім питомим водообміном. Рівень води в озерах коливається за сезонами року, виділяючи весняні та осінні максимуми та літні і зимові мінімуми. Значний вплив на режим рівнів в озерах та їх чистоту має господарська діяльність людини (меліорація, розорювання земель, внесення мінеральних добрив, побутове, виробниче та рекреаційне забруднення). За хімічним складом води переважно гідрокарбонатно-кальцієві з низьким рівнем мінералізації (близько 280 мг/л) і дуже прозорі (концентрація осадів досягає 3 г/м³), прісні, часто з дещо збільшеною домішкою заліза. Воду з цих горизонтів найбільш доцільно використовувати для централізованого водозабезпечення.

Особливість району розташування угіддя полягає в тому, що ВБУ практично не пов'язане з поверхневим стоком водних артерій, які його обмежують – Прип'яті і Західного Бугу. Його водні ресурси формуються за рахунок місцевого живлення атмосферними опадами та частковим розвантаженням вод мергельно-крейдяних відкладів, область живлення яких знаходиться за межами території Шацького НПП.

На території водно-болотних угідь парку виявлено багато видів рідкісної флори та фауни: із Європейського червоного списку – смілку

литовську, найбільша популяція якої проростає на вказаній території. Із Додатку I Бернської конвенції виявлено Альдрованду пухирчасту, зозуліні черевички звичайні, сон, жировик Льозеля. Присутність цих рослин на території вказує на належний екологічний стан лісових та болотних екосистем. За результатами літературних даних на території, що характеризується, виявлено 44 види судинних рослин з Червоної книги України.

За результатами багаторічних досліджень фауни хребетних на території Шацького району зареєстровано 20 видів, занесених до Червоної книги України. Крім того, на цій території трапляється 36 видів хребетних, занесених до Додатку Бернської конвенції, 15 видів із додатку Бонської конвенції, та 4 види із Європейського червоного списку видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі.

Серед екологічних проблем, що можуть мати негативні наслідки на стабільний гідрологічний режим водно-болотних угідь та стан екосистеми вцілому слід назвати:

- заплановане будівництво в Білорусі (біля кордону з Україною), Малоритського комбінату по виробництву будівельних матеріалів;
- вилов нелегальний риби з допомогою сучасних засобів, що приводить різкого скорочення рибних запасів;
- антропогенна трансформація біотопів, заростання лук і боліт чагарниками та інвазійними видами рослин, зростання об'ємів будівництва на відкритих територіях лук і поблизу берегів озер;
- меліорація, розорювання земель, внесення мінеральних добрив, побутове, виробниче та рекреаційне забруднення
- неналежний стан санітарно-гігієнічних умов для відпочинку відповідно до функціонального зонування, яке склалося; погане забезпечення санітарно-гігієнічних умов експлуатації рекреаційних об'єктів;
- відсутність сучасної системи очищення каналізаційних стоків та каналізаційної мережі у населених пунктах, що розташовані на території угідь та у буферній зоні національного парку.

Джерела та література

1. Водно-болотні угіддя України: довідник / [ред. Г. Б. Марушевського, І. С. Жарук]. Київ: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. 312 с.
2. Ільїн Л. О. Гідрохімічні дослідження озерних екосистем Шацького НПП: озеро Пулемецьке (1977–2009). Природа Західного Полісся та прилеглих територій / Ільїн Л. О., Ситник Ю. М., Морозова А. О., Шевченко П. Г., Хомік Н. В. // Збірник наукових праць Волинського національного університету. Луцьк, 2012. 303 с.

Корнейко О. А. – студентка V курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Цьось О. О. – старший викладач кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки;

Караїм О. А. – к. е. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Оцінка екологічного стану лісів ДП «Горохівське ЛМГ»

Лісові господарства займають важливе місце як у економічному, так і в екологічному комплексах країни. Лісові ресурси є головним джерелом біологічно-активного кисню в атмосфері та основним поглиначем вуглекислого газу. Вони забезпечують людство цінною деревиною, технічною сировиною для різних галузей промисловості, харчовими продуктами природного походження та лікарськими рослинами. Ліси, все частіше, є місцем будівництва рекреаційних і лікувально-оздоровчих зон та комплексів. Проте нераціональне використання лісових ресурсів та неналежна охорона лісів, може призвести до неминучих змін у лісових екосистемах, або і їх загибелі. У зв'язку із цим, проблеми оцінки екологічного стану лісів є досить актуальними і своєчасними.

Мета дослідження – здійснити оцінку екологічного стану лісів ДП «Горохівське ЛМГ».

Загальна площа земель ДП «Горохівське ЛМГ» становить 16051 га, у т. ч. вкрита лісовою рослинністю – 14977 га. Відповідно до останнього санітарного огляду на площі 1072,5 га виявлено пошкоджені шкідниками і хворобами лісові насадження. Основним видом ентомошкідників є хрущ західний травневий, а з хвороб найбільшого поширення набули: бактеріальний рак ясена, поперечний рак дуба, рак морозобійний, всихання гілок хвойних порід, всихання гілок листяних порід, стовбурні гнилі, трутовик несправжній осиковий, ялинова та коренева губки [1].

За ступенем пошкодження в ДП «Горохівське ЛМГ» переважають слабо- та середньопошкоджені шкідниками та хворобами лісу деревостани.

Територія ДП «Горохівське ЛМГ» характеризується 2,84 класом пожежної небезпеки. Відповідно до результатів проведених дослі-

джень виявлено, що за період 2012–2017 рр. на території ДП «Горохівське ЛМГ» було зареєстровано лише одну пожежу у 2015 році, яка завдала збитків на суму 0,1 тис. грн.

Радіаційне забруднення на території державного підприємства відсутнє.

Ліси ДП «Горохівське ЛМГ» характеризуються незначною захаращеністю. Загальна площа захаращених ділянок підприємства становить 898,5 га (5,99 % від загальної вкритої лісовою рослинністю площі земель). Задля її зменшення працівниками господарства були проведені рубки очищення на площі 305,1 га.

Значного негативного впливу на екологічний стан лісів завдає самовільна рубка. Оскільки самовільні рубки проводились незаконно, вони принесли великі збитки для господарства і негативно вплинули на насадження лісового фонду.

Вагомим чинником екологічного стану лісів є лісогосподарська діяльність підприємства, яка поряд із позитивними має і низку негативних сторін.

Основними перевагами ведення лісогосподарської діяльності у ДП «Горохівське ЛМГ» є покращення якісного стану лісів, про що свідчить збільшення середнього запасу насаджень на 1 га вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок на 12 %; збільшення питомої ваги вкритих лісовою рослинністю земель на 1,9 %; збільшення площі насаджень на 6,5 %; зменшення площі непокритих лісовою рослинністю земель на 31,1 %; відсутність втрат деревини при проведенні рубок головного користування; збільшення площі найбільш цінних насаджень: дуба звичайного на 10,7 %, дуба червоного на 2,5 %, модрина європейської на 1,7 % та клена гостролистого на 9,0 % у результаті виконання лісовідновних заходів.

Негативний вплив на екологічний стан лісів завдали такі види господарської діяльності: несвоєчасне проведення вибіркового санітарних рубок, що призвело до накопичення 22,22 тис. м³ сухостійкого лісу на площі 1487,9 га та пошкодженого лісу на площі 814,5 га і утворення загинув насаджень на площі 72,6 м²; несвоєчасне проведення рубок догляду, особливо в молодняках; неналежне проведення заходів з поліпшення та підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь, про що свідчить низька їх урожайність [1].

Таким чином, сучасний екологічний стан лісів ДП «Горохівське ЛМГ» є незадовільним, оскільки він характеризується низкою проб-

лем, які потребують негайного вирішення. До них слід віднести наступні: пошкодження значної площі деревостанів хворобами та шкідниками, наявність захаращених ділянок на території лісового господарства, негативний вплив господарської діяльності та недосконала система охорони і захисту, яка допускає можливість вчинення самовільних рубок.

Для покращення стану лісових ресурсів та ведення лісового господарства необхідними є такі заходи, як забезпечення ефективного лісовідновлення, лісорозведення, раціонального використання природних ресурсів, надійного їх захисту і хорони, покращення якісного, кількісного складу лісів та планове виконання рубок.

Джерела та література

1. Волинське обласне управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lis.volyn.ua/?p=3455>

Ліхван Д. В. – студент IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі України;

Тарасюк Ф. П. – старший викладач кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі України

Лісові екосистеми Ратнівського району

Постановка проблеми. В сучасних умовах зростаючого антропогенного навантаження щораз загострюється екологічна ситуація в регіонах, де поширені лісові екосистеми. Територія Волинської області також належить до регіонів України з різноманіттям лісових екосистем. Разом з тим, регіональні прояви глобального потепління, активізація розвитку рекреаційної, туристичної діяльності призводять до виникнення кризових екологічних ситуацій локального типу, що ускладнює умови господарської діяльності та порушує екологічну рівновагу регіону. Тому детальне вивчення різноманіття лісових екосистем, їх сучасного стану та особливостей видів природокористування є важливою проблемою сьогодення.

Мета – виявити особливості впливу господарської діяльності на лісові екосистеми Ратнівського району Волинської області.

Результати дослідження. Ратнівський район Волинської області один з найбільш лісистих. Загальна площа лісів та лісових насаджень складає 53,6 тис. га або третину всієї території району, з них 52481,6 га або 97,75 % займають лісові землі та 1202,6 га або 2,25 % – чагарники. Лісистість району сягає 37,36 % [1]. Однак ліси поширені по території району дуже нерівномірно. Найвищий показник лісистості або лісових угідь від загальної площі земель Ратнівського району спостерігається в межах Гутянської (57,81 %), Самари-Оріховської (53,54 %), Гірниківської (50,26 %), Млинівської (49,67 %) та Жиричівської (44,02 %) сільських рад, а найменш заліснені – території Самарської (16,20 %) та Забродівської (17,66 %) сільських рад. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови Ратнівського району зумовили різноманітний породний склад лісів. У лісостанах переважають цінні хвойні (сосна, ялина), м'яколистяні та твердолистяні породи, серед яких особливо високоякісну деревину має дуб. За віковою структурою ліси Ратнівщини характеризуються домінуванням молодих насаджень (59 %). До середньостиглих відносять 32 % лісів, досягаючих – 6 %, стиглих – 3 %.

В лісах Ратнівщини лісоутворюючою породою здебільшого є сосна. В знижених ділянках переважає вільха, береза, лоза, а в нижньому чагарничковому ярусі – лохини, чорниці, ожини, багно [3]. Тому однією із основних формацій в межах досліджуваної території є соснові ліси, які займають підвищення рельєфу чи заболочені низини, тобто зростають в найбільш екстремальних умовах. Висота сосни в них у 60–80-літньому віці сягає до 20–22 м, зімкнення крон – 0,8. Це найбільш багаті і різноманітні сосняки Полісся. Серед них виділяються чорничники, які займають найбільш понижені частини рельєфу. Ярус чорниці і інших низькорослих рослин становить приблизно 70 % проективного покриття. Вереск, який росте в лісах на всіх рівнях від сухих вершин до боліт, відразу показує, що колись тут була низова пожежа. Трапляються і соснові бори верещатники, які утворюють перехідну смугу між борами лишайниковими і бруснично-зелено-моховими.

Досить часто трапляються молінієво – чорнично-зелено-мохові асоціації, які поширені в більш вологих місцях. Деревостан в них високо бонітетний, трапляється береза і чагарниковий ярус з крушини, досить поширені угруповання болотної рослинності: багно, буяхи, із

зелених мохів – зозулин льон прямий, сфагнум лісовий. До сосняків-зеленомоховиків на багатших ґрунтах приєднуються сосняки орлякові з домішкою берези, з купиною, геранню ліською, перловиком. Ґрунтово-чагарниковий ярус тут найбагатший по видовому складу. Трапляються і болотисті ліси з переважанням серед мохів сфагнуму. Вони поширені переважно на півночі району. Деревостани сосни сягають висоти 10–15 м навіть у віці 80–100 р. В таких лісах завжди присутня береза пухнаста. Видовий склад трав'янисто-чагарникового ярусу значно бідніший і представлений здебільшого журавлиною, буяками, чорницею, молінією, брусницею. Ще збереглися і дубово-соснові ліси. Але саме ці лісивнаслідок вибіркової вирубки дуба перетворюються на сосняки. Верхній ярус утворює сосна, висотою до 25–27 м, нижній ярус – дуб висотою 16–18 м. Виділяють ліщинові, крушинові субори, в яких підлісок слабо виражений. Ліщину через вирубку замінює зіновать руська. До ліщини приєднуються бересклеті європейський і бородавчатий, зрідка калина. В наземному ярусі поширені чорниця, орляк, кислиця, ожина волосяна, смовдь гірський, молінія, конвалія. Серед рідкісних тут зустрічаються орхідеї, лілійні, плауни. Іноді трапляються дубово-грабові формації. На території району проходить південна межа поширення темнохвойних лісів, зокрема ялини європейської. Невеликі площі їх зберігаються у лісових заказниках Ратнівщини.

Висновки. В цілому ж лісові ресурси створюють міцну базу для подальшого розвитку народного господарства регіону. Для успішного здійснення лісоохоронної і природоохоронної діяльності в сучасних умовах важливим завданням є створення механізму платного використання лісоресурсного потенціалу території. При цьому лісове господарство району зможе отримати економічну вигоду від використання лісових ресурсів і краще забезпечить розширене відтворення лісу, збереження і примноження його природо захисних функцій.

Джерела та література

1. Офіційний сайт Волинської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.voladm.gov.ua/
2. Ратнівський район [Електронний ресурс]. Режим доступу: uk.wikipedia.org
3. Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпечного стійкого розвитку Волинської області: монографія / за ред. проф. В. О. Фесюка. Луцьк, 2016. С. 183–194.

Ліщук С. О. – студент V курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Особливості формування фітоценозів породних відвалів Нововолинського гірничопромислового району

Постановка проблеми. З початку видобутку кам'яного вугілля і до наших днів, екологічний стан Нововолинського гірничопромислового району значно змінився. Основними причинами цього є накопичення штучних породних насипів, збільшення кількості відходів вуглевиробництва, неналежний моніторинг девастрованих земель, а також утворення техногенних ландшафтів [3]. Найбільш дієвим методом вирішення даних проблем є проведення рекультивації та фітомеліорації порушених територій, тому досить актуальним на сьогодні, є вивчення особливостей формування фітоценозів шахтних відвалів в умовах природного самозаростання [2].

Метою дослідження є аналіз особливостей формування фітоценозів породних відвалів Нововолинського гірничопромислового району на основі власних досліджень.

Результати досліджень. Формування фітоценозів породних відвалів значно залежить від властивостей екотопів, які відрізняються жорсткими та не типовими умовами місцезростань. Особливо це пов'язано з віком відвалів та ступенем їх рекультивації [1].

Під час досліджень виявлено значну відмінність видового складу рослинного покриву підніжжя відвалів у порівнянні з вершинами та їх схилами.

На рекультивованому відвалі шахти № 4 «НВ» встановлено, що формування фітоценозу йде швидше на західній та північній стороні в порівнянні з південною. Передусім це пов'язано з більшою вологістю субстрату та кращими мікрокліматичними умовами. У підніжжя відвалу західної та північної сторони видовий склад такий: основними деревними породами є береза повисла (*Betula pendula*), осика звичайна (*Populus tremula*) та верба ламка (*Salix fragilis* L.). Підлісок формують бузина чорна (*Sambucus nigra* L.), верба козяча (*Salix caprea*) та ожина сиза (*Rubus caesius*). Трав'яний ярус представляють,

здебільшого, полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), морква дика (*Daucus carota* L.), куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*). Домінантом на схилових експозиціях відвалу є робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia*).

На верхніх терасах домінуючими в деревному ярусі є робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia*) та осика звичайна (*Populus tremula*). Підріст формують верба ламка (*Salix fragilis* L.) та верба козяча (*Salix caprea*).

Рекультивований відвал шахти № 8 «НВ» частково відрізняється своїм видовим набором на всіх ділянках мезорельєфу, хоча процес природного заростання такий же, як на відвалі шахти № 4 «НВ», що характерно для даного регіону.

У підніжжя західної експозиції терикону поширені мікроасоціації з домінуванням осики звичайної (*Populus tremula*). Чагарниковий ярус фітоценозу формують ожина сиза (*Rubus caesius*) і верба ламка (*Salix fragilis*). Едифікатором у трав'яному ярусі виступає куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*). У середній частині пологих схилів північної та західної експозицій домінантом деревного ярусу є береза повисла (*Betula pendula*).

Формування фітоценозу на східних схилах відбувається за рахунок заростання типовими для Малого Полісся трав'яними та деревними рослинами. У трав'яному ярусі едифікатором є куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*).

В межах заболочених понижень спостерігається розвиток лучно-болотної рослинності, яка здебільшого представлена грястицею збірною (*Dactylis glomerata* L.), щучником дернистим (*Deschampsia caespitosa* (L.) Beauv.) та очеретом звичайним (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.). У середній частині мезорельєфу східного схилу, трав'яний ярус формується за рахунок рослин з добре розвинутою кореневою системою, до яких входять полин гіркий (*Artemisia absinthium*), щавель кінський (*Rumex confertus*). В деревному ярусі переважаючою є береза повисла (*Betula pendula*), при чому по всій експозиції схилу. Підлісок формується за участю сосни звичайної (*Pinus silvestris*) та верби козячої (*Salix caprea*).

Південна частина відвалу пошкоджена забором шахтної породи, тому рослинний покрив формується лише у її підніжжя та здебільшого представниками трав'яної рослинності.

Фітоценотична структура верхнього плато відвалу значно відрізняється від рослинного покриву схилів та понижень. Видовий набір деревного ярусу досить збіднений, та здебільшого представлений одинокими розрідженими деревостанами робінії псевдоакації (*Robinia pseudoacacia*).

Висновки. Загалом, під час досліджень виявлено, що процеси самозаростання відвалів активно проходять на схилах та підніжжі, значно слабше – на вершині. Формування фітоценозів відбувається типовими представниками флори Малого Полісся, а саме береза повисла (*Betula pendula*), осика звичайна (*Populus tremula*), сосна звичайна (*Pinus silvestris*), верба козяча (*Salix caprea*) за участю трав'яних видів таких як кунічник наземний (*Calamagrostis epigeios*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*) та ін. Найпоширенішою деревною породою території відвалів є робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia*), яку доцільно використовувати для створення штучних фітоценозів породних відвалів.

Джерела та література

1. Башуцька У. Б. Антропогенно-природні сукцесії рослинності девастрованих ландшафтів Червоноградського гірничопромислового району: автореф. дис. канд. с.-г. наук: 06.03.01 / У. Б. Башуцька. Львів, 2004. 17 с.
2. Кучерявий В. П. Фітомеліорація / В. П. Кучерявий. Львів: Світ, 2003. 540 с.
3. Музиченко О. С. Сучасний екологічний стан Нововолинського промислового району Львівсько-Волинського гірничодобувного регіону / О. С. Музиченко // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 2005. № 3. С. 217–221.

Ляшук Т. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Караїм О. А. – к. е. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Гідрохімічний аналіз поверхневих вод річки Луга-Свинорийка

Внаслідок інтенсивного антропогенного впливу екологічні проблеми виходять за межі державних кордонів. У річках, що знаходяться в межах прикордонних територій, погіршується якісний стан, знижу-

ється стійкість природних ландшафтів, має місце погіршення якості поверхневих вод, значна їх частина втратила природну самоочисну здатність, відповідно, це є підставою для занепокоєння на національному та міжнародному рівнях. Тому необхідно вдосконалювати транскордонний моніторинг якості поверхневих вод, узгоджувати управлінські рішення у галузі водного господарства з іншими країнами, що мають спільні транскордонні водотоки. У цих умовах виникає потреба здійснення гідрохімічної оцінки стану поверхневих вод водних об'єктів Волинської області та зокрема річки Луга-Свинорийка.

Метою дослідження є здійснення гідрохімічного аналізу поверхневих вод р. Луга-Свинорийка.

Найбільший вплив на якість води р. Луга-Свинорийка здійснює підприємство Локачинське виробниче управління житлово-комунального господарства, яке експлуатує каналізаційні очисні споруди. Зазначені споруди, які розташовані в смт Локачі, технологічно застарілі, у зв'язку із чим за окремими показниками впродовж 2017–2018 рр. були незначні перевищення ГДК [1].

Іншого значного антропогенного впливу на якість води р. Луга-Свинорийка не виявлено. Проведеним обстеженням встановлено, що в межах водоохоронної зони річки відсутні відгодівельні комплекси, полігони твердих побутових відходів, склади отрутохімікатів та ін.

Дослідження якості води р. Луга-Свинорийка здійснювалося у двох створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі 30.09.2017 р. та 20.03.2018 р.

Показники вмісту завислих речовин знаходилися в межах норми і становили у 2017 р. 4,3 мг/л та 5,2 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт. Локачі, у 2018 р. 3,9 мг/л та 4,7 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК для водойм рибогосподарського значення не більше 15 мг/л.

Щодо розчиненого кисню, то зафіксовано наступні показники, так у 2017 р. його значення становило 6,2 мг/л та 6,08 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, а у 2018 р. 7,8 мг/л та 7,6 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК для водойм рибогосподарського значення не менше 4 мг/л.

Біологічне споживання кисню (БСК) не набагато, проте перевищує нормативи. Перевищення зафіксоване 30.09.2017 р. і становить 3,8 мг/л у створі нижче випуску очисних споруд смт Локачі.

Вміст сухого залишку у воді р. Луга-Свинорийка знаходиться в межах норми в обох створах і становить у 2017 р. 290 мг/л та 305 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт. Локачі, а у 2018 р. 275 мг/л та 280 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК 1000 мг/л.

Вміст нітритів у воді р. Луга-Свинорийка знаходиться в межах норми в обох створах і становить у 2017 р. 0,032 мг/л та 0,04 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, а у 2018 р. 0,02 мг/л та 0,03 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК 0,08 мг/л.

Вміст нітратів у воді р. Луга-Свинорийка знаходиться в межах норми в обох створах і становить у 2017 р. 5,4 мг/л та 5,5 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, а у 2018 р. 5,1 мг/л та 5,2 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК 40 мг/л.

У межах норми в обох створах знаходиться вміст хлоридів. У 2017 р. він становив 13,9 мг/л та 21,4 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, а у 2018 р. 13,5 мг/л та 19,5 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК 300 мг/л.

Не спостерігається перевищення ГДК щодо показників вмісту сульфатів. Так у 2017 р. зафіксовано їх значення 13,9 мг/л та 14,3 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, а у 2018 р. 12,8 мг/л та 13,2 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК 100 мг/л.

У нормі в обох створах знаходиться вміст марганцю. У 2017 р. він становив 0,01 мг/л у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, й у 2018 р. також 0,01 мг/л в обох створах, при ГДК 0,1 мг/л.

Значення вмісту фосфатів у р. Луга-Свинорийка зафіксовано вищими від ГДК. У 2017 р. їх показники становили 0,23 мг/л та 0,32 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд смт Локачі, а у 2018 р. 0,13 мг/л та 0,22 мг/л відповідно у створах вище і нижче випуску очисних споруд, при ГДК 0,17 мг/л.

У цілому гідрохімічна характеристика річки задовільна, значних перевищень ГДК не спостерігається. Таких речовин як нафтопродукти, хром, мідь, цинк, свинець при дослідженні не виявлено. Основним джерелом надходження біогенних сполук у водойми є сіль-

ськогосподарські та господарсько-промислові стоки. Вони призводять до інтенсифікації процесу антропогенного евтрофування водойм та погіршення якості води у них [1; 2].

Джерела та література

1. Західно-Бузьке басейнове управління водних ресурсів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zbbuvr.lutsk.ua/node/150екту>
2. Зорі А. А. Методи, засоби, системи вимірювання і контролю параметрів водних середовищ / А. А. Зорі, В. Д. Корнєєв, Н. Г. Хламов. Донецьк: РВА ДонДТУ, 2000. 368 с.

Миронюк О. О. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Караїм О. А. – к. е. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Охорона і захист лісів у межах Львівського ОУЛМГ

В умовах сьогодення питання охорони і захисту лісів потребує особливої уваги тому, воно перебуває на постійному контролі лісогосподарських підприємств, органів місцевої державної виконавчої влади та самоврядування Львівської області.

Мета дослідження – розкрити особливості охорони і захисту лісів на підприємствах Львівського ОУЛМГ.

Протягом 2016 рік на підприємствах Львівського ОУЛМГ проведено 8998 га доглядів за лісовими культурами при плані 8636 га, що становить 104 %. Рубки формування та оздоровлення лісів проведено на площі 13,8 тис. га, в ході яких заготовлено 390,0 тис. м³ ліквідної деревини, у тому числі рубки догляду в молодняках проведені на площі 2,9 тис. га.

За 2017 рік проведено 10084 га доглядів за лісовими культурами при плані 9631 га, що становить 104,7 %. Рубки формування та оздоровлення лісів проведено на площі 15,6 тис. га, в ході яких заготовлено 365,9 тис. м³ ліквідної деревини, в тому числі рубки догляду в молодняках проведені на площі 2,9 тис. га.

За 2016 рік в лісах Львівського ОУЛМГ зареєстровано 692 випадки самовільної рубки лісу загальною кубомасою 3268 м³ деревини. З

них державною лісовою охороною виявлено 683 випадки, кубомасою 2877 м³, що складає 88 %. 364 випадки про незаконну рубку загальною кубомасою 2848 м³ деревини на суму 14228,0 тис. грн скеровано в райвідділи міліції та райпрокуратури для розслідування і притягнення винних до відповідальності. 23 випадки загальною кубомасою 93 кбм на суму 503,2 тис. грн передано на розгляд в суди. Відшкодовано 678,0 тис. грн завданої шкоди [1].

За 2017 рік у лісогосподарських підприємствах Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства виявлено 667 випадків самовільних рубок, загальною кубомасою 2433 м³ деревини, сума шкоди завдана лісовому господарству становить 14246,2 тис. грн, у тому числі виявлено державною лісовою охороною 666 випадків (99 %) самовільних рубок загальною кубомасою 2409 м³ деревини.

У 2017 році об'єм самовільних рубок зменшився у порівнянні з 2016 роком на 835 м³, або на 26 %. Динаміка самовільних рубок у лісах Львівського ОУЛМГ показана на рис. 1.

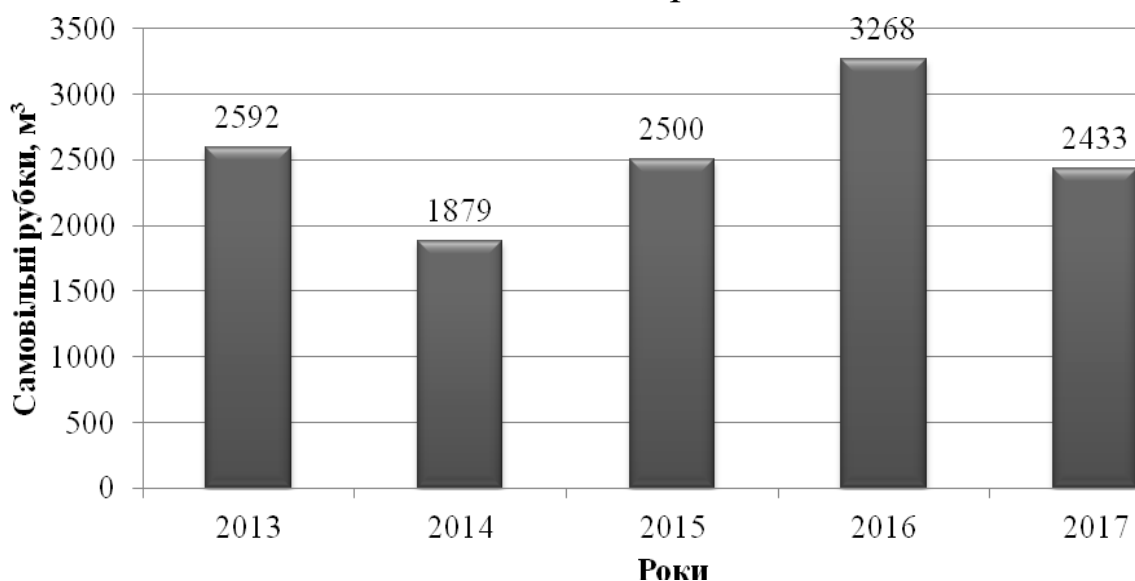

Рис. 1. Динаміка самовільних рубок у Львівського ОУЛМГ за період 2013–2017 рр.

Однією з причин поширення незаконних рубок є діяльність малих лісопильних об'єктів, яких в окремих районах нараховується більше сотні. Найбільша кількість лісопильних об'єктів в Старосамбірському, Яворівському, Сколівському, Сокальському та Турківському районах.

У результаті санітаного огляду лісів на початок 2016 року на облік поставлено 38283 га пошкоджених насаджень, в тому числі

2857 га шкідників та 28468 га хвороб лісу. Площа пошкоджених насаджень хворобами та шкідниками лісу становить 7 % від загальної площі держлісфонду. Шкідники лісу представлені короїдом-типографом у гірській частині області на площі 1345 га та листогризучими шкідниками на площі 1503 га [1].

Хвороби лісу представлені кореневою губкою – 4049 га, опеньком осіннім – 17512 га, раком ялиці – 1663 га, несправжнім трутовиком – 812 га, звичайним трутовиком – 1098 га, облямованим трутовиком – 597 га, раком ясеня – 534 га, поперечним раком – 849 га, сосною губкою – 397 га та іншими, які становлять незначні площі.

Завдяки своєчасному проведенню санітарно-оздоровчих заходів ліквідовано осередки хвороб лісу на площі 3141 га, зокрема: кореневої губки 205 га, опенька осіннього 1360 га, раку ялиці 319 га, трутовика звичайного 153 га, поперечного раку 288 га, несправжнього трутовика 172 га, справжнього трутовика – 143 га, стовбурної гнилі 255 га та ін.

Оздоровлення насаджень проводилось також в ході проведення рубок формування і оздоровлення лісів та рубок головного користування.

У пошкоджених насадженнях проводяться санітарно-оздоровчі заходи, шляхом вирубки пошкодженої деревини.

Важливою проблемою ведення лісового господарства у гірських умовах є всихання смерекових насаджень. Однією з причин всихання смерекових лісів є стовбурні шкідники. Для боротьби із стовбурними шкідниками в похідних смерічниках викладаються пастки польського виробництва з використанням феромонів типу «Іпсодор». На протязі останніх років в лісових насадженнях гірської частини області виставляється близько 500 феромонних пасток для відлову стовбурних шкідників [1].

У результаті проведеного дослідження, бачимо, що через недостатнє проведення у лісах лісівничих заходів, охорони, захисту їх від шкідників, хвороб, вони знаходяться в незадовільному санітарному стані, самовільно вирубуються, гинуть від пожеж.

Джерела та література

1. Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lvivlis.com.ua>

Оксентюк І. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Цьось О. О. – старший викладач кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Структура господарської діяльності ДП «Любомильське лісове господарство»

Постановка проблеми. Ліс є одним із найважливіших компонентів природного середовища. Він виконує водоохоронні, водорегулюючі, протиерозійні, санітарно-гігієнічні, рекреаційні та інші функції, є середовищем існування великої кількості живих організмів [1]. Велику роль лісова галузь відіграє в народному господарстві, постачаючи деревину, продукти її переробки, недеревну продукцію.

Лісогосподарська діяльність повинна забезпечувати раціональне використання, охорону та відтворення лісових ресурсів. Тому дослідження такої діяльності є актуальним.

Мета дослідження. Дослідити господарську діяльність ДП «Любомильське лісове господарство».

Результати дослідження. ДП «Любомильське лісове господарство» знаходиться на північному заході Волинської області, в межах Любомильського адміністративного району. До його складу входить п'ять лісництв – Головнянське, Чорнопеське, Любомильське, Замлинське і Мосирське. Загальна площа земель лісогосподарського призначення господарства – 30837 га. Лісові землі займають 29745,2 га, з них вкрито лісовою рослинністю 27770,6 га. Не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки мають площу 1974,6 га. 1091,8 га території займають нелісові землі, з них 99,2 га – сільськогосподарські угіддя, 3,3 га – інші нелісові землі.

Переважаючими породами на території лісництва є сосна, дуб червоний, дуб звичайний, осика, ялина європейська, береза повисла, вільха чорна. Найбільш поширеною породою є сосна звичайна, займає площу 17051,2 га (61,4 %), на другому місці вільха чорна, вкриває 4994,9 га (18 %), дуб звичайний – 2153,5 га (7,7 %), береза повисла – 2576,5 га (9,3 %), осика – 169,2 га (0,6 %), ялина європейська – 88,2 га (0,3 %), дуб червоний – 72,7 га (0,3 %), та 664,4 га (2,4 %) займають інші породи (рис. 1).

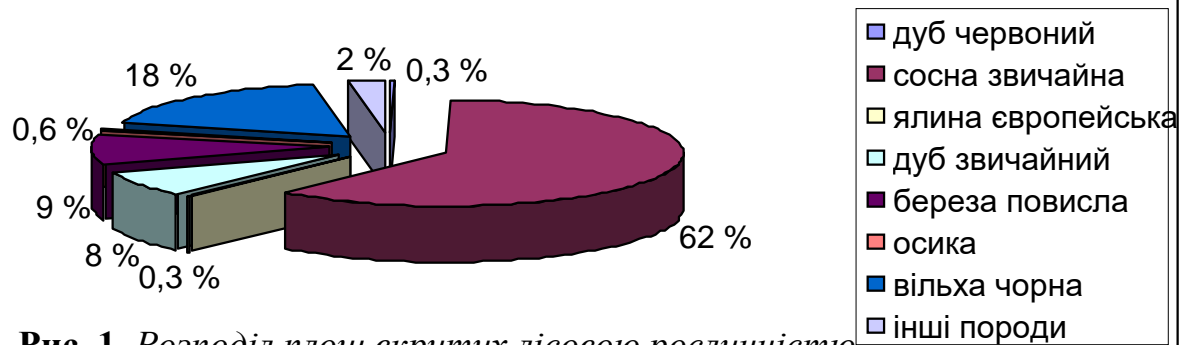

Рис. 1. Розподіл площ вкритих лісовою рослинністю за панівними породами

В ДП «Любомильський лісгосп» наявні об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 1948,3 га. З них 6 пам'яток природи місцевого значення і 8 заказників місцевого значення.

Ведення лісового господарства полягає у здійсненні комплексу заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів [1].

Розрізняють три види користування лісом: головне, проміжне, побічне. До головного користування відносять заготівлю деревини при проведенні рубок головного користування.

В ДП «Любомильський лісгосп» рубки головного користування (суцільні лісосічні рубки) запроектовані на площі 179,3 га зі стовбурним запасом 45,15 тис. м³. Запас ліквідної деревини становить 40,18 тис. м³, ділової – 31,12 тис. м³.

До проміжного користування лісом відносять використання деревини, яку одержують при проведенні рубок формування і оздоровлення лісів. До таких рубок відносяться: рубки догляду, суцільні санітарні рубки, вибіркові санітарні рубки, лісовідновні рубки, інші рубки формування і оздоровлення лісів. Такі види рубок в господарстві запроектовані на площі 1094,4 га, стовбурний запас становить 20,43 тис. м³. Запас ліквідної деревини – 15,96 тис. м³, ділової – 9,55 тис. м³.

Велике значення як для лісгосподарських підприємств так і для населення мають побічні лісові користування.

До побічних лісових користувань належать: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету (кодекс).

З побічних лісових користувань в лісовому господарстві мають місце збір грибів, ягід, лікарських трав, бджільництво, заготівля березового соку.

Наявні в господарстві сільськогосподарські угіддя площею 99,2 га, з яких 86,2 га використовуються для власних потреб. Сіножаті займають 80,8 га, середня урожайність становить 1,1 т/га, що викликано відсутністю внесення органічних і мінеральних добрив на ділянках.

На території площею 5,1 тис. га в лісовому фонді проводиться випасання великої рогатої худоби, в середньому 1,0 тис. голів.

На території дозволяється полювання, котре носить любительський характер і здійснюється згідно ліцензії. Мисливська фауна представлена такими видами: козуля, дикий кабан, заєць, олень.

Висновки. Отже, за результатами нашого дослідження було встановлено, що господарська діяльність ДП «Любомильський лісгосп» ведеться в багатьох напрямках. Крім заготівлі деревини та недеревної продукції проводяться лісовідновлювальні роботи та заходи з охорони і захисту лісів.

Джерела та література

1. Лісовий кодекс України: за станом на 10.03.2017 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

Павлюк К. М. – студентка III курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Оцінка видового різноманіття та екологічного стану парку відпочинку 900-річчя Луцька

Постановка проблеми. Сьогодні озеленення населених пунктів включає цілу низку найрізноманітніших цілей. У містах зелені насадження створюють неповторний вигляд вулиць і площ, облагороджують промислові пейзажі, є необхідною умовою для створення рекреаційних зон скверів і парків [2].

Зелені насадження відіграють велику і багатофункціональну роль у містобудуванні. Вони впливають на формування оточуючого середовища людини, так як володіють властивостями покращувати санітарно-гігієнічну ситуацію. Насадження зменшують силу вітру, регулюють тепловий режим, очищують і зволожують повітря, що має велике значення для чистоти повітря населених пунктів [1]. Створення зелених насаджень в містах – важлива умова перетворення урбогенних ландшафтів, їх наближення до природних умов.

Мета дослідження – вивчити флористичний склад та екологічний стан зелених засаджень парку 900-річчя Луцька.

Результати дослідження. Парк 900-річчя Луцька був утворений згідно з рішенням міськради м. Луцька від 15.01 1982 р. і мав площу 33 га. Сьогодні його площа – майже удвічі менша (19,4 га). Парк 900-річчя міста Луцька розміщений в долині річки Сапалаївка та чисельних балок, що прилягають до долини. Русло р. Сапалаївка розкопане та поглиблене. У парку переважає парковий тип садово-паркового ландшафту, хоча деякі його частини набувають рис невеликих лісових масивів.

У складі флори парку 900-річчя Луцька нами описано 70 видів дерев, чагарників, ліан та трав'янистих рослин, які представляють 2 відділи, 4 класи, 32 родини та 58 родів. Найбільшими за кількістю видів у флорі парку є родини Asteraceae, Rosaceae, Poaceae, які складають 36,92 % від загальної кількості видів.

Характер рельєфу парку 900-річчя Луцька рівнинний, трав'яний покрив – бідний, зріджений, повнота деревостану 0,5–0,6. Більша частина парку належить до лісового типу садово-паркового ландшафту за Л. І. Рубцовим [3]. Іншу частину можна віднести до регулярного ландшафту (рядові посадки уздовж деяких доріжок).

Фітоценотична структура парку 900-річчя Луцька є спрощеною: перший ярус складається з дерев-едифікаторів: тополі чорної (*Populus nigra* L.), берези повислої (*Betula pendula*), гіркокаштану звичайного (*Aesculus hippocastanum* L.), горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*), ялини європейської (*Picea abies* L.), верби білої (*Salix alba* L.), клена звичайного (*Acer platanoides* L.).

У парку зростають цінні декоративні види деревних рослин, такі як туя західна (*Thuja occidentalis* L.), гінкго дволопатеве (*Ginkgo biloba* L.), ялина сиза (*Picea glauca* (Moench) Voss.), бузок звичайний (*Siringa vulgaris*).

Підріст сформований з берези повислої, клена звичайного (*Acer platanoides* L.) та ясенелистого (*Acer negundo*). Значна частина території парку заростає самосівом та кореневими паростками.

Трав'янистий покрив під деревами за видовим складом бідний, майже відсутні лісові види і складається з рудеральної рослинності за участю злаків: гравілат міський (***Geum urbanum*** L.), конюшина повзуча (***Trifolium repens*** L.), подорожник великий (***Plantago major*** L.), кульбаба лікарська (***Taraxacum officinale*** Wigg.), кропива дводомна (***Urtica dioica*** L.), деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.), пирій повзучий (*Elytrigia repens* (L.) Nevski) та ін.

Значне рекреаційне навантаження в межах парку та відсутність розвиненої системи доріжок з твердим покриттям, наявності облаштованих місць для відпочинку призвело до стежкового витоптування і зниження естетичної привабливості ландшафтів парку.

В парку відбувається інвазія адвентивних видів, таких як клен ясенелистий, що обумовлено збільшенням освітлення в результаті зрізання деревостану через вирубування та випадіння ушкоджених дерев, зменшення охоплення крон. В парку зростають низькодекоративні породи дерев та чагарників які мають низьку естетичну цінність.

Висновки. Видове різноманіття судинної флори парку 900-річчя Луцька налічує 70 видів дерев, чагарників, ліан та трав'янистих рослин. Фітоценотична структура парку спрощена, з низькою часткою високодекоративних видів рослин.

Значне рекреаційне навантаження на фітоценози парку спричиняє у ньому дигресивні зміни, які проявляються зменшенням проективного вкриття піднаметового покриву, засміченістю території твердими побутовими відходами, наявністю великої кількості залишків вогнищ.

Однак, розміщення парку 900-річчя Луцька, його відкрита для відвідувачів загальна площа, наявність широкого виходу до р. Сапалаївка, транспортна доступність у складі вулично-дорожньої мережі міста роблять його улюбленим місцем відпочинку мешканців міста.

Джерела та література

1. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць: підручник / В. П. Кучерявий. Львів: Світ, 2005. 456 с.
2. Лаптев О. О. Екологічна оптимізація біогеоценотичного покриву у сучасному урболандшафті / О. О. Лаптев. Київ: Укр. екол. акад. наук, 1998. 208 с.
3. Рубцов В. И. Садово-парковий ландшафт / В. И. Рубцов. Киев: Изд-во АН УССР, 1956. 221 с.

Полєжаєва Ю. В. – студентка III курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Особливості лісовідновлення та лісорозведення в ДП «Поліське лісове господарство» Волинської області

Постановка проблеми. Ліс – унікальна екологічна система, від якої значною мірою залежить стан навколишнього середовища. Українські ліси в більшості виконують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Але з кожним роком лісів стає менше внаслідок санкціонованих і несанкціонованих вирубок та життєдіяльності шкідників. Проблема лісовідновлення на території Волинської області та України в цілому, на даний момент є гострою і потребує вирішення.

Лісовідновлення здійснюється двома способами – природним і штучним. Природний спосіб полягає у самовідновленні лісу без втручання людини. В останні десятиліття спостерігається тенденція штучного відновлення лісу, оскільки процес природного відновлення є досить складним і менш продуктивним в порівнянні із штучним [1]. Штучне лісовідновлення здійснюють лісові господарства Волині, у тому числі Державне підприємство «Поліське лісове господарство».

Мета дослідження – вивчення шляхів та методів лісовідновлення та лісорозведення у ДП «Поліське лісове господарство» Волинської області.

Результати дослідження. ДП «Поліське лісове господарство» Волинського ОУЛМГ розташоване в північно-східній частині Волинської області, на території Маневицького адміністративного району. За лісорослинним районуванням територія розташування лісостанів підприємства відноситься до Волинського Полісся.

Загальна площа лісгоспу становить 18297,5 га, з яких 16487 га землі вкриті лісовою рослинністю. Це один з найбільш заліснених районів Волинської області. На території лісгоспу основними лісоутворюючими породами є: сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), вільха чорна (*Alnus glutinosa* L.), береза повисла (*Betula pendula* L.). Хвойні ліси займають – 60 % площі лісгоспу, твердолистяні – 3 %, м'яколистяні – 37 %.

У віковій структурі господарства переважають середньовікові насадження, частка яких становить 57,2 %, пристигаючих – 19,0 %, молодих – 18,22 %, стилих та перестійних – 5,58 %.

У лісгоспі протягом ревізійного періоду проектується виконання заходів з лісовідновлення на не вкритих лісовою рослинністю землях, на майбутніх зрубках, які призначені для створення лісових насаджень. Із загальної площі не вкритих лісовою рослинністю земель і лісосік запроектовано лісовідновлення на площі близько 200 га [2].

Важливим питанням при роботах з відтворення лісів є забезпечення лісокультурних робіт садивним матеріалом. Забезпечення лісокультурного виробництва якісним посівним матеріалом, в тому числі з цінними спадковими властивостями, можливе за умови виконання певної системи заходів: збір та переробка насіння, його апробація на посівну якість, окреме висівання покращеного насіння у лісових розсадниках та посадка сіянців на лісокультурні площі з метою вирощування в майбутньому продуктивних та біологічно стійких насаджень [4].

Основою для вирощування садивного матеріалу із покращеними генетичними властивостями, є заготівля покращеного насіння з об'єктів лісонасіннєвої бази.

В ДП «Поліське лісове господарство» наявні розсадники, загальною площею 0,46 га, де протягом останніх років щорічно вирощують в середньому 1 млн шт. сіянців сосни звичайної до посадки у відкритий ґрунт.

У 2017 р. у лісгоспі було заготовлено 9 тонн шишок сосни звичайної, з яких було зібрано 900 кг насіння. Зібрані шишки оглядають на наявність шкідників та інших пошкоджень, далі виставляють назовні для природного сушіння, що триває 2–3 тижні. Технологічний процес переробки шишки сосни звичайної розпочинається з сушіння її в спеціальній камері – шишкосушарці. Процес сушіння триває 15–17 год при температурі 49 °С. Після висушування шишки завантажують в спеціальну установку з барабаном, де насіння вилучається та обезкрилюється за допомогою спеціальних лопатей. Зберігання отриманого насіння проходить при температурі -1...-2 °С. Період зберігання насіння без суттєвих втрат посівних властивостей становить до 10 років.

Для робіт з відтворення лісів в лісгоспі в основному використовуються як головна порода сосна звичайна. В середньому на 1 га

культур залежно від типу лісорослинних умов висаджують 8 тис. сіянців. При встановленні схем змішування лісівники максимально враховують природу заліснюваних ділянок. Так при лісовідновленні у вологих гігротопах переважно створюють чисті культури сосни з врахуванням того, що в даних умовах успішно йде природне поновлення м'яколистяних порід [3].

Висновки. Використовуючи сучасні заходи лісовідновлення та лісорозведення можна досягнути бажаного результату у практиці ведення лісового господарства, а саме: підвищення продуктивності лісів, покращення їх вікового та видового складу, підвищення бонітету лісових насаджень, що сприятиме покращенню стану навколишнього природного середовища.

Джерела та література

1. Вакулюк П. Г. Лісовідновлення та лісорозведення в Україні: монографія / П. Г. Вакулюк, В. І. Самоплавський. Харків: Прапор, 2006. 384 с.
2. Лісорозведення та лісовідновлення [Електронний ресурс] // Волинське обласне управління лісового та мисливського господарства. Режим доступу : http://lis.volyn.ua/?page_id=131
3. Настанова з відновлення лісів та лісорозведення. Український науково-дослідний інститут гірського лісництва імені П. С. Пастернака. Київ : УкрНДІГЛ, 2006. 275 с.
4. Правила відтворення лісів / Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303. Офіційний вісник України. № 16. 2007. 589 с.

Себало О. П. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Екотонні угруповання річки Луга в межах міста Володимир-Волинський

Постановка проблеми. Інтенсивний антропогенний вплив на гідросферу викликає порушення аквальних екосистем і прилеглих до

них територій. Термін «екотон» означає ділянку території на стику різних середовищ існування – різних екотопів. Прибережно-водні угруповання рослин відносяться до екотонних та відзначаються своєрідністю, зумовленою коливанням рівня води протягом вегетації [3]. У зв'язку з цим флористичний склад угруповань є специфічним. Вивчення структури, функціонування екотонів є одним із важливих завдань збереження біологічного різноманіття, що пов'язано з великою чутливістю комплексів екотонів до антропогенного впливу.

Метою дослідження є аналіз флори прибережно-водного екотону річки Луга в межах м. Володимир-Волинський.

Результати дослідження. Річка Луга – права притока Західного Бугу. Басейн річки Луга знаходиться в південно-західній частині Волинської області, перетинає Локачинський, Іваничівський і Володимир-Волинський райони Волинської області. Довжина річки – 93 км, площа басейну – 1351,39 км² [2]. Протікає зі сходу на захід у південній околиці міста Володимир-Волинський по заболоченій долині густо порослій осокою та очеретом.

Прибережно-водний екотон річки – це перехідна зона між наземним та водним середовищем, яка включає берег, узбережжя, що зазнає періодичного підтоплення та товщу води [4]. Екотони мають специфічну структуру, характеризуються збільшеним видовим різноманіттям порівняно з суміжними територіями [3]. Основним ядром флори таких прибережно-водних екотонів є вища водна та прибережно-водна рослинність, під якою розуміють сукупність видів, які анатомічно і морфологічно пристосувалися до життєдіяльності в умовах водного, повітряно-водного та повітряно-земноводного середовища [1].

Прибережно-водний екотон річки Луга є складовою природної флори м. Володимир-Волинський. Склад флори екотону річки в межах м. Володимир-Волинський нараховує 62 види, які належать до 31 родини, 3 класів, 2 відділів.

П'ять провідних родин цієї флори об'єднують 35,49 % усіх видів. Серед родин по видовому багатству лідирують родини: *Cyperaceae* – 7 видів, *Poaceae* – 5, *Potamogetonaceae* – 4. Більшість родин екотону (їх 24) представлені лише одним-двома видами.

Найбільш високі показники флористичного різноманіття має прибережна флора, що пояснюється специфічними умовами перехідної

зони «вода-суша», тому загальна частка берегових рослин (36 видів) вища, ніж водна складова (15 видів).

Берегова рослинність річки Луга за домінантною системою представлена справжніми луками, болотистими луками, болотами, формаціями водних та прибережно-водних рослин. Справжні та болотисті луки є одними з найбільш поширених і характерних елементів рослинності берегової смуги річки. Справжні луки флористично найбагатші.

На основі Міжнародної класифікації ветландів, прийнятій VI конференцією Рамсарської конвенції нами виділено основні типи біотопів та угруповань прибережно-водного екотону річки Луга за однотипними умовами існування, а саме: прибережне мілководдя біля відкритих берегів, заболочені відкриті береги, закущені береги. Дані біотопи представлені фітоценозами, що містять різні екотипи рослин.

Прибережне мілководдя біля відкритих берегів представлене угрупованнями гідрофітів та гелофітів. На прибережних мілководдях зустрічаються угруповання водних рослин з плаваючими листками (*Nuphar luteum* (L.) Smith, *Potamogeton natans* L.).

Заболочені відкриті береги сформовані асоціаціями *Phragmites australis* (Cav.) Steud, *Typha angustifolia* L., *Typha latifolia* L., *Carex acuta* L., *Glyceria fluitans* (L.) R. Br., *Equisetum fluviatile* L.

Закущені береги річки характеризуються чергуванням повітряно-водної рослинності з деревно-чагарниковою у супроводі різнотрав'я за участю гігромезофітів і мезофітів.

Висновки. Таким чином, для прибережно-водного екотону річки Луга, який складається з різних екотопів, екологічні умови безпосередньо впливають на розвиток та формування флори, і є показником що характеризує сучасний стан екологічних умов існування.

Джерела та література

1. Дубина Д. В. Вища водна рослинність / Д. В. Дубина // Рослинність України / ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. Фітосоціоцентр, 2006. 412 с.
2. Паспорт річки Луга / Західно-Бузьке управління водних ресурсів. Луцьк, 2008. 51 с.
3. Рубель О. Е. Эконология ветландов / О. Е. Рубель. Кишинев: ЕсоTIRAS, 2009. 252 с.
4. Соловьева В. В. Что такое «экотон» / В. В. Соловьева // Самарский научный вестник. 2014. № 2 (7). С. 116–119.

Семенюк В. К. – студент IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Жданюк Б. С. – к. г. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Зміна чисельності популяції лелеки білого на території Любомльського району

Територія досліджуваних ділянок знаходиться на північному сході Любомльського району в дуже цікавій і унікальній в природному відношенні частині Волинської області, багата на ліси, водні плеса, з безліччю джерел, річок, ставків, заплав і плавнів – все це створило умови для проживання лелеки на нашій землі. Білий лелека, бусол, бузьок, черногуз... Оселився він біля наших осель, у наших душах, як символ краси, кохання, родинної злагоди. Він став провісником весни, символом продовження роду.

Білий лелека – такий звичний і здавалося відомий птах, але загадок він завдає немало. Одна з них – значні зміни чисельності. Саме тому, яобрав науково-дослідницький проект на тему: «Зміна чисельності популяції лелеки білого на території Любомлюського району».

Для науковців є дуже цікавими й важливими дані про чисельність лелеки білого. Вони необхідні для контролю за станом популяції та розробки заходів з охорони цього птаха. З огляду на це кожних десять років орнітологи і природолюби всіх країн проводять облік лелеки білого, започаткований ще в 1934 році. Навесні-влітку 2014 року проводився черговий (сьомий) міжнародний облік, тому **тема моїх досліджень є надзвичайно актуальною.**

Об'єкт дослідження – лелека білий «*Ciconia ciconia*».

Предмет дослідження – гніздування, кількість гнізд, чисельність білих лелек.

Мета дослідження полягає у зборі інформації про стан популяції та моніторингу зміни чисельності білого лелеки на досліджуваній території; виявлення основних небезпек, які підстерігають лелек у нашому антропогенізованому світі; привернути увагу людей до охорони цього птаха.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання:**

- зібрати інформацію про стан популяції та моніторингу зміни чисельності білого лелеки на досліджуваній території;
- дослідити механізми впливу зовнішніх факторів на народжуваність, смертність, які визначають чисельність і стан популяції;
- залучити людей до екологічних акцій;
- проаналізувати поширення та зміни чисельності чорногузів, розробити пропозиції щодо оптимізації їх чисельності.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: описовий, порівняльний, моніторинг, статистичний.

Теоретичне і практичне значення: розширюється загальна обізнаність населення про білого лелеку; матеріали дослідження можуть бути використані вчителями природознавства, географії, біології, гурткової роботі, на заняттях студентів біологічного факультету при вивченні курсів «Зоологія», «Фауна України», при вивченні особливостей гніздування лелеки білого на території Любомльського району та Волинської області, а також при проведенні чергових міжнародних обліків.

Постановка наукової проблеми та її значення: до сьогодні лелека білий, незважаючи на значне поширення – недостатньо вивчений птах. В умовах Волинської області стан його угруповань оцінювався переважно за результатами анкетування, дані яких нерідко були приблизними, а це вперше на території села Нудиже досліджуються зміни чисельності популяції лелеки білого.

Термін виконання дослідження: від 4 квітня 2013 р. – подальші роки.

Облік лелек проводився за чотири польові сезони. Він здійснювався трьома способами: анкетування, усне опитування місцевих жителів і контрольне обстеження населеного пункту.

При дослідженні збиралася інформація про розміщення гнізд, відстань до кормових угідь, дату прильоту та відльоту, кількість гніздових пар у даному році (успішних, неуспішних), кількість пташенят у виводку, випадки загибелі птахів та їх причини.

Лелека білий на досліджуваній території адаптувався до змінених людиною ландшафтів, для влаштування гнізд вибирає найчастіше стовпи ліній електропередач; охоче гніздиться на штучних платформах, установлених людиною.

Щоб чисельність залишалася постійною, в середньому, від кожної пари повинно виживати по два нащадки і доживати до репродуктивного віку.

Роки з помірно вологим і теплим літом оптимальні для виведення пташенят. У випадку затяжних дощів чи посухи середня кількість пташенят, що вилетіли з гнізда на даній території, зменшується в 2,4–1,6 разу.

В ході спостережень, я помітив, що на зміну чисельності впливає порушення нормального гніздового життя чужими лелеками.

Зрозуміло, що благополуччя лелечої сім'ї залежить від достатку їжі в околицях гнізда. Установлено, що успішність розмноження лелек тим вища, чим більше вологих лук, боліт і водойм на гніздовій території. Тому важливо, щоб багаті їжею місця були найближче до гнізда. Дослідження показали, що середня віддаль від гнізда до місць збору їжі обернено пропорційна кількості вирощених пташенят.

Білий лелека є добрим індикатором стану довкілля, який чутливо реагує на будь-які антропогенні трансформації середовища існування. Основні небезпеки виникають внаслідок діяльності людини.

Однією з причин зменшення популяції лелеки є деградація його кормових біотопів. Осушення боліт, розорювання луків і пасовищ, використання хімікатів та засмічення навколишнього середовища істотно зменшують біорізноманіття кормового раціону лелеки.

В ході роботи над проектом було зроблено такі висновки:

- протягом останніх років помітно збільшилася кількість лелечих гнізд побудованих штучно. Нині частка таких гнізд становить 56 %, з них 60 % – результат операції «Лелека»;

- змінено ставлення місцевого населення до білого лелеки, що призвело до зменшення причин загибелі цього птаха;

- залучали громадськість до участі в акціях і операціях, спрямованих на збільшення популяції білого лелеки.

Причини зміни чисельності білого лелеки, поки що до кінця не зрозумілі.

Завданнями найближчого майбутнього є більш детальне вивчення біології виду та проведення широкомасштабних пропагандистських і моніторингових робіт.

Джерела та література

1. Борейко В. Є. Екологічна етика: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Є. Борейко, А. В. Подобайло. Київ: Фітосоціоцентр, 2004. 116 с.
2. Бойчук Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Ю. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, О. В. Бугай. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 284 с.: іл., табл.
3. Воіственський М. А. Охорона природи: метод. посіб. / М. А. Воіственський, С. М. Стойко. Київ: Рад. шк., 1977. 141 с.

Шепшелей Ю. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки

Лавринюк З. В. – к. х. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища СНУ імені Лесі Українки

Оцінка якості водовідведення та очистки комунальних стоків міста Ковеля за сполуками нітрогену

Збільшення об'ємів скидів промислових та господарсько-побутових стічних вод до річки Турія у межах міста Ковеля спричиняє еколого-токсикологічну небезпеку для навколишнього середовища та населення міста. Актуальність дослідження полягає в у необхідності постійного контролю за якістю очищення стоків, оскільки з водокористуванням пов'язане надходження у водотоки і водойми величезної кількості забруднених стічних вод, що призводить до якісного виснаження водних ресурсів. Можливість використання води залежить від її природної якості. Якість води – це показники її складу та властивостей, які визначають рівень придатності води для конкретних видів водокористування (питного, промислового, сільськогосподарського, побутового тощо) [1].

Міські каналізаційні очисні споруди знаходяться на відстані 2 км на північний захід від Ковеля. Вони приймають на очистку господарсько-побутові, виробничі та частково зливові води з території міста. Абонентами міської каналізації є декілька крупних промислових підприємств, серед них – ПРАТ Хлібокомбінат, ПАК Ковель молоко, ПРАТ Ковельські ковбаси, АТП 10706, ДЗОВ Термінал, кондитерська фабрика «Нектар», Ковельський ветсанітарний завод та інші. Тому стічні води містять великий спектр забруднюючих речовин, в тому числі й сполуки нітрогену.

Метою даної роботи було проаналізувати рівень нітратів, нітритів та амонію сольового після проходження очистки на очисних спорудах міста Ковеля. Рівень вказаних речовин визначали фотоколориметричним методом [2–4]. Проби для досліджень відбирали відповідно до методики відбору проб: 500 метрів вище від очисних споруд міста Ковеля, при вході на очисні споруди, на виході з очисних споруд та 500 метрів нижче очисних споруд протягом 2015–2016 років.

У результаті проведених досліджень встановлено: вміст нітритів після очистки не перевищує ГДК. При проходженні через очисні спо-

руди вміст нітритів збільшується у пробах води. Це пов'язано із біохімічним розпадом солей амонію (рис. 1).

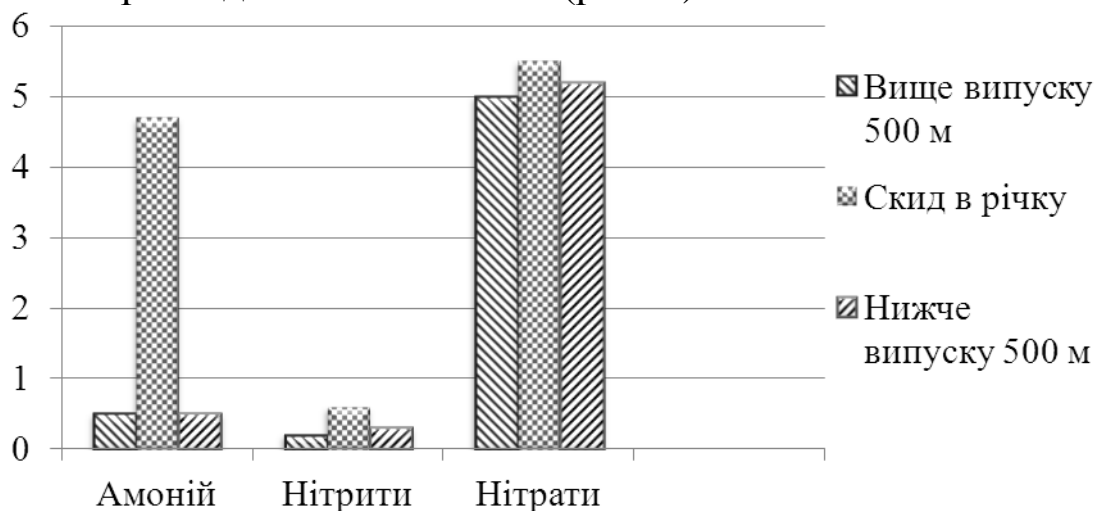

Рис. 1. Вміст амонію сольового (ГДК – 5 мл/л), нітратів (ГДК – 40 мл/л) та нітритів (ГДК – 0,3 мл/л) у стічних водах до і після очистки

Виходячи із результатів дослідження підвищений вміст нітратів у річці Турія спостерігається у травні, червні, жовтні. Після очистки у воду річки викидається збільшений вміст нітратів, але в межах ГДК.

Після потрапляння у річку нижче рівня очисних споруд вміст нітратів не перевищує ГДК.

Вміст амонію сольового у пробах взятих при надходженні на очисні споруди значно перевищував значення ГДК. Після очисних споруд солі амонію внаслідок біохімічних процесів розклалися на нітрити та нітрати. На виході після очисних споруд у річку вміст амонію не перевищує ГДК. І нижче рівня очисних споруд вода містить ГДК амонію сольового, що забезпечує життєдіяльність флори та фауни річки.

Отже, каналізаційні очисні споруди міста Ковеля на даний період не повністю задовольняють зростаючі потреби міста у очистці промислових та комунальних стоків та потребують модернізації.

Джерела та література

1. Хільчевський В. К. Водопостачання і водовідведення. Гідроекологічні аспекти / В. К. Хільчевський. Київ: ВЦ «Київ. ун-т», 1999. 319 с.
2. Керівний нормативний документ 211.1.4.030-95. Фотометричне визначення амоній іонів з реактивом Неслера в стічних водах. Київ, 1995. С. 7–12.
3. Керівний нормативний документ 211.1.4.027-95. Фотометричне визначення нітрит-іонів з реактивом Гріса в поверхневих та очищених стічних водах. Київ, 1995. С.4–10.
4. Керівний нормативний документ 211.1.4.023-95. Фотометричне визначення нітратів з саліциловою кислотою. Київ, 1995. С. 4–10.

Андрійчук М. П. – студент V курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Борисюк О. В. – к. е. н., доцент кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
СНУ імені Лесі Українки

Страхування як самостійна економічна категорія

Постановка проблеми. Економіка 50-х років нашого століття характеризувалася бурхливим розвитком страхової справи, що сприяло зростанню темпів загального виробництва. Цей процес охопив усі розвинуті країни світу. В Україні це розпочалося разом із проголошенням незалежності нашої держави. Поштовхом для розвитку даного процесу стало зростання ризиків у сфері діяльності всіх структурних одиниць економіки. Страхова система, володіючи значними капіталами, чинить активний вплив на держаний розвиток.

Мета дослідження. Метою дослідження виступає аналіз процесу страхування як самостійної економічної категорії.

Результати дослідження. У вітчизняній економічній науці вчені-фінансисти розглядали страхування як елемент категорії фінанси, приписуючи йому характерні для фінансів функції та цілі. За цим, природно, стояла певна економічна реальність, в силу якої страхування перетворилося в підсобну галузь фінансів. Адже в колишньому Радянському Союзі страхування, як і вся економіка, було монополізованим.

У цій ситуації чітко позначилося протиріччя між можливостями страхової справи впливати на розвиток економіки і жорсткою регламентацією його діяльності зі сторони держави.

Розглядаючи страхування як необхідний елемент економічних відносин, слід уточнити, в чому ж суть страхування, які витoki розвитку, в чому відмінності від фінансів і кредиту.

Так, страхування виникло вже на перших етапах розвитку суспільного виробництва як механізм захисту товаровиробника від ризиків, пов'язаних із суспільним виробництвом, зі стихійними лихами, з втратою здоров'я працівників тощо [1, 6].

Для ризиків завжди характерний випадковий характер настання надзвичайних обставин, нерівномірність нанесення збитку, що дало підставу використовувати інструменти по відшкодуванню збитку – страхування. Сутність же фінансів як економічної категорії пов'язана з економічними відносинами в процесі створення і використання фондів грошових коштів.

Аналіз засвідчує, що дана категорія є самостійною та повноцінною, адже являється системою економічних відносин, що включає, по-перше, існування за рахунок внесків юридичних і фізичних осіб і, по-друге, його використання для відшкодування отриманого збитку [2, 131].

Таким чином, загальними рисами, що об'єднують страхування з фінансами і кредитом, можна вважати: їх об'єктивний характер, єдність грошової форми вираження, вплив на розвиток та безпеку країни. Але страхування має свій економічний зміст і відповідні йому форми прояву, які виражаються через функції (табл. 1) [3, 63].

Таблиця 1

Функції страхування

Функція	Характеристика
Формування спеціалізованого страхового фонду з грошових коштів	Дана функція полягає у формуванні фонду грошових коштів як плати за ризики, які беруть на себе страхові компанії. Цей фонд може формуватися як в примусовому, так і в добровільному порядку, виходячи з економічної, політичної і соціальної обстановки, з урахуванням інтересів держави, що регулює розгляд страхової справи. Через функції формування страхового фонду вирішується проблема інвестицій тимчасово вільних коштів в банківські та інші комерційні структури, вкладення коштів у нерухомість, придбання цінних паперів і т. п.
Відшкодування збитків громадянам	Функція відшкодування шкоди громадянам і матеріального їх забезпечення є характерною саме для цієї економічної категорії. Право на відшкодування шкоди мають тільки ті суб'єкти, які сплачують внески до страхового фонду. Відшкодування шкоди в цьому випадку здійснюється в рамках договорів майнового страхування. Порядок і механізм відшкодування шкоди визначається страховими компаніями і регулюються державою. Що стосується особистого страхування, то через цю функцію при настанні страхового випадку проводяться виплати відповідних грошових коштів учасникам страхового процесу.
Попередження страхового випадку і скорочення розміру збитків від стихійних лих і нещасних випадків	Попередження страхового випадку передбачає широкий комплекс заходів, в тому числі фінансування заходів по не допущенню або зменшенню наслідків нещасних випадків і стихійних лих. Економічна сутність цієї функції полягає в тому, що, маючи в своєму розпорядженні страхові фонди, компанія об'єктивно зацікавлена в тривалому використанні цих коштів. Маючи велику кількість, в тому числі однорідних ризиків різних суб'єктів, страхова компанія прагне до скорочення ймовірності виплат шляхом зменшення ймовірності страхового випадку.

Висновки. Страхування як сектор національної економіки, який суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства, безпосередньо пов'язаний з питаннями фінансової безпеки. Разом із тим, усі складові економіки та життєдіяльності людини пов'язані зі страхуванням. В свою чергу, розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни.

Отже, страхування як економічна категорія являє собою специфічну сферу реалізації фінансових відносин, що включає сукупність форм і методів формування цільових фондів та їхнє використання на відшкодування збитків при виникненні непередбачених і несприятливих явищ (що базуються на законах статистики) задля захисту своїх майнових інтересів.

Джерела та література

1. Базилевич В. Д. Новітні тенденції та протиріччя на страховому ринку України / В. Д. Базилевич // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка. 2012. Вип. 133. С. 5–8.
2. Борисюк О. В. Оцінка фінансових ресурсів страховика як ключовий елемент страхового менеджменту / О. В. Борисюк // Економіка та суспільство: електронне фахове видання. Вип. № 2. 2016. С. 507–512.
3. Карлін М. І. Управління державними фінансами: [навч. посіб.] / М. І. Карлін, О. В. Борисюк. Луцьк: ПП Іванюк, 2013. 273 с.

Антонюк Д. В. – студентка II курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Мохнюк А. М. – к. е. н., доцент кафедри
економіки та безпеки підприємства СНУ
імені Лесі Українки

Особливості формування стратегії розвитку на вітчизняних підприємствах

Постановка проблеми. Підприємства в процесі розвитку знаходяться в постійній взаємодії з іншими господарськими суб'єктами, будують відносини зі своїм оточенням: конкурентами, споживачами, постачальниками та ін. У величезній і складній системі виробництва важливе чітке, злагоджене функціонування всієї системи в цілому, а

не тільки бездоганна робота її окремих ланок. Саме таку задачу цілеспрямованого впливу на всі елементи виробництва в умовах інтенсивного розвитку економіки і досягнення високої економічної ефективності вирішує розроблення стратегії розвитку підприємства. Питання формування стратегії розвитку підприємства досліджували такі вчені як: І. Ансоффа, Р. Гранта, П. Друкера, К. Ендрюса, Г. Мінцберга, Р. Майлза, М. Портера, Р. Румельта, А. Томпсона, Е. Чандлера, О. Алимов, О. Амоша, В. Герасимчук, Г. Дмитренко, Л. Довгань, Є. Кузьмін, В. Пономаренко, З. Шершньова, Г. Азоев та ін. Проте особливості господарювання вітчизняних підприємств потребують подальших досліджень теоретичних і практичних аспектів концепції стратегічного розвитку.

Мета дослідження. Дослідити теоретико-прикладні засади формування стратегії розвитку у вітчизняній та зарубіжній практиці, а також запропонувати можливості їх адаптації на вітчизняних підприємствах.

Результати дослідження. Перехід до ринкових умов господарювання вимагає особливо глибоких змін у сфері стратегічного планування. Звична для вітчизняних підприємств модель управління, сформована в рамках адміністративно-командної системи, ґрунтувалася на зумовленості основних подій і процесів на багато років вперед. Сучасна економічна ситуація характеризується високим ступенем невизначеності й ризику, і власне плани і стратегії допомагають адаптуватися до змін навколишнього середовища. Перед підприємствами, що функціонують у сучасних умовах господарювання гостро постає питання виживання і ефективної діяльності у довгостроковій перспективі [2]. Таким чином проблема, яка розглядається – це необхідність розроблення усіма підприємствами економічної стратегії розвитку. Розроблення економічних стратегій розвитку підприємств стає все більше актуальним для українських підприємств, які перебувають в умовах сильної конкуренції як між собою, так і з іноземними корпораціями. В Україні наразі фіксують політичну нестабільність, недосконалість виробничої та соціальної інфраструктури недостатнє інформаційне забезпечення. Формування стратегії, спрямоване на отримання прибутку підприємством, створення умов для розвитку, допомагає «виживати» підприємству на сучасному ринку [3]. На даний час не існує загальноприйнятого та узгодженого визначення терміна «стратегія». Кожне визначення додає важливі елементи до

нашого розуміння стратегії, спонукаючи нас ставити фундаментальні питання про організації та їхній розвиток узагалі [1]. Згідно з поглядами класика стратегічного планування А. Чандлера, стратегія – це визначення основних довготермінових цілей та задач підприємства, прийняття дій і розподілу ресурсів, необхідних для виконання поставлених цілей [3]. На підприємствах України стратегічне планування майже не здійснюється і тому спеціалісти і керівники вітчизняних підприємств, не мають досвіду, знань та не знають переваг стратегічного планування. Одна з причин полягає в тому, що методи стратегічного планування, які використовуються у зарубіжній практиці, не адаптовані до вітчизняного ринку, і, як наслідок, результати їхнього використання виявляються не завжди задовільними. Українські економісти та менеджери активно використовують світовий досвід як в управлінні економікою, так і в управлінні підприємствами. Проте, просте копіювання іноземних стратегій поведінки, чи, навіть, доопрацювання і пристосування до вітчизняних умов не завжди призводить до бажаних результатів.

Висновки. Проблематика трансформаційних процесів, що відбуваються в українській економіці, вимагає власного наукового розв'язання сучасних економічних завдань. На нашу думку формування стратегії має базуватися на комплексному стратегічному аналізі та оцінці можливостей підприємства. Ефективна стратегія повинна бути обґрунтованою, гнучкою і мати можливість адаптуватися до змін навколишнього середовища. Важливою умовою досягнення успіху від стратегії є ретельний контроль за її реалізацією. Еволюція системи стратегічного управління в Україні має відбуватися не тільки шляхом наукових розроблень, а й шляхом використання практичного досвіду ведення бізнесу.

Джерела та література

1. Крочак М. С. Формування стратегій розвитку промислових підприємств в умовах невизначеності / М. С. Крочак // Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту. Серія: Економіка. 2017. № 1 (7). С. 85–90.
2. Сталінська О. В. Сучасні напрями та принципи стратегічного планування на вітчизняних підприємствах [Електронний ресурс] / О. В. Сталінська // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2015. № 2. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3950>
3. Chandler A. D. Strategy and Structure Chapters in the History of the American Industrial Enterprises / https://books.google.com.ua/books/about/Strategy_and_Structure.html?id=mKfjhPZTkB8C&redir_esc=y

Басараб В. В. – студент II курсу економічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Стрільчук Р. С. – к. іст. н., доцент кафедри аналітичної економіки та природо-користування СНУ імені Лесі Українки

Державне регулювання зайнятості населення в Україні: на прикладі Волинської області

Постановка проблеми: розвиток економіки в Україні визначається наявними людськими ресурсами, їх вміннями до ефективної праці, а також наявністю необхідних умов для її здійснення. Тому можливість займатися ефективною працею, забезпечення зайнятості та її регулювання можна розглядати як чинник забезпечення стійкого економічного зростання держави. Стійке економічне зростання розширює можливості зайнятості, приводить до скорочення безробіття, збільшення продуктивності праці та підвищення доходів працівників. Якщо економічне зростання не супроводжується збільшенням кількості робочих місць, підвищенням продуктивності праці та доходів, користь отримують тільки ті, хто працює, а у цілому відбувається зростання безробіття та збільшується розрив між зайнятими і безробітними.

Мета дослідження: дослідити сучасний стан зайнятості та запропонувати перспективи подальшого розвитку державної політики зайнятості населення.

Результати дослідження: погляди на роль держави в регулюванні зайнятості розглядали представники класичної теорії зайнятості (Д. Рікардо, Дж. С. Міль, А. Маршалл, А. С. Пігу) також З. П. Бараник, Д. П. Богині, В. С. Васильченко, В. М. Шамота [3, с. 544]. Зайнятість – діяльність громадян для задоволення особистих і суспільних потреб, що не суперечить законодавству і приносить, трудовий дохід [4, с. 338]. Сучасний механізм регулювання досить складний, органічно поєднує ринковий механізм саморегулювання економічних процесів і систему заходів державного сприяння зайнятості. Механізм регулювання зайнятості населення включає сукупність правових, адміністративних та економічних важелів, що реалізуються на рівні держави, регіону та господарюючого суб'єкта для досягнення цілей, визначених державними програмами зайнятості [1, с. 6–9]. В Україні одним із головних

інститутів державного регулювання зайнятості населення є Державна служба зайнятості [5, с. 6–12].

Державна служба зайнятості діє на підставі Закону України «Про зайнятість населення» та Положення «Про державну службу зайнятості», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 1991 року [2, с. 24]. За даними Державної служби статистики, рівень зайнятості у I півріччі 2017 року становив 56,0 %, а серед осіб працездатного віку – 64,2 %. Рівень безробіття становив 9,6 % економічно активного населення, у тому числі серед осіб віком 25–29 років – 11,4 %, а серед молоді до 25 років – 17,8 % економічно активного населення відповідного віку. У Волинській області кількість зайнятого населення у I півріччі 2017 р. становить 361,2 тис. осіб (56,0 %), а у 2016 р. – 37,4 тис. осіб (57,1 %). Кількість безробітних у I півріччі 2017 р. становить 53,0 тис. осіб (12,8 %), а у 2016 р. – 51,2 (12,1 %). Високий рівень безробіття серед молоді обумовлений тим, що значна частина молодих людей не має необхідних професійних навичок і досвіду роботи.

Серед основних причин недостатньої економічної активності населення найвагомішими є значне відставання ціни робочої сили від її вартості, незадовільні умови праці, недосконалість механізмів державної підтримки підприємницької ініціативи громадян та створення сприятливого підприємницького середовища. Залишаються гострими проблема зайнятості у малих містах, вугледобувних регіонах та сільській місцевості. Надзвичайно обмеженими є можливості працездатних сільських громадян отримати роботу в сільському господарстві, що пов'язано з існуючими проблемами розвитку цієї галузі [6, с. 200].

Висновки. Зайнятість – діяльність громадян для задоволення особистих і суспільних потреб, що не суперечить законодавству і приносить трудовий дохід. Рівень зайнятості населення у Волинській області 2017 р. порівняно з 2016 зростає на 1,1 %. Рівень безробітних 2017 порівняно з 2016 р. – зменшився на 0,7 %. За оцінками науковців, існування змін зайнятості населення пояснюється такими причинами: пошуки першого робочого місця, невідповідність рівня та якості отриманої освіти професійним обов'язкам, відсутність досвіду роботи; структурні зрушення в економіці, що виражаються у впровадженні нових технологій, згортанні виробництва в традиційних галузях; проблеми безробіття серед людей старшого віку тощо. До основних напрямів економічної політики в контексті забезпечення стійкого

економічного зростання України та Волинської області слід віднести: стримування відтоку капіталів за кордон, який спричиняє вилучення інвестиційних ресурсів з вітчизняного виробництва і скорочення робочих місць, та стимулювання їх припливу; формування інституту банкрутства, що сприяв би підвищенню мотивації до більш ефективних форм господарювання; проведення пільгової кредитної та податкової політики щодо підприємств, які збільшують кількість робочих місць і надають їх соціально незахищеним групам незайнятого населення.

Джерела та література

1. Анпілогова Ж. Д. Механізм функціонування ринку праці // Держава та регіони. 2006. № 2. С. 6–9.
2. Державна служба зайнятості України – Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття / М-во праці та соц. політики України. Держ. центр зайн. Київ, 2002. 24 с.
3. Экономическая теория: учеб. для студ. вуз. обуч. по экон. напр. и спец. / под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича. [3-е изд.]. СПб.: Питер, 2000. 544 с.
4. Ковальов П. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ: Знання, 2006. 338 с.
5. Маршавін Ю. М. Державна служба зайнятості як інституційний чинник ринку праці: шляхи підвищення функціональної ефективності / Ю. М. Маршавін // Економіка та держава. 2005. № 2. С. 6–12.
6. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісєєва, В. У. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.

Блеянюк М. О., Троневи́ч М. М. – студентки ІІІ курсу факультету економіки та управління СЛУ імені Лесі Українки;

Стрішенець О. М. – д. е. н., професор, завідувач кафедри аналітичної економіки та природокористування СЛУ імені Лесі Українки

Вплив трудової міграції на економіку України

Міграція населення – складний суспільний процес, що впливає на різні сторони соціально-економічного життя людства.

В умовах становлення ринкової системи господарювання і розвитку міжнародних процесів глобалізації, майже у кожній країні, тією чи іншою мірою, поширюються міграційні процеси, що включають міграцію висококваліфікованої робочої сили. Це, як правило, негативно впливає на економіку країн, з яких масово емігрують потенційні працівники [2].

Саме для нашої країни, міграція є особливою загрозою. Серед основних причин виникнення є:

- нестабільність економічної і політичної ситуацій країни;
- стрімке підвищенням рівня безробіття;
- етнічні та релігійні особливості;
- інші фактори.

Для України характерним є:

- велика кількість емігрантів (які щороку кількісно збільшуються);
- високий освітній рівень емігрантів, що, в свою чергу, призводить до втрати висококваліфікованої робочої сили, а також значної частини інтелігенції;
- недосконалість законодавчої бази, яка б могла врегулювати соціальне заохочення населення [3].

Серед основних причин трудової міграції можна виділити наступні:

- складне соціально-економічне становище (бідність, незабезпеченість робочими місцями, низький рівень реальної заробітної плати);
- значний розрив між рівнем розвитку України та інших країн світу (особливо це проявляється через нерівномірність процесу нагромадження капіталу в окремих країнах);
- диференціація цін на аналогічні види товарів та послуг, зокрема, різниця між оплатою однорідної за кількісними і якісними показниками праці в різних країнах;
- практична відсутність перспектив застосування своїх інтелектуальних, творчих здібностей у різних сферах господарства, а також ряд причин гуманітарного, культурного, екологічного, психологічного, правового порядку, які будуть посилюватися в міру вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку країн;
- суттєва незбалансованість між обсягами і структурою попиту на молоду робочу силу та обсягами і структурою її пропозиції [1].

За оцінками Держслужби зайнятості, на даний момент, за кордоном працює понад 5,5 млн українців.

Деякі європейські країни активно заохочують приплив трудових мігрантів, в тому числі і з України. Масовий відтік українців на

роботу в сусідні країни сприяє зростанню економіки і добробуту цих країн, але при цьому погіршується економічна, демографічна і соціальна ситуація в Україні.

Яскравим прикладом, може бути Польща, яка має серйозні проблеми з внутрішніми трудовими ресурсами. Рівень заробітної плати там, в 5 разів вищий, ніж в Україні. А лояльний клімат для працевлаштування іноземців зробив цю країну найбільш привабливою для працівників українців.

З 2013 року кількість українських мігрантів на території Польщі зросла в 6,5 разів, а вже у 2016 році було видано 1,3 млн запрошень на роботу.

За даними соціопитування соціологічної групи «Рейтинг», більш ніж 36 % всіх опитаних виїжджали на роботу в Польщу, 25 % – в Росію, 5 % працювали в Чехії та Німеччині, 3 % – в Італії, а решта – в інших країнах, переважно Західної Європи.

Мігранти зазвичай виконують просту фізичну роботу, що не вимагає кваліфікації (70,7 %). Громадяни України найчастіше задіяні в:

- домашніх господарствах (37,6 %);
- будівельних і ремонтних роботах (23,6 %);
- аграрному секторі (19,3 %) [4].

Кожен п'ятий українець у сусідній країні працює в сільському господарстві. Як правило, це робота на невеликих фермерських господарствах, найчастіше – збирання врожаю ягід і фруктів.

На сьогодні, вже відчуваються наслідки масового відтоку працездатного населення. Крім того, останнім часом посилюється виїзд за кордон освічених і талановитих молодих людей, від яких багато в чому залежить майбутній успіх нашої країни. У такій демографічній та міграційній ситуації Україні, в перспективі, буде вкрай важко вийти на стійке економічне зростання.

Важелі впливу на зменшення міграційних процесів знаходяться в систематизації місцевої та державної влади. Серед них варто виділити наступні заходи :

- затвердження ефективної нормативно-правової бази;
- ведення соціальної політики щодо захисту безробітного населення;
- створення нових робочих місць;
- сприяння малому та середньому бізнесу [5].

Джерела та література

1. Вишнеvsька О. А. Сучасна міжнародна трудова міграція та державна міграційна політика // Статистика України. 2008. № 2. С. 87–91.
2. Зуй М. М. Особливості сучасних міграційних процесів // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. Київ: КНЕУ, 2008. С. 94–97.
3. Нітова М. А. Особливості міграції населення України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.rusnauka.com
4. www.ukrstat.gov.ua. – офіційний сайт Державного комітету статистики України.
5. Стрішенець О. М., Ліщук В. І., Єлісєєва Л. В. Економічна теорія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2013. 240 с.

Бобрівник Р. В., Кравець Д. М. – студенти
IV курсу факультету економіки та управління
СЛУ імені Лесі Українки;

Проць Н. В. – к. е. н., доцент кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
СЛУ імені Лесі Українки

Проблеми фінансового забезпечення охорони здоров'я

Постановка проблеми. Існуюча система охорони здоров'я в Україні є застарілою та повільно імплементує в себе міжнародні набуття зміцнення системи охорони здоров'я, що в свою чергу, обмежує доступ усіх громадян до надання медичної допомоги належної якості.

Головними проблемами фінансового забезпечення системи охорони здоров'я, є: системна корумпованість галузі; неефективність витрачання бюджетних коштів; несправедливість розподілу коштів і медичних послуг; фінансова обмеженість громадян у випадку хвороби; низький рівень оплати праці медичного персоналу. Основною проблемою фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я є недостатнє бюджетне фінансування. Саме через недостатні обсяги фінансування й нераціональне використання наявних фінансових ресурсів, орієнтованих на утримання закладів охорони здоров'я, а не задоволення потреб населення в наданні медичної допомоги, призвело до того, що сучасна система охорони здоров'я характеризується низькою якістю медичних послуг і відсутністю мотивації медичних кадрів до якісної праці [1].

Мета дослідження – визначення проблем системи фінансування охорони та основних положень щодо реформування її фінансового забезпечення.

Результати дослідження. Забезпечення населення лікувально-профілактичною допомогою високої якості та в достатньому обсязі залежить від адекватності матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, професіоналізму й кваліфікації лікарів та фінансового забезпечення.

Фундаментальними цілями функціонування системи охорони здоров'я є:

- забезпечення рівного й справедливого доступу до медичних послуг: громадяни повинні мати доступ до певного гарантованого мінімального рівня послуг, у межах якого медична допомога повинна надаватись залежно від потреби хворого в ній, а не залежно від здатності хворого за неї платити. Крім того, громадянам повинен бути забезпечений певний ступінь захисту від фінансових наслідків хвороби, і плата за цей захист повинна залежати від доходу особи, а не від індивідуального ризику;

- забезпечення мікроекономічної ефективності: якість допомоги й ступінь задоволення пацієнтів повинні бути максимально можливими при мінімально можливих затратах ресурсів. Макроекономічний контроль за видатками у сфері охорони здоров'я: сектор охорони здоров'я повинен поглинати «розумну» частку ВВП. Хоча сам по собі факт високого рівня видатків на охорону здоров'я або їх швидкого зростання ще не може бути виправданням для їх обмеження, воно може стати необхідним, коли державна політика або недосконалість ринку у сфері охорони здоров'я приводитимуть до надмірного постачання послуг [2].

Протягом усього періоду незалежності держава декларувала необхідність реформування фінансового забезпечення охорони здоров'я. Однак в Україні досі немає чітко визначеного обсягу державних гарантій щодо забезпечення громадян безоплатною медичною допомогою. Наразі відбувається медична реформа, ціллю якої є також реформа фінансування медицини.

До реформування в Україні медичні заклади фінансувались, як колись у Радянському Союзі. Тоді кошти виділялися на кадри й ліжка, отож, чим більше їх було, тим більше грошей діставалось. Говорити про якусь економічну ефективність такої системи немає

підстав [3, 102]. В результаті реформування медичні заклади мають перетворитися на автономні суб'єкти господарської діяльності, що отримуватимуть оплату за результатами своєї діяльності, тобто за фактично надану ними пацієнтам медичну допомогу. Це дозволить продуктивніше розподілити кошти та запровадити принцип «гроші ходять за пацієнтом». Кошти, які держава виділить на первинну медицину, будуть внесені в бюджетну програму «Первинна медична допомога». Головним розпорядником цих коштів буде Міністерство охорони здоров'я (МОЗ), а згодом – Національна служба здоров'я України (НСЗУ).

Тому, система фінансового забезпечення охорони здоров'я потребує реальних змін, особливо щодо створення стійкої і стабільної системи фінансування, пошуків додаткових стабільних джерел фінансування, раціонального використання наявних ресурсів

За новою моделлю, з національного рівня фінансуватиметься програма медичних гарантій, тоді як кошти місцевих бюджетів будуть спрямовані на забезпечення роботи системи, а також на запровадження місцевих програм. Тобто реформа дозволить повністю реалізувати ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування», де зазначено, щодо повноважень місцевого самоврядування належить управління закладами охорони здоров'я, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення, організація медичного обслуговування та харчування в комунальних оздоровчих закладах, забезпечення в межах наданих повноважень доступності і безоплатності медичного обслуговування на відповідній території, а також розвиток усіх видів медичного обслуговування, зокрема – мережі закладів охорони здоров'я та сприяння підготовці й підвищенню кваліфікації спеціалістів.

Висновки. Реформування фінансового забезпечення охорони здоров'я дозволить зробити більш ефективним розподіл коштів державного та місцевих бюджетів, використовуючи досвід країн Європейського Союзу, та це може призвести до підвищення якості надання медичних послуг загалом.

Джерела та література

1. Когут І. А. Проблеми та перспективи фінансування системи охорони здоров'я [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znptdau_2013_1_1_32.pdf

2. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я. Уроки для України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/14_reviewbook_uk.pdf
3. Найштетік В. Економічні проблеми і концепція розвитку охорони здоров'я в Україні / Володимир Найштетік; Українська академія наук. Відділ економіки і управління. Донецьк: Видавець Заславський О. Ю., 2009. 158 с.

Боричевська І. Г. – студентка II курсу економічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Бегун С. І. – к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту СНУ імені Лесі Українки

Загрози демографічної безпеки в Україні

Постановка проблеми. Демографічні процеси є одними із визначальних для забезпечення стабільного та безпечного розвитку країни. Першочерговими інтересами держави повинні бути саме проблеми демографічного розвитку, які є фактором і водночас результатом її функціонування. Зараз Україна перебуває на стадії депопуляції, тому питання демографічної безпеки є надзвичайно актуальними.

Мета дослідження. Обґрунтування сутності демографічної безпеки, а також систематизація реальних та потенційних демографічних загроз у сферах чисельності і статевовікової структури населення, народжуваності та смертності, тривалості життя населення і міграції.

Результати дослідження. Демографічна безпека є складовою національної безпеки, яка являє собою підтримку комплексу соціальних, культурних та інших цінностей сучасного суспільства, наявність державних та інших механізмів, здатних адекватно реагувати на неминучі, в тому числі раптові, соціальні зміни. Забезпечення демографічної безпеки є одним з аспектів її формування і полягає в створенні умов для безпечного функціонування демографічної системи та забезпеченні національних демографічних інтересів [3].

Забезпечення демографічної безпеки має перед собою низку завдань, серед яких можна виділити протидію нелегальній міграції, сприяння повернення українців на батьківщину, підвищення державних мінімальних соціальних стандартів тощо.

Демографічна ситуація, яка склалася на сьогоднішній день, має чимало загроз як демографічній безпеці, так і економічній в цілому. Серед них виділяють такі:

- за даними Державної служби статистики України за 2017 рік кількість живонароджених у січні–листопаді 2017 р. становила 336,5 тис. осіб, померлих – 525,9 тис. осіб.
- Україна має один з найнижчих рівнів народжуваності у світі;
- середня тривалість життя населення в Україні складає 71,4 роки, в той час коли середня тривалість життя у Європі – 81 рік;
- рівень дитячої смертності в Україні (у віці до 1 року) вдвічі вищий за середній в Європі;
- спостерігається надвисока смертність чоловіків працездатного віку;
- Україна має один з найнижчих рівнів народжуваності у світі: для підтримання стабільної чисельності населення народжуваність повинна бути майже удвічі вищою [2].

Окрім того, демографічна ситуація України є однією з найскладніших у Європі. Як результат, існує проблема зайнятості населення. Рівень безробіття населення працездатного віку у 2017 році склав 9,7 %, у той час як небезпечним рівнем безробіття вважається 10 % [1].

Добробут значної частини населення погіршується внаслідок низького рівня життя та заробітної плати, що обтяжує отримування більше однієї дитини в сім'ї, а це дає вагомий вплив на відтворювальні процеси. Також зазначенні фактори змушують населення мігрувати, що спричиняє втрату кваліфікованих кадрів, що в свою чергу створює проблему на ринку праці.

Висновки. Аналізуючи стан демографічної ситуації в Україні та чинники, що на неї впливають зрозуміло, що загроза демографічній безпеці існує. Для розв'язання наявних демографічних проблем в Україні необхідно більш детально дослідити демографічні загрози та розробити заходи щодо їх усунення. Перш за все, це повинні бути соціально-економічні чинники, а також формування державної демографічної політики, інституційних перетворень, що усунуть або пом'якшать вплив факторів, що впливають на демографічну безпеку.

Джерела та література

1. Основні показники ринку праці [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Перебейнос О. М. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: Державно-управлінський аспект [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/7/03.pdf>
3. Природний рух населення у 2016 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ds/pp/pp_u/pp1216_u.html

Боричевська І. Г. – студентка II курсу економічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Івашко О. А. – к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування СНУ імені Лесі Українки

Щодо питання офшорної діяльності

Постановка проблеми. Неможливо уявити сучасну економіку без офшорного бізнесу. Підприємці, в пошуках шляхів мінімізації податків, все частіше схильються до створення офшорних компаній, внаслідок чого кількість податкових надходжень до бюджету зменшується. До того ж, українські підприємства є одними з лідерів за кількістю створених офшорних компаній. Разом з тим, існує чимало проблем, які потребують вирішення.

Мета дослідження – вивчення сутності офшорних зон та визначення їх впливу на економіку України.

Результати дослідження. Термін «офшорна зона» означає країну з низькою або нульовою податковою ставкою на прибуток, визначений рівень банківської або комерційної таємниці і мінімальною або повною відсутністю резервних вимог центрального банку чи обмежень по конвертованості валюти [3]. Ці зони є вигідними для країн, в яких вони розташовані, проте для інших країн вони мають ряд негативних наслідків, серед яких можемо виділити: відтік капіталу, уникнення сплати податків, розвиток тіньової економіки та порушення стабільності економіки країни.

Заплановані урядом економічні реформи в Україні покликані забезпечити зайнятість населення нашої держави, збільшити доходи та зміцнити бюджет держави. Для цього необхідно відкривати нові підприємства, стимулювати вже існуючі, оновлювати обладнання, тощо. Це все потребує фінансових ресурсів. Протягом останніх років

український капітал активно виводиться в офшори. Однак важко визначити скільки точно грошей осідає в офшорних центрах, оскільки значна їх частина виводиться нелегально.

Проблема незаконних офшорних операцій набула в Україні особливо важливого значення. Причиною ситуації, яка склалася, є велике податкове навантаження, несприятливий інвестиційний клімат, а також той факт, що офшорні схеми використовуються для відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом.

На міжнародному рівні контроль за офшорними зонами здійснює OECD та міжурядова організація FATF, яка займається розробкою світових стандартів у сфері протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму, однак її основний інструмент – рекомендації, тому радикальної протидії вона не здійснює [2]. В Україні питання офшорних зон регулюється, міжнародним законодавством. Н. І. Морозюк у своїй праці зазначив, що офшорний бізнес потрібен будь-якій країні, але під пильним контролем держави, основою якого має бути досконале нормативно-правове регулювання офшорних відносин [1, 17]. Про неефективність заходів нашої держави у плані боротьби із нелегальним відмиванням капіталу свідчить той факт, що Україна перебуває у так званому «чорному списку» FATF. В подальшому це може загрожувати країні погіршенням міжнародних відносин, а також фінансовими санкціями.

Висновки. Таким чином, питання діяльності офшорних зон та їх регулювання в Україні є досить актуальним на сьогодні. Вітчизняна економіка потерпає від їх негативного впливу, а держава на даному етапі не в змозі забезпечити належного контролю за обсягами виведення фінансових ресурсів в офшори. Тому існує реальна загроза економічній безпеці країни. Через недостатню досвідченість стосовно роботи з офшорами, Україні було б доречно використовувати досвід іноземних країн, які мали та успішно побороти такі ж проблеми. Окрім того, можна об'єднати зусилля з країнами, в яких на сьогодні існує така проблема, оскільки самотужки подолати негативні наслідки, які несе за собою діяльність офшорних зон досить складно.

Джерела та література

1. Морозюк Н. І. Офшор-експрес // Природа офшорного бізнесу. 1999. № 7. С. 17–19.
2. Офіційний сайт FATF [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/>
3. Розвиток офшорних центрів та їх вплив на економіку України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/>

Боричевська І. Г. – студентка II курсу економічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Лялюк А. М. – к. е. н., доцент кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства СНУ імені Лесі Українки

Маркетингові дослідження реклами в Україні на предмет наявності гендерної дискримінації

Постановка проблеми. Реклама є потужним засобом інформаційного впливу. Вона формує у потенційних споживачів купівельні переваги та вподобання, а також сприяє встановленню стандартів соціально-рольової поведінки серед різних груп населення. Український рекламний ринок переповнений продукцією, яка не відповідає стандартам чинного законодавства, трапляється все більше скарг від громадян та різних громадських організацій стосовно захисту суспільної моралі. У них фігурують питання стосовно гендерної дискримінації в рекламі. Дані проблеми неодноразово піднімалися в працях таких науковців, як О. Смирнова, Н. Точилєнкова, Т. Михальнюк, І. Лирик [3, 4].

Мета дослідження. Метою даної роботи є аналіз українського ринку рекламних послуг, вивчення проблем гендерної дискримінації в даній сфері та можливих шляхів її вирішення.

Результати дослідження. У статті 8 Закону України «Про рекламу» передбачено: «У рекламі забороняється вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду та характеру занять, місця проживання, з інших обставин, або такі, що дискредитують продукцію інших осіб» [2]. Проте, Закон не містить жодної статті, яка була б спрямована на незадоволеність проявами сексизму та різних гендерних стереотипів.

Згідно з українським законодавством, дискримінація за ознакою статі (або «сексизм») – це дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків [1].

Питання, яку ж рекламу вважати дискримінаційною, досить суперечливе. В загальних рисах це є реклама, яка візуалізує людину, як прикрасу, в якій всіляко використовується сексуальність людини чи міститься натяк на статеві стосунки або на нижчу роль однієї статі порівняно з іншою. Найчастіше для того, щоб привернути увагу споживачів, використовують в рекламі жінок, як сексуальний об'єкт. При цьому втрачається зв'язок між товаром та його рекламою. До того ж, не завжди можна отримати бажаний результат від такої реклами. Це також може загрожувати втратою іміджу та рядом інших негативних наслідків.

В зарубіжних країнах ведеться активна боротьба із дискримінацією жінок в рекламі. Проводиться безліч досліджень. Так, за статистикою Advertising Standards Canada, на 2016 рік 67 % покупців (і 77 % жінок) з меншою вірогідністю придбають продукт із сексистською рекламою. А також, 40 % опитаних жінок не ідентифікують себе з рекламними образами [3]. В Україні подібні дослідження не проводилися, але поза сумнівом, що сексизм викликає негативну реакцію у більшості громадян, бо він є неприйнятним для кожної цивілізованої і адекватної людини.

Вітчизняна реклама показує нам жінку як сексуальний об'єкт, або ж таку, що постійно намагається удосконалити своє тіло, а оскільки це набуває масового характеру, то, як наслідок, формуються певні ідеали, яким намагаються слідувати інші жінки. У своєму прагненні досягнення нав'язаного ідеалу дівчата нерідко впадають у крайнощі: відомо, що близько 20 % дівчат у погоні за стрункою фігурою зазнають серйозних розладів психіки та підривають власне здоров'я [4]. Також, відбуваються зміни у системі цінностей жінок: інтелект та певні здібності поступаються тілу, сексуальності тощо.

Якщо говорити про роль жінок в рекламі, то найчастіше вони виступають в якості «етикетки», гарного доповнення. Особливо це простежується в рекламі товарів, які спрямовані на чоловічу аудиторію. Жінці приписується роль об'єкта бажання та споглядання, а чоловіки в свою чергу є суб'єктами оцінювання, дії. Одна стаття ставиться вище іншої, що є неприйнятним в будь-якому суспільстві.

Висновки. Інформаційний простір є надзвичайно важливим способом впливу на свідомість громадян, тож він не повинен містити жодних елементів, що натякають на гендерну дискримінацію. Проблеми сексизму в українській рекламі потребують негайного вирі-

шення. Це повинно відбуватись за допомогою усіх можливих засобів. Це може бути правове регулювання змісту рекламної продукції (зокрема нормативно-правова база стосовно дотримання гендерної рівності потребує удосконалення), надання виробникам даної продукції повної інформації стосовно гендерної дискримінації, тощо. Одним із способів вирішення проблеми може бути використання європейського та світового досвіду. Прикладом може слугувати діяльність Гендерного інформаційно-аналітичного Центру «Крона», який, залучивши низку спеціалістів, розробив посібник для журналістів, де фахово та доступно викладено проблему сексизму в ЗМІ та запропоновано практичні рішення для уникнення стереотипного представлення жінок і чоловіків.

Джерела та література

1. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 13 травня 2014 року N 1263-VII.
2. Закон України «Про рекламу» із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 16 листопада 2017 року N 2210-VIII.
3. Сексизм у рекламі. Чому треба перестати використовувати тіло [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://update.com.ua/likbez_tag925/seksizm-u-reklam-chomu-treba-perestati-vikoristovuvati-tlo_n3631
4. Гендерні аспекти реклами: сексизм як негативний чинник формування гендерних відносин в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.academia.edu/6544504/>

Бурик Ю. Р. – студент II курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Рудик Н. І. – к. е. н., доцент кафедри обліку та аудиту СНУ імені Лесі Українки

Стан розвитку франчайзингу в провідних країнах світу порівняно з Україною

Постановка проблеми. На сьогодні інтернаціоналізація комерційно-виробничих структур виражена в такій маркетинговій стратегії

як франчайзинг. Для більшості провідних країн світу це є чи не єдина форма просування своїх товарів та послуг в інші країни, яка характеризується різким зростанням їх капіталізації без ризиків для себе.

Мета дослідження – відшукування шляхів покращення франчайзингу в Україні.

Результати дослідження. Дослідження франчайзингу зустрічаються в працях багатьох вчених, зокрема в працях таких вітчизняних науковців, як В. В. Дергачова, О. Є. Кузьміна, А. К. Костюка, І. В. Рикова, В. І. Широбокова, В. В. Шкромади та В. І. Ляшенко.

Франчайзинг – це форма співпраці між двома сторонами, з одного боку юридичною особою яка володіє відомою торгівельною маркою чи інноваціями, а друга бажає використовувати її бренд та технології. Дана форма співпраці полягає не тільки в продажі права користуватися брендом компанії, а й являє собою велику систему ведення та функціонування бізнесу.

Багато називає франчайзинг «бізнесом під ключ», оскільки покупець отримує цілу низку пунктів та порад, які поетапно координують суб'єкта господарювання у якому напрямку йому потрібно рухатися до поставлених цілей того чи іншого виду бізнесу.

Найбільшу популярність франчайзинг здобув у США де 80 % підприємств працюють по франшизі. Тим часом в Європі даний показник сягає 67 %, а в Україні лише 23 %. Світовий франчайзинг найбільш поширений у таких галузях: фаст-фуд 20 %, роздрібна торгівля – 15 %, сфера послуг близько 20 %, а найнижчі щаблі з найменшим попитом займають автомобільні перевезення та обслуговування – 8 %, а також будівництво – 7 % [2].

Найбільших топ-10 світових франшиз пропонують такі компанії, як SUBWAY, McDonald's, KFC, Burger King, 7 Eleven, Hertz, Pizza Hut, Ace Hardware Corporation, Wyndham Hotel and Resorts, Group Casino [1, с. 123].

В Україні ситуація відносно франчайзингу значно гірша ніж на світовому ринку, але за останнє десятиліття прослідковується динаміка покращення ситуації. З 2008 р. по 2014 р. попит на франчайзинг зріс на 380 %, кількість франчайзерів збільшилась з 240 до 567, кількість франчайзингових об'єктів зросла з 14 700 до 31 750, а кількість міжнародних франшиз світових брендів в Україні збільшилась з 38 до 187 [3, с. 124].

Перша франчайзингова точка інформаційної системи «Компас» почала працювати в Україні у 1993 року. Її штаб-квартира знаходиться в Нідерландах. Дещо пізніше на ринку з'явилися ресторани мережі McDonalds. Перший український ресторан цієї американської мережі було створено у Києві. Згодом українські підприємці збагнули переваги франчайзингової діяльності. 1999 року у Києві була відкрита перша вітчизняна франчайзингова точка. Нею була піцерія «Піца Челентано».

Слід зазначити, що в Україні станом на липень 2016 р. в галузі роздрібною торгівлі більше 60 % франчайзингових об'єктів працюють під брендами 5 найбільших франчайзерів: «Наша Ряба» (2,6 тис. об'єктів), «Гаврилівські курчата» (1,3 тис. об'єктів), «Цифротех» (801 тис. торгових об'єктів), «Том Фарр» (277 об'єктів торгівлі), «Наш Край» (161 супермаркет). В сфері послуг «Нова Пошта» (перевищує 2 тис. об'єктів), страхова компанія «Універсальна» (1,8 тис. об'єктів), мережа хімчисток «Експер-клінінг» (1400 хімчисток). В мережі харчування «Піца Челентано» – 163 об'єкти [3].

Висновки. Отже, враховуючи вище сказане, зрозуміло що система франчайзингу вважається міждержавною системою збуту товарів та послуг, роль та значення якої і надалі збільшуються в процесі переймання досвіду розвинутих країн. Україна поки що не займає чільне місце. Серед основних гальмівних чинників переймання франчайзингового досвіду варто відзначити наступні: недосконалість політики заохочування підприємств різних видів до системи франчайзингу; застаріла матеріальна та технічна база; непрозорість податкового законодавства.

Джерела та література

1. Добрянська Ю. О., П'ясечна А. В., Косар Н. С. Дослідження сучасного стану франчайзингу в Україні та світі / Ю. Д. Добрянська, А. В. П'ясечна, Н. С. Косар // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 7. С. 122–126.
2. Про франчайзинг [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://franchisegroup.com.ua/about-company/franchising/>
3. ТОП 10 франшиз, происхождением с Украины [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://greens_idea.com/blog/professionalnoe-prodvizhenie-franshizyi-biznes-po-prodazhe-biznesa.html

Бурик Ю. Р., Якимчук М. Р. – студенти
II курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;

Стрішенець О. М. – д. е. н., завідувач кафедри
аналітичної економіки та природо-
користування СНУ імені Лесі Українки

Суть культурних та креативних індустрій, як індикаторів росту регіону

Постановка проблеми. Розширення меж ринкового спрямування активізує різноманітні види підприємництва. Особливої ваги, на сьогодні заслуговує культурне та креативне підприємництво, яке активізує соціальні, демографічні, культурні та територіальні індикатори розвитку регіону. Волинь маючи значний територіальний, ресурсний потенціал, працездатне населення, має всі підстави для розвитку креативного підприємництва.

Мета дослідження – аналіз складових культурних та креативних індустрій в економічному розвитку Волинського регіону.

Результати дослідження. За думкою вчених під «культурними та креативними індустріями» ми розуміємо сукупність поглядів, ідей, тенденцій і напрямів сучасного розвитку економіки, що характеризується органічним поєднанням та використанням знань, інформації та творчості (креативності) [2].

На Волині проводиться безліч заходів наукового та популяристичного спрямування, відносно цікавих заходів та креативних просторів, які забезпечують обмін інформації між студентами та молоддю щодо інновацій різного роду.

Кожного року у Волинській області проводиться науково-дослідний фестиваль «Наукові пікніки». Метою даного дійства є залучити якомога більше громадян міста до участі у захоплюючих дослідках та цікавих експериментах. На даному дійстві, яке відбувається у центрі міста, кожен охочий має змогу долучитися та взяти участь безпосередньо у проведенні дослідів із різних галузей науки, таких як: хімії, біології, психології, робототехніки, фізики тощо. Захід відбувається за підтримки Луцької Міської Ради та місцевого самоврядування. Даний захід спрямований в більшості на загальний розвиток його відвідувачів та заохочує людей отримувати нові знання та прак-

тичні навички щодо побутових питань з якими кожного дня зіштовхуються люди.

Ще одним з найбільш цікавим та корисним заходом міста Луцька являється «ЯрФест», так званий науковий ярмарок області. Даний захід являє собою широкий спектр надання різної інформації Східно-європейським національним університетом імені Лесі Українки. На дійстві можна прийняти участь у флешмобах, які значно привертають увагу молоді, отримати майстер класи із флористики, виготовлення декоративних прикрас, бісероплетіння та акваріумістики. На даному заході також існує можливість ознайомитися із факультетами найбільшого на Волині університету. Всі вони проводять зустрічі із студентами та школярами, а також ознайомлюють майбутніх абітурієнтів із правилами вступу та навчання на факультеті.

Для поціновувачів гастрономічних свят у Луцьку проводиться щорічний «Lutsk Food Fest» у Луцькому замку. Фестиваль являє собою продаж вуличної їжі та напоїв для жителів міста у історичному куточку нашого міста, що у свою чергу поєднує відпочинок та культурне збагачення людей. Поєднання місця відпочинку з драйвовою музикою у історичному надбанні, можна вважати однією із новітніх креативних інновацій нашої області [1].

Також у Луцьку створили сучасний навчально-сервісний центр «Academ-Business Hub». Даний заклад був створений для проведення різного року хабів та хакатонів. Там студенти можуть знайти відповіді на запитання, які будуть стосуватися їх бізнес-ідей та втілити ці ідеї якомога швидше у реальність [3].

Висновки. З огляду на важливість культурного та економічного потенціалу регіону, креативне підприємництво має розвиватися і надалі. Основними аспектами його вдосконалення має бути інвестиційна, соціальна та популяристична підтримка як регіону так і національної економіки.

Джерела та література

1. Луцьк Фуд Фест 2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/culture/foto-z-pershoho-dnia-Lutsk-Food-Fest-2017/>
2. Павлов К. В. Стан та перспективи інвестицій нового розвитку міста Луцьк / К. В. Павлов, М. О. Величко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія «Економічні науки». 2011. № 22 (219). С. 25–30.
3. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] О. М. Стрішенець, Л. В. Єліссєєва, В. І. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.

Власік Д. І. – студентка V курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки

Податок на прибуток чи податок на виведений капітал

Постановка проблеми. Податок на прибуток є загальнодержавним податком в Україні. На сьогодні у Податковому кодексі є багато недоліків, податкова система України є однією з найгірших у світі, тому потребує багато доопрацювань. Проблемами діючої системи оподаткування прибутку є: накопичення збитків підприємствами; великі компанії, з метою уникнення оподаткування, використовують агресивні схеми податкового планування; існує ряд відмінностей у податковому та фінансовому обліку щодо податку на прибуток. Для покращання інвестиційного клімату та забезпечення економічної свободи українському бізнесу необхідно впроваджувати податкові реформи та вдосконалювати податкову політику.

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення проблем оподаткування прибутку, розглянути перспективи реформування податку на прибуток у податок на виведений капітал.

Результати досліджень. Податкова політика – це система заходів держави у сфері встановлення й стягнення податків, які відображають спрямованість і ступінь державного втручання в економіку [1, 22].

За висновками міжнародних експертів, що пояснюють низькі позиції Української економіки в міжнародних рейтингах, основними проблемами, на виправлення яких першочергово потрібно орієнтувати реформування податкової системи, є велика кількість обов'язкових платежів, надмірний тиск на оплату праці, неврегульованість надання податкових пільг, часті зміни законодавства [2].

Одним з недоліків оподаткування прибутку підприємств є визначення податку на прибуток шляхом множення ставки податку на позитивний фінансовий результат (прибуток), який складно перевірити, оскільки контроль за правильністю його визначення вимагає великого штату кваліфікованих податківців.

Негативним є також те, що у фінансовому обліку прибуток визначається шляхом зіставлення доходів і витрат, визнаних і оцінених згідно з Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського

обліку. За податковим обліком фінансовий результат до оподаткування визначається шляхом зіставлення доходів і витрат, але з урахуванням положень Податкового кодексу України. Відповідно до цих документів є ряд відмінностей щодо розрахунків фінансового результату. Тому виникають податкові різниці – тимчасові та постійні, що призводить до складностей при складанні фінансової звітності. Починаючи зі звітних періодів 2013 року, платники податку на прибуток подають фінансову звітність з урахуванням податкових різниць, відповідно до підрозділу 4 розділу XX Податкового кодексу України [3].

На початку жовтня 2017 року Верховною Радою України було схвалено Законопроект № 1797, яким передбачається скасування податку на прибуток та заміна його податком на виведений капітал. Основна мета законопроекту є здійснити новий підхід до системи оподаткування, зробити її ліберальною, зрозумілою та простою.

Вперше концепцію лібералізації податкового законодавства було представлено податковим комітетом, який очолювала Ніна Южаніна, у законопроекті № 3357 у жовтні 2015 року. Ця модель оподаткування з 2000 року працює в Естонії, яка в рейтингу Doing Business за легкістю ведення бізнесу займає 12 місце (для порівняння, Україна – 80-те) [4]. У 2018 році Латвія замість податку на прибуток запровадила податок на розподілений капітал, у Грузії цей податок введений у 2017 році.

Основним положенням законопроекту є запровадження оподаткування прибутку, розподіленого у формі дивідендів і прирівняних до них платежів та відмова від податку з доходів нерезидентів. Прибуток, отриманий підприємством, оподатковується тоді, коли він виплачується власникам у формі дивідендів і прирівняних до них платежів. Це є позитивно, оскільки дозволить показувати реальний прибуток та звітність підприємств, податок на прибуток стане максимально справедливим і економічно доцільним для платника.

У 2018 році податок на прибуток становить 18 %, а для підприємства, що має іноземні інвестиції при виплаті дивідендів на користь материнської компанії-нерезидента додатково сплачується податок з доходів за ставкою до 15 % (фактично від 0 до 10 %). Таким чином, податкове навантаження на такого підприємства може становити до 25 % [5].

Згідно з законопроектом ставка податку планується у розмірі 15 % – для дивідендів, 20 % – для прирівняних платежів, 5 % – для в

коштів, сплачених протягом податкового (звітного) кварталу на виконання боргових зобов'язань (за будь-якими кредитами, позиками, депозитами, операціями РЕПО, зобов'язання за договорами фінансового лізингу та іншими запозиченнями за кожним окремим договором у вигляді процентів. Для запобігання виведення сум без податків, передбачено зменшення податку в зв'язку з виплатою дивідендів на податки на майно. Це дозволить піднімати податки на майно, але залишати таке підняття нейтральним для бізнесу в разі розподілу дивідендів [6].

Для перевірки бази оподаткування податку на прибуток ДФС здійснює ретельний аналіз фінансового результату платника податку, що потребує багато часу та кваліфікованих фахівців. База оподаткування податку на виведений капітал відповідає ціні операції. Тобто фактично значно скорочується кількість інформації, що перевіряється, а також створюються умови для автоматичного контролю за операціями в грошовій формі без втручання в роботу підприємства, що потребує мінімальної кількості співробітників фіскальної служби. Це досягається за рахунок отримання податковими органами узагальненої інформації про транзакції платника з неплатниками. Адміністрування як для держави, так і для платника податку буде простіше і ефективніше в зв'язку зі значно меншим впливом людського фактора.

Однак, у перший рік дії нового податку можуть суттєво зменшитися надходження до бюджету. Тому зважаючи на нестабільну макроекономічну та фінансову ситуацію в Україні, впровадження податок на виведений капітал потребує розробки комплексного плану компенсації негативного впливу на бюджет.

Висновки. Отже, наявний ряд проблем, притаманний українській економіці вимагає конструктивних змін діючої системи оподаткування в напрямку її лібералізації. Тому заміна податку на прибуток податком на виведений капітал стане стимулом для бізнесу реінвестувати кошти у виробництво та розвиток підприємств, спростить правила оподаткування та процедуру адміністрування податку на прибуток.

Джерела та література

1. Суспільні фінанси України: навч. посіб. / М. І. Карлін, І. О. Цимбалюк, Н. В. Ткачук [та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Карліна, канд. екон. наук, доц. Н. В. Проць. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 304 с.
2. Ганяйло О. М. Проблемні аспекти обліку податку на прибуток [Електронний ресурс] / О. М. Ганяйло, О. М. Колеснікова [Електронний ресурс]. Режим

доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Ganiailo,%20Kolesnikova.pdf

3. Цимбалюк І. О. Податкова система України в умовах загострення міжнародної податкової конкуренції [Електронний ресурс] / І. О. Цимбалюк // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 трав. 2013 р.) / відп. ред. Л. Ліпич. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2013. С. 172–174. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/2907>
4. Податок на виведений капітал vs податок на прибуток: про що сперечаються «у верхах» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ009509
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями, в редакції станом на 21.09.2017 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/nk>
6. Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Проект%20Закону%20України%20-%20ПнВК%20\(1\).pdf](https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Проект%20Закону%20України%20-%20ПнВК%20(1).pdf)

Галянт С. Р. – аспірант другого року
навчання, спеціальності 051 «Економіка»
СЛУ імені Лесі Українки

Передумови генезису української інституціональної економічної теорії

Постановка проблеми. Вивчення процесу формування і розвитку економічної теорії у тій чи іншій країні дозволяє зрозуміти причини існування в різних країнах економічних шкіл, напрямків економічної науки. Це допомагає з'ясувати специфіку економічних проблем і, разом з тим, зв'язки національної економічної думки із світовою. Названа тема особливо актуальна в Україні, де відбувається реформування економіки на ринкових засадах. Вагомий внесок зробили такі вітчизняні науковці як В. Д. Базилевич, Т. В. Гайдай, Н. І. Гражевська, П. М. Леоненко, А. О. Маслов, Ю. М. Ущиповський та ін. Водночас, у наукових працях не знайшли достатнього відображення питання зародження та розвитку вітчизняної економічної думки інституціонального спрямування.

Метою дослідження є аналіз інституційних течій в працях українських та зарубіжних вчених.

Результати дослідження. Характерною рисою творчості українських учених-економістів кінця XIX – початку XX ст. було добре володіння поширеними європейськими мовами, використання у своїх працях наукових досягнень вчених Західної Європи та світу. Перегляд посилань на використану літературу показує багаточисленні наіменування літератури на різних мовах провідних учених. Крім того, на тій частині українських земель, що перебували у складі Російської імперії, на російську мову були перекладені праці практично всіх провідних учених різних наукових шкіл і напрямків економічної думки Європи. Це, зокрема, «Предмет и метод политической экономии» Дж. Н. Кейнса (1899 р.), «Исследование о методах социальных наук и политической экономии в особенности» К. Менгера (1899 р.), «Система логики» Дж. С. Милля (1900 р.), «Народное хозяйство, наука о народном хозяйстве и ее методы» Г. Фон Шмоллера (1902 р.) та ін. [5]. Оцінку значення російськомовних перекладів творів відомих вчених світу дав М. І. Туган-Барановський. Він писав: «...переклади іноземних творів завжди мали у нас (в Україні. – С. Г.) особливе значення... наша література збагатилася перекладами творів А. Сміта, Дж. С. Милля та ін.» [5].

Перші спроби виокремити українську складову із російської економічної науки зробили М. С. Грушевський, Є. В. Бородаєвський, О. К. Мицюк та ін. [3, 83], але до початку 20-х років XX ст. ні у зарубіжній, ні у вітчизняній економічній літературі не існувало чіткого розмежування між українською і російською економічними думками. Лише побіжно, у загальному масиві економічної літератури згадувалися прізвища українських вчених-економістів. Розвиток національної економічної думки у XIX ст., на думку В. Д. Базилевича, Т. В. Гайдай, Н. І. Гражевської, П. М. Леоненка, О. П. Нестеренка та ін., ще навіть до нашого часу не отримав належного висвітлення, зокрема загальне, специфічне та особливе у розвитку вітчизняної науки, її здобутки і недоліки.

Економічна наука України і, зокрема, економічна теорія в кінці XIX-на початку XX ст. розвивалася в несприятливих соціально-економічних умовах. Українські землі перебували, в цей час, переважно у складі Російської імперії та Австро-Угорської монархії. Відсутність власної державності, насаджування не властивих українському наро-

дові господарських форм, примусове сповідування незрозумілих цінностей негативно позначалося на формуванні економічної думки.

Частина вітчизняних учених, пристосовувшись до пануючих на українських землях умов, до офіційного політичного курсу не відображала у своїх працях економічні погляди та ідеї, що відповідали інтересам свого народу. Але, незважаючи на такі обставини, українська економічна думка перебувала у постійних тісних зв'язках із західноєвропейською і світовою економічною наукою. З установленням радянської влади українська наука втрачає їх і починає вирішувати проблеми своїми силами.

Для розвитку економічної науки в Україні у кінці XIX - першій третині XX ст. був добротний ґрунт у вигляді теоретичних витоків. Економічна думка відзначалася різноманітністю напрямів, багатством ідей та чималими здобутками. Дослідники шукали оптимальні шляхи поєднання самоуправління та державного регулювання економіки. У своїх працях враховували морально-етичні начала, що знаходило свій вияв в економічних поглядах і теоріях, близьких до інституціонального напрямку економічної науки.

Висновки. Існувала різноплановість не лише в постановці та вирішенні питань, але й у методологічному аспекті. Це підносило українську економічну науку до західноєвропейського рівня і, в свою чергу, збагачувало світову. Але економічна наука України кінця XIX – початку XX ст. не піднялася до рівня самостійного формування інституціоналізму як особливого напрямку економічної думки. Перешкодою цьому послужило запізніле поширення класичної політичної економії, а також революційні події 1917–1921 рр. і встановлення радянської влади на більшій частині території України.

Джерела та література

1. Багалий Д. И., Сумцов Н. Ф., Безескул В. В. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования / Д. И. Багалий, Н. Ф. Сумцов, В. В. Безескул. Харьков, 1906. 112 с.
2. Горкіна Л. П. Нариси з історії політичної економії в Україні (остання третина XIX – перша третина XX ст. / Л. П. Горкіна. Київ: Наук. думка, 1994. 243 с.
3. Иншаков О. В., Фролов Д. П. Институционализм в российской экономической мысли (IX–XX вв.) / О. В. Иншаков, Д. П. Фролов. В 2-х т. Т. 2. Волгоград: Изд-во Волгоград. гос. ун-та, 2002. 378 с.
4. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісеєва, В. І. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 240 с.

5. Туган-Барановский М. И. Экономические науки / М. И. Туган-Барановский. Энциклопедический словарь Д. Брокгауза и И. Эфрона. Т. 57. СПб., 1899. С. 851–853.

Дем'янець Д. О. – студентка I курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних
наук, доцент В. І. Ліщук

Економічні наслідки підвищення мінімальної зарплати в Україні

Постановка проблеми. Мінімальний рівень заробітної плати у більшості країн світу є одним із основних видів державних соціальних гарантій, що зумовлює зростання платоспроможного попиту. У 2017 р. в Україні відбулось різке підвищення розміру мінімальної зарплати та зміна змісту самого поняття, що спричинило чисельні дискусії щодо доцільності ухвалення такого рішення і його наслідків для соціально-економічного розвитку та ринку праці.

Мета дослідження – визначення негативних та позитивних наслідків підвищення мінімальної заробітної плати в Україні.

Результати дослідження. Проблема мінімальної зарплати була і залишається в центрі уваги економістів, тому що вона є інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Питання її економічної сутності та необхідності підвищення вивчали такі вчені, як: Р. Гулій, Г. Кулікова, Е. Лібанова, В. Сопко, Н. Ткаченко, О. Уманський, О. Мельниченко та інші.

Мінімальна заробітна плата – це встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. До мінімальної зарплати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати [3]. Проте, її економічна сутність «полягає у тому, що вона дозволяє малокваліфікованому робітнику утримувати себе та свою сім'ю не за межею бідності» [4, 100].

В Україні визначення розміру мінімальної заробітної плати здійснюється як на основі об'єктивних показників соціально-економічного розвитку, так і на основі політичної кон'юнктури, тому не повною мірою враховує реальні потреби середньостатистичної української сім'ї.

У підвищенні мінімальної заробітної плати має як позитивні, так і негативні моменти:

1) зарплата є частиною витрат виробника, тому її підвищення може бути причиною зростання цін на товари та послуги, тобто інфляції. Вплив підвищення мінімальної зарплати на інфляційні процеси залежить від частки зарплати у витратах. Відомо, що у більшості видах економічної діяльності в Україні частка зарплати у собівартості є невисокою (до 15 %), тому очевидно, що суттєвого зростання цін в наслідок підвищення мінімальної зарплати не відбудеться. У табл. 1 порівнювались темпи зростання мінімальної зарплати з темпами зростання споживчих цін.

Таблиця 1

Співвідношення темпів зростання мінімальної заробітної плати та індексу споживчих цін в Україні за період 2015–2017 рр.

Рік	Середньорічна мінімальна заробітна плата, грн	Темпи зростання, у % до минулого року		Перевищення темпів зростання мінімальної заробітної плати над темпами інфляції, %
		мінімальної заробітної плати	інфляції	
2015	1298,00	106,6	143,3	-36,7
2016	1476,00	113,7	112,4	+1,3
2017	3200,00	216,8	102,1	+114,7

Сформовано на основі джерела [1].

Як свідчать показники таблиці 1, за 2015-2017 рр. темпи зростання мінімальної заробітної плати, в основному, перевищують темпи зростання індексу споживчих цін. Зокрема у 2017 р. це перевищення становило 114,7 %;

2) зростання витрат виробників позначиться на зменшенні їх прибутку, що може спричинити зростання безробіття, тому що, роботодавець буде змушений скоротити частину зайнятих осіб. За даними Держкомстату, у січні–березні 2017 р. рівень безробіття зріс із 9,9 % (1,77 млн осіб) до 10,1 % (1,8 млн осіб) [1];

3) позитивом може бути збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду, тому що заробітна плата є базою для оподаткування. Надходження від податку та зборів з доходів фізичних осіб зросли на 35,1 % або на 22 млрд гривень, відповідно до першого півріччя 2016 р. Загалом доходи зведеного бюджету порівняно зросли на 46,1 %. Збільшення надходжень від податків зменшують навантаження на держбюджет у частині компенсацій до пенсійного фонду. За півроку 2017 уряд відшкодував ДПФУ на 12,6 % менше, ніж за січень-червень 2016 [2];

4) підвищення мінімальної зарплати призвело до зростання середньомісячної реальної заробітної плати на 19,8 % – у червні 2017 р. вона сягнула 6494 грн. Це сприяло підвищенню споживчої активності населення та пожвавленню торгівлі [2];

5) вплив на кількість отримувачів субсидій. У січні–червні 2017 р. були призначені субсидії на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг на суму 2,74 млрд грн, що на 9,5 % перевищує аналогічний показник 2016 р. Така ситуація пояснюється високими темпами зростання тарифів на комунальні послуги;

6) зміна рівня тіньової економіки. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні за підсумком 2016 р. становив 34 % від ВВП, що на шість пунктів менше, порівняно із відповідним показником минулого 2017 р. [2].

Висновки. Отже, мінімальна заробітна плата може стати не лише важливою соціальною гарантією, але і індикатором та стимулом позитивної соціально-економічної динаміки в країні. Її підвищення має бути обґрунтовано як з позиції підвищення продуктивності праці, так і з позиції виконання відтворювальної функції праці.

Джерела та література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Популізм або прагматизм. Чи було виправданим підвищення мінімальної зарплати до 3200 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119
3. «Про оплату праці» Закон України, редакція від 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
4. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Стрішенець, В. І. Ліщук, Л. В. Єлісеєва. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 240 с.

Диль Х. М. – студентка III курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Геліч Н. В. – к. е. н., доцент кафедри аналітичної економіки та природокористування СНУ імені Лесі Українки

Підприємницька діяльність в Україні

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність відіграє важливу роль в економіці кожної країни. На сьогоднішній день приватний бізнес в Україні може стати двигуном розвитку економіки. За останнє десятиліття було прийнято ряд законодавчих актів, які відкрили нові можливості для розвитку приватного бізнесу. Є багато переваг для українського підприємства, але існує також багато проблем з якими стикаються підприємці у цілому світі проте саме в Україні є надлишок цих перешкод.

Мета дослідження – визначення проблеми і перспективи розвитку підприємницької діяльності України.

Результати дослідження. Підприємницька діяльність є підтримкою не лише для економічного прогресу країни, а також соціального. Це означає, що суб'єкти підприємницької діяльності відтворюють робочі місця, забезпечують доходами робочу силу, здійснюють відрахування до позабюджетних фондів з тим, щоб надати державі можливості виплати пенсій та соціальні допомоги.

За даними Державної служби статистики України в 2016 р. зареєстровано 1 932 161 суб'єкт підприємницької діяльності. З них 59,7 %, є прибуткові. Діяльність решти суб'єктів за підсумками 2016 р. виявилася неприбутковою.

До причин, що чинять негативний вплив на розвиток вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності слід віднести:

- недосконалість та нестабільність законодавчої бази, істотні законодавчі недоліки, що стосуються дефіциту правового забезпечення рівності усіх форм власності, захисту приватної власності;

- недосконалість системи оподаткування, при якій розмір діючих податкових ставок перевищує розумні межі. Ця ситуація штовхає підприємців до ухиляння від податків, вести «тіньовий» бізнес;

- недоліки фінансово-кредитної системи, жорсткі вимоги банків при оформленні кредиту та високі відсотки за користування кредит-

ними ресурсами, нецільове використання органами влади і самими суб'єктами підприємницької діяльності виділених для підтримки підприємництва державних коштів;

– ризики безпеки діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Це стосується невиконання контрагентами умов договорів, особливо, щодо своєчасної оплати, і свавілля чиновників, які впливають на діяльність фірм;

– відсутність надійної системи державної та громадської підтримки підприємницької діяльності;

– недосконалість інфраструктурного забезпечення підприємництва [1].

Особливо загрозливими є такі фактори:

1. Недосконала державна регуляторна політика щодо суб'єктів підприємництва.

2. Високі ставки оподаткування, які останнім часом тільки зростають.

3. Обмеження або відсутність фінансової підтримки малого підприємництва.

4. Низький рівень перепідготовки та перекваліфікації кадрів, недосконалість консультаційного та інформаційного забезпечення.

5. Недостатня кількість кваліфікованого персоналу [2].

Попри вище перелічені фактори, на даний час існують ще кілька, що мають не менший вплив на сферу підприємництва в Україні – поєднання нових реформ і війни на території країни. За оцінками експертів, новітнє реформування, обіцяне урядом як варіант до вдосконалення економічної системи, на даний час є дуже недосконалим. Серед його недоліків можна назвати недостатню визначеність, надмірне навантаження податками – особливо це стосується суб'єктів малого бізнесу, в яких і так доходи не є надто великими. Крім цього, українські підприємці відзначають обмежений доступ до сировинних матеріалів та проблеми з реалізацією готової продукції в деяких сферах ринку [2]. Але не дивлячись на вищесказані недоліки щодо суб'єктів підприємництва, для український представників малого, середнього та великого бізнесу відкривається багато переваг, які в майбутньому обіцяють вирішити проблеми підприємницької діяльності.

За порадами міжнародних фінансових організацій, новітнє реформування сектору підприємництва покликане в майбутньому розвива-

ти малий бізнес в Україні шляхом державної допомоги у формуванні стартового капіталу при умові конкурентоспроможної бізнес-ідеї та грамотного бізнес-плану. Також заплановано розробку надання спеціальних податкових пільг, прискорення амортизації та вдосконалення підготовки професійних кадрів. Крім цього, дуже актуальну проблему кредитування малого і середнього бізнесу, де відсоткові ставки становлять 25 % і вище, уряд планує вирішити за допомогою вдосконалення фінансово-кредитної політики, залученням приватних та іноземних інвестицій тощо [2].

Висновок. Отже, для вирішення проблем та забезпечення успішного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в Україні доцільно знайти компроміс, суть якого полягатиме в поєднанні інтересів держави, споживачів і суб'єктів підприємницької діяльності. В цілому можна зробити висновок, що перспективи для розвитку підприємництва в Україні є досить великі. І як свідчить зарубіжний досвід, чітко сформульована державна політика та бажання самих підприємців-початківців вже за короткий час можуть перетворити країну в потужний бізнес-центр.

Джерела та література

1. Власенко М. О. Проблеми підприємницької діяльності в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Власенко М. О., Мовша К. Е. Режим доступу: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/2_vlasenko
2. Підприємництво в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>

Дубина Н. О. – магістр I курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Рейкін В. С. – к. е. н, доцент кафедри фінансів та кредиту СНУ імені Лесі Українки

«Крива Лаффера» та рівень тінізації економіки

Постановка проблеми. У ринковому господарстві рівень оподаткування офіційної економіки – одна із ключових детермінант, від якої безпосередньо залежать масштаби тінізації.

Мета дослідження. Встановити залежність впливу податкового навантаження на рівень тінізації економіки.

Результати дослідження. У своїй теорії А. Лаффер доводив, що надмірне зростання податкового навантаження спричиняє збільшення обсягів тіньової економіки [3]. Концепція фіскальної «кривої Лаффера» базувалась на оптимумі податкового навантаження (35–37 %), понад яке відбувалося скорочення податкової бази, і як наслідок – зниження бюджетних доходів країни. У власних дослідженнях вчений використовував показник еластичності оподаткування: в міру зростання навантаження (норми оподаткування) еластичність збільшується, що зумовлює ухилення від оподаткування. Фактично А. Лаффер підтвердив тезу Дж. Кейнса, що в кризових умовах (чи стагнації) державна фіскальна політика повинна ґрунтуватись на зниженні граничних податкових ставок [1, 6]. У протилежному випадку збільшення податкового тягара призводить до низки негативних наслідків: сприяє практичній діяльності економічних агентів із використанням різноманітних «схем», спрямованих на уникнення (tax avoidance) чи ухилення (tax evasion) від оподаткування; стимулює додатковий попит на корупційні дії. При цьому застосування репресивних заходів призводить лише до тимчасових, ситуаційних результатів, що підтверджують дослідження інших науковців.

Подальші емпіричні дослідження інших вчених виявили, що просте зниження податків не обов'язково призводить до детінізації економіки у довгостроковій перспективі. Встановлений взаємозв'язок між податковим навантаженням та масштабами тіньової економіки не завжди однозначно прямо пропорційний та складніший порівняно із теорією А. Лаффера. Зокрема, Є. Балацький акцентує увагу на тому, що для відносно менш збалансованих економічних систем, спостерігається нестійкість та поліваріантність фіскальних оптимумів Лаффера [2, 70]. Високе податкове навантаження обумовлює надмірні обсяги тінізації для країн із трансформаційною економікою та низькими доходами. В табл. 1 наведена позитивна залежність масштабів тіньової економіки від рівня податкового навантаження в різних країнах.

Таблиця 1

Порівняння податкового навантаження на підприємства (Paying Taxes 2016) та рівня тінізації економіки

№ з/п	Країна	Податкове навантаження (Total Tax Rate), %	Порівняно з Україною, п. п.	Обсяги ТЕ, % ВВП
1	Болгарія	27	-25,2	30,6
2	Естонія	49,4	-2,8	26,2
3	Казахстан	29,2	-23	33,8
4	Киргизстан	29,0	-23,2	33,1
5	Кіпр	24,5	-27,7	24,8
6	Латвія	35,9	-16,3	23,6
7	Литва	42,6	-9,6	25,8
8	Мальта	41,5	-10,7	24,3
9	Польща	40,3	-11,9	23,3
10	Росія	47,0	-5,2	41,2
11	Румунія	42	-10,2	28
12	Таджикистан	81,8	29,6	43,1
13	Туреччина	41,1	-11,1	27,8
14	Україна	52,2	X	47,1
15	Хорватія	20	-32,2	27,7

Джерело: сформовано за даними Світового банку та Ф. Шнайдера [4, 120–122; 5, 6; 6, 17].

Висновки. Із представлених даних можна стверджувати, що залежність «збільшення податкового навантаження пропорційне зростанню тіньової економіки» не лінійна, спрощена і вірна лише частково, оскільки значну роль відіграє не тільки відносна чи абсолютна величина сплачуваних податків, а й складність та трудомісткість їхнього адміністрування.

Джерела та література

1. Ананиашвили Ю. Налоги и макроэкономическое равновесие: лафферо-кейнсианский синтез / Ю. Ананиашвили, В. Папава. Стокгольм: ИД «СА&СС Press», 2010. 142 с.
2. Балацкий Е. Инвариантность фискальных точек Лаффера / Е. Балацкий // МЭиМО. 2003. № 3. С. 62–71.
3. Laffer Arthur B. The Economics of the Tax Revolt / Arthur B. Laffer, Jan P. Seymour. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1979. 138 p.
4. Paying Taxes 2016 / World Bank Group. 2016. 152 p.
5. Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments [Електронний

ресурс] / F. Schneider. 2015. Режим доступу: www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf

6. Schneider F. The Size and Development of the Shadow Economies of Ukraine and Six Other Eastern Countries over the Period of 1999–2015 / F. Schneider // *Наук. журн. ХНЕУ «Економіка розвитку»*. 2016. № 2 (78). С. 12–20.

Жила А. А. – студентка V курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Борисюк О. В. – к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування СНУ імені Лесі Українки

Оптимізація рівня податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні

Постановка проблеми. Оптимізація податкового навантаження є пріоритетним питанням сьогодення, оскільки рівень податкового тиску на економіку впливає на інтереси усіх громадян. Надмірне податкове навантаження є негативним фактором податкової політики, яке не дає нормально функціонувати підприємствам та стримує їхню ділову активність.

Мета дослідження. Головною метою цієї роботи є дослідження визначення податкового навантаження суб'єктів господарювання та надання рекомендації щодо його оптимізації.

Результати дослідження. Податкова система України відіграє пріоритетну роль у виконанні державних функцій та являє собою особливу діяльність держави у сфері встановлення та стягнення податків, зборів, платежів. В сучасних умовах реформування податкової та бюджетної систем загальна стратегія податкової політики повинна включати пріоритетні цілі, пов'язані з функціонуванням системи оподаткування та методи їх досягнення [5, 133].

Однією з найвагоміших проблем у діяльності підприємства вважається проблема податкового навантаження та її вплив на його підприємницьку активність. Оптимальний розмір податкового тиску – провідна макроекономічна проблема будь-якої держави [4].

Процедура оптимізації податкового навантаження на макроекономічному рівні являє собою процес вибору найоптимальніших форм організації податкового процесу на підставі врахування умов і особливостей функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання з метою максимізації їхніх доходів. Тобто в процесі оптимізації повинні розв'язуватись такі завдання: створення умов для реалізації прагматичного фінансового компромісу між потребами держави в коштах та інтересами платників податків, реалізація якого повинна сприяти соціально-економічному розвитку країни; забезпечення диференційованого оподаткування доходів юридичних і фізичних осіб; заохочення платників до збільшення отриманого доходу та забезпечення його правової регламентації [2, 234].

Реформування оптимізації податкового навантаження необхідно розпочати з впровадження шляхом послаблення податкового тиску щодо тих, хто платить податки та інвестує кошти у виробництво. Для цього необхідно насамперед зменшити кількість податків, не кількісно, а реально, тому що наше податкове законодавство цим переобтяжене.

Проблема загострюється ще й тим, що близько половини економічно активних суб'єктів господарювання знаходиться в тіні і, як мінімум, половина платників податків приховують свої доходи від оподаткування. Повне податкове навантаження несе лише незначна частка економічно активного населення держави [6].

Отже, реальне податкове навантаження в Україні, яке несуть законослухняні платники податків, значно вище від офіційно визначеного. Головними причинами цієї розбіжності є [3]: постійні зміни податкового законодавства, які практично неможливо відстежити та виконати; відсутність стабільної та послідовної податкової політики, науково обґрунтованих орієнтирів її проведення; існування механізму незаконного тіньового податкового тиску, який ставить суб'єкти господарювання у скрутне становище; значна асиметричність податкової системи України.

Висновки. Отже, оптимальний рівень податкового навантаження є важливим чинником для забезпечення ділової активності, розвитку виробництва та економіки в цілому, а також соціально-політичної стабільності країни.

Таким чином, одним із пріоритетних напрямків удосконалення податкової політики в Україні є зниження податкового навантаження

на суб'єктів господарювання та економіку в цілому. З огляду на це, головне завдання полягає в тому, щоб зниження ставок податків призвело до зменшення розриву між номінальним та фактичним податковим навантаженням. При цьому зменшення номінального податкового навантаження та збільшення реального повинно відбуватися за рахунок послаблення стимулів до ухилення від сплати податків.

Джерела та література

1. Карлін М. І. Управління державними фінансами: навч. посіб. / М. І. Карлін, О. В. Борисюк. Луцьк: ПП Іванюк, 2013. 273 с.
2. Махмудов Х. З. Оптимізація податкового навантаження у системі заходів державного регулювання економіки / Х. З. Махмудов // Наукові праці. Полтава, 2011. № 2. С. 233–239.
3. Оптимізація податкового навантаження в Україні: механізми та передумови // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/accountant/15917/>
4. Основні показники економічного розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://costua.com/budget/revenue/pension/>
5. Полторак А. С. Пріоритетні напрями реформування податкової системи України / А. С. Полторак // Обліково аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (23–25 листоп. 2016 р.). Миколаїв: МНАУ, 2016. С. 132–135.
6. Селіверстова І. О. Податкове навантаження на суб'єктів господарювання в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Селіверстова, Т. В. Скупова. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/20091/Skupova109.html>

Жолоб К. О., Поліковський Р. О. – студенти
IV курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;

Бортнік С. М. – к. е. н., доцент кафедри
економіки, безпеки та інноваційної діяльності
підприємства СНУ імені Лесі Українки

Удосконалення систем стимулювання як засіб підвищення продуктивності праці персоналу підприємства

Постановка проблеми. Як відомо, поведінка працівників на підприємстві є складним поєднанням індивідуальних мотивацій, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб та взаємодії окремої людини з

соціальним оточенням. В умовах сьогодення все більша соціальна та інноваційна орієнтація економіки на інтереси працівника змінила завдання й пріоритети в побудові систем матеріального стимулювання та управління продуктивністю праці персоналу підприємства. Так прийняття управлінських рішень щодо підвищення продуктивності праці нині вимагає узгодження не лише з інтересами виробництва, але й з інтересами колективу та окремих працівників підприємства. На зміну поширеній практиці роботи з персоналом, орієнтованій на споживання робочої сили за умов стабільної зайнятості та використання «жорстких» бюрократичних організаційних процедур управління, приходять нові інноваційні моделі управління персоналом, які передбачають [1]: створення умов для розширення інноваційності, оновлення знань, підвищення кваліфікації, безперервного самовдосконалення; використання інноваційних «пакетів» та програм стимулювання у процесі формування систем управління продуктивністю праці; гнучке й високоадаптивне використання «людських ресурсів», підвищення творчої активності персоналу, формування гуманізованої та соціально відповідальної організаційної культури. З огляду на зазначене, питання дослідження впливу систем стимулювання на продуктивність праці персоналу підприємства є актуальним і відповідає об'єктивним потребам сьогодення.

Мета дослідження. Ефективне стимулювання праці передбачає створення такого механізму управління працею, за якого активна трудова діяльність забезпечує отримання певних, заздалегідь визначених результатів, стає необхідною і достатньою умовою задоволення значимих і соціально обумовлених потреб працівника, формування у нього мотивів праці. Метою дослідження є виявлення взаємозв'язку між формуванням дієвої системи стимулювання праці та рівнем продуктивності праці персоналу підприємства.

Результати дослідження. Основою сучасної ідеології новітнього управління поведінкою персоналу є інноваційний підхід до формування систем стимулювання та мотивації праці. В нестабільних умовах вітчизняної економіки рівень заробітної плати не перестав відігравати домінуючу роль у формуванні мотиваційного потенціалу працюючих. Однак відомо, що окрім високого заробітку нині люди високо цінують наявність можливостей самовираження й самореалізації, змістовність праці, гарантії зайнятості, гідні умови праці й перспективи особистісного та професійного розвитку, які стають основ-

ними інноваційними чинниками стимулювання праці. Тому принципово нові інноваційні підходи до формування систем стимулювання та управління поведінкою й продуктивністю праці персоналу значною мірою пов'язані з концепцією якості трудового життя, яка базується на трудових теоріях гуманізації праці, людського капіталу та людського розвитку. Так О. М. Ястремська зазначає: «...теорія «якості трудового життя» відноситься до теорій трудової мотивації інноваційного типу, що набувають усе більшого поширення та базуються на концепції людського капіталу. Головна відмінність теорії «якості трудового життя» від попередніх «теорій людських відносин» полягає у спрямованості на реалізацію творчого та освітнього потенціалу працівників, наданні можливостей щодо більшої автономії в праці, прийнятті участі в управлінні виробництвом, стимулюванні творчості в праці, забезпеченні підвищення її конкурентоспроможності» [1, 50].

Слід зауважити, що проблеми розробки ефективних систем стимулювання праці останнім часом досліджуються багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями, серед яких А. Базилук, Д. Богиня, О. Грішнова, О. Головка, С. Гончарова, В. Гриньова, М. Долішній, В. Данюк, А. Колот, Е. Лібанова, Т. Момот, І. Петрова, В. Сладкевич, В. Новіков, А. Чухно та ін. Однак, не зважаючи на активні наукові пошуки й напрацювання, проблема забезпечення високої продуктивності праці в умовах нинішніх об'єктивних економічних труднощів, наявних суперечностей у регулюванні ринку праці, сфери зайнятості, оплати праці поки залишається майже не вирішеною.

Мета стратегій стимулювання праці персоналу – досягнення і закріплення постійних конкурентних переваг підприємства. Реалізація такої мети можлива лише за рахунок формування принципово нових моделей управління продуктивністю праці, заснованих на інноваційних підходах, відповідних сучасним вимогам ринку.

На ефективність стимулювання праці персоналу значний вплив справляє низка чинників зовнішнього та внутрішнього середовища: організаційних, правових, технічних, матеріальних, соціальних, моральних і соціологічних, які слід враховувати при формуванні систем стимулювання та управління продуктивністю праці. Зокрема, необхідно дотримуватись таких ключових вимог при розробці системи стимулювання: заохочення повинні бути справедливими; оплата праці гідною і диференційованою; методи стимулювання повинні

знижувати ступінь неприйняття змін; стимули повинні співпадати з мотиваційним профілем працюючих тощо. Врахування означених вимог при розробленні та впровадженні систем стимулювання персоналу дозволять організації не лише вирішити питання підвищення продуктивності праці з мінімальними витратами та максимальним результатом, а й забезпечити низку інших ефектів: підвищення трудової активності, лояльності та відданості персоналу, організаційної культури та інноваційного розвитку підприємства.

Висновки. З вищевикладеного слідує, що стимулювання є динамічним процесом, для аналізу тенденцій розвитку якого необхідно впровадити на підприємствах моніторинг системи управління працею, який би створив інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у сфері мотивації праці персоналу. Необхідно розглядати інвестиції в стимулювання та мотивацію праці як новий напрям інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств.

Джерела та література

1. Ястремська О. М. Визначення основних факторів впливу та показників оцінювання якості трудового життя працівників / О. М. Ястремська, О. В. Статин // Проблеми економіки. № 4. 2012. С. 49–55.

Зайчук К. А. – аспірант економічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Стрішенець О. М. – д. е. н., професор кафедри аналітичної економіки та економіки природокористування СНУ імені Лесі Українки

Аналіз діяльності суб'єктів туристичних послуг на Волині протягом 2014–2015 років

Постановка проблеми. Динаміка суб'єктів туристичної діяльності є важливим аспектом для детального аналізу становлення та формування туристичного ринку Волинської області. Тому в цьому науковому дослідженні окресленою **метою** є аналіз суб'єктів туристичної діяльності за 2014 та 2015 роки.

Результати дослідження. Для логічного аналізу та послідовності вияснимо що таке поняття «суб'єкт туристичної діяльності». Згідно Закону України «Про Туризм» суб'єктами туристичної діяльності – вважаються туроператори та турагенти, які здійснюють туристичну та екскурсійну діяльність [2].

Для прикладу російський вчений Квартальянов дає своє визначення «туроператори» – «туристичне підприємство (організація), яке займається розробкою туристичних продуктів і комплектацією турів; забезпечує їх функціонування, організовує рекламу; встановлює у відповідності з діючими нормативами у встановленому порядку ціни на тури по цих маршрутах; продає тури турагентам для випуску і реалізації путівок за своїми ліцензіями». А турагент за його ж визначенням – «це організація-посередник, реалізатор туристичного продукту туроператора, який працює безпосередньо на туристичному ринку» [3].

З власних міркувань та аналізу вище перелічених понять можна сказати, що туроператори – це юридичні особи, для яких основною роботою вважається створення туристичного продукту та реалізація туристичних послуг. Також туроператори виступають своєрідними посередниками з надання супутніх послуг, суб'єктам, які отримали ліцензію на туроператорську діяльність. А турагенти – це юридичні та фізичні особи, які здійснюють посередницьку діяльність реалізації туристичних послуг туроператорів та інших суб'єктів туристичної діяльності.

Згідно табл. 1 загальна кількість юридичних осіб, які займалися туристичною діяльністю у 2014 році становила – 27 осіб. З них туроператорів налічувалося – 15, турагентів – 10, а суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – 2 осіб. Загальна кількість фізичних осіб-підприємців, які займалися туристичною діяльністю становила – 53 особи, з них турагентів – 50 та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – 3 особи.

У 2015 році загальна кількість юридичних осіб, які займалися туристичною діяльністю становила – 21 особу. З них кількість туроператорів становила – 10, кількість турагентів – 9, а кількість суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – 2. Фізичні особи підприємці туристичної галузі у 2015 році становила – 47 осіб. З них турагентів – 44, суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – 3.

Таблиця 1

Кількість суб'єктів туристичної діяльності за 2014 та 2015 роки

2014							2015						
юридичні особи				фізичні – особи підприємці			юридичні особи				фізичні – особи підприємці		
усього	туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	усього	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	усього	туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	усього	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
27	15	10	2	53	50	3	21	10	9	2	47	44	3

* Узагальнено автором на основі джерела [4].

Висновки. Проаналізувавши кількість суб'єктів туристичної діяльності за два роки можна сказати, що у 2014 році кількість суб'єктів туристичної діяльності була більшою, ніж у 2015 році. Поясненням цього могли бути наступні причини:

- 1) рівень конкуренції;
- 2) приріст населення;
- 3) соціально-економічне становище області;
- 4) рівень доходів населення (наприклад у 2014 році середній показник заробітної плати становив – 2721 грн, а у 2015 – 3291 грн) [4].

Також основною причиною спаду кількості туроператорів та турагентів є те, що люди, тобто ті ж самі туристи почали менше звертатися до послуг туроператорів та турагенств, а почали більше шукати самостійно індивідуальні тури за допомогою мережі Інтернет. А це говорить про низьку якість послуг турагенств, незадовільний стан автомобільних доріг та застарілої матеріальної бази туристично-рекреаційного господарства [5, 1].

Джерела та література

1. Зайчук К. А. Соціально-економічні передумови функціонування туристичного ринку на Волині [Текст] / Катерина Анатоліївна Зайчук // Український журнал прикладної економіки. 2017. Т. 2. Вип. 1. С. 41–47.

2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 N 324/95-ВР із змінами і доповненнями [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради (ВВР). 2004. N 13. Ст. 180.
3. Квартальнов В. А. Туризм: учебник. М.: Финансы и статистика, 2004. 320 с.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
5. Стрішенець О. М. Теоретичні аспекти формування та розвитку транскордонного ринку туристично-рекреаційних послуг. Структурні зміни в економіці природокористування: теоретичні основи та прикладні аспекти : кол. моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. М. Стрішенець. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 190 с. С. 35–46.

Зивсюк Х. В. – студентка II курсу відділення обліку та права КТБП СХУ імені Лесі Українки;
Денисюк Н. В. – викладач облікових дисциплін КТБП СХУ імені Лесі Українки

Системи оплати праці в зарубіжних країнах

Постановка проблеми. Оплата праці – найважливіша умова роботи працівника. В Україні достатньо проблем пов'язаних із організацією оплати праці: розміри зарплати практично відірвані від кінцевих результатів праці працівників і підприємств; недосконала диференціація оплати праці; не визначена роль мінімальної зарплати.

На даний час в Україні шукають оптимальну систему оплати праці й іншу форму управління працею, які підходять для ринкових відносин.

Таку проблему досліджували багато вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме В. В. Адамчук, В. Н. Балкін, Б. М. Генкін, А. Л. Жукова, Дж. Р. Мак-Куллох, М. А. Мельнова, В. І. Некрасова, Н. Н. Олімських, Дж. Робертс, А. А. Сарабський, Г. Е. Слезінгер та інші.

Мета дослідження – розглянути та дослідити існуючі форми та системи оплати праці в зарубіжних країнах.

Результати дослідження. В Україні застосовуються такі системи оплати праці як тарифна ставка, посадовий оклад, безтарифна (контрактна) система, контрактна система, тарифна система.

Вивчаючи досвід зарубіжних країн, досліджено такі системи оплати праці: Хелсі, Бедо, Роурена, Тейлора, Мерики.

Величина заробітної плати за системою Хелсі визначається тарифною ставкою з економічним часом і є коефіцієнтом, який визначає, яка частка зекономленого часу оплачується (від 0,3 до 0,7). Зазвичай, зменшуються витрати на робочу силу. Така система оплати праці найчастіше застосовується на часто змінних роботах, коли важко встановити тверду норму часу.

Система оплати Хелсі складається з двох частин: розраховується фіксована погодинна ставка і фактично визначений час за цією ставкою; визначається відрядним підробітком або премією за те, що фактично норма праці не була виконана.

За системою оплати праці – Бедо кожна хвилина, коли працівник виконує свої обов'язки називається «точкою». Працівник крім основної заробітної плати одержує винагороду, яка визначається як добуток 0,75 кількості точок, виконаних працівником за годину, на 1/60 погодинної ставки.

За система Роурена на виконання роботи встановлюється певна норма часу і гарантується погодинна ставка, якщо працівник не виконує норми. Винагорода складає частку погодинної ставки, рівну частці часу, яку й було зекономлено. Її розмір залежить від приросту продуктивності праці, який визначається як різниця між фактичним і нормативним часом відповідно зіставленим з нормативом. Таким чином, це погодинна оплата за фактично відроблений час плюс відсоток від цієї оплати.

Система Тейлора з диференційованою відрядною ставкою полягає у невиконанні норм (ставка складає 0,8); при виконанні та перевиконанні (1,1–1,3). Диференційні системи заробітної плати, які базуються на застосуванні декількох її ставок і залежить від рівня виконання норм:

а) пряма відрядна заробітна плата з гарантованою погодинною ставкою (оплата за тарифом і за відроблений час застосовується у випадку, коли продуктивність праці нижче встановленого рівня). При зростанні продуктивності праці зростає і відповідно зарплата. Це аналог відрядно прогресивної системи оплати в Україні;

б) відрядно регресивна система оплати праці передбачає, що заробітки зростають повільніше, ніж продуктивність. Вона застосовується на роботах з високою часткою ручної праці, коли важко розрахувати норми, і ґрунтується на досвіді минулих років. Тут гарантується погодинна оплата за тарифною ставкою, якщо виробіток не досягнув встановленого мінімуму.

За системою Мерики при виконанні завдань до 60 % працівнику загрожує звільнення; при виконанні завдання на 61–83 % працівник одержує ставку; 81–100 % – 1,1 ставки, більше 100 % – 1,2 ставки.

Висновки. На нашу думку, система Мерики є найкращим мотиватором працівника до праці, чим більшу він хоче отримати заробітну плату, тим більше йому потрібно працювати і не «перекидати» свою роботу на когось.

Джерела та література

1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.library.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4274/1/Bozhok%2C%20Balanovych.pdf>

Іванашко І. С., Новак Л. В. – студенти
II курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;

Євпак Ю. С. – аспірант першого року
навчання спеціальності «Економіка» СНУ
імені Лесі Українки;

Стрішенець О. М. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри аналітичної економіки та природокористування СНУ імені Лесі Українки

Культурні та креативні індустрії в контексті регіонального розвитку

Постановка проблеми. Останні десять років у світі ведеться дискусія з приводу моделі економічного розвитку, яка базується на «креативному класі», «креативних індустріях», «креативних регіонах» [1]. Креативні індустрії в контексті розвитку інформаційного суспільства розглядає Н. Гернхем. На його думку, «вони функціонують на основі інформаційних і комунікаційних технологій, що стають основою формування інновацій, тому важливим аспектом їх розвитку є не тільки налагодження інформаційного поля, а й розширення прав інтелектуальної власності». Дане питання також досліджували такі вчені: Ш. Вентуреллі, Й. Шумпетера, Т. Мельниченко та ін.

Мета дослідження – аналіз сутності культурних та креативних індустрій в економічному розвитку регіону.

Результати дослідження. Проблема нерівності регіонального розвитку, яка існує в Україні і посилюється тривалими військовими діями, руйнуванням інфраструктури, економічною кризою, може погіршитися у зв'язку з євроінтеграцією через переміщення населення в більш розвинені і багатші регіони. Таким чином регіони зіштовхнуться не тільки з проблемами залучення інвестицій, але й із демографічними проблемами [3, 50]. У сучасних умовах спостерігається посилення конкуренції між окремими регіонами не тільки за фінансові ресурси, але й за трудові, тому регіони, де переважають традиційні виробництва поступово стають менш конкурентоспроможними і переходять до депресивних [2].

Відповідно розвиток регіону має базуватися на нових ідеях, творчості. Але креативність – це лише одне із джерел «творчого доходу», поряд з цим має бути створена інфраструктура, яка підтримує творчість, допомагає її комерціалізації. Отже, перед місцевою владою виникають альтернативи: розвивати творчі індустрії як базисні для регіональної економіки, розвивати інфраструктуру для стимулювання креативності мешканців, чи використовувати креативні індустрії як інструмент маркетингового просування регіону.

Відправною точкою стрімкого розвитку креативних індустрій в Україні стала Революція Гідності, коли український креативний клас чи не вперше голосно заявив про себе як про рушійну силу змін у суспільстві. Експерти в галузі креативної економіки відзначають роль цього прошарку українців, наголошуючи на важливості підтримки українських стартапів [1]. На цьому напрямі підкреслюється значення освітніх проектів у культурі та підтримка їх культурною політикою. А також – необхідність реформ у сфері освіти та широке залучення творчих методів в освіті та вихованні, яких сьогодні так бракує Україні. Це призводить до того, що молоде покоління українських бізнесменів не залучають творчість у ведення бізнесу, від чого потерпає національна економіка: гальмується її розвиток та блокується євроінтеграційна динаміка.

На жаль, на сьогодні, креативні та культурні індустрії не розвиваються в Україні належним чином, якщо порівняти з країнами Західної Європи, де ця галузь є важливою складовою економіки та суспільного прогресу. Хоча приклад інших країн свідчить, що саме в кризовий період креативна економіка пропонує різні шляхи виходу зі складних ситуацій – як економічних, так і суспільно-політичних.

Статистика свідчить, що загалом у Європі креативна економіка забезпечує робочими місцями близько 8,5 млн людей і складає 4,5 % ВВП ЄС.

Висновки. Отож, креативні індустрії є унікальною сферою розвитку сучасного суспільства, яка здатна об'єднувати, консолідувати всі його прошарки. Також ця галузь передбачає розвиток технологій і сприяє розвитку інновацій у багатьох сферах, поєднуючи культуру з освітою, економікою, ай-ті сектором тощо.

Розвиток креативних індустрій забезпечить інтеграцію української культури до європейського культурного простору, а також сприятиме цілісності національного культурного та гуманітарного простору України. Отже, підтримка розвитку культурних і креативних індустрій у нашій країні є важливою складовою політики національної безпеки України та вимагає з боку держави та суспільства належної уваги.

Джерела та література

1. Мельниченко Т. Креативна економіка в Україні. Перспективи та реальність / Режим доступу: <http://kyivmusiclabs.com/2015/10/01/>
2. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850-IV від 08.09.2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15/>
3. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісєєва, В. У. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.

Капись А. В. – студентка ІІ курсу факультету економіки та управління СЛУ імені Лесі Українки;

Сур'як А. В. – к. е. н., доцент СЛУ імені Лесі Українки

Модель Харрода–Домара для створення умов економічного зростання в Україні

На сьогоднішній день, економічне зростання є важливим показником економічної могутності країни. Дана економічна категорія є головною умовою для досягнення макроекономічних цілей та визначає мету зростання національного доходу задля підвищення рівня

життя в державі. Це допомагає збільшити виробничі можливості економіки, відповідно до чого поліпшується якість національних товарів, адже відбувається освоєння нового виробництва та технологій. Тому цей показний напряму пов'язаний з конкурентоспроможністю на внутрішньому і зовнішньому ринку. Економічне зростання є предметом уваги економістів та політиків, бо від нього залежить подальший розвиток нашої держави. У цьому полягає актуальність даного дослідження.

Економічне зростання – це реальний приріст обсягу національного продукту внаслідок збільшення кількості факторів виробництва чи удосконалення техніки та технології, або це стабільне збільшення продуктивної сили економіки протягом тривалого періоду часу. Тому це найважливіша макроекономічна категорія, яка є показником не лише абсолютного збільшення обсягів суспільного виробництва, а й здатності економічної системи задовольняти зростаючі потреби, підвищувати якість життя [1, 16].

Модель Харрода–Домара базується на теорії вартості капіталу, згідно цієї теорії головне значення для економічного зростання має запас капіталу, а саме його збільшення. Праці також приділяється окрема увага. Основу моделі складає, зростання капіталу яке відбувається пропорційно зростанню праці. Вона також допомагає виявити характер взаємозв'язків у економічній системі в динаміці та проілюструвати їх стан [2]. Щоб точніше визначити приріст продукту на одиницю капіталу дана модель враховує темп зростання кількості населення, який потім віднімають від показника загального економічного зростання. Цю модель використовують для розрахунку чи прогнозу величини сукупного випуску або доходу. Вона передбачає що, зростання національного доходу досягається за допомогою такого фактору як норма накопичення капіталу. Відповідно фактори: покращення виробничої організації, збільшення зайнятості, ступінь використання обладнання, тобто які відповідають за зростання капіталу є виключенням. Кожен із зазначених факторів, має свою специфічну продуктивність, яка винагороджується доходом, грошовим капіталом [3, 62–63]. Зважаючи на це, попит на капітал визначається за темпом зростання національного доходу. А місткість капіталу не залежить від заробітної плати або ж від прибутку. Він визначається тільки технічними умовами виробництва. В моделі використовуються такі припущення: по-перше, існує рівновага попиту і пропозиції, а також рів-

ність їх приростів; по-друге відношення між заощадженнями (S) та інвестиціями (I) є постійними; і по-третє всі фактори виробництва мають бути задіяні. Проте на практиці ці припущення відбуваються не часто. А отже, головна ідея моделі Харрода–Домара яка полягає у збалансуванні темпу економічного зростання що залежить від рівня чисельності населення, капіталу та праці. де умовою існування постійного рівноважного темпу зростання є рівність між цими категоріями має бути основою стратегії економічного зростання через оновлення капіталу та збільшення результативності праці

Аналізуючи умови економічного зростання в Україні, а саме основні показники ринку праці, бачимо, що економічно активне населення у віці 15–70 років за 2017 рік у середньому становило 17854,4 тис. осіб. Рівень економічної активності населення у працездатному віці 71,5 %. Зайняте населення у віці 15–70 років у середньому за 2017 рік становило 16156,4 тис. осіб. А рівень зайнятості населення осіб працездатного віку – 64,5 %. Що стосується аналізу ринку капіталу то валове нагромадження основного капіталу становило 477 376 млн грн. З нього найбільше склали машини та обладнання – 224 215 млн грн, а найменше витрати, пов'язані з передачею прав власності на невироблені активи – 12 млн грн [4]. За останні роки розвиток економічного зростання в Україні покращився, адже порівняно з показниками за попередні роки, спостерігаємо тенденцію до незначного зростання. Таким чином, економічне зростання це важлива економічна мета, оскільки збільшення обсягу продукції в розрахунку на душу населення означає підвищення рівня життя в країні.

Отже, можемо зробити висновок, що при збереженні позитивних показників макроекономічної динаміки в Україні, ми зможемо досягнути бажаних результатів економічного зростання. А саме: створенню стабільної економічної ситуації, збільшенню обсягу виробництва та випуску продукції, впровадженню перспективної політики та підвищенню виробничих можливостей країни, що допоможе вирішити проблеми як всередині країни, так і збільшить конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному рівні.

Джерела літератури

1. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ, 2006.
2. [Електронний ресурс]. Еволюція теорій економічного зростання. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua>

3. Ковальов В. В. Економічне зростання: теоретичний аспект // Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. праць. 2012. № 2 (13). С. 393.
4. [Електронний ресурс]. Сайт державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Конюх І. М. – студентка V курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Грицюк Н. О. – старший викладач кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства СНУ імені Лесі Українки

Дефініція стартапу та основні аспекти ефективного функціонування

Постановка проблеми. Як відомо розвиток підприємництва – це запорука успішного процвітання країни. Проте тенденція показує, що значний відсоток (близько 90 %) нових гравців, вийшовши на ринок, не витримують конкуренції та покидають його після року існування. Одними з причин можна назвати: недостатньо продумана концепція товару, етапи його виходу на ринок та, звісно ж, маркетинг. Саме тому дослідження стартапу та основних його аспектів щодо ефективного функціонування на ринку є актуальним.

Серед найбільш відомих дослідників стартап-проектів можна виокремити наступних: С. Бланк [1], О. Бринь [2], Н. Ситник [2], Л. Мулик [3], С. Солнцев [3] та багато інших.

Мета – дослідження дефініції стартапу та характеристика основних аспектів вдалого його впровадження.

Результати дослідження. Аналізуючи різні джерела, можна сказати, що основною причиною виникнення стартап-проектів є їх мобільність та інертність у швидко мінливому світі. Великі корпорації часто плывуть по течії та впроваджують зміни з часовими лагами, що дозволяє їм тримати нішу як великого гравця, але часто цікавинки для споживачів приходять саме від стартапів.

За визначенням Стіва Бланка, стартап – це тимчасова структура, яка займається пошуком відновлювальної, прибуткової і масштабованої бізнес-моделі [1]. Проте, коли компанія вже закріпилася на

ринку та знайшла свої канали збуту, споживачів, нішу – вона перестає вже називатися стартапом.

Варто зазначити, що згідно з рейтингом країн за кількістю стартапів, що ввійшли до міжнародного рейтингу, складеним сервісом Startup Ranking, Україна займає 34 місце у світі (зі 151-го), і з показником в 160 стартапи обігнала Японію, Австрію, Швецію, Південну Корею, Литву та Естонію [2]. Прикладами успішних українських стартапів є Depositphotos, Terrasoft, TemplateMonster, Coursmos, Clickky, Augmented Pixels, GitLab, Petcube, Grammarly та ін. [2].

На нашу думку, стартап – це акумуляція ресурсів, введення інновацій, їх розвиток та виведення на ринок. Багато вчених по різному визначають процес та етапи від формування ідеї до виходу на ринок. Серед найбільш популярних можна виділити наступні [2]:

- ідея → виділення етапів реалізації проекту → підготовка технічного завдання → реалізація ядра стартапу → розвиток → модернізація;

- ідея → інкубатор → акселератор → вихід на ринок;

- зародження → становлення → ранній розвиток → розширення → зрілість;

- ідея → команда → ринок → концепція → технічне завдання → прототип → тестування → альфа-версія → закрита бета-версія → публічна бета-версія → запуск → пошук інвесторів.

Кожен з вище наведених планів з етапами виходу на ринок стартапів є правильними, але остаточно визначеного не існує, так як стартап – це тимчасове явище і розвиток може відбуватися за рахунок дуже великої варіації сценаріїв.

Стартап може виникати як всередині компанії (великі компанії створюють підрозділи, які працюють над розвитком нового продукту, залежного чи незалежного від діяльності компанії) так і ззовні, як незалежна від корпорацій ідея. Дослідники стартапів частіше спираються щодо незалежності таких проектів. Важливим моментом після виникнення та затвердження ідеї є її аналіз, від чого залежить життєвий цикл виходу товару та його життєздатність. Ідеї, що виникають з потреб споживачів будуть більш легковпровадними, ніж схожі до вже існуючих проектів.

Акумуляція ресурсів у стартапі є найважливішим аспектом його вдалого впровадження. Він поєднує інтелектуальні та фінансові інвестиції. Інтелектуальні – це команда, яка працює над розробкою та

втіленням ідеї. Фінансові – це кошти, які забезпечують просування товару. Саме ефективність функціонування проекту забезпечується за рахунок своєчасного та раціонального залучення та направлення інвестицій на кожному етапі життя стартапу.

Висновки. Отже, стартап – це тимчасовий інноваційний стимул для економіки держави, який акумулює інтелектуальні та фінансові ресурси, які потім переростають у стабільний бізнес. На сьогоднішній момент, політика України не спрямована на розвиток національних стартапів за рахунок державної підтримки чи банківських кредитів, тому використовуються венчурні компанії, які допомагають стартаперам на початковому етапі і далі розвивати та впроваджувати свої ідеї.

Джерела та література

1. Бланк С. Стартап: настольная книга основателя / С. Бланк, Б. Дорф. М.: Альпина Паблишер, 2013. 616 с.
2. Бринь О., Ситник Н. Сучасний стан фінансування стартап проектів в Україні [Електронний ресурс] / О. Бринь, Н. Ситник // Сучасні підходи до управління підприємством. № 2. 2017. Режим доступу: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/106836>
3. Мулик Л., Солнцев С. Маркетинг незалежний та афілійованих стартапів [Електронний ресурс] / Л. Мулик, С. Солнцев // Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2017. № 14. Режим доступу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108756/103699>
4. Фінансування стартапів та можливості їх залучення в Україні (Sources for startups financing and opportunities for their involvement in Ukraine). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/308986301>

Костечко В. В. – студентка II курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних
наук, доцент А. Т. Сафарова

Особливості обліку податку на прибуток і відстрочених податків

Постановка проблеми. Дослідження сучасної нормативно-правової бази з питань методики та організації обліку податку на

прибуток, свідчить про недостатність їх тлумачення для застосування у практичній діяльності. Тому актуальним є пошук шляхів удосконалення методики та організації облікових процедур з податку на прибуток.

Метою дослідження є обґрунтування практичної адаптації законодавчої бази та методичних вказівок щодо обліку податку на прибуток, як важливої ланки у механізмі прийняття управлінського рішення.

Результати дослідження. Податковий прибуток визначають згідно з Податковим кодексом, а бухгалтерський – на основі чинних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Згідно з П(С)БО 17, витрати (дохід) з податку на прибуток – це загальна сума витрат (доходу) з податку на прибуток, яка складається з поточного податку на прибуток з урахуванням відстроченого податкового зобов’язання (далі – ВПЗ) і відстроченого податкового активу (далі – ВПА) [2].

Для визначення сум ВПА і ВПЗ використовують дані Балансу. При цьому порівнюють показники бухгалтерського Балансу на кінець звітного року з оцінкою його статей за даними податкового обліку і розраховують різницю між ними. Тимчасові різниці (далі – ТР) поділяються на два види:

- тимчасові податкові різниці, **що підлягають вирахуванню** (спричиняють зменшення податкового прибутку (збільшення податкового збитку) в майбутніх періодах і є базою для розрахунку **ВПА**);

- тимчасові податкові різниці, **що підлягають оподаткуванню** (збільшують податковий прибуток (чи зменшать збиток) в майбутніх періодах і є базою для розрахунку **ВПЗ**).

Але варто зазначити, що у складі ВПА, окрім тимчасових податкових різниць, що підлягають вирахуванню, відображаються суми, що виникли внаслідок:

- перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток звітному періоді;

- перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими скористатися у звітному періоді неможливо [2].

Наступним кроком є визначення величини ВПА і ВПЗ, що включає в себе множення розрахованих величин ТР (що підлягають вирахуванню та оподаткуванню) та ставки ставку податку на прибуток, що діє наступного року.

Облік розрахунків за податком на прибуток ведеться на рахунку 98 «Податок на прибуток» [3]. На рис. 1 зображено типові проведення по даному рахунку.

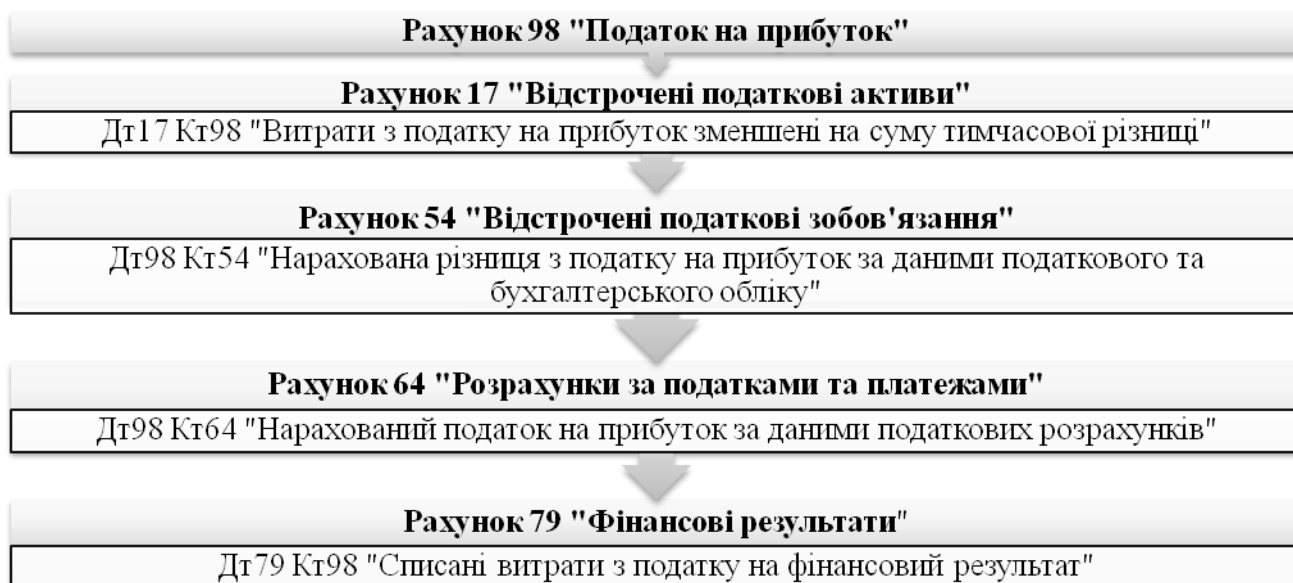

Рис. 1. Типові проведення по рахунку 98 «Податок на прибуток»

Для узагальнення інформації про відстрочені податки використовують два рахунки: рах. 17 «Відстрочені податкові активи» як сальдо за дебетом рахунка та рах. 54 «Відстрочені податкові зобов'язання» сальдо за кредитом рахунка на кінець звітного періоду[4].

Також важливим є сумарне значення показників відстрочених податків, а саме:

- якщо $ВПА > ВПЗ$, то різницю між їх значеннями відобразити в ряд. 1045 «Відстрочені податкові активи» форми № 1;
- якщо $ВПЗ > ВПА$, різницю показують у ряд. 1500 «Відстрочені податкові зобов'язання» форми № 1.

Висновки. Основним джерелом отримання коштів підприємствами є прибуток. Оскільки з прибутку стягується податок на прибуток, то методика його обчислення має важливе значення для платників податків. Незважаючи на значне реформування законодавчої бази, на сьогодні всеодно наявні розбіжності в правилах податкового і бухгалтерського обліку. Саме це зумовлює необхідність розрахунку відстрочених податків для нівелювання відмінностей та відображення достовірних даних про витрати (доходи), активи та зобов'язання з податку на прибуток. Методику П(С)БО 17 побудовано не на сприйнятті оборотів, а на сприйнятті кінцевих сальдо рахунків та спрямовано на те, аби дати користувачеві звітності насамперед інформацію

про те, які податкові наслідки очікують підприємство в майбутньому, а не про те, які були податкові розклади у звітному періоді [1].

Отже, подальшого вдосконалення потребує процес формування інформації про податкові різниці у практичній діяльності. Також доцільним є розкриття інформації про узгодження фінансового результату та податкового прибутку (збитку).

Джерела та література

1. Бабіч В. В. Облік витрат (доходу) з податку на прибуток відповідно до Податкового кодексу України [Електронний ресурс] / В. В. Бабіч, І. А. Герасимович. Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/oblik-vitrat-dohodu-z-podatku-na-pributok-vidpovidno-do-podatkovogo-kodeksu-ukraini.html>
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток»: наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01>
3. Сафарова А. Т. Відображення на рахунках бухгалтерського обліку зобов'язань за податками і платежами відповідно до Податкового кодексу України [Текст] / А. Т. Сафарова // Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (27–28 жовт. 2011 р.). Тернопіль, 2011. С. 246–248.
4. Чирва А. А. Облік податку на прибуток: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / А. А. Чирва. Режим доступу: <http://masters.donntu.org/2017/ief/shamrin/library/Chirva.pdf>

Лов'ян С. С. – студентка I курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент В. І. Ліщук

Структура експорту в Україні та її вплив на стан економіки

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються на світовому ринку, зокрема у зовнішньоекономічних відносинах, потребують від України подолання відставання в економічній, правовій та соціальній сферах, а також підвищення добробуту населення. Від 2014 р. Україна змінила вектор зовнішньої політики та

економіки, що призвело як до лібералізації та поліпшення умов торгівлі із країнами ЄС, так і до виникнення напруги у відносинах із Російською Федерацією. Це спричинило кардинальні перетворення у зовнішньоекономічній діяльності і вплинуло на географічну та товарну структуру експортно-імпортних операцій, темпи зростання національної економіки та доходи від зовнішньої торгівлі [1, 36].

Мета дослідження – вивчення тенденцій та факторів впливу зміни структури експорту на показники економічного розвитку України.

Результати дослідження. Впливу зовнішньої торгівлі на економічний розвиток країни приділялась увага економістів з часів меркантилізму. Розроблені численні теорії, що обґрунтовують мотивацію виходу на зовнішні ринки та запропоновані моделі кількісної оцінки взаємозв'язку масштабів зовнішньоекономічної діяльності з динамікою економічного зростання. Проте для України ця проблема залишається актуальною в силу певних обставин:

- процеси інтегрування потребували змін у системі національних рахунків і переходу обліку та статистики на міжнародні стандарти;
- вступ до світової організації торгівлі (2008 р.) розширив експортні та імпортні можливості України, одночасно створивши й певні перешкоди;
- відбуваються динамічні зміни умов експорту та імпорту в наслідок ускладнення політичної ситуації, що потребує оперативного регулювання [2, 110];
- кардинальні зміни щодо вимог зовнішньої торгівлі на світовому ринку.

Конкуренція на світових ринках товарів та послуг має два виміри: 1) «товарно-економічний», що характеризується кількісними показниками типу обсягів, динаміки, товарної та географічної структури експорту та імпорту і 2) «технологічний» – технологія постачання благ (логістика), процедури документального оформлення експортно-імпортних операцій тощо [4].

1. За 2015–2017 рр. імпорт перевищив експорт і у 2017 р. негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 6,33 млн \$. У регіональному розрізі зріс експорт до країн Європи загалом та ЄС зокрема. Найбільшим ринком збуту українських товарів були країни Азії та Європа, тоді як питома вага СНД становила всього 17 %.

Найвищі темпи зростання імпорту демонструє товарна група «Машини, устаткування, транспортні засоби». В наслідок економічної кризи зменшилось споживання імпортової сировини. Позитивну динаміку показує експортна група «Продовольчі товари та сировина для їх виробництва» [3].

2. Технологічними змінами у світової торгівлі є: подальше збільшення кількості та ускладнення регіональних угод про вільну торгівлю та гармонізація стандартів, технічних вимог, стабільність політичного, регуляторного та валютно-фінансового середовища. За індексом залучення у світову торгівлю (Global trade enabling index) Україна у 2016 р. посідала 95 місце (136 країн) і за більшістю складників індексу, що характеризують технологічні зміни, спостерігалась негативна динаміка [4].

Наслідками внутрішніх політико-економічних проблем в Україні є поглиблення диспропорцій в економіці та прискорення падіння ВВП. Для української економіки властива тісна взаємозалежність зовнішньоекономічних та внутрішніх процесів. Важливими факторами, які вплинули на скорочення ВВП, можна вважати несприятливу зовнішню кон'юнктуру ринку та скорочення експорту. Чинники, що негативно вплинули на експорт товарів та послуг: війна на сході держави; зміна цінової кон'юнктури на окремі товарні позиції; економічна ситуація в країнах Європи; недостатня поінформованість бізнесу щодо виходу на Європейський ринок тощо. Навіть трикратне падіння курсу гривні та значна переоцінка долара не викликали зростання експорту, а, навпаки, супроводжувалися його падінням.

Висновки. Отже, масштаби та динаміка зовнішньої торгівлі України мають тісний зв'язок з обсягом ВВП та його динамікою, тому поліпшення показників зовнішньоторговельної діяльності залежить, у першу чергу, від економічного розвитку країни. Географічні й товарні структурні зрушення у зовнішній торгівлі України відображають переорієнтацію експорту та імпорту на більш розвинені ринки, що, з одного боку, розширює потенційні можливості для збільшення зовнішньоторговельного обороту, а з іншого – створює певні перешкоди. Реалізація цих потенційних можливостей буде залежати, перш за все, від внутрішніх процесів, що відбуватимуться в нашій державі [2].

Нарощення експортного потенціалу і позитивна динаміка ВВП залежать від зміни логіки політики: покращення регуляторного сере-

довища експортно-імпортних операцій та створення відповідної системи оцінювання таких змін. Це передбачає запровадження національної системи оцінювання регуляторного режиму загалом та політики сприяння експорту зокрема; запровадження ідеології спрощення процедур торгівлі, що стосуються експортно-імпортних операцій, та оцінки регуляторного впливу відповідних законодавчих та нормативних актів на експорт [4].

Джерела та література

1. Дунська А. Експортно-імпортна діяльність України / А. Дунська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 3. С. 36–46. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_3_5
2. Задоя А. О. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції / А. О. Задоя // Академічний огляд. 2016. № 2. С. 110–117. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2016_2_15
3. Інформація Держкомстату України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/ztt/ztt_u/ztt1217_u.htm
4. Український експорт : підсумки 2016 р. та погляд в майбутнє [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=5503>

Лов'ян С. С., Червеняк В. С. – студенти

І курсу факультету економіки

та управління СНУ імені Лесі Українки;

Новосад О. В. – аспірант 1-го року навчання
СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: доктор економічних наук,
професор О. М. Стрішенець

Особливості тарифоутворення на газорозподільних підприємствах

Постановка проблеми. Газорозподільні підприємства (ГРП) є одним з елементів стратегічно важливої газотранспортної галузі і мають значний економічний і соціальний вплив на рівень життя країни та її енергонезалежність. Складна ситуація на вітчизняних підприємствах в період кризи, відсутність необхідного розвитку і

навіть стабільності відображає недостатньо враховані можливості чи невикористані ресурси [1].

Мета дослідження – охарактеризувати теоретичні підходи до тарифоутворення на газорозподільних підприємствах.

Результати дослідження. Ціни на енергетичні ресурси формуються під впливом ряду факторів і критеріїв. До них відносяться: обсяги споживання; співвідношення попиту і пропозиції; ціни на енергоносії на світовому ринку; інвестиційна політика та державна політика регулювання діяльності підприємств ПЕК тощо. За прогнозом міжнародних енергетичних організацій, з розвитком ринкових відносин вплив регульованих державними органами цін на світовому енергетичному ринку зменшуватиметься при зростанні частки вільних ринкових цін. На процес ціноутворення все більше впливатиме конкуренція – як між окремими видами енергоносіїв, так і між паливовидобувними підприємствами. Ціни на паливно-енергетичні ресурси для споживачів різних регіонів значно відрізняються (приблизно у 8–10 разів). Це в основному обумовлено: нерівномірним розподілом ресурсів; високими транспортними витратами. Істотно відрізняються також ціни паливовидобувних підприємств (у межах 2–4 разів) і ціни на продукти нафтопереробки (приблизно у 2 рази) [2].

Статтею 20 Закону України визначено, що:

– тарифи на теплову енергію повинні забезпечувати відшкодування всіх економічно обґрунтованих витрат на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії;

– тарифи повинні враховувати собівартість теплової енергії і забезпечувати рентабельність суб'єкта господарювання;

– встановлення тарифів на теплову енергію нижче розміру економічно обґрунтованих витрат на її виробництво, транспортування та постачання не допускається.

В Україні застосовуються два тарифи в сфері теплопостачання:

– з лічильником, де розраховується вартість теплової енергії за 1 Гкал;

– без лічильника, де розраховується вартість опалення за 1 м² [3].

Енергоефективність оцінюється величиною втрат тепла на 1 м² площі будинку за опалювальний період або рік (кВт год/м² рік), або витратами тепла на нагрівання 1 м³ об'єму будинку за опалювальний період (кВт год/м³ рік) [4]. Згідно з методичною основою, що застосо-

вується в ЄС, будинки з точки зору енергозбереження поділяють за такими ознаками: «стара будівля» побудована до 1970-х років та передбачає споживання біля 300 кВт·год/м² рік енергії для опалення будинку; «нова будівля», будівництво здійснювалось у період 1970–2000-х років, та споживання нею енергії складає не більше 150 кВт·год/м² рік; «будівля низького споживання енергії» – з 2002 року в Європі не дозволено будівництво будівель більш низького стандарту, споживання становить не більше 60 кВт·год/м² рік; «пасивний будинок» споживання становить не більше 15 кВт·год/м² рік; «будівля нульової енергії» – архітектурно має той же стандарт, що і пасивний будинок, однак інженерно обладнана для споживання енергії, яку сама і виробила – енергоспоживання складає 0 кВт·год/м² рік; «будівля плюс енергії» – будівлі такого типу, за допомогою енергозберігаючого обладнання виробляє більше енергії, ніж сама споживає. Існуючий житловий фонд нашої країни, відповідно із вище зазначеною класифікацією належить до найбільш енергозатратного класу -F, і це в той час коли енергоощадність переважної більшості будівель в Європейських країнах на сьогодні становить клас А та А+ [4].

Висновки. Отже, розробка та ефективна реалізація енергоефективної політики вимагає наявності якісних, своєчасних, співставних та докладних даних, які виходять далеко за межі енергетичних балансів та відображають відмінні характеристики економічної діяльності та ресурсів, які є в наявності в країні (регіоні) [5].

Джерела літератури

1. Стрішенець О. М. Особливості функціонування інновацій у діяльності газорозподільних підприємств / О. М. Стрішенець, О. В. Новосад // Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (7 груд. 2017 р.). Ч. 1. Луцьк: РВВ Луцьк. НТУ, 2017. С. 162–163.
2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/3.-Taryfo-ta-tsinoutvorennya-na-energetychni-resursy.pdf>
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://bioenergy.in.ua/media/filer_public/97/e4/97e4008e-b55c-4cb5-b837-867d54ec1a77/zvit_tarifne_reguliuвання.pdf
4. Павлов К. В. Імплементация європейських стандартів енергоефективності на регіональних ринках нерухомості України / К. В. Павлов, М. І. Коротя // Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 трав. 2017 р.) / відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2017. С. 233–234
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/energoefekt-5cecc.pdf>

Макарчук Б. В. – студентка IV курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Цимбалюк І. О. – к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування СНУ імені Лесі Українки

Податкові інструменти впливу на інвестиційну активність в Україні

Постановка проблеми. На сьогоднішній день однією з найактуальніших проблем для України є залучення та ефективне використання іноземних інвестицій. Успішне вирішення цього завдання залежить насамперед від вдалої державної політики у сфері регулювання іноземного інвестування. Серед сукупності інструментів державного регулювання саме податкова система є найбільш вагомим фактором, що визначає сприятливість середовища країни для інвестиційної активності на її території. Податкові інструменти впливу в системній державній підтримці інвестиційного процесу розвитку національної економіки використовуються не так давно та потребують більшої уваги у наукових дослідженнях задля розробки практичних рекомендацій щодо активізації в повній мірі їх регулюючого потенціалу.

Питання впливу податків на інвестиційну активність у країні досліджували в свої працях багато науковців, зокрема А. Крисоватий, В. Валігура [1], Г. Шамота, Д. Малиш [2], І. Цимбалюк [3] та ін.

Мета – дослідження процесу впливу податкових інструментів на інвестиційну активність в Україні.

Результати дослідження. У вітчизняній економіці інвестиційна діяльність регулюється різного роду державними і недержавними інститутами та відповідними законодавчими і нормативно-правовими актами, а також указами, постановами, положеннями та інструкціями.

Погоджуючись із думкою науковців [2, с. 111], вважаємо, що податкове регулювання інвестиційної діяльності являє собою систему фінансово-економічних, організаційно-правових та інформаційних заходів, що здійснюється на макро-, мезо- і мікрорівні державними і місцевими установами за допомогою різноманітних податкових інструментів для забезпечення активізації процесу інвестування в країні. Податкове регулювання інвестиційної діяльності здійснюється

на основі системи спеціальних інструментів, за допомогою яких можна компенсувати недостатній рівень довгострокового кредитування, зменшення видатків та капітальних вкладень в умовах нестабільної економіки. Змінюючи структуру податків чи коригуючи окремі їх елементи держава здійснює вплив на інвестиційні інтереси суб'єктів господарювання, спрямовуючи їх в необхідному для розвитку суспільства напрямі. Інвестиційна спрямованість системи оподаткування досягається застосуванням в оподаткуванні обґрунтованої диференціації ставок податків залежно від розміру одержаного прибутку (доходу) та рівня використання прибутку на інвестиційно-виробничі цілі.

Основними напрямками податкового стимулювання залучення іноземних інвестицій в Україну можуть стати надання пільг при реінвестуванні прибутку, застосування спеціальних диференційованих ставок, прив'язаних до сфер діяльності, що уможливить стимулювання пріоритетних галузей, запровадження гнучкої амортизаційної політики з наданням преференцій для підприємств, які використовують нові технології чи працюють у районах із підвищеним рівнем безробіття. Зі свого боку, реформування основних бюджетоутворювальних податків потрібно здійснювати в напрямі створення диференційованих ставок ПДВ, можливого впровадження інвестиційних кредитів і податкових знижок із податку на прибуток, що сприятиме активній інвестиційній діяльності та підвищенню інвестиційного іміджу нашої держави. Це дає змогу активізувати інвестиційну діяльність у пріоритетних напрямках.

Як свідчить зарубіжна практика ефективним податковим інструментом регулювання інвестиційної діяльності є інвестиційний податковий кредит, що дозволяє змінити строк виконання податкового зобов'язання та зменшити платежі з податку на прибуток з подальшою сплатою суми кредиту і відсотків [1]. Але такий метод у нашій державі не набув поширення, оскільки більшість українських банків не бажають ризикувати без достатніх гарантій.

До інструментів податкового регулювання інвестиційної активності можна віднести використання прискореного методу нарахування амортизації, уникнення подвійного оподаткування, спрощення порядку ведення податкового обліку і складання звітності. Напрямами вдосконалення системи оподаткування можуть стати: скорочення кількості податків, спрощення процедури їх адміністрування, перехід від оподаткування виробництва до стягування непрямих податків і

податків на майно. На нашу думку, найбільш ефективними податковими змінами, що активізують інвестиційну діяльність може стати заміна податку на прибуток податком на виведений капітал, основна ідея якого полягає у відсутності оподаткування прибутку до моменту виведення капіталу у формі виплати дивідендів або здійснення інших прирівняних платежів. Такий механізм оподаткування стимулюватиме людей інвестувати накопичений прибуток у подальший розвиток бізнесу а також сприятиме детінізації економіки.

Висновки. Отже, на даний час інвестиційна діяльність є основою для розвитку економіки України, тому одним із першочергових завдань держави повинна стати розробка такої моделі податкового регулювання іноземних інвестицій, яка б поєднувала фіскальну достатність разом із високою інвестиційною привабливістю держави.

Джерела та література

1. Крисоватий А. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори: монографія / А. Крисоватий, В. Валігура. Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. 248 с.
2. Шамота Г. М. Податкове регулювання інвестиційної діяльності / Г. М. Шамота, Д. О. Малиш // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 115 (1). С. 108–115.
3. Цимбалюк І. О. Необхідність та напрями удосконалення податкової системи України / І. О. Цимбалюк // Проблеми розвитку фінансової системи України та шляхи їх вирішення: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 99–115.

Макарчук С. В. – студентка І курсу
факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;

Сак Т. В. – к. е. н., доцент кафедри економіки,
безпеки та інноваційної діяльності
підприємства СНУ імені Лесі Українки

Роль кон'юнктурних досліджень у системі маркетингу

Постановка проблеми. Для того щоб розробити стратегію маркетингу потрібно мати інформацію про попит та пропозицію, рівень цін та інші характеристики ринку, тобто дослідити та спрогнозувати кон'юнктуру товарного ринку. Ситуація на українському ринку є

відносно нестійкою та має підвищені ризики, тому дуже важливо правильно та оптимально спрогнозувати кон'юнктуру, щоб у майбутньому не понести значних фінансових втрат. Цим і визначається необхідність кон'юнктурних досліджень у системі маркетингу.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності кон'юнктурного дослідження у системі маркетингу та характеристика основних етапів його здійснення.

Результати дослідження. Кон'юнктурне дослідження в системі маркетингу включає дослідження показників стану ринку, його ємності та рівня конкуренції. Методика здійснення кон'юнктурного аналізу включає такі завдання [2, с. 24]:

- 1) визначення об'єкта кон'юнктурного аналізу;
- 2) збір та обробка кон'юнктурної інформації;
- 3) оцінка особливостей стану досліджуваного ринку, виявлення поведінки суб'єктів, які діють на ринку;
- 4) оцінка та аналіз потенціалу й основних пропорцій ринку;
- 5) виявлення основних тенденцій розвитку ринку, його коливання, сезонності, циклічності;
- 6) прогноз кон'юнктури.

Виходячи з цього, аналіз кон'юнктури ринку повинен здійснюватись в певній послідовності:

- дослідження основних рис та особливостей ринку;
- оцінка динаміки розвитку структурних елементів кон'юнктури;
- розробка системи показників кон'юнктури;
- збір і накопичення кон'юнктурної інформації;
- моніторинг чинників, які впливають на кон'юнктуру ринку;
- вибір методів прогнозування і прогноз кон'юнктури.

При здійсненні кон'юнктурних досліджень використовується ряд методологічних прийомів. Найширше в маркетинговому аналізі використовується порівняння, при якому фактичні показники кон'юнктури порівнюються з тими, що прогнозуються. Цей метод найбільш розповсюджений, оскільки дає можливість зіставити явища, визначити в них спільне та індивідуальне, оцінити зміни, що відбуваються в них. Саме метод порівнянь дозволяє своєчасно визначити ступінь ризику для наступного планування і розробки стратегії розвитку підприємства.

Маркетинговий аналіз кон'юнктури ринку потрібно здійснювати за допомогою комплексу економічних показників, що дозволять: по-

перше, дати кількісну характеристику якісним змінам, що відбуваються в процесі відтворення і характеризують сформовану ситуацію на ринку; по-друге, визначити значущість, напрямки і тенденції розвитку кон'юнктури, тобто скласти прогноз [1, с. 35–37].

Огляд вітчизняних і зарубіжних джерел свідчить про те, що на сьогоднішній день немає єдиного підходу до формування системи показників кон'юнктури.

Одним із найбільш важливих і трудомістких етапів кон'юнктури ринку є збір та накопичення кон'юнктурної інформації. Від повноти і вірогідності інформації залежить якість маркетингового аналізу та, відповідно, прогнозу кон'юнктури ринку.

Завершальним етапом аналізу кон'юнктурних досліджень є вибір методів прогнозування і розробка прогнозу. Мета прогнозу полягає у визначенні найімовірніших оцінок стану кон'юнктури в майбутньому. Прогнозування прийнято вважати результативною частиною кон'юнктурних досліджень. Саме воно дає можливість завчасно підготуватись підприємствам до змін, які можуть відбутися на ринку, а також врахувати їх позитивний вплив та негативні наслідки, а якщо це можливо, втрутитися в їх розвиток і контролювати його.

На сьогоднішній день проблема прогнозування кон'юнктури будь-якого ринку в Україні внаслідок швидких, часом і тих, які важко прогнозуються, змін зовнішнього середовища за останні десятиліття, стала особливо складною. З врахуванням тих труднощів і критичності помилок в прогнозах деякі спеціалісти були вимушені заговорити про доцільність прогнозування. Насправді прогнозування кон'юнктури ринку – це обов'язок, який в явній та неявній формі повинні виконувати всі фірми, організації, установи.

Висновки. Роль кон'юнктурних досліджень у системі маркетингу дуже велика. Знання кон'юнктури дозволяє продавати і купувати товари з найбільш вигідними цінами, розширювати або скорочувати випуск товарів, раціонально використовувати наявні ресурси. В цілому аналіз та прогноз кон'юнктури забезпечує успішну підприємницьку діяльність.

Джерела та література

1. Дерев'яненко Т. Є. Маркетинговий аналіз кон'юнктури товарного ринку / Т. Є. Дерев'яненко // Маркетинг в Україні. 2001. № 3. С. 35–37.
2. Кучеренко В. Р. Основи економічної кон'юнктури: навч. посіб. / В. Р. Кучеренко, В. А. Карпов. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 224 с.

Малютенко В. С., Омелянчук Н. В. –
студенти II курсу факультету економіки
та управління СНУ ім. Лесі Українки;
Стрільчук Р. С. – к. іст. н., доцент кафедри
аналітична економіка та природокористування
СНУ імені Лесі Українки

Проблеми безробіття в Україні на прикладі Волинської області

Постановка проблеми: однією з корінних соціально-економічних проблем сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки та важливою характеристикою конкурентоспроможності ринку праці є безробіття. Згідно Закону України «Про зайнятість населення», безробіття - соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [2]. Проблемами безробіття займалися та займаються такі вчені В. Галицького, І. Гнибіденка, І. Моцін, Л. Шиян, Ю. Маршавін, Л. Єневич, М. Міропольську, М. Папієва та багато інших.

Мета дослідження: розробити пропозиції та напрями розв'язання проблеми безробіття на національному та регіональному рівнях в сучасних умовах.

Результати дослідження: основними причинами виникнення процесу безробіття в країні є: міграція робочої сили; спад в економіці країни і відповідне скорочення сукупного попиту на робочу силу; структурні зрушення в економіці; нерегулярна або взагалі відсутня виплата заробітної плати; обмеження кількості робочих місць. Зрушення, що відбулись на сучасному етапі в економіці України, призводять до суттєвих негативних змін на ринку праці, зокрема, до досить значних обсягів і рівня безробіття серед населення і, як наслідок, до неефективного використання робочої сили [3]. При цьому, слід визнати, що нинішній розвиток підприємництва, малого бізнесу та інші ринкові перетворення ще не в змозі на належному рівні вирішити проблеми забезпечення ефективності зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення якості життя населення і та ін. Одним з негативних наслідків на ринку праці стало формування значного рівня вимушеної неповної зайнятості, що

перетворилось на характерну тенденцію сучасного періоду функціонування економіки. Проведений аналіз стану ринку праці свідчить, що в останні роки проявилась тенденція щодо зростання рівня безробіття в Україні за окремими групами населення. Ступінь негативного впливу безробіття на стан в Україні та у Волинській області залежить від конкретних параметрів економічної ситуації. Щоб оцінити ступінь цього впливу, доцільно провести дослідження економічних і соціальних наслідків безробіття: скорочення обсягів виробництва валового національного продукту; зниження податкових надходжень до державного бюджету; зростання витрат на соціальну допомогу безробітним; знецінення наслідків навчання; масова дискваліфікація; посилення соціальної напруженості; зниження трудової активності [1, с. 112].

В Україні за другий квартал 2017 року зріс показник рівня безробіття. Понад мільйон українців залишаються без працевлаштування. Про це повідомляє Politeka, посилаючись на дані Державної служба статистики. За даними дослідження лише 16,4 мільйона зайнятого населення у віці від 15 до 70 років мають місце роботи. У той же час кількість безробітних українців сягає цифри в майже 1,6 мільйона. Зазначається, що цей показник продовжує зростати. У другому кварталі 2016 року рівень безробіття був 9 %, а в аналогічний період 2017 року він становив вже 9,1 %. У Держстаті вказали, що рівень зайнятості українців становить 56,8 %. Це на 0,1 % менше аналогічного показника минулого року. У Волинській області за даними обласного центру зайнятості, кількість зареєстрованих безробітних на кінець листопада 2017 р. становила 7,6 тис. осіб, з них 60,9 % – жінки, 39,8 % – молодь у віці до 35 років. Кількість безробітних за листопад у сільській місцевості залишилась без змін, а в міських поселеннях – збільшилась на 2,6 % і на кінець місяця становила відповідно 3044 та 4549 осіб.

Саме безробіття є головною причиною міграції робочої сили в Україні (за неофіційною статистикою 5 млн. Українців-заробітчан, серед них і волинян у країнах Заходу). На сьогоднішній день, на жаль, наша держава відома у світі як джерело постачання дешевої робочої сили. Попри всі негативні наслідки, безробіття має й позитивні свої сторони: підвищення соціальної цінності робочого місця; збільшення особистого вільного часу та свободи вибору місця роботи; стимулювання підвищення інтенсивності і продуктивності праці.

Висновки. Отже, проблема безробіття сьогодні досить важлива. Статистичні дані свідчать про те, що на поточний рік безробітними були 1008,1 тис. чол. На сьогоднішній день в Україні і у Волинській області діє «Державна програма зайнятості населення». З метою вирішення проблеми безробіття створені центри зайнятості, розроблені державні програми щодо зменшення безробіття. Порівняно з початком 2017 року на Волині рівень безробіття впав. У січні кількість безробітних становила понад 10 000. В цілому з січня по грудень 2017 року було зареєстровано 27 887 громадян, з них вдалось працевлаштувати третину. Щоб знизити рівень безробіття в Україні потрібно проводити наступні заходи: надання роботодавцям коштів на перекваліфікацію співробітників; відновлення ринку праці; відновлення роботи підприємств, як наслідок – створення нових робочих місць; покращення стану виробництва; дослідження ринку праці щодо актуальності різних спеціальностей.

Джерела літератури

1. Гальків Л. І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття // Економіка і регіони. 2009. № 2. С. 110–113.
2. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
3. Колишня Л. М. Безробіття в умовах формування ринкових відносин // Україна: аспекти праці. 2010. № 6. С. 9–11.
4. Стрішенець О.М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл] О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісеєва, В. І. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.

Матвеева Т. І. – студентка ІІ курсу спеціальності «Облік і оподаткування» КТБП СЛУ імені Лесі Українки;
Дацюк-Василюк Г. Я. – викладач облікових дисциплін КТБП СЛУ імені Лесі Українки

Переваги та ризики застосування криптовалют в економіці України

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток комп'ютерних технологій та швидкі темпи глобалізації світової економіки призвели

до збільшення грошових потоків в електронній комерції, оскільки обсяги операцій з електронними грошима щорічно збільшуються. Розвинуті країни знижують рівень використання готівки, що сприяє росту економіки, підвищує рівень прозорості та спонукає до активного розвитку сучасних сервісів та технологій. У зв'язку з цим актуальним стає дослідження питання переваг та ризиків використання криптовалюти, як особливого виду електронних грошей в системі управління фінансовими ресурсами держави [1].

Вивченню історії розвитку та функціонування криптовалют присвячені праці вчених, таких як Е. Андроулакі, С. Капкун, О. Караме, М. Роесчлін, Т. Счерер, Г. Максвел, О. Галицький, О. Мороз, Е. Молчанова, Ю. Солодковський тощо. Однак проблематика дослідження застосування криптовалют в Україні залишається недостатньо вивченою вітчизняними вченими, що й зумовлює актуальність наукових пошуків.

Мета дослідження – висвітлення основних переваг та загроз використання криптовалют, передусім біткоїнів, в сучасній економіці України.

Результати дослідження. Останнім часом на фінансовому ринку з'явилися такі нові категорії, як «криптовалюта», «біткоїни», «блокчейни».

Криптовалюта – від англійського «cryptocurrency», тобто віртуальна валюта, захищена криптографією. Насамперед, криптовалюта – це швидка і надійна система платежів та грошових переказів, заснована на новітніх технологіях і непадконтрольна жодному уряду.

На даний момент в світі існує близько 1600 криптовалют (Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Peercoin), але найвідомішою зі швидким розвитком є bitcoin.

Міжнародна практика використання криптовалюти, зокрема, біткоїнів, свідчить про те, що держави по-різному ставляться до її впровадження в обіг. Пояснюється це передусім новизною даного інструменту та відсутністю єдиного визначення категорії «криптовалюта», яка б розкривала її економічну сутність.

Зацікавленість до цифрових валют також і значно поживається в Україні. Спричиняє це криза вітчизняної банківської системи, нестабільність гривні, мінливий курс валют та інші соціально-економічні труднощі, які сконцентровані на фінансовій системі України.

В Україні справжня популярність криптовалют розпочалася у 2014 році, коли ентузіастами було створено громадську організацію,

що має на меті поширення, розвиток та вивчення bitcoin та інших віртуальних валют на території нашої держави – Bitcoin Foundation Ukraine (BFU). Приблизно в цей час також почали з'являтися перші компанії та агенції, зокрема які пропонували фізичний обмін криптовалют за готівку, а також здійснення грошових онлайн-операцій.

Нижче наведемо основні переваги та ризики використання біткоїнів як засобу платежу в Україні.

До основних переваг використання даної криптовалюти належать:

- анонімність;
- захист персональних даних;
- свобода від втручання державних органів;
- свобода у виплаті;
- інвестиційний інструмент;
- дешевизна у обслуговуванні.

Проте поряд з перевагами застосування криптовалют їх власники в ході своєї діяльності та використання несуть і певні ризики, серед яких найважливішими є:

- відсутність законодавчого регулювання статусу або обігу криптовалют;
- нестабільність криптовалюти;
- хакерські атаки;
- використання на чорному ринку;
- втрата пароля або доступу до електронного гаманця призводить до повної втрати криптовалюти;
- неможливість внесення криптовалюти до статутного капіталу юридичних осіб [2].

Крім того, НБУ в офіційних джерелах зазначив, що випуск віртуальної валюти bitcoin не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодної з країн.

Однак, незважаючи на чітку позицію НБУ і негативні відгуки про роботу системи, заперечувати міжнародний досвід та розвиток bitcoin у практиці міжнародних валютних розрахунків не варто. Так само як і не варто відмовлятися від використання електронних грошей через їх потенційну загрозу.

Висновки. Використання системи біткоїн для оплати заборгованості постачальникам істотно розширює можливості ведення бізнесу, зокрема аграрного, дає можливість проводити розрахунки за сіль-

ськогосподарську продукцію та послуги там, де немає банків та інших платіжних систем або ж комісії за банківське обслуговування надмірно високі. Головна і єдина умова – наявність Інтернету. Разом з тим, використання цієї системи в економічних розрахунках потребує популяризації її переваг над традиційними розрахунками та «адаптації» її до кожного економічного регіону, в чому і полягають перспективи подальших досліджень цієї теми та наукових дебатів щодо її застосування у вітчизняній та світовій економіці.

Джерела та література

1. Васильчак С. В. Використання криптовалют в сучасних економічних системах України: перспективи та ризики / С. В. Васильчак, М. В. Куницька-Іляш, М. П. Дубина // Наук. вісн. Львів. нац. ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. Серія: Екон. науки. 2017. Т. 19, № 76. С. 19–25. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smlnues_2017_19_76_6
2. Скромна вартість біткоіна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1428255-skromna-charivnist-bitkoinaukrayinskiy-vikoristannya-kriptovalyut> Franka

Мельничук С. О. – студентка II курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Панівська О. В. – студентка IV курсу біологічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Павлов К. В. – к. е. н., доцент кафедри аналітичної економіки та природокористування СНУ імені Лесі Українки

Динаміка рівня цін на житлову нерухомість у Волинській області

Постановка проблеми. На сьогоднішній день відбувається активний розвиток ринку нерухомості. Ринок нерухомості формується під впливом попиту та пропозиції, які в свою чергу залежать від ціни на житлову нерухомість. Житлова нерухомість – це різновид нерухомого майна, що призначений для проживання людини, що поділяється в залежності від її призначення на житлову нерухомість для постійного проживання та житлову нерухомість для тимчасового

проживання. Питання динаміки рівня цін є актуальною темою для дослідження. Дане питання досліджували такі вчені: С. Максимов, Є. Тарасевич, Л. Чубук та ін. [2, 102]. Рівень цін житлової нерухомості є нестабільним явищем, яке щороку змінюється.

Мета дослідження – аналіз динаміки рівня цін на житлову нерухомість у Волинській області протягом 2016–2017 років.

Результати дослідження. Ситуація на ринку будівництва нового житла «важко стабільна». Українці схильні до купівлі житла на первинному ринку, водночас, поживавлення оренди збільшується на вторинному ринку житла [3, 55].

За даними Держкомстату України, індекс цін на житло на первинному ринку становив 102,1 % у 2016 році і 104,4 % у 2017 році. Цей показник свідчить, що рівень цін на житлову нерухомість зріс у 2017 році порівняно з 2016 роком. Що стосується вторинного ринку у 2016 році індекс цін становив 103,4 %, а у 2017 році – 106,2 %. Аналізуючи ці дані, ми бачимо, що рівень цін на вторинному ринку значно вищий ніж на первинному. Обласний центр Волинської області, місто Луцьк, потрапило в 10 міст України в яких найдорожча нерухомість [1].

В середньому індекс цін на однокімнатні квартири на первинному ринку становив у 2016 році 99,7 %, а у 2017 – 106,0 %. Протягом року спостерігалось різке зростання цін. Краща ситуація на вторинному ринку однокімнатних квартир. У 2017 році спостерігалось зниження рівня цін на 2,2 % і він становив у 2016 році 111,4 %, а у 2017 році 99,2 %. Зворотня ситуація склалася на ринку двокімнатних квартир. Індекс цін на первинному ринку становив у 2016 році – 105,2 %, у 2017 – 103,4 %. На вторинному ринку ціни у 2017 році зросли. Тут спостерігався індекс цін у 2016 році на рівні 100,2 %. А у 2017 році – 106,1 %.

Що стосується трикімнатних квартир, то в 2016 році індекс цін зафіксовано на рівні 100,3 %, а у 2017 році він становив 103,1 % на первинному ринку. На вторинному ринку спостерігався такий індекс цін: у 2016 році – 101,6 %, у 2017 році – 103,8 % [1].

Висновки. Отже, в умовах інфляції рівень цін на нерухомість не є стабільним. Дослідження показало, що ціни на житлову нерухомість зростають. Рівень цін на житло у Волинській області є одним з найвищих рівнів цін.

Динаміка рівнів цін на первинному ринку житлової нерухомості є меншою, ніж на вторинному.

За оцінкою експертів, цього року дана тенденція в більшості випадків збережеться. Хоча, слід зазначити, що ринок вторинної нерухомості дуже неоднорідний за якістю житла і кожен з цих сегментів буде реагувати на виклики 2018 року по-своєму.

Джерела та література

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Павлов К. В. Змістова характеристика функціонування регіональних ринків нерухомості / К. В. Павлов // Економічний часопис Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: журнал / уклад. Л. Г. Ліпич, М. Б. Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. № 1 (9). С. 102–109.
3. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісєєва, В. У. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.

Микитюк Є. І. – студентка I курсу факультету економіки та управління СЛУ імені Лесі Українки;

Ліщук В. І. – к. е. н., доцент кафедри аналітичної економіки та природо-користування СЛУ імені Лесі Українки

Перспективи газотранспортної системи України

Постановка проблеми. Запорукою енергетичної безпеки країни та способом налагодження успішних зовнішньо-інтеграційних процесів є максимально ефективне функціонування газотранспортної системи України. До того ж, це є важливою умовою розвитку вітчизняної економіки, задоволення потреб споживачів і суспільного виробництва у паливних та енергетичних ресурсах.

Мета дослідження – вивчення проблем та перспектив розвитку газотранспортної системи України.

Результати дослідження. На сьогодні у загальному первинному постачанні енергії України природний газ займає близько 29 %, а згідно з «Енергетичною стратегією України на період до 2035 р.» прогнозо-

вано зростання його частки до 30,2 % у 2035 р. і від 2020 р. забезпечення потреби економіки за рахунок власного видобутку газу [1].

Вітчизняна газотранспортна система (ГТС) нині має реальні загрози для свого існування, і підвищення ефективності діяльності ГТС, як частини газового сектору, є досить актуальними питанням, враховуючи той факт, що транзит територією України від 2008 р. скоротився понад 31 % (на 37,4 млрд м³/рік) за скорочення і внутрішнього споживання газу та його транспортування [4]. Основними причинами, що можуть вплинути на ефективність функціонування газотранспортної системи є: активізація процесу реформування світового газового ринку; стан світової економіки та можливості розвитку й впровадження нових технологій видобутку і транспортування газу; політика ЄС щодо диверсифікації джерел постачання газу і видобутку нетрадиційних газів; політика Росії щодо диверсифікації ринків збуту та маршрутів транспортування газу; процес створення внутрішнього повноцінного ринку газу, оподаткування діяльності з видобутку газу; зміни жорсткості екологічних вимог щодо декарбонізації європейської енергетики.

ГТС України посідає друге місце у Європі за своєю потужністю. Проте, газопроводи є фізично застарілими, що збільшує ризик аварійно-небезпечних ситуацій. Вона потребує модернізації, але існує кілька чинників, які суттєво впливають на прийняття рішень стосовно її проведення – це проекти з диверсифікації поставок газу до країн Європи, позиція Російської Федерації стосовно обсягів газу, які будуть транспортуватися територією України, та обсяги споживання в європейських країнах трубопровідного газу, який поставляється через нашу ГТС [3]. Також галузь потребує значних інвестицій. Держава не може повною мірою забезпечити інвестиціями галузь, тому одним з варіантів є залучення іноземних інвесторів.

Однією із загроз для газотранспортної системи є будівництво обхідних шляхів, що спричиняє зменшення потоків російського газу через територію України [2]. З метою інтеграції газового сектора в Європейський енергетичний ринок необхідно його реформування у напрямі демонополізації та лібералізації.

Висновки. Отже, для підвищення результативності діяльності ГТС України необхідно: розробити спеціальні механізми для отримання доступу до ГТС в середині країни через аукціонну процедуру замовлення потужностей; забезпечити доступ до трансграничних переходів

від Європи до України через продаж компанією «Нафтогаз України» права користування вільними потужностями на добовій основі; забезпечити спільне використання української газотранспортної системи; стимулювати залучення інвестицій у розвиток ГТС і перенести точки приймання російського газу на східний кордон України.

Джерела талітература

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085
2. Енергетична безпека України в контексті європейських нафтогазових перспектив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua>
3. Лещенко І. Ч. Перспективи газотранспортної системи України в контексті змін у світовому газовому секторі / І. Ч. Лещенко. // Проблеми загальної енергетики. 2011. № 2. С. 17–24.
4. Річний звіт «Нафтогаз» України за 2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.naftogaz.com/files/Zvity/Annual_report_ukr_170608.pdf

Микитюк Є. І. – студентка І курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Шостак Л. С. – к. е. н., доцент кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства СНУ імені Лесі Українки

Проблеми зайнятості молоді в Україні

Постановка проблеми. Питання стосовно зайнятості молоді є актуальним вже досить давно. З розвитком науково-технічного прогресу, з'являється потреба у кадрах, які є носіями більш високого інтелектуального потенціалу. Проте, маючи великий багаж знань, українська молодь часто залишається без роботи. Найчастіше до цього призводить відсутність досвіду, низький рівень оплати праці, несприятливі умови праці, небажання роботодавців надавати додаткові пільги, тощо. Внаслідок цього Україна втрачає перспективні трудові ресурси, оскільки багато молодих людей в пошуках заробітку або виїжджають закордон, або влаштовуються на роботу, яка не потребує особливих знань та навичок.

Мета дослідження. Метою даної роботи є дослідження наявних проблем зайнятості молоді в Україні, наслідків молодіжного безробіття та можливих шляхів його подолання.

Результати дослідження. Молодіжний сегмент ринку праці має свої особливості: вони потребують додаткової підтримки, а також можуть втрачати свої професійні характеристики через несвоєчасне влаштування на роботу. В подальшому це ускладнює пошуки роботи. За статистикою найбільшу частку безробітних складають молоді люди віком до 35 років [3]. Якщо говорити про осіб у віці 29–34 роки, то серед молоді вони є найбільш конкурентоспроможною групою, оскільки вже мають певний досвід роботи. Натомість, найбільш вразливими і не захищеними є молоді люди у віці від 15 до 19 років. Для цієї вікової категорії знайти роботу найскладніше. Її особливістю є те, що особи, які підпадають під цю категорію, найчастіше поєднують роботу з навчанням, відповідно потребують неповної зайнятості. До того ж, роботодавці неохоче беруть на роботу випускників вищих навчальних закладів через брак досвіду. Виходячи з цього, навчальним закладам варто перебудовувати свою роботу по організації виробничої практики [2, с. 184].

Неможливість працевлаштування, потреба у фінансових ресурсах та бажання забезпечити собі гідне майбутнє спонукає молодь або до трудової міграції, або до тіньової діяльності. Обидва наслідки є негативними для економіки країни та становлять загрозу економічній безпеці. Проте, серед можливих позитивних наслідків можна виділити той факт, що найбільш здібні молоді люди через відсутність роботи починають розгортати власну підприємницьку діяльність. Зрозуміло, що відсоток таких людей є незначним, та і цей невеликий позитив аж ніяк не перекриває проблеми, які виникли на українському ринку праці.

Для того, щоб вирішити проблему молодіжного безробіття в Україні, потрібно прикласти чимало зусиль. З боку держави це може бути створення умов захищеності молоді. До того ж, потребує змін і діяльність вищих навчальних закладів. За результатами досліджень С. Ничипоренко виявлено, що висока професійно-освітня підготовка полегшує адаптацію молоді до ринкового середовища, збільшує можливість працевлаштування. Водночас у 2–3 рази знижує ризик бідності і в 1,6 разу підвищує ймовірність отримання середніх доходів [1].

Висновки. В умовах кризи, проблема безробіття для України є надзвичайно важливою. На ринку праці простежується тенденція до

постійного зростання безробіття серед молоді. Оскільки саме молодь є потужною рушійною силою, саме вона формує майбутнє нашої країни, необхідно забезпечувати умови для ефективного входження та адаптації даного сегменту в суспільство. Для регулювання проблем молодіжного безробіття також можна використати досвід іноземних країн, оскільки в світовій практиці такі питання не є новими та існує чимало держав, які успішно їх вирішили.

Джерела та література

1. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні / С. В. Ничипоренко [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dipsm.org.ua/files/2011/09/nichiporenko-youth-nfamily-politics.pdf>
2. Нікітіна І. В. Взаємодія ринку освіти і ринку праці як стратегічна складова науково-технологічної сфери національної безпеки України: гендерний аспект / І. В. Нікітіна, Ю. В. Нікітін // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9. С. 180–188.
3. Пілігрим А. С. Правові проблеми працевлаштування молоді [Електронний ресурс] / А. С. Пілігрим, Е. В. Красовська. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Pravo/4_82774.doc.htm

Мирошниченко О. А., Панасюк Ю. О. – студенти І курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Стрішенець О. М. – д. е. н., професор, завідувач кафедри аналітичної економіки та природокористування СНУ імені Лесі Українки

Мораторій на землю України: позитивний та негативний досвід

Постановка питання. Земля – один з найважливіших природних ресурсів кількість якого обмежена. Згідно з ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується державою.

Однією із найважливіших характеристик цього ресурсу є родючість. Саме тому йому належить особлива роль в сільському господарстві. Цінність землі тжко переоцінити. Даний ресурс виконує

2 основні функції: він є територіальною основою життя людей а також головним засобом виробництва в сфері сільського господарства.

Мета дослідження – проаналізувати зарубіжний позитивний та негативний досвід заборони продажу земель та впровадити його на українських теренах.

Результати досліджень. Мораторій на землю був запроваджений в 2001 році як тимчасовий захід, до запровадження ринку землі, але кожного року його продовжують, незважаючи на те, що він суперечить Конституції України, а також Земельному Кодексу, де говориться, що громадянин має право продавати або іншими способами відчужувати земельну ділянку[3].

Розглянемо приклад країн колишньої соціалістичної співдружності. Процес реформування ринку с/г земель у нових країнах-членах ЄС почався після отримання незалежності. Зазначимо, що у період реформи економіки країн цієї групи значно залежало від с/г виробництва (в деяких країнах частка с/г сягала 25 % ВВП). У більшості цих країн реформа ринку землі була спрямована на повернення землі колишнім власникам та перерозподіл земель, які перебували у власності колгоспів та радгоспів, серед селян. Деякі країни швидше пройшли перехідний період лібералізації ринку землі (Естонія, Литва, Румунія, Угорщина), в деяких країнах процес затягнувся і триває досі (Болгарія, Польща, Хорватія).

Також, після вступу країн до Європейського Союзу та, відповідно, лібералізації ринків, в усіх країнах цієї групи спостерігається активізація ринку. Наприклад, у Болгарії щорічний продаж с/г земель до вступу в ЄС був менш ніж 2,5 % від загальної площі земель. А в період із 2006-го до 2008 року цей показник зріс до 45 %. У Румунії річний оборот ринку с/г земель перед вступом у ЄС був меншим 1,5 %, у період 2005–2009 років – зріс більш ніж у 3 рази [2].

Абсолютно в усіх країнах-членах ЄС після реформи ринку спостерігалось зростання цін на с/г землю. Ринки нових країн-членів ЄС здебільшого є відкритими та лібералізованими. Хоча частка с/г виробництва у ВВП та зайнятості населення постійно зменшується, продуктивність і рентабельність виробництва зростають.

Також з'явилася проблема фрагментації земель, яка негативно впливає на ефективність виробництва. І сьогодні в цих країнах починається консолідація земель щоб підвищити продуктивність галузі.

Як показує досвід зарубіжних країн, які в 1990-х роках опинилися в таких умовах, як і Україна, але які почали впроваджувати реформи в даній галузі запровадження ринку землі призвело до росту її ціни, і орендної плати, яка є в декілька раз вищою ніж в Україні, навіть на гірших землях[1].

Висновки. Скасовувати мораторій на землю необхідно, але перед цим потрібно запровадити ефективну правову базу, яка б регулювала процеси на ринку праці. Також вато враховувати негативні наслідки, з якими стикнулися в країнах з відкритим ринком землі, щоб уникнути їх в майбутньому.

Джерела та література

1. Стрішенець О. М. Формування ринку житлової нерухомості в Україні: цикли та етапи / О. М. Стрішенець, К. В. Павлов // Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (7 груд. 2017 р.). Ч. 1. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2017. С. 210–214.
2. Стрішенець О. М. Особливості функціонування інновацій в діяльності газо-розподільних підприємств / О. М. Стрішенець, О. В. Новосад // Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (7 груд. 2017 р.). Ч. 1. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2017. С. 162–163.
3. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

Наумик А. П. – студентка III курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних
наук, доцент А. Т. Сафарова

Особливості обліку і оподаткування вакцинації працівників підприємства

Постановка проблеми. З приходом холодної пори року в Україні різко зростає захворюваність на грип та гострі респіраторні вірусні інфекції (ГРВІ). Захищеність людей від інфекційних хвороб гарантує безпеку держави, адже висока захворюваність працівників буквально знижує роботу підприємства. Тому, щоб запобігти цьому, робото-

давці все частіше вдаються до профілактичних заходів – масової вакцинації працівників [1].

Мета дослідження – обґрунтувати особливості обліку і оподаткування вакцинації працівників підприємства.

Результати дослідження. Проведення вакцинації працівників підприємства проти інфекційних хвороб передбачено нормами статті 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII і статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 04.06.2000 р. № 1645-III. Згідно з нормами вищевказаних Законів профілактичні щеплення працівників можуть бути обов’язковими і добровільними [3].

Обов’язковими є профілактичні щеплення проти таких інфекційних хвороб, як дифтерія, туберкульоз, поліомієліт, кашлюк, правець та кір [5].

МОЗ України визначені окремі групи населення та категорії працівників, які підлягають обов’язковим профілактичним щепленням. Для цього затверджений Календар профілактичних щеплень в Україні. Згідно з Календарем профілактичні щеплення проти грипу є обов’язковими на ендемічних та ензоотичних територіях та за епідемічними показниками. Перелік ендемічних та ензоотичних територій визначається МОЗ України.

До груп медичного та епідемічного ризику (висока можливість клінічних ускладнень грипу та інфікування грипом) на ендемічних та ензоотичних територіях та за епідемічними показниками відносяться, зокрема: персонал медичних установ; працівники сфери послуг, торгівлі, транспорту, військові; особи, які перебувають у контакті з великою кількістю людей; персонал підприємств, установ, організацій [3].

У бухгалтерському обліку витрати на вакцинацію включаються до складу витрат відповідно до вимог П(С)БО 16 «Витрати». Рахунок для відображення витрат визначають виходячи з того, на якій посаді працює «щеплений» працівник. Зокрема, витрати на вакцинацію виробничого та загальновиробничого персоналу – показують на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати», адміністративного персоналу – відображають на рахунку 92 «Адміністративні витрати», збутового персоналу – проводять на рахунку 93 «Витрати на збут» тощо [2].

На підприємстві проведення вакцинації працівникам оформляється відповідним наказом керівника підприємства. У наказі про прове-

дення вакцинації зазначається: прізвища, імена та по батькові працівників, яким проводиться вакцинація; відповідальні особи за проведення вакцинації; строки її проведення; медичний заклад, який здійснюватиме вакцинацію тощо [5].

Якщо вакцинацію працівників проти грипу оплачує підприємство, такий захід треба передбачити у колективному або трудовому договорі підприємства. Також на проведення рекомендованих щеплень слід отримати заяву від працівника, а із закладом охорони здоров'я потрібно укласти договір про вакцинацію працівників. Інформація про проведену вакцинацію вноситься до «Медичної карти амбулаторного хворого», а підприємство повинно отримати від закладу охорони здоров'я акт наданих послуг [4].

Що стосується оподаткування операцій з вакцинації працівників, то зазначимо наступне:

- жодних коригувань фінрезультату до оподаткування за операціями, пов'язаними з проведенням вакцинації працівників підприємства, в Податковому кодексі України не передбачено;

- звільняються від ПДВ лише щеплення громадянам, які від'їжджають за кордон та направляються у службові відрядження. Варто також врахувати, що сама вакцина оподатковується ПДВ за ставкою 7 %;

- щеплення, зазначені в Календарі щеплень (обов'язкові та рекомендовані) пільгуються за ПДФО, але для цього необхідно мати підтвердні документи;

- оплата вакцинації працівників не оподатковується ЄСВ, оскільки такі заходи можуть бути віднесені до послуг з лікування працівників, які були надані установами охорони здоров'я. У зв'язку з цим вакцинація, яка не включається до оподатковуваного ПДФО доходу, не оподатковується й військовим збором. Якщо ж плата за щеплення оподатковується ПДФО, то на таку суму необхідно нарахувати і військовий збір [2].

Висновки. Отже, особливості бухгалтерського обліку вакцинації працівників регулюються П(С)БО 16 «Витрати», а оподаткування здійснюється відповідно до вимог Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Джерела та література

1. Вакцинація: працюємо без грипу та застуди [Електронний ресурс] // Мінфін [сайт]. Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2017/10/03/30260719/>

2. Карпова В. Вакцинація працівників: документальне оформлення й облік [Електронний ресурс] / Карпова В. // Бухгалтер і закон: електронне видання. Режим доступу: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008347
3. Податковий облік вакцинації працівників [Електронний ресурс] // Дебет-Кредит. Інформаційний бухгалтерський портал [сайт]. Режим доступу: <http://www.dt-kt.com/podatkoviy-oblik-vaktsinatsiyi-pratsivnikiv/>
4. Сафарова А. Т. Нормативно-правове забезпечення розрахунків з оплати праці на хлібопекарних підприємствах / А. Т. Сафарова // Наук. праці Кіровогр. нац. техн. ун-ту. Екон. науки. Вип. 20, ч. 1. Кіровоград: КНТУ, 2011. С. 146–151.
5. Хамайдюк О. Організація вакцинації працівників на підприємстві [Електронний ресурс] / О. Хамайдюк // Кадровик. UA [сайт]. Режим доступу: <http://www.kadrovik.ua/content/organizaciya-vakcinaciyi-pracivnikiv-na-pidpriiemstvi>

Оніщук В. С. – студент I курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент В. І. Ліщук

Сучасна валютна політика України

Постановка проблеми. Валютна політика у вигляді валютного регулювання займає важливе місце в економічній політиці держави. Залежно від мети вона може стимулювати або стримувати економічний розвиток країни, а також впливати на місце держави на світовому ринку. Зміни в економіці країни, у свою чергу, впливають на розвиток валютних відносин, що призводить до необхідності коригувати валютну політику.

Водночас, у сучасному світі значного розвитку набули інтеграційні процеси, спостерігається зростання рівня відкритості національних економік та їх взаємозалежності. Такі процеси підвищують роль валютного регулювання на національному та міжнародному рівні.

Мета дослідження – розгляд основних напрямів валютної політики України та її особливостей.

Результати дослідження. Валютна політика кожної країни визначається політикою державного регулювання економіки загалом, ступенем втручання органів державної влади у валютно-кредитні та

фінансові відносини. Валютна політика – це сукупність заходів, які здійснюються державою у сфері валютних відносин відповідно до поточних (тактичних) та довгострокових (стратегічних) цілей країни. Уряд і Національний банк України мають здійснювати валютну політику відповідно до принципів загальної економічної політики та ситуації в Україні.

Економічна ситуація в Україні характеризується повільною економічною динамікою, високим рівнем боргового навантаження, незбалансованістю державних фінансів, низькою інвестиційною привабливістю. Такі особливості української економіки вказують на те, що найближчими роками країна перебуватиме під постійним девальваційним тиском, а тому й державна політика має формуватися з урахуванням девальваційних викликів [3].

Цінова стабільність в економіці залежить від довіри населення до національної грошової одиниці, готовності її використовувати як засіб заощадження і довгострокового фінансування. Це впливає на структуру заощаджень і кредитування населення. Посилення політичної напруженості і валютні дисбаланси призвели до відмови населення від депозитів і виведення заощаджень з банківської системи. Упродовж 2014 р. і I півріччя 2015 р. населення виводило власні заощадження з банківської системи. Крім того, НБУ необхідно повернути доступу населення до валютних переказів з-за кордону.

Існує взаємозалежність між напрямом валютної політики та станом платіжного балансу. Використання девальваційних інструментів з метою стимулювання експорту є можливим для країн, що мають низький рівень імпортоємності. Галузі з високою імпортоємністю (що характерно для України), нарощуючи експорт, не можуть значно впливати на сальдо торговельного та платіжного балансу, тому що надходження валюти через експорт продукції, супроводжується її відтоком при здійсненні імпорту проміжних товарів. Для досягнення і підтримки позитивного сальдо торговельного та платіжного балансу необхідно змінити наповнення експортних потоків [1].

Результативність девальваційної валютної політики в Україні може бути лише за умови зниження імпортоємності експорторієнтованих галузей виробництва. Тому її необхідно поєднувати з механізмами, що забезпечують зростання доходів населення, зниження бар'єрів на шляху експорту та імпортозаміщенням.

Україна має слабку економіку, тому перехід на політику вільно плаваючого валютного курсу, є неефективним і може призвести до відтоку капіталу з країни. Україна має використовувати політику плаваючого (проте не вільно плаваючого) обмінного курсу під контролем НБУ і уникати режиму фіксованого курсу. Монетарна політика має бути спрямована на забезпечення високих темпів економічного зростання, що, у свою чергу, сприятиме зміцненню національної валюти [2].

Висновки. Отже, валютна політика України перебуває під тиском нестабільної економічної та політичної ситуації в державі. Для підвищення її ефективності необхідно повернути довіру населення до банківської системи, посилити взаємозв'язок з економічними процесами в середині країни та стимулювати зміни у структурі експорту.

Джерела та література

1. Баронін А. Вплив девальвації на національний експорт: системні зміни в сучасному вимірі [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/upload/1455003986_file.pdf
2. Найман Эрик. Какой режим валютного курса нужен Украине [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://old.razumkov.org.ua/upload/1455003986_file.pdf
3. Юрчишин В. Глобальний контекст валютної політики і напрями посилення стійкості національної грошової одиниці в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/upload/1455003986_file.pdf

Оніщук В. С., Панасюк Ю. О. – студенти
І курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;

Стрішенець О. М. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри аналітичної економіки та природо-
докористування СНУ імені Лесі Українки

Проблема девальвації національної грошової одиниці в Україні

Простановка проблеми. Валютне регулювання займає провідне місце в економічній політиці держави. В залежності від мети валютне регулювання може стимулювати або стримувати економічний розвиток в країні. Зміни ж в економіці країни та її міжнародному

становищі впливають на розвиток валютних відносин, та відповідним чином коригують валютну політику, що проводиться в державі. Водночас, у сучасному світі значного розвитку набули інтеграційні процеси, спостерігається зростання рівня відкритості національних економік та їх взаємозалежності.

Враховуючи, що валютне регулювання є однією з найбільш динамічних складових як національної, так і світової валютно-фінансових систем, визначення особливостей побудови та розвитку системи валютного регулювання в умовах ринкової трансформації економіки є важливою науковою та практичною проблемою [4].

Мета дослідження – з'ясування особливостей процесу девальвації національної грошової одиниці в Україні та впровадження заходів щодо її стабілізації.

Результати дослідження. У періоди активізації бойових дій на Донбасі спостерігалось прискорене послаблення курсу української національної валюти. Згодом інформаційно-психологічний вплив військово-політичного чинника на функціонування вітчизняного валютного ринку дещо послабився. З іншого боку, у міру скорочення обсягів офіційних резервних активів України (ЗВР НБУ), свідомість учасників українського валютного ринку ставала все чутливішою до повідомлень фінансово-економічного змісту. За таких обставин паніка на українському валютному ринку була цілком закономірною. У результаті обмінний курс гривні у лютому–березні 2015 р. стрімко падав. Якщо наприкінці січня 2015 р. офіційний обмінний курс української національної валюти становив 16,16 грн/дол. США, то наприкінці лютого 2015 р. – вже 27,76 грн/дол. Щоправда, згодом паніка на українському валютному ринку пішла на спад [2].

Валютна політика кожної країни визначається політикою державного регулювання економіки загалом, ступенем втручання органів державної влади у валютно-кредитні та фінансові відносини. Уряд і Національний банк України здійснюють валютну політику відповідно до принципів загальної економічної політики України. Основною метою валютної політики НБУ є стабілізація курсу національної грошової одиниці та збалансованість платіжного балансу країни.

Діюча система валютного регулювання України потребує удосконалення. Це передбачає: погодженість дій держави з ринковими механізмами; підвищення якості валютного законодавства, зростання ролі державних інститутів в сфері валютного регулювання, удосконалення

механізмів застосування форм валютного регулювання. Останніми роками найактуальнішою проблемою державного регулювання валютного ринку в Україні є підтримання макроекономічної стабільності національної валютної одиниці [3].

Головними зовнішніми ризиками є недоотримане фінансування від МВФ, скорочення доступу до зовнішніх позик на міжнародному кредитному ринку, а також низькі темпи відновлення світової економіки в цілому, що негативно відбивається на активності інвесторів [1].

Висновки. Регулюючи валютні відносини, акцент усе-таки потрібно робити не на заборонах, а на створенні сприятливого валютного клімату (розумне оподаткування, поступова лібералізація руху капіталу, розвиток валютного ринку) через комплексну модернізацію законодавства. При визначенні перспектив розвитку системи валютного регулювання України обов'язково мають враховуватися особливості валютних політик зарубіжних країн, оскільки економіка України є відкритою, а отже, залежною певною мірою від дій основних зовнішньоекономічних партнерів.

Джерела та література

1. Козак Ю. Г., Ковалевський В. В., Левицький М. А., Воронова О. В. Міжнародні фінанси: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Ю. Г. Козак (ред.). Вид. 3-тє, переробл. та доп. Київ: Центр учб. л-ри, 2007. 639 с.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісеєва, В. У. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.
4. Стрішенець О. М. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості / О. М. Стрішенець, К. В. Павлов // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту: зб. наук. пр. Серія: Економіка. 2016. Вип. 1 (47), т. 2. С. 35–38.

Павлов К. В. – кандидат економічних наук,
доцент, докторант СЛУ імені Лесі Українки

Соціальні та економічні особливості регіональних ринків житла в Україні

Україна – одна з найбільших за площею та населенням країн Європи. Площа території, яку займає Україна, становить – 603 766 км²,

а це близько – 6 % всієї території Європи. За обсягами займаної території Україна перевищує показники таких країн як Іспанія, Франція, Польща.

Територіальна протяжність нашої держави із заходу на схід складає не більше – 1300 км, а з північної її частини до південної становить близько – 890 км. Територія України в південній частині омивається Чорним та Азовським морями; розташована в помірних широтах та межує з такими країнами: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Білорусь та Російська Федерація. Протяжність кордону складає близько 6500 км, з яких проходить морем – трохи більше тисячі.

Загалом, характер господарського та промислового територіального освоєння держави чітко простежується в специфіці регіонального профілю господарства певних її територій.

В Західній та Центральній частинах держави найбільше зосереджено сільське господарство за буряково-цукровим, зерновим та консервним господарськими напрямками, а також – легка і хімічна промисловість, машинобудування.

Східна ж та Північна частини нашої держави характеризуються наявністю електротехнічного, транспортного машинобудування та сільського господарства. В той же час на даній території «панує» машинобудівний комплекс.

Південно-Східна частина територій країни ядро виражена високим рівнем промислового розвитку, особливо в напрямку важкого машинобудування, металургії та хімічного виробництва. В свою чергу, Північний регіон характеризується харчовою та сільськогосподарською галузями, високо розвиненим рекреаційним потенціалом, а також портово-господарськими можливостями.

Як вже було відзначено, Україна займає лідируючі позиції серед Європейських країн за показниками чисельності населення. Від так, за даними Державної служби статистики, станом на 1 січня 2018 року загальна кількість населення України склала майже – 42,7 млн осіб. З яких, близько – 69 % проживає в містах та відповідно – 31 % в сільській місцевості [1].

Загальний вигляд системи розселення території України представлено різними за формою та характером поселеннями, що утворилися в результаті історичних, соціальних, господарських та економічних особливостей (рис. 1).

Рис. 1. Регіональні ринки житлової нерухомості України (розроблено автором)

Західний регіон характеризується високими показниками густини розміщення окремих поселень, низьким рівнем урбанізації та високою щільністю населення.

Центральний регіон характеризується високими показниками наявного населення безпосередньо в столиці країни та на її околицях; низьким показником заселеності інших суміжних областей, не великою щільністю населення, середнім та високим показниками людяності в сільських поселеннях [5].

Північний регіон можна охарактеризувати відносною щільністю населення, низьким рівнем заселення сільської місцевості та значним рівнем урбанізації.

Південний регіон володіє незначним рівнем урбанізації, високим рівнем людяності у сільській місцевості та низьким рівнем щільності як самого населення, так і поселень загалом.

Східному ж регіону характерні високі показники густини міських поселень, а також загальної щільності населення.

Столичний регіон є в певній мірі «особливим», оскільки до його складу включено лише місто Київ. Пов'язано це з тим, що за своїми соціально-економічними показниками, на кшталт доходів населення,

ВВП, індексу інвестиційного забезпечення, кількості населення тощо він є співставними з окремими адміністративними областями, а іноді навіть з цілими регіонами.

Резюмуючи вище зазначене, зважаючи при цьому на суттєві розбіжності економічного і соціального розвитку українських територій та особливості системи територіального розселення, нами було виділено 6 окремих регіональних ринків житлової нерухомості, серед яких: Західний, Центральний, Північний, Південний, Східний та Столичний.

Джерела та література

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukstat.gov.ua>
2. Павлов К. В. Регулювання інвестиційно-житлових відносин в Україні. Рівне: НУВГП, 2013. 230 с.
3. Стрішенець О. М. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості / О. М. Стрішенець, К. В. Павлов // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту: зб. наук. праць. Серія: Економіка. Ужгород, 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С. 35–38.
4. Стрішенець О. М. Теоретичні аспекти конкуренції на регіональних ринках житлової нерухомості / О. М. Стрішенець, К. В. Павлов // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал / уклад. Л. Г. Ліпич, М. Б. Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. № 3 (11). С. 7–12.
5. Тенденції ринку нерухомості України: реалії та прогнози, 2007–2013: монографія / за ред. О. І. Драпиковського, І. Б. Іванової. Київ: Арт Економі, 2012. 240 с.

Панасюк Ю. О. – студент I курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент В. І. Ліщук

Приватизація державних підприємств в Україні: стан, передумови та перспективи

Постановка проблеми. Приватизація є одним із інструментів здійснення структурних перетворень, що застосовується у світовій та вітчизняній практиці з метою підвищення ефективності функціону-

вання економіки. Зміна форм власності обумовлена необхідністю відходу від надмірного одержавлення та монопольного керування економіки з боку держави. З цієї точки зору приватизація є важливим складником економічних перетворень. Вона створює передумови для підвищення результативності господарювання та є джерелом коштів для поповнення бюджету.

Мета дослідження – вивчення необхідності, стану, передумов та перспектив приватизації державних підприємств в Україні.

Результати дослідження. Дослідженню процесів реформування відносин власності присвячені праці таких учених, як: С. Біла, В. Гейць, Т. Воронкова, Я. Жаліло, С. Мочерний, І. Малий, О. Пасхавер та ін. Проте питання приватизації потребують подальших досліджень.

За своїми розмірами державний сектор України є одним із найбільших у Європі. У нас функціонує понад 4000 суб'єктів господарювання державної власності. У перелік об'єктів державної власності, що підлягають приватизації у 2017–2020 рр., у тому числі тих, що можуть бути приватизовані після внесення змін до актів законодавства / передачі в комунальну власність, включено 893 об'єкта [3].

В Україні питання приватизації державних підприємств актуалізується в наслідок двох причин: 1) державні активи – це масштабне джерело корупції, оскільки більшість з них працюють в інтересах окремих бізнес-груп; 2) більша частина таких об'єктів є збитковими, держава немає необхідних фінансів на їхній розвиток. Так, збитки найбільших держкомпаній у 2014 р. становили 101 млрд грн, у першому кварталі 2015 року – 9,7 млрд грн [1].

Приватизаційні процеси можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки. Позитивами є те, що: підвищується ефективність функціонування приватного капіталу, модернізується виробництво, запроваджується сучасний менеджмент, зростає мотивація до праці, поліпшується фінансово-економічний стан суб'єктів господарювання, зростають надходження до бюджету, створюються умови для розвитку малого та середнього бізнесу, зростає кількість робочих місць, розвиваються ринкові інституції; поліпшується інвестиційний клімат, створюються умови для сталого розвитку економіки і підвищується її конкурентоспроможність. Негативами можуть бути: стратифікація та поляризація населення за доходами, зниження рівня соціальних гарантій, розвиток нелегального бізнесу та зростання тіньового сектору [4, 128].

Особливостями процесу приватизації державних підприємств в Україні, що впливають на його перспективу, є: продаж підприємств за демпінговою ціною 0,68 млрд дол США за 300 підприємств, що пов'язано з військовим конфліктом на Сході країни, економічною кризою, наслідком якої є необхідність додаткових джерел доходів до державного бюджету; гальмування приватизації та зрив аукціонів через непрозорі процедури приватизаційного процесу і конкурентна боротьба між лобістськими фінансово-промисловими групами за об'єкти приватизації [1].

Важливим кроком, що прискорює приватизацію державних підприємств в Україні є прийняття Верховною радою 18 січня 2018 р. Закону України «Про приватизацію державного майна», який має створити законодавче підґрунтя для прозорості та відкритості приватизаційного процесу.

Висновки. Отже, вивчення стану та особливостей приватизації в Україні, дає можливість визначити її основні перспективні напрями:

1) формування стратегії та визначення цілі приватизації, яка б сприяла не лише збільшенню надходжень до державного бюджету, а забезпечила мультиплікаційний ефект для розвитку економіки та підвищення темпів зростання ВВП;

2) інвентаризація майна та переформування всієї системи управління державними підприємствами, починаючи з рівня міністерств та їхніх взаємин з керівниками, запровадження персональної відповідальності за результати діяльності;

3) в середньостроковій перспективі створити незалежну компанію з залученням до роботи професійних керуючих активами. Це дозволило б ізолювати портфель від політичного втручання, максимізувати його вартість для акціонера [1];

4) до приватизації майнових комплексів державних підприємств та акцій акціонерних товариств, які мають стратегічне значення для економіки й безпеки держави або ознаки домінування на загальнодержавному ринку товарів, підприємств оборонно-промислового комплексу, а також об'єктів, що потребують застосування індивідуального підходу залучати радників [2].

Джерела літератури

1. Дем'яненко Л. Приватизація стратегічних підприємств: піар-хід чи реальні інвестиції [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1969

2. До приватизації стратегічних підприємств залучать радників [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ligazakon.net/lawnews/doc/EN165227-do-pryvatyzatsiyi?type=ep&b_type=URIST&b_condition=day&b_date=1480922983767#!
3. Мінекономрозвитку України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2a5e9bde-d503-4f33-b291-a8b61fb78148&title=PerelikOb-ktivDerzhavnoiVlasnosti>
4. Скиба М. Приватизація як інструмент структурних перетворень в економіці України: поняття, основні проблеми та шляхи їх вирішення / М. Скиба // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. 2010. № 4. С. 125–133. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_4_18

Пархомчук Н. О. – студент І курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Ліщук В. І. – к. е. н., доцент кафедри аналі-
тичної економіки та природокористування
СНУ імені Лесі Українки

Розвиток сонячної енергетики в Україні

Постановка проблеми. Енергетика як основа промисловості всього світового господарства, базується в основному на горючих корисних копалинах, запаси яких є вичерпними, а їх використання погіршує екологічну ситуацію на планеті та призводить до незворотних змін екосистеми Землі. Постійне підвищення тарифів на електроенергію змушує уряд і населення України шукати заміну традиційній енергії. Одним з альтернативних джерел енергії є енергія Сонця, потенціал якої Україна використовує недостатньо.

Мета дослідження – вивчення основних світових тенденцій використання сонячної енергії та її розвиток в Україні.

Результати дослідження. Сонячна світова енергетика розвивається достатньо динамічно і високими темпами. Так, потужність світової сонячної енергетики у 2016 р. становила 295 933 МВт і за 12 років (від 2005) зросла у 59,5 разу. У Топ-10 країн-виробників сонячної енергії входять: Китай, Німеччина, Японія, США, Італія, Іспанія, Великобританія, Франція, Австралія та Індія [4].

Технічно-досяжний потенціал сонячної енергії в Україні становить 87,7 % від технічно-можливого. 18 областей України мають

достатньо високий рівень потенціалу енергії сонця, який перевищує $2 \cdot 10^9$ т н е/рік і лише у Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській, Закарпатській і Чернівецькій області він є меншим. Отож, Україна має перспективні можливості для залучення та ефективного використання сонячної енергії в енергетиці [1].

Україна вчасно не розробила стратегію використання відновлюваних джерел енергії, зокрема енергії сонця, тому частка вітрової та сонячної енергії у загальному постачання первинної енергії становить лише 0,1 %, а частка ВДЕ досягла лише 3 %. Починаючи від 2013 р. простежуються позитивні тенденції щодо активізації процесу використання альтернативних джерел енергії, зокрема сонячної [2].

Активізація процесу впровадження технологій, які працюють на сонячній енергії залежить від багатьох чинників. Це зокрема: обізнаність населення щодо наявних технологій, обґрунтована тарифна політика, законодавча база, фаховий кадровий потенціал працівників в галузі розробки, проектування, монтажу і експлуатації енергетичних установок тощо.

Необхідно відзначити, що в Україні розпочата робота у напрямі розвитку сонячної енергетики, зокрема: опрацьовано різні конструкції установок, які працюють на сонячній енергії, інтенсивно проводяться наукові дослідження, формується нормативно-правова база розвитку відновлювальної енергетики.

Національним планом дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, який розроблено Держенергоефективності на виконання міжнародних зобов'язань України передбачено збільшення встановленої потужності об'єктів сонячної енергетики, які генерують електроенергію – до 2300 МВт та генерують теплоенергію – до 1190 МВт [6].

З метою оцінювання загального енергетичного стану країн Всесвіття енергетична рада щорічно розраховує індекс енергетичної стійкості країн [8] на основі порівняльного аналізу енергетичної ситуації в країні. Він базується на трьох показниках: «енергетична безпека», «енергетична ємність», «екологічна стійкість». У 2015 р. Україна покращила свій рейтинг за показником «Енергетичної безпеки», що обумовлено диверсифікацією джерел постачання енергії. Проте, найнижчий результат Україна має за рівнем «Екологічної стійкості», тому що, по-перше, енергетичні ресурси використовуються з недостатньо ефективно і, по-друге, у структурі споживання енергетичних ресурсів частка відновлювальних джерел є невисокою.

Подвоєння частки ВДЕ у світовому енергетичному балансі до 2030 р. призведе до створення понад 24 млн робочих місць. У 2015 р. «зелена» енергетика створила 8,1 млн робочих місць. Сонячні фотоелектричні технології забезпечили найбільшу кількість ($\approx 2,8$ млн) робочих місць [3].

Висновки. В Україні є всі передумови для масштабного освоєння технологій на основі енергії сонця. Ця галузь є однією з найпривабливіших для інвестування, оскільки сонячна енергетика – досить «деполітизована» сфера, завдяки екологічній чистоті вона позитивно сприймається місцевими громадами, має кращі економічні показники, і, що найголовніше, дає змогу Україні позбавитися імпортозалежності в енергетиці [5].

Держава має сприяти розвитку сонячної енергетики через стимулювання виробництва у вигляді надання субсидій, звільнення від податків, пільгової тарифної політики, розробки та впровадження дешевих схем використання сонячних модулів, сучасних і недорогих зразків геліотехніки тощо [7].

Джерела та література

1. Дорожня карта розвитку відновлюваної енергетики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://saee.gov.ua/uk/pressroom/1133>
2. Енергетичні баланси України за 2010–2015 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk/operativ/>
3. IRENA [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.irena.org/404?item=%2fmenu%2findex&user=extranet%5cAnonymous&site=>
4. Key world energy statistics 2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2017.pdf>
5. Кудря С. О. Перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні до 2030 року: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ive.org.ua/wpcontent/uploads/2012/06/Кудря-22.04.2012-FINAL.pdf>
6. Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%80>
7. Українська сонячна електроенергетика: перспективи і перешкоди – аналітична записка експертів «DiXi Group» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uaenergy.org/upload/files/Solar_Analit_ukr_2011.pdf
8. 2015 Energy Trilemma Index: Benchmarking the sustainability of national energy systems [Electronic resource]. 2015. Mode of access: <https://www.worldenergy.org/publications/2015/2015-energy-trilemma-index-benchmarking-th>

Рудчик О. В. – студентка IV курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі України;

Левицький В. В. – к. е. н., доцент кафедри фінансів та кредиту СНУ імені Лесі України

Оптимізація системи менеджменту активів банківської установи

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку банківської системи України одним із пріоритетним завдань є забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків та банківської системи в цілому. Зростаюча актуальність проблеми менеджменту активів банківських установ пояснюється специфічним видом діяльності даної сфери бізнесу, посиленням дії нестабільних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, конкуренції на національних й міжнародних ринках, а також кризовими явищами.

Мета дослідження полягає у наданні рекомендацій банківським установам щодо менеджменту активів банківської установи на основі вибору ефективного методу управління ними.

Результати дослідження. Варто зазначити, що під управлінням активами розуміють порядок розміщення власних й залучених коштів. Стосовно комерційних банків – це розподіл на готівки, інвестиції, кредити та інші активи. Очевидним вирішенням проблеми розміщення коштів є придбання таких активів, які можуть принести найвищий дохід за того рівня ризику, на який готове піти керівництво банку та підтримання необхідного рівня ліквідності [2].

З огляду на те, що саме кредитно-інвестиційна діяльність дає банку найбільший прибуток, тому вважається доцільно підтримувати оптимальну структуру банківських активів й залежно від економічної ситуації змінювати її або на користь кредитів, або на користь інвестицій.

Ефективне формування кредитного портфеля комерційного банку повинно супроводжуватися постійним контролем за якістю сукупних кредитних вкладень, який здійснюється на підставі розрахунків та аналізу системи коефіцієнтів, що оцінюють прибутковість кредитних операцій, а відтак й структуру кредитного портфеля у аспекті її

оптимальності, тобто створюють систему оптимізованого менеджменту активів [1].

Система також повинна враховувати комплексність використання показників дохідності кредитного портфеля, що ґрунтується на чіткій класифікації усіх активів за рівнем їх дохідності, а їх зміни характеризується як зміною процентних ставок, так і зміною структури кредитного портфеля банку. У свою чергу, формуючи портфель цінних паперів, не можна точно визначити майбутню динаміку співвідношення його дохідності та ризику. Тому, головними параметрами при формуванні портфелем цінних паперів є очікувані дохідність та ризик, дані параметри оцінюються насамперед на підставі статистичних даних попередніх періодів і, як правило, коригуються згідно з очікуванням менеджера щодо майбутньої кон'юнктури ринку [4].

Зазначимо, що при кредитуванні банк також зацікавлений у максимізації прибутку, але такий прибуток визначається у момент укладання кредитного договору й отримується банком за успішної реалізації кредитної програми. Зазначені відомості кредитного портфеля й портфеля цінних паперів спонукають до вивчення специфіки прийомів зниження кредитних та інвестиційних ризиків.

При оптимізації системи менеджменту активів банківської установи, на нашу думку, їх підрозділи з управління активами можуть використовувати комплекс із трьох основних методів: метод конверсії активів, метод комплексного розподілу активів, метод наукового менеджменту активів [3].

При використанні першого методу конверсії активів їх менеджмент здійснюється на основі використання ресурсів, що мобілізовані з різних джерел та використовуються у системі банку по-різному. Ресурси, що пов'язуються із джерелами та напрямками їх використання, тому дилема «ризик – прибутковість» вирішується окремо для кожного джерела коштів.

Другий метод комплексного розподілу активів установлює, що розмір необхідних банку ліквідних коштів залежить від джерел залучення фондів. Даний метод розподіляє джерела коштів відповідно до норм обов'язкових резервів та швидкості їхньої оборотності.

Третій метод – наукового менеджменту активів у дослідженнях допускає використання складніших моделей сучасного математичного апарату для аналізу складних взаємозв'язків між різними стаття-

ми банківського балансу, звіту про прибутки і збитки та надає значну інформацію при ухваленні фінансових рішень.

Висновки. Отже, оптимізація системи менеджменту активів банку за допомогою запропонованих методів дозволить реалізувати на практиці їх збалансоване поєднання у синергетичному комплексі з процесом організації фінансової діяльності комерційного банку для подолання негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища та підвищить показники фінансової стійкості.

Джерела та література

1. Васильченко З. М. Фінансова нестабільність та її вплив на процес управління кредитним портфелем у банківських установах України / З. М. Васильченко, О. А. Терещенко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2013. № 2. С. 12–23.
2. Дугін І. П. Врахування чинників зовнішнього середовища в процесі управління кредитним портфелем комерційного банку / І. П. Дугін // Вісник НБУ. 2010. № 6. С. 32–37.
3. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. / С. П. Прасолова. Київ: Центр навч. л-ри, 2013. 568 с.
4. Хорошенко І. І. Сучасна проблематика здійснення активних операцій комерційними банками в Україні / І. І. Хорошенко. 2014. С. 38–42.

Савчук Л. С. – студентка IV курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Карлін М. І. – д. е. н., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування СНУ імені Лесі Українки

Інвестиційна безпека України в сучасних умовах

Інвестиційна безпека займає одне з головних місць в економічній безпеці держави, а забезпечення ефективності реалізації національних інтересів повинно бути головною метою інвестиційної політики. До стратегічних завдань в Україні повинна бути віднесена, перш за все, реалізація інвестиційних можливостей, раціональне використання фінансових ресурсів та нарощення обсягів інвестування. В той час, коли Україна відмовилась від розв'язання проблем, які були пов'язані

з економічною безпекою, з'явилася проблема в зростанні зовнішньої заборгованості і це, в свою чергу, пригальмувало розвиток економіки. Тому питання інвестиційної безпеки є надзвичайно актуальним на сьогодні.

Метою даної роботи є визначення сутності інвестиційної безпеки, а також шляхів її покращення в Україні.

На фоні розвитку глобальних інтеграційних процесів, економічної нестабільності, саме інвестиційна безпека може виявитися вирішальним фактором забезпечення необхідного рівня фінансової стабільності держави. Головним критерієм інвестиційної безпеки держави є конкурентоспроможність економіки. Інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня соціально-економічних показників.

В Україні інвестиційна безпека знаходиться на низькому рівні, це пов'язано з тим, що держава має низький інвестиційний потенціал.

Тіньовий сектор, який присутній в державі вже досить довгий час, обмежує можливості України щодо проведення ефективної інвестиційної політики, також він заважає розвитку легальної економіки та її ринковому реформуванню [1].

Основні загрози, які впливають на зниження ефективності інвестиційної безпеки України такі [2]:

- обмежений доступ до фінансових ресурсів, та відсутність перетворення заощаджень населення в інвестиції;
- порушення надходжень регіональних та галузевих інвестицій;
- інвестування економіки України не відповідає структурним перебудовам;
- низький рівень виходу українських компаній на міжнародні ринки капіталів.

Щоб покращити стан інвестиційної безпеки в Україні, потрібно створити ринкові та економічні умови для інвестування основних фондів; сформувати стійку інституціональну структуру, яка буде забезпечувати стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій; перейти до випуску наукоємної продукції; створення надійних фінансових умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних проектів; здійснити вибір надійних законодавчо-правових механізмів захисту прав іноземних інвесторів [3].

Значення інвестиційного процесу в умовах трансформації економіки постійно посилюється в зв'язку з розширенням сфер інвесту-

вання, ускладнення структури економіки та виникнення нових загроз економічній безпеці держави. Якщо збільшити фінансові потоки та покращатися показники інвестиційної безпеки, це можливе за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій, лібералізації законодавства та розвитку фінансового ринку України.

Джерела та література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія] / О. І. Барановський. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 759 с.
2. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : дис... д-ра наук: 08.01.01. 2017.
3. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В. І. Кириленко. Київ: КНЕУ, 2015. 232 с.

Сергуч І. О. – студентка IV курсу факультету економіки та управління СХУ імені Лесі Українки

Operational Control in the Accounting and Analytical System of the Enterprise

Problem and its connection with important scientific and practical tasks. The situation of economic processes in Ukraine clearly demonstrates the ineffectiveness of existing programs and formality of how specific sectors and the economy as a whole. The growth of «status» global players and their impact on the functioning of the global and local markets in terms of aggravation of unfair competition and raiding leads to strengthening the role of operational control over the execution of daily production targets and plans. Orientation control system of maximize profits has changed to the need of stay on the market, which significantly increased the value of information about external processes. Timeliness and certainty of the data are provided operational control that facilitates adjustment of the current production situation in the event of deviation and defects in production.

Overview of publications and research objectives. Scientific theory and methodology issues of operational control covered in many works of

Ukrainian and foreign scientists and economists. Significant results have been achieved by scientists in the study of various aspects of the economic substance of control. B. I. Valuev in his writings proved valuable operational control as practice in the daily management of enterprises of different industries and grounded eliminating duplicate or replace other management functions. G. G. Kireytsev [1] is one of the first who shared accounting and control functions and stated the importance of monitoring the operation as an independent science.

However, despite numerous and thorough research there is still no definite opinion on the basic concepts, definitions and economic substance of the operational control; there is no unity in the scientific world for its identification or detection of significant differences from other types or forms of control. Therefore, we consider it appropriate: to examine key concepts of operational controls that underlie the formation of its theory and methodology and reveal their essence.

The main results. Research the essence of operational control and it refine in the light of the requirements of the terms of political and economic space that existed in a particular study promotes the effective detection of flaws in both the methodology and the organization ensuring monitoring in the practice of modern Ukrainian enterprises. An important step in ascertaining the nature of operational control is current control studies, which are often identified, although both have different semantic load. A necessary to explore the classification signs of isolation, which will allow assert the unity or separation.

Thus, among academics there are no consensus control classifications, whereby release the current and operational control, although their existence confirmed. Among the research findings of 27 scientists, 63 % – allocate only current control, some of them identify it from operating. 33 % – prefer the operative with some comparison of it with the current one. 1 % – deny the existence as a current as operational control [2]. Quantitatively – percentage analysis the existence of one or two species (forms) control does not allow forming a complete picture of their contents. Therefore it is necessary to clarify their theoretical value in different scientific sources.

Analysis of scientists opinions, allows setting some common features in the nature of current and operational control. In particular, both carried out at the earliest, during business transactions in order to avoid negative phenomena timely response by management, but important is the fact that

operational control aimed also helps to ensure positive outcomes management. Hereby its role and importance in the management is intensify and growing.

Clarifying the classification of operational control pretty much ensures the efficiency and effectiveness of its implementation. However, the mechanism of its implementation, in modern conditions, needs review and improvement in all aspects.

Conclusions. Operational control designed to quickly and promptly remove various kinds of deficiencies, deviations and prevent occurrence of unwanted situations during the implementation of these processes. However, it has essential to the optimal management of the economy, just perform functional responsibilities of individual employees, which give grounds to consider it as a separate management function. Operational control as guarantor of effective management activities reinforces its importance in the modern world. Therefore it is necessary to explore and improve the theory and practice of its implementation.

References

1. Кірейцев Г. Г. Бухгалтерія та вчені, які генерують ідеї для її розвитку / Г. Г. Кірейцев // Облік в АПК. 2008. № 20 (221). С. 3–7.
2. Melnyk K. Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control / K. Melnyk, T. Shmatkovska // British Journal of Economics, Management & Trade. 2016. 14 (4). P. 1–12.

Скомороха Ю. І. – студентка IV курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Волинець І. Г. – старший викладач кафедри
економіки, безпеки та інноваційної діяльності
підприємства СНУ імені Лесі Українки

Формування та вдосконалення маркетингової діяльності підприємства

Постановка проблеми. У сучасних умовах метою діяльності будь якого підприємства є отримання прибутку. Сьогодні недостатньо просто виробляти певну продукцію чи надавати послуги – треба

вміти знаходити місце на ринку для свого продукту, перемагати конкурентів і задовольняти потреби споживачів. Відділ маркетингу на підприємстві у пошуках способів досягнення успіху підприємством складає маркетингові стратегії та реалізує маркетингову діяльність. Питанням ведення маркетингової діяльності та її вдосконалення завжди було актуальним в діяльності підприємств. Тому що фірми постійно вдосконалюють маркетингові тактики, стратегії ведення бізнесу, використовуючи при цьому західні технології. Якщо підприємство хоче охопити якомога більшу частку ринку, бути лідером, вона не повинна застоюватись на місці, а активно вдосконалювати свою маркетингову діяльність.

Вивченням проблеми маркетингової діяльності підприємств досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Ф. Котлер [2], Н. Куденко [4], Л. Балабанова [1], М. Мак-Дональд, Н. Чухрай [5], Л. Мороз [3] та інші.

Мета дослідження – визначення змісту формування та вдосконалення маркетингової діяльності підприємства.

Результати дослідження. Усім підприємствам потрібно думати про майбутнє і розробляти довгострокові стратегії, які дозволяли б оперативно реагувати на мінливі умови ринку. З метою забезпечення підприємства необхідною інформацією про макро та мікросередовище ринок і власні можливості на підставі результатів дослідження ринку розробляють комплексний маркетинг.

Маркетинг – це виробничо-комерційна діяльність підприємства, спрямована на пошук і задоволення потреб споживачів у його продукції через продаж її на ринку з метою отримання прибутку.

Основною метою розробки підприємством комплексного маркетингу є забезпечення стійких конкурентних переваг для захоплення стабільних позицій на ринку. Сутність маркетингу полягає в швидкому реагуванні на зміни зовнішнього середовища та становища на ринку. Основні принципи маркетингу – орієнтація всіх сфер діяльності підприємства на задоволення потреб покупців, активний вплив на попит, гнучке реагування виробництва на зміну потреб ринку, вибір ефективних форм і методів реклами, доставки і продажу продукції, заохочення творчої ініціативи робітників [3, 8].

Отже, об'єктом комплекс маркетингу є ланцюжок «потреби – товар – ціна – реклама – збут». Маркетингове дослідження – це вся

діяльність по збору й узагальненню інформації для прийняття маркетингових рішень, що обумовлені процесом і функціями всякого бізнесу і, як його основного елемента, маркетингової діяльності.

Висновок. Підприємство повинне мати таку маркетингову систему, яка б давала йому змогу максимально точно планувати свою маркетингову діяльність, правильно організовувати роботу відділу маркетингу, контролювати та удосконалювати процеси на підприємстві.

Джерела та література

1. Балабанова Л. В. Стратегічний маркетинг: підручник / Балабанова Л. В., Холод В. В., Балабанова І. В. Київ: Центр учб. л-ри, 2012. 630 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. М.: Изд. дом «Вильямс», 2012. 656 с.
3. Мороз Л. Розвиток теорії та практики маркетингу в Україні // Маркетинг в Україні. 2005. № 1. С. 8–10.
4. Куденко Н. В. Стратегічний маркетинг: навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: КНЕУ 2012. 152 с.
5. Чухрай Н. І. Маркетинг інновацій: підручник / Н. І. Чухрай. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2011. 256 с.

Собчук А. О. – студентка IV курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Грицюк Н. О. – к. е. н., старший викладач кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності СНУ імені Лесі Українки

Вплив зовнішнього середовища на ефективність діяльності підприємства

Постановка проблеми. Будь-яке підприємство, як відкрита система залежить від зовнішнього середовища у взаємозв'язку із поставками ресурсів, енергії, кадрів та споживачів. На процес перетворень та функціонування виробництва безпосередньо впливає внутрішнє середовище. В свою чергу, зовнішнє середовище забезпечує підприємство ресурсами, які необхідні для підтримки її внутрішнього потен-

ціалу на вигідному рівні. Тому підприємствам потрібно пристосовуватися до середовища, щоб розвиватися, виживати та зберегти власну ефективність.

Мета дослідження – вивчення впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства.

Результати дослідження. Аналізом факторів зовнішнього середовища та їхнього впливу на ефективність управління підприємством займалися такі автори, як, Т. Примак, Б. Мізюк [2], Б. Скоков, О. Короп, Ф. Котлер, Дж. Белл, О. Іванілов [1], З. Шершньова [3].

Чинники зовнішнього середовища розглядають, як можливості та загрози для підприємства, їхній негативний чи позитивний вплив на підприємство залежатиме від ефективності управління і адаптивності підприємства. Найчастіше чинники зовнішнього середовища класифікують за такими групами:

1. Економічні – пов'язані з обігом коштів, продуктів, інформації та енергії.

2. Політичні – впливають на політичні переконання, які виражаються в діяльності та прийнятті рішень органами влади та уряду.

3. Конкуренція – фактори, що відображають поточні та майбутні дії конкурентів, концентрацію конкурентів, зміни в частках ринків.

4. Соціально-демографічні фактори, які впливають на тривалість і рівень життя людей і формують їхню ціннісну орієнтацію.

5. Технологічні – фактори, які пов'язані з розвитком техніки, оснащення, процесів обробки та виробництва товарів, матеріалів і технологій [2].

Зовнішнє середовище – це сукупність господарських суб'єктів, суспільних, економічних та природних умов, національних та міждержавних умов і чинників, що діють у глобальному оточенні. Залежно від характеру дії на підприємство зовнішнє середовище поділяють на макросередовище та мікросередовище [3, 176]. Макросередовище складається з елементів, які не перебувають у зв'язку з підприємством безперервно, проте впливають на формування загальної атмосфери бізнесу [1, 175].

Усі фактори зовнішнього середовища можна поділити на 2 групи, які впливають позитивно в умовах сьогоденного стану економіки, та негативно. Низький рівень ВВП негативно впливає на розвиток

підприємництва, оскільки не забезпечує достатність споживчого попиту. Політична нестабільність теж впливає негативно, оскільки не може забезпечити достатню інвестиційну привабливість країни. Скорочення доходів споживачів спричиняє зниження купівельної спроможності на продукти та послуги. Тому підприємства змушені скорочувати обсяги виробництва та надання послуг. Висока інфляція негативно впливає на весь виробничий процес підприємства і є основним дестабілізуючим чинником виробництва і фінансового стану підприємства. Рівень банківського відсотка впливає на споживчий попит. Ставка банківського відсотка буде надавати прямий вплив на потенційну привабливість різних стратегій підприємства, які повинні фінансуватися за рахунок отримання позик.

Розвиток науково-технічного прогресу має позитивний вплив на підприємство, оскільки підприємство впроваджує нову сучасну технологію виробництва. Це у свою чергу дає змогу поліпшити якість продукції та зменшити її вартість. В таких умовах продукція стає конкурентоспроможнішою. Високий рівень культури і доходів населення сприяє формуванню висококваліфікованої робочої сили, що зумовлює виготовлення якісної конкурентоспроможної продукції. Конкуренція заохочує організацію постійно вдосконалювати свою виробничу діяльність з метою досягнення підприємством необхідного рівня конкурентоспроможності.

Отже, в даний час зовнішнє середовище має вагоме значення для усіх підприємств. З метою виживання і становлення в умовах вкрай динамічного і невизначеного зовнішнього середовища підприємствам необхідно адаптуватися до змін, та самим активно формувати своє майбутнє. Приділення підвищеної уваги здійсненню аналізу зовнішнього середовища сприятиме досягненню ефективного довготривалого функціонування і вдалого становлення сучасних підприємств.

Джерела та література

1. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підручник / О. С. Іванілов // Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Київ: Центр учб. л-ри, 2009. 725 с.
2. Мізюк Б. М. Основи стратегічного управління: підручник / Б. М. Мізюк. Львів: Магнолія, 2006, 2009. 544 с.
3. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: КНЕУ, 2004. 699 с.

Сучек С. І. – аспірант I року навчання спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» СНУ імені Лесі Українки;

Карлін М. І. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування СНУ імені Лесі Українки

Формування екологічної відповідальності українців

Постановка проблеми. Питання екологічної відповідальності та її відповідальності в цілому в нашій країні є досить складним, це можна пояснювати як через призму пострадянської психології, так і через недосконалість системи виховання нових поколінь чи шукати пояснення в недоліках законодавчої бази, проте, на нашу думку, проблема є комплексною і потребує такого ж вирішення. Розглянемо економічний аспект формування екологічної відповідальності наших співвітчизників різних соціальних груп (домогосподарства, бізнес, представники влади).

Мета дослідження. Розкриття доцільності використання застосовуваних в світі економічних стимулів до формування екологічної відповідальності кожного з прошарків суспільства в сучасних умовах в Україні.

Результати дослідження. Основною ідеєю сучасного екологічного оподаткування є виконання принципу «забруднювач сплачує». Стимулами до скорочення обсягів емісії забруднюючих речовин до навколишнього середовища для суб'єктів господарювання є можливість зменшення податкових зобов'язань. У межах діючого законодавства виробник включає екологічні податки до собівартості виробленої продукції, тим самим уникаючи від прямої сплати податків екологічного змісту шляхом перенесення реальної сплати податків на споживачів. Збільшення ціни продажу такої продукції створює для потенційних покупців стимули до пошуку продуктів-субститутів за нижчими цінами, вимушуючи виробника здійснювати заходи з оптимізації собівартості за рахунок зменшення обсягів забруднення довкілля. Удосконалення процесів виробництва у напрямку зменшення техногенного впливу відбуватиметься до тих пір, доки не будуть досягнуті встановлені екологічні стандарти. Як результат – податковий стимул до покращень припиняє свою дію [1, 79]. Зважаючи на вище сказаного можна вважати, що за рахунок екологічного оподат-

кування ми досягаємо необхідного природозберігаючого ефекту. Проте, слід повернутись до українських реалій і врахувати, що 1) вітчизняні виробники більш схильні до уникнення оподаткування шляхом приховування реальних обсягів виробництва (в т. ч. й обсягів забруднення), ніж до відображення об'єктивних показників; 2) за умови, що більшість виробників однієї галузі функціонують з однаковим рівнем забруднення навколишнього середовища, а отже, закладають в розрахунок собівартості товару орієнтовно однаковий рівень перенесеного на споживча екологічного оподаткування, відповідно, споживач не знайде на вітчизняному ринку аналогічного товару нижчого цінового рівня такої ж якості; 3) не є таємницею і рівень корумпованості в країні, що допомагає суб'єктам господарювання зменшувати свій рівень шкідливості для навколишнього середовища виключно на папері.

Значущим напрямом побудови соціально-ринкової економіки є фінансове стимулювання підвищення соціально-економічної відповідальності бізнесу, територіальних громад та домогосподарств до побудови «зеленої» економіки. Насамперед це проявляється під час реалізації заходів, передбачених у рамках державно-приватного партнерства [2, 95]. Передусім це стосується співпраці об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з бізнесом щодо вирішення кліматичних проблем на місцях. Одним із позитивних аспектів адміністративно-територіальної реформи в Україні стало збільшення фінансових ресурсів ОТГ, які вони можуть спрямовувати на заходи з поліпшення стану довкілля [3, 91]. Ми вважаємо, що сучасні умови в країні на даний момент не можуть стимулювати ОТГ до вирішення проблеми екології на відчутному рівні, хоча й створюють фінансові можливості принаймні для мінімальних екологічних заходів та точкового вирішення проблем, що виникають в поточних періодах, це, звісно, в довгостроковому періоді дещо поліпшить екологічну ситуацію, проте увага місцевих органів самоврядування наразі зміщена в напрямку вирішення проблем «насущних», таких як ремонт доріг, благоустрій територій та розвиток інфраструктури. Звісно, це зумовлено і необхідністю вирішення таких важливих задаваних питань, і очевидністю результатів діяльності місцевої влади, адже електорат гарантовано помітить покращення якості доріг, освітленості дворів і т. д., проте не такими помітними будуть зменшення рівня забрудненості водойм, повітря, ґрунтів.

Висновки. На нашу думку досягнення необхідного екологічного результату відбудеться виключно за умови всесторонньої зацікавленості в такому результаті: суб'єкти господарювання будуть діяти в межах законодавства та чесної конкуренції, споживачі – будуть схильні до вибору товарів і послуг виробництва яких наносить мінімальну шкоду навколишньому середовищу, а влада на всіх рівнях дбатиме про добробут населення в поточному періоді без шкоди для майбутніх поколінь.

Джерела та література

1. Дементьев В. В. Екологічні податки- соціальна відповідальність або економічний розрахунок? / В. В. Дементьев, О. Ю. Попова // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. Ф. Балацького. Суми: Сум. держ. ун-т, 2013. № 1. С. 78–80.
2. Запатрина И. В. Перспективы использования механизмов публично-частного партнерства для развития инфраструктуры в Украине [Электронный ресурс] / И. В. Запатрина // Демографія та соціальна економіка. 2012. № 1. С. 94–102. Режим доступа: doi: <https://doi.org/10.15407/dse2012.01.094>. СТ 95
3. Карлін М. І. Форми фінансовго стимулювання екологічної відповідальності бізнесу, територіальних громад і громадян / М. І. Карлін // Демографія та соціальна економіка. 2017. № 3. С. 89–99

Ткачук Ю. Е. – студентка І курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент В. І. Ліщук

Структурні зміни на ринку праці

Постановка проблеми. Ринок праці є найбільш складним та динамічним елементом ринкової економічної системи. Його стан безпосередньо залежить від загальної економічної ситуації, розвитку підприємництва, участі населення в економічній діяльності, можливостей вибору її видів та системи цінностей, що домінують у суспільстві. Оскільки тут переплітаються не лише інтереси працівників і роботодавців, а й віддзеркалюються усі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси у суспільстві.

Мета дослідження – вивчення стану, тенденцій та факторів, що спричиняють структурні зрушення на ринку праці в сучасних умовах.

Результати дослідження. Структурні зміни в економіці України інтенсифікували процес руху робочої сили та посилили сегментацію на ринку праці. У свою чергу, деструктивні процеси на ринку праці негативно впливають на економічний розвиток та перешкоджають створенню передумов для довгострокової макроекономічної стабілізації. Це зумовлено наявністю дисбалансу між попитом на працю з боку роботодавців та пропозицією, представленою фахівцями, що виходять із професійно-технічних та вищих навчальних закладів освіти; низькою мотивацією праці таких осіб; недостатньою конкурентоспроможністю на ринку праці через відсутність потрібних навичок [4].

Основними факторами структурних змін на ринку праці України є:

- трансформація демографічної структури населення: високий рівень смертності працездатного населення, особливо чоловіків; низький рівень якості соціальних послуг; невисокий рівень доходів тощо. Усі це впливає на перспективи розширеного відтворення населення країни. Упродовж 1990–2015 рр. чисельність населення скоротилась на 8,9 млн осіб (20,7 %) [2];

- трансформація у системі підготовки кадрів: комерціалізація вищої освіти, більш активний розвиток невиробничих галузей економіки, а також зміни мотиваційних та професійних настанов молоді. Індикатором, що характеризує ступінь розповсюдженості та доступності освіти, є показник дублювання освітнього напрямку. Сьогодні у структурі підготовки фахівців домінує підготовка за такими галузями знань, як: «Соціальні науки, бізнес і право», «Гуманітарні науки» та «Інженерія». Так, найбільше зростання спостерігалось у сфері «Соціальні науки, бізнес і право» – 10 в. п., «Гуманітарні науки» – 4,8 в. п. та «Транспорт» – 2,8 в. п. [3];

- трансформація у структурі безробітних та осіб позаробочою силою: структура безробітних за їх категоріями є відносно стабільною і несуттєво змінюється лише в окремі періоди;

- трансформація у територіальній мобільності працівників: найбільш мобільними є особи у віці до 35 років та особи, що мають вищу освіту. Основними регіонами, до яких тяжіють працівники є більш промислово розвинуті [1];

- трансформація в неофіційному секторі зайнятості: у випадку зростання безробіття значна частина населення перерозподіляється у неформальний сектор. За оцінками фахівців, населення України одер-

жує близько 35 % доходів без реєстрації, особливо у будівництві, торгівлі, готельному та ресторанному бізнесі, аграрному секторі, а питома вага неформально зайнятих у цих галузях і секторах економіки коливається від 30 % до 60 %. Частка тіньової економіки досягає майже 60 % ВВП [5].

Висновки. Розгляд факторів структурних зрушення у попиті та пропозиції праці, свідчить про те, що такі зміни мають як об'єктивний характер, обумовлений економічним та технологічним прогресом, так і суб'єктивні причини, по'язані з недосконалістю форм і методів регулювання ринку праці. Для гармонійного функціонування ринку праці необхідно застосовувати прогнозування, яке буде дійовим інструментом для приведення структури пропозиції праці у відповідність до структури попиту.

Джерела та література

1. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/>
2. Держкомстат України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Кримова М. О. Тенденції структурних трансформацій пропозиції на національному ринку праці [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2888>
4. Круп'як Л. Б. Особливості структурних трансформацій ринку праці в Україні [Електронний ресурс] / Л. Б. Круп'як, І. Й. Круп'як. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2792>
5. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. Київ: НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.

Тодорюк Ю. Ю., Диль Х. М. – студенти
ІІІ курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;
Стрільчук Р. С. – к. і. н., доцент кафедри аналітичної економіки та природокористування
СНУ імені Лесі Українки

Підприємницька діяльність в Україні

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність відіграє важливу роль в економіці кожної країни. На сьогоднішній день приватний бізнес в Україні може стати двигуном розвитку економіки. За

останнє десятиліття було прийнято ряд законодавчих актів, які відкрили нові можливості для розвитку приватного бізнесу. Є багато переваг для українського підприємства але існує також багато проблем з якими стикаються підприємці у цілому світі проте саме в Україні є надлишок цих перешкод.

Мета дослідження – визначення проблеми і перспективи розвитку підприємницької діяльності України.

Результати дослідження. Підприємницька діяльність є підтримкою не лише для економічного прогресу країни, а також соціального. Це означає, що суб'єкти підприємницької діяльності відтворюють робочі місця, забезпечує доходами робочу силу, здійснює відрахування до позабюджетних фондів з тим, щоб надати державі можливості виплати пенсій та соціальних допомог.

За даними Державної служби статистики України в 2014 р. зареєстровано 1 932 161 суб'єкт підприємницької діяльності. З них 59,7 %, є прибуткові. Діяльність решти суб'єктів за підсумками 2014 р. виявилася неприбутковою.

До причин, що чинять негативний вплив на розвиток вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності слід віднести:

- недосконалість та нестабільність законодавчої бази, істотні законодавчі недоліки, що стосуються дефіциту правового забезпечення рівності усіх форм власності, захисту приватної власності тощо;

- недосконалість системи оподаткування, при якій розмір діючих податкових ставок перевищує розумні межі. Ця ситуація штовхає підприємців до ухиляння від податків, вести «тіньовий» бізнес;

- недоліки фінансово-кредитної системи, жорсткі вимоги банків при оформленні кредиту та високі відсотки за користування кредитними ресурсами, нецільове використання органами влади і самими суб'єктами підприємницької діяльності виділених для підтримки підприємництва державних коштів;

- ризики безпеки діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Це стосується невиконання контрагентами умов договорів, особливо, щодо своєчасної оплати, і свавілля чиновників, які впливають на діяльність фірм;

- відсутність надійної системи державної та громадської підтримки підприємницької діяльності;

- недосконалість інфраструктурного забезпечення підприємництва [1].

Особливо загрозливими є такі фактори:

1. Недосконала державна регуляторна політика щодо суб'єктів підприємництва;
2. Високі ставки оподаткування, які останнім часом тільки зростають;
3. Обмеження або відсутність фінансової підтримки малого підприємництва;
4. Низький рівень перепідготовки та перекваліфікації кадрів, недосконалість консультаційного та інформаційного забезпечення;
5. Недостатня кількість кваліфікованого персоналу[2].

Попри вище перелічені фактори, на даний час існують ще кілька, що мають не менший вплив на сферу підприємництва в Україні - поєднання нових реформ і війни на території країни. За оцінками експертів, новітнє реформування, обіцяне урядом як варіант до вдосконалення економічної системи, на даний час є дуже недосконалим. Серед його недоліків можна назвати недостатню визначеність, надмірне навантаження податками – особливо це стосується суб'єктів малого бізнесу, в яких і так доходи не є надто великими. Крім цього, українські підприємці відзначають обмежений доступ до сировинних матеріалів та проблеми з реалізацією готової продукції в деяких сферах ринку [2]. Але не дивлячись на вищесказані недоліки щодо суб'єктів підприємництва, для український представників малого, середнього та великого бізнесу відкривається багато переваг, які в майбутньому обіцяють вирішити проблеми підприємницької діяльності.

За порадами міжнародних фінансових організацій, новітнє реформування сектору підприємництва покликане в майбутньому розвивати малий бізнес в Україні шляхом державної допомоги у формуванні стартового капіталу при умові конкурентоспроможної бізнес-ідеї та грамотного бізнес-плану. Також заплановано розробку надання спеціальних податкових пільг, прискорення амортизації та вдосконалення підготовки професійних кадрів. Крім цього, дуже актуальну проблему кредитування малого і середнього бізнесу, де відсоткові ставки становлять 25 % і вище, уряд планує вирішити за допомогою вдосконалення фінансово-кредитної політики, залученням приватних та іноземних інвестицій тощо [2].

Висновки. З метою вирішення проблем та успішного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в Україні необхідно знайти

компроміс, який полягатиме у поєднанні інтересів держави, споживачів та суб'єктів підприємницької діяльності. Якщо підсумувати ситуацію в загальному, перспективи для розвитку підприємництва в Україні дуже великі, і як свідчить іноземний досвід, правильна державна політика та бажання самих підприємців-початківців вже за короткий час можуть перетворити країну в потужний бізнес-центр.

Джерела та література

1. Confcontact.com проблеми підприємницької діяльності в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Confcontact.com. Режим доступу: <http://www.confcontact.com/>
2. Uk.wikipedia.org Підприємництво в Україні [Електронний ресурс] / Uk.wikipedia.org. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>

Хмеляр В. Ю. – студентка II курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Мохнюк А. М. – доцент кафедри економіки, безпеки інноваційної діяльності підприємства СНУ імені Лесі Українки

Особливості оцінювання ефективності діяльності підприємства

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні потребує від підприємства певних дій для пошуку шляхів підвищення ефективності їхньої діяльності в цілому. Проблема визначення ефективності діяльності підприємства пов'язана з визначенням системи відповідних показників та критеріїв. Визначення загальної ефективності супроводжується врахуванням різноманітних чинників. Тому, сутність проблеми полягає в тому, щоб досягти найкращого співвідношення між величиною ефекту і витратами, тобто на кожну одиницю витрат досягти максимального результату або мінімуму витрат на одиницю результату.

Мета дослідження. Дослідити та узагальнити теоретичні знання щодо оцінки ефективності діяльності підприємства, а також розробити практичні рекомендації щодо удосконалення вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання.

Результати дослідження. У сучасних умовах господарювання ефективність є важливою характеристикою діяльності підприємства, від якої залежить його подальший розвиток. Ефективність діяльності підприємства – це комплексне відбиття кінцевих результатів використання підприємством засобів виробництва, робочої сили та інших виробничих факторів при виробництві товарів та послуг.

Оцінювання ефективності діяльності займає важливе місце в системі управління підприємством. Модель оцінки ефективності діяльності є індивідуальною розробкою для кожного підприємства, але можливо виділити загальні напрями роботи [3]. По-перше визначення і формулювання мети проведення оцінювання ефективності діяльності підприємств. По-друге формування системи критеріїв та показників ефективності. По-третє, збір і обробка інформації для діагностики та аналізу ефективності. По-четверте, аналіз структури та динаміки системи показників оцінки ефективності діяльності. По-п'яте, оцінювання таксонометричних показників як за складовими ефективності, так і її інтегральна оцінка. По-шосте, багатofакторний кореляційно-регресійний аналіз ефективності господарської діяльності. По-сьоме, оцінка отриманих результатів та пошук засобів подальшого підвищення економічної ефективності господарювання.

Однією з основних проблем оцінювання ефективності підприємств є використання застарілих показників. Також, необхідно звернути увагу на те, що підприємства часто проводять оцінювання ефективності не періодично. Якою б ефективною не виявилася діяльність підприємства в минулому періоді, це зовсім не означає, що така тенденція буде продовжуватись на майбутнє. Тобто, при оцінці ефективності слід чітко усвідомити, що вона як здійснюється за минулі періоди і має на меті підбиття підсумків, так і має прогнозуватися на майбутнє. Наступна проблема полягає в тому, що оцінювання ефективності підприємств в деякій мірі здійснюється не комплексно. Це призводить до оцінювання лише одного компонента або його частини. Необхідно зазначити і те, що підприємства здійснюють оцінювання ефективності діяльності лише тоді, коли вже існує проблема, а не тоді коли її можна запобігти.

З метою підвищення результативності діяльності підприємства та його стратегічного розвитку виникає потреба у розробленні стратегії управління підприємством, спрямованої на вдосконалення механізму формування та управління ефективністю діяльності підприємства. Управління ефективністю діяльності підприємства необхідно здійс-

нювати відповідно до спеціально розробленої політики, при цьому, слід звернути увагу на визначення пріоритетного напрямку використання ефективності діяльності підприємств – тезаврації коштів, що сприятиме подальшому його розвитку та підвищенню ринкової привабливості підприємств [2, с. 18].

Висновки. Таким чином, виокремлення в оцінці ефективності діяльності та пошуку шляхів підвищення окремих напрямків, значно спрощує розуміння існуючих проблем. Насправді ці проблеми мають комплексний характер. Отже, для їх вирішення необхідно застосовувати системний підхід, щоб дослідити всі служби, підрозділи та процеси, що відбуваються на підприємстві. Лише систематизація, аналіз стану справ на підприємстві та вміле використання системи факторів та напрямів може забезпечити достатні темпи зростання ефективності діяльності. До того ж, оцінка має відбуватись періодично з метою виявлення вузьких місць для попередження проблеми.

Джерела та література

1. Батракова Т. І. Сутність поняття «економічна ефективність» діяльності підприємства в ринкових умовах / Т. І. Батракова // Наук. вісн. Полтав. ун-ту економіки і торгівлі. 2015. № 1. С. 172–178
2. Батракова Т. І. Управління ефективністю підприємства-запорука його успішного функціонування / Т. І. Батракова // Економічний аналіз. 2015. № 2. С. 13–19
3. Касич А. О. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства / А. О. Касич, І. Г. Хіміч // Бізнес Інформ. 2012. № 12. С. 176–179.
4. Пилипенко С. М. Глобальні та національні проблеми / С. М Пилипенко // Економіка та управління підприємствами. 2016. № 10. С. 452–456.

Хринюк М. М. – студент IV курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі України;

Волинець І. Г. – к. е. н., старший викладач кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства СНУ імені Лесі України

Сучасні підходи до оцінки ефективності використання персоналу підприємства

Постановка проблеми. Ефективність використання персоналу підприємства полягає в досягненні ним максимальних результатів

при використанні наявної кількості працівників певних професій, кваліфікацій тощо [1]. Тому необхідно створити оптимальне співвідношення між такими показниками, як чисельність та склад персоналу, продуктивність праці, використання робочого часу, обсяги виконуваних робіт.

Мета дослідження полягає в аналізуванні та узагальненні основних підходів до оцінки ефективності використання персоналу.

Результати дослідження. Ефективність процесу оцінки ефективності управління персоналом залежить від механізму оцінки (критеріїв оцінки діяльності персоналу; методики індивідуальних співбесід; професіоналізму експертів; якісного аналізу результатів оцінки тощо) та від дотримання певних вимог, зорієнтованих на професійний розвиток співробітників.

Дослідження функціонування механізму управління персоналом дозволило виділити основні підходи до оцінки його ефективності, а саме:

- економічну ефективність – персонал підприємства є сукупним суспільним працівником, який безпосередньо впливає на виробництво, тому кінцеві результати є показниками ефективності управління персоналом;

- організаційну ефективність – критеріальні показники повинні відображати результативність, якість і складність живої праці чи трудової діяльності;

- соціальну ефективність – це результативність організації роботи підприємства, мотивації праці, соціально-психологічного клімату в колективі, тобто більше залежить від форм і методів роботи з персоналом;

- цільову ефективність – результат функціонування системи управління персоналом визначається рівнем досягнення стратегічних та оперативних цілей.

Окрім зазначених підходів є так званий витратний підхід [5], згідно з яким, ефективність управління персоналом оцінюється з точки зору окупності витрат на його формування, використання та розвиток.

Литвин О. В. пропонує оцінювати ефективність управління персоналом з точки зору результативності системи управління персоналом, яка виражається через результативність її підсистем [4].

Окремо виділяють такі підходи, покладені в основу оцінки ефективності механізму управління персоналом [3]:

- оцінка ефективності управління персоналом, виходячи з органічної єдності управління і виробництва. Недоліком є те, що не визначається внесок управління персоналом в ефективність виробництва;

- акцент на визначенні внеску управління персоналом в ефективність виробництва. Недолік цього підходу полягає у складності оцінки такого внеску через відсутність звітних показників.

Крім того, виокремлюють три методичні підходи до оцінювання ефективного використання персоналу підприємства:

- система, заснована на кінцевих результатах діяльності підприємства;

- система, заснована на результативності, якості та складності трудової діяльності;

- система, заснована на формах і методах роботи з персоналом [2].

Методи оцінювання ефективного використання персоналу підприємства ґрунтуються на всебічній оцінці кількісних і якісних характеристик. В економічній літературі надають перевагу методам оцінювання за економічними показниками. До таких методів належать: витратний, на основі живої праці.

Кожне підприємство витрачає певну суму коштів для залучення робочої сили до виконання виробничого завдання, тобто здійснює витрати. Проаналізувавши економічні джерела інформації, можна використати такий алгоритм визначення ефективності використання персоналу підприємства за витратним методом: визначення сумарних витрат на персонал; розрахунок показників витрат на персонал; аналіз і порівняння динаміки цих показників.

Висновки. Здійснивши огляд сучасних підходів до оцінювання ефективності використання персоналу підприємства, можна зробити висновок про те, що сьогодні існують напрацьовані методики, який дозволяють оцінити ефективність використання як в цілому, так і в розрізі окремих функцій чи процесів.

Джерела та література

1. Гавкалова Н. Л. Соціально-економічний механізм ефективності менеджменту персоналу: методологія та концепція формування: монографія / Н. Л. Гавкалова. Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. 400 с.
2. Гавкалова Н. Л. Теоретичні засади ефективного менеджменту персоналу / Н. Л. Гавкалова // Україна: аспекти праці. 2005. № 3. С. 31–36.

3. Короленко Ю. Е. Удосконалення оцінки ефективності системи управління персоналом / Ю. Е. Короленко // Управління розвитком. 2010. № 7 (83). С. 196–197.
4. Литвин О. В. Оцінка соціально-економічної ефективності управління персоналом підприємства / О. В. Литвин // Вісник ДонНУЕТ (економічні науки). 2012. № 3 (55). С. 105–113.
5. Романов А. П. Кадры как ключевой элемент экономического потенциала организации / А. П. Романов, М. С. Атаманова // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского. 2010. № 11–12 (31). С. 292–298.

Чучман Н. В., Румін С. М. – студенти
ІІ курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;
Стрільчук Р. С. – к. і. наук, доцент кафедри
аналітичної економіки та природо-
користування СНУ імені Лесі Українки

Розподіл доходів населення, способи його вирівнювання на прикладі Волинської області

Постановка проблеми. Ринкові економічні перетворення, що відбуваються у Волинській області на початку трансформації її економічної системи, призводять до зростання диференціації доходів населення. Недосконале законодавство, тіньова приватизація державного майна ведуть до збагачення невеликої кількості людей та зубожіння решти населення. Керівництво області повинно проводити розумну та виважену політику регулювання доходів населення, вдало використовуючи наявні у нього інструменти (наприклад, серед фіскальних – трансферні платежі та оподаткування особистих доходів). Щоб проаналізувати можливості вирівнювання доходів, необхідно дослідити насамперед ситуацію, що наявна в області та виявити шляхи її покращення [1].

Мета дослідження – вивчення розподілу доходів у Волинській області за 2015–2017 роки.

Результати дослідження. Дослідники проблеми розподілу доходів населення і способи його вирівнювання: А. Базилюк, Д. Богиня, І. Бондар, Л. Гордієнко, Н. Борецька.

Заробітна плата є основним видом доходів населення, оскільки переважна більшість людей працюють за наймом. Вона становить приблизно половину особистих доходів населення України і понад 70 % доходів населення розвинутих країн. Система оплати праці в ринковій економіці повинна стимулювати високопродуктивну працю, бути гарантією соціального захисту працівників і забезпечувати підвищення рівня життя населення [2].

Згідно статистики середня заробітна плата у Волинській області на початку 2015 року складала 2652 грн на місяць, а в кінці 2015 року середня заробітна плата складала 4237 грн за місяць. Заробітна плата збільшилась на 1585 грн за 2015 рік.

Середня заробітна плата у Волинській області на початку 2016 року складала 3357 грн за місяць, а на кінець 2016 року середня заробітна плата складала 5151 грн за місяць. Можна спостерігати, що заробітна плата у Волинській області збільшилась на 1794 грн за 2016 рік.

На початку 2017 року середня заробітна плата складала 5028 грн за місяць, а на кінець 2017 року середня заробітна плата складала 7249 грн за місяць. Ми бачимо, що заробітна плата збільшилась на 2221 грн за 2017 рік.

Наведена інформація базується на системі показників державних статистичних спостережень з праці, якими охоплені юридичні особи та відокремлені підрозділи юридичних осіб із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб.

Дослідження за 2015–2017 роки показали, що реальна заробітна плата з року в рік зростає. Отже доходи населення збільшуються.

Основним інструментом здійснення політики вирівнювання доходів є прогресивне оподаткування високих і надвисоких доходів. Отримані таким чином кошти, акумулюючись в бюджетах, перерозподіляються для соціальної підтримки незахищених верств населення у вигляді різних соціальних виплат – трансфертних платежів [3].

У зарубіжній практиці склалося кілька основних форм фінансового вирівнювання: вертикальне фінансове вирівнювання, горизонтальне фінансове вирівнювання, вирівнювання доходів місцевих органів влади, вирівнювання видатків цих органів влади.

Методи фінансового вирівнювання – це способи його здійснення на основі використання таких інструментів, як: фонди фінансового вирівнювання (еквалізаційні фонди); загальні та спеціальні трансферти; внески територій; розподілені й передані податки та інші [2].

Основні види систем фінансового вирівнювання у зарубіжній практиці:

– перша – ґрунтується на тому, що необхідні для фінансового вирівнювання ресурси акумулюються в бюджеті центрального уряду, а потім перерозподіляються на користь окремих територій, які потребують допомоги;

– друга – ґрунтується на засадах самофінансування, тобто необхідні для вирівнювання ресурси акумулюються в спеціальних фондах самими територіями без участі бюджету центрального уряду. Такі системи характерні для горизонтальної форми вирівнювання в окремих країнах.

Висновки. Таким чином для Волинської області доцільним буде використання другого виду системи фінансового вирівнювання доходів населення, тому що цей вид вирівнювання краще підходить для нашої області так як він ґрунтується на засадах самофінансування і акумулюються в спеціальних фондах області без участі бюджету центрального уряду. Формування грошових доходів здійснюється за рахунок оплати праці працівників, виплати із соціальних фондів, підприємницьких доходів, доходів від власності, доходів від особистого підсобного господарства та індивідуальної трудової діяльності.

Джерела та література

1. Економічна теорія: політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 2-ге вид. Київ: Знання-Прес, 2008. 581 с.
2. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Стрішенець, Л. В. Єліссєєва, В. У. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.
3. Структура доходів населення і джерела їх формування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://buklib.net/books/31976>

Шабала О. В., Баранцева К. А. – студенти
II курсу факультету економіки та управління
СЛУ імені Лесі Українки;

Стрільчук Р. С. – к. і. н., доцент кафедри
аналітичної економіки та природо-
користування СЛУ імені Лесі Українки

Теорія Кейнса: основні причини та шляхи виходу з економічної кризи 1929–1933 рр.

Постановка проблеми: проблеми державного втручання в економіку є важливими в умовах сьогодення, оскільки сприяє розвитку

господарства, кінцевою метою якого є одержання максимального прибутку в індустріальній та постіндустріальній економіці.

Мета дослідження: вказати на причини економічної кризи, шляхи виходу та вплив теорії Кейнса на державне регулювання економіки.

Результати дослідження: проблемами втручання в економіку займаються сучасні дослідники, зокрема Дж. Хікс, С. Харріс, П. Самуельсон, О. Білоконенко, В. Ковальчук, Б. Лановик, П. Юхименко. Основні причини світової кризи: за роки Першої Світової Війни господарство США розвивалося так, що капітали вкладалися у галузі важкої промисловості, де вироблялися зброя та набої. Ці галузі й після війни мали найбільші прибутки, але інші в цей самий час зазнавали збитків. Стихійне зростання обсягів виробництва у 20-их рр. значно перевищило зростання прибутків більшості американців. З цієї причини товари не розкуповувалися й осідали на складах виробників. Непомірно великі пільги монополіям призвели до того, що вони диктували ціни на сировину та готову продукцію. При цьому не зважалося на ситуацію на ринку, а враховувалися лише інтереси монополій. Союзники, а також переможена Німеччина, заборгували США значні суми й не могли їх виплатити. Надання дешевих кредитів, які були доступні «середньому» американцю, призвело до величезних спекуляцій ними й надмірного захоплення американцями покупками. В населення ж не було коштів, щоб розплачуватись за них. У відповідь на прийняті в США закони, спрямовані на захист американського виробника, європейські країни також закрили свої ринки для американських товарів і послуг. До того ж Європа не мала чим розраховуватись за американський імпорт. Дж. М. Кейнс спираючись на свою концепцію сукупного доходу, розкриває причини Великої депресії 1929 р. У попередні п'ять років до 1929 р., на його думку, мали місце нагромадження фондів погашення та амортизаційних відрахувань, призначених для заводів, які не мали потреби в поновленні устаткування. Розміри нагромаджень були надто великі, і тому потрібен був «величезний обсяг нових інвестицій, для того щоб поглинути ці доходи. Досягти ж ще більшого розміру нових інвестицій, необхідних для того, щоб поглинути нові заощадження, які заможне суспільство в умовах повної зайнятості в змозі відкладати, виявилось майже неможливим. Одного цього чинника цілком достатньо, щоб викликати кризу» [1, с. 301–302].

Другою причиною Великої депресії можна назвати нерозв'язані проблеми розвитку фермерських господарств. Укрупнення господарств (від освоєння прерій Середнього Заходу) продовжувалося в умовах інтенсифікації виробництва, тоді як обсяги внутрішнього ринку не зростали, що спричинило надвиробництво сільськогосподарської продукції. Монополії також зробили свій внесок у скорочення виробництва. Вони й далі поглинали більш дрібних конкурентів. Пристосовуючись до ринку, монополістичні об'єднання скорочували виробництво, прагнучи при цьому підвищити ціни на власну продукцію. США потрібно було вживати кардинальних заходів для нейтралізації наслідків кризи [3]. Предметом дослідження Кейнса була економічна система капіталізму загалом, закони її функціонування, насамперед з'ясування комплексу методів активного впливу держави на процес відтворення суспільного капіталу в масштабі всієї національної економіки. З метою обґрунтування своїх висновків щодо ролі держави він комплексно проаналізував її вплив на розвиток макроекономіки. Тому теорію Кейнса названо макроекономікою, на протигагу мікроекономіці, яка була предметом аналізу неокласичної школи. Основною думкою Кейнса є те, що держава повинна втручатись в економіку шляхом зменшення або збільшення податків. На відміну від класиків політичної економії та багатьох представників неокласичного напрямку Дж. Кейнс усвідомлював, що між метою діяльності окремих фірм і компаній, з одного боку, та економіки як цілого – з іншого, існують суперечності, вирішення яких є одним з найважливіших завдань державного регулювання економіки. Даними проблемами займаються уряди таких країн, як Велика Британія, Польща, Німеччина.

Висновки. Дж. М. Кейнс сформував нову систему поглядів, заснувавши потужний напрям економічної теорії. Пов'язав створення нової галузі макроекономічного аналізу та обґрунтування теорії державного регулювання ринкової економіки, через залученні податкової системи. На відміну від своїх попередників кейнсіанська теорія розробила макроекономічний метод дослідження економіки. Вона обґрунтувала необхідність і назвала конкретні важелі державного регулювання ринкової економіки як під час кризи, так і на тривалу перспективу. Циклічний розвиток економіки (спад, пожвавлення, підйом) теорія пояснювала не об'єктивними законами, а психологією людей, їхнім прагненням у міру зростання доходу більше зберігати,

ніж споживати, результатом чого стає зменшення «ефективного попиту», яке призводить до уповільнення темпів зростання виробництва та зайнятості.

Джерела та література

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. / Дж. М. Кейнс; Общ. ред. и предисл. А. Г. Милейковский, И. М. Осадчая. М.: Прогресс, 1978. 494 с.: ил.
2. Стрішенець О. М. Економічна теорія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Стрішенець, Л. В. Єлісеєва, В. І. Ліщук. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2014. 200 с.

Шевчук І. Л., Даценко Т. С. – магістри
факультету економіки та управління СЛУ
імені Лесі Українки;

Матвійчук Н. М. – к. е. н., доцент кафедри
аналітичної економіки та природо-
користування СЛУ імені Лесі Українки

**Особливості утворення та поводження з відходами
у Волинській області**

Постановка проблеми. Подолання Україною екологічної кризи, участь у загальноєвропейських та світових проектах, що ставлять високі вимоги до охорони довкілля, змушує посилити увагу щодо вирішення проблем навколишнього середовища і, зокрема, щодо одного із головних чинників негативного впливу на нього, – відходів.

Мета дослідження – аналіз особливостей накопичення та поводження з відходами у Волинській області.

Результати дослідження. Протягом останнього десятиріччя в Україні продовжується прогресуюче накопичення відходів, не є винятком і Волинська область. Упродовж 2016 р. в області утворилося 684,0 тис. т відходів I–IV класів небезпеки. Переважну їх частку становлять відходи IV класу небезпеки, які за класифікатором визнані як мало небезпечні. На кінець 2016 р. на території області зберігалось близько 50,8 тис. т відходів, що майже удвічі менше, ніж у попередньому році [3, 106].

Серед підприємств, які мають найбільші обсяги накопичених відходів у спеціально відведених місцях чи об'єктах, – «Луцькспец-

комунтранс» (76,4 % загального обсягу) та «Луцькводоканал» (23,6 %). На території шахтних відвалів м. Нововолинська площею понад 100 га, накопичено понад 36 млн т відходів вуглевидобутку. Лише незначна частина цих відходів утилізується при виробництві цегли на підприємствах будівельної промисловості області [1, 67].

В області нараховується близько 500 т непридатних та заборонених до використання пестицидів. Згідно з Законом України «Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» [2], на території області проведена інвентаризація та закінчено перший етап централізованого зберігання непридатних і заборонених хімічних засобів захисту рослин. Забезпечено централізоване зберігання 400 т непридатних пестицидів у 12 районах області [3, 106]. Кількість складів, де зберігаються непридатні та заборонені пестициди, скоротилася з 476 до 96, що зменшило ризик виникнення надзвичайних ситуацій при поводженні з цими небезпечними речовинами та відходами. Залишається невирішеним питання забезпечення централізованого зберігання 100 т непридатних пестицидів та агрохімікатів у Горохівському, Ківерцівському, Маневицькому районах. Гострою проблемою залишається знешкодження та утилізація небезпечних відходів, яких накопичено в області біля 2,5 тис. т [1, 69].

Відходи I–III класів небезпеки становлять незначну частку від загальної кількості, проте саме вони створюють ризики для здоров'я і навколишнього середовища. Відходи III класу небезпеки у Волинській області станом на кінець 2016 р. складають 2,1 тис. т, II класу небезпеки – 35,4 тис. т, I класу небезпеки – 13,4 тис. т. Як видно з рис. 1, упродовж 2015–2016 рр. спостерігається суттєве скорочення найбільш небезпечних відходів I класу (рис. 1). Видалення відходів у спеціально відведені місця чи об'єкти залишається домінуючим методом поводження з відходами. В 2016 р. рівень переробки відходів в області склав лише 18 % [3, 109].

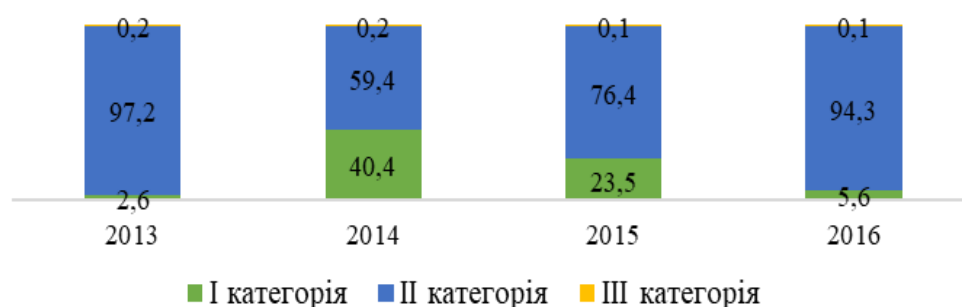

Рис. 1. Структура наявності відходів I–III класів небезпеки, % [2]

Найбільшої гостроти набула проблема твердих побутових відходів (ТПВ), пов'язана, насамперед, з їх збиранням, сортуванням, знешкодженням та утилізацією. На даний час в області існує унітарна система збирання відходів, при якій всі побутові відходи збираються в одну ємність. Ситуацію ускладнює відсутність ефективної системи збору та формування окремих видів відходів як вторинної сировини. Як результат, на сміттєзвалище потрапляє значна кількість матеріалів, які мають високу ресурсну цінність та підлягають переробці (скло, папір, метал). Система роздільного збирання відходів впроваджується поетапно на основі ПЕТ-пляшок. Роздільне збирання побутових відходів на даний час проводиться в м. Луцьку, Нововолинську, Горохові, Ківерцях та 10 населених пунктах Ківерцівського району, смт Іваничі, Шацьк. З метою видалення небезпечних відходів із загальної маси ТПВ виготовлено і встановлено 87 спеціальних контейнерів для збору батарейок та акумуляторів в ДНЗ, школах, магазинах та автозаправках м. Луцьк, в результаті чого у 2016 р. було зібрано 3,1 т відпрацьованих батарейок та акумуляторів, які доставлені у м. Львів для подальшої переробки.

На сьогодні в області експлуатується 11 полігонів та 539 сміттєзвалищ ТПВ загальною площею близько 434 га [3, 107]. Об'єми ТПВ, що надходять для захоронення на полігони, практично перевищують проектні дані останніх у 2 рази, їх експлуатація здійснюється з порушенням норм екологічної безпеки та вимог природоохоронного законодавства.

Висновки. Розрив між прогресуючим накопиченням відходів і заходами, спрямованими на запобігання їх утворенню, утилізацію, знешкодження та видалення, зумовлює необхідність подальшого удосконалення нормативно-методичної та техніко-економічної системи поводження з відходами.

Джерела та література

1. Довкілля Волині 2016: стат. зб. / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк: Гол. упр. статистики у Волин. обл., 2017. 159 с.
2. Закон України «Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» від 14 вересня 2000 р. № 1947-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1947-14>
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2016 рік // Волинська обласна державна адміністрація. Управління екології та природних ресурсів. Луцьк, 2017. 143 с.

Януль С. Ю., Бондарчук Ю. І. – студенти
ІІІ курсу факультету економіки та управління
СНУ імені Лесі Українки;

Стрішенець О. М. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри аналітичної економіки та природо-
докористування СНУ імені Лесі Українки

Особливості оподаткування на ринку нерухомості

Одним із аспектів економічного розвитку України на сучасному етапі є потреба в організації ефективного забезпечення фінансами, що значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування вирішувати питання самостійного наповнення бюджету. Для успішного функціонування економічної системи виникає необхідність створення стабільних джерел доходу. Одним із основних шляхів вирішення питань формування місцевих бюджетів коштом постійних сталих надходжень є впровадження та ефективна дія податку на нерухомість. Оподаткування нерухомості виконує не лише завдання формування доходів територіальних громад, а й сприяє вирішенню інших соціально-економічних проблем, що виникають на місцевому рівні, наприклад: зменшення кількості незаконних угод на ринку нерухомості, вирівнювання доходів громадян та більш продуктивному розподілу об'єктів нерухомості [1].

Особливості оподаткування нерухомості та вплив на розвиток економічної системи досліджували ряд вчених: Л. Тулуш, О. Багрій, В. Вишневський, К. Павлов, О. Стрішенець, Е. Кадебська, Н. Бобох та інші.

Метою цього дослідження є виділення особливостей оподаткування на українському ринку нерухомості та розгляд його в ролі засобу розвитку економіки, тому що становлення та продуктивне функціонування податків на нерухомість є запорукою успішного розвитку регіонального та місцевого самоврядування та зростання добробуту регіону [2].

Система встановлення податку на нерухомість передбачає створення певної організації управління механізмом оподаткування. Основою має бути дотримання таких принципів: чіткість, простота та чесність утвердження податків на об'єкти нерухомого майна, ясність причин встановлення податкових пільг та справедливий розподіл податкового навантаження на різні соціальні групи платників.

Особливості оподаткування майна визначені у розділі XII Податкового кодексу України, а статтею 266 цього розділу визначений податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Згідно із законом, при прийнятті рішень про встановлення місцевих податків та зборів обов'язково визначають: об'єкт оподаткування, платник податків та зборів, розмір ставки та інші обов'язкові елементи, встановлені статтею 266 [5]. Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової чи нежитлової нерухомості, а платникам є власники таких об'єктів, тобто фізичні або юридичні особи. Базою оподаткування є загальна площа об'єктів житлової та нежитлової нерухомості та її частки. Вищезазначений Закон був затверджений у 2014 році, але на початку 2016 року були внесені зміни. Відповідно до нових утверджень, юридичні особи податковий облік здійснюють самостійно, і сплачують податок щоквартально.

Податок на нерухоме майно встановлюють на рівні центрального, регіонального уряду чи органів місцевого самоврядування, а більша частка податкових надходжень, як правило, зараховується до місцевих бюджетів [3]. Для того, щоб збільшити додатковий дохід місцевих бюджетів, у 2016 році Законом № 909-VIII були змінені розміри пільгових площ об'єктів нерухомості, які зменшують базу оподаткування, а саме: для власників квартир пільгова площа зменшилася від 80 м² до 60 м², а для власників будинків від 160 до 120 м². Податок нараховується лише на ту площу, яка перевищує вказаний встановлений ліміт [5].

Одним зі способів використання оподаткування нерухомості в системі економічного розвитку є його властивість перекладання податкового навантаження на більш заможні через необхідність вирівнювання доходів населення. Дослідження соціальної нерівності, що на сучасному етапі є досить гострою проблемою в Україні доводить, що існує потреба в пошуку ефективних інструментів перерозподілу доходів громадян. Згідно із Законом № 909-VIII з 2016 року юридичні та фізичні особи – власники житлової нерухомості, загальна площа якої перевищує 300 м² для квартири або 500 м² для будинку сплачують додатково 25 000 грн/рік за кожен із вказаних об'єктів. Поряд із цим, існують встановлені законом норми щодо звільнення від сплати податку окремих категорій громадян, визначених у підпункті 266,2 пункту 266,2 статті 266 ПК об'єктів житлової нерухомості та можливість місцевого самоврядування формування додаткових пільг для переліку певних зазначених в документах об'єктів [5]. Розглянуті

закони показують, що при відповідному механізмі дії, оподаткування на нерухомість виступає в ролі ефективного інструменту перерозподілу доходів і може функціонувати, як податок на заможних, поповнюючи при цьому місцевий бюджет.

Проаналізувавши інформацію щодо встановлення податків на нерухомість, можна зробити висновки, що утвердження нинішнього механізму оподаткування на ринку нерухомості є певним способом визначення реальних, а не формально задекларованих доходів населення та може встановити в податковій політиці України принцип платоспроможності.

Податковим кодексом України передбачено порівняно високий неоподатковуваний мінімум площі житла, що в свою чергу здійснює часткове вирівнювання доходів громадян.

Дохід від податку на нерухоме майно може бути спрямований на перекриття зменшення доходів місцевих бюджетів (яке відбувається через скасування більшої частини місцевих податків та зборів), що гарантує стабільні надходження місцевому самоврядуванню та забезпечує певну незалежність навіть у періодах спаду та кризи економіки. Ці надходження дають змогу сформувати певну стабільну фінансову базу органами місцевої влади, що може певно мірою усунути перешкоди в міжбюджетних відносинах України. Доходи від податків на нерухомість можуть стимулювати розвиток інвестиційної діяльності та здійснення ефективної політики землекористування. Це, у свою чергу, призведе до підвищення надходжень від інших податків, зокрема, податку на прибуток підприємств та податку з доходів фізичних осіб [4].

Джерела та література

1. Тулуш Л. Д. Оподаткування нерухомості в Україні: проблеми запровадження та перспективи функціонування // Вчені зап. ун-ту «КРОК». Економічні науки. 2014. Вип. 36. С. 77–88.
2. Павлов К. В. Змістова характеристика функціонування регіональних ринків нерухомості / К. В. Павлов // Економічний часопис Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: журнал / уклад. Л. Г. Ліпич, М. Б. Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. № 1 (9). С. 102–109.
3. Вишневський В. П. Оподаткування нерухомості: теорія та зарубіжний досвід / В. П. Вишневський, В. Д. Чекіна // Фінанси України. 2007. № 11. С. 43–53.
4. Бобох Н. М. Формування механізму оподаткування нерухомого майна в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Н. М. Бобох; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2011. 20 с.
5. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua>

Яровенко М. М. – студентка II курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Бегун С. І. – к. е. н., доцент кафедри обліку і
аудиту СНУ імені Лесі Українки

Народжуваність в Україні

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні спостерігаються різкі зміни тенденцій динаміки чисельності населення – це стрімке зниження народжуваності, зростання смертності і, як наслідок, скорочення населення України. На разі, Україна перетнула межу зниження народжуваності, за якою відбувається вже незворотне руйнування демографічного потенціалу, що призвело до втрати сприятливих умов для відновлення 50-мільйонної чисельності населення.

Мета дослідження – аналіз причин зниження народжуваності в Україні.

Результати дослідження. Зменшенню народжуваності сприяє зниження життєвого рівня населення, яке зумовлене соціально-економічною кризою та невирішеністю економічних проблем. Також, соціально-психологічний дискомфорт, породжений відсутністю віри у швидкі зміни на краще. Саме необхідність виживання у наш час знижує у сімей бажання мати дітей. Оскільки, на разі, спостерігається високий рівень безробіття, що не дає можливості забезпечити належний рівень витрат на дитину. Низький рівень життя, бідність, нестабільна робота, низький рівень доходів у наш час, породжує тенденцію до обвального падіння народжуваності.

У найближчі роки, підвищення рівня народжуваності в Україні не буде досягнуто, через низку проблем, таких як: прагнення сімей до високих стандартів життя, переваги у життєвих планах молоді досягти особистого успіху, високі ціни на оплату навчання дітей, високі податки та комунальна плата [3, с. 269]. Покращення демографічної ситуації можна буде спостерігати принаймні тоді, коли буде вирішено проблему рівня оплати праці, який буде покривати хоча б найнеобхідніші витрати не тільки на відтворення робочої сили, а й на утримання і виховання дітей.

За даними Державної Служби Статистики кількість народжених у 2015 році становила 273884 дитини, у 2016 – 264 136, а вже у 2017 – 243 862. Відбулося скорочення фактично на 30 000 дітей за 3 роки [4].

Розглянувши сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні за 2014–2016 рр., можна спостерігати, що у 2014 він становив 1,498, у 2015 – 1,506, тобто у 2015 році спостерігалася тенденція до зростання, а вже у 2016 – 1,466, показник знову пішов на зниження [2]. На разі за показником появи на світ нових людей Україна посідає в рейтингу ООН вже 172 місце в світі, що свідчить про складну демографічну ситуацію [4].

Нині, найвищий рівень народжуваності демонструють:

- Рівненська область (2,5 дітей на 1 жінку);
- Волинська область (2,2) [1];
- Одеська область (2,0).

Проте, цього не достатньо для того, аби покращувати рівень народжуваності в Україні.

Стимулом до вирішення даної проблеми можуть стати високі допомоги при народженні дитини, наявність більшої кількості дошкільних установ, покращення медичного обслуговування, що зменшить кількість дитячої смертності. Забезпечення молодих і багатодітних сімей житлом. Загалом покращення матеріального та соціального благополуччя країни. Також, важливим фактором покращення демографічної ситуації є захищеність громадян. Будь-який громадянин, який відчуває себе в безпеці, буде готовий створювати сім'ю, рости дітей і працювати на благо своєї сім'ї.

Висновки. Погіршення матеріального становища сімей, зростання безробіття та різке розшарування суспільства, змушує багатьох батьків відкласти або взагалі відмовитися від батьківства. Але не стільки матеріальні нестатки, скільки психологічні фактори, страх перед майбутнім, що нині охопив більшу частину країни, є справжніми причинами відмови від народжень. Крім цього, поява нових ринкових перетворень та економічних і трудових відносин, почали провокувати у молоді нові ціннісні орієнтації, у яких не поєднується народження дітей і кар'єрне просування. Безперечно, це все має вагомий демографічний наслідок. Саме тому, потрібно робити все для того, аби покращувати їх і перешкодити вимиранню нашої нації.

Джерела та література

1. Бегун С. І. Застосування кластерного аналізу для дослідження демографічної ситуації у регіоні / С. І. Бегун // Економічний часопис СНУ ім. Лесі Українки. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. № 2 (6). С. 122–128.

2. Дані перепису населення України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/varval.asp?ma=000_0304&path=../Database/Population/03/01/&lang=1
3. Діти, жінки та сім'я в Україні: стат. зб. / відп. за вип. О. О. Кармазіна. Київ: Держ. служба статистики України, 2014. С. 370.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Яровенко М. М. – студентка II курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Громко Л. С. – к. е. н., старший викладач
кафедри економіки, безпеки та інноваційної
діяльності підприємства СНУ імені Лесі
Українки

Методи мотивації персоналу на підприємстві

Постановка проблеми. Мотивація трудової діяльності не може бути дієвою без застосування сучасних форм і методів матеріального стимулювання персоналу. Мотивація праці – це бажання працівника задовольнити свої потреби через трудову діяльність. Мотивація праці персоналу є ключовим засобом забезпечення мобілізації кадрового потенціалу, а так само оптимальне використання ресурсів. Основною метою процесу мотивації є отримання максимальної віддачі від використання наявних трудових ресурсів, що дозволяє збільшити загальну ефективність і прибутковість діяльності підприємства. На сьогодні дослідженням методів і способів мотивації праці займаються такі вчені: А. Колот, В. Травін, Е. Лок, Л. Ганжурова, Л. Портер, М. Магура, М. Туган-Барановський, О. Філатова, С. Шапіро, Т. Зеленько.

Мета – дослідження впливу мотивації персоналу на підвищення рівня продуктивності праці, аналіз існуючих методів мотивації та їхнє використання.

Результати дослідження. Однією з ознак успішного функціонування підприємства є сукупність методів і способів, які використовує керівництво для підвищення ефективності організації роботи персо-

налу. Нині невисокі показники оплати праці є непристосованими для забезпечення максимальної реалізації трудового потенціалу – все це стримує максимальну віддачу працівників до роботи. Саме тому, зараз перед керівниками великих та малих підприємств постала проблема забезпечення таких механізмів, методів та способів мотивації, які б змогли спонукати працівників виконувати роботу продуктивно та якісно. Формування мотивації праці починається ще до початку трудової діяльності, шляхом опанування людиною цінностей, норм та моралі трудової етики, через особисту участь у трудовій діяльності. Для того аби сформувати і визначити в майбутньому спосіб трудової мотивації, необхідно придати значення характеру її засвоєння.

Одним із оригінальних способів покращення мотивації праці є мотивація вільним часом або модульна система компенсації вільним часом. Дана форма немонетарної мотивації поки не застосовується у діяльності українських підприємств, проте, про необхідність її використання свідчить досвід зарубіжних фірм. Нині здебільшого застосовують матеріальну мотивацію – це прагнення певного рівня добробуту, певного матеріального стандарту життя. Також, велику роль відіграє статусна мотивація, оскільки саме вона є рушійною силою поведінки, пов'язаної з бажанням людини займати вищу посаду, виконувати складнішу роботу, працювати у сфері діяльності, яка вважається суспільно корисною.

Формування мотиваційного механізму спрямоване на: збереження зайнятості персоналу; справедливий розподіл доходів і ефекту зростання преміальної частини оплати праці; створення умов для професійного та кар'єрного росту працівників; забезпечення сприятливих умов праці та збереження здоров'я працюючих створення атмосфери взаємної довіри і зворотного зв'язку [3].

Також, заслуговують на увагу сучасні системи мотивації персоналу, що застосовуються в західних фірмах, а саме: матеріальні винагороди (ставка заробітної плати; участь в акціонерному капіталі; участь у прибутках); додаткові стимули (плата за навчання; гарантія на одержання кредиту на придбання великої покупки (квартира); медичне обслуговування; страхування; відпочинок за містом) [2].

Важливе місце в системі мотивації праці займають винагороди. Винагороди – це поняття, що належать до всіх форм виплат або нагород, які одержує працівник. Винагороди діляться на: прямі (виплати у

вигляді заробітної плати, окладів, премії, комісійних і бонусів); непрямі (у формі пільг, таких як страхування за рахунок роботодавця або оплачена відпустка) [4].

Винагороди реалізують мотив об'єднання інтересів, що призводить до стимулювання групових інтересів, спонукає до колективізму у досягненні кінцевих результатів виробництва. Система винагород має базуватись на таких принципах: форми винагород працівників мають бути конкурентоспроможними відносно інших підприємств; механізм стимулювання обов'язково має бути зорієнтованим на досягнення кінцевих результатів як окремого працівника, так і колективу в цілому; частка премій і додаткових витрат більша тоді, коли вищий ранг працівника, що призводить до постійного стимулу підвищувати свій рівень [1].

Допоміжною формою винагороди персоналу є преміювання. Форми і розміри премій залежать від категорії персоналу. Зростання обсягів виробництва здійснюється за додаткового обсягу робіт, забезпечення встановленої якості продукції та культури виробництва, у вигляді визначеного відсотка від тарифної ставки, або від фактично відпрацьованого часу.

Висновки. Отже, лише добре спланована система мотивації, дає поштовх до значного підвищення ефективності роботи персоналу, збільшує обсяги продажу, покращує виробничий процес та обслуговування клієнтів, не прикладаючи особливо великих матеріальних затрат з боку підприємства. Лише тоді, коли працівник виконує свої посадові обов'язки з повною самовіддачею і його цілі саморозвитку співзвучні з метою діяльності підприємства, ефективність його роботи буде на високому рівні.

Джерела та література

1. Шапиро С. А. Мотивация / С. А. Шапиро. М.: Гросс Медиа, 2010. С. 224.
2. Зеленько Г. І. Мотивація як чинник підвищення ефективності праці персоналу підприємства / Г. І. Зеленько, Л. Ю. Ганжурова // Економічні науки. 2013. № 7. С. 46–49.
3. Травин В. В. Мотивационный менеджмент: модуль III: учеб.-практ. пособие / В. В. Травин, М. И. Магура, М. Б. Курбатова. М.: Дело, 2005. 96 с.
4. Клименко М. П. Мотивация управлінського персоналу в реалізації загальної стратегії підприємства / Клименко М. П., Філатова О. О. // Сталий розвиток економіки. 2011. № 5. С. 81–85.

Яровенко М. М. – студентка II курсу факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Ліпич Л. Г. – д. е. н., професор кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства СНУ імені Лесі Українки

Документальне забезпечення розрахунків з оплати праці

Постановка проблеми. Нині, істотно почала змінюватися політика в області оплати праці, соціальної підтримки та захисту прав працівників, у зв'язку зі змінами економічного та соціального розвитку країни. Заробітна плата почала залежати від складності та умов виконання роботи, а також від професійних якостей працівника та впливу кінцевих результатів виконуваної роботи на господарську діяльність підприємства. Зараз, в Україні, перебуває у дії велика кількість нормативно-правових актів, котрі регулюють розрахунки з оплати праці, а також часто змінюються і доповнюються.

Питання документування розрахунків з оплати праці підіймали в своїх працях такі дослідники: Н. Горицька, М. Карпа, М. Мудрик, Т. Онищенко, О. Сліпарчук, А. Фатенок-Ткачук та інші.

Мета дослідження – узагальнення інформації щодо документального забезпечення розрахунків з оплати праці.

Результати дослідження. Відповідно до статті 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [2]. Необхідно постійно слідкувати за змінами у мінімальній заробітній платі. Згідно з ухваленим Законом «Про Державний бюджет України на 2018 рік» мінімальна заробітна плата у 2018 році становить з 01.01.2018 у місячному розмірі – 3723 гривні, що на 523 гривні більше, ніж у 2017 році [4].

Документальне оформлення операцій щодо розрахунків із заробітної плати між працівниками й роботодавцем супроводжується великою кількістю облікових документів, типових та нетипових форм, на кожний з яких затверджується графік документообігу керівництвом підприємства. Одним із основних документів, котрий забезпечує порядок організації оплати праці, розміри власне заробітної плати

(основної та додаткової), надання премій працівникам є Положення про оплату праці на підприємстві. Даний документ повинен містити інформацію про: загальні принципи організації оплати праці на підприємстві, системи і форми оплати праці, які застосовуються до різних категорій працівників; штатний розклад працівників підприємства; побудову основної (тарифної) оплати праці з інструкціями за посадами і професіями тарифних ставок та окладів або порядку розрахунку, в залежності від показників роботи працівника і підприємства в цілому; обумовлені доплати, надбавки і компенсації із зазначенням їх розмірів; інші преміальні системи, що використовуються на підприємстві та шкалу преміювання [2].

Також, обов'язковим документом, який повинен кожен працівник надати при прийнятті на роботу, є трудова книжка, вона зберігається за основним місцем роботи. У випадку, якщо особа працевлаштовується вперше, то тоді трудова книжка оформляється у проміжку 5 днів, після того, як прийняли на роботу. Власне, за зберігання трудових книжок, відповідальність несе керівник підприємства. Також, до кадрової документації відносяться такі документи, як: особова картка, особова справа, особовий листок з обліку кадрів, штатно-посадова книга, алфавітна книга, алфавітні картки тощо. Перевірені і затвердженні первинні документи з обліку праці узагальнюються і згруповуються по кожному працівнику. На основі цих документів здійснюють нарахування оплати праці та складають розрахункові листи, де вказують усі види нарахувань і утримань із заробітної плати та належну до видачі суму, та платіжні відомості.

Для кожного підприємства важливим завданням є ведення обліку особового складу підприємства. Розпорядчим документом особового складу є: наказ (розпорядження) про прийом на роботу, наказ (розпорядження) про переведення на іншу роботу, наказ (розпорядження) про надання відпустки, наказ (розпорядження) про припинення трудового договору (контракту) [1].

Важливим документом є також табель обліку використання робочого часу і розрахунку заробітної плати, оскільки він призначений для контролю за дотриманням працівниками встановленого режиму робочого часу, розрахунку заробітної плати, а також для складання звітності з праці. Розрахунки заробітної плати, повинні здійснюватися на спеціальному аркуші, котрий називається «Розрахунок заробітної плати» (ф. П-52) [3]. Даний документ складається щомісячно з розра-

хунком на кожного працівника у двох примірниках. Оскільки, здійснення розрахунків з працівниками та їх відображення є обов'язковим, то є необхідність у встановленні положень про облікову політику, а також про бухгалтерську службу, котра буде нести відповідальність за усі порушення у проведенні даної операції.

Висновки. Отже, документування оплати праці є письмовим свідченням про здійснення розрахункових операцій, а також надає їм юридичної сили. Для проведення документування розрахунків оплати праці, існує велика кількість документів, які у свою чергу мають свої особливості у заповненні. Саме ці документи забезпечують керівникові підприємства контроль та володіння інформацією та усіма змінами, які відбуваються у звітних періодах, а саме в частині, що стосується оплати праці. Також, варто звертати увагу на зміну вимог у законодавстві щодо заповнення документів, щоб уникнути помилок.

Джерела та література

1. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці. Київ: Знання-Прес, 2014. 286 с.
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 109/95 – ВР, зі змінами і доповненнями. 348 с.
3. Кадрове діловодство на допомогу бухгалтеру [Текст]: зб. систематизованого законодавства / уклад; засн. ЗАТ «ХК «Бліц-Інформ»». Київ: Бліц-Інформ, 2010. Вип. 7. 192 с.
4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>

Яровенко М. М. – студентка II курсу
факультету економіки та управління СНУ
імені Лесі Українки;

Лялюк А. М. – к. е. н., доцент кафедри
економіки, безпеки та інноваційної діяльності
підприємства СНУ імені Лесі Українки

Інтернет-маркетинг та його інструменти

Постановка проблеми. На сьогодні всесвітня мережа Інтернет, проникає в усі куточки людського життя і, зокрема, в економіку, у зв'язку з цим виникло таке поняття, як «інтернет-маркетинг». Інтер-

нет спрощує та покращує укладання різних договорів між підприємствами, пришвидшує комунікацію і сприяє пошуку цільової аудиторії, а також поширенню своєї продукції та послуг. Інтернет повністю змінив стиль ведення бізнесу і значно скоротив затрати фірм. Поряд з цим потребує подальшого дослідження питання використання інструментів інтернет-маркетингу. На сьогодні дослідженням маркетингу в мережі Інтернет (інтернет-маркетингу) займаються такі вчені: В. Холмогоров, І. Успенский, Л. Балабанова, М. Макарова, Ф. Котлер [1, 3, 4, 5, 6].

Мета дослідження. Вивчення сутності інтернет-маркетингу та можливостей застосування його новітніх інструментів у маркетинговій діяльності компаній.

Результати дослідження. Інтернет-маркетинг – це відносно новий вид маркетингу, що включає традиційні елементи, реалізовані за допомогою різних інструментів мережі Інтернет [2]. Проаналізуємо найбільш цікаві, з погляду нового комунікаційного середовища, інструменти інтернет-маркетингу. Важливим інструментом інтернет-маркетингу є створення і розробка свого власного сайту. За допомогою нього можна значно покращити економічні показники, наприклад: збільшити кількість продажів, удосконалити пошук цільової аудиторії, тобто відповідних потенційних покупців. Створення власного сайту, з погляду інтернет-маркетингу, може проходити за такими етапами: 1) визначення функцій та завдань сайту; 2) вивчення цільової аудиторії; 3) вивчення структури сайту; 4) дизайн і стиль сайту; 5) визначення навігаційної моделі, яка повинна забезпечувати зручність доступу до інформаційної складової сайту; 6) інформаційне наповнення та підтримка 7) визначення з хостингом [1].

Також, надзвичайно важливе місце забезпечує підбір цільової аудиторії та реклама. Кількість цільової аудиторії в інтернет-мережі з кожним днем збільшується. Одним із найважливіших її інструментів є реклама. Інтернет-маркетинг як і класичний маркетинг складається з аналізу попиту та реклами. Аналіз попиту в Інтернеті – це збір даних для проведення статистики з метою визначення купівельної здатності цільової аудиторії [1]. Реклама в Інтернеті надає споживачеві можливість отримати необхідну інформацію в будь-який час. Саме так споживач може вчасно отримати інформацію про товар і купити його, не виходячи із дому. Використовуючи інтернет-маркетинг, можна легко і швидко провести рекламну кампанію в іншій

країні. Однією із структур є інтернет-ресурс, який включає в себе такий арсенал інструментів: пошукова оптимізація (просування), контекстна реклама, медіа реклама, банерна реклама, інтерактивна реклама, e-mail маркетинг, віртуальний маркетинг [2].

Із розвитком технологій усе більше компаній мають можливість обирати серед великої кількості маркетингових інструментів ті, які б задовольняли їх найкращим чином. Керівництво компаній, зокрема у часи економічної кризи, змушене зменшувати бюджети на маркетинг. Однак, спираючись на можливості Internet-маркетингу, обмеження у коштах має й позитивні сторони: спеціалісти у сфері маркетингу починають активний пошук або створення маловитратних методів просування, ідеї з просування стають більш оригінальними, залучення клієнтів відбувається за допомогою несподіваних креативних рішень, за рахунок чого комунікаційна ефективність поступово зростає [3].

Наявні комунікаційні інструменти Internet-маркетингу можна поділити на чотири групи, тісно взаємозв'язані між собою. На сьогодні несподіваного розвитку набули: «забутий» метод комунікацій – e-mail-маркетинг, інтерактивна інфографіка, комунікації у вигляді історій (story telling), маркетинг у соціальних мережах та аналітичний маркетинг. Ці інструменти задовольняють потреби як компаній, так і потенційних споживачів [3].

Існують величезні масиви інформації на різних ресурсах щодо інструментів Internet - маркетингу, однак її однотипність спричиняє певний ряд проблем, що потребують вирішення: масове застосування компаніями одних і тих самих методів впливу на цільову аудиторію, відповідно відбувається перевтомлення споживачів від повідомлень з одного каналу; використання популярних, однак не ефективних методів спричинює недоотримання прибутків компаніями та незадоволеність результатами від комунікацій; нерозуміння керівництвом компаній доцільності використання новітніх Internet технологій для просування продукції в Internet, оскільки більшість із них потребують чималих грошових вкладень [1].

Висновки. Для вирішення проблеми становлення інтернет-маркетингу в Україні необхідно: зробити доступнішими ціни на послуги інтернет-провайдерів, використовувати необхідні інструменти інтернет-маркетингу, вдосконалити законодавство в сфері електронної комерції, використовувати накопичений міжнародний досвід поширення інтернет-маркетингу, створити умови для стимуляції та роз-

витку інтернет-маркетингу в Україні. Вирішення цих питань створить умови для високих темпів розвитку інтернет-маркетингу, а також активне спостереження за компаніями-лідерами з метою запозичення вдалого досвіду. Саме на це й повинні бути спрямовані подальші дослідження.

Джерела та література

1. Балабанова Л. В. Маркетинг: [підручник] / Л. В. Балабанова. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Знання-Прес, 2004. 645 с.
2. Електронний маркетинг. – Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Електронний_маркетинг
3. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер; под ред. С. Г. Божук [пер. с англ.]. [2-е изд.]. СПб.: Питер, 2006. 464 с.
4. Макарова М. В. Електронна комерція: посібник / М. В. Макарова. Київ: Академія, 2002. 272 с.
5. Успенский И. В. Интернет как инструмент маркетинга / И. В. Успенский. СПб.: БХВ-Санкт-Петербург, 1999. 254 с.
6. Холмогоров В. Интернет-маркетинг: [краткий курс] / В. Холмогоров. [2-е изд.]. СПб., 2002. 271 с.

Яцечко А. І. – магістр факультету економіки та управління СНУ імені Лесі Українки;

Івашко О. А. – к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування СНУ імені Лесі Українки

Вдосконалення механізмів використання кредитів МВФ Україною

Постановка проблеми. Україна вже 25 років співпрацює з Міжнародним валютним фондом. Втім досі ці стосунки виглядають в якості одних із найбільш проблематичних в системі зовнішньоекономічної політики України, викликаючи цілу низку питань, пов'язаних як з умовами надання позик з боку цих міжнародних фінансових організацій, так і з процесом виконання Україною досягнутих домовленостей, а також ефективністю спільних проектів. Таким чином, актуальним є вивчення питань, пов'язаних з особливостями механізмів кредитування МВФ та вплив цих кредитів на стабілізацію фінансової системи України.

Мета роботи – дослідження механізмів використання кредитів МВФ Україною.

Результати дослідження. МВФ є спеціалізованою установою ООН із дуже широкою автономією. Фонд було засновано у 1945 році для сприяння монетарному співробітництву та торгівлі, забезпечення фінансового зростання та збільшення зайнятості населення. До Фонду входять 188 держав [1].

В своїй роботі Міжнародний валютний фонд використовує декілька видів механізмів кредитування, основними з яких є резервна частка, кредитні частки, домовленості про резервні кредити стенд-бай (Stand-by Arrangements), механізм розширеного кредитування [2].

Кредити надані МВФ наша держава направила на погашення значної частини та обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів, у тому числі імпорتنих закупівель для багатьох сфер діяльності, включаючи паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство та ін.

Необхідно також відмітити, що надані уряду кредити мали неінфляційний характер. Враховуючи вплив інфляції на скорочення ВВП, неважко оцінити, що кредити МВФ, які були надані в важкий для економіки період, є вигідними оскільки без них розміри економічної кризи та її наслідки були б для нашої країни значно негативнішими. Формування завдяки позикам МВФ валютних резервів Національного банку України, дозволило підтримувати на певному рівні стабільність національної валюти. Як засвідчує світова практика, кредитування з боку МВФ (на пільгових, у порівнянні з ринковими, умовах) надає країнам певний час для реалізації політики структурної перебудови та реформ, які дозволять відновити умови стійкого та сталого економічного зростання, зайнятості та соціальних інвестицій. Разом з тим, досить поширеною є критика рекомендацій МВФ, які вважаються занадто жорсткими, «стандартними» та не гнучкими.

Науковці по-різному сприймають співпрацю України з МВФ, але в основному думка зводиться до необхідності вдосконалення механізмів співпраці України з МВФ.

Так, Геєць Віктор Петрович наголошує на тому, що у період післякризового розвитку, коли стадію входження нашої держави в міжнародну фінансову систему можна вважати завершеною, потрібне вдосконалення механізмів такого співробітництва. В основі таких відносин мають залишатися національні економічні інтереси, потреби дальшої ринкової трансформації, соціальні пріоритети [3].

На думку О. Д. Василика, ініціатором удосконалення цих взаємовідносин має бути українська сторона, що ставить перед українським урядом вимогу чітко окреслити та обґрунтувати не лише оптимальні потреби у зовнішніх запозиченнях, а й пріоритетні сфери та необхідні умови ефективного їх використання [5].

З метою підвищення ефективності механізмів співпраці з МВФ Україні необхідно вирішити такі завдання:

- розробити стратегію і тактику боргової політики держави, удосконалити механізми управління державним боргом, оптимізувати його структуру, збільшити питому вагу середньо- і довгострокових кредитів та мінімізувати вартість обслуговування боргу;

- прискорити приведення вітчизняного законодавства у відповідність з принципами та нормами міжнародного права;

- вжити заходів для прискорення прийняття Закону України «Про державний борг» та правового забезпечення державної політики у сфері управління державним боргом, валютного регулювання та валютного контролю [4].

Висновки. На даному етапі розвитку економіки досвід співпраці України з МВФ підтверджує необхідність істотного удосконалення її форм та механізмів. Головним у цьому контексті має стати мінімізація державного боргу, що передбачає збільшення власних фінансових ресурсів та поліпшення інвестиційного клімату. В основу фінансової стратегії необхідно покласти досягнення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансування потреб економічного та соціального розвитку нашої держави.

Джерела та література

1. Івашко О. А. Державний борг України у кризовий період та напрями його оптимізації / О. А. Івашко // Формування ринкової економіки в Україні: зб. наук. пр. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2011. Вип. 23, ч. 1. С. 274–278.
2. Історія співробітництва України та МВФ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>
3. Гаєць В. П. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. П. Гаєць. Київ: Знання, 2003. 278 с.
4. Рогач О. І. Міжнародні фінанси / О. І. Рогач, Н. Д. Амалян, С. Я. Боринець. Київ, 2003. 472 с.
5. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. Київ: Центр навч. л-ри, 2003. 608 с.

Журналістика, видавнича справа та редагування

Атлас Л. А. – студентка I курсу факультету
філології та журналістики СНУ імені Лесі
Українки

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент Л. С. Семенюк

Фольклорно-етнографічний матеріал у художньому просторі «Роксоланії» С. Кленовича

Постановка проблеми. Латиномовна література – важлива складова українського літературного процесу. «Роксоланія» польсько-українського поета Себастьяна Фабіана Кленовича – один із найкращих латиномовних творів періоду Ренесансу. За визначенням Валерія Шевчука, ця поема «стала чи не найяскравішою пам'яткою української латиномовної літератури XVI століття» [5]. Вона цікава в багатьох аспектах – і як спроба автора в ренесансно-гуманістичному ключі осмислити вітчизняну історію, і як цінне джерело до пізнання міст України, її рослинного і тваринного світу, і як хрестоматія народного життя українців, насиченого звичаями, обрядами, віруваннями.

Твір С. Кленовича привертав увагу ряду українських дослідників – І. Франка, М. Білика, В. Шевчука. Проте як важливе фольклорно-етнографічне джерело він спеціально не вивчався. Тому наша **мета** полягає в тому, щоб дослідити фольклорно-етнографічний матеріал у художньому просторі «Роксоланії».

Результати дослідження. Поема «Роксоланія» С. Кленовича – один із кращих творів давньоукраїнської літератури, в котрому постає надзвичайно масштабний, різноплановий і величний образ України-Русі, яку в європейському світі називали Роксоланією. Автор із великим захопленням описує побут і вірування русинів-українців, їх міста

й містечка, обрядову сферу тощо. Можна твердити, що поема Кленовича – перший друкований «звіт» про Україну, про край, побачений оком безстороннього спостерігача й оспіваний у формі, притаманній ренесансному літературному творові [2, 64].

Іван Франко слушно оцінив «Роксоланію» як поему етнографічну [4]. Справді, з погляду автора, народ, який населяє Русь-Роксоланію, займається численними ремеслами. Найважливіше значення для економіки краю, на думку Кленовича, мають хліборобство, скотарство, бортнярство, столярна справа. Саме ці види діяльності гарантують добробут народу.

На особливу увагу Кленовича заслуговують руські ліси. Перераховуючи численні породи дерев, які зустрічаються в роксоланських лісах, поет указує на їх практичне застосування. У русичів, каже автор, не залишається без ужитку жодна деревина. Вони займаються столяруванням і здатні зробити будь-який виріб, придатний для вжитку: чепігу, соху, мажі, возик, кілочки замість цвяхів тощо [2, 64]. Розкішні ліси дарують русинам ще одну перевагу перед іншими народами – численну пушину: *«горностаєві хутра, шкури... вовків з сірим відтінком, тхорів, соболів цінних, м'якеньких куничок і заячі, білі...»*. Цей промисел дозволяє їм підтримувати тісні торговельні зв'язки з багатьма країнами світу і забезпечує економічний добробут країни. Якість і вартість цих хутер *«вища, ніж рун золотих!»* [3].

Фольклорно-етнографічним матеріалом насичені авторські розповіді про найважливіші етапи людського життя – народження, зрілість та смерть. Кожен із них у роксоланів пов'язаний з обрядами та звичаями народу. Так, немовля, тільки народившись, відразу чує пісню баби-повитухи, в якій йому заповідається добра доля і якою відганяється зло. Зростаючи, хлопчик-русин виховується у *«спартанському режимі»*, його фантазії буйні і красиві. Так, звичайна палиця перетворюється в уяві малого русина на величного огиря, що несе його *«то навпростець, то довкіл»*. Також у творі описаний обряд поховання. Автор звертає увагу, що в русів прийнято запрошувати до покійника голосільницю, функція якої – голосно оплакувати померлого та співати за окрему плату сумні пісні – голосіння.

Поема С. Кленовича цінна тим, що містить один із перших літературно опрацьованих описів обряду чарування. Це поетична розповідь про зворушливу тугу за милим дівчини Федори, яка для приваб-

лювання коханця вдається до чарування. Кленович показує русів здатними на бурхливі інтимні почуття і бажання, заради задоволення яких вони готові вдатися навіть до спілкування із світом потойбічним, прикликавши на допомогу диявольські сили. Автор не приховує еротичного підтексту всієї історії, спростовуючи думку про начебто властиву русинам надзвичайну цнотливість. Він відверто говорить про бажання тілесних любовощів, притаманних українкам [6].

Цікаво зауважити, що Себастьяна Кленовича насамперед цікавило «народне українське християнство» – химерна суміш поганства і християнських обрядів. Як помітив Д. Чижевський, «розірвана між релігією та «світом» культура Ренесансу та бароко» викликала посилену уваги до демонічних сил, якої не знало середньовіччя [7]. Тому в поемі «Роксоланія» бачимо відображення не так християнських уявлень русичів, як їх закорінення в язичництво, відданість автентичним фольклорно-етнографічним традиціям.

Висновки. Загалом поема «Роксоланія» Себастьяна Фабіяна Кленовича – один із унікальних творів в історії української літератури, що увібрав та в писемній формі зафіксував цінну інформацію про Україну, її релігію, звичаї та обряди. Представлений тут фольклорно-етнографічний матеріал є важливим джерелом для пізнання українського побутового та духовного життя XVI століття. Заслуга автора полягає в тому, що він, будучи добрим знавцем різних сторін життя українського етносу, зафіксував їх у літературному творі, чим гідно представив Україну-Роксоланію у європейському світі. Фольклорно-етнографічний матеріал, уміщений у поемі «Роксоланія», потребує подальшого вивчення, особливо у зіставленні з автентичними записами фольклору із Західної України.

Джерела та література

1. Кльонович Себастьян Фабіан. Роксоланія. Пер. з латин. М. Білик. Київ: Дніпро, 1987. 94 с.
2. Шевчук В. Співець Роксоланії. Шевчук В. Дорога в тисячу років: роздуми, статті, есе. Київ: Рад. письменник, 1990. С. 56–67.
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studopedia.info>
4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.medievalist.org.ua>
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua>
6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://refik.in.ua>
7. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu>

Василюк Т. Ю. – аспірант кафедри нових медій ЛНУ імені Івана Франка;

Габор Н. Б. – к. ф. н., доцент кафедри нових медій ЛНУ імені Івана Франка

Специфіка «універсального журналіста»

Постановка проблеми. Креативність, мобільність, ерудованість, здатність до аналітики, вміння швидко обробляти дані та створювати матеріали – вимоги, які ставлять сучасні медіа до журналістів.

З'являється поняття «універсальний журналіст», який повинен вміти користуватися сучасними мультимедійними програмами та устаткуванням, бути активним у соціальних мережах, вести блоги, займатися самоосвітою, розумітися у різних сферах життя соціуму. Вміти швидко, доступно та цікаво подавати новини, обирати правильно форму подачі матеріалу, вивчати смаки аудиторії та задовольняти її уподобання. Володіти рідною та іноземною мовами, аби мати змогу користуватися різними джерелами інформації, перевіряти на достовірність та наводити різні думки з приводу певної теми, проблеми – бути постійним учасником масової комунікації. Постає питання: «Універсальний журналіст» – це вимога часу або ж економія на фахівцях?»

Мета дослідження зумовлена потребою з'ясувати особливості роботи «універсального журналіста», які особливості існують під час творення контенту.

Результати дослідження. За професійним стандартом, журналіст мультимедійних видань засобів масової комунікації виконує такі основні функції: організовує і проводить журналістську діяльність; формує інформаційний контент; просуває медійний продукт (здійснює промоушн медійного продукту, аналізує роль ринку споживачів та роль аудиторії для редакційного контенту) та ін. Технологічний прогрес набирає обертів. Ще тільки вчора достатньо було вміти висловлювати свою думку швидко і доступно, а сьогодні потрібно розумітися на digital-технологіях та основних тенденціях медіабізнесу.

Оглядач, блогер Р. Скрупник називає обов'язкові навички журналіста – сучасного «універсального»:

– знати основи програмування і розуміти основи інформаційних технологій;

– розуміти, як заробляють ЗМК: ефективний журналіст знає, звідки видання отримує доходи; медійник повинен чітко розуміти – його матеріали повинні збільшувати чисельність реципієнтів чи давати інформацію як експерт;

– вміти розповсюджувати контент. Вивчати аудиторію. Важливо знати те, що говорять читачі, і те, як вони себе поведуть на сторінці публікації;

– користуватися системами управління контентом і знати основи верстки. Не у всіх редакцій є контент-менеджер, а якщо виникне потреба заверстати на адмінці сайту, журналіст буде виглядати конкурентоспроможним на медіаринку;

– не боятися статистики. Журналіст повинен аналізувати дані і обробляти статистику. Знати юзабіліті, онлайн-типографіку, як відображається текст та різних пристроях;

– адаптуватися до змін і вчитися новому. Медіаіндустрія постійно змінюється і розвивається [60].

Отже, «універсальний журналіст» – як потреба часу та запит аудиторії – з одного боку. З іншого – роль матеріального становища ЗМК, які прагнуть економити і для цього скорочують штат працівників. Замість того, щоб утримувати декілька, редакція навантажить роботою одного; при цьому – зникають кваліфіковані спеціалісти на медіаринку (коректор, фотограф, тематичний журналіст).

Звісно, працівники ЗМК за вимогами сучасного розвитку технологій мають ставати універсальними фахівцями у своїй сфері – за цим майбутнє журналістики. Але, з іншого боку, людина не може бути добре обізнана в усьому. І це впливає на якість продукowanego контенту, на кваліфікованість подачі матеріалів.

Висновки. Медіаменеджер, журналіст М. Скорик називає основні навички універсального медійника та його роль в інформаційному просторі [45]: «Журналіст повинен вміти робити все», – головна думка Михайлини Скорик. Потрібно бути більше, ніж просто газетярем чи телевізійником, радійником чи фотографом. Також вона зазначає ще таку тенденцію, що читачі перебігають поглядом і клікають тільки по тому, що їм сподобалось. А саме кількість кліків і формує рейтинги переглядів сайту.

Аудиторія хоче бачити контент, поданий різними способами, часто сама стає автором матеріалу, а журналісти, у свою чергу, повинні вміти це робити швидко і якісно. Інформаційний ринок вима-

гає і буде диктувати на майбутнє – мислити мультимедійно та інтерактивно, не боятися змін і удосконалюватися, аби бути затребуваним у сфері ЗМК.

Джерела та література

1. Виговська Н. Трансформація функцій журналіста в процесі розвитку нових медіа / Н. Виговська // Держава та регіони. Сер. Соц. комунікації. 2012. Вип. 1. С. 31–36.
2. Опитування журналістів у 15 країнах світу визначило основні тенденції цифрової журналістики 2013 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/opituvannya_zhurnalistiv_u_15_krainakh_svit_viznachilo_osnovni_tendentsii_tsifrovoi_zhurnalistiki_2013_roku/
3. Павліченко Т. Журналіст-мультимедійник: вміти все [Електронний ресурс] / Т. Павліченко. Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/zhurnalist-multymediynyk-vmity-vse.html>
4. Паспорт професії. Журналіст мультимедійних видань ЗМІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/zhurnalist_multymediynih_vidan

Кичан Д. О. – студентка III курсу факультету філології та журналістики СНУ імені Лесі Українки;

Яворський А. Ю. – к. ф. н., старший викладач кафедри історії та культури української мови СНУ імені Лесі Українки

Типові мовні помилки в текстах газети «ВолиньPost»

Постановка проблеми. У журналістських текстах часто трапляються випадки порушення лінгвальних норм, що свідчать про низький рівень мовної та фахової культури редакторів. Наявні в газетах чи інтернет-виданнях помилки негативно впливають на формування мовної компетентності читачів.

Мета дослідження – аналіз мовних анормативів за матеріалами газети «ВолиньPost». Опрацьовано два випуски: № 18 (34) та № 22 (38) за 2017 р. (далі після помилки вказуватимемо номер видання і сторінку).

Результати дослідження. В опрацьованих текстах виявлено приблизно два десятки різнотипних анормативів. Порушення пунктуацій-

них норм, зокрема невмотивований розділовий знак, представлено в конструкції *Невже, не можна було зробити нормально, акуратно, як для себе?* (№ 22, с. 3), де після частки *невже* кома зайва. У реченні *Тому? що ставити авто на облік доведеться тому іноземцю, на чие ім'я його завозять* (№ 22, с. 2) нічим не можна пояснити знак запитання (можливо, тут допущено помилку складання). Зайву кому вжито між однорідними присудками в реченні *А не вийде – відріжуть тепло, і скажуть, що ви самі винні, з чого я, в принципі, і почав...* (№ 22, с. 3).

У реченні з повторюваним сполучником *або...або* помилково пропущено кому [2, с. 131]: *Тому якщо держава хоче зробити продукти більш доступними для людей, то потрібно або переходити на американську систему субсидій на продукти або на європейську ставку ПДВ на ті ж самі продукти* (№ 22, с. 3). Крім того, тут допущено ще одну помилку, яка порушує і синтаксичну, і логічну норми: повторюваний сполучник *або...або* повинен поєднувати однорідні члени речення, в нашому випадку – додатки: *потрібно переходити або на американську систему субсидій на продукти, або на європейську ставку ПДВ...* У реченні ж журналіста один сполучник *або* вжито перед присудком, інший – перед додатком, а вони не можуть бути однорідними.

Пропущено тире між підметом і присудком, які розділені підрядним реченням: *Питання, яке ми зараз почали опрацьовувати спільно зі Світовим банком, це будівництво повноцінного автобану між містами Львів і Дубно* (№ 18, с. 2). У конструкції *Я взагалі маю сумнів, що він підходив до системи котельні і що хтось планував впроваджувати ту когенерацію* (№ 18, с. 4) усупереч нормі не виділено комами вставне слово *взагалі* [2, с. 121].

Помічено декілька типів морфологічних помилок, зокрема зловживання активними дієприкметниками [2, с. 128]: *обмеження виплат для працюючих пенсіонерів* (№ 22, с. 2); *ремонт існуючих фонтанів* (№ 22, с. 2); *керуюча справами районної ради* (№ 22, с. 6). Як анорматив трактуємо словосполучення *більш аварійнішими місцями* (№ 22, с. 3), адже складену форму вищого ступеня порівняння утворюють поєднанням слова *більш* зі звичайним прикметником [2, с. 83].

На сторінках газети досить поширені орфографічні анормативи. Помилку у вживанні великої літери [2, с. 30] простежено у фрагменті *Подали лист прем'єр-міністру Володимирі Гройсману* (№ 22, с. 3). У

випадку *Допомагають абсолютно не знайомим* людям (№ 22, с. 4) прикметник із часткою *не* написано окремо помилково, адже його можна замінити синонімом без *не* (*незнайомим* = *чужим*). Як анорматив кваліфікуємо написання *и* замість *і* після *н* у слові іншомовного походження *муниципальної* (№ 22, с. 3). На початку речення *Й навіть Національний банк не може її стримати* (№ 22, с. 3) варто було б ужити варіант *і* [2, с. 21].

Засвідчено декілька типів синтаксичних помилок. У реченні *Про на засіданні виконкому 15 листопада повідомив начальник управління житлово-комунального господарства міськради Юрій Карась* (№ 22, с. 2) пропущено додаток, очевидно, *це*. Журналісти зловживають прийменником *по* [3, с. 129], як-от: *колеги по парламенту* (№ 22, с. 4); природніше – *колеги з парламенту*. Порухення норм керування представлено в реченні *Дівчинка з батьками жила у села Вільшанка* (№ 18, с. 6): присудок *жила* вимагає від додатка форми місцевого відмінка.

Помітну частотність мають лексичні помилки. Наприклад, сплутування паронімів через нерозрізнення їхніх значень маємо в реченні *Потрібно для цього мати специфічну апаратуру, щоб це довести і показати* (№ 22, с. 2). Лексема *специфічний* має значення «винятковий»; зважаючи на контекст, замість *специфічну* потрібно вжити *спеціальну*, тобто «призначену винятково для чого-небудь». У вказаному реченні представлено також функційно-стилістичну помилку – тавтологію: *для цього, це*. Таку ж хибу виявлено в реченні *Його відвезли до камери, його чекає суд* (№ 18, с. 2). Трапляються випадки вживання слів у невластивому їм значенні чи контексті, що пов'язано із семантичною модифікацією лексем: *Її переказано на користь працівників підприємства* (№ 18, с. 2); тут замість *переказано* варто вжити *перераховано*.

Простежені мовні анормативи, виявлені на сторінках газети «ВолиньPost», свідчать про те, що рівень мовної культури видання має не надто високий, тому редакторам варто звертати більше уваги на норми сучасної української мови й намагатися уникати зазначених морфологічних, лексичних, орфографічних, пунктуаційних та синтаксичних помилок, які, на жаль, стали вже традиційними.

Джерела та література

1. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

2. Громик Ю. В. Український правопис: навч. посіб. / Ю. В. Громик. Київ: Центр учб. л-ри, 2013. 140 с.
3. Яворський А. Ю. Мовні помилки в журналістських текстах (на матеріалі одного номера газети «Край Кам'янецький») / А. Ю. Яворський // Масова комунікація, історія, сьогодення, перспективи: наук.-практ. журн. 2012. № 1. С. 126–130.

Мельник Д. П. – студентка I курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки

Емоційні мотиви впливу реклами на особистість реципієнта

Постановка проблеми. Реклама стала невід'ємною частиною нашого життя. У сучасному світі вона є складним соціальним явищем. Феномен реклами розглядається спеціалістами різних наук: економістами, маркетологами, психологами, філософами, журналістами, політологами та ін. На сьогодні рекламу розглядають не тільки як засіб, що забезпечує ефективний збут продукції, а й засіб формування цінностей, моральних норм, правил і стилів поведінки людини. Не зважаючи на те, що кожна країна має свої особливості розробки рекламних кампаній, реклама вже давно стала об'єднувальною силою. Вона зрозуміла усім: арабам, європейцям, американцям, християнам, буддистам і мусульманам. Реклама – це універсальний засіб спілкування, саме з цим ми пов'язуємо актуальність теми дослідження та її перспективність.

Мета дослідження: розглянути рекламу як один з інструментів маніпуляції на особистість; проаналізувати мотиви і наслідки рекламного впливу на споживача.

Результати дослідження. Реклама починає відігравати все помітнішу роль у процесах соціалізації та ідентифікації. Як механізм ідентифікації, реклама спрямовується на забезпечення доступу індивіда до референтної групи завдяки використанню товару чи послуги, які мають символічне наповнення. Як механізм соціалізації, реклама сприяє засвоєнню індивідом певних норм і цінностей суспільства. Рекламні механізми соціалізації та ідентифікації діють на людину як на свідомому, так і на несвідомому рівні. Реклама має здатність фор-

мувати стереотипне мислення і поведінку. Саме завдяки стереотипізації вона створює можливості для маніпулювання свідомістю споживача [1].

Коли ми говоримо про маніпуляцію, ми маємо на увазі вид психологічного впливу, який використовується для прихованого впровадження в психіку людини цілей, бажань, намірів, відносин або установок маніпулятора, які не збігаються з актуально існуючими потребами цієї людини. Це приховане управління людьми та їх поведінкою.

За С. Л. Братченком виділяють такі види маніпуляцій: маніпулювання потребами (використання бажань, захоплень, інтересів людини); «духовне» маніпулювання (формування у людини певних ідеалів і цінностей); інтелектуальне маніпулювання (нав'язування людині думок, точок зору); маніпулювання почуттями (використання емоцій людини); маніпулювання символами (формування стійкої реакції людини на певні символи) [2, 98].

Фахівці зі створення реклами, маніпулюючи нашою свідомістю, малюють деякий соціально привабливий імідж, якому хотілося б відповідати, і підводять його під товар як основний мотив купівлі. Основний зміст маніпуляції базується на законі відповідності: якщо ти хочеш бути успішним, то купуй це, якщо романтичним – то купуй інше тощо. Реклама пропонує нам товар чи послугу, виходячи саме з мотиву потреб. Урешті, продається не товар, а певний мотив, актуальний для тієї чи іншої групи населення.

Засади маніпулювання споживачами за допомогою мотивів розглядає відома теорія «піраміди потреб» А. Маслоу, за якою, в основі – фізіологічні потреби (їжа, вода, секс), вище – потреба в безпеці, далі – любов, прив'язаність, належність до соціальної групи, ще далі – повага і самоповага, й нарешті – задоволення інтелектуальних потреб, самовираження. Американський психолог стверджував, що актуальність тієї чи іншої потреби людини мотивує її до певного виду діяльності, мислення, поведінки. Більшість поведінкових мотивів людини є для неї неусвідомленими, спонтанними.

На основі теорії потреб А. Маслоу американські науковці Л. Ческін, Е. Ліхтер та Дж. Вайкері створили «решітку мотивів» підсвідомого впливу на особистість у процесі рекламування. Їхня теорія базувалася на тому, що в основі споживацької поведінки лежать емоційні та раціональні мотиви. Знаючи і вміло актуалізуючи їх у

підсвідомості людини, можна без особливих зусиль продати будь-який товар або послугу. Науковці визначили, що в основі будь-якої купівлі лежить почергова актуалізація емоційних і раціональних мотивів. Це дослідження ще раз підкреслює той факт, що в основі будь-якої купівлі лежить емоція [4, 304–305].

Серед емоційних мотивів споживацької поведінки у процесі рекламування виділяють: самореалізації, переваги, оригінальності та індивідуальності, імітації та наслідування, сексуальності, чуда, комфорту, розваги, сімейного добробуту, страху, ностальгії або мотив «повернення до переживань дитячого віку», якості та економії [3].

Отже, використовуючи рекламу, яка викликає у нас природні позитивні емоції, як інструмент маніпуляції, ми створюємо чудове підґрунтя для просування продукту чи послуги.

Висновки. Реклама є одним з потужних інструментів маніпуляції на особистість. Використання інформації про емоційні мотиви споживацької поведінки в процесі рекламування дає можливість зробити рекламу більш ефективною.

Джерела та література

1. Адлер А. Понять природу человека. СПб.: Академ. проект, 1997. 256 с.
2. Братченко С. Л. Диагностика личностно-развивающего потенциала. Псков, 1997. С. 98.
3. Водопьянова Н. А. Реклама как инструмент манипуляции сознанием. Успехи современного естествознания. 2007. № 10. С. 137–140. URL: <http://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=11745> (дата звернення: 29.03.2018).
4. Медіаосвіта та медіаграмотність. Київ: Центр вільної преси. 2012. 352 с.

Семенюк О. В. – студентка I курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент Л. С. Семенюк

Проблема українсько-польських літературних зв'язків барокового періоду в літературознавстві останніх десятиліть

Постановка проблеми. Український і польський народи впродовж багатьох століть «були співтворцями культурного пограниччя»

[2, 7]. Особливо тісною ця взаємодія стала в період Бароко, коли значна частина українських земель входила до складу Речі Посполитої. Про характер таких міжкультурних контактів писали українські та польські вчені кінця XIX – початку XX ст. – О. Брюкнер, Т. Грабовський, М. Гудзій, В. Перетц, М. Петров, В. Рєзанов, Й. Третьак, І. Франко, А. Яблонський, Я. Янов та ін. Вони зібрали, опублікували і прокоментували чимало пам'яток давньої української і польської літератур. У радянський період ця проблема інтерпретувалася в дусі тогочасної методології, часом перекручувалася під тиском ідеологічних настанов. Вона знайшла своє висвітлення в оглядових дослідженнях І. Голенищева-Кутузова, Р. Лужного, Д. Наливайка, Р. Радишевського та ін. На сьогодні нарізла потреба узагальнити досягнення українського та зарубіжного літературознавства останніх десятиліть в осмисленні проблеми українсько-польських літературних зв'язків барокового періоду. Зважаючи на широту поставленої проблеми, **мета нашого дослідження** – подати загальний огляд найважливіших праць сучасних учених, зокрема тих, що дають поштовх до нових пошуків і розробок у царині українсько-польського літературного співробітництва.

Результати дослідження. Здобуття Україною незалежності відкрило нові можливості та перспективи в галузі наукових розробок питання українсько-польських літературних взаємин. Ця проблема набула актуальності серед українських дослідників барокової культури, які досі змушені були пристосовуватись до ідеологічних викликів сучасності. Значним поштовхом до появи нових розвідок у цій царині стала публікація ґрунтовної розвідки українського діаспорного вченого Г. Грабовича «Українсько-польські літературні взаємини: питання культурної перспективи» [1], що була написана ще у 80-х роках, а на материковій Україні побачила світ лише в кінці 90-х. В історії українсько-польських літературних взаємин учений особливу роль відводить ранньому періоду, що охоплює пізній польський Ренесанс та більшу частину польського й українського бароко. Він ставить собі за мету представити «загальний феномен літературного контакту двох сторін» [1, 138]. Спільний контекст української літератури найдавнішого періоду з польською дослідник вбачає у єдності мови, літературних норм (моделей творчості) і тем творчості, докладно аналізуючи кожен з цих складових літературного процесу.

Ідеї Г. Грабовича знайшли подальший розвиток у працях учених пострадянського простору. Особливе місце серед них належить збір-

нику наукових праць «Київські полоністичні студії», VI-й том якого (К., 2004) присвячений важливим питанням польського та українського бароко [2]. Українсько-польський контекст доби Бароко представлено у працях вітчизняних і зарубіжних учених – Р. Радишевського, Я. Мацеєвського, О. Ліпатова. Ряд досліджень стосуються аналізу жанрів, творів та постатей української і польської барокової літератури.

Ростислав Радишевський у статті «Польське посередництво у формуванні українського бароко» [2, 7–28], розглянувши всі можливі вектори такого впливу у різних ділянках літератури (полеміка, історіографія, поезія), наголошує на свідомому характері засвоєння українською культурою чужих зразків, що вело до «розширення тематичних і стилістичних горизонтів української літератури» [2, 26]. Дослідник розкриває роль польського посередництва у засвоєнні українською культурою різних цивілізаційних пластів: ренесансної і античної традиції, «мандрівних мотивів», духовної спадщини єзуїтів і протестантів тощо. Студія вченого також побачила світ у двотомному підсумковому виданні «Українське бароко» (К., 2004). Його міркування відображені у монографії «Українська полоністика: проблеми, школи, силуетки» в серії «Київські полоністичні студії», том XVII-й (К., 2010).

Польський дослідник Януш Мацеєвський у розвідці «Пограниччя: специфіка польсько-українсько-білоруських взаємин у сарматській культурній формації» [2, 28–41] розглядає багатомовність як питому рису сарматської культури, наголошуючи на практиці використання в ній макаронізмів. Спираючись на історичні факти, учений з'ясовує генезу цього явища та наголошує на однорідності і культурній цілісності багатомовної літератури, яка виробила «комплекс спільних цінностей» [2, 35]. Важливою є думка, що представники різних націй у межах Речі Посполитої творили «синкретичну, проте дуже своєрідну й оригінальну культуру» [2, 36], яка, однак, не вела до втрати власної національної самобутності.

Російський учений Олександр Ліпатов у статті «Бароко в східнослов'янських культурах: українізація полонізації та проблеми сарматизму» [2, 76–87], аналізуючи культуру східних слов'ян, підкреслює неминучість вибору між візантійством та синтезом власної традиції із західною (латинською) культурою, що визначило її подальший розвиток. Учений наголошує на значенні барокового періоду для куль-

турної співпраці українців і поляків, важливу роль ідеології сарматизму для диференціації православної культури України у церковну та світську течії. Дослідник акцентує на двовекторності процесу культурного зближення різних етнічних груп у межах Речі Посполитої, яку він окреслює термінами «полонізація східного слов'янства» та «рутенізація польськості» [2, 85].

Висновки. Як бачимо, у розвідках українських, польських та російських дослідників, що з'явилися упродовж останніх десятиліть, порушено ряд актуальних питань українсько-польських літературних зв'язків XVII–XVIII ст. Далеко не всі аспекти цієї взаємодії висвітлені з належною повнотою. Глибше має вивчатися внесок конкретних представників обох культур в українсько-польські літературні взаємини. Недостатньо розкрито участь українських письменників у європейському Відродженні, роль українців у творенні єзуїтської та василіанської барокової культури. Ці та інші перспективні напрямки досліджень мають слугувати поштовхом до нових пошуків і розробок у царині українсько-польських літературних контактів.

Джерела та література

1. Грабович Г. Українсько-польські літературні взаємини: питання культурної перспективи. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. Київ, 1997. С. 138–169.
2. Київські полоністичні студії. Українсько-польські літературні контексти доби бароко. Т. VI. Київ, 2004. 568 с.

Баран К. М. – студентка I курсу факультету історії, політології та національної безпеки, СНУ імені Лесі Українки;

Кінд-Войтюк Н. В. – к. і. н., доцент кафедри нової та новітньої історії України, СНУ імені Лесі Українки

Іван Григорович Пасевич – герой України

Постановка проблеми. Чотири роки в Україні триває війна з Росією. Для багатьох українських родин вона стала грізним знаком біди, символом невимовних душевних мук і безутішного горя. Хто в скорботі не схилить голову перед прахом загиблих героїв, справжніх патріотів, які покладають своє життя там, на сході нашої держави, за її недоторканність, цілісність і волю, за наші спокій та щасливе майбуття...

Кількість загиблих постійно збільшується. Станом на серпень 2017 року, за даними ООН, з початку конфлікту на Донбасі у квітні 2014 зафіксовано 10 225 вбитих і 24 541 поранених осіб в результаті бойових дій [1].

16 серпня 2014 року в с. Красне Луганської області виконував завдання із бойовим підрозділом наш земляк Іван Григорович Пасевич. Загинув близько 23 год, як справжній командир, накривши своїм тілом 2-х побратимів. Разом з Іваном загинули старший прапорщик Н. Пеприк, сержант А. Лі, молодший сержант І. Добровольський, молодший сержант О. Тюріков, старший солдат В. Муравйов, солдат Т. Кулеба, солдат Д. Мирчук, солдат Д. Часовий та солдат О. Філь [3].

Мета дослідження – вивчити та дослідити життєвий шлях героя І. Пасевича.

Результати дослідження. Іван Пасевич народився 25 листопада 1989 року у селі Залізниця Любешівського району Волинської області.

У 1995 році пішов у 1 клас Залізницького НВК. Після закінчення 9 класу вступив на навчання до Володимир-Волинського педагогічного коледжу, спеціальність «вчитель інформатики» [5].

У 2009 році вступає на навчання до академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, спеціальність «Управління діями підрозділів високомобільних десантних військ». Випускник академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного 2014 року. У 2013 році вступив на навчання до Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), за спеціальністю «управління фінансово-економічною безпекою».

Родина І. Пасевича: батько – Пасевич Григорій Павлович, працював газозварювальником у колгоспі. Мати – Пасевич Олена Іванівна – завідувач дитячого садочка. Дружина – Олена Вікторівна Пасевич, декан факультету підвищення кваліфікації та перепідготовки Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, к.е.н, доцент, донька Марійка [2, 2].

Служив у 80-й окремій десантно-штурмовій бригаді заступником командира третьої роти. Війна для нього розпочалася у березні 2014-го. Його підрозділ воював під Слов'янськом, потім боронили Луганський аеропорт. Іван Пасевич загинув 16 серпня 2014 року. При звільненні села Красне Краснодонського району Луганської області – під час обстрілу терористами з реактивних установок «Град» своїм тілом закрити від вибуху двох побратимів, завдяки чому вони залишилися живі. Тоді загинули дев'ять львівських десантників. Указом Президента України старший лейтенант Іван Пасевич нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня (помертньо) [4]. Рішенням Любешівської районної ради йому присвоєно звання «Почесний громадянин Любешівського району» (помертньо). У Володимир-Волинському педагогічному коледжі йому встановлено пам'ятний меморіальний знак.

Висновки. Іван Пасевич – уродженець села Залізниця Любешівського району Волинської області – приклад мужності, жертвності та патріотизму, герой України.

Джерела та література

1. Гарбарчук К. Війна забрала в нього майже все: син героєм поліг в АТО, після чого дружина пішла в монастир... // Волинь-нова. 2017. 14 верес.

2. Михальчук Л. Пом'янули загиблого земляка // Нове життя. 19 серп. 2017. С. 2.
3. Мосейчук І. Недоспівана пісня // Офіцер України. 2014. № 6.
4. Указ Президента України від 15 березня 2015 року року № 144/2015 «Про відзначення державними нагородами України» // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/144/2015>
5. Урядова Т. Ім'я героя – рідній школі // Нове життя. 2017. 12 серп.

Бондарук О. В. – студент VI курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки

Історія російського повсякдення XIX сторіччя (на прикладі творів Ф. Достоевського)

Постановка проблеми. Історія – багатогранна наука. Ми знаємо як проходили битви, які політичні кроки робили правителі тощо. Проте, про повсякденне життя простих людей ми знаємо значно менше.

Мета дослідження: показати повсякденне життя міських жителів Російської імперії на основі літературних творів Ф. Достоевського.

Галузь історичної науки – історія повсякдення сформувалась відносно нещодавно. Її засновниками були французи М. Блок, Л. Февр та Ф. Бродель, англієць Е. Томпсон. Учені Німеччини підійшли нетрадиційним методом до вивчення соціальної історії та називали його «альтернативною історіографією». Серед них можна виділити Д. Блазіуса («Буржуазне суспільство і злочинність», 1976 р.), К. Тенфельде («Соціальна історія шахтарів Руру в XIX ст.», 1977 р.), 6-томну колективну працю за редакцією М. Брошата «Баварія в часи націонал-соціалізму», 1977–1983 рр., К. Кюхтхера («Люди на вулиці», 1983 р.) [1].

Основними джерелами вивчення історії повсякдення є церковні метричні записи, документи лікарень, предмети побуту, проте, мало хто із дослідників бере до уваги художню літературу, як джерело історичної інформації. Очевидно, вона передає суб'єктивний погляд автора, його власне бачення. Однак, у «золотий вік» класичної росій-

ської літератури (XIX ст.) письменники детально та досить достовірно описували у своїх творах соціальні проблеми населення, їхню буденність і потреби, що може бути цікавим і для істориків.

Ціла низка російських письменників та поетів зверталась у своїх творах до повсякденного життя бідних прошарків міського населення. Слід згадати твори Федора Достоєвського, Михайла Лермонтова, Льва Толстого, Олександра Пушкіна, Івана Тургенєва та інших. Ми спробуємо дослідити окремі твори Федора Достоєвського.

Міське населення Російської імперії XIX століття було надзвичайно різноманітним за своїм соціальним складом: купці, ремісники, військові, духівництво, селяни, дворяни, чиновники та робітники. Очевидно, що їхні взаємини були складними, а ситуації у яких ці люди опинялися досить різноманітними. У міста прибували люди з провінцій із різною метою. Найчастіше це заробіток, навчання тощо. У творах Ф. Достоєвського колоритно описується побут представників бідних верств міського населення. Наприклад: «На дворі [...] штовханина, скрізь вапно, риштування, цегла, курява і той особливий літній сморід, такий знайомий кожному петербуржцеві [...]. А нестерпний сморід з пивниць, яких у цій частині міста особливо багато, і п'яні, що раз у раз траплялися йому, незважаючи на будень, доповнили огидний і сумний колорит картини» [2, 2]. Таким є опис Ф. Достоєвського вечірньої пори у Петербурзі, що було звичним явищем довгий час.

Опис побуту робітників був таким: «Він був так погано вдягнений, що інша, навіть звична до всього, людина посоромилася б удень виходити в такому лахмітті на вулицю. А втім, квартал був такий, що одягом тут важко було когось здивувати. Через близькість Сінної, велику кількість певного роду закладів і скупченість в цих глибинних петербурзьких вулицях і провулках переважно цехового і ремісничого населення, загальна панорама рябіла часом такими суб'єктами, що годі було б і дивуватись, зустрівши подібну фігуру [...]» [2, 2–3]. Отже, злиденність була головною характеристикою існування робітників.

Опис помешкання демонструє його убогість. «Невелика кімната, в яку ввійшов юнак, – з жовтими шпалерами, геранями і серпанковими занавісками на вікнах, [...]. З меблів тут були лише диван з

величезною увігнутою спинкою, круглий стіл овальної форми перед диваном, туалет із дзеркальцем в простінку, стільці попід стінами – все дуже старе і з жовтого дерева, та дві-три дешеві картинки у жовтих рамках, що зображували німецьких панянок з птахами в руках, – от і все. В кутку перед невеличкою іконою горіла лампада» [2, 3]. Із цієї цитати можна зрозуміти, що будинок був не досить добре спроектований, а фінансове забезпечення господині досить скромним.

«[...] Відповідаючи, він оголосив, між іншим, що дійсно довго не був в Росії, з лишком чотири роки, що відправлений був за кордон через хворобу, з якоїсь дивної нервової хвороби, на кшталт падучої або Віттового танцю, якихось тремтінь і судом. Слухаючи його, чорномазій кілька разів посміхався; особливо засміявся він, коли на питання: «Що ж, вилікували?» – білявий відповідав, що «ні, не вилікували». Так, пан Павлицев, який мене там містив, два роки тому помер; я писав потім сюди генеральші Єпанчиній, моїй далекій родичці, але відповіді не отримав [...]» [3, 4]. З описаного фрагменту видно, що діагностування хвороби було примітивним. Медицина погано розвинута, а хвороби були звичним явищем, не всі жителі могли собі дозволити лікування на батьківщині, не говорячи про лікування за кордоном через тотальну бідність населення.

Результат дослідження. Твори Федора Достоевського, як історичне джерело, дають багато цікавих відомостей щодо повсякденного життя міського населення Росії у ХІХ столітті.

Висновки. Отже, як ми бачимо, історія повсякдення охоплює багато аспектів життя, використовуючи художню літературу, як історичне джерело, можна дізнатись про ті деталі побуту, які не завжди показує історична наука.

Джерела та література

1. Горобець В. М. Історія повсякдення // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Ін-т історії України. Київ, 2005. 672 с.
2. Достоевський Ф.М. Злочин і кара. URL: http://readme.besaba.com/wp-content/uploads/2014/book/pdf/P_i_N.pdf
3. Достоевський Ф. М. Ідіот. URL: <http://www.enzymes.at/download/idiot.pdf>
4. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): В 2 т. 3-е изд. Т. 1. СПб., 2003. 548 с.

Боріна Б. В. – студентка VI курсу факультету історії, політології та національної безпеки
СНУ імені Лесі Українки

Образ Богдана Хмельницького в літописі Самійла Величка

Постановка проблеми. Сьогодні історія – це не просто низка подій чи явищ, нині актуальним історичним напрямом є антропологія історії, вивчення ролі людини в історії. Саме тому вивчення особистісних якостей людини, її вчинків дасть змогу зрозуміти ті чи інші події історії.

Метою дослідження є вивчення особи Богдана Хмельницького в козацькому літописі Самійла Величка.

Результати дослідження. Представник козацької старшини С. Величко належав до найбільш освічених українців свого часу. Він добре знав польську, німецьку й латинську мову. Займаючи на Гетьманщині відповідальні посади, міг використовувати велику кількість оригінальних документів, узятих із військової канцелярії та архіву, тому його літопис є важливим джерелом для вивчення періоду Національно-визвольної війни та особи гетьмана Богдана Хмельницького.

С. Величко детальну увагу звертає на факти особистого життя українського гетьмана. Він, зокрема, повідомляє, що мати передала Богдану Хмельницькому, після його повернення з татарської неволі, ведення господарства у маєтку, що той незабаром одружився з Ганною Сомківною. Остання була сестрою Якимом Сомком, переяславського міщанина, що пізніше був одним з кандидатів на посаду гетьмана.

Щоправда, інколи С. Величко допускає історичні неточності. Він, скажімо, помилково називає одну з дочок Б. Хмельницького – Олену, дружиною Данила Виговського.

Українського гетьмана Б. Хмельницького С. Величко називає «лицарським полководцем». За успіхи у війні з поляками український гетьман заслуговує у С. Величка на титули «наш улюблений полководець», «давній український Одоноцар», «славний Сканденберг», «гетьман всього славного запорозького війська та всієї козацько-руської України» [1, с. 3].

С. Величко подає інформацію про Б. Хмельницького, що «був від природи старатливий, моторний і вчений» [2, с. 216]. Автор літопису вважав, що саме завдяки непересічній особистості гетьмана в україн-

ського народу з'явилася можливість відвоювати власну волю. Б. Хмельницький «був освічений і серед реєстрових козаків знаменитий, а в боях проти бусурманів особливо відзначився» [2, с. 217]. В літописі гетьмана автор порівняв з Мойсеєм, якому Бог дав місію визволити від тяжкого народ і віднайти йому сподівану свободу.

Своє ставлення до Б. Хмельницького С. Величко висловлює у промові, яку вкладає в уста Самійла Зорки. Остання була виголошена на похоронах Б. Хмельницького. Основний зміст життя і діяльності гетьмана С. Зорка вбачає у захисті прав і вольностей українського народу від польських савроматів. Він пригадує також його участь у Хотинській війні. Стосовно війни 1648–1654 рр. С. Зорка зазначає, що у ній було стільки перемог Б. Хмельницького, скільки не було ні в якій іншій.

В описі Переяславської ради 1654 р. і пов'язаних з нею подій С. Величко характеризує Б. Хмельницького як демократичного правителя, про що свідчить листування Б. Хмельницького із Запорозькою Січчю стосовно доцільності угоди з Москвою. Гетьман інформує про свої плани козаків, просить поради і приймає рішення тільки після того, як отримує відповідь. Запорозька Січ виступає в ролі гаранта й охоронця козацьких прав і свобод та тримає під пильною увагою весь переговорний процес. Підтримавши рішення Б. Хмельницького про союз з Москвою, козаки Запорозької Січі звертають увагу гетьмана на те, щоб у підписаних документах не було «...чого зайвого і шкідливого нашій вітчизні, некорисного і супротивного нашим предковичним правам та вольностям» [1, с. 134]. Запорожці дали гетьману суто практичну пораду – «Чинь мондре, а патриш конца» (у перекладі з польської – «Чини мудро, але дивись у кінець»). У зв'язку з цим вони пропонують постійно слідкувати за діями Польщі, бо остання могла укласти односторонню угоду з Москвою і зашкодити планам української сторони.

У промові, яку наводить С. Величко, на Переяславській раді, гетьман Б. Хмельницький розповідає про причини, які спонукають його до союзу з Москвою і вказує на переваги останнього. З поміж них він виділяє єдність віри обох народів, чого не було, коли Україна перебувала у складі Речі Посполитої. Гетьман Б. Хмельницький висловлює бажання «бути з усією Малою Росією та Запорозьким військом у протекції сильного в Бозі православного монарха» [1, с. 137].

Стосунки в козацькому середовищі після смерті Б. Хмельницького С. Величко описує, користуючись такими словами як «гнів», «незгода», «жадоба влади» «роздвоєння», «зрада», «заздрість», «ворожнеча», «міжусобиці з кровопролиттям» [1]. Втрата Україною свого талановитого полководця та ворожі напади з усіх боків стали, на думку літописця, причиною її руїни.

Висновки. Богдан Хмельницький, на думку Самійла Величка, був геніальним військовим полководцем; правителем-демократом, який мав автономістські погляди та прагнув союзу з Москвою. Культ Богдана Хмельницького розробляється Самійлом Величком через детальну увагу до фактів особистого життя українського гетьмана та його возвеличення.

Джерела та література

1. Величко С. Літопис. Київ: Дніпро, 1991. Т. 1–2. 642 с.
2. Збірник козацьких літописів Густинський, Самійла Величка, Грабянки. Київ, 2006. 976 с.

Бриль О. Р. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Основні види жіночого одягу у Стародавньому Римі

Постановка проблеми. Особливе місце в побутовій системі цивілізації посідає одяг. Одяг не тільки виокремлює особистість, але й надає змогу визначити особливості становища пересічного громадянина. Дослідження побуту античності дозволяє окреслити головні ідеї створення різних видів одягу, які формувались відповідно до соціального стану тої чи іншої людини, характеру виробництва, сировини тощо.

Мета дослідження: виокремлення та виявлення ознак жіночого одягу Стародавнього Риму, характеристика символіки одягу жінки.

Результати дослідження. Жінка у Стародавньому Римі мала виглядати витончено, несучи своїм зовнішнім виглядом красу та викли-

каючи захоплення оточуючих. Вона вважалась красивою, якщо мала величну осанку та вузькі плечі, підкреслюючи тим самим свою приналежність до громадянського колективу (цивітас). Саме цим вимогам і відповідав римський жіночий одяг.

Головним видом одягу була стола аж до III ст. Її можна вважати найголовнішим елементом жіночого одягу, адже вона відігравала таку ж роль, як тога у чоловічому – визначала громадянство. Столу носили тільки заможні жінки – матрони. Вона представляла собою довгий до ступні і широкий одяг, підперезаний двічі: під грудьми і нижче талії. Судячи зі збережених зображувальних джерел, складно визначити довжину столи та наявність рукава, очевидно, рукав так само, як і у тоги, був відсутній [4, 91]. Проте, стола повністю вкладалась у давньоримський канон.

З дослідження можна простежити, що єдиним видом одягу, який повністю огортав жіночу фігуру і була стола. Однак, якщо порівняти з чоловічим, то бачимо, що тога все ж залишала відкритими кисть руки та передпліччя, стола ж драпірувала фігуру повністю, залишаючи відкритими лише обличчя, кисті та пальці ніг. Виникають суперечності також і щодо довжини столи тому, що другий нижній її пояс прихоплював шматок тканини, що огортає стегна і ноги на зразок довгої спідниці, яка важкими і великими складками спускалась до землі.

Окрім столи, жінка вдягала ще й натільну спідницю – інститу («instista»), яка густо призбирувалася та по подолу прикрашалася. Зверху надівалась накидка – палла, давньоримське жіноче вбрання, що мало форму квадратного довгастого покривала, іноді з вишивкою. Виходячи з дому жінка одягала її, і взагалі могла повністю в неї закутатись [2, 39]. На одній з помпейських статуй Юнони, котра одягнена як знатна римлянка, єдиному, мабуть, зображенні столи, показано, що палла спущена, а рукавів немає [4, 91].

Ще одним видом одягу вважалась туніка. Жінки не часто використовували її, але все ж, коли доводилось, то підперезували нижче колін. В заможному оточенні римлянок, не працюючих фізично, надавали перевагу білому кольорі в одязі. Простежується оригінальність римських жінок, більшість з яких одягали декілька видів туніки. У першому шарі використовувались довгі рукава (в часи імперії), поверх яких одягали туніку з короткими. Саме туніка з рукавами з'явилася в Римі давно, у II ст. до н. е., але, пройшовши складну

сміслову еволюцію, віднайшла права громадянства дуже пізно, у II–III ст. н. е. [4, 100].

Зазначимо, що римлянки носили такий вид білизни як строфіум та мамміларе (вид бюстгалтера), за допомогою якого, вони ніби зменшували груди, адже як ми знаємо, невеликий їх розмір вважався окрасою жіночої фігури.

У Стародавньому Римі почали розповсюджуватись різні види шовку з I ст. до н. е. Надходив він з Китаю, водними шляхами через Єгипет, Червоне море до порту Александрія. Шовкові тканини гармонійно взаємодіяли з лляними, котрі оздоблювались різними видами плетіння. Але найбільшого поширення лляні тканини отримали тільки в пізній Імперії.

Дівчата замість столи носили короткий напівпідперезаний колодіум (підвид туніки) завдовжки до стегон або за коліно. У добу пізньої Імперії почала поширюватись у жіночому костюмі туніка, яка називалася туніцеллою [3, 65]. Кольори у дівочому одязі були яскравішими, аніж в одязі матрон.

Звернемо увагу на взуття, яке в Римі носило особливий характер. Як і одяг, взуття відображало соціальне становище власника. У теплу погоду більшість простого населення ходило босоніж, під час роботи або в холодну пору взували скулпоне, дерев'яне взуття, або солеа – сандалії. Вищі прошарки користувалися кальцеями, взуттям із шкіри червоного або чорного кольору, схожим на сандалії, але із якісної шкіри. Військові носили каліге – взуття з товстої, грубої шкіри, на товстій підошві, зі шнуруванням до коліна, яке закріплювалося на підошві міцними гвіздками. Жінки носили прикрашене взуття з пофарбованої кольорової шкіри.

Висновок. Жіночий одяг відігравав особливе місце у римському побуті. Стола, палла, інстита були важливим елементом одягу римлянок, використовувались у повсякденні. Столу носили лише заміжні жінки, це відображало їхній громадянський стан. Туніки, які з'являються в одязі жінки у II ст., стали повсякденним видом одягу. Гама кольорів у жіночому одязі відрізнялася від забарвлення чоловічого одягу та відображала оточуючу природу. Дослідження жіночого одягу і сьогодні залишається актуальним, оскільки він залишив значний вплив у світовій культурі.

Джерела та література

1. Сергеенко М. Жизнь древнего Рима / М. Сергеенко // Журнал «Нева». 2000. 368 с.

2. Плаксіна Э. История костюма / Э. Плаксіна, Л. Михайловская, В. Попов; под ред. Э. Плаксіной. М.: ИРПО: Изд. центр «Академия», 2003. 224с.
3. Стамеров К. Нариси з історії костюмів / К. Стамеров. Київ: Мистецтво, 2007. 431 с.
4. Кнабе Г. Древний Рим – история и повседневность / Г. Кнабе. М.: Искусство, 1986. 207 с.

Васюхник А. С. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Разиграєв О. В. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Участь Особливої армії у наступі Південно-західного фронту влітку 1916 року

Постановка проблеми. Перша світова війна є одним з найбільш виснажуючих конфліктів в історії людства. Тільки на Південно-західному фронті внаслідок постійних наступів обох сторін щодня гинули тисячі людей. Для успішного ведення бойових дій російська ставка вирішила створити додаткову армію, яка повинна була отримати номер 13, але через забобони її назвали Особливою. Стаття присвячена створенню даної армії, та її участі в Першій світовій війні, зокрема у другому етапі Брусиловського прориву, який увійшов в історію під назвою «Ковельська м'ясорубка». Зазначена тема є недостатньо вивченою у вітчизняній історичній науці. Окрім цього, нещодавно ми відзначали сторіччя від початку Брусиловського прориву, події якого відбувались на території нашої області.

Мета дослідження. На основі вивчення та аналізу документальних матеріалів, наукових статей, спогадів і монографій дослідити причини утворення Особливої армії та її участь у Брусиловському прориві на Волині.

Результати дослідження. Під час вивчення даної теми ми дослідили передумови формування Особливої армії та підготовку російських військ до нового наступу на ковельському напрямку. Простежили хід досліджуваної військової операції та роль Особливої армії у ній. З'ясували, що Особлива армія в основному була створена з гвардійських корпусів, які були найкраще підготовлені та оснащені.

Вони вважались особистим елітним військом царя Миколи II і використовувались лише в екстрених ситуаціях. Об'єднані в одну армію гвардійські корпуси не виправдали надій своїх керівників та зазнали великих втрат, що в подальшому вплинуло на хід Лютневої революції.

Висновки. Липневий наступ за задумом штабу Південно-західного фронту мав носити яскраво виражений атакуючий характер. Особлива армія відігравала важливу роль на другому етапі Брусиловського прориву. Саме вона нанесла головний удар через стохідські болота в напрямку Ковеля. Отримавши перші успіхи генералу В. Безобразову не вдалось виконати поставлені перед ним завдання, через ряд об'єктивних причин. Саме це стало поштовхом до зміни командування армією (Безобразов замінив генерал Гурко), а генерал Брусилов прийняв рішення нанести головний удар 8-мою армією на Володимир-Волинський, щоб обійти Ковель з півдня. Гвардійців перекинули на нову ділянку фронту, де вони продовжили свій бойовий шлях.

Джерела та література

1. Адамович Б. Трыстенъ [Електронний ресурс] / Б. Адамович. Режим доступа: http://grwar.ru/library/AdamovitchTrycten/AT_01.html?PHPSESSID=f0504adba42e0262ee75c0e8655da360
2. Дроздов С. Гвардия в огне [Електронний ресурс] / С. Дроздов. Режим доступа: <http://www.proza.ru/2013/08/29/1007>
3. Макаров Ю. В. Моя служба в Старой Гвардии. 1905–1917 [Електронний ресурс] / Ю. В. Макаров. Буэнос-Айрес: Доррего, 1951. Режим доступа: http://militera.lib.ru/memo/russian/makarov_uv/index.html
4. Шлемов А. «Дело» о настоящем кавалере [Електронний ресурс] / А. Шлемов. Режим доступа: <http://www.fnperm.ru/SharedFiles/Download.aspx?pageid=2214&mid=2484&fileid=10743>

Губарик Ю. В. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Білик В. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Цар Єзекія та його політика зміцнення Іудеї

Постановка проблеми. Про історію Ізраїльсько-Іудейського царства чи не найбільше свідчень подає нам Біблія. Разом з тим біль-

шість з них підтверджені іншими історичними джерелами. У 2015 р. при археологічних розкопках в Ізраїлі, при Старому місті Єрусалима, було знайдено печатку царя Єзекії [4]. Саме цьому цареві вдалося, хоча б на деякий час, відновити Іудейське царство.

Мета дослідження – розкрити особливості внутрішньої та зовнішньої політики іудейського царя Єзекії та визначити причини піднесення Іудейського царства.

Результати дослідження. Іудейський цар Єзекія правив упродовж 729 (715)–686 рр. до н. е. [2, 227]. Загалом Єзекія царював 29 років, не рахуючи співправління зі своїм батьком та сином. Як талановитий політик, він почав з внутрішніх реформ, зокрема релігійної. На відміну від свого попередника, царя Ахаза, Єзекія намагався знайти підтримку серед релігійних діячів.

Єзекія правив в час, коли сусіднє Ізраїльське (Північне) царство занепадало, тому він намагався консолідувати іудейський народ, та провів грандіозну святкову подію. Єзекія відзначив свято Пасхи. Це був мудрий крок, адже в очах власного народу правитель виступав як прихильник Бога Яхве, а, отже, і наступник легендарних царів Давида, Соломона, Аси. Проводячи свято, Єзекія прагнув привернути на свій бік жителів сусіднього Ізраїльського царства. Тобто, він прагнув розширити територію своєї держави в тих межах, яким воно було за царя Соломона. Єзекія провів централізацію богослужбового культу в Єрусалимському Храмі [2, 227]. Ним було знищено давній культ змія – Нехуштана: «Він понищив пагірки, і поламав стовпи для богів, і стяв Астарту, і розбив мідяного змія, якого зробив був Мойсей, бо аж до цих днів Ізраїлеві сини все кадили йому й кликали його: Нехуштан» [1, II Царів 18:4]. Ймовірно, саме в ході цієї реформи був зруйнований і вівтар у Беер-Шеві, окремі блоки якого виявлені у 1973 р. Й. Ахароні. На думку К. Кеніон, виявлені в печері на східному схилі муру Єрусалиму близько 1300 розбитих фігурок людей (богів) і тварин, в тому числі фігурок богині родючості, також можуть бути віднесені до часів релігійної реформи Єзекії [2, 227].

Приділяв увагу Єзекія і економічному розвитку держави. Економіка Іудеї була на підйомі, розвивалося землеробство і скотарство, велися будівельні роботи. Єзекія організував будівництво тунелю довжиною приблизно в 530 метрів з джерела Гіхон в Кедронській долині до водопроводу всередині міських стін У 1880 р. за 10 метрів від південного кінця тунелю було виявлено єврейський напис (збері-

гається в Археологічному музеї в Стамбулі), в якому йдеться про обставини будівництва тунелю (його пробивали з двох сторін одночасно) [2, 228].

Проводив Єзекія й активну зовнішню політику. Йому вдалося відбити наступ филистимлян [1, I Царів 18:8]. При Саргоні II Іудея платила данину Ассирії, що зафіксовано в ассирійських документах [2, 228]. Після смерті старого царя Саргона II проти ассирійців повстали завойовані ними землі – Вавилонія, Сирія та Фінікія з Палестиною. Це повстання підтримували Єгипет та Елам. Новий цар Ассирії Сінаххеріб розпочав своє правління з утвердження на троні та підкорення бунтівних земель. Єзекія вирішив опиратися, зібрав ополчення, наказав засипати джерела води на шляху ворожого війська. Попри це, ассирійці захопили 46 міст, а понад 200 тисяч їх жителів потрапили під насаху (політика переселення народів яку використовували стародавні ассирійці) і були переселені в Ассирію. Сам Єзекія з військом був оточений в місті Єрусалимі. Іудейський цар розумів, що співвідношення військ нерівне, і відправив послів до ассирійського царя з пропозицією виплатити йому данину в обмін на зняття облоги. Сінаххеріб взявши данину, пішов воювати з єгиптянами та ефіюпами, свого ж воєначальника Рапсака та його двох помічників, Фарата і Анахаріса, залишив із частиною війська тримати облогу [3, 575]. Результат облоги по різному описано в джерелах: у Біблії говориться, що ассирійська армія впала перед анголом [1, II Хронік 32:21]; Йосип Флавій пише, що тоді лютувала чума, і армія Сінаххеріба дуже зменшилась [3, 578]. Усі джерела одностайно стверджують, що ассирійська армія втратила понад 185 000 воїнів (очевидно перебільшення), а сам Сінаххеріб, дізнавшись про це, повернувся з походу на Єгипет, зібрав рештки війська та відійшов до Ніневії. Пізніше він загинув від рук власних синів.

Цар Єзекія після війни з Ассирією основну увагу зосередив на внутрішній політиці. В останні десять років царювання Єзекії його співправителем був син Манасія. Діяльність Єзекії високо оцінюється в Біблії: «Він надіявся на Господа, Бога Ізраїля, і такого, як він, не було між усіма царями Юдиними, ані між тими, що були перед ним. І міцно тримався він Господа, не відступався від Нього, і додержував заповіді Його, що наказав був Господь Мойсеєві» [1, II Царів 18:5-7]. Загалом правління цього царя відзначилося зростанням території Іудейського царства та піднесенням його престижу на міжнародній арені.

Висновки. Отже, у зовнішній політиці Єзекія зосередив увагу на зміцненні кордонів та участі в антиассирійській коаліції. У внутрішній політиці він провів централізацію богослужбового культу в Єрусалимському Храмі, що сприяло консолідації Іудеї, зростанню її економічного потенціалу. Ці заходи й були основними причинами тимчасового зміцнення Іудейського царства.

Джерела та література

1. Біблія. Київ: Укр. Біблійне т-во, ст. 1151, 2011.
2. Тантлевский И. Р. История Израиля и Иудеи до разрушения Первого Храма. СПб., 2005. 402 с. URL: <http://www.pseudology.org/evrei/>
3. Иосиф Флавий. Иудейские древности. Пер. с греч. Г. Г. Генкеля. СПб., 1900. 689 с. URL: <http://www.mpda.ru/data/948/625/1234>
4. В Израиле нашли печать библейского царя возрастом 3 тысячи лет. URL: <https://telegraf.com.ua/nauka/2191436-v-izraile-nashli-pechat-bibleyskogo-tsarya-vozrastom-3-tyisyachi-let.html>

Губарик Ю. В. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Навмахія

Постановка проблеми. Особливе місце в житті стародавніх римлян посідали розваги, поряд із популярними глодіаторськими боями, змаганнях на колесницях, велику роль в житті римлян відігравали релігійні свята. Найчастіше вони присвячувалися богам, визначним перемогам. Одним із найграндіозніших видовищ в Стародавньому Римі були навмахії – морські глодіаторські бої, які відбувалися на озерах чи штучних басейнах.

Мета дослідження: сформулювати уявлення про особливості проведення навмахій та їх значення в побутовій системі Стародавнього Риму.

Результати дослідження. Вперше навмахію організував Гай Юлій Цезар в 46 р до н. е. Для морської битви створили озеро на Кодетському полі, там влаштували битву бірем, трирем та квадрирем Тірійського та Єгипетського флотів, біреми, триреми та квадриреми – це види бойових кораблів. Човни відповідно з двома, трьома та чотирма

рядами весел, з певною кількістю бійців. У видовищах брала участь велика кількість глядачів. Новоприбулі розташовували свої намети поміж вулицями та уздовж доріг, тому стався великий здвиг люду, багато хто був задушений в юрбі, зокрема й два сенатори [3, с. 24]. Це видовище було організовано на честь перемог Цезаря над Галлією, Єгиптом, Понтом, Нумідією. Цікаво, що ніхто з римлян не розумів слово «навмахія», лише ті, хто володів грецькою мовою, мали уявлення про це (навмахією греки називали битви кораблів на морі).

У згаданій навмахії демонстрували битву між Тірійським та Єгипетським флотами. В означений день, римляни прийшли на Марсове поле, де розташовувалася будівля, оточена водою. На кораблях з двома - трьома рядами весел, воїни очікували знак Цезаря. Як тільки він його подав, почалася битва. Досі римляни не бачили нічого подібного: кораблі таранили один одного, частина воїнів падала у воду, решта йшла в рукопашну битву. Всього в битві взяли участь близько 4000 гребців, 2000 воїнів, серед яких були і полонені, і гладіатори і злочинці. Такі видовища стали традиційними, а навмахіями почали називати будівлі, які оточували водойми, де власне проходили морські бої.

Наступну навмахію влаштував Октавіан Август у 2 р. до н. е. на честь освячення храму Марса [1, с. 458]. На правому березі Тибру було викопано озеро довжиною близько 500 метрів і шириною 400 метрів. На цей раз було організовано реконструкцію битви при Саламіні в 480 р. до н. е. між перським та грецьким флотами. Всього в битві взяли участь більше 3000 осіб та декілька десятків кораблів. Вся слава дісталася організатореві навмахії – Октавіану. Веллей Петеркул писав: «Він [Октавіан. – *авт.*] осліпив уяву і зір римського народу чудовими гладіаторськими боями і навмахіями ...» [4, с. 100]. Публій Овідій у своїй праці «Наука любити» писав: Ця подія запам'яталася надовго, місто в ті дні було переповнене глядачами. Згадувати чи про те, як Цезар явив нам морську битву перських судів і кекропійських судів, як від закатних морів до східних морів збиралися юнаки з дівами в Рим, разом вмістив весь світ? [5, с. 171].

Наймасштабніша навмахія відбулася за імператора Клавдія у 52 р. н. е. Він наказав спустити води Фуцинського озера в річку Ліріс і розпочати будівництво величезного водостоку, де працювало 30 тис. людей впродовж одинадцяти років [2, с. 426]. Для демонстрації своєї величч та споруди що її відображає, він влаштував на озері морський бій. В битві брали участь сицилійський і родоський флоти, по дванадцять трирем кожний. Всього в битві взяли участь 19 000 воїнів і

100 кораблів. Цікаво, що до озера були стягнуті війська, адже Август остерігався, аби учасники битви не збунтувалися. Саме на початку цього видовища, вперше прозвучали слова: «Вітаємо, Цезарю, приречені на смерть вітають тебе». Після битви імператор дарував життя воїнам, що вижили.

Імператор Нерон двічі проводив навмахії, у 57 р. 64 р. Саме тоді вперше було проведено битву в новому дерев'яному амфітеатрі. Родзинкою битви став показ морських чудовиськ, що справило велике враження на глядачів. Проводили навмахії і імператори Тит, Доміціан в 80 р. Останню навмахію провів імператор Філіп I.

Висновки. На відміну від інших розваг, навмахії потребували великих витрат, тому вони проводилися рідше, проте були популярними серед римських глядачів. Вперше навмахію провів Юлій Цезар в 46 р. до н. е. Проводили навмахії імператори Октавіан, Нерон, Тит, Доміціан, Філіп I. Особливістю проведення цих морських боїв було те, що вони проводилися рідко, у зв'язку з великими затратами на навмахії, тоді як глдіаторські бої проводилися частіше. Проте морські бої залишилися в історії Риму як одні із найпопулярніших ігор в Римі.

Джерела та література

1. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / пер. с пол. В. К. Ронина. М.: Высш. шк., 1988. 496 с.
2. Корнелій Тацит. Анналі. Київ: Укр. письм., 2013. 702 с.
3. Гай Светоній Транквілл. Життєписи дванадцяти цезарів / пер. П. Содомори. Львів: СПОЛОМ, 2012. 280 с.
4. «Римская история» Веллея Патеркула / Немировский А. И., Дашкова М. Ф. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 211 с.
5. Публий Овидий Назон. Наука любить / пер. прозой В. Алексеев. М.: Вернисаж, 1992. 222 с.

Гулюк І. Ю – студент V курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки

Майнові скарги членів Товариства Ісуса, як інструмент регуляції соціальних конфліктів у часи Хмельниччини

Постановка проблеми: Зміна методології історичних досліджень вплинула на переоцінку уявлень про минуле. Плюралізм ідей

розширив поле діяльності історика. Державу перестали ототожнювати із її політичною історією. У студіюваннях історії Речі Посполитої звернулись до категорій поліетнічності, полікультурності, поліконфесійності, що дозволяють ґрунтовніше усвідомити логіку суспільних процесів та явищ.

Реконструювати минуле видається можливим за допомогою будь-якої деталі: від почерку та приміток хроніста до психоментальних характеристик короля чи то скарг-позовів до суду. До числа останніх можемо віднести претензії зі сторони вінницького та луцького ректорів колегіумів Товариства Ісуса (*Societas Iesu*). Очільники цих навчальних закладів, у часі буремних подій Хмельниччини, на початку 1652 р., зверталися до Луцького гродського суду, з проханням відновити певний соціальний паритет. Аналіз таких скарг дозволяє глибше вивчити соціальні процеси, що були характерними для повсякденних практик соціуму Речі Посполитої.

Мета дослідження: розкрити початки діяльності Товариства Ісуса на українських землях; проаналізувати специфіку майнових скарг в часи Хмельниччини, простеживши їх генезу; показати правовий інструментарій залагодження конфліктів у часи Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького.

Результати дослідження. Товариство Ісуса було засноване у 1534 році. З 1540 р., а особливо після Тридентського собору, статус отців-єзуїтів суттєво зріс. Їх вплив, у контексті ідей реформування католицької Церкви, поширився на інші регіони Європи, а з місіонерських мотивацій – і світу [3, 5]. З 1554 р., після двох попередніх невдалих спроб, єзуїтам офіційно дозволили провадити свою діяльність на обширних теренах Речі Посполитій [1, 15-16]. Звідти перші члени Товариства втрапили до східних воєводств.

Організаційна діяльність єзуїтів регулювалась низкою норм: від «Конституції» та «Духовних вправ» генерала Товариства до булл папи Римського. Важливими були конформістські практики, з огляду на які у кожному з регіонів, де осідали єзуїти, вироблялась специфічна модель присутності (співжиття) з місцевим населенням. Демонстративно промовистими також видаються зв'язки з місцевою знаттю. Саме вони давали певні гарантії матеріальної стабільності.

Відповідно до булл папи Павла III, Товариство Ісуса отримало право володіти та розпоряджатися рухомою та не рухомою власністю. За правилами ордену будь-який єзуїтський дім міг мати власну

фундацію, що покривала усі витрати [2, 7–10]. Товариство володіло землями, численними фільварками та селами, отримувало від жертводавців цілі комплекси маєтностей, грошові фондуші. Це були найстабільніші прибуткові джерела. У єзуїтів за час місіонерських практик, виробився власний підхід до економічної діяльності [2, 15–16].

Повстання під проводом Богдана Хмельницького суттєво вплинуло на стабільність у регіоні. Частими стали грабежі маєтків та сіл належних католикам. Свідченням цьому є дві промовисті скарги, подані до Луцького гродського суду в період динамічного й доволі страхотливого для поляків розгортання Хмельниччини. Так скарга від ректора Вінницького колегіуму Яна Жуховича датується кінцем лютого 1652 р. Через недієздатність київського гродського суду, з огляду на військову кампанію, скаргу подали на розгляд гродським урядникам Луцька [4, 708]. Причиною позову стало пограбування с. Замисловичі, що знаходилось у власності єзуїтської школи. Селяни Києво-Печерського монастиря вчинили напад на духовні маєтності. Спроби позивача врегулювати конфлікт мирним (полюбовним) шляхом були безуспішними. Настоятель Києво-Печерського монастиря Йосиф Тризна відмовив отцям-єзуїтам у відшкодуванні втрачених статків. Звернення і прохання духівників він проігнорував [4, 708]. У документі перелічувалися збитки, завдані селу і колегіуму. Суттєвою була розлога ремарка, в якій позивач розкривав причини грабежу. Як ключові тут засвідчувалися особисті прагнення Йосифа Тризни, який користаючись з політичних реалій, знехтував усталеними соціальними нормами [3, 708]. Тому, відповідно, пограбування відбулось як з особистих, прагматичних дій, так і через зовнішні обставини.

Скарга ректора луцького єзуїтського колегіуму Даниїла Люкановича від 5 березня 1652 р. була спричинена пограбуванням двох сіл. Лищі та Дивини, які знаходилися у приватній власності Луцького колегіуму [3, 718]. Відповідачем був пан Фірля, землі якого межували із цими селами. Генеза конфлікту не обмежувалася лише грабунком. Підданий люд п. Фірлі, за рік до подання скарги, вже нападали на села луцьких єзуїтів, користаючи із зручного моменту [3, 718]. У «волинському» документі, на відміну від претензій вінницького ректора, вміщені розлогі описи поранень, заподіяних селянам у результаті розбійного нападу [3, 719]. Причиною грабунків, із гучних слів позивача, була пасивність державної системи.

Отже, скарги до гродських судів були одним із механізмів у спробах відновлення соціального паритету під час Хмельниччини. Подекуди малоефективна діяльність судових органів провокувала випадки звернення до сусідніх гродських судів-урядів. У ментально-психологічному сприйнятті позивачів чільною причиною розгортання конфліктів слугував комплекс політико-релігійних обставин, зумовлених козацькою «інкурсією-ребелією» під проводом вихованця Львівського єзуїтського колегіуму Богдана-Зиновія Хмельницького.

Джерела та література

1. »Ratio Studiorum« в історії європейської та української освіти // Ratio Studiorum: Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти (Серія Studia rationis). Львів: Свічадо, 2008. С. 7–31.
2. Fleming C. Rigamir D. Block W. The Jesuits: From markets to Marxism; From property protection to social progressivism // Romanian Economic and Business review. 7 (2). 2012. P. 7–22.
3. Załęski S. Walka z różnowierstwem 1555–1608. 1608. Cz. 1. 1555–1586. Lwów: Drukarnia Ludowa, 1900. 804 s.
4. Архив Юго-Западной России. Ч. 3: Т. 4: Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого. Киев: Топография Университета св. Владимира, 1914. 946 с.

Гулюк К. В. – студентка IV курсу факультету історії, політології і національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Денисюк В. І. – к. і. н., доцент кафедри археології, давньої та середньовічної історії України СНУ імені Лесі Українки

Конфіскаційна політика російської влади у 30-х роках XIX ст.

Постановка проблеми. На початку XIX ст. Волинські землі входили до складу Російської імперії. В 1830 р. у Варшаві розпочалося Листопадове повстання, яке було підтримане польською шляхтою Волинської губернії. Після його придушення російська влада запровадила цілу низку заходів для запобігання подібних виступів на Західних кордонах у майбутньому. Займатися ними було доручено новоствореному органу – Комітету Західних губерній. Одним із провідних напрямів його роботи стало вилучення володінь в учасників повстання.

Мета дослідження – проаналізувати політику конфіскації російською владою земель дворянства Волинської шляхти.

Результати дослідження. Першим заходом у цьому напрямку став закон від 4 грудня 1830 року про заборону особам, яких підозрювали в участі в повстанні, розпоряджатися своїм майном на території Російської імперії. Одним з пунктів цього наказу була вимога до місцевих управителів вносити щомісячний дохід від конфіскованого майна у грошовий фонд громадської опіки [4].

22 березня 1831 року набув сили закон про заходи до учасників повстання Віленської, Гродненської та Волинської губерній [5]. Відповідно до них, конфісковували земельні володіння шляхтичів, що виступили учасниками повстання. Прибуток з цих маєтків мав стати матеріальною допомогою підданам, що постраждали під час придушення повстання.

Російська влада підійшла до питання конфіскації земель з особливою пильністю. Результатом цього стали справи заведенні на поміщиків-учасників повстання, в яких був врахований їхній капітал, і те яким чином він був здобутий. Одним з таких поміщиків був Йосип Гурський, який приєднався до повстанських загонів Л. Стецького. У справі про його дохід висвітлено дані про його маєтності та боргові зобов'язання інших шляхтичів перед ним. Наприкінці таких справ зазвичай була зазначена загальна сума володінь. Також, конфісковували не лише наявне майно, а й те, яке мало в майбутньому перейти у спадок [1, арк. 158–162].

6 травня 1831 року був підписаний указ, який установлював процедуру переходу конфіскованих маєтностей в держану власність, а прибутку з них – в казну. Ці кошти повинні були матеріально компенсувати втрати імперської скарбниці на придушення Листопадового повстання.

У списках людей у яких було конфісковано майно в 1831 році нараховується 119 осіб. У переважній більшості це були дворяни та поміщики. Варто зазначити, що російський уряд не зупинявся лише на вилученні майна, згодом відправляв учасників повстання на рекрутську службу [2, арк. 3–8].

4 червня 1831 року виходить указ «О Всемилодившем прощені...». Російський уряд вибачав повстанців і повертав їм маєтності у разі щирого каяття та принесенні клятви у вірності. Цей закон стосувався й священників, які в разі визнання своїх помилок могли відновлювати

свою діяльність. Інші категорії повстанців теж могли повертатися до своїх домівок при умові конфіскації зброї та подальшого умиротворення. Цей указ не стосувався ініціаторів повстання та його найрадикальніших прихильників [6]. Російська влада цим прощенням намагалася схилити на свою сторону широкі верстви населення так званого «Західного краю» для уникнення нових заворушень.

Попри цей указ, станом на 1836 р. більшість поміщиків через юридичні обставини не отримали свої маєтки. Прикладом цього є доля сина поміщика Героніма Бржостовського, який був відправлений в рекрути, та спадку батька так і не отримав, цей випадок був типовим [3, арк. 1].

Висновки. Ці заходи були дієвими методами боротьби з повстанськими ідеями. Адже загроза конфіскації маєтку і рекрутської служби змусила учасників повстання відмовитися від вирішення національних проблем та зосередитися на особистих. Таким чином політика російського уряду виявила свою ефективність.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області, ф. 359, оп. 1, спр. 95, арк. 202.
2. Державний архів Волинської області, ф. 359, оп. 1, спр. 101, арк. 20.
3. Державний архів Волинської області, ф. 359, оп. 1, спр. 130, арк. 29.
4. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе (далее – ПСЗРИ-2). Т. V. – № 4206.
5. ПСЗРИ-2. Т. VI. – № 4444.
6. ПСЗРИ-2. Т. VI. – № 4624.

Данилюк Р. О. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки
СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Тріумф – найвизначніша військова нагорода Стародавнього Риму

Постанова проблеми. Розвинута система військових нагород існувала у Римі ще за часів Республіки. Нагородами слугували зброя, браслети, намиста, вінці, прапорці, фалери, а також грошові премії.

Нагороджувалися як окремі воїни та полководці, так і цілі легіони та центурії.

Мета дослідження – прослідкувати зміст та значення тріумфу, як однієї з найважливіших нагород в історії Стародавнього Риму.

Результати дослідження. Римляни по праву могли пишатися детально розробленою і гнучкою системою заохочення воїнів. Ще Полібій підкреслював, що причина високої доблесті римлян полягає не тільки в їх природніх якостях, але і в тому, що прагнення до ратних подвигів уміло стимулювало нагородами [4, 39].

Серед всього різномайття нагород для римських полководців найвищою був тріумф – урочиста процесія на честь видатної перемоги, присвячена богам римської держави. Отримати тріумф було заповітною мрією кожного римського воєначальника. Деякі з них навіть спеціально розпочинали війни і битви, щоб заслужити цю вищу нагороду. За римськими традиціями, тріумф міг бути дарований тільки у випадку гідної перемоги. Це означало, що у битві знищено не менше п'яти тисяч ворогів. Необхідною умовою отримання тріумфа було також те, що простити полководець тріумф міг тільки після повного завершення військових дій. При тому, в результаті війни розширено кордони римської держави. Нагородити тріумфом міг тільки сенат своїм рішенням. Лише у виняткових випадках, коли сенат з якоїсь причини відмовлявся від проведення цього дійства, полководець просив про призначення тріумфа народні збори.

Коли римське військо отримувало велику перемогу, гідну тріумфа, воїни проголошували свого полководця імператором. В часи Республіки цей титул не давав ніякої додаткової влади і був тільки почесним найменуванням полководця-переможця. Отримавши від війська цей титул, воєначальник прикрашав лавровими вінками свої фасції – ознаки посадової влади – і відправляв їх з послом до сенату з проханням про тріумф. Якщо сенат визнавав перемогу дійсно значною, то затверджував за полководцем звання імператора, вислуховував його звіт і призначав тріумф. Полководець і його військо чекали сенатського рішення за міським кордоном Рима: знаходитись в священних межах міста озброєному війську категорично заборонялось.

Полководець, який проявив хоробрість, надав під час війни важливі послуги державі, при цьому отримав перемогу, що не мала вирішального значення, за постановою сенату його нагороджували малим тріумфом – овацією [1, 164]. Овацію призначали також в тих

випадках, коли перемога була отримана в неоголошеній або між-усобній війні, або коли війна не була ще повністю завершена або взагалі пройшла без кровопролиття. Назва «овація» з'явилась, ймовірно, тому, що під час її проведення приносили в жертву вівцю, а не бика, як при великому тріумфі. Відрізнялась овація також і наступним: той, хто її отримав, в'їжджав до Риму на коні або йшов пішком; його голову прикрашав вінок з мирта, а не з золота; вдягнутий він був не в особливу тріумфальну тогу, а в магістратську, прикрашену пурпуром. Крім того, полководець йшов без скіпетра і за ним слідувало не військо, а сенат. За перемоги, отримані на морі, командувач флотом удостоювався морського тріумфу, котрий проводився так само як і великий.

Висновок. Значення тріумфа полягало не тільки в тому, щоб урочистою ходою, жертвоприношеннями і дарами віддати благодать за перемогу Юпітеру і іншим богам. Тріумфальна процесія включала в себе такі елементи, які демонстрували, над яким противником отримана перемога, якою здобиччю збагатилась римська держава, якими подвигами прославились військо та імператор. У давнину не було ні кіно, ні телебачення, але римлянам не менше, ніж сучасним людям, хотілось на власні очі побачити великі події і діяння.

Тріумф, таким чином, мав в Римі загальнодержавне значення. В центрі цієї події знаходився переможний воєначальник, що посилювало роль окремої особи в політичному житті Республіки. Отримати тріумф означало назавжди вписати своє ім'я в історію римської держави, імена всіх полководців-тріумфаторів заносились в особливі списки, які велись протягом століть. Традиція відзначати великі перемоги тріумфальним дійством існувала в Римі більше тисячі років – від Ромула і до 403 р. н. е., коли був проведений останній тріумф.

Джерела та література

1. Генри Майкл Паркер. История легионов Рима. От военной реформы Гая Мария до восхождения на престол Септимия Севера / пер. с англ. Л. А. Игоревский. М.: Центрполиграф, 2017. 224 с.
2. Ионина Н. А. 100 великих наград. М.: Вече, 2003. 198 с.
3. Маттезини Сильвано. Римские легионы. Все о самой мощной армии Древнего мира / пер. с итал. И. Е. Андропова. М.: Астрель, 2012. 216 с.
4. Полибий. Всеобщая история. В 40 книгах. Т. 2. Кн. 6–25 / пер. с греч. Ф. Г Мищенко. СПб.: Наука, 2005. 424 с.
5. Стивен Дандо-Коллинз. Легионы Рима. Полная история всех легионов Римской империи / пер. с англ. Н. Ю. Живлова. М.: Центрполиграф, 2015. 639 с.

Джус М. О. – студент I курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки

Діяльність ОБСЄ в Україні

Постановка проблеми. Попередження, виявлення та боротьба із загрозами національній безпеці України є частиною системи забезпечення миру та стабільності в Європі, ефективного функціонування якої можливе завдяки міжурядовій взаємодії. Центром європейської співпраці в галузі регіональної безпеки є Організація безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), яка працює у військово-політичному, соціальному, економічному та екологічному вимірах.

Мета дослідження – проаналізувати діяльність ОБСЄ в Україні.

Результати дослідження. ОБСЄ була створена 1 січня 1995 р., але започатковано її становлення 1 серпня 1975 р. із заснуванням Наради з безпеки і співробітництва в Європі [1]. На даний момент, це єдина трансатлантична безпекова організація, повноправним учасником якої з 30 січня 1992 року є Україна.

Протягом 1994–1999 рр. в Україні діяла перша місія ОБСЄ, що розташувалася в Києві з представницьким офісом у Сімферополі. Її завданням було запобігання та врегулювання конфлікту в Автономній Республіці Крим. Місія успішно виконала покладені на неї завдання – підтримання суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів України. У 1999 р. у зв'язку з виконанням свого мандата Місія ОБСЄ в Україні завершила свою роботу. Це стало першим в історії Організації випадком, коли польова операція ОБСЄ припинила своє існування саме завдяки успішному виконанню покладених на неї завдань [6, 142].

У червні 1999 р. Координатор проектів ОБСЄ в Україні був створений як нова форма співробітництва між Організацією та Україною. Діяльність Координатора полягає у адмініструванні проектів, які розробляються відповідно до пріоритетів, визначених українською стороною, і здійснюються спільно із зацікавленими державними установами і громадянським суспільством [3; 4]. Тематика проектів стосується приведення вітчизняного законодавства у відповідність із міжнародними зобов'язаннями України у сфері захисту прав людини та основоположних свобод; розвитку адміністративного права та

системи адміністративної юстиції; протидії організованій злочинності; очищення територій від вибухонебезпечних залишків війни та боєприпасів, їх утилізація; розвитку громадянського суспільства; сприяння співпраці між організаціями громадянського суспільства та місцевими органами влади; сприяння безпеці державного кордону; підтримки гендерної рівності та боротьби із гендерно-обумовленим насильством; свободи ЗМІ та переходу до цифрового телерадіомовлення; сприяння прозорості виборчих процесів в Україні [6, 143].

Починаючи з 1998 р. Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ здійснює моніторинг виборчих процесів в Україні [5].

З березня 2014 року головним питанням порядку денного ОБСЄ залишається ситуація в Україні, спричинена незаконною анексією Кримського півострова Російською Федерацією та російською збройною агресією на сході нашої держави. Центральним посередницьким інструментом ОБСЄ є Тристороння контактна група (ТКГ), заснована у червні 2014 року з метою налагодження дипломатичного діалогу між Україною та РФ. В рамках ТКГ у Мінську періодично проводяться засідання чотирьох робочих груп з політичних, безпекових, економічних та гуманітарних питань. Роботі ТКГ надається політичний супровід з боку урядів держав «Нормандського формату» (Україна, Росія, Німеччина, Франція).

ОБСЄ розгорнуто також дві польові місії, які сприяють врегулюванню кризи в та навколо України – Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ) в Україні та Місія спостерігачів ОБСЄ на російських пунктах пропуску «Гуково» і «Донецьк» на державному російсько-українському кордоні [2]. СММ збирає інформацію та повідомляє держави-учасниці про безпекову ситуацію у зоні відповідальності, встановлює та інформує про факти інцидентів, включно щодо порушення базових принципів та зобов'язань в рамках ОБСЄ, здійснює моніторинг ситуації із дотримання прав людини та основних свобод, сприяє діалогу з метою зменшення напруженості та нормалізації ситуації.

Місія спостерігачів ОБСЄ на російських пунктах пропуску «Гуково» і «Донецьк» на державному російсько-українському кордоні стала джерелом фактів про постачання російських найманців і бойовиків з території Росії для підтримки сепаратистів на сході України, а також незаконне переміщення на територію України так званих «гуманітарних конвоїв» [2].

Висновки. Діяльність ОБСЄ в Україні здійснюється через Координатора проектів Організації та спеціальні моніторингові місії. Активне та всебічне співробітництво України з ОБСЄ є одним із важливих компонентів процесів вирішення військового конфлікту на сході України, європейської інтеграції нашої держави та забезпечення колективної безпеки в Європі.

Джерела та література

1. Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/>
2. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо створення нової форми співробітництва від 13 липня 1999 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_309
3. Залучення ОБСЄ до процесу врегулювання кризи в та навколо України. URL: http://vienna.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/osce/OSCE_role
4. Участь України в ОБСЄ. URL: <http://vienna.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/osce/about>
5. Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/osce>
6. Фалалєєва В. Особливості організації та діяльності ОБСЄ в умовах загострення невоєнних загроз. Вісник Академії адвокатури України. 2013. № 2 (27). С. 136–145.

Дмитрук Л. Л. – студентка VI курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;
Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри нової та новітньої історії України СНУ імені Лесі Українки

Державотворча та військова діяльність Симона Петлюри в добу Директорії УНР

Постановка проблеми. Державотворча та військова діяльність Симона Петлюри в добу Директорії УНР.

Мета – дослідити державотворчу та військову діяльність Симона Петлюри в добу Директорії УНР.

Результати дослідження. Директорія на засіданні 9 травня 1919 р. ухвалила постанову наступного змісту: «За виходом зі складу Дирек-

торії Голови Директорії В. К. Винниченка, обрати Головою Директорії, Головою Отамана Українських Республіканських Військ Симона Васильовича Петлюру».

С. Петлюра відіграв вирішальну роль у найскладніші періоди боротьби 1919 р. проявив мужність, витримку, рішучість, волю і непохитність державницької позиції.

Історія не дала Директорії можливості мирного будівництва Української Держави, щоб повною мірою відновити демократичність влади. Петлюра був непримиренним і не мав жодних ілюзій щодо більшовицької влади росії. У відозві до українського народу від 2 грудня 1919 р. він, зокрема писав «Народ України та наше республіканське військо знає, що в більшовизмі порятунку нема. Більшовизм і комунізм на українському ґрунті не приймається. Він може посіяти тільки нову міжгромадянську війну і в третє знищити Україну матеріально». В умовах безперервної збройної боротьби упродовж 1919 р. найбільших зусиль від нього вимагали проблеми війська. Напіврегулярні та партизансько-повстанські військові формування набували рис загальнонаціональної регулярної армії великою мірою завдяки керівництву С. Петлюри.

Щодо рис особистісного характеру, то є багато свідчень про виняткову хоробрість Петлюри. Так, О. Удовиченко згадував, що «Петлюра не лякався смерті... рвався до передової лінії фронту: від його кроку його завжди треба було стримувати».

Очевидно, у наведеній оцінці простежується певна тенденційність, однак вона сприяє якнайточнішому розумінню феномену Петлюри як військовика не за фахом, а за покликанням, і його ролі для армії у важкій її боротьбі 1919 р.

Закиди Петлюрі щодо відсутності військового фаху дещо втрачають свою переконливість в процесі аналізу його праць на військову тематику.

За умов, які склалися в кінці 1919–1920 р., Петлюра намагався віднайти союзників для подальшої боротьби. Було зрозумілим, що вихід для України – лише у компромісі з польським урядом. Польща залишалась чи не єдиною країною, зацікавленою у продовженні визвольної боротьби України. В результаті тривалих і трудних переговорів 21 квітня 1920 р. було підписано українсько-польську політичну конвенцію про співпрацю між УНР та Польщею, що увійшла в історію як Варшавський договір.

На той час іншого виходу для УНР не було. Для продовження боротьби проти більшовицької Москви нічого іншого не залишалось, як піти на підписання такого нерівноправного договору. Петлюра прийняв цей диктат з надією нормалізувати ситуацію, а з приходом миру, зі зміною ситуації, повернути всі українські землі, включно і Східну Галичину, до України.

Петлюра керувався прагматичним розрахунком, розуміючи, що московський імперіалізм був і надалі є найбільшою небезпекою для фізичного буття українського народу.

Висновки. Отже, ми можемо стверджувати, що Петлюрі належить концепція державної структури України як самостійної, соборної, демократичної, правової республіки. І є очевидною певна політична недалекоглядність, яка полягає в тому, що новітня українська держава мляво і невиразно ідентифікує себе з Українською Народною Республікою, не використовує повною мірою її досвіду та досвіду таких діячів як С. Петлюра.

Джерела та література

1. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. Інсбрук, 1960.
2. Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Нью-Йорк, 1956.
3. Вісник державних законів УНР. 1919. Вип. 37.
4. Сальський В. головний Отаман Симон Петлюра і Армія УНР // Табор. Каліш, 1927. Ч. 3.

Дударчук Л. В. – студент V курсу факультету історії, політології та національної безпеки
СНУ імені Лесі Українки

Діяльність митрополита Полікарпа (Сікорського) на Волині в період німецької окупації (1941–1944 рр.)

Постановка проблеми. В період німецької окупації (1941–1944 рр.) на українських землях відбувається трансформація усіх сфер суспільно-політичного та культурно-релігійного життя. Ці зміни не оминули й Волині, яка увійшла до складу рейхскомісаріату «Україна». Важливим чинником, який впливав на релігійну ситуацію в регіоні була

діяльність Української Автокефальної Православної Церкви (далі: УАПЦ) та її очільника митрополита Полікарпа (Сікорського). Вивчення його постаті дасть змогу краще зрозуміти характер міжконфесійних стосунків на Волині в роки Другої світової війни.

Мета дослідження. Проаналізувати душпастирську діяльність митрополита Полікарпа (Сікорського) в період німецької окупації, його роль у становленні УАПЦ.

Результати дослідження. 24 грудня 1941 р. указом митрополита Польської автокефальної православної церкви Діонісія (Валединського) митрополита Полікарпа, який з 1932 р. був єпископом Луцьким, вікарієм Волинської єпархії було призначено Тимчасовим Адміністратором відновленої УАПЦ. Йому делегувалось керівництво цією церквою до скликання собору, який мав обрати її постійного очільника.

За сприяння митрополита Полікарпа відбувалось організаційне оформлення Автокефальної церкви. Так, 24 грудня 1941 р. ним започатковано процес утворення Вищого церковного управління, яке мало підготувати висвячення нових єпископів. При Адміністрації утворено Головну Церковну раду – вищий орган низових сільських і міських рад по всій Україні [2, 6]. Створення цих органів позитивно вплинуло на виконання церквою своїх функцій в умовах окупаційного режиму.

Офіційно легалізація УАПЦ відбулась 24 січня 1942 р. в Рівному на прийомі у ляуптмана фон Ведельштедта, де останній запевнив, що німецька влада визнає повну свободу церкви [4, 159-160]. З ініціативи митрополита Полікарпа, якого підтримав архієпископ Пінський і Поліський Олександр (Іноземцев) на Пінському соборі в лютому 1942 р. було висвячено трьох нових єпископів: Никанора (Абрамовича) – єпископа Чигиринського, Ігоря (Губу) – єпископа Уманського і Юрія (Коренасова) – єпископа Берестейського. В такий спосіб було відроджено ієрархію УАПЦ [3, 153].

В роки німецької окупації, окрім своїх безпосередніх функцій, УАПЦ активно займалася просвітницькою і благодійницькою діяльністю. На заклик митрополита Полікарпа сільські громади жертвували продукти харчування для бідних жителів Луцька, духовенство організовувало дитячі садки, підтримувало сиріт. Автокефальна церква співпрацювала з «Просвітами», організовувала урочистості до українських національних свят, проводила антиалкогольні кампанії та здійснювала катехізацію дітей [3, 154].

Владика Полікарп мав намір відновити науково-видавничу справу, видавати богослужбові книги українською мовою, створити друкований орган Адміністрації – церковно-релігійний двотижневик «Українська церква», де б друкувалися матеріали з історії церкви, статті на богословські теми. Одночасно було заплановано видавати українською мовою церковні календарі та підручники для парафіяльних шкіл. Щоправда, окрім видання Псалтиря українською мовою у 1941 р. в Луцьку, решта цих проектів залишились не реалізованими через обмеження, які накладались німецькою окупаційною владою [4, 164–166].

Одним із своїх головних завдань митрополит Полікарп вважав подолання розколу між УАПЦ та Автономною православною церквою, що утворилась 18 серпня 1941 р. внаслідок визнання частиною українських єпископів канонічного підпорядкування Московській патріархії і очолювалась митрополитом Олексієм (Громадським). Зусилля очільника УАПЦ увінчалися успіхом на соборі в Почаєві 8 жовтня 1942 р. Поява єдиної церкви вимагала зміни її адміністративної структури. Тому на цьому соборі було розроблено адміністративну систему управління в новопосталій церковній структурі, зокрема, утворено собор єпископів, який мав здійснювати управління церквою через синод, до складу якого увійшов і митрополит Полікарп [1, 242]. Це стало свідченням того, що це об'єднання не було декларативним, адже для його втілення в життя були заплановані конкретні кроки.

Становлення Української церкви на Волині в роки німецької окупації відбувалося в непростих умовах. 7 травня 1943 р. невідомими було вбито очільника Автономної православної церкви митрополита Олексія (Громадського). Цю подію німецька окупаційна влада, а згодом співробітники НКВС і Московська патріархія використали для дискредитації митрополита Полікарпа. Поширювались чутки про його причетність до цього випадку з метою дестабілізації ситуації на Волині в церковно-релігійній сфері. З відступом німецьких військ у 1944 р. митрополит Полікарп, остерігаючись переслідувань з боку радянської влади, змушений був емігрувати на Захід.

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що діяльність митрополита Полікарпа на Волині в 1941–1944 рр. як очільника УАПЦ була спрямована, головним чином, на врегулювання канонічного статусу цієї інституції, відновлення її ієрархії. Ці кроки сприяли стабілізації релігійного життя в краї. Чимало починань митрополита

залишились не реалізованими через обмежувальні заходи з боку німецької влади.

Джерела та література

1. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: у 4 т., 5 кн. Т. 4 (XX ст.), ч. 2. Нью-Йорк – Бавнд-Брук: Українська Православна Церква в США, 1975. 416 с.
2. З церковного життя // Український голос. 1942. 22 січ. С. 6.
3. Краснодемська І. Діяльність митрополита Полікарпа (Сікорського) в формуванні української національної церкви // Українознавство. 2015. № 4. С. 145–159.
4. Рожко В. Є. Блаженніший митрополит Полікарп Сікорський: шлях до автокефалії. Луцьк: Волин. обл. друк., 2015. 346 с.

Євтушок І. Л. – студент VI курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Чибирак С. В. – к. і. н., старший викладач кафедри документознавства і музейної справи СНУ імені Лесі Українки

**Внесок Якуба Гофмана у збереження пам'яток Волині
у міжвоєнний період**

Постановка проблеми. Культурне життя Волині у сфері музеєзнавства та пам'яткоохоронної діяльності у міжвоєнний період є недостатньо вивченим. Зокрема, 30-х рр. XX ст. у Волинському воєводстві наукові дослідження здійснювали представники польської інтелігенції – учителі, музейні працівники, журналісти, урядники, які були направлені урядом Речі Посполитої на роботу у Волинське воєводство. Основним організатором наукових студій у сфері краєзнавства, музеєзнавства та пам'яткоохоронної діяльності у Волинському воєводстві в цей період стало Волинське Товариство Краєзнавче, очільником та секретарем якого був Якуб Гофман [1]. Майже два десятки років Якуб Гофман присвятив дослідженню Волині. Саме йому прийшла ідея започаткувати вперше на Волині випуск щорічників – періодичних видань, матеріали яких могли б використовуватися вчителями на уроці в школі, яким став «Rocznik Wołyński». До

сьогоднішнього дня внесок Якуба Гофмана ще не знайшов належного висвітлення у вітчизняній історіографії.

Метою дослідження є вивчення культурного життя на теренах Волинського воєводства у міжвоєнний період, а також особистого внеску в фіксації та збереженні пам'яток Якуба Гофмана.

Результати дослідження. З 1923 р. Якуб Гофман починає працювати вчителем в школі в Рівному [2]. У 1924 р. президія охорони пам'яток доісторичної доби призначає Якуба Гофмана уповноваженим з державної охорони доісторичних пам'яток на території Волинського воєводства, де він починає всяко підтримувати створення музею та проводити різносторонню пам'яткоохоронну діяльність. У вересні 1928 р. Красназавчим Товариством було організовано Рільничо-промислову виставку в Луцьку, в експозиції якої були представлені вироби народних майстрів з Волині і Полісся. Саме завдяки старанням Якуба Гофмана 16 червня 1929 р. у Луцьку було відкрито регіональний Волинський музей у Луцьку [4]. Своєю метою музей поставив збирання і зберігання пам'яток історико-культурної, природничої спадщини краю та оприлюднення музейних надбань. Волинський музей став одним із значних культурних осередків Західної України й Польщі.

Якубом Гофманом був засновником і головним редактором часопису «Rocznik Wołyński», який видавався у 1930–1939 рр. у Рівному. Всього надруковано було вісім томів. Оскільки, основним полем діяльності Якуба Гофмана була педагогіка, це періодичне видання було зорієнтоване на вчителів. Щоб збільшити наукову вагу часопису «Rocznik Wołyński», Якуб Гофман залучав до публікації відомих польських істориків зі Львова, Кракова, Варшави, а саме у виданні друкувалися дослідження Казимежа Ходиницького (Познанський університет), Марії Данілевичевої (з Варшави), Броніслава Павловського (на той час – працівник Центрального військового архіву у Варшаві) та інші. У центрі історичних, геологічних, етнографічних, бібліографічних, пам'яткознавчих публікацій була Волинь у кордонах колишньої (до 1917 р.) Волинської губернії. Хронологічні рамки досліджень були досить широкими – від часів Київської Русі до першої третини ХХ ст. [5]. Автором низки статей з археології, історії, етнографії, географії Волині, зокрема «Wołyń w walce 1831», що вийшла у 1931 р., був Якуб Гофман.

Варто зазначити, що Якуб Гофман був одним із організаторів Волинського товариства приятелів науки, що розпочало свою роботу у 1935 р. у Луцьку [2].

У 1938 р. Якуб Гофман вів переписку з Польською Академією Знань щодо найстарішої книги магістрату Рівного за 1671–1678 рр., яку було заплановано до видання в формі книжки, вже велися підготовчі роботи, але розпочалася Друга світова війна. Якуб Гофман їздив до Кракова та вивчав цю книгу, що була важливим джерелом з історії середньовічної Волині [3]. У цьому ж році Якуб Гофман видав «Przewodnik po Wołyniu» у межах серії путівників по воєводствах Польщі, що видавав Союз польських туристичних товариств протягом 1935–1939 рр. У виданні вміщувались загальні дані про Волинь, стисло подавалася інформація про заклади розміщення та харчування, назви туристичних об'єктів із короткою їх характеристикою по містах воєводства, а також описувались шляхи, якими можна дістатися цих міст тощо. Видання містило й ілюстративний матеріал.

Висновки. Отже, Якуб Гофман працюючи на Волині досліджував пам'ятки Волині та видавав часопис «Rocznik Wołyński», який сприяв розвитку краєзнавства, музеєзнавства та пам'яткоохоронній роботі у Волинському воєводстві.

Джерела та література

1. Ковальський М. Гофман Якуб (Hoffman Jakub) (1896–1964) [Електронний ресурс] / М. Ковальський // Острозька академія XVI–XVII ст. : енциклопед. вид. Острог, 2008. С. 92–93. Режим доступу: http://www.oa.edu.ua/doc/enc/Encyklopediya_1.pdf
2. Костриця М. Ю. Гофман Якуб / М. Ю. Костриця // Енциклопедія Сучасної України / НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. Київ, 2006. Т. 6. С. 338.
3. Охріменко Г. Якуб Гофман (1896–1964) / Г. Охріменко // Нариси культури давньої Волині / за заг. ред. Г. Охріменка. Луцьк, 2006. С. 19.
4. Патрикей С. Створення краєзнавчих бібліографічних покажчиків про історико-географічні регіони України у міжвоєнний період (1918–1939) / С. Патрикей // Бібліотечний вісник. 2015. № 1. С. 22–26.
5. Ярмошик І. І. Історико-краєзнавчі дослідження Якуба Гоффмана (1896–1964 рр.) та його педагогічно-організаційна діяльність у справі вивчення Волині у 1930-х роках [Електронний ресурс] / І. І. Ярмошик // Інтелігенція і влада. Серія: Історія : громад.-політ. наук. зб. / Одес. нац. політехн. ун-т. Одеса, 2010. Вип. 20. С. 240–251. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2010_20_28

Жовнір В. О. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Білик В. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Правління Марії I Тюдор і реставрація католицизму в Англії

Постановка проблеми. Реформація, яка, починаючи з XVI ст., так чи інакше вплинула на політику будь-якої європейської держави, не оминула і кордонів Англії. На момент 1547 р., року смерті Генріха VIII, в Англії вже була затверджена нова реформована церква – англіканська. Розрив стосунків з Римом був повним. Всі монастирі закриті, а секуляризація церковних земель та майна частково проведена. Натомість основні догмати католицизму були збережені. Прихильниками протестантизму лишалася поки меншість, проте меншість впливова, яка піднялась в основному після поділу землі. В таких умовах у 1553 р. до влади приходить Марія Тюдор, старша дочка Генріха VIII, ревна католичка. Від початку свого правління, Марія всіма силами намагається відновити у своїй країні католицьку церкву.

Мета дослідження – визначення особливостей політики Марії I Тюдор, які б сприяли утвердженню в Англії католицької церкви та виявлення основних помилок в її правлінні, які, навпаки, зробили повернення до католицизму неможливим.

Результати дослідження. Прийшовши до влади, Марія оголосила про своє бажання вийти заміж за Філіпа Габсбурга, який невдовзі став королем Іспанії і цим самим зробила свою першу помилку. В умовах існуючої на той час обстановки в Європі, це означало повну втрату незалежності для Англії. Її поспіх пояснюється нав'язливим бажанням передати бажаний вінець спадкоємцю-католику і не допустити до престолу свою сестру, протестантку Єлизавету. Загальне незадоволення з приводу цього шлюбу вилилось в 1554 р. в повстання під керівництвом Уайета, яке без особливих труднощів було придушене. 25 липня 1554 року Марія вступила в шлюб з Філіпом. Такий вчинок королеви не додавав їй популярності серед англійців, вони не довіряли своєму новому іноземному королю. «Шлюб цей був зустрінутий з особливим несхваленням тому, що він йшов в розріз з незмінним, хоч і не сформульованим, принципом англійської зовніш-

ньої політики. Принцип цей зводився до того, що самий небезпечний суперник в торгівлі повинен був стати і головним політичним ворогом» [2, 162].

«Наступним кроком королеви було примирення з Римом. Це проявилось в клопотанні парламенту «про прощення» і прийнятті цього клопотання папським легатом. Були відновлені старі закони про спалення єретиків, і як наслідок, підготовлювались страти найбільш відомих протестантських церковників» [2, 163].

Латимер, Хупер, архієпископ Кранмер стали жертвами переслідувань і згодом були спалені на багаттях як єретики. Після страти найвпливовіших осіб, під переслідування попадають і люди нижчих верств, ремісники і дрібні фермери в більшості з середовища кальвіністів і анабаптистів. Загалом спалено було близько трьохсот осіб. По країні розповсюджувались думки, що в Англії за прикладом Іспанії буде введена інквізиція.

Не дивлячись на гоніння протестантів, повна реставрація панування католицької церкви виявилась неможлива: Марія Тюдор не наважилась вимагати повернення відібраних у церкви земель, і все, що попало в свій час до нової знаті, лишилось в її руках. «В той же час нове дворянство і лондонська буржуазія вороже зустрічала посилення проіспанських тенденцій в зовнішній політиці Англії» [3, 164]. Це могло привести до подальшого поглиблення реставрації католицизму і втрати вищими класами населення захоплених після секуляризації земель. Але головним було те, що зближення з Іспанією було не вигідне купцям, так як втягнута в 1557 р. у війну з Францією Англія, втратила порт Кале, який протягом трьохсот років був її форпостом у торгівлі з континентом.

Висновки. Королева Марія всіма силами старалась повернути католицизму в Англії минулу могутність, але повного повернення до дореформаторських порядків не відбулося. Марія після примирення з папою відновила католицизм як державну релігію, піддала переслідуванням і стратам протестантів. Але повернути колишні церковні землі не наважилась. Наступниця Марії Єлизавета I ще на початку свого правління зупинила гоніння на протестантів і відновила англійську церкву, залишивши обрядність і структуру як в католицької церкви. Тим самим врегулювавши конфлікт і встановивши релігійний мир в Англії.

Джерела та література

1. Великие династии мира. Тюдоры / [Йоланта Хоиньская-Мика, Гжегож Ясиньский, Дариуш Скорупа и др.]. М.: АРИА-АиФ, 2012. 100 с.
2. Мортон А. Л. История Англии/А. Л. Мортон. М.: Изд-во иностр. лит., 1950. 464 с.
3. Штокмар В. В. История Англии в средние века: учеб. пособие / В. В. Штокмар. Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. 184 с.

Жучко Ю. С. – студентка VI курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Каліщук О. М. – д. і. н., професор кафедри
археології, давньої та середньовічної історії
України СНУ імені Лесі Українки

Пам'ятки сакрального мистецтва села Баїв

Постановка проблеми. Важливим елементом переховування історичної пам'яті народу є збереження духовних та матеріальних цінностей. Свою роль у цьому процесі відіграє православ'я, адже церква була важливим елементом життя українців впродовж століть. Давні ікони, золоті та срібні чаші для причастя цікавлять сьогодні реставраторів, милують око.

Мета дослідження. На основі конкретного прикладу дізнатися більше про волинський іконопис, розкрити техніки виконання давніх ікон та їх особливості.

Виклад основного матеріалу. Храм с. Баїв Луцького району Волинської області дерев'яний, споруджений без жодного цвяха на околиці відзначається величністю. Церква блакитного кольору розмістилася на високому пагорбі, з котрого, аби не височезні і старезні дерева, було б видно всю округу. Поблизу більше немає такої гори, лише у цьому місці.

Спорудили у Баєві церкву за священника Філарета Ковальського у 1875 р. У клірових відомостях церков за 1799 р. повідомлялося: «Священником у Баєві був Стефан Іванович Башуцький, віком 28 років. Рукоприкладний (поставлений) пресвятійшим Варлаамом – єпископом Житомирським 17 липня 1799 року. Священик мав освіту.

У церкві був дячок Йосип Васильович 36 років. В селі церква Козьми і Даміана дерев'яна, придатна для богослужіння. До даного церковного приходу належало село Цеперів» [1, 17].

Відомості про Козьмо-Даміанську церкву с. Баїв Луцького повіту 1868 р. твердять «Ким і коли була побудована Козьмо-Даміанська церква невідомо. Дерев'яна, ще міцна з такою ж дерев'яною дзвіницею, але вже старою. Престол в ній один в ім'я св. Безсрібників Козьми і Даміана. Документів не було при церкві, справи по цих землях не проводяться і ними причт користувався без перешкод. На утримання причту отримували від казни в рік 116 рублів сріблом, утримання посереднє. Будівель, що належали би церкві не було. Найближчі церкви Полонська Воскресенська, Ратнівська Параскевська».

Одним із священників був Філарет Іванович Ковальський, 47 років, який народився в с. Баїв і 1845 р. закінчив Волинську духовну семінарію. 6 серпня 1846 р. архієпископом Никанором рукопокладений в диякони, а 9 серпня 1846 р. став священником с. Жемалинець Острозького повіту. 1859 р. отримав хрест на пам'ять про Севастопольську війну, що була в 1853–1856 роках. 1862 р. за навчання селянських дітей отримав нагороду. 1863 р. за рекомендацією Антонія, колишнього архієпископа Волинського і Житомирського, прибув до Баєва, а 1867 р. повернувся в с. Жемелинець. Жінка Уляна Онуфріївна 39 років.

Священик Філарет Ковальський опікувався дружиною померлого дячка Василя Неподкевича Феклою, даючи допомогу 5 карбованців сріблом в рік [2, 17].

Станом на 1911 р. в клірових відомостях зберігся запис: «Опис церковного майна ведеться з 1884 р., зберігається в цілісності, перевірено в 1910 році. Копії з метричних книг зберігаються в цілісності з 1764 р. Сповідальні розписки знаходяться в цілісності з 1872 р. В церковній бібліотеці знаходяться книги для читання в 20 томах» [3, 17]. Школи приходу: однокласна у с. Баїв існувала з 1894 р. і в селі Городище з 1896 р. Єпископ Никон останній раз тоді відвідав церкву 22 жовтня 1911 р.

На дзвіниці с. Баїв Луцького району Волинської області були виявлені образи – зразки Волинської школи іконопису, які священник Василь Левковець передав до Музею волинської ікони. Завдяки публікації в музейному науковому збірникові пам'ятки з села Баїв стали відомі шанувальникам сакрального мистецтва. Ці ікони були відреставровані і стали частиною експозиції Музею волинської ікони.

«ХРИСТОС ВІНОГРАДНА ЛОЗА». Ікона написана у 1745 р. Походить з Успенської церкви с. Баїв Луцького району. Відреставрована в 2009 р. (реставратори П. Петрушак, А. Чабан). Матеріалом для написання ікони була соснова дошка. «В центрі композиції зображений впівоберта вліво Ісус Христос, який возсідає на гробі. З правого пробитого боку стікає кров і проростає виноградна лоза з гронами, яка обвиває верхню перекладину хреста з білим титлом. Оголена постать Христа покрита білим оперезанням, на руках і ногах рани, на голові – терновий вінок. Виноградна лоза і гронасріблені, покриті жовтим і синім лаком. Тлосріблене. В нижньому лівому куті буквами вказана дата – 1745» [4, 17].

«СВЯТІ БЕЗСРІБНИКИ КОЗЬМА І ДАМІАН». Була відреставрована 2008 р. майстрами П. Петрушаком та А. Чабаном «Написана на сосновій дошці, золочення, сріблення, гравіювання. Має фрагментарні втрати фарбового шару, потертості золочення, втрати сріблення на планках обрамлення. Святі Козьма і Даміан зображені в повний зріст впівоберта один до одного. Зліва – Святий Козьма, який праву руку тримає на рівні грудей, а в лівій – ступку з ложечкою. Одягнений у підперезаний червоний хітон і сірий гіматій, який перекинутий через ліве плече. Справа – Святий Даміан, який тримає відкриту скриньку з отворами і ложечку». На нижній між рамній смузі зроблений донаторський напис із датою створення [6, 17].

Висновки. Поява іконостасу стала стимулом для розвитку мистецтва дерев'яного різьблення. Сучасні дослідники все частіше підкреслюють важливу роль окладу ікон.

Ікони відігравали важливу роль у житті селян, а їхня присутність необхідна в найголовніших подіях людського життя – народженні, весіллі та похоронах. Люди молилися до ікон і просили допомоги та благословення в різних життєвих ситуаціях. Тому пам'ятки сакрального мистецтва з с. Баїв є важливим джерелом і з вивчення історії села, і з історії культури.

Джерела та література

1. Василевська С. Композиція «Христос – виноградна лоза» на волинських іконах XVIII століття // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині: матеріали VIII Міжнар. наук. конф. Луцьк, 2001. С. 38.
2. Василевська С., Вигоднік А., Єлисеєва Т., Низькохат О. Матеріали до каталогу волинської ікони XVI–XVIII століть з фондів Волинського краєзнавчого музею // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть: питання дослідження, збереження та реставрації: матеріали VI Міжнар. наук. конф. по волинському іконопису. Луцьк, 1999. С. 157.

3. Вигоднік А. Датовані і підписні ікони у збірці Волинського краєзнавчого музею // Волинська ікона. Питання історії виникнення, дослідження та реставрації: тези та матеріали II Міжнар. наук. конф. Луцьк, 1995. С. 48.
4. Волинська духовна консисторія. Клірові відомості церков Луцького повіту за 1868 рік.
5. Волинська духовна консисторія. Клірові відомості церков Луцького повіту за 1911 рік.
6. Волинська духовна консисторія. Луцьк. Клірові відомості церков за 1799 рік.
7. ДАВО. Ф. 35, оп. 5, спр. 252.
8. ДАВО. Ф. 35, оп. 5, спр. 344.
9. ДАВО. Ф. 35, оп. 5, спр. 388.

Іщук О. В. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. і. н., доцент кафедри документознавства і музейної справи СНУ імені Лесі Українки

Контроль та виконання документів в системі електронного документообігу: вимога сучасного діловодства

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства для більшості українських державних установ (організацій) і приватних підприємств характерна специфіка ведення документаційного забезпечення управління (далі – ДЗУ). Враховуючи, що система електронного документообігу введена в установах державного сектору як обов’язкова складова оперативного прийняття управлінських рішень, все-таки спостерігається, в окремих випадках, паралельне ведення журнальної реєстрації, фіксації документної інформації на паперових носіях тощо [3].

Мета дослідження. На основі оновленої нормативної та методичної бази з організації та функціонування документаційного процесу застосовуються заходи щодо оперативного створення і виконання документів, підвищення якості виконавської дисципліни, удосконалення управління в цілому [2].

Сьогодні увага до ринку програмного забезпечення для автоматизації роботи з документами неухильно зростає. Використання світової

мережі «Internet» дозволяє автоматизувати процес документообігу, скоротити час обробки інформації, поліпшити пошук даних, забезпечити контроль виконання тощо. Нові технології в сфері документального забезпечення управління надають можливість здійснювати процес аналізу і синтезу первинної інформації, знижують ймовірність допущення певних помилок [2].

Результати дослідження. Система контролю виконання документів дозволяє забезпечити своєчасне і якісне виконання доручень, що містяться в документах, отримати аналітичну інформацію, необхідну для оцінки діяльності підрозділів та окремих виконавців. На нашу думку, безперервне зростання обсягів документації в усьому світі, все більш широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій при обробці інформації, використання безпаперових носіїв та інші об'єктивні раціональні фактори наштовхують фахівців до висновку про необхідність динамічного пошуку нових можливостей оволодіння і управління вітчизняної сфери ДЗУ [4].

Контроль за виконанням документів і прийнятих рішень [?] одна з найважливіших функцій управління, метою якої є сприяння своєчасному і якісному виконанню, забезпечення оперативного отримання аналітичної інформації [1].

Як правило, основна проблема, яка стимулює підприємство (установу) до введення автоматизованої системи в діловодній сфері, зокрема, здійснення контролю виконання документів, прийняття управлінських рішень, пов'язана із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. На впровадження автоматизованої системи контролю виконання впливають постійні затримки у виконанні рішень керівника або несвоєчасне виконання партнерських зобов'язань, причому з'ясувати причину виникнення такої проблеми є непросто.

Сьогодні майже всі організації використовують електронний документообіг щодо контролю виконання документів, і це є найбільш раціональною альтернативою. Спеціальні програми автоматизованої системи контролю дають змогу виводити на екран списки документів з визначеним строком виконання. Завдяки такій системі контролю можливо переглянути всі вирішені завдання як за термінами їх виконання, так і за відповідальними посадовими особами, на яких покладено відповідно до резолюції керівника [3].

Висновки. На нашу думку, абсолютно очевидно, що в ХХІ столітті новітніх інформаційних технологій традиційна схема управління

документообігом вже не виправдовує себе, оскільки в пріоритеті сучасності є час, який вимагає оперативного реагування, прийняття рішень [4].

У будь-якій, навіть зразковій організації, при веденні класичного паперового діловодства, як правило, через деякий час виникає необхідність реалізації автоматизованої системи документообігу, серед яких можна назвати Company Media, як найоптимальнішу в організації обліку, контролю над виконанням документів [2].

Джерела та література

1. Асеев Г. Методология автоматизации деловодства: документы // Вісник Книжкової палати. 2004. № 11. С. 23–26.
2. Асеев Г. Методология подходов до автоматизации документооборота: системы // Вісник Книжкової палати. 2004. № 6. С. 17–19.
3. Кузнецов С. Автоматизация деловодства с помощью порталных WEB-технологий // Секретарська справа. 2005. № 9. С. 37–40.
4. Кузнецов С. Автоматизированные системы реестрации СМИ и контроля выполнения // Секретарское дело. 1996. № 4. С. 58–65.
5. Типова інструкція з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011, № 1242) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011-%D0%BF>
6. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>

Кашицький С. В. – студент III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СХУ імені Лесі Українки;
Ткачук А. П. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СХУ імені Лесі Українки

Селянська реформа 1861 р. та особливості її впровадження в Україні

Постановка проблеми. Різнобічний аналіз реформ другої половини XIX ст. в Російській імперії має важливе значення для вивчення

історії держави і права в Україні. Серед таких реформ важливою є селянська реформа, яка була проведена в Російській імперії (та в Наддніпрянській Україні) 1861 р. і мала свою специфіку впровадження в українських землях.

Мета дослідження. З'ясувати та проаналізувати сутність, особливості та наслідки селянської реформи в українських землях другої половини ХІХ ст.

Результати дослідження. Наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХІХ ст. в Наддніпрянщині розпочались серйозні трансформації в соціально-економічній сфері, оскільки очевидно стала неможливість подальшого збереження феодально-кріпосницьких відносин. 19 лютого 1861 р. Маніфестом Олександра ІІ було скасовано кріпосне право, що прискорило становлення нового буржуазного ладу. Процес утвердження капіталізму в Україні відбувався згідно з загальними для всієї Росії закономірностями і, разом з тим, в ньому виявлялися особливості, зумовлені як історичним минулим українських земель, так і колоніальною політикою царату щодо України.

Правову основу селянської реформи 1861 р. в Україні склали як спільні для всієї Російської імперії законодавчі акти, так і ряд спеціально призначених для українських губерній указів та постанов. Для більшості місцевостей України з родючою землею встановлювалися незначні за розміром селянські наділи. У трьох місцевих положеннях, дія яких поширювалася на українські губернії, відбилася специфіка відносин між поміщиками та селянами, що історично склалася в різних районах України. Так, Катеринославська, Херсонська і частково Таврійська губернії, а також ті повіти Харківської та Чернігівської губерній, де переважало общинне землекористування, підпадали під дію «Місцевого положення про поземельний устрій селян, поселених на поміщицьких землях в губерніях великоросійських, новоросійських і білоруських» [6]. Губернії, на які поширювалося це положення, поділялися на три основні смуги: нечорноземну, чорноземну і степову. Смуги, у свою чергу, поділялися на місцевості, для кожної з яких встановлювався розмір наділу на ревізку душу (до нього входили як присадибні ділянки, так і орні й сінокісні землі, а також пасовиська). Для губерній Південної України передбачався єдиний, так званий, указний наділ (в різних місцевостях його розмір коливався від 3 до 6,5 десятин на ревізку душу) [6].

Відмітною рисою поземельного упорядкування поміщицьких селян Правобережної України (воно визначалося спеціальним місцевим положенням для Київської, Подільської та Волинської губерній) було те, що в його основу було покладено інвентарні правила 1847–1848 рр. Селянам тут надавалося право на отримання повного інвентарного наділу. В тому випадку, якщо фактичний наділ був меншим за інвентарний, селяни могли подавати мировому посереднику клопотання про повернення в їх користування вилученої поміщиками мирської землі. Однак цю можливість селянам було реалізувати далеко не просто: по-перше, клопотання приймалися лише від імені всього сільського товариства, по-друге, була потрібна наявність певних доказів про зменшення поміщиками розміру інвентарного наділу. У 1863 р. з питань провадження селянської реформи в Правобережній Україні було видано додатково ще близько десятка законодавчих актів [2, 198]. Скасування кріпосного права внесло серйозні зміни у правове становище селян. Положення 19 лютого 1861 р. оголошувало селян, які вийшли з кріпосної залежності, «вільними сільськими обивателями» і в подальшому наділило їх особистими та майновими правами: вступати в шлюб «без дозволу поміщика» і самостійно вирішувати свої сімейні та господарські справи, набувати у власність нерухоме майно, здійснювати торгівлю і тримати «промислові та ремісничі заклади», укладати угоди, вступати в купецькі гільдії [3, 625]. За селянами закріплювалися також права у сфері судочинства – вони могли подавати позови і відповідати в суді, виступати як представники сторін. Селяни також отримали право створювати власні органи самоврядування – обирати волосні правління та волосні суди (на волосних сходах), а також сільських старост (на сільських сходах).

Висновки. Особливості характеру реформи 1861 р. В Наддніпрянщині визначали те, що селяни фактично були позбавлені економічної бази для реалізації своєї правоздатності. Лише після викупу своїх наділів вони ставали «селянами-власниками», а до того вважалися «тимчасовозобов'язаними». Їх власністю вважалося лише рухоме майно: свійська та робоча худоба, землеробське знаряддя та домашнє начиння. Помешкання селян, інше нерухоме майно і земельні присадибні та польові ділянки, якими вони користувалися, залишалися власністю поміщиків. Права відмовитися від них селяни не мали. Положення 1861 р. закріпили на весь період тимчасовозобов'язаного

стану (він продовжувався від 2 до 9 років, а в деяких місцевостях – до 1 січня 1883 р.) виконання селянами найбільш важких для них повинностей – оброку та панщини. За присадибну ділянку селянин повинен був, як правило, вносити оброк, а за користування польовим наділом – або сплачувати оброк, або відпрацьовувати панщину [2, 195–196].

Джерела та література

1. Георгиев В. А. История России XIX – начала XX века. М., 2004. 528 с.
2. Троицкий Н. А. Россия в XIX веке. М., 2003. 431 с.
3. Шмурло Е. Ф. История России. М., 1997. 431 с.
4. Крестьянская реформа в России 1861 года. Сборник законодательных актов. М., 1954. 498 с.
5. Селянська реформа 1861 р. та особливості її проведення в Україні. URL: <https://history.vn.ua/article/268.html>

Кожан Ю. О. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Трансформація системи судочинства в Російській імперії за реформами 60–90 років XIX ст.

Постановка проблеми. Судові постанови 20 листопада 1864 р. узаконили в Росії нові буржуазні принципи судового устрою та судочинства. Вони вводили формальну незалежність суддів і незалежність суду від адміністрації, гласність і публічність засідань суду, інституту адвокатури, присяжних, виборний мировий суд, нотаріат і т. д.

В постанові про «Нові судові установи» від 1864 р. йшла мова про те, що завданням судової реформи є «водворить в России суд скорый, правый, милостивый, равный для всех подданных, возвысит судебную власть, дать ей надлежащую самостоятельность и вообще утвердить в народе... уважение к закону» [3, 241]. Історія реформованого суду в Росії показує, що старий феодальний суд, основу якого складала станова нерівність, було замінено буржуазним судом. Однак губернська реформа 1785 р. Катерини II відзначила необхідність подальшого реформування судової системи.

Мета дослідження. Прослідкувати зміни, які відбулись в системі судочинства Російської імперії внаслідок реформ 60–90-х рр. XIX ст.

Результати дослідження. До реформи 1864 р. суд був становим, тобто кожний стан мав свій окремий суд: окремий суд для дворян, окремий – для міщан, окремий – для селян. Судові засідання відбувалися за зачиненими дверима (не допускалась звинувачена сторона, а також сторона, яка подала судовий позов); підсудні не мали оборонців. Суд цілком залежав від адміністрації. Існувала громіздка судова система з численними інстанціями. Все це створювало умови для корупції. Нерідко свавільні вирoki суддів виносилися з урахуванням станових відмінностей – нижчі верстви отримували суворіші покарання, а легші вирoki – дворяни. Права людини не мали жодного значення (більше дивилися на те, хто перед судом – дворянин чи селянин і т. п.). Державні чиновники мали змогу активно втручатися і впливати на судові рішення.

За судовою реформою в Росії вводились дві системи судових установ: суди з суддями, які обиралися – мирові судді та з'їзди мирових суддів і суди з суддями, які призначалися – окружні суди та судові палати. На кожній ділянці знаходився один дільничий мировий суддя і один почесний. Стаття 23 говорить: «мировые судьи, как почетные, так и участковые, избираются на три года» місцевими органами міського і земського «самоуправління» з осіб, які вже досягли певного віку, мали відповідний службовий і майновий ценз (не менше 15 тис. руб) [1].

Почесні мирові судді заміняли дільничих, коли ті були відсутні. Безплатність цієї посади призводила до того, що почесними мировими суддями були, як правило, повітові та губернські предводителі дворянства, великі землевласники, відставні військові та статські урядовці тощо. Збори почесних та дільничних суддів повіту або міста були вищою інстанцією – з'їздом мирових суддів, в якому головував один із суддів, обраний ними зі свого середовища.

Окружний суд створювався з кількох повітів. Він складався з голови, його помічника і членів суду. Окружний суд розглядав карні і цивільні справи, що не належали до компетенції мирових суддів, однак з їхнього ведення були вилучені справи про злочини, скоєні тими особами, які мали чин вище за титулярного радника. Справи про злочини або проступки, за які були встановлені покарання,

пов'язані з позбавленням усіх прав стану або всіх особистих прав і переваг, слухалися за участю присяжних засідателів [4, 255].

Апеляційною інстанцією для окружного суду була судова палата. Верховним і касаційним судом, а також вищим органом судового нагляду був Сенат, де існувало два касаційних департаменти – цивільний і карний. При окружних судах і судових палатах знаходилися судові слідчі, судові пристави, прокуратура; крім того, при судових палатах діяла рада присяжних повірених. Судові слідчі проводили попереднє слідство під наглядом прокуратури і підпорядковувалися окружному суду і судовій палаті [3, 243].

Впродовж 70–90-х років XIX ст. створена згідно з реформою 1864 р. система загальних судів зазнала змін. Зокрема дуже значною є відмова від такого найважливішого принципу судової реформи 1864 р., як незалежність суду. Земські начальники стали органом, що поєднував у одній особі судові й адміністративні функції щодо селян. Законодавство 1889 р. закріплювало посилений вплив адміністрації на результати розгляду судових справ повітовим з'їздом і губернським присутствієм. У 80-х роках зріс адміністративний вплив і на суд присяжних.

Висновки. Реформа суду була найбільш послідовною реформою. Вона проголошувала демократичні принципи: виборність мирових суддів і присяжних засідателів, незалежність і незмінність суддів, рівність усіх перед законом, гласність, відкритість. Засновувалася адвокатура, була проведена реорганізація прокуратури. Одночасно реформа зберегла залишки феодального судочинства (станові суди – церковні, військові, волосні, окремий порядок розгляду справ про службові злочини). Збереглися особливі волосні суди для селянства, суди для духівництва, військові суди; було збережено тілесні покарання для селян, каторжан, штрафних солдатів; гласність судочинства порушувалася.

Джерела та література

1. Гавриленко О. А., Логвиненко І. А. Історія держави і права України. Хрестоматія-практикум [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://karazinbook.univer.kharkov.ua/sites/default/files/book_texts/novikova_h.pdf
2. Геллер М. Я. История Российской империи. В 2-х т. М., 2001. Т. 2. 536 с.
3. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России. М., 1968. 368 с.
4. Орлов А. С., Георгиев В. А. История России. М., 2003. 514 с.

Колайчук М. В. – студентка II курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Клеопатра за античними джерелами

Постановка проблеми. Клеопатра вважається однією з найлегендарніших жінок стародавнього світу. Її особистість оповита великою кількістю таємниць, різноманітних легенд та домислів. Вона підкорила серця двох найвеличніших чоловіків свого часу: Юлія Цезаря та Марка Антонія. Чарівна й неповторна, Клеопатра володіла давніми секретами жіночої привабливості. Саме вона стала одним із найпопулярніших античних персонажів у кінофільмах та літературних творах.

Мета дослідження. Дослідити якою ж була ця жінка насправді? У чому секрет інтересу до неї? Завдяки чому Клеопатра змогла залишити глибокий слід у світовій історії?

Результати дослідження. Клеопатра VII (з грецької її ім'я перекладається як «Славна по батькові») народилася 69 року до н. е., в Александрії. Вона була однією з трьох (відомих) дочок царя Птолемея XII, можливо від наложниці, оскільки за зауваженням Страбона, у Птолемея XII була тільки одна законна дочка Береніка IV. Також у її сім'ї було два брата, зведені для Клеопатри Птолемеєм XIII і Птолемеєм XIV [3].

Заповіт Птолемея XII, який помер в 51 до н. е., передавав престол Клеопатрі і її молодшому братові Птолемеєм XIII, якому тоді було близько 9 років і з яким вона уклала формальний шлюб, оскільки жінка не могла царювати в Єгипті одноосібно. Але прихильники хлопчика підняли повстання проти Клеопатри. Знайомство її з Цезарем відбулося саме в цей момент, коли вона збирала в Сирії опозиційні війська, щоб повернути собі єгипетський трон.

За підтримкою Клеопатра вирішила звернутися до Цезаря. Вона зважилася на особисту зустріч з великим полководцем. Оскільки вхід в палац був закритий, вона відправила Цезарю подарунок – перський

килим, в якому була загорнута сама цариця. Кажуть, що вже ця її хитрість здалась Цезарю сміливою і полонила його [1]. Клеопатра була не тільки мужня і мудра, вона зуміла скористатися своїми жіночими принадами і стала дружиною Цезаря за єгипетським обрядом. Після закінчення всіх своїх справ Цезар відправився з Клеопатрою в подорож уверх Нілом. Пізніше у них народився син і Цезар визнав сина і дав йому своє ім'я Цезаріон [2]. Після вбивства Цезаря Клеопатра повернулася в Александрію.

У 41 р. до н. е., єгипетська цариця запросила Марка Антонія в столицю Єгипту для укладення з нею миру. Антоній закохався в неї з першого погляду. Він був приголомшений її красою. Плутарх в біографії Марка Антонія описує зовнішність Клеопатри так: «Краса цієї жінки була не тією, що зветься незрівнянною і вражає з першого погляду, її зовнішність, що поєднувалась з рідкісною переконливістю мови, з величезною чарівністю, привертала увагу словом, кожним рухом, дуже міцно врзалась в душу. Звуки її голосу пестили і радували слух, а мова була точно як багатострунний інструмент, що легко налаштовується на будь-який лад, на будь-яку мову, так що лише з дуже небагатьма варварами вона говорила через перекладача, а найчастіше сама розмовляла з чужинцями – ефіопами, троглодитами, євреями, арабами, сирійцями, індійцями, парфянами ... Кажуть, що вона вивчила і багато мов, тоді як царі, що правили до неї, не знали навіть єгипетського, а деякі забули і македонський» [1]. Неповторність Клеопатри, на думку Плутарха, була пов'язано не стільки з її красою, скільки з інтелектом, характером і, мабуть, мистецтвом вести розмови.

У 31 р. до н. е. Октавіан оголосив війну Клеопатрі. Він переміг війська, Антонія, а той наклав на себе руки і помер в 30 р. до н. е. 12 серпня 30 р. до н. е. вона загинула від укусу єгипетської змії у віці 39 років. Клеопатра і Антоній були поховані разом, як і висловили свою волю перед смертю.

Висновки. Отже, Клеопатра була останнім фараоном Стародавнього Єгипту. Після її смерті епоха єгипетського царювання змінилася часом правління римських імператорів. Александрія залишалася столицею Єгипту, але нею вже не управляла династія Птолемеїв. Клеопатра відрізнялася своїм розумом і ораторством. Вона зійшла на

престол, коли їй було всього 17 років, вільно говорила на дев'яти мовах, включаючи рідну єгипетську.

Вона стала одним з небагатьох прикладів участі жінки в державних справах в стародавню епоху. Всупереч традиції, Клеопатра продемонструвала інтелектуальні можливості жінки, змогу зрівнятися із чоловіком в суспільному житті.

Джерела та література

1. Плутарх. Сравнительные жизнеописания [Электронный ресурс] / Плутарх. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Plutar/
2. Светоний. Жизнь двенадцати цезарей [Электронный ресурс] / Светоний. Режим доступа: <http://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=1354635514>
3. Страбон. География [Электронный ресурс] / Страбон. Режим доступа: <http://ancientrome.ru/antlitr/strabo/index.htm>

Крижук В. В. – студент I курсу факультету історії, політології та національної безпеки
СНУ імені Лесі Українки

Рада національної безпеки і оборони України: функції та повноваження

Постановка проблеми. Система забезпечення національної безпеки передбачає наявність відповідних структур і регламентованого процесу прийняття і реалізації управлінських рішень у сфері управління національною безпекою. В Україні функції такої структури виконує Рада національної безпеки і оборони (далі – РНБО).

Мета дослідження – висвітлити функції та повноваження РНБО відповідно до нормативно-правових актів України.

Результати дослідження. РНБО було утворено указом Президента України від 30 серпня 1996 року відповідно до статті 107 Конституції України як постійно діючий конституційний орган з питань координації та контролю діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, який замінював Раду оборони України та Раду національної безпеки України, які працювали у період з 1991 до 1996 року [2].

РНБО розглядала питання забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері національної безпеки і оборони України; визначення стратегії та пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки і оборони; комплексної оцінки та прогнозування потенційних і реальних загроз державному, економічному, суспільному, оборонному, інформаційному, ядерному, екологічному та іншим видам і об'єктам безпеки України; фінансування витрат на національну безпеку і оборону; підготовки пропозицій щодо вдосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони України; підготовки пропозицій щодо оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях; координації наукових досліджень у галузі національної безпеки і оборони [5].

У 2014 році через анексію Криму та військову агресію з боку Російської Федерації щодо України, виникла необхідність розширення повноважень безпекових структур, в тому числі і РНБО.

Відповідно до змін, внесених до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» у грудні 2014 року функціями цього органу визначалося: внесення пропозицій Президенту України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [1].

Згідно з новими розширеними повноваженнями, РНБО отримала право виносити рекомендації, приймати рішення щодо проектів Держбюджету, реорганізації та ліквідації відомств, відповідальних за нацбезпеку й оборону, оголошення війни, мобілізації, введення надзвичайного стану. Крім розробки і розгляду питань, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Військової доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, РНБО також здійснює контроль за виконанням власних рішень центральними й місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами, а також військовими формуваннями у сферах державної безпеки, правоохоронної діяльності, боротьби з

корупцією, у сферах військово-технічного співробітництва, зовнішньополітичної, внутрішньополітичної, інформаційної, економічної, науково-технологічній, екологічній, соціальній і гуманітарній сферах. Поступово РНБО перетворюється на центр реального політичного впливу, а його секретар – у фігуру, яка за політичною вагою наближається до Президента, Прем'єр-міністра й спікера парламенту. Якщо раніше РНБО лише розглядала питання, що належать до сфери безпеки й оборони, і подавала Президенту відповідні пропозиції, то тепер він уповноважений ще й приймати рішення. Глава РНБО бере участь у розгляді пропозицій щодо кандидатур на посади в органах державної влади, діяльність яких пов'язана з питаннями національної безпеки та оборони, а також вносить на розгляд Президента пропозиції щодо призначення та звільнення керівництва військових формувань і правоохоронних органів [4].

Відмітимо, що за рішенням РНБО від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», яке введено в дію указом Президента України від 14 квітня 2014 року, було започатковано антитерористичну операцію на сході України [3].

Висновки. Таким чином, РНБО України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони та відіграє вагомую роль у забезпеченні стабільності суспільно-політичної ситуації в Україні та окремих її регіонів.

Джерела та література

1. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>
2. Історична довідка про діяльність РНБОУ. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/content/history.html>
3. Рішення РНБО від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-14>
4. Рудь І. Призначення секретарем РНБО України О. Турчинова і розширення повноважень Радбезу у відгуках експертів. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=681:onovlennya-rnbou&catid=8&Itemid=350
5. Указ Президента України від 30 серпня 1996 року «Про Раду національної безпеки і оборони України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/772/96>

Кучинська О. В. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Білик В. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Причини та особливості повстання Жакерії у Франції 1358 р.

Постановка проблеми. Одним з яскравих проявів соціальної активності населення в епоху Середньовіччя були антифеодальні рухи. Серед них, у першу чергу необхідно виділити повстання Жакерії у Франції (1358 р.) [1].

Виділена тема є важливою, оскільки вона дозволяє проаналізувати події, що передували моментів повстання; осмислити складні та неоднозначні процеси, які відбулися у французькому середньовічному суспільстві й були пов'язані зі змінами в соціально-економічному та політичному житті Франції. Саме ці зміни, як відомо, зумовили, зокрема у Франції, появу народно-релігійних рухів у XIII–XIV ст.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу джерел та літератури зробити спробу виявити особливості повстання та зрозуміти його найбільш вагомі причини, що призвели до народно-релігійних виступів.

Результати дослідження. Погіршення становища селян спостерігалось ще з XIII ст., з часу звільнення їх від особистої залежності (високі викупні платежі, збереження політично-судової влади тощо). У 1349 р. у Франції поширилася чума («чорна смерть»). Ситуацію погіршили війна, непомірні податки і насильства, які чинили свої і чужі рицарі, що стало безпосередньою причиною повстання. Особливих збитків завдавали селянам так звані бригади – мародерські військові загони, які були некеровані. Вони грабували, безпідставно відбирали продовольство і майно, розорювали господарства селян. Були навіть такі сеньйори, які самі вступали у зговір з «капітанами» бригад і брали участь у поділі награваного майна [2].

Згідно з джерелами, повстання жаків спалахнуло стихійно. Серед французьких дворян панували безтурботність і самовпевненість. Їм здавалося, що селяни звикли жити у покорі й нездатні до серйозного спротиву. Аристократи презирливо називали селян «жаками», «Жакбоном» («Jacques bonhomme») або «Жак-простак» [3, 21].

Жакерія розпочалася в окрузі Бовезі (з центром у м. Бове) і охопила великий район у басейні рік Сени, Марни, Уази і Парижа. Повстали селяни Іль-де Франс, Пікардії і Шампані. Найбільшого розмаху воно досягло в перші 10 днів червня 1358 р., коли селяни діяли під гаслом: «Знищити усіх знатних людей до останнього». Вони наївно думали, що король захищає їхні інтереси і на своїх прапорах зображували лілгі – емблему королівського герба. На чолі повсталих був Гільом Каль, який походив із села в окрузі Бовез і добре знав військову справу. На бік повсталих перейшли деякі міста Північно-Східної Франції. Крім Бове, жаків підтримали міста Санліс, Мо і Руан. Із Парижа на допомогу відправили загін у 300 чоловік під командуванням Жана Вайана, старшини цеху монетників, друга і помічника Етьєна Марселя. Але з інших міст підтримки не було.

Повстання переросло у справжню селянську війну, в якій до селян примкнули сільські ремісники, дрібні купці і сільські священики. Загальна кількість повсталих, за свідченням хронік, досягла 100 тис. чол. Вони ставили собі за мету «викорінити дворян усього світу і самим стати панами». Жаки руйнували феодальні замки, вбивали сеньйорів, спалювали списки феодальних повинностей і податкові документи. Проте цілісної письмової програми вони не виробили і вже через деякий час селяни потерпіли поразку [2].

Жакерія зазнала поразки в силу низки об'єктивних (зовнішніх) і суб'єктивних (внутрішніх) обставин: вона була стихійним, непідготовленим повстанням; у селян не було єдиного координаційного керівного органу і заздалегідь розробленої конкретної програми; роз'єднаність сил, відсутність дисципліни і зв'язку між окремими вогнищами повстання; погане озброєння й природна дезорганізація селян. Усе це значно полегшило перемогу феодалів. Крім того, необхідно враховувати й те, що Жакерія, хоч і охоплювала ряд великих областей Франції, все ж не зачепила всю країну.

Висновки. Отже, повстання Жакерія було одним з найбільших бунтів епохи Середньовіччя. Воно виникло як стихійний протест селян Франції проти феодальної експлуатації. Загибель селянського вождя Гільома Каля і тисячі французьких селян не була марною. Значний внесок рух жаків зробив у хід Столітньої війни та захист Франції, поклавши початок зміні її характеру, перетворенню рицарсько-династичної війни у народно-визвольну. Повстання також прискорило звільнення селян від особистої залежності. У середині XIV ст.

вони могли впевнено боротись за визнання людських прав селянина. Таким чином, Жакерія залишила помітний слід у суспільно-політичній історії Франції доби Середньовіччя і значною мірою заклала передумови для об'єднання французів у майбутню французьку націю.

Джерела та література

1. Погребенник А. Народно-релігійні виступи у Франції в XIV ст.: Жакерія і Паризьке повстання 1358 року. Сторінка молодого дослідника. 2012. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pssiae_2012_1_24.pdf
2. Балух В. О., Коцун В. П. Історія середніх віків. Чернівці: Наші книги, 2011. 611 с. (Високе і пізнє середньовіччя).
3. Семенов В. Ф. Жакерия. Ленинград: УЧПЕДГИЗ, 1958. 36 с.

Ланевич І. А. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Карліна О. М. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Перший хрестовий похід: хід та наслідки

Постановка проблеми. Хрестові походи на Близький Схід стали певним символом середньовічної епохи, втіленням релігійно-політичної трансформації західноєвропейської цивілізації XI–XIII століть. Це був час масштабних військових експедицій західних держав і католицької церкви на Близький Схід, що ставили своєю офіційною метою звільнення Святої Землі від «невірних» і заволодіння християнськими святинами, як символами християнської державності [1, с. 150].

Зацікавленість тематикою хрестоносного руху знайшла свій вияв у роботах М. Заборова, М. Левченка. Окремими питаннями, пов'язаними з вивченням основних ідей хрестових походів та їх відображенням у свідомості західноєвропейського соціуму, займалися такі відомі науковці як Т. Медден, Дж. Ріллей-Сміт, Ж. Рішар, Д. Келлер, Х. Даміко та ін. Разом із тим залишається актуальною потреба цілісного аналізу феномену «Першого хрестового походу».

Метою дослідження є розкрити особливості першого хрестового походу.

Результати дослідження. Перший хрестовий похід був організований в 1095 р. з ініціативи римського папи Урбана II на прохання візантійського імператора Олексія I з метою допомоги східним християнам у захисті Анатолії від нападів сельджуків. Під час походу також додатковою метою стало звільнення священного міста Єрусалиму і Святої Землі від мусульман. Спочатку звернення римського папи було адресовано тільки французькому лицарству, але згодом похід перетворився на повномасштабну військову кампанію, а його ідея охопила всі християнські держави Західної Європи [4, с. 200].

Не дочекавшись рицарів, першими навесні 1096 р. до Палестини вирушили французькі й німецькі селяни на чолі з монахом Петром Пустельником. Продавши майно, тисячі бідняків разом із сім'ями подалися до Святої землі. Вони, не знали, де саме вона є, і тому біля кожного міста питали: «Це не Єрусалим?» Вічно голодні, грабуючи по дорозі міста і села бідняки дісталися Константинополя. Озброєні сокирами, вилами й палицями, у першому ж бою з турками-сельджуками вони майже всі загинули.

Влітку й восени того самого 1096 р. до Святої землі вирушило рицарство Франції, Німеччини, Італії та інших країн разом із посланцями папи римського і купцями. Так почався Перший хрестовий похід. Попри те, що у хрестоносців не було єдиного командування, вони мали добре підготовлене військо, оснащене спеціальними облоговими машинами для здобуття міст. Багатьом рицарям довелося продати свої маєтності, аби озброїтися й вирушити в похід.

Лише через три роки рицарі підійшли до Єрусалима. Мету Першого хрестового походу було досягнуто: у звільненому від турків Єрусалимі хрестоносці прихилили коліна біля храму Гробу Господнього.

Радісна звістка про взяття Єрусалима облетіла всю Європу. Рицарів прославляли як мужніх і безстрашних героїв, а їхній приклад надихав нових учасників до походів [3, с. 38].

На захоплених територіях хрестоносці утворили чотири держави: Єрусалимське королівство (роки існування 1099–1291), графство Едесске (1098–1144), князівство Антіохійське (1098–1268) і графство Тріполі (1109–1289). Найвпливовішим серед них було королівство Єрусалимське, у якому запанували феодальні порядки. Населення не бажало підкорятися рицарям, тому їхня влада не була міцною [2, с. 177].

Висновки. Отже, перший хрестовий похід – це збройне паломництво, метою якого було не лише визволення Гробу Господнього від «невірних», але й поклоніння християнським святиням. Духовна потреба середньовічного християнина підштовхнула знайти точку відліку, священний центр, у якому проявляється істинна реальність, як шанс розбудувати «Християнську республіку». На її реалізацію і був покладений Перший хрестовий похід.

Джерела та література

1. Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. У 2 т. Т. 1. Раннє Середньовіччя. Чернівці: Наші кн., 2009. 496 с.
2. Історія середніх віків [Текст] / [за ред. Є. О. Космінського, С. Д. Сказкіна]. Київ: Рад. шк., 1954. Т. 1. 671 с.
3. Заборов М. А. История крестовых походов в документах и материалах. М.: Высш. шк., 1977. 272 с.
4. Рудь М. О. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія. Київ: Либідь, 2005. 654 с.
5. Крижановська О. Хрестові походи: причини, перебіг, результати // Історія в школах України. 2005. № 7. С. 38–43.

Лехкобит М. А. – студент III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Карліна О. М. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Іконоборський рух у Візантії

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу у Візантії проходили релігійні сутички, пов'язані із шануванням ікон. Усі події увійшли в історію імперії під назвою «іконоборський рух». Цей період є також періодом реформ, глибоких змін у всіх проявах життя ромейв: релігійному, громадському і політичному.

Мета дослідження – показати іконоборство, як особливий суспільно-політичний рух у Візантії VIII – першої половини XIX ст.

Результати дослідження. З початком VIII ст. Візантійська імперія поринула у кризу і міжусобні війни, які тривали протягом двадця-

ти років , але у 717 році зміг закріпитися монарх у особі Лева III. Йому вдалося не лише повернути владі авторитет, а й заснувати нову Ісаврську династію. З приходом до влади він взявся реформувати країну, і одна з реформ була релігійною [2, 147].

Релігійний конфлікт, відомий як іконоборство, становить окремий і дуже своєрідний період в історії Візантії. Виступ Лева III проти іконовшанування збурих внутрішню боротьбу, яка велася в імперії понад сторіччя. Іконоборство було виявом кризи, яка назрівала уже віддавна, а форма, у яку вона вилилась, наклала на увесь цей період своєрідний відбиток. В ідеології візантійської церкви святі образи мали символічне значення [2, 151].

Історія іконоборського руху ділиться на два періоди: перший період тривав з 726 до 780 року і офіційно закінчився сьомим Вселенським собором 787 року; другий період тривав з 813 до 843 року і закінчився «Відновленням Православ'я» [1, 419].

Формальним початком іконоборства вважають 17 січня 730 р., коли на вимогу Лева III в імператорському палаці було зібрану раду, що складалася з числа вищих чиновників та духовенства. Ця рада видала едикт, за яким забороняла шанування ікон та винесла рішення про їх усунення з монастирів і храмів. Проте перший крок в цьому напрямку був не вдалий і навіть призвів до кривавих подій. Так розпочалися перші сутички на ґрунті іконоборства [3, 238].

Непокору проявляло не тільки просте населення, а й у вище духовенство. Не погодився підписати едикт патріарх Герман, тому був позбавлений сану. Замість нього патріархом став Анастасій, який дав згоду на підписання відповідного документу. Це був перший едикт проти ікон, виданий не тільки від імені імператора, але і скріплений підписом патріарха, тобто виданий також від імені церкви, що було дуже важливо для Лева III, адже таким чином він брав під свій контроль духовну владу [1, 427].

Після смерті Лева III на престол зійшов його син Костянтин V. Він також підтримав політику батька і навіть був радикальнішим у цьому плані.

У 754 році василевс скликав собор, який мав вирішити питання щодо іконоборства. Він увійшов в історію під назвою «безголовий», адже на нього не прибув жоден глава церкв. 388 єпископів , що були присутні на соборі, під очевидним тиском імператора змушені були заборонити іконошанування. Хто був не згідним з рішенням собору, той піддавався репресіям [3, 241].

Після смерті Костянтина V, до влади прийшов його син Лев IV. Його коротке правління (775–780 рр.) стало перехідним етапом між найбільшим насадженням іконоборства за Костянтина V та відновленням іконовшанування за правління Ірини. Лев IV припинив переслідування іконовшанування. Значну роль відіграла енергійна дружина Лева IV Ірина, за походженням атенянка, яка, як і майже усі мешканці цього міста, ставилася до ікон з великою шанобливістю.

Після завчасної смерті імператора престол посіла вдова – імператриця Ірина, яка була матір'ю майбутнього імператора. З переходом влади до її рук справа щодо відновлення іконовшанування була вирішена заздалегідь. У 786 році під її керівництво було скликано Вселенський собор, який скасував рішення Вселенського собору 754 р. [2, 163–164].

Протягом наступних двадцяти років, відбуваються міжусобні війни за владу у Візантійській імперії і таким чином питання про іконовшанування відійшло на другий план. У 813 році до влади прийшов Лев V Вірменин. Поразки на зовнішньому фронті сильно послабили авторитет Візантії, тому новий імператор вирішує, що причина цих поразок полягає у відновленні іконовшанування. Не зважаючи на супротив патріарха, він розпочав реставрацію іконоборства. Боровся він з цим до самої смерті, але був підступно вбитий своїм другом, який захопив трон і ввійшов в історію під ім'ям Михаїл II. Він лояльніше ставився до теологічних проблем, але його наступник Феофіл продовжував активно боротися з іконовшанувальниками. На тлі цього, виникла навіть громадянська війна (820–823 рр. на чолі іконоборців став Фома Слов'янин, але повстання було досить скоро придушене [3, 243–245].

Іконоборський період тривав, до 843 р. Коли на престол зійшла жінка Феодора, то вона повністю викорінила іконоборський рух, адже сама була прихильницею іконовшанування [1, 473].

Висновки. Отже, оглядаючи хід подій іконовборського руху у Візантійській імперії, можемо виділяти його безпосередній вплив на суспільно-політичний лад держави і розвиток Православ'я. Саме цей рух став своєрідним поштовхом до остаточного розколу церкви 1054 року і вплинув на виокремлення Православ'я в окрему гілку християнства.

Джерела та література

1. Васильев А. А. История византийской империи. СПб.: Алетейя, 2000. 608 с.

2. Острогорський Г. Історія Візантії. Львів: Літопис, 2002. 608 с.
3. Войтович Л., Доманський А., Козак Н., Лильо І., Мельник М., Сорочан С., Файда О. Історія Візантії. Вступ до Візантиністики. Львів: Апріорі, 2010. 880 с.

Литвин Ю. В. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

«Катапульти» Риму: баліста, онагр і скорпіон

Постановка проблеми. Метальні машини в історії війська з'явилися досить давно. Саме грекам належать проекти створення перших механічних металевих машин під загальним терміном – «катапульта». Римляни не винайшли будь-яких принципово нових машин, а запозичили їх у греків, змінивши та вдосконаливши технології, які відповідали вимогам тактиці їх легіонів.

Мета дослідження – сформулювати уявлення про артилерію римської армії: баліста, онагр і скорпіон.

Результат дослідження. З назвами металевих машин в науковій літературі панує плутанина. Це пов'язано з тим, що різні автори у своїх працях описуючи ту чи іншу машину вживають різні назви металевих машин з назвами окремих видів [2].

За конструкцією всі машини були торсіонними, тобто замість дуги, як в лука, мали два вертикально встановлених і вставлених в дерев'яні рами мотки скручених волокон сухожил'я, мотузок, волосся тварин і людини з встановленими в них дерев'яними «плечима». Пізніше на торсіонні рами почали встановлювати латунні ковпаки для захисту від дощу (намоклі жили або волосся втрачали свою пружність). «Плечі» з'єднувала тятиву, яка натягувалася за допомогою коловороту і утримувалася клешнеподібним спусковим пристроєм. Всі знаряддя в зібраному вигляді встановлювалися на дерев'яний верстак, обладнаний вертикально – направляючим жолобом для руху снаряду/стріли (окрім онагра) [2].

Баліста в римській армії іменувалася двоплечовою машиною, яка метала камені заглажені під ядра так і стріли. Калібр балісти і

розмір залежав від ваги каменю. В середньому вага каменю сягала півталанта (=13 кг.) – талант (=26 кг.) – до трьох талантів (79 кг.).

Балісту можна вважати основним артилерійським знаряддям римського легіону. Вона призначалася здебільшого для знищення облогових або оборонних споруд, але й також часто використовувалася на полі бою проти численної кількості ворогів [1].

Вінцем розвитку римської артилерії є онагр. Він з'явився в римській армії приблизно в III ст. до н. е. і знаходився на військовому озброєнні аж до падіння Римської імперії. Онагр – це одно плечова машина для навісної стрільби. Пружний елемент в ньому один і на відміну від двохплечової машини він розташовувався горизонтально. Онагр складався з великої рами, яку розміщували на землі та вертикальної рами з твердого дерева, що жорстко фіксувалася [2].

Снаряд онагра розміщувався в праці, підвішеної до верхнього кінця метального плеча на довгих мотузках. Коли металне плече вдарялося об стопорну балку, то за інерцією праща виводила снаряд у верхню точку дуги, що надавало йому додаткову кінетичну енергію [3]. Онагр не оснащувався спеціальними засобами горизонтального наведення і це робило його практично незручним для польових боїв, однак не заважало використовувати його для стрільби по великих нерухомих цілях. Завдяки спрощеній конструкції і відсутності складного заряджаючо – спускового механізму з жолобом, як у баліст, а також через використання принципу пращі онагром можна було збільшити калібр до чотирьох талантів (=100 кг.) при збереженні тієї ж дальності, що і у балісти. Онагри дуже широко використовувалися римлянами протягом усіх воєн починаючи від Пунічних. У кожному легіоні було по 10 онагрів, які перевозилися разом з іншим спорядженням в розібраному вигляді [1].

Скорпіон – це невеликий двохплечовий торсіонний стріломет, призначений для стрільби настільною траєкторією. Спочатку конструкція виготовлялася з дерева, а пізніше з металу (бронза і сталь). У скорпіона не прямі, а вигнуті металні важелі, що дозволяло збільшити кут натягування пружних блоків при заряджанні, тим самим збільшити силу пострілу[1].

Калібр скорпіона визначався довжиною стріли, зазвичай розмір стріли – 35–70 см. У кожному легіоні було по 55 скорпіонів. Його могла обслуговувати як одна людина, так і до одинадцяти чоловік, що залежало від розміру метальної машини [4, 2].

Висновки. Історія римської артилерії досить неоднозначна: військова техніка не удосконалювалася послідовно і неухильно, а змінювалася відповідно до історичних подій. Метальні машини відігравали важливу роль в римській армії. За їх допомогою римляни могли штурмувати добре укріплені фортеці та міста, також їх використовували на полі бою проти великої кількості ворогів. На противагу стрілометна техніка безперервно розвивалася і досягла найвищої досконалості наприкінці IV ст., поєднання потужності і портативності дозволяло використовувати її в швидкому темпі бою.

Як би там не було, саме Давній Рим дав перший в історії людства приклад тривалого і систематичного технологічного та організаційного розвитку військової техніки і, зокрема, артилерії.

Джерела та література

1. Зорич А. Артиллерия римской сухопутной армии. URL: <http://www.xlegio.ru/throwing-machines/antiquity/roman-artillery/>
2. Зорич А. Устройство и классификация метательных машин. URL: <http://xlegio.ru/throwing-machines/antiquity/engines-design-and-classification/#onager>
3. Имперская артиллерия: Классический стиль. Журн. «Популярная механика» № 6. Июнь. 2007. URL: <https://www.popmech.ru/weapon/6421-imperskaya-artilleriya-klassicheskiy-stil/>
4. Публий Флавий Вегетий Ренат. Краткое изложение военного дела. Пер. Кондратьев С. П. URL: <http://simposium.ru/ru/node/10267>

Литвішко А. В. – студент III курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Крамар Ю. В. – д. і. н., доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Бенуа Мандельброт – винахідник фрактальної геометрії

Постановка проблеми. XX століття – це епоха видатних науково-технічних досягнень. Теорія відносності Ейнштейна призвела до радикального перегляду поглядів на властивості простору і часу. Фрактальна теорія Мандельброта продовжила ці традиції. Виявилось, що безлад теж підпорядковується законам. Ім'я Бенуа Мандельброта –

творця фрактальної геометрії, навіки увійшло у «золоту сотню» найвидатніших вчених ХХ століття.

Мета дослідження. Проаналізувати основні віхи наукової діяльності творця нового напрямку в геометрії – фрактальної геометрії – професора Мандельброта Бенуа (20.11.1924 Варшава – 14.10.2010 Кембридж).

Бенуа Мендельброт народився у Варшаві в 1924 році. В 1936 році він поступив до Політехнічної школи у Франції, де зацікавився теорією ймовірностей та теорією інформації. В 1958 приступив до роботи в науково-дослідному центрі ІВМ в Йорктауні, США, де пропрацював 35 років. Спочатку Мандельброт займався питаннями «чистої» математики. Потім досліджував помилки, що виникають при передачі комп'ютерної інформації телефонними проводами. Мандельброт знаходить періоди появи помилки і визначає самоподібну структуру цих періодів: помилки не з'являються хаотично, а «збираються» в серії-кластери; кожен кластер складається зі своїх кластерів. Це відкриття стало першим поштовхом до геометричного осмислення світу [1].

Згодом Мандельброт відходить в сторону від прикладних проблем компанії. Він працює в області лінгвістики, теорії ігор, економіки, аеронавтики, географії, фізіології, астрономії, фізики. Йому подобається переключатися з однієї теми на іншу. Коли Мандельброта зацікавила закономірність, що описує частотність вживання слів у мові – закон Ціпфа, то в якості побічного ефекту народилася нова дисципліна - математична лінгвістика.

Мандельброт зізнавався, що ідея фрактала виросла з питання: як визначити довжину берегової лінії Британії? Можна взяти карту і виміряти кордон лекалом. Але на супутниковому знімку видно злами і дрібні бухти, якщо їх врахувати, цифра виросте на сотні кілометрів. Поняття «довжини» зазвичай безглузде для географічних кривих [2]. Згодом Мандельброт пошкодував, що образ узбережжя звівся до голих чисел і вимірів. В 1973 році Мандельброт повернувся до цієї теми і побудував модель, що генерувала острови та штучні гори. Очі переконали всіх: нова математика займається реальними речами.

Якщо раніше люди трималися подалі від дивних статей Мандельброта, то сховатися від його картин вони вже не могли. Рівняння, що стоять за образами були абстрактними, але самі образи виглядали живими.

Б. Мандельброт виділяв три періоди в історії створення фрактальної геометрії. Перший – період пошуку навампакки і виношування ідеї, тривав з 1952 до 1964 р. Другий тривав до 1975 року – період найбільших розчарувань. Це були спроби нівелювати відмінності між соціальними і природними науками. Третій період Мандельброт характеризував як час консолідації ідей, їх бурхливого розвитку, успішного об'єднання технічних і філософських аспектів.

У 1975 р. Мандельброт вперше використовує поняття «фрактал», утворене від латинського *fractus*. Відповідне дієслово *frangere* перекладається як ламати, створювати фрагменти неправильної форми. Мандельброт не став давати остаточне визначення фракталу. Він пояснив: «Всі фігури, які я досліджував і називав фракталами, в моєму уявленні мали властивість бути «нерегулярними, але самоподібними» [4]. Широке тлумачення дозволило включити в число фракталів множини Кантора, Коха, Жюліа. Ці конструкції суперечили інтуїції, їх вважали монстрами – дивними, але прикрими винятками. Якщо Ейнштейн спростував Ньютона, то Мандельброт замахнувся на древніх греків: в світі Мандельброта Земля більше не кругла. Його програмна праця відкривається маніфестом: «Хмари – це не сфери, гори – не конуси, лінії берега – це не кола, і кора не є гладкою, і блискавка не поширюється по прямій. Природа демонструє нам не просто вищий ступінь, а зовсім інший рівень складності». Нерівності, пробки на дорогах, обвали фондового ринку завдяки Мандельброту перестали вважатися дефектом, що псує струнку картину світу.

Висновки. В 1982 році, після виходу в світ наукового есе «Фрактальна геометрія природи», прийшло розуміння того, що народилася нова наука. Нова математика не була відразу прийнята. Але фрактали і нелінійність струснули всі природні науки разом. Фрактали виявили практично у всіх природних явищах і процесах. Фрактальні моделі застосовують у медицині, геології, астрономії, хімії, комп'ютерній графіці – перелік нескінченний. Фрактали – є найрезультативнішим (якщо не єдиним) шляхом до проникнення в «закони хаосу». Фрактали повернули математиці зрозумілість.

Всім цим людство зобов'язане Бенуа Мандельброту.

Джерела та література

1. «У геометрії природи фрактальне обличчя» (пам'яті Бенуа Мендельброта)» Г. С. Розенберг, Є. В. Чупрунов, Д. Б. Гелащвілі, Д. І. Іудін [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/u-geometrii-prirody-fraktalnoe-litso1-pamyati-benua-mandelbrota>

2. Mandelbrot B. B. How long is the coast of Britain? Statistical self-similarity and fractional dimension // Science. 1967. Vol. 155. P. 636–638.
3. «Він залишив подряпину на поверхні всього: до 80-річчя Бенуа Мандельброта» В. О. Шлик [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.elibrary.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/Celiabinsk/2005_3/special.pdf
4. Бенуа Мандельброт, Ричард Л. Хадсон. (Не)послушные рынки: фрактальная революция в финансах = The Misbehavior of Markets. М.: Вильямс, 2005. С. 400.

Матюшок В. В. – студентка II курсу
факультету міжнародних відносин СНУ
імені Лесі Українки;

Копачинська Г. В. – к. г. н., старший
викладач кафедри міжнародних відносин і
регіональних студій СНУ імені Лесі Українки

Характерні риси міжнародних відносин СРСР у міжвоєнний період

Вивчення зовнішньої політики всіх країн в умовах посткризового розвитку світової економіки після Першої Світової Війни відіграє важливу роль. Зокрема, особливого значення набуває дослідження СРСР, який тільки з'явився на міжнародній арені у міжвоєнний період та його зовнішньої політики, яка була спрямована на те, щоб забезпечити найбільш сприятливі умови для вирішення важливих економічних і соціальних проблем. Шляхи досягнення цього були різні – від курсу на всеосяжне роззброєння – до двосторонніх угод, окремі з яких не завжди позитивно сприймалися світовою громадськістю.

Мета статті – дослідити особливості зовнішньополітичної діяльності СРСР у міжвоєнний період.

Основними **завданнями**, котрі вирішувалися в процесі дослідження, були: вивчити особливості системи міжнародних відносин у міжвоєнний час; проаналізувати передумови та чинники, а також характерні риси реалізації зовнішньої політики СРСР в міжвоєнний період.

Результати дослідження. Перша світова війна призвела до значних геополітичних змін у світі. Так, значних територіальних і політичних втрат зазнали країни Четверного союзу – Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина. Були піддані краху й розпались Німецька, Російська, Австро-Угорська, Османська імперії. У ряді

країн – Росії, Німеччині, Угорщині, Австрії, Фінляндії, Словаччині – відбулись революції. В Росії революційні зміни привели до встановлення нового суспільно-політичного ладу, що поклало початок формуванню біполярності світу та політичному, соціально-економічному протистоянню двох систем.

Після того, як новий актор міжнародних відносин, Радянський Союз, з'явився на міжнародній арені на початку 1920-х рр. – постало питання його міжнародного визнання. У 1920–1921 рр. СРСР встановив дипломатичні відносини з Естонією, Латвією, Литвою, Фінляндією та Польщею [4, с. 63]. 1921 р. були укладені угоди про співпрацю з Іраном, Афганістаном, Туреччиною та Монголією. У березні 1921 р. були укладено торгівельні угоди з Англією, а в 1921–1922 роках подібні угоди були підписані з Німеччиною, Норвегією, Австрією, Італією та Чехословаччиною. Однак визнавати СРСР на міжнародній арені поки ще більшість великих держав утримувалися та не встановлювали дипломатичних відносин з ним.

Основні завдання, які ставила перед собою СРСР у зовнішній політиці це відбудова та розвиток її народного господарства. СРСР проголосила політику невтручання у внутрішні справи інших країн, мирного врегулювання усіх проблем, які виникли шляхом проведення переговорів та недопущення війни. Результатом такої політики стало підписання з 10 державами Конвенції про визначення агресора.

Дипломатія СРСР, прагнучи у повному обсязі забезпечити безпеку своєї держави, проводила динамічну зовнішню політику, яка знайшла своє відображення у підписанні мирних договорів з різними країнами про ненапад [1, с. 128].

Також зовнішня політика досліджуваної держави характеризувалася надзвичайно місіанською доктринальністю та агресивністю, фактично СРСР розділив геополітичний контроль над планетою, діючи в політичній, військовій (в тому числі військово-морській), економічній, науковій, спортивній сферах. СРСР мав найбільші військово-промисловий комплекс і Збройні сили, які опосередковано брали участь в тому числі і в конфліктах з США в локальних війнах [3, с. 86].

У зовнішній політиці СРСР існував такий феномен, як дуалізм. Радянський Союз вважав пріоритетом не лише державні інтереси, але і світовий революційний рух. Радянські політики деякою мірою жертвували державними інтересами задля поставлених цілей.

Ще одною віхою зовнішньої політики СРСР була боротьба із соціалізмом, шляхом припинення співпраці з соціал-демократами, які

підносилися «як головні вороги робітничого класу». Дана політика закінчилася «остаточною стабілізацією капіталізму» в країні та розширенням ідеології далеко за її межі.

Радянський Союз розгалужуючи свою зовнішню діяльність, підписував двосторонні договори з країнами третього світу (з перехідною економікою) «про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу», тим самим розповсюджуючи комуністичну ідеологію з комуністичним шляхом національного розвитку.

Висновки. В міжвоєнний період дипломатичні відносини СРСР з іншими країнами дали змогу державі залишити позаду міжнародну політичну ізоляцію, проводячи активну зовнішню політику, СРСР намагалася убезпечити власні кордони, шляхом підписання двосторонніх переговорів про нейтралітет і ненапад з різними країнами. Таким чином зовнішня політика СРСР у міжвоєнний період була багатогранна та направлена на забезпечення провідного положення країни на міжнародній арені.

Джерела та література

1. Брандт В. Воспоминания / В. Брандт. М., 1981. 521 с.
2. Желев Ж. Фашизм. Тоталитарное государство: пер. с болгар. / Ж. Желев. М., 1991. 391 с.
3. История внешней политики СССР 1917–1980 / А. А. Громыко, Б. Н. Пономарева. М., 1980. Т. 2. 496 с.
4. Майский И. М. Воспоминания советского дипломата 1925–1945 / И. М. Майский. М., 1987. 711 с.
5. Soviet foreign relations [Electronic resource]. Mode of access: <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/cccpr-forrel.htm>

Мекіса Д. Ю. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Кінд-Войтюк Н. В. – к. і. н., доцент кафедри нової і новітньої історії України СНУ імені Лесі Українки

Жінки в медицині (на прикладі УПА)

Постановка проблеми. Місце та роль жінки у суспільстві – одне з одвічних питань. Сьогодні ми спостерігаємо активну присутність

жінок в усіх сферах життя – політичній, економічній, культурній. Однак, жіноцтво пройшло довгий шлях, перш ніж досягти таких результатів. Важким для жіноцтва був міжвоєнний період та час Другої світової війни. Особливо важким він був для жінок СРСР, тому, велика частина жінок, щоб проявити себе йшла до УПА, де могла реалізувати себе як особистість. В діяльності УПА було чимало занять, які могли б виконувати жінки, до прикладу, жінки могли б стати зв'язковими, друкарками, медичками.

Мета дослідження розкрити роль жінки-лікаря в УПА.

Результати дослідження. Жінки в УПА виконували як традиційно жіночі мирні функції: лікарі, медсестри, санітарки, напівмирні: друкарки, пропагандистки, зв'язкові, так і суто воєнні: розвідниці, учасниці відділів Української повстанської армії, інколи й командири роїв, чот чи навіть сотень. Та найбільша кількість представниць прекрасної статі була задіяна саме в медичній службі УПА, яка максимально відповідала жіночій ролі на війні.

В реаліях «радянського життя», члени УПА і наближені до них особи, не могли розраховувати на офіційні лікарні і операційні, так як ті співпрацювали з офіційною владою і зрозуміло були закриті для підпільників. Як згадують сучасники тих подій: «Піти туди означало добровільно піти в в'язницю, пройти приниження, допити, катування, знущання...» [1, 234]. Отож, повстанцям довелося вирішувати проблему медицини. Тому, потрібна була велика кількість медпрацівників, для догляду за пораненими у підпільних умовах. Лікарська і сестринська справа стала однією з основних занять жінок у національно-визвольному русі.

Невелика кількість жінок були добре обізнаними в медицині. Часто лікування хворих проводили молодосвідчені медики і санітари, яких поспіхом вишколили. Лікарі, звичайно, були головними очільниками в органах медичного обслуговування УПА. Посада лікаря, зазвичай, була закріплена за чоловіками, які мали за собою медичну освіту. Але траплялись поодинокі випадки, коли жінка була на посаді лікаря. В більшості випадків чоловіки брали на себе цю відповідальність. Лікар відігравав найважливішу роль серед медперсоналу УПА [7, 45].

Жіноцтво допомагало лікарям виконуючи обов'язки медсестер. Окремо виділялись обов'язки гігієністки. До яких входило: слідку-

вати за гігієною та чистотою та за тим, щоб не було паразитів, не заразився хтось інфекційною або венеричною хворобою, а також за гігієною харчування [3].

Важливу роль в медичному обслуговуванні воїнів УПА зіграла організація Українського Червоного Хреста. Створення якого, на західноукраїнських землях розпочалась у 1943 році. До цього року, по селах вже існували окремі санітарні пункти. Керівником УЧХ призначили Катерину Зарицьку – жінку, яка займає важливе місце у історії визвольної боротьби. Однолітки і однодумці Зарицької давали їй таку характеристику:» високоідейного, незвичайно енергійного, із визначним глибоким розумом, широкими знаннями та практичними здібностями керівного члена» [5].

Цінними джерелами, які свідчать про діяльність жінок в УПА є спогади самих повстанців. Лариса Медвидчук – колишня медсестра підпсевдо «Тополя», у своїх споминах ділилась: «По закінченню вишколу кожний з нас пішов за призначенням. Хто на Полісся, хто в сотню, а хто по сільських шпиталях. Мене залишили в штабному шпиталі. Майже всі, хто тут лежав, були важко поранені. Лікарем був єврей, медсестрами – «Синичка» і Ніна з Крем'янця, яка раніше працювала медсестрою у крем'янецькій в'язниці; через неї ми мали зв'язки з ув'язненими, яких потім звільнив командир «Крук»» [1, 111].

Висновки. Історично склалося так, що людство більше говорить і звертає увагу на діяльність чоловіків, проте, настав час позбавитись від стереотипу, що історію «творють» чоловіки. З легкої руки саме жінок, відбувалося чимало історичних подій: революцій, війн, які докорінно змінювали існуючі в суспільстві ідеї. Важливу роль зіграла жінка і в підпільній діяльності УПА. Проте, якщо раніше жінки вважали основою своєї діяльності материнство, то поширення проукраїнських ідей, піднесення національної свідомості українських жінок в умовах збройного протистояння зумовило зміни в ієрархії їхніх цінностей: жінки свідомо жертвували своїми материнськими почуттями й обов'язками на користь національної ідеї.

Джерела та література

1. Антонова Т. Жінка та її «мирні», «напівмирні» та «воєнні» ролі в боротьбі ОУН та УПА // Український визвольний рух. Збірник 9 / Т. Антонова. Львів, 2007. С. 138–147.

2. Борисенко В. Українки в історії: нові сторінки / Борисенко В., Атаманенко А., Тарнашинська Л. Київ: Либідь, 2010. 264 с.
3. Крайній І. Жіночі обличчя ОУН–УПА / І. Крайній // Україна Молода. 2005. № 105. 9 черв.
4. Літопис УПА. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2001. 585 с.
5. Медична опіка в УПА: В 2 т. 2 кн. / М. Ріпецький (ред.) // Літопис УПА. 1993. Т. 23. Кн. 1. 477 с.
6. Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...» / Л. Онишко. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2007. 924 с.
7. Плечій Г. Маківкою покликані: спогади і роздуми колишньої зв'язкової УПА. / Г. Плечій. Львів: Каменяр, 2007. 74 с.

Мельник В. В. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;
Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Александр Македонський як полководець

Постановка проблеми. Важко переоцінити роль постаті Александра Македонського у розвитку світової цивілізації. Але завдяки яким якостям він зумів створити одну з найбільших імперій в історії та перетворитися на людину-легенду?

Мета дослідження – з'ясування якостей та вмінь Александра Македонського, які допомогли йому з нечисленним військом підкорити наймогутнішу тоді Перську імперію.

Результат дослідження. Александр був прекрасним оратором і міг своєю промовою пробудити дух солдатів для нових звершень. Як описує Квінт Курцій Руф, звертаючись до греків, полководець нагадував їм, що війна проти Греції була розпочата народами Персії, спочатку по зухвалості Дарія, а потім Ксеркса, які зажадали від них землі і води, щоб не залишити для тих, що здалися, ні ковтка з їх джерел, ані звичного шматка хліба. Двічі були зруйновані і спалені грецькі храми, захоплювались міста і порушувались всі божественні і людські закони. Іллірійцям і фракійцям, які звикли жити з грабежу, він наказував відняти золото у цих жіночно слабких народів і обмі-

няти свої голі скали, що промерзли від вічного холоду, на поля і луки персів [2, 47].

Талант Александра Македонського як стратега найбільш виразно, на мою думку, виявився під час битви при Гавгамелах 331 р. до н. е. Як і передбачав Александр, битва почалася атакою перських серпоносних колісниць, частина коней збожеволіла від шуму, повернула назад і «підрізала» свої ж війська. Інша частина коней і візників була перебита легкою піхотою македонців на підході до основного строю. Тих же коней, які зуміли увірватися у ряди фаланг, солдати вражали довгими списами в боки, або розступалися і пропускали в тил, де їх потім схоплювали.

На правому фланзі Александр здійснив тактичний маневр, пересунувши праве крило ще правіше, щоб обійти місцевість, яку перси замінували залізними шипами проти коней. У результаті у фронтальній лінії перського війська утворився розрив, куди Александр направив удар своїх гетайрів з частиною піхоти.

У сутичці візничий Дарія був убитий, а перси прийняли його смерть за смерть свого царя. Паніка охопила лівий фланг персів, який став розпадатися, а потім і відступати. Помітивши це, Дарій вдався до втечі, після чого відступили і його війська. Александр повернув гетайрів і вдарив по фронту перського війська. Незабаром Александр відновив переслідування царя персів у напрямку Гавгамел [3, 121–122].

Військові історики справедливо підкреслюють, що Александр умів врахувати і використовував переслідування після перемоги над ворогом, що не було властиве грецьким полководцям. Спартанці під час Пелопоннеської війни не могли і думати про облогу Афін, Александр же додав до перемоги при Іссі 7-місячну майстерну облогу і штурм Тиру. В Індії перед ним постало завдання: перемогти новий рід зброї – слонів – і перед цією загрозою перейти водну перешкоду. Він зумів її вирішити, завжди у всьому беручи участь особисто, не думаючи про те, що в запалі бою його може спіткати доля рядового воїна, а тому вся його справа може загинути разом з ним [1, 425–427]. Геніально він бачив і враховував усі нові потреби і можливості, які вимагали і надавали нові умови: склад і чисельність військ, протяжність комунікацій і природні умови підкорених країн. Александр не тільки перемагав на полі битви, але вмів також і використовувати цю перемогу.

Александр займає абсолютно особливе місце серед полководців стародавнього світу, тому що поєднував в собі стратега, який підкорив світ, і неперевершено хороброго лицаря-бійця. Він майстерно підводив військо до противника, долаючи перешкоди місцевості і проводячи його крізь ущелини. По-різному, залежно від обставин, він комбінував різні роди військ задля успішної спільної дії. Александр забезпечував стратегічно-матеріальну базу війська і комунікації, піклувався про постачання. Використовував засіб вичікування, доки спорядження ворога вичерпаються, а потім починав наступ і переслідував ворога до повної знесиленості.

Таким чином, бачимо той період у розвитку військової справи, коли елементи ведення війни близько співіснують один з одним, коли полководець був водночас і бійцем. За Філіпа і остаточно за Александра керівництво військовими силами виросло в окрему функцію такої складності і багатогранності, що вона відокремлюється від функцій та особистих бойових якостей окремого бійця.

Висновки. Отже, Александр в собі поєднував якості оратора, стратега, полководця із якостями рядового бійця. Адже він міг кинути в гущу бою як голіт, при цьому, на війська, які вступили в бій, полководець мав незначний вплив. Але Александр знаходив можливості для керівництва військом і під час бою. Особливо це виявлялося у тактичних діях переможного крила, яке не повинно сліпо переслідувати розбитого противника, але мало спочатку допомогти відсталому крилу, якщо воно ще билось. Згадані тактичні та стратегічні засоби ведення військових дій і складають талант полководця Александра III Македонського Великого.

Джерела та література

1. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории. СПб.: Наука, 2001. 4355 с.
2. Квинт Курций Руф. История Александра Македонского. Сохранившиеся книги / на лат. и рус. яз., пер. К. А. Морозовой и И. А. Мироновой (кн. III), В. С. Соколова и А. Ч. Козаржевского (кн. IV–V, IX–X), И. А. Мироновой (кн. VI), Д. А. Дрбоглава (кн. VII), А. Ч. Козаржевского (кн. VIII), под ред. В. С. Соколова. М.: Изд-во МГУ, 1963. 478 с.
3. Королев К. Войны античного мира: Македонский гамбит. М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2003. 512 с.

Мороз І. М. – студентка VI курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри нової та новітньої історії України СНУ імені Лесі Українки

Жінки в національно-визвольному русі в роки Другої світової війни

Постановка проблеми. Роль жінки у сучасному суспільстві все більше зростає, тому набирає популярності, саме гендерна історія – це напрямок, який займається дослідженням історії жінок у різні періоди. Досить тривалий період часу дослідження у цьому напрямку не проводилось, багато історичних фактів замовчувалися, але зі здобуттям незалежності набули нового значення і привернули увагу багатьох істориків. Більше того, актуальним є вивчення українського національно-визвольного руху. Напевно, така гостра необхідність такого дослідження пов'язана з тим, що українці пройшли довгий та тернистий шлях до створення своєї незалежної держави. Виходячи зі зростання інтересу до структур ОУН та УПА та гендерну історію, погляд на участь жіноцтва в національно-визвольних змаганнях дає можливість побачити їх у новому світлі та у несподіваних ракурсах. Перед собою ми ставимо проблему по-новому розкрити цей історичний етап і довести справжній жіночий героїзм.

Мета дослідження. Дослідити форми участі жіноцтва в українському національно-визвольному русі в роки Другої світової війни.

Результати дослідження. Результати даного дослідження висвітлюють новий формат участі жінок у національно-визвольному русі. Участь жінки розглядається уже на новому – важливому рівні. Приділяється увага тому, що від початку існування ОУН залучала до своїх лав дівчат і жінок, створюючи можливості для їх теоретичного і практичного вишколу [1, с. 104]. Частиною даної програми вони вивчали такі предмети як історія і географія України, знайомилися з ідеологічною платформою та політичною програмою ОУН. З окремих коротких згадок стало відомо, що дівчата інколи ставали особистими охоронцями провідників ОУН–УПА, парашутистками, навіть вояками й учасницями бойових дій УПА.

Діяльність жінок у національно-визвольному русі загалом визначалась в наступних напрямках:

1. Безпосередня участь у бойових діях.
2. Забезпечення харчами.
3. Медичне забезпечення.
4. Провідники та зв'язкові.
5. Праця в Українському червоному хресті.
6. Розвідувальна діяльність.
7. Пропагандистська діяльністю.
8. Освітня діяльність [2, с. 95].

Функції жінки не обмежувалися лише технічною чи медичною сферами. Жінки стали також суб'єктом бойових дій. Вони виконували у більшості випадків функції розвідниць, інколи поєднували декілька видів діяльності – тобто могли бути і розвідницями, і друкарками, можливо й медсестрами.

Важливою складовою УПА, до якої входило велика кількість жінок, був Український червоний хрест, його було організовано для надання допомоги пораненим бійцям УПА та створено на базі місцевих українських медичних товариств.

Не слід, відкидати також ролі жінок в пропагандистській та освітній діяльності, в друкарстві та поширенні літератури, адже така діяльність відбувалася під загрозою смерті.

Спогади жінок-учасниць відграють велику роль і насичують теоретичні основи новим змістом. Жінкам в умовах національно-визвольного руху досить важко було ставати матерями, адже майже одразу після народження дитини з нею було потрібно розлучатися.

Проведення такої дослідницької роботи може стати чудовим надбанням для подальшого розширення цієї проблеми. Розглянуто не лише участь жінок у долі перебігу національно-визвольного руху, а й плив цієї історичної події на жіночу долю. Матеріали, які досліджені у роботі можуть стати корисними при написанні статей, доповідей, рефератів та інших наукових робіт. Показано важливість розроблення цієї проблеми в курсі вивчення історії у шкільній програмі.

Слід зауважити, що жінки зробили чималий внесок у розвиток та підтримку національно-визвольного руху, тим більше боролися на рівні з чоловіками.

Висновки. Отже, особливе місце і багатогранність участі жінок в національно-визвольному русі стала визначальним фактом його пере-

бігу. Структури ОУН і УПА не змогли б чинити опір радянському та німецькому режимові такий тривалий відрізок часу без активної участі жіноцтва, без його відданості ідеї створення незалежної України і, безперечно, здатності до самопожертви. Досліджуючи питання участі жінок в національно-визвольному русі ми приходимо висновку, що це був справжній жіночий героїзм.

Напрями руху, які ми дослідили, надзвичайно різноманітні та по-своєму вплинули на перебіг подій. Жінки стали тією опорою, яка тримала національно-визвольний рух, підтримувала його та розвивала і, звичайно, стала його невід'ємним складником.

Джерела та література

1. Кісь О. Жіночий досвід участі у національно-визвольних змаганнях на західноукраїнських землях у 1940–1950-х. Схід / Захід. Історико-культурологічний збірник. Спец. випуск «Історична пам'ять і тоталітаризм: досвід Центрально-Східної Європи». Харків, 2009. Вип. 13–14.
2. Шупик І. Жінки в Українській повстанській армії (попередній аналіз) // Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історія, уроки сучасності: матеріали Наук. конф. Всеукр. братства вояка УПА (16–17 січ. 1993 р.). Івано-Франківськ; Стрий: Увіс, 1993.

Мудрик І. О. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. і. н., доцент кафедри документознавства та музейної справи СНУ імені Лесі Українки

Національна програма інформатизації: механізм та модель взаємодії

Постановка проблеми. Одним з найефективніших сучасних засобів публічного управління є механізм Національної програми інформатизації (далі – Програма). За останніх 18 років органи публічної влади отримали значний досвід його застосування. Актуальною проблемою цієї сфери є сучасні теоретичні підходи до системи електронного урядування і практичне їх використання в Україні [6].

Мета дослідження. На основі основних профільних нормативних документів інформаційної сфери здійснено спробу проаналізувати окремі положення Програми та її значення для національного процесу інформатизації, який повинен забезпечувати громадян своєчасною, достовірною та повною інформацією у всіх суспільних галузях та паралельно гарантувати безпеку держави. Спрямована вона також на створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування і формування та підтримку ринку інформаційних продуктів і послуг. Звичайно ж, і на інтеграцію України у світовий інформаційний простір [1, с. 73].

Результати дослідження. Серед позитивних якостей механізмів Національної програми інформатизації необхідно відзначити насамперед прозорість, відкритість, конкретність процедур формування та виконання. Також до їх числа належить і наявна нормативно-правова база, яка являється системною та охоплює більшість напрямів розвитку цієї сфери [6].

У той же час, Програмі притаманні деякі недоліки, що знижують її ефективність. Зокрема, вона в основному спрямована на розвиток інфраструктурної складової лише органів державної влади, насамперед центральних та регіональних органів виконавчої влади. Також обмежена проведенням виключно науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і не передбачає фінансування капітальних вкладень на інформатизацію [7].

Ключовим недоліком, на нашу думку, є те, що механізм державного управління даного документу не є узгодженим з іншими механізмами державного управління розвитком інформаційного суспільства, електронного урядування та електронної демократії.

Задля вдосконалення механізму публічного управління розвитком інформатизації реалізація Програми має здійснюватися з дотриманням певних принципів: узгодженість пріоритетів інформатизації з основними напрямками Державної програми соціально-економічного розвитку України; випереджаючий розвиток нормативно-правової бази регулювання відносин учасників створення, розповсюдження, використання інформаційних продуктів та послуг, а також єдиної національної системи зв'язку; підтримка вітчизняного виробника [1, с. 60]. Вона повинна формуватися в межах прогнозованих надходжень коштів до державного бюджету і виконуватися в межах виділених на її реалізацію коштів.

Висновки. Отже, Національна програма інформатизації – це комплекс взаємодіючих завдань (проектів) інформатизації, спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України. Визначає стратегію розв’язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [7].

Джерела та література

1. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Харків: Право, 2008. 184 с.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // ВВР України. 2011. № 32. С. 314.
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV // ВВР України. 2003. № 36. С. 275.
4. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/98-ВР // ВВР України. 1994. № 31. С. 286.
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // ВВР України. 2010. № 32. С. 481.
6. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР // ВВР України. 1998. № 27–28. С. 182.
7. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР // ВВР України. 1998. № 27–28. С. 181.
8. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V // ВВР України. 2007. № 12. С. 102.

Нерода І. Ю. – вчитель історії ОНЗ «ЗОШ І–ІІІ ступеня с. Смідин»;

Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри нової та новітньої історії України СНУ імені Лесі Українки

Школа і освіта у Смідині

Постановка проблеми. Історія освіти Смідина безпосередньо пов’язана з історією народу. Всі перипетії, що випадали на долю України, знайшли своє відображення в розвитку освіти.

Мета дослідження – висвітлити історію становлення і розвитку освіти у с. Смідин від часу заснування школи до середини 1970-х років.

Результати дослідження. У 1865 р. (за іншими даними – у 1863 р.) за клопотаннями отця Іоана Гапановича у його будинку відкрито Міністерське однокласне училище, де діти навчалися два роки. В училищі вчили письму, арифметиці, історії, географії, Закону Божому. Навчання здійснювалося російською мовою. Розпочинався навчальний рік після завершення осінньо-польових робіт і тривав до квітня. Школярі одягалися в саморобний домотканий одяг, взувалися в постолі, носили зошити, шкільне приладдя в лляних торбинах [3].

У міжвоєнний період у селі існувала шестикласна школа з польською мовою навчання. Українську мову вивчали як предмет два рази на тиждень. Підручників було мало. У Ковельському повіті, до якого належав Смідин, одна книжка припадала на 3,5 тис. жителів [4, 327].

Освіта в той час до 4-х класів була безплатною й обов'язковою. Проте багато дітей не мали змоги навчатися через злидні, які панували на селі. Діти допомагали батькам обробляти землю, пасти худобу, вести домашнє господарство. Від школи можна було відкупитися. Батьки платили штраф – і дитина могла не відвідувати школу, а отже залишалася неграмотною. Тому більшість смідинців були неписьменними. Після закінчення шестикласної школи можна було вступати до гімназії, де навчання було платне.

Із включенням у 1939 р. Західної України до складу Радянського Союзу змінилася система освіти. У Смідині навчання здійснювалось українською мовою, учні також вивчали російську й німецьку. Більшовики заборонили викладати Закон Божий, ліквідували «паличну» дисципліну. Велику увагу приділяли художній самодіяльності та спорту. Із четвертого класу запроваджувались екзамени. Проводилася робота із ліквідації неписьменності серед дорослого населення [4, 265].

Та всі ці починання перервала німецько-радянська війна. Із 28 червня 1941 р. гітлерівці в Смідині встановили свої порядки. Навчання в школі фактично припинилося.

У післявоєнний період сільська рада проводила величезну роботу із налагодження умов для навчання дітей. Не було приміщень, оскільки майже все село спалене. До початку навчального року вдалося обладнати шість приміщень. Це були звичайні хати, де поставили збиті вручну столи та лави.

У 1944–1945 рр. в Смідині відкрито початкову школу, директором якої став учитель К. П. Геращенко з Полтавської області. Учительський колектив поповнювався новими спеціалістами зі східних областей України. Учителям та учням було дуже важко, підручників не вистачало, писали на газетах і в саморобних зошитах, на випадково знайдених клаптиках паперу.

У 1947 р. Смідинська школа стала семирічкою. У центрі села силами громадськості побудували три приміщення школи на шість класних кімнат. У 1949 р. почалося будівництво нової школи. До нього залучалося все доросле населення села. Двоповерхове типове приміщення школи селяни побудували всього за рік. У 1950 р. навчання розпочалося в новому приміщенні на 11 класних кімнат, із просторим спортзалом [1].

Урочистою подією в житті школи був перший випуск десятикласників. У 1953 р. атестат зрілості отримали 24 випускники. Навчання в той час у 8–10 класах було платне (150 крб в старому вимірі).

У 1954–1955 рр. запровадили в школі трудове навчання. У 5–7 класах уроки праці проводили в столярній та слюсарній майстернях і на пришкільних ділянках. Побудовано теплицю, була пасіка на 5–6 вуликів, проводили заняття в секції бджолярів. У 1958–1959 н. р. створено учнівську виробничу бригаду, яка була зразковою не тільки в районі, й в області. Вона спеціалізувалася на вирощуванні кукурудзи на зерно [5, 364].

Багато енергії, зусиль для зміцнення матеріально-технічної бази школи, у навчально-виховний процес доклав директор школи Іван Іванович Пітченко – родом з Полтавщини. Людина творча, обдарована, інтелігентна, він був взірцем не тільки для учнів, а й для всіх жителів села; очолював педколектив із 1951 по 1965 рік.

У 1975 р. запроваджується кабінетна форма навчання. Силами вчителів та учнів обладнано дев'ять кабінетів. В цей час працювали в школі групи продовженого дня, на яких діти разом із вихователями в позаурочний час виконували домашні завдання, займалися спортом, позакласною роботою. Організовано гаряче харчування для всіх учнів. На кошти колгоспу побудовано простору їдальню. Пічне опалення в школі замінено водяним, зроблено водопостачання. У 1976 р. для вчителів споруджено будинок на 12 квартир [1].

Висновки. Таким чином, незважаючи на всі труднощі, освіта у селі пройшла усі етапи становлення. Значна кількість селян не мала

змоги здобути освіту, а тому – були неписьменними. Причини цьому були різні – злидні, нестача підручників, згодом війна припинила фактично весь навчальний процес. Але вчителів-ентузіастів не могли лякати ці труднощі. Енергії й сили освітянам надавало те, що у всі ці періоди діти тягнулися до знань.

Джерела та література

1. Архіви Смідинської ЗОШ І–ІІІ ступенів. Рукопис.
2. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Волинська область. Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1970. 767 с.
3. Сімейний архів С. Ю. Гапанович.
4. Теодорович М. Волинь в описі міст, містечок і селищ в церковно-історичному, географічному, етнографічному, археологічному і ін. відношеннях. Історико-статистичний опис церков і приходів Волинської єпархії. Т. 5. Ковельський повіт. Луцьк, 2008. 580 с.
5. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року). Вінніпег, 1986. Т. 2. 578 с.

Оголюк В. М. – студент ІІ курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

**Формування римської армії у IV–III ст. до н. е.
за характеристикою Олександра Махлаюка**

Постановка проблеми. Стародавній Рим – держава, яка підкорила народи Європи, Азії, Африки та Британії. Римська армія здобула славу своєю залізною дисципліною і перемогами. Протягом століть армія зазнавала великих змін: лад, чисельність, кількість легіонів. Накопичений досвід завоювань давав поштовх до вдосконалення стратегії, тактики. Завдяки новим винаходам і відкриттям, військо було забезпечене найновішою зброєю, обладунками і технікою. Досконала організація римської армії, прекрасна підготовка новобранців та досконала дисципліна стала основою для активної зовнішньої політики держави.

Мета дослідження: висвітлення основ військового призову та організації римської армії у IV–III ст. до н. е.

Результати дослідження. Відстоюючи батьківщину і родину, римляни ніколи не розхолоджувалися до боротьби, ведучи війну до завершення, доки не здолали свого ворога. Основним принципом римської військової організації була загальновійськова повинність громадян. Всі громадяни поділялися на два розряди за віковим статусом: «молодші», віком від 17 до 46 років, призивались до армії та брали участь у військових походах, «старші», громадяни віком до 60 років, повинні були служити в охороні і нести варту на міських стінах. Громадяни віком до 46 років повинні були взяти участь не менше, ніж у десяти походах у лавах кінноти та не менше, ніж у двадцяти походах у піхоті [1, с. 45]. Громадянин, який ухилявся від виконання свого військового обов'язку, вважався зрадником і міг бути проданий у рабство.

Головною одиницею військової організації римської армії був легіон [1, с. 45]. За стандартом набиралося чотири легіони. Набір проводився в такий спосіб. Консули призначали 24 військових трибуни – старших командири. Трибуни розподілялися в кожен легіон по 6 осіб. Згодом, на народному зібранні консули оголошували день, протягом якого всі громадяни, що досягли сімнадцятирічного віку, мали в обов'язковому порядку з'явитися в Рим. Усіх громадян, які зібралися поряд з Капітолієм або на Марсовому полі, розподіляли за майновим цензом. Найбагатші римляни формували загони вершників (за кожним легіоном закріплювалось 300 вершників). Найбідніші відправлялися служити на флот, а решта розподілялась у загони піхоти. В кожен легіон набиралося 4200 піхотинців – легіонерів. Набір завершувався принесенням присяги усіма призваними у військо. Воїни присягалися у тому, що вони будуть старанно виконувати все, що їм накажуть, ніколи не залишать римську службу, не відмовляться від смерті за велику римську державу. Згодом солдати відпускалися по домівках, попередньо визначався день і час збору легіону [1, с. 45].

Консули одночасно зі збором легіонів віддавали наказ італійським містам-союзникам спорядити і привести до присяги ту кількість воїнів, яка від них вимагалася [1, с. 45].

Коли військо повністю збиралося у визначеному місці, новобранців ділили за віком на групи. Наймолодших солдат розподіляли до

легкоозброєних піхотинців – велітів. Їхня чисельність складала 1200 бійців, які були озброєні мечем, дротиком і круглим щитом. Воїни старші за віком формували першу лінію легіону – гастати. Нараховували вони аналогічно до велітів 1200 бійців. Римляни, які були у розквіті сили, формували другу лінію легіону – принципи. Їх число також було 1200. Найстарші і найдосвідченіші бійці-ветерани – триарії. Вони формували третю лінію бойового порядку легіону і нараховували 600 бійців. Третя лінія рідко брала участь у битві, тому, коли говорили «справа дійшла до триаріїв», це означало, що битва затягнулася і римляни відчують певні труднощі [1, с. 49]. Власне, розділивши легіон на три лінії, римляни першими застосували метод «підключення» резервів.

Усі три лінії легіону були представлені важко озброєною піхотою. Кожна лінія легіону розподілялася на десять загонів, котрі називалися маніпулами. Маніпули гастатів і принципів нараховували 120 бійців, а три аріїв – 60 бійців. Одна маніпула складалася, в свою чергу, з двох підрозділів – центурій. Кожна центурія мала свого командира – центуріона. Така структура бойового загону римлян називається маніпулярною [1, с. 49]. На відміну від грецької та македонської цілісної фаланги, римська являла собою розділену на декілька загонів фалангу, при тому вона поділялася як вертикально, так і горизонтально. Маніпулярний лад дозволяв швидко заповнювати «розриви» під час битви, також надавалась можливість змінювати тактичну форму загону: ділитися, повертати в одну або іншу сторону, бути цілісним загonom або розсипатися полем битви невеликими групами в різних напрямках.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що чітка організація військового призову, формування римської армії у відповідності із запровадженими стандартами, надавала багато переваг у веденні війни з будь-яким ворогом і на будь-якій території. Римські легіони зуміли здолати македонську фалангу, розгромили військову машину Карфагена, довівши тим самим, що можуть протистояти і перемагати військові системи, що були до них найкращими.

Джерела та література

1. Махлаюк А. Римские войны. Под знаком Марса / Александр Махлаюк. М.: Центрполиграф, 2010. 333 с.

Петрович І. В. – студент IV курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Петрович В. В. – к. і. н., доцент кафедри документознавства і музейної справи СНУ імені Лесі Українки

Web-сторінка як основний документний ресурс мережі Інтернет

Постановка проблеми. Інформація та інформаційні технології є основним чинником розвитку сучасного суспільства. Потужні масиви інформації зосереджені в традиційних інформаційних системах суспільства – бібліотеках, архівах, музеях, а також у нових, зокрема глобальній мережі Інтернет, що виникла унаслідок стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і містить великий обсяг інформації.

Мета наукової розвідки полягає у характеристиці Web-сторінки як основного документного ресурсу мережі Інтернет

Результати дослідження. Мережа Інтернет є особливим документним середовищем, де інформація, закріплена певним способом, винайденим людиною, на матеріальному носії у стабільній знаковій формі для її передачі в просторі та часі [3, 2–3]. Це дає підстави віднести Інтернет-ресурси до документованої інформації. Характеризуючи глобальну мережу як інформаційне та документне середовище, можемо виділити такі її особливості: загальнодоступність інформації; універсальність і відносна простота Інтернет-технологій; безконтрольність та відсутність будь-якої цензури; надоперативна комунікативність; динамізм подання інформації [1].

Дослідники пропонують різні варіанти дефініції Інтернет-документів, оскільки інформаційні ресурси мережі надзвичайно різноманітні. Так, С. Мельник Інтернет-документ визначає як документ, створений людиною за допомогою засобів електронно-обчислювальної техніки для розміщення та функціонування в глобальній мережі Інтернет [4, 284].

Найбільший інтерес серед Інтернет-документів викликають Web-сайти, оскільки вони є найпоширенішим варіантом презентації інформації в глобальній мережі. Web-сайти складаються з Web-сторінок,

що пов'язані зі спеціальною адресою і є логічною одиницю мережі. Саме Web-сторінку слід розглядати як зразок Web-документа. Головними особливостями Web-сторінок є гіпертекстова організація інформації, можливість використання засобів гіпермедіа та інтерактивних елементів. Гіпертекстова організація інформації передбачає наявність у документі спеціальних електронних покажчиків – гіперпосилань, які дають змогу користувачам швидко і в довільному порядку переміщуватися всередині документа або від одного документа до іншого [2].

Інтерактивні елементи – це елементи, що реагують на певні дії користувача. До них належать поля, кнопки, списки тощо. Вони дають змогу користувачеві взаємодіяти з web-документом аж до моменту віднайдення необхідного змісту. Усі перелічені особливості неможливо зберегти при перенесенні на традиційний паперовий носій. Тому Web-документи у всій повноті можуть існувати тільки в електронному вигляді в межах мережевого простору.

Зовнішній вигляд Web-сторінки та гіпертекстові зв'язки задаються з допомогою мови HTML, команди якого зберігаються в файлі html. Якщо Web-сторінка містить лише текстову інформацію, її файлова структура обмежується єдиним html-файлом. Однак найчастіше в оформленні і змісті Web-сторінок присутня графічна, аудіо чи відео інформація, що потребує використання взаємопов'язаних файлів різних форматів. Таким чином, одиничний Web-документ не завжди може бути ототожнений з окремим файлом, а складає цілий комплекс різних файлів.

Web-сторінки, як і будь-який документ, мають свою внутрішню структуру. У ній виокремлюємо набір типових елементів, що трапляються в тих чи тих комбінаціях у більшості web-сторінок: заголовок, навігаційна панель, власне зміст, дата створення, дата останнього оновлення, відомості про авторів та авторські права, контактна інформація. Означені елементи можна ототожнити з традиційними реквізитами управлінських документів. До специфічних реквізитів належать метадані, формати файлів і їх розмір, тип ресурсу та інші.

Найбільш важливою для користувача частиною Web-сторінки є її зміст або, мережевою мовою, контент. Контент Web-сторінок, на відміну від традиційних документів, є потенційно динамічним. Автор ресурсу може в будь-який момент внести до нього зміни. Застарілий зміст або знищується, або переводиться в архів як зміст іншої Web-сторінки [4, 286–287].

Висновки. Web-сторінки є основними документними ресурсами мережі Інтернет. Специфіка Web-сторінок та інших Інтернет-документів зумовлена особливостями глобальної мережі, у якій вони виникають і функціонують. Тому, закономірним є подальше вивчення мережі Інтернет як особливого середовища функціонування документів.

Джерела та література

1. Верещака І. М. Глобальна мережа Інтернет як ефективне джерело безмежних ресурсів для освітян / І. М. Верещака // Соціум. Документ. Комунікація. 2016. Вип. 2. С. 207–219.
2. Котовська О. В. Особливості організації гіпертексту [Електронний ресурс] / О. В. Котовська. Режим доступу: http://www-philology.univer.kharkov.ua/ nauka/e_books/visnyk_936/content/kotovska.pdf
3. Кулешов С. Г. Про значення поняття «документ» / С. Г. Кулешов // Бібліотечний вісник. 1995. № 1. С. 1–4.
4. Мельник С. Інтернет як специфічне середовище функціонування документа / С. Мельник, М. Якубовська // Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації: зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19–20 берез. 2015 р.) / під заг. ред. В. Г. Спрінсяна. Одеса: 2015. 505 с.

Петрук І. Ю. – вчитель історії та
правознавства ЗОШ І–ІІ ступеня села Звози
Ківерцівського району Волинської області

Формування національної свідомості на уроках історії

Державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Батьківщині, готових до плідної праці в ім'я рідного народу. Стрижнем системи виховання в українській школі стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактора в становленні молодого покоління, формування у нього активної громадянської позиції, відповідальності за народ, країну.

Актуальність теми зумовлена тим, що проблемі формування національної свідомості ще не приділялося належної уваги. Насамперед, вчителі не мають наукових рекомендацій з даної проблеми, що ви-

кликає певні труднощі у їхній практичній діяльності. Все це визначає актуальність дослідження, яке спрямоване на пошук і визначення шляхів та методичних засад формування національної свідомості учнів у процесі вивчення шкільних курсів історії.

Мета роботи полягає у визначенні та обґрунтуванні методики формування національної свідомості учнів на уроках історії України.

Виклад основного матеріалу. Як показує практика, особливо гострою як в теоретичному, так і в практичному плані є проблема утвердження, становлення національної свідомості в усіх верствах суспільства. Щодо поняття «національна свідомість», то в «Малій енциклопедії етнодержавознавства» (за редакцією Ю. Римаренка), національна свідомість українців визначається як сукупність уявлень про соціальні вартості, норми, що є визначальним для піднесення особистості до національної спільноти українців; вона містить ознаки відмінності українського «ми» від «не ми» [4, 105].

Національна свідомість – це усвідомлення себе часткою українського народу, носієм національних цінностей, що склалися у процесі тривалого історичного розвитку українців як нації, своєї близькості й спорідненості із своїми співвітчизниками. Національна свідомість складається протягом століть у процесі історичного становлення нації, яка виборює свою політичну і культурну незалежність.

Одним із головних завдань сучасної школи є формування учнівської молоді національної свідомості. На це націлюють державні документи в галузі освіти.

Загальна середня школа має забезпечити умови для інтелектуального, соціального, морального і фізичного розвитку і саморозвитку учнів, виховання громадянина-патріота, особи, що визнає освіченість, вихованість, культуру як найвищі цінності [2, 3].

Національна свідомість, інтелект, духовне і фізичне здоров'я людини набувають всезростаючого значення. Серед шкільних навчальних предметів особливе місце у вирішенні завдань формування національної свідомості школярів належить історії, зокрема історії України. Шкільний курс історії України має донести до учня усвідомлення істини, що український народ сформувався історично, що він створив самобутню матеріальну і духовну культуру, суспільно-політичну думку, виробляв і виробив свою державність, що його складний і героїчний шлях гідний великого європейського народу [3, 12].

Шкільний курс історії України є важливим засобом формування історичної свідомості, складовими якої є: сукупність історичних знань і уявлень; засвоєння методології історичного та соціального пізнання взагалі; історичне осмислення сучасних соціальних явищ; емоційно-ціннісне ставлення до історії своєї країни, до минулого інших народів згідно зі світоглядом, соціальними ідеалами суспільства. Метою шкільної історичної освіти є перетворення історичної свідомості у національну самосвідомість кожного учня.

Можна також виділити шляхи формування національної самосвідомості учнів на уроках історії України. Ними є: вивчення історії української державності, національно-визвольної боротьби українського народу і найкращих її представників за незалежність, вивчення історії рідного краю, української культури, національної і державної символіки; виховання любові до України, рідної землі, народу, самоповаги і поваги до інших народів; оволодіння учнями методикою історичного пізнання; цілеспрямована діяльність вчителів історії [1, 90].

Висновки. Сучасна школа є могутнім фактором виховання молоді, формування її життєвих компетентностей і орієнтирів, духовності, моральності, національної гідності і патріотизму. Уроки історії повинні давати учням необхідні приклади відваги і мужності наших предків, які самовіддано боролися за національну незалежність, виховувати почуття поваги до героїчного минулого нашої Батьківщини, почуття гордості за приналежність до українського народу, сприяти залученню учнівської молоді до розбудови своєї держави.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують питання ролі позакласних та позашкільних заходів з історії, підготовки вчителів історії у вищих навчальних закладах з метою формування національної свідомості учнів.

Джерела та література

1. Горохівський П. І. Формування поняття «українська національна ідея» на уроках історії України у 9 класі // Зб. наук. праць Бердян. держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки / П. І. Горохівський. Бердянськ: БДПУ, 2002. № 7. С. 89–95.
2. Левітас Ф. Л. Сучасний учитель та сучасний урок (методичні рекомендації щодо вивчення історії України та всесвітньої історії в школі) / Левітас Ф. Л. 2-ге вид., стереотип. Київ: КМПУВ ім. Б. Грінченка, 2002. 15 с.
3. Ржепецький Л. А. Формування національної самосвідомості учнів на уроках історії України: монографія / Л. А. Ржепецький. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон»», 2010. 148 с.
4. Римаренко Ю. І. Мала енциклопедія етнодержавознавства / під ред. Ю. І. Римаренка. Київ: Генеза, 1996. 924 с.

Пилипчук Ю. С. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Становище римлянки у добу Республіки

Постановка проблеми. Становище жінок є однією з суспільних проблем. У різних країнах і в різні часи становище жінки визначалося і регулювалось по-різному. Жінка мала значно менше можливостей для вияву своїх здібностей та потреб, ніж чоловіки. Такі традиції були закладені ще у давнину.

Мета дослідження: з'ясувати особливості становища жінки в Стародавньому Римі з огляду на її правовий статус.

Результати дослідження. Жінка у Стародавньому Римі виконувала здебільшого роль шанованої господині дому та займалася вихованням дітей, а тому, будучи громадянкою, не могла брати участь у політичному житті. Їй не належало бути присутній на зборах народу – коміціях, засіданнях сенату та інших громадських заходах.

Віковий бар'єр для вступу в шлюб був низьким: нареченій повинно виповнитися дванадцять, а нареченому – чотирнадцять [2, II, 4]. А саме тому що, римський шлюб могли укласти тільки особи, які були спроможні здійснювати природну мету шлюбу, тобто особи, які були статевозрілими, оскільки головною метою шлюбу було народження дітей. Дівчинка при народженні отримувала не власне ім'я, а іменувалася за родовим іменем батька і потрапляла під повний його контроль. Жінка в шлюбі цілком підпорядковувалася владі чоловіка; вона отримувала родове ім'я чоловіка у жіночій формі родового відмінку.

Отже, давньоримська традиція в добу Республіки замикає жінку в межах фамілії, де проходило все її життя, яке суттєво відрізняло від життя чоловіка за родом занять, об'єктом праці, дозволяям, нормами поведінки. Цю відмінність зазначив Колумелла у I ст. до. н. е.: «Домашня праця була долею матрони, тому що батьки сімейств повертаються до домашніх пенат від громадської діяльності, відклавши всі турботи, як для відпочинку» [4, 71]. Жінка ніколи не займала рівного з чоловіком становища. Вона завжди знаходилася в залежності від

батька, чоловіка, брата, опікуна. З особливою наочністю правове ущемлення римської жінки позначалося при подружній зраді. Катон Старший відзначав: «Якщо ти застанеш дружину свою в перелюбстві, сміливо її убивай без суду і наслідку; тебе ж, нехай і перелюбствуєш чи піддався блуду, вона і пальцем торкнуту не сміє; немає в неї на це прав» [1, 39].

Яскравим виявом юридичної залежності жінки був процес розлучення. Шлюб припинявся розлученням, смертю, взяттям в полон або іншим випадком рабства одного з подружжя [2, II, 1]. Цензор Кв. Метелл говорив, щоб заохотити своїх співгромадян до вступу в шлюб: «Якщо б ми могли обійтися без дружин, кожен з нас утримався б, звичайно, від одруження, але природі завгодно було влаштувати так, що ми з дружиною не можемо прожити спокійно і щасливо, а без дружин і зовсім обійтися не можемо. Ми повинні в такому випадку зуміти пожертвувати особистим інтересом для блага суспільства» [1, 73].

Проте, зазначимо, що наприкінці Республіки та в добу Імперії жінка отримала право звертатися до магістрата із проханням про розлучення; в такому разі вже посадовець вирішував долю подружжя. Інше положення говорило про можливість укладання шлюбу без переходу жінки під патронат чоловіка. Дані факти свідчать про формування певного правового статусу римлянки. Як видно з аналізу римських джерел, протягом історії Стародавнього Риму інститут розлучення пережив багато змін. На початку це було абсолютно вільне від нормативного регулювання явище. А з часом бачимо зміни у становищі жінки, особливо в часи Імперії.

Окрім того, жінка в Стародавньому Римі з кінця республіканської доби володіла майновими правами та могла отримувати власність у спадок від батька чи іншого родича, при тому ця власність залишалася у її розпорядженні і при укладанні шлюбу. У випадку розлучення жінка могла розраховувати на пожиттєве утримання та повернення посагу. Заможні жінки, володіючи майном, брали участь в розбудові свого міста, споруджуючи на свої кошти храми, портики, театри, жертвували гроші на організацію ігор і розваг [3, 75].

Про те, як проявили себе жінки в політиці, нагадують імена Лівії, дружини Августа, і Агриппіни, матері Нерона, Корнелії, матері братів Гракхів, а також Пульхерії і Євдоксії, сестри і дружини римського імператора Феодосія II. Будучи дружинами, матерями, сестрами державних діячів Риму, вони впливали на вирішення державних справ [3, 75].

Висновки. Таким чином, розглянувши особливості правового становища римлянки, є підстави стверджувати, що воно регулювалося у Стародавньому Римі в залежності від еволюційного поступу римської цивілізації, її економічного розвою, становлення та формування правової системи. Ці зміни позначалися на правовому статусі жінки і демонстрували шлях від недієздатності в царську та ранньореспубліканську добу до її правової дієздатності в часи Імперії.

Джерела та література

1. Гиро Поль. Быт и нравы древних римлян. Смоленск: Русич, 2002. 364 с.
2. Дигесты Юстиниана [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.digestaiust.narod.ru/>
3. Козьякова М. И. История. Культура. Повседневность. Западная Европа: от античности до 20 века. М.: Весь Мир, 2002. 360 с.
4. Ляпустин Б. С. Женщины в ремесленных мастерских Помпей [Электронный ресурс] / Б. С. Ляпустин. 1988. Режим доступа: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1337668498>

Подмокла Ю. М. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;
Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Чоловічий костюм Стародавнього Риму та символіка його кольорів

Постановка проблеми. Бажання привернути увагу до себе, позначити статус властиве не лише сучасним людям. Така тенденція до демонстрації власного «я» спостерігалась і в Стародавньому Римі, зокрема і через зовнішній вигляд, що було властиве як жінкам, так і чоловікам. Чоловічий костюм римлян мав низку особливостей і є досить цікавою темою для дослідження.

Мета дослідження: сформулювати уявлення про чоловічий костюм римлянина, охарактеризувати символіку його кольорів та виділити головні його особливості.

Результати дослідження. У Стародавньому Римі основними видами чоловічого одягу були тога, туніка і плащ.

Тога – це верхній огортаючий драпірований вид одягу. Способи драпірування тоги були суворо канонізованими та складними. Звичайному римлянину допомагали раб і дружина. Розміри тоги коливалися від 6 до 8 м в довжину і до 2 м завширшки. Вона не зшивалась, а була суцільним шматком тканини та огортала людську фігуру [2, 37–38].

Тога у Давньому Римі символізувала громадянство та приналежність до римської общини: її не могли носити раби, іноземці та вигнанці. Вона була символом досконалості та високоморальності людини: ті, хто вчинили злочин, позбавлялись права її носити. Тога була символом зрілості: її вперше урочисто надівали на знак дорослішання хлопчика у 7–10 років [5, 68].

Звичайна тога повноправного римського громадянина мала колір необробленої вовни, нічим не оздоблювалася. Сенатори, магістрати та верховні жерці носили білу тогу з широкою пурпуровою каймою уздовж одного її краю. Вершники мали на тозі дві вузьких пурпурові смужки [4, 58]. Тогу тріумфаторів та імператорів вишивали золотими пальметами [5, 70].

Існують свідчення, що тогу використовували навіть як своєрідний обладунок під час бійок на форумах, які нерідко відбувалися між представниками різних політичних угруповань. Для таких випадків один кінець тоги накручували міцно на ліву руку, а рештою кілька разів охоплювали торс, щоб надійно захиститися від ударів.

Натільним (а пізніше вона стала й домашнім) одягом була туніка. За покроєм вона була схожа на грецький хітон. Туніка являла собою сорочку з круглим чи квадратним вирізом горловини з рукавами різної довжини, а іноді й без них [1, 57]. Існувало декілька видів тунік: утворений з двох прямокутників колобіум без рукавів, таларис з вузькими довгими цільноскроєними рукавами, довга далматинка з просторими рівними рукавами. Туніки обов'язково підперезувались: відсутність пояса, який ніс на собі семантичне значення утримання впорядкованості космічного тіла, зв'язаності всіх його частин і захищеності від ворожості хаосу довкілля, сприймалась як зухвалість, неосвіченість, нехтування звичаями предків. Відповідно, туніку розпускали, знімаючи пояс, під час похорон і релігійних свят, відкриваючи себе для впливу потойбічних сил [5, 70].

Туніка з'явилася у чоловічому костюмі пізніше за тогу і використовувалася представниками усіх прошарків римського громадянства. А отже, за своїми характеристиками туніка являла собою універсаль-

ний вид одягу, що витісняв у повсякденні тогу. Тога, у свою чергу, поступово перетворювалася на офіційний вид костюма.

Поряд з туніками і тогами в чоловічому давньоримському костюмі дуже розповсюдженими були плащі. Найпоширенішим видом чоловічого плаща був короткий прямокутний плащ. Його носили накинутим на ліве плече, закріпивши верхніми кінцями обох боків на правому за допомогою застібки. Такий плащ мав різні назви: сагум, трахея, атола.

Виділяли ще й такі види плащів: палудаментум (довгий прямокутний плащ, який закріплювали на правому плечі, вивільняючи руки), лацерна (плащ з заокругленими нижніми кутами, із застібкою на ший), паліум (плащ, кінець якого перекидали не за спину, а за ліктьовий згин лівої руки) [4, 62]. Від негоди римляни укривались пенулою, глухим одягом з цупкої ворсисті шерсті, який кроїли у вигляді кола з вирізом для голови [5, 71].

Штанів римляни не носили, вважаючи їх «варварським» одягом. Коли Цезар увів до сенату декількох галлів, хлопчики бігли за ними і співали: «Галлы скинули штаны, Тоги с красным им даны» [3, 117]. Хоча в добу завоювань, коли римські легіони вийшли до північної частини Європи, такий вид одягу почав використовуватися в армії.

Важливою складовою костюму стародавнього римлянина було взуття. Вони не знімали його навіть удома. Взуття скидали лише на банкетах: вираз «зняти сандалії» означав «їсти подано» [5, 71]. За взуттям римляни визначали станове приналежність людини. Звичним видом взуття були каліги – низьке, до литок, взуття з відкритою ступнею та пальцями і закріплене на литці густою шнурівкою. Серед взуття із закритою ступнею побутовали черевики та півчоботи. Раби могли взувати лише прості, грубі скальпоне. [4, 65].

Найпоширенішим матеріалом, з якого виготовляли одяг упродовж усієї історії Стародавнього Риму, була вовна. Поряд із вовною використовували й лляні тканини, переважно для нижнього одягу, який надівали безпосередньо на тіло. Вже у I ст. н. е. у Римі став відомим і шовк [3, 118].

Висновки. Отже, чоловічий костюм у Стародавньому Римі складався із таких основних видів як тога, туніка, плащ та сандалі чи чоботи. Особливістю одягу римлян, на мою думку, є наступне: 1) через одяг виявлялась станова-класова диференціація суспільства, визнача-

лася приналежність до громадянського колективу; 2) в чоловічому одязі виявлялися обмеження у його забарвленні; 3) багато елементів одягу не були пристосовані для рухливого способу життя; 4) одяг римського громадянина не зшивався, не кроївся, не мав рукавів, а надягався способом драпірування.

Джерела та література

1. Дудникова Г. П. История костюма / Г. П. Дудникова. Ростов н/Д: Феникс, 2003. 448 с.
2. Плаксина Э. Б. История костюма. Стили и направления: учеб. пособие для студ. учрежд. сред. проф. образования / Э. Б. Плаксина, Л. А. Михайловская, В. П. Попов. М.: ИРПО: Изд. центр «Академия», 2003. 224 с.
3. Сергеенко М. Е. Жизнь древнего Рима. Очерки быта / М. Е. Сергеенко. М.: Л.: Наука, 1964. 334 с.
4. Стамеров К. К. Нариси з історії костюмів / К. К. Стамеров. Київ: Мистецтво, 2007. 432 с.
5. Шевнюк О. Л. Історія костюма: навч. посіб. / О. Л. Шевнюк. Київ: Знання, 2008. 375 с.

Поліщук Т. Ю. – студентка III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Держава і церква у першій чверті XVIII ст. в Росії

Постановка проблеми. У другій половині XVII ст. позиції російської православної церкви були дуже міцними, вона зберігала адміністративну, фінансову й судову автономію по відношенню до царської влади. Останні патріархи Іоаким та Адріан проводили політику, спрямовану на зміцнення цих позицій. Петро I побоювався, що вплив патріарха на народ, може спричинити повстання народних мас, які були проти реформ. Цар не ставив собі за мету втручатися в богослужбове життя церкви. Він прагнув створити умови, за яких його державна діяльність не лише уникла б опозиції з боку церковних керівників, парафіяльного духовенства і ченців, а навпаки, отримувала б їхню активну підтримку. Петро I хотів домогтися такого становища,

за якого держава могла б безперешкодно використовувати в своїх інтересах величезні фінансові, майнові та людські ресурси церкви.

Мета дослідження – проаналізувати зміни, які відбулись в системі управління церквою в Російській імперії внаслідок реформ першої чверті XVIII ст.

Результати дослідження. Церковна політика Петра I була зосереджена на виробленні механізмів які б дали можливість якомога ефективніше використовувати церкву для задоволення потреб держави. Реформи Петра I були спрямовані на підпорядкування церкви світській владі. Це виражалось в докорінній зміні системи управління церквою з метою інтегрувати її в державну структуру, обмежити економічну самостійність церкви, сфери діяльності та компетенції церковного суду [4, с. 150] .

25 січня 1721 р. Петро I оприлюднив маніфест про заснування «Духовної колегії» або Синоду, що став головною центральною установою з церковних питань, і був підпорядкований Сенату. Це означало, що вся повнота влади переходила до чиновницько-бюрократичного апарату абсолютистської держави, на чолі якої стояв Петро I.

Синод став вищою адміністративною та судовою інстанцією російської церкви. Йому належало право відкриття нових кафедр, обрання ієрархів, встановлення нових свят та обрядів, видання Святого Письма та богословських книг. Синод складався з президента, двох віце-президентів, радників, асесорів та секретарів. Нагляд за церквою був доручений обер-прокурору Синоду, який звітував перед Петром I. Члени Синоду, так само як і інших колегій, почали призначатися царем.

Петро I почав широко використовувати інститути церкви для посилення поліцейського контролю над суспільством. Піддані, під страхом великих штрафів, були зобов'язані відвідувати церкву і каятися на сповіді священикові у своїх гріхах. Священики, в свою чергу зобов'язувалися приносити присягу на вірне служіння державі і тим самим отримали статус простих державних службовців. Крім того священослужителі під загрозою катувань повинні були порушувати таємницю сповіді і доносити державі все почуте на ній.

Реформа церкви здійснювалася паралельно з податковою реформою. Проводилися облік і класифікація священиків, а нижчі за саном були переведені на подушний оклад. За даними звітних відомостей Казанської, Нижньогородської і Астраханської губерній від податків було звільнено лише 3044 священики з 8709 [4, с. 153].

Держава посилила контроль за прибутками церкви в результаті чого значна частина коштів від монастирських володінь стала надходити до загальнодержавної скарбниці. Для управління майном патріаршого та архієрейських домів, а також монастирів, було відновлено Монастирський приказ на чолі з Іваном Мусіним-Пушкіним, який знову став завідувати судом над монастирськими селянами й контролювати прибутки від церковно-монастирських землеволодінь.

Петро I негативно ставився до чернецтва. Він вважав, що, монахи «поїдають чужі праці» тому намагався скоротити їх число, встановлюючи для монастирів певні штати і забороняючи перехід з одного монастиря в інший [3, с. 96]. У 1701 р. царський указ обмежив число ченців: за дозволом на постриг тепер потрібно було звертатися в Монастирський приказ. Згодом у царя з'явилася ідея використовувати монастирі як притулки для відставних солдат, жебраків, хворих та людей похилого віку, яких ченці повинні були утримувати.

Одержавлення церкви згубно позначилося і на ній самій, і на державі. Вбачаючи в церкві просту служницю держави, яка втратила свій моральний авторитет, російське населення почало таємно виходити із церковних парафій, шукаючи задоволення своїх духовних потреб поза межами православного вчення [1, с. 128].

Наприклад, з 16 випускників Іркутської семінарії 1914 р. лише двоє виявили бажання залишитися в духовному сані, а решта мали намір піти у вузи. У Красноярську ситуація була ще гіршою: ніхто з 15 її випускників не захотів прийняти священницький сан [4, с. 156].

Висновки. Церковна реформа завершила процес підпорядкування церкви світській владі, який почався ще в XVII ст. Впродовж здійснення реформи, було ліквідовано посаду патріарха, церква втратила фінансову й адміністративну автономію, знижено кількість ченців та монастирів, збільшено кількість податків. В результаті церква втратила значну частину свого впливу й перетворилася на складову державного апарату, суворо контролювану і керовану світською владою.

Джерела та література

1. Баггер Х. Реформы Петра Великого. М., 1985. 295 с.
2. Кафенгауз Б. Петро Перший і його час. Київ, 1949. 162 с.
3. Троицкий С. М. Русский абсолютизм и дворянство в XVIII в. М., 1974. 143 с.
4. Федоров В. А. Русская Православная Церковь и государство. Синодальный период. М., 2003. 480 с.

Попадюк В. П. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Білик В. І. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Середньовічне місто – місце виникнення перших університетів

Постановка проблеми. У сучасному місті університети є інтелектуальними центрами, місцями де готуються кадри, що в майбутньому і забезпечуватимуть роботу та функціонування міста, його модернізацію та розвиток. Власне подібну роль відігравали і перші західноєвропейські університети, які виникали на межі XII–XIII століть, на територіях сучасних Франції, Італії та Англії. Саме бурхливий розвиток міст і створив потребу виникнення нової структурної одиниці для підготовки фахівців.

Дослідження даної проблеми дає змогу нам визначити особливості перших університетів та їх роль для середньовічного міста а відтак дозволяє прослідкувати генезу сучасної університетської традиції.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей виникнення перших університетів у середньовічному місті.

Результати дослідження. «XIII століття це століття університетів, оскільки це століття корпорацій» – цей вислів Жака Ле Гофа яскраво відображає особливість перших університетів в міській структурі [1, 58]. В кінці XII ст. сформувалася соціально-культурна група людей-інтелектуалів, які досягли висот у «мистецтвах» та «науках». В подальшому вони могли викладати чи зайняти певну адміністративну посаду. Болонські та Паризькі доктори будували гарні кар'єри і навіть займали папський престол (Адріан IV, Олександр III, Інокентій III). Деякі зі шкіл були вже відомими далеко за межами своїх міст. Так, архієпископ кентерберійський Фома Бекет звертався за арбітражем до паризьких теологів під час конфлікту з Генріхом II [3, 228–229].

В момент, коли концентрація інтелектуалів досягла в місті високого рівня, вчителі почали відділятися від церковної та монастирської

влади, і в деяких навчальних центрах на межі XII–XIII ст. формувався новий тип корпорації – університет [3, 228–229].

Перші європейські університети, а саме Болонський та Паризький, виникли завдяки тому, що в тих містах існували популярні школи. В Болонії це були правничі школи а в Парижі – церковні (школа кафедрального собору Нотр-Дам). В кінці XII ст. вони переживали період розквіту. Все більше число студентів, часто вихідців з віддалених куточків Європи (Англія, Німеччина, Італія) приходили вчитися до них. Швидке кількісне зростання числа учнів призвело до виникнення ряду проблем, як матеріального (питання житла, харчування, громадського порядку), так і інституційного та інтелектуального плану. Новим магістрам була не до вподоби наявність, хоч і обмеженої, влади над ними. Університет дав змогу магістрам об'єднуватися в автономний цех, розробляти свої статuti, залучати своїх нових колег, виходити з-під безпосереднього контролю і підпорядкування духовній чи світській владі [2, 24–25].

Термін «університет» означав спочатку будь яке об'єднання людей зі спільними інтересами, що мали особливий правовий статус. З кінця XIV ст. його стали використовувати винятково до академічної корпорації [2, 1–2].

Середньовічне місто у XII ст. вже виробило модель, яку згодом наслідували перші університети. Середньовічні університети використали подібну до цехової структуру для організації діяльності. Вони мали такі ж самі форми регулювання, як і ремісниче виробництво: загальне зібрання членів під керівництвом голови, чітка дисципліна та градація серед членів корпорації. Поділ на школярів, бакалаврів і магістрів чи докторів відповідав цеховій градації учнів, підмайстрів та майстрів. Тому цехові кооперації створили своєрідну модель для виникнення університетської [2, 4].

Виникнення перших університетів супроводжувалося боротьбою проти цілковитого контролю над ними духовної та світської влади. В Парижі вже в 1213 р. канцлер практично втрачає привілеїю надавати «ліцензію» (право на викладання), ця функція переходить до університетських метрів. А після великого страйку 1229–1231 рр. університет виходить з-під юрисдикції єпископа. В 1231 році Людовік Святий і Бланка Кастільська визнали незалежність університету, що вже свідчило про його унезалежнення від світської влади. Подібні процеси боротьби за певну автономізацію відбувалися також в Болонському та Оксфордському університетах [1, 60].

Висновки. Таким чином, процеси, що відбувалися у середньовічних містах Західної Європи сприяли появі перших університетів. Популяризація окремих шкіл призвела до напливу людей у міста і усвідомлення необхідності створення окремої кооперації. Наявність моделі, такої, як цехова організація, теж посприяло організації університетів за подібною схемою. Водночас ще однією особливістю виникнення перших університетів, було те, що воно супроводжувалося боротьбою за певне відокремлення з-під цілковитого контролю світської та духовної влади.

Джерела та література

1. Гофф Жак Ле. Интеллектуалы в средние века. СПб., 2003. 160 с.
2. Суворов Н. С. Средневековые университеты. М., 1898. 245 с.
3. Уваров П. Ю. Интеллектуалы и интеллектуальный труд в средние века // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 2. М., 2001. С. 221–278.

Потачало К. С. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Трофімук-Кирилова Т. М. – к. і. н., доцент кафедри документознавства і музейної справи СНУ імені Лесі Українки

Особливості ділового спілкування з представниками Великої Британії під час ділових переговорів

Постановка завдання. Європейські інтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, вимагають розширення існуючих та встановлення нових тісних ділових контактів із зарубіжними партнерами, одним із яких є Велика Британія. Саме з цією країною наша держава має тісні взаємостосунки у торгово-економічній, інформаційній, науково-освітній, культурній та інших сферах, що актуалізує вивчення питання особливостей ділового спілкування із англіїцями під час ділових переговорів.

Мета дослідження – визначення особливостей ділового спілкування з представниками Великої Британії під час проведення ділових переговорів.

Результати дослідження. Діловий етикет Великої Британії передбачає визначений ритуал спілкування, якого необхідно суворо дотримуватися при проведенні ділових переговорів. Так під час знайомства варто пам'ятати, що у Англії не прийнято звертатись до незнайомих людей, доти, доки вас не познайомили. Рукоштовування застосовується лише при першій зустрічі, а під час подальших контактів англійці, зазвичай, вітаються усно [1, 215].

Британці – дуже стримані й консервативні люди. Звертатися до них потрібно лише офіційно: містер, міс, місіс. Під час ділової розмови з ними варто уникати багатослів'я. Вони холоднокровні – у критичних ситуаціях поведуться впевнено і спокійно реагують на зміну ситуації. Характерною рисою в діловому спілкуванні із англійцями має бути самоконтроль, який, на їх думку, є найціннішою рисою людського характеру. Ще однією особливістю британського національного етикету є ввічливість та вишуканість мови. Англійці говорять спокійно, невимушено і тихо, тому оптимальною відстанню між діловими партнерами-співрозмовниками є 50 см [2].

Діловий світ Великої Британії неоднорідний не тільки в соціальному плані, але й за своєю «цеховою» спеціалізацією, що відрізняє його від ділових кіл інших країн. До того ж під впливом пам'яті про історію своєї країни англійці в ділових стосунках зазвичай наполягають на своїх «правилах гри». Вони, здебільшого, проявляють велику напористість, гнучкість та твердість, особливо якщо йдеться про угоди, що обіцяють миттєву вигоду [3, 253].

Українським бізнесменам та дипломатам, які готуються до ділових переговорів із представниками Англії, важливо знати не лише основні правила їх ведення, а й національні особливості ділового етикету та спілкування з британцями. Перш ніж приступити до переговорів з ними, необхідно з'ясувати загальну інформацію про предмет переговорів. Наприклад, про структуру товарного ринку, характеристики продукції, особливості діяльності фірми тощо. Лише після цього можна домовлятися про зустріч. Налагодженню контакту сприятиме той факт, якщо перед зустріччю з партнерам із Великої Британії передати їм рекомендаційні листи. Варто пам'ятати і про те, що англійці дуже суворо ставляться до пунктуальності, тому перед початком ділової зустрічі необхідно поцікавитися у них на скільки часу вони розраховують. Ділову розмову з ними доречно починати не з предмета обговорення, а з суто життєвих проблем – про погоду,

дітей, спорт, літературу, садівництво тощо, намагаючись позитивно налаштувати їх до себе [3, 252].

Питанням переговорів британці приділяють обмаль часу, вони до них ставляться з прагматизмом, адже вважають, що найоптимальніше рішення можна знайти залежно від позиції партнера. Традиційним для них є вміння уникати гострих питань. У конфліктних ситуаціях вони ведуть себе виховано, виважаєно і спокійно, адже різкість для них – не прийнятна [4].

Під час переговорів англійці прораховують кожен варіант, чітко фіксують деталі, обговорюють й визначають не тільки те, що пов'язано з контрактом, але й діяльність, спрямовану на подальший розвиток ділового співробітництва, зокрема перспективи укладання інших взаємовигідних угод тощо. Щоб привабити до себе англійських партнерів, варто їм дати зрозуміти, що для вас загальнолюдські цінності є не менш важливі, ніж комерційні інтереси, а також підкреслити свої симпатії до британського народу, його ідеалів та історії [5].

Підбираючи одяг на ділові переговори з представниками Великої Британії, краще віддати перевагу класичному темному костюму, однтонній сорочці, консервативній краватці і начищеним туфлям із шнурками. Ділові жінки на переговори теж повинні одягатися консервативно, уникати яскравих кольорів і великої кількості прикрас [1, 218].

Діловий етикет вимагає пам'ятати про знаки уваги англійським партнерам, з якими велися ділові переговори. Вітальна листівка до свята або з нагоди дня народження піднімуть ваш діловий авторитет, засвідчать вашу ввічливість, стануть підґрунтям для встановлення тривалих ділових взаємин [4]. В Англії чітко визначено коло предметів, які можна дарувати діловим партнерам. Це записники, блокноти, календарі, запальнички, лазерні диски, авторучки. Решта може розглядатися як хабар і засіб тиску на партнера [2].

Висновки. Отже, не зважаючи на те, що практика міжнародних відносин встановила і закріпила загальновизнані норми ділової етики та етикету, Англія, як і кожна країна, має свої характерні риси у діловому спілкуванні під час проведення ділових переговорів, зокрема, знайомстві, вербальному та невербальному спілкуванні, врученні ділових подарунків, підборі ділового одягу і т. д. Це пов'язано як з соціально-економічним розвитком цієї країни, так і з етнокультурними, етнопсихологічними особливостями британського народу.

Джерела та література

1. Гестеланд Р. Р. Кросс-культурное поведение в бизнесе. Дніпропетровськ: ООО «Баланс клуб», 2003. 270 с.
2. Снітинський В. В., Завальницька Н. Б., Брух О. О. Діловий етикет в міжнародному бізнесі: навчальний посібник. Львів, 2008. URL: <http://www.megos.org.ua/etyket.html>
3. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 356 с.
4. Шеломенцев В. М. Етикет і сучасна культура спілкування: навч. посіб. Київ: Лібра, 2003. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-170.html>
5. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2012. URL: http://pidruchniki.com/10590102/psihologiya/osoblivosti_vedennya_dilovih_peregovoriv_angliysyami#74

Прокопчук В. С. – студентка IV курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

**Церква і держава у процесі формування абсолютизму
в Московському царстві XVII ст.**

Постановка проблеми. Церква в Московському царстві XVII ст. відігравала важливу політичну роль, адже одне із її завдань полягало в переконанні простого люду в тому, що він повинен підкорятися будь-якій владі, оскільки вона нібито надана Богом. Духовенство було наділене великими ділянками землі із залежним населенням, яке виконувало на користь церковників повинності. Спираючись на свої обширні землеволодіння, патріархи поступово почали висувати ідею про перевагу своєї влади над государевою. Це призвело до конфлікту між світською та духовною владою, який вплинув на подальший процес становлення самодержавства у Московській державі XVII ст.

Мета дослідження – розкрити суть взаємовідносин держави і церкви у визначений період та з'ясувати їх вплив на становлення Московського царства як абсолютистської держави.

Результати дослідження. Церковна ієрархія в Московському царстві була досить складною: церкву очолював патріарх, якому були підвладні митрополити, архієпископи, єпископи, чорне та біле духовенство (чернецтво та священники й диякони відповідно). Значення патріарха помітно зросло за час правління патріарха Філарета (1619–1633), який був батьком першого московського царя з династії Романових Михайла Романова (1613–1645). Філарет мав титул «великого государя» і для посилення своєї влади впродовж 1620–1626 рр. провів реформу стосовно централізації церковного управління: було створено Двірцевий, Розрядний, Казенний і Судний патріарші прикази (органи центрального управління) [2, 62]. Влада водночас пильно стежила за тим, щоб народ поважав релігію і церкву. Для тих, хто ці установи порушував, передбачалося покарання, що підтверджується Соборним уложенням 1649 р.: «Будет кто иноверцы, какия ни буди веры, или и русской человек, возложит хулу на Господа Бога ...или на честный крест ... того богохулника обличив, казнити, зжечь... А будет какой бесчинник пришед в церковь Божию во время святых Литургии ... казнити смертию безо всякия пощады» [3].

У середині XVII ст. в Московській державі назріла необхідність проведення церковної реформи, оскільки церква фактично перебувала у кризовому стані через існування різнообрядства та різночитання Святого Письма на окремих територіях Московського царства. Це починало підривати церковний авторитет. Церковна реформа в Московії в другій половині XVII ст. пов'язана із іменем патріарха Никона, який перебував на цій посаді впродовж 1652–1666 рр. і був наближеною до царя Олексія Михайловича людиною. Суть церковної реформи полягала в наступному: у всіх московських церквах віруючим, внаслідок наказу Никона у лютому 1653 р., заборонялося поклонятися, стоячи на колінах. Тепер поклоніння мало обмежуватися чотирма земними поклонами. Никон наголошував також, що потрібно по-іншому писати ім'я Ісуса, православний хрест мав бути із чотирма кінцями, слово «Алілуя» під час служби слід було промовляти три рази замість двох. Хреститися потрібно було не двома пальцями, а трьома. Це викликало серед московського духовенства велику суперечку, яка показала Никону, що у своїх подальших реформаторських заходах йому потрібно опиратися лише на церковний собор та його авторитет. При цьому церковні реформи Никона спершу підтриму-

валися царем Олексієм Михайловичем. В 1654 р. було скликано Собор, за рішенням якого всі церковні книги були виправлені за грецькими правилами. Після Собору Никон став ініціатором початку гоніння на ікони, написані за латинським (західним) зразком, через що його стали називати іконоборцем [5, 338]. Такі дії Никона призвели до масових народних протестів, а в московській церкві відбувся розкол: прихильники старих порядків – старообрядці, відмовлялися визнати реформу Никона і виступали за повернення до дореформених порядків. Впродовж проведення Никоном своїх реформ значно погіршилися його стосунки із царем, адже Никон прагнув мати більше впливу на державу, аніж цар і навіть пов'язував свою владу із сонцем, а владу государя – із місяцем [1, 63]. В 1658 р. патріарх заявив, що бажає бути не Московським патріархом, а патріархом Русі. Такі дії Никона і його прагнення зробити державу підвладною церкві, призвели в 1664 р. до розриву патріарха з царем. У листопаді 1666 р. було скликано церковний Собор у Москві, який прийняв рішення про позбавлення Никона патріаршого сану. Наступним патріархом став Іоасаф II (1666–1672). Тому, можна говорити про те, що з падінням Никона церква, по суті, стала підвладною державі.

Висновки. Церква була одним із найбільших землевласників у Московському царстві XVII ст. Спершу вона була опорою для посилення влади представників нової царської династії, проте з поступовим зростанням ролі патріарха у суспільному житті відносини між церквою та державою почали погіршуватися, оскільки перевага церковної влади над світської істотно підживляла б авторитет царя і створила б несприятливі умови для посилення самодержавства в країні.

Джерела та література

1. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России. М., 1968. 368 с.
2. История России / А. С. Орлов, В. А. Георгиев, Н. Г. Георгиева, Т. А. Сивохина. М., 2006. 528 с.
3. Соборное уложение 1649 г. Глава 1. О богохулниках и о церковных мятежниках // М. Н. Тихомиров, П. П. Епифанов. Соборное уложение 1649 года. М., 1961. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/1.htm>
4. Шмидт С. О. У истоков российского абсолютизма: исслед. соц.-полит. истории времени Ивана Грозного. М., 2015. 493 с.
5. Шмурло Е. Ф. История России. М., 1997. 736 с.

Рощина А. С. – студентка VI курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри нової та новітньої історії України СНУ імені Лесі Українки

Історія Свято-Михайлівської церкви

Постановка проблеми. Село Кисилин – маловідоме поселення в сучасній Україні. А декілька сот років назад це було багатонаціональне містечко зі своїми учбовими закладами. У Кисилині знаходяться будинки архітектури які потребують дослідження своєї історії, зокрема Свято-Михайлівська церква

Мета дослідження. На основі вивчення та аналізу джерел і літератури реконструювати історію Свято-Михайлівської церкви.

Результати дослідження. Збудований храм, згідно з архівними документами в 1645 році за кошти графа Ледуховського. Кисилинська церква привертає увагу своєрідністю архітектурної форми, що властива спорудам XVII століття. У своїй основі церква має форму хреста. Центральна частина храму – прямокутна. Звичайного притвору в церкві немає, а лише храм вірних і вівтарна частина, відділена різьбленим іконостасом. Іконостас виготовлений 1905 року.

У державному паспорті на церкву йдеться, що він різьблений з дерева, з позолотою. Збереглися ікони старого іконостасу XVII ст. Побілений інтер'єр у XX ст. був розписаний олійними фарбами художником Антоновичем. Стіни мають понад півтораметрову товщину [1, № 11]. До нього примикають з чотирьох сторін прибудови з двохсхилим дахом над кожною. Саме стіни й тримають мурований двоярусний купол церкви, дугоподібний усередині. Храм розміщений вівтарем на схід. Це підтверджує, що будувався в далекі і складні для нашого краю часи як православний храм. Деякі дослідники стиль побудови храму називають аріанським. На знак того, що Кисилин свого часу був осідком аріан – протестанської гілки, яка скорочувала Богослужіння і не визнавала ікон, Святої Трійці, а Христа – Богом. Але храм увесь час залишався оплотом Православ'я в місцевості [1, № 11].

Протягом першої половини ХІХ ст. штат Кисилинської церкви складався із священика, дяка і паламаря. «У «Клірових відомостях» вказується, що постійної зарплати для притчу не виділялось, а жили вони з доходу від церковної землі.

У «Клірових відомостях» за 1838 рік площа землі Кисилинської церкви вперше подається в десятинах і вказується, що їй належало 18 десятин орної землі, 8 – сінокошу, 0,5 десятин городу. Десятина становила 3200 квадратних сажнів, або 1,45 гектара. Коли перевести цю площі на одиниці виміру нашого часу, то церква володіла 23 гектарами орної землі, 11 гектарами сінокошу, 0,7 гектара городу.

У 1830 році до Кисилинської церкви приписали Твердинську, а в 1850 Озютицьку. Ці три села відтоді становили один приход і богослужіння в них проводив священик Кисилинської церкви.

У 1850 році місце священика Кисилинської церкви займає Павло Кирилович Харкевич, який немало зробив для храму. У ті часи ремонтні роботи в церкві проводилися не за кошти єпархії, а за доходи від церковної землі та на пожертвування парафіян. Завдяки його зусиллям перекрили храм гонтом, а купол – бляхою, побілили його зовні і з середини, поставили душники для провітрювання підвалу. Здійснюється штукатурка і побілка церкви, дзвіниці і огорожі з покриттям останньої дошками. Задумувався ще ряд робіт з благоустрою, але здійснити їх не вдалося через відсутність коштів.

Павло Харкевич помер у 1876 році. Після цього священики часто змінювались. Вони служили в такому порядку: Антон Михалович (1898–1900), Іван Сакович (1901–1903), Петро Антонович (1904–1907), Севастьян Левкович (1908–1911). В часи О. І. Конашевського почали, а за його наступників довершили будівництво житла для церковного притчу. Замість двох сараїв з часів В. Г. Зосимовича у 1901 році в священика з'явилися клуня, хлів для сіна, хлів для худоби, возівня, конюшня, 2 комори, льох, сарайчик для свиней. Збудовано нову хату, хлів та льох для дяка. Крім того, проводився ремонт церкви. В 1905 році в ній було влаштовано новий іконостас, відремонтовано підлогу – її виклали кам'яною плиткою, стіни розписали орнаментом. Кошти для цих робіт надійшли від єпархії і від прихожан [3, 228].

За всю історію існування Кисилинську Свято-Михайлівську церкву жодного разу не закривали. В 1992 році громада вирішила питання про підпорядкування Київському Патріархатові. Нині до неї належить два села: окрім Кисилина, ще й Журавець [2].

Можна зробити **висновок**, що храм збудований як православний у формі хреста. Його вівтарна частина на схід сонця, а це притаманно лише для православних храмів. А ось по архітектурній формі вона рідкісна не тільки для Волині. Церква у Кисилині не закривалася при жодній владі. Це наша історія, наша гордість.

Джерела та література

1. Гнатюк Андрій. Храм архістратиґа Михаїла в Кисилині // Волинські єпархіальні відомості. 2005. № 11–12
2. Іван Квік. Кисилинська Свято-Михайлівська церква // Селянське життя. 6 берез. 2008.
3. Наталя Яковенко. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-тє вид. Київ: Критика, 2006. 584 с.
4. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР; (Ил. справ.-каталог). В 4-х т. / гл. редкол.: Н. Л. Жариков (гл. ред.) и др. Київ: Будівельник, 1983–1986. Т. 2.
5. Харитон Сегейда. Світильники отчої віри. Нариси про церкви Локачинського району. Луцьк: Надстир'я, 2002. 228 с.

Сайфи С. Х. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Шульга С. А. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Римські терми

Постановка проблеми: Для будь-якого цивілізованого народу підтримка чистоти та гігієни відіграє важливу роль. Одними з перших до думки про приміщення, які призначалися для миття і відпочинку, прийшли римляни. Римські лазні мали свою особливу назву – терми.

Мета дослідження: сформулювати уявлення про римські терми та їх роль у побутовій системі Стародавнього Риму.

Результати дослідження: Перші терми в Римі виникають приблизно в III ст. до н. е. Походження назви римських терм пов'язане з тим, що вони будувалися поблизу термальних джерел, яких на території держави було багато. Зазвичай, вибирали такі джерела, де температура води була близькою до природної температури тіла

людини, це +35...+37 градусів [3]. На початку свого існування терми використовувалися, винятково, задля гігієни: там змивали бруд. Проте, починаючи з перших років нашої ери, в Римі, терми набувають значно ширшого призначення. Вони поступово стають місцем відпочинку і дозвілля [2]. Терми були доступні як плебеям так і патриціям. Будувалися вони за державний кошт, проте, коли вони набули популярності, багатії будували і приватні бані. Городяни відвідували терми майже щодня, плата за вхід була суто символічною – 1/4 асса [1, 146]. Тут вони могли вирішувати ділові питання, вигадувати музику і тут же її виконувати, займатися спортом, або просто цікаво спілкуватися [2].

Зразком римських терм можуть слугувати: малі бані, Стабієві та Центральні.

Римські лазні склалися з декількох приміщень, кожне з яких мало свою назву і призначення. Приміщення розташовувалися по периметру або колу, в центрі якого знаходився майданчик для гімнастичних вправ.

Структура приміщень на прикладі малих бань:

Аподитерій – це була довга кімната, зведення якої спиралися на потужний карниз прикрашений строкатими ліпними грифами, амфорами і лірами. Стіни були пофарбовані жовтою фарбою, стеля білими квадратами з червоним бордюром, а підлога вкрита грубою мозаїкою. Під стінами розташовані довгі лави, на яких були прикріплені полички для складання одягу. Ця кімната освітлювалася через вікно. На аподитерій виходила маленька кімната, де, можливо, зберігалася масло для натирання та різні лазневі засоби. Там сидів капсарій, раб-сторож, який за маленьку винагороду ховав у себе речі та одяг відвідувачів, оскільки злодійство у лазнях було явищем звичним [1, 148].

З аподитерію проходили до холодного басейну у фригідарії або звертали ліворуч в тепідарій.

Фригідарій являв собою квадратне зовні приміщення, а в середині – кругле. У цій круглій кімнаті був влаштований басейн, глибиною 1,3 м. Підлога та басейн були викладені білим мармуром. Вікно було зроблено в куполі для того, щоб у приміщення потрапляло більше світла. Купол був пофарбований блакитною фарбою, а стіни розписані по жовтому тлі зеленими рослинами. Художник хотів створити у відвідувачів фригідарію враження, що вони миються під відкритим небом [1, 148].

З аподитерія можна було пройти і в тепідарій – велику прямокутну кімнату, в якій ніколи не милися, а тільки прогрівалися. Так відвідувачі готувалися до переходу в кальдарій. В цій кімнаті в стінах були зроблені ніші, куди складали одяг. Стеля була прикрашена ліпною, стіни пофарбовані червоною фарбою, а вікно знаходилося під самим склепінням. Обігрівався тепідарій старовинним способом: дуже великою жаровнею, дно якої являло собою грати з бронзових смуг, на неї клали цеглу, засипали їх пемзою і тільки потім вже накладали розпечене вугілля [1, 149].

Двері з тепідарія вели в найспекотніше приміщення в лазні, де відвідувач за кілька хвилин обливався потом – кальдарій. Приміщення це було витягнуте в довжину. З одного боку воно закінчувалося напівкруглою нішею, де на тонкій підставці з лави стояв величезний, але неглибокий таз, до нього була проведена труба, з якої бив фонтан. Цей фонтан був своєрідним душем, де обливалися після миття у гарячій ванні, що розмістилася у протилежній стіні і займала майже весь кальдарій. У ній вільно могло сісти чоловік десять; задню стінку ванни поставили з нахилом, щоб до неї зручніше було притулитися. У ніші над тазом пробито чотири вікна: одне велике прямокутне, під ним маленьке кругле і з боків його два невеликих квадратних. Будівельники лазні подбали про те, щоб в цьому жаркому і задушливому приміщенні не застоювався пар і був доступ свіжого повітря. Розписів в кальдарії не було, тільки в куполі був рельєфний орнамент, стеля була склеписта. Обігрівався кальдарій гарячим повітрям, яке йшло по трубах прокладених в стіні [1, 150].

Жіноче відділення терми було влаштоване набагато простіше: окремого фригідарію не було, басейн з холодною водою був невеликих розмірів, проте гарячим повітрям опалювався не тільки кальдарій, але й тепідарій. Від чоловічого відділення жіноче було наглухо відокремлено. Там був свій дворик або садок, де на одній колоні стояли сонячні годинники, а на іншій, ймовірно, якась статуя [1, 150].

Слід зазначити, що у малих банях палестри не було. Причин цьому було декілька, можливо, через те, що не вистачало місця, або через господарські проблеми(нестача коштів).

Висновки. У побутовій системі Стародавнього Риму та у житті римлян терми відігравали важливу роль. Це були не тільки приміщення для миття, а й місце для відпочинку громадян. Римські терми дуже цікаві за своєю структурою, і вони зовсім не схожі на звичайні

лазні, які ми звикли бачити. Архітектура і велич терм Стародавнього Риму вражає і нині, адже багато римських бань збереглося і по цей день.

Джерела та література

1. Кнабе Г. С. Древний Рим – история и повседневность. М.: Искусство, 1986.
2. Римські терми URL: <http://www.sauna-vis.kiev.ua/page20-ukr.htm>
3. Термы – римские бани URL: <https://ibud.ua/ua/statya/termy-rimskie-bani-2995>

Сидоров С. О. – студент VI курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;
Білик В. А. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Образ імператора Юстиніана і великого у творах Прокопія Кесарійського

Постановка проблеми. Визначний історик Візантійської імперії Прокопій Кесарійський (між 490–507 р. – після 565 р.), грек сирійського походження, який отримав добру світську освіту і досягнув успіху на дипломатичній і політичній службі при константинопольському дворі, був автором ряду творів, присвячених періоду правління імператора Юстиніана, образ якого у них є неоднозначним.

Метою дослідження є аналіз образу Юстиніана I Великого у творах Прокопія Кесарійського «Історія воєн Юстиніана з персами, вандалами і готами» (553 р.), та «Таємна історія» (близько 550 р.), «Про будови Юстиніана» (553–555 р.).

Результати дослідження. Досліджувані твори П. Кесарійського різняться за своїм жанром. «Історія воєн» – це розповідь про війни Юстиніана I з персами, вандалами і готами; «Про будови» – праця, що прославляє імператора; «Таємна історія» – памфлет на порядки в імперії та її правителя [1; 3].

В «Історії воєн» П. Кесарійський всіляко підкреслює свою лояльність до Юстиніана, однак присутня прихована критика існуючого ладу і в завуальованій формі відзначено недоліки правління імператора. П. Кесарійський перемежовує похвалу Юстиніана з окремими опозиційними зауваженнями, які з метою маскування вкладає в уста

явних зовнішніх ворогів правителя. Прикладом буде опис скарги вірменських послів на Юстиніана в промові, зверненій до перського шаха Хосрова I, де П. Кесарійський засуджує Юстиніана за промахи у веденні війни в Італії, за захоплення беззмістовними догматичними суперечками, які відволікали його від державних справ [4].

Трактат «Про будови» наскрізь просякнутий лестощами. На сторінках даної роботи Юстиніан постає перед нами як правитель, подібного якому людство ще не знало і який навряд чи буде після нього. Юстиніан підноситься як розумний, щедрий, турботливий, він справедливий і милостивий до ворогів, працює не покладаючи рук на благо імперії, позбавляючи себе їжі і сну. Геніальність його проявляється в найрізноманітніших речах, він веде неймовірну будівельну діяльність: будує храми, дороги, водогони, мости, зводить фортеці [2, 9].

На сторінках «Таємної історії», ми вже бачимо зовсім протилежну думку того ж самого історика. У цій роботі Юстиніан вже постає не просто як людина, а як справжнє втілення зла. Також звертають на себе увагу висловлювання історика про те, що «природа зібрала від усіх людей всі низькі якості і склала їх в душі цієї людини». За П. Кесарійським в Юстиніані поєднуються дурість і підлість, боягузтво і лицемірство, підступність і маніякальна жорстокість. Головною пристрастю у нього є жадоба збагачення, заради якої він здатен на найнижчі вчинки: вбивство, грабіж, обман, зрада, багаторазовий перепродаж одних і тих же посад. П. Кесарійський описує активну торгівлю судовими рішеннями. У автора формується відмінний від попередніх творів образ імператора як руйнівника Візантії [5, 147–148; 3].

Висновки. Отже, ставлення творця основних джерел з вивчення образу імператора Юстиніана, є досить неоднозначним, навіть суперечливим. Відзначимо, що праці Прокопія Кесарійського цінні не просто як роботи історика, а й тим, що він, займаючи високі посади при дворі, був очевидцем і безпосереднім учасником описаних подій.

Джерела та література

1. Васюк Г. В. Историческая проза Прокопия Кесарийского. URL: <http://elib.grsu.by/katalog/161420-358345.pdf>
2. Диль Ш. Юстиниан и византийская цивилизация в VI веке: пер. с фр. СПб., 1908. 612 с. URL: <http://relig-library.pstu.ru/modules.php?name=1016>
3. Прокопий Кесарийский. Тайная история. Прокопий Кесарийский. Война с персами. Война с вандалами. Тайная история / пер., ст., комм. А. А. Чека-

ловой. Отв. ред. Г. Г. Литаврин. М., 1993. 570 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=26981>

4. Удальцова З. В. Мировоззрение Прокопия Кесарийского. Византийский временник. 1971. Т. 31. С. 8–22.

5. Фунтов Е. Е., Кузнецов В. Н. Юстиниан в трудах Прокопия Кесарийского. Симбирский научный вестник. 2014. № 4 (18). С. 147–151.

Ситник Х. Р. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки
СНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. і. н., доцент кафедри
всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Лжедмитро II в подіях смути в Московській державі на початку XVII ст.

Постановка проблеми. На початку XVII ст. Московська держава вступила в смугу економічного занепаду, внутрішніх суперечок і військових невдач. Настали Смутні часи, які втягнули народ в безодню лих. Держава переживала національну катастрофу. Вона стояла на межі розпаду. Внутрішній конфлікт підірвав основні державні устої. Інтервенти захопили найбільші прикордонні фортеці країни – Смоленськ і Новгород, а потім зайняли Москву. Лиха Смутного часу потрясли розум і свідомість значної кількості населення. Сучасники звинувачували в усьому проклятих самозванців, «що посипалися на країну як з дірявого мішка». У самозванцях бачили польських чи шведських ставлеників, які були знаряддям іноземного втручання. Одним з таких був Лжедмитро II, особу якого не з'ясовано й досі [1, 230].

Мета дослідження. Проаналізувати діяльність Лжедмитра II періоду Смути в Московській державі, з'ясувати причини появи нового самозванця, дати оцінку стану державних інституцій під час правління Лжедмитра II, схарактеризувати постать Лжедмитра II.

Результати дослідження. Влітку 1607 р. в Стародубі з'явився чоловік, який оголосив себе врятованим в травні 1606 р. царевичем Дмитром. Це був Лжедмитро II. Смута як масштабний громадянський конфлікт, не закінчувалася, а лише набувала свого апогею. Примітно,

що коли Болотников – керівник селянської війни в Московському царстві 1606–1607 роках, сидів в оточенні в Тулі він слав листи по Московії і вимагав, щоб оголосили на престол хоч якогось Дмитра. Його і оголосили, але до того моменту Болотникова вже втопили, а Смута розвивалася зовсім по іншій лінії [4, 265].

Якщо про особу першого самозванця ведуться суперечки і дійсно його постать цікавила сучасників і нащадків, то особа другого Лжедмитра не викликала особливого інтересу. Ніхто не робив якихось рішучих спроб з'ясувати його реальну особистість. Певне це був хрещений єврей. Його соратники прекрасно розуміли, що це просто прапор і не більше. Ось що вони писали: «Лжедмитрий II был бездарный невежественный мужик, грязный и сквернословный, которого поляки тщетно обучали хорошим манерам...» [3].

Ставши на чолі великого війська Лжедмитро II рушив її на Москву і розбивши царські загони підійшов до столиці. Але міста він взяти не зміг і розташувався у селі Тушино (червень 1608 р.). Звідси і його прізвисько – Тушинський злодій. Саме в Тушино почалося правління Лжедмитра II. Основу армії нового царя складали російські низи, польські та литовські авантюристи і найманці, козаки і, звичайно, запорізькі козаки на чолі зі своїм лідером Іваном Заруцький, фаворитом Марини Мнішек (дружина Лжедмитра II), від якого вона народила дитину. Лжедмитро II створив в Тушино свої Прикази (органи управління), з'явилися бояри і воєводи. І навіть було обрано «свого» патріарха – Філарета Романова [3].

1608–1610 р. ознаменувалися, так званими, «тушинськими перелятами». Це був період двовладдя – «Тушинського злодія» і Василя Шуйського (московського царя). Бояри і дворяни по кілька разів переходили від Василя Шуйського до царя Дмитра. Наприклад, приїжджають від Василя Шуйського до Дмитра – отримують маєток, гроші, а через 3 місяці повертаються до Шуйського і слізно просять вибачення. Отримують від нього гроші і маєтки, а через 3 місяці рухаються назад. Що характерно це дуже швидко перестало викликати подив сучасників, тому що рівень моралі в тому числі політичної впав дуже низько. Люди в такий спосіб просто заробляли гроші [6].

Навесні 1609 р. Шуйський вдається до допомоги шведського короля і об'єднаним військом починає похід на Тушинський табір. Коли запорізькі козаки і польські найманці дізналися, що на них йде Сигізмунд III, Тушинський табір розпався. Лжедмитро II переодягнувся

селянином, заховався в бричку з гноєм, і в такому вигляді його вивезли в Калугу. Там він відсиджувався до 1610 р. доки до Москви не почали підходити поляки. Разом з ними на Москву пішов і Лжедмитро II [2, 132]. У 1610 р. польські війська увійшли в Москву. Дізнавшись про це група змовників серед оточення Тушинського злодія вбили Лжедмитра II (11 грудня), тому що він тепер став непотрібним нікому. На цьому спроба Лжедмитра II стати на чолі московської держави закінчилася.

Висновки. Отже, Лжедмитро II в подіях Смути відіграв важливу роль. Особу цього лжецаря не з'ясовано й досі, але не викликає сумнівів те, що він був просто маріонеткою в руках польських і московських аристократичних угруповань, які прагнули захопити владу в Московії. Його правління ще більше поглибило кризу в Московській державі, і посприяло політичному хаосу, який загострився після його правління. Лжедмитро II не зміг стати справжнім московським царем, тому що хоч зовнішньо був схожий на свого попередника Лжедмитра I, але його політика була зовсім іншою, що й видавало в ньому відвертого самозванця.

Джерела та література

1. Геллер М. Я. История Российской империи. В двух томах. М., 2001. 512 с.
2. Зуев М. Н. История России. М., 1995. 464 с.
3. История России [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://istoriarusi.ru/car/lzedmitrij-2.html>
4. Скрынников Р. Г. Россия в начале XVII в. «Смута». М., 1988. 280 с.
5. Лжедмитрій II – Тушинський злодій [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://studme.com.ua/15410104/istoriya/lzhedmitriy_tushinskiy_vor.htm

Стременюк Т. Г. – студентка V курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат історичних наук,
доцент А. А. Дмитренко

Порцеляна зі збірки Волинського краєзнавчого музею

Постановка проблеми. Надбання вітчизняних центрів національного фарфору-фаянсу та тенденції розвитку європейської тонкої

кераміки заслуговують на увагу дослідників. Особливо, враховуючи, що у жодній науковій праці творам фарфору та фаянсу не приділялося достатньої уваги у контексті пам'яткоохоронної справи. Тому комплексного дослідження їх музеєфікації, презентації глядачам, атрибуції та зберігання в Україні немає.

Мета дослідження – загальна характеристика колекції фарфоро-фаянсових виробів Волинського краєзнавчого музею, особливості її формування та визначення асортиментного складу.

Результати дослідження. Комплектування музейних фондів – цілеспрямований, планомірний процес виявлення та збирання предметів музейного значення для поповнення музейного зібрання [5, 175–177]. У фондах Волинського краєзнавчого музею нараховується близько 300 одиниць виробів з порцеляни. Окрім вітчизняної порцеляни у збірці є посуд російських, польських, німецьких та інших виробників ХІХ – поч. ХХ ст. Основу колекції складають предмети, зібрані в 1930-х рр. У 1940-х роках збірка поповнилась посудом, що надійшов із націоналізованих волинських мастків. Є й пізніші надходження. Нині, невелика за кількістю, але багата своїм розмаїттям, вона є однією з найбільш цікавих і презентативних на теренах України [3, 1].

У 1710 році, в місті Мейсені, біля Дрездена, було відкрито першу в Європі порцелянову мануфактуру. У порцеляні мейсенські майстри втілювали естетику рококо, пізніше неорококо. Продукцію виробництва характеризують чайні і столові сервізи, тарілки, чашки, де пасторальні галантні і мисливські сцени поєднувалися з рослинними мотивами. Характерним прикладом є дві тарілки мейсенського виробництва, які, очевидно, були частиною столового сервізу. Галантні сцени в центрі виробу вдало поєднуються з мотивом «бутоньєрки», створюючи розкішну композицію. На тарілках стоїть клеймо Мейсена – два схрещених мечі голубого кольору [4, 15].

У Волинському краєзнавчому музеї є предмети Корецького порцелянового посуду сер. ХІХ – поч. ХХ ст. Частину експонатів складають конфісковані порцелянові статуетки ХІХ ст., передані до музею волинськими митниками. Волинську порцеляну легко ідентифікувати: на spodі тарілок, соусників, чашок у Корці малювали око у трикутнику [1, 4].

Щодо Городницької порцеляни, то у Волинському краєзнавчому музеї знаходиться тарілка з зображенням, ймовірно Городницької мануфактури, яка датується 1900–1914 рр., розписана глазур'ю в голубих, сірих, білих, блідо-червоних тонах.

У музейну збірку входить порцелянова тарілка, виготовлена а Полонному на фабриці А. Зусмана. У центрі виробу зображений пам'ятник генерал-фельдмаршалу М. Воронцову – новоросійському і бессарабському генерал-губернатору, засновнику міста Одеса. На дні тарілки стоїть клеймо «Фабрика Зусмана» [4, 16].

Окрасу колекції Волинського краєзнавчого музею складають статуетки німецького виробництва середини ХІХ століття. Порцелянова пластика знайшла відображення в галантних сюжетах, названих: «Карета з придворними», «Придворні музиканти», «Любовні пасторалі». Статуетки покриті глазур'ю яскравих кольорів (переважає малиновий, салатний, голубий). Фігурки виконані натуралістично, повні життя і руху, простежується точність передачі деталей.

У музейну збірку посуду входять порцелянові вироби з мастки відомого на європейських теренах магнатського роду – князів Радзивілів. Це дві чаші для пуншу і дві декоративні ваз, з них є один гарнітур, оскільки чаша і ваза глазуровані однаковим орнаментом. Друга ваза виконана в стилі «шинуазрі» – європейська імітація синьо-білої китайської кераміки. На предметах стоять знаки власності князів Радзивілів. У музей вони надійшли з Олицького замку.

Окрему групу порцеляни становить посуд, який належав родині Косачів і особливо Лесі Українці. Знаходиться він у Колодяжненському літературно-меморіальному музеї Лесі Українки [4, 16].

Колекція кахлів ХІV – початку ХХ століть займає гідне місце серед речових зібрань Волинського краєзнавчого музею. Не дивлячись на значний вплив Західної Європи, волинські кахлі мають власні своєрідні риси. Вони національні і самобутні, бо формувались на основі місцевих традицій. На жаль, більша частина з них перебуває в поганому стані, від деяких кахлів залишились тільки фрагменти, як відома Луцька кахля «Кликун» [2, 49].

Висновки. Колекція тонкокерамічних виробів у фондах Волинського краєзнавчого музею сформована переважно у 1930-х рр. і складається із предметів не тільки вітчизняних, але й зарубіжних фабрик, що дозволяє простежити особливості фарфоро-фаянсового виробництва. Асортимент предметів різноманітний – від тарілок, кахлів, підсвічників, ваз, до кухонних дощечок, туалетних флаконів та ін.

Джерела та література

1. Гуменюк Н. Тарілка тріснула? Та ну її в музей... Віче. 2007. № 1. С. 4.

2. Садовник Т. Колекція кахлів у Волинському краєзнавчому музеї (загальний огляд). Волинський музей: історія і сучасність: наук. зб. Вип. 4. Луцьк, 2009. С. 48–50.
3. Садовник Т. Добра справа: започатковано нову серію «Колекції Волинського краєзнавчого музею. Волинь нова. 2007. № 7. С. 1.
4. Садовник Т., Ковальчук Є. Порцеляна зі збірки Волинського краєзнавчого музею. Луцьк: Медіа, 2007. 17 с.
5. Шевченко В., Ломачинська І. Музеєзнавство: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2007. 288 с.

Титюк М. М. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. і. н., доцент кафедри документознавства і музейної справи СНУ імені Лесі Українки

Спеціальне документознавство: напрями розвитку та актуальні перспективи їх реалізації

Постановка проблеми. Оглядаючи розвиток документознавства в Україні за останнє десятиліття, можна констатувати, що воно сформувалося в нашій країні як наукова дисципліна і має вже певні здобутки.

Серед стимулів цієї наукової дисципліни основними, на наш погляд, були (і залишаються): необхідність нормативного та науково-методичного забезпечення організації документостворення та документообігу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях (далі – установах) в нових умовах їхнього функціонування (тобто після набуття Україною незалежності); впровадження в установах систем електронного документообігу; значна потреба у вузівській підготовці документознавців, які будуть спроможні вирішувати складні завдання, пов'язані з зазначеними вище інноваціями [2].

Інституалізацію документознавства, підвищення його соціального статусу в нашій країні, зокрема засвідчили заснування та діяльність Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД) [3].

Варто зазначити, що документознавство як наукова дисципліна має науково-методологічний базис, який розвивається на основі теорії інформаційної діяльності як одного з нових наукових напрямів сучасності, який визначає, що будь-яка доцільна діяльність суспільства базується на інформаційному процесі. Тому поняття інформації є найважливішим у теорії документознавства.

Мета дослідження – детальний аналіз розвитку сучасного стану та перспектив документознавства загалом, та його складових, зокрема.

Мета дослідження зумовила такі його завдання: висвітлити етапи формування документальної системи в Україні як основного предмета документознавства; визначити етапи розвитку документознавства як науки про документ; проаналізувати сучасну структуру документознавства.

Результати дослідження. Документознавство належить до ряду молодих наук, воно ще остаточно не сформувалося. Завдяки плідній роботі провідних українських вчених розвиток цієї науки відбувається швидкими темпами. Разом з тим, не можна заперечувати наявність питань, котрі є остаточно недослідженими. До таких проблем належать удосконалення Інструкції з діловодства, (хоча за останній рік певні нововведення та уточнення в змісті присутні), детальний аналіз та впорядкування діловодної термінології та питання впровадження електронного документообігу [1].

Сучасний етап становлення діловодства характеризується активізацією вивчення документа багатьма науками, де він виступає головним або одним з об'єктів дослідження. Об'єднання зусиль цих наук створює інтегративний напрямок розвитку знань про документ [3].

Посилення зв'язків між галузями знань, що вивчають різні носії інформації, є обоюдно корисним. Особливо тісний зв'язок документознавства з бібліографо-, бібліотеко-, книго-, а також архівознавством. Сюди ж входить інформатика, особливо та її частина, що вивчає документну інформацію, створену за допомогою комп'ютерної техніки на дискретних носіях. Загальним для них є те, що ці дисципліни оперують документами як об'єктами, створеними спеціально для збереження і передачі інформації [1].

Сучасний стан документознавства тісно пов'язаний з розвитком інформаційних технологій, які змінюють сам характер цієї дисципліни. Еволюціонують усі елементи, які складають документознавство: технології створення документів, методи та засоби їх обробки,

зберігання, розповсюдження, тощо. Тому комплексний характер науки, який полягає у тому що інформаційно-комунікаційна діяльність вимагає не вузьких спеціально-прикладних знань, а фундаментальної, багатогранної підготовки на базі комплексу соціальних наук, в умовах сьогодення набуває все більшого значення [2].

Висновки. Отже, документознавство є досить молодою науковою дисципліною, становлення якої є важливим етапом у розвитку та вивченні гуманітарних наук. Завдяки цьому ми маємо змогу працювати з унікальними документальними джерелами. Також на сьогодні існує низка видань та галузевих журналів, які дають відомості про сучасний стан та розвиток документознавства [3].

Проте наука потребує високоосвічених та кваліфікованих спеціалістів у цій галузі, незважаючи на стрімкий розвиток та інновацію в інформаційних системах.

Джерела та література

1. Асеев Г. Методологія електронного документообігу: підсистеми автоматизації діловодства і статистичні архіви документів // Вісник Книжкової палати. 2005. № 3. С. 24–27.
2. Ковтанюк Ю. Шляхи розвитку сучасних систем електронного документообігу // Діловодство та документообіг. 2012. № 9. С. 17–27.
3. Собчук В. Основи загального діловодства: навч. посіб. Луцьк: Волин. обл. друк., 2008. 180 с.

Ткачик О. О. – к. і. н., викладач історії КТБП
СНУ імені Лесі Українки

Успенська церква XVII–XVIII ст. в Оконську

Постановка проблеми. Найдавніша згадка про село Оконськ (на той час Кукольська Воля) датується 1607 р. 1622 р. село Окно, назване так через джерело круглої форми, було спалене мінським воєводою Яном Казимиром Пацом. 1696 року парафія в Оконську належала до греко-католицької церкви [2; 5, 168]. Доля найдавнішої церкви невідома.

Думки дослідників щодо часу будівництва сучасної церкви відрізняються. Згідно з описом 1806 р., храм у селі зведений вже більше

двох століть (у XVII ст.) У рішенні Волинського Облвиконкому № 107 від 27 серпня 1990 р. церкву датували 1718 р. Краєзнавець Петро Хомич запевняє, що Успенський храм у Оконську збудували коштом прихожан у 1752 р. Згідно з іншими даними, пам'ятку архітектури слід датувати 1712 р. [1, 352; 2, 317; 4, 232].

У наш час Успенська церква розташована в центрі села Оконськ на вул. Церковній. Храм неодноразово перебудовували.

Мета дослідження – висвітлення основних етапів будівництва і реконструкцій пам'ятки архітектури місцевого значення у с. Оконську – Успенської церкви XVII–XVIII ст.

Результати дослідження. Успенську церкву збудували коштом прихожан на певній відстані від джерел. Відомо також, що 1798 р. в Оконську діяла церква Успіння Богородиці з бічним вівтарем в ім'я Василя Великого. На початку XIX ст. церква перейшла у православ'я [2, 317].

У 1840-х рр. у церкві зробили ремонт. Було знято піддашшя. Стіни укріпили «лисицями» та зашили вертикальною шалівкою з лиштвами. Крім того, зашальовали світловий ліхтар нави. У храмі встановлено новий престол, жертовник і запрестольний вівтар. При західній стіні бабинця зведено портик із чотирма колонами. Тоді ж зведено нову дзвіницю [2, 317–326].

Новий іконостас було встановлено у 1840-х рр. або ж на поч. 1870-х рр. На користь другої дати свідчать написи на двох іконах початку XIX ст., реставрованих 1872 р. за кошти з пожертвувань прихожан [2, 318].

Ймовірно, на початку XX ст. портик було реконструйовано на шальований дошками прісінок. Збереглися відомості, датовані 1914 р., про те, що церква стала малою для парафії. Проте наміру збудувати новий храм завадила Перша світова війна [2, 318; 3, 299].

Впродовж XX ст. прихожани дбали про церкву, робили в ній ремонти: гонтовий дах замінили на бляшаний, стіни ззовні та всередині храму пофарбували синьою олійною фарбою [2, 319].

На початку 1990-х рр. (згідно з іншими даними у 1970-х рр.) до південної стіни вівтаря добудували муровану ризницю. Богослужіння в церкві не припинялися з часу заснування [2, 320; 6, 3].

У наш час – це дерев'яний трьохзрубний одноверхий храм. Довжина церкви – 17,8 м, а ширина – 8,4 м. Будівля зведена з соснових

брусів, поставлених на соснових підвалинах. Підмурівок цегляний. Дзвіниця розміщена на північний захід від храму [3, 299].

Зруби бабинця, нави та апсиди однакової ширини, що надає храму масивності. Защитий дошками присінок, який прилягає до бабинця, лише посилює такий ефект. Зруби розташовані по осі захід-схід. Бабинець і нава у плані квадратні, а вівтар – п'ятикутний. З півдня до вівтаря добудована невелика цегляна ризниця [3, 300].

Нава перекрита світловим восьмимериком, увінчаним шоломовидною главою на невеликому світловому ліхтарі, який згодом зашили жестю. Над маківкою височіє кований хрест. Бабинець і присінок перекриті двосхилим, а вівтар – п'ятисхилим дахом з оцинкованої бляхи. Над вівтарем встановлено хрест [3, 300].

Стіни храму стягнені лисицями (стискачами) та шальовані вертикально дошками з лиштвами. Церква пофарбована у синій колір. Стіни завершені профільованим карнизом. Підвалини прикриті невеликим дощатим дахом. Вікна розташовані високо [3, 300].

Бабинець і апсида в інтер'єрі перекриті плоскою стелею, а простір нави має купольне склепіння зі світловим ліхтарем.

Висновки. Архітектурні особливості Успенської церкви дають підстави стверджувати, що будівля зазнавала перебудов і розширялася. Зокрема, вважаємо, що західний зруб замінили не пізніше середини XVIII ст., а східний – на початку XX ст. Таким чином, найдавніший середній зруб церкви. Насамкінець, на початку XX ст. добудували присінок, а невелику цегляну ризницю на початку 1990-х рр.

Джерела та література

1. Девятисотлетие православия на Волыни. 992–1892 г. ч. II. Статистические сведения о приходах Волынской епархии. Житомир, 1892. С. 352.
2. Хомич П. З історії села Оконськ // Маневиччина крізь віки: науково-краєзнавчий нарис. Луцьк, 2005. С. 317–326.
3. Історична довідка об'єкта культурної спадщини архітектури та містобудування місцевого значення – церкви Успіння Пресвятої Богородиці. Волинська обл., Маневицький р-н, с. Оконськ, вул. Церковна, сер. XIX ст. // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинське Полісся та Маневиччина в європейській та українській історії: наук. зб. Вип. 38. Матеріали XXXVIII Міжнар. іст.-краєзн. наук. конф. (снт Маневичі) / упоряд. А. Силюк, П. Хомич. Луцьк, 2011. С. 299–300.
4. Переверзев К. В. Справочная книга о приходах и монастырях Волынской епархии. Житомир, 1914. С. 232.

5. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року. Т. 2 / ред. кол.: М. Подворняк [ред.], Ф. Онуфрійчук. Вінніпег: Т-во «Волинь», 1986. С. 168.
6. Штинько В., Ковальчук Є. Коли душа прагне покаєння: [про церкву в с. Оконськ] // Волинь-нова. 2002. 12 груд. С. 3.

Тригубець Д. М. – студентка І курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Кінд-Войтюк Н. В. – к. і. н., доцент кафедри
нової та новітньої історії України СНУ імені
Лесі Українки

Михайло Носаль – фітотерапевт, священник, педагог

«Кожне дерево з плоду свого пізнається» – ці пророчі знання із Святого письма викарбувані на кам'яному аналої, що стоїть біля дзвінниці 250-річної Свято-Успенської церкви в рівному на пам'ять про священника і травознавця Михайла Андрійовича Носаля. Так все й сталося у отця Михайла. Хороший плід дало родинне дерево частиною якого він являється, плід, який приніс і продовжує це робити й до нині, неоціненний скарб – здоров'я для людей, спочатку духовне, а згодом і фізичне.

Актуальність нашого дослідження визначається тим, що людство стає дедалі прискіпливішим до свого фізичного стану, до позитивного і негативного впливу хімічних лікувальних препаратів, а Михайло Носаль та його родина родина, яка зробила значний внесок у розвиток фітотерапії в Україні, й надалі займається вивченням лікарських рослин, приготуванням нових препаратів. Якраз тут і пояснюється надзвичайно великий інтерес до фітотерапії, яка, якщо пізнати таємниці трав, практично не завдає шкоди організму, сприяє його зміцненню. Саме тому є таким важливим і завжди цікавим дослідження діяльності відомого рівненського фітотерапевта та священника Михайла Носаля.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та дослідити життя і діяльність Михайла Носаля.

Михайло Носаль народився 12 квітня 1886 року в селі Розлопи Люблінської губернії (тепер Польща) в українській православній родині. Закінчив духовне училище у Варшаві, а потім духовну семінарію в Холмі. У 1911 році одружився з Катериною Гурінович, яка стала матір'ю їхніх чотирьох дітей. Перші парафії священика Носаля були в селах Ольховець, а потім Луковськ Холмського повіту.

Вже у 1926 році він стає учасником рільничої виставки в Познані, де представляє лікарські рослини з поясненням їх властивостей, за що був нагороджений срібною медаллю. А 1925 року духовне керівництво Волинської єпархії нагородило Михайла Андрійовича золотим наперсним хрестом. У 1928 році за підписом міністра сільського господарства Польщі він отримав Похвального листа за участь у виставці у розділі «Плантації лікарських рослин» у Володимирі-Волинському. У 1929 року призначили настоятелем Свято-Іллінського собору.

3 лютого 1935 року Михайло Носаль отримав призначення до Рівного – настоятелем Свято-Успенської церкви. Сім'я священика поселилась недалеко від церкви (вул. Шевченка, 117).

До священика і травника Носаля приходили за допомогою сотні людей, і ніхто не залишався поза його увагою. Михайло Андрійович рятував людей, не беручи за це ні грошей, ні якихось ще матеріальних цінностей.

6 жовтня 2004 року згідно з рішенням № 1003 Рівненської міської Ради Михайлу Андрійовичу присвоєно звання «Почесний громадянин міста Рівне» (помертно).

У 2003 році у Рівненському краєзнавчому музеї відбулася перша виставка , яка розповіла про травознавців Носалів. З часом ця експозиція побувала в інших містах України – Києві, Львові, Дніпропетровську, Луцьку, Дубні і всюди викликала інтерес у відвідувачів [1, 11].

28 серпня 2001 року на подвір'ї Свято-Успенської церкви в м. Рівне в день свята Успіння Пресвятої Богородиці біля старовинної дзвіниці було урочисто відкрито і освячено пам'ятний знак фундатору народної медицини Волині протоієрею М. А. Носалю [2, 115].

Михайло Носаль помер 9 жовтня 1950 року. Поховали Михайла Андрійовича в передмісті Рівного на Тютківському кладовищі. Сотні людей прийшли провести в останню путь того, кого шанували і любили.

Висновки. У наші дні, коли навколишнє середовище несе загрозу фізичному здоров'ю людини, як ніколи зростає інтерес до фітотера-

пії, до тих скарбів, які дає нам природа. Таємницю трав намагаються пізнати всі: від молодого до людей поважного віку. Наша Рівненщина з її неповторною природою і красою багата на різноманітні рослини, що приносять користь, лікують величезну кількість хвороб. Але як зорієнтуватися, як не помилитися у зборі чи придбанні тих чи інших трав? Орієнтиром тут виступають праці видатних фітотерапевтів, серед яких почесне місце належить родині Носалів. Саме вони, представники освіченої, по-справжньому інтелігентної сім'ї дослідили і вивчили дію трав на людський організм, саме для них відкрили рослини свої таємниці.

Найцінніше, що залишили у спадок Носалі – це свої книжки про лікарські рослини і фундацію свого імені, яка і досі займається фітолікуванням, розробляє нові препарати і настоянки, таким чином допомагаючи зберегти людям здоров'я та вдячних пацієнтів. Завдяки їх діяльності фітотерапія, по-суті, перетворилася з знахарства на науку. Звісно до цього приклали рук не лише родина Носалів, їх внесок дуже значний і вагомий.

Джерела та література

1. Данильчук Г. Ф. Кожне дерево з плоду свого пізнається // Данильчук Г. Ф. Рівне у долях його мешканців / Г. Ф. Данильчук. Рівне, 2012. С. 5–17.
2. Цимбалюк Є. Від рослини до людини – як від серця до серця / Цимбалюк Є. П. Обірвана молитва за Україну / Є. П. Цимбалюк. Рівне, 2009. С. 111–122.
3. Дем'янчук О. Боже і мирське – на службу людям / О. Дем'янчук // Вісті Рівненщини. 2006. 21 квіт.

Фішук С. В. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Білик В. А. – к. і. н, доцент кафедри всесвітньої історії СНУ імені Лесі Українки

Стратегія англійської армії у Столітній війні (1337–1453 рр.)

Постановка проблеми. Більшість істориків XIX – першої половини XX ст. описуючи середньовічні військові кампанії стверджували, що військова справа Середніх віків не знала стратегії. Тому виникає зацікавлення питанням, як без стратегії можна виграти битву або війну?

Метою роботи є аналіз військової стратегії Англії на першому етапі Столітньої війни (1337–1360 рр.).

Результат дослідження. Відомі військові дослідники такі як Ч. Оман і Г. Хьюїтт, досліджуючи період Столітньої війни знайшли багато кампаній, в яких була відсутня стратегія, і які назвали англійського короля Едуарда III обізнаним тактиком, але вкрай недосвідченим стратегом. Цікаво, що командири Другої світової війни їх думку не поділяли – так, рапорт розвідки для рейду в Нормандії 1942 р. включав карту шляху військ Едуарда III в 1346 р. [2, 41].

Теорії стратегам Столітньої війни не вистачало, оскільки на той час існував тільки один довідник із військової стратегії «De Re Militari» «Флавія Вегеція, давньоримського військового теоретика [3, 39].

На перших етапах Столітньої війни англійці застосовували стратегію, яка ґрунтувалася на досвіді Шотландських воєн, де головною зброєю був вогонь. Такий тип стратегії мав назву «шевоше». Слово «шевоше» зазвичай перекладається як рейд, але його буквально значення – *похід вершників*. Так називалися кампанії систематичного руйнування і спустошення ворожої території, яка в результаті і підпорядковувалася нападнику. Такі походи відзначалися продуманістю, підготовленістю, масштабністю і багатоцільовим характером, а також далеко виходили за рамки примітивного грабунку [2, 43].

Знаменитий китайський стратег Сунь-цзи у своєму трактаті про військову стратегію «Мистецтво війни» писав: «Той, хто вміє вести війну, двічі набору не проводить, тричі провіанту не вантажить; спорядження бере зі своєї держави, а от провіант бере у супротивника. Тому в нього і вистачає харчів для солдатів. Ось чому розумний полководець намагається харчуватись коштом супротивника. При цьому один фунт харчів супротивника відповідає двадцяти фунтам своїх; один пуд висівок і соломи супротивника відповідає двадцяти пудам своїх» [4, 19].

Такої ж думки дотримувався і Едуард III, його армія в такому стратегічному набігу проникала вглиб французьких земель, мародерствуючи, грабуючи і підпалюючи кожне місто і село на своєму шляху, якщо ті не платили їм. Обходили замки та інші центри опору, якщо їх не можна було легко взяти штурмом, і всіляко уникали зіткнення з військами ворога.

Найвідомішим за всю історію Столітньої війни є «шевоше» 1355 року, коли Едуард, принц Уельський, відомий як Чорний Принц, вторгся з тисячею лицарів і таким же числом лучників в Аквітанію.

Колишні англійські рейди не відрізнялися такою жорстокістю. Були повністю спалені міста Каркассон і Нарбонн, спустошені області Бержерак і Перигор. На короткий час, осівши, в Бордо, англійці робили систематичні військові набіги за Луару: спалювалися міста і фортеці, безжально лилася кров. Англійський хроніст Джон Капгрейв писав про ці рейди Чорного Принца: «Всіх, хто чинив йому опір, він захоплював в полон або вбивав» [1, 61].

Висновки. Отже, стратегія англійців на першому етапі (1337–1360 рр.) Столітньої війни базувалася на принципі «шевоше», тобто невеликих рейдах по ворожій території. Англійці не без підстав вважали таку стратегію вигідною аби послабити французів у військовому та економічному відношенні і змусити ворога вийти або на битву, або сісти до столу переговорів. Оскільки, такий підхід до війни не спустошував, а поповнював королівську скарбницю і збагачував вірних васалів. Постачання здійснювалося за рахунок місцевих коштів, захоплювалася велика кількість майна і полонених для викупу.

Також успіх «шевоше» зміцнював авторитет короля серед баронів і підвищував престиж служби в королівській армії.

Джерела та література

1. Басовская Н. И. Столетняя война 1337–1453 гг. / Наталия Ивановна Басовская. М.: Высш. шк., 1985. 184 с.
2. Нечитайлов М. В. Столетняя война / Максим Владимирович Нечитайлов. СПб.: Наука, 2005. 210 с.
3. Советская военная энциклопедия. В 8 т. Т. 2. Вавилон – Гражданская / гл. редкомиссия: А. А. Гречко (предс.) [и др.]. М.: Воениздат, 1976. 638 с.
4. Сунь-цзи. Мистецтво війни / Сунь-цзи; пер. Григорія Латника. Київ: Арій, 2014. 128 с.

Фульмес В. С. – аспірант другого року навчання спеціальності 032 «Історія та археологія» СНУ імені Лесі Українки;
Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри нової та новітньої історії України СНУ імені Лесі Українки

Анатолій Дублянський – працівник Волинського музею

Постановка проблеми. У становленні Волинського музею як науково-дослідницької установи важливу роль відіграв Анатолій

Захарович Дублянський – майбутній митрополит Української Автокефальної Православної Церкви в діаспорі, який у 1938–1941 роках присвятив себе музейній справі. Епістолярна спадщина Анатолія Дублянського містить багато інформації й цікаві спогади про його музейну працю та про діяльність Волинського музею у 1938–1941 роках.

Мета дослідження – проаналізувати музейну діяльність Анатолія Дублянського.

Результати дослідження. Зацікавлення історичними пам'ятками та музейною справою в Анатолій Дублянського з'явилося ще з часу навчання в Луцькій гімназії: «Пам'ятаю, як я радо відвідував вже тоді музей у Луцьку, що знаходився спочатку в одному з будинків на Замковій площі біля замку Любарта» [3]. Тому після закінчення навчання у Варшаві з титулом магістра філософії у галузі історії, Анатолій Захарович повернувшись до Луцька, розпочав працювати у Волинському музеї [6] з 1 липня 1938 року до 17 вересня 1939 року, каталогуючи архів родини Єловичів-Малинських (Єло-Малинських), отримуючи 100 золотих з коштів фонду праці для безробітних [3].

Влітку 1939 року під час своєї відпустки Анатолій Захарович їздив до Варшави й вивчав матеріали про Адама Кисіля в бібліотеці Замойських, працюючи над докторською роботою «Адам Кисіль з Брусилова». Через початок війни роботу над цим дослідженням довелося зупинити, яку пізніше, на превеликий жаль, так і не вдалось завершити [6].

З грудня 1939 року до червня 1941 року Анатолій Захарович працював у музеї на посаді старшого наукового співробітника відділу історії та виконував обов'язки директора з наукової частини [1, с. 102]. Одночасно деякий час Анатолій Захарович працював вчителем історії в українській гімназії, що згодом була перейменована на середню школу № 2 і знаходилась у будинку колишньої польської гімназії імені Тадеуша Костюшка [5, с. 294].

Будучи працівником Волинського музею, наприкінці 40-х років Анатолій Захарович відвідав Львівський історичний музей, побував у музеї Івана Франка а також здійснив дві поїздки-експедиції, які дали можливість поповнити фонди краєзнавчого музею, про які пізніше він згадував у своїх листах. Перша поїздка – до Олицького замку Радзивилів: «Ми тоді лише оглянули замок, де жив Радзивіл, та взяли до музею лише якісь портрети й інші менші речі. Знайшли там багато книжок, що були скинені в одній кімнаті на купу, серед яких я зна-

йшов інкунабули, але їх тоді не могли взяти, а сказали командирові тієї частини війська, що перебувала в цьому замку, що приїдемо ці книги забрати весною. Коли ж на весну приїхали більшим авто по ці книги, цей же самий командир зі сміхом заявив нам, що книжок нема. Була сувора зима, в замку було холодно і «наші хлопці» попалили ці книжки. Так загинули цінні скарби, що були в різний час друковані латинською мовою» [3]. Друга експедиція була здійснена до села Перемиль що розташоване за 6 км від Берестечка.: «...село Перемиль, столиця невеликого Перемильського князівства, в якому розпочинав своє княжіння князь Данило Романович. На місці городища, на якому стояв замок князя Данила, я запропонував зробити розкопки... Розкопки в Перемилі дали багатий матеріал з кераміки, скляних браслетів і стріл для лука. До музею взяли ми тоді 1 скриню з цими речами...» [3].

У час німецько-радянської війни доля музею деякий час залишалась невизначеною а його функціонування вдалося відновити дещо пізніше. Після входу німецької армії в Луцьк, Анатолій Захарович під час одного візиту в музей, побачив розбиту вітрину з якої пропало кілька візантійських золотих монет. Для того, щоб вберегти експозиції він «на вхідних дверях до музею почепив шнурок, який прикріпив сургачем, на якому дав печатку з XVIII ст. з гербом, подібним до німецького» [3]. На запитання військових хто це почепив, Анатолій Захарович відповідав, що це зробили німецькі урядовці у час його відсутності. У такий спосіб йому вдалося вберегти експозицію від розкрадання. Після цього Анатолій Дублянський був запрошений до Обласної управи на посаду заступника керівника відділу позашкільної освіти, потім працював вчителем історії в українській гімназії, а ще пізніше – в редакції Луцької газети «Український голос». Щодо музею, то за його рекомендацією директором було призначено В. Чубинського, а сам Дублянський там з'являвся рідко [3].

Висновки. Таким чином, завдяки результативній і плідній праці у Волинському музеї Анатолію Захаровичу Дублянському вдалося вберегти уже наявні на час той час фондові колекції музею та доповнити їх новими унікальними експонатами та пам'ятками.

Джерела та література

1. Зінько Д. Внесок Анатолія Дублянського у формування колекцій художнього музею м. Луцька // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип. 2. Ч. 2. С. 101–104.

2. Гаврилюк О. Анатолій Дублянський – дослідник і популяризатор історії та пам'яток Волині // Питання Історія України: зб. наук. праць. Чернівці, 2009. Т. 12. С. 52–56.
3. Лист Анатолія Дублянського до Анатолія Силюка від 26 серпня 1992 року // Волинський краєзнавчий музей (ВКМ). Інв. № КДФ-16725, KB-72945.
4. Пушкар Н., Несторук І. Волинському краєзнавчому музею – 85 // Monitor Wołyński. № 12 (116), 26.06.2014. С. 4–5.
5. Силюк О. Культурно-освітня та музейна діяльність Анатолія Дублянського в 1939–1941 рр. // Волинський музейний вісник: наук. зб. Луцьк, 2014. Вип. 6. С. 294–297.
6. Шляхи мого життя. ВКМ. Інв. № ДМ-33727.

Хавень О. В. – студент V курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки

Становище Православної церкви на Волині у 1944–1953 рр.

Постановка проблеми. Церква посідає важливе місце у політичному та культурному житті українського народу. Період 1944–1953 рр. визначається тотальним контролем влади над релігійним життям населення. На Волині в даний період радянська влада взяла під свій повний контроль діяльність Православної церкви. Релігійним процесам на Волині 1944–1953-х рр. належить важлива сторінка в історії Української держави.

Мета дослідження – охарактеризувати становище Православної церкви на Волині у 1944–1953 рр.

Результати дослідження. Зміна курсу радянської влади у релігійній політиці в післявоєнний період зумовлювалася низкою важливих чинників. Під час війни на окупованих територіях спостерігається пом'якшення релігійної політики зі сторони окупаційної німецької влади. Жорстка антирелігійна політика довоєнних років сталінського режиму змінюється політикою мирного співіснування держави і церковних інституцій [2, 14–15]. Німецька окупаційна влада усвідомила можливість використання церкви у власних цілях: консолідувати суспільство, посилити власні позиції у регіоні [1, 138].

На початку 1944 р., з приходом радянських військ на територію Волині, Московський патріархат спільно з радянським урядом

розпочинають встановлювати контроль над місцевим релігійним життям. У березні 1944 р. уповноваженим у справах Руської православної церкви на Волині призначено митрополита Питьирима (Свиридова). Органи радянської влади збирали відомості про кількість духовенства в регіоні. У липні Священний Синод РПЦ ухвалив постанову про утворення Волинсько-Ровенської єпархії [4, 243].

У грудні 1944 р. призначено нового уповноваженого у справах РПЦ у Волинській області – ним став М. Діденко. Московський патріархат новим правлячим єпископом призначив Миколу (Чуфаровського) [2, 15]. Робота, яку проводив новий єпископ, формуючи мережу православних громад, була не до вподоби радянській владі. Микола висвячував у священники духовенство, яке було пов'язане з Українською автокефальною православною церквою, або з діяльністю УПА. Зі сторони єпископа робилися спроби обґрунтувати важливість даних призначень, але вони були відкинуті уповноваженим у справах РПЦ. У січні 1946 р. владика Миколу було звільнено з посади керуючого єпархією. Новим керуючим Волинсько-Ровенської єпархії призначено Варлама [3, с. 214].

Церковне життя у Волинській області було під повним контролем уповноваженого. З ним погоджувалися усі призначення на посади єпархіального та деканального рівнів, жоден священник не мав права проводити службу в храмі без реєстрації в уповноваженого. Уповноважені стимулювали доноси священників один на одного чим створювали атмосферу недовіри. Під час богослужіння заборонялося використовувати українську мову, нищилась українська сакральна символіка. Патріотичне духовенство не мало права займати посади в єпархіальному управлінні, деканами призначалися священники з про-радянською позицією. За здійсненням кадрової політики стежив уповноважений Ради у справах РПЦ у Волинській області. Під час зустрічей з правлячим архієреєм він наголошував на важливості рукоположувати лише священників з «незаплямованою репутацією». Непокірних священників переміщували з престижних парафій у Волинське Полісся, чи східні регіони України. Нові церковні кадри була покликана готувати Волинська духовна семінарія, яка також перебувала під наглядом уповноваженого [2, 15–16].

У другій половині 1948 р. відбуваються кардинальні зміни у відносинах держави та Православної церкви. Радянська влада намагається повністю підпорядкувати собі релігійне життя у Волинській

області. У серпні 1948 р. під тиском влади Синод прийняв рішення про заборону духовних концертів у храмах поза богослужіннями, хресних ходів із села до села, друкування акафістів в єпархіях без дозволу Синоду тощо. Із серпня 1948 по 1953 рр. на території Волині офіційно не було відкрито жодного православного храму. В даний період починається тиск на Православну церкву, відбирання церковних споруд і переобладнання їх під клуби та інші споруди нерелігійного спрямування [4, 243].

За перше післявоєнне п'ятиріччя радянська влада та Московський патріархат завдали нищівного удару українському духовенству. З 1944 по 1951 рр. на Волині було розстріляно, ув'язнено й вивезено понад сто церковнослужителів. Найпоширеніше звинувачення – участь в УПА чи сприяння її діяльності [2, 15-16]. Як наслідок, у Волинсько-Рівненській єпархії з 1947 по 1954 рр. кількість священиків зменшилась на 240 осіб. У Волинській області за період з 1944 по 1949 рр. було закрито 11 церков [4, 248].

Висновки. Отже, у другій половині 40-х рр. сталінський режим встановив тотальний контроль над релігійним життям у Волинській області. Радянська влада спільно з керівництвом РПЦ на церковні посади призначали лише лояльних священиків. Починаючи з 1948 р. посилюється тиск на Православну церкву у регіоні, проти патріотичного духовенства було розгорнуто широкомаштабну реприсивну кампанію. Таким чином, владі у розглянутий період вдалося ліквідувати Автокефальну церкву та підпорядкувати собі релігійне життя населення.

Джерела та література

1. Бондарчук П. М. Особливості релігійної ситуації в Україні у середині 1940-х – на початку 1950-х рр. // Укр. іст. журн. 2010. № 2. С. 137–163.
2. Борщевич В. Т. Українська Православна церква на Волині у 20–40-х рр. XX ст.: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01 / В. Т. Борщевич; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2000. 19 с.
3. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. Київ: Світогляд, 2005. 741 с.
4. Якуніна К. І. Становище православних громад і духовенства Волинсько-Рівненської єпархії у 1944–1953 рр. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичне релігієзнавство. 2011. Вип. 5. С. 241–250.

Блащук Д. М. – студентка V курсу
факультету культури і мистецтв СНУ
імені Лесі Українки;

Марач О. М. – старший вчитель на кафедрі
музичне мистецтво СНУ імені Лесі Українки

Український фольклор у композиторській творчості Євгена Станковича

Постановка проблеми. Український музичний фольклор, який передається від покоління до покоління та утримується в пам'яті українського народу, у світі сучасної музики є досить актуальним. Сучасні українські композитори часто звертаються за натхненням до народних пісень, поєднуючи фольклорні мотиви з такими новими стилями, як рок, поп, джаз і т. д.

Також до скарбниці українського фольклору зверталися багато видатних діячів, такі як: М. Леонтович відомий, на весь світ завдяки неперевершеному «Щедрику»; Г. Майборода – «Гуцульська рапсодія»; М. Мусорський – «Сорочинський ярмарок». Даний перелік можна продовжувати, але пропоную зупинитись на одному із композиторів сучасності, а саме на Євгену Станковичу, який використав у своїй фолк-опері «Коли цвіте папороть» елементи національного фольклору, народних обрядів України. Саме цей твір був вибраний не випадково. Через обмежену поінформованість суспільства та непопулярну тенденцію, про оперу Є. Станковича та даний жанр, знає обмежене коло людей. Нажаль більша половина українського суспільства знайома з такою сучасною музикою, як фолк-арт та фолк-рок. Її можна прослухати на популярних радіостанціях та музичних каналах, переглянути та прослухати різноманітну рекламну продукцію про неї, що дає змогу ознайомити великий контингент з сучасними фольклорними мелодіями. І саме тому мало кому відомо, що не тільки нові

напрями у музиці популяризують український музичний фольклор, а й такі жанри як симфонія та опера.

Мета дослідження – дослідити елементи українського музичного фольклору у творчому здобутку Є. Станковича опері «Коли цвіте папороть». Визначити роль і місце традиційної народної музики у сучасній фолк-опері. Донести до загалу інформацію про багатство культурної спадщини народних пісень.

Результати дослідження. Фольк-опера «Коли цвіте папороть» в трьох діях була написана сучасним українським композитором Євгеном Станковичем у 1970 році. В концертному виконанні опера прозвучала вперше у 2011 році.

Є. Станкович у цьому музичному творі використав національний фольклор України, її героїчний епос та народні обряди.

В скарбниці українського фольклору є думи, плачі, історичні, ліричні, танцювальні, обрядові козацькі, чумацькі наспіви. За музичну основу опери композитор взяв пісні українського народу, які є різні за жанром та характером. Завдяки цій основі опера є зрозуміла, незважаючи на те що автор збагатив своєю індивідуальністю щедрі народні поліфонію гармонійними співзвуччями.

За допомогою народнопісенного слова слухач, може уявити і домалювати різноманітні образи, відтворити картини всіх трьох діях.

У першій дії слухач уявляє історичну епоху козацтва з її масовими сценами життя та побуту Запорізької Січі.

У другій дії картинка змінюється на спостереження язичницького обряду Івана Купала, у якому задіяний увесь земний, реальний і потойбічний світ, де є русалки, відьми й інша погань.

У третій дії, знаком для повернення в реальність наближену до нашого історичного періоду, стає гімн «Благослови, земле».

Висновки. Є. Станкович в своїй опері «Коли цвіте папороть», використав пісні українського народу, тим самим він зробив оперу більш зрозумілою. А використавши красу народного слова, допоміг слухачеві уявити картини, відображенні в фолк-опері.

Гадаю цією невеличкою доповіддю, я донесла до слухача, що не тільки нові напрямки у музиці популяризують український музичний фольклор, а й такий напрям, як опера, може донести до загалу всі барви українського музичного фольклору, який передається від покоління до покоління та утримується в пам'яті українського народу.

Джерела та література

1. Лісецький С. Й. Євген Станкович / С. Й. Лісецький. Київ: Муз. Україна, 1987. 64 с. (Творчі портрети українських композиторів).
2. Луніна А. Коли цвіте папороть: розвінчана міфологема / А. Луніна // Музика. 2011. № 4–6. С. 10–13.
3. Макарчук С. А. Етнографія України: навч. посіб. Львів: Світ, 2004.
4. Станкович-Спольська Р. Обряд «Купало» в українському фольклорі та опері Є. Станковича «Квіт папороті». 2005.
5. Станкевич-Спольська Р. Фольклорні джерела «Квіту папороті» Є. Станковича / Р. Станкович-Спольська // Київське музикознавство. 2003.

Гребенюк А. В. – аспірант III курсу
факультету культури і мистецтв СНУ
імені Лесі Українки

Міф і контрміф у соціокультурному просторі України

Постановка проблеми. Міф як спосіб ірраціонального осягнення світу проявляється у різних сферах, зокрема політиці. Події останніх років показали вразливість української культури до радянських та зарубіжних міфів, зокрема російських. Як наслідок постає проблема дослідження способів їх творення і цілеспрямованого конструювання контрміфів шляхом так званого міфодизайну.

Мета дослідження полягає у визначенні основних прийомів міфодизайну, що використовуються в мас-медіа на території України.

Результати дослідження. На початку XX століття французький філософ і соціолог Жорж Сорель увів поняття «соціальний міф». У його розумінні міф – це сукупність образів, які здатні впливати на інстинкти, викликати у людей почуття, необхідні для здійснення певних дій [3, с. 129]. Відтоді під соціальним міфом головним чином розуміються твердження, покликані утвердити панівний суспільний лад і спрямувати маси на певну діяльність.

Політика супроводжується конфліктами міфів, суть яких полягає у збереженні й поширенні свого міфу і руйнуванні конкуруючого. Для спільнот, що перебувають в кризових станах, соціальний міф, зокрема політичний, вирішує спостережувані суперечності. Нині соціальна міфотворчість, орієнтована на спрямування мас до певної поведінки, часто іменується міфодизайном [4].

Згідно моделі психолога Деніела Канемана, існує дві системи ментальних процесів. Система 1, «автопілот» використовує асоціативне мислення та вимагає мало когнітивних зусиль. Натомість система 2, «пілот», – повільна, потребує багато енергії, але саме вона дає змогу сприймати інформацію критично [1, с. 29]. Реклама й політична пропаганда спрямовані на задіяння саме «автопілоту». Як і в архаїчному міфологічному мисленні, складні логічні зв'язки в ній замінюються асоціаціями, а доказовість – емоційністю [1, с. 217]. Як наслідок, за критичних ситуацій соціальний міф дає швидку відповідь, а за їх відсутності регулює діяльність суспільства, реалізуючись в певному ритуалі. Особливістю міфотворчості сучасності є те, що неоміф приховує свою міфічну природу, оперуючи архетипними образами, передусім візуальними, за посередництва яких афект від їх сприйняття підміняє факт.

Міф найефективніше руйнується контрміфом – міфом, спрямованим на руйнування чи ослаблення іншого міфу, спираючись на міфоструктуру «Ми-Вони». Ця міфоструктура в новітній українській історії розвивалася насамперед як форма з'ясування стосунків з Росією, її домінантною, експансивною, месіаністською культурою, що обумовило специфіку вітчизняних контрміфів [3]. Зокрема, спостерігаються такі прийоми протистояння деструктивним міфам:

I. Випередження. Якщо очікується чи вже спостерігається зростання сили міфу з іншого міфологічного простору, можливі такі варіанти дій:

Побудова асоціативних рядів. Навішування стійких ярликів. Головним чином прийом реалізується у ЗМІ як за своєю суттю мінливим джерелом інформації. В більш довгостроковій перспективі випередження відбувається через впровадження відповідних ідей у масову літературу, кінематограф.

Удаване прийняття ворожого міфу. Перейняття символів, словесних ярликів, із наданням їм власного денотату.

II. Нейтралізація. Дії, спрямовані на зменшення сили діючого ворожого міфу.

Відвернення уваги. Спрямовування ажіотажу на інший об'єкт або явище, що має опосередковане відношення до проблеми. Тобто, створення міфу з іншим акцентом.

Звернення до авторитету. Апеляція до думки відомої сучасної чи історичної постаті для підтвердження певної ідеї, яка тим самим міфологізується, звертаючись до певного першопочатку.

Висміювання. Категорія комічного заснована головним чином на контрасті між очікуваним і реальним, справжнім або ж уявним. Висміювання є процесом деміфологізації, зведення міфу до розваги, створенням «нашого» міфу про неповноцінність «їхнього».

III. Утилізація. Заходи, призначені зменшити вплив міфу за його стагнації. За успішного виконання, надалі вони підтримують нові панівні міфи.

Історизація сьогодення. Головним чином це історизація поточних конфліктів, утвердження думки про споконвічність боротьби України та Росії. Таким чином усувається гострота конфлікту, момент перетворюється на процес.

Зміна символіки, що позбавляє міфи наочності.

Створення сакральних місць і дат. Встановлення монументів, відкриття меморіалів, називання місцевостей на честь діячів, символів нових міфів. Тим самим відбувається символічне маркування простору і певна ритуалізація діяльності мас [2].

Висновки. Метою українського міфодизайну є створення конструктивних міфів та протистояння деструктивним з метою організації діяльності суспільства, задавання єдиного вектора розвитку. Міфом формується прийнятна картина світу, в якій існує мінімум суперечностей; фактично міф і контрміф – це те, що є правдою з емоційної точки зору. Сучасний міф протиставляється раціональному знанню, але використовує різноманітні апеляції до фактів, міфологічна інтерпретація яких підтримує діяльність суспільства і забезпечує його продуктивний розвиток.

Джерела та література

1. Барден Ф. Код зламаного або наука про те, що змушує купувати / пер. Ю. Кузьменко / Ф. Барден. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 304 с.
2. Зеленін В. В. Основи міфодизайну: психотехнології керування медіареальністю: навч.-метод. посіб. Київ: Гнозис, 2017. 168 с.
3. Павлюк Л. Міфопоетика і міфополітика: міф, контрміф і антиміф [Електронний ресурс] / Л. Павлюк // Медіакритика. 2008. № 2. Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/drukovani/mifopoetyka-i-mifopolityka-mif-kontrmif-i-antymif.html>
4. Сорель Ж. Размышления о насилии / Жорж Сорель. М.: Фаланстер, 2013. 293 с.
5. Ульяновский А. В. Мифодизайн рекламы. СПб.: Ин-т личности, 1995. 300 с.

Гриб І. О. – студентка VI курсу факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки;
Ігнатова Л. П. – к. мист., доцент факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки

Олег Скрипка – український рок-музикант

Постановка проблеми. Бурхливі процеси соціального розвитку другої половини ХХ ст., що відбулися у світі та на колишньому радянському просторі, зумовили низку проблем соціокультурного, естетичного, музичного сенсів. Виникнення нової культурної субстанції – рок-музики – не могло не вплинути на подальші процеси як культурно-мистецького життя, так і політичного. Питання взаємовідносин музики і молоді сьогодні постають як ніколи актуально, оскільки остання у своїй більшості віддає перевагу рок-музиці. В академічному мистецтвознавстві та музикознавстві спеціальних досліджень з історії та теорії рок-музикування не так багато. В існуючих працях наявна загальна картина становлення цієї молодіжної музики, але без конкретних урахувань часу, соціального становища, а також часто відсутній культурологічний аналіз нової константи – рок-культури. Крім того, в більшості праць радянського періоду відчувається ідеологічна забарвленість подібних процесів.

Аналіз історичних процесів, виявлення певних закономірностей розвитку молодіжної музики дають можливість оцінити культурологічну ситуацію. Для рок-музики, насамперед, важливий чіткий і динамічний ритм, який підкреслює її гучність і стає важливим засобом виразності. Рок-музика найбільше приваблює молодь, адже стиль життя її виконавців, їхні художні смаки й потреби часто не відповідають традиційним уявленням, вражають альтернативним світоглядом та зумовлюють особливу манеру поведінки в суспільстві.

Характерним явищем масового мистецтва ХХ ст. стала поява великої кількості рок-гуртів. Стихія рок-культури з її культом свободи захопила молодь усього світу. Рок став міжнародним явищем.

В Україні відомими та популярними стали групи «Брати Карамазови», «Океан Ельзи», «Плач Єремії», «ВВ» («Воплі Відоплясова») та ін. Багатьом з них притаманні змістовні поетичні тексти на соціально

гострі теми сучасності, мелодична основа вокалу. Серед найбільш яскравих та колоритних постатей можна виділити Олега Скрипку – соліста групи «ВВ», життя і творчість якого стали **темою нашого дослідження**.

Результати дослідження. Творчий шлях музиканта надзвичайно багатоплановий та цікавий. Український музикант, вокаліст, композитор та лідер гурту «Воплі Відоплясова» Олег Скрипка народився 24 травня 1964 р. у Ходженті (Таджикистан) в сім'ї українських переселенців. Мама Олега – родом з-під Курська, а батько – із хутірця під Полтавою. Батько у Києві вступив до медінституту, де отримав спеціальність лікаря-радіолога, фахівця із променевої хвороби. Переддипломну практику проходив у шахтарському містечку Брянка. Там він зустрів маму Олега, яка, приїхавши з Росії, працювала вихователем у дитячому садку. Вони одружилися. Коли батько отримав диплом, поїхали за розподілом у Ходжент.

У Ходженті сім'я прожила сім років, і східна цивілізація відбилася згодом на його творчості й сприйнятті світу. Адже Таджикистан – це яскрава екзотика: іслам, жінки в паранджах, східна архітектура, розкішні базари, де продаються гранати, виноград, велетенські кавуни та духмяні дині...

Клімат у Таджикистані неймовірно спекотний. Улітку в тіні може сягати до сорока п'яти градусів. Зрештою, батьки вирішили переїхати. Вирушили на Крайню Північ, де оселилися у центрі Кольського півострова – місті Кіровську Мурманської області. Тож друга частина дитинства Олега пов'язана зі снігом від жовтня до червня та коротким полярним літом тривалістю у півтора місяці. У 1986-му закінчивши КПІ, Олега направили до «військового ящика» «Кванту». Таким чином Олег залишився в Києві, став інженером із окладом у 100 карбованців і одержав кімнату в гуртожитку в п'яти хвилині від роботи. У 1991 Скрипка, будучи ще радянським інженером, зі своєю групою потрапляє до Франції за культурним обміном між СРСР і європейськими країнами з подачі вже тоді відомого музичного критика Артемія Троїцького. У 1991–1996 роках вони проживають у Франції й гастролують країною, паралельно виступаючи на вулицях. Там з'явилися їх перші диски – записи живих виступів «Або або» (1991) та «Закустика» (1993).

У 1997 році Скрипка повертається на Україну і розпочинається активне творче життя співака. 2004 року Олег Скрипка стає одним із організаторів фестивалю Країна мрій, цей фестиваль розпочав свою історію через 10 років після виходу пісні та альбому ВВ з такою ж назвою. Під егідою «Країни мрій» Олег Скрипка бере участь також у різносторонній видавничій і просвітницькій діяльності.

Висновки. Отже, сьогодні Олег Скрипка – один із найавторитетніших рок-музикантів України, що поряд з концертною діяльністю активно займається творчою реалізацією через різноманітні шоу та мистецькі проекти.

Жук О. І. – студентка III курсу факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки;
Ігнатова Л. П. – к. мист., доцент кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства СНУ імені Лесі Українки

Сучасні музичні проекти

Постановка проблеми. Сучасна музична культура має динамічний розвиток. Вона розвивається непередбачувано і різноманітно. Це пояснюється великою кількістю жанрів, створюваних молоддю, яка не боїться чогось нового і незвичного. На даний час, найбільшою популярністю користуються телевізійні проекти, які дають можливість талановитим людям реалізувати свої здібності, зокрема: «Х-фактор», «Україна має талант», «Голос країни», «Танцюють всі», «Караоке на майдані» та ін. Тому **метою нашого дослідження** виступають телевізійні музичні проекти, які набирають все більшої популярності серед молоді нашої країни, а також збирають найбільшу глядацьку аудиторію. Охарактеризуємо кожен з них.

Результати дослідження. «Х-фактор». Це шоу є аналогом британського «The X-Factor», мета якого пошук і розвиток талановитих співаків. Це музичне талант-шоу базується на публічних прослуховуваннях. Цікавим залишається той факт, що найчастіше в ньому

беруть участь особистості, які дійсно мають талант від природи і тому, перемігши в ньому, змінюють свою професію.

«Україна має талант». Це український проект, який є аналогом британської телепередачі «Britain's Talent». Шоу вирізняється тим, що у ньому може взяти участь майже кожен, хто може продемонструвати щось надзвичайне, особливе, небезпечне і унікальне. Стать, вік, місце проживання не мають ніякого значення. Основне, щоб учасник володів якимсь талантом і зумів його показати глядачам..

«Голос країни» – телевізійне співоче талант-шоу, що виходить на телеканалі 1+1. Особливість проекту заключається в тому, що участь у шоу забезпечують насамперед вокальні здібності та талант, зовнішність, вік учасників мають вторинне значення. Окрім співаків-учасників головними дійовими особами шоу є 4 тренери, кожен з яких представляє певний музичний жанр. Перший етап конкурсу – це так звані сліпі прослуховування, на яких відбираються кращі для участі у прямих ефірах.

«Танцюють всі» – телевізійне талант-шоу, яке щороку визначає найпрофесійнішого танцюриста України шляхом телефонного голосування глядачів. Танцюють всі, українська адаптація американського шоу «So You Think can Dance?» («Гадаєш ти вмієш танцювати?») Учасником може стати кожен, хто береться довести, що вміє танцювати. З учасниками працюють найкращі вітчизняні танцюристи, хореографи, а також зарубіжні спеціалісти.

«Караоке на майдані» – українське, народне шоу, яке дає змогу обирати «наживо» співака тижня серед простих, пересічних людей. Незмінним ведучим шоу є Ігор Кондратюк, один із найбільш популярних продюсерів шоу-бізнесу України.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищезазначений матеріал, ми приходимо до висновку, що такі проекти спрямовані на те, щоб люба пересічна людина могла проявити себе, розкрити свій талант. І такі приклади вже є, це – Христина Соловій, Марічка Яремчук, Арсен Мерзоян, Монатік та ін. Разом з тим, такі проекти виконують важливу соціальну функцію, формуючи масовий естетичний смак та художню культуру особистості загалом. Не забуваємо, що це ще потужні комерційні проекти для телеканалів і продюсерів, які також позитивно впливають на економіку країни. Втім, головна родзинка цих проектів в тому, що такі шоу максимально наближені до народу.

Максимук Н. А. – студентка V курсу
факультету культури і мистецтв СНУ
імені Лесі Українки

Науковий керівник: доктор філософських
наук, професор В. Ю. Головей

Проблема музичної інтерпретації в гітарному виконавстві

Постановка проблеми. Кожна епоха має свої особливості, які виражаються в нових способах інтерпретації музичного твору. Саме виконавець-інтерпретатор є посередником між музикою (музичним твором) і тим, хто її сприймає (слухачем, або ж реципієнтом). Музика – це часове мистецтво, а з плином часу відбуваються значні зміни, які стосуються як технічних так і виражальних можливостей музичного виконавства. Має місце еклектичне поєднання жанрів, стилів, прийомів гри, синтезування різноманітних мистецьких традицій, пошуки нових ідеалів у виконавстві. Виникають нові стилі та музичні течії, які вимагають від виконавця особливих знань та навичок. Процес розвитку професійного гітарного виконавства як закордоном, так і в Україні, зумовлений багатьма історичними чинниками та конкретними потребами розвитку музичного процесу, а саме: вдосконаленням музичних інструментів, забезпеченням високохудожнім репертуаром, як оригінальним так і перекладеннями найкращих зразків музичного мистецтва, відкриттям класу гітари в усіх музичних закладах (від найнижчих ланок до найвищих), розробленням спеціальної методологічної літератури тощо.

Актуальність дослідження обумовлена, з одного боку, розвитком сучасної композиторської та виконавської академічної гітарної творчості в Україні та за її межами, появою нового репертуару та розширенням специфічно-гітарних художньо-виразових засобів, з іншого – відсутністю комплексних музикознавчих досліджень щодо проблеми музичної інтерпретації в гітарному мистецтві.

Мета дослідження – розкрити особливості музичної інтерпретації в гітарному виконавстві.

Результати дослідження. Інтерпретація – основа розуміння будь-якого тексту, яка охоплює всі міжособистісні і міжгрупові комунікації, всі симіотичні системи, у тому числі, й музичні твори. Творчим

результатом процесу інтерпретації є розуміння та адекватне сприйняття. Важливу роль у поглибленому розумінні мистецтва індивідом має збагачення його життєвого досвіду, загальний духовно-естетичний розвиток. Теоретичні проблеми розуміння та інтерпретації виває герменевтика. Цей термін походить від грецького *hermeneuo* – «роз'яснюю», «тлумачу». Герменевтика, тобто теорія інтерпретації і розуміння змісту, є невід'ємною частиною філософсько-естетичної системи. Сьогодні вона представляє собою сферу теоретичної діяльності, без якої музикознавство, та і мистецтвознавство загалом, не можуть реалізовувати свої дослідницькі завдання.

Проаналізувавши історичне становлення гітарної творчості, можна стверджувати, що розвиток гітарного мистецтва, а особливо гітарного виконавства, передбачає творче застосування різноманітних форм і методів музичної інтерпретації. Творчість таких відомих іспанських композиторів та виконавців-гітаристів як Ф. Таррега (1852–1909), Ф. Сор (1778–1839) та А. Сеговія мала значний вплив на формування гітарного виконавства та виконавської інтерпретації в цілому. «Сеговія не належить до виконавців, які прагнуть продемонструвати публіці свою техніку. Це – натхненний музикант... Слухаючи Сеговію, я вперше зрозумів справедливість слів Л. В. Бетховена про те, що гітара по своїй сутності – це оркестр. Світ, який створював Сеговія, – прекрасний світ поезій і легенд» [1, 33].

Виконавці, які протягом довгого періоду часу грають той самий твір, час від часу по-новому «переживають» та інтерпретують його. С. Міхоелс говорив: «...весь досвід, весь запас накопичених вражень, знань і вся дисципліна думок іде на розробку образу» [4].

Кожен виконавець має свою неповторну манеру виконання, свій індивідуальний стиль, особливі технічні та виражальні можливості, природні фізіологічні задатки, певну школу. Це все має неабиякий вплив на інтерпретаційні аспекти мислення гітариста-виконавця. Наприклад, виконавство А. Сеговії спонукало до роздумів. Кожному, хто сидів в залі, здавалося, що музикант звертається саме до нього. Народжувалась атмосфера довіри, невидимі ниті з'єднували слухачів із виконавцем. Звуки гітари проникали до сердець слухачів. Її різноманітне звучання викликало асоціації з тембрами багатьох інструментів.

Висновки. Музична інтерпретація охоплює усі сфери музичного твору, як композиторський задум так і виконавське тлумачення. Важливою передумовою музичної інтерпретації в гітарному виконавстві є

розуміння твору, який буде виконуватись. Необхідно проникнути до тієї чи іншої епохи, коли був написаний твір, вивчити особливості творчості його автора, стилю, специфіки тих інструментів, для яких ці твори були написані. Співставлення з оригіналом дає можливість глибше проникнути в першоджерело, в його темброву специфіку та віднайти адекватний еквівалент звучання та виконавської техніки.

Джерела та література

1. Боров Ю. Б. Эстетика. В 2-х т. Т. 2. 5-е изд., допол. / Ю. Б. Боров. Смоленск: Русич, 1997. 640 с.
2. Вайсброд М. Андрес Сеговия и гитарное искусство XX века: очерк жизни и творчества. М.: Сов. композитор, 1989. 208 с.: ил.
3. Михайленко Н. П. Методология исполнительского мастерства гитариста. Киев: Ровно, 2009. 241 с.
4. Михоэс С. М. Статьи, беседы, речи. М., 1965. С. 138.
5. Шарнассе Э. Шестиструнная гитара. 1991. С. 86.

Маринчук В. С. – студентка V курсу
факультету культури і мистецтв СНУ
імені Лесі Українки;

Ігнатова Л. П. – к. мист., доцент кафедри
історії, теорії мистецтв та виконавства СНУ
імені Лесі Українки

Розвиток рок-музики у Луцьку

Постановка проблеми. Рок-мистецтво посідає важливе місце у сучасному науковому дискурсі. Адже рок (від англ. *rock* – хитатися, розхитуватися) – це не тільки музичне явище, а перш за все філософія, спосіб життя й молодіжна субкультура. На початку 1960-х рр. XX ст. рок-музика позиціонувалась як спосіб самовираження молоді проти існуючих пріоритетів і цінностей. Таким чином, ідейний тематизм рок-музики даного періоду – прагнення молоді звернути увагу до осмислення негативних сторін дійсності. Манера співу й гри на інструментах відповідали бунтівному характеру рок-музики. Щоб бути почутими, музиканти використовували не тільки провокативні тексти, а й різноманітні нетипові на той час засоби звучання. Вокал

набув емоційно-напруженого характеру за допомогою скримінгу (від англ. *screaming* – кричання – спосіб співу на високій теситурі голосу), гучні електрогітари використовували дісторшин (від англ. *distortion* – спотворення – звуковий ефект перевантаження, що досягається спотворенням сигналу шляхом обмеження по звуковій амплітуді) та динамічні ритми барабанів. Таким чином, мета творчості – не твір, а життєве переживання, втілене за допомогою засобів музичної виразності. Хвиля нової експресивної вільної творчості набула розповсюдження по всьому світу. З'являється даний вид музикування і на території колишнього Радянського Союзу, правда, скоріше, як андеграундне, тобто підпільне, явище музичної культури. Від англ. *underground* – під землею. Отже, андеграундна культура – це та культура, яка протиставляється офіційній й не підлягає усталеним філософським, етичним нормам. Не менш цікаво починає розвиватись рок-музика і на теренах рідного Луцька.

Мета дослідження – прослідкувати шлях розвитку луцької рок-музики.

Результати дослідження. Одними із перших луцьких рок-виконавців були відомі й сьогодні гітаристи Анатолій Кондратюк, Богдан Гембік, Валентин Кузьмич й Олександр Андрусик, які грали в таких рок-гуртах як «Вібротон», «Гусляри», «Лель» та «Always». Попри те, що офіційна радянська пропаганда рок-музики не визнавала, в кінці 70-х рр. на початку 80-х рр. минулого століття луцькі рокери склали й відтворювали свою музику в колишньому будинку офіцерів, на дискотеках й у парку ім. Лесі Українки. Хоча тодішні пісні рокерів тримались на місцевому фольклорі, музиканти активно використовували прийоми західної гри. Поштовхом до активного розвитку рок-культури в місті стає проголошення незалежності України. Одними із виконавців луцького андеграунду вважаються такі постаті як Степан Чумак та Богдан Гембік, що у 1994 році створили гурт «King Size». До первинного складу входять: Степан Чумак (гітара, бек-вокал), Юрій Братасюк (бас-гітара), Валерій Сивий (барабани) та Олег Дмитрук (вокал). Свій музичний шлях гурт розпочинає із перемоги у відомому телевізійному фестивалі «Мелодія – 96» із піснею «Добро і зло». Гурт випустив альбоми: «Добро і зло» та «Світло і тінь». За час свого існування склад гурту дещо змінювався, однак музиканти й досі працюють у рідному місті, продовжуючи традиції хард-кору – більш

важкий та агресивніший вид панк-музики, який зародився у США та Великій Британії наприкінці 1970-х років. Більшість колективів, які були створені на самих початках, грали альтернативну музику з м'якою мелодикою, яка нагадувала звучання культового гурту «The Beatles». Паралельно існувала й інша сцена, яка була насичена важким металом й драйвовим хеві-метал (від англ. *heavy metal* – музичний жанр важкого року, якому притаманні агресивні ритми та підсилене звучання електрогітар). Представниками цього напрямку були: «Annihilated Future», «Infernal Hate». Однак першим виконавцем важкого року був гітарист Віктор Хайнацький («Крюггер»). Наступна команда, яка працювала у жанрі хеві-метал – «СІЧ» також користувалась популярністю серед слухачів хеві-метал. Ветеранами метал музики були «Outcry» – неординарна рок-команда з Луцька, створена у 1998 р. Склад гурту: Роман Мойсеюк (ударні), Тетяна Любасюк (бас-гітара), Вадим Захарченко (гітара) та Олександр Сабардак (вокал). Слово «Outcry» означає «відчайдушний вигук», що і виражає музично-стильовий напрям гурту. На ранньому етапі творчості пісні гурту були написані у важкому рок-стилі, в яких відображалась тематика соціальних протестів. «Outcry» є дипломантом багатьох фестивалів та конкурсів серед яких: «Тарас Бульба» 2002 (м. Дубно), «Володимир», та «Червона Рута» 2006 р., де гурт здобув перемогу разом із вокалісткою Юлією Маріборською. Варто згадати луцький гурт «SLAP», що працює у жанрі метал-кор (музичний жанр, для якого характерне додавання жорсткого дісторшин, панк елементів у поєднанні з екстремальним вокалом грав).

Починаючи з 2000-х рр. відбувається поступовий процес комерціалізації рок-музики. Як внаслідок, сучасна рок-музика – це велика кількість стильових форм і напрямів. Луцький гурт «Флайза» (створений у 2000 р.) виконує музику в стилях: фолк-рок, джаз-рок та реп-рок. Серед представників нової хвилі рок-музики варто згадати гурт «Своя сорочка» – напрям блюз-рок, «Віскула» – напрям панк-рок, «F.A.T» – напрям індастріал-рок та гурт «Фіолет», який об'єднують в собі вище зазначені джаз- та реп-рок. приваблюють своєю оригінальністю. Учасники «Freedom» є яскравими представниками напрямку рок-музики (хард-блюз) – гібридний музичний жанр, різновид рок-музики, який об'єднує елементи стилів блюз і рок. Також одними з сучасних рок-гуртів Луцька є гурт «В.О.Д.А.». Вони виконують мелодійно-позитивну рок-музику, яка об'єднує різні стилі сучасного

року, але разом з тим уникаючи при цьому депресивних настроїв. Унікальність луцького рок-простору продиктована тим, що у місті діє перша на Західній Україні рок-школа «Garage». Її відкриття стало значним кроком не тільки для культурного життя міста, а й для усієї країни, тому що на сьогодні таких закладів в Україні надзвичайно мало. Заснували школу – Володимир Хомич та Андрій Сабчук у 2011 р. Мета закладу – це розвиток міської музичної культури та популяризація рок-жанру української музики.

Висновки. Отже, рок-музика як самобутній вид молодіжного музикування виникла у Луцьку ще на початку своєї появи і активно розвивається до сьогодні. Дана тематика ще мало досліджена і вимагає подальшого вивчення.

Назаренко О. П. – студент V курсу
факультету культури і мистецтв СНУ
імені Лесі Українки;

Гордійчук А. М. – к. п. н., професор кафедри
історії, теорії мистецтв та виконавства СНУ
імені Лесі Українки

Жанр естради та його особливості

Постановка проблеми. Кожна епоха має свій пріоритетний вид мистецтва. Дев'ятнадцяте століття називають, переважно, століттям літератури, епоху Ренесансу – епохою високого мистецтва живопису та архітектури, а двадцяте століття називають епохою естради. Безперечно, що така класифікація говорить не стільки про популярність того чи іншого виду мистецтва свого часу, скільки про потенційну необхідність і можливість відобразити ціннісні орієнтири, ідеали, переконання епохи, тобто її світосприйняття і світобачення. Заглиблюючись у вивчення даного питання, розуміємо, що естрада як один із наймолодших видів мистецтва, має давні корені свого походження, які простягаються у далекі минулі століття. Ще за часів Римської імперії музика розподілялася на серйозну класичну і так звану побутову – народну, коли фрігійські жерці богині Кібели – корибанти – супроводжували свої релігійні служби співом і танцями. Пізніше так

називали комедійних акторів. Саме ці дійства вважають прообразом нинішньої естради. І вже тоді елітарні музикознавці називали її легковажною і розбещеною. Але саме музична естрада була тим видом мистецтва, яка розважала простий народ і жила поряд з ним. Адже для простих верств населення однаково були недосяжними як мова аристократії – латинь (простий люд розмовляв змішаною італійсько-французькою), так і елітарна класична музика. Отож, **мета дослідження** – визначимо саме поняття естради і з'ясуємо його особливості.

Результати дослідження. У точному перекладі з латині – естрада – це поміст, підлога. Ми називаємо естрадою відкриту концертну площадку, яка припіднімається над землею, або над рядами глядацьких місць. Сцена, на відміну від естради являє собою закриту з трьох сторін концертну площадку. Отже, естрада – це, перш за все, відкритість. Відкритість всього – акторського мистецтва, принципів зовнішнього оформлення, способів спілкування з публікою.

Естрада – це багатожанровий вид мистецтва, який об'єднує в собі елементи театрального, музичного, циркового видовища. Як і кожен вид мистецтва (театр, живопис, література), естрадне мистецтво має свої особливі ознаки. Найважливішою з них є *імпровізаційність* – вміння з честю вийти з будь-якої непербачуваної ситуації, моментально відреагувати на певні події. Другою особливістю естради є *лаконізм*. Це поняття поширюється буквально на всі сторони естрадного мистецтва – авторський твір, акторські засоби його втілення, компоненти зовнішнього оформлення, умови демонстрації. Лаконізм дозволяє естраді оперативно відгукнутися на будь-яку соціально важливу подію. Отже, *соціальна мобільність* є третьою ознакою естрадного мистецтва. Ще однією особливістю, іманентною естраді, є *святковість, легкість і жанрова розкованість*. Не даремно мистецтво естради називають легким жанром.

Естрада – синтетичне мистецтво. Естрадний спектакль (концерт) складається з окремих номерів (творів) різних жанрів (пісня, танець, сатиричний памфлет, пантоміма, ілюзія і т. п.). У створенні естрадних номерів бере участь багато спеціалістів. Це – поети, композитори, аранжувальники, звуко- і світло режисери, оператори, костюмери, техніки, і, звичайно ж, артисти-виконавці. Вони безпосередньо спілкуються з глядачем. Від їх таланту і майстерності найбільше залежить успіх роботи всіх учасників цього складного процесу. Звичайно,

найбільш поширеним жанром естради є пісня і інструментальна музика. Особливо гостра потреба в музичному мистецтві загалом, а пісні, зокрема, найбільш яскраво виявилася у культурі ХХ століття після Другої світової війни (1939–1945 рр.). Це був час великих руйнацій, втрати родичів і близьких друзів. Людство стомилося від агресії, страху, лихоліття і прагнуло до краси, миру і щастя. Найрізноманітніші стилі, жанри і напрями саме музичної естради, як найдоступнішого виду музики, входили у життя всіх без винятку поколінь, національностей та соціальних верств населення. Місцем проведення концертів і музичних вистав стали не тільки жорсткі межі оперних театрів або концертних залів, але і стадіони, міські площі, монументальні пам'ятки архітектури, в яких можна було зібрати десятки тисяч глядачів. А завдяки сучасній техніці аудіо-, відеозапису слухання музичних творів стало можливим в будь-якому місці.

Музиканти другої половини ХХ століття відчували тісний зв'язок з слухацькою аудиторією. На своїх концертах вони прагнули до єднання з публікою, нерідко провокуючи її на живу миттєву реакцію, раптово ставлячи слухача в умови живого діалогу з музикантом. Саме тепер, в умовах музичної естради, виконавці змогли вправно реалізувати іманентну специфічність свого мистецтва – об'єднання великої маси людей, майстерно використовуючи як голосові так і інструментальні можливості, створюючи накопичення потужних енергетичних потоків та емоційних переживань. Разом з тим, не лише позитивних, але, на жаль, і негативних [48].

Романюк К. О. – магістр факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки;

Панасюк С. Л. – к. п. н., доцент кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства СНУ імені Лесі Українки

Творча спадщина Д. Бортнянського в українській музичній культурі

Постановка проблеми. Тривалий час Дмитро Степанович Бортнянський був відомий, в основному, як автор духовних хорових

творів, зокрема в жанрі хорового концерту «а капелла», багато з яких визнано світовими шедеврами. Останнім часом Бортнянський повертається до нас і як автор світської музики епохи класицизму.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні творчого феномену видатного композитора, особливостей повернення його творчості до скарбниці української музичної культури.

Результати дослідження. Важливими для нашого дослідження стали музикознавчі праці видатного діяча української музичної культури С. Людкевича, зокрема його статті про Дмитра Бортнянського, написані в столітню річницю смерті великого композитора. Коли в 1925 р. минало сто років від смерті Д. Бортнянського, цілий світ знав його як російського композитора, так, як це подавали в російській музичній літературі. Українці намагалися повернути постать Д. Бортнянського в лоно української музичної культури, але ставлення до нього в деяких українських колах було негативне, мовляв у його творах забагато італійщини, а також і тому, що він довгий час працював директором Придворної капели в Петербурзі. Росіяни, хоч і вважали Д. Бортнянського своїм композитором і пишалися ним перед зовнішнім світом, але, починаючи десь від М. Глінки, також недолюбливали його і навіть висловлювалися про нього з погордою. Вони відчували, що в Д. Бортнянському немає того російського елемента, який вони так шукали. У Галичині ж Д. Бортнянський був дуже популярним уже в першій половині XIX ст. Його твори виконували в Перемишлі, і вони мали великий вплив на галицьких композиторів, особливо на М. Вербицького. Коли, однак, під впливом М. Лисенка розпочалося відродження української музики, а українські музиканти вважали, що використання народнопісенних елементів в музичних творах є найсильнішим проявом українського національного музичного стилю, то почали звучати неприхильні до Бортнянського голоси, так немов його творчість стояла на перешкоді розвитку українського національного мистецтва. Навіть І. Франко у своїй статті «Думка профана на музикальні теми» (1905) гостро виступив проти Д. Бортнянського, назвавши його «злим демоном нашої музики» [2, 194].

С. Людкевич ставився з великою пошаною до І. Франка, але вже тоді виступив на захист Д. Бортнянського. У своїй праці «Націоналізм у музиці» (1905) він писав про Бортнянського, що «хоч він

перейняв манери італійського стилю і став реформатором церковного співу в Петербурзі, проте всі його твори (навіть з так осоружними нашою духові фугами) зберегли стільки типово-української мелодики, що кожний чужинець від першого разу чує в них щось незнане собі, оригінальне» [2, 283].

Ці свої думки про Д. Бортнянського розвинув і підсилив Людкевич у своїх статтях, написаних в 1925 р. з нагоди 100-ліття смерті цього композитора. У статті «Д. Бортнянський і сучасна українська музика» він каже: «Бортнянський не тільки глибоко коріниться в минувшині української культури; його музика силою свого національного виразу й характеру утвердилася по його смерті на Великій Україні і у нас в Галичині... Коли справді Бортнянський нам ще чим-небудь «чужий», то хіба своєю високою культурою» [3, 194]. С. Людкевич закликає підвищити загальний рівень української музичної культури, що був підупав у тих часах, особливо в Галичині, й повернутися знову до Бортнянського, як представника високої музичної культури. Свою статтю він закінчує: «Замість давнього клича «Геть з Бортнянським», ми мусимо сьогодні поставити зовсім протилежний девіз: «Геть з дешевими, псевдомодерними кличами, якими кормиться наша музична неграмотність! Назад до музики Бортнянського, до правдивої музичної культури!» [3, 198].

Висновки. Ставши одним із найвидатніших композиторів другої половини ХУІІІ – першої чверті ХІХ століть, Д. Бортнянський за півстоліття активної творчої діяльності виробив, за словами Б. Асаф'єва, «стиль з характерними зворотами, який зберіг свою силу на кілька поколінь уперед» [1, 64]. Цей стиль увібрав досягнення ранньо-класицистського європейського гармонічного й поліфонічного мистецтва, окремі риси сентименталізму, інтонації української пісні, канта й партесного концерту.

Джерела та література

1. Асаф'єв Б. О хоровом искусстве / Борис Асаф'єв. Л.: Музыка, 1980.
2. Людкевич С. Бортнянський і сучасна українська музика / Станіслав Людкевич // Дослідження, статті, рецензії / упоряд. З. Штундер. Київ: Муз. Україна, 1973. С. 219–226.
3. Людкевич С. Дослідження і статті / С. Людкевич. Київ: Рад. письменник, 1976. 263 с.
4. Супрун-Яремко Н. О. Музикознавчі праці: зб. наук. ст. / Надія Супрун-Яремко. Рівне: Видавець О. Зень, 2010. С. 270–303.

Шамріцька Н. М. – магістр факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки;
Панасюк С. Л. – к. п. н., доцент кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства СНУ імені Лесі Українки

Українська народна пісня: методико-виконавські особливості

Постановка проблеми. Зацікавленість до питань, пов'язаних з різноманітними явищами музичного фольклоризму, помітно активізувалася. Вагоме місце в ньому посідає вокальне мистецтво, яке спирається на національне коріння. Активне вивчення української народно-пісенної спадщини сприяє формуванню інтересів до народних звичаїв та традицій, до народної музики, виховує почуття гордості та любові до рідної землі. Крім того виконання українських народних пісень – це своєрідна творча діяльність, яка вимагає імпровізації, елементарної хореографії, сценічної гри.

Мета дослідження зумовлена своєрідною структурою народної пісні, особливою вокальною природою, наявністю підголосків, використанням виводчиків, що вимагає з'ясування методико-виконавських особливостей української народної пісні.

Результати дослідження. Керівник фольклорного гуртка не лише укомплектовує його, а й проводить організаційну та музично-виховну роботу. Він повинен розвивати голоси учнів, їх музичний смак, навчати співаків нотної грамоти; знати, як зберігати і розвивати стиль народного виконання, використовувати імпровізації.

Слід визначити, по-перше, жанр пісні (історична, побутова, обрядова тощо), по-друге, спосіб виконання: без супроводу чи з інструментальним супроводом, з танцями чи без них [5].

Відправним етапом у підготовці керівника до розучування пісні є аналіз тексту. Насамперед треба уважно й вдумливо простежити за його сюжетним розвитком; виділити куплети, які мають вирішальне значення для усвідомлення виконавцями і слухачами ідейного і емоційного змісту пісні; важливі слова в кожному куплеті, які визначають розвиток сюжетної лінії, а також визначити розташування словесних і музичних наголосів. Текст пісні обов'язково потрібно вивчити напам'ять [6].

Народно-поетичні засоби, за допомогою яких поглиблюються зміст і художні образи пісні, різноманітні. До них належать: алегорія, психологічні паралелізми, асонанси, алітерація та епітети. Ці художні засоби певним чином впливають на створення образної, емоційно-виразної мелодії [3].

Неабияке значення для фольклорного колективу має збереження в пісенних текстах особливостей діалекту того чи іншого регіону України. Проте не всі особливості говорів можна використовувати у виконавській практиці. В першу чергу, на увагу заслуговують ті з них, що легко відтворюються вокально.

В деяких діалектах зустрічаються *с и н о н і м и* (слова різні за звучанням, але тотожні за значенням), які також слід зберігати у мові. Так, наприклад, «нянько» (батько), «вуйко» (дядько), «файно» (красиво), «легінь» (хлопець) і т. ін. З них треба відбирати ті, що зрозумілі слухачам [1].

Наступним етапом роботи є музичний аналіз та імпровізаційний підхід. Спочатку визначають темп, лад і тональність пісні, потім розставляють акценти і нюанси, позначають необхідні зміни темпів – уповільнення й прискорення, опрацьовуючи кожен куплет.

У народних піснях словесні акценти (наголоси) часто не збігаються з музичними. Пісню треба уважно перевірити і, позначивши порушення наголосів, продумати засоби їх пом'якшення [1].

Імпровізація є основним методом поглиблення художнього трактування пісні під час її засвоєння.

Висновки. Визначення методико-виконавських особливостей в процесі роботи над українськими народними піснями є запорукою успішного виконання. Пісенна творчість, орієнтована на сприйняття молодим поколінням, трансформує у своєму змісті кращі звичаєві, морально-етичні, педагогічні національні традиції з метою формування носіїв національної культури.

Джерела та література

1. Бенч-Шокало О. Г. Автентичний гуртовий спів. Фольклорно-репродуктивний гуртовий спів // Український хоровий спів: актуалізація звичаєвої традиції: навч. посіб. / О. Г. Бенч-Шокало. Київ, 2002. 288 с.
2. Виховна робота в закладах освіти України. Вип. II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. Київ, 1998. 64 с.
3. Грица С. Й. Відродження народнопісенних джерел / Софія Грица // Трансмісія фольклорної традиції: етномузикологічні розвідки. Київ; Тернопіль, 2002.

4. Гуменюк А. Український народний хор: метод. поради / А. Гуменюк. Київ: Муз. Україна, 1969.
5. Зеленецька І. Розучування пісенно-хорового репертуару з учнями / І. Зеленецька // Мистецтво та освіта. 1998. № 4. С. 27–33.
6. Хлебнікова Л. О. Методика хорового співу у початковій школі: метод. посіб. / Л. О. Хлебнікова. Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2006. 216 с.
7. Фільц Б. Українське дитяче хорове виконавство як чинник дитячого естетичного виховання / Б. Фільц // Мистецтвознавство. VI Міжнар. конгрес українців. Донецьк, 2005. Кн. 2.

Швець Ю. С. – студентка V курсу факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент В. М. Драганчук

Хорова спадщина Михайла Вербицького: традиції і новаторство

Актуальність теми. Михайло Вербицький – український священик і композитор, основоположник «перемиської школи», що на теренах австрійської Галичини у першій половині XIX століття, в той час, коли у Наддніпрянщині Російська імперія забороняла все українське, зберіг здобутки «золотої доби» української музики, реалізованої і жанрі хорового концерту XVIII століття, збагатив і передав цю спадщину нащадкам. Саме тоді коли аматорська та професійна музика починає стискатися між собою, Вербицький був обурений таким поверхневим ставленням до співу, тому прагнув змінити строгий аскетичний церковний спів, і направити церковну музику в річище багатоголосного хорового виконавства, розширити технічні і виразові засоби церковної музики. М. Вербицький є яскравим прикладом «українського генія», адже він працював у багатьох музичних жанрах, є автором добре знаних хорів, солоспівів, концертів, оркестрової та театральної музики.

Творчість М. Вербицького викликає великий інтерес тому, що в період його діяльності відбуваються великі зміни у музичному середовищі, формується та розвивається українська музика. Широкому

загалу митець відомий як автор державного гімну «Ще не вмерла Україна», поміж тим, лишається неактуалізованим.

Досягнення мети дослідження передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити життєвий та творчий шлях Михайла Вербицького;
- проаналізувати тенденції розвитку пісенної спадщини Вербицького;
- розкрити основні риси творів Вербицького на прикладі окремих творів (сольні та хорові пісні, також пісні до театральних вистав).

Результати дослідження. Творча спадщина Михайла Вербицького – одне з найцінніших надбань української культури. «Він, як усякий справді великий творчий талант, став найкращим виразником наших національних змагань і думок в 40–70-х роках ХІХ століття» [1]. М. Вербицький є творцем добре знаних хорів, солоспівів, концертів, оркестрової та театральної музики. На формування музичних вподобань та бачень композитора значною мірою вплинула постать Д. Бортнянського, який змінив одноголосний та простий багатоголосний спів на професійне багатоголосся, «...якось старші учні дяко-учительської школи почули один із концертів Д. Бортнянського та так захопилися цією чудовою музикою, що аж з далекого Петербурга виписали ноти всіх його духовних творів» [2, 27]. Особливою заслугою М. Вербицького є те, що митець писав музику до п'єс І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, В. Шашкевича, Ю. Федьковича, значну кількість музичних творів створив на тексти І. Гушалевича, а також створив професійні музичні твори для співу у греко-католицькій церкві, і це стало головним новаторством діяльності митця. Духовні твори постійно звучали у церковних залах, і не тільки їх і виконували у домашньому побуті, на його композиціях зростало наступне покоління музикантів, які цінували підтримували українського композитора та всю його творчість. Сучасники згадують про нього з великим захопленням «...людина демократичних переконань, усім серцем любляча свій народ і який добре знає, що організовує, вміє володіти людьми проводить свою справу через усі перешкоди» [3, 11].

Висновки:

- М. Вербицький став символом національного відродження Галичини і, згодом, всієї України;
- створив композиції у різних жанрах, пропагуючи українську поезію, драматургію;
- створив основу для українського церковного співу у Галичині.

Джерела та література

1. Бермес І. Л. Михайло Вербицький: штрихи до творчого портрета композитора (до 200-річчя від дня народження) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio/ku/kultura50/03.pdf
2. Кияновська Л. Українська музична культура: навч. посіб. / Л. Кияновська. Київ: Муз. Україна, 2002. 160 с.
3. Погребенник Ф. «Українська муза». Павло Чубинський: Велична й трагічна історія пісні-гімну «Ще не вмерла Україна» / Ф. Погребенник. Київ: Оберіг, 1991. 14 с.

Шевчик К. В. – студентка V курсу факультету культури і мистецтв СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент В. М. Драганчук

**Творчість Боббі Макферріна та Боба Марлі:
компаративний аспект**

Актуальність теми. Джаз – це музика, наповнена пристрастю і винахідливістю, музика, яка не знає кордонів і меж. Джазова музика відіграє велику роль у сучасному музичному мистецтві. Але якщо на етапі становлення джаз був складовою робітничого негритянського населення, то, з часом, слухацька та виконавська аудиторія набагато розширилась. Зрештою, сьогодні джаз вважається «музикою інтелектуалів».

Творча постать Роберта «Боббі» Макферріна – одна із найяскравіших в американській джазовій культурі з кінця XX століття і по наш час. Джазові імпровізації митця, його вокальні інтерпретації традиційних мелодій, специфічні навички в диригуванні стали головною ознакою великого музиканта нашого часу. Боббі Макферрін є взірцем високої джазової майстерності. Образний зміст його творів пронизаний глибокою вірою, фольклором, гумором, душевністю та, водночас, має полінаціональний колорит [2].

Ще один великий музикант, який став кумиром мільйонів, є Боб Марлі. Митець став першим музикантом Ямайки, що добився таких видатних результатів на світовій музичній арені. Завдяки своєму та-

ланту, він зміг донести до своїх слухачів проблеми і радості співвітчизників. У своїх піснях Боб Марлі розкрив всю складність життя на Ямайці, але при тому зміг показати світлу душу її жителів.

Оскільки Боббі Макферрін та Боб Марлі є серед найвизначніших джазових музикантів, їх творчість потребує дослідження.

Досягнення **мети дослідження** передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити творчі та життєві шляхи Боббі Макферріна та Боба Марлі;
- проаналізувати тенденції розвитку творчої спадщини музикантів;
- використати метод компаративного аналізу задля порівняння творчості Боббі Макферріна та Боба Марлі.

За всю історію свого існування джаз породив справжніх легенд – талановитих виконавців і вокалістів. Тих, хто своїм неповторним звучанням змушував серце слухача битися швидше. Без них джаз просто неможливо уявити. Такими були і є Боббі Макферрін та Боб Марлі. Боббі Макферрін – це унікальний співак, диригент і музикант світового рівня, що охопив в своїх альбомах кілька світів музики і національної культури. Наприклад, у творі «Freedom Is A Voice» з альбому «Bang! Zoom» (1995) митець висвітлює проблему волі, проте це він робить у веселому та довірливому характері. Твір написаний у стилі вокального джазу, якому притаманна вокальна імпровізація, віртуозність та легкість.

Боб Марлі – великий музикант Ямайки. За своє коротке життя він домігся дуже багато: здобув світову популярність, створив особливий стиль музики, став символом боротьби за рівноправність рас. При всьому цьому він ні на секунду не забував про свою батьківщину. Наприклад, твір «Jamming» з альбому «Exodus» - став найбільшим інтернаціональним хітом. Пісня пронизана нестримною та палкою любов'ю до своєї батьківщини. У своєму регі митець розповів, що не варто падати на коліна та продаватися, треба лише грати музику, яка приносить задоволення [2].

Висновки. У роботі досліджено творчість Боббі Макферріна та Боба Марлі, які не тільки збагачували творчість своїми доробками, а і були яскравими захисниками своїх ідеї та позицій. Порівняння творчості вказаних музикантів дозволило прийти до висновку, що між ними є певні відмінності. Боббі Макферрін – американський джазовий співак та диригент, вважав своєю місією давати людям відчуття

свободи, дива та радості. Він хоче стерти невидимі розмежувальні лінії між культурами, музичними жанрами, лінії між людьми з різними віруваннями. Митець пише музику у жанрах поп, джаз та регі, що дає йому змогу збільшити слухацьку аудиторію. У свою чергу, Боб Марлі – перший артист Ямайки, що зумів досягти міжнародного визнання, виконавець регі. На відміну від Боббі він не навчався музики у відомих вчителів. Боб Марлі самотужки йшов до своєї мети. Однією з найвідоміших цитат Боба Марлі є «Звільніть себе від розумового рабства. Ніхто, крім нас самих, не може звільнити наші уми» [3].

Джерела та література

1. Біографія Боба Марлі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://marleybob.org/biography.php>
2. All Music [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.allmusic.com/album/exodus-mw0000123937>
3. Official site of Bobby Mcferrin [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bobbymcferrin.com/home/>

Математика та її застосування

Бовкуш О. С. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Ілляшенко В. Я. – к. ф.-м. н., доцент кафедри алгебри та математичного аналізу СНУ імені Лесі Українки

Дослідження з методики викладання математики в середній та вищій школі у СНУ імені Лесі Українки

Постановка проблеми. Розробка питань педагогіки і методики викладання математики є важливою ділянкою роботи кожного викладача фізико-математичного факультету. Тому питанням методики викладання математики в середній та вищій школі завжди приділялась належна увага на кафедрах.

Мета дослідження – вивчити історію досліджень з методики викладання математики в середній та вищій школі у СНУ імені Лесі Українки.

Результати дослідження. Перші наукові дослідження з математики та методики її викладання розпочалися у нашому вузі в повоєнні роки. За 1948–1949 навчальний рік вийшла з друку стаття під назвою «Про один прийом обчислень в зв'язку з вивченням цілої раціональної функції» ст. викладача А. І. Костюка. Робота мала методичне значення і використовувалась вчителями математики 8–10 класів середньої школи.

Дослідження проблем з методики викладання математики у вищій школі започаткував у нашому вузі проф. С. І. Зуховицький. У перших випусках «Наукових записок Луцького педінституту» (1953, 1955 рр.) опубліковано дві його статті. Перша присвячена методиці викладання теорії дійсних чисел на фізико-математичних факультетах педагогічних інститутів. Друга стаття стосується методики викладання про неперервні функції в курсі математичного аналізу.

Кафедра математики проводила систематичну роботу з вчителями міста та області по покращенню викладання математики в школі. На січневих нарадах вчителів члени кафедри проф. С. І. Зуховицький та ст. викладач П. І. Радченко виступали з доповідями на тему: «Математика і питання політехнічної освіти».

Ст. викладач А. П. Завгородня працювала над посібником «Методика викладання в курсі вищої алгебри методів наближеного обчислення коренів многочленів» (1957 р.).

На звітно-наукових конференціях кафедри математики виступали проф. С. І. Зуховицький, доц. В. К. Дзядик, ст. викладач А. П. Завгородня та ст. викладач П. І. Радченко, ст. викладач А. І. Костюк з доповідями про свої науково-методичні дослідження, які використовувалися викладачами кафедри та вчителями шкіл області.

У 1958–1959 навчальному році піднесення набула науково-дослідна робота з методики викладання математики, якою керували старші викладачі П. І. Радченко та А. П. Завгородня. Вони написали велику кількість методичних статей та робіт, які використовувалися в практичній роботі багатьох шкіл м. Луцька та Волинської області.

З 1962 року в інституті почала працювати К. О. Нечипоренко, яка забезпечувала викладання курсу методики математики для студентів заочної форми навчання, а з 1976 року вона працює над комплексною темою: «Проблеми сучасного уроку математики». В травні 1977 року виступила з доповідями на міжреспубліканській науковій конференції на тему: «Методичні проблеми переходу шкіл на новий математичний зміст навчання».

Над темою «Шляхи підвищення ефективності навчально-виховного процесу при вивченні математичних дисциплін в педінституті» працювали викладачі доц. В. Ю. Серeda, доц. Н. Ф. Кононова, доц. В. Я. Ілляшенко.

Викладачі Л. Д. Шиян, К. О. Нечипоренко, О. Д. Калапуша, розробляли, питання формування самостійної творчості діяльності учнів в процесі вивчення математики в школі, доц. Н. Ф. Кононова, В. Я. Ілляшенко працювали над питаннями логічної побудови шкільного курсу геометрії, методологічними та філософськими проблемами геометричних курсів.

Методиці викладання окремих тем математичного аналізу присвячені роботи М. В. Собчука, З. В. Зарицької, П. Є. Антонюка, Л. І. Філозофа, М. Є. Коренкова, В. Й. Горбайчука.

Різні аспекти методики викладання шкільної та вузівської математики досліджувались у працях К. О. Нечипоренко (20 пр.), Л. Д. Шиян (40 пр.), Г. М. Возняк (15 пр.), М. Д. Касьяненко (20 пр.), Т. Н. Миронюк (5 пр.), М. С. Махомед (5 пр.), О. Л. Швай (20 пр.), В. М. Кремінь (5 пр.), К. Ф. Філософ (10 пр.), О. М. Кравчук (20 пр.), Н. Й. Падалко (10 пр.) та ін.

Д. М. Бушев та Л. І. Філософ займаються підготовками учнів шкіл Волинської області до Всеукраїнських олімпіад з математики та математичних турнірів.

Висновки. Впродовж всієї історії існування університету викладчі математичних кафедр працювали над розробкою актуальних питань методики викладання математики у школі та вузі.

Джерела та література

1. Волинський державний університет імені Лесі Українки: 65 років: рекламний презент. зб. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. С. 110–135.
2. Минуле і сучасне Волині. Освіта. Наука. Культура: тези доп. та повідомлень IV Волин. іст.-краєзн. конф. Луцьк, 1990. Ч. I–II.

Миколюк О. М. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Ілляшенко В. Я. – к. ф.-м. н., доцент кафедри алгебри та математичного аналізу СНУ імені Лесі Українки

Значення неевклідових геометрій у формуванні наукового світогляду майбутнього вчителя математики

Проблеми дослідження. Знання лише евклідової геометрії обмежує погляд на геометрію, як самостійну науку. Володіння основами неевклідових геометрій дає можливість краще зрозуміти природу математичних знань та тенденції розвитку геометрії.

Мета дослідження. Показати використання геометрії Лобачевського та Рімана у сучасних наукових дослідженнях та їх застосування у фізиці.

Результати дослідження. На початку XIX століття математика змогла дати відповідь на запитання про те, чи можливо побудувати логічно послідовну, без внутрішніх суперечностей, систему геометрії, яка б не використовувала аксіоми про паралелі і допускала б існування двох різних граничних прямих, тобто двох паралелей до заданої прямої. Гаусс одним із перших передбачив існування неевклідової геометрії. Однак перші роботи опублікували російський геометр М. І. Лобачевський (1829) та угорський математик Я. Бояї (1832). Вони обидва встановили ці результати незалежно один від одного.

Суттєво новий підхід у створенні наукової картини світу зробив Б. Ріман на початку другої половини XIX століття у праці «про гіпотези, що лежать в основах геометрії» (1854) сформульовані основні ідеї загальної Ріманової геометрії, дано абсолютно новий підхід до теорії неевклідових просторів [4].

Дослідженням неевклідових геометрій займалися також Д. Гільберт, Ф. Клейн, Е. Бельтрамі, А. Пуанкаре, О. Д. Александров, М. В. Єфімов, О. В. Погорєлов та інші.

Наявність трьох логічно бездоганих і рівноправних геометричних систем (Евклідова, Ріманова, Лобачевського) призвело до постановки питання: яка геометрія Всесвіту, яка геометрія всередині атомного ядра?

Наука наблизилась до відповіді на поставлене запитання про геометрію Всесвіту після відкриття на початку XX століття А. Ейнштейном спеціальної і загальної теорії відносності. Існувала думка, що загальна теорія відносності представляє собою перший приклад суто фізичної теорії, яка з'явилася в результаті математичного стрибка в невідоме. Із загальної теорії відносності випливає, що простір викривлений.

Таким чином, як показав Фрідман, при певних умовах геометрія Всесвіту має від'ємну кривину, тобто співпадає з геометрією Лобачевського. Виходячи із загальної теорії відносності, в 1922 році Фрідман зробив висновок, що Всесвіт повинен розширюватися з плином часу.

Перші застосування геометрії Лобачевського отримала в роботах самого М. І. Лобачевського, який за її допомогою зміг обчислити деякі інтеграли. В кінці XIX століття в роботах А. Пуанкаре і Ф. Клейна були знайдені прямі зв'язки геометрії Лобачевського з теорією функцій комплексної змінної та з теорією чисел, зокрема з арифметикою

невизначених квадратичних форм. Геометрія Лобачевського знаходить в наш застосування в теорії функцій комплексної змінної, яка є математичною основою сучасної гідродинаміки, аеродинаміки і теорії пружності.

Розвиток неевклідових геометрій, а саме – геометрії Рімана сприяв більш глибокому пізнанню дійсності. Найважливіше значення ріманової геометрії – в створенні загальної теорії відносності. Найбільш загальні форми ріманової геометрії дозволили Ейнштейну і його послідовникам створити і розвивати загальну теорію відносності, де кінематичні явища розглядаються в певних гравітаційних умовах і в залежності від цих умов.

Це привело до бурхливого розвитку ріманової геометрії і її різноманітних узагальнень. У даний час ріманова геометрія та її узагальнення є значною областю геометрії, яка продовжує успішно розвиватися.

Висновки. Сьогодні ідеї неевклідових геометрій з успіхом застосовуються у фізиці космічних просторів, в атомній фізиці, в теоретичних дослідженнях топологічних многовидів. З розвитком нових наукових знань дослідження астрономів, математиків, фізиків, філософів, космологів все більше вимагають професійного володіння фактами як евклідової геометрії, так і неевклідових геометрій. Їх вивчення є невичерпним джерелом для нових наукових досліджень, цікавих робіт та математичних роздумів, для розв'язування різних геометричних і фізичних задач.

Формування цілісної системи уявлень про загальні властивості реальної дійсності – важливе завдання навчання майбутніх спеціалістів – математиків.

Джерела та література

1. Беляев Е. А. Философские и методологические проблемы математики / Е. А. Беляев, В. Я. Перминов. М.: Изд. Москов. ун-та, 1981. 216 с.
2. Гильберт Д. Основания геометрии / Д. Гильберт. М.; Л.: ОГИЗ, 1948. 491 с.
3. Ефимов Н. В. Высшая геометрия / Н. В. Ефимов. М.: Наука, 1971. 576 с.
4. Риман Б. О гипотезах, лежащих в основании геометрии // Об основаниях геометрии. Сборник классических работ по геометрии Лобачевского и развитию её идей. М.: Гос.изд. ТТЛ, 1956. С. 309–342.
5. Щербаков Р. Н. От проективной геометрии – к неевклидовой / Р. Н. Щербаков, Л. Ф. Пичурин. М.: Просвещение, 1979. 158 с.

Плахтина І. А. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Кравчук О. Л. – к. п. н., доцент кафедри алгебри та математичного аналізу СНУ імені Лесі Українки

Псевдоевклідова геометрія

Постановка проблеми. Неевклідова геометрія є важливою частиною математики. Однак, при використанні даних геометричних систем виникає багато труднощів, так як вивченню неевклідових моделей геометрії приділяється мало уваги при навчанні не тільки в школі, а й у вищих навчальних закладах.

Мета дослідження. Розглянути псевдоевклідову геометрію як нову геометричну систему, вивчити основні моделі псевдоевклідової геометрії. **Результати дослідження.** Окрім евклідової геометрії існують інші неевклідові. Серед них важливе місце посідає псевдоевклідова геометрія. 1) *Псевдоевклідова площина.* В геометрії Евкліда відстань від початку координат O до точки $A(x, y)$ знаходиться за формулою:

$$OA^2 = x^2 + y^2, \quad (1)$$

а відстань між двома довільними точками $A_1(x_1, y_1)$ і $A_2(x_2, y_2)$ виражається формулою:

$$A_1A_2^2 = (x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2. \quad (2)$$

Кут α між OA_1 і OA_2 виражається співвідношенням:

$$\cos \alpha = \frac{x_1x_2 + y_1y_2}{\sqrt{x_1^2 + y_1^2} \sqrt{x_2^2 + y_2^2}}. \quad (3)$$

Розглядаємо цю ж площину, але замість евклідової метрики вводимо наступну:

$$OA^2 = x^2 - y^2, \quad (4)$$

$$A_1A_2^2 = (x_2 - x_1)^2 - (y_2 - y_1)^2, \quad (5)$$

$$\cos \alpha = \frac{x_1x_2 - y_1y_2}{\sqrt{x_1^2 - y_1^2} \sqrt{x_2^2 - y_2^2}}. \quad (6)$$

Відстань між точками O і A буде додатною лише для випадку $|x| > |y|$. В інших випадках відстань OA уявна ($|x| < |y|$) або дорівнює нулю ($|x| = |y|$).

Якщо в площині довжини відрізків визначаються формулами (4) і (5), то ця площина псевдоевклідова. Теорія псевдоевклідової геометрії була розвинена Германом Мінковським, тому псевдоевклідова площину часто називають неевклідовою площиною Мінковського.

2) *Перетворення псевдоевклідової площини.* Псевдоевклідові рухи – це перетворення псевдоевклідової площини, при яких відстані між точками інваріантні.

Для характеристики псевдоевклідових рухів використовуємо гіперболічні синус і косинус.

Гіперболічні функції пов'язані з тригонометричними і виражаються через експоненту. Так гіперболічний синус має вигляд:

$$\sinh \varphi = \frac{e^x - e^{-x}}{2}, \quad (7)$$

а гіперболічний косинус:

$$\cosh \varphi = \frac{e^x + e^{-x}}{2}, \quad (8)$$

У псевдоевклідовій площині гіперболічні функції набувають такого вигляду:

$$\sinh \psi = \frac{e^\psi - e^{-\psi}}{2}, \quad (9)$$

$$\cosh \psi = \frac{e^\psi + e^{-\psi}}{2}. \quad (10)$$

де ψ – псевдоевклідовий кут.

У псевдоевклідовій геометрії розглядаємо так звані псевдоевклідові повороти, тобто перетворення площини, в яких точка (x, y) переходить в точку (x', y') за формулами:

$$x' = x \cosh \varphi + y \sinh \varphi, \quad (11)$$

$$y' = x \sinh \varphi + y \cosh \varphi, \quad (12)$$

де $\sinh \varphi$, $\cosh \varphi$ – гіперболічний синус і гіперболічний косинус відповідно.

Симетрія $x' = x$ і $y' = -y$ також є псевдоевклідовим рухом.

Псевдоевклідові рухи використовуються для доведення деяких теорем псевдоевклідової геометрії.

У псевдоевклідовій геометрії зберігаються теореми про рівність трикутників, про рівнобедренний трикутник.

Розглянемо доведення теореми Піфагора для випадку псевдоевклідової площини.

Нехай деякі відрізки OA і OB перпендикулярні, а (x_1, y_1) і (x_2, y_2) – координати векторів \vec{OA} і \vec{OB} відповідно. Тоді має місце рівність:

$$AB^2 = (x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2 = (x_2^2 - x_1^2) + 2(x_1x_2 - y_1y_2) + (y_2^2 - y_1^2) = (x_1^2 - y_1^2) + (x_2^2 - y_2^2) = OA^2 + OB^2. \quad (13)$$

Припустимо, катет OA і гіпотенуза AB – дійсні довжини. Тоді довжина катета OB – уявна. В цьому випадку гіпотенуза трикутника буде коротшою, ніж катет.

Висновки. Найважливіший окремий випадком псевдоевклідового простору – простір Мінковського використовується в спеціальній теорії відносності в якості простору – часу.

Джерела та література

1. ЭЭМ, кн. V. Геометрия. М.: Гос. изд-во ф-м. лит., 1963. С. 220–227.
2. Яглом И. М., Ашкинзуе Г. Идеи и методы аффинной и проективной геометрии. М.: Учпедгиз, 1963.
3. Кованцов М. І. Проективна геометрія. Київ: Вища шк., 1969. С. 304–311.

Рафальська А. О. – студентка IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Швай О. Л. – к. п. н., доцент кафедри алгебри і математичного аналізу СНУ імені Лесі Українки

Математичні софізми і парадокси

Постановка проблеми. Вчені Стародавньої Греції до допомогою логічних міркувань доводили різноманітні твердження в таких науках як філософія, астрономія, фізика, математика та інших. Одержані твердження містили в собі нові знання і збагачували науку. Але вже в ті далекі часи були помічені випадки коли, при ніби послідовному міркуванні отримуються зовсім неправильні висновки. Дослідження помилкових тверджень показали, що вони виникають при порушенні законів логіки.

Мета дослідження – розкрити зміст понять «математичний софізм» та «математичний парадокс» та методи їх спростувань.

Результати дослідження. Давньогрецький філософ Зенон Елейський в V ст. до нашої ери сформулював 45 тверджень, які назвав апоріями. Апорія (грец. – *безвихідь*) – висловлювання, яке суперечить звичним уявленням людей чи навіть здоровому глузду і, відповідно, визначається як проблема, яку потрібно вирішити. До наших днів збереглися лише чотири його апорії. У них показано суперечливість понять руху, простору, часу, а також труднощі вираження руху в логіці понять. Апорії Зенона були однією з причин першої кризи основ математики [2, 31–32].

Помилки в міркуваннях, пов'язані з порушенням законів логіки бувають двох родів: паралогізми і софізми. До паралогізмів відносяться хибні міркування, які є результатом логічних помилок, допущених не навмисне, а через втрату послідовності у міркуваннях або при порушенні хоча б одного закону логіки [3, 189–190]. Розглянемо приклад паралогізму.

Приклад 1. Розв'язати рівняння: $\sqrt{x-5} = \sqrt{3-x}$.¶

Розв'язання. Піднісши до квадрату обидві частини цього рівняння, матимемо $x - 5 = 3 - x$. Звідси $x = 4$. Легко переконатися, що $x = 4$ не є дійсним розв'язком рівняння. Тут втрачена послідовність міркувань. Спочатку потрібно було встановити область існування розв'язків рівняння. Вона визначається системою нерівностей: $x \geq 5$, $x \leq 3$, яка несумісна. Отже, дане рівняння розв'язків не має.

Софізм – це міркування, побудовані так, що містять навмисне допущену помилку і, звичайно, приводять до хибних висновків. Вперше поняття софізму було введено в V ст. до н. е. давньогрецьким філософом, засновником школи філософів у Греції Протагором із Абдери.

Дуже часто софістичне міркування ґрунтується на підміні понять, на двозначності слів, на навмисне неправильному доборі, на зовнішній подібності [3, 192]. Розглянемо приклад утворення софізму.

Приклад 2. Довести, що $1 = 2$.

Доведення. Нехай $a = b + c$. Помножимо це рівняння на 2: $2a = 2b + 2c$. Додаємо почленно перше і друге рівняння: $2b + 2c + a = b + c + 2a$. Від обох частин рівності віднімемо $3a$: $2(b + c - a) = (b + c - a)$. Поділимо ліву і праву частини отриманої рівності на вираз $(b + c - a)$, одержимо $2 = 1$.

Парадокси – правильні твердженням (висновки), але в силу наших життєвих і психологічних причин здаються не правильними [1, 67].

Приклад 3. Знайти суму ряду: $\sum_{n=0}^{\infty} (-1)^n = 1 - 1 + 1 - 1 + 1 - 1 + \dots$ ¶

Перепишемо цей ряд у двох розташуваннях його членів:

$$1 - (1 - 1) - (1 - 1) - \dots = 1;$$

$$(1 - 1) + (1 - 1) + (1 - 1) + \dots = 0.$$

Одержали парадокс – один і той же ряд може мати дві різні суми. Такий парадокс вперше отримали у XVII ст., а спростовано його було лише XIX ст., коли була створена теорія границь, і було введено поняття умовно збіжного ряду.

Висновки. Суперечливості у вигляді паралогізмів і софізмів можна спростувати, відшукавши помилку в ланцюжку міркувань, яка може бути математичною або логічною. У випадку парадоксів – логічно правильні міркування приводять до взаємно протилежних висновків, при чому кожний з яких не можна віднести ні до істинних, ні до хибних. Знання суті паралогізмів, софізмів і парадоксів має велике значення для всіх хто вивчає математику.

Джерела та література

1. Конфорович А. Г. Математичні софізми і парадокси / А. Г. Конфорович. Київ: Рад. шк., 1983. 208 с.
2. Швай О. Л. Методологія математики: навч. посіб. / О. Л. Швай. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 164 с.
3. Школа К. О., Ульшин П. І. Математичні софізми і парадокси, які можуть виникати в процесі навчання та їх спростування // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: збірник наукових праць. Вип. XI: в 3-х т. Кривий Ріг: Вид. від. КМІ, 2013. Т. 1: Теорія та методика навчання математики. 200 с.

Ремпа О. Р. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Федуник-Яремчук О. В. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри алгебри і математичного аналізу СНУ імені Лесі Українки

Оцінки апроксимативних характеристик класів $B_{p,q}^W$ періодичних функцій двох змінних із заданою мажорантою мішаних модулів неперервності у просторі L_T

Актуальність дослідження. В 90-х роках XX ст. в роботі М. М. Пустовойтова [3] і трохи згодом в роботі Sun Youngshan, Wang

Нерінг [5] було розглянуто класи періодичних функцій багатьох змінних H_p^W і $B_{p,q}^W$ відповідно. Ці класи при певному виборі функції W є аналогами відомих класів Нікольського H_p^r і Бесова $B_{p,q}^r$. З огляду на це актуальним є дослідження різних апроксимативних властивостей цих класів, зокрема і ортопроекційних поперечників.

Метою дослідження є вивчення ортопроекційних поперечників класів $B_{p,q}^W$ періодичних функцій двох змінних з заданою мажорантою мішаних модулів неперервності у просторі L_T , які розглянуті в [5].

Результати дослідження. Нехай $W(t)$ – функція типу мішаного модуля неперервності порядку l деякого спеціального вигляду

$$\Omega(t) = \Omega(t_1, t_2) = \begin{cases} \frac{t_1^{r_1}}{\left(\log \frac{1}{t_1}\right)_+^{b_1}} \cdot \frac{t_2^{r_2}}{\left(\log \frac{1}{t_2}\right)_+^{b_2}}, & \text{якщо } t_j > 0, j = 1, 2; \\ 0, & \text{якщо } t_1 \cdot t_2 = 0. \end{cases} \quad (1)$$

Тут розглядаються логарифми за основою 2, крім того, $(\log \tau)_+ = \max \{1, \log \tau\}$.

Також вважатимемо, що $b_1 < r$, $b_2 > r$ та $0 < r < l$. Це означає, що для функції $\Omega(t)$ виду (1) виконуються умови Барі–Стечка [1], які позначаються (S) і (S_l) .

Нехай $L_p(\pi_2)$, $1 \leq p < \infty$ – простір 2π -періодичних по кожній змінній і сумовних у ступені p на квадраті $\pi_2 = \prod_{j=1}^2 [0; 2\pi]$ функцій $f(x) = f(x_1, x_2)$ в якому норма визначається наступним чином:

$$\|f\|_{L_p(\pi_2)} = \|f\|_p = \left((2\pi)^{-2} \int_{\pi_2} |f(x)|^p dx \right)^{\frac{1}{p}},$$

$L_\infty(\pi_2)$ – простір 2π -періодичних по кожній змінній суттєво обмежених функцій $f(x) = f(x_1, x_2)$ з нормою $\|f\|_{L_\infty(\pi_2)} = \|f\|_\infty = \operatorname{ess\,sup}_{x \in \pi_2} |f(x)|$.

Нехай $\{u_i\}_{i=1}^M$ – ортонормована система функцій $u_i \in L_\infty(\pi_2)$,

$\sum_{i=1}^M (f, u_i) u_i$ – ортогональна проекція функції f на підпростір,

породжений системою функцій $\{u_i\}_{i=1}^M$. Тоді для класу $B_{p,\theta}^\Omega \subset L_\infty(\pi_2)$ величина

$$d_M^\perp(B_{p,\theta}^\Omega, L_\infty) = \inf_{\{u_i\}_{i=1}^M} \sup_{f \in B_{p,\theta}^\Omega} \left\| f - \sum_{i=1}^M (f, u_i) u_i \right\|_\infty \quad (2)$$

називається ортопроекційним поперечником класу $B_{p,\theta}^\Omega$ в просторі $L_\infty(\pi_2)$. Поняття ортопроекційного поперечника ввів В. М. Темляков.

Сформулюємо один із одержаних результатів.

Теорема. Нехай $1 \leq p < \infty$, $1 \leq \theta < \infty$, а $\Omega(t)$ – функція виду (1), тоді при $\frac{1}{p} < r < 1$, $\frac{b_2}{rp} > 1$ має місце співвідношення

$$d_M^\perp(B_{p,\theta}^\Omega, L_\infty) \asymp M^{-r+\frac{1}{p}} (\log M)^{-b_1}.$$

Цей результат для класів H_p^W періодичних функцій d змінних одержаний М. М. Пустовойтовим [3], а для класів $B_{p,q}^W$ – О. В. Федунік-Яремчук та К. В. Соліч [4].

Висновки. Отже, в роботі наведено точні за порядком оцінки наближення класів $B_{p,q}^W$ періодичних функцій двох змінних у просторі L_T за допомогою операторів ортогонального проектування.

Джерела та література

1. Бари Н. К. Наилучшие приближения и дифференциальные свойства двух сопряженных функций / Н. К. Бари, С. Б. Стечкин // Тр. Моск. мат. о-ва. 1956. 5. С. 483–522.
2. Конограй А. Ф. Оцінки апроксимативних характеристик класів $B_{p,q}^W$ періодичних функцій двох змінних з заданою мажорантою мішаних модулів неперервності / А. Ф. Конограй // Укр. мат. журн. 2011. 63, № 2. С. 176–186.
3. Пустовойтов Н. Н. Ортопоперечники классов периодических функций двух переменных с заданной мажорантой смешанных модулей непрерывности / Н. Н. Пустовойтов // Изв. РАН Сер. матем. 2000. 64, № 1. С. 123–144.
4. Федунік-Яремчук О. В. Оцінки апроксимативних характеристик класів $B_{p,q}^W$ періодичних функцій багатьох змінних з заданою мажорантою мішаних модулів неперервності у просторі L_T / О. В. Федунік-Яремчук // Укр. мат. вісн. 2017. 14, № 3. С. 345–360.
5. Sun Youngshen. Representation and approximation of multivariate periodic functions with bounded mixed moduli of smoothness / Sun Youngshan, Wang Heping // Тр. Мат. ин-та им. В. А. Стеклова. 1997. 219. С. 356–377.

Свентик Н. П. – студентка II курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Кравчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри
алгебри та математичного аналізу СНУ
імені Лесі Українки

Математичне моделювання в курсі аналітичної геометрії

Постановка проблеми. У сьогоденні, де все зводиться до спрощення розв'язання тієї чи іншої задачі просто неможливо уявити сучасний світ без математичного моделювання.

Мета дослідження: Показати, що математична модель є засобом пізнання властивостей і закономірностей поведінки об'єкту. Суть методу моделювання полягає у доборі, обробці, поданні та використанні інформації про об'єкти, які взаємодіють між собою і зовнішнім середовищем.

Результати дослідження. Під час дослідження питання математичного моделювання в курсі аналітичної геометрії виявляємо, що складена математична модель тієї чи іншої задачі дозволяє значно спростити її розв'язання, зменшивши затрату часу. Також варто зауважити, що під час складання моделей потрібно враховувати їх основні властивості, а саме: цілеспрямованість, спрощеність, повноту та адекватність. Тобто математична модель повинна складатися з певною метою, бути простішою, аніж задача в оригіналі, а також відображати всі умови задачі.

Ми розглядаємо математичні моделі, які можна умовно розділити на два роди. До моделей першого роду належать: графіки, графічні схеми, числові таблиці. Моделі другого роду, що є надзвичайно важливими для теоретичних досліджень і практики, мають абстрактніший характер. Це – вирази, рівняння, нерівності та їх системи. Для наочної ілюстрації кожного із родів математичної моделі варто показати їх практичне застосування. Зручно продемонструвати це на прикладі задач з аналітичної геометрії.

Розв'язування задач з курсу аналітичної геометрії за допомогою математичного моделювання передбачає такі три кроки:

Формулюємо практичну задачу мовою математики, тобто будемо математичну модель.

Розв'язуємо одержану математичну задачу.

Записуємо математичний розв'язок мовою, якою була сформульована вихідна задача.

Найчастіше моделі першого роду зустрічаються у таких розділах аналітичної геометрії: метод координат у просторі (лінії та поверхні у просторі) а також поверхні другого порядку (циліндричні та конічні поверхні, поверхні обертання). Другого роду: елементи векторної алгебри в просторі (лінійні операції над векторами, скалярний добуток векторів, векторний добуток, мішаний добуток), пряма на площині, лінії другого порядку.

Розглянемо приклади математичних моделей.

1. Складіть рівняння прямої, що проходить через точку $M(-1; 2)$, паралельно прямій $4x - 2y + 7 = 0$ [3, 45].

Побудуємо математичну модель задачі. З умови задачі нам відомо координати точки $M(-1; 2)$, через яку повинна проходити пряма, паралельна до вказаної $4x - 2y + 7 = 0$. Запишемо рівняння шуканої прямої у вигляді

$$y - y_0 = k(x - x_0), \quad (1)$$

де k – кутовий коефіцієнт, $M(-1; 2)$ дана точка. Для цього визначимо кутовий коефіцієнт даної прямої. $4x - 2y + 7 = 0$. Рівняння шуканої прямої, що паралельна даній прямій, має той самий кутовий коефіцієнт $k = 2$. Складемо рівняння прямої (1), що проходить через точку $M(-1; 2)$ і має коефіцієнт $k = 2$.

$$y - 2 = 2(x + 1).$$

Отримане рівняння і є математичною моделлю. Спростимо його:

$$y - 2 = 2x + 2.$$

Рівняння прямої, що проходить через точку M і паралельна даній прямій має вигляд.

2. Знайдіть координати вектора \vec{d} , перпендикулярного до вектора \vec{c} , якщо $|\vec{d}| = 3|\vec{c}|$. [3, 85].

Побудуємо математичну модель задачі. З умови задачі відомо координати вектора $\vec{c}(-2; 1)$ і, що довжина шуканого вектора \vec{d} в три рази більша, від довжини відомого \vec{c} . Також шуканий вектор повинен бути перпендикулярним до \vec{c} . Скористаємось умовою перпендикулярності двох векторів: їх скалярний добуток рівний нулю.

Запишемо це відповідно до умови задачі, позначивши $\vec{d}(x; y)$. Тобто $\vec{d} \cdot \vec{c} = 2x + y = 0$. Звідси $y = -2x$, тоді $\vec{d}(x; -2x)$ і

$|\vec{d}| = \sqrt{x^2 + 4x^2} = \sqrt{5x^2}$. Отримаємо $|\vec{c}| = \sqrt{5}$. Так як $|\vec{d}| = 3|\vec{c}|$, то $\sqrt{5x^2} = 3\sqrt{5}$; $x^2 = 9$.

Розв'язавши отримане рівняння, знайдемо координати вектора \vec{d} .

Оскільки $x = 3$ або $x = -3$, то, згідно умови, матимемо $\vec{d}(3; 6)$ або $\vec{d}(-3; -6)$.

Звичайно, ми можемо будувати як загальні математичні моделі так і конкретні. Під час побудови загальних математичних моделей результатом є узагальнена формула, рівняння, вираз чи нерівність, де вказані загальні дані відповідно до умови задачі, на відміну від конкретних математичних моделей. Загальні математичні моделі є своєрідним шаблоном для подібних задач.

Висновки. Таким чином, під час дослідження проблеми математичного моделювання в курсі аналітичної геометрії, ми розглядаємо різні роди математичного моделювання, що формують вміння складати математичні моделі до задач (як загальні так і конкретні), їх розв'язувати та записувати мовою вихідної задачі. А також усвідомлюємо важливість врахування властивостей математичних моделей під час роботи з ними.

Джерела та література

1. Кравчук О. М. Практикум з аналітичної геометрії / О. Кравчук. Луцьк, 2014. 200 с.
2. Возняк Г. Прикладні задачі: від теорії до практики / Г. Возняк, О. Возняк. Тернопіль: Мандрівець, 2003. 136 с.
3. Істер О. С. Геометрія 9 / О. С. Істер. Київ: Генеза, 2017. 240 с.

Стоцька І. М. – студентка III курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки

Кальчук І. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри
алгебри і математичного аналізу СНУ
імені Лесі Українки

Актуальність вивчення ланцюгових дробів у шкільному курсі математики

Постановка проблеми. Ланцюгові дробы – цікавий та ефективний спосіб наближення чисел, розв'язання рівнянь, знаходження

інтегралів. Ці та інші застосування такого виду дробів є досить важливими для вивчення математики в цілому. Але чи доцільним є використання ланцюгових дробів для розв'язання задач шкільного курсу та як саме їх можна використати. Перш за все, введемо поняття ланцюгового дробу.

Найпростішим ланцюговим дробом називається вираз виду:

$$a_0 + \frac{1}{a_1 + \frac{1}{a_2 + \dots}}$$

Букви a_0, a_1, a_2, \dots при загальному підході є незалежними змінними, при потребі ці змінні можна заставляти пробігати значення тієї чи іншої області. Так, можна вважати a_0, a_1, a_2, \dots дійсними або комплексними числами, або функціями однієї, або декількох змінних [2, 7]. Наведемо простий приклад, який допоможе вловити суть поняття. Нехай маємо дріб $\frac{10}{7}$. Найбільше ціле число, яке не перевищує цей дріб – 1, тоді

$$\frac{10}{7} = 1 + \frac{3}{7}, \quad \left(\frac{3}{7} < 1 \right).$$

«Перевернемо» дріб $\frac{3}{7}$:

$$\frac{10}{7} = 1 + \frac{3}{7} = 1 + \frac{1}{\frac{7}{3}}.$$

Найбільше число, яке не перевищує дріб $\frac{7}{3} - 2$. Маємо:

$$\frac{10}{7} = 1 + \frac{3}{7} = 1 + \frac{1}{\frac{7}{3}} = 1 + \frac{1}{2 + \frac{1}{3}}.$$

Ми отримали ланцюговий дріб для числа $\frac{10}{7}$, який дає дуже хороші наближення: $\frac{10}{7}$ досить близьке до 1, але якщо точніше, то це приблизно $1 + \frac{1}{2}$, ну а $1 + \frac{1}{2 + \frac{1}{3}}$ – це точне значення. З наведеного

прикладу можна зробити висновок, що саме поняття ланцюгового дробу не є складним і може бути використане для розв'язання шкільних задач. Далі на конкретних завданнях переконаємось в цьому.

Мета дослідження: показати застосування ланцюгових дробів у розв'язанні задач.

Результати дослідження. В процесі роботи було з'ясовано, що за допомогою ланцюгових дробів справді можна розв'язати досить багато цікавих задач. Так наприклад, застосовуючи алгоритм Евкліда можна розкласти дійсне число в ланцюговий дріб [4]. З їх використанням обраховано число, яке назване «золотий переріз» [3, 14], наближене значення чисел p та e , а також тривалість року. Слід відмітити, що метод ланцюгових дробів є одним із основних для розв'язання діофантових рівнянь. Тобто рівнянь виду $ax + by = c$ [1, 12]. Проілюструємо це на конкретному прикладі.

Приклад. Знайти всі цілі числа, які є розв'язками рівняння

$$7(x + y + xyz) = 10(1 + yz).$$

Поділивши обидві частини рівняння на $7(1 + yz)$, отримаємо

$$\frac{x + y + xyz}{1 + yz} = \frac{10}{7}.$$

Представимо кожен із дробів у вигляді ланцюгових дробів:

$$\frac{10}{7} = \frac{7 \cdot 1 + 3}{7} = 1 + \frac{3}{7} = 1 + \frac{3}{6 + 1} = 1 + \frac{1}{2 + \frac{1}{3}},$$

$$\frac{10}{7} = \frac{7 \cdot 2 - 4}{7} = 2 - \frac{4}{7} = 2 + \frac{4}{-8 + 1} = 2 + \frac{1}{-2 + \frac{1}{4}},$$

$$\frac{x + y + xyz}{1 + yz} = \frac{x(1 + yz) + z}{1 + yz} = x + \frac{z}{1 + yz} = x + \frac{1}{y + \frac{1}{z}}.$$

Перевіримо і робимо висновок, що маємо два розв'язки:

$$\begin{aligned} x_1 &= 1, \quad y_1 = 2, \quad z_1 = 3, \\ x_2 &= 2, \quad y_2 = -2, \quad z_2 = 4. \end{aligned}$$

Висновок. Застосування ланцюгових дробів до розв'язання шкільних задач має місце. Такого типу задачі можуть бути використані як

олімпіадні або факультативні. Застосування ланцюгових дробів спрощує хід розв'язання і приводить до правильної відповіді.

Джерела та література

1. Арнольд В. И. Цепные дроби / Владимир Игоревич Арнольд. М.: Моск. центр непрерывного матем. образования, 2009. 40 с.
2. Гельфонд А. О. Решение уравнений в целых числах / Александр Осипович Гельфонд. М., 1952. 61 с.
3. Нестеренко Ю. Очерк о цепных дробях / Ю. Нестеренко, Е. Никишин // Квант. 1983. № 5. С. 17–18.
4. Хинчин А. Я. Цепные дроби / Александр Яковлевич Хинчин. М.: Гос. изд-во технико-теорет. лит., 1986. 114 с.

Міжнародні відносини (країнознавство, міжнародні економічні відносини)

Бенещук С. В. – студент III курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;
Деделюк К. Ю. – к. е. н., старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами СНУ імені Лесі Українки

Особливості формування інноваційної інфраструктури в країнах-інноваційних лідерах ЄС

Постановка проблеми. Протягом 2008–2016 років продуктивність інноваційного розвитку стабільно поліпшується в країнах ЄС. Динаміка сумарного інноваційного індексу за даними Європейської комісії характеризується стабільним позитивним ростом. Проте, якщо розглядати кожну з країн-членів ЄС окремо, то варто зазначити, що незважаючи на позитивне зростання продуктивності інноваційного розвитку за 2008–2016 роки в цілому по ЄС, спостерігається певний негативний зріст та зменшення темпів зростання деяких країн у цій сфері. Через це стає все більш актуальним питання дослідження тенденцій диференціації країн ЄС за рівнем інноваційного розвитку.

Мета дослідження. Проаналізувати особливості інноваційної діяльності та функціонування інноваційної інфраструктури в країнах-інноваційних лідерах ЄС.

Результати дослідження. За даними Європейської Комісії у 2016 році, ґрунтуючись на рівні глобального інноваційного індексу, виділяють чотири групи країн ЄС за рівнем їх інноваційного розвитку (табл. 1).

Класифікація країн-членів ЄС за рівнем їх інноваційного розвитку станом на 2017 рік

Класифікація	Країни
Інноваційні лідери	Данія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Велика Британія
Інноваційно-сильні країни	Австрія, Бельгія, Франція, Ірландія, Люксембург, Словенія
Країни з помірним інноваційним рівнем	Чехія, Хорватія, Кіпр, Естонія, Греція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія
Країни з низьким інноваційним рівнем	Болгарія, Румунія

Джерело: складено автором за [1].

Країни, які є інноваційними лідерами характеризуються інноваційною діяльністю вищою за 30 % за середню у ЄС, більшим обсягом приватних витрат на науку, більшою часткою питомої ваги інноваційних малих та середніх підприємств та більшою кількістю заявок на отримання патентів.

Високий рівень інноваційної продуктивності країн інноваційних лідерів ЄС вказує на те, що інноваційна інфраструктура в даних країнах надзвичайно добре розвинена та ефективно функціонує. Уряди країн інноваційних лідерів ЄС приділяють багато уваги та залучають велику кількість ресурсів і капіталу для підтримки та подальшого розвитку власної інноваційної інфраструктури та її елементів. До самих елементів інноваційної інфраструктури відносяться: технопарки («Зернайк» та «Лейден» у Нідерландах, «Остфален» у Німеччині, Краківський технопарк у Польщі, тощо), інноваційні бізнес-інкубатори («Софія Тех Парк» у Болгарії), науково технологічні парки («Мадеон» у Швеції, науково-технологічний парк Познані у Польщі і науково-технологічні парки Клайпеди у Литві). Наприклад у Берліні з 1983 року успішно діє Берлінський інноваційний центр (БІЦ), який надає компаніям і фірмам необхідну їм консультаційну допомогу. Пізніше неподалік від нього був створений Технологічно-індустріальний парк, орієнтований головним чином на розвиток галузей обробної промисловості.

Науковий парк «Ізар Веллі» (за аналогією з «Силікон Веллі» в Каліфорнії) під Мюнхеном спеціалізується в основному на мікроелектроніці. Виникнення його саме тут пояснюється наявністю в столиці Баварії великого наукового потенціалу (два університети, наукові бібліотеки, музеї), а також резиденцій таких великих концернів, як «Дойче Аероспейс», «Сіменс», розвиненої банківської сфери.

Інші важливі наукові парки і технополіси ФРН знаходяться в Гамбурзі, Бремені, Нюрнберзі, Штутгарті, Ульмі, Ганновері, Бонні [4].

Доказом того, що складові інноваційної інфраструктури в країнах ЄС функціонують ефективно є оцінювання середньої ефективності складових інноваційної інфраструктури країн інноваційних-лідерів ЄС, проведене Європейською Комісією у 2016 році (рис. 1).

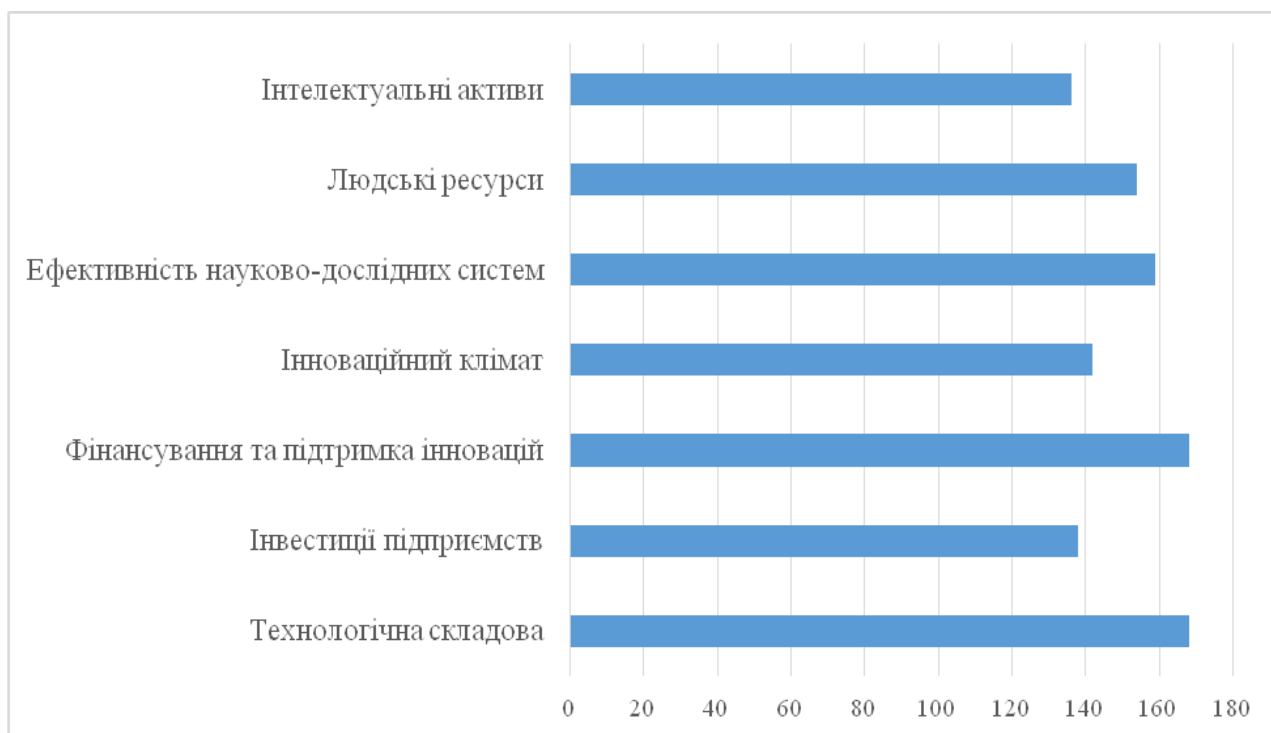

Рис. 1. Середня оцінка ефективності складових інноваційної інфраструктури країн інноваційних-лідерів ЄС за 2016 рік (складено автором за [1])

За вищенаведеними складовими інноваційної інфраструктури можна детальніше розглянути діяльність інноваційну Нідерландів, які лише недавно приєдналися до групи країн інноваційних-лідерів з 2015 р. Основними факторами успіху Нідерландів у сфері інноваційного розвитку стала підтримка провідних інноваційних регіонів, а також розвинений науково-освітній комплекс і розвинену мережу

наукових університетів з державним фінансуванням. Важливу роль відіграє розвиток сфери послуг, де завдяки впровадженню технологій інформаційного та телекомунікаційного секторів дасть змогу суттєво підвищити продуктивність та ефективність використання інвестицій [5].

Повертаючись до загальної характеристики країн інноваційних-лідерів варто виокремити, що ключовим фактором успіху розвитку інноваційної інфраструктури цих країн ЄС, є тривалі та масштабні вкладення в розвиток науки. Тобто певною мірою, спираючись на систему університетської освіти дані країни підтримують високий розвиток власної інноваційної інфраструктури.

Також не останнім за важливістю фактором є надання урядом даних країн широкої фінансової підтримки інвесторам, тобто для них існує надійне підґрунтя для того аби реалізувати свої ідеї в житті.

Не менш важливим є те, що країни інноваційні лідери ЄС в основному зосереджують свою діяльність у розвитку власної інноваційної інфраструктури на розбудові та удосконаленні її технологічної сфери.

Висновки. Отже, підсумовуючи аналіз формування та розвитку інноваційної інфраструктури в країнах інноваційних лідерах ЄС, можна зробити висновок, що за рахунок вкладання великих зусиль та коштів в розробку і розбудову власної інноваційної інфраструктури, такі країни як Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди, Німеччина та Велика Британія займають лідируючі позиції та показують найкращі результати в розвитку власної інноваційної сфери.

Джерела та література

1. European Innovation Scoreboard [Електронний ресурс] // European Comission. Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en
2. Бабкіна О. Н. Напрями розвитку регіональної інноваційної інфраструктури / О. Н. Бабкіна // Молодий вчений. 2012. № 1. С. 91–93.
3. Шотік Т. М. Інноваційні інфраструктури країн світу / Т. М. Шотік. 2010.
4. Ramstad E. Analysis of R&D infrastructures of work-oriented innovation in selected european countries / E. Ramstad, T. Alasoini. Helsinki: WORK-IN-NET Project, 2008. 48 с.
5. Шульга Г. В. Досвід формування ефективної інноваційної інфраструктури в зарубіжних країнах / Г. В. Шульга // Економічний вісник Донбасу. 2015. № 39. С. 128–137.

Голіков О. Ю. – студент IV курсу факультету міжнародних економічних відносин СНУ імені Лесі Українки

Скороход І. С. – к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами СНУ імені Лесі Українки

Методи конкурентної боротьби на світовому ринку автомобілебудування

Постановка проблеми. Підвищення ефективності та результативності діяльності, конкурентоспроможності та стабільності автомобілебудівних підприємств є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення. Удосконалення механізму ведення конкурентної боротьби на ринку створює умови для пошуку нових підходів до управління підприємством, використання механізмів та інструментів забезпечення ефективного господарювання. В таких умовах особливого значення набувають питання формування та реалізації конкурентної політики автомобілебудівних підприємств.

Мета дослідження – вивчення методів конкурентної боротьби в світовій галузі легкового автомобілебудування та визначення місця вітчизняних підприємств в цій боротьбі.

Результати дослідження. Аналіз стану розвитку світового ринку автомобілебудування показав, що основними країнами з виробництва автомобілів виступають Китай, Бразилія, Японія та Індія, а також США, Південна Корея, Росія, Іспанія, Франція, Німеччина та Великобританія.

До лідерів світового автомобільного ринку слід віднести такі компанії, як «Toyota» (Японія), «Volkswagen Group» (Німеччина), «General Motors» (США), «Hyundai-Kia» (Північна Корея) та «Honda» (Японія). Саме ці компанії протягом останніх 10 років є лідерами світової автомобільної індустрії, про що свідчить висока питома вага зазначених країн у загальносвітовому виробництві легкових автомобілів. На цьому фоні останнім часом стрімкими темпами розвивається автомобільна промисловість Китаю, який з кожним роком нарощує обсяги виробництва та випускає свою продукцію виключно на вітчизняних підприємствах.

Бюро статистики Європейського союзу щорічно проводить дослідження щодо методів, які використовуються підприємствами для

забезпечення та підвищення їх конкурентоспроможності. З метою використання та адаптації такого досвіду проаналізуємо методи, які належать до інноваційно орієнтованих: наявність авторських прав; ускладнення товарів та послуг; використання торгових марок; метод переваг в часі; використання патентів; створення та використання промислових зразків; забезпечення секретності [1, 31].

Проаналізуємо методи конкурентної боротьби, які можуть використовуватися автомобілебудівними підприємствами. По-перше, це інтелектуальні активи, що належать до інтелектуальної власності, а саме:

- наявність авторських прав;
- використання патентів.

Сучасні тенденції конкуритування на промислових ринках стимулюють підприємства застосовувати відомі методи конкурентної боротьби у нових форматах. Як зазначає О. Н. Потапова, компанії, які є світовими технологічними лідерами переглядають політику патентування:

– патенти просто публікуються, стають доступними для усіх, тим самим знецінюють патенти з подібними технологічними рішеннями свої конкурентів, загострюється внутрішньогалузева конкуренція [3];

– використання торгових марок. Торгова марка як і торговий знак в науковій літературі визначається як інтелектуальний актив, що може застосовуватись підприємством у конкурентній боротьбі. Вагомою властивістю цього інтелектуального активу є трансформація з нематеріального активу у актив зі значною вартістю. Перевагами її застосування, у разі документального підтвердження прав власності (отримання офіційних охоронних документів) і прав на використання об'єктів інтелектуальної власності є забезпечення можливості контролю частки ринку та переслідування недобросовісних конкурентів (порушників прав) на законних підставах [2];

По-друге, традиційне інноваційне оновлення та модернізація продуктів, до якого належать створення та використання промислових зразків та інноваційне оновлення товарів та послуг. До організаційно-управлінських заходів слід віднести метод переваг в часі та забезпечення секретності.

Географічно автовиробники в Україні розташовані в західних (Волинська, Закарпатська), центральних (Черкаська, Кіровоградська) і південно-східній (Запорізька) областях України. Сьогодні переваги в

інвестуванні надаються заводам з виготовлення комплектуючих та проводки для автомобілів іноземного виробництва. Цим займаються такі фірми в Україні, як підприємство з японськими інвестиціями «Yazaki Ukraine» та німецькими – ТзОВ «Kromberg & Schubert Україна».

Висновки. Отже, автомобільна галузь України програє в конкурентній боротьбі з зарубіжними партнерами через недофінансованість, відсутність інноваційних розробок, відсутність державної підтримки та стратегічних програм розвитку, низький рівень автоматизації продукції, високий рівень конкурентоспроможності, насамперед, європейських виробників автомобілів.

Джерела та література

1. Бояринова К. О. Зарубіжний досвід використання інноваційно орієнтованих методів забезпечення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств / К. О. Бояринова // Економіка і організація управління. 2014. № 3. С. 30–37.
2. Добрынина Г. Коммерческое использование торговых марок [Электронный ресурс] / Г. Добрынина // Простоправо. Путеводитель в мире правовых отношений. Режим доступа: http://www.prostopravo.com.ua/prava_biznesa/intellektualnaya_sobstvennost/stati/kommercheskoe_ispolzovanie_torgovyh_marok
3. Потапова О. Н. Потенциал конкурентоспособности компании в условиях инновационной конкуренции [Электронный ресурс] / О. Н. Потапова // Экономика и социум. 2014. № 2 (11). Режим доступа: http://www.iupr.ru/domains_data/files/zurnal_11/Potapova%20O.N.%28Sovremennyye%20tehnologii%20upravleniya%20organizatsiyay%29.pdf

Грабко О. І. – студентка II курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;

Сищук А. А. – к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами СНУ імені Лесі Українки

Міжнародні виставки та ярмарки як спосіб брендингу продукції українських виробників

Постановка проблеми. Торгівля є однією із провідних форм міжнародних економічних відносин. Суб'єкти міжнародної торгівлі

знаходяться у постійному пошуку нових ринків збуту. Такими ринками є, зокрема, організовані товарні ринки, серед яких виділяються ярмарки та виставки. Вони є постійно або періодично діючими ринками, на яких суб'єкти міжнародних економічних відносин мають змогу безпосередньо укласти комерційні угоди та демонструвати свої здобутки. Демонстрація власних переваг через створення позитивного образу торгівельної марки (з англ. – *branding*), є важливим чинником забезпечення високої конкурентоздатності [1].

Мета дослідження – визначити вплив міжнародної виставково-ярмаркової діяльності на брендинг національної продукції та просування українського експорту.

Результати дослідження. Брендинг – це діяльність країни чи підприємства пов'язана зі створенням тривалої прихильності до певного товару, шляхом надання йому певних ознак, які виокремлюють його серед конкурентів та забезпечують позитивний імідж серед інших товарів.

Як відомо усі держави та регіони спеціалізуються на виробництві певної продукції. Зокрема, Японія є провідним виробником продукції високотехнологічних галузей та електроніки (87,2 % у структурі експорту і третє місце у світі після США та ЄС); Німеччина славиться своєю якістю машинобудівної галузі (друге місце в світі за обсягом виробництва й експорту даної продукції після Китаю), а також фармацевтикою (перше місце у світі за обсягом виробництва); Китай асоціюється з широким виробництвом різноманітних промислових товарів та займає провідне місце у багатьох галузях промисловості. Приймаючи участь у виставках та ярмарках країна ідентифікує свою продукцію, демонструючи досягнення, рекламуючи товари, й таким чином здобуває бренд [4].

У процесі економічної глобалізації кількість міжнародних виставок та ярмарок щорічно зростає. Зокрема, Україна щороку бере участь у більш як 400 подібних заходах, що проводяться за кордоном або на власній території. Пріоритетними векторами співпраці у даній сфері, за даними міністерства економічного розвитку й торгівлі, є ринки 20-ки країн: США, Канада, Індія та Китай, країни Перської затоки, та інші країни Азії [2].

Важливим напрямом виставкової діяльності є просування продукції і технологій українського оборонно-промислового та аерокосмічного комплексу. Україна вже представила свої досягнення у виробництві зброї в США та ОАЕ, а також підписала деякі угоди з Таїландом (про закупівлю 49 танків «Оплот» українського виробництва), та Пакистаном (100 танків «Оплот»). У рамках 52-го міжнародного авіакосмічного салону Le-Bourget-2017, Україна заявила про високу конкурентоспроможність зазначеної галузі, та підписала відразу дві угоди. Українська компанія «Мотор Січ» уже в 2018 році розпочне поставку в Австрію 400 двигунів AI-450C, а відомий національний бренд «Антонов» підписав з Саудівською Аравією договір про спільне виробництво вантажного літака АН-132.

Очікуваною подією 2018 року стане участь у Шанхайському ярмарку, на якому відбудеться демонстрація товарів АПК. Китай із його містким ринком зацікавлений у імпортуванні з України молочної продукції, зерна, кукурудзи, яловичини, олії та інших товарів. Перспективною є участь у ярмарках і демонстрація продукції АПК на ринках Близького Сходу, африканського континенту та Ірану [2; 3].

Висновки. Прагнучи увійти у світову торгову мережу та розширити свої зв'язки, кожна держава чи окреме підприємство потребує арену для швидкого пошуку торговельних партнерів. Сучасні виставки та ярмарки дають можливість демонструвати свої здобутки й отримати світове визнання у певних галузях, важливе для іміджу окремого підприємства чи держави. Тож, для України виставкова діяльність є важливим напрямом діяльності, який необхідно розвивати для покращення економічного стану країни.

Джерела та література

1. Белявцев М. І. Інфраструктура товарного ринку / М. І. Белявцев, Л. В. Шестопалова. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 416 с.
2. Виставково-ярмаркова діяльність [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
3. Косенко О. Китайський ярмарок чекає українців / Олена Косенко // Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. 2018.
4. International Trade and Market Access Data [Електронний ресурс] // World Trade Organization. 2018. Режим доступу: <https://www.wto.org/index.htm>

Дацюк А. А. – студентка II курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;
Копачинська Г. В. – к. г. н., старший викладач кафедри міжнародних відносин і регіональних студій СНУ імені Лесі Українки

Боснійська війна кінця XX століття: витоки, хід та міжнародні наслідки

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в результаті міжнародних відносин між країнами світу виникають загально-політичні, етнічні і економічні кризи. Часто кризи переростають у міжнародні війни. Боснійська війна 1992–1995 рр. кінця XX ст. є прикладом міжусобиць між країнами, в ході яких територіальні та етнічні особливості стали потужним поштовхом до війни. Війна закінчилась у 1995 р., але сьогодні мирна угода, яка стала кінцевим пунктом війни, досі вважається одним з найбільш спірних політичних рішень, породжених усією югославською кризою.

Мета дослідження. Комплексне вивчення Боснійської війни в системі міжнародних відносин кінця XX ст., внаслідок аналізу її передумов та чинників, основних подій на наслідків.

Результати дослідження. Боснійська війна – загальноприйнята назва міжнародного військового конфлікту на території Боснії і Герцеговини, який тривав із 6 квітня 1992 р. до 14 вересня 1995 р. між Сербією і Чорногорією з одного боку, Республікою Боснією і Герцеговиною з другого та Республікою Хорватією з третього. Офіційним початком війни вважається 6 квітня 1992 р., коли зазнала нападу столиця боснійців – Сараєво, хоча фактично війна почалася 1 квітня 1992 р., коли воєнізоване формування «Сербська добровольча гвардія» під орудою відомого в Європі злочинця Желька Ражнатовича на прізвисько «Аркан» за наказом начальника сербської державної служби безпеки Йовіци Станішича перейшло сербсько-боснійський кордон і, атакувавши місто Бієліна, скоїло першу різанину боснійців.

Основні події війни. Сербська навала – відбувся наступ з боку ЮНА (Югославська народна армія) в наступному напрямку: Сараєво, Долина річки Дріни, Долина Сави, Герцеговина. Наступними серед

них були: Боснійсько-хорватський конфлікт; втручання міжнародного співтовариства; операція «Буря».

Соціалістична республіка Боснія і Герцеговина відокремилася від єдиної Югославії у 1991 р. однією з останніх. Референдум про незалежність пройшов без участі боснійських сербів, тому ті не визнали його і утворили власну Республіку Сербську. Кожна з трьох груп боснійських жителів (серби, хорвати і босняк-мусульмани) мала власну армію, і між арміями розгорілася війна. Сербська і хорватська армії мали чисельну і технічну перевагу, оскільки їм допомагали уряди Сербії і Хорватії. Однак потім серби почали поступатися іншим сторонам [1, 722–727].

У той же час армія боснійських хорватів швидко припинила наступ на сербів і зосередилася на знищенні босняків: мусульмани жили на території, яку Хорватія вважала своєю, а Республіка Сербська в цю територію не входила. Однією з найстрашніших подій Боснійської війни стала різанина у мусульманській Сребрениці влітку 1995 р., коли на територію, яка мала бути зоною безпеки ООН, увійшли сили боснійських сербів під командуванням Ратко Младіча (колишній сербський генерал ЮНА, згодом начальник штабу Війська Республіки Сербської, дата народження – 1942 р.). У Боснійській війні, крім сербів та самих боснійців, брали також участь хорвати. Спеціальний представник Європейського Союзу у Боснії, Петер Соренсон, каже, що та війна зруйнувала довіру між народами [2, 515–523].

Намаганням не допустити війни був план Каррінгтон–Кутілейру у 1992 р., який розробив угоду, підписану лідерами трьох етнічних угруповань Боснії в Лісабоні. План передбачав наступне: організувати розподіл влади в країні за етнічною ознакою; передати повноваження центральної влади місцевим органам; розділити республіку Боснію і Герцеговину на «боснійські», «сербські» і «хорватські» провінції. Однак лідер босняків Алія Ізетбегович (1925–2003 рр.) незабаром відкликав свій підпис і висловився проти етнічного поділу республіки. Мусульманське керівництво країни організувало «Патріотичну лігу», яка почала посилено готуватися до війни. Ізетбегович здійснив поїздку в Іран, де був прийнятий з прихильністю як «справжній мусульманин». Науковий дослідник та історик Бі-Бі-Сі Генц Ламані каже, що сподівання на поліетнічну та мультикультурну Бос-

нію все ще не стали реальністю: країна фактично розділена на дві частини [3].

Розділена країна: Дейтонські угоди 1995 р., які поклали край громадянській війні, фактично створили дві окремі політичні системи в рамках однієї держави. До складу Боснії і Герцовини входять: республіка Сербська, де мешкають серби, а також Федерація Боснії та Герцеговини, де живуть босняки та хорвати. Сама федерація розділена на 10 окремих адміністративних одиниць. Успіхи національних партій показали, що боснійсько-герцеговинське політичне середовище все ще далеке від політичного середовища в решті Європи [3; 4].

Отже, в процесі дослідження Боснійської війни було зроблено наступні **висновки**: міжнародне співтовариство не дозволило Сербії та Хорватії відірвати для себе частини Боснії й Герцеговини. Влада в Белграді й Загребі визнала єдину Боснію й Герцеговину та не мала територіальних претензій щодо неї. Разом із Албанією та Косовом, Боснія і Герцеговина – найбільш відсталі країни в Європі. Наслідки війни також можна поділити умовно на: демографічні, економічні та політичні. Демографічні наслідки полягають у змінах, пов'язаних з переміщенням і еміграцією передвоєнного населення Боснії і Герцеговини. Щодо економічних наслідків, то в результаті війни 1992–1995 рр. виробництво і рівень промисловості в країні знизилися на 80 %. Політичні наслідки стосуються змін в адміністративній структурі Боснії та Герцеговини, які виникли в результаті Дейтонських мирних угод. Успіхи національних партій показали, що боснійсько-герцеговинське політичне середовище все ще далеке від політичного середовища в решті Європи. Хоч Дейтонська угода фактично закінчила війну, проте вважається одним з найбільш спірних політичних рішень, породжених усією Боснійською війною.

Джерела та література

1. Каменецький М. С. Венса–Оуена план 1993 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / М. С. Каменецький. Київ: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
2. Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 рр.): навч. посіб. для студ. іст. спеціальностей / В. П. Газін, С. А. Копилов. Київ: Либідь, 2004. 624 с.
3. Боснійська війна – витоки [Electronic resource]. Access mode: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/04/120406_bosnia_war_anniv_dt
4. Боснійська війна, значущий наслідок розпаду Югославії [Electronic resource]. Access mode: <http://moyaosvita.com.ua/istoriya/bosnijska-vijna/>

Дідур Д. Р. – студентка II курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;

Деделюк К. Ю. – к. е. н., старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами СНУ імені Лесі Українки

Сучасні проблеми міжнародної трудової міграції та шляхи їх вирішення

Постановка проблеми. Вивчення процесів міжнародної трудової міграції залишається актуальним у XXI ст., оскільки в них задіяні майже всі країни світу. Потрібно постійно аналізувати зміни в географічній структурі та в динаміці потоків трудових мігрантів. Основними причинами міжнародної трудової міграції є пошук кращих умов працевлаштування та життя. Проте міграційні процеси створюють економічні, соціальні та демографічні проблеми, дослідження яких є особливо важливими у сучасних умовах.

Мета дослідження – визначити основні проблеми міжнародної трудової міграції та можливі шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. Міжнародна трудова міграція це причина багатьох соціально-економічних трансформацій. Вона створює проблеми як у країнах-реципієнтах, так і в країнах-донорах. У країні-реципієнті зростає рівень безробіття, оскільки трудові мігранти створюють додаткову конкуренцію на ринку праці. Зростають соціальна напруженість у суспільстві. Міжнародні мігранти часто залишаються соціально незахищеними. Потрібно забезпечувати права та соціальний захист трудових мігрантів. Важливою проблемою для країн-донорів є «відплив умів». Для вирішення цього питання необхідно підвищити ефективність освіти та науки, виділити кошти для виконання конкретних досліджень, які сприятимуть впровадженню сучасних технологій та виходу на ринок конкурентно-спроможних товарів [1, 2].

Актуальною проблемою є нелегальна міграція. Такий статус мігрантів знижує ціну їхньої праці, і призводить до порушення трудових прав. Необхідно здійснювати постійний аналіз масштабів цього

явища, вносити зміни до двосторонніх угод з основними країнами-реципієнтами, розширювати міграційні квоти, визначити ступінь їхньої дієвості в регулюванні трудової міграції, а з рештою країн укласти такі угоди [1, 4]. У таблиці 1 систематизовано основні проблеми міжнародної трудової міграції та можливі варіанти їх вирішення.

Таблиця 1

Основні проблеми міжнародної трудової міграції та можливі шляхи їх вирішення

Основні проблеми	Можливі варіанти вирішення
Зростання злочинності	запобігати міжнародній злочинності та торгівлі людьми, проводити опитування серед мігрантів
Дискримінація мігрантів	розробляти та впроваджувати програми захисту прав трудових мігрантів
«Відплив умів»	створення механізму по заохоченню вітчизняних спеціалістів працювати в країнах походження
Демографічна криза	уряд повинен проводити грамотні законодавчі, організаційні та економічні заходи
Нелегальна міграція	постійний аналіз нелегальних потоків мігрантів, створення умов для легального працевлаштування
Відсутність знання іноземних мов.	відкривати спеціальні курси вивчення іноземних мов

Джерело: складено автором за [1, 2].

Особливу увагу потрібно приділити вирішенню проблеми відсутності знань іноземних мов у мігрантів. Оскільки без знання мови країни-реципієнта мігранту не лише складно адаптуватися до умов проживання в цій країні, а й бути конкурентно-спроможним на ринку праці. Суттєво обмежується вибір вакансій і працівники змушені влаштовуватися на складну фізичну роботу, де знання іноземної мови не є обов'язковим. Це робота в будівництві та сільському господарстві, зазвичай вона не є високооплачуваною, і мігранту за неї платитимуть значно менше ніж місцевому працівнику. Крім того, саме на таких роботах мігранти зазнають найбільшої дискримінації. Переваги між працівником який володіє іноземною мовою, а котрий ні очевидні. Для вирішення мовної проблеми потрібно вдосконалювати програми з допомоги в опануванні іноземних мов та створювати нові. Забезпечувати в освітніх системах країн-донорів ефективне вивчення іноземних мов та проводити постійні перевірки засвоєних знань. У

країнах-донорах обов'язково повинні бути запровадженні спеціальні мовні курси для майбутніх мігрантів.

Важливим для налагодження впорядкованої міграції є співробітництво з Міжнародною організацією з міграції. Вона надає потенційним мігрантам інформацію про ситуацію на ринку праці, у тому числі щодо професій, кваліфікацій, умов прийому на роботу [1, 3]. У 2018 році МОМ вдосконалюватиме програми забезпечення прав мігрантів, враховуючи інтереси окремих груп. Це стосується світової ініціативи розпочатої у 2016 році щодо покращення програм охорони здоров'я мігрантів. Провідні науковці та спеціалісти з питань міграції звертатимуть увагу на прогалини в даних щодо охорони здоров'я мігрантів, сприятимуть впровадженню інструментів, методів, підходів та дослідницької співпраці [3].

Окрім розглянутих вище питань важливою проблемою з якою зустрічаються мігранти є торгівля людьми на східних та центрально-середземноморських маршрутах. Опитування МОМ, проведене у 2015 році, довело наявність цієї проблеми, оскільки близько 39 % опитаних мали особистий досвід. У 2018 році МОМ планує провести опитування в країнах вздовж Центрального Середземноморського маршруту [3, 5].

Висновки. Міжнародна трудова міграція впливає на більшість країн світу, вона повинна постійно контролюватися урядами країн, міжнародними організаціями, науковцями, оскільки, збільшуються потоки нелегальних мігрантів, торгівлі людьми та дискримінаційного ставлення.

Джерела та література

1. Бербенець О. В. Проблеми міграції робочої сили та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4450>
2. International labour migration A rights-based approach / International Labour Organization. Geneva, 2010. P. 39–70.
3. Migration Initiatives 2018 / International Organization for Migration. Geneva, 2017. P. 33–89.
4. Promoting fair migration / International Labour Conference. 105th Session. 2016. P. 89–105.
5. World migration report 2018 / International Organization for Migration. Geneva, 2017. P. 209–223.

Дроздик Ю. А. – студентка II курсу
факультету міжнародних відносин СНУ
імені Лесі Українки;

Деделюк К. Ю. – к. е. н., старший викладач
кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами СНУ
імені Лесі Українки

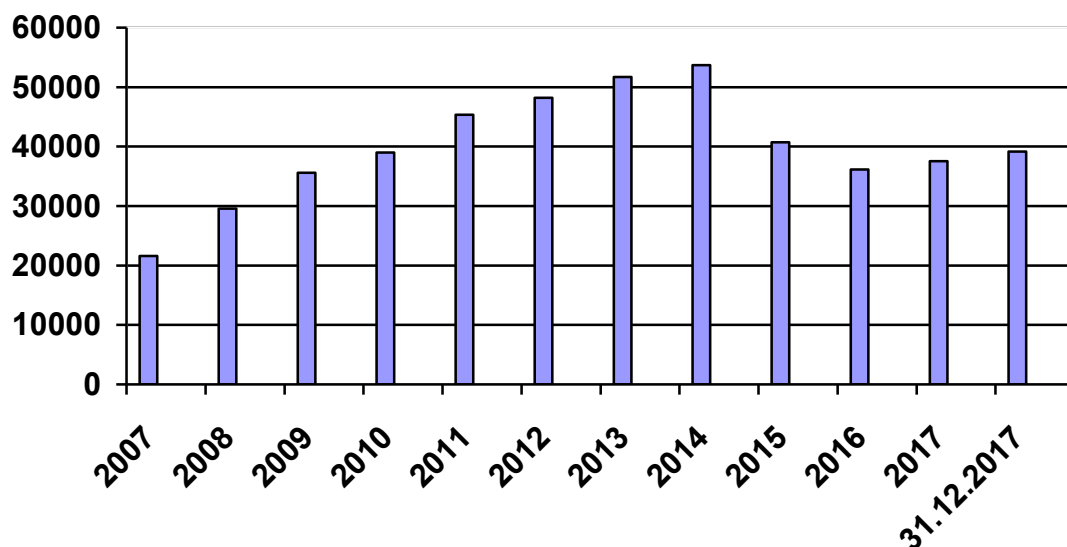
Особливості прямого іноземного інвестування в Україні

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світового господарства зростає роль іноземних інвестицій. Підвищення економічного рівня розвитку України певною мірою залежить від залучення прямих іноземних інвестицій, адже вони створюють передумови для пожвавлення загальної економічної активності, впливають на стан національного виробництва, розвиток ринкової інфраструктури, сприяють впровадженню технологічних нововведень, забезпечуючи зростання науково-технічного потенціалу тощо. Тому формування сприятливого інвестиційного клімату є пріоритетним завданням держави.

Мета – дослідження інвестиційних процесів в Україні. Аналіз динаміки, обсягу прямих іноземних інвестицій та стану інвестиційного клімату в Україні.

Результати дослідження. Прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) є міжнародні інвестиції, здійснені резидентами в одній країні з метою реалізації своєї довгострокової зацікавленості в підприємствах іншої країни. За визначенням Міжнародного валютного фонду (МВФ) це закордонні інвестиції, величиною у понад як 10 відсотків статутного капіталу, що дає зацікавленій стороні право на участь в управлінні підприємством [2]. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України сприяє розширенню міжнародного співробітництва, покращує соціальне становище в державі за рахунок зростання доходів населення, стимулює економічний розвиток.

Протягом останнього 10-річчя динаміка обсягів ПІІ характеризувалася відносною нестабільністю (рис. 1). Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31.12.2017 року становив 39144,0 млн дол., що на 4,3 % більше показника початку року (37513,6 млн дол.) [1].

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, та частини зони проведення антитерористичної операції)

Рис. 1. Динаміка ВВП (акціонерного капіталу) у 2007–2017 рр. (млн дол.)
(складено автором на основі [1])

Слід зазначити, що за останні 10 років найбільш привабливими для іноземних інвесторів у галузевому розрізі залишаються переробна промисловість, фінансова діяльність, торгівля та операції з нерухомим майном. Так, за даними Державної служби статистики найбільші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 26,1 % та підприємств промисловості – 27,3 % [1]. Структура прямих іноземних інвестицій в економіці України зображена на рис. 2.

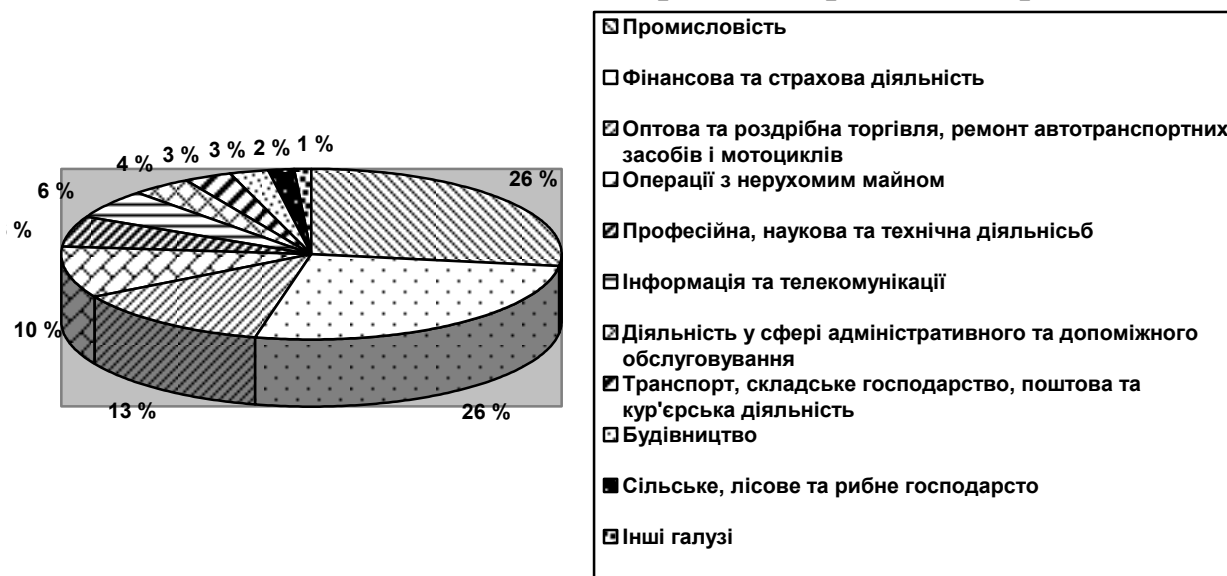

Рис. 2. Структура ВВП в Україні 2017 р. (складено автором за [1])

У 2017 інвестиційна привабливість України досягла максимуму за 6 років. За результатами опитування компаній – членів Європейської Бізнес Асоціації індекс інвестиційної привабливості становить 3,15 бала за п'ятибальною шкалою (максимальне значення з 2011 року) [3]. У той же час, негативними факторами, які впливають на зниження інвестиційної привабливості, залишаються військові дії на сході країни, незадовільні темпи реформ (включаючи боротьбу з корупцією, земельну та судову реформи), а також високий рівень тіньової економіки. Згідно з даними Держстату України інвестиції надходили з 76 країн. До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 25,6 %, Нідерланди – 16,1 %, Російська Федерація – 11,7 %, Велика Британія – 5,5 %, Німеччина – 4,6 %, Віргінські Острови (Брит.) – 4,1 %, і Швейцарія – 3,9 % [1].

В умовах посилення конкуренції за прямі іноземні інвестиції у світі значно важливим стає застосування стимулюючих заходів для залучення ПІІ в економіку країни-реципієнта. Спеціальні заходи податкового, фінансового та організаційного характеру покликані поліпшити загальний інвестиційний клімат в Україні, посилити інвестиційну привабливість як національної економіки в цілому, так і її окремих галузей і регіонів.

Висновки. Аналізуючи динаміку прямих іноземних інвестицій в національну економіку, слід підкреслити, що процес іноземного інвестування є нестабільним. Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Джерела та література

1. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
2. Investopedia. Foreign Direct Investment – FDI [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp>
3. European Business Association Індекс інвестиційної привабливості [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/indices/iai/EBA_Investment_Attractiveness_Index_4th_quarter_2017_UA.pdf

Мазурик І. В. – студентка IV курсу
факультету міжнародних відносин СНУ
імені Лесі Українки;

Деделюк К. Ю. – к. е. н., старший викладач
кафедри міжнародних економічних
відносин та управління проектами СНУ
імені Лесі Українки

Актуальні напрями активізації інвестиційної діяльності в АПК України

Постановка проблеми. Кардинальні інституціональні зміни в АПК України проходили одночасно зі становленням нових форм господарювання, спадом виробництва і соціальним занепадом. Під час переходу аграрного сектора України в іншу економічну реальність були деформовані господарські зв'язки, що привело АПК до деструктуризації, відсутності злагодженого механізму регулювання ринку, зникнення ефективної підтримки вітчизняних товаровиробників та стабільних кредитних ресурсів. Це поставило багато сільськогосподарських підприємств на межу банкрутства і зникнення.

Вивчення проблеми на сучасному етапі є актуальним, оскільки забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення у світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі аграрної економіки. Сьогодні Україна розглядає інтегрування із ринками Європейського Союзу в широкому аспекті. Це, перш за все, створення умов для активізації залучення в аграрний сектор інвестицій, забезпечення вільного руху капіталів, розвиток ринку фінансових послуг, запровадження сучасних технологій та європейських соціальних стандартів життя в сільських місцевостях. Тому сьогодні існує потреба у створенні сприятливого інвестиційного клімату для розвитку усіх галузей і створення ефективного комплексу АПК в Україні.

Метою дослідження виступає процес пошуку напрямів активізації інвестиційної діяльності в АПК України на нинішньому етапі.

Результати дослідження. За переконанням Н. М. Притули, нинішнє становище сільськогосподарських підприємств на ринку інвестицій характеризується їх неготовністю до ефективного освоєння за-

собів, а також неготовністю потенційних інвесторів вкладати капітал в підприємства через високі ризики, пов'язані з незахищеністю права власності, з великою ймовірністю неповернення коштів через погане управління [4, с. 176].

Вчений наголошує, що головні чинники, що викликали погіршення інвестиційного клімату в АПК, це:

- зменшення припливу фінансових ресурсів у галузі АПК, що виражено у падінні виторгу від реалізації продукції внаслідок скорочення платоспроможного попиту населення на продовольство;

- додаткове зниження прибутків вітчизняних виробників через необґрунтовано високу частку імпортного продовольства на внутрішньому українському ринку, тобто звуження ринку збуту;

- збереження монополізованої структури промислового сектора вітчизняного АПК і відсутність ринкових механізмів, що регулюють цінові відносини сільськогосподарських, переробних, торгово-закупівельних і ресурсощадних підприємств. У результаті зріс ціновий паритет і погіршилися фінансово-вартісні пропорції міжгалузевого обміну, сформувався дисбаланс між прибутками і витратами;

- незавершеність процесів інституційних перетворень у сільському господарстві і в суміжних галузях АПК [4, с. 177].

В. В. Мерчанський, здійснивши аналіз інвестиційної діяльності, встановив, що за 2010–2015 рр. обсяг освоєння капітальних інвестицій в економіці України збільшився з 171,09 до 251,15 млрд грн, або на 146,8 %, у т. ч. в сільському господарстві з 12,1 до 27,08 млрд грн, або в 2,2 рази. За даний період обсяги інвестицій в агросектор є найбільшими серед інших видів економічної діяльності в Україні. Але, дослідник наголошує, що протягом 2012–2014 рр. відбулося зниження активності інвесторів як в аграрному секторі так і в цілому по Україні через нестабільну політичну ситуацію, відсутність чіткого напрямку міжнародного інтеграції України на схід чи на захід, розвитку війни на Сході країни. Одночасно слід відмітити позитивну динаміку у зростанні питомої ваги сільського господарства в загальному обсязі капітальних інвестицій з 7,1 до 10,8 %. У розрізі галузей в сільському господарстві на долю рослинництва припадає 70–75 % загальних інвестицій через рентабельність продукції та відносну простоту вирощування рослинної сировини порівняно з тваринами [3, с. 268; 5].

Дослідники переконані, що сьогодні в сільському господарстві лише незначний відсоток інвестицій, тоді як промисловість отримує

переважну їх частину. Так, протягом 2011–2015 рр. обсяг інвестицій в основний капітал у сільське господарство зріс на 3399 млн грн, а в промисловість – на 21 380 млн грн, тобто промисловість отримала на 17981 млн грн більше [1; 2; 4].

Найбільш активними інвесторами в Україні фахівці вважають великі та середні агрохолдинги, в яких зосереджено понад 10 тис. га землі, а також Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) та Міжнародна фінансова корпорація. У 2015 році ЄБРР інвестував в сільське господарство України 184 млн євро, а Міжнародна фінансова корпорація близько 200 млн доларів. Учасники аграрного ринку активно інвестують у розвиток логістики, інфраструктури, будівельну діяльність, системи обліку та якості й людський капітал [3, с. 270].

З погляду незалежного інвестора вкладення капіталу лише в сільське господарство є дуже ризикованим. Набагато вигідніше вкладати кошти в процес переробки і реалізації сільськогосподарської продукції [6, с. 11]. Тому важливим фактором залучення інвестицій в аграрний сектор економіки є аграрно-промислова інтеграція. Її підтримує переважна кількість дослідників та практиків ведення і розвитку АПК України.

Згідно з В. Г. Андрійчуком, аграрно-промислова інтеграція – це організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з сільськогосподарської сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати його функціонування [1, с. 255].

Для активізації інвестиційної діяльності потрібно ширше використовувати такі важелі, як: стимуляційне оподаткування; безвідплатні дотації на створення великих об'єктів інфраструктури і природо-охорони; фінансові стимули; безвідсоткові позики, що надаються інвестором; пільгові режими виплати боргів і позик в банках, випуск облігацій для створення фінансових ресурсів за найважливішими напрямками інвестицій.

Висновок. Основні напрями реалізації аграрної політики в інвестиційній сфері здійснюватимуться, виходячи з таких пріоритетів, як нарощування виробництва та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, збільшення експорту сільськогосподарської продукції, розвиток інфраструктури аграрного ринку, формування цілісної системи фінансово-кредитного забезпечення агропромислового

комплексу, вдосконалення механізмів реалізації та захисту прав громадян і юридичних осіб на землю, а також створення умов для розвитку соціальної сфери села. Для реалізації цих завдань і потрібні іноземні та вітчизняні інвестиції. Головну роль в цьому має, на нашу думку, відіграти держава, взявши розвиток АПК країни під регулюючі програми пільгового оподаткування. Забезпечення України родючими ґрунтами і можливістю розвивати як рослинництво так і тваринництво, держава має створити умови для прориву України в ЄС саме як агропромислової країни, де є реальний шанс створити конкуренцію якісними продуктами і тим самим закрити ряд як глобальних світових проблем, так і проблем локального характеру.

Джерела та література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрного підприємства: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. Г. Андрійчук. Київ : КНЕУ, 2013. 356 с.
2. Коденська М. Ю. Інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. 2016. № 6. С. 24–31.
3. Мерчанський В. В. Напрями здійснення інвестиційної діяльності в сільському господарстві / В. В. Мерчанський // Вісн. ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. 2016. № 2. Серія: Економічні науки. – С. 266–274.
4. Притула Н. М. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку інвестиційної політики в АПК / Н. М. Притула // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2009. № 6. С. 175–180.
5. Статистичний щорічник України 2015 р. / [за ред. О. Г. Осауленко]. Київ: Держ. комітет статистики України, 2016. 456 с.
6. Турьянский А. Анализ современного состояния и перспективы развития интеграционных процессов в АПК / А. Турьянский // Междунар. сельскохозяйственный журн. 2015. № 5. С. 8–13.

Мисюк К. М. – студентка II курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;

Копачинська Г. В. – к. г. н., старший викладач кафедри міжнародних відносин і регіональних студій СНУ імені Лесі Українки

Основні воєнні завоювання Чингісхана в Середній Азії

Чингісхан (1162–1227 рр.) – монгольський державний, політичний та військовий діяч. Засновник і перший великий хан (1206–1227 рр.)

Монгольської імперії. Постать Чингісхана є дуже величною в історії, оскільки він об'єднав більшість монгольських (татарських) племен, проявивши себе відважним воїном. Підкоривши собі більшість монголів, Чингісхан провів ряд реформ, що забезпечили йому перемогу в боротьбі за владу, а згодом і успіхи у завойовницьких походах. Чингісхан разом зі своїм військом спрямовували погляд на найбагатші країни Середньої Азії, саме тому, вона є такою цікавою для вивчення завоювань Чингісхана. Монголи і їхні масштабні завоювання, що відбувалися за часів Чингісхана і його спадкоємців, справили значний вплив на історичне минуле багатьох країн і народів середньовічного Сходу та Європи й отримали широкий відгук у джерелах того часу.

Чингісхан хотів завоювати Середню Азію, для того, щоб збільшити свої володіння, своє військо та встановити торгівельні шляхи з іншими країнами, саме це, являлось головними передумовами завоювань. Влітку 1219 р. близько 100 тис. татаро-монголів на чолі з Чингісханом вторглися в Середню Азію. У той час там існувала Хорезмська держава на чолі з ханом Мухаммедом (1200–1220 рр.) Найбільшими містами були Хорезм, Бухара, Самарканд, завоювання котрих було його метою. Внутрішні чвари не дозволили дати відсіч монгольському війську. У підсумку, жителі міст були майже поголовно винищені, а майстерні ремісники відведені в полон. Населення обклали важкою даниною.

Метою дослідження є вивчення основних воєнних завоювань Чингісхана в Середній Азії.

Результати дослідження. Монгольське завоювання Середньої Азії пройшло в два етапи. У 1218 р. загони Джебе (монгольський полководець) спільно з військами правителів м. Койлика і м. Алмалика ввійшли в землю каракитаїв. У першій же битві Джебе розгромив найманів. Монголи завоювали Семиріччя і Східний Туркестан, якими володів Кучлук (ватажок племені Найманів). Кучлук не зумів організувати опір та втік до Афганістану, і саме там був спійманий і убитий. Перед Чингісханом відкрилася дорога на землі Хорезму. До осені 1219 р. почалася війна з Хорезмом, яка тривала до весни 1223 р. Воюючи з імперією Цзінь, Чингісхан посилав до Хорезмшахів послів з пропозицією союзу, проте останній вирішив не церемонитися з монгольськими представниками і наказав їх стратити. У 1219 р. Чингісхан особисто пішов у похід з усіма своїми синами і з головними вій-

ськовими силами. Його основною метою було завоювання м. Сигнаку та м. Дженду. Основні сили під проводом Чингісхана та його сина Толуя повинні були захопити м. Самарканд. Загони Джучі, що здійснювали походи по Сирдар'ї, навесні 1220 р. підійшли до м. Сигнаку. Облога його тривала сім днів, після чого монголи увірвалися в місто і зруйнували всі його фортечні споруди. За короткий термін монголам підкорилися м. Узген, м. Барчинликент і м. Дженд. 10-тисячний загін взяв Янгікент і попрямував в пониззя Сирдар'ї. Армія, очолювана самим правителем монголів і його сином Толуєм (1193–1232 рр.), підійшла до м. Бухари (її гарнізон за різними даними становив від 3 до 20 тисяч воїнів), що після короткої облоги потрапила в руки монголів у березні 1220 р. Жителі зазнали жорстокого насильства, а місто було розграбоване, зруйноване і спалене монголами. Залишивши м. Бухару в руїнах, Чингісхан по долині Согдіани попрямував до м. Самарканду (гарнізон якого за різними даними становив від 40 до 110 тисяч воїнів; 20 бойових слонів). На третій день частина духовенства відкрила йому ворота і без бою здала місто. 30 тисяч воїнів-канглів, колишня опора Хорезмшахів Мухаммеда, були страчені монголами. За даними китайського паломника Чан Чуня, від 400-тисячного населення м. Самарканда залишилося в живих лише 50 000. Далі Чингісхан не пішов, а відправив Толуя із 70-тисячною армією на підкорення Хорасану, а на початку 1221 р. 50-тисячна армія Джучі, Чагатая і Угедея підступила до столиці Хорезму – м. Ургенча. Після п'ятимісячної облоги монголи здобули його, розгромили, а жителів полонили. У цей період була завойована основна частина держави Хорезмшахів від Інда до Каспійського моря. Тим часом Толуї разом зі своїм військом увійшов в провінцію Хорасан і взяв штурмом Нессу (1221 р.), після чого з'явився перед кріпосними стінами м. Мерва. Під Мервом були використані бранці майже з усіх міст, раніше захоплених монголами. Скориставшись зрадою жителів міста, монголи захопили м. Мерв і по властивій їм манері розграбували і спалили місто в квітні 1221 р.

Висновки. Отже, в Середній Азії знаходиться найбагатші країни Азії саме тому, Чингісхан вибрав цю територію для своїх завоювання. Метою Чингісхана було розграбувати міста Бухари, Самарканда, Мерва, Ургенча та інші. Під час війни з Каракитайським ханством, з Хорезмом та завоюванням східного Ірану було спустошено та знище-

но багато міст. Під час війни з Хорезмом Чингісхану на чолі зі своїми синами вдалося розграбувати м. Бухару. Жителі зазнали жорстокого насильства, а місто було розграбоване, зруйноване і спалене монголами. Залишивши м. Бухару в руїнах, Чингісхан по долині Согдіани попрямував до м. Самарканду, де частина духовенства відкрила йому ворота і без бою здала місто. Проте далі Чингісхан відмовився йти, а відправив сина Толуя із 70-тисячною армією для завоювання м. Урченга. Місто було розгромлене, а жителів було взято у полон. Пізніше під час завоювання східного Ірану монголи захопили м. Мерв і по властивій їм манері розграбували і спалили місто. Чингісхану вдалося досягнути своєї мети і вся частина середньої Азії була завойована.

Джерела та література

1. Вернадський Г. В. Монголи і Русь / Г. В. Вернадський [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gumilevica.kulichki.net/VGV/vgv301.htm#vgv301para01>
2. Галенко І. О. Монгольська імперія / І. О. Галенко // Енциклопедія історії України. Київ: Наук. думка, 2010. С. 54–380.
3. Кожушко А. В. Монгольські завоювання доби Чингісхана очима сучасників подій: порівняльно-узагальнюючий аналіз / А. В. Кожушко [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/vnv_2013_20_20%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/vnv_2013_20_20%20(2).pdf)
4. Махун С. М. Століття XIII. Чингісхан. Шлях «Підкорювача Всесвіту» / С. М. Махун [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/stolittya-xiii-chingishan-shlyah-pidkoryuvacha-vsesvitu>

Рибалко М. О. – студентка IV курсу
факультету міжнародних відносин СНУ
імені Лесі Українки;

Деделюк К. Ю. ☞ к. е. н., старший викладач
кафедри міжнародних економічних відносин
СНУ імені Лесі Українки

Сутність міграційної кризи, її чинники та наслідки

Тема дослідження міграційної кризи є надзвичайно актуальною оскільки потоки нелегальних мігрантів, які перетинають територію європейського континенту в пошуках кращої долі щорічно зростають, та актуальним є питання кризової ситуації на регіональному рівні.

Метою та **завданням** нашого дослідження є насамперед з'ясувати причини настання міграційної кризи, її ознаки та наслідки для соціально – економічного життя приймаючої країни.

На основі матеріалів з наукових джерел можна сформулювати таке визначення поняття міграційна криза: міграційна криза – це стан дестабілізації, порушення стабільності, яка зумовлена рядом внутрішніх та зовнішніх чинників та несе загрозу соціально-економічному розвитку країни. Міграційну кризу найкраще розуміти як відповідь на складне поєднання соціальних, політичних, економічних та екологічних факторів, які можуть бути викликані екстремальною подією, що зумовлює негативні зміни демографічного складу певного регіону чи окремої країни, вносить дисбаланс у ринок робочої сили та знижує стимули для модернізації виробництва, змінює соціокультурну ситуацію та створює сприятливий ґрунт для виникнення конфліктів на етнонаціональній основі [5].

Основними чинниками, що обумовлюють збільшення міграційних потоків та в результаті призводять до кризової ситуації є:

- нерівність між країнами за реальною заробітною платою і рівнем життя;
- демографічна криза і загальне старіння населення розвинених країн;
- поглиблення відмінностей між окремими країнами та регіонами в рівнях захисту прав і свобод громадян, стану особистої безпеки; політична нестабільність; громадянські, міжетнічні, збройні конфлікти [2].

Першопричиною зародження міграційної кризи стає достатньою вільний і простий спосіб потрапити на територію країни, відсутність прозорих правил прийому та неконтрольоване переміщення біженців. Ще одна причина міграційної кризи складається з декількох факторів: це втрата віри народу в можливість політичного врегулювання конфлікту на їх батьківщині. Другий фактор полягає у виснаженні ресурсів тих, хто вже покинув своє місце проживання і кілька років живе у вигнанні. Третім фактором, який, на думку глави Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), є найважливішим є скорочення гуманітарної допомоги в регіоні. Зокрема, скорочення на 30 % Всесвітньої продовольчої програми через нестачу фінансування [4].

Надмірний потік мігрантів зумовлює зростання міжнаціональної напруженості на європейському континенті. Йдеться насамперед про

формування на території європейських держав замкнених зон, населених окремими етнічними групами.

Економічний ефект від напливу іммігрантів уже в середньостроковій перспективі проявляється у тому, що дешева робоча сила потребує збереження дешевих, спрощених засобів виробництва певної продукції, уповільнення процесів внутрішньої інтеграції населення. Натомість висококваліфіковані фахівці – представники – масово емігрують зі своїх країн до Канади, Австралії, Нової Зеландії, аби не утримувати за свій рахунок іммігрантів [3]. Поряд з цим зростають непередбачувані видатки на вирішення міграційної кризи. На 2017 р. на вирішення проблем, пов'язаних з міграцією, Євросоюз запланував виділити 10 млрд євро, а це збільшує навантаження й на місцеві бюджети конфліктів [1].

Ставлення до мігрантів як до людей другого сорту породжує в їхньому середовищі агресію, яку з успіхом використовують представники так званої Ісламської держави та інших терористичних угруповань. З іншого боку зростають антимігрантські настрої і ксенофобія серед місцевого населення. Це призводить до протистояння і навіть відкритих.

Отже, чисельність мігрантів визначально впливає на національну культуру і змінює роль національної держави у європейських країнах. Міграція, особливо нелегальна, руйнує державний суверенітет, тому необхідно знаходити шляхи вирішення криз пов'язаних з міграцією, особливо нелегальною, щоб не допускати небажаних наслідків для приймаючої країни та регіону у майбутньому.

Джерела та література

1. Cheering German crowds greet refugees after long trek from Budapest to Munich // The Guardian. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.theguardian.com/>
2. Бахчеванова Н. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н. В. Бахчеванова // Фін.-кредит. діяльн.: пробл. теорії та практики. 2011. Вип. 2. С. 300–308.
3. Малиновська О. Міжнародна міграція в контексті модернізації суспільства / О. А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. 2012. № 1. С. 77–86.
4. УВКБ: сокращение гумпомощи САР – одна из причин миграционного кризиса [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://ria.ru/world/20151005/1297177679.html>
5. Мельничук О. І. Міжнародно-правові аспекти міграційної кризи / О. І. Мельничук // Актуальні проблеми правознавства. 2016. № 1. С. 62–67.

Хірова В. Ю. – студентка III курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;

Деделюк К. Ю. – к. е. н., старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами СНУ імені Лесі Українки

Роль криптовалюти на сучасному фондовому ринку

Постановка проблеми. Поява комп'ютерів та інтернет-технологій дозволила вивести роботу міжнародних фондових бірж на якісно новий рівень. Разом із переходом фондової біржової торгівлі у форму електронної еволюціонували також і її інструменти та засоби ведення торгів. В першу чергу, процес електронізації фондової біржової торгівлі зіткнувся із застарілою системою ведення розрахунків на біржах, в наслідок чого інструментом, який потерпів найбільше змін була саме валюта. У ході переходу фондової біржової торгівлі до електронної торгівлі виникло поняття «криптовалюти».

Мета дослідження – проаналізувати сутність поняття «криптовалюти» та дати оцінку її місця на сучасному світовому фондовому ринку

Результати дослідження. Проаналізувавши трактування поняття «криптовалюти» сучасними вченими-економістами, можна дійти висновку, що криптовалюта – це електронна валюта, яка являє собою цифровий код, який з'являється в результаті складних математичних обчислень на комп'ютері. Криптовалюта основана на наборі цифр, захищених шифруванням. У цих цифрах зашифровані усі необхідні дані – номінал, «адреса» власника, дата нарахування тощо. Криптовалюта емітується безпосередньо в мережі, і її випуск не має емісійного центру та не регулюється урядовими органами. Криптовалюту добувають користувачі за рахунок обчислювальної потужності власного комп'ютерного обладнання.

Зараз на біржах перебуває в обігу близько двох тисяч різних видів криптовалюти (Ethereum, Ripple, Litecoin, Dash, Nem). Сьогодні найдорожчою та найпопулярнішою криптовалютою є біткоїн (Bitcoin), капіталізація якого перевищує десятки мільярдів доларів.

Для функціонування криптовалюти як окремого виду валюти була створена спеціальна технологія блокчейн (Blockchain) (рис. 1). Саме блокчейн робить криптовалюту простою у використанні та стій-

кою для ризиків злому. Блокчейн являє собою ланцюжок з блоків на яких фіксується кожна зашифрована дія з криптовалютою. На кожному блоці у ланцюжку блокчейну міститься зашифроване посилання на попередній блок. Дані блокчейну є децентралізованими та одночасно зберігаються на комп'ютерах усіх учасників.

Рис. 1. *Механізм функціонування технології Блокчейн* (складено автором за [3])

Щодо зв'язку криптовалюти з міжнародними фондовими біржами, то варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку світового фондового ринку спостерігається процес активного залучення криптовалюти, (найчастіше біткоїну), до торгівлі цінними паперами. Доказом цього є те, що Комісія з торгівлі ф'ючерсами США дозволила почати торгівлю ф'ючерсами на біткоїн. В свою чергу американська фондова біржа NASDAQ в першій половині 2018 року також планує запустити торгівлю ф'ючерсами на біткоїни. Це буде спільний проект з брокерською компанією Cantor Fitzgerald LP.

Ф'ючерси дозволяють продавати і купувати активи в майбутньому за ціною, визначеною в момент укладання угоди. З їх допомогою трейдери можуть захиститися від коливань курсу біткоїну, а також робити ставки на зростання або зниження його вартості [5].

Оскільки криптовалюта поки що не є визнаною державами світу та досі залишається не включеною у їх законодавства, наразі відсутні можливості для проведення офіційних торгових операцій за допомогою неї на фондових біржах світу, проте за прогнозами аналітиків з огляду на зростаючу популярність криптовалюти та позитивну динаміку її валютних курсів в найближчому майбутньому цього цілком можна очікувати.

Найоптимістичніші прогнози щодо включення у валютні системи країн світу має біткоїн, оскільки саме ця криптовалюта показує найактивнішу динаміку розвитку.

Станом на 30 березня 2018 року офіційний курс біткоїна становить 6753 дол. США. Основною проблемою для даної криптовалюти наразі є ризик появи кращих та стійкіших криптовалют. Доказом цього стала поява Ефіріуму (Ethereum) курс якого наближається до 1000 дол. США за одиницю криптовалюти.

Висновки. Отже, виходячи із наведеної вище інформації, можна стверджувати, що сучасні тенденції розвитку світового фінансового середовища зумовили виникнення такого явища як криптовалюта. На сьогодні криптовалюта та її види є дуже поширеними у світі. Хоча поки що криптовалюта й залишається поза законодавством держав країн світу, проте позитивна динаміка зростання її курсів відносно офіційно прийнятих валют свідчить про хороші перспективи у майбутньому.

Джерела та література

1. Внедрение электронных торговых систем на фондовых биржах // Финансовый менеджмент. 2005. № 2.
2. Графік зміни курсу біткойна за весь час [Електронний ресурс] // Все про ринок криптовалюти, біткойн, блокчейн, майнінг, торгівлю. 2017. Режим доступу: <https://pingblockchain.com/grafik-zmini-kursu-bitkojna-za-ves-chas/>
3. Криптовалюта: что это, где взять и как на ней заработать? [Электронный ресурс]. 2017. Режим доступа: <http://info.sibnet.ru/article/526936/>
4. Курс біткоїна [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу: <https://matbea.com/charts?language=ru>
5. У США Bitcoin пустили на біржу [Електронний ресурс] // Економічна правда. 2017. Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/415985/u-ssha-bitcoin-pustily-na-birzhu>

Хрущанська Х. М. – студентка II курсу факультету міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки;
Деделюк К. Ю. – к. е. н., старший викладач кафедри міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки

Актуальні напрями зовнішньоторговельної співпраці між Україною і ЄС

Постановка проблеми. Для України пріоритетним напрямом економічного співробітництва з країнами світу залишається європей-

ський вектор. Зона вільної торгівлі не лише надасть Україні можливість отримати доступ до єдиного ринку ЄС, але й зміцнить міжнародні зв'язки та підвищить національний економічний імідж. Починаючи з 1 січня 2016 р. умови торгівлі між Україною та ЄС регламентуються положеннями розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Метою ЗВТ є спрощення взаємного доступу до ринків товарів та послуг, а також узгодження українських правил та регламентів із нормами ЄС [3].

Мета дослідження – проаналізувати актуальні напрями розвитку зовнішньоторговельних взаємовідносин між Україною та ЄС у контексті реалізації Угоди про асоціацію.

Результати дослідження. В результаті реалізації ЗВТ Україна отримала ряд торговельних преференцій. Зокрема, безмитні тарифні квоти передбачено для 36 видів товарів (яловичина, свинина, молоко, зернові, мед, цукор, солод, виноградний і яблучний соки, вершкове масло, цигарки, етанол, яйця та альбуміни, інші). При цьому для м'яса свинини, м'яса птиці, грибів, яєць та альбумінів встановлено додаткові тарифні квоти. Крім того, для 18 товарів тарифні квоти передбачають збільшення обсягів впродовж 5 років з дати застосування торговельних положень Угоди. В свою чергу, Україна встановила тарифні квоти для 3 видів товарів (м'ясо свинини; м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці та цукор) та передбачила додаткові тарифні квоти для м'яса птиці та цукру. Після того, як основна тарифна квота вичерпана для окремих товарів, які входять в дану тарифну квоту встановлено додаткові обсяги. Україна передбачила додаткові тарифні квоти для м'яса птиці та цукру, ЄС – для м'яса свинини, м'яса птиці, грибів, яєць та альбумінів. Та не безмитними квотами єдиними живе український експорт. Після того, як тарифні квоти використовуються – можна продовжувати експортувати, але вже за загальним режимом імпорту, тобто, товари оподатковуватимуться за загальними умовами [2].

За даними Державної служби статистики, у перший рік вільної торгівлі з ЄС український експорт до ЄС зріс на понад 3 %, а товарообіг – на понад 6 %. Але загалом торгівля агропродуктами не настільки жвава, як очікувалося. Безмитні квоти використовуються швидко, а загальні умови не надто привабливі й посилені для вітчизняних виробників. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, ЄС є найбільшим торговим партнером України з питомою вагою

торгівлі товарами та послугами за 6 місяців 2017 року в 40 %. За результатами 6 місяців 2017 року, обсяги торгівлі товарами з ЄС зросли на 24,9 %, обсяги експорту – на 26,1 %, імпорту – на 24,0 %. У 2017 році в експорті з України до ЄС з'явилося 870 нових товарних підкатегорій (це додаткові \$61,7 млн експорту товарів).

Кількість компаній, які експортують до ЄС, неухильно зростає. 147 компаній отримали статус уповноваженого експортера, що дає їм можливість самостійно визначати країну походження товару. Найбільшими торговими партнерами для України в ЄС залишаються шість країн – Нідерланди, Іспанія, Італія, Польща, Франція та Німеччина. Їхня сукупна частка в обороті перевищує 73 %.

Україна входить до ТОП-10 найбільших постачальників агропродукції до ЄС (8-ме місце). Водночас, за багатьма позиціями Україна традиційно займає суттєві ніші ринку: по пшениці – 32 % від загального імпорту ЄС, кукурудзі – 62 %, ячменю – 74 %, вівсу – 68 %. У свою чергу, Україна імпортує з ЄС зернові культури, насіння олійних, какао-боби і шоколад, різні харчові продукти, спирт і алкогольні напої, відходи переробної промисловості та тютюнові вироби.

За підсумками таких даних легко визначити, що Зона вільної торгівлі принесла українським виробникам додаткові можливості для експорту, проте її умови не можна назвати ідеальними та надто вигідними для українців. Відштовхуючись від цього, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України ініціює аналіз (форсайт) поглиблення умов торгівлі з Європейським Союзом: перегляду умов вільної торгівлі, митний союз та інші можливі додаткові механізми [1].

Висновки. Отож, Зона вільної торгівлі дала поштовх інтеграції з Європейським законодавством та стала додатковою можливістю для експорту для багатьох виробників. Однак, попри очевидні успіхи, серйозною залишається проблема захисту українських виробників. В той самий час, в ЄС використовують доступні інструменти захисту внутрішнього ринку. Так, рівень митного обкладання імпортової готової продукції в ЄС більший за рівень ставок мита на сировину в 7,7 разу. Внаслідок цього Україна й надалі залишається в якості постачальника сировини, але аж ніяк не продуктів з доданою вартістю.

Джерела та література

1. Офіційна інтернет-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. FAQ з питань функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС на офіційному веб-сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
3. Офіційний веб-сайт МЗС України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua>
4. В Зоні вільної торгівлі. Як змінилися торги між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/368-v-zoni-vilnoyi-torgivli-yak-zminilisya-torgi-mij-ukrayinoyu-ta-yes-za-tri-roki>

Shimuleni M. S. – Ph. D. student, International Relations, Public Communications and Regional Studies Specialty, Lesya Ukrainka Eastern European National University

The Impact of Foreign Policy on Regional Development

Problem setting. Regional development could be seen as courses of actions, efforts and policies to alienate regional dilemma through the provision of assistance in the form of economic activities in regions. Regions are annexation of states within the confines of a given territory. The level of a single state's development could be accessed through how well the region it is deposited is developed. Collectivity of efforts among states towards development is quite more efficient than individual efforts geared towards the same development. In our world today, independent states have come together under a unified region to develop their region more elaborately, and automatically affecting their own country's positive development. From the onset of the annexation of Southern Africa, the prevailing principle has been directed towards attaining the achievement of their reasons for establishment [3].

Research purpose. The focal point of this study is to identify the sacrosanct impact or influence of foreign policy on development of Southern Africa region.

Research outcomes. The role of foreign policy in the Southern Africa region cannot be undermined, as it has been a basis of the development of the region over the three others (Eastern, Western, Northern regions). However, the statement is evident in the rate at which each country in this region has prioritized the region as the most important in its foreign relations [1].

Foreign policy in the Southern region cuts across “in” region relations and “out” region relations. “In” region relations bring about free and speedy trade and access to resources of countries in the region. “Out” region relations, on the other hand, talk about policies inculcated by the Southern region aimed at attracting investors which on the long run spur up development [2].

This study discloses that, formulated, effective and well thought-out foreign policy of the Southern African region could lead to its regional development. Basically, foreign policies could be formulated or stated to attract foreign investors in such reason which will bring about economic development. Similarly, since the states of the region maintain easy relations, it gives them access to respective borders without much complexities and this fact speeds up local trade in the region and makes it less expensive.

However, it is worthy of note that in the drafting of the southern African regional policies, some countries could deviate from the stated policies due to clash in the policies of their national interests or based on the individual decision of a state’s political leader. Similarly, there is uneven level of development which leaves some state living well at the expense of detriment of other states which in the later could cause some form of uproar which being not handled well, leads to inter regional war.

Conclusions. Addressing national interests and priorities through acting under a regional umbrella with each state having its own responsibility and quota, it contributes to the further existence and maintenance of the organization. Nonetheless, good foreign policies and foreign relations within the Southern Africa region and relations with states outside this region has yielded more good than harm.

Literature

1. Coetzee S. F. Regional development in the Southern African development area / S. F. Coetzee // Development Southern Africa. 1986. Vol. 3. URL.: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03768358608439248>
2. Davidson N. United States Foreign Policy in Southern Africa: Third-World Perspectives / N. Davidson. URL.: https://www.jstor.org/stable/160582?seq=1#page_scan_tab_contents
3. Southern Africa Regional Development Cooperation Strategy. URL.: <https://www.usaid.gov/southern-africa-regional/cdcs>

Мовознавство та літературознавство

Бабак А. С. – студентка IV курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Станіслав О. В. – д. ф. н., доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики СНУ імені Лесі Українки

Стилістична функція повтору у творі Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц»

Постановка проблеми. Відомий французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері залишив глибокий слід в гуманістичній літературі XX століття. Філософські погляди автора яскраво виражені в його відомій казці-притчі «Маленький принц». Письменник у своєму творі вдало поєднує різні стилістичні засоби та прийоми для того, щоб наголосити на тих проблемах, які справді хвилюють людство. За допомогою повтору він виражає та підкреслює основні ідеї казки-притчі. Встановлено, що цей стилістичний засіб є одним із головних елементів твору, який використовується для створення композиційної цілісності казки.

Мета дослідження. Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати стилістичну функцію, яку виконує повтор у казці-притчі та яку семантичну роль він відіграє у формуванні основної концепції твору.

Результати дослідження. Головною метою творчості А. де Сент-Екзюпері є зобразити трагедію дорослого, в душі якого гине дитина. Письменник разом зі своїм улюбленим героєм Маленьким принцом прагне пробудити у людей почуття відповідальності за свої діяння та усвідомити те, що все залежить від самого себе: чи це питання залишитися і доглядати свою розу, чи піддатися спокусам світу.

А. де Сент-Екзюпері для того, щоб виразити та підкреслити в своєму творінні основні ідеї, а також для того, щоб створити колоритні образи своїх персонажів ефективно використовує стилістичний повтор. Спостережено, що за допомогою повтору письменник передає прихований зміст. Сутність цього стилістичного засобу полягає в повторенні однієї і тієї самої мовної одиниці (звука, слова, морфеми, синоніма або синтаксичної конструкції) два або три рази підряд. Особливістю повтору, яка дозволяє авторам широко використовувати даний прийом, є його багатофункціональність і можливість його широкої сполучуваності з іншими стилістичними засобами [2, 275–292].

Повторюваність в творах надає їм мальовничості, плавності, співучості; сприяє уповільненню розвитку дії в творі. Отже, повторюваність – це одна з провідних текстових категорій, що беруть участь в структурно-смісловій організації тексту, в створенні експресивності, в залученні уваги читача (слухача) до важливих в смисловому плані описів [1, 4–5].

Створюючи «Маленького принца», А. де Сент-Екзюпері використовує всі канони побудови казкового тексту, вживаючи кільцеву композицію. Маленький принц по черзі відвідує 7 астероїдів, де він стикається з такими вадами дорослого світу як: пияцтво, честолюбство, лінь, самолюбство... Земля – це згусток таких вад. Перераховуючи планети, які відвідує головний герой твору, автор наголошує на тому, що кожна планета має свої особливості та несе застереження, як не варто поводитись у сучасному світі. У контексті перерахунку планет за допомогою повтору А. де Сент-Екзюпері з'єднує елементи твору в один цілісний текст, зберігаючи ідентичність та неповторність кожної планети та героїв, які живуть на цих планетах.

Протягом усієї казки А. де Сент-Екзюпері дає оцінку дорослим людям. Автор постійно повторює одні і ті самі слова. Вони знаходяться в різних позиціях, часто виражені в ролі підмета, проте також їх можна зустріти в ролі додатка. Міжтекстовий повтор словосполучення *les grandes personnes* створює композиційну єдність, переконуючи читача в міцності дорослого світу, змушуючи його насторожитися. За допомогою цього повтору А. де Сент-Екзюпері виражає своє ставлення до дорослих людей. Він підкреслює, що не розуміє старших, проте сам належить до їх числа.

«Маленький принц» – філософська казка, її головна мета – пошук сенсу життя. Низка людських пристрастей-вад (самолюбство, лінь, жадібність, пияцтво) постає в епізодах під час відвідування принцом різних астероїдів.

Досліджено, що у своїй філософській казці А. де Сент-Екзюпері, за допомогою анафоричного повтору, показує, що з усіх людських пристрастей жадоба влади найсильніша і небезпечна. Повторення дієслова *ordonner* (наказувати), в поєднанні з діями підданого вказує на абсурдність влади короля. Результати аналізу засвідчили, що за допомогою повтору автор надає словам емоційності та експресивності. А. де Сент-Екзюпері підкреслює бажання короля панувати та те, що його влада необмежена. Інші герої теж виступають прототипами негативних рис людей. Маленький принц ніяк не може зрозуміти бездушну практичність, так званих «ділових особистостей», які намагаються перетворити красу всесвіту у власність, вони за цифрами і розрахунками забули про красу світу і теплоту людських відносин.

Висновки. Досліджуючи творчість А. де Сент-Екзюпері було виявлено, як саме повтор впливає на емоційний характер твору та яким способом слова-повтори зв'язують частини тексту в єдине смислове та структурне ціле. Отже, можна дійти висновку про те, що завдяки повторенню слів та словосполучень А. де Сент-Екзюпері акцентував увагу читача на важливих питаннях, що турбували його в той час. Повтор надає зв'язності, підкреслює найважливіші думки та стає однією з характерних рис індивідуально-художнього стилю автора, переходячи з одного його твору в інший. Вважаємо, що доцільно було б проаналізувати також стилістичні функції повтору на матеріалі інших творів цього великого французького письменника XX століття.

Джерела та література

1. Головушкина М. В., Воячек О. С. Стилистическая функция повторов в произведении Антуана де Сент-Экзюпери «Маленький принц» / М. В Головушкина, О. С. Воячек // Науч.-метод. электронный журн. «Концепт». № 13. 2015. С. 516–520.
2. Кухаренко В. А. Стилистический прием повтора в произведениях / В. А. Кухаренко. М., 1959. С. 273–292.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Saint-Exupéry A. Le Petit Prince / A. de Saint-Exupéry. Paris, Editions Gallimard, 1946. 107 p.

Боднарчук Ю. М. – студентка V курсу факультету філології та журналістики СНУ імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Специфіка жанру роману-драми «Солодка Даруся» Марії Матіос

Постановка проблеми. Роман «Солодка Даруся» Марії Матіос – це неповторне явище в українській літературі тому, що твір поєднує у собі жанрові ознаки як роману, так і драми. Сучасні письменники (зокрема Марія Матіос) намагалися урізноманітнити свої твори як на змістовному так і на формотворчому рівнях, тому часто вдавалися до жанрової дифузії.

Мета дослідження – виокремити епіко-драматичні ознаки у творі «Солодка Даруся» Марії Матіос.

Результати дослідження. Роман Марії Матіос «Солодка Даруся» називають українською історією 30–70-х років XX століття в її буковинському й галицькому ареалах. С. Жила пише, що твір письменниці вводить нас у розуміння життя гуцулів як об'єкта дискримінаційної політики за різних окупаційних режимів, передає напружені стосунки, що існували в Буковині й Галичині між українською більшістю і румунською, німецькою, радянською адміністрацією, переломлення у філософії, психіці, світогляді, сприйнятті світу, які відбуваються в людей під час карколомних історичних подій» [1, 4]. Письменниця у назві свого роману «Солодка Даруся: драма на три життя», дає авторське визначення жанру твору. Дослідниця С. Жила вважає, що Марія Матіос є новатором, оскільки ввела в українську літературу новий жанровий різновид – роман-драма або романна драма.

«Солодка Даруся» – це композиційно довершений твір. Він складається із трьох розділів, кожен з яких має власну назву: перший – «Даруся», другий – «Іван Цвичок», і третій розділ – «Михайлове чудо». Кожна частина роману доповнює одна одну, хоча розташовані вони не за хронологічним принципом. Трагедія Дарусі розкривається у зворотному порядку: спершу перед нами постає жінка, яка має соціальний статус німої, «божевільної» жінки; слідом іде розповідь про Дарусине кохання; далі – розповідь про те, що слугувало причиною німоти жінки.

Жанрове визначення художнього тексту – філософський, соціально-психологічний та історичний роман. Охоплено значні історичні події: твір описує час, коли на Галичині та Буковині був період колективізації села; прихід німецьких військ до Черемошного в час Другої Світової війни; прихід так званих «совєтів» і появу Української повстанської армії, яка вела боротьбу з радянськими енкаведистами; примусове відправлення десятків родин до Сибіру, дискримінація єврейського народу.

У романі три головні сюжетні лінії: у «щоденній драмі» читач поринає у душевний світ Дарусі, її думки, світосприйняття, почуття; у «драмі попередній» дізнаємося про стосунки Дарусі та Івана Цвичка; у «драмі найголовнішій» розкриваються стосунки батьків дівчинки Михайла та Мотрони, їхнє кохання і головна трагедія, яка змінила життя їхньої родини.

Драматизм у романі виходить на перший план. Спершу здається, що у творі розкрито трагедію лише сільської родини Ілащуків та їхньої доньки, проте на прикладі їхньої родини – трагедію всього галицького народу. У романі нараховується велика кількість діалогів та прямої мови (33 діалоги). Оскільки однією з головних ознак драматичного твору є його призначення для театральної постановки, то, очевидно, письменниця і домагалася створити такий ефект присутності дійових осіб.

10–11 жовтня 2008 року відбувся перший показ драми «Солодка Даруся» за однойменним романом української письменниці в Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка. Роман Марії Матіос – це експресивний, емоційно-чуттєвий напружений твір.

Висновки. Отже, роман-драма Марії Матіос «Солодка Даруся» – це дійсно унікальне явище. Простеживши головні драматичні та епічні компоненти у творі, можна дійти висновку, що вони є рівноправними структурами тексту, кожен з яких доповнює один одного.

Джерела та література

1. Жила С. «Трагедія адекватна історії»: роман Марії Матіос «Солодка Даруся» та читацька конференція за цим твором / С. Жила // Українська література в загальноосвітній школі. Київ, 2007. № 3. С. 6–12.
2. Курчій Д. «Одкровення, книга із розряду сакральних, мудрих...». Творчий доробок Марії Матіос. Роман «Солодка Даруся» / Д. Курчій // Обрії. 2013. № 2. 1 листоп. С. 51–53.
3. Матіос Марія. Солодка Даруся. Львів: ЛА «Піраміда», 2005. 176 с.

Боярчук А. М. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри україн-
ської літератури СНУ імені Лесі Українки

Радіоп'єса як жанр у творчості Н. Гуменюк та В. Лиса

Постановка проблеми. У жодному літературному жанрі немає такого колосального навантаження на слово, як у радіоп'єсі. Вона позбавлена декорацій, костюмів акторів, рухів, жестів, міміки – тільки голос, який передає особливості характеру людини, атмосферу та підтекст дійства [1, 5]. Радіодрама виникла у 20–30 роках ХХ ст. За радянських часів, відомих тоталітарною спрямованістю й атеїстичною настановою, цей жанр вилучали з ефіру, тому що створював слухачеві простір для розвитку уяви, фантазії, польоту думки.

Мета дослідження – з'ясувати особливості сучасної радіоп'єси, її жанрові прикмети на прикладі творів Н. Гуменюк та В. Лиса.

Результати дослідження. У 2006 році було започатковано Всеукраїнський конкурс радіоп'єс «Відродимо забутий жанр». На заклик його організаторів відгукнулися сотні авторів, а до журі ввійшли найвідоміші письменники, артисти, режисери, радіожурналісти, на чолі з Президентом Національної радіокомпанії України – Віктором Набруском. Конкурс було проведено у 2007, 2009, 2010 та 2011 роках. Він дав можливість багатьом українським письменникам спробувати зреалізувати себе у новому стилі письма і таким чином відновити втрачений жанр в українській літературі – радіоп'єсу. Серед відомих учасників: Любов Голота, Наталя Бучель, Наталя Коломієць, Володимир Даниленко, Богдан Мельничук, Наталя Осипчук, Іван Кидрук, Марина Павленко, Олег Гончаров, Любов Якимчук та ін. [2]. Вагомий внесок у відродження забутого жанру і творення його нової сторінки зробили й наші земляки – письменницьке подружжя Надії Гуменюк і Володимира Лиса.

В. Лис ще у сімдесяті роки минулого століття захопився театром, почав писати п'єси, працював у лабораторії молодого драматурга, тож не дивно, що письменник, уже відомий в Україні прозаїк, майже через тридцять років знову взявся за жанр, з якого розпочав своє входження в літературу [1, 6]. Його радіоп'єса «Полювання на брата»

удостоєна першої премії Першого Всеукраїнського конкурсу «Відродимо забутий жанр». «Полювання на брата» – хвилююча і драматична історія двох братів Чепіг (Олега і Вадима), уродженців Полтавщини. Олег стає енкаведистом, а його брат Вадим, колишній офіцер Червоної армії, – командиром українських повстанців. В обох братів складні долі, жорстока система робить запеклими ворогами. Олег звинувачує брата у своєму безталанні: *«Я постраждав через тебе. Повернувшись із табору, я змушений був починати все з нуля, простим робітником, у тридцять вісім років. Я був назавжди таврований...»* [1, 75]. Насправді винен не Вадим, а доба тоталітаризму, яка змушувала братів полювати один на одного до кінця їхнього життя. Мимоволі пригадуємо біблійну історію про Каїна і Авеля, проте у трактуванні В. Лиса вона має щасливу розв'язку, адже брати наприкінці життя примирились один з одним. Отож, автор не вірить у силу фатуму, а вважає, що людина сама повинна робити вибір.

Лауреатом Четвертого конкурсу стала радіоп'єса В. Лиса «Коровайниця» – про долю жінки, яка випікала короваї для всього села і вважалася дуже щасливою. Насправді чоловік їй зраджує з іншою жінкою і навіть має від неї двох дітей. Автор спонукає нас до питання: «Чому ж люди вважають її обраницею долі?». Можливо тому, що вона сама пізнала життєві негаразди і змогла «віддати добром за зло»? Радіоп'єса В. Лиса «Тютюн» акцентує увагу на свавіллі сталінських часів, коли до в'язниці потрапляють навіть за дрібку тютюну.

Н. Гуменюк узяла участь у Третьому конкурсі «Відродимо забутий жанр» і її радіоп'єсам «Тополинка», «Самотня жінка бажає познайомитися, або Ігри для риб» присуджено третє місце. Вони абсолютно різні за змістом: «Тополинка» – про складну і драматичну історію Західної України, про щире кохання, зламане тоталітарною системою, але незнищенне, а «Самотня жінка...» – про сучасну сім'ю, яку руйнують меркантильність і прагнення до збагачення. Але обидва твори майстерно написані, мають щасливий фінал.

На Четвертому конкурсі Н. Гуменюк удостоєна другого місця за радіоп'єсу «Охоронець для янгола». Твір торкається однієї з проблем сучасного суспільства – теми соціального сирітства, дітей, батьки яких у пошуках кращої долі подалися за кордон.

Висновки. Завдяки конкурсу «Відродимо забутий жанр» у сучасній літературі відродився жанр синкретичного мистецтва, який увібрав ознаки літератури і радіо. На прикладі творів Н. Гуменюк і

В. Лиса можна дійти висновку, що у такому сконденсованому жанрі як радіоп'єса можна висвітлити суспільні проблеми (соціального сирітства, руйнівного впливу на людину тоталітарної системи, зради, меркантильності і прагнення до збагачення). Особливість жанру у тому, що читач/слухач не зосереджує увагу на образній характеристиці героя, деталях побуту, лише на самій проблемі, що у свою чергу дає слухачеві простір для розвитку уяви, фантазії.

Джерела та література

1. Гуменюк Н. Охоронець для янгола; Лис В. Полювання на брата: радіоп'єси, переможці всеукраїнських конкурсів радіоп'єс / Н. П. Гуменюк, В. С. Лис. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2011. 108 с.
2. ПРО: інформаційна агенція культурних індустрій. Підсумки III Всеукр. конкурсу радіоп'єс «Відродимо забутий жанр» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/contentpidsumki-iii-vseukrayinskogo-konkursu-radiop%E2%80%99yes-%C2%ABvidrodimo-zabutii-zhanr%C2%BB>

Букай О. В. – студентка V курсу факультету філології та журналістики СНУ

імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Екзистенційна проблематика у новелістиці Олега Лишеги

Постановка проблеми. Олег Лишега – один із яскравих представників сучасної української поезії, прозаїк, драматург, есеїст, автор збірки прозових творів «Друже Лі Бо, брате Ду Фу». Важлива складова його творчості – дослідження психології людини. Літературознавці звертали увагу на специфіку творення письменником персонажів, мотивацію їхніх учинків. На жаль, недостатньо висвітлена проблема вибору людини власного шляху, відповідальності за свій вибір.

Мета дослідження – проаналізувати проблематику новел О. Лишеги крізь призму екзистенціалізму, що уможливить розкриття характеротворення персонажів.

Результати дослідження. Екзистенціалізм (від латин. *existentia* – існування) – напрям у філософії і модерністська течія у літературі,

представники яких у своїх працях і художніх творах намагалися розкрити таємницю буття загалом. Витоки цього вчення сягають XIX ст. Як течія екзистенціалізм формується у 30–40-х роках, а найбільшого розвитку досягає у 50–60-х роках XX ст. Його джерелом стали праці С. К'єркегора, а також Ф. Ніцше, у подальшому цю теорію розвинули М. Хайдеггер, К. Ясперс, А. Камю, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр та ін.

Саме С. К'єркегора вважають ідейним натхненником екзистенціалізму. Філософ обстоював ідеї трагічності людського існування, абсолютної неповторності, унікальності людини, співвіднесеності екзистенції з трансценденцією, нівеляції індивіда суспільством [1, 25]. С. К'єркегор, як характеризує його Ліса Макалу, – один із засновників «екзистенціалізації» філософії. Його роздуми про моторошну тривогу існування, що зависає між свободою та порожнечою, пройняті смутком усвідомлення руйнування людського «Я».

Новела «Квіти у темній кімнаті» О. Лишеги – символічна, адже сама назва твору асоціюється із таємницею. У творі добре відображений душевний стан героя. Він дуже хисткий, а оповідач бачить цей світ ворожим, загрозливим: «Листя настобурчилось і аж пирскало з води. Плавники якихось невдоволених риб» [3, 284]. Кожен відчуває себе нещасним у сім'ї. Дружина головного оповідача охоплена гнітючим відчуттям несвободи, жагою порятунку від середовища, яке «тисне» і не дає спокою, тому вона так хоче поїхати з дитиною на море: «Вона ладна тікати від мене на край світу» [3, 285]. Оповідач вказує на те, що в його родині давно вже постала стіна збайдужіння і відчуження, тому так важко знайти взаєморозуміння з рідними людьми: «Якось так виходило, що ми бачились останнім часом рідко» [3, 285]. Квіти у ванній з холодною водою символізують усю гаму складних почуттів і переживань чоловіка і дружини. Вони змертвілі, з гострими шипами, позбавлені життєвих сил. Чоловік уникає зустрічі із дочкою, готовий до розлучення з дружиною: «Ми занадто близько і вже не витримуємо протистояння» [3, 286]. Він хоче знайти спокій у горах, де гармонія з природою дасть йому ту полегкість і свободу, якої так не вистачає кожному з героїв. Несподіваний фінал наštовхує на філософські роздуми як оповідача, так і читача.

У новелі «Відчуття весни» герой переповнений трагічністю й абсурдністю цього буття, що й виводить твір на екзистенційний рівень зображення, де «...в кабінах тривожно зблискують профілі двох – солдата й офіцера, мокро напнувся брезент, що вони там ве-

зуть, може, велику сповиту смерть за своїми плечима, а далі весь обоз – це її придане...» [2, 27]. Його відчуття – це «повільне проминання всієї несуттєвості нічних, незнайомих місцевостей» [2, 28]. Оповідач розмірковує над життям тих, хто змушений тут перебувати. Розвіяти тяжкі роздуми допомагає кинута кимось у нього сніжка: «А може, це рука допомоги і розуміння, простягнена, правда, трохи незвично?..» [2, 29]. Можна спостерегти екзистенційний план зображення: людина може знайти порятунком від повного збайдужіння, адже в психлікарні люди не позбавлені почуттів чи найвищих моральних якостей. Новела «Людина у просторі» схожа за манерою письма до «потоків свідомості». Оповідь ведеться від першої особи. Чоловік, занурений у свої спогади, в уяві малює картини знайомих місць, які пов'язують його з рідними людьми. У пам'яті зринають спогади про відвідини Олеського замку з дружиною, розмови з нею по телефону. Він дивиться на свою трирічну дочку, яка спить, згадує дитячі пустощі. Усе це має допоміжне значення: бажання чоловіка увібрати в себе увесь простір, адже він може цього більше не побачити – померти від хвороби, яка непомітно його підточує. Але читач розуміє: чоловік хворий і тому перебуває в такому настрої [4, 81]. Це відтворює психічний стан героя, його відчуття порожнечі, яка зумовлює страх, трагізм та абсурдність буття.

Висновки. На прикладі новел О. Лишеги можна спостерегти низку екзистенційних проблем. У творі «Квіти у темній кімнаті» зображено відчуження людей у сімейному колі, «Відчуття весни» ілюструє відчуття абсурдності існування людини, у художньому тексті «Людина у просторі» автор акцентує увагу на втраті сучасною людиною життєвих орієнтирів.

Джерела та література

1. Дахній А. Людина ХХ століття крізь призму філософії Сьорена К'єркегора // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука: «Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи». Переклади і документальні матеріали. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. С. 25–29.
2. Лишега О. Друже Лі Бо, брате Ду Фу: проза / Олег Лишега. Львів : Піраміда, 2010. 147 с.
3. »Приватна колекція: Вибрана українська проза та есеїстика кінця ХХ століття». – Львів: ЛА «Піраміда», 2002.
4. Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Констанкевич І. М., Сірук В. Г. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 328 с.

Волкова А. В. – студентка I курсу спеціальності 181 «Харчові технології» Коледжу технологій, бізнесу та права СНУ імені Лесі Українки;

Шадловська Л. А. – викладач української мови та літератури Коледжу технологій, бізнесу та права СНУ імені Лесі Українки

Зооніми у фразеологізмах на позначення зовнішніх рис людини

Фразеологічна система мови є своєрідним містком між минулим і сучасним народом. Фразеологічні одиниці як засоби вторинної номінації є елементами мовної картини світу, у межах якої створюють власну фразеологічну картину світу, основною ознакою якої є антропоцентричність [1, 139].

Актуальність дослідження: в усіх мовах можна зустріти фразеологічні одиниці й вільні словосполучення, що містять у своєму складі назви представників тваринного світу. Назви тварин надають багатий матеріал для аналізу з точки зору конотативних значень, так як практично кожне несе в собі емоційну оцінку, яка лягає в основу метафоричного переносу.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі фразеологічних одиниць з компонентом – зоонім, які є ґрунтом для розвитку образності нашої мови.

Організація тваринного світу в межах фразеологічної системи мови характеризується значною потужністю, що ґрунтується насамперед на засадах співвіднесення стереотипів тваринного світу та рис людини. Так, у розмовному реєстрі української мови зоонім корова може бути використаний метафорично на означення нерозумної, неприємної жінки (Я ніколи не знав, що Олеся така корова: вона нічого не чула про геомантию!). В українській мові ця метафора може мати ще одне значення – «негарна повнота та незграбність жінки» (Для такої корови слід замовляти два місця у літаку!). Фразеологічні одиниці вказують на легкий вияв неповаги та іронії, що супроводжує цю гідну кращої долі тварину, напр.: дійна корова, личить як корові сідло, як (наче) корова язиком злизала (СУМ, IV, 295).

Одним із найуживаніших зоонімів, що набуває еталонного значення чогось незначного, малого, є **горобець**: горобцю по кісточки, горобцю по коліна (низький на зріст) [1, 95], як у горобця лікоть

(дуже тонкий, худий) [1, 97], горобцю по (під) хвіст (низький на зріст) [1, 96], як гороб'ячий ніс (малий, низький на зріст) [1, 221].

Образно-асоціативне осмислення **свині** в українській мові виступає на означення неохайної людини, напр.: їсти як свиня, жити як свиня або непорядної, нечемної, невдячної людини (напр.: – Свиня, – кинув він Гнатові, коли вони від'їхали на бокову стежку. – Отакого старого чоловіка – і то не пожалів (Тют., Вир, 1964, 331) (СУМ, V, 245). Таку саму номінацію в українській мові може отримати низька, невдячна, егоїстична людина, напр.: підкладати / підставляти свиню (Як хотілося Масенкові зараз виляти Снігура, щоб не підставляв він свиню своєму старому другові (Автом. Щастя., 1959, 62) (СУМ, III, 180).

Осел в українській мові набуває значення дурості та впертості у складі метафоричних порівнянь: впертий як осел, дурний як осел (Ті, що люблять прихилитися До святинь та вівтарів, Це ж осли! бо їх нав'ючують Може кожен із попів (Крим., Вибр., 1965, 229) (СУМ, VII, 285); Батько гримітиме на цілу квартиру про олухів, ...оболтусів і ослів, яким він сьогодні виставив одиниці (Смолич, II, 1958, 45) (СУМ, V, 758).

Баран в українській мові пов'язаний з образом дурної, нетямущої, легкодухої людини: дивитися (виричатися) мов (як) баран на нові ворота – «дивитися на кого-, що-небудь, виявляючи повне нерозуміння, здивування» (Петро мовчав, тільки втелюючися в Хлипала, мов баран на нові ворота (Збан., Єдина, 1959, 192), розумітися (розбиратися) як баран в аптеці – «іронічно виявляти цілковите незнання якої-небудь справи» (СУМ, I, 103–104). Із самкою барана – вівцею пов'язане значення «непутящості», безпутного життя: блудна / заблукана / заблудла вівця (Розставивши довгі ноги і нагнувши волячу шию до вікна, піп вовчими очима проводжав свою заблукану вівцю (Кол., Перен., 1959, 106) (СУМ, I, 551).

Один з основних домашніх птахів **курка** в українській мові образно позначає недалеку, обмежену, слабку людину: пам'ять як у курки, розум як у курки. Зоонім курка може вживатися переносно для характеристики людини, що має жалюгідний вигляд: мокра курка ([Катерина:] Така дівчина була [Джульєтта], а ти мокра курка (Корн., I, 1955, 307) (СУМ, VI, 390). Лексемі курка в метафоризованих стійких одиницях властиві іронічно-жартівливі значення: куриці на сміх, сліпа курка, як курка лапою, кублитися як курка на яйцях, писати як курка лапою – «про що-небудь виконуване, виконане незграбно,

неакуратно» (Оце книжки, а оце я так пишу – дивіться гарно? Як курка лапою все одно (Ю. Янов., V, 1959, 160) (СУМ, IV, 410).

Самець курки **півень** в українській мові виступає об'єктом метафори для задерикуватої, конфліктної людини, забіяки та шибеника, напр.: Всі для нас народи рівні – і великі, і малі. Не деріть ви горла, півні, щоб десь клюнуть на землі (Тич., II, 1957, 301) (СУМ, VI, 420), або у складі фразеологізму іти (ходити, виступати і т. ін.) півнем – «рухатися, набравши хороброго, бадьорого, іноді зверхнього вигляду» (Зовні Микола Васильович весь помолодів, ходив півнем у «піджачку наопашки» (Рудь, Гомін., 1959, 82) (СУМ, VI, 380).

Таким чином, назви тварин створюють досить своєрідні фрагменти української мовної картини світу. Дослідження розкриває етнокультурні властивості асоціативного мислення українського етносу. Тип метафори тварина > людина відіграє в українській мові роль потужного експресивного засобу. Назви тварин зазнають зміни значення з певних об'єктивних причин, завдяки тій ролі, яку представники тваринного світу відіграють у житті людини.

Джерела та література

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос, 2004. 284 с.
2. Словник української мови / ред. кол.: І. К. Білодід та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
3. Словник фразеологізмів української мови [уклад. В. М. Білоноженко та ін]. Київ: Наук. думка, 2003. 1104 с.

Горошко В. В. – студентка VI курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Омельковець Р. С. – к. ф. н., доцент кафедри
історії та культури української мови СНУ
імені Лесі Українки

Родильна лексика у говірках Луцького району Волинської області

Одне із актуальних питань сьогодення – дослідження давніх звичаїв та обрядів українського народу. Як зауважує Н. Коваленко, для української діалектології та суміжних наук мова традиційної обрядовості – надійне джерело глибшого пізнання складу й структури

мовленнєвих одиниць, з'ясування їх генези, семантики, реконструкції елементів духовної та матеріальної культури [3, 183–191]. Саме це і визначає **актуальність** нашої роботи.

Мета дослідження полягає у фіксації архаїчної лексики на позначення учасників родильного обряду, різних дій та предметів, пов'язаних з ним у західнополіських говірках, зокрема у смт Торчин Луцького району Волинської області, де ще досі деякі жителі використовують застарілі лексеми, що стосуються родильного обряду.

Джерельною базою роботи стали власні польові записи, здійснені за спеціально укладеним питальником у говірках смт Торчин Луцького району Волинської області.

У II пол. XX – на початку XXI ст. В. Борисенко, В. Горленко, О. Любицька репрезентували етнографічні розвідки про родильний обряд, у яких проаналізовано традиційні вірування українського народу про народження дитини, родильні звичаї та обряди тощо.

Поліський родильний обряд уже був предметом зацікавлення етнолінгвістів, етнографів та етнологів. Традиційний родильний обряд у досліджуваній нами говірці складається з трьох етапів: допологового, власне пологового та післяпологового. Такі ж елементи виділяють й інші дослідники, які вивчають цей обряд на інших територіях українського діалектного континууму, зокрема М. Бігусяк [2, 293–301], І. Нібак [4, 14–153], Т. Тищенко [5, 188–190], Л. Хомчак [6, 36–55].

У досліджуваній говірці на позначення вагітної жінки використовували лексему *гру́ба*. Наприклад: *хо́дит' мойа́ нив'і́стка гру́ба, му́шу сама́ все робі́ти* [1, I: 110]. Рідше можуть траплятися такі лексеми, як *носі́ти дити́ну п'ід груд'мі́* або *берéмен:а*. Приймала пологи *ба́ба/повиту́ха*. Окрім цієї лексеми, могли вживати ще такі, як *в'ишчу́нка* чи навіть *зна́харка*. Після того, як *пород'і́ла* – так називали вагітну жінку у момент народження дитини – *розроді́лас'а*, вона ставала мамою *мал'а́тка, дитинча́тка, немоу́л'а́тка*. Сам процес народження іменують лексемою *розсі́палас'а*. Відразу після того, як дитина з'являлася на світ, баба-повитуха відтинала *пупови́ну*. Лексемою *м'і́сце* називали те, що зараз у сучасній літературній українській мові названо плацентою. Купали дитину у *цебриках* (ванна). Була ще одна ємкість, у якій купали дітей. Її називали *не́ц'ки*.

Після всіх дій, описаних вище, баба-повитуха клала чисте немовля на *ра́дку* (тканину з льону) або *пил'у́шку* з коноплі. Кажуть, щоб дитина була гарною, треба було її купати у *молоц'і́*, що і робили у той час. Також для купання використовували *румйа́нок*.

Усім відомо: щоб дитина не плакала, їй дають соску. У селищі Торчин її називали *квач*. Це був маленький шматочок полотна, у який клали пережований хліб із цукром. Спала дитина в *л'ул'ц'і*, яку вішали на *бál'ки* за допомогою 4 плетених шнурків.

У результаті структурно-семантичного моделювання в тематичній групі лексики родильного обряду виокремлюємо такі лексико-семантичні групи: назви допологового обряду (*гру́ба, берéмен:а, по́критка, з'убáтиї*), назви власне пологового обряду (*ба́ба/повиту́ха, в'ишчу́нка, зна́харка, пород'і́л':а, мал'а́, дитинча́тко, немоу́л'átko, байстр'у́к, м'і́сце, не́ц'ки*) та назви предметів і дій післяпологового етапу (*ра́дка, пил'у́шка, л'і́вак, румйáнок, л'ул'ка, кри́жмо*).

Джерела та література

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. У 2 т. / Г. Аркушин. Луцьк : Вежа, 2000. Т. 1–2.
2. Бігусяк М. З лексики родильного обряду у гуцульських говірках / М. Бігусяк // Український діалектологічний збірник. Київ, 1997. Кн. 3. С. 293–301.
3. Коваленко Н. Д. Фраземіка родильних обрядів у говірках волинсько-подільського суміжжя / Н. Коваленко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. пр. / відп. ред. М. Я. Плющ. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 183–191.
4. Нібак І. Із номінації родильного обряду в середньозакарпатському говорі (Свалявський р-н) / І. Нібак // Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. С. 149–153.
5. Тищенко Т. Динаміка номінації родильного обряду в говірках Східного Поділля / Т. Тищенко // Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. С. 188–190.
6. Хомчак Л. Назви учасників родильного обряду на Надсянні // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. С. 36–55.

Дацюк Я. П. – студентка IV курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Станіслав О. В. – д. ф. н, доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики СНУ імені Лесі Українки

Жанрово-стилістичні особливості та система персонажів у романі «Чума» Альбера Камю

Постановка проблеми. У французькій філософії середини ХХ ст. проблема абсурду постає чи не однією з найважливіших. Вона

пов'язана, в першу чергу, з філософією екзистенціалізму, та насамперед із творчістю А. Камю. Сутність екзистенціалізму А. Камю вбачав у зіткненні людської особистості з безглуздою дійсністю. Провідними мотивами періоду творчості письменника, названого ним «Бунт» (1943–1951), стають мотиви метафізичного протистояння, єднання людей у пошуках сенсу життя, віри в неминущу цінність людини. Художню інтерпретацію цих мотивів знаходимо, зокрема, у романі «Чума», де найяскравіше відбилися екзистенційні мотиви художника-антифашиста.

Мета дослідження. Мета нашої розвідки полягає в тому, щоб зробити аналіз жанрово-стилістичних особливостей хроніки-притчі, а також висвітлити проблеми філософії екзистенціалізму та морального вибору на матеріалі творчості А. Камю.

Результати дослідження. Роман «Чума» – оригінальний за жанровою специфікою. Автор визначає «Чуму» як хроніку ураженого чумою невеликого містечка Орана. Відповідно до ознак жанру оповідь ведеться в аскетичній манері, близькій до достовірного документального свідчення. Особистість оповідача «захована» під маскою трагічного літописця-аноніма. Однак дата, 194... рік, підказує, що йдеться про «коричневу чуму», яка уразила Європу ХХ ст., а жанрова форма хроніки – швидше стилізація, у чому й полягає сутнісна характеристика жанру.

Твір А. Камю належить переважно до хронікального, а не романного способу викладу матеріалу. Автор хроніки не концентрує всієї уваги на одній чи кількох обраних людських особистостях і намагається охопити загальний рух доби у його найбільш прикметних історичних, соціальних, культурних та інших зрушеннях. Дослідження показало, що за обсягом, розгалуженою системою образів, масштабністю охоплення дійсності, а також за зовнішніми сюжетними ознаками «Чума», безперечно, належить до жанру роману [1, 49–61].

Крім того, «Чума», подібно до притчі, є твором глибоко алегоричним. Навіть сама назва твору має кілька підтекстів. Образ чуми у романі багаторівневий, багатозначний, символічний. Він осмислюється всіма героями роману, набуваючи іноді несподіваного значення [4, 156–161]. На рівні хроніки карантинного міста чума, за словами героїв роману, – це «хвороба», «епідемія», «облога», «кара Божа». В алегоричному оповіданні про нацизм чума має значення: «новий порядок», «адміністративний механізм», «вигнання», «хвороба в серці». Як образ-концепт екзистенційної чутливості чума – це «абсурдність

буття», «форма людського існування», «нескінченна поразка», «спосіб об'єднати людей». Художній конфлікт у романі набуває метафізичного характеру: бунт, який кидає виклик кінцевим цілям людини й Всесвіту. Місце дії нібито розширюється від конкретного топосу до Універсуму: Оран – Європа – Всесвіт.

Визначено, що у романі А. Камю діє велика кількість персонажів, з яких значна частина виконує функцію своєрідних героїв-ідеологів, тобто персонажів, що так або інакше виражають авторську думку. До числа цих персонажів у романі відносяться лікар Бернар Ріє, політик і філософ Жан Тарру, паризький журналіст Раймон Рамбер, службовець мерії Жозеф Гран, контрабандист Коттар і священник, отець Панлю [2, 143–144].

Характеризуючи персонажів роману А. Камю, їх умовно можна поділити на два ідейно протиставлені табори. До першого відносяться ті з героїв, які цілком і без сумніву поділяють авторську думку про необхідність боротьби із лихом, що спіткало місто. Це Ріє, Тарру, Рамбер і Гран. Їх ідейними антагоністами у романі виступають Панлю і Коттар, у яких є своя думка про те, чим є, або може бути для людини чума.

Центральна фігура роману – доктор Ріє. Він є символом людини-бунтівника [3, 26–27]. Його моральний вибір визначений щохвилинним опором злу на межі людських можливостей. Проти чуми є засіб, – уважає Ріє, – це чесність. Не всі герої роману виступають як ідейні одностудці. Контрабандист Коттар поділяє тезу про абсурдність світу, але наслідки такого хаосу, його цілком влаштовують, оскільки стан загального безладу ослаблює увагу правоохоронців, та й у світі, де немає Бога і панує безлад – можна усе.

Отже, персонажі у романі «Чума» – це образи-символи, які стверджують жанрово-стилістичні особливості твору А. Камю як хроніки, роману та притчі.

Висновки. Досліджуючи творчість яскравого представника філософії екзистенціалізму А. Камю, було виявлено ряд специфічних жанрово-стилістичних рис. У ході розвідки встановлено, що зміст роману письменник розкриває за допомогою цілої системи образів, в тому числі й образів-символів, найзначущим серед яких є образ чуми. Чума у А. Камю – це не тільки фашизм; чума – це і є абсурд, який осмислюється як форма існування зла. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з більш глибоким аналізом тексту на різних мовних рівнях (лексичному, граматичному, синтаксичному тощо).

Джерела та література

1. Зарудня І. О. Уроки аналітичної роботи за романом «Чума» А. Камю // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2006. №6. С. 49–61.
2. Долгов А. От Киркегора до Камю. Философия. Эстетика. Культура. М., 1991. 397 с.
3. Кабкова О. В. Опираючись пошесті, зберегти власне «Я» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. 1999. № 3. С. 23–26.
4. Камю А. Чума: Романи, повість / передм. Д. С. Наливайка. Харків: Фоліо, 2006. 462 с.

Дідух О. О. – студентка V курсу факультету
філології та журналістики СНУ

імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри україн-
ської літератури СНУ імені Лесі Українки

Бібліотека як символ у романі «Танго смерті»

Юрія Винничука

Постановка проблеми. Сучасна українська література поповнюється новими іменами та творами, які акумулюють у собі водночас досвід минулих поколінь, але й вражають своєю новизною у постановці та розв'язанні навіть звичних для усіх проблем. Почесне місце серед таких творів-відкриттів ХХІ ст. ст. зайняв новий роман відомого українського письменника-містифікатора Ю. Винничука «Танго смерті», видрукований у 2012 році. Його тематика не залишить байдужим жодного читача, а тим більше науковця, адже це поєднання відомих фактів із незвичним їх потрактуванням.

Тому **метою** нашого дослідження є проведення паралелей та виявлення спільного та відмінного між уже відомими нам хрестоматійними текстами та індивідуально-авторською концепцією у поданні та розвитку тем і сюжетів.

Результати дослідження. На думку журналістки Л. Шутяк, роман Ю. Винничука – «це чергова таємниця. Загадкові бібліотечні лабіринти в стилі Еко та Борхеса, детективний сюжет, містичні символи і знаки, фатальні мелодії й оригінальні персонажі» [4]. Сюжет

побудований на взаємоіснуванні світів: живих і мертвих. Потойбічний світ, покійники, реінкарнація надають роману неповторності та особливої загадковості. За словами самого автора «Танго смерті» – це роман, який складається з двох часових зрізів. Один – це події, які відбуваються у Львові перед війною і під час війни, це долі чотирьох друзів – українця, поляка, єврея і німця, які переживають веселі й сумні пригоди. Другий часовий зріз – це наш час. Професор Ярош розшифровує таємницю мелодії «танго смерті», займаючись древніми текстами, написаними мертвою арканумською мовою» [4]. Уся книга, незважаючи на здавалося б простий і не такий вже й унікальний сюжет, це величезна загадка, з безліччю заплутаних ходів та суто авторських, оригінальних, продуманих до дрібниць тонкощів.

Події у творі відбуваються не тільки в різний час, а й у різноманітних місцях, хоч усіх їх і об'єднує Львів. Одне з таких місць – бібліотека. Але зовсім не ота нудна, сіра будівля, яку так неохоче відвідують. Це зовсім інша БІБЛІОТЕКА – велична, таємнича, захоплююча, з безліччю загадок, кодів, захованих і закритих від зору звичайних людей приміщень. Це справді храм науки та знань, який відкриває свої двері лише для обраних. Ю. Винничук з дитинства любив бібліотеки. «Мені пощастило. В Івано-Франківську ми жили на маленькій тихій вуличці на околиці – це вже майже село – напроти будиночку була бібліотека. Я ходив туди кожні два дні порпатися... Я взагалі більше читач, аніж письменник. Щоб писати, треба настроїтись – я взагалі часто вигадую причини, щоб не сідати писати. Та для читання я не маю жодних перепон – я завалений непрочитаними книжками досі. Я був записаний до різних бібліотек – і серед них була бібліотека видань іноземними мовами. Цікаві були польські, чеські, словацькі видання – там можна було прочитати надзвичайні речі», – розповідає в одному з інтерв'ю письменник [5]. «Коли я працював над книжками про Львів, то я шукав усілякі легенди, робив ксерокопії, сканував і фотографував безліч різного матеріалу, який міг мені знадобитися пізніше», – пише автор [3]. Дослідник О. Романенко стверджує, що «роман Ю. Винничука «Танго смерті» вибудовує новий вимір львівської цивілізації як місця зустрічі сакрального і профанного просторів, їх тісного взаємозв'язку і неподільності, адже сфера візійного, містичного, медитативного так само значуща для історії міста, як і сфера утилітарного, профанного. Сакрохронотоп

міста Лева у творі є смисловим і естетичним центром, в якому сходиться і сюжетні лінії, і художні образи, а разом – витворюється цілісний образ львівської цивілізації ХХ століття» [2, 4].

Один з героїв роману потрапляє на роботу в бібліотеку, випадково чи за волею вищих сил – невідомо, але це сакральне місце поглинає його повністю. Заручившись підтримкою пані Конопельки, він отримує шанс потрапити в закриту частину бібліотеки, де має виконати особливе доручення. З цього місця починається магія. Числа, схеми, літери, книжкові полиці, вирвані сторінки, чудернацькі мешканці, люди, яких вважають зниклими. Це величезний лабіринт, який й справді нагадує роман «Ім'я троянди» Умберто Еко. За аналогією з відомим твором – тут починається новий вимір, який живе за власними законами. Подолавши безліч труднощів, завдання все ж виконано й настає момент одкровення. Твір поринає у вимір цифр, логіки, індукції та дедукції. Поступово твір з історичного стає детективним, фантастичним. Його можна порівняти з романами сучасного Дена Брауна, який тримає читача в напрузі з першої до останньої сторінки.

Висновки. Роман «Танго смерті» Ю. Винничука – це сплетіння тем, думок, суджень, проблем, істин і т. д. Ми намагалися простежити одну з них, а саме роль бібліотеки у житті самого автора і її символіку у творі. Цей образ відіграє одну з головних сюжетотворчих функцій у творі. Саме у бібліотеці зібрано духовні скарби усього людства і тут треба шукати відповіді на найважливіші питання, проте відкриваються вони лише наполегливим.

Джерела та література

1. Винничук Ю. Танго смерті / Ю. Винничук. Харків: Фоліо, 2012. 379 с.
2. Романенко О. В. Львівська цивілізація в романі Юрія Винничука «Танго смерті» [Електронний ресурс] / О. В. Романенко. Режим доступу: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/33.15.15.pdf>
3. «Танго смерті» Юрія Винничука – вир історії і містифікації: [інтерв'ю з письменником Ю. Винничуком / записала Є. Ковалевська] http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/11/121116_book_2012_interview_vynnychuk_ek.shtml
4. Шутяк Л. Роман, якого нам бракувало: рецензія на книгу Юрія Винничука [Електронний ресурс] / Л. Шутяк. Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/12/121206_book_2012_readers_review_vynnychuk_ek.shtml

Дузяк А. С. – студентка V курсу факультету
філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри україн-
ської літератури СНУ імені Лесі Українки

Поезія бітників у художніх перекладах Юрія Андруховича

Постановка проблеми. Антологія американської поезії 1950–1960-х років «День смерті Пані День» – чи не найкращий і найбільший переклад в сучасній літературі. Появу цієї антології Ю. Андрухович завдячує Програмі академічних обмінів ім. Фулбрайта і отриманою від неї стипендією (вересень 2000 – квітень 2001) [3, 5]. У книзі представлено переклади дев'ятох поетів, десятим автор називає себе (хоч мав би бути одинадцятим) [3, 17]. З дев'яти авторів чотири – бітники: Гінзберг («Волт Вітмен ХХ століття»), Грегори Корсо (один з улюблених поетів автора), Лоренс Ферлінгетті (видавець та, загалом, «центр усього руху») та Гері Снайдер (якщо Гінзберг – Вітмен, то Снайдер – Торо; Ю. Андрухович порівнює його з «американським Лишегою» [3, 17]). Доцільно проаналізувати переклади вказаних поетів сучасним письменником-постмодерністом, оскільки це не ставало предметом детального аналізу.

Мета дослідження – простежити особливості художнього перекладу поезій бітників, виконаного Ю. Андруховичем.

Результати дослідження. Поезія бітників сформувалася в 1950–1960-ті роки ХХ століття. Це відбулося під час трьох війн (Корейської, у В'єтнамі та Холодної) й у час інших політичних конфліктів, тому творчість бітників звучить настільки гостро. Поезія бітників – вулична. Біт був передусім екзистенційною практикою, а вже потім – певною літературною тотожністю. Тип бітника найчастіше поєднував у собі асоціальність і маргінальність як свідомий і радісний життєвий вибір, анархізм, мандрівний спосіб життя. Факультативно в ньому присутні захоплення джазом, східними медитативними практиками, дзен-буддизмом, експериментами над розширенням свідомості [3, 17]. Автор майстерно відтворює «вуличне мовлення» поетів з характерною для них пунктуацією: *«Буває під час*

вічності / на світ вилазять деякі пацани / і один з них / що продуплився пізніше за інших / такий тіпа плотнік / з нормального району / тіпа Галілеї / і він починає нити / і заявляти тіпа він родич / тому котрий створив небо / і землю / і ніби той чувак / хто справді всім тим добром нас ошчасливив / то його Батя...» [3, 40–41].

Лоренс Ферлінгетті – організаційний центр усього руху, політик-ідеолог, видавець, засновник і власник легендарного американського видавництва «Сіті Лайтс» та книгарні з тією ж назвою в Сан-Франциско; іронічний і великий [3, 17]. Аналізуючи переклади, простежуємо, що у поезії «Світ це чудова місцина...» [3, 43–46] («The world is a beautiful place» [1]) Ю. Андрухович перекладає фразу «*if you don't mind*» (якщо ти / ви не проти, якщо ти / ви не заперечуєте) як «якщо не йдеться про». У поезії «Білизна» [3, 55–58] («Underwear») [1] Ю. Андрухович пропускає три рядки «*Even Indians wear underwear / Even Cubans / wear underwear*» на початку і рядок у кінці («*And in the meantime*»). Аллен Гінзберг – поет і один з лідерів бітницького руху в літературі, мистецтві, організатор численних громадянських акцій, перформенсист. Засновник кількох культурних і паракультурних інституцій. Ключова постать американського суспільно-культурного життя у 50-ті й 60-ті роки минулого століття [3, 79]. У поезії «Блакитний Ангел» [3, 93–94] («The Blue Angel») [1] змінює останні два рядки «*but not till I have found a man / to occupy my mind*» (але я ще не знайшла чоловіка, що захопить мій розум) на «та не знайшла я досі далебі / могутнього мужчину». У вірші «До тітки Рози» [3, 87–88] («To aunt Rose») [1] Ю. Андрухович пропускає рядок «*against the poison ivy o – my tender*». Перекладаючи один з найвідоміших творів не лише Аллена Гінзберга, а й усього покоління бітників «Плач» [3, 94–104] («Howl») [2] у першій строфі Ю. Андрухович змінив слово «розум» на «люди»: «*I saw the best minds of my generation destroyed by madness*» («Я бачив кращі розуми мого покоління, знищені божевіллям») – «Я бачив найкращих людей мого покоління зруйнованих шалом». Гері Снайдер – безкомпромісний утікач від цивілізації з усіма її гріхами, найглибше з усіх своїх сучасників заглиблений в органіку й архаїку [3, 17]. Один з найпомітніших послідовників середовища Г. Д. Торо, а також дзен-буддистської філософії і практики,

великий знавець японської культурної традиції, творець концепції біорегіоналізму, лідер кількох екологічних рухів та зелених ініціатив [3, 153]. У вірші «Як поезія приходить до мене» [3, 159] («How poetry comes to me») [1] Ю. Андрухович перекладає слово «*boulders*» [1] (помилково) як «спотикаючись». *Грегори Корсо* – вічний підліток з поганого товариства, блазнювато-блаженнуватий хуліган, що вражає неконвенційністю мовлення, крайнім абсурдизмом і в той же час такою ліричною свіжістю, що від неї неможливо відвернутися [3, 17]. У поезії «Одруження» (169–172) («Marriage») [1] Ю. Андрухович також використовує художній переклад: «*Should I get married? Should I be Good?*» (Мені слід одружитись? Я повинен бути добрим?) – «Час женячки настав? До голови по розум?»; «*...not getting angry saying You must feel! It's beautiful to feel!*» (...не гнівайся, кажучи ти повинен відчувати! Відчувати – прекрасно) – «...не впадаючи в злість / а зітхаючи / Ах почуття».

Висновки. Переклади поезії бітників Ю. Андруховичем зазвичай художні, однак, деякі переклади максимально наближені до оригіналу (Л. Ферлінгейті «Вічно безглуздий ризик», А. Гінзберг «Соняшникова сутра» і «Супермаркет у Каліфорнії», Г. Снайдер «Сіно для коней», Г. Корсо «Мені двадцять п'ять». Безсумнівно, Ю. Андрухович максимально творчо і точно переклав вибрані твори і чи не першим створив комплексну антологію поезії 1950–1960-х років (крім бітників вміщує також Нью-Йоркську школу (Френк О'Гара, Кеннет Кок, Джон Ешбері) та Школу поетів Блек Маунтен (Роберт Крілі, Роберт Данкен)). Ю. Андрухович виконує роль літературного редактора завдяки трансформації перекладів та усіченню віршів. Тому, український читач має змогу ознайомитись з кращими перекладами.

Джерела та література

1. PoemHunter.com [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.poemhunter.com>
2. Poetry Foundation [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.poetryfoundation.org>
3. День смерті Пані День: Американська поезія 1950–1960-х років у перекладах Юрія Андруховича. Харків: Фоліо, 2006. 207 с.

Існюк Т. А. – студентка IV курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Станіслав О. В. – д. ф. н, доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики СНУ імені Лесі Українки

Образи та символіка імен дійових осіб п'єси С. Беккета «Чекаючи на Годо»

Постановка проблеми. Драма «Чекаючи на Годо» С. Беккета вважається однією із найрепрезентативніших п'єс театру абсурду. Особливої уваги заслуговує структура образів та символіка імен персонажів твору. Герої С. Беккета не живі і не мертві; вони існують лише в «уявному» і «символічному» просторах, породжені невідомим їм оповідачем, а їхні імена несуть у собі певне не випадкове значення та пояснюють місце кожного героя у системі твору.

Мета дослідження – пояснення вибору автором імен для дійових персонажів твору та аналіз їх символічного значення.

Результати дослідження. Відразу зазначимо, що всього у п'єсі діє чотири реальні персонажі: Володимир, Естрагон, Поццо та Лакі, та один «уявний», той кого вони очікують – Годо.

У просторі абсурду все досить відносно: усі герої п'єси можуть, з одного боку, бути втіленням усього людства, з іншого, – сукупно представляють усе, що втілене в одній людині, демонструючи різні її грані і тим самим створюючи своєрідну модель «людини абсурду».

Цю модель доцільно аналізувати, розглядаючи пари героїв: «Естрагон – Володимир» та «Поццо – Лакі». Перша пара є своєрідним відображенням поєднання в людині матеріального (Естрагон) й духовного (Володимир) початків, що простежується як зі змісту твору, так і з зовнішніх ознак та вчинків персонажів.

Слов'янське ім'я Володимир, як відомо, означає «той, що володіє світом» – так підкреслюються претензії персонажа як представника від усього людського світу. Таке ім'я дано не без іронії, проте в п'єсі Володимир – єдиний персонаж, що хоч трохи пам'ятає минуле – на відміну від усіх інших.

Слово «Естрагон» (*estragon*) в перекладі з французької означає «полин», може бути також витлумачено багатозначно: з одного боку, ця рослина, за допомогою якої виганяли диявола, лікували різноманітні хвороби, стимулювали викидні і виготовляли отрути, а з

іншого боку, в сільськогосподарському розумінні полин – бур'ян, який турботливий господар прагне виполоти зі свого городу.

Інша пара персонажів презентує читачеві суспільство: з його наказами, командами, розподілом людей на господарів та виконавців їхньої волі, зосереджуючи увагу реципієнта на бсзсенсаційності стосунків людей у світі (їхня непотрібність та обтяжливність підкреслюється ЗОВНІШНІМ виявом залежності один від одного – Поццо й Лакі з'являються на сцені, зв'язані мотузкою).

Лаккі (від англ. *Lucky* – «щасливчик») – герой, частково втратив розум і живе безтурботно. Тому він і сприймається як найщасливіший із героїв п'єси.

Ім'я «Поццо», очевидно, походить від слова «Роре» тобто «тато»: саме як символ папської влади, тиранічного главу церкви пропонує розцінювати цей образ один з дослідників [1, 11].

Звернемося також до образу Годо, в очікуванні якого Володимир і Естрагон знаходяться протягом усього сюжету п'єси. Ім'я Годо не значиться в списках французьких та ірландських імен, проте може розглядатися як у значенні «Бог» (від англ. *God* чи нім. *Gott*) [4, 87] або навіть символізувати смерть (від нім. *Tod*) [ibid, p. 88]. Очікування на нього може бути потрактоване як чекання щастя, проте згідно особливостей драми абсурду, це здебільшого очікування на спасіння.

С. Беккет переконаний, що в світі немає нічого, у чому людина могла б бути впевнена. Імена героїв: Естрагон (французьке), Володимир (російське), Поццо (італійське), Лаккі (англійське) – цим підкреслюється всеосяжність і універсальність зображуваного явища.

Навіть їхні пестливі імена мають різну семантику: Гого від англійського «go go» (іди, іди), толі як Діді від французького «dis dis» (говори, говори). Персонажі п'єси приречені доповнювати один одного і не можуть існувати окремо, хоча і є цілком протилежними в усьому, тому пропозиція Гого «піти власним шляхом» не має жодного сенсу [2, 109].

Висновки. Дослідження підтвердило, що імена героїв п'єси несуть у собі певне значення та обрані С. Беккетом не випадково, створюючи цілу систему взаємозалежних символічних образів, які являються втіленням авторсько-абсурдистського задуму твору. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо із аналізом та обґрунтуванням філософського значення інших структурних компонентів антидрами.

Джерела та література

1. Барабан О. В. Постмодерністський драматичний діалог: лінгвостилістичний та перекладознавчий аспекти (на матеріалі драматургії С. Беккета, Г. Пінтера, Г. Стоппарда): автореф. ... канд. філол. наук / О. В. Барабан. Одеса, 1994. 16 с.
2. Токарев Д. В. Курс на худшее: абсурд как категория текста у Даниила Хармса и Сэмюэля Беккета. М., 2002. С. 108–115.
3. Ференц Н. С. Художній образ і проблема типового визначення художнього образу / Н. С. Ференц. Київ: Знання, 2011. 431 с.
4. Vrooen E. Les Noms de Personnes dans le Monde, Anthroponymie universelle comparée Éditions de la Librairie Encyclopédique / E. Vrooen. Bruxelles, 1967.

Джерело ілюстративного матеріалу

1. Beckett, FP : Beckett S. La Fin de partie // Théâtre I : En attendant Godot. La Fin de partie. Acte sans parole I. Acte sans parole II / Samuel Beckett. Paris: Minuit, 1991. 140 p.

Йодловська А. І. – аспірант I року навчання
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Жуйкова М. В. – д. ф. н., професор СНУ
імені Лесі Українки

**Інтермодальні та полімодальні атрибути в перцептивних
модусах зору, дотику, запаху у структурі дефініцій**

В сучасному мовознавстві спостерігається перехід від іманентної лінгвістики до антропоцентричної, яка передбачає аналіз мовних явищ у тісному зв'язку з людським мисленням, пізнанням, діяльністю. Актуальність нашого дослідження визначається потребою у всебічному аналізі мови з точки зору когнітивно-пізнавальних процесів, зокрема, інформативного навантаження мовних знаків. Одною з форм кодування знань про світ є словникова дефініція, яка експлікує інформацію, що зберігається у людській свідомості і корелює із певним словом. Значну частину знань людина отримує через органи відчуттів, а тому виникає необхідність докладного вивчення тих форм, у які чуттєве сприйняття втілюється у структурі слів.

Мета роботи – визначити характер перцептивної ознаки у структурі дефініцій тематичної групи «квіти», виявити інтермодальні

та полімодальні атрибути перцептивного сприйняття. Для аналізу обрано тлумачні словники української, російської та англійської мов.

На думку психологів, існують атрибути, які характеризують одночасно декілька модусів сприйняття, їх називають полімодальними. Інтермодальні атрибути обмежуються лише одним перцептивним модусом, таким як слух чи зір. Як показує матеріал словників, в дефініціях тематичної групи «квіти» представлені три різні домени, а саме «зір», «запах», «дотик».

Модус запаху вводиться в дефініції такими лексемами: *пахучий, пряный, душистый, ароматный, запашиный, liquorice-flavoured, sweet smelling, fragrant scent, pleasant smell, strong smelling*, наприклад, *lavender* – «sweet-smelling» (CD), *ландыш* – «с душистыми цветками» (БАС), *lily of the valley* – «fragrant» (CD), *лілія* – «має пахучі квіти» (LD), *мята* – «душистая трава» (БАС), «запашина» (СУМ), *mint* – «having aromatic leaves» (CD), «fresh smell» (LD). Отже, цей домен представлений як інтермодальний.

Домен «**зір**», через який надходить найбільше інформації від зовнішнього світу, можна поділити на декілька субмодусів: кольору, форми та розміру. У структурі дефініцій квітів представлені основні **кольори** (basic colours) та їхні відтінки, які описують як саму квітку, так і листя. У визначеннях здебільшого подано набір декількох кольорів, наприклад, *anise* – «yellowish-white flowers» (CD), «with white or yellow flowers» (LD), «разнообразной окраски» (БАС), *бегония* – «с пестрыми листьями» (БАС), «гарно забарвлене листя і яскраві квіти» (СУМ), *begonia* – «brightly-coloured leaves» (CD).

У дефініціях експлікується також суттєва для зорового сприйняття ознака, як «**форма**», що представлена полімодальними атрибутами, наприклад, *tulips* – «have oval or pointed petals» (CD), «long broad pointed leaves, a single cup-shaped» (CD), «is shaped like a cup» (LD), *cornflowes* – «forming a round head at the top» (CD), «с продолговатым листьями, цветками-колокольчиками» (БАС), «квіти, схожі на дзвіночки» (СУМ).

Розмір рослини – ознака, що сприймається зором, виділений не у всіх дефініціях, наприклад, *anise* – «small flowers» (CD), *астра* – «з великими квітками» (СУМ), *ландыш* – «с мелкими цветками» (БАС), *конвалія* – «що цвіте дрібними квітами» (СУМ), *lily of the valley* – «small plants» (CD, LD).

В деяких дефініціях введено лише одну перцептивну ознаку, наприклад, колір, у визначенні *маргаритки*: *daizu* – «a white flower with yellow centre» (LD) є недостатнім для розуміння означуваного об'єкта, оскільки для *ромашки* характерні аналогічні ознаки. Таким чином, якщо у лексичному описі відсутній мінімальний набір релевантних ознак, то це створює перешкоди для розпізнавання об'єктів.

Домен «*дотик*» представлений у дефініціях незначної групи лексем, таких, як назви кульбаби, троянди та мімози. Дефініції фіксують здатність рослини згортати листя при дотику, наявність шипів, а для кульбаби – наявність пухнастого насіння. Визначення представлені полімодальними атрибутами або описовим способом, наприклад, *одуванчик* – «растение с семенами на пушистых волосках» (БАС), «пухнасте насіння» (СУМ), «fluffy ball of seeds» (CD), *мимоза* – «сворачиваются при малейшем прикосновении к ним» (БАС), «які мають властивість згортати листя» (СУМ), *mimosa* – «are often sensitive to touch» (CD), *роза* – «со стеблем, обычно покрытым шипами» (БАС), «звичайно вкритими колючками» (СУМ), *rose* – «have sharp points called thorns».

Отже, аналіз лексикографічних джерел трьох мов показав, що у структурі переважної більшості дефініцій тематичної групи «квіти» перцептивна ознака займає центральне місце, бо вона слугує кращій інтерпретації об'єктів. Лексикографи найчастіше використовують домени зору та запаху, оскільки вони є найбільш релевантними для опису лексем. Проте, набір перцептивних ознак не можна вважати достатнім для повної ідентифікації значення, оскільки у деяких дефініціях вони майже відсутні. Здебільшого у дефініціях введено по дві або три перцептивні ознаки. Слова проаналізованого класу описуються за допомогою різних наборів аспектів: форма-колір, розмір-форма-колір, розмір-колір, запах-колір, колір-запах-форма. Серед полімодальних атрибутів домінують ознаки зору та дотику, в інтермодальних – позначення кольорів та запаху.

Лексикографічні джерела

СУМ – Словник української мови. В 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

БАС – Словарь современного русского литературного языка: В 17 т. [Текст] / М.; Л: Изд-во Академии наук СССР, 1950–1965.

CD – Collins COBUILD Advanced Learner's Dictionary, 4th edition. 2003. CD-Rom. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

LD – The Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic recourse]. Mode of access: URL: <http://www.ldoceonline.com/>

Катранич Т. С. – студентка II курсу
філологічного факультету ЗНУ;

Курилова Ю. Р. – к. ф. н., доцент кафедри
української літератури ЗНУ

Роман «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма» Н. Сняданко як альтісторичний твір

У сучасній українській літературі популярними є твори на історичну тематику. Під впливом різноманітних трансформацій історичні твори сучасної літератури зазнають значних модифікацій. Наразі ми спостерігаємо доволі активний розвиток жанру альтернативного історичного роману, який вимагає детальних літературознавчих досліджень.

До жанру альтернативної історії зверталися такі письменники, як: В. Валле, Р. Мотузко, Д. Губенко, П. Масляк та В. Кожелянко, якого вітчизняні літературознавці вважають засновником жанру альтернативної історії в українській літературі [1, 49].

Проблему виокремлення альтернативно-історичної прози досліджують О. Петухова, І. Чорний, М. Назаренко, А. Валентинов, Р. Радутний, А. Аністратенко, Д. Затонський, Д. Шурхал. З. Шевчук та інші. Як зазначено у праці Н. Макшеєвої жанр альтернативної історії визначають, як: *«тематичний різновид чи піджанр наукової фантастики, як жанр фантастичної літератури, як мета жанр»* [4, 236].

Альтернативна історія є тематичним різновидом наукової фантастики, тому що при написанні творів такого характеру автори використовують історичні факти, у межах яких роблять фантастичне припущення. Одним із таких творів є роман Н. Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма», адже письменниця бере за основу реальні історичні факти та трансформує їх відповідно до власного авторського задуму.

Центральний образ роману – ерцгерцог Вільгельм фон Габсбург був реальною історичною особою, він вважав себе українцем, хоч і мав австрійське походження. Перш за все письменницю цікавлять саме подробиці біографії Вільгельма, які представлені досить детально. М. Максименко у своєму дослідженні звертає увагу саме на цю особливість творчості письменниці: *«Коли вона зосереджує погляд на персонажеві, то її насамперед цікавлять його передісторії, виписані настільки деталізовано, що стає зрозуміло: для Наталки*

Сняданко є набагато насиченішими, інформативними, ніж виклад основних подій» [3, 4]. У романі історія родини Вільгельма є основою сюжету. Вільгельм сам розповідає знайомим про себе, дружину та його родину: *«Мене звати Вільгельм фон Габсбург, а це моя наречена Софія. Ми прямуємо до Мюнхена, щоби попросити благословення на наш шлюб у Софійних батьків»* [6, 492].

До реальних історичних подій, які описані в романі, відносимо: спілкування та перемовини з Карлом І, знайомство Вільгельма з І. Скоропадським, служба Вільгельма в лавах Січових стрільців, навчання в школі, загалом всі події до 1947 року. Частина фрагментів у романі є вигаданими, а саме: знайомство з Софією, їхнє подружнє життя, опис побуту Софії та Вільгельма, спілкування із сином та онукою.

Як відомо з історичних джерел, а саме праці Т. Снайдера, Вільгельм помер у в'язниці: *«18 серпня 1948 року, після трьохсот п'ятдесяти семи днів у советському ув'язненні, Вільгельм помер від туберкульозу»* [5, 250]. Тобто, ерцгерцог помер від двостороннього запалення легенів, яке стало наслідком давнього туберкульозу та нелюдських умов ув'язнення, а в романі: *«Дідусь Вільгельм помер 10 лютого 1985 року в поважному 90-літньому віці. Задрімав по обіді, чекаючи на Галину з училища. А коли через дві години вона пришла, то побачила на Вільгельмовому обличчі навіки застиглу щасливу усмішку»* [6, 308]. Отже, авторка вважає, що така велична людина, як Вільгельм фон Габсбург, мав померти природнім шляхом, а не через нелюдські умови ув'язнення.

Н. Сняданко досить детально описує дитинство Вільгельма, а саме: спілкування Вільгельма з сестрою, його подорожі до Велічки та Ворохти, навіть детально (по годинах) описує розпорядок дня родини Габсбургів: *«Підйом: 6:00... Служба Божя: 7:00... Сніданок: 7:30...»* [6, 41].

На презентації роману, яка відбулася на книжковому фестивалі «Запорізька толока – 2017», Н. Сняданко висловлюється неоднозначно щодо жанру цього твору: *«...тут намішано багато різних стилів, не хочеться вживати слово «жанр», це спроба відійти від класичного розуміння. Тому що, якщо я пишу класичний історичний роман, я починаю з 1895 і поступово переходжу до 2008. Сучасна література від цього відступає...»*. У цьому творі наявний жанровий синтез, адже цей твір має ознаки автобіографічного, історичного та політичного романів.

Отже, наразі жанр альтернативної історії досить популярний і розвинений в українській літературі, можна зробити висновок, що для аналізованого твору є характерним жанровий синтез, одним із сутнісних аспектів жанрової моделі є альтернативна історія.

Джерела та література

1. Артющенко З. Художня інтерпретація історії у романах Івана Білика: автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.01.01 «Українська література / З. В. Артющенко. Київ, 2015. 195 с.
2. Волков А. Лексикон загального та порівняльного літературознавства // Буковинський центр гуманітарних досліджень / гол. ред. А. Волков. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 634 с.
3. Максименко М. Творчі обрії Наталки Сняданко: інтелект-реліз / авт.-укладач М. М. Максименко. Полтава: Обл. б-ка для юнацтва ім. О. Гончара, 2015. 20 с.
4. Макшеєва Н. Розвиток альтернативної історії в сучасному літературному процесі України / Н. С. Макшеєва // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2013. Вип. 21. С. 235–246. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2013_21_34
5. Снайдер Т. Червоний князь: монографія / Тимоті Снайдер. Київ: Грані-Т, 2011. 296 с.
6. Сняданко Н. Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма [Текст]: роман / Наталка Сняданко. Львів: Вид-во Старого Лева, 2017. 544 с.

Козлович Ю. А. – студентка VI курсу
факультету іноземної філології СНУ
імені Лесі Українки;

Калиновська І. М. – к. ф. н., доцент кафедри
практики англійської мови СНУ
імені Лесі Українки

Канадські топоніми українського походження: етнолінгвістичний і лінгвокультурний аспекти

Постановка проблеми. Протягом ХХ століття чимала частина українців покинула рідну домівку для того, щоб побачити «нову землю» та легко отримати земельну ділянку. Виїжджаючи цілими родинами, українці заселялись переважно великими групами у степових провінціях Канади [2].

Унаслідок такої міграції виникла потреба давати назви місцевостям, де поселялись українці. Сумуючи за рідним краєм, емігранти

почали називати канадські міста та селища, використовуючи назви населених пунктів України та імена/прізвища відомих українців. Канадські топоніми українського походження досить часто ставали предметом обговорення, проте вони ще є малодослідженими.

Мета дослідження – проаналізувати канадські топоніми українського походження в етнолінгвістичному та лігвокультурному аспектах.

Результат дослідження. Аналіз показав, що найдавніший топонім українського походження з'явився в Канаді ще за 40 років до початку першої хвилі української імміграції. У 1875 році в провінції Манітоба виникло одне поселення, а в 1876 році – друге під назвою *Chortits(a)* (*Хортиця*), що були засновані німцями-менонітами, які до переселення жили на Україні на острові Хортиця [3, 2].

Першим документально засвідченим випадком, коли іммігранти з України дали власну назву новоствореному поселенню в Манітобі, було їх звернення до урядових інстанцій у 1897 р. з проханням зареєструвати таку назву: *Ukraina* [1]. Прохання було задоволено. У наступні десятиріччя в Канаді продовжували з'являтися й інші топоніми українського походження.

Я. Рудницький запропонував класифікацію канадських топонімів українського походження, взявши за основний критерій їхнє походження. За цим критерієм він виділив такі види: 1) перенесені топоніми, тобто назви населених пунктів України, якими іммігранти назвали новостворені поселення в Канаді (*Antonivka Sask.*, *Rawa Ruska Man.*); 2) топоніми, утворені від українських антропонімів, імен або прізвищ видатних діячів України чи канадських першопоселенців-українців (*Whitkow Sask.*, *Taras Sask.*); 3) топоніми, утворені вже в Канаді від апелятивних українських іменників або прикметників (*Dibrova Man.*, *Slawna Alta*, *Myrnam Alta*) [4, 7].

Висновки. Отже, канадські топоніми українського походження є досить поширеним явищем на території Канади, яке має свої мовні закономірності (збережену українську вимову, транслітерацію) та потребує детального вивчення.

Джерела та література

1. Рудницький Я. Українські бібліотеки в Канаді і Українська вільна академія наук / Я. Рудницький. Вінніпег: УБАН, 1954. 47 с.
2. Krawchuk P. Ukrainian Place Names in Canada / P. Krawchuk // *First Wave of Ukrainian Immigration to Canada, 1891–1914*. «The Ukrainian Canadian», September 1980. Access: www.virtualmuseum.ca/sgc-cms/histoires_de_chez_nous-community_memories/

3. Rudnycky J. Slavonic Toponymic Neologisms in Canada / J. Rudnycky // Ukrainian Canadian. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956. P. 90–92.
4. Rudnycky J. Ukrainian Place Names of Canadian Geography / J. Rudnycky // The Canadian Ukrainian. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956. P. 2–8.

Кошулинська І. А. – студентка IV курсу
факультету філології та журналістики
СНУ імені Лесі Українки;

Яручик В. П. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Колір як вияв синтезу мистецтв у поезії Миколи Зерова

Постановка проблеми. Дослідження художньо-образної системи у текстах стимулюється постійним та нерозривним зв'язком літератури і мистецтва. Василь Будний та Микола Ільницький розглядають поняття «синтезу мистецтв» як поєднання елементів різних мистецтв у єдиному ансамблі, вказуючи на те, що «кожне з мистецтв у такому синтетичному цілому пристосовується до інших, набуваючи нових властивостей» [1, с. 290–291]. Олександр Рисак у монографії «Найперше – музика у слові» зауважив: «Концепцію синтезу мистецтв можна попередньо виразити у такій тезі: зв'язок між видами мистецтв має характер не зовнішнього стику, а внутрішнього, органічного взаємопроникнення» [4, с. 60].

Мета дослідження – довести, що наявність лексем на позначення кольору в поезії Миколи Зерова – це явище синтезу мистецтв.

Результати дослідження. Поезія М. Зерова інтелектуальна, вона вимагає від читача серйозного рівня естетичної культури й вдумливості. Мовно-поетичне мислення М. Зерова невіддільне від історичної долі всього людства. Зв'язок неокласика з мистецтвом, насамперед, ми спостерігаємо на лексичному рівні, зокрема за наявністю лексем на позначення кольору. Зрозуміти сенс кольорів означає проникнути в глибини підсвідомості поета, досягнути своєрідності його творчої манери. У поезії М. Зерова колір створює враження достовірності і може слугувати ключем до розуміння підтексту. Наприклад, для відтворення патріотичного характеру автор застосовує золотистий та синій колір: *«Я думав: «... Чи буде день, і світла бистрі скалки / Заграють синім усміхом ставка / На жовтім дні западистої*

балки?» [3, с. 56]. Також за допомогою синього кольору М. Зеров відтворює суб'єктивне, метафоризоване сприйняття дійсності: «...І від багать синіє фіміам» [3, с. 98], «Чи ж так синів цей степовий простір...» [3, с. 134], «Синіє в темних вулицях весна» [3, с. 89].

Часто у сонетах М. Зерова парадигма кольору стає самостійним іменником, і набуває абстрактно-символічного значення – недосяжного абсолюту, холодної досконалості: «І от крізь порох і блаватну синь...» [3, с. 38], «... і дзвінка блакить вже мерехтить у іскрянім уборі» [3, с. 46].

Для ранньої поезії М. Зерова був переважно характерний червоний колір, що відразу асоціюється з кров'ю та вогнем. Микола Зеров обирає цей колір саме для зображення тривожних подій в Україні: «...заграва червоних днів» [3, с. 45]; «Сонце червоним снопом стоїть біля ніг Аю-Дагу, / Цяткою сів у кутку темний від крові москіт...» [3, с. 87].

Семантика червоного кольору втілюється в епітетах багрянний, пурпуровий, рубіновий. Багрянець і пурпур традиційно вважають символами величі. У мовотворчості М. Зерова справжнє мистецтво символізує пурпурова шата: «Добірних звуків шата пурпурова / Оповила мій символічний «блат» [3, с. 96]. Також багрянний колір у неокласика передає щось «тривожне», «лиховісне»: «...сонце під покровом тьманим, Далека Русь за обрієм багряним...» [3, с. 123].

Рожевий колір зазвичай справляє на людину приємне враження. У поезії Миколи Зерова це враження зберігається: «...Рожевим сплеском Еллінського моря Йому сміється радісна Краса» [3, с. 175].

Біла фарба вживається як колір-ознака до об'єктів неживої природи, що символізує святість життя, світла, чогось невидимого: «Душе моя! Тікай на корабель, / Пливи туди, де серед білих скель / Струнка, мов промінь, чиста Навсікая» [3, с. 59].

Ще однією функцією білого кольору у поезіях М. Зерова є зображення смерті, що безпосередньо пов'язана з особистою драмою поета – ув'язнення, а згодом трагічна та насильницька загибель внаслідок жорстоких репресій з боку влади: «Стою німий і жити вже безсилий: / Вся думка – з білим і смутним горбом / Немилосердно ранньої могили» [3, с. 69].

Чорна барва у віршах неокласика зазвичай є передвісницею лиха, нещастя, горя, небезпеки, загрози для життя: «Князь Ігор очі до зеніту звів / І бачить: сонце під покровом тьманим; Далека Русь за обрієм багряним, / І горе чорний накладає Див» [3, с. 61]. Сполука чорний день у поезіях М. Зерова несе негативні емоції та душевні

переживання: *«Ніч місячна кругом, така студена, / Антена гнеться, як струнке стебло, / І чорний день десь дзвонить у стремена»* [3, с. 42]; *«І чорний сум, безмовний жаль наліг...»* [3, с. 65];

М. Зеров використовує у поезії оксюморон чорне сонце (два протилежні між собою поняття), який символізує негативну та скорботну атмосферу місць, де колись страждав та був розп'ятий Ісус Христос: *«І от під чорне сонце Іудеї / Мене провадять невловимі сні...»* [3 с. 64].

У художньому мовленні М. Зерова зелений – це колір надії: *«...Заграє, зацвіте надії тло зелене?»* [3, с. 71], *«Крізь цеглу й брук пульсує кров зелена...»* [3, с. 151].

Висновки. Отже, у поезії Миколи Зерова простежуємо зв'язок з мистецтвом на рівні кольору. Кольорогема у неокласика передає як і зовнішні ознаки предметів, так і внутрішню сутність, психологізм, розкриває основний задум поета. Влучно підкреслив це М. Гей: *«Кожна кольорова пляма володіє певним емоційним змістом, який може бути використаним для передачі своїх відчуттів, переживань. Вона одночасно містить і «відгалужений» зміст, абстрагований від реальних предметів, і вказівку на реальні якості»* [2, с. 73].

Джерела та література

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство / Василь Будний, Микола Ільницький. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008.
2. Гей Н. К. Искусство слова: О художественности литературы. М.: Наука, 1967. 364 с.
3. Зеров М. Твори: В 2 т. Т. 1: Поезії. Переклади. Київ: Дніпро, 1990. 843 с.
4. Рисак О. «Найперше – музика у слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Олександр Рисак. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. 402 с.

Миронюк К. О. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики
СНУ імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Божевільня як екзистенційна проблема у новелі «Споглядання черешні» К. Москальця

Постановка проблеми. Творчість К. Москальця – поета, прозаїка, перекладача, літературного критика, музиканта – високо поціно-

вана в сучасному українському літературному процесі. Автор художньо досліджує межові стани людської психіки, моделі поведінки.

Мета дослідження – проблема божевілья у новелі «Споглядання черешні» К. Москальця з погляду екзистенціалізму.

Результати дослідження. Сюжет новели – розповідь про чоловіка, який реальність свого буття пов'язав із цвітінням дерева. Усі думки, дії, сні головного героя спрямовані на споглядання черешні. У цьому і полягає «зовнішнє» божевілья твору: *«Під деревом спав чоловік у смугастому халаті. Вже тиждень цвіло те дерево тут: високі хмари стояли над ним і над урвищем, тремтіли в прозорій воді потічка, змінювали форми, не бажаючи все ж упасти на зелену, вологу землю, посипану де-не-де пелюстками, чи поплисти геть, лишивши дерево цвісти, потічок текти, а чоловіка в смугастому халаті – приходити до них ночувати»* [1, 249]. На перший погляд, така поведінка дорослого чоловіка – підстава вважати його безумцем, але що ж підштовхнуло головного героя новели до такого стану? Що могло зробити з цілком здорової людини божевільну? Автор досить стисло вказує на причини такого стану: *«Той чоловік прочитав усі книги, які тільки міг, і скуштував усіх вин, на які йому тільки вистачило зароблених, а частіше позичених грошей. Коли ж він закінчив оті, як здавалося, нагальні справи, то збожеволів і його відвезли»* [1, 249].

Причина цієї ненормальності – втеча чоловіка від абсурдності сучасного життя та фальшивих цінностей людини. Поміж людей головний герой самотній, дружині байдуже на втечу чоловіка з божевільні: *«Незадовго перед світанком він подзвонив у двері своєї квартири. Сонна дружина наче й не здивувалась, принесла йому інший халат, теплі пухнасті капці. Він ані слова їй не сказав...»* [1, 250]. Подружжя не зважає на серйозні проблеми, читача вражає зовнішня розміреність сімейного життя (купування речей, спільний перегляд телепередач, виконання подружнього обов'язку). Автор акцентує увагу на тому, що і в шлюбі людина може почуватися самотньою, навіть серед рідних людей.

Н. Пахаренко, зазначає, що в основі новелістики К. Москальця лежить *«екзистенційна проблематика, розкрита за допомогою яскравих символів. Зокрема, добре помітний вплив теорії нікомуненалежності, що позначається на гендерних стосунках персонажів. Нікомуненалежність значною мірою співвідноситься з асоціальністю, невизнанням свого обов'язку перед родиною, нацією, людством. Натомість – прагнення бути собою, реалізуватися повною мірою»*

[2, 13]. Дисгармонія світу призводить до руйнації внутрішнього «Я» людини. У новелі це має формальний вияв. Нарація твору доволі своєрідна: коли розповідь ведеться від 3-ої особи, то божевілья чоловіка видається реальним і обґрунтованим, а коли оповідь ведеться від 1-ої особи – читач поринає у внутрішній світ персонажа, і його побожне замилювання довкіллям стає зрозумілим і правильним. Головний герой знаходить гармонію та внутрішній спокій у спогляданні цвіту черешні. Для нього це і є сенсом людського життя. Лише повернення до внутрішнього, природного, а не зовнішнього, фальшивого і є для нього основною цінністю. Саме тому уві сні, при зустрічі з Богом, чоловік благає одного – залишити йому квітуче дерево.

За епіграф новели автор взяв уривок з твору Мацуо Басьо «Моєму учневі»: *«Подорожній у далекій країні! Повернися, я тобі покажу істинні квіти»*. Як відомо, у віршах Басьо відображена японська поетична традиція, яка має власну філософську концепцію світобудови. Як і східні поети, К. Москалець дає короткий пейзажний начерк, а читач повинен сам відчутися внутрішню глибину твору.

Висновки. Самотність, апатія, байдужість – це і є сучасне божевілья кожної людини, яке стало абсурдною нормою. Для того, щоб зберегти здоровий глузд і усвідомити справжню цінність життя, необхідно знайти внутрішню гармонію з природою, знайти саме ту черешню, яка *«обсиплеться ще нескоро»* [1, 254].

Джерела та література

1. Квіти в темній кімнаті: Сучасна укр. новела: Найяскравіші зразки укр. новелістики за останні п'ятнадцять років / упорядк., передм., літ. ред. В. Даниленка. Київ: Генеза, 1997. 432 с.
2. Пахаренко Н. Своєрідність художнього мислення Костянтина Москальця: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград, 2007. 20 с.

Найт Н. Ф. – аспірант I року вечірньої форми навчання спеціальності 035 «Філологія»
СНУ імені Лесі Українки

Міжчастиномовні переходи: проблема вибору терміноназви

Постановка проблеми. Частини мови становлять єдину систему з лексико-граматичних класів слів. Незважаючи на це, у мові наявні

лексеми, які за певних умов можуть переходити з однієї частини мови в іншу. У сучасній українській літературній мові таких перехідних процесів спостерігаємо багато, що свідчить про розвиток мови, її вдосконалення. У зв'язку з багатоаспектністю, різнобічністю та комплексністю поданого явища у сучасних українських та зарубіжних мовознавчих студіях існують різні погляди до означення вказаного явища та його різновидів.

Мета дослідження – представлення загальноприйнятого терміну, який охопив би весь спектр характеристик переходу в системі частин мови.

Результати дослідження. Одним з зачинателів досліджень частиномовних переходів був відомий мовознавець О. М. Пешковський, на думку якого перехідні факти в системі частин мови є наслідком того, що окремі слова на ґрунті звукових і значеннєвих змін, які відбуваються в них самих та пов'язаних з ними асоціативно словами, повільно і поступово переходять з однієї категорії в іншу.

Дослідник В. В. Виноградова пропонує вчення про *граматичну омонімію* [3], після чого саме цей термін тривалий час був визнаний у граматиці й використовувався у вищій школі.

Влучність терміна «граматична омонімія» заперечилася у зв'язку зі збільшенням масштабів переходу, а саме, простеженні цього явища у синтаксисі. А. С. Бедняков підтвердив, що перехід слів з однієї частини мови в іншу відбувається й між лексико-граматичними розрядами однієї частини мови, саме тому перехідність варто розглядати і у сфері граматичних категорій. Такий погляд визначився терміном «*міжкатегорійні зв'язки в системі частин мови*».

Український дериватолог В. О. Горпинич послуговується терміном «*конверсія*».

Відомий мовознавець Л. Теньєр для означення явища переходу уживав термін «*трансляція*», що передбачав перетворення повнозначних слів з однієї граматичної категорії в іншу.

Є. Курилович послуговувався терміном «*дери́вація*» та розрізняв лексичний та синтаксичний його різновиди. У сучасних мовознавчих студіях це поняття почали вживати стосовно синтаксичного рівня мови, що призвело до виокремлення дериваційного синтаксису як особливої галузі синтаксичної науки.

В. Бабайцева розглядає перехідні процеси, з одного боку, як перехідність у вузькому розумінні, а з іншого – як гібридні, контамі-

наційні явища. Мовні елементи з подвійними семантико-синтаксичними ознаками, пов'язаними явищами перехідності, дослідниця називає «синкретизмом» [1].

Наявність кількох понять, що відображають суть одного явища («конверсія», «транспозиція», «трансформація», «перехід», «перехідність», «граматична омонімія», «деривація», «синкретизм», «субституція» тощо), потребує виокремлення головного терміна, яким послуговуватимемось у подальших розвідках. У цьому стосунку пропонуємо поняття «транспозиція», яке у мовознавчій науці активно опрацьовують представники функційно-категорійної граматики (І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, А. Ю. Габай, І. А. Мельник та ін.).

Традиційно у сучасній лінгвістичній науці термін транспозиція (середньолатин. *transpositio* – переставлення, від латин. *transponere* – переставляти) тлумачать як використання однієї форми у функції іншої. Основоположником теорії транспозиції вважають швейцарського лінгвіста Ш. Баллі. Вчений диференціював транспозицію на функціональну та семантичну [2].

На сучасному етапі розвитку української лінгвістичної науки пріоритетним залишається тлумачення поняття транспозиції, запропоноване І. Р. Вихованцем. Вчений уперше виокремив три основні різновиди транспозицій відповідно до типів граматичних одиниць або категорій, що зазнають транспозиційних перетворень: 1) реченнєві транспозиції; 2) частиномовні транспозиції; 3) грамемні транспозиції. Усередині цих різновидів науковці здійснюють подальший розподіл транспозицій [4, с. 58]. Дослідник виокремив п'ять видів транспозицій: субстантивацію (перехід в іменник), вербалізацію (перехід у дієслово), ад'єктивацію (перехід у прикметник), адвербіалізацію (перехід у прислівник), нумералізацію (перехід у числівник).

Висновки. Таким чином, у сучасній лінгвістиці відомо багато термінів на тлумачення різнопланового явища переходів у системі частин мови. Перевагу надаємо термінові «транспозиція» як такому, що найповніше відображає спектр різнопланових характеристик переходу.

Джерела та література

1. Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка: монография. М.: Дрофа, 2000. 640 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка: [монография] / Шарль Балли. М.: Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.

3. Виноградов В. В. О грамматической омонимии в современном русском языке / В. В. Виноградов // Рус. яз. в шк. 1940. № 1. С. 1–13.
4. Вихованець І. Р. Різновиди транспозиції // Актуальні проблеми граматики: зб. наук. пр. / ред. кол.: В. Ожоган (відп. ред.) та ін. Кіровоград: Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка, 1997. С. 57–60.
5. Мельник І. А. Транспозиція частиномовних класів у дієслово в сучасній українській літературній мові [Текст]: автореф. дис. ... д-ра філол. наук, спец.: 10.02.01 – українська мова / Мельник І. А. Київ, 2016. 36 с.

Нетикша Є. Ю. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології СНУ
імені Лесі Українки;

Каліщук Д. М. – к. ф. н., старший викладач
кафедри прикладної лінгвістики СНУ
імені Лесі Українки

Лексико-семантичні особливості сучасного англомовного рекламного дискурсу

Постановка проблеми. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що сьогодні рекламний дискурс широко досліджується у сучасній вітчизняній і світовій лінгвістиці в різноманітних аспектах. Реклама є однією з найважливіших функціональних сфер життя людини, серед яких можна виокремити вивчення реклами з позицій лінгвістичної прагматики, семіотики, гендерних студій, лінгвістичної стилістики тощо. Рекламний дискурс є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як І. Мойсеєнко [2], Г. Ніколенко [4], І. Морозова [3], О. Зелінська [1] та ін. Ми розглядаємо рекламний дискурс як комунікативну подію, що обумовлюється взаємозв'язком між мовцем та слухачем і передбачається їх мовленнєвою поведінкою [2].

Мета нашої роботи – аналіз лексико-семантичних особливостей сучасного англомовного рекламного дискурсу.

Об'єкт дослідження – рекламний дискурс.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості сучасного англомовного рекламного дискурсу.

Матеріалом дослідження є рекламні тексти у англомовних журналах, таких як *Seventeen, Elle, Vogue, Glamour, Allure, Health and Fitness, Shape*.

Результати дослідження. Аналіз емпіричного матеріалу дає змогу зробити певні висновки. У аналізованих журналах реклама косметики є візуальною, лінгвальною або візуально-лінгвальною. У рекламних текстах, зазвичай, присутні заголовки, слоган та основний текст. Лінгвально-візуальна реклама складає 98,3 %, та тільки 1,7 % – суто лінгвальна. Тільки візуальне представлення інформації було зафіксоване лише у рекламних текстах парфумів, проте в рекламних текстах будь-яких косметичних засобів візуалізація відіграє важливу роль і жоден рекламний текст не обходиться без цього невербального компонента.

Варто зазначити, що в сучасних текстах рекламного характеру знайшли активне застосування такі стилістичні прийоми:

1) метафора, за допомогою якої рекламодавці одержують коротке і разом з тим максимально об'ємне за своєю інформативністю посилення, до прикладу: *Herbal – Scents you can't forget* [6];

2) риторичне питання, основною функцією якого є привернення уваги, такі висловлювання також можна віднести до каламбуру, наприклад: *My mood? It is on the rise. Into the woods* [6];

3) гіпербола – в рекламі зазвичай використовується з метою представлення рекламованих товарів екстраординарними, дуже великими, а саме: *Aveeno – get healthier skin everytime you shower* [6];

4) алюзія – передбачає використання в рекламному оголошенні стійких сполучень, які стали традиційними, до прикладу: *Olay – The Alpha and Omega of your beauty* [5];

5) персоніфікація – пожвавлює текст рекламного оголошення і сприяє більш швидкому сприйняттю, засвоєнню і запам'ятовуванню інформаційного повідомлення, наприклад: *make it happen* [5];

6) маніпуляція, а саме: *We're as brilliant as our jewels* [5].

Висновки. Аналіз рекламних текстів, узятих із друкованих і електронних англомовних видань, свідчить про універсальні закономірності використання мовних одиниць різного рівня, які змушують працювати уяву і пам'ять реципієнта. Саме тому в рекламних текстах практично кожна лінгвістична одиниця є не лише семантично значущою, але і володіє особливою комунікативною силою. У комерційному рекламному оголошенні в умовах технологічного прогресу вербальний компонент лише доповнює екстралінгвістичний, беручи безпосередню участь у створенні способу, який впливає на цільову аудиторію. Вербальний компонент реклами рясніє прийомами екс-

пресивної стилістики, такими як метафора, риторичне питання, гіпербола, алюзія, персоніфікація, маніпуляція.

Джерела та література

1. Зелінська О. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «українська мова» / О. Зелінська. Харків: Книга, 2009. 17 с.
2. Мойсеєнко И. Прагмалінгвістическая организация рекламного текста: макро- и микроанализ (на материале англоязычной бытовой рекламы): дис. ... канд. філол. наук. 10.02.04 / И. Мойсеєнко. Київ, 1996. 186 с.
3. Морозова І. Рекламний сталкер. Теорія і практика структурного аналізу рекламного простору / І. Морозова. М.: Гелла-принт, 2005. 324 с.
4. Ніколенко Г. Лінгвістичні особливості рекламних текстів і способи їх перекладу / Г. Ніколенко, І. А. Гулакова. Київ: Наука, 2009. 256 с.
5. Elle (UK) / [editor in chief: Lorraine Candy]. [September 2013]. Cardiff: Polestar Chantry, 2013. 454 p.
6. Vogue (Australia) / [editor in chief: Edwina McCann]. [May 2017]. Australia, 2017. 231 p.

Нікітюк Ю. А. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Феномен альтруїзму у повісті «Маленьке життя» О. Жовни

Постановка проблеми. Олександр Жовна – майстер психологічного портретування. Його тексти – це особлива форма осягнення глибинних, процесів, які відбуваються у людській психіці. У творі «Маленьке життя» автор зосереджує читацьку увагу на проблемі альтруїзму. Оскільки альтруїзм – це психологічний феномен, то аналіз повісті із застосуванням психоаналітичної методології уможливить розкодування механізму образотворення та мотивацію вчинків головного героя; окрім того, дозволить наблизитись до розуміння авторських інтенцій та розширить смисловий потенціал твору.

Мета дослідження – проаналізувати феномен альтруїзму у повісті О. Жовни «Маленьке життя».

Результати дослідження. У процесі дослідження встановлено, що концепт альтруїзму функціонує у різних галузях науки: у філософії, етиці, соціології, психології та біології. Зосередимо увагу на психологічній феноменології цього явища. Суть альтруїзму полягає у готовності жертвувати особистими інтересами заради благополуччя іншої людини. Варто зауважити, що альтруїзм, як особистісна характеристика, формується під впливом різних чинників: виховання, середовища, релігійної приналежності тощо.

Пилипок, головний герой повісті «Маленьке життя», рано втрачає матір. У цей період його психологічний стан нестабільний, хлопчина не розуміє, що з ним відбувається. Показовим у цьому плані є епізод, коли Пилипок перед сусідськими дітьми хизується смертю матері. Зміна ціннісних орієнтацій головного героя відбувається тоді, коли він потрапляє до монастиря. Настанови ченців детермінують його модель поведінки: хлопчик відвідує службу Божу, починає цікавитись іконописом. Перебування у монастирі спонукає Пилипка до роздумів про вічні цінності та існування вищої сили – Бога. Ченці пробудили у душі хлопчика досі неznані почуття віри та любові: «Тієї ночі Пилипок довго не спав...відчував у собі щось незнайоме, нове, дуже сильне, незрозуміле але таке прекрасне, від чого йому було так хороше і так приємно, що очі його заблищали, і Пилипок дуже здивувався, бо по щоці його скотилася сльоза» [2, 34].

Коли до монастиря потрапляє хвора дівчинка, психологічний стан головного героя знову змінюється. Перше, на що звернув увагу хлопчик – це очі незнайомки: «Її великі голубі очі таки були чомусь сумними і байдужими... Здавалось щось лихе, що осіло в дівчинці, не дозволяло їй бути самою собою» [2, 35]. З цього часу головний герой забуває про власне «Я» і скеровує усі духовні та фізичні сили на допомогу дівчинці. У цьому контексті варто додати, що альтруїзм – це одна з найголовніших християнських чеснот: «Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» [1, 1203].

Пилипок вирішив допомогти дівчинці: він намалював ікону святого Пантелеймона і притуляв образ до вікна кімнати, де перебувала недужа. Хлопчина був переконаний у чудесному зціленні: «Він був безмежно радий, що дівчинка бачила його, посміхалася, а значить – одужувала» [2, 41].

У повісті «Маленьке життя» «чистий» альтруїзм переходить у жертвність, яка набуває есхатологічної форми: «Пилипок притискав до шиби маленьку дощечку, дивився крізь смужку на хвору дівчинку, яка спала, і не чув ні холоду, ні морозу, що щипав його за обличчя, кусав затерплі почервонілі пальці, що відчайдушно вчепилися за дощечку із святим. А дівчинка спала. Спала і зовсім не підозрювала, що десь там, за вікном келії, на холоді, серед темної зимової ночі, стоїть навшпиньки її одноліток, якого так захопили її великі сумні очі» [2, 40]; «Пилипок марив два дні. Кликав маму. А на третій день його не стало» [2, 42]. Смерть головного героя – символ глибокої віри та служіння Богу.

Висновки. Феномен альтруїзму у повісті «Маленьке життя» О. Жовни полягає в тому, що головний герой беззастережно жертвує життям заради життя іншої людини. В основі альтруїстичної поведінки Пилипка – емпатія та християнська аксіологія. Для хлопчика альтруїзм – це абсолют, стійка моральна та психологічна модель поведінки.

Джерела та література

1. Біблія / пер. проф. Івана Огієнка. Українське біблійне товариство, 2002. 1375 с.
2. Жовна О. Її тіло пахло зимовими яблуками: Оповідання та повісті / Жовна О. – Львів: ЛА «Піраміда», 2008. 388 с.
3. Карби одвічних істин Олександра Жовни: Бібліографічний покажчик (до 50-річчя від дня народження) / Кіровоград. обл. універс. наук. б-ка ім. Д. І. Чижевського; укладач Т. П. Макарова. Кіровоград: Лисенко В. Ф., 2010. 80 с.

Павлусь Г. М. – студентка II курсу
факультету філології та журналістики
СНУ імені Лесі Українки;

Громик Ю. В. – к. ф. н., доцент, декан
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки

**Форми родового відмінка однини іменників
у Луцькій замковій книзі 1560–1561 рр.**

Постановка проблеми. Час створення Луцької замкової книги (1560–1561 рр.) – це особливо важливий період у розвитку україн-

ської книжної мови. На українських та білоруських землях започатковано процес відродження, а отже, активніше стала розвиватися писемність живою народною мовою. Водночас судочинство з огляду на мовну практику ще не було внормованим. Писар міг дозволити собі записати скаргу так, як її подавали позивачі. Це дозволяє простежити народнорозмовну стихію Луцька станом на середину XVI ст. Відповідно зафіксовані лінгвістичні явища дають змогу робити висновки про розвиток живої народної мови на теренах історичної Волині.

Мета дослідження – систематизувати і прокоментувати з погляду походження іменникові форми родового відмінка однини за матеріалами Луцької замкової книги 1560–1561 рр.

Результати дослідження. У словозміні іменників, за матеріалами Луцької замкової книги, спостережено морфологічні явища, які збігаються з первинною системою відмінювання. Водночас зафіксовано певні протиставлення, пов'язані з фонетичним оформленням слів та аналогічним вирівнюванням. Кожен тип основи відрізняється від інших своїм набором особливостей.

Словозміна іменників на **-ā* представлена такими формами: *пиєницы* [1, с. 149], *жонки* [1, с. 149], *владыки* [1, с. 157], *воєводи* [1, с. 158], *руки* [1, с. 178], *потребы* [1, с. 272] і под. Через невнормованість тодішньої орфографічної системи важко зрозуміти, який звук хотів передати писар. Загалом первинна форма на *-ы*, але на час написання тексту вже відбулися зміни у фонетичній системі мови: колишні голосні **у* та **і* злилися в якісно новий звук [и]. Тому можна припустити, що зазначені закінчення відрізнялися лише на письмі, у мовленні ж звучали однаково. На користь цього свідчать дві форми, зафіксовані як паралельні: *жоны* [1, с. 272] та *жони* [1, с. 218].

Оформлення родового відмінка однини іменників **jā*-основ відображають форми на зразок *зброи* [1, с. 158], *зємли* [1, с. 243]. Давня їхня флексія – «ятева». З урахуванням того, що цей звук на українському ґрунті розвинувся в [і] та з певного часу позначався писарями графемою *и*, можна стверджувати, що це первинні словформи. Лише в першому прикладі відбулися фонетичні зміни: між голосними *о* та *и* згодом з'явився вставний [й]. Він міг бути і в мовленні, але через ті самі правописні неточності на письмі не зафіксований.

Доволі різноманітно представлена словозміна іменників на **-ǫ*. Значна кількість проаналізованих слів має первинні закінчення, які і

зараз є нормою літературної мови: *маршалка* [1, с. 158], *жита* [1, с. 158], *проса* [1, с. 158], *сєла* [1, с. 177], *гєтмана* [1, с. 232], або ж суперечать сучасній нормі: *двора* [1, с. 177], *лѣса* [1, с. 195], *розума* [1, с. 321]. Знаходимо також форми, які виникли за аналогією до іменників *й-основ: *вradу* [1, с. 158], *чacу* [1, с. 201], *кгрунту* [1, с. 243], *початку* [1, с. 217], *повєту* [1, с. 217]. Флексію -у в таких словах згодом закріплено як норму. Зафіксовано і зовсім малу кількість слів, у яких це аналогічне закінчення нині не відповідає нормі: *листу* [1, с. 244], *замку* [1, с. 158]. Це свідчить про те, що сучасна система розподілу флексій -а / -у в родовому відмінку однини іменників другої відміни станом на середину XVI ст. ще не сформувалася остаточно.

Родовий відмінок однини іменників з основами на *-jǫ здебільшого оформлений з урахуванням певних фонетичних явищ. Проте спостережено і первинні форми: *кон#* [1, с. 177], *фєврал#* [1, с. 232], *корол#* [1, с. 243], *април#* [1, с. 272]. Типовим для Луцької замкової книги є ствердіння кінцевих [р'] та [ц']: *ноябра* [1, с. 149], *дєкабра* [1, с. 157], *гєнвара* [1, с. 177], *конца* [1, с. 217], *отца* [1, с. 272]. Ця, як бачимо, доволі давня риса нині характерна для північних говорів української мови. Ще одна зафіксована фонетична особливість – стягнення подовженого приголосного в словах на зразок *схованя* [1, с. 158], *нарoжєн#* [1, с. 169], *имєня* [1, с. 217], *пoстанoвєня* [1, с. 244], *збитя* [1, с. 281].

Нечисленні іменники з давніми основами на *-й в досліджуваній пам'ятці зафіксовано і в первинних формах (*дому* [1, с. 272]), і в аналогічних за зразком *ǫ-основ (*вола* [1, с. 159], *сына* [1, с. 170]).

Іменники *ї-основ зберігають первинні форми: *млсти* [1, с. 232], *осєлoсти* [1, с. 244]. Єдиний зафіксований нами іменник із основою на *-ī – *цєркви* [1, с. 243] – має форму, організовану, очевидно, за зразком *ї-основ.

Висновки. Луцька замкова книга, отже, ілюструє як збереження архаїчних словоформ, так і активні інноваційні процеси, пов'язані з аналогічним вирівнюванням або типовими для того часу фонетичними закономірностями.

Джерела та література

1. Луцька замкова книга 1560–1561 pp. / підготували В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук. Луцьк, 2013. 733 с.

Пастушок В. В. – студентка V курсу факультету філології та журналістики СНУ імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Роман «Якби» Ірен Роздобудько як синтез масового та елітарного

Постановка проблеми. В літературі існує диференціація на високу (елітарну) та низьку (масову) літературу. Проте у сучасній українській літературі чимало творів поєднують у собі ознаки елітарності і масовості.

Мета дослідження – визначити ознаки масового та елітарного на прикладі роману Ірен Роздобудько «Якби».

Результати дослідження. «Масова література – особлива жанрова система, де позиція автора обов'язково визначається принципом відповідності очікуванням аудиторії, а не спробами самостійного й незалежного осягнення світу. Наявність сильного пригодницького струменя в текстах масової літератури виступає ледь не найголовнішою вимогою, визначальним чинником їхньої популярності. Крім того, важлива ознака більшості текстів масової літератури – єдність місця, дії та часу, що дозволяє сконцентрувати дію в одній площині, уникнути розлогих відступів та міркувань, зосередивши основну увагу на розвитку сюжету» [2, 37].

На переконання В. Гусєва, «для сучасної елітарної літератури характерна «жанрова гра» – свого роду винахідництво, гібридизація жанрів, активне використання форматів і мовного вигляду нехудожніх текстів, у той час як твір масової літератури маркований як художній та прагне максимально відповідати своїй жанровій характеристиці. В масовій літературі цінується перш за все сюжетність і не допускається ані розмивання сюжетної лінії засобами ліризації, ані уповільнення сюжетної динаміки в результаті збільшення частки композиційних блоків, які описують будь-що (такі як портрет, пейзаж, інтер'єр тощо)» [1, 36].

У романі Ірен Роздобудько «Якби» можна спостерегти такі риси масової літератури:

1) наявність мелодраматичних сцен: відносини Ніки й Мирося та їхньої подруги Томочки (так званий любовний трикутник);

2) зовнішня напружена динаміка: очікування, що буде далі. Чи зможе Ніка повернутися у минуле і врятувати найкращого друга від автокатастрофи; знайти справжнє кохання?;

3) наявність діалогів: чимала кількість розмов Ніки з людьми, які її оточують (Миросем, Томочкою, Олегом, Аделіною Павлівною, Яриком (друг дитинства, якого врятувала Ніка) та ін.;

4) щасливий фінал: врятована сім'я друга у минулому – «Якби ж знали, що сьогодні мають святкувати свій День народження...» [3; 242], віднайдене кохання в сучасному світі.

Ознаки елітарної літератури:

1) сюжетна лінія розмивається завдяки частим описам природи, ліричним відступам, спогадам;

2) використання власне романного пласту й щоденникових записів: виклад історії у хронологічному порядку, хоча є фрагменти з назвами «Без дати»;

3) наявність прихованих дидактичних настанов: на протигагу масовій літературі, у якій усе на поверхні. Завдяки запитанню «якби...» стимулює читача до роздумів.

Висновки. Отже, у романі «Якби» завдяки новому сюжету, проблематиці, тематиці, жанровій дифузії авторка вдало поєднала ознаки як масової, так і елітарної літератури.

Джерела та література

1. Гусев В. Читачі масової та елітарної літератури в «епоху глядачів»/ Віктор Гусев // Наук. зап. Харк. нац. ун-ту ім. Г. Сковороди. Сер. : Літературознавство. 2014. Вип. 1 (1). С. 31–30.
2. Кривопишина А. Масова та елітарна літератури: критерії розмежування і проблема смаку / Анна Кривопишина // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія «Філологічні науки». 2013. № 5 (258). С. 35–40.
3. Роздобудько І. Якби: роман / Ірен Роздобудько. 2-ге вид., стереотип. Харків: Книжк. клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 256 с.

Петрушак І. Т. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Роман «Маша, або постфашизм» Я. Мельника: особливості творення жанру антиутопії

Постановка проблеми. Жанр антиутопії остаточно сформувався в першій половині XX століття. Романи «Ми» Є. Зам'ятіна, «Чудовий

новий світ» О. Гакслі та «1984» Дж. Орвелла більшість літературознавців вважають класичними зразками жанру антиутопії. Сучасні письменники розкривають все нові можливості цього жанру. Визначення природи дистопії як жанру досі залишається темою дискусій у світовому літературознавстві. На жаль, відсутні наукові розвідки, які б уповні охарактеризували специфіку сучасних антиутопій. **Мета дослідження** – аналіз жанру антиутопії на прикладі роману «Маша, або Постфашизм» Я. Мельника, сучасного українського письменника.

Результати дослідження. Роман вказаного автора – яскравий приклад футуристичної антиутопії, якій притаманні основні характеристики жанру дистопії. На думку Г. Сабат [6, 37], головними функціями антиутопії є попереджати й застерігати людство від ймовірної небезпеки (винищення собі подібних). У романі «Маша, або Постфашизм» Я. Мельника населення планетарної держави Рейх поділено на «надлюдей» та «сторів», які виконують функції свійської худоби та дрібних слуг і вважаються бездушними істотами: *«Людиноподібна тварина – це ще не людина. Визначення «людина» найменше базується на тілесній підставі. Людина – це насамперед громадянин Рейха, розумна культурна істота, котра має власність, у котрої є професія, сім'я. Людина – це те, що має статус людини»* [4, 15]. Замінивши лиш одне слово «людина» на «стор» було створено цілу рабовласницьку та людодідську державу, в Конституції якої найбільшою цінністю все ж прописано свободи кожного громадянина (звісно, за винятком сторів). У романі зреалізовано ще й такі ознаки антиутопії: 1) утопічна модель держави знаходиться в стані наростання кризи, яка ймовірно стане для неї фатальною; 2) катастрофа, яка наближається, відкриє відлік «нової історії», нового часу в історії Рейху, який зараз живе в часі четвертого тисячоліття, який протиставляє себе ідеям фашизму, хоча й не приховує, що виріс із цих ідей. Але, насправді ідеї Рейху (постгуманізм) є лише новою формою фашизму, а що найстрашніше (проте і найважливіше), це те, що читач може впізнати в цих ідеях окремі реалії нашого часу; 3) у романі створено утопічну «міфологію тіла»: попри однакові тіла, сторів вважають бридкими та морально низькими, проте насправді люди «вищої раси» за личиною чистоти та моралі приховують страшні злочинства; 4) у творі існує ряд розмежувань: людей культурно та антропологічно поділено на вищих та нижчих. А ближче до фіналу ми дізнаємось про просторово-часове розмежування, оскільки планетарний Рейх, що живе в четвертому тисячолітті, межує з технічною цивілізацією, яка

не має поділу людей і живе у ХХІ столітті; 5) у романі відсутній образ всюдисущого «лідера».

На думку І. Тузовського, автори часто інтегрують в антиутопію інші жанри [7]. Я. Мельник доповнює антиутопію романтичним романом, який проте складно відділити від основної антиутопії, оскільки головна героїня (Маша) керується не свідомістю, а страхами та інстинктами. Г. Браунінг, характеризуючи антиутопію, виділив проекцію на уявне суспільство тих рис сучасного соціуму, що викликають у автора найбільше неприйняття [1, 20]. Для реалізації останньої автор вдався до максимального натуралізму. Автор, подібно до Дж. Орвелла, урівноважує два різних літературних модуси (фантастику та «літературу концтаборів»), хоча він майже не використовує елементів наукової фантастики [3, 42]. Як і всі дистопії, роман має відкриту розв'язку, бо застерігає читача, що питання, підняті у романі, залишаються для людства відкритими.

Висновки. Роман «Маша, або Постфашизм» Я. Мельника – викриває насильство в сучасному світі, акцентує на гуманістичному підґрунті суспільства.

Джерела та література

1. Browning W.-G. Toward a Set of Standarts for Antiutopian Fiction // Cithara. 1970. № 10. P. 18–32.
2. Вівчар С. Риси антиутопії у прозі Горана Трибусона та Юрія Винничука (на прикладі оповідання «Імперія дурману» і повісті «Ласкаво просимо у Щуроград») / Соломія Вівчар // Вісн. Львів. ун-ту. Серія філол. – Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2007. Вип. 40, ч. 1. С. 143–147.
3. Колошук Н. Актуалізація жанрових моделей утопії та антиутопії в табірній прозі / Надія Колошук // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: зб. наук. праць / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне: Перспектива, 2003. Вип. XII. С. 38–48.
4. Мельник Я. Маша, або Постфашизм / Ярослав Мельник. Львів: Вид-во Старого Лева, 2016. 288 с.
5. Пархоменко І. Антиутопія: інтерпретація в сучасному літературознавстві / Інна Пархоменко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. 2011. № 963. Серія: Філологія. Вип. 62. С. 217–222.
6. Сабат Г. У лабіринтах утопії та антиутопії / Галина Сабат. Дрогобич: Коло, 2002. 160 с.
7. Тузовский И. Светлое завтра? Антиутопия футурологии и футурология антиутопий / Иван Тузовский; Челяб. гос. акад. культуры и искусств. Челябинск, 2009. 312 с.
8. Улюра Г. Це теж про любов [Електронний ресурс] / Ганна Улюра // Літ. Акцент. 2016. Режим доступу: <http://litakcent.com/2016/05/05/ce-tezh-pro-ljubov/>

Примак М. А. – студентка VI курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки

Семантичні особливості лексики народної медицини та лікувальної магії Сарненського району Рівненської області

Українська діалектна лексика здавна привертала увагу багатьох мовознавців. Дослідники приділяли увагу різним її тематичним групам (ТГЛ): ботанічній, мисливській, рибальській, побутовій, тваринницькій і т. ін. Проте лексика народної медицини та лікувальної магії ще недостатньо вивчена. Окремі аспекти дослідження зазначеного лексичного шару відображено в працях В. М. Баденкової [1], О. М. Вікторіної [2, 3], В. М. Мойсієнка [4], М. В. Никончука [5]. Говірки Сарненщини ще не були предметом окремого дослідження, а отже, відсутній і системний опис цієї ТГЛ, що зумовлює **актуальність** нашої роботи.

Джерельною базою дослідження стали власні польові записи, здійснені за питальником у населених пунктах Сарненського району Рівненської області.

Мета роботи полягає у дослідженні семантичних особливостей народної медичної лексики, яка функціонує в говірках сучасної Сарненщини.

Здійснено лексико-семантичний аналіз зафіксованого матеріалу. Відповідно, зібрані назви поділено на 22 ЛСГ, які дають системне уявлення про досліджене явище. До них належать:

- 1) назви особи, яка займається лікувальною магією або нетрадиційними засобами лікування: *ба́бка, сцил'і́т'ел'н'і́ца, цел'і́т'ел'н'і́ца*;
- 2) назви на позначення магічних дій, замовлянь: *шепта́т', йайце́м вика́ч'уват', л'он спáл'уват', шамáнит'*;
- 3) назви особи, яка зазнала впливу дії магії: *згла́з'аний, зурóч'ений*;
- 4) назви на позначення процесу зняття порчі, замовляння хвороби: *зн'ат' по́рч'у, пошепта́т', до шипту́х'і, шепта́т', сц'ілі́т'*;
- 5) назви на позначення хвороби: *бол'а́чка, бул', ч'ехóтка, хворо́ба, бол'éзн', просту́да*;
- 6) назви на позначення процесу перенесення хвороби: *бол'і́йе, незду́жайе, бол'і́т'*;
- 7) назви на позначення людини, що хворіє: *бол'ні́й, хво́рий*;

8) назви на позначення важко хворої людини: *н'ікудіишн'її ўже, дўже бол'ній, нікуди не потр'їбний, сіл'но бол'ний, бол'ній*;

9) назви на позначення хворобливої людини: *здихл'ак, здихота, слабій, хвороблівиї*;

10) назви на позначення звільнення від хвороби, одужання: *на нóg ї постáвит', зн'ат' врóки, мёртвого п'їдн'ат', си'їліт'*;

11) назви на позначення недуг, насланих поглядом: *зглаз, погáні óч ї, врóк ї*;

12) назви на позначення дій та речей тощо, які стосуються магії: *йáйц'а, мёртва вода, спáл'ват', кв'їти з клáдб'їшч'а, п'їсók з клáдб'їшч'а*;

13) назви, пов'язані з процесом смерті: *вмёрти, помёрти*;

14) назви на позначення замовлянь: *шептáн':а, шептáн'е, шептáн':а, удáри*;

15) назви на позначення замовлянь від недуги, насланої поглядом: *шептáт', йáйцём викач'уват', зглаз, шептáн':а, мол'їтва*;

16) назви на позначення чиряка: *ч'їр'їак, собáч'е кáч'ало*;

17) назви на позначення опущеного шлунку: *п'їдриў*;

18) назви на позначення ячміню: *йач'м'ён'*;

19) назви на позначення дитячого плачу: *зглáз'ане, кр'їкл'ів'їци нак'їнул'ї, кр'їкл'ївици, врóк ї, крикунї*;

20) назви на позначення епілепсії: *ч'órна бол'ез'н', чórна бул'*;

21) назви на позначення бородавки: *борóдоўка*;

22) назви на позначення висипів на тілі: *в'їтр'áнка, маст'їч'ка, к'їр, д'їатез'*.

Характерною особливістю проаналізованих ЛСГ є наявність синонімів для великої кількості понять. Часто в одному населеному пункті на позначення того самого явища вживається по декілька назв: *зн'ат' пóрч'у – пошептáт' – до шишт'ух'ї, зглáз'аниї – зурóч'ениї, н'ікудіишн'її ўже – дўже бол'ній – нікуди не потр'їбний*. Медичні терміни поширені у всіх досліджуваних населених пунктах: *йач'м'їн', борóдоўка* та ін.

Основу розглянутої народної медичної лексики становлять питоми слова: *бол'áч'ка, простуда, здихл'ак, грижа, л'їшаї, в'їтр'áнка, борóдоўка, ч'órна бол'ез'н', кр'їкл'ївици, йач'м'їён'*. Представлені росіянізми найчастіше вживають паралельно з українськими відповідниками: *бол'ній – хвóрий, зглаз – врóк ї, цел'їт'ел'н'їца – знáхарка*.

За належністю до певної термінології та сфери вживання серед розглянутих лексем можна виділити: 1) загальноновживані, з-поміж

яких: а) такі, що зберігають літературне значення: *в'ітр'анка*, *к'ір*, *знáхар*; б) такі, що відрізняються від літературного значення повністю або частково: *ч'ехóтка*, *спáл'ват'*, *крикуні*; 2) власне-місцеві лексеми: *маст'іч'ка*, *п'ідріў*, *бул'*; 3) власне-місцеві аналітичні назви: *йак не голова́ / то ногá*, *так'ї́ / шо вс'і бол'ач'к'і л'ї́ннут'*, *на нóг'ї поста́вит'*; 4) діалектизми, спільні для 3-х досліджуваних говірок: *бол'ні́й*, *л'ак*, *зайіка́н'а*, *ба́бка*.

Отже, лексика народної медицини та лікувальної магії є важливим джерелом загальнонародної мови.

Джерела та література

1. Баденкова В. М. Лексика традиційної народної медицини в українських говірках Інгульсько-Бузького межиріччя: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / В. М. Баденкова. Дніпропетровськ, 1999. 198 с.
2. Вікторіна О. М. Лексика народної медицини і лікувальної магії у степових говірках Дніпро-бузького межиріччя: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. М. Вікторіна. Кіровоград, 2009. 378 с.
3. Вікторіна О. М. Словник лексики та фразеології народної медицини й лікувальної магії Кіровоградщини / О. М. Вікторіна / відп. ред. В. В. Лучик. Кіровоград: Центр.-Укр. вид-во, 2006. 436 с.
4. Мойсієнко В. М. Номінація в поліській народній медицині та лікувальній магії: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / В. М. Мойсієнко. Житомир, 1994. 407 с.
5. Никончук М. В. Поліська лексика народної медицини та народної магії / М. В. Никончук, О. М. Никончук, В. М. Мойсієнко. Житомир, 2011. 147 с.

Радчук Н. В. – студентка V курсу факультету філології та журналістики СНУ імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Сакральний простір у повісті «Москалиця» Марії Матіос

Постановка проблеми. Сьогодні художня література переймає на себе роль одного з найважливіших способів осягнення та переосмислення категорії *sacrum* (сакральне, святе) як іманентної складової людського буття. Варто зауважити, що на сучасному етапі ця категорія вийшла за межі суто релігійного потрактування. У цьому

аспекті особливо показовою є творчість Марії Матіос, адже проза письменниці – «один із провісників народження нової культурної епохи, нового літературного світобачення і світовідображення» [2]. Дослідженню сакральних проявів у художніх текстах Марії Матіос присвячено наукові студії І. Набитовича, С. Гірняка, І. Шумея, А. Землянської, О. Кольцової та ін. Попри наявність ґрунтовних розвідок присвячених цій проблемі, питання функціонування категорії *sacrum* у прозі письменниці потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження – розглянути повість «Москалиця» Марії Матіос у контексті сакральної парадигми.

Результати дослідження. У повісті «Москалиця» панорамно відтворено світоглядну картину жителів Панської Долини. Варто зауважити, що свідомість гуцулів не лише закорінена у християнську традицію, а й тісно переплетена з язичницькими віруваннями. Як слушно зазначає І. Набитович: «Світосприйняття її героїв балансує на межі між ритуально-мітологічним та релігійним простором, інколи, застигаючи на їх межі, знаходячи пояснення того чи іншого явища як у першій площині, так і в другій» [3, 517].

Категорія *sacrum* становить онтологічну цінність, що реалізується через визнання існування трансцендентного. Як релігійний феномен сакральне завжди пов'язується з розумінням Бога як найвищої духовної інстанції, про що свідчать роздуми головної героїні – сироти Северини: «Якщо Бог розвернув її Долю в ці скелі й безлюддя – значить, вона заслужила такої Долі. А раз так – то треба дякувати Богові» [1, 203].

Широкий вияв у повісті знаходить концепт гріха, що тісно переплітається з народною мораллю: «Бачте, вона [Северина. – Н. Р.] від народження нечиста. У гріху зачата. У гріху народжена. Та ще до всього – москалиця» [1, 203]. Авторка акцентує увагу на надмірній консервативності релігійних поглядів жителів Панської Долини: «Люди не дурні – вирахували: Северина більше, як сорок днів до церкви в Панську Долину не сходила» [1, 196].

Сакральне знаходить своє відображення також у різноманітних віруваннях та обрядах. Головна героїня дотримується посту дванадцять п'ятниць у році, зокрема: «...П'ятниця перед Головосіками – берегла від суму. Охороняла в дорозі п'ятниця Здвиженська. Від наглої смерті, від звіра й усякого гріха хоронила п'ятниця напередодні архангела Михаїла. А пости у п'ятницю перед Андрієм та по

Різдву Христовому обіцяли їй [Северині. – Н. Р.] найбільшу винагороду – Господь візьме її душу на небо й запише до своєї небесної книжки» [1, 222].

Варто зауважити, що сакральний простір у повісті накладається й на побутові сфери життя, зокрема це стосується темпорального аспекту твору. Важливі для головної героїні дати співвідносяться з релігійними святами, сакральний час переплітається з фізичним: *«Але час свого народження знає точно. <...> Це на Петра-Павла. По Йванові Купалові, але за три тижні до Іллі...» [1, 214].*

Попри те, що зазвичай сакральне тлумачиться як щось священне, у контексті художньому важливо враховувати двоїсту природу категорії *sacrum* (чисте/нечисте, святе/прокляте). Інакшість Северини «співвідносить її з табуйованим простором сакрального» [3, 527]: *«Через отой дурний людський поголос про щезника на неї косо дивилися сільські газдиньки на службі Божій, відступаючи від Северини, як від сказженої. А вже як занадилася в хату гадина...» [1, 222].*

Синтез міфологічного та релігійного світобаченням спостерігаємо також в образі Білої Панни – смерті. Досить незвичайно у повісті зображено перехід головної героїні в інші виміри: *«Северині хочеться піти в той білий безмір неторканого снігу, щоб загубитися там навіки і де б ніхто й ніколи не знайшов її сліду. А усміхнена й посмутніла водночас Біла Панна за вікном простягає їй білу руку – ніби хоче допомогти не загрузнути у вибілених полотнах» [1, 231].*

Висновки. У повісті Марії Матіос «Москалиця» потреба сакрального постає однією з форм онтологічного самовизначення людини. Категорія *sacrum* репрезентує систему духовних та морально-етичних цінностей. Релігійно марковані концепти повісті розкривають особливості світобачення гуцулів. Авторка акцентує увагу на світоглядному консерватизмі героїв, що підсилюється не лише раціональними, але й ірраціональними проявами сакрального.

Джерела та література

1. Матіос М. Вибране / Марія Матіос. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 424 с.
2. Набитович І. Знахарка троякої ружі / Ігор Набитович // Матіос М. Вибране. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. С. 3–16.
3. Набитович І. Універсум *sacrum*'у в художній прозі (від модернізму до пост-модернізму): [монографія] / Ігор Набитович. Дрогобич; Люблін: Посвіт, 2008. 598 с.

Силюк К. Л. – магістр факультету філології та журналістики СНУ імені Лесі Українки;
Локайчук С. М. – к. ф. н., доцент кафедри історії та культури української мови СНУ імені Лесі Українки

Семантичний спосіб творення українських хореографічних термінів

Постановка проблеми. До актуальних проблем сучасного термінознавства належить вивчення лексичного складу українських терміносистем, особливостей їх формування, розвитку, співвідношення національних та інтернаціональних компонентів, способів утворення термінів. Хореографічна термінологія складається з окремих підсистем – номінацій понять класичного танцю, народного танцю, модерного/постмодерного танцю тощо, які перебувають у складній взаємодії між собою.

Одним із способів творення термінів є семантичний як результат вторинної номінації, що виникає на основі денотативно-сигніфікативного зіставлення відомого поняття і нового [2]. Окремі види вторинної номінації української хореографічної лексики розглядала І. А. Федькова [3]. Близькі до цієї теми питання мотивації хореографічних термінів, зокрема тих, які походять від власних імен, досліджували В. І. Кажан та Р. П. Калініна [1].

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей семантичного способу номінації хореографічних понять в українській мові.

Результати дослідження. Слово *хореографія* (від грец. *χορευω* ‘танцювати’ та *γραφω* ‘записувати, зображати’) первісно вживалося для назви поняття ‘запис танців’. Основою хореографії є класичний танець, систему запису елементів якого 1701 року створив француз Рауль Файє. У наш час хореографія як мистецький та мистецтвознавчий термін вживається: 1) у вузькому розумінні – для означення особливого мистецтва створення танців – та 2) в широкому розумінні – як синонім танцювального мистецтва. Хореографічна термінологія – це система спеціальних найменувань для позначення вправ або понять, пов’язаних із характером виконання танцювальних рухів.

Хореографічні терміни в українській мові мають різну мотивацію, найчастіше це термінологізовані лексичні одиниці французької

мови. Згідно з традицією, яка формувалася протягом XVIII–XIX століть, у класичному танці прийнято використовувати французьку термінологію, як в оригінальному написанні, наприклад: *pas de ciseaux* – ножиці, *pas de chat* – стрибок кішки, *batement fondu* – м'який плавний рух, так і в кириличному (з частковим чи повним збереженням вимови): *пті* (маленький) – маленькі рухи; *асамбле* (зібрати, поєднати) – стрибок із двох ніг на дві, під час виконання якого витягнуті ноги збираються в повітрі; *батман* (бити, розмахувати) – маховий рух; *курю* (бігти) – допоміжний рух у вигляді танцювального бігу.

Значна частина хореографічних термінів утворена семантичним способом на основі перенесення назви за зовнішньою подібністю (візуальним сприйняттям), наприклад: *балансе* (погойдування) – рух, що створює враження похитування; *апломб* (рівновага, самовпевненість) – впевнена, вільна манера виконання. Найчастіше слово набуває термінологічного значення внаслідок метафоричного перенесення, наприклад: *метелиця* – вид хороводу, поширений по всій Україні; асоціація зумовлена динамікою танцю, швидкою зміною фігур і різноманітними кружляннями, що створює враження завірюхи. Вхідження загальноновживаної лексики до термінології для позначення спеціальних понять визначає реалізацію нових парадигмозначень. Наприклад, слова *тинки*, *припадання*, *упадання*, *віршовочка*, *підбивки*, *дрібушки*, *плескачі*, *голубці* в хореографії об'єднані семою 'назви основних рухів українського народного танцю'. Семантичним способом утворено і номінації різних технічно ускладнених рухів – трюків: *кабриолі*, *повзунець*, *плинок*, *підсічка*, *щупак*, *яструб*, *розніжка*, *кільце*, *закладки*, *бедуїнське колесо* та ін.

Ще одним різновидом термінологізації є метонімічні перенесення, зафіксовані переважно в назвах танців, мотивованих топонімами, наприклад: *вальс-бостон* (англ. *boston*, від назви м. Бостон, США) – парний танець, повільний вальс; *краков'як* (пол. *Krakowiak*, м. Краків, Польща) – національний польський танець, який пізніше став бальним; *коломийка* (від назви м. Коломия в Івано-Франківській обл.) – гуцульський народний танець. Інший напрям метонімізації відображено в термінах *джаз*, *рок*, *брейк*, *фламенко*, які є номінаціями і окремих танців, і танцювальних стилів.

Асиміляція лексичних одиниць інших галузей терміносистемою хореографії (транстермінологізація) зумовлює розвиток нових структурних значень «залученого» слова, наприклад: *етюд* (фр. вивчення) –

вправа для розвитку виконавської техніки в хореографії; *фігура* – відносно завершена частина танцю, яка складається з одного чи декількох па; *композиція* – сполучення фігур та елементів у танці; *технічність* – бездоганне виконання рухів (водночас і спортивний термін); *градуси* – термін, який у класичному танці умовно означає кут, утворений піднятою у будь-якому напрямку ногою, щодо вертикальної осі тіла.

Висновки. Отже, хореографічна термінологія в українській мові – це відкрита система назв танців, танцювальних рухів, фігур, позицій, значна частина яких утворена семантичним способом. Усвідомлюваний характер термінотворення уможливорює використання загально-вживаних слів та термінів інших галузей для номінації хореографічних понять. Найчастіше цей процес відбувається внаслідок метафоризації та метонімізації, дослідження яких дасть змогу в перспективі систематизувати номінативні процеси в термінології.

Джерела та література

1. Кажан В. І., Калініна Р. П. Власні імена та їх похідні в термінології хореографічного мистецтва // Філологічні студії. Наук. вісн. Криворіз. держ. пед. ун-ту. 2012. Вип. 8. С. 57–67.
2. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.
3. Федькова І. А. Вторинна номінація як засіб поповнення української хореографічної лексики // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. 2014. № 37. С. 244–247.

Сірук Ю. В. – студентка II курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Белих О. М. – к. ф. н., доцент кафедри німецької філології СНУ імені Лесі Українки

Методика вивчення форм дієслів у німецькій мові

Постановка проблеми. Як відомо, методика вивчення німецької мови передбачає опанування студентами засобів і способів навчання. Для того, щоб оволодіти системою знань у процесі вивчення другої іноземної мови, необхідні ефективні методики, техніки. Зазвичай важко запам'ятовуються форми дієслів у німецькій мові. **Мета дослі-**

дження – практична методика оволодіння навичками запам'ятовування великих об'ємів інформації, а саме форм дієслів у німецькій мові.

Результати дослідження. Усі германські мови, за винятком англійської, належать до групи з чіткою системою побудови речення, тобто з дієсловом на другому місці. Такий порядок побудови слів у реченні можна спостерегти в бретонській, кашмірській, ретороманській, а також давньофранцузькій, середньофранцузькій та середньовалійській мовах. Як відомо, дієслово в німецькій мові має 5 основних категорій: особи, числа, стану, часу і способу. Крім особово-часових форм дієслово має неособові форми: Infinitiv I, Infinitiv II, Partizip I та Partizip II. Дієслова також поділяються на слабкі, сильні й неправильні, перехідні, неперехідні, зворотні й модальні. Претерито-презентні слова виокремились ще в епоху германської мови-основи. Чому дієслова утворювались за правилами додавання закінчень, а інші видозмінювались в основі, залишається незрозумілим. Можливо, це трапилось через те, що деякі дієслова утворились раніше і пройшли довший шлях модифікації, або були запозичені з інших германських мов і в німецьку мову прийшли разом з особливостями відмінювання. Саме над проблемою цих видозмін працювали відомі мовознавці: Й. Шмідт, С. Мюллер, Стівен Хьюїтт, В. Левицький та інші [1, 2]. Зокрема, у посібнику «Історія німецької мови» В. Левицький вказує на особливості творення дієслів у давньоверхньонімецькій мові на противагу верхньонімецькому діалекту, що є офіційно затвердженою нормою. У давньоверхньонімецькій мові дієслова поділялись на 7 класів залежно від типу аблаута. На відміну від сучасного варіанту, основа мала не 3, а 4 варіанти [1, 85–92]. Студенту, який вивчає німецьку як другу іноземну мову, складно впоратись із запам'ятовуванням форм дієслів. Для кращого опанування сильних дієслів пропонуємо схему, за якою дієслова поділені на 7 класів.

Першу групу об'єднують дієслова, які змінюють звук [ie] в Infinitiv на [o] в Präteritum та Partizip II. Наприклад:

biegen	bog	hat gebogen	гнути
genießen	genoss	hat genossen	насолоджуватися
verlieren	verlor	hat verloren	втрачати, губити

Друга група дієслів представляє зміну [a], [ei] на [i], [ie] у Präteritum та Partizip II відповідно.

Зміна в корені [a], [ei] на коротке [i] чи довге [ie] в Präteritum залежить від наступного приголосного звуку. Якщо після голосного [a], [ei] наступний приголосний t, ß, f, то [a], [ei] переходить в короткий [i], а t, ß, f подвоюються. Якщо ж після [a], [ei] йде будь-який інший приголосний, то ці звуки в Präteritum змінюються на [ie]. Легко запам'ятати, що для Partizip II звук [a] залишається незмінним, а [ei] змінюється за тими ж правилами, що для Präteritum. Наприклад:

bleiben	blieb	ist geblieben	залишатися
empfangen	empfang	hat empfangen	приймати
fallen	fiel	ist gefallen	падати

Третя група дієслів змінюється так: [e], [i] на [a]. У цьому випадку в Präteritum [e], [i] змінюємо на [a]. В Partizip II [e] переходить в [o], а [i] в [u]. Як не дивно, в основі дієслова, що закінчується на t, ss, в Partizip II [i], [e] переходить в [e]. А якщо присутнє подвоєння mm, nn то в Partizip II [i] змінюється на [o]. Наприклад:

befehlen	befahl	hat befohlen	наказувати
binden	band	hat gebunden	зв'язувати
gewinnen	gewann	hat gewonnen	вигравати

Однак є дієслова-винятки, які теж можна умовно розділити на групи.

Перша група – це дієслова, до котрих в Präteritum та Partizip II додається закінчення **-t, -te**. Ці дієслова легко запам'ятати, адже більшість з них модальні.

dürfen	durfte	hat gedurft	могти (мати дозвіл)
können	konnte	hat gekonnt	могти
mögen	mochte	hat gemocht	любити, хотіти

Друга група винятків – це дієслова, що у Präteritum в основі змінюються з [o] на [u]. У Partizip II знову з'являється [a].

fahren	fuhr	hat/ist gefahren	їхати, їздити
tragen	trug	hat getragen	носити
waschen	wusch	hat gewaschen	мити

Третя група винятків – це дієслова, що в Präteritum та Partizip II змінюють основу на [o].

heben	hob	hat gehoben	піднімати
schwören	schwor/schwur	hat geschworen	клястися
wägen	wog	hat gewogen	зважувати

Четверта група – дієслова, які змінюються не за правилами, але є часто вживаними, тому їх необхідно вивчити першими.

sein	war	ist gewesen	бути
tun	tat	hat getan	робити
kommen	kam	ist gekommen	приходити

Висновки. Укладені таблиці, можливо, і не в усьому досконалі через відсутність ґрунтовного пояснення, аргументації з погляду історичної граматики німецької мови, однак допоможуть студентіві, початківцю у вивченні форм дієслів. Загалом поділ слів на групи, частини, рубрики, сфери тощо сприяє кращому опануванню іноземною мовою. Візуалізація дієслів у таблицях допоможе швидше зорієнтуватися у необхідному матеріалі.

Джерела та література

1. Левицький В. В. Історія німецької мови: посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Левицький // Історія німецької мови. Вінниця: Нова кн., 2007. 216 с.
2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cambridgeclarion.org/gremple/german.verb.conjugation.html>

Слободенюк А. О. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики
СНУ імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

Функції художніх засобів у романі «Щоденний жезл» Євгена Пашковського

Постановка проблеми. Євген Пашковський – яскравий представник покоління вісімдесятників, творчість якого вирізняється своєрідністю творчої манери. «Щоденний жезл» письменника – це роман, у якому автор викриває наше сьогодення, прозирає у майбутнє, поціновує минуле. Варто звернути увагу на емоційно забарвлену лексику письменника, витворені ним образи-символи.

Мета дослідження – з'ясувати особливості художніх засобів, якими послуговується Є. Пашковський, формуючи образну картину твору.

Результати дослідження. Лексеми «демокрадія», «чорногробильське», «шмарксистське вчення», «сучалізм», «падлітики», «дівократія» та інші створюють мовну гру, до якої вдається автор, водночас викриваючи суспільні вади: *«Ти запідозрив, що прифургонені сюди гасла, піддемокративши попередньо закатований ґрунт, здатні плодоносити незгірше притарахтерної сюди в кайзерівських вагонах комунії, – прихось і збирай, все обрушене, все лежаче, немов, покинуті райські сади, забур'янені вище пояса, прихось і бери, тут кругом **демокрадія**»* [3, 14]; *«....**чорногробильське** літочислення так ущільнило час, що слово записується на пів літа, доба налічує по триста шістдесят п'ять годин...»* [3, 14]; *«через **шмарксистське вчення** перетворений на цитатник, – убий, укради, ненадвить ближнього, клянись неправдиво, – він без прямого повчання начхав на блаженство...»* [3, 18].

Ці авторські неологізми набувають дуже гострих і саркастичних оцінних відтінків. Автор викриває вади суспільства, його комплекси. Таким чином демонструє і підкреслює відразу до процесів у соціумі, які звикли замовчувати. Будучи єдиним, мабуть, хто у цій історії зумів осягнути цю істину, автор, як герой-оповідач, відчувається *«самотнішим, як сто вовків, що марно зрисачили ніч»* не тільки через те, що опинився серед нікому не потрібних, забутих та таких, що мовчать, а й тому, що безсилий змагатися зі злом: *«зачатим перед телевізором, млявим, алкоголічним, синюшним, хоч вчора тільки народженням і, загалом, помилуванням війною, тюрмою, сумою»* [3, 19].

Згадує автор і Чорнобильську трагедію, одну з найбільших катастроф, яка поділила людство на «до» і «після». Саме тому, згадуючи у творі Чорнобиль, письменник акцентує увагу на тому, що людство не таке сильне, як уявляли раніше, і не здатне протистояти тому, що часом і саме створює.

Бюрократія, тиранія у найбільш прихованих її проявах, трагедії та геноциди, політичні баталії – це «жителі» апокаліптичного світу Є. Пашковського, де він – пророк для духовно сліпих: *«Духоосліпність суспільства – аж до небажань жити: спиватись, знаркочуватись, зблуджуватись – від нерозкаянств і непереосмислень себе. Зле минуло з добрим майбутнім, як мертво з живим несумісне»* [2, 8].

Є. Пашковський не лише віщує чи застерігає, він ще й майстерно акумулює історичний досвід «обраних», автор створює антидот зла. Є. Пашковський звертається до Салмана Рушді, який би, приїхавши до оповідача, став би ще однією людиною, яка б могла б засвідчити це зло. *«Приїхати вам звідти сюди все одно, що мені добровільно ув'язнитись на довічній, шаламовських часів, каторзі, помирати від дистрофії, надлютих морозів, підводиться, нескінченно брести на світло дому калік* [3, 65].

Знаючи, куди запрошує свого гостя, Є. Пашковський застерігає, що у цьому світі потрібно надіятися лише на свої сили, аби вижити: *«Відразу змушений розчарувати на предмет охорони – помиляєтесь, якщо думаєте, буцім держава стане на Ваш захист, виділить карабінерів за вікторіанським зразком, навпаки...Вам, як моєму гостеві, доведеться повірити в самого себе і переховуватися»* [3, 66].

Висновки. З функцій, які виконує твір, варто виділити повчальну, просвітницьку, виховну та естетичну. Критичні висловлювання стосуються проблем сучасного світу. Є. Пашковський намагається виховати націю, а сам твір – виховний інструмент, переповнений прикладами, символами та глибокими умовиводами. А «власна» мова та авторські неологізми доводять, що звичні слова непридатні для розкриття масштабів катастроф духовних, техногенних, екологічних, економічних.

Джерела та література

1. Пашковський Євген. Проти славителів смерті [Текст] // Молодь України. 2007. 22–29 берез. С. 8.
2. Пашковський Євген. Щоденний жезл: роман-есеї. ЛА «Піраміда», 2011. 424 с.

Тимофєєва Є. Р. – студентка V курсу
факультету іноземної філології СНУ
імені Лесі Українки;

Станіслав О. В. – д. ф. н., доцент кафедри
романських мов та інтерлінгвістики СНУ
імені Лесі Українки

Проблема місця та призначення жінки у творі «Здрастуй, смутку!» Франсуази Саган

Постановка проблеми. Повоєнний світ з його надіями на довгоочікуваний спокій, безпеку і процвітання, здавалося, не залишав

місця для соціальних протестів і невдоволення. У суспільній свідомості настільки ж гармонійними повинні були виглядати і гендерні відносини. Жінки, змушені в роки війни зайняти робочі місця чоловіків, тепер могли повернутися до звичних занять і знайти задоволення в традиційному домашньому колі, не піклуючись про свої амбіції в громадській сфері. Але світ змінився, і жінки вже не прагнуть слідувати зразкам «істинної» жіночності і виконати приписуване суспільством «природне призначення» матері і дружини, французькі жінки відмовляються від професійної кар'єри та поступово перетворюються в інфантильних, залежних від простих радощів життя, позбавлених уявлення про свої можливості і бажання.

Мета дослідження – розкрити проблему місця та призначення жінки післявоєнного періоду у Франції на матеріалі твору Франсуази Саган «Здрастуй, смуток!».

Результати дослідження. У сучасній французькій літературі дедалі більшу увагу читачів і критиків привертає жіноча проза рубежу ХХ–ХХІ століть. Серед найпопулярніших авторів, які намагаються описати жінку в сучасному світі можна виокремити Поль Констан із її романом «Відвертість за відвертість» (*Confidence pour confidence*, 1998), роман Амелі Нотомб «Страх і трепет» (*Stupeur et tremblements*, 1999) – який показує міжособистісний конфлікт і протистояння Сходу і Заходу. Всі ці твори об'єднує один спільний вектор – «жіноча тема», яка фокусується на проблемі самореалізації жіночої особистості в сучасному суспільстві, пошуках гармонії, розуміння в сімейних стосунках та у взаєминах із чоловіком [1, 45–47].

Серед сучасної феміністичної літератури Франції великою популярністю серед читачів користуються твори Франсуази Саган. Провокаційний роман, «Здрастуй, смуток!», був першим великим твором французької письменниці, який був написаний в 1954 році, коли Франсуазі було лише 19 років. Занадто відверта для свого часу книга шокувала французьких читачів. Дізнавшись сюжет майбутнього роману, батько письменниці заборонив їй підписувати книгу справжнім прізвищем, тому вона була змушена взяти псевдонім – Саган.

Коротко резюмуючи сюжет роману, головний персонаж книги – Сесіль – рано залишилася без матері, її вихованням займалися черниці католицького пансіонату, а повернувшись до батька, дівчина дізнається, що молодий вдівець, розважається з молодими дівчатами. Сесіль не тільки не обурює поведінка батька, а й навпаки, підштовхує до наслідування. Між ними не спалахують конфлікти, притаманні для

батьків і дітей-підлітків. Вона швидко звикає до нового способу життя, де панує повна вседозволеність і відсутність відповідальності за свої дії. Дівчині подобається Сиріл, але вона не хоче заглядати в майбутнє, намагаючись отримати якомога більше задоволення тут і зараз:

“Je n’aimais pas la jeunesse. Je leur préférais de beaucoup les amis de mon père, des hommes de quarante ans qui me parlaient avec courtoisie et attendrissement, me témoignaient une douceur de père et d’amant. Mais Cyril me plut” [4, 1].

Сесіль, як і її батько, не любить дивитися в завтрашній день. Дівчина не шукає серйозних та міцних стосунків. Кохання та чоловіки для неї – це лише розвага:

“Cette conception me séduisait: des amours rapides, violentes et passagères. Je n’étais pas à l’âge où la fidélité séduit. Je connaissais peu de chose de l’amour: des rendez-vous, des baisers et des lassitudes” [Ibid, 1].

Вона абсолютно не цікавиться навчанням і не вважає, що її подальше життя залежить від хороших оцінок і знань. Батько також не наполягає на тому, щоб дочка витрачала час на книги. Жінці не обов'язково думати про своє існування. Для цього є чоловік: *«Ma fille trouvera toujours des hommes pour la faire vivre»* [Ibid, 3]. Така позиція батька є спочатку хибною, схилиючи доньку до марного проживання життя, Сесіль ризикує прожити в абсолютній залежності від свого чоловіка, нарікаючи на свою тяжку долю. Спробуємо зрозуміти чому: можливо, такий гедонізм батька і доньки породжений їх атеїзмом [3]. Не вірячи в Бога, а значить, і в життя після смерті, вони намагаються встигнути насолодитися своїм буттям. Батько незмінно заперечував поняття вірності, серйозності стосунків, будь-яких зобов'язань :

“Il refusait systématiquement les notions de fidélité, de gravité, d’engagement” [4, 1].

Але як до Сесіль відноситься суспільство? Якщо власний батько підтримував її стиль життя, то інші, зокрема Анна, вважали її розбещеною дівчиною: *“Elle n’était qu’une petite jeune fille égoïste et gâtée en veine de fausse indépendance”* [Ibid, 20]. Така особливість світовідчуття Сесіль, по-особливому, характерна для «загубленого покоління» другої половини 20 століття, тим самим підкреслює своєрідне зображення жіночого образу у творі «Здрастуй, смуток!» [2]. Жінка, яка вже не любляча мама та хороша господиня, вона вічний шукач свого власного спокою та місця призначення.

Висновки. Багато дослідників французької літератури ХХ століття відзначають присутність в ній так званого симулятивного жіночого образу, який конструюється як своєрідне дзеркало чоловічих бажань, горизонт чоловічих пошуків. Жінка не є в повній мірі суб'єктом переживання, а, головне, центральним персонажем, жіночий образ зламався, сконцентрувавшись лише на любовних перипетіях та пошуку свого власного місця. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі когнітивних, семантико-лінгвістичних засобів вираження центральної теми твору.

Джерела та література

1. Жеребкіна І. «Прочти мое желание...». Постмодернізм. Психоанализ. Фемінізм / І. Жеребкіна. М. : Идея-Пресс, 2000. 256 с.
2. Станіслав О. В. Постмодернізм: новий погляд на сучасний світ / О. В. Станіслав // Ключові аспекти розвитку сучасної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 27 лют. 2017 р.). Ужгород, 2017. Т. 2. С. 76–78.
3. Bornet J . Il y a 60 ans, “Bonjour tristesse” engendrait le “petit monstre” Françoise Sagan [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://culturebox.francetvinfo.fr/livres/>

Список ілюстративних джерел

4. Sagan F. Bonjour, tristesse [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://french-book.net/text/Biblio/Par/Sagan/bonjour_tristesse_fr_ru.html

Ткачук Ю. С. – студентка І курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Павлюк А. Б. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови СНУ імені Лесі Українки

Скорочення в сучасній англійській мові: способи утворення та особливості функціонування

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку англійської мови скорочення відіграють значну роль в її творенні. Інформаційна перенасиченість суспільного життя вимагає від комунікантів пошуку шляхів стислого викладу подій та опису явищ через створення нових одиниць – вичерпних за змістом та спрощених за зовнішньою формою. Кількісне зростання скорочень є абсолютно закономірним, воно

зумовлює раціоналізацію мовленнєвої діяльності, економію номіна- тивних та словотвірних зусиль.

Мета дослідження полягає у вивченні способів творення, збага- чення скорочень в англійській мові та їх функціонування.

Результати дослідження. Дослідженню скорочень присвятили свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти, а саме: І. П. Ющук, Л. М. Бойченко, А. А. Бурячок, М. Г. Сердюк, Д. В. Шеремет, С. В. Сорокін, К. С. Кубрякова, К. Є. Дюжикова, В. Г. Волошин, В. В. Борисов, І. Штерн, М. Шлаух, Л. Шеляховська, Л. П. Сапогова, Г. Марчанд, Л. Ф. Каховська, Р. І. Могилевський.

Скорочення – це процес зменшення числа фонем та/або морфем у наявних у мові словах або словосполученнях без зміни їх лексико- граматичного значення або категорії, в результаті якого з'являється нова номінативна одиниця або варіант вихідної одиниці [1, с. 161].

У лінгвістиці існує декілька класифікацій скорочених лексичних одиниць, в основі яких лежать різні принципи, що частково зумов- лено великою кількістю різновидів скорочень. Згідно із класифіка- цією В. Б. Борисова, скорочення поділяються (за способом реалізації у мовленні) на графічні та лексичні [2, с. 39].

Графічні скорочення вживаються лише на письмі, в усному ж мовленні замінюються на повне слово чи словосполучення [4, с. 53]. Наприклад: *AFAIK* – *as far as I know*, *IMHO* – *in my humble opinion*, *ICBW* – *I could be wrong* (розповсюджені скорочення у Інтернет- спілкуванні); *e. g.* – *for example (exempli gratia)*, *cf.* – *conferre (compare)*, *p. m.* – *post meridiem (in the afternoon)* (особливий вид графічних скорочень – скорочення з латинської мови); *bldg* – *building*, *Feb* – *February*, *Mr.* – *Mister* тощо.

Лексичні ж скорочення присутні як на письмі, так і в усній формі. В свою чергу, лексичні скорочення поділяються на: аббревіатури, усічення, телескопізми [5].

Аббревіатури – це іменники, що складаються з усічених відрізків слів, що входять в синонімічне словосполучення, останній з яких (опорний компонент) може бути цілим, неусіченим словом [3, с. 74]. Аббревіатури поділяються на:

– ініціалізми (послідовність початкових літер): **HR** (*Human Resources*); **MTV** (*Music Television*); **EU** (*European Union*);

– акроніми (послідовність звуків, позначених початковими літе- рами, які читаються як звичайне слово): **ASAP** (*as soon as possible*);

NASA (*National Aeronautics and Space Administration*); **ONNA** (*oh no, not again*);

– фонологічні аббревіації (в яких семантика об'єкта, чия назва скорочується, закладена в самій формі): **IMU** (*I miss you*); **GR8** (*great*); **CU** (*see you*).

Усічення – це стилістично знижені і фамільярні синоніми, що використовуються мовцем як засіб стилістичної модифікації для зазначення його ставлення до предмета розмови, або до слухача (адресата) [1, с. 163]. Усічення поділяються на :

– апокопи (відсікання кінцевої частини слова): permanent – **perm**; advertisement – **ad**; veteran – **vet**; vampire – **vamp**;

– афери (відсікання початкової частини слова): history – **story**; telephone – **phone**; defence – **fence**; complot – **plot**;

– синкопи (вилучення центральної частини слова, скорочені слова, які зазнають граматичної флексії): madam – **ma'am**; market – **mart**; mathematics – **maths**; binoculars – **binocs**;

– змішані (відсікання початкової та кінцевої частини): influenza – **flu**; detective – **tec**; refrigerator – **fridge**; moustache – **stach**.

Телескопізми – слова, що утворюються, коли нове слово виникає із злиття повної основи одного вихідного слова з усіченою основою іншого або із злиття двох усічених основ вихідних слів [1, с. 161]. Телескопізми поділяються на:

– повні (злиття двох усічених основ): happen + circumstance – **happentance**; huge + monstrous – **humongous**; simultaneous + broadcast – **simulcast**;

– часткові (злиття усіченої основи одного слова з повною формою іншого): navy + aviatir – **naviator**; air + navigation – **airgation**; critical + particular – **criticular**.

Висновки. Отже, поняття «скорочення» включає в себе як процес, так і результат процесу усічення, стягнення фонем чи/та морфем слів та фраз без зміни їхнього лексико-граматичного значення. Редуковані варіанти лексем уживаються у різних стилях мовлення, від розмовного до офіційно-ділового. Механізми скорочення слова відіграють провідну роль у процесах формотворення та словотворення, оскільки вони являють собою більш економний спосіб викладу інформації. Саме ці процеси відображають логіку, характерну для розвитку англійської мови, яка прагне до простоти виразів та збереження інформаційної насиченості слова чи словосполучення.

Джерела та література

1. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук, И. В. Василенко, Л. П. Пастушенко / под ред. Ю. А. Жлуктенко. Киев: Вища шк., 1988. 263 с.
2. Дзюбіна О. І. Скорочення як спосіб утворення неологізмів в сучасній англійській мові (на матеріалі англомовних Інтернет-видань та форумів в молодіжних соціальних мережах) / О. І. Дзюбіна // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. Вип. 3 (75). Філологічні науки. С. 309–312.
3. Люта А. А. Словотворчі моделі англійських скорочень та аббревіатур / А. А. Люта // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Серія «Мовознавство». № 11. 2015. Вип. 21 (3). С. 79–80.
4. Єнікеева С. М. Скорочення слова як механізм формотворення та словотворення в сучасній англійській мові / С. М. Єнікеева // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. Житомир, 2006. Вип. 27. С. 93.
5. Кобякова І. К., Філіпева Д. С. Скорочення в сучасній англійській мові: способи утворення та особливості функціонування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/13019/1/4.doc>

Фіц О. С. – студентка V курсу факультету філології та журналістики СНУ імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри української літератури СНУ імені Лесі Українки

**Засоби творення образу жінки в романі
«Щоденник страченої» Марії Матіос**

Постановка проблеми. Марія Матіос – відома поетеса, прозаїк, публіцист, авторка семи поетичних збірок та багатьох прозових книг, серед яких «Життя коротке» (2001), «Нація» (2001), «Солодка Даруся» (2004). Авторське визначення роману «Щоденник страченої» – психологічна розвідка, адже головна увага у творі зосереджена на дослідженні внутрішньої драми закоханої жінки. Дослідженню специфіки твору присвятили свої праці В. Гутковський, І. Насмінчук, Т. Тебешевська та ін. Однак докладно образ жінки у «Щоденникові страченої» не був висвітлений.

Мета дослідження – розкрити засоби творення жінки на прикладі героїні роману Марії Матіос.

Результати дослідження. У художньому тексті, за словами К. Родика, простір сюжету замкнено в чотирьох стінах і спостерігати за ним запропоновано у шпаринку. Читач ніби підглядає за екстремальною ситуацією [2]. Твір має особливий хронотоп: разом із головною героїнею читач подорожує в часі, переосмислює і живе її проблемами. Перші нотатки Лариса зробила ще в юному віці, що характеризує її як романтичну особу: «Я думаю, що багаті жінки – корисливіші від бідних. Мені ніхто цього не казав, але я так відчуваю. О, коли б я полюбила якогось Бальзака!.. Я б не чекала його смерті в обіймах молодого гульця. Але хіба тепер десь є Бальзак?!» [3, 30]. Вже у подальших записах Лариса Ковальчук розповідає, що до нестями закохана в одруженого чоловіка. І це кохання стає водночас її загибеллю та порятунком: «І тільки тоді я зрозуміла, що мені кришка, гаплик, кранти, the end, фініш, гата, фертик і фініта одночасно. Кінець» [3, 55]. Відкриття завіси особистого життя головної героїні з усіма його протиріччями, глибиною почуттів через її щоденник підтверджують ситуацію, з якої Лариса намагається знайти вихід. Письменниця проводить паралель між коханням і психічним розладом. В обох випадках людина живе в своїй персональній реальності, де діють інші закони, відмінні від законів навколишнього світу. Почуття Лариси до коханого нагадують симптоми шизофренії, що не дають вільно рухатись вперед: «Чому я тоді не запитала лікаря про щоденні симптоми шизофренії? І чи ця хвороба поширюється лише на свідомість чи й на серце також?» [3, 72].

Ідея фікс для Лариси – мати повноцінне щастя, яке для неї полягає у тому, щоб бути поряд з об'єктом пристрасті – коханим чоловіком, причому в «неповноцінній» ролі коханки. Спокійне сімейне щастя для Лариси Ковальчук не є пріоритетом. Таку особливість помічає її подруга-лікарка: «Ти не вписуєшся в класичну другу статтю... ти не жінка, ти – стаття якась третя» [3, 36]. Лариса вибудовує маленький світ навколо себе, але ніяк не може зробити його затишним: «До мене ніхто не поспішає. Я нікого не чекаю. Чи майже нікого не чекаю... І з мене випарувалася навіть печаль... На що я сподіваюся?» [3, 145]. У цьому й полягає трагедія головної героїні твору. Щоденникові записи констатують прагнення жінки жити повноцінно, але неможливість систематизувати думки, що стають схожими на фобію чи хворобу, поступово призводять до психічного розладу:

«Цікаво, що робить зараз Він? Чи вже кинувся шукати мене, чи й не помітив зникнення» [3, 79]. Кохання стає нав'язливою ідеєю.

Науковець І. Насмінчук виділяє суїцидальний мотив як провідний у романі. Він супроводжує Ларису з того моменту, як вона усвідомила свою скінченність, смертність і постала перед вибором життя і смерті [4, 177]. У романі детально «програються» усі можливі способи самогубства. Героїня в одному випадку задумує перерізати собі вени. Іншого разу втрачає свідомість від жмені нозепаму, запитого коньяком. Нав'язлива ідея суїциду виражається фразами: «Я б утопилася» [3, 48], «мені хочеться кинутися під чужі колеса» [3, 94]. Жінка навіть серйозно роздумує про таку екстремістську форму суїциду, як самогубчі терористичні напади. І це мислилося як звільнення від самої себе. У фіналі твору можна спостерегти логічну розв'язку душевних переживань і прагнень героїні бути щасливою з коханим чоловіком. Однак М. Матіос на засадах екзистенційної філософії показує незадоволення життям через зникнення стимулів боротьби зі страхом самотності, духовної або фізичної смерті, втрату загостреності почуттів та емоцій. Вона усвідомлює: «Ми не живемо – доживаємо між двома стовпами судьби, перев'язаними нитками минулої пристрасті, триваючої втоми й очікуваної вічності» [3, 197]. Це життєвий фінал і пристрасті героїні, і її стосунків з чоловіком, і реалізація мети «бути разом».

Висновки. «Щоденник страченої» – це книга про біль, каяття, пристрасть, кохання, «мову душі і крик тіла» Лариси Ковальчук [4, 87]. Авторка розповідає про те, як інколи кохання набирає такої пекельної сили, що може когось знищити. У центрі уваги письменниці перебуває жінка з її почуттями, переживаннями, фобіями. Лариса – уособлення сучасної жінки. У ній борються два начала. Це вольова жінка, яка розуміє, що чоловіки – це «всього лише іграшки в наших руках; іграшки, перекинуті із руки в руку, маленькі нікчемні плюшеві зайчики» [3, 90]. Водночас це маленька, беззахисна жінка, яка потребує захисту сильного чоловіка.

Джерела та література

1. Безносенко Д. О. Формально-змістові особливості роману Марії Матіос «Щоденник страченої» [Електронний ресурс] / Д. Безносенко, О. Пуніна. Режим доступу: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/2214/2248>
2. Волошук Л. Поліфонія художнього світу прози Марії Матіос [Електронний ресурс] Л. Волошук. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/1734/1/L_Voloshuk_1_GI.pdf

3. Матіос М. Щоденник страченої / Марія Матіос. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 200 с.
4. Насмінчук І. А. Суїцидальні мотиви в романі «Щоденник страченої» Марії Матіос / І. А. Насмінчук // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філологічні науки / [редкол.: Л. М. Марчук (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. Вип. 29. Ч. 1. С. 175–178.

Хомич К. А. – студентка I курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки

Проблеми перекладу фільмів і шляхи їх вирішення

Постановка проблеми. Питання перекладу фільмів – проблема відносно нова і тому ще недостатньо вивчена. Дослідження особливостей перекладу фільмів привертає увагу великої кількості європейських науковців і починає цікавити українських фахівців.

Мета дослідження – виявити труднощі, з якими можуть стикатись перекладачі під час перекладу фільмів та визначити найбільш доцільні шляхи їх подолання.

Результати дослідження. Переклад фільмів набирає все більшої популярності. Розробка теоретичної бази в цій галузі перекладознавства могла б значно полегшити роботу перекладачів на практиці та підвищити якість перекладених метаріалів.

Серед науковців, які займались цим питанням слід відзначити Е. Патріджа, І. Арнольда, В. Маковського, Т. Захарченко, Х. Діас-Сінтаса, П. Ореро та ін.

Ознайомившись з літературою на цю тематику ми виділили такі найпоширеніші проблеми перекладу фільмів: проблема перекладу назв фільмів, проблема перекладу сучасного сленгу, проблема перекладу пісень, проблема перекладу фразеологізмів, проблема перекладу самого фільму.

Щодо першої зазначеної проблеми можна сказати, що вона є дуже актуальною, адже назва фільму – його візитна картка, в яку закладена головна ідея фільму і яка приваблює глядачів [4, 161–162].

Ознайомившись з працями зазначених вище науковців ми прийшли до висновку, що можна виділити 3 стратегії перекладу назв фільмів:

1. Буквальний переклад – калькування, транскрипція або транслітерація. Наприклад, «Celebrity» – «Знаменитість», «Halloween II» – «Хеллоуін 2», «Bronson» – «Бронсон» та ін.

2. Еквівалентний переклад – це максимально повна передача змісту оригіналу через підбір еквіваленту. Наприклад, «Wanted» – «Особливо небезпечний», «Missing» – «Зниклий безвісти» та ін.

3. Описовий переклад – коли немає відповідника в рідній мові. Наприклад, «Now you see me» – «Ілюзія обману», «Some like in hot» – «У джазі тільки дівчата» та ін [4, 161–162].

Наступна проблема є предметом постійного наукового пошуку і привертає до себе все більше уваги, адже сленг – це найдинамічніший прошарок лексики [1, 208–2011].

При перекладі сленгізмів слід звернути увагу на їх основне значення в рідній мові і спробувати підібрати еквівалент в мові для перекладу.

Наприклад, Bro – братан, ammo, equalizer – пістолет, slam – прокол, помилка, to have a crash on smb, to have the hots for – запасти на когось та багато інших.

Озвучення пісень – є однією з найпоширеніших проблем перекладу фільмів, адже науковці ще не дійшли до висновку який з шляхів перекладу кращий. Підсумувавши всі можливі варіанти ми виділили такі стратегії перекладу пісень:

1) «накласти» переклад пісні на музику, зберігаючи ритмічний малюнок – стосується пісень, які виконують персонажі фільму [2, 33–38];

2) залишити музику як фон і перекласти без збереження ритмічного малюнку – в основному використовується в піратських версіях перекладу і не є правильним варіантом перекладу;

3) подати переклад у субтитрах [2, 33–38].

Фразеологія являє собою унікальне мовне явище, тому що передає самобутність мови, її колорит, особливості мислення населення. Так як це явище властиве всім мовам, особливий інтерес для науковців становить переклад цих одиниць мови. Способи їх перекладу:

1. Пошук ідентичної фразеологічної одиниці в мові перекладу. Наприклад, to go out in the fresh air – вийти на свіже повітря, gone with wind – пішло за вітром, to melt the ice – розтопити лід.

2. Еквівалентний переклад – пошук відносних еквівалентів, коли семантичне значення і стилістична спрямованість зберігаються. Напри-

клад, to whistle down the wind – кидати слова на вітер, to beat the air/wind – товкати воду в ступі, on the fifth day when it is raining – після дощичку в четвер, it's like catching a wind in a net – шукати вітру в полі [3, 226–229].

Щодо останньої проблеми можна зазначити тільки одне – такі проблеми виникають через недостатню кваліфікацію і єдиним шляхом її вирішення є її підвищення.

Висновки. Опрацювавши наукову літературу з даної тематики ми виділили 5 основних проблем перекладу фільмів, хоча цей перелік не є вичерпним. Було проаналізовано кожен проблему і знайдені найдоцільні шляхи подолання труднощів.

Джерела та література

1. Володько І. О. Проблема перекладу молодіжного американського сленгу // Актуальні проблеми романо-германської філології: матеріали I Наук.-практ. семінару / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т романо-герман. філології. Луцьк, 2012. С. 208–211.
2. Дубовий К. В. Помилки і втрати у закадровому перекладі художнього фільму // Філологічні трактати. 2015. Т. 7. 3. С. 33–38.
3. Коць Є. М. Особливості передачі фразеологізмів з метеорологічним компонентом у процесі перекладу // Актуальні проблеми романо-германської філології: матеріали I Наук.-практ. семінару / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т романо-герман. філології. Луцьк, 2012. С. 226–229.
4. Шептицька Ю. І. Труднощі перекладу назв фільмів // Актуальні проблеми романо-германської філології: матеріали III Наук.-практ. семінару / М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т. інозем. філології. Луцьк, 2014. С. 161–162.

Шваєвська Б. Б. – студентка VI курсу
факультету філології та журналістики
СНУ імені Лесі Українки

Номінації чагарникової рослинності в говірках Горохівського району Волинської області

Одним із напрямів сучасного мовознавства є дослідження особливостей діалектної мови. Діалектна лексика залишається цінним джерелом інформації про мовлення діалектоносіїв. Щоб мати повну

об'єктивну картину мовних особливостей певної території, необхідно докладно вивчити окремі говірки.

Ботанічна лексика західнополіських говірок широко представлена у багатьох дослідженнях, зокрема у таких монографічних роботах Р. С. Омельковець: «Атлас західнополіських назв лікарських рослин» [1], «Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі» [2], «Словник ботанічної лексики західнополіських говірок» [3] та ін. Однак немає праць, які стосуються номінацій чагарникових рослин зокрема. Отже, відсутній і системний опис цієї тематичної групи лексики, тому таке дослідження сьогодні є **актуальним** та науково зумовленим.

Мета дослідження – виявлення найменувань чагарникової рослинності у говірках Горохівського району Волинської області, з'ясування основних засобів та мотивів їх номінації.

Джерельною базою роботи стали власні польові записи, здійснені за спеціально укладеним питальником у 12 н. п. Горохівського району Волинської області.

В обстежених говірках зафіксовано 122 найменування чагарників і напівчагарників, які позначають 50 десигнатів. Щодо номінативних засобів, то переважають монономени. Серед 122 назв – 109 однослівних та 13 двоконпонентних (переважно всі словосполучення атрибутивні з домінуванням прямого порядку (прикметник + іменник), напр.: *чорна горобі́на* 'аронія чорноплідна (*Aronia melanocarpa*)', *ос'ї́н':їй бузо́к* 'будлєя Давіда (*Buddleja davidii*)', *во́вч'ї йа́годи* 'бузина чорна (*Sambucus nigra* L.)', *Іва́н'їв чай* 'вєрес звичайний (*Calluna vulgaris* (L.) Hill)', *кита́йс'ка ро́за* 'гібі́скус (*Hibiscus*)'. Кількість назв для кожної рослини різна. Вона варіює від 1 (напр., *виногра́д* 'виноград (*Vitis*)'; *горобі́на* 'горобі́на (*Sorbus*)'; *жі́мо́лост'* 'жі́мо́лость (*Lonicera*)') до 9 (напр. *йа́груст*, *крижо́вник*, *а́груст*, *а́грус*, *а́грус*, *а́грус*, *йа́гр'їст*, *л'а́гр'їст*, *крижо́вн'їк* 'а́грус (*Ribes uva-crispa*)').

Однією з важливих теоретичних проблем мовознавства залишається мотивація назв. Варто зауважити, що зафіксовані номени переважно підкреслюють зовнішні ознаки рослини (будову стебла та листя, особливості плодів, колір), місце її зростання, а також час цвітіння та зростання (напр.: *квіту́че де́рево* 'магно́лія (*Magnolia*)'; *л'їсов'ї гор'їхи* 'ліщина звича́йна (*Corylus avellana*)'; *гус'ач'ї ла́пки* 'перста́ч (*Potentilla*)'; *ди́ка ро́жа* 'шипши́на звичайна (*Rosacandina* L.)'; *живопл'їт* 'самші́т (*Buxus*)'; *сн'ї́жники* 'сніжно́ягідник білий (*Sym-*

phoricarposalbus Blake)'; *могіл'ник* 'барвінок (Vinca)'; *ос'ін':ій бузók* 'будлєя Давіда (Buddlejadavidii)').

Незначна частка найменувань є такими, які дозволяють потрактувати їх по-різному, напр.: *кривавнік, кровавєц*', *стокрóвиц'а* 'звіробій звичайний'.

Мотивація складних номенів розглядається на рівні кожного компонента, напр.: *л'ісов'і гор'іхи* 'ліщина звичайна (Corylusavellana)'; *гус'ач'і лánки* 'перстáч (Potentill)'.
Отже, проблема мотивованості номенів – дуже складне й суперечливе питання, оскільки в основі виділення мотиваційних ознак часто лежить суб'єктивне сприйняття тієї чи тієї реалії.

Джерела та література

1. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин / Р. С. Омельковець. Луцьк: Вежа, 2003. 132 с.
2. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі / Р. С. Омельковець. Луцьк: Вежа, 2006. 302 с.
3. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики західнополіських говірок / Р. С. Омельковець. Луцьк: П. П. Іванюк В. П., 2016. 219 с.

Шеметюк І. М. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Головій О. М. – к. ф. н., доцент кафедри теорії
літератури та зарубіжної літератури СНУ імені
Лесі Українки

Моделі жіночого характеротворення в малій прозі Г. Флобера

Постановка проблеми. Гендерні стереотипи, сформовані у процесі культурно-історичного розвитку, потужно відображені в літературі. Надзвичайно показовою в цьому аспекті є специфіка художньої презентації жінок письменниками-чоловіками. «Чоловіче письмо» епохи Реалізму ґрунтується на авторському відході від схематизму в зображенні жінки. Водночас, попри психологізм жіночого характеротворення, залишається відчутним на різних текстуальних рівнях вплив комплексу патріархальних уявлень про жінку, внаслідок чого жіночі образи втрачають глибину та «життєвість», вкладаються в

рамки певних стереотипних моделей. Яскравий приклад – мала проза французького реаліста Г. Флобера (1821–1880).

Мета дослідження – аналіз жіночих образів у малій прозі Г. Флобера крізь призму вияву в них гендерних стереотипів епохи.

Результати дослідження. Згідно стереотипних уявлень, ознаками фемінності є м'якість, емоційність, фізична слабкість, імпульсивність, розвинена інтуїція, вразливість, турботливість тощо [2, 166]. Відповідно, сфера діяльності жінки зводиться до відомого концепту «трьох К»: діти, кухня, церква. Жінка, вписана в контекст цих патріархальних поглядів, фігурує в малій прозі Г. Флобера – оповіданнях «Іродіада» та «Проста душа». Специфіка характеротворення жіночих образів у цих творах зумовлена стереотипним розподілом гендерних ролей.

Фелісіте – головна героїня повісті «Проста душа» – представляє тип *жінки-служниці*. І справа не лише в тім, що вона все життя працювала служницею, майстерно володіючи найнеобхіднішими для цієї професії рисами (працьовита, покійна, боязка, невибаглива, відповідальна). Фелісіте – служниця за світоглядом та домінантами психіки. Упродовж життя вона слідувала закладеним з юних років усталеним нормам поведінки, зумовленим приналежністю до непривілейованої соціальної верстви. У результаті вона звикла служити комусь, а не жити власним життям. Так, надмірна відданість справі перетворили Фелісіте на машину з чітко визначеним алгоритмом поведінки: «...завжди мовчазна, сухорлява і струнка, з неквапливими рухами, вона нагадувала автомат» [3, 531]. Духовне життя героїні обмежалося відданою любов'ю до господарів і фанатичною сліпою вірою (вона користувалася найменшою можливістю помолитися чи поставити свічку в церкві). Згідно спостережень Т. Денисової, існування Фелісіте повністю сформоване канонами середовища, а її уявлення про духовність узгоджуються із традиційною моделлю віри [1, 232].

Образ пані Обен – героїні оповідання «Проста душа» – відповідає стереотипній моделі *жінки-матері*. Вона фанатично любила доньку Віргінію та сина Поля, розчинилася в дітях, віддала їм усю себе. Смерть Віргінії стала для неї невиліковною травмою, відчуженість сина поглиблювала душевні рани. Присвятивши все життя дітям, пані Обен померла в самотності.

Іродіада, героїня однойменного оповідання, є художнім втіленням типу *жінки-воїн*: красива, владна, жорстока. Її інтереси перебувають поза домом та сімейними обов'язками. З дитинства мріючи про могутнє царство, вона не цурається підкупів та змов, використовує доньку для досягнення своєї мети. Її фізична та духовна сила підкреслена відповідними характеристиками: «не злякалася б цілого війська» [3, 567], «ступала велично, немов імператриця» [3, 571], «з якоюсь зневажливою поблажливістю намагалася його заспокоїти» [3, 579]. Показовою є мовленнєва поведінка Іродіади: вона завжди говорила гучно, часто кричала. У цьому образі Г. Флобер поєднує жіночі риси – примхливість, хитрість, дратівливість, та риси, які асоціюються з чоловічим началом – самовпевненість, витривалість, жорстокість, винахідливість. Іродіада вбирає новітні феміністичні віяння епохи, однак у художньому світі Г. Флобера перебирання жінкою чоловічих психологічних і соціальних функцій негативно маркується і призводить до трагічного фіналу.

Тип *жінки-іграшки (ляльки)* представлений образом доньки Іродіади – Саломеї. Портретні характеристики дівчини поверхневі, позбавлені психологізму. Саломея зовні нагадує ляльку – красива, безтурботна, дещо легковажна. Лялькою вона є і всередині: Іродіада залучає доньку до своєї «гри», роблячи знаряддям у досягненні мети. Власне Саломея грайливим танцем спокусила Антіпу і домоглася, щоб Йоканаану зітнули голову, як того хотіла її мати.

Висновки. В основі характеротворення жіночих образів, представлених Г. Флобером у малій прозі, традиційні патріархальні моделі жіночої поведінки: жінка-служниця (Фелісіте), жінка-мати (пані Обен), жінка-воїн (Іродіада), жінка-іграшка, жінка-лялька (Саломея). Флоберові жіночі образи наскрізь залежні – залежні від чоловіка, дітей, господарів. Незалежною є лише Іродіада, однак, розкриваючи образ жінки-воїна, Г. Флобер його негативно маркує – прив'язка до патріархальних стереотипів надто сильна і не дозволяє автору розкрити всю глибину архетипного образу Іродіади (це зроблять письменники епохи модернізму – О. Вайльд, С. Малларме та ін.).

Джерела та література

1. Денисова Т. Проста душа: Гертруда Стайн versus visavi Гюстав Флобер, або Хто такий «Папуга Флобера»? / Тамара Денисова // Слово і час. 2012. № 10. С. 3–11.

2. Основи теоріїгендеру: навч. посіб. / за ред. В. П. Агеєвої, Л. С. Кобелянської, М. М. Скорик. Київ: К.І.С., 2004. 536 с.
3. Флобер Г. Твори: в 2 т. / Г. Флобер; пер. з фр. М. Лукаш та Д. Паламарчук; передм. Т. Якимович; приміт. Б. Буніча-Ремізова. Київ: Дніпро, 1987. Т. 2. 655 с.

Шеметюк І. М. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Сірук В. Г. – к. ф. н., доцент кафедри україн-
ської літератури СНУ імені Лесі Українки

Іронія як засіб творення персонажів у прозі Б. Жолдака (на матеріалі антології «Опудало»)

Постановка проблеми. 80–90-ті роки ХХ ст. позначилися сплеском комічної прози, яка висміювала радянські цінності, шаблони поведінки, стереотипи мислення. Основним засобом руйнування старого і водночас формування нового світогляду стала іронія. Реалізацію іронії на рівні тексту вивчали О. Калита [2], О. Линтвар [4] та ін. Творчість Б. Жолдака в різних аспектах досліджували В. Даниленко [1], І. Констанкевич, В. Сірук [3], проте алгоритми творення іронії не вивчалися. **Мета дослідження** полягає у виявленні засобів творення іронії в оповіданнях Б. Жолдака, вміщених в антології прози «Опудало».

Результати дослідження. Іронія – це рівноправна форма комічного, визначальною рисою якої є глибока інтелектуальність, насмішувате ставлення до об'єкта зображення, яке ґрунтується на почутті переваги мовця над предметом мовлення [2, 14]. Іронія – основний засіб у викритті людських вад та негативних явищ у суспільному та політичному житті.

Оповідання сучасного автора можна розділити тематично. Перша група творів викриває радянські цінності. Іронічний підтекст прочитується у назвах оповідань та особі наратора – неосвіченого, але яскравого представника свого часу. Створюється складна асоціативна іронія, яка розкривається у мегаконтексті [4, 70]. Найпопулярнішим засобом є гіперболізоване вживання суржику. Виникає бімодальна

іронія, в якій критика спрямована і на себе (характер, ставлення до дійсності), і на зовнішні предмети (суспільство, норми та звичаї), що найяскравіше зображено в оповіданнях *«Шше коле бульо красте григх»* та *«Яблука з райського саду»*. Цій меті також служить біблійна алюзія (сад – колгоспна власність, Матвій – змії-спокусник), у якій приховано кепкування з двозначності колгоспної системи, а також викривальні фрази та вульгаризми. У новелі *«Заручник імперіалізму»* іронія базується на системі образів та сюжеті: боєць, злякавшись концтабору, грає в паризькому ресторані палкого коханця, але, сумуючи за рідною домівкою, повертається і потрапляє в Сибір. Довести почуття радянського патріотизму до абсурду допомагає перекручена іншомовна лексика, псевдофілософія («...ні за яких обставин життя неможливо зраджувати рідній державі, що б тобі там на ній потім за це не було. Бо потім через це ще гірше буде») [5, 261]. Ускладнена побудова речень (численні риторичні конструкції, вставні слова, повтори та однорідні члени речення) підсилює конвенціональну іронію, в якій діють «загальні місця» через тривале спілкування на певні теми. Це риторична іронія, звернена до загалу. Ті ж схеми творення іронії можна спостерегти у *«Відблисках»*, де ідеться про переатестацію українських філологів апологетами радянщини. Тут оповідач дещо відмінний – людина вчена, яка інколи вживає жаргонізми. Для підсилення іронії в текст введені okazіonalіzmi (бордельовий колір, зауніверситетилися), перекручування слів (блискує, ріжниться), гіпербола: «Купа білетів придавила мене. Й купа екзаменаторів» [5, 296]. Найпотужніший вияв іронії у подієвій основі тексту: ті, хто боролися з образом «українського буржуазного націоналізму», вчать нове покоління любити Україну [1, 172]. Особливої дошкульності іронія досягає завдяки введенню оповідки про Сковороду та Катерину II, яка піднімає питання національної самостійності. Загалом, текст слугує зразком того, як іронія може бути спрямована на трагічний об'єкт.

Іншу групу представляють твори, в яких здебільшого критикуються особисті якості людини. Від попередніх їх формально відділяє образ ерудованого, обережного оповідача. У тексті з'являються терміни (інколи у незвичному контексті), складні синтаксичні конструкції. Об'єкт постає в комічному ракурсі через іронічне ставлення автора до нього: прихована іронія піддає сумніву істинність тверджень,

а на завершальному етапі текстотворення переходить у чітко виражену іронію ситуацій (Сергій, який заперечує що він Анатолій, зав'язує інтимні стосунки з жінкою, від якої переховувався, в оповіданні «Анатолій Марчук»). Стилiстичну іронію використано в творі «На небі», де за високим висловлюванням приховано приземлену характеристику ситуації («Ніч кольору розфарбуйки дивилася на нас, незримих, які долали безлюдні простори. – Ну, ви, кенти, вас сюди хто звав, да?») [5, 252]. В оповіданні «Розповідь прораба» Б. Жолдак поєднує контраст подій (історія «болі нівіроятна», ніж те, що дитина впала з 17 поверху і вижила) з веселою манерою оповіді та мовними засобами (суржик, стилізація висловів під давні тексти, вставні конструкції), підпорядкованими функції творення гумористичної іронії, яка критикує, розважаючи.

Висновки. За умовами реалізації у творах Б. Жолдака переважає асоціативна іронія, в деяких оповіданнях наявні елементи ситуативної іронії на основі заперечення радянських лозунгів. За спрямованістю критики виявлено екстравертну та бімодальну іронію, за вираженням раціонального – приховану і відкриту. Основними засобами творення іронії є лексичні (вульгаризми, okazіоналізми, суржик, перекручені слова) та синтаксичні елементи (риторичні конструкції, повтори, вставні слова, стилізація), а також алюзії, контраст, вставні оповідки, особливості побудови сюжету та система образів (зокрема оповідача), відповідність заголовка змісту тексту.

Джерела та література

1. Даниленко В. Іронічна відстороненість від імперських цінностей як невротична реакція на колоніальні комплекси нації в українській прозі 90-х років ХХ століття / В. Даниленко // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. 2016. № 27. С. 169–173.
2. Калита О. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття): монографія / Оксана Калита; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т української філології. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
3. Констанкевич І. М. Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності [Текст]: навч. посіб. / І. М. Констанкевич, В. Г. Сірук. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 328 с.
4. Линтвар О. Ви́раження елементів комічного в художньому тексті / О. Линтвар // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2013. № 14 (3). С. 69–73.
5. Опудало: Українська прозова сатира, гумор, іронія 80–90-х років двадцятого століття / упоряд., передм., літ. ред. В. Даниленка. Київ: Генеза, 1997. 384 с.

Янчишина О. Я. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики СНУ
імені Лесі Українки;

Соколова В. А. – к. ф. н, доцент кафедри
теорії літератури та зарубіжної літератури
СНУ імені Лесі Українки

Поет в інтерпретації Марини Цвєтаєвої: міф і реальність (на матеріалі епістолярію)

Листи – це одне з найважливіших джерел для розуміння світогляду автора, його критеріїв творчості та стосунків із сучасниками. Без епістолярної творчості знання про автора можна вважати неповними.

Складні життєві обставини змусили М. Цвєтаєву емігрувати з рідної країни. Саме тоді розпочинається активний період листування письменниці. Значну частину епістолярного доробку М. Цвєтаєвої становлять думки, які стосуються тогочасного літературного процесу, концепції власної творчості та бачення митця в світі.

Постановка проблеми. У багатожанровій прозаїчній творчості М. Цвєтаєвої (мемуарній, літературно-критичній, есеїстичній, щоденниковій, епістолярній) завжди присутній Поет. Бачення творчості та митця М. Цвєтаєвої надзвичайно суб'єктивне, а його словесне оформлення вкрай експресивне. У творчому доробку письменниці створює власний міф про поета. Художній міфологізм виявляється в протиставленні реального та ідеального світу і реалізується в есеїстиці та листуванні М. Цвєтаєвої. Особливе сприйняття та індивідуально-авторське трактування поета М. Цвєтаєвою викликало не завжди схвальні відгуки. Якщо в есеїстиці висвітлені тільки роздуми М. Цвєтаєвої, то в листах виражена реакція авторки на критику.

Мета нашого дослідження – пошук ключових інтенцій щодо інтерпретації образу поета М. Цвєтаєвою, які виражені в епістолярних матеріалах.

Результати дослідження. Листування – один з найулюбленіших способів спілкування М. Цвєтаєвої: *«Мой любимый вид общения – потусторонний: сон. Письмо как некий вид потустороннего общения. Последнее, что я бы хотела удержать – голос. Письмо – не слова, а голос»* [1, 22]. Письменниця листувалася з митцями Б. Пастернаком

та Р. М. Рільке, чеською подругою А. Тесковою, критиками О. Бахрахом та Ю. Іваском та ін. Епістолярій слугував для М. Цветаєвої способом самозаглиблення. Завдяки листам вона абстрагується в метафізичні простори, намагається забути проблеми реального буття.

Своєрідна міфологізована концепція поета М. Цветаєвої простежується в листуванні з її духовними однодумцями та наставниками – поетами Р. М. Рільке та Б. Пастернаком. Епістолярний діалог поетів відзначається відсутністю будь-якої апеляції до зовнішнього, буденного, побутового. Мисткиня розуміє поета не як реальну особу, а як певне явище, стихію. Ця думка висвітлена в листуванні з Р. М. Рільке, якого вона вважала проявом духу поезії: *«Вы – явление природы, которое не может быть моим и которое не любишь, а ощущаешь всем существом, или (еще не все!) Вы – воплощенная пятая стихия: сама поэзия...»* [2, 85]. Таким чином, письменниця чітко виокремлює життя людське (тіло) та життя творче (дух): *«Люблю поэта, не человека <...> Ты – уже абсолют»* [2, 95]. Подібні мотиви можна віднайти в листуванні з Б. Пастернаком: *«Пастернак, я счастлива быть Вашим современником. Читайте это так же отрешенно, как я пишу: дело не в Вас и не во мне, это уже почти безлично. и Вы это знаете. Исповедуются не священнику, а Богу. Исповедуюсь (не каюсь, а воскаждаю!) не Вам, а Духу в Вас»* [1, 30]. Листи М. Цветаєвої до обох адресатів є виразом пристрасної закоханості, але не в реальних чоловіків, а в Поетів, Дух яких звучить у тому самому реєстрі, що і її.

Поет, на думку М. Цветаєвої, існує поза національністю: *«Для поэта нет родного языка... Для того и становишься поэтом (если им вообще можно стать, если им являешься отродясь!), чтобы не быть французом, русским и т. д., чтобы быть – всем»* [2, 163].

Зовсім відмінне листування М. Цветаєвої з чеською подругою А. Тесковою. Якщо в листах з Б. Пастернаком та Р. М. Рільке письменниця натхненно ділиться своїм ідеалізованим баченням поета, то в листуванні з подругою простежується депресивний стан М. Цветаєвої, злodenність реального життя поета: *«Всё поэту во благо, даже однообразие (монастырь), все кроме перегруженности бытом, забивающим голову и душу. Быт мне мозги отшиб!»* [3, 72]. В епістолярії з А. Тесковою також висвітлено переживання через несприйняття сучасниками «цветаєвського» бачення поета та оцінки його творчості. Гострої критики зазнала стаття М. Цветаєвої «Поэт о критике» [4, 282]. У листі до А. Тескової вона зазначає: *«Грызли меня:*

С. Яблоновский, Осоргин, Адамович (впрочем, умеренно, втайне сознавая мою правоту) <...> Ни одного голоса в защиту» [3, 31]. У листах фіксується тотальна самотність поета, самотність обранця, протиставленого натовпу.

Висновки. Творча концепція письменника зумовлена розумінням образу поета, поглядами на сутність поетичного обдарування, витоки та перебіг творчого процесу. Для М. Цветаєвої характерне усвідомлення деміургічної природи поета, творця іншої реальності. Найяскравіше інтерпретація поета простежується в листах з Б. Пастернаком та Р. М. Рільке, з якими вона підтримувала духовний зв'язок. Поет, за М. Цветаєвою, є певним стихійним явищем, якому судилася самотність у реальному житті та месійність у світі ідеальному. Поет абстрагований від життєвих перипетій, він перебуває поза національностями. У листуванні з А. Тесковою письменниця ділиться реаліями свого злободенного життя та переживаннями щодо несприйняття її бачення поета сучасниками. Загалом епістолярій слугує цінним матеріалом для з'ясування емоційного стану М. Цветаєвої та її творчих засад.

Джерела та література

1. Души начинают видеть. Письма 1922–1936 годов. Марина Цветаева. Борис Пастернак. М.: Вигрус, 2004. 719 с.
2. Райнер Мария Рильке. Борис Пастернак. Марина Цветаева. Письма 1926 года. М.: Книга, 1990. 255 с.
3. Цветаева М. Письма к Анне Тесковой. СПб.: Внешторгиздат, 1991. 189 с.
4. Цветаева М. Собрание сочинений: В 7 т. Т. 5: Автобиографическая проза. Статьи. Эссе. Переводы. М.: Эллис Лак, 1994. 720 с.

Грицевич Ю. В. – студентка V курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Зінченко М. О. – к. б. н., старший викладач кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Розвиток когнітивної сфери молодших школярів у процесі спілкування з природою

Постановка проблеми. Одним із основних психологічних новоутворень молодшого шкільного віку є довільність пізнавальних процесів. Саме тому пріоритетним напрямом у роботі вчителя є створення таких умов, які б сприяли активізації пізнавальної діяльності школярів. Серед розмаїття засобів, спрямованих на розвиток когнітивної сфери особистості, особливе місце посідає природа, об'єкти та явища якої завжди доступні для безпосереднього сприймання школярами. Спостереження за навколишнім світом збагачують учнів не лише цінним пізнавальним матеріалом, але й формують вміння уважно слухати, логічно мислити, чітко та змістовно будувати свої висловлювання. Це забезпечує активізацію мовленнєво-мислительної діяльності та сприяє самовдосконаленню школярів.

Мета дослідження – проаналізувати організаційно-методичний аспект розвитку пізнавальних процесів на основі природничого матеріалу.

Результати дослідження. Природа є могутнім засобом виховання дітей. Адже у процесі спілкування з природою створюються сприятливі умови для емоційного та фізичного розвитку, для здійснення морального, розумового, екологічного, трудового та естетичного виховання. Крім того, взаємодія з природою здійснює позитивний вплив на такі види розумової діяльності: перцептивну, мислительну, мовленнєву, мнемічну та імажинативну.

Досить часто можна спостерігати ситуацію, коли школярам важко висловити свою думку з приводу того чи іншого питання, що

призводить до того, що вони просто займають позицію пасивного слухача. Однією із причин такого явища може бути невідповідність теми розмови життєвим потребам дітей. Саме тому досить ефективним є використання ситуативних вправ серед природи. Найбільший інтерес в учнів викликає створення розповідей із казковими елементами. Наприклад, вчитель може задати учням завдання скласти і розіграти діалог між їжачком та білочкою про те, як вони готуються до зими; відтворити розмову між білим грибом і мухомором про їхнє життя в лісі; взяти інтерв'ю у птахів, які на зиму відлітають в теплі краї. Це сприяє розширенню знань, розвитку мислення, мовлення, уяви та формуванню комунікативних умінь учнів.

Провідним напрямом у діяльності вчителя є вироблення в учнів цілісної системи знань про живу та неживу природу, на основі чого формуються вміння виділяти ознаки та властивості об'єкта, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в довкіллі, застосовувати набуті знання у стандартних і нових навчальних ситуаціях. При цьому ефективність пізнавальної діяльності школярів зростає в результаті систематичного використання вчителем різного типу завдань, спрямованих на розвиток креативного мислення, уваги, пам'яті та сприймання. Завдання повинні бути чітко сформульовані і поєднувати в собі не лише репродуктивну діяльність, але й також творчу. Наприклад, написання сенканів на природничу тематику сприяє активізації словникового запасу учнів і здійснює значний вплив на розвиток мовленнєвої діяльності та образного мислення. Варто наголосити, що успішність виконаної роботи залежить від рівня оволодіння школярами такими мислительними операціями, як аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення. Створюючи сенкан, учень вчиться коротко, але головне – влучно, характеризувати певний об'єкт чи явище.

Природа є надзвичайно цінним джерелом для розвитку мнемічних процесів та уваги молодших школярів. Визначальна роль при цьому надається ігровій діяльності, яка допомагає дитині позбутися психологічного напруження та сприяє успішному оволодінню новими знаннями та вміннями. Наприклад, для тренування уваги школярів можна використати таку вправу: дитина має відповісти на запитання, але говорити «Так» чи «Ні» забороняється. Серед переліку запитань можуть бути такі: *1. Чи любиш ти спостерігати за тваринами? 2. Підберезники належать до отруйних грибів? 3. Виноград – це теплолюбна рослина? 4. Чи справді дубові ліси називають дібровами?*

Глибина та міцність засвоєння природничого матеріалу тісно пов'язане із рівнем функціонування в учнів асоціативної пам'яті.

Керуючись 3-ма принципами асоціацій (за суміжністю, за подібністю та за контрастом), вчитель має розробити систему вправ, які були б спрямовані на розвиток пам'яті як осмисленої людської діяльності. Продемонструємо це на конкретному прикладі: вчитель поступово зачитує перелік слів (*троянда, ведмідь, літо, веселка, дельфін, крейда, береза, соняшник, графіт, вишня, лелека*), які не пов'язані між собою за змістом, а учні повинні записати, яка асоціація у них виникає з кожним із названих понять. Після того, як до всіх слів були підібрані асоціації, учні виконують завдання в зворотному напрямку: поряд зі словами-асоціаціями записують поняття, які попередньо були названі вчителем. Виконання такого типу завдань сприяє активізації творчого мислення школярів і забезпечує продуктивність, міцність та точність запам'ятовування.

Висновки. Отже, у процесі спілкування з природою збагачується чуттєвий досвід школярів, що відповідним чином впливає на розвиток їх пізнавальної сфери. Тобто сенсорна інформація, здобута в результаті спостережень за навколишнім світом, виступає як міцна та надійна опора внутрішніх мислительних дій школярів, що стимулює їх пізнавальну активність.

Джерела літератури

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. Київ: Каравела, 2009. 400 с.
2. Шевченко Н. О. Особистість молодшого школяра / Н. О. Шевченко. Главник, 2008. 128 с.

Деркач Д. М. – студентка V курсу факультету початкової освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Остапівська І. І. – к. п. н., доцент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Особливості використання інтерактивних технологій у початковій школі

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку початкової освіти потребують удосконалення та розвитку професійних знань,

умінь і навичок, гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності майбутніх учителів початкових класів, реалізації їх творчого потенціалу. Учитель повинен володіти високим рівнем індивідуально-творчої продуктивності, власним стилем розв'язання педагогічних ситуацій, унікальними методами і прийомами, підходами до кожної дитини, здатністю досягати високих результатів у сфері професійної діяльності, у галузі початкової освіти. Значним потенціалом у цьому напрямку володіють інтерактивні технології. Хоча сьогодні існує значна кількість наукових досліджень присвячених проблемі інтерактивних технологій, динамізм та постійна зміна концептуальних положень сучасної початкової освіти вимагає актуалізації цього питання.

Мета дослідження. Висвітлити теоретичні основи інтерактивного навчання, як педагогічної технології, а також з'ясувати можливості її застосування на різних етапах уроку.

Результати дослідження. Термін «інтерактивна педагогіка» ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення слова свідчить, що поняття «інтерактивність», «інтерактив» прийшли до нас з англійської мови. «Inter» – поміж-, серед-, взаємо-, «act» – діяти, отже, Interact – взаємодіяти. Інтерактивністю у навчанні можна вважати взаємодію учнів, перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільної дії. Отже, сутність інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії усіх школярів, яка базується на засадах співпраці, взаємонавчання. При цьому вчитель і учень – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання [2, 28].

Особливістю інтерактивного навчання є підготовка учнів до життя у суспільстві та їх громадської активності на заняттях із будь-якого предмета шкільної програми. Уроки також повинні надати дітям основні пізнавальні та громадські вміння, а також навички та зразки поведінки [3, 61].

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроку. Розглянемо детальніше найдоцільніші інтерактивні вправи, які можна застосовувати на кожному з етапів уроку в початковій школі.

На етапі актуалізації для повторення вивченого матеріалу можна з успіхом використовувати такі інтерактивні вправи: «Перехресна дуель», «Естафета», «Пінг-понг», «Аукціон знань», «Інтерв'ю», «Криголам», «Асоціативний куш».

На етапі повідомлення теми та мети уроку доцільно запропонувати дітям пограти в гру «Шифрувальник», у якій діти, працюючи в парі, самостійно можуть дізнатися тему уроку. Також можуть бути використані прийоми, які створюють проблемні ситуації. Мета такої роботи – сфокусувати увагу учнів на проблемі, збудити цікавість, викликати інтерес до обговорюваної теми.

Повідомлення нового матеріалу – це ключовий етап уроку. Його мета – за мінімально короткий час подати учням достатньо інформації для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання [3, 67]. Для цього можна запропонувати учням гру «Мозаїка», інтерактивні вправи «Кубування», «Робота в парах». Вони спонукатимуть учнів до активності, розвиватимуть уважність, стимулює до прагнення самостійно вирішувати поставлену проблему.

Метою етапу систематизації та узагальнення набутих знань є осмислення та свідоме засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. На цьому етапі доцільно використовувати такі інтерактивні вправи: «Рефлексія», «Незакінчене речення», «Ажурна пилка», «Коло ідей».

При застосуванні інтерактивних технологій підбиття підсумків – це дуже важливий етап уроку в початковій школі. Саме на ньому школярі отримують можливість узагальнити зміст проробленого, з'ясувати основне у знаннях, які повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому [3, 84]. Підводячи підсумок уроку вчитель може використати такі інтерактивні вправи: «Мікрофон», «Алфавітний суп», «Рефлексивна розповідь» тощо.

Висновки. Інтерактивні технології навчання відрізняються від інших технологій навчання нестандартними умовами роботи, насамперед – особливою атмосферою уроку і ролями школярів та вчителя на цьому уроці. Різноманітність та висока модифікативність дозволяє використовувати елементи інтерактивних технологій практично на кожному етапі уроку будь-якого типу. Використання інтерактивних вправ дозволяє значно підвищити ефективність навчання предметів початкової школи, особливо за умови інтегрованого підходу. Варто також відмітити, що інтерактивні технології дозволяють розвивати особистість молодшого школяра, його індивідуальність.

Джерела та література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.

2. Пометун О. І. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: метод. посіб. для вчителів початк. шк. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О. А. Біда та ін. Тернопіль : Навч. кн.–Богдан, 2011. 304 с.
3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.

Корнелюк В. О. – аспірант II року навчання вечірньої форми за спеціальністю 011. Науки по освіту СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор П. М. Гусак

Оцінювання інноваційної взаємодії у навчальному процесі

Постановка проблеми. Першочерговим елементом у структурі готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування технологій інноваційної взаємодії у навчальному процесі сучасні дослідники виділяють мотиваційний компонент, що передбачає усвідомлення потреби у вдосконаленні та зацікавленості щодо власного інтелектуального розвитку, зорієнтованості на високі результати. Це, у свою чергу, потребує переходу на суб'єкт-суб'єктні форми взаємодії учасників освітнього процесу з ефективним механізмом взаємного контролю та оцінювання.

Мета дослідження – побудувати модель оцінювання інноваційної взаємодії майбутніх учителів початкової школи у навчальному процесі.

Результати дослідження. Інтенсифікація підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності є об'єктом досліджень багатьох учених та потребує побудови різних видів взаємодії суб'єктів освітнього процесу через групову взаємодію – А. Авраменко, Л. Байбородова, А. Вербицький, Ю. Саркісова, педагогічну взаємодію – С. Горбачова, М. Дигун, Л. Єспринцева, С. Єфремов, О. Мещерякова, особистісно орієнтовану взаємодію – І. Кобзарєва, конфлікт та взаємодію в освітньому процесі – М. Вейт, В. Галузинський, Л. Гордін, Н. Зінченко, Ю. Костюшко, М. Рибакіова.

Взаємодія як форма суб'єкт-суб'єктних відносин відображена у роботах В. Андрєєва, Л. Байкова, Л. Волошко, Л. Долинської, Л. Гребенкіна, Н. Дьоміна, В. Журавльова, Є. Коротаєва, С. Кондратьєва, І. Ларіонова, В. Панюшкін, В. Семиченко, Г. Цукерман, М. Шульц та ін.

І. Бех, І. Булах, О. Киричук, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Моляко, О. Мороз, Р. Нємов, Д. Ніколенко, А. Петровський, В. Сластьонін, Т. Яценко розробляли психологічні основи взаємодії як форми спілкування. Але, вважаємо, дослідниками в недостатній мірі розроблена проблема оцінювання взаємодії в освітньому процесі, зокрема, інноваційної взаємодії майбутніх учителів початкової школи в навчальному процесі.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі як взаємодія його учасників (викладач-студент, викладач-викладач, студент-студент) визначається загальними завданнями, а також особистісною взаємодією.

Взаємодія як процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що зумовлює розвиток об'єктів та їх структур, є системною ознакою інноваційної діяльності. Взаємодія відображає творчий, суспільно значимий, колективний характер інноваційної діяльності, де індивідуальний внесок кожного із суб'єктів забезпечує розвиток інноваційної системи в цілому [1].

Незадоволеність результатами власної діяльності в поєднанні з недостатньою саморефлексією знижує мотиваційну складову професійної готовності учасників освітнього процесу та провокує перенесення негативних оцінок на суб'єкт контролю. Як результат, слід надати функції оцінювання навчальних досягнень (до яких належать контролююча, навчальна, діагностико-коригувальна, стимулювально-мотиваційна та виховна) майбутнім учителям.

Зручним засобом оцінювання в цьому випадку є таксономія Блума [2] за рівнями навичок мислення та «ромашка запитань-відповідей»:

- 1) «Я зрозумів...»;
- 2) «Я знаю...»;
- 3) «Я вмію застосовувати...»;
- 4) «Я виділив основні компоненти у»;
- 5) «Я склав схему, згенерував ідею...»;
- 6) «Я здатний перевірити та оцінити діяльність...».

Заповнюючи картку контролю учасник взаємодії визначає досягнення відповідно до рівнів мислення: розуміння, знання, застосування, аналізу, синтезу та оцінювання.

Для здійснення опосередкованого оцінювання кожен учасник інноваційної взаємодії оцінює власні досягнення, формуючи, таким чином, загальну оцінку діяльності. У поєднанні з новітніми інформа-

ційними технологіями це надає швидкий зворотній зв'язок як для викладача, так і для студентів. Для підвищення рівня розумової діяльності майбутні вчителі початкових класів задають запитання відповідно до рівнів мислення – від кількості та якості запитань залежить як загальна оцінка, так і оцінка кожного учасника.

Для технологізації навчального процесу оцінювання слід:

- запланувати зміну взаємодії учасників;
- мотивувати їх у необхідності перенесення функцій оцінювання;
- розробити стратегії впровадження правил;
- апробувати запропоновану модель;
- провести підсумки (рефлексію для учасників).

Висновки. Побудована модель оцінювання інноваційної взаємодії у навчальному процесі гармонійно поєднує контролюючу, навчальну, діагностико-коригувальну, стимулювально-мотиваційну і виховну функції оцінювання та є одним із структурних елементів формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування технологій інноваційної взаємодії у навчальному процесі.

Джерела та література

1. Коновальчук І. І. Учитель як суб'єкт інноваційної діяльності // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Київ; Вінниця, 2010. Вип. 66. Ч. 2. С. 71–75.
2. Пометун О. І. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuye-na-urotsi/>

Куць І. В. – студентка VI курсу факультету початкової освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Остапівська І. І. – к. п. н., доцент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Витоки і зміст проектної діяльності в освіті

Постановка проблеми. Аналіз результатів наукових досліджень і спостереження за освітньою практикою показали, що, незважаючи на значний багаж знань учні не вміють застосовувати знання комп-

лексно, не завжди розуміють зміст поставлених практичних завдань, не володіють навичками аналізу отриманої інформації тощо. Отже, необхідні суттєві зміни в освітньому процесі, нові освітні методики та технології, педагогічні засоби тощо, щоб забезпечити всім учням максимально ефективні умови для навчання (і самоосвіти), творчого розвитку, соціальної адаптації і самореалізації у майбутньому дорослому житті. Перспективним у цьому напрямку є використання проектної діяльності.

Мета дослідження. Проаналізувати витoki проектної діяльності в освіті та можливості методу проектів для підвищення якості освіти.

Результати дослідження. Аналіз наукових праць дозволив констатувати, що метод проектів не є принципово новим. Він виник іще у 20-ті рр. ХХ ст. у США під назвою «методу проблем» і розвивався у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті. Своє втілення він знайшов у освітній теорії та практиці американського ученого Дж. Дьюї. У первісному вигляді цей метод містив ідеї побудови навчання на активній основі, через доцільну діяльність учня, у співвідношенні з його особистою зацікавленістю саме цими знаннями. На думку Дж. Дьюї, що надзвичайно важливо показати дитині її особисту зацікавленість у здобутті цих знань, а також те, де і яким чином вони можуть їй знадобитись у повсякденному житті [1, 148].

Подальшого вдосконалення метод проектів отримав завдяки роботі одного із послідовників Дж. Дьюї – В. Х. Кілпатрика. Йому вдалося вдосконалити систему роботи над проектами, актуалізувати саме поняття «проект», як цільовий акт діяльності в основі якого лежить інтерес дитини. В. Х. Кілпатрику також належить перша відома класифікація проектів [1, 148–149]. На теренах колишнього Радянського Союзу методи подібні до проектного розвивались практично паралельно із американськими розробками. Таким чином, у 1905 р. діяла невелика група під керівництвом С. Шацького, яка прагнула інтегрувати метод проектів в освітню практику. Проте, через недосконалість теоретичної бази і їх практичного втілення, подібні педагогічні експерименти були визнані шкідливими, оскільки знизили рівень освіти і в 1931 р. постановою ЦК ВКП(б) були заборонені [1, 149]. Сьогодні проектна діяльність активно розвивається та використовується у світовій та вітчизняній освіті.

Проект (від латин. *proōjicio* – виступати вперед, стирчати, кидати вперед [3, 211]) – багатозначне поняття – це 1) сукупність документів

(розрахунків, креслень тощо), необхідних для зведення споруд, виготовлення машин тощо; 2) попередній текст (чорновик) будь-якого документа; 3) план, задум організації чого-небудь [2, 592].

У педагогіці під проектом можна розуміти цільовий акт діяльності, в основі якого лежать інтереси дитини [1, 151].

Розрізняють такі типи проектів: 1) дослідницькі проекти; 2) творчі проекти; 3) ігрові; 4) інформаційні; 5) практико-орієнтовані проекти [1, 152–153].

Метод проектів – це гнучка модель організації освітнього процесу, вона орієнтована на творчу самореалізацію і розвиток особистості учня, удосконалення його інтелектуальних і фізичних можливостей у процесі створення нових товарів і послуг під контролем учителя, які володіють суб'єктивною (для учнів) або об'єктивною новизною, мають практичну або теоретичну значимість. Метод проектів використовується для формування універсального вміння ставити і вирішувати завдання для вирішення виникаючих у житті дитини проблем.

Висновки. Перші розробки методу проектів відносяться до 20-х рр. XX ст. Суть методу проектів зводиться до того, що дитину навчають етапам досягати поставленої мети, пропонуючи виконати конкретне завдання. Його головною метою є розвиток особистості, а не отримання об'єктивно нового результату, новизна в освітньому проекті суб'єктивна, тобто учень приходить до результату (до мети) через нові саме для себе знання і, в тому числі й нові процедурні знання та вміння. Для того щоб учень сприймав знання як дійсно потрібні, йому необхідно поставити перед собою і вирішити значущу для нього проблему, взятую з життя, застосувати для її вирішення певні знання та вміння, у тому числі й нові, які ще належить придбати, і отримати в результаті реальний, відчутний результат.

Перспективним напрямом дослідження проектної діяльності в освіті є вивчення методик її використання для навчання молодших школярів в умовах інтегрованого підходу.

Джерела та література

1. Освітні технології: навч-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 255 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук. проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «Школа», 2009. 832 с.
3. Чуракова Л. П. Латинсько-український та українсько-латинський словник – понад 25 тисяч слів та словосполучень / Л. П. Чуракова. Київ: Чумацький Шлях, 2009. 617 с.

Ліпчинський Б. В. – студент III курсу
педагогічного факультету КПНУ
імені Івана Огієнка

Науковий керівник: кандидат педагогічних
наук, доцент О. М. Прядко

Розвиток музичної уяви у дітей молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва

Постановка проблеми. Сучасна наука називає уяву психічним процесом створення людиною нових образів на основі її власного попереднього досвіду. Уява відноситься до вищих пізнавальних процесів і є необхідною умовою будь-якої діяльності. Вона виникає відповідно до потреб, що з'являються у житті людини, насамперед, потреби змінити певні умови оточення. За допомогою уяви можливе створення нових образів і їх подальша матеріалізація. Чим більший багаж знань та досвід, тим різноманітнішими є враження і можливості людини для комбінування образів.

Вчені О. Рудницька, О. Апраксина, О. Ростовський аналізували особливості розвитку уяви у дітей різного віку під час занять музикою. У працях Б. Теплова, А. Готсдинера, Н. Берхіна, Л. Виготського, В. Петрушина висвітлено проблеми розвитку музичної уяви як важливої умови стимулювання творчої активності дітей.

Мета дослідження – розгляд основних методичних прийомів розвитку музичної уяви в дітей, що є важливим чинником формування творчих навичок.

Результати дослідження. Уява є надзвичайно важливим рушійним фактором розвитку творчих здібностей дитини. Вона відіграє величезну роль у сприйнятті дитиною навколишнього середовища, особливо в молодшому шкільному віці. Уява активно працює в школярів під час сприйняття навчального матеріалу та аналізу отриманої інформації. Саме тому дуже важливим є врахування учителем необхідності активізації уяви в процесі формування знань, умінь та навичок учнів. Відповідно до цього важливим є вміння вчителя звертатись до уяви учня, викликаючи певні асоціативні зв'язки, що є необхідними для продуктивного засвоєння навчального матеріалу. Уява виступає не лише передумовою ефективного засвоєння знань у дітей, але є умовою творчого їх перетворення, сприяє саморозвитку

особистості. Педагог повинен уміти різними цікавими методами звертатись до уяви учня розвиваючи її. Розглянемо основні методи розвитку музичної уяви учнів на уроках музичного мистецтва.

Одним із основних і найпоширеніших методів розвитку уяви є розповідь учителя. Розповідь учителя слугує для вироблення правильних навичок дітей, пов'язаних із звуковидобуванням (як при грі на елементарних дитячих музичних інструментах, так і під час співу). Наприклад, вчитель пояснює механізм видобування співацького звуку і говорить наступне: «Звуки мають литися немов річечка, що плавно протікає між осокою в долині. Вона спокійна, тиха, не бурхлива». Розповідь зазвичай підкріплюється відповідними жестами. В цей момент дитина уявляє собі те, що намагається показати вчитель і подальша діяльність (спів) здійснюється відповідно до того образу, що створила уява дитини. За допомогою цього методу можна значно покращити якість отримання та засвоєння знань дитиною, а також покращити якість творчого виконання дитиною музичних творів.

Ще одним важливим методом, що є ширшим за розповідь, є сюжетно-рольова гра. Виконання певної ролі у грі вимагає від дитини складної роботи уяви. Мотивом гри є процес її здійснення, що характерно для творчості взагалі. Саме у грі дитина може виразитись найповніше. За допомогою сюжетно-рольової гри можливо якісно покращити творчі здібності дитини. Наприклад, щоб досягти правильного дихання учнів під час співу на уроці музичного мистецтва, вчитель розповідає про те, як має працювати дихальний апарат, про правильну постановку під час співу, і для кращого розуміння дітей проводить рольову гру, у якій просить їх уявити себе оперними співаками у театрі. Діти, особливо у молодшому шкільному віці, з радістю сприймуть таку гру і проявлять максимум ініціативи під час її проведення. Це дає змогу не лише закріпити певні навички та знання учня, а й користуватися ними в подальшій творчості. Важливо при наведенні прикладів уникати тих, які можуть бути сприйняті учнями неоднозначно або й негативно, приклади слід добирати відповідно до рівня інтелектуального розвитку дитини.

Розвиток творчої уяви дитини вимагає систематичності, поступовості занять, збільшення і ускладнення завдань, а також збільшення часу на їх виконання. При цьому починати слід з найпростіших і найлегших завдань. Необхідним є ретельний контроль вчителя, який повинен бути справжній професіоналом своєї справи. Відповідно до таких вимог розробив свій метод роботи з дітьми Ю. Янкелевич. У

методі передбачено поєднання свідомого відношення до виконувального і свідомого використання учнем своїх можливостей. Цей метод передбачає розвиток творчої уяви за допомогою гри на інструменті без реальної наявності інструменту. Такі заняття можна поділити на 3 рівні: 1). гра по нотах з інструментом; 2). гра без нот на інструменті; 3). уявна гра на інструменті без нот і інструменту. Заняття з використанням цього методу забезпечують рівномірний і збалансований розвиток музичної уяви, є дуже цікавими для дитини.

Висновки. Отже, розвиток музичної уяви є важливим елементом музично-естетичного виховання учнів у школі, формування музичних навичок школярів на уроках музичного мистецтва. Розвитку музичної уяви сприяє використання на уроці таких прийомів та методів, як розповідь учителя, сюжетно-рольова гра, а також методика Ю. Янкелевича. Для досягнення позитивних результатів роботи вчитель музичного мистецтва повинен бути висококваліфікованим фахівцем та творчою людиною з гарно розвиненою уявою, володіти широким арсеналом засобів розвитку музичної уяви у дітей.

Джерела та література

1. Виготський Л. С. Уява і творчість у дитячому віці / Л. С. Виготський. СПб.: Союз, 1997. 91 с.
2. Вундт В. М. Фантазія як основа мистецтв / В. М. Вундт. СПб.; М.: Знание, 1991. 205 с.
3. Кирилова Г. Д. Початкові форми творчої уяви у дітей / Г. Д. Кирилова. Л.: Ленинград. гос. пед. ин-т, 1999. 147 с.

Незбрицька О. В. – аспірант факультету педагогічної освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Чернета С. Ю. – к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи СНУ імені Лесі Українки

Механізми взаємодії закладів середньої освіти та територіальних громад

Постановка проблеми. Після Революції Гідності в Україні розпочалася низка реформ у різних сферах. Одна з перших – реформа децентралізації, результатом якої стало утворення об'єднаних терито-

ріальних громад, що отримали значні управлінські та фінансові повноваження. Реформа децентралізації дає управлінську свободу і фінансові ресурси для облаштування якісного життя людей, які мешкають в об'єднаній територіальній громаді.

Враховуючи, що одним із найбільших секторів публічних послуг, яким користується населення, починаючи з рівня окремої громади, є освіта, її реформування стає пріоритетним серед решти реформ в Україні. Стратегічна візія освітньої реформи орієнтується на формування якісної освітньої системи, ефективною освітньої мережі та конкурентоздатного, соціально адаптованого випускника. Особливо ці тези стосуються сільських регіонів, що переповнені малокомплектними та, одночасно, надмірно витратними навчальними закладами середньої освіти [2, с. 24].

Метою дослідження виступає оцінка механізму взаємодії закладів середньої освіти та територіальних громад та обґрунтування напрямів щодо його удосконалення.

Результати дослідження. Згідно з Концепцією Уряду України результатом реформ щодо децентралізації повинна стати проста та логічна система місцевого самоврядування, яка здатна забезпечити комфортне життя мешканців усіх населених пунктів (сіл, селищ, міст).

Утворення об'єднаних територіальних громад є шансом для серйозної модернізації шкіл. Впровадження прямих бюджетних відносин з громадами, зростання дохідної частини місцевих бюджетів дає можливість об'єднаним громадам модернізувати і зміцнити матеріально-технічну базу шкіл.

Відповідно до рішення Уряду у вересні 2018 року початкова школа переходить на новий зміст. Стартує Нова українська школа, яка передбачає зміну парадигми освіти, коли в центрі навчально-виховного процесу стає учень. Акцент ставиться на формування компетентностей, характеру особистості, цінностей і ставлень. Це можливо досягнути за рахунок зміни змісту освіти, впровадження інтерактивних методик викладання, створення нового навчального середовища та нової культури управління школою [3].

Одним із рішень, яке запропонувало Міністерство освіти і науки України, для подолання очевидного розриву між якістю освіти в селах та містах стало створення опорних шкіл з мережею філій [1].

Саме в рамках децентралізації та надання ширших повноважень органам місцевого самоврядування об'єднані територіальні громади,

отримали право вирішувати питання структури мережі загально-освітніх навчальних закладів, її модернізації, фінансової підтримки, стратегії розвитку і функціонування тощо. Представницькі органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районні ради, можуть бути засновниками (співзасновниками) опорного закладу та його філій, сконцентрувати матеріальні ресурси та кращі педагогічні кадри в окремій школі, оснастити її сучасним лабораторним, комп'ютерним обладнанням, забезпечити шкільними автобусами для перевезення учнів з навколишніх сіл [1].

В процесі створення системи управління освітою об'єднаної територіальної громади важливо, щоб керівники органів управління освітою громади разом з фахівцями департаментів / управлінь освіти та науки обласних державних адміністрацій, інститутів післядипломної педагогічної освіти регулярно вдосконалювали методику оцінювання якості освіти в сільських навчальних закладах.

Враховуючи, що управління закладами середньої освіти в об'єднаній територіальній громаді (особливо в сільських громадах) є новим та достатньо складним завданням, буде більш ефективно будувати різні форми конструктивного партнерства з профільними органами виконавчої влади різних рівнів (органи управління освітою сусідніх громад, районні і обласні державні адміністрації тощо). Тобто, діалог та раціональне взаємокорисне партнерство з усіма зазначеними інституціями повинні стати частиною управлінської діяльності органу управління освітою громади.

Важливим елементом створення ефективної системи менеджменту закладів середньої освіти об'єднаної територіальної громади є максимальне делегування адміністративних і навчально-методичних повноважень на рівень навчальних закладів у поєднанні з належним управлінням усередині самого закладу. Такого роду децентралізація освітнього менеджменту об'єднаної територіальної громади також надасть змогу уникнути формування малоефективної та витратної управлінської системи для бюджету об'єднаної територіальної громади.

Висновки. Результати проведеного дослідження дали змогу виявити основні проблеми функціонування закладів середньої освіти. Визначено, що реформування органів місцевої влади є невід'ємною складовою підвищення ефективності функціонування територіальної громади. Обґрунтовано перспективні напрями взаємодії закладів середньої освіти та органів територіальних громад.

Джерела та література

1. Децентралізація влади: створення опорних шкіл в регіонах України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/reforms/item/id/1#tab3/>
2. Пастовенський О. В. Громадсько-державне управління загальною середньою освітою в регіоні: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою» / О. В. Пастовенський. Київ, 2015. 452 с.
3. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

Петрина О. В. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Каптур Г. А. – к. ф. н., доцент кафедри філології та методики початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Формування вмінь текстотворення і текстосприйняття у молодших школярів на уроках української мови

Постановка проблеми. Динамічний розвиток сучасної освіти зумовлює пошук резервів формування високоосвіченої, інтелектуально розвиненої мовної особистості нового типу – здатної до міжкультурного спілкування, творчого мислення. Значні перспективи вбачаємо у формуванні текстологічних знань і умінь учнів початкових класів, що сприяє взаємопов'язаному розвитку мовлення і мислення, вироблення цілісної мовної картини світу, самопізнання й виховання, інструментом розв'язання життєвих та професійних проблем. Вивчення мови з урахуванням текстоцентричного підходу досліджується сучасними лінгводидактами (О. Божко, О. Горошкіна, Н. Грона, Т. Груба, Т. Окунович, М. Пентиліук, Т. Симоненко та ін.). Текстоцентричний підхід передбачає осмислення тексту як мовленнєвого виразу. В його основі – єдність мовної, мовленнєвої та правописної компетенцій. Проте бракує досліджень, які обґрунтовують ефективність застосування текстоцентричного підходу, який формує лінгвістичні компетенції молодших школярів, розширює їх знання про українську мову.

Мета дослідження – обґрунтування лінгводидактичних умов формування текстотворчих умінь і навичок молодших школярів.

Результати дослідження. Робота з текстом формує мовну спостережливість, збагачує словниковий запас та розвиває естетичне сприймання мови. Опрацювання тексту сприяє розвитку в учнів інтелектуальних і практичних умінь та навичок, досягненню розвивальних і виховних цілей уроку.

Введення до програм з української мови для початкових класів елементарних текстологічних відомостей є важливою лінгвістичною основою для формування в молодших школярів мовленнєвих умінь і навичок на усвідомленому рівні.

Під час роботи над мовним оформленням змісту одним з найпростіших видів роботи, що готують учнів до самостійної мовної діяльності, є добирання лексико-фразеологічного та граматичного матеріалу, потрібного для висвітлення певної теми. Знання того, про що саме слід говорити у творчій роботі, не може забезпечити успіху, якщо учень не володіє запасом слів відповідної семантики.

Для повнішого вираження задуманого школярі мають навчитися добирати певні мовні засоби – епітети, порівняння. Найбільш доступними різновидами цієї роботи є творче списування і творчий диктант, дидактична гра «Асоціативний куш», вправа «Мікрофон» [1, с. 8].

Матеріалом для компонування тексту є як прості та складні речення, так і тематично цільні уривки. Більші можливості для увиразнення дає пошукова робота над раціональним розташуванням об'ємних компонентів тексту – абзаців, епізодів; переказ із перестановкою фрагментів тексту особливо цінний тоді, коли перестановки стосуються основних причинно-наслідкових зв'язків між елементами тексту.

Значну практичну користь для формування уміння продумувати зміст дає складання стилістичних етюдів – невеличких висловлювань на визначену тему з певним стилістичним завданням [2, с. 3]. Стилiстичнi етюди можна складати й на самостійно обрану вузьку тему в межах зазначеної більш широкої («Смішний випадок», «Сміливий вчинок» тощо). У такому разі кожен учень придумає і заголовок до свого тексту.

Ми пропонуємо використовувати на уроках української мови найбільш характерні види вправ, дотримуючись послідовності від простіших до складніших.

I. Пропедевтичні вправи: вибери із запропонованих заголовків найбільш влучний. Запиши його.

1) Весна. 2) Лісові дзвіночки. 3) Краса природи. 4) Зацвіли лісові дзвіночки.

У кожній пелюсточці маленький молоточок. Повіяв вітер. Молоточок доторкнувся до пелюсток й дзвонить.. Дзвін пливе над лісом (за В. Сухомлинським).

II. Умовно-творчі вправи: гра «Асоціативний кущ». Складіть міні-текст, використовуючи слова з довідки.

Довідка: *ДОБРЕ* – слово, очі, погляд, руки, думки, душа, посмішка, вчинки, серце, звички.

III. Творчі вправи: дидактична гра «Кола на воді».

Обери довільне слово. Його записують на дошці стовпчиком. На ці букви добери нові слова, до слів – речення. На основі отриманих результатів склади оповідання, казку, веселу історію, вірш.

У процесі дослідження з'ясовано, що успішність текстоцентричного підходу до вивчення української мови у початковій школі залежить від раціонального використання активних форм роботи молодших школярів на уроках, інтерактивних методів, технічних засобів навчання.

Висновки. Формування вмінь текстотворення і текстосприйняття відзначається цілеспрямованістю, цілісністю, наступністю і відбувається в такій послідовності: сприймання готового мовного/мовленнєвого матеріалу → спостереження, аналіз → наслідування, відтворення, конструювання, навчальне редагування → самостійне створення тексту чи його фрагментів → самоконтроль і контроль.

Джерела та література

1. Кравець Л. В. Інформаційні технології й мовна комунікація сьогодення / Л. В. Кравець // Вивчаємо українську мову та літературу. 2017. № 4–5. С. 8–12.
2. Павелко Л. І. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів / Л. І. Павелко // Початкове навчання та виховання. 2016. № 7–8. С. 2–7.

Побережний П. Р. – студент IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Остапівська І. І. – к. п. н., доцент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Використання наочних методів для навчання інформатики учнів початкових класів

Постановка проблеми. Перед сучасною початковою школою стоїть надскладне завдання: сформувати нову генерацію українців:

гармонійно, різнобічно розвинених, самодостатніх особистостей, здатних ефективно соціалізовуватися в умовах інформаційного суспільства. Для цього педагогам потрібно максимально використовувати потенціал кожного предмету. Особливої уваги у цьому контексті заслуговує інформатика. Проте, інформатика та інформаційні технології – це надзвичайно швидкозмінні об'єкти, тому вчителі повинні вибирати такі засоби навчання, щоб максимально зрозуміло подати всю необхідну інформацію, озброїти школярів необхідними вміннями та навичками, сформувані світоглядні переконання. У даному контексті одними з найбільш ефективних методів у роботі з молодшими школярами є наочні методи навчання.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати ефективність наочних методів для навчання учнів початкових класів.

Результати дослідження. Методи – це важлива складова освітнього процесу. У перекладі з грецької означає шлях, спосіб. Методом навчання називають систему послідовних взаємозв'язаних дій вчителя і учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти і спрямовані на досягнення ними освітніх цілей [2, 205]. За джерелом одержуваних учнями знань методи навчання поділяють на: 1) вербальні методи; 2) практичні методи; 3) наочні методи [2, 155].

Детальніше зупинимося на наочних методах. Під наочними методами навчання розуміються такі методи, при яких засвоєння навчального матеріалу знаходиться в істотній залежності від застосовуваних у процесі навчання наочного посібника і технічних засобів. До наочних методів належать: ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження [1, 156–157; 4, 104–106] та відеометод [4, 104–106].

Коротко дослідимо можливості кожного із зазначених вище методів для навчання інформатики учнів початкових класів.

1. Метод ілюстрування – полягає у показі та сприйнятті предметів, явищ, процесів у їх символічному зображенні (плакати, малюнки, картини, карти, схеми та ін.) [4, 104].

Цей метод є досить ефективним для навчання інформатики саме учнів початкових класів. Важливість його застосування у молодших класах полягає у тому, що він дозволяє вирішити одразу дві важливі практичні проблеми: 1) оптимізувати час роботи дітей за комп'ютером. Вивчення інформатики у початковій школі повинне формувати у дітей не тільки інформаційну компетентність, але й здоров'язберезливу; 2) певною мірою ліквідувати дефіцит комп'ютерів у школі.

2. Метод демонстрування – це метод, який передбачає ознайомлення школярів із предметами, явищами, процесами у їх «природному» вигляді [4, 104]. Цей метод найкраще використовувати під час вивчення прийомів роботи з комп'ютером. На власному прикладі учитель демонструє, як правильно вмикати та вимикати комп'ютер, працювати із мишею, дисками, флеш-пам'яттю («флешками»), прикладними програмами тощо.

3. Спостереження – це наочний метод навчання, який передбачає цілеспрямоване сприйняття об'єктів, процесів чи явищ із свідомим фіксуванням змін, які відбуваються, та встановлення на цій основі взаємозв'язків, розкриття їх суті [4, 105]. У випадку навчання інформатики цей метод за своїм змістом співпадає із методом демонстрації та передбачає спостереження за діяльністю учителя або однокласників, роботою пристроїв комп'ютера тощо.

4. Відеометод – це найбільш сучасний метод, який передбачає використання відеоматеріалів [4, 105]. Він є своєрідною більш «сучасною» комбінованою видозміною методів ілюстрації, демонстрації і, певною мірою, – спостереження.

Висновки. Підсумовуючи проведену роботу можна стверджувати, що застосування принципу наочності та наочних методів навчання є актуальною проблемою для початкової школи та вимагають постійної актуалізації особливо для навчання інформатики. У даному контексті варто зазначити, що для навчання інформатики молодшокласників використання наочних методів у поєднанні з традиційними засобами, дозволяє покращити мотивацію та утримання уваги дітей протягом уроку на значно вищому рівні, ніж при використанні лише традиційних засобів навчання, оптимізувати час роботи дітей із комп'ютером та частково ліквідувати дефіцит комп'ютерів у школі. Проте, проведена робота не вичерпує усіх аспектів проблеми. Перспективами подальшого дослідження є розгорнутий аналіз та актуалізація ефективності використання окремих засобів наочності для формування та розвитку творчих здібностей у процесі навчання інформатики учнів початкових класів.

Джерела та література

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. 3-тє вид., стер. Київ: Академвидав, 2009. 616 с. (Серія «Альма-матер»).
2. Педагогіка: навч. посіб. / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. 2-ге вид., випр., і доп. Вінниця: Книга-Вега, 2003. 416 с.

3. Український педагогічний словник / упоряд. Семен Устимович Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
4. Чайка В. М. Основи дидактики: навч. посіб. / Володимир Мирославович Чайка. Київ: Академвидав, 2011. 240 с. (Серія «Альма-матер»).

Радецька Ю. О. – студентка II курсу педагогічного факультету КПНУ імені Івана Огієнка;
Прядко О. М. – к. п. н., доцент кафедри музичного мистецтва КПНУ імені Івана Огієнка

Активні методи нейтралізації хвилювання у дітей під час концертних виступів

Постановка проблеми. Емоційний стан дітей на занятті музичного мистецтва та в умовах виступу перед слухачами завжди має бути в полі уваги педагога. Педагог повинен володіти прийомами, які допоможуть дітям справитися з негативними емоціями страху та хвилювання під час публічних виступів.

Психолого-педагогічні особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку розглядали у своїх працях Л. Виготський, Ж. Піаже, Є. Ільїн, Л. Божович, Д. Эльконін, О. Суєтіна, Г. Кравцов, С. Холл, Е. Шпрангер, А. Ковальов. Питання емоційного розвитку дітей під час занять музикою досліджували Ю. Цагареллі, Д. Юник, Г. Вилсон, Л. Котова. Актуальною на сьогодні залишається потреба відшукування ефективних засобів виховання емоційної стабільності у дітей під час виступів перед слухацькою аудиторією.

Мета дослідження. Метою написання статті є аналіз активних методів нейтралізації хвилювання та тривожності у дітей під час концертних виступів.

Результати дослідження. Музичне навчання включає необхідність демонстрування дітьми своїх виконавських умінь перед слухачами. Дитина може виступати перед своїми однокласниками, або перед великою аудиторією слухачів під час концертного або конкурсного виступу. Емоційний стан дитини під час публічних виступів значно змінюється. У дітей часто можуть виникати негативні емоції страху та надмірного хвилювання, пов'язані з переживанням стресу, який часто виникає при необхідності виступати публічно. Не здат-

ність дитини знизити емоційне збудження під час виступу негативно відбивається на якості виконання музичного твору. Тому вчитель музичного мистецтва має озброїти учня ефективними засобами зниження емоційної напруги у стресових ситуаціях.

Одним з психологічних станів, які переживає дитина в період репетицій та безпосередньо під час виступу є хвилювання. Хвилювання – це психічний стан, що зумовлюється підвищеним збудженням нервової системи, перевантаженої позитивними чи негативними переживаннями [3, с. 54]. Психологи відзначають, що страх виступати перед аудиторією може виникати через негативний досвід в минулому. Це може бути невдало прочитаний вірш, забування музичного твору, що викликало сміх у слухацькому залі. Побоювання почути критику в свою адресу є природним, це почуття має бути присутнім у кожної людини, але іноді ця риса переходить у хворобливий стан, який заважає дитині розкривати свій справжній потенціал, і це може стосуватися усіх сфер її життєдіяльності.

Хвилювання перед виступом часто має зовнішні прояви. Так, дитина починає поводитися збуджено, нервово голосно розмовляти і сміятися, жестикулювати. Може відмічатися збліднення або почервоніння обличчя, пітливість, тремтіння кінцівок, що невідворотно негативно відбивається на якості виступу вокаліста чи інструменталіста. Вокаліст в такому стані не може опанувати своє дихання, втрачає відчуття опори співацького звуку, може відмічатися скутість артикуляційних органів. Хвилюючись дитина може просто забути текст музичного твору, пришвидшувати або уповільнювати темп.

Ефективними засобами подолання хвилювання перед виступом є залучення активних психолого-педагогічних методів. Активні методи подолання тривожності пов'язані з активною діяльністю учня. Саме в діяльності діти опановують нові засоби подолання негативних емоцій хвилювання, виробляють виконавську надійність. Найперше дітям потрібно пояснити, що хвилюватися перед виступом нормально. Творче хвилювання допомагає більше старатися, поспішати поділитися з оточуючими красою та гармонією мистецтва. Але хвилювання не має бути патологічним, не повинно переходити в страх, що сковує тіло дитини, збіднює її виконавські можливості.

Найбільш ефективним засобом зниження рівня хвилювання перед виступом є досконале володіння музичним матеріалом. Систематичні та планомірні заняття є запорукою спокою юного музиканта перед виступом. Також потрібно враховувати, що фізичним показником

зростання хвилювання є збільшення рівня адреналіну в крові. Адреналін – це гормон, який організм викидає в кров, коли вважає що певна життєва ситуація є небезпечною для нас. Знизити рівень адреналіну допомагає фізична активність. Так, для того щоб зменшити хвилювання можна більше рухатися перед виступом. Зокрема, можна пішки дійти до місця виступу, здійснивши прогулянку на чистому повітрі. Виконання різних фізичних вправ безпосередньо перед виступом також допомагає заспокоїтися, активізувати м'язи виконавського апарату. Так, учневі можна запропонувати потерти долоні, поплескати, постискати та порозтискати кулаки, розім'яти м'язи шії, плечей. Ефективним засобом нейтралізації хвилювання перед виступом є дихальна гімнастика, яка дозволяє краще опанувати свій фізичний стан, стабілізувати емоції, заспокоїтися.

Висновки. Отже, педагог зобов'язаний уважно ставитися до емоційного стану дітей на занятті та перед концертним виступом, озброювати їх ефективними засобами нейтралізації надмірного хвилювання і тривоги. Вміння опановувати власні емоції перед виступом сприятиме повному розкриттю здібностей дитини на сцені, активізації творчої активності.

Джерела та література

1. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
2. Готсдинер А.Л. Музична психологія. М.: ІМВ Магістр, 1993. 190 с.
3. Прядко О. М. Розвиток співацького голосу: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Сисин О. В., 2010. 128 с.

Романчук С. М. – студентка VI курсу
факультету початкової освіти та соціальної
роботи СНУ імені Лесі Українки;
Остапівська І. І. – к. п. н., доцент кафедри
теорії і методики природничо-математичних
дисциплін початкової освіти
СНУ імені Лесі Українки

Мотивація як психолого-педагогічний феномен

Постановка проблеми. Незаперечним є той факт, що ефективність будь-якої діяльності значною мірою залежить від зацікавленості

виконавця у ній. На якість отриманих результатів у кожному конкретному випадку може впливати ціла низка факторів-мотивів, як внутрішньої (бажання, емоції тощо), так і зовнішньої (соціальне оточення, економічні фактори та ін.) природи. Кожен із них окремо та/або всі вони сукупно мотивують особистість до діяльності. Проблема формування ефективної мотивації виникає тоді, коли потрібно стимулювати особистість до діяльності, у якій вона на цей момент не зацікавлена. На жаль, досить часто брак мотивації спостерігається в освіті. Для розв'язання цієї проблеми педагоги, в першу чергу, повинні бути добре обізнані із природою мотивації як психологічного та педагогічного явища.

Мета дослідження. Проаналізувати поняття мотивації з точки зору психолого-педагогічної науки.

Результати дослідження. Для кращого розуміння предмету дослідження спочатку означимо поняття «мотив». Так, під мотивом (фр. *motif*, від латин. *moveo* – рухаю) розуміють спонукальну причину дії і вчинків людини, тобто те, що «підштовхує» до дії [4, 217].

У педагогіці мотивація є одним із рушієм освітньої та самоосвітньої діяльності, тому розглянемо окремі трактування змісту цього поняття у педагогіці.

Мотивація – це, за твердженням С. Гончаренка, сукупність мотивів чи певних стимулів, яка спонукає особистість до конкретної діяльності, зумовлює поведінку [4, 217].

Мотивація – це, як зазначає Бодровська, сукупність стійких мотивів, які мають чітку ієрархію та виражають спрямованість особистості [1, 190].

Свій підхід, який варто враховувати формуючи дієву мотивацію, до означення цього поняття мають психологи. Наведемо деякі із них.

Мотивація – це, за словами В. Дружиніна, сукупність психічних процесів, які надають поведінці енергетичний імпульс і загальну спрямованість. Інакше кажучи, мотивація – це своєрідні рушійні сили поведінки [3, 138].

Е. Фергюссон розглядає мотивацію у двох значеннях. Згідно першого мотивація – це внутрішні стани організму, які спричиняють спонукання, наполегливість, енергійність і спрямування поведінки. У другому значенні мотивація є синонімом поняття «мета», на нього діє деяке внутрішнє утворення, а не зовнішній фактор [2].

Як зазначає В. Шапар, мотивацію складають спонукання, які викликають активність організму і визначають її спрямованість; численні усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, які спонукають особистість до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та мету [5, 264].

Варто також зазначити, що за своїми проявами та функціями в регулюванні поведінки мотивуючі фактори (мотиви) можуть бути розділені на два відносно самостійних класи: 1) усвідомлювані та 2) неусвідомлювані.

1. Усвідомлювані мотиви – це великі життєві цілі, що спрямовують діяльність протягом тривалих періодів життя. Іншими словами це – мотиви-цілі. Їхнє існування є характерним для зрілої особистості [5, 264].

2. Неусвідомлювані мотиви – це особливі вияви свідомості, які з'являються у свідомості, але в особливих формах: емоції й особистісні змісти тощо. Варто зазначити, що таких мотивів значно більше, ніж усвідомлюваних, до певного віку, навіть, практично всі мотиви відносяться до неусвідомлюваних [5, 264].

У контексті формування мотивації важливою є робота з усвідомлення власних мотивів. Вона вимагає не тільки великого інтелектуального і життєвого досвіду, але і, досить часто, сторонньої допомоги та консультацій.

Таким чином, формування мотивації – це не тільки розробка ефективних максимально універсальних методик, але й значна комплексна психолого-педагогічна робота, яка передбачає дослідження особистості та виявлення провідних мотивів (як усвідомлюваних, так і неусвідомлюваних) і створення технології їх використання.

Висновки. Проведена робота дозволяє стверджувати, що мотивація – це важливий фактор, який впливає на результати будь-якої діяльності. Її формування передбачає, у першу чергу, ґрунтовне ознайомлення зі змістом цього явища. Таким чином перспективним напрямком наукового дослідження проблеми мотивації є вивчення особливостей мотивації до навчання молодших школярів.

Джерела та література

1. Бодровская Н. В. Педагогика: учебник для вузов / Нина Валентиновна Бодровская, Артур Александрович Реан. СПб.: Питер, 2006. 304 с. (Серия «Учебник нового века»).

2. Психологическая энциклопедия [Электронный ресурс] / под ред. Реймонда Корсини, Алана Ауэрбаха. 2-е изд. СПб.: Питер, 2006. 1096 с. Режим доступа: http://fileskachat.com/download/4562_c7be4fa7620b6248989a8dbc5db85f85.html
3. Психология: учебник для гуманит. вузов / под общ. ред. В. Н. Дружинина. СПб.: Питер, 2001. 656 с. (Серия «Учебник нового века»).
4. Український педагогічний словник / упоряд. Семен Устимович Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
5. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник: довідкове вид. / Віктор Борисович Шапар. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

Царик А. В. ☐ студентка III курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Мельник І. М. – к. п. н., доцент кафедри педагогіки СНУ імені Лесі Українки

Моральне виховання молодших школярів на християнських засадах

Постановка проблеми. Становлення незалежності на початку 90-х років сприяло побудові нового демократичного суспільства, яке орієнтуватиметься на високі моральні, християнські та загальнолюдські цінності. Радянський нігілізм намагався завуалювати та знищити всю українську самобутність, а особливо християнські цінності виховання, які були притаманні народній педагогіці.

Мета дослідження – полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні проблеми морального виховання молодших школярів на християнських засадах.

Результати дослідження. Однією з найбільш характерних ознак становлення незалежної України є повернення до християнських цінностей. Не стало винятком система народної освіти. Духовний розвиток особистості – важливе завдання, яке сконцентрувало українське суспільство перед сучасною школою. Закон України «Про загальну середню освіту» визначає одним із найважливіших завдань реформи освіти – створення умов для збереження духовного здоров'я наступних поколінь [2].

Зміст морального виховання учнів зумовлений потребами і вимогами суспільства до формування всебічно розвиненої особистості, рівнем його моральності. У педагогіці встановлено, що засобами виховання моральної поведінки дітей молодшого шкільного віку є зміст різних видів дитячої діяльності, а також ділові та реальні взаємини, які виникають у процесі її виконання.

Загальнолюдські духовні, християнські цінності лежать в основі існування як суспільства в цілому, так і окремої особистості. І саме від того, чи керуватиметься дане суспільство чи конкретна людина такими цінностями як добро, свобода, справедливість, солідарність, любов залежатиме як її особиста доля, так і майбутній добробут всього народу. Найважливішим фактором, що зумовлює становлення і розвиток моральних цінностей є виховання. На думку Б. Братуся, виховання моральних цінностей особистості має здійснюватися з одного боку – від нестійких, епізодичних ставлень до стійких, усвідомлених ціннісно-сміслових орієнтацій; з іншого – від спрямованості на вигоду, благо для себе до формування загальнолюдських уявлень, смислової ідентифікації зі світом [1, 71].

Завдання виховання молодшого школяра взагалі, і морального, зокрема, висвітлені в документі «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів». Зважаючи на те, що основним джерелом моральних вчинків особистості учня початкової школи є система внутрішніх цінностей, виховні завдання спрямовуються на розвиток моральної саморегуляції, цілеспрямованої позитивної діяльності за заздальгідь визначеною метою.

Важливим кроком у формуванні духовності дитини, підтриманим на державному рівні, стало введення у шкільні програми курсу «Основи християнської етики». Цей курс є дисципліною християнсько-світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Уроки християнської етики мають навчально-виховний характер, підкріплений прикладами на які багата наша історія, література і культура. Як показує життєвий досвід, такий матеріал у духовному вихованні стає внутрішнім переконанням, спонукає до відповідних вчинків, дій.

Метою навчального предмета з християнської етики – є формування особистості школяра на засадах християнської моралі та націо-

нальної свідомості. Заняття з християнської етики сприяють розвитку у дітей мислення, зв'язного мовлення, пам'яті, інтересу до знань, естетичних смаків, творчих здібностей, виробленню правильних уявлень про світ та формують високі духовні якості. Теми шкільного курсу дають знання з історії християнства, культури, етики і мистецтва, мови, природознавства і географії, народознавства, довкілля.

Завданням навчального предмету з християнської етики, – визначав М. Стельмахович, – є формування особи школяра на засадах християнської моралі, плекання духовності, доброти, людяності, чесності, працьовитості, виховання духовної особистості, яка усвідомлювала б свою відповідальність перед Україною та рідним народом [3, 188]. На думку О. Сухомлинської, духовну, моральну особистість не можна виховати без учителя, наставника, тобто без людини, яка є поводитирем для дітей у світ духовності. Вона визнає те, що християнську етику має читати педагог, який глибоко обізнаний з християнством, вільно володіє цим матеріалом, переносючи ці вічні ідеї до ситуацій і поведінки сьогоденних школярів [4, 14].

Висновки. Моральне виховання на християнських засадах молодших школярів є одним із пріоритетних завдань, які сьогодні ставить суспільство перед батьками і педагогами. Відповідна сфера формування особистості безсумнівно, є важливим чинником у формуванні особистості. Чималий позитивний вплив на моральне виховання мають, зокрема, уроки християнської етики, які розвивають в учнів культуру мислення, креативність, формують такі риси характеру, як доброзичливість, працьовитість, любов до ближнього.

Джерела та література

1. Братусь Б. С. Двойное бытие души и возможность христианской психологии / Б. С. Братусь // Вопросы психологии. 2010. № 4. С. 71–72.
2. Закон України «Про загальну середню освіту»: за станом на 13 травня 1999 року / Законодавство про освіту. Київ: Парламент. вид-во, 2002. 159 с.
3. Стельмахович М. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посіб. / М. Стельмахович. Київ: Віпол, 1997. 231 с.
4. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. 2015. № 4. С. 13–14.

Шинкарук Н. О. – студентка V курсу факультету початкової освіти та соціальної роботи СНУ імені Лесі Українки;

Остапівська І. І. – к. п. н., доцент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Інформаційна культура як складова загальної культури особистості

Постановка проблеми. Сьогодні одними із найнеобхідніших для успішної соціалізації освітніх досягнень є знання, уміння та навички у галузі інформаційних технологій, а також – уміння їх застосовувати для вирішення практичних завдань, як особистісних, так і – соціально важливих. Таким чином на перше місце виходить питання формування інформаційної культури особистості.

Мета дослідження – актуалізувати поняття інформаційної культури як складової загальної культури особистості.

Результати дослідження. Для досягнення мети дослідження прослідкуємо генетичні зв'язки у системі «культура – культура особистості (загальна культура особистості) – інформаційна культура особистості». Означимо поняття «культура». Так, культура (від лат. *cultūra*) – це багатозначне поняття, яке тлумачиться як: 1) обробіток полів, земельних ділянок; культивуація; 2) догляд; 3) виховання, освіта; 4) пошанування; 5) повага [6, 43]. Варто також зазначити, що на філософському рівні поняття культури можна трактувати у широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні – це сукупність певних матеріальних і духовних цінностей, які створило і створює людство у процесі своєї еволюції, і які характеризують історично досягнутий рівень розвитку цього суспільства. У більш вузькому під культурою розуміють матеріальні та духовні досягнення суспільства [3].

Культура особистості є одночасно і похідною від культури суспільства, і її визначальним фактором, своєрідним «творцем». Слід відмітити, що проведений аналіз наукових праць дозволив встановити, що сучасні вчені не дійшли єдиної думки стосовно дефініціювання поняття «культура особистості».

1. Культура особистості – це якість прояву особистості, яка спричинена свідомим чи переведеним до якості автоматизму, рефлексивним підпорядкуванням вимогам загальної культури суспільства [1, 68].

2. Культура (у значенні культура особистості) – це, за словами С. Гончаренка, рівень освіченості, вихованості особи; рівень оволодіння певною галуззю знань або діяльності [5, 182].

Інформаційна культура є важливою складовою загальної культури особистості. Проте, як і у попередньому випадку, серед широкого наукового загалу відсутня єдність в означенні цього терміну. Таким чином, інформаційну культуру особистості можна означити таким чином.

1. Інформаційна культура особистості – це, як зазначає І. Світельник, сукупність інформаційного світогляду і системи знань, умінь і навичок, які забезпечують цілеспрямовану самотійну діяльність з метою оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб із використанням як карткових, так і сучасних інформаційних технологій [4].

2. Інформаційна культура особистості – це якісна характеристика життєдіяльності людини у галузі одержання, передавання, зберігання та використання інформації [2, 7].

Проаналізувавши наведені вище означення можна стверджувати, що інформаційна культура особистості – це складне інтегративне утворення. В його структуру входять когнітивний (знання, уміння, навички у сфері інформаційних (сьогодні – інформаційно-комунікаційних) технологій), діяльнісний (діяльність пов'язана із задоволенням інформаційних потреб), ціннісний (ставлення до інформації та інформаційної діяльності) компоненти. Таким чином, формування та розвиток культури інформаційної діяльності особистості потрібно проводити у єдності цих трьох компонентів.

Висновки. Проведена робота дозволила зробити висновки, що культура інформаційної діяльності особистості тісно пов'язана із поняттями загальної культури особистості та культури суспільства в цілому. Їй притаманні всі властивості загальної культури особистості, проте їх акцентування відбувається на сфері інформації та інформаційної діяльності. Опанування інформаційною культурою на достатньо високому рівні неможливе без гармонійного розвитку когнітивної, діяльнісної та ціннісної сфер особистості. Оскільки поняття інформаційної культури особистості надзвичайно широке, детальні-

шого опрацювання вимагають питання формування інформаційної культури працівників освіти, зокрема – учителів початкової школи.

Джерела та література

1. Анисимов О. С. Методологический словарь для стратегов [Текст] / Олег Сергеевич Анисимов. М., 2004. Т. 2. Методологическая парадигма и управленческая аналитика. 364 с. (Энциклопедия управленческих знаний).
2. Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф. (Краснодар; Новороссийск, 11–14 сент. 1996 г.): тезисы докладов / [науч. ред. И. И. Горлова, Ю. С. Зубов]. Краснодар: КГАК; М.: МГУК, 1996. 490 с.
3. Остапйовська І. Проблеми формування інформаційної культури майбутніх учителів початкових класів / Ірина Остапйовська // Педагогічний часопис Волині. № 1. 2015. С. 20–25.
4. Світельник І. Формування інформаційної культури студентів ВНЗ фізкультурного профілю / Ірина Світельник // Молода спортивна наука України. 2010. Т. 1. С. 283–287.
5. Український педагогічний словник [уклад. Семен Устимович Гончаренко]. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
6. Чуракова Л. П. Латинсько-український та українсько-латинський словник – понад 25 тисяч слів та словосполучень: довідкове вид. / Людмила Петрівна Чуракова. Київ: Чумацький шлях, 2009. 617 с.

Андрійчук Б. І. – студент III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Крикунов О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Проблеми тимчасового доступу до речей і документів за КПКУ

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної тематики полягає в тому, що тимчасовий доступ до речей та документів є ефективним засобом зберігання доказів та їх джерел обома сторонами кримінального провадження, який ще перебуває у процесі теоретичного аналізу та практичної перевірки його реалізації.

Мета дослідження – вивчення теоретичних та практичних питань, що виникають у процесі реалізації такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів та пошук шляхів їх вирішення.

Результати дослідження. У Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) України є ціла глава, що регулює примусові процесуальні засоби досягнення завдань кримінального процесу, а саме заходи забезпечення кримінального провадження [2]. Одним з них є закріплений у ст. 159 КПК тимчасовий доступ до речей і документів, який полягає наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити виїмку). Цей захід здійснюється на основі ухвали слідчого судді, суду до якого звернулися із клопотанням сторони кримінального провадження [1].

Через призму нашого бачення реалізація тимчасовому доступу до речей та документів пов'язана із подоланням прогалин та вдосконалення чинного КПК у частині предмету цього дослідження.

У ст. 160 КПК України перераховано, що саме слід зазначити у змісті клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. А втім, інформацію про особу, у володінні якої знаходяться такі речі та документи не враховано як чільний аспект отримання судового дозволу на здійснення тимчасового доступу. Цей момент акцентовано в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лютого 2014 р. Відповідно до п. 12 даного Узагальнення передбачено вказівка у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів інформації про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати доступ до речей і документів, оскільки в ухвалі слідчого судді ці відомості мають бути обов'язково зазначені [4]. Окрім того, на нашу думку, у клопотанні слід наводити адресу володільця речей чи документів, про тимчасовий доступ до яких клопоче сторона. Ця інформація потрібна як для виконання ухвали слідчого судді, так і для повідомлення належним чином останньої про час та місце розгляду клопотання. Тому саме таку інформацію варто долучати і до змісту ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 165 КПК України вказано, що зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володільець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію. Зважаючи на той факт, що оригінал ухвали, винесеної в судовому засіданні, зберігається в суді, на нашу думку, дану норму слід доповнити нормою про виготовлення слідчим суддею двох оригіналів ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів і належно засвідченої копії.

Висновки. Аналіз законодавства, що регулює питання проведення тимчасового доступу до речей та документів, а також судової практики, дозволяє стверджувати, що у чинному КПК може бути вдосконалено відповідні норми. Це б дозволило збалансовано вдосконалити процедуру цієї процесуальної дії, враховуючи як публічні, так і приватні інтереси.

Джерела та література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

2. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: Центр учб. л-ри, 2013. 544 с.
3. Соф'їн М. І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів / М. І. Соф'їн // Scientific Journal of National Academy of Internal Affairs. 2016. № 1 (98). С. 182.
4. Узагальнення судової практики Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

Антонюк А. В. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Сокол М. В. – к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін СНУ імені Лесі Українки

Реформування аграрного законодавства в Україні: проблеми та перспективи розвитку

Постановка проблеми. Аграрне право у сучасному його розумінні пройшло довгий шлях становлення як самостійної галузі. У 20–30 рр. XIX ст. під час масової колективізації існувало лише таке поняття як «колгоспне право», оскільки вся система сільськогосподарських відносин стосувалась лише одного суб'єкта – колгоспу. У 80 рр. XIX ст. з'являється новий термін «радянське сільськогосподарське право», що за своєю суттю є ширшим, так як представляє інтереси не лише колгоспів, а й колгоспних дворів, радгоспів та інших суб'єктів. Здобуття Україною незалежності зумовило структурне реформування економіки, головною ціллю якої став перехід до ринкових відносин та проголошення аграрної та земельної реформ. Саме в такому руслі з'являється нова галузь – аграрне право.

Мета – дослідити процес реформування аграрного законодавства в Україні та визначити прогалини та перспективи розвитку.

Результати дослідження. Особливістю аграрного права є надзвичайно велика кількість нормативно-правового матеріалу. Як наслідок, виникає чимало колізій та проблем, коли підзаконні нормативно-правові акти суперечать аграрним законодавчим актам. На теперішньому етапі законодавчого процесу в Україні у галузі аграрного права

не розроблено єдиного уніфікованого законодавчого акту. Проте у зарубіжних країнах була проведена досить ефективна робота над створенням такого акту, результатом прийняття якого стала гармонізація та удосконалення суспільних відносин у сфері сільського господарювання.

Так, огляд наукових досліджень у царині аграрного права свідчить про перевагу широкого значення щодо розуміння аграрного законодавства. З цього приводу наголошував В. Ю. Уркевич, що аграрне законодавство потрібно розглядати з позиції широкого трактування, включаючи до нього не лише, власне, закони, а всі чинні аграрні нормативно-правові акти [1, с. 219]. Також В. М. Єрмоленко звертав увагу, що аграрне законодавство є підсистемою системи законодавства України і, в свою чергу, системою, структура якої об'єднує відповідні нормативно-правові акти, що врегульовують аграрні відносини [2, с. 246].

Як зазначав В. З. Янчук, аграрне законодавство України становлять закони і нормативно-правові акти, спрямовані на організаційно-управлінське забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення в сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності, форм господарювання, форм керування, у приватному підсобному господарстві громадян, до яких відносяться акти, спрямовані на належну організацію ведення головних і допоміжних галузей аграрного виробництва: рослинництва і тваринництва та їхніх складових (насінництво, селекція, племінна справа, бджільництво, ставкове рибальство тощо), а також акти, які визначають нормативно-правові вимоги, спрямовані на охорону здоров'я працівників сільського господарства, додержання правил техніки безпеки і виробничої санітарії в процесі аграрного виробництва [5, с. 32–34].

Серед недоліків сучасного аграрного законодавства можна виділити ряд найбільш вагомих:

- аграрне законодавство складається з великої кількості нормативно-правових актів, що мають різну юридичну силу;
- значну частину законодавства складають відомчі нормативно-правові акти;
- «розкиданість» аграрно-правових норм по законодавчих і підзаконних актах, що належать до інших галузей права;
- певна частина підзаконних нормативно-правових актів містить правові норми, що суперечать актам вищої юридичної сили;

– правові норми багатьох законів є банкетними, мають декларативний характер, тому не завжди реалізуються на практиці.

Поряд із потребою вдосконалення законодавчого регулювання окремих сторін сільськогосподарської виробничої діяльності аграрних суб'єктів, їх правового статусу, особливо важливою сьогодні є проблема кодифікації аграрного законодавства [4, с. 111]. В юридичній науці обґрунтовується точка зору щодо необхідності прийняття Аграрного кодексу України. Зокрема, В. Янчук визначив предмет, об'єкт правового регулювання такого кодифікованого акта тощо [5, с. 57–62]. В Аграрному кодексі України необхідно відобразити особливості сучасних аграрних суспільних відносин, рівноправність усіх форм власності, організаційно-правових форм і методів господарювання. Предметом правового регулювання запропонованого кодексу, на думку вчених, мають стати аграрні відносини, що становлять комплекс взаємопов'язаних майнових, підприємницьких, земельних, трудових, членських, учасницьких, управлінсько-контрольних суспільних зв'язків, які складаються у сфері виробничих, підприємницьких, споживчих відносин за участю суб'єктів аграрної підприємницької діяльності всіх форм власності, організаційно-правових форм і методів господарювання, відносин, спрямованих на насичення продовольчого ринку продуктами харчування, продовольством та сировиною рослинного і тваринного (в тому числі водного і мисливського) походження [5, с. 59].

Одним із кроків вдосконалення аграрного законодавства є проведення інкорпорації нормативно-правових актів. Не змінюючи змісту правового регулювання, вона покликана привести у чітку систему ті нормативно-правові акти, які уже створені правотворчими органами і утвердились в правовому просторі. Вважаємо, що цією діяльністю повинне займатися Міністерство аграрної політики та продовольства України, як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної аграрної політики [3, с. 86].

Висновок. Основним завданням на шляху вдосконалення є орієнтація аграрного законодавства на законодавство зарубіжних країн. Однак кодифікація аграрного законодавства може бути ефективною, лише за умови проведення її на наступних принципах, таких як законність, науковість, всебічність, комплексність, безперервність і поетапність. Цей процес потребує залучення до створюваних робочих

груп, провідних науковців у галузі аграрного права з метою вироблення конструктивних пропозицій щодо вирішення проблем у сфері правової регламентації сучасних аграрних відносин.

Джерела та література

1. Уркевич В. Ю. Про аграрне законодавство України / В. Ю. Уркевич // Проблеми законності. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. Вип. 100. С. 218–225.
2. Єрмоленко В. М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / Єрмоленко Володимир Михайлович; Нац. аграр. ун-т України. Київ, 2007. 379 с.
3. Духневич І. Перспективи систематизації аграрного законодавства / І. Духневич // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. № 1. С. 85–92.
4. Багай Н. О. Наукові засади кодифікації аграрного законодавства України / Багай Н. О. // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. ст. Вип. XVIII. Івано-Франківськ: Плай, 2007. С. 111–114.
5. Аграрне право України: Підручник [В. З. Янчук, В. І. Андрейцев, С. Ф. Василюк та ін.]; за ред. В. З. Янчука. [2-ге вид., переробл. та допов.]. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 720 с.

Антонюк А. В. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Чубоха Н. Ф. – к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін СНУ імені Лесі Українки

Умови укладення шлюбу за законодавством України та зарубіжних країн: порівняльно-правові аспекти

Постановка проблеми. Шлюб розглядається зарубіжною доктриною насамперед як договір між чоловіком і жінкою, що укладається у встановленому законом порядку, підкоряється певним вимогам дійсності, має на меті об'єднання чоловіка та дружини в одну сім'ю для спільного життя та взаємного надання підтримки й допомоги. Щодо законодавчого закріплення в Україні, то відповідно до ч. 1 ст. 21 СКУ шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [1].

Мета дослідження. Найбільш повно визначити умови укладення шлюбу, розкрити їх зміст на основі аналізу законодавства України та зарубіжних країн.

Результати дослідження. Умовами дійсності шлюбу в праві зарубіжних країн є дві групи вимог: матеріально-правові та формальні [2, с. 275–277]. До матеріально-правових належать: шлюбна дієздатність, відсутність іншого не припиненого офіційно шлюбу, згода осіб (наречених) на укладення шлюбу, відсутність родинних зв'язків між ними, відсутність певних видів захворювань, які за законом є перешкодою до укладення шлюбу, виконання встановлених законом обмежень для вдів і розлучених. До формальних умов належать: оприлюднення шлюбу шляхом публікації, одержання ліцензії чи здійснення заручин, встановлена законом церемонія (цивільна чи церковна), особиста присутність наречених, присутність свідків, реєстрація, видача свідоцтва про шлюб. Умовою укладення шлюбу є досягнення шлюбного віку, який встановлено: у Німеччині: для жінок та чоловіків – 18 років; у Франції: для чоловіків – 18 років, для жінок – 15 років; в Англії: для чоловіків і жінок – 16 років. У США вікові вимоги середньому становлять 16–18 років. В Україні – шлюбний вік для жінок та чоловіків 18 років (ст. 22 СКУ). За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам [1]. Шлюбна дієздатність передбачає також розумову здатність особи, спроможність її усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. У країнах континентального права, а також в Англії, не допускаються шлюби з особами, які не здатні розуміти сутність і наслідки шлюбу. Щодо США, то законодавство всіх штатів шлюби з душевнохворими особами не допускає в жодному разі, відповідальним за це є опікун [2, с. 276]; інші, навпаки, допускають такий шлюб, за умови, що опікун душевнохворого дасть згоду на це [3, с. 430]. Такий шлюб можливий, якщо душевнохворий здатний висловити свою волю й усвідомити значення та характер укладення шлюбу як правового акту.

Обов'язковою умовою шлюбу є взаємна згода осіб, які одружуються. Найбільш чітко він закріплений у ФЦК, відповідна норма якого (ст. 146) проголошує, що без згоди немає шлюбу.

У більшості країн континентального права, зокрема, у Франції та ФРН, забороняються шлюби з родичами третього ступеня спорідненості включно (дядько та племінниця, тітка та племінник); в англо-

американському праві, зокрема в Англії та США, – до четвертого ступеня родства включно (двоюрідні брати та сестри). В усіх країнах, за винятком окремих штатів США, не допускаються шлюби між свояками прямої лінії, а за правом Франції – також і між свояками бокової лінії. Не може бути укладено шлюб, якщо хоча б один з майбутнього подружжя перебуває в іншому офіційно зареєстрованому шлюбі. Укласти новий шлюб можна припинивши попередній(одношлюбність). Це фундаментальний принцип шлюбу, який містить СК України.

Країни романо-германської правової системи вводять певні заборони на випадки реєстрації повторного шлюбу: вдова чи розлучена жінка не мають право укладати шлюб протягом 300 днів (Франція), або 10 місяців (Німеччина) з моменту смерті чоловіка чи розірвання шлюбу. Обов'язковою є особиста присутність чоловіка та жінки, які укладають шлюб, у момент його реєстрації. Так само відображено у ст. 34 СК України. У Німеччині та Франції за наявності поважних і надзвичайних обставин шлюб може бути зареєстровано за відсутності однієї із сторін з її письмової згоди або через представника, якщо інша сторона присутня особисто. Реєстрація шлюбу в усіх країнах здійснюється, як правило, у вигляді урочистої церемонії, мета якої публічно повідомити та відзначити серйозність намірів сторін і наслідків, які виникають для них. У Німеччині, наприклад, доріжку, якою наречені виходять з церкви, встилають свіжими сосновими гілками з тим, щоб їх подружнє життя було вдалим, успішним, щоб був добробут і багатство. У Франції, коли подружжя виходить з церкви, їх осипають лавровим листям, а під час весільної вечері (обіду) подружжя повинно випити вино з одного весільного келиха з двома ручками, що символізує єдність подружнього союзу. Подібні ритуали склалися в кожній країні, вони не мають юридичного значення, однак дотримуються як символ, як передумова щасливого подружнього життя й майбутнього добробуту сім'ї.

Висновок. Законодавство України та законодавство іноземних держав щодо регулювання питання про умови укладення шлюбу є досить подібним, інколи його окремі положення переплітаються між собою. Українське законодавство певною мірою запозичило багато положень щодо питань укладення шлюбу, його умов з метою поліпшення як правового регулювання сімейних відносин, так і наближення українського законодавства до міжнародних стандартів.

Джерела та література

1. Сімейний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21–22, ст. 135.
2. Богатых Е. А. Гражданское и торговое право. М., 2004. 367 с.
3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. Київ: Україна, 1999. 542 с.

Балабух А. С., Роман М. І. – студентки
IV курсу юридичного факультету СНУ
імені Лесі Українки

**Поняття та види юридичної відповідальності у сфері
публічних закупівель в Україні**

Постановка проблеми. На проведення публічних закупівель щороку держава виділяє мільярди гривень, а тому нерідкими є й зловживання та вчинення правопорушень у цій сфері. Зважаючи на це, питання юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти є досить актуальним як для замовників торгів, так і для контролюючих органів.

Мета дослідження – окреслення поняття юридичної відповідальності у сфері публічних закупівель, її видів та підстав.

Результати дослідження. Питання відповідальності завжди було, є і залишатиметься чи не найбільш актуальним серед замовників та учасників процедур публічних закупівель. Загальновідомою є норма ст. 68 Конституції України: «Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» [1]. Так, положеннями Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. (далі – Закон) визначено, що за порушення вимог, установлених цим Законом та нормативно-правовими актами, розробленими відповідно до цього Закону, члени тендерного комітету замовника, уповноважена особа (особи), члени органу оскарження, службові (посадові) особи Уповноваженого органу, службові (посадові) особи органів, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів (обслуговуючого банку), несуть відповідальність згідно із законами України, у той час як за порушення вимог, установлених цим Законом в частині прийнятих рішень, вибору і застосування процедур закупівлі, відповідальність несуть

члени тендерного комітету або уповноважена особа (особи) персонально [2].

Одночасно слід відмітити, що сьогодні, як і при «паперових» торгах, немає дисциплінарної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері публічних закупівель. Разом з тим, керівник замовника може накласти дисциплінарне стягнення на своїх працівників – членів тендерного комітету – за невиконання ними посадової інструкції при здійсненні публічних закупівель.

Окрім того, посадових (службових) осіб замовника, які є членами тендерного комітету, можуть притягнути до кримінальної відповідальності за так звані службові злочини, склад яких передбачено, зокрема, такими статтями Кримінального кодексу України: ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 366 «Службове підроблення», ст. 367 «Службова недбалість», ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» тощо [4].

Разом з тим, найчастіше до працівників замовника, які займаються закупівлями, застосовується адміністративна відповідальність, прямо передбачена ст. 164-14 КУпАП [3]. Так, починаючи з 11.01.2005 р. до КУпАП було внесено зміни щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, що охопили різні сторони конкурсних процедур та значно розширили повноваження контролюючих органів [5].

Порівняно із попередніми нормами, нинішня редакція цієї статті містить вичерпний перелік правопорушень у сфері законодавства про закупівлі. До нього увійшли: закупівля товарів, робіт і послуг без застосування визначених законодавством процедур закупівель; оцінка пропозицій конкурсних торгів (кваліфікаційних пропозицій), тендерних пропозицій не за критеріями та методикою оцінки для визначення найкращої пропозиції конкурсних торгів (кваліфікаційної пропозиції), тендерної пропозиції, що міститься в документації цих торгів і тендерній документації; укладення з учасником, який став переможцем торгів, договору про закупівлю за цінами і обсягами, що не відповідають вимогам документації конкурсних торгів (кваліфікаційної документації), тендерної документації; неоприлюднення або порушення порядку оприлюднення інформації про закупівлі відповідно до вимог законодавства; ненадання інформації, документів та матеріалів у випадках, передбачених законом. За всі ці порушення на службових (посадових), уповноважених осіб накладається штраф у

розмірі від 700 до 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. За повторне таке порушення протягом року розмір штрафу збільшується – від 1000 до 1500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Особливістю накладення адміністративної відповідальності у сфері публічних закупівель є те, що у випадку, якщо тендерний комітет прийме рішення, що можна кваліфікувати як правопорушення, склад якого передбачено ст. 164-14 КУпАП, адміністративну відповідальність будуть нести всі члени тендерного комітету, які проголосують за прийняття цього рішення [3].

Висновки. Юридична відповідальність у сфері публічних закупівель є невід’ємним елементом механізму контролю за законним використанням державних коштів, найбільш поширеним видом якої є саме адміністративна, проте за наявності специфічних підстав не виключається й застосування дисциплінарної та кримінальної відповідальності.

Джерела та література

1. Конституція України: Прийнята 28.06.1996 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 142.
2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 18.11.2004 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 5. Ст. 110.

Богущька А. А. – студентка III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Крикунов О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Проблеми регулювання обмеження у користуванні спеціальним правом за КПК України

Постановка проблеми. Обмеження у користуванні спеціальним правом є новелою чинного КПК, що потребує теоретичного осмислення.

Мета дослідження полягає у визначенні колізій в законодавстві щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом під час здійснення кримінального провадження та пропозицій по їх подоланню.

Результати дослідження. Із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року було впроваджено низку нових інститутів, зокрема, заходи забезпечення кримінального провадження, яким приділено окремий розділ II. Чинний КПК в системі даних заходів передбачив такий захід, як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, яке полягає у тимчасовому вилученні документів, які посвідчують право керування транспортними засобами, на полювання, підприємництво, що застосовується за рішенням слідчого судді на певний строк для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчинення іншого, припинення чи запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [2, с. 272].

В аспекті реалізації положень КПК України щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 затверджено Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом. Зокрема, цей Порядок визначає механізм передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, що посвідчують користування спеціальним правом щодо керування транспортним засобом або судном, полювання, здійснення підприємницької діяльності. Такі документи передаються на зберігання в разі, коли про факт їх вилучення складений протокол із дотриманням вимог, які ми вже визначили. Вилучені документи зберігають разом із матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює таке провадження, до постановлення слідчим суддею відповідної ухвали за результатами розгляду клопотання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом. Слідчий забезпечує цілісність і збереження вилучених документів [3]. Пунктом 5 вказаного Порядку передбачено, що в разі задоволення клопотання документи не пізніше наступного робочого дня після отримання слідчим,

прокурором відповідної ухвали слідчого судді треба надіслати разом з копією такої ухвали рекомендованим листом на зберігання центральному органу виконавчої влади, що здійснює контроль (нагляд) у відповідній сфері [3]. Проте питання щодо визначення центрального органу виконавчої влади, який здійснюватиме зберігання документів про право керування транспортним засобом або судном, право полювання, право на здійснення підприємницької діяльності, залишається не вирішеним.

Положення статей 149–150 КПК надають посадовим і службовим особам, які здійснили затримання, право тимчасово вилучати документи, «які посвідчують користування спеціальним правом» у затриманого, якого підозрюють у злочині. Однак відсутня вказівка на зв'язок між підозрою у вчиненні злочину та спеціальними правами, документи про які вилучаються. Ми погоджуємося із зауваженнями до чинного КПК, згідно із якими сформульовано так, що може здатися, ніби цей захід застосовуватиметься автоматично, маючи на увазі, що критерії оцінки необхідності і, отже, пропорційності будь-якого такого заходу забезпечення кримінального провадження мають відношення тільки до подальшого рішення суду і не застосовуються при початковому вилученні відповідних документів [1, п. 173]. Тому ці положення треба змінити, наголосивши на зв'язку між злочином, щодо якого є підозра, і вилученням документів про спеціальне право.

Відповідно до статті 153 КПК України, лише прокурор має право звертатись із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом. З метою вдосконалення процедури продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом доцільно передбачити право слідчого звертатись із клопотанням про продовження строків цього заходу.

Висновки. Проаналізувавши нормативно-правові акти щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, можна дійти висновку, що існують можливості для покращення його регулювання, які аргументовано викладено у цьому дослідженні.

Джерела та література

1. Висновок щодо проекту КПК України: Joint Programme between the European Union and the Council of Europe on Transparency and Efficiency of the Judicial System of Ukraine (TEJSU project) / Л. Бахмайєр-Вінтер, Дж. МакБрайд, Е. Сваїдзе від 2 листопада 2011 року, DG-I (2011)16 // Страсбург. П. 173–174.

2. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824.
3. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 // Офіційний вісник України. 2012. № 91.

Вовк Б. М. – студент V курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Назарук О. І. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Виконання судових рішень як самостійна стадія кримінального провадження

Постановка проблеми. Успішне виконання завдань кримінального судочинства неможливе без існування надійного механізму своєчасного, повного, точного і безумовного виконання судових рішень. Вказаний механізм реалізується на стадії виконання вироку або ухвали суду.

Проблеми стадії виконання судових рішень в кримінальному провадженні були об'єктом досліджень таких науковців, як: М. С. Строгович, М. А. Чельцов, Е. Ф. Куцова, Т. Н. Добровольська, В. В. Ніколюк, К. К. Арушанян та ін. Однак, незважаючи на внесок зазначених вище науковців, чинне законодавство не включає стадію виконання судових рішень в зміст поняття кримінального провадження.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні стадії виконання судових рішень як самостійної частини кримінального провадження.

Результати дослідження. Стаття 3 КПК України визначає кримінальне провадження як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, виключаючи, тим самим з поняття «кримінального провадження» будь-яку діяльність суду, прокурора та інших учасників процесу, пов'язану з виконанням судових рішень.

Втім, слід зазначити, що законодавець включивши норми, що регламентують порядок виконання судових рішень до КПК України, підкреслив процесуальний характер такої діяльності. Однак, ця діяльність не визначається ні досудовим розслідуванням, ні судовим провадженням, крім того, вона вже не пов'язана з вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Зазначений висновок впливає з аналізу правового змісту стадії виконання судових рішень.

Так, у науці кримінального процесу існує багато різноманітних думок щодо змісту стадії виконання судових рішень. Науковець М. С. Строгович вважав, що в цій стадії вирішується лише питання звернення вироку до виконання – цим стадія, та й все судочинство власне і закінчуються [5, с. 427]. М. О. Чельцов включав у зміст даної стадії фактично всю діяльність, пов'язану з реалізацією вироку, а не лише кримінально-процесуальну [6, с. 475]. Найбільш обгрунтованою вбачається позиція Е. Ф. Куцовой [3, с. 4], яка в зміст стадії виконання судових рішень включає діяльність суду зі звернення судових рішень до виконання, а також з вирішення питань, що виникають при їх виконанні.

Деякі процесуалісти вбачають особливість стадії виконання судових рішень у тому, що по-перше, на відміну від інших, вона не виконує ніяких контрольних функцій по відношенню до попередніх стадій, а також не створює ніяких передумов для виникнення подальших стадій, по-друге, тут відсутній єдиний предмет дослідження, по-третє, цей предмет відмінний від єдиного для всіх інших стадій предмета доказування [2, с. 23]. Однак, початок досудового розслідування теж не виконує жодних контрольних функцій. Крім того, за стадією виконання судових рішень можуть слідувати стадії перегляду: будь-яка ухвала судді, винесена при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням судових рішень може бути оскаржена. До того ж, слід зазначити, що характерною рисою цієї стадії, на відміну від інших, є те, що в ній вирішується значне коло питань, які за своєю суттю є різноплановими. Таким чином, особливий порядок кримінального судочинства на стадії виконання судових рішень характеризується відсутністю єдиного предмету дослідження.

Деякі дослідники відзначали, що в цій стадії є своєрідність, причому настільки істотна, що дає привід задуматися: чи стадія це кри-

мінального провадження, або взагалі щось інше. Зокрема, В. В. Ніколюк вважає, що кримінально-процесуальна діяльність, пов'язана з виконанням судових рішень, включена у систему стадій кримінального процесу не виправдано. Мотивується це тим, що отримавши відповідне вирішення, кримінальне провадження завершує свій шлях зі вступом вироку в законну силу. Всю діяльність з виконання судових рішень автор називає кримінально-виконавчим провадженням [4, с. 110].

Дійсно, при виконанні судових рішень в суді встановлюються факти, які мають юридичне значення, що характеризує інститут особливого провадження. Однак, при особливому провадженні повинна в принципі бути відсутня суперечка про право. При виконанні ж вироку такий спір існує, більше того, він може торкатися як формальних ознак (відбування засудженим певного терміну покарання, методика його обчислення: з моменту затримання, з моменту прибуття до виправної установи), так і матеріальних (наприклад, має потребу або ні засуджений в повному відбутті призначеного покарання) [1, с. 92].

Висновки. Беручи до уваги неповноту визначення поняття кримінального провадження, що дається законом вбачається за необхідне пункт 10 статті 3 КПК України доповнити положеннями, які б кримінальне провадження визначали як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також у зв'язку з виконанням судових рішень.

Джерела та література

1. Арушанян К. К. Виконання судових рішень як стадія кримінального судочинства / К. К. Арушанян // Наше право. 2011. № 4, ч. 1. С. 89–93.
2. Добровольская Т. Н. Деятельность суда, связанная с исполнением приговоров / Добровольская Т. Н. М., 1979. 140 с.
3. Куцова Э. Ф. Исполнения приговора: лекция / Куцова Э. Ф. М.: Изд-во МГУ, 1960. 80 с.
4. Николюк В. В. Уголовно-исполнительное судопроизводство в СССР / В. В. Николюк. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1989. 256 с.
5. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: в 2 т. / М. С. Строгович. Т. 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. М.: Наука, 1968. 470 с.
6. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. М.: Госюриздат, 1962. 520 с.

Воробей А. В. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Нетрадиційні джерела аграрного права

У юридичній науці на сучасному етапі не існує єдиного підходу щодо класифікації джерел права, хоча ця проблема не є новою. Багатофункціональність поняття «джерело права» дає змогу вживати його в різних значеннях. Джерело права як поняття не замикається на формально встановлених державою офіційних правових актах, що слугують юридичним засобом вираження і закріплення норм, а розкриває соціальні джерела права, його визначеність розмаїттям умов соціального життя. Традиційно теорією права склад джерел права обмежувався нормативно-правовим актом, нормативним договором, правовим прецедентом і звичаєм. І лише в останній час активізувалися спроби теоретиків розширити вказаний перелік за рахунок інших джерел, які умовно можна назвати нетрадиційними. Сучасне галузеве дослідження джерельної бази не може ігнорувати наявність таких джерел. Не є виключенням і галузь аграрного права.

Серед науковців точаться дискусії про те, чи доцільно вважати релігійні(канонічні) норми джерелом права. Розглядаючи їхню можливість виступати сучасним джерелом аграрного права, насамперед, слід відзначити, що у загальнотеоретичному розумінні вони розглядаються як загальнозвичні правила поведінки нормативного характеру в країнах, де релігія визнавалась одним з державних інститутів. Канонічні норми як джерело права набули широкого розповсюдження в середні віки, а зараз вони притаманні сучасній мусульманській правовій системі [1, с. 11]. Вплив релігійних норм на аграрне право слід вбачати, як слушно зазначає професор В. М. Єрмоленко, у варіативній можливості релігійних норм бути джерелами права. Науковець, досліджуючи канонічне право, головним джерелом якого є Біблія, вдало проводить паралель між аналізованими біблійськими заповідями та втіленням їх в сучасне аграрне законодавство, вказує на кореляцію норм релігії та правових норм аграрного права, які застосовуються в рослинництві, тваринництві. Яскраво ілюструє біблійські приписи щодо характеру сільськогосподарської діяльності, застосування сівозмін, поширення і використання генетично модифікованої продукції, культури землеробства та ін. При цьому автор зазначає, що зв'язок між релігійними та аграрно-правовими нормами,

будучи значно глибшим, складнішим за своїми властивостями, безумовно, існує, проявляючись через формування культури землеробства і загальної правової культури та правосвідомості, які й виступають глибинними неформальними джерелами аграрного права. Таким чином, теологічному (богословському) виду цінностей в аграрному праві властиві витoki із біблійських заповідей, що можуть бути джерелом для культури, правосвідомості тощо. У європейському (континентальному) праві основним джерелом виступає нормативно-правовий акт, який складається з норм права. Релігійні норми у нашій країні визнаються нормами моралі. Їм характерні види правових джерел, які є досить незвичними для світського права. Як приклад можна навести Біблію, церковне передання, канонічний звичай, церковне законодавство та ін. Оскільки системи релігійного та канонічного права досить тривалий час розвивались паралельно, пліч-о-пліч, то вони набули досить багато суттєвих специфічних ознак, що знайшли своє вираження у меті, завданнях, методах, способах та стадіях систематизації канонічно-правових приписів [2, с. 4, 7, 16]. Тому на сучасному етапі розвитку української правової системи релігійні норми відіграють факультативне значення, постають як історичні пам'ятки і витoki права та як фактори, що вплинули на матеріальний зміст права, визначають напрям розвитку національної правової системи [3, с. 15]. Можна говорити про них як про додатковий чинник формування правосвідомості та правової культури, які досить опосередковано впливають на формування правової системи держави. Вони є своєрідним джерелом духовності та своїм локальним регулюванням здатні охоплювати лише певний ареал населення країни, обмежений належністю до числа віруючих осіб. Без сумніву, релігійні норми мають досить позитивне значення для становлення та подальшої регламентації аграрних відносин саме в історичному аспекті. Релігійні пам'ятки були досить ефективними чинниками суспільного регулювання у період, коли церква не була відокремлена від держави, а також у той час, коли ще не була сформована нормативна база правового регулювання аграрних відносин.

У деяких правових системах особливого значення набуває правова доктрина (Греція, Франція, Швеція). Історія донесла до нас свідчення того, що юридичні доктрини також виступали джерелами права. Наприклад, формування сучасного римського права, одним з джерел якого виступали Дигести (Пандекти). Найбільше виписок було зроблено з творів двох знаменитих юристів III ст. Павла та Уль-

пініана, особливо з їхніх фундаментальних коментарів з цивільного права і з преторського едикту [4, с. 53]. В сучасній науці визнання доктрини джерелом права є досить дискусійним питанням. Проте, не зважаючи на це деякі науковці пропонують віднести її до правових джерел, які є нетрадиційними (додатковими) джерелами [6, с. 14]. Наприклад, у Швейцарському Цивільному кодексі зафіксовані норми, що дозволяють органам застосування права у випадках наявності прогалин у законодавстві виносити рішення на підставі робіт відомих вчених-юристів у галузі цивільного права [7, с. 59].

Виходячи зі змісту відповідних положень нормативно-правових актів доктриною є система концептуальних ідей і поглядів на роль, стратегію і основні напрями розвитку певного сегменту суспільних відносин. Беззаперечним є факт, що будь-які концептуальні ідеї і погляди є результатом відповідної наукової діяльності. Таким чином, напрошується висновок про тотожність доктрини і науки, зокрема і юридичної. Водночас ці поняття, будучи спорідненими, не є повністю сумісними. За виразом С. В. Бошно щодо юридичної науки доктрина – це наукова ідея, яка заслужила визнання в середовищі професіоналів, виступає основою відповідної школи, зустріла підтримку суспільства, засвоїлась правозастосовною практикою і в силу свого авторитету стала мірою суспільної поведінки. Доктринальні тлумачення і судження про позитивне право, на думку інших вчених, надає їх визнаність державою і юридичним співтовариством. Визнання юридичної доктрини державою забезпечує втілення її теоретичних конструкцій в юридичну складову державної політики, в чинне законодавство, в нормативне і казуальне тлумачення норм права. Визнання доктрини юридичним співтовариством забезпечує впорядкованість суперечливого, нерідко хаотичного емпіричного матеріалу про право в інтересах надання йому цілісного і внутрішньо узгодженого характеру та формування ретроспективної, чинної чи прогностичної юридико-логічної моделі позитивного права [8, с. 5]. У Франції, наприклад, досить високо цінують доктрини, що стосуються суто прикладних, практичних аспектів права, тоді як у Німеччині та Італії частіше віддають перевагу фундаментальним доктринам, доктринам академічного, а не прагматичного плану. Юридичній доктрині як джерелу права притаманний ряд ознак: доктрина певним чином впливає на формування і реалізацію права, виступаючи його джерелом для інших форм, в тому числі для нормативно-правового акта. Крім того, за

наявності певних умов вона самотійно виконує роль форми права, тобто здійснює безпосередньо регулюючу функцію. Доктрина і судова практика не співпадають, але за певних умов можуть співвідноситися як форма і зміст. Судове рішення при цьому виступає формою, в яку втілюється доктринальне положення. Тоді доктрина виступає джерелом судової практики.

Цікавим є і співвідношення між доктриною і принципами права. Відсутні підстави вважати доктриною норми-принципи і їх наукову інтерпретацію. Норми-принципи є елементом нормативного акта з усіма впливаючими наслідками, а наука, що їх коментує, не може претендувати на роль доктрини. Ті принципи, які не отримали законодавчої форми мають доктринальний характер. Немає підстав констатувати вплив доктрини на сучасного законодавця. У цілому ж доктринальне підґрунтя повинні мати і законодавство, і судова практика, й інші джерела права. Отже, сучасна теорія права визнає юридичну доктрину і джерелом, і формою права. Проте це питання також є надто дискусійним. У світлі вищенаведеного розуміння юридичну доктрину слід розглядати не інакше, як джерелом, з якого за ідеальних умов беруть або повинні брати початок формальні джерела права. Досить багатогранну роль має доктрина у аграрно-правовому регулюванні. Насамперед, це можливість покладення у основу розроблюваних нормативно-правових актів певної концепції з метою уніфікації правового регулювання аграрних відносин, уникнення колізійності створюваного масиву аграрно-правових норм. Важливим є також удосконалення чинного аграрного законодавства через усунення вже існуючих темпоральних, змістовних та інших колізій, заповнення прогалин тощо. Отже, на сучасному етапі основним призначенням доктрини є створення правових принципів, понять, термінів, методів нормотворення та застосування і тлумачення права. Особливе місце займає правова доктрина щодо принципів права. У межах правової системи між ними існує як генетичний (доктрина формує принципи права), так і функціональний зв'язок [7, с. 59].

Описані нетрадиційні джерела аграрного права мають досить неформальний та дискусійний характер. Вони мають опосередкований вплив на сучасні аграрні відносини, як чинники формування правосвідомості, правової культури та розробки раціональних засад нормотворення.

Джерела та література

1. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н. М. Пархоменко; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 1998. 16 с.
2. Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Одеська нац. юрид. акад. О., 2003. 19 с.
3. Міма І. В. Релігійні норми та їх місце в системі соціально-правового регулювання суспільних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2008. 20 с.
4. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм; под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. М.: Зерцало, 2003. 495 с.
5. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с фр. В. А. Туманова. М.: Междунар. отношения, 2003. 400 с.
6. Васильченко О. П. Джерела конституційного права України (системнофункціональний аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / О. П. Васильченко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 19 с.
7. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу: навч. посіб. / Л. А. Луць. Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2003. 256 с.
8. Зозуля А. А. Доктрина в современном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А. А. Зозуля. СПб., 2006. 31 с.

Воробей А. В. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Оформлення заповітів за українським та зарубіжним законодавством

Постановка проблеми. Сучасні тенденції щодо інтеграції України в європейське і світове співтовариства, перед юридичною наукою поставили завдання дослідити зарубіжний досвід правового регулювання спадкових відносин, зокрема, форм заповітів та можливість запозичення корисних моментів у національне законодавство.. Це дозволить українським правникам не тільки ширше подивитись на світовий досвід урегулювання окремих субінститутів спадкового права та, перейнявши позитивний зарубіжний досвід, тим самим поліпшити не лише законодавство, а й практику його застосування в українських реаліях.

Мета – дослідити та порівняти процедуру оформлення заповітів в Україні та зарубіжних країнах.

Результати дослідження. Законодавство країн континентальної Європи передбачає наступні основні форми заповітів. Власноручний заповіт, який повністю написаний самим спадкодавцем, що передбачає можливість зменшення підробок (через що машинописні тексти не допускаються), простоту у складенні і можливість дотримання таємності заповіту. Основними недоліками даної форми є небезпека випадкової ліквідації або втрати заповіту, а також вплив третіх осіб, що може спричинити за собою спотворення волі заповідача. Поряд з цим має місце і заповіт у формі публічного акта, який складається згідно певної процедури за участі офіційної посадової особи (як правило, нотаріуса або особи, яка має за законом право виконувати його обов'язки). У Франції заповіт складається у присутності двох нотаріусів (або одного, але в присутності двох свідків). У Болгарії, Італії нотаріус складає і записує розпорядження спадкодавця. Перевагою є те, що вона дає гарантію дійсності заповіту і відповідності його змісту дійсній волі спадкодавця. Так, відповідно до ст. 949 ГК Польщі заповіт може бути написаний власноручно заповідачем, ним же датований і підписаний. Визнається власноручний заповіт, що міститься в листі спадкодавця, адресованому спадкоємцю, якщо він підписаний належним чином і немає сумнівів у намірах спадкодавця щодо розпорядження своїм майном.

Польське спадкове законодавство визнає спеціальні заповіти на випадок швидкої (раптової) смерті спадкодавця або коли дотримання звичайної форми заповіту є неможливим, є надзвичайними ускладненим. При цьому заповідач висловлює останню волю в присутності не менше трьох свідків. Протягом одного року з моменту такої заяви спадкодавця заповіт може бути зафіксовано в письмовій формі одним зі свідків або третьою особою та підписано спадкодавцем, двома або всіма свідками, присутніми під час волевиявлення заповідача. Якщо до смерті заповідача це не зробили, то протягом шести місяців з дня відкриття спадщини заповіт може бути оформлено показаннями свідків перед судом.

Зарубіжному праву відомий таємний заповіт (аналогія секретного заповіту за ЦК України), який складений заповідачем і у закритому вигляді переданий на збереження нотаріусу, як правило, у присут-

ності свідків. Секретність та його зберігання прямо передбачене Цивільним кодексом Франції (ст. 969, 1007 ЦК Франції) [5], Німеччини (§ 2232 Німецького цивільного уложення) [6], України (ст. 1249, 1250 ЦК України). Швейцарський цивільний кодекс, який не виключає можливість складання таких заповітів, відносить регламентацію пов'язаних з цим питань до компетенції кантонів (ч. 2 ст. 505). Законодавством Великої Британії передбачено лише одну основну форму заповіту, не залишаючи при цьому заповідачу свободи вибору [7, с. 26]. Він має письмову форму, підписується заповідачем (або іншою особою за його вказівкою) і засвідчується не менше ніж двома особами. Відсутня вимога особистого підпису заповідача, це може зробити інша особа. Заповіт може бути надрукований і навіть оформлений у вигляді криптограми.

Законодавство також встановлює спрощений порядок здійснення заповітів за особливих, виняткових обставин, коли звернення до звичайних форм неможливо або вкрай утруднено, а також стосовно окремих категорій осіб (військовослужбовцям, морякам) [5]. Наприклад, німецьке законодавство дозволяє особі, яка перебуває в місцевості, з якою перервано сполучення з причини епідемії або внаслідок інших виняткових обставин, або у плаванні на німецькому судні, зробити заповіт у формі усної заяви в присутності трьох свідків (§ 2250, 2251). Заповіт визнається юридично недійсним внаслідок недотримання визначеної форми, невизначеності змісту, вад волі заповідача, відсутності здатності до складання заповіту. Відомі й інші форми заповідальних розпоряджень, як наприклад, спадковий договір, зародження якого відносять до німецького права. Відповідно до ч. 1 § 1941 Німецького цивільного уложення визначає, що спадкодавець завдяки договору може назначити спадкоємця, встановити заповідальні відкази і покладення (спадковий договір).

Для України спадковий договір є новелою та визначений ст. 1302 ЦК України. Німецький спадковий договір є більше наближеним до спадкового права, ніж український, оскільки містить розпорядження на випадок смерті та містити підстави спадкування. Дискусія щодо спадкового договору зведена до того, що це інститут договірного права [8, с. 6, 12], оскільки відсутній юридичний складу спадкового правонаступництва, не визначено зміст спадкового договору. ЦК

Угорщини: містить спадковий договір і дарування на випадок смерті (ст. 655–659) та договір по відношенню до очікуваної спадщини.

Стаття 959 ЦК Польщі дає право спадкоємцю заповідати своє майно одній або більше осіб. ЦК Польщі передбачені обмеження свободи заповідальних розпоряджень, без яких неможливо обійтися при відкритті і розподілі спадщини. До кола необхідних спадкоємців відносяться: непрацездатні низхідні (у тому числі малолітні діти), той непрацездатний із подружжя, який його пережив та непрацездатні батьки спадкодавця. Кожному із них належить 2/3 тієї частини, яку б вони отримали при спадкуванні за законом. За Німецьким цивільним уложенням спадкоємець може: призначити розпорядженням спадкоємця на випадок смерті (§ 1937) і відсторонити від спадкування за законом родича або свого чоловіка (дружину) (§ 1938).

Висновки. Таким чином, що українське законодавство деякою мірою адаптоване до європейського законодавства і ввібрало в себе прогресивні ідеї країн-учасниць ЄС. Розумне запозичення елементів зарубіжного спадкового права, які є прийнятними для української дійсності, може надати суттєву допомогу для успіху реформи вітчизняного спадкового права.

Джерела та література

1. Угода про партнерство і співробітництво між Європейськими співтовариствами та їх державами-членами і Україною (УПС) від 14 червня 1994 р
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2007. 992 с.
3. Кузнєцова Н. С. Проблема відповідності цивільного законодавства України стандартам європейського права // Університетські наукові записки. 2005. № 1–2 (13–14). С. 66–69.
4. Гражданское и торговое право зарубежных стран: учеб. пособие / под общей ред. В. В. Безбаха и В. К. Пучинского. М.: МЦФЭР, 2004. 896 с.
5. Французский гражданский кодекс / науч. ред. Лаврова Д. Г.; пер. с фр. Жуковой А. А., Пашковской Г. А. СПб, 2004. 1101 с.
6. Гражданское уложение Германии = Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz: введ. закон к Гражд. уложению: пер. с нем. / [В. Бергманн, введ., сост.]; науч. ред. В. Бергманн (и др.). 3-е изд., перераб. М.: Волтерс Клувер, 2008. 896 с.
7. Гущин В. В., Дмитриев Ю. А. Наследственное право и процесс. М.: ЭКСМО, 2004. С. 26.
8. Шама Н. П. Спадковий договір в цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук зі спец. 12.00.03 / Львів. нац. у-т ім. Івана Франка. Львів, 2008. 16 с.

Воробей А. В. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Поняття та умови проведення відкритих торгів як основної процедури публічних закупівель в Україні

Постановка проблеми. Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС Україна, зокрема, взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство у сфері публічних закупівель у відповідність до правил Європейського Союзу, що регулюються відповідними Директивами ЄС. Це означає, що, починаючи з порогових меж, зазначених в Угоді, процедури публічних закупівель в Україні повинні відбуватись за тими ж правилами, що і закупівлі в ЄС. Зважаючи на це, питання правового регулювання та порядок застосування процедур публічних закупівель в Україні відповідно до стандартів ЄС, є вкрай актуальним.

Мета дослідження – реформування національної системи публічних закупівель супроводжується низкою новел у цій сфері. Повною мірою це стосується й відкритих торгів як основної процедури закупівлі, визначеної чинним Законом України «Про публічні закупівлі» (далі – Закон). У зв'язку з цим метою дослідження є аналіз умов та порядку проведення відкритих торгів.

Результати дослідження. Обрання процедури відкритих торгів сприяє забезпеченню ефективного та прозорого здійснення закупівель, створенню конкурентного середовища у цій сфері, запобіганню проявам корупції та розвитку добросовісної конкуренції. Водночас у світі сфера публічних закупівель розвивається достатньо динамічно. Різні країни шукають нові підходи до проведення конкурентних процедур, які дадуть змогу зменшити суб'єктивність прийняття рішень, мінімізувати корупційні ризики та підвищити ефективність закупівель. Одним з таких інноваційних підходів є застосування так званого механізму посткваліфікації та використання аукціону для проведення оцінки поданих тендерних пропозицій. Саме тому в Законі описано, по суті, дві різні процедури відкритих торгів: для закупівель нижче порогів ЄС – більш коротка процедура із застосуванням посткваліфікації, а вище зазначених порогів – традиційний відкритий тендер.

Відкриті торги відбуваються на авторизованих системах електронних закупівель. Участь у такій процедурі мають право брати всі зацікавлені особи, які відповідають загальним вимогам, встановленим

Законом, а також кваліфікаційним критеріям (якщо вони встановлені замовником). Розпочинається процедура відкритих торгів із розміщення на веб-порталі Уповноваженого органу оголошення про проведення процедури відкритих торгів. Одночасно має бути оприлюднена і тендерна документація.

В оголошенні, згідно з ч. 2 ст. 21 Закону, мають бути наведені всі суттєві умови закупівлі, що планується, зокрема, кількість і місце поставки товарів (обсяг і місце виконання робіт чи надання послуг), очікувана вартість, строк поставки [1]. Крім того, зазначається інформація, що стосується закупівель, – кінцевий строк подання тендерних пропозицій; розмір, вид та умови надання забезпечення тендерних пропозицій (якщо вимогу про його надання встановлено); дата та час розкриття тендерних пропозицій (для закупівлі товарів і послуг на суму більше ніж 133 тис. євро або робіт більше ніж 5150 тис. євро, в інших випадках їх визначає система електронних торгів в автоматичному режимі), а також розмір мінімального кроку пониження ціни під час електронного аукціону у відсотках або грошових одиницях та математична формула, що буде застосовуватися при проведенні електронного аукціону для визначення показників інших критеріїв оцінки [1].

Після оприлюднення оголошення і тендерної документації всі бажаючі особи мають подати тендерну пропозицію в електронному вигляді через електронну систему закупівель шляхом заповнення електронних форм з окремими полями, де зазначається інформація про ціну, інші критерії оцінки (у разі їх встановлення замовником), інформація від учасника про його відповідність кваліфікаційним (кваліфікаційному) критеріям, вимогам ст. 17 Закону і тендерної документації, та завантаження необхідних документів, що вимагаються замовником у тендерній документації. Після закінчення строку на подання тендерних пропозицій і перед початком електронного аукціону відбувається розкриття лише інформації про запропоновані учасниками ціни. Оцінка тендерних пропозицій проводиться автоматично електронною системою закупівель на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених замовником у тендерній документації, та шляхом застосування електронного аукціону.

Остаточна ціна пропозиції визначається під час електронного аукціону, який проводиться у три кола, під час кожного з яких учасник має право один раз знизити ціну не менш як на встановлений у тендерній документації крок. Після проведення аукціону пропозиції учасників розташовуються у порядку збільшення ціни, тендерні про-

позиції розкриваються, і замовник розпочинає процедуру розгляду пропозицій.

Рішення про намір укласти договір про закупівлю приймається замовником у день визначення переможця, та протягом одного дня після прийняття такого рішення розміщується відповідне повідомлення на веб-порталі Мінекономрозвитку. Замовник укладає договір про закупівлю з переможцем торгів протягом строку дії його пропозиції, не пізніше ніж через 20 днів з дня прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю. З метою забезпечення права на оскарження рішень замовника договір про закупівлю не може бути укладено раніше ніж через 10 днів з дати оприлюднення повідомлення про намір укласти договір про закупівлю.

Висновки. Отже, в цілому процедура відкритих торгів робить набагато більш виразний акцент на ціну пропозиції – вага цінового критерію не може бути меншою за 70 відсотків. Водночас замовник зберігає досить вагомі важелі впливу на якість предмета закупівлі, оскільки може встановлювати кваліфікаційні вимоги до учасників, а також детально описувати предмет закупівлі. Інша справа, що деякі з цих можливостей можуть бути нівельовані невдалим виконанням конкретних систем електронних закупівель.

Джерела та література

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.
2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси: навч. посіб. / за заг. ред. В. Д. Базилевича. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Атіка, 2012. 386 с.

Гнатюк С. В., Демчук Д. Ю. – студенти
IV курсу юридичного факультету СНУ
імені Лесі Українки

Елементи правосуб'єктності фізичних осіб за законодавством зарубіжних країн

Постановка проблеми. Цивільне право України не відокремлене від цивільного права зарубіжних країн. Воно взаємодіє з ним, зазнає його впливу і, в свою чергу, впливає на нього. Сьогодні важко обій-

тися без обміну досвідом. Тим більше, що правові системи різних країн виявляють дедалі більшу схильність до зближення та уніфікації, що, зокрема, дає можливість гармонізувати національні галузі права.

Мета статті – аналіз правосуб'єктності фізичних осіб у цивільному праві романо-германської і англосаксонської правових систем з виокремленням особливостей, які притаманні для таких систем. Формування пропозицій щодо врегулювання суперечностей.

Фізичною особою в цивільному праві зарубіжних країн є людина, окремий громадянин (даної чи іншої держави) або особа без громадянства. Визнаючи кожного суб'єктом права, та чи інша держава встановлює його правовий статус, положення стосовно держави, її органів, інших фізичних та юридичних осіб. Цивільно-правовий статус (цивільна правосуб'єктність) фізичної особи визначається її здатністю мати цивільні права та обов'язки (правоздатність), своїми діями набувати та здійснювати їх (дієздатність) [1].

Права, можливість реалізації яких пов'язана з певними особистісними та фізіологічними особливостями людини, можуть виникати тільки з досягненням певного віку (батьківські права, шлюбні (подружні), права усиновлювачів, опікунів, піклувальників тощо). Основним для всіх правових систем є принцип рівної цивільної правоздатності. Уперше, як зазначалося, його було проголошено у Французькому цивільному кодексі (ст. 8 ФЦК: будь-який француз користується цивільними правами) [8]. НЦК не містить окремої норми про рівність цивільної правоздатності, але цей принцип впливає з конституційних приписів.

Правоздатність не може обмежуватися, за винятком певних випадків, коли вона застосовується судом, зазвичай унаслідок вчинення особою кримінально-караних дій, і спрямована на заборону займатися певними видами діяльності. [4]

Відомо, що на відміну від правоздатності, дієздатність пов'язана з можливістю здійснювати певні дії при досягненні особою відповідного рівня психологічної зрілості. Саме віковий ценз виступає критерієм досягнення громадянином можливості своїми діями набувати для себе права та нести обов'язки. Законодавство усіх країн встановлює, що в повному обсязі громадяни стають дієздатними по досягненні встановленого в законі. Проте вік, з якого особа стає повнолітньою, в різних державах неоднаковий. До середини минулого століття в багатьох країнах повнолітньою вважалась особа, що досягла 21 року, але згодом у більшості зарубіжних держав вік повноліття був

знижений до 18 років, саме це положення було запозичене у вітчизняне цивільне законодавство [5].

Щодо неповної дієздатності, яка в цивільному праві України закріплюється за особами віком від 14 до 18 років, необхідно вказати, що в деяких країнах частково дієздатні особи називаються недієздатними або такими, що позбавлені дієздатності. Так, Японський цивільний кодекс вважає недієздатними: неповнолітніх, осіб, визнаних недієздатними, обмежено дієздатними.

Висновки. Отже, цивільне законодавство і цивілістична наука зарубіжних країн мають певні відмінності в розумінні правосуб'єктності фізичних осіб. Цивільне законодавство України в частині обсягу дієздатності неповнолітніх осіб має риси, притаманні зарубіжному цивільному законодавству, що ставить нас в один ряд з цивілізованими країнами. Є окремі моменти, які варто було б запозичити цивільному праві України із цивільного права іноземних країн, зокрема: деталізувати часткову цивільну дієздатність фізичної особи, яка не досягла 14 років, тобто поділити дану категорію на дві групи – фізичні особи до 7 років (недієздатні, наприкладі Німеччини) та фізичні особи від 7 до 14 років. Далі, створити перелік безумовно недійсних угод, які неповнолітній не має права вчиняти, наприкладі Англії, таким чином, буде розширена сфера діяльності законних представників і унеможливлене зловживання законодавством неповнолітніми.

Джерела та література

1. Цивільний кодекс України від 11 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради. 2004.
2. Дзера О. В. Цивільне право України / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт. Київ: Юрінком Інтер, 1999.
3. Жалинский А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рерихт. М.: Проспект, 2001.
4. Зенин И. А. Гражданское и торговое право капиталистических государств / И. А. Зенин. М.: Изд-во МГУ, 1992. 192 с.
5. Резнік Г. Поняття та обсяг дієздатності неповнолітніх осіб в Україні та зарубіжних країнах / Г. Резнік // Юридична Україна: питання розвитку приватного права. 2010.
6. Шевченко Я. М. Цивільне право України: в 2-х т. / Я. М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2003.
7. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн / С. І. Шимон. Київ: КНЕУ, 2004.
8. France Civil Code: [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=17359

Гусак О. П. – студентка II курсу Інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Київ;

Гусак Т. П. – к. ю. н., головний консультант відділу юридичного супроводження розгляду конституційних скарг управління опрацювання конституційних скарг правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України

Криптовалюта як вид інтелектуальної власності

Постановка проблеми. Правова основа захисту прав інтелектуальної власності в Україні складається із десяти спеціальних законів, та понад двадцять багатосторонніх міжнародних договорів. Проте досі не розроблено нормативно-правового акту, яким би передбачались способи та методи захисту прав ІВ в мережі Інтернет. Адже Україна стоїть на шляху євроінтеграції та розбудовує правове поле в сфері інтелектуальної власності.

Законодавство України у сфері захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет зараз на етапі зародження. За останні роки робляться спроби щодо розробки правової бази. Це і проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет», і проект Національної стратегії розвитку сфери ІВ в Україні у період до 2020 року, і проект стратегії інноваційного розвитку України у 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, і інш.

Мета дослідження – на прикладі використання криптовалют окреслити законодавче врегулювання криптовалют в Україні.

Результати дослідження. Сьогодні bitcoin продовжує свій розвиток, число користувачів цієї системи неухильно зростає в Україні. Популярність bitcoin також породила створення інших криптовалют, що розвиваються поряд з bitcoin, але їхня популярність і можливості поки набагато менша.

Зараз значно зростає зацікавленість пересічних громадян у використанні криптовалюти, так само як зростає кількість компаній, які працюють з цією валютою. Досить багато проводиться спеціальних навчальних курсів для вивчення специфіки роботи з криптовалютою bitcoin.

Таким чином, вважаємо, що першочерговим завданням є розробка нормативно-правових актів на прикладі Данії, Англії, Нідерландів та інших країн, які вільно використовують криптовалюту bitcoin та широко впроваджують її для розрахунків.

На сьогодні для вирішення питання правового регулювання ринку криптовалют в Україні розробляються безліч програм, які запозичуються з інших, більш розвинених держав.

Так, Україною запозичено європейський досвід та ведеться робота щодо створення спеціальних комісій для моніторингу використання криптовалют, зміни в ліцензійні документи для онлайн-гемблінгу, а також розробляються нормативні акти, які б дозволяли власникам Bitcoin легально робити ставки в електронній системі, тобто торгувати криптовалютою. Також групами правників створюються проекти правових актів щодо відмінення оподаткування операцій з криптовалютою. Однак, незважаючи на суспільну потребу та неадаптованість українського законодавства, держава поки що не сприяє врегулюванню цього питання [0].

На сьогоднішній день в правовому полі України склалась негативна правозастосовча практика навколо криптовалют. Це і лист НБУ, де біткоїн визнано грошовим сурогатом, і необґрунтовані кримінальні провадження, в яких правоохоронні органи прирівнюють біткоїн до електронних грошей, емісія яких не узгоджена з НБУ, і неможливість захисту майнових прав на біткоїн у зв'язку з тим, що суд вважає його віртуальним майном, яке немає матеріальних ознак, а тому не підлягає судовому захисту.

Правове поле для визначення юридичного статусу криптовалют вже існує, а Bitcoin в ньому – це фінансовий актив нарівні з коштами, цінними паперами і борговими зобов'язаннями. Проте правозастосовча практика пішла іншим шляхом, що поставило під сумнів життєздатність такого підходу [0].

Сьогодні виникла необхідність якомога швидше врегулювати на законодавчому рівні питання, пов'язані з використанням криптовалют, а також впровадження необхідного оподаткування операцій із купівлі та продажу криптовалюти [0]. Крім того, необхідно визначити відповідні правила функціонування українських криптовалютних бірж і пунктів обміну криптовалют.

Наразі спостерігається тенденція до використання криптовалют зловмисниками для анонімізації власних дій, а громадяни дедалі

частіше стають жертвами шахраїв. При цьому захист постраждалих з боку правоохоронних органів відсутній – через низку причин, основною з яких є неможливість ідентифікації власника того чи іншого криптогаманця [0].

Висновки. На нашу думку, крім регулювання ринку криптовалют, потрібно передбачити відповідальність, зокрема, доповнити новою статтею Кодекс України про адміністративні правопорушення, а саме передбачити відповідальність за незаконне повне або часткове використання при здійсненні діяльності з видобування (майнінгу) криптовалют.

Джерела та література

1. Денисова Р. О. Реалізація авторських прав в Інтернеті [Текст] / Р. О. Денисова // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій; редкол.: В. Тацій [та ін.]. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2010. Вип. 110.
2. Кондрашов М. Защита интеллектуальной собственности при использовании файлообменных сетей [Текст] / М. Кондрашов // Хоз-во и право. 2010. № 9.
3. Штефан А. О. Дещо до питання про порушення у сфері авторського права / А. О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. № 6.

Демчук Д. Ю., Гнатюк С. В. – студентки
IV курсу юридичного факультету СНУ
імені Лесі Українки

Відкритість та прозорість в системі публічних закупівель україни: деякі аспекти

Постановка проблеми. В сучасних умовах основним завданням реформування сфери публічних закупівель є впровадження ефективної системи закупівель відповідно до принципів і підходів, які застосовуються європейськими країнами, та потужної нормативно-правової бази, що має забезпечити ефективність, відкритість та прозорість процедур закупівель.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення відкритості та прозорості системи публічних закупівель України, визначення наявних проблем у механізмі опублікування інформації у цій сфері й надання пропозицій щодо їх вирішення.

Результати дослідження. Законодавство у сфері публічних закупівель виступає фундаментальною основою, яка визначає принципи, поняття та здійснення окремих процедур під час закупівлі товарів, робіт і послуг для суспільних потреб.

Питанням здійснення процедур публічних закупівель в сучасних умовах приділяється велика увага. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі науковці, як В. Т. Александрова, І. В. Влялько, П. К. Германчук, О. П. Кулак [2], О. С. Мельников, О. І. Міняйло [3], А. О. Олефір, О. О. Покрещук [1], О. О. Підмогильний [4], Г. І. Пінькас, Н. Б. Ткаченко [6] та деякі інші.

Система публічних закупівель – один з найважливіших елементів державного фінансового устрою, характерною особливістю якого є пряма взаємодія з ринками товарів, робіт і послуг. Вона являє собою частину системи управління бюджетними витратами, а тому для неї вкрай актуальними є питання відкритості й прозорості на усіх стадіях організації та здійснення процедур публічних закупівель.

Відповідно до світових стандартів, закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади повинні відбуватися публічно, а інформація щодо них має бути доступною для громадського контролю [4]. Зважаючи на це, серед основних вимог, які висуваються до системи публічних закупівель України, є забезпечення принципу відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель.

Так, принцип відкритості й прозорості при організації й проведенні закупівель передбачає: 1) достатність інформації – можливість для потенційних постачальників приймати обґрунтовані рішення; 2) своєчасність – гарантія того, що інформація в момент одержання її постачальниками буде необхідною; 3) доступність для всіх зацікавлених сторін – гарантія того, що процес проведення закупівель буде справедливим стосовно всіх учасників і сприйматиметься як справедливий; 4) системність – своєчасна актуалізація інформації й швидке інформування зацікавлених сторін щодо будь-яких змін.

Отже, для забезпечення максимальної прозорості закупівлі товарів, робіт і послуг, процес закупівель повинен бути гласним, що передбачає доступність інформації, публічність торгів та реєстрацію усіх прийнятих рішень за результатами проведених процедур.

Відкритість і прозорість у процесі закупівель досягаються шляхом використання спеціальних заходів та процедур, а також скла-

данням звітності по всіх суттєвих діях, які супроводжують проведення закупівлі. З погляду закупівельних процедур принцип відкритості й прозорості полягає в системному і вчасному наданні необхідної інформації всім зацікавленим сторонам за допомогою загальнодоступного ресурсу (друковане видання, сайт у мережі Інтернет і т. п.). Саме для повноцінної реалізації цього принципу чинним законодавством України передбачені порядок своєчасного оприлюднення максимально можливої кількості документів, пов'язаних із закупівлями, складання звітності, а також встановлено відповідальність посадових осіб замовника за порушення законодавства у цій сфері.

Висновки. Максимальне забезпечення відкритості та прозорості процедур публічних закупівель є важливою гарантією їх ефективності та законності. Разом з тим, закріплення в чинному законодавстві України цього принципу супроводжується окремими складнощами та розбіжностями нормативно-правового регулювання і можливостями технічного забезпечення реалізації відкритості та прозорості процедур закупівель, які потребують негайного усунення. Крім цього, як видається, активізації потребує й моніторинг закупівель на предмет їх прозорості й відкритості як з боку органів державної влади, так і з боку представників громадськості.

Джерела та література

1. Державні закупівлі: тендери (національні й міжнародні аспекти): метод. посіб. / Покрещук О. О. та ін. Київ: Зовнішня торгівля: Автограф, 2003. 383 с.
2. Кулак О. П. Розвиток системи державних закупівель в Україні / О. П. Кулак // Державне управління. 2012. № 4 (40). С. 31–37.
3. Міняйло О. Організаційно-економічні засади здійснення державних закупівель / О. Міняйло // Вісник КНТЕУ. 2009. № 2. С. 46–54.
4. Підмогильний О. О. Актуальні проблеми регулювання сфери державних закупівель в Україні в сучасних політичних та економічних умовах / О. О. Підмогильний // Держава та регіони. 2010. Вип. 1. С. 93–97.
5. Проведення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за січень–грудень 2012 року. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Ткаченко Н. Б. Державні закупівлі: підручник / Н. Б. Ткаченко. Київ: КНТЕУ, 2011. 244 с.
7. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.

Dmytruk S. L. – 5th year student at the Law Faculty of Lesya Ukrainka Eastern European National University;

Yatsyshyn N. P. – Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities

Concept of Ukrainian Legal Terminology and Ways of its Creation

The study of legal terminology and rulemaking in the process of preparing normative legal acts presupposes the mandatory consideration of the linguistic characteristics of the word acting as a term. The genesis and development of Ukrainian legal terminology are closely linked to the origins and history of national law, Ukrainian statehood and legislation, the history of Ukrainian language and science. Formation and formation of the terminology of Ukrainian law took place in extremely difficult and unfavorable historical and political conditions [4, p. 101].

According to the definition of scientists, terms are special words, limited by their special purpose, established for the unambiguous and precise expression of the concept.

In law-making, the specificity of thinking is such that reflects the normative needs of social life, a certain normative relation to the real objective reality, mediated by the institutions of public authority. This circumstance determines that this type, way of thinking, “legal way of thinking”, generates and uses special (legal) notions, through which certain normative requirements are expressed. Consequently, legal concepts represent a kind of social concepts, the specifics of which are determined by the specifics of the very legal thinking as a normative method, a method of development of reality, reflecting social needs.

Normative legal terminology is a collection of terms used to refer to the concepts of the whole system of law-making, which forms a special vocabulary sector, most accessible to conscious regulation and ordering.

It should be noted, that the definition of the essence of any phenomenon occurs through its concept. A rational attitude to reality is impossible without defining the concepts that we operate. If the legal concepts are not sufficiently developed, it is not clear, there can be no language about perfect and exact terminology. For law-making it is unacceptable the

situation in which the term would first appear, and then the concept corresponding to it. This or that concept acquires normative qualities only when it is fixed in the legislative act with the corresponding terminological notation. In other words, normative legal terms are born in parallel with the relevant concepts as a result of the act of rulemaking of the legislative body.

As to the Ukrainian legal terminology it has been replenished during the historical development of the Ukrainian literary language, dating back to the time of Kyiv Rus and to this day. The main ways of creating legal terms are [1, p. 8]:

1. Neosemantization – giving the status of terms to commonly used lexical units of the native language. Among legal Neo-Semanticism, the following groups of terms can be distinguished: 1) commonly used terms; 2) commonly used terms that have a narrower special meaning in a normative act; 3) proper legal terms; 4) technical terms. Specific words of the Ukrainian literary language include the following: lawsuit, state, fault, evidence, defendant, identification, decision, court [2, p. 62].

2. Formation of derivative terms based on the words of the native language or borrowings (neologization). The ways of neologization are: the prefixing mode of creation - reassignment, registration, suffixal – bribe-taker, plaintiff, marriage, prefixal-suffixer – without land, nonparty, bezaphysny – search, proof, foundation – expression of will, forest protection, drawing up of reduced bases – trade union committee, executive committee [3, p. 121].

3. Borrowing terms from other languages. A characteristic feature of modern legal terminology is its creation not only on the basis of structures and models of the universal language, but also the ease of penetration into the terminology system of foreign language borrowings, for example: junker, guard gate, assault, battalion, lafet military terminology, borrowing from German and French languages; lawyer, arrest, lawyer, relapse, amnesty, dactylosgram – legal terminology, Latin and Greek borrowing; pressing, impeachment, office, lobbyism – legal terminology, borrowing from English [3, p. 122].

4. Internationalization. From ordinary borrowings of internationalism is distinguished by the fact that borrowing not only the external but also the internal form. Anyelement canbecalled an international only whenitoccursinatleastthreenon-relatedlanguages. For example, from ukr. Code by sex. code from lat. codex; ukraine amnesty through the floor.

amnestia from lat. amnesty; ukraine Criminology through sex. kryminologia from lat. crimen + greece logos, etc. [3, p. 122].

It should be noted that for the Ukrainian legal terminology categorical ambiguity is unacceptable, when within the same terminology one and the same form is used to denote the operation and its result. Each normative notion should be assigned as its own and strictly unambiguous term, once and for all given for branches of legislation, using the corresponding notion.

To sum it all up, Ukrainian legal terminology is a dynamic system. It is constantly developing and has such traditional ways of Ukrainian terminology as affixation, unsuspecting, word formation, mixed, specialization of the commonly used word, foreign language borrowing.

List of references

1. Gorobets N. O. Problems of Using Legal Terminology in the Legislation of Ukraine / N. O. Gorobets // Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Law Sciences. 2016. Voice over 1 (1). P. 7–10.
2. Lysenko O. A. Sources and Methods of Creation of Ukrainian Legal Terminology / O. A. Lysenko // Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Philological. 2013. Issue 40. P. 60–63.
3. Sheremeta N. Legal terminology of the Ukrainian language and processes of creation / N. Sheremeta // Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Problems of Ukrainian terminology. 2013. № 765. P. 120–123.
4. Yatsyshyn N. P. Legal terminology as a specialized system of legal concepts / N. P. Yatsyshyn // Terminological Bulletin. 2013. Issue 2 (2). P. 99–103.

Іллич Ю. О. – студентка III курсу юридичного факультету СХУ імені Лесі Українки;
Гусак А. П. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СХУ імені Лесі Українки

Закон «Про прокуратуру»: кардинальні новації для України

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства українське законодавство зазнає значних змін, закон України «Про прокуратуру» не став виключенням. Зовсім нещодавно були прийняті

кардинальні зміни, які суттєво вплинули на діяльність та роботу прокуратур всіх рівнів.

Мета – здійснення порівняльної характеристики минулого законодавства, що регулює правовий статус та діяльність прокуратури в Україні, із новоприйнятим.

Результати дослідження. Проголошення у ст. 3 Конституції України того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, вимагає від останньої утворення відповідної системи органів (суб'єктів), які у правових актах та науковій літературі отримали назву правоохоронних. До них належать і органи прокуратури, які посідають важливе місце в системі органів державної влади, унаслідок чого їх функції та повноваження суттєво відрізняються від інших [1].

Спроба реформувати прокуратуру була запланована ще в 2013 році. Тоді інший законопроект навіть пройшов Венеціанську комісію, але був зупинений на шляху у Верховну Раду.

На сучасному етапі розвитку нашої держави до Закону України «Про прокуратуру» постійно вносяться правки і доповнення з метою його вдосконалення та пристосування до змін, які відбуваються у суспільстві. Розглянемо новації у сфері управління діяльністю прокуратури детальніше.

В першу чергу було оптимізовано структури відомства. Заплановано повне переформатування системи прокуратури: замість 639 діючих районних, міських та міжрайонних прокуратур буде створено 178 місцевих прокуратур. Тобто одна місцева прокуратура діятиме на території 6–7 районів[2]. В умовах суттєвого скорочення функцій прокуратури така новація цілком виправдана.

Крім того, відбулося позбавлення непритаманних функцій. Зокрема, відповідно до реформи зі скорочення кількості контролюючих органів прокуратура втрачає функцію загального нагляду. Ця функція – спадщина СРСР, коли існував лише державний сектор, а прокурор та інші контролюючі органи мали безмежні повноваження й перевіряли будь-які установи. До останнього часу співробітники прокуратур у багатьох випадках перевищували владні повноваження та занадто часто перевіряли діяльність саме приватних підприємств на відповідність їх діяльності законодавству. Багато науковців вважають, що

такий контроль по суті дублював повноваження інших контролюючих органів, як, наприклад, податкова інспекція [3, с. 251].

За новим законом наглядова функція виконуватиметься прокуратурою тільки у формі представництва в суді інтересів неповнолітніх і недієздатних осіб, або у формі представництва інтересів держави в суді у разі, якщо захист цих інтересів не здійснює, або неналежно здійснює орган державної влади чи орган місцевого самоврядування. За прокурорами залишаться лише функції щодо підтримання державного обвинувачення в кримінальних провадженнях, нагляд за законністю діяльності органів досудового слідства, дізнання та органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність, а також за законністю діяльності при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та при застосуванні інших заходів примусового характеру, що обмежують особисту свободу громадян.

Також, за новим законом прокурори звільняться від «пресу» начальства, тобто стануть більш незалежними. Тепер ніякі усні доручення, прохання начальства прокурор виконувати не зобов'язаний до отримання письмових вказівок. У новому законопроекті чітко записано: «Прокурор не зобов'язаний виконувати накази і вказівки прокурора вищого рівня, які викликають у нього сумнів в законності, а також явно злочинні розпорядження або вказівки» [4].

Що стосується новацій в системі контролю, то відбулись нововведення в організації таких органів прокурорського самоврядування, як Рада прокурорів та кваліфікаційна комісія. Якщо в дорученнях керівника вищого рівня прокурор убачає незаконність, то він має право звернутися за захистом в органи прокурорського самоврядування – Раду прокурорів або до окремої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії.

Організація таких органів, незалежних від Генеральної Прокуратури, – це інновація Закону. Згідно з планами ці органи самоврядування працюватимуть у тісній взаємодії. До функцій Ради прокурорів належать: рекомендації призначення і звільнення прокурорів з адміністративних посад; захист прокурорів від незаконного впливу, зокрема з боку керівного складу. До функцій кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів належать: відбір кандидатів на посаду прокурора; участь у переведенні прокурорів з одного органу прокуратури до іншого; розгляд скарг; розгляд заяв про дисциплінарний проступок співробітника і дисциплінарне провадження [4].

Слід зауважити, що за Законом передбачено мінімізацію впливу Генеральної Прокуратури та високопосадовців держави на діяльність Ради прокурорів і кваліфікаційно-дисциплінарної комісії. Обидва органи обирають шляхом таємного голосування на Всеукраїнській конференції працівників прокуратури, утім представники Генеральної Прокуратури на конференції становлять абсолютну меншість.

Також відбулися зміни в системі мотивації працівників. По-перше, чітко визначений розмір зарплат та премій. Крім того, встановлено фіксовані доплати за вислугу років та адміністративну посаду, визначено розміри премій та матеріальної допомоги, що також є важливим інструментом мотивації підлеглих. По-друге, значне підвищення ступеня відповідальності працівників за дисциплінарні проступки. Так, за розд. VI Закону конкретно визначено підстави для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності та вміщено визначення самого поняття «дисциплінарне провадження».

Висновок. Прокуратура посідає важливе місце в системі державних органів України. Постійне реформування цього інституту все більше наближає Україну до рівня розвинутих європейських держав. Однак, незважаючи на те, що новий закон «Про прокуратуру» на перший погляд вирізняється прогресивністю правових норм, що містяться в ньому, все ж потребує деяких допрацювань та уточнень для максимального наближення до європейських стандартів і забезпечення ефективного захисту прав та інтересів громадян в Україні.

Джерела та література

1. Ішук О. С. Правовий статус прокуратури України: завдання, функції, повноваження // Право і безпека. 2011. № 3 (40).
2. Прозорість в діяльності прокуратури [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/.html>
3. Попович Є. М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правові проблеми [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук. Спец. 12.00.07 – Адміністративне право / Попович Є. М. Харків: ХНУВС, 2010. 387 с.
4. Закон України «Про прокуратуру» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
5. Рибалка Н. О. Мета, завдання та функції управління органами прокуратури України [Текст] / Н. О. Рибалка // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. Київ, 2013. № 2. С. 211–215.
6. Сливенко В. А. Інновації у стратегічному управлінні в правоохоронній сфері у період реформування [Текст] / В. А. Сливенко, О. В. Сливенко // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23, вип. 4. С. 85–92.

Кантерук І. А. – магістрант VII курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Крикунов О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Предмет доказування за кримінальним процесуальним законодавством України

Постановка проблеми. Структура та зміст предмету доказування викладена у ст. 91 КПК України і є розгалуженою. Проте для його правильного визначення слід враховувати кримінально-правові норми та судову практику.

Метою дослідження вважаємо комплексний аналіз змісту окремих елементів предмету доказування та наведення пропозицій законодавцю для удосконалення чинного законодавства.

Результати дослідження. Предмет доказування за КПК України – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, які потрібно встановити по кожному кримінальному провадженню і які мають правове значення для правильного його вирішення по суті [1]. В цілому, дане визначення вважаємо вдалим, проте воно має загальний, «базовий» характер. Адже у конкретному провадженні може бути необхідним встановлювати і інші обставини, які мають кримінально-правове значення (наприклад, ознаки спеціального суб'єкта злочину), а також і інші обставини, не передбачені у ст. 91 КПК, які матимуть істотне значення для кримінального процесу (наприклад, стан здоров'я, репутація свідка, зв'язки із сторонами провадження).

У відповідності із ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні насамперед підлягають доказуванню подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення. На нашу думку, вказане формулювання вимагає вдосконалення з огляду на наступне. Зрозуміло, що йдеться не про абстрактне, а про конкретне кримінальне правопорушення, яке характеризується сукупністю певних встановлених кримінальним законом ознак. Фактично, у більшості кримінальних проваджень на момент початку досудового розслідування відомий не весь склад, а дані про суспільно небезпечні наслідки діяння. Тому насамперед слід встановлювати наявність суспільно небезпечного діяння, і після цього – наявність чи відсутність передбаченого законом складу злочину.

Отже, на момент початку провадження потрібно встановити ознаки складу злочину. Вважаємо, що науково обґрунтованим був би саме такий виклад.

Наступним елементом предмету доказування є «винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення...» (п. 2 ст. 91 КПК України). Це формулювання, на нашу думку, термінологічно некоректне. Бо співзвучність термінів «вина» і «винуватість» створює неоднозначність при його тлумаченні. Виходячи з наведеного, варто замінити словосполучення «винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення» на «участь обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення».

Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням повинні доказуватися у кожному кримінальному провадженні. При цьому не можна обмежуватися «схемою» шкоди, що міститься у ч. 1 ст. 55 КПК України, і охоплює моральну, фізичну або майнову шкоду. На нашу думку, неможливо ігнорувати нематеріальні суспільно небезпечні наслідки, яка завдаються при вчиненні злочинів проти основ національної та громадської безпеки, виборчих, трудових та інших особистих прав особи, злочинів проти довкілля.

У колі обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України), на нашу думку, потрібно встановлювати особливості конкретного злочину й обставин його вчинення (стадії вчинення, кількості епізодів злочинної діяльності, ролі кожного зі співучасників тощо). Правильна кваліфікація та вирішення питання про кримінальну відповідальність особи вимагає доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України). У ст. 291, 348 КПК прямо вказано на встановлення анкетних відомостей про кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, громадянство, заняття та сімейний стан). Вважаємо, що вказані норми вимагають доповнення судовою практикою. Зокрема, залишається актуальним роз'яснення ВС України про те, що суд повинен з'ясовувати громадянство склад сім'ї підсудного, (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), участь у бойових діях по захисту Батьківщини, наявність державних нагород, матеріальний стан [2].

Завершуючи аналіз предмету доказування у новому КПК України, хотіли б вказати на помилковість усунення з його складу причин і

умов, які сприяють вчиненню злочинів і правопорушень. Беззаперечним є те, що їх виявлення і активні дії по їх усуненню є практичним засобом щодо профілактики злочинності та забезпечення правопорядку і не випадково приєднувалися до інших обставин у структурі предмета доказування за КПК України 1960 р. [3].

Висновки. Визначення поняття предмету доказування та розкриття його структури у ст. 91 КПК в цілому вважаємо вдалим, проте слід пам'ятати, що воно має загальний, «базовий» характер. У конкретному провадженні може бути необхідним встановлювати і інші обставини, які матимуть правове значення.

Варто замінити словосполучення «винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення» на «участь обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення» при викладі п. 2 ч. 2 ст. 91 КПК.

Вид і розмір шкоди, завданої злочином, не можна обмежувати потерпілим. Доводити слід усі негативні суспільно-небезпечні наслідки.

Слід вказати на помилковість усунення з складу предмету доказування категорії причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів і правопорушень, адже їх виявлення і дії по їх усуненню є засобом профілактики злочинності

Джерела та література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ: Алерта, 2018. 295 с.
2. Постанова Пленуму ВС України «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму ВС України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» від від 29.06.1990 р. № 5. П. 14.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР. 1960. № 2. Ст. 15.

Карпюк Л. В. – студентка І курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права СНУ імені Лесі Українки

Захист прав людини та особистого життя у соцмережах

Постановка проблеми. Використання передових інформаційних технологій і досягнень науково-технічного прогресу дало людям

неабиякі можливості для спілкування. Так поява в Інтернеті соціально орієнтованих інформаційно-комунікаційних сервісів (соціальних мереж, мікроблогів, блогів) обумовила формування низки суперечностей, пов'язаних з правовим регулюванням інформаційних суспільних відносин. Серед таких суперечностей – питання правового захисту персональних даних у транскордонних соціальних сервісах, адже особиста інформація ще ніколи не була такою доступною, як сьогодні. Тому, з огляду на тенденцію до вдосконалення положень про захист приватного життя на міжнародному рівні, важливим вбачається розгляд актуальних та проблемних питань обробки та захисту персональних даних в соціальних мережах, пошук найоптимальніших шляхів врегулювання цих питань у вітчизняному правовому полі.

Мета дослідження – аналіз правового регулювання захисту персональних даних в соціальних мережах.

Результати дослідження. Соціальна мережа (від англ. *Social networking service*) – платформа, онлайн сервіс або веб-сайт, призначені для побудови, відображення та організації соціальних взаємовідносин, візуалізацією яких є соціальні графи [2]. Наразі кількість соціальних мереж в Інтернеті і число їх користувачів швидко зростає (соціальні мережі стартували в 1995 р, в 2000-ті набули глобального розмаху).

Локомотивом розвитку законодавства у сфері захисту персональних даних став Європейський Союз. Директива 95/46/ ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року [1] є найбільш сучасним документом, який встановлює достатньо детальні вимоги щодо того, як має бути організована система захисту персональних даних у державі.

Також права і свободи людини гарантуються та закріплені на міжнародному рівні, в Декларації про принципи управління Інтернетом Комітету Міністрів Ради Європи (2011), Резолюції «Заохочення, захист і дотримання прав людини в Інтернеті» Генеральної Асамблеї ООН (2012) [3].

На національному рівні ключовими документами у сфері захисту персональних даних є Конституція України, Закон України «Про захист персональних даних», документи у сфері захисту персональних даних, прийняті Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Відповідно до ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Крім цього, певний інтерес з точки зору захисту персональних даних становить рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) [1].

Серед іншого, законом передбачена необхідність прийняття наглядовим органом у сфері захисту персональних даних, яким на сьогодні є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, низки підзаконних нормативно-правових актів у сфері захисту персональних даних.

У випадку розміщення в мережі Інтернет інформації, що порушує честь, гідність та ділову репутацію особа, права якої порушено може або ж безпосередньо звернутися до особи, яка здійснила дане порушення, з вимогою про спростування такої інформації, або до суду.

На жаль, на законодавчому рівні проблема щодо захисту інформації користувача недостатньо опрацьована. Забезпечення безпеки персональних даних в більшості випадків регламентується виключно правилами захисту інформації про користувачів і правилами користування сайтом. Законодавству з питань захисту персональних даних України притаманна низка таких суттєвих недоліків, як фрагментарність, неузгодженість законодавчих актів між собою, недостатня чіткість, конкретність та відповідність європейському законодавству [2]. Через значні колізії та недосконалість в українському законодавстві громадяни не можуть в повній мірі забезпечити свій захист, тому часто виникає потреба звертатися до міжнародного права і Європейського суду з прав людини.

Висновки. Отже, проблеми захисту прав людини в соціальних мережах досі остаточно не вирішена і може вирішитися тільки в результаті комплексного підходу, що включає в себе спільну роботу творців і розробників мережі, користувачів і держави. Діюча система захисту особи в Україні неспроможна забезпечити ефективний захист наших співвітчизників не лише від реально вчиняємих щодо них

протиправних дій з використанням викрадених з соціальних мереж персональних даних, а й від постійно зростаючих реальних і потенційних загроз.

Джерела та література

1. Бем М., Городиський І., Саттон Г., Родіоненко О. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: наук.-практ. посіб. Київ: К.І.С., 2015. С. 12–17.
2. Мехед Д. Інформаційна безпека в соціальних мережах. Методи поширення інформації в соціальних мережах [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pnzzi.kpi.ua/30/30_p14.pdf
3. Москаленко М. Захист інформації в соціальних мережах [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5127/1/AUConferenceCyberSecurity_November2016_p143.pdf

Козачук Ю. В. – магістр І курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Саско О. І. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Щодо визначення форми вини при вчиненні контрабанди

Постановка проблеми. Формування в Україні нової економічної системи, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, проведення правової реформи зумовлюють необхідність в удосконаленні нормативних основ боротьби з контрабандою. Інститут контрабанди, зокрема суб'єктивна сторона даного злочину потребує детального вивчення, оскільки її ознаки мають вирішальне значення для правильної оцінки суспільної небезпечності діяння, відмежування злочинної вини від невинно заподіяної шкоди, виключення об'єктивного інкримінування, а також для кваліфікації злочину та призначення покарання.

Мета дослідження – здійснити визначення форми вини при вчиненні такого злочину як контрабанда.

Результати дослідження. Встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони – це завершальний етап у констатації складу злочину, як єдиної підстави кримінальної відповідальності [1, с. 160]. З позицій вчення про склад злочину суб'єктивна сторона злочинного діяння

характеризується певним співвідношенням свідомості і волі – вини, у формі умислу або необережності, мотивом та метою злочину, які в сукупності утворюють його суб'єктивну сторону.

В ст. 201 КК України не міститься вказівки на форму вини при вчиненні контрабанди. Але, виходячи з характеру самих дій, що полягають в переміщенні предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від нього, в теорії і в судовій практиці одностайно визнається, що з суб'єктивної сторони контрабанда характеризується умисною виною у формі прямого умислу.

В науковій літературі, присвяченій аналізу контрабанди, не піддається сумніву твердження, що даний злочин може бути вчинено лише з прямим умислом, оскільки, особа усвідомлює, що порушує законодавство, незаконно переміщуючи через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю заборонені ст. 201 КК України предмети, усвідомлює, що переміщує їх забороненим способом вказаним в кримінально-правові нормі, тобто вчиняє контрабанду та свідомо бажає цього. Вчинення ж контрабанди з непрямым умислом виключено виходячи із законодавчо закріпленого визначення даного діяння, оскільки контрабанда є злочином з формальним складом [2, с. 14]. Необхідно зазначити, що суб'єктивна сторона даного злочину є єдиним елементом, який не викликає значних розбіжностей при визначенні як теоретиками, так і практичними працівниками.

При розгляді змісту інтелектуального та вольового моментів прямого умислу потрібно враховувати, що контрабанда відноситься до злочинів з формальним складом, тому не тільки виключена можливість вчинення злочину з непрямым умислом, але й вольовий момент пов'язаний із вчиненням самого діяння, а не наслідків. Інтелектуальний момент прямого умислу при контрабанді характеризується тим, що винний усвідомлює незаконність самого факту переміщення переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю певних предметів.

Контрабанда є кримінально караним діянням з моменту виконання всіх дій по переміщенню певних предметів через митний кордон. Крім цього законодавець не пов'язує відповідальність за вчинення контрабанди з мотивом чи метою даного злочину. Ці елементи знаходяться поза межами складу злочину і для кваліфікації діяння, передбаченого ст. 201 КК України значення не мають.

Однак російський науковець Ю. І. Сучков обґрунтовує думку, що контрабанді властива яскраво виражена мета: це не тільки незаконне переміщення предметів через митний кордон, але й обов'язкове ввезення їх на територію іншої країни для реалізації, або так само ввезення з території іншої держави на територію Росії для реалізації на її внутрішньому ринку (за відсутності такої мети ці дії не підпадають під ознаки суб'єктивної сторони контрабанди) [9, с. 72–73]. Проте таке твердження є спірним у кримінальному законодавстві України.

Об'єктивна сторона контрабанда, за КК України, включає тільки діяння. Злочин є закінченим з моменту виконання всіх дій по переміщенню певних предметів через митний кордон. Крім цього законодавець не пов'язує відповідальність за вчинення контрабанди з мотивом чи метою даного злочину (ці ознаки не мають значення для кваліфікації діяння, передбаченого ст. 201 КК України). Отже, мотив і мета контрабанди не входять до складу обов'язкових ознак у суб'єктивній стороні контрабанди і не впливають на кваліфікацію злочину (однак, такі ознаки можуть враховуватися судом при призначенні покарання). Встановлення мотиву контрабанди важливо при призначенні покарання (враховуючи пом'якшуючі та обтяжуючі обставини ст. 66, 67 КК України). Наприклад, здійснення контрабанди під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність у відповідності до п. 6. ст. 66 КК України є пом'якшуючими обставинами. В цей же час, здійснення контрабанди з використанням умов воєнного та надзвичайного стану, інших надзвичайних подій на кваліфікацію за ст. 201 КК України не впливає, але відповідно до п. 11 ст. 67 КК України визнається обтяжуючою обставиною.

Висновки. Суб'єктивна сторона контрабанди характеризується наявністю вини лише у вигляді прямого умислу. Вчинення контрабанди з непрямым умислом виключається, виходячи із законодавчо закріпленого визначення цього діяння та зважаючи на те, що контрабанда є злочином з формальним складом. Крім цього законодавець не пов'язує відповідальність за вчинення контрабанди з мотивом чи метою даного злочину. Отже, мотив і мета контрабанди не входять до складу обов'язкових ознак у суб'єктивній стороні контрабанди і не впливають на кваліфікацію злочину (однак, такі ознаки можуть враховуватися судом при призначенні покарання).

Джерела та література

1. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. [та ін.]; за ред. М. І. Бажанова. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 480 с.
2. Давитадзе Д. Д. Уголовная ответственность за контрабанду: вопросы квалификации (по материалам республики Грузия): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Д. Д. Давитадзе; Укр. Юрид. Академія. Харьков, 1992. 23 с.
3. Сучков Ю. И. Ответственность за контрабанду по Уголовному кодексу Российской Федерации 1996 года / Ю. И. Сучков // Юридич. Практика: Інф. бюл. центра права спец. юрид. фак-та СПбГУ. 1996. № 4 (7).

Левчук-Микитюк А. О. – аспірант I року
навчання зі спеціальності 081 «Право»

Науковий керівник: доктор юридичних наук,
професор О. О. Кваша

Державна зрада як загроза національним інтересам України

Постановка проблеми. Закон України «Про основи національної безпеки України» надає визначення поняття національних інтересів – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток, а серед загроз національним інтересам визначає посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав [1].

За статистичною інформацією про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності за 2017-2018 рр., опублікованої Генеральною прокуратурою України, за січень-лютий 2017 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) внесені відомості про злочини, передбачені ст. 111 КК України (державна зрада), по 12 кримінальних провадженнях, а вже у січні-лютому 2018 року дана цифра становить – 40 кримінальних проваджень. [2] Таким чином, в сучасних реаліях державна зрада стає все більш поширеним злочином

на теренах України, що загрожує самому існуванню держави, а тому потребує глибокого вивчення та аналізу.

Мета дослідження – визначення поняття державна зрада, а також складових небезпечності цього злочину для національних інтересів України.

Результати дослідження. Проаналізовано норми вітчизняного законодавства в частині забезпечення державної безпеки України. Так, ч. 1 ст. 17 Конституції України містить положення про те, що захист суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення її економічної й інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [3]. Разом із тим, ст. 6 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначає захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи, як пріоритет її національних інтересів. Відповідно ж до положень ст. 111 КК України, державна зрада – це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [4]. Таким чином, особа, котра вчиняє державну зраду, своїми діями посягає на основи національної безпеки України, які законодавець намагається захистити першочергово, насамперед, через їх високу суспільну небезпечність.

Так, О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара висловлюють позицію, що суспільна небезпека злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема і державної зради, полягає, насамперед, у створенні, формуванні негативних, шкідливих, суспільно небезпечних зв'язків і відносин, за наявності й в умовах яких стає можливим заподіяння шкоди правоохоронним благам. При цьому, як зазначають автори, найбільшу небезпеку державна зрада становить в умовах війни, у період військового конфлікту, коли вона може призвести до провалу намічених бойових операцій, захоплення противником засобів ведення війни, загибелі мирного населення й т. ін. [5, с. 133].

Зважаючи на події, в ході яких Росія окупувала невід'ємну частину української території – АР Крим та проводить воєнну агресію на

Сході України, до чинного Кримінального кодексу України внесені зміни та доповнення, а саме: у розділі 1 встановлено додаткове покарання – конфіскацію майна, зменшено можливості застосування судами такого покарання, як обмеження волі, натомість передбачається застосування позбавлення волі, збільшено терміни покарання у вигляді позбавлення волі, розділ доповнено новими видами злочинів проти основ національної безпеки України, в 9 розділі скасовано строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності у разі вчинення нею злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-1 зазначеного Закону, а статтю 68 доповнено новою частиною, відповідно до якої довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин застосовується за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-1.

Висновки. Таким чином, з огляду на вищевикладене слід узагальнити, що державна зрада в системі злочинів проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечним злочином, оскільки самі громадяни стають ворогами власної держави, а норми кримінального закону не стримують їх від вчинення таких дій. За таких обставин, лише шляхом приведення чинного законодавства України у відповідність з реаліями соціально-політичної та правової ситуації в державі, зокрема й, адекватне посилення відповідальності за вчинення таких діянь, виявиться можливим врегулювати суспільні відносини в державі у відповідності до її національних інтересів.

Джерела та література

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.
2. Статистична інформація про стан злочинності та результати роботи прокурорсько-слідчої діяльності // Офіційний веб-сайт (Генеральна Прокуратура України) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131
5. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): [монографія] / О. Ф. Бантишев, О. В. Шамара. [3-тє вид., переробл. та допов.]. Київ: 2014. 198 с.

Літвак О. І. – студент V курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Журавська З. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права та процесу СНУ імені Лесі Українки

Деякі кримінологічні аспекти насильницької жіночої злочинності та шляхи її попередження

Постановка проблеми. Однією із суспільно важливих проблем українського суспільства є жіноча насильницька злочинність. Сьогодні існує необхідність ґрунтовного дослідження та вивчення особливостей сприйняття жінкою економічних, політичних, соціальних змін у державі, породжених умовами нового часу. Розробка засад попередження жіночої злочинності повинна стати одним з найбільш актуальних напрямів сучасних кримінологічних досліджень.

Мета дослідження – визначити та з'ясувати передумови виникнення насильницької злочинної поведінки осіб жіночої статі та проаналізувати ефективні заходи її профілактики.

Результати дослідження. Жіноча злочинність, як і злочинність неповнолітніх, є показником морального здоров'я суспільства. Причини та умови злочинності проявляються в наявності у жінок специфічних мотивів діяльності, менш характерних для чоловіків і обумовлених особливостями жіночої психології.

Злочини, вчинені жінками всупереч їх природним функціям матері, не тільки у біологічному, а й у моральному, загальнолюдському розумінні, безумовно, мають тяжкі наслідки як для потерпілого, так і для суспільства в цілому. Дослідження й урахування мотивів, якими керувалися жінки, є необхідним для розуміння внутрішніх чинників вчинення ними протиправних діянь та вжиття відповідних заходів з попередження жіночої злочинності [7, с. 223–224]. Одним із мотивів злочинної поведінки жінок є образа, що може призвести до вчинення тяжких злочинів.

Іноді чоловіки спричиняють насильство проти себе своїми діями. Науковець Б. М. Головкін розглядає розпачливо-рішучий тип злочинця (питома вага становить 15 %; переважно жінки 14–29 років, здебільшого одружені), який через певні психологічні особливості у своїй поведінці більше керується почуттями, інтуїцією, нерідко амбі-

ціями. Характерно, що вирішальну роль у переростанні стану розпачу винних у стійку рішучість до вчинення тяжкого злочину відіграє віктимна поведінка потерпілих (чоловіків) [1, с. 7].

Передумовою виникнення агресивно-насильницької поведінки жінки може бути вживання нею алкогольних напоїв. Надмірне споживання спиртних напоїв знижує рівень соціальної активності особи, негативно позначається на здоров'ї людини. Алкогольне сп'яніння діє на психіку, стимулює процеси збудження, пробуджує в людині агресивність. Давно відомо про те, що пияцтво – вічний супутник злочину, і жінки не становлять винятку – кожна третя-четверта з них під час вчинення злочинних дій була в нетверезому стані. Особливо це характерно для тих, хто вчинив тяжкі насильницькі злочини [6]. Також відзначається зростання рівня жіночої злочинності, пов'язаної з вживанням наркотиків. Переважають важкі форми наркоманії з вираженими медичними і соціальними наслідками. Наркоманія поширена в більшій мірі серед молодих жінок до тридцяти років.

В. М. Кудрявцев в своїх дослідженнях соціальної детермінації насильницької злочинності виділяє механізм, який її обумовлює у такій схемі: »ситуація – особистість – злочинна поведінка» [2, с. 38]. Тобто наявність життєвої ситуації є необхідним елементом механізму агресії.

На сьогодні в Україні є потреба в організації цілеспрямованих дій суспільства та держави, які будуть направлені на ефективну протидію зростання і поширення насильницької злочинності жінок.

Доведеним є той факт, що однакові явища соціального життя по-різному впливають на поведінку чоловіків і жінок. Тому, попередження злочинів, вчинених жінками, повинне мати визначену специфіку, відрізнятися від загальної системи профілактичних заходів, оскільки об'єкт впливу є досить специфічний [5, с. 151–153].

Недостатньо залучаються до профілактики злочинів і громадські організації, а особливо, жіночі організації, які повинні надавати допомогу у вирішенні різноманітних трудових, сімейних та особистих питань [3, с. 191–196].

Жіноча злочинність – це наслідок руйнування жіночої культури, і тому, пошук шляхів впливу на неї має неабияке значення. Необхідно ставити питання не про повне викорінення проявів жіночої агресії та насильства, а про зміну їх направленості до такої міри, яка б не виражалася у вчиненні злочинів.

До першочергових заходів протидії жіночій злочинності слід віднести удосконалення кримінально-виконавчої системи України, використовуючи позитивний зарубіжний досвід. Загалом курс України на євроінтеграцію зумовлює необхідність орієнтуватися на міжнародні правові акти та практику залучення громадськості до запобіжної діяльності на засадах широкого врахування досвіду зарубіжних країн, передовсім – членів Європейського Союзу. Постійний громадський контроль робить систему виконання покарань прозорою для суспільства. Це дає можливість ефективно використовувати потенціальні можливості усіх суспільних інститутів для ресоціалізації засуджених [4, с. 113–115].

Особливу увагу необхідно звернути на сім'ю, яка виступає первинним інститутом соціалізації та є одним з найбільш ефективних заходів, який здатен утримати жінок від вчинення злочину повторно.

Висновки. Оцінюючи злочинну поведінку жінок і намагаючись виявити її особливості, необхідно мати на увазі, що вони трохи інакше, ніж чоловіки, сприймають життєві ситуації. Вони більш емоційно і гостро реагують на негативні сторони навколишньої дійсності та сімейні конфлікти.

Природа жіночої агресії соціальна, оскільки витоки криються у вадах культури і способу життя жінки. Тому, рівень проявів злочинної агресії можна зменшити за допомогою усунення деструктивних факторів економічного, соціального, культурного та іншого характеру.

Джерела та література

1. Головкін Б. М. Сімейно–побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально–виконавче право» / Б. М. Головкін. Харків, 2003. 20 с.
2. Кудрявцев С. В. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения): [монография] / С. В. Кудрявцев. М.: ТК Велби; Проспект, 2007. 176 с.
3. Лотоцький М. В. Особливості профілактики злочинності жінок / М. В. Лотоцький // Університетські наукові записки. 2011. № 3. С. 191–197.
4. Лукашевич С. Ю. Правові засади участі громадськості у протидії пенітенціарному та постпенітенціарному рецидиву / С. Ю. Лукашевич // Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 6–7 черв. 2014 р.). Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2014. С. 113–115.
5. Нікітенко С. В. Попередження жіночої злочинності: загально-соціальні заходи / С. В. Нікітенко // Вісн. Луган. акад. внутрішніх справ МВС. 2003. № 4. С. 151–163.

6. Соціальне і біологічне в особі жінки, яка вчиняє насильницький злочин / Р. В. Перелигіна // Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 323–326.
7. Подільчак О. М. Мотиви злочинів, вчинених жінками / О. М. Подільчак // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 жовтня 2001 р., Харків) / редкол.: В. В. Сташис (гол. ред.) та ін. Київ; Харків: Юрінком Інтер, 2002. С. 223–225.

Маковецька Т. М. – студентка VII курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач Ю. Б. Гофман

Історичні аспекти розвитку законодавства про здійснення контрольних заходів за професійною діяльністю арбітражних керуючих

Відповідно до ст. 3-1 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» арбітражний керуючий – це суб'єкт підприємницької діяльності, фізична особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, володіє спеціальними знаннями, не є заінтересованою особою щодо боржника і кредиторів та діє на підставі ухвали суду.

Діяльність арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) з самого початку регламентувалася Законом, Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженими Наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства економіки України від 04.05.2001 № 72/49 [2] та Порядком контролю за додержанням ліцензійних умов провадження господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженим Наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 13.02.2002 № 22/35 [3].

Порядок контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), який затверджено наказом Міністерства юстиції України від 27.06.2013 № 1284/5 «Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03.07.2013 р. за N 1113/23645 (далі – Порядок контролю) [4], розроблено з метою належної реалізації положень статей 106–109 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції Закону № 4212-VI від 22 грудня 2011 р. (далі – Закон) [1]. Цей нормативний акт замінив собою Порядок контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 14 жовтня 2011 р. № 3177/5, зареєстрованого в Мін'юсті 17 жовтня 2011 р. за № 1197/19935, який втратив силу із введенням в дію згаданого Порядку від 03.07.2013 р. № 1113/23645.

Ключовими відмінностями «нового» Порядку контролю стало на той час більш чітке нормативне врегулювання правовідносин, які виникали під час проведення заходів контролю між державним органом з питань банкрутства (далі – орган контролю) та арбітражним керуючим на кожній стадії проведення таких заходів, збільшенню кола прав арбітражного керуючого, посилення його захисту від неправомірних дій представників органу контролю. Крім цього, значних змін зазнали на той час положення Порядку контролю, які регламентували різного виду строки, обов'язки арбітражного керуючого та комісії з перевірки, процес оформлення результатів перевірки та ін. [6].

Вказані положення були приведені у відповідність зі специфікою провадження діяльності арбітражним керуючим, що було неможливим до прийняття нормативно-правового акту через статус арбітражного керуючого, який був ліцензіатом та контроль за діяльністю якого повинен був здійснюватися відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Цим Законом, в свою чергу, не враховувалася наявність значної відмінності провадження діяльності арбітражними керуючими від інших суб'єктів господарювання [6].

З 19.01.2013 року набрала чинності нова редакція Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон).

Порядок організації контролю професійної діяльності арбітражних керуючих, оформлення та видання відповідних документів за наслідками проведених планових (позапланових) перевірок визначені Законом та Порядком контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 26.07.2013р. № 1284/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03.07.2013р. за № 1113/2364 (далі – Порядок контролю) [4].

Вказаний порядок було розроблено відповідно до статті 106 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1].

Контроль за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) (далі – арбітражний керуючий) здійснюють Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) як державний орган з питань банкрутства та за дорученням Мін'юсту України головні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі як територіальні органи з питань банкрутства (далі – орган контролю) [5].

22 березня 2017 року наказом Міністерства юстиції України № 922/5 було затверджено зміни до Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів). Насамперед, у новій редакції Порядку контролю, пункт 2.8 розділу II, який стосується надання органом контролю доручення на проведення перевірки, доповнено новим абзацом такого змісту: «Доручення на проведення перевірки реєструються в журналі обліку доручень на проведення перевірки арбітражних керуючих (додаток 2), сторінки якого нумеруються, прошнуровуються та скріплюються печаткою» [4].

На основі цього Порядок доповнено новим додатком 2 (журналом обліку доручень на проведення перевірки арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)) [4].

У розділі VII Порядку, що стосується накладення на арбітражних керуючих дисциплінарних стягнень за результатами заходів контролю, виключено підпункти 7.6.1 та 7.6.2 пункту 7.6 розділу, а саме:, виключено деталізацію правопорушень арбітражного керуючого, при вчиненні яких повинно бути накладено дисциплінарне стягнення у вигляді попередження, та перелік правопорушень, при вчиненні яких арбітражний керуючий повинен бути позбавлений права на здійснення діяльності [4].

По суті, новою редакцією Порядку розширено межі Дисциплінарної комісії при обранні виду стягнення на арбітражного керуючого (попередження або позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого) та не обмежено прописаним Порядком перелік випадків, за яких накладається конкретний із зазначених Порядком видів стягнення [5].

Також зміни у визначених межах стосуються деталізації інформації, що вказується в повідомленні про проведення позапланової перевірки: місцезнаходження предмета перевірки, місце проведення перевірки діяльності арбітражного керуючого та місце надання документів, які арбітражний керуючий зобов'язаний надати комісії для перевірки.

Таким чином, історичні аспекти розвитку законодавства про банкрутство сприяють змінам і вдосконаленню нормативно-правової бази щодо контролю за діяльністю учасників справи про банкрутство, і арбітражного керуючого в тому числі.

Джерела та література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ (редакція від 07.03.2018) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженими Наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства економіки України від 04.05.2001 № 72/49 (втратив чинність 03.07.2013 р.) // Офіційний вісник України. 08.06.2001. № 21. Ст. 975.
3. Порядок контролю за додержанням ліцензійних умов провадження господарської діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 13.02.2002 № 22/35 (втратив чинність від 18.01.2013) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1197-11>
4. Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Міністерства юстиції України від 27.06.2013 № 1284/5 (редакція від 11.04.2017) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1113-13>
5. Гайда А. Порядок контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) [Електронний ресурс] / А. Гайда //

Офіційний веб-сайт Головного територіального відділення юстиції в Івано-Франківській області. 30.06.2017. Режим доступу: <http://obljustif.gov.ua/poryadok-kontrolyu-za-diyalnistyu-arbitrazhnyh-keruyuchykh-rozporyadnykiv-majna-keruyuchykh-sanatsijeyu-likvidatoriv/>

6. Хорунжий Ю. А. Щодо окремих аспектів правозастосування нового Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих / Ю. А. Хорунжий // Судова практика. 2013. № 9–10. С. 18–29.

Мандрик А. Ю. – аспірант юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент А. М. Демчук

Класифікація цивільно-правових договорів у сфері інформаційних технологій

Постановка проблеми. Розвиток сфери інформаційних технологій та різноманітність процесів та відносин, що пов'язані із ними зумовлюють необхідність виокремлення окремої групи договорів, а саме договорів в сфері інформаційних технологій.

На сьогодні існує декілька позицій вчених з цього питання, одні з яких вважають, що для регулювання даного виду суспільних відносин цілком достатньо все існуючої системи договірних прав, інші наголошують на специфіці та різноманітності предмета правового регулювання, підтримуючи їх ідею виокремлення.

Проблема систематизації цивільно-правових договорів є предметом дослідження таких науковців як М. І. Брагинський, А. Г. Биков, В. В. Вітрянський, О. С. Іоффе, Л. А. Лунц, В. В. Луць, І. Б. Новицький, В. Г. Олюха, Ю. В. Романець та ін.

Дослідженням проблем вітчизняного ІТ-права присвячені праці Т. В. Бачинського, О. О. Рузакової, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонів, О. С. Яворської та ін.

Мета дослідження полягає в проведенні класифікації договорів в сфері інформаційних технологій на основі визначених критеріїв.

Результати дослідження. В науковій літературі справедливо зазначають, що головна проблема будь-якої класифікації чи система-

тизації полягає в критерії, який повинен лежати в основі цього поділу. Ю. В. Романець вважає, що критеріями формування системи договорів є істотні для права ознаки суспільних відносин, тобто їх направленість. О. О. Рузакова пропонує власну систему договорів, яка базується на критерії направленості, мети та результату договору. А. А. Амагельда пропонує використовувати загальноприйнятий критерій цільової направленості та виділяє: 1) договори про створення об'єктів інтелектуальної власності; 2) договори про надання прав на об'єкти інтелектуальної власності (ліцензійні, франчайзинг, передачі авторських прав); 3) забезпечувальні договори (застава виключних прав); 4) договори про надання послуг щодо виключних прав; 5) договори про відчуження виключних прав.

Б. М. Падучак пропонує класифікацію на дві самостійні групи: 1) договори, які безпосередньо опосередковують відносини у сфері інформаційних технологій (ліцензійні договори, про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та ін.); 2) договори, які побічно опосередковують відносини у сфері інформаційних технологій (договір про надання послуг, консультування тощо, договір про спільну діяльність, та інші, що не пов'язані із реалізацією майнових прав на технології).

Пропонуємо наступну класифікацію договорів в сфері інформаційних технологій:

1. Ліцензійні угоди та угоди використання програмного забезпечення, що включають в себе ліцензії на користування кінцевими користувачами, корпоративні ліцензії, дистриб'юторські контракти та ін.

2. Договори з надання професійних послуг, а саме інтеграції системи, технічної підтримки, розробки веб-сайтів, підтримки програмного забезпечення та консалтингу. За даними договорами, працівники постачальника переважно покликані надавати допомогу кінцевому споживачу, аніж розробляти програмне забезпечення.

3. Договори з надання послуг в сфері обробки даних у віддаленому («хмарному») середовищі (Cloud Services Agreements), в основі яких лежить надання доступу до віддаленого «хмарного» середовища за допомогою мережі Інтернет.

4. Комплексні угоди (Combination Agreements), які включають в себе декілька видів договорів, наприклад ліцензійні та з надання професійних послуг та ін.

Висновки. Таким чином, звертаємо увагу на необхідність виокремлення в системі сучасного договірного права України окремої групи договорів, предметом правового регулювання якої становитимуть відносини в сфері інформаційних технологій.

Джерела та література

1. Tollen D. W. The tech contracts handbook: cloud computing agreements, software licenses, and other IT contracts for lawyers and businesspeople / David W. Tollen. Second Edition. American Bar Association, 2015. 281 p.
2. Озернюк Г. В. Система цивільно-правових договорів за законодавством України і зарубіжних країн / Г. В. Озернюк // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. 2011. № 1. С. 91–95.
3. Падучак Б. М. Класифікація договорів у сфері трансферу технологій / Б. М. Падучак // Часоп. Київ. ун-ту права. 2011. № 2. С. 189–192.

Марковець А. В., Сидор Д. М. – студентки
IV курсу юридичного факультету
СНУ імені Лесі Українки;
Сокол М. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін СНУ
імені Лесі Українки

Фермерське господарство як суб'єкт підприємницької діяльності

Постановка проблеми: Фермерське господарство – це особливий вид аграрного господарювання, що потребує вдосконалення механізму правового регулювання та реалізації практичного застосування в сфері підприємницької діяльності. Адже згідно із ЗУ «Про фермерське господарство» від 19.06.2003р.: «фермерські господарства можуть створюватися й діяти в двох організаційно-правових формах: як юридична особа або як фізична особа-підприємець і має статус сімейного, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа-підприємець та члени її сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України».

Мета дослідження – аналіз правового статусу фермерського господарства як суб'єкта підприємницької діяльності.

Результати дослідження. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробля-

ти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до Закону [2].

На нашу думку, можливість ведення фермерського господарства без створення юридичної особи є позитивним моментом змін аграрного законодавства. По-перше, спрощений порядок реєстрації фермерських господарств як суб'єктів підприємницької діяльності, тобто фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, визначеному ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 року [3]. При реєстрації фермерського господарства в організаційно-правовій формі фізичної особи-підприємця і має статус сімейного, за умови використання праці членів такого господарства не потрібен статут, оскільки змінами до Закону «Про фермерське господарство» передбачено, що лише фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, діє на основі статуту. Однак сімейне фермерське господарство створюється спільно з членами власної сім'ї на підставі нотаріально посвідченого договору. Саме той член сім'ї, який зареєстрований як фізична особа-підприємець та визначений договором про створення сімейного фермерського господарства, є головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи [5].

По-друге, фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Але в цьому випадку потрібно взяти до уваги Главу 5 Цивільного Кодексу України «Фізична особа-підприємець», зокрема якщо фізична особа-підприємець перебуває в шлюбі, то він відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме йому при поділі цього майна (ст. 52 ЦКУ) [1].

По-третє, фермерство як вид підприємницької діяльності ґрунтується на таких принципах як добровільність створення господарств, самостійне формування програми діяльності, вільний вибір її видів,

партнерів та форм взаємовідносин з ними, забезпечення та надійний захист права власності фермера на землю, засоби виробництва, вироблену продукцію, самостійне встановлення цін на вироблену продукцію відповідно до законодавства та інші [4].

Ще одним позитивним аспектом є те, що створення фермерських господарств як на земельних ділянках для ведення фермерського господарства, так і на земельних ділянках для ведення особистого селянського господарства та товарного сільськогосподарського виробництва забезпечить фізичним особам-підприємцям значно більший прибуток. Але варто зауважити, що однією із найважливіших проблем розвитку фермерських господарств є його технічне забезпечення, адже при недостатньому технічному забезпеченні фермерських господарств роботи виконуються несвоєчасно, тому зменшується обсяг виробництва продукції, а отже, і величина прибутку (доходу) [4]. У ст. 9 ЗУ «Про фермерські господарства» закріплено, що новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після його створення, а у трудонедостатніх населених пунктах – п'ять років) надається підтримка на державному та місцевому рівні, але не зазначено що фінансова підтримка надається вже діючим фермерським господарствам для їхнього розвитку та стабільності [2].

Висновки. Отже, створення фермерського господарства як суб'єкта підприємницької діяльності, на наш погляд є позитивним аспектом, оскільки раніше багатьом селянам, які не мають відповідної юридичної або економічної освіти, було проблематично створити фермерське господарство в статусі юридичної особи, адже це потребувало розробки статутних документів, налагодження комунікацій з органами державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Джерела та література

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. N 45. Ст. 363. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
3. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 31–32. Ст. 263. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

4. Аграрний сектор України. Розвиток фермерських господарств в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-95/doc-94>
5. Готовкіна К. Сімейне фермерське господарство: полегшення для фермерів чи бажання законодавця понад усе отримати податки? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/>

Марчук С. О. – студентка VII курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Чубоха Н. Ф. – к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін СНУ імені Лесі Українки

Співвідношення інтересу та суб'єктивного права

Поняття інтересу завжди цікавило науковців оскільки є досить проблемним. Особливо цікавим залишається, зокрема, питання співвідношення інтересу та суб'єктивного права.

Мета дослідження полягає у аналізі різних точок зору щодо співвідношення та взаємозалежності понять інтересу та права в суб'єктивному розумінні. Інтерес має входити в структуру суб'єктивного права та відігравати там провідну роль. Інтерес визначає зміст, ступінь закріплення та виражає ті реальні відносини, які закріплюються правом в нормативно-правовому акті.

Зазначене питання неодноразово обговорювалося в наукових працях, зокрема, таких вчених як О. С. Іоффе, С. Н. Братусь, Л. С. Явич, О. Я. Рогащ, С. І. Аскназий, С. Ф. Кечеян, Ю. К. Толстой та інші.

Зазначене питання має кілька аспектів. Перший підхід передбачає включення до структури суб'єктивного права інтерес, роблячи таким чином його обов'язковим елементом права. На думку Ю. К. Толстого інтерес – це «закріплена за уповноваженою особою з метою задоволення її інтересів міра можливої поведінки в даних правовідносинах та забезпечена покладеними на іншу особу обов'язками» [1, с. 45].

Такий підхід викликав значну хвилю критики. Основними аргументами проти такого включення були наступні твердження:

1. Інтерес не може виступати одночасно в двох місцях: забезпечуватися правом і одночасно бути його елементом.

2. Інтерес не починає існувати лише через те, що існує відповідне право. Власне інтерес існував би навіть якби права як такого не існувало. Якби інтерес дійсно входив в структуру суб'єктивного права, то інтерес отримати власні водійські права та керувати автомобілем виникав лише після досягнення повноліття, що не відповідає реальності, оскільки такий інтерес виникає і раніше. Наявність права на свободу творчості не активує в особі інтерес до музики або літератури.

Протилежне твердження відстоювало бачення інтересу як самостійного поняття. Одним із основоположників думки про незалежність інтересу від права є С. Н. Братусь. Саме він на противагу розумінню суб'єктивного права як засобу реалізації інтересу визначив його як міру можливої поведінки особи. «Міра можливої поведінки, що надається об'єктивним правом особі, відображає можливість не фактичну, а юридичну. Встановлена законом міра можливої поведінки, що належить особі, забезпечує її інтереси, визнані законодавцем гідними охорони. Суб'єктивне право, проте, не може бути визначено через інтерес. Суб'єктивне право надається для захисту й здійснення певного інтересу – на те й існує право. Але інтерес сам по собі не є суб'єктивним правом, а його передумовою й ціллю» [2, с. 184].

Ми поділяємо думку С. Н. Братуся, що суб'єктивне право – це гідний охорони інтерес, а тому в його змісті не може бути лише один, конкретно визначений інтерес. Оскільки, те, що важливе для однієї людини не значитиме абсолютно нічого для іншої. Так як суспільство складається з значної кількості осіб, то право не може конкретизувати абсолютно всі інтереси, а лише найголовніші з них, ті які зустрічаються найчастіше. А тому реально припустити, що в структуру права входить суспільний інтерес, а не правовий інтерес як такий.

Не можливо не погодитися і з тим, що право являє собою можливість здійснення інтересу. Дане положення зустрічається і представників першої точки зору, проте той факт, що інтерес реалізується за допомогою права, ще не означає, що він повинен входити в його структуру. Саме те, що інтерес реалізується за допомогою правових норм і відрізняє його від соціального чи від будь-якого іншого інтересу.

Суб'єктивне право здатне лише показати найкращі для суспільства способи реалізації того чи іншого інтересу, проте конкретний шлях обирати особі. Отже, право не може вмісти в собі весь зміст

інтересу, а тому останній не може бути його обов'язковим структурним елементом. Право не припинить свого існування, якщо якась особа втратить до нього інтерес, а також навпаки наявність права не гарантує появу інтересу. Людина навіть фізично не може відчувати потребу у реалізації всіх суб'єктивних прав, які існують в нормативних актах. А навіть якби відчувала, то фізично не змогла б всіх їх здійснити.

Із дослідження співвідношення інтересу та суб'єктивного права можна виділити наступні їх відмінності:

1) вони є різними, самостійними хоча тісно взаємопов'язаними категоріями та співвідносяться між собою як первинне та похідне. Інтерес – це передумова, причина виникнення суб'єктивного права. Це тим не менше дозволяє їм розвиватися та існувати незалежно один від одного;

2) суб'єктивне право за своїм змістом передбачає «право на власні дії» та «право на чужі дії». Правовий інтерес реалізується лише завдяки «власним діям» і то в межах не заборонених правом;

3) суб'єктивне право за своєю природою є об'єктом захисту та охорони у випадку вчинення проти них протиправних дій. Інтерес таких наслідків мати не може оскільки його неможливо порушити, бо він не має зовнішнього виразу. Проявляється він у діях або бездіяльності, а вони в свою чергу є окремими категоріями права і мають власне теоретичне визначення та правове регулювання;

4) суб'єктивне право має формальну форму і підлягає закріпленню в нормативно правовому акті. Інтерес не є формально визначеною категорією, а у випадку його формального закріплення стає суб'єктивним правом оскільки набуває його ознак втрачаючи при цьому власні.

Отже, варто зазначити, що суб'єктивне право та інтерес мають досить багато спільних рис оскільки нерозривно пов'язані із суспільством та конкретною особою. Проте вони мають і відмінності, наявність та значна кількість яких доводить, що це окремі, самостійні поняття, які мають свою сферу впливу і регулювання, кожен має своє місце та роль в праві та правовідносинах.

Джерела та література

1. Толстой Ю. К. К теории правоотношения: [монография] / Ю. К. Толстой. Л.: Из-во Ленинград. ун-та, 1959. 88 с.
2. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження. Ужгород: Ліра, 2011. 368 с.

Матвійчук Н. І., Федчик А. А. – студентки
IV курсу юридичного факультету СНУ
імені Лесі Українки;

Чубоха Н. Ф. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін СНУ
імені Лесі Українки

Поняття цивільного договору за законодавством зарубіжних країн

Постановка проблеми. Норми міжнародного цивільного законодавства не містять уніфікованого тлумачення поняття «договору», що зумовлює необхідність виокремити основні визначення «договору» за українським та іноземним законодавством.

Мета дослідження полягає правовому аналізі поняття «договору» у зарубіжних країнах.

Результати дослідження. Чинний Цивільний кодекс України містить визначення договору в ч. 1 ст. 626: договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [9], аналогічне визначення договору містить п. 1 ст. 420 Цивільного кодексу Російської Федерації [8, ст. 420], Цивільний кодекс Республіки Білорусь дає визначення договору (ч. 1 ст. 154) – як дії сторін і юридичних осіб, які направлені на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків [7]. Німецьке цивільне уложення не містить прямо закріпленого визначення договору, проте аналіз норми свідчить, що він розглядається як домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення зобов'язання [2].

Згідно ст. 85 Загальних положень цивільного права КНР, прийнятих у 1986 році, договір – це згода, яке встановлює, змінює або припиняє цивільні відносини між сторонами. Договір, укладений у відповідності до закону, охороняється законом [1, 155].

Відповідно до статті 1137 Цивільного кодексу Аргентини договір є добровільною домовленістю декількох осіб, яка встановлює і регулює їх права [3, 375]. Цивільний кодекс Мексики в ст. 1793 визначає договір як угоду, яка встановлює або змінює права [1, 155]. При цьому, виходячи із буквального трактування, угода про припинення прав іменуватися договором по мексиканському законодавству не буде.

Положення ст. 1101 Французького цивільного кодексу 1804 року визначають договір як узгодження, за допомогою якого одна або кілька сторін зобов'язуються перед іншою особою або перед кількома особами дати будь-що, зробити будь-що або не робити нічого.

Англо-саксонське визначення договору допускає наявність угоди між сторонами, що називається обіцянкою, тобто договір розглядається із точки зору обіцянки. Так, Звід договірного права, який розроблений Американським інститутом права та опублікований в 1932 році, визначає договір як обіцянку або ряд обіцянок, порушення яких закон визначає основою для позову і виконання яких тим чи іншим способом закон визначає обов'язком (параграф 1 гл. 1) [6, 104].

Наприклад, стаття 213 Цивільного кодексу Нідерландів визначає договір у значенні багатосторонньої угоди, в якій одна сторона або кілька сторін приймають на себе зобов'язання по відношенню до однієї або кількох сторін [4, 14]. Цивільний кодекс Еквадору тлумачить поняття договору як акт, в силу якого одна сторона зобов'язується по відношенню до іншої сторони дати що-небудь, зробити що-небудь або не робити чого-небудь. Таке ж визначення містить ст. 1495 ЦК Колумбії [1, 156].

Цивільний кодекс канадської провінції Квебек у ст. 1378 зазначає договір як угоду воль, при чому одна або кілька осіб зобов'язуються перед іншою особою (особами) виконати певне зобов'язання. Норми Цивільного кодексу Філіппін (ст. 1305) визначають договір як зв'язок між двома сторонами через встановлення зобов'язань (надання послуг) однієї особи іншій [3, 408].

У цивільному законодавстві Португалії та деяких інших держав визначення договору відсутнє. Цілком ймовірно, що відсутність легальної дефініції договору у законодавстві держав можна пояснити багатоманітністю підходів до розуміння цього правового явища.

Висновки. Аналіз вищезазначених положень свідчить про відсутність уніфікованого визначення договору в законодавстві зарубіжних країн, проте термін «договір» використовується для позначення договору як: правового акту-регулятора суспільних відносин, юридичного факту, договірного зобов'язання та документу.

Джерела та література

1. Выборнова Е. С. К понятию гражданско-правового договора / Е. С. Выборнова // Актуальные проблемы русского права. № 3. 2010. С. 153–159.

2. Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран / отв. ред. В. К. Пучинский, М.И. Кулагин. М.: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1986. 384 с.
3. Гражданские и торговые кодексы зарубежных стран: сб. законодательства. Современное зарубежное частное право / под ред. С. Н. Медведева, С. О. Звонков. Ставрополь: Изд-во СГУ, 1999. 412 с.
4. Договірне право: навч. посіб. / Вавженчук С. Я. Київ: КНЕУ, 2011. 584 с.
5. Римское частное право [Текст]: учебник / под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Петтерского. М.: ИКД «Зерцало-М», 2012. 560 с.
6. Халфина Р. О. Договор в английском гражданском праве / Р. О. Халфина. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1959. 319 с.
7. Цивільний кодекс Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9800218#&Chapter=9
8. Цивільний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zakonrf.info/gk/420>
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 435-IV.

Никитюк А. М. – студентка III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Крикуров О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Поняття та підстави, форми тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні

Постановка проблеми. Однією з новел чинного нині Кримінального процесуального кодексу (КПК) України є запровадження інституту тимчасового доступу до речей і документів, що належить до заходів забезпечення кримінального провадження та створює необхідні передумови для збирання (формування) доказів та накладення арешту на майно.

Мета дослідження. Визначення поняття та процесуальні природи тимчасового доступу до речей та документів, підстав та форм його застосування ід час кримінального провадження.

Результати дослідження. Різними вченими по-різному трактується даний захід. Так, С. М. Смоков доступ до речей і документів

відносить до групи заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують суспільне і приватне життя громадян [7, с. 629–630]. Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц – до заходів, спрямованих на встановлення обставин кримінального правопорушення, збирання та збереження доказів [3, с. 258]. Ми також вважаємо, що в першу чергу тимчасовий доступ до речей та документів (ТДРД) є процесуальним засобом для формування доказів, їх джерел. Також ТДРД дозволяє виявити і вилучити майно, що може бути використане для відшкодування шкоди.

Новацією КПК України 2012 р. є те, що ініціаторами забезпечення тимчасового доступу до речей і документів, відповідно до ст. 160 КПК України, є сторони кримінального провадження. Так, останні мають право звернутися до слідчого судді чи суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів (виняток становлять лише речі й документи, до яких заборонено доступ).

Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 р. [5] в п. 9 передбачено можливість отримання речових доказів шляхом забезпечення тимчасового доступу до речей та документів здебільшого як виняток, лише в разі неможливості провести слідчі (розшукові) дії для цього.

На нашу думку, таке роз'яснення не заслуговує на підтримку, оскільки воно обмежує можливості сторони захисту, потерпілого та не відповідає засаді змагальності. Адже слідчі дії можуть проводити виключно слідчий, прокурор.

Слідчий суддя, суд постановляють ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав для проведення цієї процесуальної дії (ч. 5, 6 ст. 163 КПК України).

М. І. Соф'їн вказав, що підставами проведення тимчасового доступу до речей і документів, передусім, слід уважати загальні підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження [6, с. 184]. Тобто, слідчий (прокурор) повинні довести, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання в права

та свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого (прокурора); 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий (прокурор) звертається з клопотанням(ч. 3 ст. 132 КПК).

О. М. Гумін вказує на так звані спеціальні підстави [2, с. 92] для застосування тимчасового доступу до речей і документів (ч. 5 ст. 163 КПК України): обґрунтовано підозру, що речі або документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; указані речі або документи самі по собі або в комплексі з іншими речами й документами кримінального провадження мають істотне значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні; такі речі або документи не є такими, що містять охоронювану законом таємницю.

В. В. Рожнова зазначає, що на практиці слідчий суддя, суд надають тимчасовий доступ в одній із форм без належного обґрунтування обрання форми або навіть без зазначення форми тимчасового доступу [4, с. 353–356]. На нашу думку, у клопотанні має бути вказано необхідну форму тимчасового доступу – ознайомлення, виготовлення копій або вилучення (виїмки). Слід наголосити, що інформація (документи у цифровому форматі повинні копіюватися, а не вилучатися. Хоча законодавець дозволив у певних випадках вилучати їх матеріальний носій (ч. 2 ст. 168 КПК). Вважаємо, що такий підхід має бути втілено, щодо ТДРД.

Висновки. Отже, тимчасовий доступ до речей і документів є процесуальною дією, що дає змогу розшукати та зафіксувати докази та їх джерела, виявити майно, яке підлягає арешту. При застосуванні ТДРД не повинно порушуватися право на охоронювану законом таємницю та на власність.

Джерела та література

1. Гловюк І. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів / І. В. Гловюк, С. В. Андрусенко // Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3–2. С. 293–296.
2. Гумін О. М. Особливості тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю / О. М. Гумін // Європейські перспективи. 2013. № 6.
3. Кримінальний процес: підручник / Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

4. Рожнова В. В. Про форми тимчасового доступу до речей і документів / В. В. Рожнова // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 верес. 2013 р.). Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 352–356.
5. Розгляд слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс]: узагальнення судової практики Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лют. 2014 р. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Соф'їн М. І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів / М. І. Соф'їн // Наук. вісн. НАВСУ. 2016. № 1. С. 182–196.
7. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України [Електронний ресурс] / С. М. Смоков // Форум права. 2012. № 2. С. 628–632. Режим доступу: <http://www.irbisnbuv.gov.ua>

Онищук А. І. – студентка IV курсу відділення
«Обліку та права» КТБП СХУ
імені Лесі Українки;
Головачук Н. М. – викладач правничих
дисциплін КТБП СХУ імені Лесі Українки

Правові аспекти проведення вакцинації в Україні

Постановка проблеми. З кожним днем все більше і більше виникає суперечок з приводу корисності вакцинації. Одні спеціалісти категорично виступають за щеплення, інші – проти масовості цього медичного втручання, треті – проти використання живих вакцин в «профілактиці здоров'я» дітей. Тривале замовчування багатьох аспектів масового охоплення ін'єкціями призвело до того, що вакцинація перетворилася на повсякденне явище. Однак проблема вакцинопрофілактики з кожним днем стає все більш вагомішою.

Мета дослідження – аналіз проблем та визначення шляхів вдосконалення проведення вакцинації в Україні.

Результати дослідження. Вакцинація – це медичні профілактичні дії, які забезпечують захист організму від шкідливої дії різних типів захворювань та інфекцій [1].

За даними ВООЗ, Україна займає останнє місце за охопленням щепленнями в Європейському регіоні. Довіра українців до вакцинації є низькою, а програма імунізації залишається недостатньо ефективною.

В Україні серед основних аргументів противників вакцинації є релігійні переконання, позиція, що обов'язок вакцинуватися порушує право людини на особисту недоторканність, а також, так звані, теорії змови. Також у людей виникають побоювання щодо якості вакцини і можливих побічних ефектів вакцинації.

Через дефіцит вакцин та антивакцинальні кампанії країна знаходиться під загрозою спалахів інфекційних захворювань. Становище в країні погіршується також і за рахунок військового конфлікту в Східному регіоні, де вакцинація практично не проводиться.

Контроль інфекційних захворювань – складова національної безпеки будь-якої країни.

Згідно з ст. 27 закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»[2], профілактичні щеплення від туберкульозу, поліомієліту, дифтерії, кашлюку, правця та кору в Україні – є обов'язковими. Такий обов'язок українців встановлений також і ст. 10 «Основ законодавства України про охорону здоров'я».

Згідно ст. 12 закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб»[3], під час епідемії інфекційної хвороби головні санітарні лікарі можуть вирішувати, чи варто людині робити профілактичне щеплення. При цьому ця сама законодавча норма передбачає право батьків дитини (віком до 15 років) відмовитися від проведення профілактичних щеплень – за умови, якщо лікар провів медичний огляд та об'єктивно проінформував їх про наслідки і можливі ускладнення такого рішення. Особи віком від 15 до 18 років можуть самі відмовитися від щеплення, але одночасно їхнє рішення мають підтримати батьки/опікуни.

«Обов'язковість» щеплень в Україні трактується по-різному. З одного боку, це те, що повинно бути забезпечене державною національною програмою. З іншого – обмеженість певних прав та свобод людини, якщо вона відмовляється від щеплення.

На нашу думку, щодо вирішення проблем вакцинації Україні потрібно рухатися в наступних напрямках:

– внести зміни до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», а саме до ст. 12, з якої варто виключити абзац 6,

що передбачає надання згоди на вакцинацію. Водночас законом має бути чітко вказано на обов'язок громадян робити профілактичні щеплення;

– рекомендувати державним органам створити фонд, який буде працювати за принципом страхування шкоди, завданої процедурою вакцинації. Такий фонд слугував би підтвердженням, що держава бере на себе відповідальність за процес імунопрофілактики;

– додати можливість відмови від вакцинації через релігійні переконання особи: таке положення відповідатиме принципу поваги до права людини на свободу релігійних переконань;

– переглянути процес видання медичних довідок про щеплення з впровадженням в обіг вакцинального паспорта;

– удосконалити нормативно-правове регулювання не допуску дітей до навчання у школах, відвідування дитячих садків та інших закладів, якщо в них немає необхідних щеплень. Зокрема, удосконалення потребують положення статті 15 закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб». Як мінімум, замість категоричної заборони відвідувати нещепленим навчальний заклад, передбачити альтернативу недопущення лише на період епідемії, і водночас, забезпечити належними умовами отримання освіти дистанційно.

Висновки. Основними перепонами на шляху досягнення високого рівня охоплення щепленнями є – недовіра до якості вакцин та низький рівень свідомості й розуміння важливості вакцинації у населення, неналежний рівень підготовки лікарів у питаннях імунопрофілактики, прогалини в державній політиці. Для досягнення більш високого рівня вакцинації населення в Україні необхідно забезпечити державою якнайшвидшої закупівлі необхідної кількості вакцин та проведення просвітницької діяльності серед населення стосовно важливості проведення вакцинації.

Джерела та література

1. Актуальні питання вакцинопрофілактики інфекційних хвороб у дітей [Електронний ресурс]. Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. 144 с. Режим доступу: <http://intranet.tdmu.edu.ua/data/books/vakc.pdf>
2. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>
3. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>

Палецька Ю. В. – студентка V курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Суб'єкти реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні

Постановка проблеми. Належна правова регламентація інституту обвинувачення у кримінальному процесі є неодмінною передумовою забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Саме тому важливим є питання вдосконалення кримінального процесуального законодавства у даній сфері.

Проблеми інституту обвинувачення були об'єктом досліджень таких науковців, як: С. Альперт, В. Бож'єв, П. Давидов, Р. Девіс, В. Зеленецький, С. Каткало, Б. Парадєєв, А. Рівлін, М. Шумило та ін. Проте, окремі питання, що стосуються реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні, залишаються дискусійними і потребують вирішення.

Мета дослідження – визначення кола суб'єктів, які забезпечують здійснення функції обвинувачення у кримінальному провадженні, та порядку її реалізації.

Результати дослідження. У КПК України закріплено поняття «обвинувачення», під яким розуміють твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, установленому КПК України, а також поняття «державне обвинувачення», яке визначено як процесуальну діяльність прокурора, що полягає в доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (відповідно до змін до Конституції України останнє трактується як публічне обвинувачення). З аналізу зазначених дефініцій можна зробити висновок, що законодавець фактично ототожнює функцію підтримання обвинувачення в суді з поняттям «державне обвинувачення» («публічне обвинувачення»), тобто лише з процесуальною діяльністю прокурора.

У Конституції України підтримання публічного обвинувачення в суді постановлено на перше місце серед інших функцій прокуратури. Це певною мірою відображає підходи Європейського співтовариства до ролі прокурора, який передусім розглядається як публічний обвинувач у системі кримінального судочинства. Закон України «Про

прокуратуру» та КПК України містять окремі аспекти такої діяльності прокурора, але ні в КПК України, ні в Законі України «Про прокуратуру» не надається визначення поняття «підтримання публічного обвинувачення в суді». Натомість закріплене в КПК України поняття «державне обвинувачення» охоплює лише процесуальну діяльність прокурора в судовому провадженні.

Щодо підтримання обвинувачення в суді потерпілим, або його представником, то слід зазначити, що ст. 340 КПК України передбачено, що у випадку, коли в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що висунуте особі обвинувачення не підтверджується, він повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення та викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження [2, с. 203–204]. Також прокурор може скористатись правом, передбаченим у ст. 338 КПК України, і змінити раніше висунуте особі обвинувачення під час судового розгляду. При цьому в новому обвинувальному акті прокурор може ставити питання і про застосування кримінального закону, який передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин чи зменшення обсягу обвинувачення [2, с. 202–203]. У таких випадках право підтримувати обвинувачення в попередньому обсязі отримує потерпілий самостійно або за допомогою представника. Відповідно до ч. 5 ст. 340 КПК України, кримінальне провадження за таких обставин набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення [2, с. 204].

Однак, таке положення КПК України має формальний характер, адже процесуальний порядок реалізації потерпілим функції підтримання обвинувачення в суді залишається поза увагою законодавця. Невирішеним є і питання правової природи обвинувальної діяльності потерпілого в суді, оскільки таку діяльність не можна визначити ні як публічну (потерпілий не є представником держави й публічних (суспільних) інтересів, він здійснює підтримання висунутого раніше обвинувачення виключно з власних (приватних) інтересів), ні як приватну (потерпілий не уповноважений змінювати обвинувальний акт, що був складений слідчим та погоджений прокурором, або самостійно складений прокурором).

Досліджуючи правову природу обвинувальної діяльності потерпілого в суді О. Герасимчук, виділяє такі її форми: «обвинувачення, підтримане потерпілим після зміни його прокурором» і «обвинува-

чення, підтримане потерпілим після відмови прокурора від обвинувачення» [4, с. 83]. Зазначена позиція потребує доопрацювання, однак на сьогодні найбільш повно відображає сутність підтримуваного потерпілим обвинувачення в суді.

Висновки. Правова регламентація інституту підтримання обвинувачення в суді містить прогалини і зводиться лише до поняття «державне обвинувачення» («публічне обвинувачення») як процесуальної діяльності прокурора щодо доведення вини особи в учиненні інкримінованого злочину перед судом. При цьому КПК України не містить достатніх передумов для потерпілого, його представника щодо реалізації функції обвинувачення в суді, адже відсутній правовий механізм такої діяльності. Невирішеним залишається і питання правової природи обвинувальної діяльності потерпіло, його представника. Саме тому правова основа функції обвинувачення в суді потребує подальшого дослідження та доопрацювання.

Джерела та література

1. Конституція України станом на 1 січня 2006 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про прокуратуру : Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/print1443624498321154>
4. Герасимчук О. П. Діяльність потерпілого при зміні та відмові прокурора від обвинувачення / О. П. Герасимчук // Наукові записки. Серія «Право». Вип. 7. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2006. С. 145–152.

Пастошук С. В. – студент VI курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Яцишин М. М. – д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права СНУ імені Лесі Українки

Правовий статус судді за Судовими статутами 1864 року

Постановка проблеми. Судова реформа 1864 року вважається однією з найрадикальніших реформ Олександра II, саме тому вона

мала значний вплив на подальший хід історії розвитку державності та права у Російській імперії.

Мета дослідження. Наявність постійного інтересу суспільства до досліджень як окремих інститутів судової реформи, так і досліджень реформи в цілому протягом тривалого періоду: починаючи з ХІХ століття та по нині.

Результати дослідження. В умовах реформування судової системи сучасної України доречним та необхідним видається звернення до комплексних та галузевих досліджень такого інституту судової реформи, як інститут правового статусу судді. Даний інститут включає в себе права та обов'язки судді, в тому числі його повноваження, відповідальність за здійснення ним своїх повноважень, а також принципи та гарантії діяльності судді, як основного носія судової влади в державі.

Нормативно-правове регулювання правового статусу судді охоплювалось перш за все Регламентацією заснування судових установ (частина Судових статутів 1864 р.). Зокрема, права та обов'язки судді регламентувались Розділом 7 статтями 235–248 [1, с. 32]. Варто також зазначити, що закон також чітко регламентував механізм доступу до зайняття посади судді, в тому числі й порядок звільнення та переміщення членів судових відомств.

Зокрема, для служби у судових установах Російської імперії законодавець встановлював необхідність мати підданство імперії та православне віросповідання, обмежуючи таким чином доступ до посади. Наступною вимогою була наявність юридичної освіти, про що свідчив або атестат університету чи іншого навчального закладу про проходження курсу правознавства, або складений екзамен з юридичних наук, або доказ своїх знань юридичного характеру по службі [2, с. 105]. У статті 201 Заснування судових установ законодавець обмежував доступ до посади для осіб, які знаходились під слідством за вчинення злочину чи проступку або щодо яких уже винесено вирок суду за протиправні дії, за що передбачено покарання у вигляді тюремного ув'язнення; які виключені зі служби в суді або з духовного відомства за протиправні дії; які проголошені боржниками або які знаходились під опікою у зв'язку із розтратою коштів [1, с. 27].

Варто мати на увазі, що сім'ям членів судових відомств також присвоювались такі ж ідентичні права та привілеї, як і самим службовцям судового корпусу [2, с. 106]. Зокрема, діти судових чиновни-

ків мали перевагу при вступі на державну службу чи в навчальні заклади, навіть після звільнення їх батьків із посади судових чиновників.

Гарантії діяльності судді за часів судової реформи 1864 року були прописані тим же правовим актом, зокрема Судові статuti торкалися питання пенсійного забезпечення суддів. Посадові особи судового відомства, що вийшли у відставку, а після їх смерті – члени сім'ї, повинні були отримувати пенсії з емеритальних кас судового відомства.

Варто зазначити, що службовці суддівського корпусу, окрім високої заробітної плати, отримували і грошові суми на відрядження по службовим поїздкам.

Відповідальність суддів регламентувалась Розділом 8 главою 2 (статтями 261–296) Заснування судових установ. Зокрема, законодавцем прописувались правові аспекти відповідальності службових осіб судових установ: або в порядку дисциплінарного провадження, або в порядку кримінального провадження [1, с. 36].

Висновки. В контексті дотримання чи не найвагомішого принципу діяльності судової влади в будь-якій державі – принципу відділення судової влади від адміністративної, тобто незалежності суду, його гуманності, справедливості та забезпечення гласності та рівності процесу, що й власне проголошували Судові статuti 1864 року в Російській імперії, варто все ж зазначити, що досягнути означені цілі реформа повною мірою не змогла. Ми підтримуємо думку вчених, що матеріально-технічна та фінансова політика самодержавства в контексті забезпечення суддів все ж виступала гарантіями реалізації функцій правосуддя в напрямку, що перш за все визначали керуючі кола імперії в своїх інтересах [3, с. 98]. А можливість власне притягнення судді до відповідальності виступала головним інструментом впливу на суддю з боку держави.

Джерела та література

1. Судебные Уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Ч. 1. СПб., 1887.
2. Левчук Ю. М. Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Левчук Юлія Михайлівна; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 218 с.
3. Щербина П. Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине / П. Ф. Щербина. Львов: Высш. шк., 1974. 190 с.

Полетило П. С. – магістрант юридичного
факультету СНУ імені Лесі Українки

Особливості притягнення судді до юридичної відповідальності

Постановка проблеми. Метою здійснення правосуддя в Україні є захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права. І саме наявність в державі ефективного механізму притягнення судді до юридичної відповідальності покликана забезпечити дотримання та унеможливити будь-які порушення чи ущемлення вказаних прав і свобод. Крім того, інститут відповідальності суддів є ефективним інструментом здійснення суспільством контролю за судовою владою та її носіями, але водночас і однією з гарантій незалежності суддів, забезпечення якої є принциповим у ході розбудови правової держави.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі чинної нормативно-правової бази, яка регламентує юридичну відповідальність суддів, а також виявленні основних ознак юридичної відповідальності суддів.

Результати дослідження. На шляху розбудови Україною демократичного громадянського суспільства важливу роль відіграє суд і суддя. Статтею 124 Конституції України [1] задекларовано, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

Суддя, здійснюючи правосуддя, встановлює істину в кожній справі і саме висока якість таких рішень є одним із показників правової держави. Згідно статті 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Наявність суворої процедури добору кандидатів на посади суддів, створення державою можливостей постійного підвищення суддями рівня їх професійної кваліфікації шляхом участі в щорічних навчаннях та семінарах, гарантії їх професійної діяльності, на жаль, не є запорукою того, що самі судді не порушують законів. Саме тому законодавцем передбачено можливість притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Відповідальність суддів розглядається у взаємозв'язку з їх особливим статусом, встановленим як українським законодавством, так і міжнародно-правовими документами. При цьому, правовий статус судді і гарантії його незалежності (в першу чергу, недоторканність та імунітет) є головними чинниками підвищення рівня правосуддя, які передбачають високу відповідальність судді за виконання своїх обов'язків.

Сучасна наука вважає, що юридична відповідальність – це різновид соціальної відповідальності, закріплений у законодавстві та забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать [3, 149]. Також поняття юридичної відповідальності трактується як покладення на суб'єкта права певних обов'язків перед особою, суспільством, державою за свою діяльність з належною оцінкою його поведінки і, у разі потреби – застосування санкцій за невиконання обов'язків і правопорушення [4, 623].

Відповідальність судді як етично-правовий стан породжує необхідність добросовісного використання прав і виконання суддею покладених на нього законом обов'язків щодо правосуддя, а також необхідність додаткового правового обтяження в разі судової або професійної помилки, допущеної ним в процесі судочинства.

Підставою юридичної відповідальності судді є склад правопорушення, який утворюється з об'єкту, суб'єкту, об'єктивної сторони та суб'єктивної сторони, що виступають у нерозривній єдності як єдине ціле.

Юридична відповідальність судді має свої особливості.

По-перше, вона не просто має державно-правовий характер, але й у деяких випадках набуває характеру конституційної відповідальності, як у випадках звільнення з суддівської посади за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтуванням обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або

виявило його невідповідність займаній посаді, що передбачено у пункті 3 частини 6 статті 126 Конституції України.

По-друге, законодавством передбачені підвищені вимоги до суддів у плані як позитивної, так і ретроспективної юридичної відповідальності, виходячи з особливої ролі представників судової влади у житті суспільства.

По-третє, юридична відповідальність судді включає в себе дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову, кримінальну та інші види відповідальності.

По-четверте, особливе значення при пошуку підстав для притягнення суддів до відповідальності відіграють порушення моральних норм і приписів суспільства, яким бажано надати більш виразного юридичного значення.

Висновки. Отже, юридична відповідальність суддів є складовою їх правового статусу. Тому неухильне настання відповідальності судді за вчинене правопорушення, з одного боку, є ефективним засобом забезпечення законності в цій специфічній сфері суспільних відносин, а з другого, – виступає чинником незалежності суддівського корпусу, забезпечення реалізації конституційно-правового статусу судді.

Джерела та література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (в ред. від 30.09.2016) // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (в ред. від 15.12.2017) // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. 6-те вид. Харків: Консум, 2002. 160 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2004. Т. 6. 736 с.

Попович Н. Р., Герасимчук Л. О. –
студентки III курсу юридичного факультету
СНУ імені Лесі Українки

Договір довічного утримання та спадковий договір: порівняльно-правова характеристика

Постановка проблеми. Дослідження особливостей договорів довічного утримання (догляду) та спадкових є актуальним у зв'язку з

проблемами виконання спадкового договору після смерті відчужувача та його місцем серед інститутів цивільного права.

Мета дослідження – порівняти договір довічного утримання та спадковий договір, визначити особливості кожного з цих договорів

Результати дослідження. У зв'язку з стрімким розвитком правових відносин появилась велика кількість різноманітних видів договорів. У системі договорів важливе місце посідає договір довічного утримання та спадковий договір.

Зважаючи на те, що договір довічного утримання та спадковий договір мають багато спільних рис, тому варто зробити порівняльну характеристику цих договорів. Може здаватися, що ці договори дуже схожі, якщо їх порівнювати і брати до уваги права та обов'язки сторін, процедуру оформлення, виконання таких договорів. Однак, договір довічного утримання й спадковий договір мають суттєві відмінності.

І. В. Нестерова зазначає, що договір довічного утримання (догляду) є комплексним договором, оскільки, на її думку, його юридичним наслідком, з одного боку, є перехід права власності від відчужувача до набувача, а з іншого – виникнення у набувача обов'язку утримувати та (або) доглядати відчужувача довічно. Вона вважає, що договір довічного утримання (догляду) варто розглядати як комплексний також тому, що він об'єднує утримання та догляд, які за своїми змістом не є тотожними зобов'язаннями та поняттями.

Оскільки права за договором виникають лише у відчужувача, а обов'язки у набувача, то договір довічного утримання є одностороннім. Договір довічного утримання є відплатим, відповідно до якого набувач надає відчужувачеві зустрічне задоволення у вигляді утримання та (або) догляду. Утримання може надаватися у грошовій чи натуральній формі.

Договір довічного утримання має тривалий характер, тому вимагає систематичного і постійного виконання набувачем своїх обов'язків щодо відчужувача до моменту припинення договору. Договір довічного утримання, як і спадковий договір, складається у письмовій формі та підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, незалежно щодо якого майна (рухомого або нерухомого) такий договір укладено. Спадковий договір є правочином за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

В. Васильченко вказує, що даний договір є консесуальним, оскільки момент його укладення пов'язується з досягненням угоди за всіма ознаками і тягне за собою виконання цивільних прав та обов'язків контрагентів після втілення правочину у встановлену ст. 1304 ЦКУ нотаріальну форму [1, с. 138].

Спадковий договір є двостороннім, оскільки права та обов'язки за договором виникають у кожного із учасників, причому правам однієї сторони кореспондують обов'язки другої сторони. Відчужувач має право вимагати у набувача вчинення дій майнового характеру, покладених на нього спадковим договором, і не повинен укласти заповіт щодо майна, яке уже є предметом договору (у такому випадку заповіт буде нікчемний), а також відчужувати це майно. Спадковий договір є оплатним. Д. С. Кучеренко зазначає, що дана ознака полягає в тому, що кожна сторона отримує від іншої зустрічне задоволення: набувач – у вигляді визначеного у договорі майна, а відчужувач – у вигляді відповідних дій майнового або немайнового характеру з боку самого контрагента [2, с. 203].

Відчужувачем за договором довічного утримання може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я, як це прямо зазначає ч. 1 ст. 746 Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Це правило стосується і спадкового договору, оскільки закон пов'язує момент припинення такого договору зі смертю відчужувача, а таке поняття притаманне лише фізичній особі, бо юридична особа не може померти фізично. Набувачем у договорі довічного утримання може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа.

Також цивільним законодавством передбачена можливість укладення договору довічного утримання на користь третьої особи. При цьому третя особа забезпечується утриманням та (або) доглядом довічно і виступає виключно в ролі особи, яка забезпечується утриманням та не є окремою стороною в договорі. Відповідно, її згода на укладення договору не є необхідно. Тобто, третя особа лише має право вимагати виконання обов'язку на свою користь або ж відмовитися прийняття виконання [4, с. 77]. Щодо набувача за спадковим договором, то закон не встановлює обмеження кола набувачів наявністю повної цивільної дієздатності, а зазначає лише про те, що набувачем за спадковим договором може бути фізична або юридична особа (ст. 1303 ЦК). Виникнення права власності у набувача за спадковим договором не пов'язане із вчиненням будь-яких дій з боку відчужувача. Воно виникає на підставі юридичного факту – смерті, а відпо-

відно і має бути зареєстроване за наявності свідоцтва про смерть, як наслідок і реєструється нотаріусом

Враховуючи вище викладене, можна дійти до висновку, що на перший погляд може здаватися, що договір довічного утримання та спадковий договір схожі. Так, у них дуже багато загальних рис, але між ними існує суттєва різниця. Ця різниця полягає в моменті набуття права власності набувача на майно відчужувача. Якщо за договором довічного утримання набувач набуває права власності на майно відчужувача в момент укладення договору і в подальшому, ще при житті відчужувача уже є власником цього майна, то у спадковому договорі право власності на майно відчужувача виникає у набувача тільки після смерті відчужувача. Тому цей договір є саме «спадковим». Також слід звернути увагу на те, що спадковий договір укладається на користь відчужувача, а договір довічного утримання може укладатися і на користь третьої особи,

Джерела та література

1. Васильченко В. Юридична сутність спадкового договору та його місце в системі цивільного права України / В. Васильченко // Право України. 2003. № 7. С. 138.
2. Кучеренко Д. С. Спадковий договір: теорія і практика / Д. С. Кучеренко // Часоп. Київ. ун-у права. 2010. № 4. С. 201–206.
3. Несторова І. В. Договір довічного утримання (догляду) за цивільним законодавством України/ І.В. Несторова // Держава та регіони. Серія: Право. 2005. № 2. С. 158–159.
4. Ткаченко М. Поняття та сутність договору довічного утримання / М. Ткаченко // Нац. юрид. журн. Теория и практика. 2017. С. 76–79.

Попович Н. Р. – студентка III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Крикунов О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Проблеми застосування електронних засобів контролю у кримінальному провадженні

Постановка проблеми. Новелою Кримінально процесуального кодексу України є використання електронних засобів контролю (далі –

ЕЗК) до осіб, щодо яких обрано запобіжний захід, не пов'язаний із позбавленням волі. Цей інститут має низку аспектів (правових, організаційних, технологічних), які потребують дослідження.

Мета дослідження – аналіз правових норм, що регулюють підстави та порядок застосування ЕЗК та формулювання пропозицій по їх удосконаленню.

Результати дослідження. Такі пристрої електронного моніторингу вперше було застосовано в США в середині 1960-х років. Своє законодавче закріплення пристрої електронного моніторингу отримали в 1968 році, проте активно електронні браслети почали застосовуватися в Західній Європі та США лише з 1995 року [3, 157].

Як зазначає законодавець, метою застосування ЕЗК є забезпечення виконання обов'язків, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту [4]. З цього вбачається, що даний захід може бути застосований лише до цієї категорії осіб.

Л. В. Гаврилук вказує, що головною перевагою застосування ЕЗК до підозрюваного чи обвинуваченого є можливість перебування особи на волі або за місцем проживання, не перериваючи сімейних та суспільних зв'язків, а не в ізольованій від суспільства установі. Особливо це стосується групи осіб із особливими потребами, перебування яких під вартою є небажаним, зокрема це: особи, які страждають на певні хронічні хвороби, хвороби, що не підлягають лікуванню; неповнолітні, що обвинувачуються у вчиненні злочинів, адже їхнє перебування в ізоляторі тимчасового тримання чи в слідчому ізоляторі негативно впливає на ще несформовану дитячу психіку; особи похилого віку; особи, які мають на утриманні неповнолітніх дітей, та ін.

Ми погоджуємося із тим, що застосування ЕЗК сприятиме зменшенню кількості заарештованих та відправлених до СІЗО осіб й дасть змогу державі заощаджувати на утриманні осіб під вартою, доставленні їх до суду [2, 100].

Проте суттєвою проблемою застосування ЕЗК є неспроможність держави забезпечити їх у достатній кількості для виконання ухвал слідчих суддів, судів про застосування домашнього арешту. Відомо, що в Україні така техніка не виробляється, і купувати її доводиться в сусідніх країнах, а саме у Білорусі чи Великобританії [5].

Вирішити цю проблему можливо застосувавши іноземний досвід. Наприклад, в США за використання обов'язкових електронних засобів нагляду засуджений сам платить державі – до 600 доларів на місяць. Така ж практика спостерігається і в Австрії. Відповідно до Закону про домашній арешт, прийнятого в 2011 році, передбачено стягування орендної плати в розмірі 22 євро на добу за користування електронними засобами контролю, однак у випадку неможливості сплачувати оренду плати – держава бере на себе дані зобов'язання.

Також О. Н. Агакерімов слушно вказує на те, що на ЕЗК не потрібно економити, оскільки використання таких засобів невисокої вартості в запобіжних заходах може не забезпечити належне їх виконання, і це може призвести до нездатності ЕЗК виконувати свою функцію, а значить і в частковій мірі виконувати функції кримінального провадження [1, 731].

Висновки. Враховуючи вище викладене, можна дійти до висновку, що застосування ЕЗК потребує удосконалення, і цьому допоможе використання позитивного закордонного досвіду.

Джерела та література

1. Агакерімов О. Н. Деякі аспекти використання електронних засобів контролю при застосуванні домашнього арешту в кримінальному провадженні / О. Н. Агакерімов // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспір. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 729–731.
2. Гаврилюк Л. В. Деякі особливості застосування електронних засобів контролю під час досудового розслідування / Л. В. Гаврилюк // Наука і правоохорона. 2014. № 1. С. 97–102.
3. Дідюк І. Л. Застосування електронних засобів контролю: порівняльний аналіз / І. Л. Дідюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 1. С. 157–160.
4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 480 від 08.06.2017 «Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17>
5. Пилипенко В. П. Електронний моніторинг дозволить заощадити на триманні під вартою, а в перспективі – і на тюрмах // Закон і Бізнес. 2012. № 11 (1050). 7–16 берез.

Рудь О. Є. – студент VII курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Конончук І. М. – к. п. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права СНУ імені Лесі Українки

Правовий статус Європейського агентства прикордонної та берегової охорони

Європейське агентство прикордонної та берегової охорони (Frontex) було створено Регламентом 2007/2004 від 26 жовтня 2004 р., а розпочало свою діяльність 1 травня 2005 р. Метою створення Frontex є просування, координація та розвиток управління кордоном ЄС у відповідності до Хартії основних прав ЄС та концепції інтегрованого управління кордонами.

Правовою основою діяльності Frontex є Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2016/1624/ЄС від 14.09.2016 р. про європейську прикордонну і берегову охорону, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2016/399/ЄС та про скасування Регламенту Європейського Парламенту і Ради ЄС № 863/2007/ЄС, Регламенту Ради ЄС № 2007/2004/ЄС, Рішення Ради ЄС № 2005/267/ЄС.

Керівним органом Frontex є Рада правління, до складу якої входять по одному представнику прикордонної служби держави-члена ЄС (керівник органу прикордонної охорони), а також 2 представники Європейської Комісії. У роботі Frontex беруть участь країни Шенгенського простору, кожна з них має представника в правлінні, яке очолюється виконавчим директором. До агентства прикомандировано 272 національних експертів, тимчасових та допоміжних працівників Frontex.

До основних завдань Frontex належать: координація оперативного співробітництва національних прикордонних служб держав-членів у сфері управління зовнішніми кордонами; підготовка аналітичних матеріалів стосовно загальних та особливих ризиків порушення кордонів; надання допомоги державам у професійній підготовці національних кадрів, задіяних в охороні зовнішніх державних кордонів; проведення досліджень у сфері охорони нагляду за зовнішніми кордонами; проведення досліджень у сфері охорони зовнішніми кордонами; надання оперативної і технічної допомоги державам, які зіткнулися з певними неординарними випадками на своїх зовнішніх кордонах тощо [1].

Поряд з Frontex тісно працюють інші органи, діяльність яких спрямована на контроль за зовнішніми кордонами, боротьбу з організованою транскордонною злочинністю та нелегальною міграцією. До таких органів належить Агентство ЄС з питань співробітництва у правоохоронній області (Europol), яке переважно займається питаннями транскордонної злочинності. Іншим таким органом є Європейська система прикордонного спостереження (Eurosur), створена Регламентом Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1052/2013/ЄС від 22.10.2013 р. про заснування Європейської системи прикордонного спостереження. Завданням Eurosur є обмін інформацією та співробітництво між державами-членами і Frontex в цілях підвищення ситуаційної обізнаності та підвищення реагування на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС з метою виявлення, запобігання та боротьби з нелегальною імміграцією та транскордонною злочинністю і забезпечення захисту і порятунку життя мігрантів [2].

Отже, відповідальність за контролем на зовнішніх кордонах покладена на держави-члени ЄС, тоді як основна функція Frontex полягає у застосуванні додаткових заходів щодо забезпечення охорони кордонів.

Джерела та література

1. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Київ: Ін Юре, 2015. Кн. Третя: Право зовнішніх зносин Європейського союзу / В. І. Муравйов, М. М. Микієвич, І. Г. Білас та ін. Київ: Ін Юре, 2015. 408 с.
2. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1052/2013/ЄС від 22.10.2013 р. про заснування Європейської системи прикордонного спостереження [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1494530405750&uri=CELEX:32013R1052>

Сидор Д. М. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Назарук О. І. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Особливості тактики допиту неповнолітніх осіб

Постановка проблеми. Однією з найчастіше застосованих слідчих дій, які проводяться з неповнолітніми є допит. Дана слідча дія

на відміну від допиту дорослих, має процесуальні і тактичні особливості проведення та потребує застосування особливої методики. Дослідженню питань проведення допиту приділяли увагу такі науковці як О. М. Васильєв, Р. С. Белкін, В. О. Кановалова, М. І. Порубов та ін.

Мета дослідження: аналіз особливостей тактики допиту неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні.

Результати дослідження. Кримінально процесуальне законодавство України передбачає порядок виклику і допиту неповнолітнього у кримінальному провадженні (статті 166 та 168 КПК), а також присутність під час його проведення певних осіб: захисника, лікаря, педагога, батьків та ін., що є обов'язковою вимогою (п. 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України) [1]. Так, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства допит неповнолітнього проводиться з обов'язковою участю захисника, який зобов'язаний використовувати, передбачені у КПК України та в інших законодавчих актах, засоби захисту. Залучення на допиті педагога спрямоване головним чином на отримання від неповнолітнього повних і правдивих показань. Тому для цього слід заздалегідь з'ясувати, які стосунки склались між неповнолітнім та даним педагогом, щоб його присутність на допиті максимально сприяла досягненню поставленої мети, а не навпаки. Лікар залучається під час допиту неповнолітнього, якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення він отримав тимчасові психічні чи фізичні розлади здоров'я. Лікар повинен стежити, аби внаслідок допиту неповнолітньому не було завдано ще більшої шкоди через некоректно поставлені запитання, що може призвести до погіршення стану його здоров'я [7, с. 76]. Участь психолога в допиті неповнолітнього, який страждає на психічний розлад або відстає в психічному розвитку є обов'язковою. Джерелом інформації про психічний стан неповнолітнього можуть бути показання батьків, близьких родичів чи педагогів, медична документація або спостереження слідчого за поведінкою цієї дитини [3, с. 83]. Присутність на допиті батьків чи інших законних представників неповнолітнього важлива для захисту його прав та законних інтересів, встановлення належного психологічного контакту й отримання найповніших показань. Залучення даних осіб здійснюється за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника [6, с. 306]. Особливістю підготовки до допиту неповнолітнього є вибір доцільного місця і обстановки, які повинні імпонувати допитуваному, та сприяти ефек-

тивному його проведенню. Слідчому, що проводить таку слідчу дію необхідний окремий кабінет, складений план основних запитань з послідовністю їх постановки. Крім цього, необхідно встановити психологічний контакт, що допоможе отримати повні та правдиві показання [2, с. 332]. Передумови для встановлення такого контакту створюються за допомогою різноманітних поєднаних між собою тактичних прийомів. Доцільніше в подібних випадках проявити інтерес до тієї сфери, про яку говорить неповнолітній. Така поведінка слідчого, засвідчуючи про вдумливе відношення його до життя і занять допитуваного, швидше дозволить встановити з ним контакт [2, с. 177]. Враховуючи підвищену сприйнятливість і вразливість неповнолітніх, слідчий під час допиту повинен звертатися до допитуваного в доброзичливому тоні. Допит неповнолітніх починається з їх вільної розповіді. Але перед цим потрібно обов'язково з'ясувати, з ким і про що говорив допитуваний з приводу події, про яку йде мова; як відреагували дорослі особи, яким він вперше розповів про те, що трапилося. Ці ж питання ставляться особам, на яких посиляється неповнолітній у своїх свідченнях, а отримані відповіді зіставляються. Також необхідно обережно дізнатися, чи не отримував допитуваний порад і рекомендацій щодо певної лінії поведінки на допиті, не вимагав хто-небудь дати неправдиві свідчення [5, с. 180]. Під час проведення допиту неповнолітніх, які стали жертвами злочинних посягань чи про обставини інших злочинів з ознаками насильства, слідчим необхідно проявляти особливий підхід і тактовність, оскільки поставлені запитання відновлять відображення в пам'яті неповнолітнього негативних подій і можуть викликати сильне хвилювання та спричинити травмування. Для ефективного проведення допиту неповнолітніх потерпілих досить часто на практиці використовуються так звані «зелені кімнати». Мета створення та використання даних кімнат у роботі з дітьми-жертвам чи свідками насильницьких починів – зменшення повторної травматизації неповнолітнього під час опитування. За результатами у вказаних кімнатах складається висновок спеціаліста, який має рекомендаційний характер [4, с. 130].

Висновки. Отже, варто пам'ятати що кожна неповнолітня допитувана особа потребує індивідуального підходу. Слідчому для отримання правдивої доказової інформації і для встановлення істини у кримінальному провадженні, необхідно враховувати вікові, психологічні і розумові якості неповнолітньої особи.

Джерела та література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: набув чинності 19 лист. 2012 р. Харків: Одиссей, 2012. 360 с.
2. Баранчук В. В. Поняття та ознаки психологічного контакту в процесі допиту / В. В. Баранчук // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. 2009. № 17. С. 326–332.
3. Романюк В. В. Деякі особливості допиту неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]. 2016. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1681/PiB_Romanuk_2016_4.pdf?sequence=1
4. Гошовська Ю. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування [Електронний ресурс]. 2016. Режим досупу: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/2/part_1/30.pdf
5. Строй Ю. О. Тактика допиту малолітніх та неповнолітніх осіб [Електронний ресурс]. 2013. Режим доступу: https://knowledge.allbest.ru/law/2c0b65635b2bc78b4c43b89521206c36_0.html
6. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
7. Щепоткін В. В., Слущк Т. І. Особливості здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]. Київ, 2017. 238 с. Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/.pdf>

Сьомкіна К. О. – студентка VI курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки

Застосування спеціальних засобів до засуджених в установах виконання покарань

Постановка проблеми. Одним із засобів підтримання правопорядку в установах виконання покарань є право працівників таких установ застосовувати до засуджених заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю. Такі елементи примусу необхідно застосовувати тоді, коли всі засоби переконання та прохання вичерпані, а засуджені продовжують порушувати свої обов'язки.

Мета дослідження – визначити зміст, поняття та види застосування спеціальних засобів щодо засуджених в умовах відбування покарання.

Результати дослідження. Під час виконання своїх обов'язків працівники органів та установ виконання покарань досить часто

наражаються на небезпеку, спрямовану проти їх життя і здоров'я. Масові заворушення та безпорядки, які влаштовують засуджені, можуть спричинити негативні наслідки, тому персонал користується певними спеціальними засобами та заходами фізичного впливу для максимального захисту.

Детальніше зупинимось на понятті «спеціальні засоби», яке в науці розуміють як «чітко визначений у нормативно-правових актах України виключний перелік особливих знарядь, призначених для подолання протидії осіб, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, у випадках, встановлених у законі» [4, с. 160].

У науковій літературі виділяють такі спеціальні засоби, що застосовуються в Україні до засуджених у місцях позбавлення волі:

- засоби індивідуального захисту;
- засоби активної оборони;
- засоби забезпечення спеціальних операцій [1, с. 47–50].

Засоби індивідуального захисту призначені для захисту органів особи з числа персоналу колонії від куль, ударів, проколів та інших пошкоджень, які можуть нанести засуджені до позбавлення волі. До них належать:

- 1) шоломи та каски;
- 2) бронежилети;
- 3) протиударні та броньовані щити;
- 4) спеціальні щитки, наколінники, налокітники [1, с. 48].

Серед шоломів, що призначені для захисту персоналу ДКВС України, найбільш поширеними є такі: «Сокіл-2С»; протиударний Ш-307; «Каска-1». Шолом «Сокіл-2С» призначений для захисту людини від ураженнями кулями пістолетів типу «ТТ» та «ПМ». Цей засіб захисту має металеве забрало з броньованим склом. Шолом протиударний Ш-307 призначений для захисту голови людини від ударів камінням, палками, металевими трубами та іншими предметами. Шолом «Каска-1» призначений для захисту голови людини від куль пістолета Макарова.

У переліку бронежилетів, що використовуються для захисту персоналом виправних і виховних колоній, найбільш популярними є «Лотос-2» та «Бізон-2». Бронежилет «Лотос-2» призначений для захисту людини від куль пістолета Макарова. Площа захисту цього засобу захисту становить 2 кв. м, а маса – 4,3 кг. Бронежилет «Бізон-2» призначений для захисту людини від ураження куль пістолетів типу

«ГТ» і «ПМ» та складається з двох частин, у яких містяться броньовані металеві елементи. Маса цього засобу захисту становить не більше 4,9 кг.

До спеціальних засобів індивідуального захисту належать також: а) кулезахисні куртки; б) захисні рукавиці проти холодної зброї; в) щити протиударні типу «Вітраж» та бронежилети типу «Забор» [1, с. 49].

Засоби активної оборони дають змогу працівнику в разі нападу активно захищатись та нейтралізувати злочинців. Сюди відносять гумові кийки, наручники, ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами, балончики та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівливої дії.

Серед спеціальних засобів, які застосовують до засуджених у місцях позбавлення волі, найбільш розповсюдженими є наручники, зокрема, типу «БР-М-92» – ручні браслети, що призначені для обмеження руху та фізичних можливостей правопорушника. Застосування наручників щодо засуджених має місце у випадках: конвоювання після затримання засудженого, який вчинив втечу; відмови слідувати до дисциплінарного ізолятора, приміщень камерного типу, одиночну камеру чи карцер; вчинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи або проявів буйства; спроби самогубства, членушкодження, нападу на засуджених чи інших осіб.

Особливе місце серед спеціальних засобів, які використовує персонал виправних колоній згідно з вимогами ст. 106 КВК України та спеціальних законів України, посідають засоби забезпечення спеціальних операцій, що призначені суто для виконання конкретних завдань під час проведення спецоперацій [3]. До них, зокрема, належать: а) світлошумові гранати та світлошумові пристрої; б) пристрої для розпилювання сльозоточивих речовин; в) ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами; г) малогабаритні підривні протидії; ґ) водомети та автоцистерни пожежні; д) бронетехніка та інші транспортні засоби; е) пристрої для примусової зупинки автотранспорту [1, с. 50].

Хоча розділ XX Наказу «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» [5] передбачає підстави для застосування спеціальних засобів, все ж є випадки, коли працівники установ виконання покарань зловживають вказаним правом, що

призводить до настання тяжких наслідків. Тому, краще обходитись без таких методів, про що йдеться у п. 39 Європейських в'язничних (тюремних) правил та п. 33 Мінімальних стандартних правилах поведження з в'язнями.

Висновки. Дослідивши вказане питання, ми дійшли висновків, що вказана проблематика є важливою та актуальною. Також, вказані спеціальні засоби повинні бути застосовані правильно та адекватно і зловживати ними не слід. Оскільки основним завданням кримінально-виконавчої системи є виправлення і ре соціалізація засуджених, а не спричинення їм шкоди.

Джерела та література

1. Дука О. А. Організація нагляду за засудженими у кримінально-виконавчих установах: посібник / О. А. Дука, І. П. Копотун; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Держ. пенітенціарна служба України, 2012. 222 с.
2. Кадиров В. С. Особливості застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї в установах виконання покарань / В. С. Кадиров // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. С. 271–274.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page4>
4. Охман О. В. Про деякі правові засади застосування заходів і засобів безпеки до засуджених у місцях позбавлення волі в Україні / О. В. Охман // Юрид. вісн. Повітряне і космічне право. 2015. № 1. С. 159–163.
5. Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5.

Тимошук А. В. – студентка III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Крикунов О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Проблемні питання домашнього арешту у кримінальному провадженні

Постановка проблеми. Пріоритет захисту та гарантії прав особистості є основним вектором розвитку інститутів національного кримінального судочинства. Дієвим засобом забезпечення кримінального провадження є запровадження домашнього арешту як запобіж-

ного заходу, застосування якого є яскравим прикладом гуманізації та демократизації національного кримінального процесуального законодавства. Актуальність дослідження полягає у тому що тенденція закріплення на законодавчому рівні певних правил, не означає 100% реалізацію на практиці відповідних норм, а також породження нових проблем та не вирішення вже існуючих. Питання практичного застосування домашнього арешту є недостатньо вивченим у системі заходів процесуального примусу України.

Метою цієї статті є дослідження проблемних питань щодо застосування домашнього арешту як виду запобіжного заходу у кримінальному судочинстві.

Результати дослідження. У наукових публікаціях зазначено, що домашній арешт – це запобіжний захід процесуального примусу з обмеженням свободи та особистої недоторканності підозрюваного, обвинуваченого з метою забезпечення належної поведінки вказаних осіб, із залишенням їх в умовах «м'якої» ізоляції, що дозволяє максимально задовольнити природні права особистості [2, с. 60].

Домашній арешт, як і будь-який інший запобіжний захід, передбачає певне обмеження прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. Поряд з тим, якщо особа усвідомлює невідворотність покарання, домашній арешт дає можливість підозрюваному, обвинуваченому зберегти соціальні та сімейні зв'язки, а в деяких випадках і продовжити працювати та забезпечувати свою родину.

До проблемних аспектів домашнього арешту окремі автори відносять питання щодо застосування домашнього арешту до неповнолітніх, вагітних, осіб, що мають на утриманні неповнолітніх дітей, осіб похилого віку [5, с. 382]. Особливо позитивним було б застосування домашнього арешту відносно: 1) неповнолітніх осіб; 2) осіб із особливими потребами; 3) осіб, які мають на утриманні неповнолітніх дітей; 4) особи похилого віку, що обвинувачуються у вчиненні злочинів, перебування яких під вартою є небажаним. Адже, з психологічної точки зору домашній арешт для особи, до якої він застосовується, та членів сім'ї такої особи є менш стресовим і психологічно травмуючим запобіжним заходом, оскільки підозрюваний (обвинувачений) буде проживати в звичній для себе обстановці, без заборони на спілкування з родиною [1, с. 99].

За наявності в органі Національної поліції інформації про порушення підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого запобіж-

ного заходу відвідування його місця проживання може здійснюватися в нічний час [3]. З цього робимо висновок, що за відсутності такої інформації, перевірка повинна проводитися у денний час. Це недоречно, якщо встановлена заборона залишати житло передбачена ухвалою на певний період доби. Також, слід зазначити, що періодичність перевірки дотримання домашнього арешту визначається начальником органу Національної поліції. При цьому, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово, відвідування його місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів [3].

Аналізуючи судову практику, можна зробити висновок, що є складності із продовженням строку домашнього арешту. На практиці доволі часто слідчі ініціюють продовження цього запобіжного заходу, коли строк дії попередньої ухвали скінчився і домашній арешт фактично припинив свою дію. Тому слідчі судді правомірно обґрунтовують ухвали про відмову в задоволенні клопотань тим, що запобіжний захід у вигляді домашнього арешту може бути продовжений лише до закінчення строку дії ухвали про тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування [4]. Також, слід зауважити, що продовжити дію домашнього арешту можна лише в тій формі, в якій він існував в ухвалі слідчого судді, суду про його обрання. Неправомірним рішенням буде продовження дії раніше обраного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на певний період доби, обравши цілодобовий домашній арешт. У такому випадку йдеться не про продовження дії раніше обраного запобіжного заходу, а про суттєву зміну його умов, що погіршує становище підозрюваного.

Висновки. Домашній арешт має переваги, так і недоліки, зокрема: а) можливість заміни домашнім арештом іншого запобіжного заходу такого, як тримання під вартою для особливих категорій осіб (неповнолітніх, осіб похилого віку та ін.); б) неврегульованість порядку контролю за поведінкою особи, щодо якої застосовано домашній арешт; в) відсутність єдиної системи обліку осіб, які перебувають під домашнім арештом; г) відсутність належного матеріального забезпечення, необхідного для ефективної практичної реалізації такого запобіжного заходу; ґ) фактична неможливість застосування електронних засобів контролю; д) недоліки з приводу практики продовження домашнього арешту.

Джерела та література

1. Білоус О. В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні / О. В. Білоус // Юридична наука. 2014. № 10. С. 97–103
2. Дідюк І. Л. Поняття домашнього арешту / І. Л. Дідюк // Вісник ХНУВС. 2013. № 3. С. 59–65.
3. Інструкція про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: Наказ МВС України від 13.07.2016 р. № 654.
4. Ухвала Іванківського районного суду Київської області: від 21.07.2017 р., №366/3734/16-к.
5. Хитра А. Я., Ратнова А. В. Проблеми застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні / Хитра А. Я., Ратнова А. В. // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 380–390.

Тиркало Т. Б. – студент VI курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Гусак А. П. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Причини та умови жіночої злочинності на сучасному етапі в Україні

Постановка проблеми. Одне з провідних місць серед проблем, що стоять перед українською державою наукою на сучасному етапі, посідає проблема боротьби зі злочинністю та її окремими видами. Одним з видів злочинності є жіноча злочинність [0, с. 48].

Деяких питань жіночої злочинності у контексті розгляду загальних проблем кримінології торкалися такі вчені як А. Б. Сахаров, С. В. Бородін, А. С. Міхлін, Е. Ф. Побігайло, М. І. Ковальов, А. М. Яковлев. Спроби виявити статистичні і кримінологічні закономірності жіночої злочинності були зроблені І. А. Кириловою, Л. Ш. Берекашвілі, В. А. Серебряковою.

Мета дослідження – характеристика причин та умов, що обумовили вчинення злочинів жінками.

Результати дослідження. Без перебільшення можна стверджувати, що проблема причин злочинності є центральною для криміно-

логії. Від підходу до її вирішення залежать численні проблеми теоретичного осмислення такого складного негативного явища нашої дійсності, як злочинність, і організації боротьби з нею.

Аналіз робіт кримінологів показує, що в них визначені практично чотири підходи до розуміння причин.

Перший підхід – кондиціоналістський (умовний) передбачає, що причина містить усі необхідні і достатні умови слідства, сукупність обставин, за яких воно відбувалося.

Багатофакторний підхід (другий підхід) розвивався як альтернатива застосовуваному раніше однофакторному підходу, при якому злочинна поведінка пов'язувалась з якимось одним фактором і саме між ними виявлялися статистичні залежності [0, с. 202].

Згідно з третім, традиційно-діалектичним підходом, причина – це все те, що породжує наслідок – такий підхід зустрічається у роботах багатьох авторів [0, с. 124].

І, нарешті, існує найпоширеніший підхід – ітераціоналістський, або підхід до причинності з позиції взаємодії [0, с. 228].

На наш погляд, причини злочинності, в тому числі і жіночої, слід шукати у взаємодії соціального середовища і особистості, а, отже, у тих протиріччях, які відбуваються як у соціальному середовищі, тобто у соціальних протиріччях і тих, що відбуваються у особистості, тобто особистісних.

Розглядаючи причини і умови жіночої злочинності, слід зазначити, що вони, як і причини і умови злочинності в цілому, мають соціальний характер, пов'язані з конкретно-історичними умовами життя суспільства, суттю і способами розв'язання його основних протиріч, місцем жінки у системі суспільних відносин, її ролями і функціями. Зниження або зростання рівня злочинності жінок залежать від її зовнішнього середовища, хоч у деяких випадках вона спроможна відтворювати себе сама, але завжди при сприянні факторів, що лежать за її межами [0, с. 44].

Обставини, що породжують жіночу злочинність, складають частину причин злочинності в цілому. Але нарівні з цим є і такі фактори, які сприяють існуванню саме злочинності жінок і її різновидів, зумовлюють її зростання, особливі риси.

У кримінологічній літературі зазначається, що основними обставинами, з якими пов'язана жіноча злочинність і її зростання, є: 1) зро-

стання рівня активної участі жінок у суспільному виробництві; 2) суттєве послаблення контролюючого впливу основних соціальних інститутів, у першу чергу, сім'ї; 3) зростання напруженості у суспільстві, неспокій людей, конфлікти і ворожість між ними; 4) зростання антисуспільних явищ – наркоманії, алкоголізму, пияцтва, проституції, бродяжництва та жебрацтва жінок [0].

До правових факторів злочинності належать такі, як: 1) нестабільність законодавства; 2) анемія закону; 3) прогалини кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних вчинків; 4) законодавча недооцінка суспільної небезпеки окремих видів злочинів.

Психологічними факторами злочинності є: 1) втрата значною частиною населення визнаних людських цінностей; 2) низький рівень солідарності населення з кримінальним законодавством; 3) втрати довіри до правоохоронних органів; 4) етнічна нетерпимість; 5) релігійна нетерпимість. Слід зазначити вплив на зростання злочинності і антигуманних уявлень, ідей, концепцій [0, с. 19].

Висновки. Розглядаючи причини та умови жіночої злочинності, слід зазначити, що вони, як і причини та умови злочинності в цілому, мають соціальний характер, пов'язані з конкретно-історичними умовами життя суспільства, змістом та спрямованістю його провідних інститутів, суттю і способами розв'язання його основних протиріч, місцем жінки у системі суспільних відносин, її ролями і функціями.

Джерела та література

1. Бадира В. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі: [монографія] / Бадира В. А., Денисова Т. А. Запоріжжя, 2009. 168 с.
2. Батиргарєєва В. С. Жіноча рецидивна злочинність в Україні: кримінологічний аналіз сучасного стану / В. С. Батиргарєєва // Вісн. Акад. правових наук України. 2005. № 3 (42). С. 200–211.
3. Криминология. Учебник для юридических вузов / под ред. А. И. Долговой. М.: Изд. группа ИНФРА*М-НОРМА, 1997. 784 с.
4. Криминология: учебник / под ред. акад. В. Н. Кудравцева, проф. В. Е. Эминова. М.: Юрист, 1997. 512 с.
5. Криминология: учеб. пособие / С. В. Максимов, И. М. Мацкевич, В. С. Овчинский, В. Е. Эминов / под ред. В. Е. Эминова. М.: Изд. группа ИНФРА*М-НОРМА, 1997. 160 с.
6. Чугуенко В. М. Социальные факторы женской преступности / В. М. Чугуенко, Е. И. Лупан // Перспективы. 2008. № 3. С. 106–112.

Тихончук С. В. – студентка IV курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Назарук О. І. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Системи тактичних прийомів обшуку

Постановка проблеми. В криміналістичній теорії та практиці великого значення надають розслідуванню злочинів. Обшук є одним із способів отримання доказової інформації у кримінальному процесі і потребує детального вивчення.

Мета дослідження полягає у визначенні систем тактичних прийомів проведення обшуку залежно від різних слідчих ситуацій.

Результат дослідження. Обшук – це слідча розшукова дія, що полягає в примусовому обстеженні приміщень, споруд, ділянок місцевості та інших об'єктів, які перебувають у віданні певних осіб, з метою знайдення та вилучення предметів і документів, що можуть мати значення у справі, або знайдення осіб, що розшукуються, проваджуваному за наявності ймовірних даних про те, що вони приховані в певному місці чи в певної особи [6, с. 389].

Юридичною підставою обшуку є ухвала слідчого судді, а у невідкладних випадках, названих у ч. 3 ст. 233 КПК України, постанова слідчого чи прокурора [2].

За своїм об'єктом обшук поділяється на кілька видів: 1) обшук житлових приміщень (житлових будинків, котеджів, квартир, замків, кімнат у гуртожитку, постійних чи тимчасових житлових помешкань, у тому числі і в готелі чи іншому місці, включаючи туристичну палатку на лоні природи); 2) обшук іншого володіння особи (дачної будівлі, тощо); 3) обшук службових та інших приміщень (складських, службових і виробничих приміщень, підприємств, установ, організацій та інших сховищ); 4) обшук території (земельної ділянки, саду, городу тощо); 5) обшук особи (особистий обшук) [6, с. 389].

Відступи від процесуальних вимог призводять до порушення законності, прав і свобод, гарантованих громадянам Конституцією України [3, с. 15–20].

Схеми тактичних прийомів обшуку будуються за двома варіантами розвитку подій: за добровільних дій і за відсутністю добровільних дій щодо здійснення обшуку.

Ситуація добровільної видачі ще не означає, що обшук на цьому може бути закінчений. Добровільна видача іноді може бути пов'язана: а) з видачею частини компрометуючого матеріалу, аби перешкодити виявленню головної, більш важливої частини; б) з видачею документів чи предметів, щоб запобігти вилученню значної суми грошей або цінностей, виявленню слідів і речових доказів по інших злочинах.

Обшук може здійснюватися у присутності або за відсутності обшукуваного. Якщо обшукуваний присутній при обшуку, слідчий повинен запропонувати йому добровільно видати об'єкти, які розшукуються.

При відмові від добровільної видачі має місце перехід у два різних за своєю природою блоки ситуацій:

1) блок ситуацій, що відбиває ставлення обшукуваного до здійснюваного обшуку (ситуація активної протидії; ситуація нейтральної поведінки обшукуваного та його відмова від спілкування; ситуація надання допомоги слідчому при здійсненні пошукових дій);

2) блок ситуацій, що відбиває передбачуваний спосіб збереження предмета пошуку (ситуація, коли передбачається, що предмет пошуку зберігається без спеціального маскуванню; ситуація, коли передбачається, що предмет пошуку видозмінено або знищено; ситуація, коли передбачається, що предмет пошуку сховано у спеціальних тайниках або інших суб'єктивно недоступних місцях) [5, с. 75].

Система тактичних прийомів, спрямована на пошук об'єктів, що зберігаються без особливого маскуванню, включає: аналіз обстановки місця обшуку з метою визначення місць природного зберігання предмета пошуку; аналіз об'єктів, виявлених у місцях їх природного зберігання; зіставлення виявленого об'єкта з ознаками того, що шукають [3, с. 56–60].

В. Ю. Шепітько впевнений, що система тактичних прийомів, спрямована на пошук об'єктів, схованих у спеціальних тайниках або інших суб'єктивно недоступних місцях, може включати: 1) аналіз ознак предмета пошуку; 2) порівняння предмета пошуку з різними об'єктами місця обшуку; 3) орієнтацію на професійні (чи інші) навички обшукуваного під час визначення місця схову; 4) аналіз окремих ділянок приміщення, меблів, інших об'єктів з метою встановлення демаскуючих ознак [5, с. 75–79].

Висновок. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення,

відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Системи тактичних прийомів обшуку (тактичні комбінації) – це своєрідні алгоритми (типові програми) для слідчого в процесі їх використання. Застосування таких систем полегшує прийняття правильних рішень у різних ситуаціях. Між системами тактичних прийомів і ситуаціями їх реалізації існують непорушні зв'язки, які мають науково доказовий характер.

Джерела та література

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (редакція від 15.03.2018) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Биленчук П. Д. Справочное пособие для следователей / П. Д. Биленчук, А. С. Ермаков, З. М. Ломако, В. С. Назаров. Киев, 2011.
4. Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений / В. Е. Коновалова. Харьков, 1978.
5. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 1998.
6. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України. Особлива частина / Л. Д. Удалова. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 468 с.

Хомич Д. О. – аспірант III року навчання,
СНУ імені Лесі Українки;

Гусак А. П. – к. ю. н., доцент кафедри
кримінального права і процесу
СНУ імені Лесі Українки

Загальносоціальні заходи запобігання злочинам щодо викрадення природного газу шляхом його самовільного використання

Постановка проблеми. Запобігання злочинам щодо викрадення природного газу шляхом його самовільного використання має системний характер і здійснюється у різних сферах діяльності суспільства.

Мета дослідження – проведення кримінологічної характеристики злочинів щодо викрадення природного газу шляхом його самовільного використання.

Результати дослідження. Ми поділяємо думку В. В. Голіни, згідно з якою запобігання окремому виду злочинності може бути ефективним лише на підставі розробленої програми загальносоціального і спеціально-кримінологічного попередження злочинності [0, с. 124–130].

У наукових працях, вітчизняній законодавчій практиці, кримінологічній і спеціальній правовій літературі щодо діяльності з впливу на злочинність використовуються різні терміни: «попередження злочинності», «профілактика злочинності», «боротьба зі злочинністю», «протидія злочинності», «контроль злочинності», «запобігання злочинності», «припинення злочинів» тощо. Ці слова є близькими за своїм значенням, і в той же час кожний з термінів викликає наукові суперечки.

Термін «попередження злочинності» не є безперечним тому, що не можна попередити вже наявне, а злочинність – це те, що вже є. Поряд з терміном «попередження» часто вживаються й інші: «профілактика» та «запобігання». Одними авторами поняття «попередження» і «профілактика» трактуються як синоніми, інші – при розумінні тричленної «попередження» і маючи на увазі, перш за все, попередження злочинів, а не злочинності в цілому – розглядають профілактику як частину «попередження», відносячи до останнього також запобігання і припинення злочинів [0, с. 409].

У самому широкому розумінні слова «протидія злочинності» означає недопущення зростання її масштабів. З точки зору поняття злочинності як сукупності злочинів, які утворюють визначений масштаб явища, можна сказати про обмеження даного розміру шляхом недопущення здійснення нових злочинів, що і відображає термін «протидія злочинності». Це коротке визначення створює основну мету запобіжної діяльності – мінімізацію вчинення злочинів, скорочення їхньої кількості і тим самим зменшення розмірів злочинності.

Враховуючи обраний напрям дослідження, ми будемо приділяти увагу саме кримінологічному аспекту запобігання злочинності щодо викрадення природного газу.

Розробкою проблематики запобігання та протидії злочинам займалися такі відомі кримінологи, як: Ю. М. Антонян, Ю. В. Баулін, О. М. Литвак, В. К. Грищук, В. В. Голіна, О. М. Джужа, Г. А. Аванесов,

А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, Т. В. Корнякова, М. І. Мельник, А. Ф. Зелінський, В. О. Навроцький, О. М. Подчерняєв, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. А. Устінов, П. Л. Фріс, В. І. Шакур та інші. Усі науковці зробили вагомий внесок у теорію і практику запобігання і протидії злочинам. Однак важливі питання специфіки запобігання злочинам щодо викрадання природного газу, розглядалися фрагментарно і здебільшого в межах загальних видів злочинів економічної спрямованості. Власне, відсутність комплексного кримінологічного дослідження щодо запобігання даним злочинам спонукала нас до більш детального вивчення окресленої проблеми.

Ми ж вважаємо, що заходи загальносоціального запобігання злочинам щодо викрадання природного газу містять у собі забезпечення захисту економічних інтересів держави та інших суб'єктів від злочинних посягань.

Заходи, що використовують на рівні загальносоціального запобігання сприяють покращенню соціального і економічного життя в країні, поліпшенню морально-психологічної атмосфери у суспільстві, підвищенню рівня відповідальності громадян.

Об'єктами запобіжної діяльності в сфері використання природного газу виступають злочинні вияви, причини й умови, що їх породжують, особа злочинця та умови її формування. Важливим об'єктом такого запобігання є передусім діяльність об'єктів енергетики, яка за умови недодержання (порушення) конкретних правил, норм (правового режиму) експлуатації може призвести до виникнення загрози та створення небезпеки для життя та здоров'я людей.

На наш погляд, досить важливим при дослідженні загальносоціального запобігання злочинам щодо викрадання природного газу є конкретизування питання щодо визначення кола суб'єктів даного виду попереджувальної діяльності, класифікації та подальшої характеристики їх діяльності [0].

Висновки. Отже, на наш погляд, з метою підвищення ефективності роботи суб'єктів запобігання злочинності щодо викрадання природного газу необхідно вжити таких заходів, як:

– вдосконалити нормативно-правову базу, привести її у відповідність до законодавства ЄС;

– управління діями, координація та взаємодія як державними так і недержавними суб'єктами запобігання злочинності у ПЕК;

– посилити контроль з боку Міністерства енергетики та вугільної промисловості України за підпорядкованими підприємствами та постійне його звітування перед Урядом;

– координація та взаємодія як державних, так і недержавних суб'єктів.

Джерела та література

1. Голіна В. В. Єдність загально-соціального і спеціально-кримінологічного попередження економічної злочинності // Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності: матеріали Наук.-практ. конф. (15–16 груд. 1998 р.). Харків, 1999.
2. Ставінський В. А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у нафтогазовому комплексі України : дис. ... канд. наук. Київ, 2012. 227с.
3. Явич Л. С. Общая теория права. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1976. 298 с.

Шевченко О. Д. – аспірант кафедри
кримінального права і процесу
СНУ імені Лесі Українки

Основні завдання освітньої діяльності у виправних і виховних колоніях

Постановка проблеми. Першочерговим, але не єдиним завданням в роботі освітньої установи у виправних і виховних колоніях являється ліквідація неписьменності засуджених за допомогою екстернату. Як свідчать дослідження інших авторів, цей напрям в діяльності школи при пенітенціарній установі належить до загальних проблем в системі освіти засуджених.

Мета дослідження. Нажаль, падаючий рівень грамотності засуджених викликає необхідність його підвищення як підготовчого етапу моральної переорієнтації (на сьогоднішній день 35,7 % засуджених мають освіту в межах початкової та неповної середньої освіти і близько 40 % – неписьменні і функціонально безграмотні - вміють читати, але не розуміють змісту прочитаного, а значить, не зможуть використовувати в житті вивчений матеріал). У багатьох колоніях почали роботу, спрямовану на ліквідацію неписьменності і підвищення грамотності засуджених [1]. Тому основною метою даного

дослідження є висвітлення основних проблем, які виникають у процесі здобуття освіти засудженими.

Результати дослідження. Навчання засуджених (в самих різних його формах) сприяє також їх інтелектуальному, моральному, культурному розвитку. Це, в свою чергу, є не тільки реалізацією підопічним права на освіту, а й необхідною умовою розуміння їм сутності прав людини, його спонукання орієнтуватися в своєму житті на права людини як високу соціальну цінність. Останнє дуже важливо, тому що практика показує – однією з передумов скоєння злочинів в наш час є соціальна нерозвиненість, ущербність конкретної особистості.

Засуджені, які мають більш високу освіту, глибше, гостріше переживають втрату свободи як цінності. У зв'язку з цим підвищення загальноосвітнього рівня необхідно розглядати як обставину, здатну значно підвищити морально-психологічний вплив покарання на засудженого.

На наш погляд, підвищення освітнього рівня дозволяє формувати сприятливий психологічний клімат. Засуджені з низьким рівнем освіти менш критичні до навколишнього середовища, більше орієнтуються на її неформальні правила поведінки [2].

Таким чином, загальноосвітня підготовка сприяє застосуванню всіх без винятку засобів виправлення, а ті, в свою чергу, створюють умови їх дієвості.

Навчання засуджених в школі позитивно позначається на їхньому ставленні до режиму, зміцнює дисципліну в цілому. Про це свідчать проведені дослідження. Так, якщо серед засуджених, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях в цілому порушення складають 9,8 %, то серед учнів загальноосвітньої школи – всього 3,4 %. Крім того, заняття в школі і в професійному технічному училищі звужують сферу неконтрольованого адміністрацією вільного часу засуджених. Це само по собі важливо для зміцнення режиму, так як більшість порушень відбувається у вільний від роботи та навчання час.

Відомо, що сенсом спільної діяльності в навчальному процесі є співпраця його учасників.

Наш досвід роботи з засудженими та отримані емпіричні дані в процесі вивчення учнів-засуджених, їх освітніх потреб і способів навчальної діяльності, які використовують у своїй практиці педагоги

школи при виправних і виховних колоніях, дозволяють констатувати, що співпраця стає продуктивним, якщо:

- здійснюється за умови включення кожного учня в рішення завдань не в кінці, а на початку процесу засвоєння нового предметного змісту;

- організовано як активне співробітництво з учителем та іншими учнями.

Таким чином, в процесі навчання відбувається становлення механізмів саморегуляції поведінки і діяльності учнів-засуджених:

- освоєння освітніх цілей, що вкрай важливо для педагогічного забезпечення процесів ресоціалізації осіб, які відбувають покарання в пенітенціарній установі. При цьому відбувається і еволюційна моральна переорієнтація засуджених, що також характеризує змістовну сторону соціально-педагогічної діяльності колективу школи.

Основним засобом цього процесу є навчання, тобто передача засудженому і засвоєння їм певної суми знань про належну поведінку, етичні норми.

Важливим компонентом моральної переорієнтації є активність самого засудженого. Іншим компонентом успішного здійснення моральної переорієнтації засудженого є постановка позитивної мети життя, складання плану її досягнення, а також подальша його реалізація [3].

Висновки. На жаль, в рамках навчальних програм загально-освітньої школи не завжди можливо ефективно вирішувати питання морального виховання. Зрозуміло, деякі шкільні предмети володіють великим етичним потенціалом. Література і історія дають прекрасні зразки високоморальних ситуацій, можуть спонукати засудженого по-новому поглянути на своє життя. Але для корекції етики засуджених необхідні постійні тренування законослухняної поведінки. А цей компонент відсутній в програмах. Більш того, відомо, що в тих виховних колоніях, де немає шкіл і навчально-консультаційних пунктів (а це третина виправних установ), неможливо використовувати навіть шкільні програми.

Засуджений - вже сформована особистість. Його життєвий досвід виступає психологічним бар'єром, що визначає вибіркове ставлення до наших виховних впливів. Гуманістичний підхід передбачає створення психолого-педагогічних умов для цілісного розвитку внутрішніх задатків людини, його розумових потреб, прилучення до духов-

них цінностей. Завдання педагога в тому, щоб допомогти учням усвідомити свої можливості і створити умови для їх оптимального розвитку.

Джерела та література

1. Строева Г. Питання моральної переорієнтації засуджених // Відомості кримінально-виконавчої системи. 2003. № 7. С. 34–36.
2. Алфьоров Ю. А., Байдаков Г. П. та ін. Виховний вплив загальноосвітнього навчання на засуджених: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Шаміса. М., 1990. С. 17.
3. Шамис А. В. Основні засоби впливу на засуджених і механізм реалізації. Ріпка, 1996. С. 157.

Шевчук А. В. – студентка III курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Крикунов О. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Проблеми застосування майнового арешту у кримінальному провадженні

Постановка проблеми. Арешт майна є заходом забезпечення кримінального провадження, що обмежує право власності, може «паралізувати» роботу підприємства, тому він потребує наукових досліджень для удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Метою даного дослідження являється аналіз проблемних аспектів накладення арешту на майно під час досудового кримінального провадження та формулювання пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства стосовно зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження.

Результати дослідження. Як відомо, завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Згідно з ч. 1 ст. 170 КПК України передбачено застосування арешту майна у разі існування підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину [3]. При цьому у ч. 2 ст. 170 КПК України передбачено, що арешт майна

допускається з метою забезпечення, зокрема збереження речових доказів. Таким чином, з метою застосування єдиної термінології п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК України доцільно привести у відповідність до ч. 1 вказаної статті КПК України.

Наступним проблемним питанням у регламентації застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження є передбачення у ч. 3 ст. 170 КПК України положення, відповідно до якого арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України, зокрема: «Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення». У вказаній статті визначено, що являється речовими доказами у кримінальному провадженні [1, с. 126; 4, с. 80].

При арешті майна не може бути заборонено використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають особи. Таке положення передбачено ч. 5 ст. 170 КПК і є гарантією захисту прав і законних інтересів цих осіб [2, с. 291]. Продовжуючи цю ідею, не менш важливою є необхідність розширення переліку видів майна, на яке не може бути накладено арешт. Як приклад, це може бути інвентар для професійної діяльності та інші предмети, що забезпечують нормальні умови життя людини.

Висновки. Отже, забезпечення дієвості такої засади кримінального провадження як недотоканність права власності у контексті арешту майна потребує внесення змін та доповнень до КПК України. Тому доречними будуть термінологічні зміни, встановлення обмежень при застосуванні арешту для захисту базових соціально-екологічних прав людини.

Джерела та література

1. Гловюк І. В. Предмет доказування при вирішенні слідчим суддею питання про арешт майна у досудовому провадженні (за новим КПК України) // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». 2012. Вип. 19. Т. 4. С. 124–127.

2. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків, 2013. 824 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Куцкір Г. М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Г. М. Куцкір. Одеса, 2015. 241 с.

Юзькова К. О. – студентка VI курсу юридичного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Назарук О. І. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу СНУ імені Лесі Українки

Завдання прокурора при здійсненні процесуального керівництва у кримінальному провадженні

Постановка проблеми. Прокурор у кримінальному провадженні, як сторона обвинувачення, здійснює свої повноваження від початку і до кінця. Реалізація таких повноважень на кожній стадії кримінального процесу, в тому числі і під час досудового розслідування, залежить від чіткості окреслення завдань, які стоять перед прокурором, а тому проведення наукових досліджень з вказаної проблематики має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Мета дослідження полягає у визначенні правового змісту та особливостей завдань, які стоять перед прокурором, під час досудового розслідування.

Результати дослідження. Завдання прокурора під час здійснення процесуального керівництва у кримінальному провадженні досліджувалися у наукових роботах таких вчених як: В. Бабкова, Р. Гасанов, А. Лапкін, Л. Нестерчук, М. Руденко, І. Шульган, О. Шпак, В. Юрчишин та інших. Однак, незважаючи на внесок зазначених вище науковців, проблематика завдань прокурора під час здійснення про-

цесуального керівництва у кримінальному провадженні потребує подальшого теоретичного обґрунтування.

До визначення завдань прокурора у кримінальному провадженні, у науці кримінального процесу застосовують різні підходи. Одні науковці відносять до їх числа: попередження і своєчасне виявлення будь-яких порушень закону, допущених органами досудового розслідування; своєчасне припинення та усунення цих порушень закону; своєчасне виявлення та усунення порушень закону, допущених іншими учасниками досудового розслідування; охорона прав учасників досудового розслідування; забезпечення повного, об'єктивного, всебічного розслідування кримінального провадження тощо [6, 129]. Інші завдання розглядають як конкретизацією мети, її більш розширене і деталізоване вираження [2, 106].

А. М. Миронов, використовуючи загальний поділ завдань прокурора на: загальні та спеціальні та окремі, зазначає, що особливість окремих завдань в тому, що вони відрізняються залежно від етапу досудового розслідування (початковому етапі, повідомлення про підозру тощо). Названі види завдань перебувають у ієрархічній залежності і підпорядкуванні. Вирішення окремих завдань забезпечує реалізацію спеціальних, а реалізація спеціальних завдань підпорядкована вирішенню загальних завдань [4, 128–129].

Спираючись на вказану вище класифікацію, до загальних завдань прокурора під час здійснення процесуального керівництва, можна віднести ті, що зазначені в ст. 1 Закону України «Про прокуратуру», де вказано, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому зазначеним Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [5]. Більш конкретними і такими що ширше розкривають загальні є спеціальні завдання, які визначені у ст. 2 КПК України [3]. Стосовно окремих завдань прокурора під час здійснення процесуального керівництва, то вони обумовлені певним етапом досудового розслідування та повноваженнями прокурора на даному етапі.

Окремі дослідники хоч і не заперечують такого поділу, проте мають своє власне бачення, наголошуючи на тому, що завдання прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням, на

стадії досудового провадження, є покладені на нього нормами кримінального процесуального закону України вказівки, які полягають у забезпеченні дотримання органами досудового розслідування та іншими учасниками кримінального провадження вимог законодавства України на стадії досудового провадження. До них відносять: 1) забезпечення виконання вимог кримінального процесуального закону України при прийманні та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочину на стадії досудового розслідування; 3) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав та законних інтересів всіх учасників кримінального провадження; 4) вжиття належних заходів до усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, відшкодування завданої ним шкоди [1, 196].

Висновки. Отже, враховуючи різні наукові позиції щодо визначення поняття та класифікації завдань прокурора при здійсненні процесуального керівництва у кримінальному провадженні, варто зазначити, що правильне та чітке визначення вказаних завдань дозволить забезпечити ефективне здійснення повноважень прокурора на різних стадіях кримінального процесу, в тому числі під час досудового розслідування.

Джерела та література

1. Гасанов Р. Н. Мета та завдання прокурора щодо керівництва досудовим розслідуванням / Р. Гасанов // Наук. вісн. Харк. держ. ун-ту. Серія: Юрид. науки. 2015. Вип. 3-2. Т. 4. Ч. 2. С. 193–197.
2. Дворник А. Мета і завдання прокурора у досудовому кримінальному провадженні // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. 2013. №. 2. С. 105–111.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Миронов А. М. Завдання прокурорського нагляду за законністю закінчення досудового розслідування / А. М. Миронов // Проблеми реформування прокуратури: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). У 2-х т. / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2016. Т. 1. С. 128–131.
5. Про прокуратуру: закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
6. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія / В. М. Юрчишин. Чернівці: Вид. дім «РОДОВІД», 2012. 304 с.

Янковський С. О. – аспірант кафедри
кримінального права і процесу
СНУ імені Лесі Українки

Правові аспекти виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

Постановка проблеми. Із набранням чинності та введенням в дію Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [1] у чинному законодавстві України з'явилися нові терміни – це «виявлення активів», «управління активами», «розшук активів», а також новий центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство). В історії незалежної України ще не було подібного державного органу з такими повноваженнями. Перспективи розвитку Національного агентства, виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є вкрай важливими для протидії корупції, а також наповнення державного бюджету нашої держави.

Мета дослідження полягає у окресленні перспектив розвитку Національного агентства, а також характеристиці методів і засобів виявлення та розшуку незаконно здобутих активів та ефективного управління ними.

Результати дослідження. На виконання плану дій з лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України створено Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, так званий АРО/АМО, яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення й розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано в кримінальному провадженні. Під активами закон розуміє кошти, майно,

майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні або які конфісковані за рішенням суду в кримінальному провадженні. Інакше кажучи, агентство здійснюватиме діяльність із встановлення самого факту існування таких активів, а також визначатиме місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт. Управління активами при цьому передбачає таке розпорядження активами, яке забезпечує їх збереження, економічну вартість і реалізацію відповідних активів, а також передачу їх в управління відповідно до закону та реалізацію конфіскованих у кримінальному провадженні активів.

Заарештовані гроші або доходи від управління повернутими активами мають зараховуватися на депозитні рахунки агентства в державних банках або до державного бюджету України. Також законом передбачено створення Єдиного державного реєстру активів, одержаних злочинним шляхом, що дає можливість заарештовувати активи на ранніх етапах слідства та управляти ними до конфіскації.

Аналізуючи вищезазначений закон, слід акцентувати увагу на таких основних складових його діяльності: а) виявлення, розшук активів; б) управління активами.

Щодо першої складової треба зауважити, що загалом діяльність із розшуку активів має включати елементи економічної, фінансової розвідки. Як один з методів фінансової розвідки слід виокремити фінансовий моніторинг – сукупність заходів з аналізу інформації щодо фінансових операцій, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства певної країни. Проте фінансова розвідка в Україні здійснюється Державною службою фінансового моніторингу України (далі – ДСФМ), і слід підкреслити, що фінансова та економічна розвідка не є функцією Національного агентства. У свою чергу, ДСФМ здійснює збирання, обробку та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інші операції, пов'язані з відмиванням доходів.

Щодо управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, питання стоїть ще гостріше, оскільки дане управління має на меті не тільки збереження виявлених та арештованих активів, а й отримання прибутку (доходу) державі. Це питання Законом України «Про Національне агентство України з питань

виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» не вирішене.

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновок, що діяльність Національного агентства є перспективною, але потребує вдосконалення та інвестування значних бюджетних коштів у розробку та втілення необхідних заходів для ефективного функціонування. Також діяльність Національного агентства неодмінно перетинатиметься з функціями інших антикорупційних інституцій, у тому числі діяльністю слідчих, детективів з розшуку активів, що потребує більш чіткого нормативного регулювання.

Джерела та література

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 № 772-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772-19/print1489058007718601>

Пріоритети романського та германського мовознавства

Бабік М. С. – магістр факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;

Лисецька Н. Г. – к. ф. н., доцент кафедри німецької філології СНУ імені Лесі Українки

Концепт «Wahlen»: визначення, синоніми та контекст

Постановка проблеми. Політика країни є однією із найважливіших сфер життя кожного громадянина. У зв'язку із виборами до Бундестагу та місцевими виборами у 2017 році, концепт «*Wahlen*» набув актуальності у німецькомовному дискурсі, а частотність вживання даного терміну носіями німецької мови стало ключовим фактором у збільшенні зацікавленості науковцями дослідженням даного феномену.

Мета дослідження полягає у характеристиці поняттєвого складника лінгвокультурного концепту «*Wahlen*» на основі статей лінгвістичних словників та відповідей, отриманих шляхом анкетування носіїв німецької мови, проведеного восени 2017 року.

Результати дослідження. Основою для дослідження концепту «*Wahlen*» стало визначення В. І. Карасика: «*Концепт* – це багатомірне смислове утворення, яке має образний (фреймовий), описовий (поняттєво-дефініційний) та ціннісний виміри» [1, 107]. Його дослідження базується на висвітленні трьох складників: поняттєвого (мовна фіксація концепту, його позначення, опис, структура його ознак, дефініція, порівняльні характеристики даного концепту по відношенню до того чи іншого ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано), образного (зорові, слухові, тактильні, характеристики предметів, явищ, подій, які відображені у нашій пам'яті) та оцінного (важливість даного психічного утворення як для індивіда, так і для колективу) [1]. Концепт є абстрактним поняттям і водночас ментальним лексиконом мовця [2].

Для аналізу відібрано 10 анкет, заповнених носіями мови віком від 37 до 70 років. Розгляд фактичного матеріалу поняттєвої складової базується на аналізі дефініцій, синонімічних рядів та слів, які вживаються в контексті з цією лексичною одиницею (ЛО).

Отож, проаналізувавши дефініції, сформульовані носіями німецької мови, можна дати такі визначення концепту «*Wahlen*»:

1. *Beteiligung der Bürger in einem freien demokratischen Land an der Politik* (участь громадян в політиці вільної демократичної держави) (6 анкет);

2. *Mitbestimmung bei der Auswahl zwischen mindestens 2 Möglichkeiten* (участь у виборі принаймні між двома варіантами) (4 анкети).

Таким чином можна порівняти ці визначення із визначеннями даної ЛО у німецькому словнику Duden:

1. *Das Sichentscheiden für eine von mehreren Möglichkeiten* (вибір одного із варіантів);

2. *Abgabe der Stimme beim Wählen von Abgeordneten u. a.* (віддати голос на виборах депутатів тощо) [3, 1071].

Цікавим є те, що більшість опитаних носіїв мови сформулювали свої визначення завдяки слову «*Demokratie*» та «*demokratisch*», що наптовхує на думку про важливу роль політики у житті громадян цієї країни. Це підтверджують також контексти, запропоновані німецькомовними представниками, в яких вони вживають ЛО «*Wahlen*».

Одне із запитань в анкеті звучало: «*In welchem Zusammenhang benutzen Sie das Wort "Wahlen"?*». Завдяки відповідям на це питання вдалось також проаналізувати частотність вживання даної ЛО у лексичному контексті різного тематичного характеру. 7 із 10 опитаних вказали, що найчастіше вони використовують її в політичному контексті, при тому використовуючи складені слова (основа яких складається з двох слів, одним із яких є слово «*Wahl-*»), які можна віднести до галузі «політика». Це такі як «*Wahlpflicht*», «*Wahlentscheidung*», «*Wahlrecht*», «*Wahlprognose*», «*Wahlprogramm*», «*Wahlrede*», «*Wahlkreis*», «*Wahlergebnis*», «*Wahlsystem*», «*Wahlkampf*» тощо. Ще 2 із 10 зазначили, що використовують дану ЛО у повсякденній тематиці, беручи до уваги те, що «*die Wahlen*» є формою множини до слова «*die Wahl*» в значенні «*Wahl zwischen mehreren Optionen; Interessenvertretung aussuchen*».

Вартим уваги є також те, що під час формулювання визначення слова «*Wahlen*» та зазначення контексту даної ЛО майже всі опитувані використовували різні синоніми, щоб щоразу не повторювати

одне і те ж слово двічі, хоча у кожному поставленому питанні анкети слово «*Wahlen*» не змінювалось. Отож, найбільш вживаними синонімами є: *Wahlmöglichkeit* (5 разів), *Auswahl* (3 рази), *Entscheidung* (3 рази), *Abstimmung* (1 раз), *Alternative* (1 раз) і *Stimmabgabe* (1 раз).

А у словнику Duden можна знайти такі синоніми до цієї ЛО: *Alternative, Auswahl, Entscheidung, EntschlieÙung, Entweder-oder, Option, Wahlmöglichkeit, Votum, Abstimmung, Stimmabgabe, Urnengang* [4, 1061–1062].

Висновки. Аналіз результатів анкетування виявив основні відмінності між лексикографічними дефініціями та дефініціями носіїв мови, які полягають у тому, що для жителів Німеччини ЛО «*Wahlen*» – це, перш за все, прояв демократії у вільній державі та участь громадян у її становленні, хоча у словнику ця дефініція знаходиться на 2 позиції. Це підтверджує також більша кількість анкет на користь політичної тематики, у якій вони вживають даний термін. Проте аналіз синонімічних рядів показав не велику відмінність у вживаності певних синонімів.

Джерела та література

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
2. Лисецька Н. Г. Концепт «Еуропа» у німецькій лінгвокультурі / Н. Г. Лисецька // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки». Кн. 1. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 175–180.
3. DUDEN. Bedeutungswörterbuch. Bibliographisches Institut AG, Mannheim. 10 Bd. Druckerei C. H-Beck, Nördlingen, 2010. –1152 S.
4. DUDEN. Synonymwörterbuch. Bibliographisches Institut AG, Mannheim. 8 Bd. Druckerei C. H-Beck, Nördlingen, 2010. 1136 S.

Бартосевич М. В. – студентка II курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Лексико-семантичні аспекти перекладу назв англomовних фільмів

Постановка проблеми. Дослідження якісного перекладу спрямовані на вирішення проблеми міжкультурного обміну та лінгвістичної діяльності, що зумовлюється багатогранними зв'язками між окреми-

ми культурами. Після офіційного тлумачення Конституційного Суду України положень частини другої статті 14 Закону України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 року № 9/98-ВР [3] (справа про розповсюдження іноземних фільмів), згідно з яким «іноземні фільми перед розповсюдженням в Україні в обов'язковому порядку повинні бути дубльовані або озвучені чи субтитровані державною мовою» [4], український переклад іншомовної кінопродукції набуває дедалі більшого масштабу, що також зумовлює **актуальність** досліджуваної проблематики.

Метою цієї роботи є виявлення адекватних способів перекладу назв англомовних фільмів з урахуванням лексико-семантичних аспектів.

Результати дослідження. Назва фільму, як і назва будь-якого іншого твору, є його надзвичайно важливим компонентом, що вимагає окремого й ретельного підходу до перекладу. Загальновідомо, що переклад назв фільмів викликає труднощі в перекладачів, так, як перед ними стоїть завдання не просто перекласти назву, але й зберегти її функціональне навантаження з метою привернути потенційних глядачів. Роль перекладача полягає у виявленні особливостей, що відрізняють картину світу автора оригінального тексту від його власної, і визначення, яким чином ці особливості виражені у тексті твору [2, 14–15].

Аналіз українських відповідників назв американських і британських фільмів дає підстави виокремити чотири основні способи перекладу таких заголовків.

Прямий (еквівалентний) переклад застосовують, коли в оригінальній назві кінофільму відсутні неперекладні культурно-специфічні компоненти, а також відсутній конфлікт форми і змісту: «A Dangerous Man» (2010) – «Небезпечна людина», «Halloween II» (2010) – «Хеллоуін 2». До зазначеної стратегії також належать наступні прийоми перекладу, як транслітерація і транскрипція власних імен, що не мають внутрішньої форми. Поза сумнівом, ці власні імена несуть певний культурологічний компонент, проте при перекладі він стає нерелевантним. Таким чином перекладені наступні назви фільмів: «Bronson» (2009) – «Бронсон», «Hannah Montana: The Movie» (2009) – «Хана Монтана: Кіно».

Наступна стратегія – це трансформація назви, тобто розширення когнітивної інформації через заміну або додавання лексичних елементів, що компенсує в назві смислову або жанрову недостатність дослів-

ного перекладу. Класичний приклад: переклад назви американського бойовика «Fighting» (2009), де з метою підкреслення гостроти сюжету було перекладено як «Бій без правил». Трансформація вважається доцільною, коли ім'я в назві володіє яскравим національно-культурним компонентом. Наприклад, фільм «The Grinch», персонаж якого добре відомий американському глядачеві, відсутній у вітчизняному фонді фонових знань, тому в українському перекладі цей пропуск замінюється розширенням: «Грінч – викрадач Різдва». При перекладі популярного анімаційного фільму «Shrek» – «Шрек» навпаки не виникла потреба підтримки контекстом оскільки ім'я-назва позначає новий персонаж і для перекладної, і для вихідної масової культури. Паралельно з додаваннями перекладачі практикують прийом опущення, наприклад, «Three Burials of Melquiades Estrada» в українському прокаті отримали назву «Три могили». Це виправдано, тому що ім'я Мельхіадес для англомовного глядача – це цілком прийнятна назва, а для українського – це незрозуміле іноземне ім'я, яке лише ускладнює сприйняття назви.

Третя стратегія, яку використовують перекладачі – це заміна назв фільмів. Не дивлячись на основні вимоги, які стоять перед перекладачем – збереження семантико-структурної рівності і рівні комунікативно-функціональні властивості – стратегія зміни назв фільмів при перекладі є досить поширеним явищем. Це пов'язано з відсутністю у перекладача інформації про зміст фільму [5, 59–60]. Фантастичний трилер «Push» (2009), що буквально перекладається як «Товчок» в українському прокаті вийшов під назвою «П'ятий вимір» і дозволяє українським глядачам точніше уявити зміст цієї стрічки. Також замінено назву комедійної версії історії творення світу «Year One» (2009) – «Початок часів» [1].

Висновки. Основними способами відтворення назв сучасних американських і британських кінофільмів українською мовою є прямий переклад, транскрипція і транслітерація, трансформація та заміна оригінального заголовка. Вибір способу перекладу залежить від багатьох чинників, зокрема культурологічного, естетичного та комерційного. Переклад фільму вимагає від перекладача не тільки бути професійно обізнаним: правильно та обґрунтовано використовувати ту чи іншу трансформацію під час перекладу, але й враховувати специфіку перекладу фільмів, що належать до різних жанрів. Важливим

фактором є володіння інформацією про сюжет фільму і культуру країни, де був створений фільм.

Джерела та література

1. Бальжинимаева Е. Ж. Стратегия перевода названий фильмов [Электронный ресурс] / Е. Ж. Бальжинимаева. Улан-Удэ, 2009. Режим доступа. URL: labatr.bsu.ru/public/file/pub/07.doc
2. Некряч Т. Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів: навч. посіб. / Т. Є. Некряч. Вінниця: Нова кн., 2008. С. 14–15.
3. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Закони та Положення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>
4. Рішення Конституційного суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-07>
5. Сергеенков С. А. Кинематограф – взгляд за кулисы / С. А. Сергеенков // Журн. «Мосты». № 2 (46). 2015.. С. 59–60.

Волдинер О. Ю. – студентка V курсу
інституту іноземної філології СНУ
імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент І. В. Чарікова

Формування перекладацької стратегії під час послідовного перекладу

Постановка проблеми. Сьогодні у процесі інтеграції та інтернаціоналізації все більше зростає роль саме послідовного усного перекладу. На міжнародних семінарах та конференціях, на офіційних переговорах або ж на ділових зустрічах перекладач повинен не просто відтворювати матеріал розмови на іноземній мові, а й розуміти та передавати іншим саме ті інтенції та комунікативні наміри, що й були передбачені комунікантами. Проте не кожен перекладач зможе відразу зорієнтуватись у всьому безпосередньо під час послідовного перекладу. Професійний перекладач обов'язково напередодні формує свою перекладацьку стратегію для підвищення якості майбутнього послідовного перекладу.

Отже, **актуальність** статті полягає у дослідженні процесу формування стратегії послідовного перекладу як одного з важливих умов здійснення якісного послідовного перекладу.

Мета статті – комплексно дослідити процес формування стратегії послідовного перекладу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- з'ясувати значення комплексного поняття «стратегія перекладу»;
- дослідити теоретичну основу формування стратегії послідовного перекладу;
- проаналізувати етапи формування стратегії послідовного перекладу.

Поєднання термінів «стратегія перекладу» є комплексним, тому для його тлумачення необхідно розглянути значення кожного з компонентів. Оксфордський словник визначає поняття «стратегія» як «план дій, які спроектовані на досягнення певної мети» [5]. В. Н. Комісаров, автор книги «Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти)», тлумачить «переклад» як «вид мовного посередництва, коли зміст іншомовного тексту-оригіналу передається на іншу мову шляхом створення на цій мові тексту, що має ту ж комунікативну інтенцію, що й текст-оригінал» [2, с. 121].

Будь-яка діяльність, згідно з видатним психолінгвістом А. А. Леонтьєвим, має ту або іншу спрямованість, тобто є пов'язаною з певною системою мотивів [4, с. 101]. Під час уже безпосередньо комунікативної діяльності або діяльності спілкування у комуніканта в проблемній ситуації формується певна мотивація або ж потреба у спілкуванні, що перетвориться на комунікативний мотив. Одночасно, згідно з Леонтьєвим, відбувається формування і комунікативного наміру (комунікативної інтенції) та комунікативного завдання [4, с. 103]. В подальшому це дозволить також здійснити прогноз та планування комунікативних дій. За Леонтьєвим, така сукупність дій є моделлю комунікації [4, с. 105].

Ця модель комунікації може бути з легкістю спроектована на послідовний переклад як один із видів усного перекладу (комунікативної діяльності). Згідно з цією методикою формування стратегії послідовного перекладу, ця стратегія буде складатись з таких етапів як орієнтування в проблемній ситуації, формування комунікативної мети, прогнозування та планування [3, с. 200].

На стадії орієнтування в проблемній ситуації перекладачу необхідно з'ясувати усі обставини комунікативної ситуації. Леонтьєв виділяє три аспекти такого орієнтування: орієнтування в просторових умовах спілкування і більш широко – взагалі в таких обставинах ситуації, які піддаються зоровому і кінестетичному сприйняттю; орієнтування в темпоральних умовах спілкування (часових) та орієнтування в соціальних умовах спілкування (актуальних взаємовідносинах між учасниками спілкування, для яких здійснюється переклад) [3, с. 221].

Етап формування комунікативної мети тісно пов'язаний з орієнтуванням в ситуації спілкування, оскільки уже тоді здійснюється формування комунікативних інтенцій.

На третьому етапі прогнозування на основі орієнтування в ситуації відбувається прогнозування перебігу комунікативної ситуації в різних аспектах, а саме передбачення можливого розвитку та змін комунікативної ситуації і можливої реакції комунікантів при впливі на них, зокрема, й з боку тексту послідовного перекладу [3, с. 236].

Етап планування є завершальним в процесі формування комунікативної стратегії послідовного перекладу. Ця стадія охоплює насамперед певні механізми здійснення перекладу, що складають специфіку даного перекладу – ознайомлення з темою майбутнього перекладу та повторення/перегляд лексичних одиниць, характерних для поданої теми (технічних або ж наукових термінів), підготовка матеріалів для здійснення нотаток під час промови оратора тощо [3, с. 238]. На планування перекладу також впливають настанови замовника перекладу та його роль в комунікативній ситуації.

Висновки. Отже, формування стратегії перекладача, відповідно до комунікативної моделі Леонтьєва, охоплює такі чотири етапи як орієнтування в проблемній ситуації, формування комунікативної мети, прогнозування та планування [4, с. 105]. За допомогою цієї стратегії професійний перекладач зможе підвищити якість свого послідовного перекладу та уникнути несподіванок під час його здійснення.

Джерела та література

1. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. М. : Лабиринт, 2001. 368 с.
2. Комиссаров Н. В. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. М.: Высш. шк., 1990. 457 с.

3. Леонтьев А. В. Основы психолингвистики : учебник для студентов вузов / А. В. Леонтьев. СПб.: Лань, 2003. 288 с.
4. Леонтьев А. В. Психология общения / А. В. Леонтьев. М.: Смысл, 1997. 256 с.
5. English Oxford Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com>

Гварамія С. Л. – студентка II курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Семантичні та прагматичні особливості вербалізації привітань в художньому англomовному дискурсі

Постановка проблеми. Вибір привітання має вирішальне значення для встановлення та підтримки міжособистісних відносин. Вивчення етикетних висловлень на матеріалі привітань дозволить не тільки виявити їх функціональні аспекти, але й пояснити їх залежність від соціальних факторів і прагматичний вплив в процесі комунікації.

Метою цієї роботи є дослідження семантичних та прагматичних особливостей англійських висловлень привітання.

Результати дослідження. Мовний етикет, до складу якого входять спеціальні мовні формули, моделює поведінку людини, є основою комунікативного акту. Привітання – це етикетне висловлення, усталена форма, яку вживають при зав'язуванні контакту між комунікантами, вона сигналізує про соціальні відношення, що встановлюються у рамках комунікативного акту.

Відповідно до класифікації іллокутивних актів Дж. Л. Остіна, привітання включені до прагматичного типу експресивів, іллокутивною метою яких є передати емоції, почуття, ставлення, а не проінформувати про стан справ [1]. Отже, фрази «How are you?» або «How is your work?» є формою ввічливості, мовець не обов'язково турбується про ваш фізичний стан або роботу. Ця формула привітання, поступово все більше десемантизується, і в репліці у відповідь мається на увазі відповідне кліше з шаблонного набору типу: Fine, thank you / Not so well, thank. Стосовно синтаксичної форми привітання можуть бути класифіковані на привітання-запитання (How do you do?, What's

up?, How are you? and so on), привітання-вигуки (Hello, Hi and so on), привітання-твердження (Good morning, «Good day, Good evening and so on) [2].

Існуючі класифікації привітань зосереджують увагу на наявності або відсутності індикатора часу, контекстуальних факторів та лексико-семантичного змісту [2].

Відповідно до наявності або відсутності індикатора часу, привітання можуть бути: без індикатора часу (Hello! Hi! Hey! What's up? How do you do? How are you? Glad to meet you! Nice to see you!), пов'язані з часом (Good morning! Good afternoon! Good evening! Good day! Good night!) та сезонні привітання (Happy New Year! Happy Anniversary! Happy birthday! Merry Christmas! Happy Easter!)[1].

Також привітання можуть бути розподілені як формальні або неформальні відповідно до контекстуальних факторів, такі як соціальний статус, вік, стать, ступень знайомства, рівень формальності і т. д. [2]. Формальне привітання широко використовується у ділових ситуаціях між колегами та між співрозмовниками вищого соціального статусу, старшого віку або між незнайомими людьми. Формальне привітання є більш обмеженим у використанні, і часто відображає часовий проміжок дня (good morning, good afternoon, good evening, nice to meet you, pleased to meet you, how do you do?, how have you been doing?, how have you been?). Неофіційні привітання є більш гнучкими та змінними; їх вживають члени сім'ї, друзі, однолітки, і в неофіційних ситуаціях (hi, hey, how's it going?, what's going on?, how's everything?, what's up?, what's new?). Розглянемо приклади:

(1) A: Hi, John! B: Hi, Jack! Glad to see you here!) (2) A: How do you do, Mr. Smith? B: How do you do, Mr. Jones? I'm pleased to meet you. A: I'm pleased to meet you too.) (3) A: Morning! B: Morning!) (4) A: Good morning, Mr. Jones! B: Morning!).

Соціальна відстань між співрозмовниками у прикладі (1) значно менша, ніж у прикладі (2). Приклад (3) може мати місце між співрозмовниками одного соціального статусу, тоді як (4) може трапитися між секретарем та начальником!

Соціальний контекст англomовних висловлень привітань має значний вплив на їх функціонування. Соціальна сфера вимагає стандартизації спілкування, що накладає свій вплив на застосування, вживання етикетних висловів, до яких відносимо вислови привітання. Кожен з цих контекстів – ділові зустрічі, телефонні дзвінки, телевізійні та радіопередачі тощо – мають особливі початкові фрази, які

функціонують як привітання або передують йому, наприклад, «Can I help you?» в сервісних центрах; «This is BBC news» у радіопередачах.

За змістом привітання класифікують на: особисті та неособисті [2]. Особисті привітання є зверненням до певної особи, запитують про здоров'я, почуття, сім'ю та проявляють інтерес до певної людини. Такі привітання можуть включати такі фатичні питання, як «How are you», «How is your family?», компліменти або зауваження доречні в даній ситуації, наприклад, «You're looking bright eyed this morning!», або «What a lot of books you have to carry!», «I have heard a lot about you», «You do look very well», «We are so pleased that you attend our party». Неособисті привітання (наприклад, «What a lovely day!») стосуються неособистих цілей та загальних тем, таких як погода.

Висновки. Проведене нами дослідження семантичних та прагматичних особливостей англійського висловлювання привітання показало, що залежно від реєстру комунікації – нейтрального, офіційного, фамільярного – вживають різні формули привітання, для яких характерні відповідні засоби ввічливості. Дана кореляція між рівнем вираження принципу ввічливості і реєстром комунікації для англійської лінгвокультури носить жорсткий характер і є очевидним відображенням національно-культурної специфіки.

Джерела та література

1. Shleykina G. The speech act of greeting [Електронний ресурс] / Galina Shleykina. 2016. Режим доступу до ресурсу: <https://shareok.org/bitstream>
2. Temirbaev B. A. Sociolinguistic Aspects of the Speech Act of Greeting / Bek Almasbekovich Temirbaev // Mediterranean Journal of Social Sciences. 2015. № 2. С. 267–274.

Дубовик М. С. – студент VI курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Коляда Е. К. – к. ф. н., професор кафедри практики англійської мови СНУ імені Лесі Українки

Відмінності жіночого та чоловічого стилів спілкування в інтернет-форумах

Постановка проблеми. Ще на початку зародження Інтернету та стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ)

дослідники соціального простору мережі стали говорити про гендерний інформаційний розрив (Gender Digital Divide) в аспекті доступу та характері використання ІКТ, про те, що в принципі Інтернет – це чоловічий світ, а жінка та комп'ютер є просто несумісними поняттями [3, 127]. Однак дуже швидко ця ситуація почала змінюватися. Все більше жінок стало «приходити» у сектор ІКТ, включаючи Інтернет. Якщо декілька років тому жіноча інтернет-аудиторія не перевищувала 15–20 % від загальної кількості користувачів, то останні дані по вивченню структури інтернет-аудиторії, наприклад, у США показують, що кількість жінок-користувачів ІКТ складає близько 70 % [2, 47]. З огляду на вищесказане, дослідження особливостей спілкування гендерів у мережі Інтернет є **актуальним**.

Метою нашого дослідження є аналіз відмінностей у жіночому та чоловічому стилі спілкування у мережі Інтернет.

Результати дослідження. На сьогоднішній день мова йде вже не про те, як стать впливає на комунікативну поведінку та використання мови, а про те, які засоби існують у мові для конструювання гендерної ідентичності, в яких комунікативних ситуаціях і типах дискурсу і з якою інтенсивністю відбувається конструювання, які екстра- та інтралінгвальні фактори діють на цей процес [1]. Розглянемо спілкування у мережі Інтернет на прикладі форумів. Наведемо уривки повідомлень, написаних жінкою та чоловіком: *Hey Xxxxxx. I've got a lot to tell you, so I hope you have a minute or two 😊 !!! Well first let me say that I really did enjoy our conversation on Saturday. It's funny how things happen by chance because I have never been there before, nor did I plan to actually go there that night. I was going either to Cosi or another Thai restaurant. I thought it was in the same lot ...* [4].

Це повідомлення належить жінці. На це вказує вживання підрядних обставинних речень, а також підрядного речення для уточнення (*It's funny how things happen by chance because I have never been there before, nor did I plan to actually go there that night.*). Для жіночої статі також є притаманними окличні речення, наприклад: *I've got a lot to tell you, so I hope you have a minute or two 😊 !!!* а також вживання слів, що вказують на персональну оцінку, ставлення, а не опис (*I really did enjoy*). Наведемо ще один приклад: *Yeah I saw bits of it tonight and her cleavage was enough to make me feel like the gay bloke after he'd eaten that spicy food* [5].

У повідомленні вжиті займенники *I, me*, використання вигуків – *Yeah*, а також лайливі слова (*gay bloke*). Отже, можна зробити висновок, що це повідомлення належить чоловіку.

Для чоловіків характерним є використання спеціальної лексики на певну тему: спорт (*game, team, win, play, season, beat, final, two, hit, first, second, run, shot, table, round, chance, club, big, straight*), робота (*work, job, trying, right, figure, meet, start*), політика (*president, war, country, government, national, news, state, support, issues, article, bill, report, public, issue, history, party, law, major, act*), бізнес (*system, based, process, business, control, example, personal, experience*) [4; 5].

Чоловіки в написанні повідомлень частіше використовують вказівні займенники, а особливо особовий та присвійний займенники першої особи однини – *I, me, mine* та ін. Проте, характерна ознака мови жінки – використання особового займенника *we*. Слова підтримки, слова, які виражають емоції та почуття, ухиляння від конкретної відповіді, вибачення, підсилювальні слова та пестливі слова більш характерні для мови жінок.

Також жінкам притаманно використовувати більше слів, пов'язаних з психологічними та соціальними процесами (*forget, forever, remember, true, face, love, cry, hurt, wish*), згадування про дім (*home, sleep, eat, tired, wake, watch, dinner, ate, bed, day, house, tv, early*), дітей, магазини, в той час, як чоловіки дискутують на теми спорту, політики, роботи та бізнесу [4; 6].

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що чоловіки використовують більше інвективної лексики, присяг і клятв, в той час, як жінки – ввічливі словоформи, непрямі команди, прохання та уникають вульгарних і лайливих висловів.

Джерела та література

1. Goroshko O. Ig. Netting Gender // Henrike Schmidt, Katy Teubener, Natalja Konradova (Eds.): Control + Shift. Public and Private Usages of the Russian Internet. Norderstedt. – Germany, 2006. – 285 p.
2. Nielsen [Електронний ресурс] // NetRatings Inc. URL: <http://www.netratings.com/>
3. Prino N. Gender digital divide // Gender Issues in Information Society. Paris, France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2003. 235 p.
4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.redcafe.net62>
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ultimate-guitar.com/64>
6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.thestudentroom.co.uk/63>

Іваненко Л. С. – студентка VI курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Особливості вивчення англійської мови за методом Каллана на мовних курсах

Метод Каллана отримав величезну популярність в усьому світі протягом 90-х років. На сьогоднішній день існують сотні шкіл вивчення англійської за методом Каллана на п'яти континентах. Наше дослідження присвячене аналізу особливостей вивчення англійської мови за методом Каллана на мовних курсах в Україні.

Метод був розроблений англійським лінгвістом Робіном Калланом у 60-х роках в період, коли автор жив та працював вчителем англійської мови в Італії. Саме тут Робін Каллан відкрив свою першу школу вивчення англійської за авторським методом. Через декілька років подібна школа відкривається і в центрі Лондона. На даному етапі свого розвитку вона є однією з найбільших шкіл Великобританії з викладання англійської для іноземців. Школа має 70 класів, близько 2200 учнів, і вважається найбільшою школою з вивчення англійської у Європі. Понад 1,1 мільйона людей із більш, ніж 35 країн світу, вивчили англійську саме за допомогою методу Каллана [2].

Він отримав визнання експертів з мовних питань та репутацію найшвидшого доступного способу вивчення англійської мови. Це і зумовлює **актуальність** нашої роботи. **Мета** полягає у дослідженні особливостей методу Каллана порівняно з іншими традиційними методами вивчення англійської мови дорослими на мовних курсах.

Перш за все, слід відзначити, що основною ціллю методу є максимальне залучення учнів у процес навчання. Відкидаючи традиційне диктування вчителя для мовчазного учня, метод Каллана зосереджує свою увагу саме на інтерактивності [3]. Протягом заняття вчитель ставить учневі низку запитань з відповідної теми. Учень, у свою чергу, намагається відповісти, використовуючи ту чи іншу конструкцію, на вживання якої настановує вчитель. Це забезпечує формування та вдосконалення навичок слухання та говоріння. Учні постійно залучені у процес слухання-сприймання-говоріння, оскільки вони ніколи не знають точно, яке із питань вчителя адресується саме йому.

За рахунок цього досягається максимальна концентрація уваги – постійне слухання та часте говоріння [3].

Більше того, на кожному занятті у групі інший вчитель. За однією групою можуть бути закріплені п'ять вчителів, які по черзі проводять уроки. Такі зміни обумовлені тим, що учням слід навчитися розрізняти мовлення різних людей, і не звикати до якогось одного зразка.

Окрім того, усі заняття за методом Каллана ведуться виключно англійською мовою, та у темпі дещо швидшому за звичний розмовний. Завдяки цьому учні мають змогу навчитися розуміти англійську без попереднього перекладу. Тобто метод уже на початковому етапі стимулює учнів навіть думати англійською.

Іще однією визначальною рисою цього методу є те, що в разі помилок під час говоріння учнів, вчителі зобов'язані відразу їх виправляти. Учні відповідно повторюють за вчителем правильну вимову того чи іншого слова, побудову словосполучення чи речення, послідовність та порядок вживання тих чи інших конструкцій тощо. До того ж такого типу повторення-говоріння допомагає перебороти мовний бар'єр, певну сором'язливість та страх, які виникають при зіткненні з новими людьми та новими обставинами [3].

Характерною особливістю методу Каллана є те, що учням після занять не потрібно просиджувати години над повторенням та вивченням пройденого протягом заняття матеріалу. Внаслідок частого повторення мовного матеріалу протягом уроку процес запам'ятовування та тренування проходить швидше та ефективніше. За весь курс слухачі опановують 5621 мовну одиницю [1].

Що ж до структури методу та організації занять, то увесь курс складається із 12 рівнів, починаючи від рівня «Beginner», закінчуючи рівнем «Advanced». Кожне заняття походить у формі «запитання-відповідь», де учнів ознайомлюють із новим матеріалом (лексичним та граматичним), який закріплюється в усній формі.

Урок триває 2 години і поділяється на чотири частини: питання-відповіді, читання, диктант, новий матеріал [1].

Кожен урок починається із повторення матеріалу у вигляді запитань вчителя у дуже швидкому темпі та відповідей учнів, звичайно, з корективами вимови та правильності побудови речень. Після цього учні читають із підручника і продовжують заданий формат «запитання – відповіді» між собою. Ця частина уроку займає близько 10–15 хв. Після читання вчитель проводить диктант, щоб перевірити аудіюван-

ня та письмо учнів. Читання тексту проходить із швидкістю, яка допомагає учневі зрозуміти письму форму іншомовного тексту на рівні іспиту. Учні самі перевіряють свої диктанти після їхнього написання. Після диктанту знову запитання-відповіді у швидкому темпі, а далі 10-хвилинна перерва. Друга година розпочинається із подачі вчителем нового матеріалу, стимулюючи учнів наслідувати вимову вчителя, а також перевіркою розуміння пройденого за допомогою запитань та відповідей [2].

Отже, ефективність методу Каллана досягається його інтерактивністю, швидкістю темпу мовлення, максимальною повторюваністю мовних одиниць, постійною корекцією мовлення учнів та доступністю. Широке визнання та популярність методу обумовлені його результативністю.

Джерела та література

1. Каллан метод [Электронный ресурс] // Интенсивные курсы английского. Как изучит английский в 4 раза быстрее. Режим доступа: <http://lingvojouy.ru/kallan-metod/>
2. Callan method [Электронный ресурс] // History. Режим доступа: http://turboenglish.de/?page_id=1547
3. Easyenglish [Электронный ресурс] // Callan. Метод – для тех, кто хочет говорить. Режим доступа: <https://engschools.wordpress.com/2009/09/12/callan>

Кристич Д. С. – студент V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент О. М. Галапчук-Тарнавська

Роль національних соціокультурних стереотипів у процесі навчання читання англійською мовою

Постановка проблеми. Читання є одним із найважливіших способів отримання інформації, а також разом із говорінням, письмом та аудіюванням складає основні компоненти іншомовної компетенції. Процес оволодіння вмінням читати англійською мовою часто ускладнюється соціокультурною інтерференцією, зумовленою наявністю в учнів певних усталених культурних стереотипів щодо мови, що вивчається, та її носіїв. Незважаючи на те, що соціокультурні стерео-

типи допомагають визначити межі міжкультурного спілкування та формують здатність розпізнавати мотиви та ціннісні орієнтації носіїв іншої картини світу, їхня суб'єктивна, емоційно-оціночна природа зумовлює їх потенційну хибність у процесі міжкультурної комунікації. Тенденція в сучасній лінгвістиці до розгляду мови у контексті культури, все частіше звернення методики викладання іноземної мови до міжкультурного підходу та, як наслідок, необхідність теоретичного обґрунтування ролі національних соціокультурних стереотипів у процесі навчання читання англійською мовою зумовлюють **актуальність** цього дослідження.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є опис специфіки національних соціокультурних стереотипів та визначення їх ролі у процесі навчання читання англійською мовою.

Результати дослідження. Поняття «стереотип» було введене американським соціологом Е. Ліппманом, який ще у 1922 році здійснив спробу визначити роль та місце стереотипів в системі суспільної думки. Під стереотипом вчений мав на увазі особливу форму сприйняття навколишнього світу, що здійснює певний вплив на дані наших відчуттів до того, як ці дані дійдуть до нашої свідомості [3, с. 12]. Феномен «стереотип» розглядається у працях лінгвістів, соціологів, етнологів, когнітологів, етнопсихологів. Представники кожної із названих наук виокремлюють в стереотипі ті характеристики, які вони помічають з позиції своєї сфери досліджень. Саме тому виділяють соціальні стереотипи, стереотипи спілкування, ментальні стереотипи, культурні стереотипи, етнокультурні стереотипи тощо.

Національний соціокультурний стереотип, за визначенням В. А. Гончарової, це «складний національний і суб'єктивно-культурний феномен сприйняття рис національного характеру, вираженого у формі судження, яке актуалізується на когнітивному та прагматичному рівнях мовної особистості та обумовлює потенційну деструкцію процесу міжкультурної комунікації у зв'язку зі своїм абсолютизуючим характером [1, с. 54]».

Існування стереотипів, як істинних так і хибних, майже завжди призводить до ускладнення взаєморозуміння між носіями різних національних культур. В цілому, виділяють три основні причини, що зумовлюють труднощі міжкультурної комунікації: по-перше, за стереотипами не вдається виявити індивідуальні характеристики людей; по-друге, стереотипи повторюють та підсилюють певні переконання

та вірування до тих пір, поки люди не починають вважати їх істинними; по-третє, стереотипи ґрунтуються на напівправді та викривленнях [4].

Оскільки основними характеристиками стереотипу, що зумовлюють його негативний вплив на здійснення міжкультурної комунікації, є його однозначність та абсолютизований характер значення, можна стверджувати, що недоліки стереотипів можуть бути нівельовані шляхом перетворення їх в істинні узагальнення. Як стверджує Г. В. Єлизарова, характерною особливістю культурного узагальнення є усвідомлення того факту, що певне явище, характеристика, цінність, присутні в домінуючій кількості пов'язаних з конкретною ситуацією спілкування випадків, не поширюється абсолютно на всіх носіїв культури і є натомість тенденцією, а не абсолютним фактом, який можна сприймати як постійну та невід'ємну характеристику [2, с. 28].

Негативний вплив національних соціокультурних стереотипів можна нівелювати шляхом зняття їхньої абсолютизації, тобто формування в учнів свідомого ставлення до стереотипів на основі припущення багатозначності об'єкта, що сприймається. Окрім того, найбільш повну інофонну картину світу учні можуть сформувати за допомогою спеціально відібраних текстів, що містять сукупність знань комунікантів, які належать до різних культур та соціумів, і відповідають певним культурно обумовленим сценаріям.

Висновки. Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що національні соціокультурні стереотипи у більшості випадків мають негативний вплив на перебіг міжкультурної комунікації. Одним із найбільш ефективних способів подолання цього впливу є перетворення стереотипів у культурні узагальнення та використання спеціальних текстів, що сприяють формуванню в учнів повної інофонної картини світу.

Джерела та література

1. Гончарова В. А. Методика преодоления национальных социокультурных стереотипов в обучении иностранным языкам (языковой вуз, старший этап): дис. ... канд. пед. наук / В. А. Гончарова. Улан-Удэ, 2008. 229 с.
2. Елизарова Г. В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Г. В. Елизарова. СПб., 2001. 38 с.
3. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann. N. Y: Harcourt, 1950. 234 p.
4. Samovar L. A. Intercultural communication / L. A. Samovar, R. Porter. London; New York, etc. : Wadsworth Publishing Company, 1997. 467 p.

Лосінець Л. В. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки;

Коляда Е. К. – к. ф. н., професор кафедри
практики англійської мови
СНУ імені Лесі Українки

Маніпулятивні стратегії в англomовній рекламі

Постановка проблеми. Інтерес дослідників до реклами як до багатопланового явища – соціального, економічного, естетичного, психологічного, власне лінгвістичного – спричинив зацікавленість мовознавців вивченням механізмів вербального впливу реклами, її здатності переконувати споживачів та запам'ятовуватися ними [1, с. 1]. Реклама є ефективною, якщо використовуються різноманітні невербальні засоби привертання уваги читача до реклами (шрифт, ілюстрації, звукові та світлові ефекти тощо).

У сучасному світі, реклама – це один із найвпливовіших та найбільш поширених сфер комунікації. Вона інтенсивно завойовує весь простір. Наразі можна знайти безліч тлумачень терміну «реклама». Наприклад, рекламою можна назвати комерційну пропаганду споживчих властивостей товарів та послуг або ж найважливіший інструмент просування товарів та послуг. Найголовнішою ціллю чого є переконання потенційних покупців у необхідності придбання того чи іншого рекламованого продукту [2].

Ні для кого не стане несподіванкою, що у сфері реклами досить широко використовуються маніпулятивні стратегії, які спрямовані на те, щоб інтереси рекламодавця знайшли своє відображення у бажаннях споживача. З цього випливає мета дослідження, що полягає у вивченні тактик маніпуляції, що використовуються в англomовній рекламі.

За допомогою маніпулятивних стратегій можна досягти максимального впливу на споживача. Серед таких стратегій ми можемо назвати:

1. Вміле використання мови

За допомогою стилістичних засобів переконати споживача не є значною проблемою. До даної категорії стратегій ми можемо віднести використання евфемізмів [4], переважна більшість яких утво-

рюються шляхом гіперболізації позитивних якостей та применшення негативних для якнайкращого представлення товару, послуг чи нерухомості, головною ціллю яких є спонукання до купівлі: *gallery kitchen (long and narrow kitchen); affordable housing (low income housing), convenient for school (a lot of children around); light and airy (draughty);*

Усі ці евфемізми використовуються задля приховання справжнього стану речей, що породжують у людей думки, що всі актуальні питання (бідність, голод та ін.) суспільства вже вирішено [5].

2. Звернення до товарів конкурентів

Такий хід допомагає показати свій товар у виграшному світлі на фоні конкурентів. При такій тактиці, рекламодавець показує свій товар, використовуючи символіку конкурентів [5]. Прикладами можуть слугувати рекламні ролики автомобілів Mercedes-Benz та Jaguar. У цих рекламних роликах ягуар, емблема однойменної марки автомобілів, з'їдає курку, яку показують у рекламі автомобілів Mercedes-Benz: *«Stability at all times. Magic Body Control. Mercedes-Benz Intelligent Drive. The best or Nothing», Jaguar: «Magic Body Control we prefer cat like reflexes. Jaguar Good to Be Bad».*

3. Вживана оцінка

Ознака предмета постійно ставиться поряд з назвою, стаючи його нібито невіддільною властивістю. І ні в кого не виникає бажання ні оскаржувати цю ознаку, ні уточнювати. Наприклад: Pantene – *New Silky Smooth Care*.

4. Риторичні запитання

За допомогою такої тактики, споживач підсвідомо відповідає на питання рекламодавця, що провокує придбання рекламованої продукції [2]. Наприклад: *No time to apply false lashes but still want the look? Our secret resides in the extra soft brush that plumps and fans out lashes. It feels like millions of super-soft fibers enwrapping each and every lash with a hypnotic black caring formula enriched with natural Cotton (ASTRO mascara).*

Дослідження рекламних текстів є досить поширеними у лінгвістиці. Це пов'язано із розповсюдженістю рекламних текстів та їх багатогранністю. Рекламний текст є абсолютно унікальним об'єктом дослідження, при вивченні якого слід враховувати не тільки лінгвістичні особливості, а й прагматичну спрямованість тексту, культурні, етнічні, психологічні аспекти цього явища.

Висновки. Проаналізувавши декілька рекламних текстів та слоганів, ми можемо зробити висновок, що реклама – це надзвичайно потужний інструмент у маніпулюванні людьми та їх вподобаннями. Мова відіграє не малу роль у створенні ефективних рекламних текстів. Ми вважаємо, що вивчення специфіки рекламних текстів повинно продовжуватися і надалі, щоб запобігти маніпуляції нашими вподобаннями.

Джерела талітература

1. Лиса Н. С. Структурні та лінгвопрагматичні особливості рекламного знака: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. С. Лиса. Львів, 2003. 18 с.
2. Эко У. Некоторые пояснения: реклама // Отсутствующая структура. Введение в семиологию [Текст] / У. Эко; пер. А. Г. Погоняйло, В. Г. Резник. СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1998. 432 с.
3. Euphemisms from Personal Ads. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.hoshi.cic.sfu.ca/~derry/A/Humor/euph.html
4. Information. Euphemisms [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.logiprop.com/content/guides/euphemisms.html
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/53/31.pdf

Лукашук О. А. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Підходи до класифікації неологізмів у сучасній англійській мові

Постановка проблеми. Вивчення неологізмів сучасної англійської мови є безупинним процесом у зв'язку з безперервними лексичними, семантичними, структурними змінами англомовного словника. Із застосуванням різноманітних підходів щодо розподілу нових лексичних одиниць, проблема класифікації неологізмів залишається невирішеною.

Мета дослідження – визначити підходи до класифікації неологізмів у сучасній англійській мові, що сприятиме встановленню їх основних характеристик.

Результати дослідження. Виникнення неологізмів є одним із найважливіших шляхів збагачення словникового складу мови. Постійне зростання кількості неологізмів, що виникають у зв'язку з появою нових понять, явищ та реалій, сприяє необхідності у їх класифікації. У мовознавчій науці розроблено декілька підходів до класифікації неологізмів. Основними критеріями розподілу нових лексичних одиниць виступають спосіб їх творення, шляхи проникнення в мову, ступінь новизни, їх призначення у мові, тривалість існування тощо.

Один з основних принципів класифікації неологізмів полягає у шляху їх проникнення в мову. За цим критерієм розрізняють три типи нових лексичних одиниць:

- власне неологізми (лексичні новоутворення), тобто слова, що зафіксовані вперше і є абсолютно новими за формою та значенням (audiotyping – аудіодрукування);

- новотвори, які є поєднаннями нової форми слова зі значенням, що передавалося раніше іншою формою (subser – мильна опера);

- семантичні неологізми надають нового значення вже існуючій формі (a gas – щось приголомшливе) [2, с. 17].

Наведена вище класифікація демонструє семантичний підхід, оскільки спостерігається тенденція трансформації форм та змісту існуючих слів у мові, а також створення нових лексичних одиниць.

Класифікація щодо способу створення звертає увагу на особливості, пов'язані з шляхами появи неологічних одиниць у мові:

- фонологічні неологізми, які виникають з окремих звуків (zizz);

- запозичення, що є нехарактерними для англійської мови та відмінними від звичного морфологічного поділу (cinematheque);

- синтаксичні неологізми, що утворені шляхом комбінації існуючих знаків (словотворення, словоскладання) (babymoon). Їх, у свою чергу, поділяють на морфологічні, що виникають шляхом афіксації, конверсії, скорочення тощо (bloggable, binner, dry – to dry) та фразеологічні неологізми (a football widow) [4, с. 78].

Зазначена класифікація сформована на структурному підході, що дає підстави стверджувати про виникнення неологізмів завдяки внутрішнім правилам мови, тобто за допомогою засобів, існуючих у мові. Це означає, що неологізми схильні до компресії, застосовуючи процеси поєднання чи скорочення відомих слів.

Наступна класифікація акцентує увагу на тривалості існування неологічних одиниць:

- неологізми з нетривалим існуванням, тобто одноразове вживання (Toryism);
- неологізми, що закріпилися в мові шляхом слововживання (latte);
- нові лексичні одиниці, що існують певний час, однак через проміжок часу ідуть з мовного вжитку (velocipede meant bicycle) [3, с. 57].

У зазначеній класифікації виявлено такі риси новоутворень, як нестійкість та нестабільність, оскільки неологізмами є слова, які не набули загального вжитку і не увійшли в словниковий склад мови.

Окремого розгляду заслуговують неологізми за цільовим призначенням, а саме номінативні та стилістичні. До першого типу належать лексичні одиниці, які безпосередньо називають предмет чи явище (globoss). До другого типу віднесено слова, що надають додаткову образність предмету (spendometer) [1, с. 84].

У наведеній вище класифікації неологізми представлені з функціональної точки зору, оскільки основна роль нових лексичних одиниць полягає у первинній або вторинній номінації понять та явищ. Цей підхід уможлиблює виявити унікальність та оригінальність неологічних одиниць.

Висновки. У ході дослідження було встановлено основні підходи щодо розподілу неологічних одиниць, а саме семантичний, структурний і функціональний. Наведені класифікації дозволяють виявити характерні риси неологізмів, такі, як новизна і оригінальність, нестійкість, унікальність, тенденція до компресії. Процес утворення неологізмів тісно пов'язаний з процесами, які відбуваються у суспільстві, відображаючи той факт, що в мові закріплюються ті одиниці, що передають важливі для суспільства поняття.

Джерела та література

1. Жлуктенко Ю. А., Березинский В. А. Английские неологизмы / Ю. А. Жлуктенко, В. А. Березинский. Киев: Наук. думка, 1983. 154 с.
2. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка: учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. И. Заботкина. М.: Высш. шк., 1989. 126 с.
3. Рец И. Лингвокультурологические и эколингвистические аспекты неонимии: дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19 / И. Рец. Волгоград, 2014. 201 с.
4. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в английском языке / Е. В. Розен. М. : Менеджер, 2000. 162 с.

Михальчук О. С. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки;

Чарікова І. В. – к. ф. н., доцент кафедри
англійської філології СНУ імені Лесі Українки

Послідовний переклад як вид усного перекладу

Постановка проблеми. В руслі дослідження процесуальних аспектів перекладу була здійснена величезна наукова робота по співставленню професійного і непрофесійного підходів до здійснення перекладу такими науковцями, як Л. С. Бархударовим [1, 87], В. Н. Комісаровим [2, 84], Р. К. Міньяром [3, 78], Л. Л. Нелюбіним [4, 68] та багатьма іншими.

Мета дослідження – визначити поняття «переклад», охарактеризувати види усного перекладу, визначити поняття «послідовний переклад» та охарактеризувати його переваги та недоліки.

Переклад як вид діяльності людини походить ще з глибокої давнини. Він завжди відігравав важливу роль в історії культури окремих народів і світової культури в цілому. В наш час перекладацька діяльність в усіх своїх різновидах набула неймовірного розмаху завдяки міжнародним контактам, інтенсивність яких постійно зростає [4, 68].

Переклад – діяльність, пов'язана з інтерпретацією змісту тексту однієї мови (source language) і створення нового, еквівалентного тексту іншою мовою (target language). Головною метою перекладу є встановлення відношень еквівалентності між двома текстами. Особливу увагу варто звернути на контекст, особливості граматики, традиції письма та його ідіоми [3, 78].

Усний переклад поділяється на декілька видів:

- усний переклад усного тексту (переклад усного тексту, виконаний в усній формі);
- послідовний переклад (здійснюється після прослуховування певної одиниці тексту, в паузах між цими одиницями);
- синхронний переклад (здійснюється одночасно з вимовою тексту оригінала);
- односторонній переклад (здійснюється лише в одному напрямі, тобто з однієї мови на іншу мову);

– двосторонній переклад (послідовний усний переклад бесіди, який здійснюється з однієї мови на іншу і навпаки);

– усний переклад письмового тексту (переклад письмового тексту, виконаний в усній формі) [1, 87].

Послідовний переклад – це один з видів усного перекладу, при якому перекладач починає говорити після того, як оратор припиняє говорити, закінчивши свою промову, або якусь її частину [2, 84]. Оратор час від часу робить в мовленні паузи, необхідні перекладачу. Ці паузи, як правило, невеликі, оскільки перекладач-професіонал зазвичай вже під час звучання промови формулює переклад і під час паузи виголошує його. Послідовний переклад вимагає утримання в пам'яті перекладача значних сегментів оригіналу впродовж тривалого часу до моменту початку перекладу [2, 84].

Усний послідовний переклад зазвичай використовується при проведенні заходів з відносно невеликою кількістю учасників. Цей вид перекладу дуже ефективний при «мобільному» характері комунікації з великою кількістю переїздів, переміщень, при роботі на промислових об'єктах, переговорах, екскурсіях [3, 83].

Переваги послідовного перекладу в порівнянні із синхронним:

– немає потреби в додатковому технічному обладнанні, що підвищує мобільність заходу;

– може здійснюватись в русі, наприклад при роботі на промислових об'єктах, переговорах чи презентаціях, при супроводі делегацій;

– в учасників з'являється додатковий час, який може бути корисний для обдумування (наприклад, на ділових переговорах) [2, 84].

Недоліки послідовного перекладу в порівнянні із синхронним:

– велика кількість пауз; проведення заходу займає більше часу;

– обмежена кількість учасників заходу;

– темп мовлення перекладача уповільнюється, оскільки перекладач відновлює у пам'яті зміст оригіналу;

– зменшення об'єму тексту перекладу в порівнянні з письмовим перекладом того ж самого перекладу; число пропусків збільшується в зв'язку зі збільшенням темпу мовлення оратора [2, 89].

Результати дослідження. Було визначено поняття «переклад» та підкреслено його важливість для розвитку міжнародної співпраці та досягнення порозуміння, охарактеризовано види усного перекладу, визначено поняття «послідовний переклад» та охарактеризовано його основні риси.

Висновки. Переклад займає важливе місце у сучасному світі та торкається усіх видів діяльності людини, саме тому важливо покращувати навички перекладача, адже метою перекладу є встановлення еквівалентності між вихідним текстом та текстом, що перекладається.

Джерела та література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. М.: Междунар. отношения, 1975. 204 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для ин-тов и ф-тов иностр. яз. Гл. IV / В. Н. Комиссаров. М.: Высш. шк., 1990. 253 с.
3. Миньяр Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Белоручев Миньяр. М.: Моск. лицей, 1996. 207 с.
4. Нелюбин Л. Л. Наука о переводе (история и теория с древнейших времен до наших дней): учеб. пособие. Изд. 2-е / Л. Л. Нелюбин. М.: Флинта, 2008. 416 с.

Наумчук Ю. В. – студентка II курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Мотив духовного пробудження людини в п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон»

Постановка проблеми. Сучасні дослідження спрямовані на визначення ролі особистості в розвитку суспільства, характер її залежності від суспільства. Саме цьому аспекту присвячена п'єса Б. Шоу «Пігмаліон», яка змальовує духовне пробудження особистості шляхом вдосконалення під впливом мистецтва, відкриваючи можливість здобуття особистістю внутрішньої краси й свободи.

Мета дослідження полягає у визначенні шляхів зображення духовного зростання та розвитку особистості, її зв'язку з оточуючим світом у п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон».

Результати дослідження. Людська особистість була і є одним з найважливіших та найпопулярніших джерел натхнення та сюжетів для авторів різних епох. «Пігмаліон», як соціальна комедія, змальовує процес відродження людської душі, духовного пробудження особистості, розвитку її морального й інтелектуального потенціалу під впливом творчості. Недарма сам драматург зазначав у передмові, що вона є «інтенсивно і навмисно дидактична».

Як відомо, першоосновою п'єси виступає стародавній міф про Пігмаліона, який існував у Греції і був запозичений Давнім Римом. У міфі Пігмаліон створив дивовижну скульптуру прекрасної жінки і закохався в неї, богиня Афродіта виконала його прохання – перетворила скульптуру на справжню дівчину Галатею.

Автор ставить питання, чи характер пробудження духовності людини визначається безпосередньо середовищем, чи через емоційно забарвлені стосунки й зв'язки, через які людина проходить в умовах цього середовища. «Людина чуттєва істота, а не пасивний предмет, якому можна надати будь-якої форми, подібно до воску» [2, 120].

Свідомо завершуючи розвиток драматичного конфлікту «Пігмаліона» відкритим фіналом, Б. Шоу дає можливість глядачам дискутувати і висловлювати припущення щодо значення духовних цінностей сучасного суспільства, «аби у глядача не виникло думки, що справу вже зроблено і проблеми вирішені за нього самим драматургом» [1, 3]. Б. Шоу виводить читача на проблему особистості через пародійну стилізацію, комічність і трагізм буття соціуму, спрямованих проти духовно багатой людини, численні парадокси і дискусії.

Автор, звертаючи увагу на проблеми фонетики, виводить читача на проблему особистості, її духовного розвитку. Він зазначає, що навіть освічена, розумна людина навряд чи змогла б вийти за межі свого соціального стану. Як зазначає один з головних героїв твору професор Хіггінс – «але якщо б ви знали, як це цікаво, – взяти людину і, навчивши її говорити інакше, ніж вона говорила до цих пір, зробити з неї зовсім іншу, нову істоту. Адже це означає – знищити прірву, яка відокремлює клас від класу і душу від душі» [4, 126].

В основі п'єси – сила творчості, духовне пробудження людини під впливом мистецтва, можливість здобуття особистістю внутрішньої краси й свободи. Пробудження духовності дає особистості більшу незалежність від оточення, спрямовує її до ідеальної мети – до вдосконалення. Шоу майстерно вирішує питання чи може людина змінюватися. Це положення в п'єсі конкретизується тим, що дівчина з Іст Енду Лондона з усіма рисами характеру вуличної дитини, перетворюється на жінку з рисами характеру дами вищого світу. Крім того, для Шоу було важливо показати, що всі якості Елізи, які вона розкриває як леді, можна вже знайти в квіткарки як природні здібності, а якості квіткарки можна потім знову виявити в леді. «Навчити людину чогось можна лише тоді, коли особистість учня священна»

[4, 99]. Таким чином, у п'єсі можна простежити непростий процес становлення «нової», «високоморальної», «духовної особистості» – в образі Елізи Дуллітл.

Висновки. Отже, Б. Шоу підкреслює, що духовне пробудження людини можливе за допомогою мистецтва слова і творчості. Щоб показати, як радикально можна змінити людину, Шоу вибрав перехід з однієї крайності в іншу. Якщо така радикальна зміна людини можливо у відносно короткий час, то глядач повинен сказати собі, що тоді можливе і будь-яке інше зміна людської істоти. Основним засобом такого перетворення є сила мистецтва. Автор визначає, що сила творчості зумовлює духовне пробудження людини, можливість здобуття особистістю внутрішньої краси й свободи. Крім того, людина і мистецтво – неподільні категорії, під впливом останнього людська душа відкривається до прекрасного та божественного.

Джерела та література

1. Бащенко М. П. Зрозуміти Б. Шоу – зрозуміти ХХ століття / М. П. Бащенко // Зарубіжна література. 2002. Ч. 48. С. 3–4.
2. Будний В. В. Порівняльне літературознавство: підручник / В. В. Будний, М. М. Ільницький. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
3. Образцова А. Г. Драматургический метод Бернарда Шоу / А. Г. Образцова. М.: Наука, 1965. 315 с.
4. Шоу Д. Б. «Пигмалион» / пер. с англ. Е. Калашниковой // Шоу Д. Б. Полное собрание пьес. В 6 т. Л., 1979–1981. Т. 4. С. 84–155.

Ольхова А. О. – магістр факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;

Ольхова Н. В. – к. п. н., старший викладач кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти СНУ імені Лесі Українки

Дослідження публіцистичних текстів на основі франкомовних молодіжних друкованих видань

Постановка проблеми. Питання аналізу публіцистичного стилю та специфіки його текстів постає одним з основних в межах сучасної лінгвістичної науки. Багато вітчизняних та закордонних дослідників

розглядають значення та роль періодики, як найефективніший фактор впливу на громадську думку.

Мета дослідження – аналіз публіцистичних текстів на основі франкомовних молодіжних друкованих виданнях.

Вартий уваги вислів Бахтіна, одного із засновників теорії жанрів у Франції: «les genres du discours organisent notre parole de la même façon que l'organisent les formes grammaticales» [1]. Тобто, ми можемо стверджувати, що в публіцистичних текстах теоретик вбачав не лише інформаційний аспект, а також навчальний, де чітка впорядкованість літературної мови несвідомо збагачує інтелект читача, адже публіцистичному стилю притаманні ознаки художнього, ділового і наукового спілкування.

Результати дослідження. Досліджуючи французьку публіцистику, виділяють такі основні типи статей:

– *la brève* (короткий опис) – це переважно короткий текст, зазвичай без окремого заголовку та абзацу. Він не містить жодних коментарів та будь-якого аналізу;

– *le filet* – це коротка інформація, що також не надає коментарів, але важливість інформації презентує заголовок. Даний тип статті дає відповідь на питання на «як» та «чому». Зазвичай її розмір становить від 20 до 25 рядків;

– *la synthèse* – це тип подання інформації, що представляє подію найбільш повно, тобто може містити елементи контексту або інформацію зібрану під час співбесіди чи інтерв'ю [2].

Ці статті вважаються «чистими» новинками, бо їхнє написання здійснюється з основних даних, які журналіст отримує та може збагатити своїми особистими дослідженнями. Зазвичай такий тип статей можна знайти у таких періодичних виданнях як «Le Figaro Magazine» та «Le Point», потенційними читачами яких є ділові люди в яких обмаль часу і останні новини та події вони дізнаються під час поїдання їжі чи по дорозі до офісу. Щодо молоді, вищезгадані статті не користуються великою популярністю, але вони є одним з основних джерел ознайомлення з соціо-культурним та політичним життям країни та світу.

Аналізуючи вітчизняну та французьку періодику можна стверджувати, що серед підлітків найбільший інтерес викликають журнали та інтернет-видання, що ретельно вивчають деталі та звертаються за коментарями до широковідомих та знавців своєї справи, особливо

якщо це стосується новинок косметичних засобів, моди, музики, кіно чи техніки. Тому в колекції сучасних підлітків можна натрапити на такі французькі періодичні видання як «Marie Claire», «Elle» та «Positif». Характерними типами статей, що приваблюють підлітків в даній періодиці є:

– репортаж – це стаття, яка має на меті змусити читача побачити, почути, відчувати себе в тому місці і в тих умовах, де перебував журналіст. Репортер є привілейованим свідком, який надає читачам почуття і дає йому жити в теперішньому житті. Репортаж включає частину суб'єктивності, право на критику, але вимагає жорсткості в інформації;

– опитування – це стаття чи серія статей, що надає відповіді на запитання або неопубліковану інформацію, на основі свідчень та документів, зібраних у джерелі. Підхід опитування нагадує наукові дослідження, в ході якого він демонструє пройдені етапи та досягнуті результати;

– інтерв'ю – це своєрідне розслідування, метою якого є отримання оригінальної, неопублікованої інформації від особи, яка погоджується на розповсюдження особистого чи професійного життя широкій публіці. Варто зазначити, що на відмінно від опитування, даний тип статей зорієнтований на особистість, думка якої представляє інтерес для громадськості. Успішним вважається інтерв'ю, коли доповідач сказав більше, ніж він коли-небудь казав або хотів сказати;

– критика – це тип статей, що присвячений фільму, книзі, концерту, танцювальному шоу або фестивалю, при цьому завжди висловлюючи точку зору на певний предмет, що зазвичай відноситься до художній сфері. Подача інформації є стала: презентація твору та її творця (для фільмів і книг - короткий зміст сюжету та введення основних персонажів), коментарі, що підтримуються прикладами та контекстуалізацією в роботі творця.

Портрет – це стаття, яка описує, малює чиюсь особистість через її характеристики (біографія, висловлювання, спосіб буття, зовнішній вигляд...). Як правило, основа такого тексту має бути переконлива і оригінальна; завершення даної статті зазвичай передбачає опитування та інтерв'ю, які будуть експлуатуватися та структуруватися, щоб забезпечити ще більший інтерес серед потенційних читачів. Особиста позиція журналіста тут не повинна з'являтися. Для забезпечення нейтральності важливо збалансувати текст та висловлення різні думок в ході збирання інформації [3].

Висновки. Отже, досліджуючи французьку періодику ми можемо прослідкувати різноманіття типів статей, кожна з яких спрямована на свого потенційного читача. Проаналізувавши основні з них, ми можемо простежити, що глибокий аналіз, достовірний та аргументований зміст найбільше викликають інтерес серед читачів будь якого віку.

Джерела та література

1. Jean-Michel Adam. Revue belge de Philologie et d'Histoire. Année, 1997. 75-3. P. 665–681.
2. Manuel du journalisme. AGNES Yves. La découverte, 2002.
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ndj.edu.lb/node/1472>

Пасєка Н. О. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Калиновська І. М. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови СНУ імені Лесі Українки

**Відтворення англійських військових термінів на позначення боротьби з тероризмом українською мовою
(на матеріалі документів НАТО)**

Постановка проблеми. З огляду на сучасний політико-стратегічний курс України щодо співробітництва із країнами-членами НАТО, а також, враховуючи нинішню ситуацію на сході країни, ретельного розгляду потребують питання, що стосуються різноманітних аспектів перекладу документів, які мають на меті підтримку територіальної безпеки та цілісності, забезпечення інформаційних та економічних сфер оборони нашої держави та активізацію посиленої боротьби із тероризмом.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю розширеного лінгвістичного аналізу матеріалів документів НАТО з метою встановлення закономірностей та специфіки їхнього перекладу, що допоможуть у формуванні дієвих тактик перекладу текстів сучасного військово-політичного дискурсу.

Метою нашого дослідження є аналіз лексичних особливостей перекладу англійських військових термінів на позначення боротьби з тероризмом українською мовою на матеріалі «Combating Terrorism Terminology (NATO defence reform terminological database project)».

Протягом останніх років українські військові спеціалісти та лінгвісти долучилися до вирішення питання лінгвістичної сумісності України та країн-членів НАТО, зокрема до питання створення адекватних англо-українських відповідників у галузі міжнародної боротьби з тероризмом.

Щодо лексичних особливостей відтворення англійських військових термінів на позначення боротьби із тероризмом, вжитих в матеріалах «Combating Terrorism Terminology (NATO defence reform terminological database project)», то необхідно зазначити, що прийнято розподіляти військову лексику на три базові категорії. Серед них військова термінологія, що використовується для позначення понять, які пов'язані з військовою справою, збройними силами, способами ведення озброєної боротьби та т. ін.; військово-технічна термінологія, яка містить науково-технічні терміни; емоційно-забарвлена військова лексика (сленг), що охоплює слова і словосполучення, які здебільшого використовуються в мовленні англомовними військовослужбовцями та переважно є стилістичним аналогом відповідних військових термінів [2, 13]. Аналізуючи специфіку відтворення англійської військової лексики в даному документі, важливо пам'ятати, що такі лексичні одиниці несуть максимальне смислове навантаження та при їхньому перекладі ключовим є прагнення створити гранично стислу і точну форму.

Результати дослідження. З точки зору труднощів розуміння й перекладу, військові терміни на позначення боротьби із тероризмом можна розподілити у три основні групи [2, 15]:

1) терміни, які позначають іноземні реалії, ідентичні українським [2, 15], наприклад: *anti-terrorist operation* – антитерористична операція; *biological attack* – біологічна атака; *border control* – прикордонний контроль; *cyber attack* – кібер-атака; *terrorism* – тероризм; *decontamination* – дезактивація; *field hospital* – польовий госпіталь; *letter bomb* – поштова бомба;

2) терміни, загальне значення яких повністю збігається зі значенням аналогічного українського терміна, але окремі його компоненти відрізняються від компонентів українського еквівалента [2, 15], наприклад: *nerve agent* – нервово-паралітичний газ; *non-state actor* – недержавний об'єкт; *rocket-propelled grenade* – реактивна граната (протитанкова).

3) терміни, які позначають іноземні реалії, відсутні в українській дійсності, але мають загальноприйняті українські термінологічні еквіваленти [2, 16], наприклад: *air marshal* – повітряний маршал; *Euro-*

Atlantic Disaster Response Coordination Centre – Євроатлантичний координаційний центр з реагування на катастрофи; *force protection* – захист військовослужбовців та членів їх сімей; *NATO Countering Improvised Mortars Programme* – Програма НАТО по боротьбі з саморобними мінометами.

Висновки. Отже, плідна взаємодія Північноатлантичного альянсу та України обумовлюють потребу в налагодженні чіткого, точного і безперервного зв'язку між наймасштабнішим міжнародним військово-політичним союзом і нашою країною. Щороку усе більше українських військових фахівців і лінгвістів докладають чимало зусиль для активізації процесу стандартизації української військово-політичної термінології. Серед основних способів перекладу військової термінології англomовних документів українською мовою є: переклад за допомогою лексичного еквівалента, трансформаційний переклад, транслітерація та описовий метод перекладу. Складнощі із відтворенням військової термінології в офіційних документах пов'язані із потребою врахування прагматичних аспектів перекладу.

Джерела та література

1. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах [Електронний ресурс] / Т. Р. Кияк. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
2. Нелюбин Л. Л. Учебник военного перевода. Английский язык. Общий курс [Електронний ресурс] / Л. Л. Нелюбин. Режим доступу: <https://moto.kiev.ua/users/mr.stitch/BOOKS/military.pdf>
3. Combating Terrorism Terminology (NATO defence reform terminological database project) [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://static.lexicool.com/dictionary/ZU6FD114157.pdf>

Пашук О. О. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Гунчик І. О. – к. п. н., доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики СНУ імені Лесі Українки

Арабські запозичення як один із способів збагачення лексичного складу французької мови

Постановка проблеми. Запозичення є одним з найбільш ефективних засобів збагачення лексичного складу мови. Вони слугують для позначення нових понять, невідомих для культури, у мову якої

вони проникають або їх поява зумовлена внутрішніми причинами. У процесі розвитку лексики французької мови постійно поповнювалась словами, що мають іноземне походження. Вони переходили до лексичного складу напряду або через інші мови.

На сьогоднішній день запозичення продовжують з'являтися у французькій мові. Це, передусім, стосується лексичних одиниць, що мають арабське походження, оскільки Франція встановила тісні контакти із країнами Магрибу, які були її колоніями до середини ХХ ст.

Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення словникового запасу. В певних мовах вони не мали такого впливу, який міг би істотно відобразитися на словниковому запасі мови. В інших мовах у різні історичні епохи вони мали такий істотний вплив, що навіть службові слова, як наприклад, займенники, прийменники, запозичені з інших мов, витісняли корінні службові слова.

Запозичення – це процес, у результаті якого в мові з'являється і закріплюється певний іншомовний елемент. Це невід'ємний складник функціонування та історичної зміни мови, одне з основних джерел поповнення словникового запасу; також це повноцінний елемент мови, що є частиною її лексичного багатства, служить джерелом нових коренів і словотворчих елементів[1, с. 28–29].

Наявність запозичень у лексичному складі мови свідчить про її контакти з іншими мовами, участь в глобальній інтеграції. Поява запозичень виступає як одним з найбільш ефективних чинників розвитку мови.

Мета дослідження. Основною метою нашої роботи є виявити запозичення із арабської мови та дослідити їх вплив на розвиток французької мови.

Результати дослідження. У лексичному складі французької мови багато запозичень із східних мов, зокрема із арабської мови. Вони позначають наступні поняття:

- 1) історичні реалії (титuli, чини, тощо);
- 2) культурні реалії;
- 3) наукові терміни;
- 4) назви представників флори і фауни, невідомих в Європі;
- 5) предмети побуту, які теж виступали реаліями [2, с. 19].

Здебільшого запозичення із східних мов позначали поняття, які були невідомі у Франції, тому вони не замінювали власне французьку лексику, а слугували для пояснення невідомих культур, елементи яких також запозичувалися.

Арабські запозичення проникають до складу французької лексики через зовнішні причини – між французькою та арабською націями існує тісний взаємозв'язок.

Можна виділити два періоди збагачення французького лексикону арабськими запозиченнями:

- 1) XI–XVIII століття;
- 2) з XVIII століття.

В перший період арабські лексичні одиниці запозичувались у французьку мову або напряду або через «треті мови», романські і нероманські. У цей час запозичуються лексичні одиниці, що відносяться до літературної арабської мови. Вони належать сферам релігії, хімії, медицини, флори, фауни, географії, астрономії, тощо.

Серед всіх лексичних одиниць, які перейшли у французьку мову в перший період з арабської, близько половини запозичувались через інші мови:

- латинську (*alcohol, algorithm*);
- італійську (*algebra, carat, tariff, assassin*);
- іспанську (*alcazar, ksar*).

Лексичні одиниці арабської мови беруть активну участь у словотворі французької мови. Напряду вони не запозичуються, але на їх основі виникають нові слова [3, с. 83–85].

Наприклад, від арабського *houma* (квартал міста) утворені наступна лексична одиниця у французькій мові: *houmisme* – «дух міського кварталу, вірність своєму кварталу». Від арабського *dinar* утворене *dinarité* – «жага до збагачення».

Арабські лексеми можуть поєднуватися із французькими, утворюючи нові слова: арабська лексема *ben* (син) з'єднана з французькою *ami* (друг), у результаті чого виникло слово *benamisme* – «кумівство».

Висновки. Отже, нам вдалося дослідити, що найчисельнішою групою запозичень із східних мов є лексичні одиниці арабського походження. На сучасному етапі розвитку французької мови ця група продовжує поповнюватися. Також лексичні одиниці арабської мови беруть активну участь у словотворі французької мови.

Джерела та література

1. Баш Л. М. Дифференциация термина «заимствование»: хронологический и этимологический аспекты / Л. М. Баш // Вестник Моск. ун-та. Серия 9. Филология. 1989. С. 28–29.
2. Катагощина Н. А. История французского языка / Н. А. Катагощина, М. С. Гурычева, К. А. Аллендорф. М.: Высш. шк., 1976. 19 с.

3. Черкасова А. П. Арабские элементы во французском словообразовании / А. П. Черкасова // Сборник научных трудов студентов, магистрантов, аспирантов. Волгоград, 2011. Вып. 3. С. 83–85.

Рабешко М. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Галапчук-Тарнавська О. М. – к. ф. н., доцент кафедри англійської філології СНУ імені Лесі Українки

Особливості перекладу британського сленгу (на матеріалі романів Джоан Роулінг про Гаррі Поттера)

Постановка проблеми. Проблема перекладу британського сленгу є однією з чи не найскладніших проблем перекладацької діяльності. Адже мова – це той засіб, за допомогою якого представники певної культури представляють себе, свою сутність. Мова творів відображає культурно-історичні особливості певної епохи та етнічної території, як правило, повністю зрозумілі лише тим людям, що живуть в цю епоху в даному соціальному просторі. Абсолютно природним є те, що сленг сучасної молоді найбільш жваво реагує на всі події нашого життя. Він відображає певні нові явища, а також сам змінюється в процесі суспільних перетворень [1, 38]. Однак на сучасному етапі розвитку лінгвістики та перекладознавства британський сленг, використаний письменницею Дж. К. Роулінг в творах про чарівника-підлітка Гаррі Поттера є ще в недостатній мірі вивченою проблемою, яка вимагає подальшого дослідження [3, 108]. Це пояснюється, перш за все, складністю самого феномена «сленг», незвичайними для людини умовами його вживання в мові, складнощами лінгвістики тексту, насиченого одиницями британського сленгу, а також неоднозначністю його розуміння різними верствами населення, соціальними, етнокультурними групами інших країн і континентів, які не володіють знаннями про особливості британського молодіжного сленгу [2, 110]. Тому проблема вивчення британського сленгу на матеріалі серії романів Дж. К. Роулінг про пригоди Гаррі Поттера актуальна з огляду на питання їх перекладацького відтворення та інтерпретації.

Мета дослідження – визначити особливості британського сленгу і проаналізувати функціонування і методи його відтворення при перекладі серії романів Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера.

Результати дослідження. Ознайомлення з проблематикою визначення поняття сленгу як самобутнього лінгвістичного явища показало, що активізація і розширення стилістичних функцій розмовної лексики, в якій провідну роль відіграє сленг, представляє пріоритети сучасного мовного дискурсу [3, 107].

Визначивши труднощі перекладу британського молодіжного сленгу нами встановлено, що британський молодіжний сленг є значним шаром розмовної мови, має тенденцію швидко трансформуватися, постійно змінюватися і оновлюватися. Будучи засобом самовираження, він використовується британської молоддю для більш емоційного забарвлення своєї мови, для створення нових, «свіжих» назв тих слів, які найчастіше використовуються в їх житті. Особливостями молодіжного сленгу є метафоричні номінації, взаємодія з молодіжною жаргонною лексикою, зміна значень лексем літературної мови, заміна слів їх семантичними синонімами, використання скорочень, фразових дієслів, фразеологізмів і інших прийомів утворення нових експресивних висловлювань [6, 21].

Розгляд особливостей перекладу підліткової лексики героїв роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» на російську та українську мови виявив, що в українському перекладі особливості вихідного тексту передано адекватними засобами рідної мови. Перекладач прагнув зберегти британський колорит, при цьому в деяких випадках «українізуються» окремі реалії або мовні характеристики [7, 107]. Російський текст перекладу першої книги залишається стилістично нейтральним, в ньому є неточності, домисли і вставки, відсутні в оригіналі. В українських перекладах мова героїв індивідуалізована, національні прикмети підкреслені тільки там, де в початковому тексті герой говорить на діалекті.

Дослідивши матеріал роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і Принц-напівкровка» за методами відтворення британських сленгізмів нами виявлено, що перекладач, відтворюючи сленгові одиниці, використовував два методи: 1) пошук еквівалента в українській мові; 2) пояснювальний або описовий переклад. Використовуючи описовий метод перекладу В. Морозов зберіг повну ідею автора. Крім того, він додав підсилювальні слова («ковиряє», «кароче», і «тупий вчителюга») [5, 186], тим самим зробивши мову персонажа ще більш експре-

сивною. Перекладач також використовував ряд інших додаткових слів, зокрема, «маман і жонка», що дозволило відобразити справжню сутність персонажа і його невихованість [4, 119].

Висновки. Таким чином, при перекладі сленгових одиниць найбільші труднощі полягали в знаходженні сучасних еквівалентів, адже молодіжний сленг є надзвичайно рухливим шаром лексики і багато сленгізмів швидко виходять з вживання. Аналіз тексту дозволяє констатувати, що перекладачеві вдалося в повній мірі зберегти ідеї і думки автора, відтворивши виразність і емоційність мови персонажів, використовуючи різні сленгові слова і вирази. За допомогою сленгу В. Морозов цілісно зобразив кожного героя роману, не відхиляючись від оригіналу.

Джерела та література

1. Береговская Э. М. Молодежный сленг: Формирование и функционирование / Э. М. Береговская // Вопросы языкознания. 1996. № 3. С. 32–41.
2. Гальперин И. Р. О термине «сленг» / И. Гальперин // Вопросы языкознания. 1956. № 4. С. 107–114.
3. Маковский М. М. Языковая сущность современного английского сленга / М. М. Маковский // Ин. яз. в школе. М.: Просвещение, 1982. № 4. С. 102–113.
4. Саплін Ю. Підліткове мовлення в романах про Гаррі Поттера / Юрій Саплін // Іноземна філологія. Український науковий збірник. Вип. 119 (2). Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2007. С. 118–122.
5. Словник сучасного українського сленгу / уклад. Т. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
6. Ставицька Л. Про взаємодію жаргону і сленгу / Л. Ставицька // Українська мова та література. 2000. № 15. С. 19–21.
7. Шульжук Н. В. Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики / Н. В. Шульжук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія філологічна. 2011. Вип. 21. С. 102–112.

Столярчук А. Ю. – студентка VI курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки;
Гончарук С. В. – к. ф. н, доцент
СНУ імені Лесі Українки

Особливості використання дитячої поезії у навчанні англійської мови учнів молодших класів

Постановка проблеми. Модернізація структури і змісту шкільної мовної освіти підвищує вимоги до організації раннього навчання

іноземної мови як до фундаменту шкільного курсу з цього навчального предмета. В умовах гуманізації педагогічного процесу пошук ефективних засобів і прийомів навчання привертає увагу багатьох учених, методистів і вчителів. Одним із таких ефективних прийомів навчання є, безперечно, використання віршованих матеріалів на уроках іноземної мови.

Мета дослідження полягає у оптимізації навчання англійської мови у початковій школі через інтенсивне використання дитячої поезії.

Результати дослідження. Одним із прийомів, що використовується для підвищення пізнавальної діяльності учнів, є використання англійськомовних поезій на уроках. Запровадження віршованого матеріалу на уроках з іноземної мови повністю відповідає вимогам сучасності, коли іноземна мова вивчається в нерозривному зв'язку з культурою країни. Практично всі педагоги й методисти, які працюють із дітьми на різних етапах навчання, відводять велике місце поетичним текстам у засвоєнні іноземної мови. Деякі навчальні посібники цілком базуються на використанні поетичних текстів: або автентичних, або спеціально складених. Важливість цієї роботи важко переоцінити. На користь використання віршованих творів говорять такі аргументи: 1) вірші – це той текстовий матеріал, що подобається дітям, а отже, робота з ним є позитивно забарвленою для учнів, емоційно привабливою, що значною мірою сприяє засвоєнню програмового матеріалу; 2) автентичний літературний або фольклорний матеріал сприяє збагаченню інтеркультурної компетенції особистості; 3) поетичні тексти є прекрасним матеріалом для відпрацьовування ритму, інтонації іноземної мови, удосконалювання вимови [3, 142].

Мова сучасного поетичного доробку характеризується сучасним синтаксисом і простим стилем, тому він містить автентичний мовний матеріал, максимально наближений до сучасної розмовно-літературної мови. Крім того, читаючи вірш, учень бачить усвідомлене вживання лексики задля передачі думки автора і знайомиться з різними функціями мови у спілкуванні.

Освітня мета використання поезії на уроках іноземної мови полягає у формуванні основних комунікативних умінь: читання, аудіювання, говоріння, причому останнє найчастіше виступає у формі обговорення змісту вірша, що може викликати справжню дискусію у групі, оскільки проблеми, що містяться у поетичних творах, універсальні, носять життєвий характер, не завжди вимагають одно-

значного вирішення. Таким чином поезія сприяє навчанню основним видам мовної діяльності і дозволяє використовувати нешаблонні, творчі типи вправ [2, 26].

Таким чином, переваги застосування віршованих творів у навчанні англійської мови є наступними:

- розширюють лексичний запас, розвивають в учнів відчуття мови, знання її стилістичних особливостей та допомагають закріпити правильну артикуляцію та вимову звуків;

- стимулюють монологічне та діалогічне мовлення, сприяють розвитку як підготовленого, так і спонтанного мовлення;

- допомагають краще засвоїти й активізувати граматичні конструкції, уживані в іноземній мові;

- сприяють розвитку соціокультурної компетенції, створенню на уроці особливої атмосфери країни, мова якої вивчається, надаючи історичну ретроспективу, різні погляди на стосунки та цінності народів, мова яких вивчається;

- пожвавлюють процес викладання, вносять різноманітність, викликають позитивні емоції та створюють високу мотивацію;

- збагачують уяву, знижують психологічне навантаження учнів, підвищуючи їх емоційний тонус (також за рахунок відпочинку від рутинної праці з підручниками та зошитами) [1, 196].

Прийоми роботи над поетичним текстом можуть бути різними і залежати як від етапу навчання, так і від тієї мети, що ставить перед собою вчитель. При цьому одночасно може бути реалізовано багато завдань, таких як навчання граматики, фонетики, лексики. Читання віршів, їхня декламація роблять уроки іноземної мови більше змістовими, умотивованими і підвищують інтерес до вивчення предмета.

Висновки. Використання віршів на уроках іноземної мови може сприяти підвищенню ефективності навчання, якщо: 1) ураховуються сучасні методики викладання іноземної мови; 2) беруться до уваги психолого-педагогічні особливості учнів; 3) відбувається оптимальне поєднання обсягу використаного матеріалу та кількості граматичних і лексичних явищ, що вивчаються на уроці.

Джерела та література

1. Гора Т. В. Застосування пісень на уроках англійської мови в початкових та середніх класах / Т. В. Гора, Л. П. Нездропа // Таврійський вісник освіти. 2014. № 1. С. 195–202.

2. Стиркіна Ю. Збагачення змістового компоненту навчання іноземної мови автентичними (літературними та фольклорними) матеріалами / Ю. Стиркіна // Педагогічні науки. 2011. Вип. 1. С. 25–31.
3. Тишакова Л. Т. Використання пісенного матеріалу на уроках англійської мови у початкових класах / Л. Т. Тишакова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. Вип. 13. С. 141–145.

Сцьольна О. В. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Англійські загадки як фрагмент мовної картини світу

Постановка проблеми. Кожен народ має унікальну систему цінностей, традиції, звичаї, національний характер тощо, які не збігаються з елементами культури інших етносів. Вони віддзеркалюють уявлення про світ того чи того народу, формують неповторну мовну картину світу.

На сучасному етапі розвитку мовознавства спостерігається зростання інтересу до вивчення зв'язків мови й культури, особливостей фольклорного жанру. Оскільки загадка є своєрідним і дуже давнім видом народної творчості, вона пов'язана з міфологічним світобаченням народу, його неповторною ціннісною спадщиною.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей англійської загадки як фрагменту мовної картини світу.

Результати дослідження. Проблема мовної картини світу привертала увагу багатьох науковців (М. Алефіренко, Ю. Апресян, Н. Арутюнова, З. Бакум, М. Блек, Л. Вайсгербер, С. Васильєв, А. Вежицька, І. Голубовська, В. Гумбольдт, О. Дзюба, В. Карасик, Ю. Караулов, В. Касевич, Г. Колшанський, В. Кононенко, О. Кубрякова, В. Маслова, О. Михальов, Н. Сукаленко, В. Телія, Д. Хаймс, О. Яковлева та ін.).

Під мовною картиною світу розуміємо сукупність уявлень про світ, історично сформованих у свідомості народу й відображених на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному рівнях мови [3, 112]. Певні знакові архетипи формуються в період тих далеких історичних часів, коли ще не було писемності, їх фіксацію

можна, напевно, знайти у фольклорних джерелах, де відображено уявлення людей про навколишню природу та суспільство, сформульовано життєві ідеали та переконання, представлено канони метафоричних та персоніфікованих понять краси, добра, зла. Отже, найбільш яскраво мовна картина світу проявляється на фольклорному матеріалі, а саме – у загадках.

Загадка являє собою текст, створений із єдиною метою – закодувати певний об'єкт дійсності й змусити адресата розкодувати його. При цьому вона апелює до найвних знань і уявлень про людину і світ, що її оточує. Це вдалий приклад утілення вербалізованого досвіду і знань, накопичених певною лінгвокультурною спільнотою, синтез духовно-індивідуального та культурно-історичного в світобаченні людини й народу. Загадки здатні викликати в свідомості людини образні асоціації, що виникають у результаті тісної взаємодії окремого фрагмента навколишньої дійсності і всього обсягу знань про світ. Тож у кожній загадці спостерігається своєрідне накладання двох картин світу: концептуальної й мовної [2, 139].

Аналіз лінгвокультурологічного матеріалу дав змогу сформулювати поняття про британську мовну картину світу як утворення зі складною структурою, що містить уявлення про світ різного ступеня категоризації. Суттєву роль у формуванні концептосфери англіїців відіграють їхні цінності як духовні орієнтири, життєві практичні установки. У процесі свого історичного розвитку британське суспільство сформувало власну систему ціннісного ставлення. Вона виступає найбільш безпосереднім і потужним регулятором людської діяльності при відборі інформації в процесі взаємодії з навколишнім світом, встановленні соціальних відносин, формуванні емоцій і почуттів, навичок спілкування. Значна кількість складових елементів ціннісної системи англіїців вербалізована у фольклорі, зокрема й у загадці [1, 171].

Як особлива форма пізнання загадка актуалізує ті предмети навколишнього світу, з якими людина має справу постійно. Тому об'єктом метафоризації в текстах загадки стає, насамперед, навколишня природа. Так, наприклад, загадок про рослинний та тваринний світ доволі багато в корпусі англійської мови. Здебільшого предметом загадування стають ті рослини та тварини, що репрезентують флору та фауну даного ареалу і які часто бачать або споживають люди: *Take off my skin – I will not cry, but you will! What am I? (an onion)*.

Але основною темою народних загадок є людина, тобто тексти загадок є антропоцентричними. У загадках про фізіологічну природу людини здебільшого предметом загадування стають частини тіла, зовнішність англійців; загадки про родину й родинні зв'язки, як правило, побудовані як запитання про кровний зв'язок між окремими членами родини: *Who is closer to you: your mom or your dad? (mom is closer because dad is farther)*. Загадки про соціальну природу репрезентують уявлення людей про суспільний вимір життя [2, 141].

Висновки. Загадка, поза сумнівом, є частиною світової спадщини. Поетична природа загадки відображає реальний предметний світ не заради його самого, а заради естетичних цілей. На відміну від прислів'їв, приказок та інших малих жанрів фольклору загадка відкриває повний перегляд для творчої фантазії народу.

Англійські народні загадки охоплюють різноманітні фрагменти мовної картини світу та відображають у своїй семантиці різні сторони трудової, господарської, культурної діяльності народу.

Джерела та література

1. Крочук Ю. Національна культурна специфіка фразеологічних компонентів мовної картини світу англійців / Ю. Крочук // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 18. С. 170–172.
2. Мизин Т. О. Лінгвостилістичні особливості англійської народної загадки / Т. О. Мизин // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. Серія: Філологічні науки. 2014. Вип. 2. С. 139–143.
3. Пальчикова О. О. Мовна картина світу в англійській та українській фразеології / О. О. Пальчикова // Вісн. Маріуполь. держ. ун-ту. Серія: Філологія. 2017. Вип. 16. С. 110–115.

Тесля Л. І. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Павлюк А. Б. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови СНУ імені Лесі Українки

Лексико-семантичні особливості англійської народної загадки

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики загадка, як жанр народної творчості, залишається одним з найменш

вивчених, оскільки інтерес до її дослідження не лише мовознавців, а й дидактів незначний. Особливо мало уваги приділяється вивченню лексико-семантичних особливостей англійської народної загадки, порівнянню англійської народної загадки із загадками слов'янських народів, у тому числі українськими. Саме тому обрана тема дослідження є досить актуальною.

Мета дослідження полягає у виявленні та систематизації лексичних, семантичних, стилістичних особливостей та структурних рис англійських народних загадок. Для реалізації поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

- 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми, з'ясувати місце і роль загадки в гуманітарній парадигмі знання;
- 2) визначити семантичні конструкції англійської народної загадки;
- 3) з'ясувати принципи побудови англійських загадок, виявити особливості метафоричного перенесення та вживання інших тропів;
- 4) порівняти семантично-стилістичні та комунікативні особливості англійських та українських загадок.

Результати дослідження. Семантичну структуру народної загадки можна розглянути з позиції взаємозв'язку трьох її компонентів: об'єкта, який загадується, або денотата; об'єкта, який заміщає, або кодує; об'єкта і так званого «образу», опису, який стосується обох об'єктів. Опис будується на основі різних видів асоціативних зв'язків, викликаних вживанням тих чи інших різновидів тропів [1, с. 16].

Для багатьох загадок характерна алегорична форма побудови, яка надається загадкам не тільки для ускладнення відгадки, але й покликана розкрити внутрішні приховані властивості речей та явищ, що описуються.

Іноказання, на думку багатьох дослідників, виражене метафорично. Метафора в загадках характеризує специфіку їхнього змісту і форми, лежить в основі їхньої стилістичної і композиційної організації, визначає творчі принципи художнього відображення дійсності [4, с. 94].

Ми поділяємо точку зору учених, які вважають, що продуктивному розгадуванню загадок сприяє розуміння їх лінгвістичної й семантичної структури. Дослідники відзначають, що будь-яка загадка являє собою свого роду логічне завдання, тому що містить – в явній або прихованій формі – питання, на яке потрібно знайти відповідь [2, с. 98].

Результати дослідження дають нам підстави стверджувати, що загадка є енігматичним текстом, здатним викликати в свідомості

образні асоціації. Образну частину загадки, в якій наявне запитання, виражене експліцитно чи імпліцитно, можна розглядати як самостійний текст, який є ключем до відгадки. Як і будь-який текст, загадка характеризується змістовою та структурною цілісністю. Це особливий високохудожній твір, що будується за допомогою метафори, порівняння, антитези, паралельних конструкцій та інших тропів.

Предметно-тематичні вибірки загадок, класифікація їх за відгадками дозволяє зробити зіставлення, у результаті якого ми можемо прослідкувати спільне й відмінне в українських та англійських загадках.

У результаті здійсненого дослідження ми з'ясували, що схожість загадок різних народів проявляється не лише в характері відображеного в них світосприйняття, у спільності принципів і прийомів художнього відображення дійсності, а й у конкретному змісті поетичних образів; у деяких поодиноких випадках структура, будова, семантика загадки однакові як в українській, так і в англійській мовах. У слов'янських мовах загадку побудовано з розвиваючою метою, яка примушує здійснювати аналогії, а в англійській мові загадки мають просту структуру, вони порівнюють одноманітні явища й конкретизують питання.

Слід зазначити, що поряд з подібностями, в характеристиці головних ознак загадок різних народів є й суттєві відмінності. Зокрема, національний колорит проявляється при характеристиці другорядних ознак предмета, адже у кожного народу є свої улюблені предмети загадування, свої характерні поетичні образи, свої переважаючі прийоми побудови загадок.

У результаті порівняння ми виявили, що англійські загадки простіші, ніж українські, вони більш конкретні за змістом, одноманітні й не створюють асоціацій. На нашу думку, англійські загадки більш схожі на скоромовки, вони лаконічні й спрямовані на артикуляційні здібності мовця, такі загадки містять лише комунікативний аспект: *What is white and falls on the top of the roof?*[3, с. 24]. Українські загадки примушують розмірковувати, здійснювати аналогії, порівнювати характерні риси й ознаки.

Висновки. Отже, загадки – це короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього. Англійські народні загадки лаконічні, прості за будовою і конкретні за змістом, проте їхня тематика охоплює різноманітні

явища та предмети навколишнього світу. Англійці, маючи на меті загадати певний об'єкт живої природи, використовують різні способи репрезентації: через ознаки, функції, об'єкти, процеси. Гнучкість та поетичність англійської мови дозволяє не лише мудро, дотепно та лаконічно загадати об'єкт, а й отримати задоволення, шукаючи відгадку. Продуктивному розгадуванню загадок сприяє розуміння їх лінгвістичної й семантичної структури. Домінантною ознакою англійських народних загадок є метафоричність, яка тісно взаємодіє з іншими тропами. Використання тропів відіграє значну роль у семантичній побудові загадок.

Джерела та література

1. Илларионова Ю. Г. Учите детей отгадывать загадки / Ю. Г. Илларионова. М.: Просвещение, 1985. 160 с.
2. Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгэс-Маранда // Паремииологический сборник. М.: Наука, 1978. С. 249–283.
3. Триста загадок на английском языке для школьников / [сост. Т. А. Соловьёва]. М.: Просвещение, 1963. 48 с.
4. Dorson R. M. Folklore and Folklife: An Introduction / R. M. Dorson. Chicago: The University of Chicago Press, 1972. 572 p.

Ткач О. М. – студентка VI курсу факультету
іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

Німецько- та шведськомовний рекламний дискурс: лінгвопрагматичний та гендерний підхід

Постановка проблеми. У системі інформаційного обміну сучасного суспільства реклама є соціально значущою. Дослідження рекламного дискурсу неодноразово привертало увагу вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (І. О. Великої, А. О. Малишенка, А. І. Раду, N. Janich). Рекламний дискурс проаналізовано як сукупність рекламних повідомлень, що належать до певного соціуму на певному етапі його розвитку; вони віддзеркалюють норми, стереотипи, традиції, вимови, уподобання цього соціуму [1, 6]. Не залишаються поза увагою вітчизняних науковців і гендерні аспекти рекламних текстів [1; 2]. **Актуальність** обраної теми тез визначається необхідністю вивчення

етноспецифічних лінгвопрагматичних властивостей німецько- та шведськомовного рекламного дискурсу із залученням гендерного підходу.

Мета тез полягає у встановленні спільних і етноспецифічних лінгвопрагматичних та гендерних особливостей сучасного німецько- і шведськомовного рекламного дискурсу на матеріалі друкованих засобів масової інформації.

Результати дослідження. Отож рекламний дискурс як мисленнєво-мовленнєвий феномен охоплює два складники – комунікативну взаємодію у сфері масової реклами, спрямовану на просування товару або послуги на ринку мовними засобами за відсутності контакту комунікантів, з одного боку, та рекламний текст, з іншого [4, 17].

Рекламний текст трактуємо як знаковий феномен, який складається як з вербальних, так і невербальних знаків у писемній або усній формі, продукується у межах масової реклами та відображає інтенцію продуцента вплинути на реципієнта таким чином, щоб той придбав товар або скористався послугою [3, 63]. Мовним складником рекламного тексту є рекламний слоган, який становить центральне висловлення у рекламному тексті. Завдяки своїй стислості та лаконічності слогани посилюють вплив на адресата, спрощуючи процес запам'ятовування інформації (*M&M's – schmelzen im Mund, nicht in der Hand*) [5, 45].

За лінгвопрагматичною спрямованістю рекламні слогани у німецько- та шведськомовних країнах поділяються на чотири основні групи:

- прагматика, закладена в семантиці одного/декількох слів (*Agfa – Technik, die vom Profi kommt*);
- прагматика в загальному змісті висловлювання (*Constructa. Moderne Technik – leicht gemacht*);
- прагматика в залученні фонових знань (*Opel Rekord. Dynamische Technik im Windprofil*);
- прагматика у формі імперативу (*Pepsi: Sagen Sie nicht einfach Cola – verlangen Sie Pepsi!*) [5, 57].

Шляхом аналізу стереотипів маскулінності і фемінності в німецько- та шведськомовних рекламах у дослідженні виявлено такі різновиди чоловічого та жіночого рекламного дискурсу сучасності (терміни І. О.Великої): 1) маскулінну рекламу з фемінним акцентом, з класичним маскулінним акцентом, з новим маскулінним акцентом;

2) фемінну рекламу з маскулінним акцентом, з традиційним фемінним акцентом, з конsumerистським акцентом.

Висновки. Отже, німецько- та шведськомовний рекламний дискурс виявляє спільні й етноспецифічні лінгвопрагматичні характеристики та лінгвокультурні особливості вербалізації гендерних стереотипів. Перспективи подальших розвідок стосуються дослідження рекламного дискурсу інших лінгвокультурних спільнот.

Джерела та література

1. Велика І. О. Гендерні стереотипи у німецькомовному рекламному дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. О. Велика. Київ, 2012. 19 с.
2. Малишенко А. О. Гендерні особливості англomовного рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. О. Малишенко. Харків, 2010. 20 с.
3. Раду А. І. Екологія фреймових структур і структурно-композиційна організація рекламного дискурсу / А. І. Раду // Вісн. ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2010. № 805. С. 62–67.
4. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків: Константа, 2005. С. 9–20.
5. Janich N. Werbesprache / N. Janich. Tübingen: Narr, 1999. 247 S.

Ткачук А. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Авдєєнко Т. Є. – к. ф. н., доцент кафедри англійської філології СНУ імені Лесі Українки

Лінгвопоетичні аспекти англійських метафоричних порівнянь

Постановка проблеми. Проблема дослідження англійських метафоричних порівнянь є надзвичайно актуальною, адже їх використання відіграє важливу роль у комунікації англійською мовою, забезпечує посилення перлокутивного ефекту повідомлення та сприяє досягненню поставленої прагматичної мети. Психологічні процеси, на основі яких виникає як метафора, так і порівняння, формують той спільний фундамент, що об'єднує зазначені стилістичні засоби.

Багатоаспектність явища порівняння як мовної категорії здавна привертала увагу таких дослідників як С. М. Мезенін, О. О. Потебня, Н. К. Размахніна, М. І. Черемісіна, S. Beck, R. Huddleston, Ch. Kennedy. Проте динаміка становлення метафоричних порівняльних конструкцій, домінантна структура метафоричного порівняння залишались поза увагою мовознавців.

Образність становить ключове явище лінгвопоетики, змістом якого є художній образ, а формою – лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби його створення [3, с. 96]. В межах метафоричних порівнянь відбувається породження нового образу за рахунок перенесення ознаки з об'єкту, з яким порівнюють об'єкт іншої якості за рахунок імпліцитної або експліцитної схожості останніх. Формування та механізм створення нового образу залежить від лінгвокультурного середовища, менталітету носія мови, чинників у межах яких народжується метафоричний образ. Англійські метафоричні порівняння виникають внаслідок дії історичних, соціокультурних та індивідуально-психологічних умов і посідають окреме місце у мовній системі.

Мета дослідження – встановлення структурних і функціонально-семантичних властивостей англійських метафоричних порівняльних конструкцій в контексті лінгвокультурного та лінгвопоетичного аспектів.

Результати дослідження. Лінгвісти виділяють два основних типи порівняння – мовне (загальне, штамповане) і мовленнєве (метафоричне, образне, авторське). В першому типі переважає логіко-предметна інформація; інша назва цього феномена – логічне зіставлення. Другий тип служить для передачі саме експресивної інформації і розглядається як стилістичний засіб.

Метафоричне порівняння спонукає читача подивитись на суб'єкт порівняння під незвичним для нього, проте заздалегідь визначеним автором поетичного повідомлення кутом зору. У структурному плані метафоричне порівняння являє собою конструкт, у межах якого порівнювані сутності представлено експліцитно, що значно полегшує інтерпретаційну роботу адресата. Однак це не знижує образотворчий потенціал художнього порівняння, оскільки «животворча сила порівняння під час створення художнього образу, передачі авторського бачення світу; погляду на факти, події й предмети та в цілому створення художнього тексту є неперевершеною» [2, с. 142].

У власне лінгвістичному плані порівняння може бути представлене у вигляді морфологічної (*flook-like, childish*) або синтаксичної конструкції (наприклад: *You feel the weight deep down inside / like thunder or extinction's calm* (L. Choyce «April Iceberg Off Bragg's Island»))), яку можна розділити на конструктивні елементи. Є. Черкасова наголошує: «Метафора – це не конструкція та навіть не слово, а його нова семантична функція» [4, с. 34]. Під час створення метафоричного словесно-поетичного образу ознаки однієї порівнюваної сутності накладаються на ознаки іншої та співіснують одночасно, нероздільно в межах словесного знаку [4, с. 34]. За висловом Дж. Міллера, це ніби «на старого друга одягли нове плаття» [1, с. 255].

Висновки. В основі порівняння лежить асоціація: за схожістю, зіставленням одних об'єктів з іншими відбувається їхня заміна; головне з цих умов – «відчути» спільність ознак порівнювальних осіб із тваринами, рослинами, предметів – з іншими предметами тощо. Ця близькість між поняттями про об'єкти може бути звичною, стандартизованою, зведеною до фразеологізму, а може знаходити вияв у свіжих, неповторних, образних порівняннях. Для лінгвокультурології важливо встановити культурологічні засади порівнянь, побачити за ними народну традицію, вловити той «присмак» національного, ментального, який і робить ці фігури мови близькими, зрозумілими мовцеві. Наявність у мовному арсеналі різноманітних форм вираження порівняльних відношень відкриває широкі можливості варіювати, позбавлятися стилістично не виправданих повторів, створювати своєрідний образний малюнок. Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у вивченні особливостей реалізації когнітивних механізмів метафоричного порівняння в словесній формі та конструювання функціонально-семантичного поля метафоричного порівняння на матеріалі поетичних англомовних текстів.

Джерела та література

1. Миллер Дж. Образы и модели, уподобления метафоры / Дж. Миллер // Теория метафоры: сборник / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. М., 1990. С. 236–283.
2. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. Киев: Выща шк. 1984. 248 с.
3. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту(основи лінгвопоетики) / А. М. Науменко. Вінниця: Нова кн., 2005. 416 с.

4. Розенталь Д. З. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. З. Розенталь, М. А. Теленкова. М.: Просвещение, 1976. 543 с.
5. Черкасова Е. Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов (метафора) / Е. Т. Черкасова // Вопросы языкознания. 1968. № 2. С. 28–38.

Туревич Р. Д. – студентка VI курсу
факультету іноземної філології
СНУ імені Лесі Українки

**Концептуальні метафори «вибори–війна»,
«вибори–гра/змагання» (на матеріалі української
та американської преси)**

Постановка проблеми. Підвищення інтересу до когнітивної діяльності людини сприяло переходу сучасної наукової парадигми до антропологічної лінгвістики, що передбачає вивчення мови у тісному взаємозв'язку зі свідомістю та мисленням людини (роботи Дж. Лакоффа М. Джонсона, Н. Д. Арутюнової, В. М. Телії, О. С. Кубрякової, С. А. Жаботинської, О. О. Селіванової та ін.). У цьому аспекті надзвичайно актуальним є дослідження концептуальної метафори, що дає можливість краще зрозуміти процес перетворення функціональних елементів мовлення в структурні елементи мови й навпаки. Визначення базових типів концептуальних метафор сприяє встановленню взаємозв'язку між мовою і мисленням, виявленню універсального в людському мисленні та національного в мовній картині світу) [5, 9].

Концептуальна метафора пронизує наше щоденне життя, зокрема у пресі процес виборів часто зображають за допомогою метафоричних моделей.

Мета нашого дослідження – проаналізувати особливості концептуальних метафор «вибори–війна», «вибори–гра/змагання» в українській та американській пресі.

Результати дослідження. За допомогою суцільної вибірки з українських та американських газет ми отримали масив метафор (загальна кількість 200), які представляють виборчий процес в Україні та США. Аналіз фактичного матеріалу показав, що найтиповішими

концептуальними метафорами у пресі є «вибори–війна», «вибори–гра/змагання».

Метафорична модель ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА – це ВІЙНА в американському політичному дискурсі представлена такими фреймами:

1. Фрейм: «War and Kinds of War» («Війна і види воєн»). Метафоричні слововживання представляють вибори як різновиди воєн: *two-front war* ('війна на два фронти'), *guerrilla war* ('партизанська війна'), *civil war* ('громадянська війна'), *all out war* ('тотальна війна, війна всіх проти всіх'), *air war* ('повітряна війна'). Наприклад:

Gore is mountaining a two-front war, against both Bradley and Bush (N. Gibbs / Time 7.02.00).

2. Фрейм «Military Actions» («Військові дії»). Мілітарні найменування, що входять до даного слоту, репрезентують початковий етап конфліктних ситуацій, що неминуче виникають на протязі всієї передвиборної кампанії, а також агресивні дії суб'єктів політики стосовно один одного. Для цього широко використовується низка метафор: *to declare war* ('оголошувати війну'), *to unleash the dogs of war* ('розв'язати війну'), *intervention* ('інтервенція'), *to assault* ('нападати'), *to crusade* ('виступати з військовим походом'). Наприклад:

Even as the Bush family celebrated in Austin, Texas – a false start for the Bush Restoration, it turned out – the Gore team was plotting a new assault (H. Fineman / Newsweek, 20.11.00).

Метафорична модель «ВИБОРИ–ГРА/ЗМАГАННЯ» в американській пресі включає фрейми «Games (in general)» («Гра взагалі (без конкретизації)») та «Sports» («Спортивні змагання»). Спортивна тематика корелює з грою, яка вимагає підпорядкування певним правилам, наявність двох або більше учасників, тактику поведінки, прийоми тощо. Наприклад:

«That's the game in American politics», he (Bush) scoffed referring to press inquiries about past drug use, and I refuse to play it (J. Carney / Time 25.12.00–1.01.01).

Метафорична модель «ВИБОРИ–ВІЙНА» в українській пресі представляє вибори як різновид боротьби: «баталія», «бій», «боротьба», «зброя». Наприклад:

Президент України закликав політичну еліту переступити через передвиборчі баталії і продемонструвати, що в країні є більш високі цінності (6).

Метафорична модель «ВИБОРИ – ГРА/ЗМАГАННЯ» в українській пресі представлена такими фреймами:

«ВИБОРИ – ГРА». Внутрішня структура концепту становить модель, вузли якої пов'язані між собою різноманітними відношеннями. Тут використовуються такі метафори: *дитяча гра, забава; ігри дорослих; сценічна гра; гра на музичному інструменті*. Наприклад:

Політичні еліти загралися в тактичні ігри перед виборами (6).

«ВИБОРИ – СПОРТИВНІ ЗМАГАННЯ». Оскільки для виборчої кампанії, як і для спорту, характерні вектори суперництва, безкомпромісності, вибори в журналістів асоціюються із спортивними перегонами. Зазвичай вибори метафорично інтерпретуються як змагання на швидкість, на подолання певної дистанції тощо. Наприклад:

Доречно коротко нагадати читачам основні правила виборчих перегонів (6).

Висновки. Метафорична модель ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА – це ВІЙНА є найбільш продуктивною і найбільш поширеною в наративі «вибори» в США та Україні. В основі метафоричної моделі «ВИБОРИ – це ГРА / ЗМАГАННЯ» лежать концепти СПОРТ і ГРА. Спортивно-ігрова метафорика структурує цілісну картину електорального процесу в свідомості мовців.

Аналіз метафор, які репрезентують виборчий процес, показують, що метафоричні моделі в обох лінгвокультурах є схожими. Для американців, як і для українців, вибори є своєрідною грою та війною, головна мета яких здобути перемогу.

Джерела та література

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс: вступ. ст. / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры: сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М.: Прогресс, 1990. С. 5–32.
2. Бондаренко И. Е. Что лежит в основе концептуальных метафор? / И. Е. Бондаренко // Когнитивно-коммуникативные аспекты филологических и методических исследований. Калининград: Изд-во Калинин. гос. ун-та, 2001. С. 19–21.
3. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф // Язык и интеллект. М.: Прогресс, 1995. 467 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон; [пер с англ., под ред. и с предисл. А. Н. Баранова.]. М. : Изд-во ЛКИ, 2008. 256 с.
5. Миллер Дж. Образы и модели, уподобления и метафоры / Дж. Миллер // Теория метафоры: сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М.: Прогресс, 1990. С. 5–32.
6. Інтернет – РЕПОРТЕР: онлайн-новини [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rep-ua.com/>

Харчук М. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Коляда Е. К. – к. ф. н., професор, завідувач кафедри практики англійської мови СНУ імені Лесі Українки

Семантична класифікація гендерно маркованих фразеологічних одиниць сучасної англійської мови

Постановка проблеми. Вивчення особливостей гендерно маркованих фразеологічних одиниць на сучасному етапі розвитку англійської мови є одним із актуальних питань лінгвістики, оскільки завдяки стилістичному потенціалу та неповторним образним ознакам фразеологічні одиниці з гендерним компонентом широко використовуються в усіх типах дискурсу. Дослідження останніх років демонструють новий якісний рівень, що зосереджується на вивченні та застосуванні гендерного підходу у великій кількості дисциплін та напрямів дослідження. За О. А. Вороніною, під гендером розуміємо складний соціокультурний процес конструювання суспільством різниці між чоловічими та жіночими ролями, ментальними та емоційними характеристиками. Чоловіче та жіноче на онтологічному та гносеологічному рівнях існують як елементи культурно-символічного ряду, при якому маскулінне автоматично маркується як пріоритетне та домінуюче, а фемінне – як другорядне та підпорядковане [1, с. 13]. Тому гендерний компонент є об'єктом комплексного вивчення англійських фразеологізмів з позиції структури та семантики.

Мета дослідження. Стаття має на меті розглянути семантичну класифікацію фразеологічних одиниць з гендерно маркованим компонентом сучасної англійської мови. Предметом дослідження стали особливості класифікації гендерно маркованих фразеологізмів. Матеріалом дослідження слугують фразеологічні одиниці з гендерним компонентом.

Результати дослідження. Мова як існуюче суспільне явище об'єктивно відображає «гендерну нерівність», що формувалась впродовж усього часу існування нації [2, с. 7]. Одним із перших мовознавців про це говорив І. О. Бодуен де Куртене: «Це світобачення, що проявляється в мові, розглядаючи чоловічий елемент як первинний, а жіночий – як похідний, суперечить логіці та почуттю справедливості» [2, с. 13].

Фразеологізми англійської мови присутні на всіх рівнях спілкування нації й у всіх сферах життя. Саме тому семантична класифікація гендерно маркованих фразеологізмів базується на таких ономазіологічних ознаках людини, як рід діяльності, характер людини, взаємовідносини, зовнішність, національні особливості, соціальний статус, вік тощо.

1. Найчисельнішу групу становлять фразеологізми на позначення роду діяльності або професії. Наприклад, *a princess of the blood – a woman who is a princess by right of her royal descent; Tom Tailor – a person whose job is to make men's clothes; a man of one book – an author who wrote only one book* [3].

2. До групи фразеологічних одиниць, що номінують людину за характером, належать такі, як *a big girl's blouse – a man who is not brave or confident and do not behave in the way that a man should; a gay bird – a merry person; an open book – a person who is honest*.

3. Взаємовідносини людей, спрямовані на взаємодію та спілкування людей становлять окрему групу фразеологізмів: *the girl next door – a person perceived as familiar and dependable, who, typically in the context of a romantic relationship; an angel of light – a much-beloved person* [4].

4. Фразеотематична група на позначення здібностей людей відображає фізичні та розумові індивідуально-психологічні особливості здійснення певного роду діяльності: *a proper Charley – a foolish person; the Admirable Crichton – a learned person* [3].

5. Група фразеологізмів, що відображає соціальний статус людини у суспільстві та характеризується вміннями, навичками, харизмою: *Mr Big – the most important man, especially in criminal activities; blue blood – a person from a family of the highest social class; a man of mark – a famous person* [3].

6. Тематична група фразеологізмів на позначення зовнішності вказує на такі особливості, як зріст, вага, привабливість тощо: *a platinum blonde – a woman whose hair is pale, silvery, colored blond; Teddy boy – a stylish man* [3].

7. Фразеотематична група на позначення біологічного віку людини або індивідуальні особливості розвитку організму: *a little man – a boy; a spring chicken – a young and naive person; a bright young thing – an ambitious and self-consciously fashionable young person* [4].

8. Група фразеологічних одиниць на позначення національних або регіональних ознак: *Joe Bloggs – a typical American male citizen; Joe Sixpack – an ordinary English person* [4].

9. Також існує окрема група фразеологізмів на позначення псевдонімів, титулів відомих особистостей, діячів культури, політичних діячів тощо: *the man of destiny – a phrase used in reference to Napoleon; the Great Unknown – Walter Scott; the father of English poetry – Geoffrey Chaucer* [3].

Висновки. Аналіз матеріалу показує, що фразеологічні одиниці з гендерним компонентом розрізняються у фразеотематичних групах, які формують семантичну класифікацію. На основі семантичного та лінгвокультурологічного аналізу фразеологічних одиниць, які репрезентують особистісні, соціальні, морально-етичні та інші характеристики чоловіка або жінки, можна зробити висновок про гендерні установки, закарбовані у наївній картині світу носіїв сучасної англійської мови.

Джерела та література

1. Воронина О. А. Теоретико-методологические основы гендерных исследований / О. А. Воронина // Теория и методология гендерных исследований: Курс лекций / под общ. ред. О. А. Ворониной. М.: МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. 416 с.
2. Коваль В. И. Язык и текст в аспекте гендерной лингвистики / В. И. Коваль. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2006. 220 с.
3. Collins Cobuild Dictionary of English Idioms / [ed. by John Sinclair]. UK: Harper Collins, 2012. 464 p.
4. NTC's American Idioms Dictionary / [ed. by McGraw-Hill Companies]. United States of America: McGraw-Hill, 2000. 641 p.

Хомич О. О. – студентка I курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Семенюк А. А. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови СНУ імені Лесі Українки

Особливості перекладу англійських фразеологізмів з компонентом «частина тіла людини»

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки, коли у світі спостерігається загострена потреба у вивченні

іноземних мов, все більше уваги приділяється дослідженню мовних феноменів і явищ. За весь час існування у мові накопичується багато влучних і гарних висловів, прислів'їв і приказок, сталих виразів, фраз, ідіом, які людина використовує, щоб показати гнучкість і оригінальність мислення. Так і виник особливий шар мови – фразеологізми – стійкі словосполучення, які сприймаються, як єдине ціле і мають усталене значення. Незважаючи на те, що фразеологія як окрема дисципліна виникла ще в 40-х рр. ХХст. [1], дотепер нез'ясованими залишаються питання еквівалентного перекладу єдиного, неподільного і цілісного за значенням вислову, який відбиває розвиток народної творчості англомовної культури.

Мета нашої статті – відібрати та узагальнити англійські ідіоми з компонентом «частина тіла людини», дослідити особливості їх перекладу на українську мову.

Результати дослідження. Своїм становленням фразеологія завдячує працям багатьох мовознавців. Передумови теорії фразеології були закладені в працях О. О. Потебні, Ф. Ф. Фортунатова і І. І. Срезневського [3]. Одним із найважливіших теоретиків англійської фразеології вважають О. В. Куніна [2], який у своїх працях розробив класифікацію фразеологічних одиниць (далі – ФО). Учений доводить, що значення ФО зумовлене її структурою і функцією в контексті та виділяє первинні і вторинні фразеологічні одиниці відповідно до способу творення. Так, уперше семантичну класифікацію фразеологізмів було розроблено швейцарським лінгвістом Шарлем де Баллі [1], який науково обґрунтував необхідність спеціального вивчення стійких словосполучень.

У результаті зіставлення фразеологізмів української і англійської мов їх було поділено три групи:

– фразеологічні еквіваленти – це такі фразеологічні одиниці в іншій мові, які мають однаковий лексичний склад, значення, стилістичну направленість, образність, а також граматичну структуру з англійськими одиницями (*Two heads are better than one* – *Одна голова добре, а дві краще*).

– фразеологічні аналоги – фразеологічний еквівалент в іншій мові заснований на іншому образі (*My fingers itch to do something* – *Сверблять руки зробити щось*, *work one's fingers to the bone* – *працювати не покладаючи рук*). У двох наведених вище прикладах образи не

збігаються. Англійське слово *finger* (палець) найчастіше перекладається українською мовою як «рука».

– безеквівалентні фразеологічні одиниці – це стійкі мовні одиниці, словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів та образів серед лексичних одиниць іншої мови (*Need all hands on deck*). У таких випадках перекладач іноді вдається до дослівної передачі образів (калькування). Слід пам'ятати, що такий спосіб може бути застосований в тому випадку, якщо у результаті калькування отримаємо вираз, образність якого залишається доречною і не спотворює загальноприйняті норми іншої мови [5].

Ідіома – стійкий, властивий лише даній мові вираз, що незалежно від значення слів у ньому передає єдине поняття й здебільшого дослівно іншими мовами не перекладається; ідіома (грецьк. *idioma* – особливий, самобутній зворот) – стійкий, неподільний, специфічний для певної мови вислів, який виражає єдине поняття, своєрідний фразеологічний зворот [6].

У ході дослідження ми помітили, що при перекладі з англійської на українську мову образи інколи не збігаються, наприклад, не співпадають числівники (*know somebody as one knows his ten fingers* – *знати, як свої п'ять пальців*). Проте найчастіше при перекладі не відповідає образ, виражений іменником. Так, слово *heart* може перекладатися як «душа», «дух», «суть» і «сокровенний» в українській мові, наприклад: *be with a heavy/light heart* – *важко/легко на душі*; *from the heart* – *від душі*; *lose one's heart* – *надати духом*; *get to the heart of* – *дійти до сумі*; *heart's desire* – *сокровенне бажання*. Фразеологічні еквіваленти теж зустрічаються при перекладі: *with all one's heart* – *всім серцем*, *take something to heart* – *брати близько до серця*; *break heart* – *розбити серце*.

Наведемо ряд прикладів ідіом з компонентом «*hand*». Цікаво, що він перекладається як «контроль», «допомога»: *get out of hand* – *вийти з-під контролю*; *give a hand* – *допомогти*; *try one's hand at smth.* – *попробувати себе в чомусь*. Зі словом *hand* ми теж спостерігаємо фразеологічні еквіваленти: *be in safe hands* – *бути в надійних руках*; *keep one's hands off* – *забрати руки, не торкатися*;

Прикладами подібних одиниць в англійській мові може бути слово *eye*, яке має значення пов'язані з функціями, які виконує цей

орган: «спостереження», «пильність», «погляд», наприклад: *keep an eye on somebody/something* – слідкувати за чимось; *under the watchful eye of* – під пильним керівництвом; *be easy on the eyes* – симпатичний. Знайдені ідіоми з еквівалентним перекладом: *before one's very eyes* – прямо на очах, *close/shut one's eyes to* – закривати очі на, *not bat an eye* – не моргнути оком.

Не менш важливим і цікавим є слово *head*, відповідником якому є «совість», «горох», «центр»: *be on one's head* – бути на совісті; *it's like banging your head against a brick wall* – як горохом об стіну; *put heads together* – радитися; *from head to toe* – з голови до п'ят (в англ. мові палець «toe», а в укр. мові п'ята); *at the head of the table* – в центрі столу. Наявні й фразеологічні еквіваленти: *come into one's head* – прийти в голову, *have head in clouds* – літати в хмарах.

Висновки. Таким чином, незважаючи на різну національну специфіку української та англійської мов, більша частина фразеологізмів пов'язаних з лексикою «частини тіла» збігається за змістом і образністю, але є вирази, які слід запам'ятати, щоб порозумітися з носіями мови і не потрапити в халепу. Такі фразеологізми варті уваги, бо вони використовуються в повсякденному житті, літературі і навіть у ділових розмовах. Володіння і розуміння ідіом урізноманітнює наше мовлення, удосконалює ораторські навички та надає розмові жвавішого і яскравішого характеру.

Перспективу вбачаємо у подальшому вивченні фразеологізмів з різними компонентами.

Джерела та література

1. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли. 2-е изд., стер. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 392, [1] с. (Лингвистическое наследие XX века).
2. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. 3-е изд., стереотип. / А. В. Кунин. Дубна: Феникс, 2005. 488 с.
3. Сучасна російська мова: Теорія. Аналізовниходиниць: підруч. для вузів. У 2 ч. Ч. 1: Фразеологія. М., 2001. 544 с.
4. Longman Dictionary of Contemporary English 6th EDITION; Essex CM20 2JE, England, UK, 2016. 2161 p.
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nashe-chtivo.ru/fo4.html>
6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrlit.net/info/dict/tv6kb.html>

Цис А. І. – студентка V курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Андрієвська В. В. – к. ф. н., доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики СНУ імені Лесі Українки

Вплив сім'ї на розвиток особистості у романі А. Гавальди «35 kilos d'espoir»: лексико-стилістичний аспект

Постановка проблеми. Родина для дитини є найближчим колом спілкування, в якому формується її психіка і відносини із зовнішнім світом. У дошкільному віці, коли дитина найбільшою мірою сприймає виховні впливи, саме сім'я стає першою об'єднуючою ланкою між дитиною і суспільством, саме вона формує її власний спосіб життя, мікросвіт, основою якого є цінності й елементи культури суспільства. З цієї причини сімейне виховання відіграє визначну роль у формуванні особистості дитини, а інститут сім'ї є найважливішою умовою її розвитку та становлення [2, 77].

Саме на цих питаннях акцентує увагу Анна Гавальда, французька письменниця, яка є одним із найбільш відомих та талановитих митців слова сучасності. Її стиль викладу приваблює витонченістю; романи автора зачаровують читача з перших рядків м'якою іронією, самокритикою, лаконічністю, життєвістю ситуації та глибокою психологічністю і емоційністю стилю. Її твір «35 kilos d'espoir» і було обрано для нашого дослідження. У цьому романі розкривається процес формування внутрішнього світогляду, людських цінностей та основних рис характеру дитини. Ми спостерігаємо становлення особистості хлопчика від трьох до тринадцяти років, трагедію маленької людини, яка почувається чужою у своїй сім'ї, не знаходить однодумців та прихильників серед однолітків.

Мета дослідження. Основною ціллю нашої роботи є обґрунтування значення сім'ї у становленні особистості крізь виявлення лексичних та стилістичних засобів утілення цієї теми у романі Анни Гавальди «35 kilos d'espoir».

Результати дослідження. На початку твору перед нами постає тринадцятирічний хлопчик Грегуар Дюбоск в найогидніший період його життя – коли його вдруге виключють зі школи. Саме проблеми зі школою і є причиною конфліктів головного героя з батьками:

«*L'école, c'est toujours le drame à la maison, vous pouvez imaginer... Ma mère pleure et mon père m'engueule, ou alors c'est le contraire, c'est ma mère qui m'engueule et mon père qui ne dit rien. Moi, ça me rend malheureux de les voir comme ça, mais qu'est-ce que je peux faire? Qu'est-ce que je peux leur dire dans ces cas-là? Rien. Je ne peux rien dire parce que si j'ouvre la bouche, c'est pire que tout*» [3, 11–12]. Хлопчика гнітить така ситуація. Школа для нього – це проблема, яка веде до сварок із рідними. У наведеному уривку дієслова *pleurer* та *engueuler* несуть негативне значення і лише підсилюють драматичність ситуації. Підсумовуючою стає фраза *ça me rend malheureux*, яка також втілює неприємні асоціації Грегуара зі школою та сім'єю та резюмує його почуття – НЕЩАСТЯ. Він відчуває свою провину, про що свідчать риторичні запитання у процитованому висловлюванні. Проте виходу сам підліток знайти не може, а відчуття безвиході та безпомічності несе у собі заперечний займенник *rien*.

Спостерігаючи за атмосферою в сім'ї, головний герой здогадується, що не тільки його шкільні проблеми є причиною негараздів між близькими йому людьми: «*Il se passait quelque chose de pas vraiment génial entre mes parents. Il y avait souvent des sous-entendus, des réflexions ou des remarques piquantes qui nous plongeait tous dans un profond silence. Nous étions une famille toujours de mauvaise humeur*» [3, 61]. Вираз *un profond silence* свідчить про відсутність спілкування у сім'ї, що безперечно впливало на емоційний стан хлопця, у якого формувався образ нещасливої сім'ї (*une famille de mauvaise humeur*), а модель спілкування із близькими людьми передбачала лише глузування та натяки (*des sous-entendus, des remarques piquantes*) і виключала відверту розмову, що у свою чергу, перешкоджало порозумінню між сином і батьками.

Відповідальність і відчуття провини за те, що він не може стати об'єктом гордощів для батьків нагромаджує непосильний тягар у душі дитини: «*J'en ai marre, mais j'en ai marre... J'en ai marre à un point que vous ne pouvez même pas imaginer*» [3, 21]. Повторюваність виразу *j'en ai marre* підсилює емотивність висловлювання. Зрозуміло, що у головного героя є відрозділення до всього, що пов'язано з конфліктами у родині. Хлопець знаходиться на межі нервового зриву і готовий до найбезглуздіших учинків.

Висновки. Забезпечення ефективності сімейного виховання, його змістового й організаційного аспектів є одвічним і надзвичайно

значущим завданням людства. Батьки несуть відповідальність за психічне здоров'я дітей, за створення сприятливої і доброзичливої атмосфери у родинному колі для забезпечення їх гармонійного розвитку. У романі Анни Гавальди простежується формування негативного образу сім'ї та моделі спілкування в уявленні головного героя, що на лексичному рівні представлено через уживання риторичних запитань, заперечних конструкцій і лінгвальних засобів із від'ємною оціночною складовою. Проблема непорозумінь і внутрішніх протиріч під впливом близького оточення, представлена у творі французької письменниці, суперечить уявленням про те, що першим і основним завданням сімейного виховання є формування таких рис і якостей особистості, які допоможуть гідно подолати життєві труднощі, перешкоди й негаразди.

Джерела та література

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. М.: Наука, 1981. 139 с.
2. Ушакова І. М. Психологія сім'ї / І. М. Ушакова. Київ: Наук. думка, 2010. 223 с.
3. Gavalda A. 35 kilos d'espoir / Anna Gavalda. Paris: Bayard éditions, 2009. 110 p.
4. Wiktionnaire. Le dictionnaire libre [Ressource électronique]. Régime d'accès: <https://fr.wiktionary.org>

Чайка В. В. – студентка ІІ курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки

Jazz Chants як засіб формування мовленнєвої компетенції на початковому етапі навчання англійської мови

Постановка проблеми. На початковому етапі вивчення англійської мови учні змушені докладати багато зусиль, так як, система іноземної мови значно відрізняється від семантичних і граматичних особливостей української мови. Успішність навчання значною мірою залежить від вчителя, завдання якого не тільки зацікавити учнів у вивченні іноземної мови й викликати позитивне ставлення до предмета, але й вмотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного спілку-

вання. Тому, пошук ефективних методів та засобів для вирішення проблеми формування комунікативних навичок є актуальним для сучасних педагогічних і методичних розвідок. Особливої уваги заслуговують сучасні методи формування мовленнєвої компетенції на основі використання джазових римівок (Jazz Chants).

Мета проведеного дослідження полягає у розробці науково обґрунтованої і ефективної методики формування мовленнєвої компетенції учнів з використанням джазових ритмів.

Результати дослідження. Jazz Chants – римований текст, який промовляється в певному темпі, з певним ритмом та під супровід джазових композицій і який являє собою середнє між піснею та віршем [1, 116]. Творцем Jazz Chants є професорка Нью-Йоркського університету, викладачка лінгвістичного інституту в Гарварді, американська композиторка, джазова співачка і педагог Керолін Грехем. Джазові римівки (Jazz Chants) є цінним інструментом для вивчення англійської мови, так, як вони сприяють легкому запам'ятовуванню лексичного матеріалу учнями, створюють творчу і позитивну атмосферу.

З погляду мовленнєвої діяльності, яку здійснюють учні під час роботи з Jazz Chants, останні передбачають:

- розвиток усного мовлення, що спонукає учнів до складання діалогів та відпрацювання питальних та стверджувальних структур у межах певної тематики.

- розвиток навичок аудіювання, що дає змогу вчителю певною мірою компенсувати відсутність природного середовища носіїв мови, одночасно забезпечуючи формування й удосконалення фонетичної компетенції.

- методика роботи з Jazz Chants передбачає кілька етапів, одним з яких є опрацювання текстових матеріалів (на етапі повторного прослуховування), що дає можливість формувати та вдосконалювати навички читання.

- завдяки багаторазовому повторюванню та відповідними супровідними завданнями джазові римівки сприяють розвитку навичок говоріння і письма.

Лексичне наповнення Jazz Chants дадає змогу співвідносити їх з певними програмними темами. Наприклад, джазову римівку «Shoes and Socks» можна використати під час вивчення теми «Clothes».

Shoes and Socks

What do you wear on your head?

A hat.

What do you wear on your hands?

Gloves.

What do you wear on your feet?

Socks. Shoes and socks. Shoes and socks.

What do you wear when it's cold?

Socks. Shoes and socks. Shoes and socks.

What do you wear when it's warm?

Socks. Shoes and socks. Shoes and socks [2, 2].

Створення раціональної системи вправ є ключем вирішення проблеми навчання іншомовного мовлення. При комунікативному навчанні школярів на основі джазових наспівів доцільно організувати роботу у декілька етапів з відповідним набором вправ для кожного з них. Під час роботи з джазовою римівкою «Shoes and Socks» пропонуємо такі вправи.

I. На дотекстовому етапі (pre-listening).

1. Look at the picture and name all the clothes you see. (Активізація лексики учнів з теми «Clothes»). 2. What clothes do you like to wear? (Заохочення учнів до комунікації). 3. Find out and say what clothes your classmates wear for a birthday party. (Заохочення учнів до обміну думок з приводу теми).

II. На текстовому етапі (while-listening).

1. Read the title of the chant. What do you think is this chant about? (Формування вмінь передбачати зміст тексту). 2. Listen to the chant and then answer the question – what clothes do you hear in the chant? (Контроль розуміння тексту). 3. Complete the sentences. (Перевірка детального розуміння тексту та тренування мовленнєвих та граматичних структур).

III. На післятекстовому етапі (post-listening).

1. Read the chant in roles. (Вдосконалення навичок читання). 2. Make up your own dialogues using the questions from the chant. (Розвиток усного мовлення).

Висновки. Активне використання джазових римівок (Jazz chants) на уроках англійської мови сприятиме формуванню мовленнєвої компетенції в цікавій формі, є стимулом для розвитку уяви, допомагає формувати духовну культуру, підвищує мотивацію до вивчення англійської мови, долає психолінгвістичні труднощі.

Джерела та література

1. Адамовська І. Д. Джазові римівки як засіб формування іншомовної фонетичної компетенції учнів початкової школи / І. Д. Адамовська // Таврійський вісник освіти. 2009. № 3. С. 116–121.
2. Graham C. Children's Jazz Chants: Old and New / Carolyn Graham. Oxford: Oxford University Press, 2002. 96 p.

Юшук А. О. – студентка II курсу факультету іноземної філології СНУ імені Лесі Українки;
Ущина В. А. – д. ф. н., професор кафедри англійської філології СНУ імені Лесі Українки

Функції окличного висловлення у сучасному англомовному діалозі

Постановка проблеми. У статті розглядається місце окличного висловлення у системі комунікативних типів речення та функції, які воно може виражати.

Мета дослідження – з'ясувати роль окличного висловлення в англомовній комунікативній діяльності, проаналізувати його функції та структуру.

Результати дослідження. Окличне висловлення розглядають як окремий комунікативний тип речення або як один з існуючих комунікативних типів речення (розповідне, окличне, спонукальне) з додатковим емоційним забарвленням. Наприклад, М. С. Ланцов вважає, що окличне речення – «не трансформа трьох основних типів речень, що виділяють в лінгвістиці, а самостійний, четвертий, комунікативний тип речення, що виконує свої власні комунікативні функції в процесі мовленнєвого спілкування» [2]. У той самий час М. Я. Блох визначає окличність як «ознаку, яка може бути притаманна всім комунікативним типам речень. Але окличне речення не є окремим типом, оскільки воно немає повного набору характеристик, які могли б розмістити його на одному і тому самому рівні з трьома комунікативними типами речень» [1, 254].

Згідно з Г. В. Навчук, окличні речення, що виконують комунікативну та емотивну функції, виступають у структурному й семантичному плані як варіанти розповідних, питальних, спонукальних і

бажальних речень. У значної частини таких конструкцій немає спеціальних лексичних і граматичних, тобто сегментних засобів вираження емоцій. Основним показником вираження емотивної функції у них є такий супrasegmentний засіб, як інтонація, що в реченнях зазначеного типу робить повідомлення, питання, накази й прохання більш виразними (яскравими). Зважаючи на їх біфункціональність, ці речення треба характеризувати як розповідно-окличні (наприклад: «*How badly I acted tonight, Dorian!*» «*she cried.*» (1, 75)), питально-окличні (наприклад: «*Your life? Good heavens! What a life that is!*» (1, 182)), спонукально-окличні (наприклад: «*Deny them, Dorian, deny them!*» (1, 159)) і бажально-окличні (наприклад: «*If you only knew what Dorian Gray is to me!*» (1, 14)), де емоційний компонент є конотативним [4, 36].

Окличні висловлення часто включають в себе вигуки. Останні є контекстуально-обумовленими, тому що виражають певні емоції та почуття мовця, його реакції на зміст висловлення, на те, що відбувається навколо нього. Без контексту неможливо зрозуміти функцію вигука, тому що в різних ситуаціях один і той самий вигук може позначати різні емоції мовця. Наприклад, вигук «*Oh*» у різних випадках може виражати :

- 1) бажання: «*Oh Stick...come and stay with us!*» (2, 202);
- 2) благання: «*Oh God, tell me you're never going to go back to her. Please just tell me that.*» (2, 202);
- 3) вагання: «*Oh,*» *said Bristow, who seemed, after all his vehemence, unsure where to start, «I don't really...let's see...»* (2, 28);
- 4) вибачення: «*Oh, I do apologize...this way...*» (2, 383);
- 5) відчай: «*Why don't you just move in with me? Oh, for God's sake, Bluey, doesn't it make sense? Why not?*» (2, 44);
- 6) гнів: «*Oh well,*» *she said, ungraciously. «You're pleased, I expect, John.»* (2, 32).

Слід підкреслити, що для вигуків характерна внутрішньослівна антонімія, яка полягає в поляризації значення одного й того ж слова. Наприклад, вигук «*Ah!*» залежно від ситуації може виражати радість і гнів, захоплення і злорадість, захоплення і обурення та ін. [3, 111]

Висновки

Окличне висловлення є особливим типом речень, який виражає емоції, волю та почуття того, хто говорить. Вигуки, що використовуються для підсилення емоційної забарвленості, надають висловлю-

ванню певну комунікативну спрямованість і у різних контекстах можуть виражати різні емоції.

Джерела та література

1. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка (на английском языке): учеб. для студентов филол. фак. ун-тов и фак. англ. яз. педвузов / М. Я. Блох. М.: Высш. шк., 1983. С. 254–255.
2. Ланцов М. С. Семантика восклицательных предложений как структурного элемента текста в современном испанском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук [Электронный ресурс]. М., 1984. Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/semantika-vosklitsatelnykh-predlozhenii-kak-strukturnogo-elementa-teksta-v-sovremennom-ispanskom>
3. Микитина І. Системні та функціональні характеристики вигуків сучасної англійської мови / І. Микитина // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів (14–15 трав. 2012 р.). У 3 т. Т. 2. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 111–112.
4. Навчук Г. В. Типи окличних речень за виконуваною функцією / Г. В. Навчук // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. 2014. Вип. 721. С. 36–40.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Oscar Wilde “The Picture of Dorian Gray” [<https://www.planetebook.com/free-ebooks/the-picture-of-dorian-gray.pdf>]
2. Robert Galbraith “The Cuckoo's Calling” [https://worldfabibooks.files.wordpress.com/2013/10/the-cuckoo_s-calling-robert-galbraith-j-k-rowling.pdf]

Карпук Ю. Я. – студентка III курсу
факультету психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки;

Магдисюк Л. І. – к. психол. н., старший
викладач кафедри практичної психології
та безпеки життєдіяльності
СНУ імені Лесі Українки

Теоретичний аспект вивчення якості життя медичних працівників

Постановка проблеми. Якість життя – це критерій благополуччя суспільства в цілому. В даний час спостерігається тенденція до переїзду медичного персоналу за кордон, де якість життя за показниками є вищою.

Мета статті – аналіз і теоретичне обґрунтування психологічних особливостей залежності якості життя медичних працівників від рівня життя населення в країні.

Виклад основного матеріалу. Якість життя – ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Такі процедури можна розділити на дві основні групи: [3]

- засновані на об'єктивній і суб'єктивній самооцінці;
- засновані на зовнішній об'єктивній оцінці.

Специфіка поняття якості життя полягає в тому, що воно включає в себе як об'єктивні, так і суб'єктивні критерії, що характеризують фізичний, психічний і соціальний добробут, сукупність яких становить здоров'я – інтегральний показник, який містить функціональні критерії, симптоми, пов'язані з якимсь захворюванням, психічний стан (депресія, збудження, тривога, соціальна активність тощо) [3].

Найважливішою особливістю сучасних підходів до вивчення якості життя серед медичних працівників є положення про те, що воно має дві сторони: об'єктивну, яка визначається нормативними та статистичними характеристиками, і суб'єктивну, яка пов'язана з тим,

що потреби й інтереси конкретної людини індивідуальні і проявляються в його відчуттях і оцінках [3].

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає якість життя як сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та в зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами, турботами. Також вона пропонує оцінювати якість життя по параметрах:

- фізичні: енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон і відпочинок;
- психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення;
- ступінь незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування;
- життя в суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм;
- навколишнє середовище: житло та побут, безпека, дозвілля, доступність інформації, екологія (клімат, забрудненість, населеність);
- духовні і особисті переконання [2].

Радикальні соціальні, політичні й економічні зміни, що відбуваються в країні та світі, відображають і ускладнюють умови життя кожної людини, змінюють соціокультурну ситуацію, що впливає на становлення й розвиток особистості. Якість життя – це не тільки оптимальна реалізація психофізіологічних, суспільно-громадських можливостей кожної особистості, а й самоактуалізація власного особистісного потенціалу кожного. Тому в стратегічних програмах держави повинна бути відображена нова постановка проблеми громадянина, яка потребує дослідження динаміки соціально- психологічних наслідків якості життя [3].

Досліджуючи стадії розвитку феномену якості життя можна прийти до висновку, що у наведених авторами твердженнях увага зосереджується на залежності якості життя від соціокультурних умов.

Варто також звернути увагу на такий чинник як професійна деформація та емоційне вигорання. Професійна деформація відбувається у двох напрямках: посилення та негативна видозміна професійних якостей; перенесення та впровадження якостей об'єкту діяльності на якість особистості медичного працівника. Професійна деформація характерна для осіб з високим рівнем домагань, пристрасним захопленням діяльністю та ранньою і надмірно вузькою професійною спеціалізацією [1].

Висновки. В ході дослідження було розглянуто психологічні особливості медичних працівників, що впливають на якість життя і виокремлено дві основні групи чинників: індивідуально-психологічні та організаційні. Якість життя можна визначити як систему психічних властивостей, де узгоджено і збалансовано процеси внутрішнього світу особистості та їх відповідність вимогам соціуму.

Джерела та література

1. Жидко М. Є. Особливості психологічної диференціації професійної дезадаптації, професійної деформації та емоційного вигорання / М. Є. Жидко, О. В. Журавская // Психологія: реальність і перспективи. 2015. Вип. 4. С. 99–103.
2. Засекіна Л. В. Психологічна готовність особистості до виходу на пенсію: монографія / Лариса Володимирівна Засекіна, Людмила Іванівна Магдисюк. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2018. 290 с.
3. Магдисюк Л. І. Якість життя особистості в період виходу на пенсію / Л. І. Магдисюк // Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. праць РДГУ. Вип. 6. Рівне: РДГУ, 2016. С. 131–136.

Ковальчук Л. І. – студентка IV курсу
факультету психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки;

Магдисюк Л. І. – к. психол. н., старший
викладач кафедри практичної психології
та безпеки життєдіяльності
СНУ імені Лесі Українки

Якість життя осіб пізньої зрілості та її зв'язок з ургентною залежністю

Постановка проблеми. У зарубіжній психології проблема якості життя розглядалася набагато раніше, ніж на вітчизняному просторі. Але якість життя як об'єкт дослідження інших наук існує з античних часів, коли відбувався розквіт філософії. Усі дослідження якості життя спрямовані на виявлення різноманітних складових аспектів позитивного функціонування особистості.

Радикальні соціальні, політичні та економічні зміни, що відбуваються в країні і у світі, впливають та ускладнюють умови життя

кожної людини, змінюють соціокультурну ситуацію, що впливає на її становлення і розвиток. Рівень життя сьогодні тісно пов'язаний з якістю життя, а якість життя, на наш погляд, – це не тільки оптимальна реалізація психофізіологічних, суспільно-громадських можливостей кожної особистості, а й також самоактуалізація власного особистісного потенціалу.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі проблеми якості життя осіб пізньої зрілості з ургентною адикцією в сучасній психологічній науці.

Результати дослідження. Науковий підхід щодо визначення якості життя людини бере початок ще із часів побудови економічних взаємин між народами. Сам термін «якість життя» є категорією, що синтезує досягнення багатьох наук. Для прикладу, англійські дослідники в галузі медицини А. Szalai та F. Andrews [4] зазначають, що поняття «якість життя» утворюється різними галузями наук, серед яких виокремлюють: психологію та філософію, соціологію, медицину (генетику), екологію (дослідження навколишнього середовища), а також інші науки.

Глобальні зміни соціально-економічної ситуації, зміна звичних життєвих стереотипів і глибокі зміни в свідомості суспільства, перехід від життя в стабільному режимі (хоча із дуже обмеженими можливостями) до епохи постійних потрясінь, відчуття соціальної незахищеності торкнулися всіх верств населення [2].

Акцентуючи увагу на особистості пізньої зрілості, ми можемо говорити про існування низки загальних та специфічних проблем її життєдіяльності. Це і низький рівень матеріального забезпечення, проблеми самотності, поява нових та загострення існуючих хвороб, відчуття непотрібності в суспільстві, проблеми підвищеної тривожності та дискомфорту, необхідна підготовка виходу або сам вихід на пенсію та пов'язана з ним зміна соціального статусу та способу життя. Ці проблеми тісно пов'язані між собою та в своїй єдності погіршують становище людей пізньої зрілості в соціумі [2].

Значна частина чоловіків та жінок у цей період працюють на керівних посадах, тому їх вміння приймати рішення впливає на підлеглих. І нарешті, пізню зрілість охоплює стадія реінтеграції, коли використання знань і інтелекту знову спрямоване на побутову практичну сферу, люди повертаються до власних інтересів, цінностей, установок. На цьому етапі вони зацікавлені у задоволенні таких своїх

потреб, як підвищення рівня доходів, причому з урізноманітненням джерел їх отримання. Схожа ситуація виникає у осіб пізньої зрілості після сепарації дітей, коли відбувається заміщення родинних турбот зануренням в професійну сферу [3].

Під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, а особливо у осіб завантажених професійними обов'язками, ургентна залежність розвивається непомітно. У людини спочатку виникає відчуття спроможності виконати накопичені справи завдяки ентузіазму. Проте з часом ситуація змінюється, обов'язки зростають, а часу на їх виконання не вистачає. Людина намагається виконувати всю роботу, без відпочинку, витрачаючи свій особистий час, часто не досипаючи. Для осіб пізньої зрілості патологічне захоплення роботою стає змістом життя, втечею від реальності [1].

Особи пізньої зрілості, котрі виявляють пасивність та піддаються впливу інших, не мають високих життєвих прагнень і легко залишають професійні заняття. Сімейне середовище забезпечує їм відчуття безпеки, внутрішньої гармонії, тому вони не страждають від емоційної неврівноваженості, різних стресів і, як правило, ознаки ургентної залежності для них не характерні [2].

Висновки. Отже, якість життя осіб пізньої зрілості складає важливу характеристику їх загальної життєдіяльності. На наш погляд, суб'єктивна оцінка якості життя є достатньо об'єктивним показником спрямованості особистості з подальшим вибором принципових позицій у ситуаціях, що створилися в процесі життєдіяльності та самоактуалізації особистості.

Кожен з напрямків дослідження оцінки якості життя вирішує власні вузькі завдання, розглядає різні її аспекти. Однак, концептуальної загально-психологічної теорії якості життя в науці ще не сформовано. Саме для її подальшої розробки та обґрунтування потрібно проводити емпіричні дослідження.

Джерела та література

1. Ильин Е. П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень / Е. П. Ильин. СПб.: Питер, 2011. 224 с.
2. Магдисюк Л. І. Якість життя особистості в період виходу на пенсію / Л. І. Магдисюк // Психологія : реальність і перспективи: зб. наук. праць РДГУ. Вип. 6. Рівне: РДГУ, 2016. С. 131–136.
3. Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. Київ: Кондор, 2011. 468 с.

4. Szalai, A. The quality of life – comparative studies / A. Szalai, F. M. Andrews. Sage Studies in International Sociology. Vol. 20. Beverly Hills, California: Sage Publications, 1980. 289 p.

Коструба Н. С. – к. психол. н., лаборант
кафедри загальної і соціальної психології
та соціології СНУ імені Лесі Українки

Ставлення студента до викладача як чинник професійного становлення майбутніх священнослужителів

Постановка проблеми. Вагомим чинником професійного становлення майбутніх священнослужителів є їхнє ставлення до викладачів. Цей аспект є особливо важливим для студентів духовних ВНЗ, оскільки практично весь професорсько-викладацький склад у таких закладах (за рідкісним виключенням) це люди посвячені у сан. Тобто, спілкування із викладачами є суттєвим елементом процесу входження у професійне середовище. Крім того, викладачі виступають еталонами, зразками професіоналів у вибраній галузі. Саме тому, оцінка професійно-педагогічних якостей викладачів відображає уявлення студентів щодо особистісних характеристик професіонала священнослужителя. І як зазначає психолог О. П. Колісник, «у розвитку духовності велику роль відіграє приклад авторитетної духовно розвиненої еталонної особистості, референтної групи, передача духовних практик від учителя до учня (особливо їх невербальної частини)» [1, с. 112]. Одне із ключових умов професійного становлення студентів-богословів – позитивний виховний вплив викладача. Так, оціночні судження відносно професійно-педагогічних якостей викладача демонструють наявність чи відсутність виховного впливу.

Визнання позитивного виховного впливу викладача як одного з ключових умов професійного становлення студентів зумовило вибір **мети дослідження** – визначення оціночних суджень студентів духовних ВНЗ щодо професійно-педагогічних якостей викладачів. Для оцінки зазначеного діагностичного показника, студентам пропонувались 11 ключових якостей професійно-педагогічних якостей викладача. Розвиненість кожної якості у викладача куратора визначалася студентами за п'ятибальною шкалою. Вибірку склали 152 студенти

майбутні священнослужителі, середній вік – 18,4 років, що опановують спеціальність 041 «богослов'я» з Рівненської духовної семінарії, Київської та Волинської православних богословських академій (духовних ВНЗ) Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) [2].

Результати дослідження. Отримані дані дають підстави стверджувати, що найважливішими для студентів є такі якості викладачів як: глибоке знання предмета, інтелігентність та оптимізм ($\bar{x} > 4,3$). Найгірше розвинені професійно-педагогічні якості у викладачів-богослова виявились у здатності до розуміння та співпереживання студентам, а також вміння організувати колективну та індивідуальну діяльність студентів ($\bar{x} < 4,1$) (рис. 1). Такі результати пов'язані із відносно суворю виховною політикою у духовних ВНЗ.

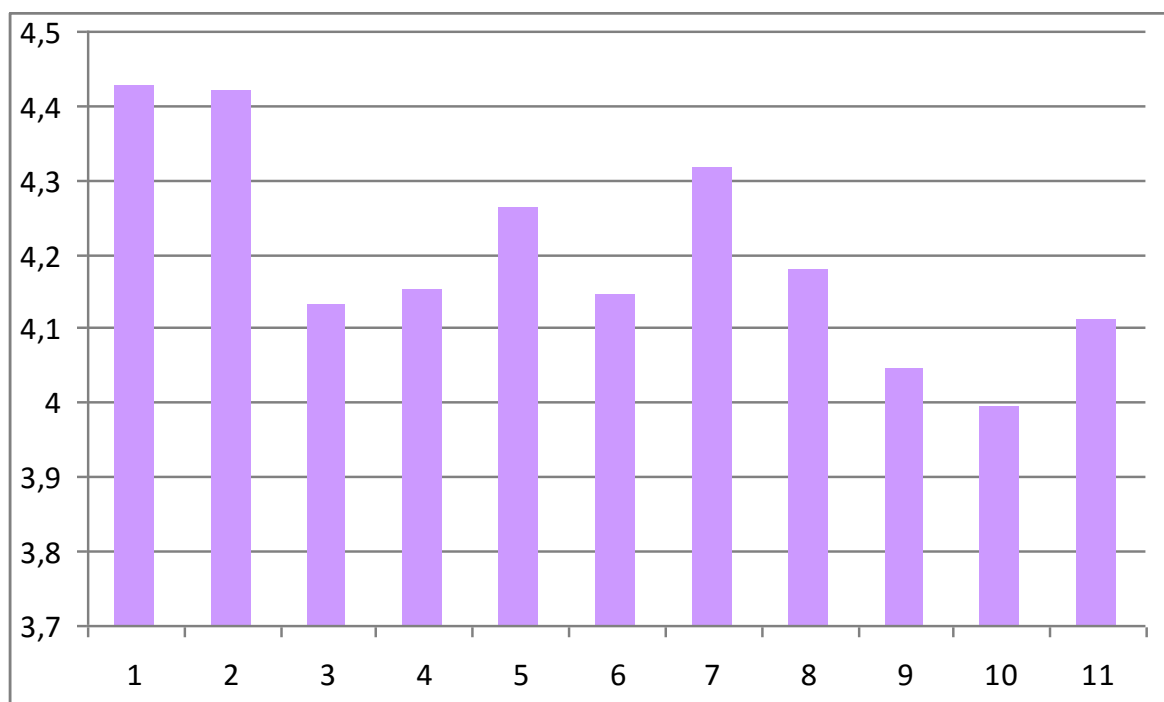

Рис. 1. Оцінки професійно-педагогічних якостей викладачів студентами-богословами, \bar{x}

Примітка. 1 – глибоке знання предмета; 2 – інтелігентність; 3 – емоційна рівноваженість; 4 – висока ерудиція; 5 – вміння передавати знання студентам; 6 – демократичність у взаєминах зі студентами; 7 – оптимізм; 8 – творче ставлення до викладання; 9 – здатність розуміти студентів, співпереживати їм; 10 – вміння організувати колективну та індивідуальну діяльність студентів; 11 – вміння організувати науково-дослідну роботу студентів

Аналіз особливостей ставлення студента до викладача на різних етапах професійного становлення (адаптації (I курс), оволодіння (II–IV курс) та реалізації (V–VI курс)) дозволив виявити низку

закономірностей. Так, на етапах адаптації та оволодіння ($4,1 < \bar{x} < 4,7$) виявлено значно вищі середні оцінки якостей викладачів у порівнянні із етапом реалізації ($3,5 < \bar{x} < 4,4$). Це може свідчити про зміну вектору ставлення студента до викладача: якщо на етапах адаптації та оволодіння спостерігається ставлення як до професіонала, наставника та взірця, то на етапі реалізації – як до колеги чи, навіть, конкурента. На етапі адаптації основними позитивними якостями викладача студенти визначають інтелігентність, глибоке знання предмета, оптимізм та емоційну врівноваженість ($\bar{x} > 4,3$). Якості які найменш притаманні викладачам-богословам на думку студентів – висока ерудиція та творче ставлення до викладання ($\bar{x} < 4,1$). На етапі оволодіння та реалізації студенти характеризують своїх викладачів як інтелігентних із глибоким знанням предмету. На етапі оволодіння на думку студентів викладачі найменш емоційно врівноважені, на етапі реалізації – не достатньо демократичні зі студентами ($\bar{x} < 3,8$).

Висновки. Здійснений емпіричний аналіз ставлення студентів до викладачів дозволив виявити, що на усіх етапах професійного становлення студенти описують викладача як людину інтелігентну, яка має глибокі знання богослов'я. Проте, були виявлені і певні відмінності на різних етапах. Так, оптимізм як важливу якість викладачів-богословів зазначили студенти на етапах адаптації та реалізації, а на етапі оволодіння – як не притаманну якість професіоналу цієї галузі. Також були отримані різні результати щодо такої якості як емоційна врівноваженість: на етапі адаптації вона зазначається студентами як значна і важлива, а на етапі оволодіння – як не притаманна викладачам-богословам. Отримані дані тільки підтверджують, що на етапі оволодіння студенти піддаються суворому і без компромісному виховному впливу, що передбачає чітко регламентовані умови їхнього життя та навчання. Проте, загалом середні оцінки якостей викладача є достатньо високими, що свідчить про повагу до викладачів та позитивний виховний вплив на студентів.

Джерела та література

1. Колісник О. П. Духовні практики як активний метод саморозвитку особистості в перехідний період суспільства / О. П. Колісник // Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології АПН України. Луцьк, 2010. Вип. 16. С. 101–118.
2. Чміль Н. С. Психологічні особливості професійного становлення майбутніх священнослужителів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Чміль Н. С. Острог, 2017. 297 с.

Соціологія, філософія, релігієзнавство

Аврамук Е. В. – студентка V курсу
факультету психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки;

Сальнікова С. А. – к. соц. н., доцент кафедри
загальної і соціальної психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки

Соціальна безпека жителів України

Постановка проблеми. Останні події в Україні – Євромайдан, зміна влади, війна на Сході, призвели до дестабілізації ситуації в країні. Вони ставлять під питання безпеку населення не тільки України, але й інших країн Європи. В світлі цих подій активізувались дослідження соціальної безпеки. Ми вивчаємо її показники через методику Інтегрального індексу соціального самопочуття (ІСС-44), де її автори, Є. Головаха та Н. Паніна, зазначили 11 важливих сфер соціальної життєдіяльності населення, серед котрих і сфера соціальної безпеки [3] та методику Європейського соціального дослідження [4]. В рамках ІСС-44 соціальна безпека представлена такими індикаторами як: захист від злочинності, юридична допомога в захисті своїх прав та інтересів, державна допомога від зниження рівня життя, екологічна безпека, а в методиці ЄСД – факт злочину, безпечність району проживання, загроза пограбування, загроза стати жертвою і вплив цих загроз на життя.

Мета дослідження – аналіз соціальної безпеки населення України.

Результати дослідження. Згідно даних досліджень ІС НАНУ соціальна безпека вимірюється за індикатором «юридична допомога в захисті своїх прав та інтересів», рівень дефіцитності якого знизився певною мірою за рахунок тих, кого це благо не цікавить. Для повноти аналізу, послуговуючись даними міського моніторингу з вивчення соціального самопочуття у місті Луцьку [1, 2], ми виявили, що ієрархія

благ сфери соціальної безпеки не змінилась впродовж 2014–2016 рр. На першому місці знаходиться проблема державного захисту від зниження рівня життя (66,9/77,7/71,8 %), на другому – екологічна безпека (44,9/52,4/49,3 %), на третьому – захист від злочинності (39,5/43,9/46,9 %) і найменш значимою є юридична допомога в захисті своїх прав та інтересів (38,9/39,7/38,3 %).

Послугуючись даними ЄСД (2008–2016) здійснено одновимірний аналіз за рядом показників соціальної безпеки, пов'язаних зі злочинністю. Показники фактичної злочинності, загрози пограбування та загрози стати жертвою для українців є посередніми. Ми виявили також, що страх стати жертвою злочину менш проявляється, аніж страх пограбування житла, і вплив цих страхів на якість життя українців не є значимим. Щодо загрози терактів, то українці вважають її досить ймовірною в Європі (сер. знач. – 2), але не дуже ймовірною у своїй країні (сер. знач. – 3). Значення індексу злочинності для України коливалося в різні роки в межах 0,71–0,77, тобто не можна сказати, що злочинність у нас на низькому рівні, але порівняно і не висока. Індeksi безпечності району проживання на порядок нижчі за індeksi злочинності, у 2008 році спостерігали навіть від'ємне значення, а це говорить про те, що більшість населення почувалася небезпечно у районі проживання. У наступні роки індекс трохи зріс (0,10 у 2012 р., 0,21 у 2014 р.), але ці показники також говорять про небезпечність району проживання.

Висновки. Отже, соціальна безпека є однією із ключових сфер населення України. Проаналізувавши дані національних досліджень (методика ІСС-44) визначили, що найбільш значимими для українців є проблеми соціальної безпеки, пов'язані зі зниженням рівня життя, екологією та злочинністю. Аналіз даних ЄСД показав, що особливо актуальною проблемою для України є проблема безпечності району проживання.

Джерела та література

1. Аврамук Е. Основні чинники соціального самопочуття містян (регресійна модель по дефіцитних сферах) / Е. Аврамук // Соціологічні студії. 2017. № 1 (10). С. 58–64.
2. Сальнікова С. А. Соціальне самопочуття жителів міста Луцька: про що говорить моніторинг / С. А. Сальнікова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2017. № 2. С. 105–117.
3. Панина Н. В. Избранные труды по социологии: в трех томах. Т. II: Теория, методы и результаты социологического исследования образа жизни, психоло-

гического состояния и социального самочувствия населения; сост. и ред. Е. И. Головахи. Киев: Факт, 2008. 312 с.

4. European Social Survey (ESS) [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.europeansocialsurvey.org/>

Алфьорова В. В. – студентка IV курсу
факультету психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки;

Сальнікова С. А. – к. соц. н., доцент кафедри
загальної і соціальної психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки

Кар'єра фрілансера як працівника нового часу

Постановка проблеми. Дослідження феномену фрілансу є актуальним завданням для сучасної соціальної науки, і формування фрілансера як працівника нового часу, який втілює в собі наслідки інформаційного суспільства, а також важливі характеристики професіонала епохи постіндустріалізму, – є сформованим трендом. У той же час, розмитість понять нестандартної, вільної, атипової зайнятості вимагає не тільки теоретичного аналізу, але й емпіричного дослідження.

Мета дослідження полягає у аналізі нової нестандартизованої форми зайнятості – фрілансеру, та особливостях кар'єри фрілансера.

Результати дослідження. Система трудових відносин, сформована в індустріальному суспільстві, характеризується стандартизацією всіх основних елементів зайнятості. Такий тип зайнятості Л. Воско називає типовою зайнятістю або стандартною моделлю трудових відносин (SER-модель), вона описує повну зайнятість – роботу з повним робочим днем, стабільною оплатою і пакетом соціальних гарантій [2, 112]. Такі умови зайнятості призвели до того, що місце роботи ставало ознакою стабільності, визначеності і захищеності працівника на ринку праці, показником статусу і, в кінцевому підсумку, до стандартизації трудової біографії, кар'єрного шляху.

У постіндустріальному суспільстві ця визначеність розмивається. Все більшого поширення набувають форми найманої праці, що діють поза рамками організації. Як зауважив В. Бек, «люди ... починають

більшою мірою залежати від самих себе і своєї індивідуальної долі на ринку праці з її ризиками, шансами та суперечностями» [1, 307].

Під впливом дестандартизації ринку праці і зайнятості SER-модель перетворюється в гнучкі і мінливі форми зайнятості – неповну, тимчасову, множинну, портфельну тощо. Разом зі збільшенням життєвих ризиків зростає і особиста відповідальність кожного за свою долю, а на місце стандартного життєвого шляху приходить самостійна «DIY-біографія», яка формує «клаптикову кар'єру» фахівця; остання характеризується нелінійною траєкторією, високим рівнем індивідуалізації, постійним розвитком професійних навичок, компетенцій і горизонтальним просуванням, на противагу вертикальному.

Ряд футурологів, зокрема таких як Т. Малоун, Д. Пінк, та Ч. Хенді, стверджують, що «організації» поступово витіснить незалежний, вільний агент, або фрілансер – незалежний працівник найближчого майбутнього. Такого працівника характеризує високий ступінь автономії в питаннях контролю трудового процесу, самостійність у формуванні портфеля замовлень (проектів, робіт), дія з максимальним ступенем ризику [2, 113].

Статус фрілансера вимагає навчання і отримання додаткових компетенцій за рамками власне професійної діяльності. Ці компетенції схожі з підприємницькими, з тією лише відмінністю, що підприємці більшою мірою розмежовують своє професійне й особисте життя. Можна виділити кілька найважливіших блоків таких компетенцій:

- уміння знайти роботу, проекти і замовників;
- уміння взаємодіяти із замовником;
- навички управління часом;
- навички обліку фінансів та ведення домашньої бухгалтерії.

Освоєння цих навичок, поки не інституціоналізовано, але вже існують довідники для фрілансерів та спеціалізовані курси.

Одним з важливих кар'єрних поворотів для фрілансера будь-якої спеціалізації є поява експертності, володіння унікальними затребуваними знаннями. В такому випадку у фрілансера з'являється можливість проводити для своїх колег семінари, тренінги, майстер-класи, писати спеціалізовані статті, вести блог для мережі професіоналів. Тобто створюється певний освітній простір в рамках спільноти фрілансерів, в якому є експерти та учні.

Фріланс цікавий для дослідження ще й тому, що ця форма зайнятості тільки починає інституціоналізуватись; тому що фрілансери

мають свою ідентичність, яка базується на цінностях автономії, свободи, індивідуальних професійних досягнень; і для багатьох з них статус фрілансера має дуже сильну суб'єктивну значущість.

Висновки. Фріланс як форма зайнятості – яскравий приклад не-стандартизованої зайнятості та індивідуалізованої кар'єри. Фрілансери вибудовують, розвивають свою кар'єру самостійно, приймаючи всі ризики нестабільної зайнятості і самостійного пошуку роботодавців, а також розвитку власних компетенцій. Часто це призводить до клаптикової кар'єри, тобто до кар'єри, що не належить одній професії, одному типу роботи, одному працедавцю чи замовнику.

Спільноти фрілансерів формуються на основі спільної ідентичності та вузькопрофесійних інтересів; вони частково беруть на себе функції інститутів для розвитку кар'єри фрілансера, оскільки представляють майданчики для самоосвіти, обміну досвідом та взаємної підтримки.

Джерела та література

1. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / У. Бек; пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. М.: Прогресс-Традиция, 2000. 383 с.
2. Бурлуцкая М. Г. Фрилансеры: специфика социального статуса, стратегии карьеры и профессионального развития / М. Г. Бурлуцкая, В. С. Харченко // Журнал социологии и социальной антропологии. 2013. Т. 16, № 1. С. 111–123.

Богданець І. М. – студентка IV курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Опейда Л. М. – к. філос. н., доцент кафедри
філософії та релігієзнавства
СНУ імені Лесі Українки

Віртуалізація суїцидальних схильностей: філософський аналіз

Постановка проблеми. Поняття самогубства має солідну історію, яка лише за свідченням істориків бере свій початок ще у III тис. до н. е. Самогубство залишило свій слід, практично в кожній культурі у всіх куточках світу. Аналізом цього феномену займалися такі видатні мислителі як Сократ, Епікур, Платон, Арістотель, Тертуліан,

Фома Аквінський, М. Монтень, Х. Борхес, Б. Спіноза, І. Кант, Д. Юм, А. Шопенгауер, А. Камю, С. К'єркегор, К. Ясперс, Т. Браун, Е. Дюркгейм, Е. Шнейдман, М. Фабер, Е. Фромм та багато інших.

Існує, також, безліч сучасних досліджень на цю тему, зокрема, роботи авторів Ю. Александрова, В. Глушкова, В. Войцеха, І. Майструка, О. Чудакової, А. Хоптюка та інших.

Причиною такої «популярності» є високий рівень суїцидів, впливає у просто шокуючу статистику. За даними досліджень Всесвітньої організації охорони здоров'я оприлюдненими у 2014 році, кожні 40 секунд у світі відбувається самогубство. У цю статистику входять лише офіційно визнані випадки – смерті, де факт суїциду не залишає сумніву.

За таких обставин, важко ігнорувати проблему самогубства, яка не просто не вирішується, а з прогресом суспільства вдосконалюється, модернізується і набуває нових аспектів. Мова піде про один із таких інноваційних аспектів, а саме про вплив віртуальної реальності на індивідів із суїцидальними схильностями.

Віртуальне життя сучасної молоді майже прирівнюється по своїй значущості до реальності. Соціальні мережі стають місцем де з однієї сторони панує спілкування та взаємопідтримка, а з іншої, принцип розповсюджуваної анонімами інформації може вплинути на процеси деструкції особистості; розмивання цінностей, добра і зла, життя та смерті. Кожен користувач інтернет-ресурсу, щодня стикається з агресією та маніпулятивними технологіями. Тому важливо віднайти шляхи посилення позитивного та нейтралізації негативного впливу на людей, що мають суїцидальні схильності для уникнення особистісних девіацій та цілком реальної смерті.

Мета дослідження – показ впливу здійснюваного віртуальною реальністю на суїцидальних особистостей для створення превенції проблеми самогубства.

Результати дослідження. Віртуальна реальність здійснює суперечливий вплив на суїцидальну особистість. З однієї сторони, вона може мотивувати людину до життя, а з іншої, частково, стати причиною її смерті. Деструктивна сторона каналу віртуалізації полягає в: 1) послабленні соціальної інтеграції індивіда; 2) руйнуванні соціальних зв'язків; 3) появі асоціальних тенденцій; 4) втраті внутрішніх орієнтирів; 5) нав'язуванні хибних поглядів та пріоритетів; 6) агресії

зі сторони інших користувачів; 7) великій кількості негативного за своїм змістом контенту; 8) популяризації «груп смерті» тощо.

Позитивний вплив віртуального в умовах кризового стану базується на: 1) процесах самоідентифікації та соціалізації особистостей; 2) зайнятості інформацією; 3) перебуванні під наглядом «онлайн-друзів», які можуть надати допомогу; 4) існуванні та розповсюдженні «груп підтримки»; 5) вільному доступі потенційних самогубців до різного роду психологічних тренінгів, номерів спеціальних гарячих ліній та контактів фахівців, що можуть надати кваліфіковану допомогу тощо.

Превенція самогубств повинна реалізуватися на індивідуальному та на державному рівнях, а віртуальна реальність повинна стати лише інструментом у боротьбі з цією проблемою. Необхідно створювати нові «групи підтримки», «гарячі лінії», спостерігати за динамікою записів знайомих, блокувати контент, що пропагандує насилля, проковує депресивні стани тощо. Спільними зусиллями можна знизити відсоток самогубств у суспільстві.

Висновки. Отже, з огляду на тривожну статистику випадків суїциду, суспільство повинне прикласти зусилля для зниження рівня самогубств, за посередництва новоствореної спеціальної превенції, яка поширювала б свій вплив, в тому числі, і на віртуальне життя особистостей.

Джерела та література

1. Вихристюк О. В. Влияние средств массовой информации на суицидальное поведение подростков и молодежи (обзор зарубежных источников) / Ольга Валентиновна Вихристюк // Современная зарубежная психология. 2013. № 1. С. 100–109.
2. Гизатулина А. А. Суицид в структуре самоубийства (категорийно-мотивационная структура самоубийства) / А. А. Гизатулина, А. А. Тараданов // Вестник Челябинского государственного университета. 2013. С. 304.
3. Дюркгейм Э. Самоубийство [Электронный ресурс] / Эмиль Дюркгейм // Мысль. 1994. Режим доступа: <https://www.litmir.me/bd/?b=213038>
4. Історичний аспект проблеми самогубства [Електронний ресурс]. 2016. Режим доступу: <http://helpiks.org/7-33047.html>
5. Отношение к суициду философов разного времени [Электронный ресурс]. 2007. Режим доступа: <http://palatab.net/page-id-31.html>
6. Самоубийство. Экскурс в историю [Электронный ресурс] // Проект о Жизни. 2002. Режим доступа: <http://lossofsoul.com/DEATH/suicide/history.htm>
7. Шнейдман Э. Душа самоубийцы [Электронный ресурс] / Эдвин Шнейдман. 2001. Режим доступа: <https://www.litmir.me/bd/?b=284932>

Бондарук І. П. – студентка V курсу
факультету психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки;

Кузьмук О. М. – к. с. н., доцент кафедри
загальної і соціальної психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки

Теоретична інтерпретація феномену «споживацька поведінка» в соціології

Постановка проблеми. З огляду на сучасні тенденції розвитку суспільства інтерес до споживання стрімко зростає. Це зумовлюється збільшенням людських потреб, розширенням комунікаційного простору, активізацією спілкування між людьми, урбанізацією. Більшість авторів зазначає, що в сучасному суспільстві посилюється символічна функція споживання, і речі можуть виступати вже не тільки в якості символів соціальних відмінностей, знаків престижу, а й в якості своєрідної окремої ланки, частини більш широкого символічного обміну, до якого залучені майже всі члени суспільства.

Мета дослідження – визначення особливостей теоретичної інтерпретації феномену «споживацька поведінка» в соціології.

Результати дослідження. Споживання завжди виступало складовою частиною суспільного розвитку й важливою умовою відтворення людини. Процес споживання співвідноситься з іншими соціальними, культурними та економічними процесами. Починаючи з ХХ ст., для всіх соціальних наук актуальним стає вивчення споживання як специфічного соціального феномену, а починаючи з 1980-х рр., виникає й отримує розвиток нова галузь соціології – «соціологія споживання».

Одним із перших здійснив серйозний аналіз соціально-психологічної сторони споживання Т. Веблен, приділивши значну увагу таким мотиваційним механізмам споживчої поведінки, як соціальне суперництво та соціальне наслідування [4].

Ідеї Веблена розвинуто М. Маккендріком і П. Бурдьє. Останній висуває ідею про зв'язок між соціальною приналежністю, соціальним статусом та способом життя й стилем споживання. Англійський соціолог К. Кемпбелл описує вплив змін у системі цінностей на сферу споживання. Г. Зіммель розглядає споживання через моду, вивчаючи її класовий характер, що є засобом вираження та встановлення статусних відмінностей [5, с. 267].

У 1950–1960-х рр. виникають концепції «суспільства споживання», авторами яких є Р. Арон, Дж. Гелбрейт, Дж. Катона, У. Росту, Р. Рюйе, Ж. Фурастьє [2]. Їхні концепції розкривають особливості періоду розвитку масового виробництва та масового споживання. Дослідження соціально-демографічних і психологічних чинників споживання закладають основу для виникнення нової дисципліни, яка займається вивченням поведінки споживачів (Р. Блекуелл, Дж. Енджелл, Д. Коллат, П. Ньюман та ін.).

Споживання в «постсучасних» суспільствах розглянуто в роботах Ж. Бодрійяра, Д. Ліона, С. Майлза, Дж. Рітцера, М. Фезерстоуна й ін. У постсучасному суспільстві споживання речей та послуг утворює символи соціальних відмінностей, знаки престижу. Споживання поступово стає елементом, частиною загального символічного обміну, що включає всіх членів суспільства. У зв'язку з цим Фезерстоун вводить поняття «естетизація повсякденності», а Ж. Бодрійяр говорить про «гіперреальність», яка поступово витісняє справжню реальність і, по суті, виступає сферою значень, смислів, символів, «симуляцій» [1]. «Бути споживачем – значить бути включеним в специфічний набір культурних символів і цінностей... У споживанні сьогодні немає нічого «природного»; це щось таке, що набувається, чому «научають»; це бажання, що виникає в людей у процесі соціалізації» [2, с. 53–54]. Дж. Рітцер розвиває цю ідею щодо нових форм споживання (заклади швидкого харчування, кредитні карти, супермаркети).

Американський учений С. Майлз вважає, що причиною інтенсивного розвитку дизайну в західних країнах наприкінці ХХ ст. стає підвищення значимості споживання в повсякденному житті людей; яке є для людини одним зі способів конструювання свого «Я», самореалізації, самоактуалізації.

П. Бурд'є у своїх дослідженнях «інтелектуального капіталу» показав, що споживання сьогодні – це не лише витрачання грошей і часу, це така витрата, яка проходить через певні «культурні решітки», зокрема решітку «гарного смаку» (форма інтелектуального капіталу). І в цьому значенні освіта (інша форма інтелектуального капіталу) та «смак» теж є компонентами сучасного споживання [3, с. 18]. Споживання стає таким, що виробляє соціальні відмінності, тобто символічним механізмом соціалізації та соціальної диференціації. Споживацькі практики набувають статусу основного виду діяльності сучасної людини.

Висновки. На початковому етапі становлення «соціології споживання» центральними проблемами досліджень були соціальна нерівність і стратифікація (М. Вебер, Т. Веблен), мода (Г. Зіммель), масова культура (Г. Маркузе), суспільство достатку (Д. Гелбрейт). Сучасна соціологія споживання розвивається у двох напрямках: один ґрунтується на економічних засадах, інший розглядає споживання, застосовуючи семіотичний, історичний, етнографічний аналіз для вивчення символічної сутності споживання.

Джерела та література

1. Бауман З. Свобода / З. Бауман. М.: Новое изд-во, 2006. 132 с.
2. Бокок Р. Потребление и стиль жизни / Р. Бокок // Социология. Хрестоматия для вузов. М.: Деловая кн., 2002. С. 354–363.
3. Бурдьє П. Практический смысл / П. Бурдьє. СПб.: Алетейя, М.: Ин-т экспериментальной социологии, 2001. 562 с.
4. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. М.: Прогресс, 1984. 368 с.
5. Зіммель Г. Мода / Г. Зіммель // Избранное. Т. 2: Созерцание жизни. М.: Юрист, 1996. С. 266–291.

Варійчук В. Е. – студент IV курсу факультету психології та соціології

СНУ імені Лесі Українки;

Сальнікова С. А. – к. соц. наук, доцент кафедри загальної і соціальної психології та соціології СНУ імені Лесі Українки

Традиційні релігійні вчення як чинник соціалізації особистості

Постановка проблеми. Думка про те, що процеси секуляризації поступово витіснять релігію і її вплив на суспільство зменшиться, виявилася суперечливою. Релігія досі виконує свою виховну та світоглядну функцію у формуванні особистості; вона, як форма сприйняття, визначає ставлення людини до світу і виступає орієнтиром і регулятором її поведінки. Разом з цим формується система цінностей цієї людини, а також її життєві цілі. Тому сьогодні так важливо досліджувати вплив традиційних релігійних вчень на поведінку та

формування світогляду людини, щоби мати можливість спрогнозувати соціальні зміни.

Мета дослідження – описати вплив традиційних релігійних вчень на формування особистості.

Результати дослідження. Однією з основних цілей релігійних організацій є здійснення нормативного впливу на членів та формування в них певних норм, цінностей. Вона реалізується за допомогою виконання ряду дій: вироблення систематизованого віровчення, розробки системи його захисту та виправдання, здійснення культової діяльності, контролювання/здійснення санкцій за виконання/невиконання релігійних норм, підтримка зв'язків зі світськими організаціями і державним апаратом.

Важливим елементом релігійних організацій є церква – соціальний інститут, що має низку характерних ознак. В першу чергу, це наявність ієрархічної системи професійного духовенства. Наприклад, християнська церква має ієрархію «феодального зразка». Також церква є юридичною особою, що володіє певною власністю, яка складає економічну основу її існування. Для церкви характерна також наявність чітко розробленої догматики і деталізованого культу, соціального розмежування: клір і миряни [2, 25–27].

Священнослужителі становлять особливу статусну групу, покликану забезпечувати відправлення релігійного культу і контролювати діяльність церковного приходу, місцевої релігійної громади. Управлінську діяльність в церковній організації здійснюють священнослужителі вищої ієрархії – єпископи, патріархи та ін. Потрібно відзначити, що не всі релігійні об'єднання визнають необхідність церковної ієрархії. Баптисти, наприклад, заперечують поділ віруючих на клір та мирян, вважаючи, що кожний віруючий має здатність здійснювати богослужіння, тобто бути священиком [2, 24–25].

Людина, що живе в релігійному середовищі, з раннього дитинства дізнається про існування певного абсолюту (або Бога), про те, що вона – його творіння. Проте релігія – це ще й побудова певних відносин з Богом. Сюди входять відносини поклоніння, визнання як всезнаючого, всемогутнього, найвищого для себе авторитету. Крім того, з цим визнанням пов'язане виконання певних дій: молитви, добрі вчинки, подання милостині. Віруючий сприймає всі події як дані їй абсолютом певні випробування, через що проявляє терпіння, коли трапляється біда, і дякує йому у випадку щасливих подій. Віруюча

людина прагне стати такою, якою хоче бачити її божество, в яке вона вірить. Все, що ним заборонено, стає для неї неприпустимим, а все проголошене як дозволене й заохочуване стає для неї прийнятним.

Релігія формує в людині інтенсивну мотивацію для здійснення добра, формулює чіткі причини, за яких людина має чинити добро, дає людині сенс життя, робить осмисленим кожен вчинок. До прикладу, для людини, що не вірить у «судний день» і потойбічне життя, не має значення, як прожити життя (як грішник чи як праведник), оскільки всі її справи приречені на небуття. Жодна ідеологія не може повноцінно пояснити, для чого людині необхідно поводитися позитивно, якщо вона помре і всі її справи ніяк не позначаться на її долі після смерті.

Вчення про потойбічне життя формує в людині прагнення до усвідомленої добродійної поведінки. Воно закликає її чинити справедливо, навіть якщо цього ніхто не бачить і їй не загрожують негативні наслідки несправедливої поведінки. Проте гідно в суспільстві поводитися не лише ті, хто щиро дотримується релігійних приписів, справді вірить в них, а й ті, кого називають морально здоровими людьми. Інакше кажучи, чим більше втягнута людина у систему релігійно-церковних відносин, особливо культових, тим сильніше інститут релігії регулює її поведінку.

Релігія для великих груп людей (або цивілізацій) формує соціальний простір, об'єднаний спільним оміряним ідеалом цінностей та поведінки, із яким пов'язана відповідна уявна перспектива майбутнього. Якщо для обмеженого кола віруючих оміряний ідеал постає як щось більш-менш конкретне, то для абсолютної більшості людей він виступає абстракцією, що не має прямого зв'язку з їхнім життєвим досвідом. При такому підході не минуле (причина) визначає тенденції сьогодення, а уявне майбутнє [1, 9–10].

Висновки. Отже, традиційні релігійні вчення здатні впливати на поведінку та формування особистості. Окрім системи приписів та догм, вони характеризуються ієрархізованою системою, ступінь утягнутості до якої визначає, наскільки сильно релігійна організація регулює поведінку своїх членів. Так, релігійна людина сама регулює свої вчинки відповідно до релігійних приписів, релігійної моралі тощо. У кожній релігійній сім'ї батьки з малечку виховують свою дитину згідно з релігійною мораллю церкви, до якої вони належать, і саме в ці моменти проходить первинна соціалізація, яка в майбутньому сформує її як особистість.

Джерела та література

1. Грушко В. Ієрархічність соціальних процесів та асиметрія взаємодії між ними / В. Грушко // Соціологічні студії. 2015. № 2. С. 6–11.
2. Докаш В. І. Загальне релігієзнавство: навч. посіб. / В. І. Докаш, В. Ю. Лешан. Чернівці, 2005.

Казнадзей О. А. – студентка III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;
Опейда Л. М. – к. філос. н., доцент кафедри
філософії та релігієзнавства
СНУ імені Лесі Українки

Родова бівалентність людського буття

Постановка проблеми. Питання чоловічого та жіночого буття з самого початку існування людства тривожить людину. Філософська антропологія детально вивчає цю проблему.

Мета дослідження. Полягає у з'ясуванні основних підходів у філософській антропології до проблеми бівалентності розуміння її як явища, що відображає духовні та душевні виміри людського буття.

Результати дослідження. Ми звикли розглядати людину й особистість у філософії позбавленою статі, що було результатом абстрактного підходу до неї. Сучасна філософська антропологія прагне вийти за межі такого бачення людини. Адже для кожного, хто замислювався над людським буттям, очевидним є те, що однією з його складових є бівалентність людського роду – його розділеність на чоловічий та жіночий шляхи.

Сучасне суспільство характеризується спрямованістю людства до відкритості, гуманності, толерантності як найважливіших людських цінностей, що долають певні негативні вияви людського буття. Таке додання може відбутися лише за умов синтезу чоловічого та жіночого. Адже у чоловічого феномену та жіночого феномену є певні етичні та фізичні властивості, які доповнюють один одного. Зливаючись, ці властивості можуть вирішувати, здавалося б, абсолютні протиріччя. Саме родова бівалентність людського буття завжди породжує життя; ця взаємодія у різних своїх проявах приводить до переживання різних почуттів, які дарують нам певні емоції, почуття та

відчуття. Якщо філософська антропологія досліджує різноманітні виміри людського буття, то проблеми статі точно є філософською проблемою— адже чоловічий жіночий являють собою найсуттєвіші виміри людського. Відомий філософ Н. Хамітов зазначає: «Якщо ми припустимо, що філософська антропологія досліджує різноманітні виміри людського буття, то проблеми статі не можуть не бути органічно філософськими проблемами» [1, 195]. Відрадіє те, що все більше вітчизняних науковців розуміє, що проблеми статі не можуть залишатися на маргінесі філософських досліджень. Гендерні виміри статевого стали невід'ємною частиною сучасної філософської антропології, яка наполягає, що «...для кожного, хто замислювався над колізіями людського буття, очевидним є те, що однією з їх фундаментальних причин є бівалентність людського роду – його роздільність на чоловічий та жіночий шляхи буття» [1, 195].

Тому коли філософська антропологія звертається до феномену статі, вона втрачає своє відсторонення від потаємних глибин людського буття. Інша справа, що нам треба віднайти саме філософсько-антропологічний кут бачення чоловічого та жіночого. Особливості постмодерністського антропологічного розмислу у сфері гендерної проблематики можуть бути узагальнені у наступних положеннях:

1. Адекватне розуміння соціостатевого потребує деконструкції есенціалістсько-субстанціалістських підходів до визначення сутності чоловічого та жіночого та способів їх соціальної взаємодії. Конструктивістське бачення привело до розуміння статі як результату процесу соціального моделювання. Доповнення сучасних філософських методологій гендерною та конструктивістською, утверджує полісутнісний характер філософії.

2. Філософія постмодерну підкреслює свою установку на анти-нормативізм, заснований на релятивістському розумінні того факту, що норми та принципи є історично-конкретними, а отже плінними, відносними, відтак підлягання їм та їх збереження повинно розглядатися з точки зору їх часової доцільності. Це не лише провокує відмову від ідеалів та традицій, але й спонукає до творчості та активності всі гендери у соціальному бутті [2, 185].

Таким чином, якщо чоловіче й жіноче начала у фізичній взаємодії породжують біологічне життя людського роду, то більш глибинна взаємодія чоловічого та жіночого означає постійне оновлення буття людського роду в його духовно-особистісних аспектах. Причому на сьогоднішній день ці аспекти як ніколи в історії стають фактором

виживання людини на нашій планеті. Все це актуалізує розуміння природи чоловічого та жіночого у людському бутті й можливості їх метафізичної взаємодії. Враховуючи тяжіння антропологічної рефлексії до аналізу чоловічого принципу і домінування цього принципу донедавна, таку взаємодію можна по праву назвати відмітною ознакою сьогодення [3]. Стосовно метафізики чоловічого та жіночого, представленої у вітчизняному філософсько-антропологічному дискурсі, слід зазначити, що вона продовжує багато в чому відтворювати бачення класичної філософії, де людина розглядалася «... як істота, позбавлена статі, що було результатом абстрактно-есенційного підходу до неї ...» [1, 195].

Висновки. Прагнення усвідомити сенс чоловічого і жіночого, можливості взаємодоповнення, – залишаються актуальними для сучасної епохи і стали основою для вивчення статі у сучасному напрямі її. Принципова особливість сучасної філософії статі полягає у комплексному підході до проблеми статі та родової бівалентності та розуміння її як явища, що відображає духовні та душевні виміри людського буття.

Джерела та література

1. Хамітов Н. А. Родова бівалентність людського буття: феномени чоловічого та жіночого // Філософія. Світ людини. Курс лекцій. Київ: Стилос, 1999. 310 с.
2. Українознавчий альманах // Вип. 4: «Гендерна освіта в Україні: досвід, проблеми, перспективи». 2010. 196 с.
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://subject.com.ua/philosophy/svit/63.html>

Карпось К. В. – студентка III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;
Опейда Л. М. – к. філос. н., доцент кафедри
філософії та релігієзнавства
СНУ імені Лесі Українки

Антропологічні ідеї в історії української філософії

Постановка проблеми. У різні періоди української філософії по-різному поставали філософсько-антропологічні проблеми, які отримали вираження в релігійній, натуралістичній, історичній та, навіть,

глобальній антропології. Остання актуалізується цілим рядом проблем породжених сучасними суперечностями між людством і природою та вимагає нагального вирішення.

Мета дослідження полягає в показі відмінностей у розвитку філософської антропології на різних етапах української філософії, включаючи сучасний стан антропологічних проблем.

Результати дослідження. Українська філософія починається не з натурфілософії, а з антропології. Давньогрецька міфологія перейшла в натурфілософію, давньоруська – в християнську релігію, яка містила в собі етику, історію, антропологію, філософію, логіку. Світоглядною формою була релігія, основним змістом – людина, а в людині – мораль. Через ставлення до Бога людина центрує все в собі, бо для неї завжди найбільш цікаве й суттєве – це вона сама, Бог є – дзеркало, в якому вона себе пізнає.

Оскільки людині приділяється не менше уваги, ніж Богові, даний світогляд в його українському варіанті можна вважати доцентровим. А стародавню антропологію – вчення про людину можна назвати синкретичною. Людина є мікрокосмом – синтезом усієї дійсності.

На першому етапі філософування в Україні антропологія об'єднувала всі напрями думки – натурфілософію і космологію, мораль, історію, згодом вона сама осмислювалася в контексті релігії. Ключовим тут є відношення «людина – Бог», а вся філософія – це релігійно-моральнісна антропологія.

Становлення нового світогляду охоплює великий проміжок часу, від зародження ідей гуманізму, їх утвердження з реформаційними ідеями до розвитку ренесансних та просвітницьких ідей в діяльності Києво-Могилянської академії. У творах українських гуманістів Ю. Рогатинця, К. Ставровецького, Д. Наливайка, З. Копистянського, Л. Зизанія та інших розробляється комплекс ідей про рівність людини Богові, про людину як найвищу цінність, про її фізичну і духовну довершеність, розум і волю як джерело її творчості та діяльності, про насолоду краси світу та всесвіту вцілому. Ці настановлення стають провідними в мистецтві моралі, метафізиці й фізиці.

На відміну від антропології середньовіччя, в даний період курси філософії складаються з розподілених дисциплін – натурфілософії, етики, психології, логіки тощо, але всі вони зорієнтовані на принцип природи – у зовнішньому світі, в людині, в її пізнавальній, моральній діяльності [3, 11].

Нові антропологічні ідеї народжує ХІХ століття, яке називають століттям історії. Термін «людина і природа» доповнюється іншим не менш важливим терміном – «людина й історія»; починаючи з Кирило-Мефодіївського товариства, виникає багато історіософських концепцій – М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, В. Винниченка. У цих концепціях міститься чимало думок про людину, а всі вони орієнтовані на буття людей та їхнє благо, тобто на буття антропології вцілому. На відміну від тих напрямів історичного дослідження, в яких переважали опис і аналіз великих культурних діячів, ці вчені зосередили свою увагу на народі як рушійній силі суспільного поступу.

У межах філософії, української історії, художньої літератури простежується й інша антропологічна тенденція, яка дістала назву «філософія серця». До її представників Д. Чижевський зараховує Г. Сковороду, П. Юркевича, П. Куліша, М. Гоголя. Це досить багатоаспектне та важливе явище, яке було спеціально проаналізоване та досліджене у праці Юркевича «Серце і його значення в духовному житті людини», тому що саме серце є осередком тих відчуттів, які людина проносить крізь себе кожного разу. Попередником Юркевича в цьому питанні був Сковорода, у філософії якого пошуки щастя, самопізнання людини є центральними. Хоча, на відміну від Юркевича, Сковорода не має спеціального твору про серце, однак до нього філософ постійно звертається як до остаточного рішення під час розгляду будь-яких етичних проблем.

У ХХ столітті не менше значення, ніж «людина – історія», набуло відношення «людина – природа». Останнє, на відміну від попередніх епох, носить всезагальний характер і виражається у сукупності глобальних проблем. Його втіленням є феномен ноосфери, теорію якого розробив наш співвітчизник В. Вернадський у 20–30-х роках минулого століття [3, 80].

Висновки. Українське філософування починається з роздумів про людину. Всі види знання – релігія, космологія і натурфілософія, історія і мораль центруються навколо неї. В історії української культури можна виокремити: в середні віки – релігійну антропологію, в епоху Відродження і Нового часу вона була обмежена натуралістичним різновидом, в ХІХ–ХХ століттях – історичну антропологію. У другій половині минулого століття на перше місце, не відкидаючи інших, виходить антропологія, яку можна було б назвати глобальною,

тобто такою яка є основою будь якого знання, бо породжена вона відповідними сучасними суперечностями людства і природи, які вже визначають і будуть ще більш визначати майбутнє людського життя і життя взагалі.

Джерела та література

1. Гатальська С. М. Філософія культури: підручник / С. М. Гатальська. Київ: Либідь, 2005. 328 с.
2. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський: курс лекцій. Київ: Наук. думка, 1996. 286 с.
3. Філософія. Світ людини. Курс лекцій. Київ: Стилос, 1999. 310 с.
4. Юркевич П. Д. Философские произведения / П. Д. Юркевич. М.: Правда, 1990. 670 с.

Кошкіна О. Ю. – студентка VI курсу
факультету психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки;

Любчук В. В. – к. соціол. н., старший
викладач кафедри загальної і соціальної
психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки

**Соціальне здоров'я в Україні:
соціально-демографічний аспект**

Постановка проблеми. Одним із чинників, які формують «здорове» суспільство, є фізичне і психічне здоров'я її окремих індивідів, оскільки саме вони забезпечують економічний і соціальний розвиток суспільства. Здоров'я людини формується під впливом багатьох чинників, негативними з яких є шкідливі звички, несприятливі умови праці, незадовільні матеріально-побутові умови тощо [4, 29].

Специфіка демографічної ситуації в Україні в період з 1991 р. і до сьогодні полягає в поєднанні масштабної депопуляції з погіршенням якісних характеристик населення що дає підстави кваліфікувати її як затяжну демографічну кризу.

Мета дослідження полягає у визначенні сучасного стану демографічної ситуації в Україні та факторів впливу на неї.

Результати дослідження. У сучасних умовах в Україні сформувалась надзвичайно складна медико-демографічна ситуація. Чисельність населення впродовж останніх десятиліть неухильно скорочу-

ється. Це скорочення досягло майже 10 млн осіб – з 53 млн в кінці 80-х років ХХ ст. до 42 млн – у перших десятиліттях ХХІ ст. [1, 272].

Чисельність населення за оцінками Державної служби статистики України станом на 1 травня 2017 року склала 42 млн 502 тис. осіб [2], що, за оцінками Державної служби статистики України, на 176 тис. осіб менше, ніж було на кінець 2015 року. Простежується перевищення кількості померлих над кількістю народжених: на 100 померлих – 58 народжених 116 907 дітей, у той час як за аналогічний період 2016 року цей показник становив 128 530 дітей [5, 134]¹.

Високі показники захворюваності та смертності, зокрема від інфекційних хвороб, підтверджують необхідність вдосконалення системи охорони здоров'я, доцільність пропагування та економічного стимулювання здорового способу життя тощо. Проаналізувавши дані, стає зрозуміло, що змінилася і тривалість життя, на сьогодні середня тривалість життя в Україні становить 71 рік (66 років – чоловіки, 75 років – жінки) [4, 29]. За цим показником Україна займає 52-ге місце серед країн світу.

У 2016 р. створено нормативну базу, яка сприяє розробленню нової системи фінансування охорони здоров'я, зокрема, затверджено Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я України, яка закріплює модель національного солідарного медичного страхування зі 100 % охопленням громадян. З метою кращого управління медичною інфраструктурою розпочато процес створення Госпітальних округів – нової моделі надання первинної медичної допомоги на рівні об'єднаних територіальних громад та вторинної допомоги [7, 26]. Водночас, за результатами парламентських слухань, робота в цьому напрямі визнана недостатньою та безсистемною. Зокрема, досі не затверджено стратегію реформування системи охорони здоров'я України, розробка якої передбачена Угодою про асоціацію з ЄС, а також детальний план її практичної реалізації. Залишається нездійсненою структурна реорганізація системи медичного обслуговування [6].

Висновки. Демографічна ситуація в Україні характеризується не лише депопуляцією, вона набула характеру гострої демографічної кризи, основні ознаки якої – несприятливі зміни не тільки у кількості, а й здоров'ї населення [5, 134]. Аналіз соціально-демографічного стану України свідчать про високий рівень смертності та низький рівень народжуваності, що стає загрозою для перспектив розвитку нації в

¹ Дані наводяться без урахування Криму та зони проведення антитерористичної операції.

цілому. Загальний розвиток ситуації у соціальній сфері впродовж 2016 р. дає підстави для таких висновків: реформи планувалися і здійснювалися, але, як і в інших сферах, мали несистемний характер, часто органам влади бракувало комплексного стратегічного бачення. Значна частина рішень з подолання кризового стану приймалися за принципом реагування на проблему, а не на упередження. Залишається актуальною потреба в комплексному фаховому підході, проведенні низки соціальних та соціологічних досліджень.

Джерела та література

1. Генофонд і здоров'я: відтворення населення України / за ред. А. М. Сердюка, О. І. Тимченко. Київ: МВЦ «Медінформ», 2006. 272 с.
2. Демографічна ситуація в Україні: на 100 померлих – 58 народжених [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://health.unian.ua/country/1980691-demografichna-situatsiya-v-ukrajini-na-100-pomerlih-58-narodjenih.html>
3. Ковальчук А. Ю. Характеристика соціально-демографічної ситуації та соціально значущих захворювань в Україні / А. Ю. Ковальчук // Український медичний часопис. 2014. С. 29–33.
4. Маркович І. Г. Вплив медико-демографічних показників на реформування медичної галузі як складової системи біобезпеки країни / І. Г. Маркович // Україна. Здоров'я нації. 2013. № 4. С. 29–34.
5. Палієнко О. А. Демографічна криза в Україні: шляхи її подолання / О. А. Палієнко // Young Scientist. 2017. С. 133–136.
6. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про реформу охорони здоров'я в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 21.04.2016 № 1338-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1338-19>
7. Україна 2016-2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. 2017. Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf

Кулакевич М. А. – студент V курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Борейко Ю. Г. – д. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства СНУ імені Лесі Українки

**Держава і церква у постсоціалістичних країнах:
рецепція в українських реаліях**

Постановка проблеми. Гармонізація взаємин держави і церкви у сучасних українських реаліях значною мірою залежить від форм

співпраці державних та церковних інституцій. У цьому контексті важливе значення має вивчення досвіду державно-церковних відносин у країнах, у яких кілька десятиріч церква функціонувала в умовах тоталітарного режиму. Йдеться, передусім, про країни Центральної, Південної та Східної Європи, які подолали домінування комуністичних ідей у багатьох сферах суспільного життя.

Мета дослідження – з'ясувати характер взаємовідносин держави і церкви у Республіці Польща, Республіці Сербія, Угорщині, Грузії з метою вивчення досвіду, який можна запроваджувати на нинішньому етапі розвитку українського суспільства.

Результати дослідження. Згідно з Конституцією Польської Республіки, церкви та інші віросповідні союзи є рівноправними, що не заважає Римо-католицькій церкві мати беззаперечний авторитет у суспільстві.. Цим пояснюються міцні позиції, які зберегла церква у соціалістичну добу. Римо-католицька церква у Польщі позиціонується як «хранителька етичної сили, духовної субстанції та єдності народу» [1].

У Польщі діє інститут військових капеланів, релігійний елемент інтегровано в освітній процес у загальноосвітніх школах. Усі легальні конфесії мають право викладати по дві години на тиждень предмет зі знання релігії за умови, що в класі щонайменше семеро учнів належать до певного віросповідання. Отже, відносини між державою і церквою у Республіці Польща відображають історично обумовлену традицію, що пов'язана з особливою роллю католицизму як одного з основних чинників польської ідентичності.

В Республіці Сербія конституційно закріплена автономність держави і релігійних інституцій. Релігії та конфесії, які функціонують у країні, рівні перед законом, але різняться за авторитетністю та вкоріненістю у суспільний ландшафт. Релігійні об'єднання Сербії умовно поділені на п'ять груп: 1) Сербська православна церква, котра наділяється винятковою історичною, державотворчою роллю у розвитку ідентичності сербського народу; 2) традиційні конфесії країни – Римо-католицька, Словацька лютеранська, Реформатська, Євангелічна християнська церкви, мусульманські та юдейські громади; 3) конфесійні об'єднання, визнанні законами 1953 та 1976 років (баптисти, адвентисти, п'ятидесятники); 4) релігійні організації, які перебувають в процесі реєстрації; 5) незареєстровані релігійні організації [3]. Слід зауважити, що процедура реєстрації неоднакова для традиційних

церков та інших конфесій. Держава може надавати церквам і релігійним громадам фінансову допомогу для підтримки духовної місії та соціального служіння.

Основним принципом державно-церковних відносин в Угорщині є ідеологічний нейтралітет держави. Релігійні організації є автономними, реєструються державою, яка враховує їх особливості. Прикметно, що рівний підхід до церков не виключає врахування реальної соціальної ролі деяких з них [4]. Держава в Угорщині фінансує реалізацію церквами соціальних проектів.

Договір між державою і Грузинською православною церквою, укладений у 2002 році, визначає рамки та форми співробітництва. Держава і церква взаємно визнають дипломи; держава не має права відчужувати у церкви майно. До функцій держави належить затвердження за поданням церкви навчальних програм з православного віросповідання і кандидатур викладачів. Духовні особи звільняються від призову в армію, держава визнає шлюб, зареєстрований церквою, дванадцять свята є святами і вихідними днями на державному рівні тощо. В документі зазначається, що православ'я у Грузії – не лише віросповідання, а й фундамент для відродження країни [2, 228]. Як бачимо, угода практично визнає православ'я державною релігією в країні.

Висновки. Таким чином, взаємини держави і релігійних організацій у європейських посткомуністичних суспільствах ґрунтуються на принципах свободи совісті та невтручання держави у справи церкви, характеризуються тенденцією до розбудови відносин на засадах ідеологічного нейтралітету держави. Визнання найчисельніших церков повноправними суб'єктами державно-церковних відносин, що може бути реалізовано в Україні, створює умови для їх функціонування як дієздатних суспільних інституцій. Водночас застосовується диференційований підхід до конфесій, що не порушує нейтралітету держави, яка підтримує традиційні релігії як чинник зміцнення національної ідентичності. Церкви та інші релігійні організації здійснюють соціальне служіння у визначених сферах.

Джерела та література

1. Здіорук С. Досвід державно-церковних відносин у постсоціалістичних країнах: уроки для України у зміцненні національної ідентичності [Електронний ресурс] / С. Здіорук, В. Токман. Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/2.htm>

2. Палінчак М. Державно-церковні відносини в країнах СНД / М. Палінчак // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія: Політологія, соціологія, філософія. 2010. Вип. 14. С. 226–231.
3. Токман В. Механізми забезпечення свободи віросповідання в європейських країнах [Електронний ресурс] / В. Токман. Режим доступу: old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/11.htm
4. Шанда Б. Конституционные судебные процессы по вопросу свободы вероисповедания в Венгрии / Б. Шанда // Российский бюллетень по правам человека. 1999. № 11. С. 57–62.

Максимчук К. Ю. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Сальнікова С. А. – к. соц. н., доцент кафедри загальної і соціальної психології та соціології СНУ імені Лесі Українки

Освітня міграція: глобальна проблема чи необхідний досвід?

Постановка проблеми. На сьогодні у світі, в умовах глобалізації, стрімко розвивається інтернаціоналізація освіти та науки, все більше студентів навчається за кордоном. За даними Організації економічного і соціального розвитку (ОЕСР) в системі вищої освіти у світі за межами своїх країн навчається близько 2,8 млн студентів. Передбачається, що до 2025 р. їх кількість зросте до 7,2 млн осіб.

Мета дослідження – аналіз освітньої міграції українців та її чинників на основі глибинного інтерв'ю зі студенткою вишу Європи та вторинних даних, у т.ч. статистичних.

Результати дослідження. Освітня міграція – це переміщення студентів, які навчаються за межами своєї країни, терміном на більше, ніж 12 місяців. За своїм призначенням, освітня міграція передбачає тимчасове перебування на території розташування закладу освіти з подальшим поверненням мігранта до колишнього місця проживання, але є численні випадки протилежного. Вважається, що освітня міграція обумовлена задоволенням соціальної потреби в отриманні якісної освіти та підвищенні рівня кваліфікації.

Щороку дедалі більше наших студентів віддають перевагу закордонним вишам, у більшості випадків – це навчальні заклади Європи.

Серед найпопулярніших країн – Польща, Німеччина, Росія, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина.

Статистика свідчить про 68 000 українських освітніх мігрантів у 2015/2016 навчальному році, про їх майже 10 % зростання у 2016/2017 рр. За даними головного управління статистики Польщі 2015/16 навчального року в польських університетах навчалось 20,5 тис. українських громадян [2].

Постає питання, чи повернеться молодь, яка відчула моральну цінність суспільства, справедливість в державному управлінні, потужну освітню базу, в Україну? Відповідь варто шукати у думках, міркуваннях, поглядах тощо українців, які навчаються за кордоном.

Наприклад, студентка Марина П. III курсу бакалаврату, яка навчається в одному з найбільших і найпрестижніших університетів Польщі, розповідає: «Варшавський державний університет обрала тому, що він надає якісну сучасну освіту з потужною науково-дослідницькою базою. Зі спеціальністю теж визначилась одразу, міжнародні відносини – це напрям, з яким можна влаштуватись на роботу у будь-якій країні Європи. ... Так, повертатись в Україну на сьогоднішній день для мене не актуально. ... Вступала за пільгами, маю Карту поляка. Це популярний спосіб вступити абітурієнту на бюджетне місце, але при цьому не мало важливо скласти іспит успішно. За шкалою 1–10, оцінюю ВУЗ на однозначну 10, так як має безліч переваг. Університет надає значну матеріальну підтримку у вигляді соціальної стипендій – 1000 злотих в місяць. Також мене забезпечили гуртожитком, в якому умови на найкращому рівні, а плата при цьому невелика. З мовним бар'єром проблем не було, заздалегідь готувалась подумки, що не варто залишатись в Україні, тому в Луцьку закінчила курси польської мови. Ще одним з плюсів вважаю досвід у спілкуванні зі студентами різних національностей, таким чином можна дізнатись багато цікавого з їхнього буденного, а для мене незвичного життя. За увесь період мого перебування в Польщі я познайомилась з великою кількістю іноземців. З деякими підтримую тісні дружні відносини. Своїм вибором я задоволена, бо так можна забезпечити собі не лише хорошу освіту, а надалі європейське майбутнє, про яке більшість моїх однолітків в Україні мріють. Тому варто зробити хоча б якийсь крок, аби мрія матеріалізувалась, а не залишилась лише в думках».

Авторка впевнена, що студентів, які підтримують думку Марини П., більшість. Однак, не всі студенти мріють залишитися в країні, де навчалися, після закінчення навчання, деякі ставляться до здобутої освіти як до новаційного, якісного досвіду, який застосовуватимуть надалі в рідній Україні, вона ж бо потребує таких висококваліфікованих спеціалістів.

Наприклад, відповідь польських студентів із Волинської області на запитання «Чи плануєте після здобуття освіти залишитись в Польщі?» є наступною: лише 11 % студентів указали, що планують повернутись до України після здобуття вищої освіти, 22 % планують продовжити навчатись, 17 % визначили, що не планують повертатись до України, інші поки не прийняли остаточного рішення [1].

Висновки. Отже, освітня міграція зумовлена отриманням диплома міжнародного зразка, привабливі умови праці та майбутнього життя. Контакт місцевих та іноземних студентів, який сприяє поширенню знань, також є одним із пріоритетів вибору європейського вишу. Освітня міграція українців до Польщі є дуже важливою темою як для Польщі, так і для України, тому потребує докладнішого дослідження.

Джерела та література

1. Клімук І. Міграційна мобільність абітурієнтів Волинської області: проблема вибору Україна vs Польща крізь призму стереотипів // І. Клімук, С. Пенюковська // Соціологічні студії. 2017. № 2 (11). С. 26–32.
2. Майже 60 тис українців навчаються за кордоном. Найбільше – у Польщі, дослідження [Електронний ресурс] // Українська правда. Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/12/14/221512/>

Мисик В. Б. – студентка VI курсу факультету психології та соціології

СНУ імені Лесі Українки;

Сальнікова С. А. – к. соц. н., доцент кафедри загальної і соціальної психології та соціології
СНУ імені Лесі Українки

Інституційна релігійність населення західних областей України

Постановка проблеми. У сучасному світі релігія усе більшою мірою оцінюється не лише як супроводжуючий економіку та полі-

тику феномен, котрий потребує урахування при плануванні відповідних сфер державного та суспільного життя, але і як впливовий та відносно автономний чинник соціальних змін. Чи не найбільш аргументованим доказом цьому є події в Україні, які стрімко змінили життя українців опісля 2014 року. Так, дійсно, релігії, зокрема інституційний їх вимір, зіграли у період Майдану [3] та опісля одну з ключових ролей, поряд із волонтерським рухом. Потужним джерелом людського ресурсу вважали Західні області України, зокрема, Львівську, а також Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську та Рівненську області.

Мета дослідження полягає у аналізі інституційної релігійності жителів Західних областей України.

Результати дослідження. Згідно даних Соціологічної групи Рейтинг Львівську область можна вважати однією із найбільш релігійних областей України: у ній проживає 30 % православних, 59 % греко-католиків, 2 % римо-католиків, 1 % протестантів, Євангелістів, і лише 6 % вважають себе просто християнами, 1 % не належить до жодного віросповідання, 1 % зазначив «важко відповісти» [1]. Загалом у цій області представників інституційної релігійності є 92 % (більше лише на Волині – 99,5 %, Рівненщині – 98 %, Івано-Франківщині та Тернопільщині – по 94 %) [1]. Усі області із високим рівнем інституційної релігійності були флагманами подій 2014 та наступних років (можливо, за значимістю у зворотному порядку). Отож, є усі підстави для гіпотетичного припущення щодо більш активної соціально спрямованої поведінки тих, чия релігійність має інституційний характер.

Проте події 2014 року чітко виокремлювали населення за проукраїнськими, на противагу проросійським, релігійними настроями, що відображалось у рівні підтримки Української православної церкви Київського патріархату чи Автокефальної. У розрізі приналежності до конфесій православної церкви західні області України мають дещо інший порядок: Івано-Франківська (76 % УПЦ КП, 2 % УПЦ МП, 10 % АЦ), Львівська (71 % УПЦ КП, 5 % УПЦ МП, 15 % АЦ), Тернопільська (63 % УПЦ КП, 11 % УПЦ МП, 16 % АЦ), Волинська область (52 % УПЦ КП, 28 % УПЦ МП, 20 % АЦ) знаходиться на 6-му місці опісля Херсонської і Київської, а Рівненська (51 % УПЦ КП, 33 % УПЦ МП, 0 % АЦ) – на 8-му опісля м. Києва. Отож, має значення не лише рівень інституційної релігійності населення області, а й розподіл вірян між православними конфесіями.

Спостерігаються також і поселенські відмінності у характері інституційної релігійності. Зокрема, згідно емпіричних даних (2010,

2015) високий рівень релігійної та віросповідної самоідентифікації жителів Волинської області є відмінним для жителів міста і сільської місцевості (89 та 75 % відповідно), при тому, що у обох випадках однаково по 7 % не змогли вказати своєї конфесійної належності [2]. З іншого боку, міські жителі є більш активними у різного роду соціальних заходах, тоді як сільські є більш активними щодо релігійних практик [2]. Цей висновок також засвідчує вплив інституційної релігійності на перебіг соціальних змін.

Висновки. Вторинні дані соціологічних досліджень – Соціологічної групи Рейтинг (2015), Лабораторії соціологічних досліджень СНУ ім. Лесі Українки (2010, 2015) – демонструють вищий рівень інституційної релігійності у Західних областях України та її поселенські відмінності, значимість розподілу вірян між православними конфесіями на фоні більш активної участі жителів означених областей у подіях 2014 року та наступних. Такі дані потребують додаткового соціологічного вивчення значимості і впливовості інституційної релігійності українців. І з урахуванням того, що релігія як світогляд, система догматів, уявлень і норм, попри центральність віри у надприродне, має міцне соціальне переплетення. А такі системи, підсилюючись економічними та політичними, є більш стійкими і соціально значущими.

Джерела та література

1. Поліщук Н. Релігійні вподобання населення України [Електронний ресурс] / Н. Поліщук // Info-Light. 2015. Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrayiny>
2. Сальнікова С. А. Поселенські відмінності у характері інституційної релігійності волинян / С. А. Сальнікова // Соціологічні студії. 2017. № 2 (11). С. 55–63.
3. Филипович Л. Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка / Л. Филипович, О. Горкуша. Київ: Саммит-Книга, 2014. 656 с.

Михайлюк С. Р. – студентка V курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки СНУ імені Лесі Українки;

Опейда Л. М. – к. філос. н., доцент кафедри
філософії та релігієзнавства
СНУ імені Лесі Українки

Проблема формування цінностей людини

Постановка проблеми. Система цінностей та ставлення до них визначає суспільний розвиток. Виступаючи в якості інструмента

соціального регулювання, вони є тією проміжною ланкою, яка пов'язує поведінку людини з її соціальними ідеалами, інтересами й вимогами. Цінності виконують складні та різнобічні регулятивні функції по відношенню до суспільства та особистості. Ця проблема виступає найважливішою частиною програми регулювання й управління в суспільстві на етапі його оновлення. Проблема цінностей – це одвічна проблема, котра існує відтоді, коли з'явилась людина, і сьогодні до неї звертається багато дослідників.

Мета дослідження – розкрити проблему формування цінностей з точки зору соціального ставлення людини до цінностей. Предмет дослідження – передумови, чинники, механізми і тенденції становлення цінностей.

Результати дослідження. З усього, що існує у світі, найціннішою і найважливішою для людини є сама людина. Вже у Стародавньому Китаї вважали, що «між Небом і Землею людина найцінніша». А в V ст. до н. е. давньогрецький філософ Протагор сформулював положення про те, що людина є мірою всіх речей.

Цінність людини визначається насамперед тим, що вона найдосконаліша з усіх відомих нам істот. Тільки вона здатна пізнавати навколишній світ і саму себе та цілеспрямовано перетворювати їх за законами розуму, добра і краси. Завдяки її зусиллям створено «другу природу» – світ культури, який є скарбницею загальнолюдського досвіду і передумовою істинно людського буття.

Цінність людини полягає і в тому, що вона є унікальною, принаймні у відомій нам частині космосу, істотою. Навіть якщо у космосі, що цілком імовірно, є інші, подібні нам істоти, і ми зустрінемося з ними, то й тоді цінність людини та людства не стане меншою.

Цінності є чимось вищим, аніж звичайна зацікавленість людини. Саме існування цінностей і саме через культурні цінності людина задовольняє свої потреби й відрізняється від тварин. Культура є предметним полем формування цінностей, і цінності складають фундамент культури. Через систему цінностей та ідей, що служать для регулювання поведінки індивідів, людини, і визначається культура. Культура виступає своєрідним підсумком всієї різноманітності діяльності людини, як сукупність матеріальних і духовних цінностей, як складна ієрархія ідеалів і сенсу, значущих для конкретного суспільного організму.

Цінності включають в себе когнітивний та емоційний компоненти, знання та оцінку. Ці компоненти мають протилежні логічні

властивості. Знання фіксують суще, цінності – належне; в знаннях людина абстрагується від своєї зацікавленості, в оцінці, навпаки, стверджує свій інтерес. У знаннях людина усвідомлює предметну вираженість світу, в оцінці з'ясовує, чи відповідає дійсність її потребам.

У сфері духовного життя людиною здійснюється осмислення й вибір ідеалів та цінностей. Проблема духовності – це не тільки окреслення найвищого рівня освоєння людиною свого світу, ставлення до природи, суспільства, до інших і самої себе. Це проблема виходу людини за межі вузько емпіричного буття, подолання себе «вчорашньої» у процесі поновлення та вдосконалення, сходження особистості до своїх ідеалів, цінностей і реалізації їх на життєвому шляху. Отже, це проблема Життєтворчості [1, 237].

З огляду на роль цінностей у житті людини виокремлюють цінності-цілі та цінності-засоби. Цінностями-цілями вважають найзагальніші життєві орієнтири, які не потребують обґрунтування, а мають значення самі по собі. Їх людина сприймає на віру, вони є очевидними для неї. Такими цінностями є, наприклад, істина, добро, прекрасне, життя, кохання, щастя. Цінності-засоби втілюють у собі певну ситуативну мету, вони служать засобами досягнення інших, значиміших цілей. Наприклад, молоді люди важливим у своєму житті часто вважають одяг.

Звичайно ж, суспільні цінності, хоча й виростили з реальних соціальних потреб, поступово набували таких рис, що їх ідеалізували. Ціннісна свідомість створює власний світ, світ емоційних переживань, ціннісних образів. У ціннісній формі людина висловлює не об'єктивно, а суб'єктивно зовнішню дійсність, наділяючи її людським змістом. Тому-то цінність є лише те, що усвідомлюється, переживається як цінність.

Висновки. Цінності є невід'ємною складовою духовного життя людини, обґрунтовують ідеали та норми, єднають суспільство духовно. Формування системи ціннісних орієнтацій особистості є для різних дослідників предметом пильної уваги та різнопланового вивчення. Цінності в житті суспільства виступають соціально-значимими орієнтирами і є одним із факторів розгортання політичної історії. Вони вищі, ніж звичайна зацікавленість людини. Саме через культурні цінності людина задовольняє свої потреби, і саме існування цінностей відрізняє людину від тварини.

Джерела та література

1. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному / В. Скотний. Дрогобич: Вимір, 2004. 327 с.
2. Бойченко І. Філософія історії: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Бойченко. Київ: Знання, 2000. 724 с.
3. Воронкова В. Філософія: навч. посіб. / Валентина Воронкова, М-во освіти і науки України. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 460 с.
4. Андрущенко В. Філософія: підручник / М. І. Горlach (заг. ред.). 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Консум, 2000. 672 с.

Струк О. П. – студент V курсу факультету психології та соціології

СНУ імені Лесі Українки;

Сальнікова С. А. – к. соціол. н., доцент кафедри загальної і соціальної психології та соціології СНУ імені Лесі Українки

Вплив соціальних мереж на соціальне здоров'я підлітків

Постановка проблеми. Становлення підлітка як особисті відбувається у процесі його залучення до соціальних зв'язків суспільства. На сьогодні молоде покоління проходить первинну і вторинну соціалізацію в інформаційному просторі, в якому не встановлений контроль за інформаційним потоком, що надходить на неповністю сформовану особистість підлітка.

Мета дослідження – означити поняття «соціальне здоров'я» та виявити основні впливи на нього соціальних мереж у підлітковій когорті.

Результати дослідження. Формування соціально здорової особистості неможливе без включення цієї особистості в соціальні відносини з іншими людьми. З розвитком комп'ютерних технологій та Інтернету виникає віртуальний простір, в якому суспільство вбачає новий спосіб комунікації. Одним з головних ресурсів, де проходять комунікаційні процеси, є соціальна мережа, яка визначається, як один із соціальних інститутів, який тією чи іншою мірою виконує замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові категорії [2, 269].

Вони забезпечують нас джерелом інформації, дають можливість знаходити та спілкуватися з друзями, ділитися своїми ідеями з іншими.

На думку Є. Піднебесної соціальне здоров'я визначається гармонійними взаємовідносинами із соціально значущою групою, іншими людьми, соціумом, суспільством, культурою, які сприяють її ефективному розвитку, а також позитивному впливу, який здійснює активна особистість на соціально значущу групу, інших людей, соціум, суспільство і культуру в цілому [5].

Зокрема, соціальні мережі стають потужним агентом вторинної соціалізації людини: соціалізації не тільки у мережевому суспільстві, але й у реальному середовищі, в якому живе людина. Інтернет є не тільки потужним агентом вторинної соціалізації, але й виграє конкуренцію в інститутів, які реалізують первинну соціалізацію. Цьому сприяє динаміка сучасного життя, криза традиційних інститутів і цінностей: зазвичай Інтернет соціалізує більшою мірою, аніж агенти реальної соціалізації [4, 4].

Вплив надмірного використання соціальних мереж як засобу комунікації на реальні взаємовідносини користувача може бути досить відчутним: замкнутість, втрата соціальних контактів і друзів, роздратування під час живого спілкування, втрата навичок вербального та невербального спілкування, невиконання власних обов'язків тощо. Зловживання соціальними мережами може призвести не лише до десоціалізації, але і до деструктивних змін у психіці та поведінці особистості [1, 28].

При формуванні соціального здоров'я, становленні самосвідомості молодого покоління дуже важливим є процес отримання уявлень про свої ідеали, цінності, мотиви поведінки, достоїнства і недоліки, тобто процес пізнання себе, самооцінка особистості і результатів своєї діяльності. Самооцінка – важливий регулятор поведінки, впливає на розвиток особистості і на ефективність діяльності. І тут соціальні мережі відіграють важливу роль. Спілкуючись з віртуальними «друзями», підліток підсвідомо починає порівнювати себе з ними. Порівняння йде відразу за кількома параметрами, починаючи від зовнішності і закінчуючи моделлю смартфона або маркою автомобіля. Цей феномен отримав назву – «соціальне порівняння» [3].

Висновки. Безумовно, не можна стверджувати, що соціальні мережі несуть тільки негативний вплив для соціального здоров'я підлітків. Однак згадуючи вищезгадані дослідження, з високою ймо-

вірністю можна сказати, що чим більше часу проводить підліток в соціальних мережах, тим більше відвикає від соціальних норм у сучасному суспільстві. Сьогодні можна стверджувати, що соціальні мережі відсувають на другий план класичні інститути соціалізації – сім'ю, школу, реальних друзів і однолітків. А самооцінка зазнає негативних впливів через соціальні порівняння себе з іншими людьми.

Джерела та література

1. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М. С. Богдан, О. В. Горецька // Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. 2014. С. 25–29.
2. Войскунский А. Е. Психологические аспекты деятельности человека в Интернет среде / А. Е. Войскунский // II Российская конференция по экологической психологии: тезисы. М.: Экопсицентр РОСС, 2000. С. 269– 270.
3. Данильченко Т. В. Соціальне порівняння як фактор суб'єктивного благополуччя [Електронний ресурс] / Т. В. Данильченко. Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=387
4. Іванов М. С. Психологічні аспекти негативного впливу ігрової комп'ютерної залежності на особистість людини [Електронний ресурс] / М. С. Іванов. Режим доступу: <http://flogiston.ru/projects/articles/gameaddict2.Shtml>
5. Поднебесная Э. И. Педагогические аспекты развития и укрепления социального здоровья студентов средствами информационных и коммуникативных технологий / Э. И. Поднебесная // Вестн. Тамбов. ун-та. Серия «Гуманитарные науки». 2007. № 12–14.

Сучасні інформаційні технології та програмне забезпечення комп'ютерних систем

Ашортія А. З. – студентка V курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Чепрасова Т. І. – к. п. н., доцент кафедри
прикладної математики та інформатики
СНУ імені Лесі Українки

Розробка Android додатку «Навчальні заклади Луцька» з використанням геоінформаційного моделювання

Постановка проблеми. Мобільні пристрої стали виконувати такий широкий спектр комп'ютерних завдань загального профілю, що саме такі пристрої можуть стати новим поколінням персональних комп'ютерів. Розробка мобільних додатків є однією з важливих частин апарату інформатики та кібернетики. Значно зростає популярність їхнього використання. Android додатки використовується у багатьох сферах людського життя починаючи від стандартного картографічного помічника, до додатку для самостійного вивчення іноземної мови. З появою мобільних пристроїв, при наявності доступу до інтернету будь-який користувач незалежно від часу і місця може отримати доступ до інформації котра його цікавить. Саме через це збільшився попит на створення спеціальних додатків, які задовольняють даним потреби.

З кожним роком зростає кількість людей, котрі бажають отримати освіту, вдосконалити свої знання, завдяки навчальним закладам. Проте можливість дізнатись про університети, школи та коледжі можлива зокрема на офіційних сайтах, що спонукало до створення Android додатку.

Мета дослідження – розробити Android додаток для ознайомлення студентів, абітурієнтів, а також інших зацікавлених осіб з особливостями кожного навчального закладу міста Луцька, їхнім ілюстраційним відображенням та картографічним представленням. Використання карт має велике значення та широке застосування на сьогоднішній день.

Результати дослідження. Засобами новітніх комп'ютерних технологій вони набувають нових можливостей та атрибутів. Зокрема, новітні засоби візуалізації відкривають широке застосування геоінформаційного моделювання – від прокладання логістичних маршрутів до потужного інструменту навігації. Будь-яка електронна карта являє собою базу просторових даних, які описують тим чи іншим чином деяку деяку місцевість. Варто розглядати карти як потужний інструмент геоінформаційних технологій, який стрімко розвивається, особливо в напрямі пов'язаному з мережевим доступом до інформації. На даний момент існує велика кількість електронних карт з доступом через мережу Internet, такі як Google Maps, Navitel Maps, Open Street Map і т. д. Основними завданнями даних ресурсів є різноманітні за характером навігаційні функції, які неможливі без чітких математичних розрахунків [1, с. 101]. Саме тому було обрано представлення місце розташування даних об'єктів засобами електронних карт.

Висновки. Система розроблена у вигляді Android додатку. Розробка Android додатків – це процес розробки, для невеликих портативних пристроїв, таких як смартфони, стільникові телефони, планшети, тощо. Написана в середовищі програмування Android Studio мовою програмування Java для операційної системи Android 4 та вище. За рахунок зручної візуалізації розроблений додаток може мати цікаві застосування. Наприклад, наочне подання інформації про навчальні заклади та варіантів найкоротшого шляху від місцезнаходження до розташування даних закладів.

Джерела та література

1. Берлянт А. М. Картографія: учеб. для вузов / А. М. Берлянт. Аспект Пресс, 2002. 336 с.

Березюк Т. В. – студентка V курсу факультету інформаційних систем фізики та інформатики СНУ імені Лесі Українки;

Собчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Проектування і розробка системи онлайн-бронювання місць

Постановка проблеми. Люди покладаються на системи бронювання досить давно, відколи було запроваджено можливість бронювання авіаквитків, номерів у готелях. Зручність онлайн стало невід’ємною частиною нашого життя – це значно економить час і дає відчуття впевненості. Процес онлайн-бронювання місця аналогічний звичайному бронюванню, тільки автоматизований через Інтернет, минаючи людський фактор. Клієнт в Інтернеті вибирає потрібний йому варіант: місце, кількість осіб, особливі побажання до оформлення столика та ін. Відвідувач повинен заповнити форму і вказати інформацію про себе: ім’я, e-mail, номер телефону [1].

Мета дослідження – аналіз систем онлайн-бронювання місць і розробка візитки розважального закладу з можливістю перегляду 3-D плану та функцією онлайн-бронювання. Система працює в режимі підтвердження/відмова з прив’язкою до часу. Предмет дослідження – особливості розробки системи бронювання місць на базі системи управління контентом (CMS) Drupal з використанням веб-сервера Apache, скриптової мови програмування PHP та баз даних реляційного типу MySQL.

Результати дослідження. Розроблювана нами система онлайн-бронювання дозволяє вирішити декілька завдань: спрощує та прискорює роботу персоналу, виключає людський фактор здійснення помилок, відображає кількість вільних і заброньованих столиків, веде власну базу даних відвідувачів, де вказується ім’я, номер телефону та електронна адреса, економить час як відвідувачам так і персоналу закладу.

Дана система відповідає наступним функціональним вимогам:

- користувач має можливість пошуку місця згідно з власними критеріями;
- система надає необхідний засіб для перегляду плану закладу;

- кожне бронювання має власний ідентифікатор, який записується у базу даних;
- система бронювання володіє простою панеллю управління з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом, який дозволяє адміністраторам;
- змінювати параметри бронювання, управляти знижками, завантажувати графічні карти і дає майже повний контроль над зовнішнім виглядом і системою бронювання;
- однією з основних експлуатаційних вимог є підтримка різних типів браузерів.

Систему було реалізовано за допомогою CMS Drupal. Drupal включає в себе всі програмні компоненти потужної системи управління контентом: засоби входу і реєстрації користувачів; механізми визначення типів користувачів і контенту; різні права доступу; інструменти створення, редагування, систематизації та управління даними [2].

Особливістю розроблювальної системи бронювання місць є використання 3D-моделювання, для зображення деталізованого плану кафе. Це дозволить користувачеві оглянути кожен столик у кафетерії та обрати для себе найзручніший.

Для створення 3D-моделей використовують спеціальні програми, у даному випадку це Sweet Home 3D. Sweet Home 3D – проста у використанні програма, призначена для створення дизайну інтер'єру будинку, квартири або іншого житла з можливістю перегляду результатів роботи в 3D режимі [3].

Онлайн система бронювання місця має два режими функціонування в залежності від ролі, яка присвоюється користувачеві: адміністратор чи відвідувач.

Профіль адміністратора включає наступні можливості: знаходити і додавати контент; створювати нових користувачів; будувати елементи, що впливають на структуру сайту; додавати і активувати теми, які змінюють зовнішній вигляд сайту; надавати права і ролі користувачам; перевіряти стан підтвердження броні; змінювати налаштування модуля бронювання; переглядати базу даних відвідувачів та статус усіх заброньованих столиків протягом певного періоду; переглядати звіти про стан різних фрагментів сайту.

Зауважимо, переваг для клієнтів кілька: постійний доступ до бронювання – 24 години на добу 7 днів на тиждень, тобто можливість

замовити столик у зручний для нього час; моментальне бронювання – не потрібно чекати (економія часу); проста та зрозуміла система для резервування.

Висновки. В результаті дослідження було розроблено систему, яка містить загальну інформацію про заклад та може виконувати наступні функції: перегляд зображень, новин та акцій, можливість додавати, створювати, видаляти користувачів та надавати їм права доступу, реєстрація користувачів, перегляд вільних столиків та можливість бронювання бажаного, ведення власної бази даних клієнтів. Розроблена система окрім стандартних функцій бронювання має певну перевагу над іншими системами, а саме можливість перегляду плану кафе у 3-D вигляді з детальним відображенням інтер'єру. Це дозволяє не виходячи із дому відчувати атмосферу закладу та обрати бажане місце за власними критеріями.

В подальшому планується удосконалення та розвиток даної системи.

Джерела та література

1. Форсайт Дэвид А. Computer Vision: A Modern Approach Компьютерное зрение. Современный подход / Дэвид А. Форсайт, Джин Понс. М.: Вильямс, 2004. 928 с.
2. Мелансон Б., Нордин Д., Луиси Ж. и др. П84: Профессиональная разработка сайтов на Drupal 7. СПб.: Питер, 2013. 688 с.:
3. Sweet Home 3D [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.sweethome3d.ru

Бойко Н. А. – студент IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Собчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Огляд та розробка чат-бота із пошуку телепрограми для Telegram

Постановка проблеми. У зв'язку з поширенням мобільних пристроїв, месенджери відіграють важливу роль як у бізнесі, так і у житті

користувачів. Експерти вважають, що за декілька років дані додатки витіснять інші способи цифрової комунікації, такі як телефонні дзвінки та традиційні SMS. Вже перші ознаки цього можна спостерігати сьогодні, у зв'язку із відкриттям API для чат-ботів, початку масового використання ботів в сервісах обміну миттєвими повідомленнями. Спостерігаючи за тенденцією розвитку чат-ботів, можна побачити, що велика кількість організацій створюють чат-боти, які беруть на себе частину роботи з користувачем. Вже зараз боти грають у шахи, моніторять квитки на потяги, з'ясовують прогноз погоди, розповідають про освітні події.

Чат-бот із пошуку телепрограми вводиться з метою полегшити процес пошуку телепрограми, та дозволити користувачу зручно переглядати інформацію у себе в месенджері, де не потрібно буде відшукувати сайт для перегляду телепрограми для відповідного каналу.

Мета дослідження – огляд принципів функціонування та створення чат-бота із пошуку телепрограми для месенджера Telegram.

Результати дослідження. Принцип роботи чат-бота полягає в наступному: бот приймає вхідні повідомлення, аналізує їх і відсилає результат виконання і/або виконує команду [1].

В основу нашої розробки були покладені наступні основні етапи створення якісного чат-бота: визначення кола обов'язків бота; обрання платформи; вибудовування комунікаційної архітектури; структурування контенту і моделювання відповіді ботів; проектування інтеграцій; збирання інформації для повноцінного діалогу; навчання бота; впровадження схеми ведення діалогу; проведення бета-тестування; активація бота [2].

Дана розробка була реалізована на серверній частині мови програмування JavaScript, а саме на програмній платформі Node.js із використанням програмного інтерфейсу (API) Telegram [3].

Чат-бот «ttvbot» відповідає наступним вимогам:

- зручність, доступність та простота інтерфейсу;
- логічність дій: полягає у покроковому спілкуванні бота з користувачем;
- виконання операцій у одному повідомленні: використання елементів управління повідомленням, замість накопичування повідомлень;

- ненав'язливість: надавати відповідь користувачу, лише при відповіді на запит або навмисному сповіщенні;
- аналіз операцій користувача та надання якомога точної відповіді;
- використання багатокрокового сценарію;
- максимальна швидкість роботи чат-боту;
- гнучкість: можливість подальшого удосконалення чат-бота.

Висновки. Розроблений чат-бот «ttvbot» забезпечує: виведення телепрограми за каналом; виведення телепрограми за списком каналів; виведення передачі, що транслюється у прямому ефірі; пошук передачі серед усіх каналів; сповіщення щодо перегляду передачі протягом дня; отримання посилання у відеопрогравач на пряму трансляцію каналу у смартфоні.

Джерела та література

1. Документація, щодо створення чат-бота у месенджері Telegram [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.telegram.org/bots/api>
2. Документація веб-фреймворка для програм Node.js [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://expressjs.com/ru/>
3. Документація програмної платформи Node.js [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nodejs.org/api>

Боковий А. В. – студент IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Собчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Особливості розробки комп'ютерних ігор на прикладі жанру Shooter

Постановка проблеми. Комп'ютерні ігри є основним видом дозвілля сучасності. Тому розробка комп'ютерних ігор (Game development) є перспективним напрямком в ІТ. Основною відмінною особливістю багатьох ігор є ігрова сцена і об'єкти, які на ній розташовані. Саме інтерфейс привертає до гри увагу користувачів. Це те, з чим

безпосередньо взаємодіють гравці. Тому, моделювання якісної, цікавої і барвистої сцени є запорукою успіху будь-якої комп'ютерної гри [1].

Розробка ігрових комп'ютерних програм включає в себе велику кількість завдань. Невід'ємною частиною є не тільки моделювання ігрових сцен, а також створення, моделювання, текстурування ігрових об'єктів, одночасно описуючи функціонал, за допомогою якого ці завдання виконуються. Широкі можливості для реалізації цих функцій має середовище розробки Unity 3d [2].

За основу можна взяти вже існуючу гру, вдосконалити її, розвинути, додати іншу локацію, тобто свою фішку. Також як варіант можна перевести гру з реального формату у віртуальний або навпаки.

Мета дослідження – обрати ідею для створення гри, вивчення можливостей середовища розробки Unity, створення графічної сцени, моделей, додавання функціоналу в ігрову розробку, можливість використання монетизації.

Результат дослідження. Середовище розробки. Є багато різних середовищ розробки, зі своїми перевагами та недоліками. До прикладу розглянемо два найбільших поширених: Unity 3d та Unreal Engine.

Unity 3d. Дуже зручний, безкоштовний. Має візуальний редактор, де зручно працювати, адже можна редагувати свій код, налаштовувати фізичні середовища, змінювати силу тяжіння, тобто контролювати весь світ. Крім того у редакторі можна зробити кліп, трейлер гри. Код в Unity 3d можна писати трьома мовами: C#, javascript, BooScript. Unity 3d – кросплатформний, тобто пишемо код однією мовою програмування, а потім обираємо платформу на якій буде використовуватись гра: Android, IOS, Windows.

Unreal Engine. Умовно безкоштовний. Мова програмування – C++. Також доступний blueprint – це візуальне програмування, коли ви просто розставляєте блоки з певними функціями. Спільнота Unreal Engine значно менша ніж Unity 3d, адже це середовище стало безкоштовним відносно недавно. Щоправда інформації про те як працювати в Unreal Engine – достатньо. Мова програмування – C#. Більшість двигунів до ігор розроблені або розробляються на C++ і сама мова швидко перетворюється в машинний код, що дає більшу продуктивність. C# в свою чергу легкий у вивченні, порівняно з C++ і більшість компаній працюють з Unity3D саме нею [3].

Моделювання персонажа - складний процес вимагає тривалого часу і вправності. Моделлер створює складну модель, яка повинна мати гарний вигляд і рухатися правильно. Йому також потрібно будувати модель з настільки малим числом полігонів, наскільки можливо. Хоча ігрові системи продовжують ставати все більш потужними, вони ще обмежені. Обмеження системи вимагають від художника гри працювати в умовах стриманості полігонів для кожного персонажа. Ігрові об'єкти можна створювати самотійно застосовуючи графічні програми типу 3DS MAX, Makehuman, Blender або ж скористатись готовими шаблонами. Промальовуючи персонажа стараємся використовувати доцільно графіку, щоб не перевантажувати процесор. Додаємо скелет та управління м'язами, можливість різноманітних рухів об'єкта для можливості подальшого імпорту в гру.

Наше дослідження присвячене проектуванню і розробці комп'ютерних ігор на прикладі жанру shooter. Розроблена сцена гри, в котрій протистойть персонаж, яким керує гравець, проти ігрового штучного інтелекту.

Висновок. В проекті підкреслюється актуальність моделювання якісної ігрової сцени. Описана проблема моделювання ігрової сцени процес моделювання. У тому числі описаний процес додавання поверхні і його налаштування, властивості; налаштування й використання моделей, добавлення функціоналу розробки.

Джерела та література

1. Моделирование игровой сцены при разработке компьютерной игры на платформе Unity 3d [Электронный ресурс] / Аметов Ф. Р., Мевлют И. Ш., Ворожейкин Р. В., Адильшаева Э. И. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/modelirovanie-igrovoy-stseny-pri-razrabotke-kompyuternoy-igry-na-platforme-unity-3d>
2. Игровые объекты (Game Object) [Электронный ресурс] / Unity 3D Game Development. Статьи и уроки по разработке игр под Unity 3D. 2016. Режим доступа: http://unity-dev.ru/basics_game_objects
3. Новосад О. Розробка ігор: як почати і чому не варто зупинятись? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lviv.itstep.org/blog/rozrobkaigor-yak-pochati-i-chomu-ne-var-to-zupinyatis/>

Данильчук Р. Л. – студент IV курсу
факультету інформаційних систем, фізики та
математики СНУ імені Лесі Українки;
Павленко Ю. С. – асистент кафедри
прикладної математики та інформатики
СНУ імені Лесі Українки

Розробка 3D-гри в жанрі симулятора перегонів за допомогою інструментів Unity

Постановка проблеми. Відеоігри є невід'ємною частиною дозвілля більшості сучасних людей як в Україні, так і у всьому світі.

Відеогра – це електронна гра, яка здійснюється шляхом електронного маніпулювання зображеннями, створеними комп'ютерною програмою [1].

При розробці сучасних комп'ютерних ігор найбільш продуктивною є технологія гральних рушіїв, яка покликана полегшити процес розробки за рахунок систематизації та уніфікації внутрішньої структури гри. Гральний рушій є сукупністю програмних компонентів, які відповідають за реалізацію основних функціональних можливостей гри: візуалізацію ігрової сцени (рушій рендерингу), симуляцію фізичних законів реального світу у віртуальному (фізичний рушій), відтворення звуку (звуковий рушій), створення ілюзії інтелекту в поведінці ігрових персонажів (ігровий штучний інтелект), анімацію [2].

Гральний рушій – це програмне забезпечення для розробки комп'ютерних ігор. Поняття «грального рушія» з'явилося в середині 1990-х років разом з появою шутерів від першої особи «first person shooter» (FPS), в побудові яких були явно розділені дві частини: програмне забезпечення компонентів (наприклад, аудіосистема) та художні засоби разом з частиною гри, у якій пояснювались правила та механізм здобуття гравцем ігрового досвіду.

Мета дослідження – розглянути основні етапи розробки відеоігор та з допомогою ігрового рушія Unity розробити симулятор автомобільних перегонів.

Результати дослідження. Розробка відеоігри має низку послідовних етапів, загалом їх є три: розробка програмного (джерельного)

коду, розробка контенту (малюнки, моделі, музика) та розробка ігрових механік.

Джерельний код є основою будь-якої відеогри і відповідає за її технічні можливості, від яких залежить контент та ігровий процес. Сучасні ігри здебільшого засновані на готових програмних модулях – ігрових рушіях, де вже реалізовані базові функції, здатні зв'язувати воедино графіку, звук, об'єкти і їх рухи. Однак програмісти все одно мусять писати код, щоб налаштувати рушій і сповна реалізувати задуману гру.

Вигляд персонажів та навколишнього віртуального світу початково розробляється через вибір з-поміж кількох варіантів. Ці початкові малюнки або тривимірні моделі називаються концепт-артами. На їх основі створюються двовимірні або тривимірні моделі, які вже будуть використовуватися в грі. В програмах анімації задаються їх рухи, пози.

Ігрова механіка визначає насиченість ігрового процесу, правила, за якими грається відеогра. Основою механіки є ігрові об'єкти, такі як персонажі, об'єкти, з якими вони можуть маніпулювати, декорації. Частиною ігрової механіки є управління, яким чином гравець керує персонажем та ігровим світом [3].

При розробці відеоігор в жанрі гоночного симулятора використовують алгоритми теорії керування для створення штучного інтелекту. Ігровий штучний інтелект (Game artificial intelligence) – набір програмних методик, які використовуються у відеоіграх для створення ілюзії інтелекту в поведінці персонажів, керованих комп'ютером. Ігровий ШІ, крім методів традиційного штучного інтелекту, включає також алгоритми теорії керування, робототехніки, комп'ютерної графіки та інформатики у цілому.

Реалізація ШІ сильно впливає на геймплей, системні вимоги і бюджет гри, і розробники балансують між цими вимогами, намагаючись зробити цікавий і невимогливий до ресурсів ШІ малою ціною. Тому підхід до ігрового ШІ серйозно відрізняється від підходу до традиційного ШІ – широко застосовуються різного роду спрощення, обмани й емуляції.

Наприклад, ШІ-Гравець досить сильно відстає від основної маси гонщиків, він раптово отримує величезне збільшення швидкості або інші параметри, що дозволяють йому нагнати інших гонщиків і знову стати конкурентоспроможним суперником. Цей метод відомий як

«метод гумової нитки» (Rubber banding), тому що він дозволяє ШІ-Персонажеві негайно повернутися назад у конкурентоспроможну позицію.[4]

Висновки. В ході роботи нами було розглянуто поняття відеогри та її класифікації, ігрового рушія. Також було досліджено етапи розробки відеоігор. Розробка відеогри має низку послідовних етапів, загалом їх є три: розробка програмного (джерельного) коду, розробка контенту (малюнки, моделі, музика) та розробка ігрових механік.

Нами було розроблено, з допомогою ігрового рушія Unity, симулятор автомобільних перегонів. Зокрема, реалізовані можливість пошкодження автомобіля з подальшими наслідками (автомобіль деформується, керування автомобілем погіршується при пошкодженнях), штучний інтелект для суперників (забезпечення наявності автомобілів-суперників на трасі), вибір автомобіля і траси.

Джерела та література

1. English Oxford Living Dictionaries [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://en.oxforddictionaries.com/definition/video_game#video-game__2
2. Чеканов Д. Анатомия игровых движков [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.3dnews.ru/183337>
3. Этапы создания компьютерной игры [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://gamesisart.ru/game_dev_create.html
4. Ігровий штучний інтелект [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ігровий_штучний_інтелект

Дем'янік А. А. – студентка III курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Павленко Ю. С. – асистент кафедри
прикладної математики та інформатики
СНУ імені Лесі Українки

Огляд популярних JavaScript фреймворків

Постановка проблеми. JavaScript фреймворки – це інструменти для побудови динамічних веб/мобільних/настільних прикладних програм на мові Javascript. Зазвичай, JS-фреймворки використовуються там, де складно виконати завдання звичайним засобами. З їх допо-

могою можна розробляти як повноцінні сайти, так і функціональні модулі (різні онлайн-інструменти). [4]

Перевагами використання JavaScript фреймворків є [2]:

- ефективність – проекти можуть бути реалізовані набагато швидше з добре структурованими готовими шаблонами і функціями;
- безпека – кращі JavaScript фреймворки мають фірмову систему безпеки і підтримуються великою компанією, члени якої і просто користувачі виступають в ролі тестувальників;
- відкритість – більшість фреймворків з відкритим кодом і безкоштовні.

Мета дослідження – описати особливості та можливості найпопулярніших JS-фреймворків.

Результати дослідження. Одними з популярних JavaScript фреймворків вважають React.js, Ember.js, Angular.js, Meteor.js та ін.

React.js – відкрита JavaScript бібліотека для створення інтерфейсів користувача, яка призначена вирішувати проблеми часткового оновлення вмісту веб-сторінки, з якими стикаються в розробці односторінкових застосунків.

Даний фреймворк має наступні особливості:

- одностороння передача даних: властивості передаються в рендер компоненту, як властивості html тега;
- віртуальний DOM: React підтримує віртуальний DOM, а не покладається виключно на DOM браузера. Це дозволяє бібліотеці визначити, які частини DOM змінилися, порівняно зі збереженою версією віртуального DOM, і таким чином визначити, як найефективніше оновити DOM браузера;
- JSX: код написаний на JSX компілюється у виклики методів бібліотеки React [1].

Angular.js – фреймворк підходить для стартапів і середніх компаній. Головні переваги: швидке написання коду, швидке тестування будь-якої частини програми та двостороння прив'язка даних (зміни в backend відразу ж відбиваються на призначеному для користувача інтерфейсі).

Зараз Angular.js є найбільш використовуваним JS фреймворком для розробки односторінкових додатків (SPA Single-Page-Applications), і він має найбільше співтовариство розробників. Фреймворк працює з веб-сторінкою і пов'язує області вводу або виводу сторінки з моделлю, яка є звичайними змінними JS. Значення цих змінних задаються вручну або отримуються зі статичних або динамічних JSON-даних.

Angular2 має великий список функцій, які дозволять розробити будь-які додатки, починаючи від веб до десктопних і мобільних додатків. Фреймворк побудований на TypeScript від Microsoft з метою зробити JavaScript більш гнучким і привабливим для великих підприємств. Функції ng2 мають архітектуру на основі компонентів, покращений DI (dependency injection – впровадження залежностей), ефективний сервіс логів, міжкомпонентну взаємодію тощо.

В результаті зменшується роль DOM-маніпуляцій з метою підвищення продуктивності і спрощення тестування.

Обидва Angular є кращим варіантом для корпоративних додатків або для середовищ програмування з високими стандартами читабельності коду. [2]

Ember.js має двосторонню прив'язку даних, як у Angular.js, і тримає проект в синхронізації протягом всього часу. Застосування модулю Fastboot.js забезпечує швидкий рендеринг (оформлення, перерахунку) DOM дерева на стороні сервера, що покращує представлення складних користувацьких інтерфейсів. Фреймворк регулярно оновлюється [2].

Meteor.js – не дуже популярний фреймворк, але він володіє перевагами, які відсутні у вище зазначених фреймворках:

- це повноцінний Full-stack інструмент розробника;
- писати можна на чистому JavaScript;
- майже ідеальна реалізація механізму створення веб-ресурсів реального часу (як приклад: онлайн-конфігуратори Mazda і Ikea);
- навчальна та офіційна документація, велика спільнота розробників;
- можлива інтеграція з Angular та React [3].

Висновки. JavaScript – популярна мова програмування, тому є багато фреймворків для цієї мови. Вибір фреймворка не залежить від функціонала, який кожен з них може запропонувати. Він залежить від первинних цілей компанії, вимог до проекту, загальної функціональності фреймворка та як його можна застосувати в кожному конкретному випадку. Особливо JS-фреймворки використовуються, коли потрібно швидко розробити веб-продукт або створити прототип.

Джерела та література

1. Wikipedia React – 2018 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/React>

2. Хабрахабр Обзор 5 самых популярных JavaScript фреймворков и библиотек 2017 [Электронный ресурс]. 2017. Режим доступа: <https://habrahabr.ru/post/321844/>
3. GeekBrains 5 самых популярных фреймворков для JavaScript-2017 [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://geekbrains.ru/posts/5_js_frameworks/
4. Reclamare Javascript фреймворки. Что это? Зачем? Почему? [Электронный ресурс] 2017. Режим доступа: <https://www.reclamare.ua/blog/javascript-frejmworki/>

Довгаль Т. М. – студентка IV курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Павленко Ю. С. – асистент кафедри
прикладної математики та інформатики
СНУ імені Лесі Українки

Розробка ігрової програми в жанрі аркада на основі кросплатформного рушія Unity

Постановка проблеми. На даний час розроблені різні ігрові програми для реалізації механізму ігор в жанрі аркада та в піджанрі «три в ряд». Частина програмного забезпечення даного жанру має значну популярність серед користувачів різного віку, оскільки розробники під час проектування та реалізації ігрової програми дотримуються основних та додаткових вимог, які ставляться до ігрових програмних продуктів. Також розроблені ігри, що реалізовані для кількості, а не для якісної роботи користувачів.

Ігрові програми можуть розроблятися за допомогою різноманітних середовищ програмування, але для швидкої та ефективної роботи з програмним кодом, візуальною частиною та звуком, доцільніше використовувати ігрові рушії.

Будь-який ігровий рушій надає множину функціональних можливостей, які використовують в різних іграх. Реалізована на даному рушії гра отримує всі ці функціональні можливості, крім того, додаються її власні ігрові ресурси і код ігрового сценарію. Unity пропонує моделювання фізичних середовищ, карти нормалей, перепони навколишнього світу в екранному просторі (Screen Space Ambient Occlusion, SSAO), динамічні тіні та багато іншого. До переваг рушія

Unity належить надзвичайно продуктивний візуальний робочий процес та потужна кросплатформна підтримка [4].

Візуальний робочий процес представляє собою достатньо унікальну річ, що виділяє даний ігровий рушій серед багатьох інших середовищ розробки ігрових програм. В Unity можна компонувати сцени майбутньої гри, зв'язуючи ігрові ресурси та код в інтерактивні об'єкти.

Особливо корисний даний рушій при розробці проектів з подальшим покращенням, наприклад, в циклах створення прототипів або тестуванні. Коректувати об'єкти в редакторі та переміщати елементи в сцені можна навіть при запусненій ігровій програмі. Крім того, Unity дозволяє налаштувати й сам редактор за допомогою сценаріїв, що додають нові функціональні особливості та елементи меню до інтерфейсу [3].

Мета дослідження – на основі кросплатформного рушія Unity розробити ігрову програму для реалізації механізму ігор в жанрі аркада та в піджанрі «три в ряд».

Результати дослідження. Важливим етапом при реалізації механізму роботи ігрових програм в піджанрі «три в ряд» є перевірка на можливість ходу.

Для того, щоб знайти можливий хід, розробники використовують деякі алгоритми пошуку:

– алгоритм прямого перебору. Суть алгоритму: вибирається блок і уявно переміщується в чотири сторони, якщо при переміщенні спрацьовує умова *match*, то на ігровому полі ще є можливий хід. Даний алгоритм не складний в реалізації, але вимагає значних витрат по часу. Складність даного алгоритму оцінюється в $O(n^2)$ або в гірших випадках $O(n^3)$ [2];

– евристичний алгоритм пошуку. Даний алгоритм містить в собі три моделі можливих ходів: Т-подібна, L-подібна і хрестоподібна. В алгоритмі передбачений пошук даних моделей на ігровому полі і, якщо така модель знаходиться, то це означає, що на ігровому полі ще є можливий хід. Під час реалізації алгоритму потрібно враховувати, що сітки можуть мати різні підтопології. Складність алгоритму $O(n \log n)$ [1].

Висновки. В роботі розглянуто поняття ігрової програми та класифікацію ігрових програм за жанрами; проаналізовані механізми гри у жанрі аркада та в піджанрі «три в ряд»; описані вимоги, які

ставляться до ігрових програм такого жанру та розроблений відповідний програмний засіб.

Джерела та література

1. Rosenzweig Gary ActionScript 3.0 Game Programming University, Second Edition / Gary Rosenzweig. Indianapolis: QUE, 2011. 545 p.
2. Дятлов Е. К. Match-3 механіка в відео іграх / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники // Е. К. Дятлов, В. С. Апанович, Д. П. Кукин. Минск, 2016. С. 216–217.
3. Навчальний центр підготовки ІТ-спеціалістів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.levelup.dp.ua/unity-development>
4. Хокинг Дж. Unity в действии. Мультиплатформенная разработка на C# / пер. с англ. И. Рузмайкиной. СПб.: Питер, 2016. 336 с.

Дроган В. В. – студент ІV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Павленко Ю. С. – асистент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Аналіз алгоритмів роботи клавіатурних шпигунів

Постановка проблеми. У великій різноманітності загроз, відомих під назвою «шкідливий код», сьогодні виділяють декілька підмножин, подібних за своєю дією. Одна з них – шпигунське програмне забезпечення, що об'єднує групу програмних продуктів, які використовують особисті дані користувача, отримані без його відома і згоди. До цієї ж підмножини відносять рекламне ПЗ, інструменти віддаленого доступу, програми-жарти, програми-шпигуни тощо.

Найбільш небезпечна функція програм-шпигунів і апаратних пристроїв шпигування – реєстр натиснень клавіш, зроблених користувачем, з ціллю контролю активності.

Клавіатурні шпигуни – це термін, що визначає додатки, які записують інформацію про поведінку користувача та повідомляють про це своїм творцям. Результатом їх дії може стати як спливаюча реклама, так і більш серйозні порушення в безпеці системи, включаючи: крадіжку інформації, запис натиснутих клавіш, зміна параметрів з'єднання з глобальною мережею [2].

Як правило, сучасні клавіатурні шпигуни не просто записують коди натиснутих клавіш – вони прив'язують клавіатурний ввід до поточного вікна й елементу введення, багато клавіатурних шпигунів відстежують список запущених додатків, вміють робити знімки екрану по заданому розкладу або подіями, шпигувати за вмістом буфера обміну і вирішувати ряд завдань, націлених на приховане стеження за користувачем.

Основними каналами просочування інформації вважають:

- keylogger на базі hook;
- keylogger на базі опитування клавіатури;
- перехоплення функцій Windows API;
- апаратні клавіатурні шпигуни;
- keylogger на базі драйвера;
- keylogger на базі RootKit-технології в UserMode;
- keylogger на базі RootKit-технології в KernelMode [2].

Мета дослідження – розглянути keylogger користувацького режиму та режиму ядра та розробити програмний засіб.

Результати дослідження. Одним із алгоритмів роботи клавіатурних шпигунів є метод пасток (hook).

Hook – механізм перехоплення подій з використанням особливої функції (таких як передача повідомлень Windows, введення з допомогою миші або клавіатури) до того, як вони дійдуть до додатка [1].

Розглянемо словесний алгоритм методу встановлення пасток (hook).

1. Потік необробленого введення зберігає отриману інформацію в системній черзі апаратного введення і формує на її основі базові клавіатурні повідомлення Windows, WM_KEYDOWN, WM_KEYUP, які ставляться в кінець черги віртуального введення VIQ активного потоку.

2. Відбувається подія, що приводить до спрацьовування hook WH_KEYBOARD_LL (перехоплення клавіатурних подій при додаванні їх в чергу подій потоку).

3. Цикл обробки повідомлень потоку видаляє повідомлення з черги і передає його до відповідної віконної процедури для обробки. При цьому може бути викликана системна функція TranslateMessage, яка на основі базових клавіатурних повідомлень створює додаткові «символьні» повідомлення WM_CHAR, WM_SYSCHAR, WM_DEADCHAR і WM_SYSDEADCHAR [4].

Для установки і видалення фільтруючих функцій програми використовують функції Win 32 API Set Windows Hook Ex і Unhook Windows Hook Ex.

Наведемо нижче приклад використання hook:

```
private static IntPtr SetHook(LowLevelKeyboardProc proc)
{
    using (Process curProcess = Process.GetCurrentProcess())
    using (ProcessModule curModule = curProcess.MainModule)
    {
        return SetWindowsHookEx(WH_KEYBOARD_LL, proc,
            GetModuleHandle(curModule.ModuleName), 0);
    }
}
```

Висновки. В роботі були розглянуті алгоритми роботи клавіатурних шпигунів на основі користувацького режиму та режиму ядра. Дослідження показало, що алгоритм на основі hook є більш прийнятним для реалізації і тому подальшим завданням є реалізація шпигуна.

Джерела та література

1. Гошко С. В. Технологии борьбы с компьютерными вирусами. СПб.: Солон-Пресс, 2009. 352 с.
2. Левин М. Библия хакера 2. Кн. 1 / М. Левин. М.: Майор, 2003. 640 с.
3. Левин М. Библия хакера 2. Кн. 2 / М. Левин. М.: Майор, 2003. 688 с.
4. Шнайер Б. Секреты и ложь. Безопасность данных в цифровом мире. СПб.: Питер, 2003. 368 с.

Іванова В. О. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Гайдай С. І. – старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Дослідження типів візуалізації даних

Постановка проблеми. Сьогодні, в епоху Великих Даних, візуалізація особливо важлива, оскільки люди губляться у великій кіль-

кості оточуючої інформації та на її сприйняття витрачається значна кількість часу.

Медичні дослідження встановили [1], що якщо в інструкції до ліків знаходиться тільки текст, людина засвоює з неї лише 70 % інформації. Якщо ж в інструкцію додати зображення, людина засвоїть вже 95 %.

Мета дослідження – дослідити типи візуалізації даних; сформулювати цілі візуалізації, поняття про відношення в даних, композицію даних, порівняння даних.

Результати дослідження. Візуалізація даних – це наочне уявлення масивів різної інформації. Існує кілька типів візуалізації:

- звичайне візуальне уявлення кількісної інформації в схематичній формі. До цієї групи можна віднести кругові та лінійні діаграми, гістограми і спектрограми, таблиці та різні точкові графіки;

- дані при візуалізації можуть бути перетворені в форму, це посилює сприйняття і аналіз цієї інформації. Наприклад, карта і полярний графік, тимчасова лінія і графік з паралельними осями, діаграма Ейлера;

- концептуальна візуалізація дозволяє розробляти складні концепції, ідеї і плани за допомогою концептуальних карт, діаграм Ганта, графів з мінімальним шляхом та інших подібних видів діаграм;

- стратегічна візуалізація переводить в візуальну форму різні дані про аспекти роботи організацій. Це різні діаграми продуктивності, життєвого циклу і графіки структур організацій;

- графічно організувати структурну інформацію за допомогою пірамід, дерев і карт даних допоможе метафорична візуалізація, яскравим прикладом якої є карта метро;

- комбінована візуалізація дозволяє об'єднати кілька складних графіків в одну схему, як в карті з прогнозом погоди.

Цілі візуалізації – це реалізація основної ідеї інформації, те, заради чого потрібно показати вибрані дані, якого ефекту потрібно досягти – виявлення відношень в інформації, показу розподілу даних, композиції або порівняння даних [3].

Відношення в даних – це те, як вони залежать один від одного, зв'язок між ними. За допомогою відношень можна виявити наявність або відсутності залежностей між змінними. Якщо основна ідея інформації містить фрази «відноситься до», «знижується/підвищується при», то потрібно прагнути показати саме відношення в даних.

Розподіл даних – це те, як вони розташовуються відповідно до чого-небудь, скільки об'єктів потрапляє в певні послідовні області числових значень. Основна ідея при цьому буде містити фрази «в діапазоні від x до y », «концентрація», «частотність», «розподіл».

Композиція даних – об'єднання даних з метою аналізу загальної ситуації в цілому, порівняння компонентів, складних відсотків від якогось цілого. Ключовими фразами для композиції є «склало $x\%$ », «частка», «відсоток від цілого».

Порівняння даних – об'єднання даних, з метою порівняння деяких показників, виявлення того, як об'єкти співвідносяться один з одним. Також це порівняння компонентів, що змінюються з плином часу. Ключові фрази для ідеї при порівнянні «більше / менше ніж», «дорівнює», «змінюється», «підвищується / знижується».

Залежно від мети і даних потрібно вибрати найбільш відповідний їм графік. Найкраще уникати різноманітності і обирати прості, зрозумілі типи візуалізації. Тільки для специфічних даних використовувати специфічні типи діаграм, в інших загальних випадках підійдуть найпоширеніші графіки [2]:

- лінійний (line);
- з областями (area);
- колонки і гістограми (bar);
- кругова діаграма (pie, doughnut);
- полярний графік (radar);
- точковий графік (scatter, bubble);
- карти (map);
- дерева (tree, mental map, tree map);
- часові діаграми (time line, gantt, waterfall).

Висновки. В процесі дослідження були розглянути типи візуалізації даних. Сформовано основні цілі візуалізації та поняття про відношення в даних, композицію даних, порівняння даних.

Візуалізація – це потужний інструмент донесення концепцій і ідей до кінцевого споживача, ефективний інструмент для сприйняття і аналізу даних. Але, як і всі інструменти, візуалізацію потрібно застосовувати доречно. В іншому випадку інформація може сприйматися повільно і некоректно.

Продовженням даного дослідження є розробка модуля, який відповідає за візуалізацію турнірної сітки та статистики проведення спортивних чемпіонатів.

Джерела та література

1. Dowse R. & Ehlers M. Medicine labels incorporating pictograms: Do they influence understanding and adherence? / Dowse R. & Ehlers M. Patient Education and Counseling, Vol 58, Issue 1. 2005. 34 p.
2. Желязны Д. Говори на языке диаграмм. Пособие по визуальным коммуникациям / Д. Желязны. М.: Миф, 2007. 290 с.
3. Murray S. Interactive Data Visualization for the Web / Murray S. O'Reilly; 1 edition 2013. 272 p.

Іванчук О. С. – студент V курсу факультету інформаційних систем фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Булатецький В. В. – доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

**Проектування та розробка програмного засобу
для симулювання дорожнього руху**

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні відсутні доступні інтерактивні програмні засоби, які надають змогу засвоїти правила дорожнього руху та базові принципи управління автомобілем українському користувачеві.

Метою дослідження є огляд існуючих програмних засобів для симулювання дорожнього руху, проектування та розробка симулятора дорожнього руху, який дозволить засвоїти правила дорожнього руху і базові принципи управління транспортним засобом. Симулятор означається як машина (програма), призначена для реалістичної імітації керування та експлуатації автомобіля, літального апарата або іншої складної системи, що використовується для цілей навчання [1].

Результати дослідження. Для розробки симулятора дорожнього руху було обрано інструментальний засіб Unity3D – кросплатформений інструмент для створення дво- та тривимірних додатків та ігор, розроблений Unity Technologies [2]. Розроблений симулятор містить об'єкти, які можна розділити на такі категорії: транспортні засоби (транспортний засіб, керований гравцем, і транспортні засоби, керовані комп'ютером).

вані комп'ютером); дороги (перехрестя, повороти, прямі ділянки); статичні об'єкти (будівлі, декорації, оточення тощо); динамічні об'єкти (іконки для відображення на міні-карті, основна камера, камера міні-карти); користувацький інтерфейс (панель приладів, панель управління, міні-карта).

Кожен об'єкт представлений відповідним класом об'єктно-орієнтованого програмування. Зокрема за керування транспортним засобом, поведінка якого визначається комп'ютером, відповідає клас *AIVehicle*. Реакція на події віртуального світу в кожен дискретний момент часу залежить від стану, в якому перебуває об'єкт (*Stay* – машина не рухається, *Go* – рух прямо, *Crash* – стан після зіткнення із статичним об'єктом або іншим транспортним засобом, *TurnLeft*, *TurnRight*, *TurnAround* – повороти вліво, вправо та розворот відповідно).

Висновки. При проведенні дослідження існуючих симуляторів дорожнього руху було з'ясовано, що на сьогодні в українських автошколах використовується або «застарілий» метод схем і плакатів, або дорожні симулятори, які не є доступними для широкого кола користувачів.

Під час виконання цієї роботи було спроектовано і частково реалізовано симулятор дорожнього руху, а саме: змодельоване віртуальне місто, в якому здійснюється симуляція; спроектовано і розроблено моделі транспортних засобів, які симулюють дорожній рух в межах розробленого віртуального міста; розроблено симулятор дорожнього руху, в якому машини, керовані комп'ютером, мають такі функції: розпізнавання поворотів і перехресть, розпізнавання інших транспортних засобів, зміна швидкості залежно від подій у віртуальному місті (наближення до інших транспортних засобів, поворотів тощо), додано інтерактивну міні-карту, яка в реальному часі відображає позиції транспортних засобів, адаптовано симулятор під мобільні пристрої на базі операційної системи *Android*.

Джерела та література

1. *Simulator* – definition of simulator in English / Oxford Dictionaries [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/simulator>
2. *Unity User Manual* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://docs.unity3d.com/ru/current/Manual/UnityManual.html>

Козюра А. В. – студент IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Гайдай С. І. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Розробка тривимірної гри в жанрі RPG (role-playing game) за допомогою грального рушія Unity

Постановка проблеми. Розвиток комп'ютерних ігор з кожним роком зростає, ринок дозвілля постійно потребує поповнень новими ігровими розробками. Ігрова індустрія розробляє нові інструментальні засоби для полегшення та пришвидшення процесу розробки ігор. Велика різноманітність, конкурентоздатність, специфічність використання, зміна актуальності використаних технологій роблять задачу вибору засобів розробки гри неоднозначною.

До того ж з'явилося таке поняття як RPG-розробник та RPG-студія – незалежні розробники що власноруч, без підтримки великих компаній, створюють та продають свої ігри. Як наслідок, все більше людей починають захоплюватись розробкою відеоігор. В свою чергу з'явився чималий попит на інструментальні засоби, що полегшують розробку, покращують графіку, оптимізують фізику. Проте різні засоби мають специфічні сфери використання залежно від типу, жанру, платформи.

Основним засобом розробки даного проекту є ігровий рушій Unity. Unity – це мультиплатформенний інструмент для розробки дво-і тривимірних додатків та ігор, що працює під операційними системами Windows і OS X. Створені за допомогою Unity додатки працюють під операційними системами Windows, OS X, Windows Phone, Android, Apple iOS, Linux, а також на ігрових приставках Wii, PlayStation 3 і Xbox 360. Є можливість створювати інтернет-додатки за допомогою спеціального модуля до браузера Unity. Програми, створені за допомогою Unity, підтримують DirectX і OpenGL.

Ігровий рушій – програмний рушій, центральна програмна частина будь-якої відеогри, яка відповідає за всю її технічну сторону, дозволяє полегшити розробку гри за рахунок уніфікації і систематизації її внутрішньої структури. Важливим значенням рушія є можли-

вість створення багатоплатформових ігор (сьогодні найчастіше одночасно для ПК, PS4 та Xbox One) [3].

Мета дослідження – розробка ігрової програми в жанрі *role-playing game* – тривимірної комп'ютерної рольової гри «MarioVoxel» з використанням ігрового рушія Unity.

Результати дослідження. Основою механіки є ігрові об'єкти, такі як персонажі, об'єкти, з якими вони можуть маніпулювати, декорації. Частиною ігрової механіки є управління: яким чином гравець керує персонажем та ігровим світом. Наприклад, як задається напрям руху, як активізується взаємодія з віртуальними предметами. Крім того на етапі розробки механіки створюється користувацький інтерфейс, який інформує гравця і дозволяє взаємодіяти зі світом гри.

Ігри зазвичай поділяються на рівні (локації), щоб комп'ютер не навантажувався обчисленням всього світу гри. В сучасних іграх світ часто моделюється так, щоб не мати чітких поділів на локації. Дизайнер рівнів розміщує готові об'єкти в ігровому світі та продумує їх рухи. Компонування рівнів визначає наскільки цікавою буде гра, які можливості будуть у гравця вирішити конкретну ситуацію.

За взаємодію об'єктів, яка відбувається без контролю гравця, відповідає фізичний рушій. До прикладу, він реалізує закони інерції, гравітацію, поведінку рідин, властивості предметів. Штучний інтелект (ШІ) відповідає за поведінку персонажів, як вони реагуватимуть на дії гравця. Багато подій в грі відбуваються за скриптами. Самі події придумуються сценаристами, а скрипти реалізуються програмістами. Фізичний рушій – програмний рушій, що робить симуляцію фізичних законів реального світу у світі віртуальному з тим або іншим ступенем апроксимації. Найчастіше фізичні рушії використовуються не як окремі самостійні програмні продукти, а як складені компоненти (підпрограми) інших програм. Мета ігрового процесу полягає у виконанні різноманітних завдань (квестів) для розвитку одного персонажа або групи [1].

Можливі варіанти дій залежать від обраного образу персонажа, попередньо визначеного чи формованого самим гравцем. Рольові відеоігри часто поєднуються з іншими жанрами, утворюючи Action-RPG, тактичні рольові ігри, MUD-и і т. п. Особливим випадком рольової гри є MMORPG, багатокористувацькі рольові онлайн-ігри, в яких живі гравці взаємодіють одне з одним у віртуальному світі через мережу Інтернет, що визначає специфіку ігрового процесу. Іноді

рольові відеоігри поділяються за дизайном і побудовою сюжету. Так існує умовний поділ на рольові ігри західного зразка та східного [2].

Висновки. Під час дослідження виявили, що найефективнішим засобом розробки для даного проекту є ігровий рушій Unity. Нам вдалося розробити гру в жанрі RPG. На етапі розробки механіки ми створили користувацький інтерфейс, який інформує гравця і дозволяє взаємодіяти зі світом гри. Розробили частину ігрової механіки, завдяки чому гравець може керувати персонажем та ігровим світом.

Джерела та література

1. Physics Engine – загальна інформація про фізичні рушії на сайті [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gamedev.ru/industry/articles>
2. Розробка ігрової механіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Розробка_відеогри
3. Вибір засобів реалізації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrbukva.net/page,2,89526-Razrabotka-komp-yuternyh-igr.html>

Коротун С. Р. – студент IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Собчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Моделювання та розробка електронного журналу обліку успішності

Постановка проблеми. Електронний журнал обліку навчальної роботи студентів академічної групи вводиться з метою здійснення моніторингу навчального процесу та підготовки інформації для прийняття рішень щодо його удосконалення. Журнал може бути складовою системи автоматизації управління університетом в сфері організації академічної діяльності та являє собою сучасну і удосконалену форму обліку навчальної діяльності студентів, передбачену інструктивними матеріалами [1].

Введення журналу спрямовано на:

– забезпечення відкритості та прозорості навчального процесу;

- формування зворотного зв'язку між студентами (учнями) та викладачами (вчителями) і адміністрацією університету (школи);
- відображення особистісного та професійного зростання кожного студента;
- забезпечення контролю за виконанням своїх обов'язків усіма сторонами навчального процесу.

Мета дослідження – створення програмного засобу з Web-інтерфейсом для ведення обліку відвідування та успішності студентів або учнів.

Результати дослідження. Розроблений програмний засіб «ЕЖ2018» відповідає наступним вимогам:

- мати зручну та зрозумілу форму для ведення інформації про відвідування студентами занять;
- мати можливість генерувати звіти в контексті групи, дисципліни, або окремого студента.
- відповідність основній структурі і змісту прийнятого в навчальному закладі друкованого варіанту журналу;
- гнучкість – можливість подальшого удосконалення й адаптації електронного журналу обліку успішності до особливостей робочої навчальної програми з навчальної дисципліни безпосередньо кінцевими користувачами;
- доступність та безкоштовність для користувачів, необхідність мінімальних навичок роботи персоналу з комп'ютером, використання поширеного в навчальному закладі програмного забезпечення;
- зручність – автоматичне проведення всіх розрахункових операцій; можливість використання без прив'язки до робочого місця користувача та ін.;
- захищеність – захист від змін окремих комірок і аркушів електронного журналу обліку успішності;
- збережуваність – можливість ведення архіву електронного журналу обліку успішності з доступом за необхідності.

Практичне значення розробки полягає у створенні програмного засобу з Web-інтерфейсом, що здійснює облік відвідуваності та успішності студентів та учнів. Основною перевагою такого Web-ресурсу є мобільність, зручність, кросбраузерність.

Для розробки і запровадження електронного журналу нами було вивчено наукові та навчально-методичні матеріали, публікації й електронні ресурси з проблеми дослідження. На основі цього було

сформульовано вимоги до функціональних можливостей і параметрів, яким має відповідати ефективний електронний журнал обліку успішності.

Ідея створити альтернативу паперовому шкільному журналу та зберігати дані про уроки, оцінки в комп'ютері або на сайті не нова. Роботи зі створення електронних журналів ведуться як професійними компаніями, так і вчителями-ентузіастами. На сьогодні існує низка онлайн сервісів розроблених для середньої школи, зокрема платформа e-schools.info та всеукраїнська безкоштовна освітня мережа «Щоденник.ua» [2, 3]. Наша розробка може використовуватися як для середньої школи, так і для вищого навчального закладу. Реалізована можливість додавання навчальних предметів, різних форм діяльності що підлягають контролю успішності, використання різних шкал оцінювання, ведення базової статистики та підготовка стандартних звітів.

Такий журнал можуть одночасно заповнювати кілька вчителів. Дані журналу будуть доступні відповідно правам користувачів: викладач заповнює інформацію по предмету, студент може бачити лише свої результати, адміністратор має доступ до повної інформації.

В проєктів використана база даних MongoDB, сам проєкт реалізований на платформі Node.js, що дає можливість JavaScript взаємодіяти з пристроями введення-виведення через свій API, підключати інші зовнішні бібліотеки, написані на різних мовах, забезпечуючи виклики до них з JavaScript-коду [4].

Висновки. В результаті дослідження розглянуті веб-технології створення Інтернет-додатків та створений електронний журнал, який володіє основними функціями його паперового аналогу. Розглянуто практичне застосування даного Web-ресурсу, показана відмінність та переваги над звичайним паперовим журналом.

Джерела та література

1. Алексєєнко Т. А. Особливості впровадження Інтернет-орієнтованої системи дистанційного навчання у закладах освіти / Т. А. Алексєєнко, М. М. Колесніков, Р. В. Федоров // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Фізика, електроніка. 2001. Вип. 112. С. 94–99.
2. Всеукраїнська безкоштовна освітня мережа «Щоденник.ua» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://company.shodennik.ua/>
3. Сервіс електронних щоденників і журналів E-school [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://e-schools.info>
4. Документація програмної платформи Node.js [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nodejs.org/api>

Лавринович В. Ю. – студентка VI курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Глинчук Л. Я. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Особливості розробки сайтів для загальноосвітніх навчальних закладів

Постановка проблеми. Глобальний розвиток інформаційних технологій призвів в останнє десятиліття до їх стрімкого проникнення у сферу освіти. Задачу формування особистості, готової до життєдіяльності на інформативній основі, сьогодні неможливо розв'язати без створення єдиного інформаційного освітнього простору навчального закладу. Саме з його допомогою можна перейти на якісно новий рівень у підходах до використання інформаційних технологій у всіх структурних підрозділах школи для підвищення якості навчання та ефективності управління навчальним закладом.

Мета дослідження – визначити особливості розробки сайтів для загальноосвітніх навчальних закладів, необхідність їх створення.

Результати дослідження. Будь-яку школу можна порівняти з цілою екосистемою з великою кількістю складових частин. Розміщена на сайті інформація є ефективним засобом для організації робочого процесу освітнього закладу.

Створення шкільного сайту є необхідним в першу чергу батькам учнів для більш зручного пошуку всіх відомостей про школу, склад вчителів, пропоновані уроки, інформацію по гуртках і про багато чого іншого. Зараз дуже багато батьків, мають доступ до Інтернету, через телефони і планшети, тому хотіли б отримувати більше інформації про шкільне життя своєї дитини [3].

Створення сайту для школи є необхідним етапом у розвитку освіти, адже це дозволяє педагогам більш ефективно проводити заняття, батькам – бути в курсі навчального життя своїх дітей, адміністраторам – відстежувати процес переходу освіти на новий рівень можливостей.

На нашу думку, можна виділити три основні способи створення сайтів:

1. Створення сайту самостійно.

2. Створення сайту на базі платформ-конструкторів.

3. Створення сайту у веб-студії.

Процес створення сайту вимагає вирішення таких питань, як визначення мети, вибір структури, вибір назви Web-адреси, вибір логотипу, вибір кольору фону, розміщення графіки тощо.

Яку ж інформацію можна подати на сторінках сайту школи? За основу можна взяти такі блоки: «Інформація про школу та контакти», «Новини», «Інформація для учнів», «Інформація для батьків», «Форум» тощо. Перерахованого вище цілком повинно вистачити, тим паче, що сайт в будь-який момент можна розвивати до безкінечності. Важливо дотримуватись ієрархії.

Ієрархія – це розташування частин або елементів цілого в певному порядку від вищого до нижчого. Ієрархія – найзручніший і природно зрозумілий спосіб структурування речей [1, 13]. Також необхідно реалізувати зручний інтерфейс. Інтерфейс – це зв'язок двох окремих сутностей. У програмуванні термін інтерфейс містить в собі набір операцій, що забезпечують визначення видів послуг і способів їхнього отримання від програмного об'єкта, що надає ці послуги [2, 184].

Основні функціональні можливості, якими можна управляти за допомогою вбудованого інтерфейсу сайту – управління структурою, редагування змісту, інтерактивні сторінки, статистика відвідування, управління рекламою, оптимізація під пошукові машини, управління дизайном.

Сайт зазвичай має систему управління контентом (Content Management System (CMS)). Головною функціональністю сайту можна вважати управління контентом, а також функціонування інтерактивних модулів, які допомагають взаємодіяти і обмінюватися інформацією з відвідувачами сайту. Важливою особливістю є також наявність контролю й аналізу за відвідуваністю, управлінням рекламою.

Висновки. Відверто кажучи, то на сьогодні у кожного навчального закладу має бути свій сайт, адже це є необхідним етапом у розвитку освіти. Сайт можна розвивати до безкінечності. Важливо правильно структурувати інформацію та реалізувати зручність взаємодії сайту з відповідними користувачами.

Джерела та література

1. Web-орієнтовані інформаційні системи. Методичні вказівки до вивчення дисципліни для студентів напряму підготовки 6.050103 «Програмна інженерія» / Титенко С. В. Київ: НТУУ «КПІ» 2015. 51 с.

2. Програмна інженерія / Лавріщева К. М. Київ, 2008. 319 с.
3. Як створити сайт школи безкоштовно? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mozok.net/jak-stvoriti-sajt-shkoly>

Литвішко А. В. – студент III курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Глинчук Л. Я. – к. ф.-м. н., старший викладач
кафедри прикладної математики
та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Забезпечення додаткової секретності в чатах Telegram

Постановка проблеми. Кіберзлочинність у сучасному світі набула глобального масштабу. На сьогодні найбільш вразливими є пересічні громадяни, інформація та повідомлення на їх пристроях комунікації. Питання безпеки користувачів при використанні засобів зв'язку, на жаль, ігнорується більшістю великих компаній.

Мета дослідження. Створити Telegram бота для посилення безпеки обміну повідомленнями, при шифруванні повідомлень використати алгоритм шифрування ROT13. Telegram – мобільний додаток для обміну повідомленнями. Роботи або боти – спеціальні акаунти, які автоматично обробляють і відправляють повідомлення. Користувачі можуть не турбуватися за збереження своїх даних. Ботам доступні лише текстові команди з чату [1].

При спілкуванні в Інтернет слід використовувати шифрування повідомлень. Класичним алгоритмом є симетричний криптографічний алгоритм підстановки Цезаря. Принцип його дії полягає в циклічному зсуві алфавіту, а ключ – це кількість літер, на які робиться зсув. Модифікацією шифрування Цезаря є ROT(rotate – зрушити) [2]. Для шифрування повідомлень Telegram бота ми застосуємо алгоритм ROT13 з ключом 13. Першим кроком при створенні Telegram бота є відправлення запиту до головного бота з нікнеймом BotFather. Після обробки запиту цей бот надсилає індивідуальний токен створеного бота.

```
import config
import telebot
bot = telebot.TeleBot(config.token)
```

```
@bot.message_handler(commands=['start', 'help'])
def send_help(message):
    bot.send_message(message.chat.id, 'Send me text and I would cipher
it...')
```

```
@bot.message_handler(content_types=['text'])
def echo(message):
    enter = message.text
```

Наступна змінна визначає ключ для шифру. Змінна `mode` передає алгоритму режим роботи: зашифрувати або розшифрувати. `LETTERS` – змінна, в якій зберігаються усі можливі для шифрування символи.

```
key = 13
mode = 'encrypt'
LETTERS = 'ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ'
output = ''
enter = enter.upper()
```

Перший цикл проходить поки у вхідному повідомленні є будь-які символи. Перша умова запускає шифрування за умови, що символи співпадають з символами в змінній `LETTERS`. Друга умова визначає режим в якому працює алгоритм – шифрування чи дешифрування. При шифруванні до номеру символу додається ключ, при дешифруванні – від номеру символу віднімається ключ. Дані дії визначаються математичною моделлю алгоритму шифрування. Третя умова спрацює коли `num` більше довжини `LETTERS` або менше цієї довжини. В цих випадках число зменшується або збільшується на довжину `LETTERS` відповідно. Якщо ж перша умова не спрацює то в `output` запишеться безпосередньо символ без зміни.

```
for symbol in enter:
    if symbol in LETTERS:
        num = LETTERS.find(symbol)
        if mode == 'encrypt':
            num = num + key
        elif mode == 'decrypt':
            num = num - key
        if num >= len(LETTERS):
            num = num - len(LETTERS)
        elif num < 0:
            num = num + len(LETTERS)
        output = output + LETTERS[num]
```

else:

output = output + symbol

bot.send_message(message.chat.id, output)

За допомогою умови, прописаної в кінці програми, виконується запит до методу `getUpdates` для перевірки наявності нових повідомлень. При отриманні нового повідомлення програма обробляє його та знов переходить у режим очікування. У випадку, якщо програма була відключена, а повідомлення надходили, при запуску програми нові повідомлення будуть оброблені.

Висновки. Можемо сказати, що можливості Telegram бота для шифрування повідомлень є достатніми для отримання допустимого рівня безпеки користувача месенджера Telegram.

Джерела та література

1. Документація Telegram [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tlgm.ru/docs>
2. Mandelbrot B. B. How long is the coast of Britain? Statistical self-similarity and fractional dimension // Science. 1967. Vol. 155. P. 636–638.
3. Дронь М. М. Основи теорії захисту інформації: навч. посіб. / М. М. Дронь, В. П. Малайчук, О. М. Петренко. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетров. ун-ту, 2010. 312 с.

Литвішко Д. В. – вихованець гуртка програмування Луцького міського ЦНТТУМ;
Бондар Я. С. – керівник гуртка, методист Луцького міського ЦНТТУМ

Програмна розробка «Мобільний художник»

Люди, які вміють писати, дивляться на світ трохи інакше, ніж ті, хто вміє тільки читати.

Мітчел Резник

Постановка проблеми. Перехід України до епохи інформаційного суспільства супроводжується рядом змін в суспільній свідомості. Зокрема неодмінним атрибутом стає масове поширення мобільних гаджетів. Щоб не бути лише споживачем програмного продукту та глибше розуміти суть процесів, що відбуваються в мобільних при-

строях, потрібно не тільки вміти користуватися, а й самому програмувати сучасні телефони і планшети.

Мета дослідження. Найпоширенішою ОС серед мобільних пристроїв є Android, тому метою мого дослідження є розробка діючого суспільно корисного додатку під цю ОС.

Android – операційна система і платформа для мобільних телефонів та планшетних комп'ютерів, створена компанією Google на базі ядра Linux. Підтримується альянсом Open Handset Alliance (ОНА). Хоча Android базується на ядрі Linux, він стоїть дещо осторонь Linux-спільноти та Linux-інфраструктури. Базовим елементом цієї операційної системи є реалізація Dalvik віртуальної машини Java, і все програмне забезпечення і застосування спираються на цю реалізацію Java [1].

Android – відкрита платформа, що відрізняє її від інших, а також відкриває нові колосальні можливості і гарантує інноваційний напрям розвитку. Унікальні програми для Android створюють незалежні розробники, у яких доступ до платформи практично необмежений. Операційна система оновлюється і піддається удосконаленням і буде встановлюватися на багатьох моделях смартфонів LG, Samsung, Sony Ericsson, Motorola і HTC.

Розглянувши ряд середовищ для створення мобільних додатків – Android Studio, Delphi, Unity 3D, я зупинився на MITAppInventor. Це середовище розроблене вченими з Массачусетського Технологічного Інституту (MIT) на чолі з Мітчелом Резником. Як і своє попереднє дітище – Scratch, творці MITAppInventor наділили новостворене середовище інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом [3]. При створенні додатків у ньому не потрібно писати рядки коду, достатньо просто перетягувати блоки, збираючи їх, як пазли. Подібний спосіб складання програм унеможливорює проблеми синтаксису.

Не зважаючи на простий дизайн, MITAppInventor здатний вирішувати широке коло питань. В ньому успішно реалізуються звичайні лінійні, розгалужені, циклічні алгоритми, алгоритми з підпрограмами. Окрім того, наявні специфічні компоненти, характерні для мобільних гаджетів: розпізнавання мовлення, управління сенсорами, інструменти спілкування, обмін інформацією за допомогою Bluetooth і в мережі Інтернет [2].

До переваг AppInventor віднесемо ще й його безкоштовність та доступність і зручність використання в команді (це повністю хмарний додаток: <http://appinventor.mit.edu/explore>).

Оволодівши основними принципами роботи в середовищі MITAppInventor, я вирішив створити в ньому графічний редактор. Мобільні графічні редактори мають ряд переваг: можливість малювати без фарб, олівців, малювання у зручному місці, у зручний час. Графічних програм на Android, створених спеціально для малих дітей дуже мало. Ті ж, які є, не розвивають креативність, адже в них для малювання достатньо натиснути у потрібне місце, і програма все розмалює. Саме тому я вирішив створити програму «Мобільний художник» [4].

В цьому додатку користувач вибирає колір, ширину пензля і малює. У програмі є готова палітра кольорів і можливість створення власного кольору. Можна зробити фотографію, або відкрити готову і використати її в якості фону. Є можливість збереження створеного малюнку.

Програма «Мобільний художник» розвиває художній смак, креативність і дрібну моторику рук. Може бути використана для дітей з розвиваючою метою та у професійній діяльності (художників, дизайнерів, фотографів).

Висновки. Створивши програму «Мобільний художник», я довів, що в середовищі MitAppInventor можливо розробити функціональний корисний додаток. Свою програму я розмістив в системі PlayMarket (http://play.google.com/store/apps/details?id=appinventor.ai_birion_red.Paint&hl=ru). Для зручнішого пошуку мобільного додатку створив QR-код:

Представлений мобільний додаток зайняв перше місце на XVII Всеукраїнському чемпіонаті з інформаційних технологій «Екософт-2018» (м. Київ, 23–25 лютого 2018 р.) в номінації «Програми спеціального призначення».

Джерела та література

1. Що таке OS Android [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://it-tehnolog.com/statti/scho-take-os-android>
2. Програмування мобільних додатків в середовищі MIT App Inventor [Електронний ресурс] / В. М. Лівенець. Режим доступу: <http://sites.google.com/site/ai2kodclass2/>
3. Литвин А. В. Викладання анімаційної середовища програмування Скретч в системі додаткової освіти [Електронний ресурс] / Литвин А. В. Режим

доступу: shgpi.edu.ru/f11/info/conf_olimp_2009/konf/tmoi/litwin.doc. Проектна діяльність школяра в середовищі програмування Scratch

4. Литвішко Д. В. Тези програмної розробки «Мобільний художник». XVII Всеукр. чемпіонат з інформаційних технологій «Екософт-2018». Національний етап Міжнародного конкурсу комп'ютерних проектів «INFOMATRIX-2018». Серія «Науковці майбутнього». м. Київ.

Махновець Т. О. – студент V курсу
факультету інформаційних систем фізики
та інформатики СНУ імені Лесі Українки;
Собчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри
прикладної математики та інформатики
СНУ імені Лесі Українки

Розробка Telegram-бота для розпізнавання та спільного використання розкладу навчальних занять

Постановка проблеми. Розклад занять – графік, що містить відомості про час, місце і послідовності проведення занять. Зазвичай розклад занять зображають у вигляді таблиці з часовим проміжком у п'ять або шість днів. Даний тип розкладу доволі незручний для пошуку потрібної інформації, що значно ускладняє роботу з ними. Однак, дану проблему вирішують електронні розклади, що визначає актуальність їх використання.

Мета дослідження – огляд принципів функціонування та створення чат-бота із розпізнавання та переведення зображення розкладу в електронний варіант для системи обміну миттєвими повідомленнями Telegram.

Результати дослідження. Telegram – система обміну миттєвими повідомленнями яка забезпечує передачу даних (текстових повідомлень, зображень, аудіо та відео записів), або зберігання для власного користування. Сам Telegram не дозволяє працювати з розкладом, створювати його, тощо. Проте він має можливість створювати програмні продукти в середині самої системи Telegram – так звані Telegram-боти [1].

Telegram-бот – спеціальна програма, яка виконує різноманітні функції для вирішення потреб користувача. Головне завдання бота є автоматична відповідь після введення йому користувачем команди. При цьому, працюючи безпосередньо через інтерфейс Telegram, програма імітує дії живого користувача, за рахунок чого користування таким ботом є доволі зрозумілим та простим у використанні.

При розробці будь-якого продукту важливо переглянути схожі програмні засоби, щоб визначити, чи варто застосовувати деякі елементи. Наближеним до розроблюваної програмної розробки є iCloudCalendar від компанії Apple. Він відображає користувачу події у вигляді календаря (на день, тиждень, місяць). iCloudCalendar зручний для повсякденних записів, але для студента буде досить проблемно записати розклад занять, вид заняття, тощо [2].

Основною функцією даного бота є аналіз отриманого зображення та переведення його в текст, після чого і формується електронний розклад, який надає змогу інформувати про початок заняття заздалегідь. Є можливість роботи в одиночному режимі так і з цілою групою, що значно полегшує процес інформування учасників навчальної групи.

Перед роботою з Telegram-ботом, користувач повинен зареєструватися в системі Telegram, де він повинен вказати свої ім'я та прізвище, номер телефону. Після чого студент має змогу знайти бот і почати з ним роботу завантаживши зображення розкладу.

Бот реалізований за допомогою таких інструментів реалізації, як програмної платформи JavaScript-оточення NodeJS та документо-орієнтованої системи керування базами даних MongoDB [3].

Висновки. Після завершення роботи та запровадження бота, він працюватиме у глобальній мережі інтернет, як Telegram-бот, де кожен користувач-студент матиме можливість приєднатись і зразу зможе почати роботу. Також в свою чергу бот повинен забезпечити користувача зрозумілим інтерфейсом на інтуїтивному рівні, легкістю в застосуванні.

Джерела та література

1. Telegram [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://telegram.org>
2. iCloudCalendar [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.icloud.com/calendar/
3. Node.js in Action / Mike Cantelon, Marc Harter, T. J. Holowaychuk and Nathan Rajlich

Остапук Я. В. – студент III курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Павленко Ю. С. – асистент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Розробка планувальника завдань з Web-інтерфейсом

Постановка проблеми. За сучасного темпу життя і обсягу інформації, яку завжди треба тримати під рукою, планувальник стає самою необхідною річчю будь-якої сучасної людини. Планувальник завдань допоможе пам'ятати всі дати, події і доручення. Доцільним та актуальним є використання електронного планувальника.

У теперішній час Інтернет – це невід'ємна частина нашого життя. Зараз у ньому працюють більш ніж 1,5 млрд людей [1]. Веб-інтерфейси отримали широке поширення у зв'язку із зростанням популярності всесвітньої павутини.

Мета дослідження – розробка планувальника завдань з веб-інтерфейсом.

Результати дослідження. В роботі були розглянуті наступні веб-технології: HTML, CSS, JavaScript, PHP, Bootstrap [2].

Для розробки програмного засобу «Планувальник завдань» була використана каскадна модель. На етапі планування був складений план дій: створити макет веб-сайту планувальника; розробити захищений режим реєстрації користувачів; розробити, та сформулювати вимоги до бази даних, в якій буде зберігатись інформація про користувачів та їх планів на день. Далі були сформовані основні вимоги до програмного засобу. Зокрема, одночасна робота багатьох користувачів, швидка взаємодія з користувачами під час виконання завдань, можливість реєстрації та авторизації користувачів; привабливий дизайн та ін.

На етапі проектування були складені діаграми UML: класів, варіантів використання, взаємодій та діяльності.

Конструювання включало в себе верстку веб-сайту за допомогою HTML та CSS, а також за допомогою Bootstrap4. Серверна частина сайту розроблялась мовою програмування – PHP7 [3].

Під час тестування виконувалась перевірка роботи веб-сайту у різних браузерах таких як: Opera, Google Chrome, Firefox, Safari. Також проводилась перевірка роботи веб-сайту з базою даних, а саме на коректність виводу інформації з бази даних безпосередньо на сайт.

В якості системи керування базою даних було обрано MySQL. База даних містить дві таблиці, в одній з яких зберігається інформація про користувачів, а інша містить записи про завдання користувачів. Для забезпечення безпеки користувачів використане хешування пароля.

Висновки. В результаті був розроблений веб-сайт «Планувальник завдань», на якому реалізовано реєстрацію та авторизацію користувачів. «Планувальник завдань» забезпечує можливість користувачам додавати, редагувати та переглядати свої завдання на будь-який день року. Для цього розроблено базу даних для зберігання інформації, що необхідна для коректної роботи програмного засобу. В якості основної мови програмування використовувалась PHP 7, за її допомогою було написано серверний код веб-сайту. За допомогою Bootstrap4 була реалізована адаптивна верстка.

Джерела та література

1. Скитівська М. Інтернет охоплює світ: вже понад 50 % населення Землі є користувачами Всесвітньої павутини [Електронний ресурс] / Маргарита Скитівська // ЕнергоЛайф.інфо. 2017. Режим доступу: <http://qps.ru/6dDYc>
2. Котеров Д. PHP 5. 2-е изд. / Д. Котеров, А. Костеров. СПб.: БХВ-Петербург, 2008. 1104 с.
3. Бейли Л. Изучаем PHP и MySQL / Л. Бейли, М. Моррисон. М.: Эксмо, 2010. 800 с.

Палій А. Ю. – студент IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, старший викладач Л. Я. Глинчук

Розробка системи «Розумний будинок»

Постановка проблеми. Останнім часом в нашому світі все більшої популярності набуває автоматизація та роботизація, кожного дня з'являються нові девайси які створені лише з однією ціллю – полегшити наше з вами життя. Досягнення такої цілі споконвіків вважали «прогресом», адже всі винаходи лише для цього й вигадані, все це для того аби людству було легше у його повсякденному житті. Деякі винаходи були більш значними, як наприклад створення двигуна внутрішнього згорання, такий винахід перевернув бачення і суть речей, адже дав можливість уникати важкої праці в багатьох сферах.

Мета дослідження. Цей винахід є лише «апгрейдом» одного цікавого винаходу який носить назву «Розумний будинок». Ця розробка просто таки сама за себе каже що вигадана для полегшення життя людини, адже дозволяє керувати багатьма системами в вашому будинку за допомогою вашого смартфона чи планшета. Здається що ж може бути краще, ваш смартфон, як правило, завжди поруч і саме з допомогою нього ви можете вимикати електроенергію та керувати побутовою технікою[1, 2].

Результати дослідження. Але в останній час до таких систем почали додавати ще одну функцію, вона полягає в тому що по вашій оселі буде вмонтовано багато датчиків, таких як датчик температури, датчик загазованості приміщення, датчик освітленості та інші. Ці датчики передають дані на ваш смартфон і дозволяють вам в будь-який момент отримати дані які вас цікавлять. Це дійсно зручне рішення, адже воно спрямоване на безпеку будинку, повідомляючи власнику що і як в ньому на даний момент. Це було дуже корисно, але одразу ж з цим нововведенням виникла одна і найбільша проблема таких систем. Вся справа в тому, що майже всі користувачі таких систем повинні бути під'єднані до головного чіпсета за допомогою Wi-Fi або Bluetooth. Ці технології дають велику швидкість, але головна їх вада це невелика відстань їх дії, що призводить до однієї незручності – керувати розумним будинком ви можете лише знаходячись у ньому безпосередньо. Це великий мінус таких систем, адже наскільки було б добре керувати будинком на відстані чи отримувати дані з датчиків в будинку, теж знаходячись на відстані [3].

Висновки. Саме у цьому і полягає покращення такої системи. Було вигадано новий спосіб під'єднання до «Розумного будинку», цей спосіб – веб-інтерфейс. Адже він має практично необмежену дальність дії, все що вам потрібно аби керувати вашим будинком або ж отримувати дані від нього – це Інтернет з невеликою швидкістю. Таке удосконалення дозволить користувачам користуватись системою набагато зручніше, і мати можливість запобігти багатьом небезпекам зв'язаним з вашою оселею.

Джерела та література

1. Brian W. Evans Arduino Programing Notebook / Brian W. Evans. San Francisco: Creative Commons, 2007. 40 p.
2. Первый взгляд на систему «умного дома» CLAP – ITC.ua [Електронный ресурс]. Режим доступа: <https://itc.ua/articles/pervyyiy-vzglyad-na-sistemu-umnogo-doma-clap/>

3. Блум Дж. Изучаем Arduino: инструменты и методы технического волшебства / Дж. Блум. СПб.: БХВ-Петербург, 2015. 336 с.

Панасюк Ю. В. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Булатецький В. В. – доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Дослідження хмарних технологій та розробка хмарного сховища на основі реляційної бази даних

Постановка проблеми. З розвитком технологій виникла ситуація коли у людей є декілька електронних пристроїв, таких як: персональний комп'ютер, ноутбук, планшет, телефон а також інші менш поширені гаджети. Тому виникла проблема у швидкому та зручному перенесенні даних між такими пристроями.

Також існує ряд проблем, коли файли на сервері зберігаються у файловій системі, а посилання на них у БД. Серед них виділяють наступні: файли залишаються при видаленні відповідного запису БД, проблеми при одночасній спробі оновлення файлу, порушення синхронізації між БД і файловою системою при відміні транзакції, при резервному копіюванні та відновленні інформації в БД може виникнути розсинхронізація з файловою системою, файли не підкоряються обмеженням доступу, накладеним за допомогою БД.

Мета дослідження – аналіз хмарних технологій та розробка хмарного сховища на основі реляційної бази даних.

Результати дослідження. Пропонується розробка системи хмарного сховища, яке дозволить нам уникнути проблем безпосереднього використання файлової системи на сервері для збереження файлових даних, вирішити проблеми обміну та збереження даних, а також зробити цей процес швидким, легко зрозумілим та зручним, використавши переваги реляційних баз даних, зокрема запис вмісту файлів безпосередньо до полів таблиць бази даних, індексацію записів, тощо.

Дана система дозволить кожному користувачеві здійснювати:

- швидку реєстрацію;
- зберігання та завантаження персональних файлів;

- відкриття доступу до власних файлів іншим користувачам;
- налаштування групових політик для доступу до великих файлів;
- економію пам'яті на електронних пристроях.

Для розробки системи використовується: HTML – мова розмітки, CSS – каскадні таблиці стилів, JavaScript, CSS Grid Layout, як засіб для оформлення розмітки сторінки, PHP – як мова програмування для серверної частини, MySQL – вільна система управління базами даних (СУБД).

Висновки. В результаті дослідження розроблювана система може надати наступні можливості: реєстрація користувачів, зберігання, завантаження та перегляд файлів, можливість відкрити та налаштувати доступ до файлів іншим користувачам, а також захистити дані які зберігаються.

Джерела та література

1. Введение в реляционные базы данных / В. В. Кирилов, Г. Ю. Громов. СПб.: БХВ-Петербург, 2009. 464 с.
2. Базы данных: учеб. пособие. СПб.: Петер, 2013. 240 с.
3. Реляционные базы данных: практические приемы оптимальных решений. СПб.: БХВ-Петербург, 2005. 400 с.
4. Сравнение параметров для хранения больших двоичных объектов (SQL Server) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://docs.microsoft.com/ru-ru/sql/relational-databases/blob/compare-options-for-storing-blobs-sql-server>
5. Хранение файлов в MySQL и их быстрая раздача [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://habrahabr.ru/post/45966/>

Петрук О. Ю. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Цибульська В. А. – студентка IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент В. П. Муляр

Афінні перетворення в JavaFX

Постановка проблеми. Основною задачею в комп'ютерній графіці є виконання різноманітних дій з геометричними об'єктами. Тому вибір математичних методів і алгоритмів для її реалізації

суттєво впливає на ефективність цілої графічної системи. У сучасній комп'ютерній графіці досить широко використовується метод координат, оскільки графічне зображення складається з пікселів, які задаються координатами. Крім цього, координати використовуються для опису розміщення об'єктів і для створення зображень шляхом перетворень з однієї системи координат в іншу.

Геометричні перетворення застосовуються до об'єктів для того, щоб отримати відповідне розміщення об'єктів у віртуальному просторі. Перетворення такого типу називають перетвореннями об'єктів. Корисним сімейством геометричних перетворень є афінні перетворення, які включають найзагальніші їх види, такі як перенесення, обертання, масштабування і віддзеркалення.

Мета дослідження – розглянути можливості пакету `javafx.scene.transform` платформи JavaFX 2.0 для забезпечення реалізації афінних перетворень.

Результати дослідження. Афінні перетворення знаходять широке застосування в задачах машинної графіки. Найбільшого поширення набули часткові випадки афінних перетворень: зсув, поворот, масштабування. Нехай у площині задана початкова система координат OXY і деяка нова система координат $O_1X_1Y_1$. Тоді перетворення, які полягають у тому, щоб у відповідність точці P площини ставиться точка P_1 , яка в новій системі має такі самі координати, що й точка P у початковій, називаються афінними

Наведено основні властивості афінних перетворень.

Множина точок, яка в початковій системі координат задовольняє деяке рівняння, переходить у множину точок, координати яких у новій системі задовольняють таке саме рівняння.

Відношення площ і об'ємів геометричних фігур зберігається.

Зберігається просте співвідношення трьох точок.

Існує єдине перетворення площини, що переводить трійку точок, які не належать одній прямій, у нову трійку точок, які також не належать прямій.

Якщо початкова та нова системи координат є декартовими з однаковими одиничними відрізками по осях, то при перетвореннях зберігаються всі метричні властивості геометричних фігур.

JavaFX – набір графічних і медіа-пакетів, що дозволяє розробникам проектувати, створювати, тестувати, налагоджувати і розгортати насичені клієнтські додатки, які працюють для різних платформ [2].

Зараз технологія JavaFX забезпечує створення потужного графічного інтерфейсу користувача (GUI), 2D- та 3D-графіка для великомасштабних додатків, орієнтованих на обробку даних, насичених медіа-додатків [3].

Пакет `javafx.scene.transform` платформи JavaFX 2.0 забезпечує трансформацію вузлів графа сцени, яка складається з афінних перетворень: обертання, переміщення, масштабування і зсуву. На відміну від анімації, трансформація графічних об'єктів не має плавного видимого переходу від початкової до кінцевої точки під час певного проміжку часу, а виконується відразу.

Базовим класом JavaFX трансформацій є клас `javafx.scene.transform.Transform`, який має реалізацію в вигляді класів `Affine`, `Rotate`, `Scale`, `Shear` і `Translate`. Застосувати JavaFX трансформації до вузла графа сцени можна двома способами. Перший спосіб – використати метод `getTransforms()` класу `javafx.scene.Node`, який повертає список `ObservableList<Transform>` об'єктів `Transform`, доповнити який можна методом `addAll()`. Інший спосіб – це застосування методів `setRotate()`, `setRotationAxis()`, `setScaleX()`, `setScaleY()`, `setScaleZ()`, `setTranslateX()`, `setTranslateY()`, `setTranslateZ()` класу `javafx.scene.Node`, який забезпечує трансформацію обертання, переміщення і масштабування для вузла графа сцени [1, 247].

Клас `Affine` представляє афінні перетворення матриці:

$$\begin{bmatrix} m_{xx} & m_{xy} & m_{xz} & t_x \\ m_{yx} & m_{yy} & m_{yz} & t_y \\ m_{zx} & m_{zy} & m_{zz} & t_z \end{bmatrix}$$

за допомогою властивостей: m_{xx} – X-множник матриці; m_{xy} – XY-множник матриці; m_{xz} – XZ-множник матриці; t_x – зсув по осі x ; m_{yx} – YX-множник матриці; m_{yy} – Y-множник матриці; m_{yz} – YZ-множник матриці; t_y – зсув по осі y ; m_{zx} – ZX-множник матриці; m_{zy} – ZY-множник матриці; m_{zz} – Z-множник матриці; t_z – зсув по осі z .

Висновки. Екземпляр класу `Affine` можна створити за допомогою класу-фабрики `AffineBuilder`, за допомогою конструктора `public Affine()` або з допомогою статичного метода `affine` класу `Transform`, який повертає `Affine`-об'єкт. Афінні перетворення відображають n -вимірний об'єкт в n -вимірний, зберігають паралельність ліній і площин, а також пропорцій паралельних об'єктів. За допомогою афінних перетворень можна створювати трансформації обертання, зсуву, масштабування і переміщення.

Джерела та література

1. Машин Т. С. JavaFX 2.0: разработка RIA-приложений / Т. С. Машин. СПб.: БХВ-Петербург, 2012. 320 с.
2. Kishori Sharan. Learn JavaFX 8 (The Expert's Voice in Java): Building User Experience and Interfaces with Java 8 / Sharan Kishori. New York, 2015. P. 1–1173.
3. Revolvu. JavaFX [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.revolvu.com/topic/JavaFX&item_type=topic

Протолюк К. А. – студентка V курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Чепрасова Т. І. – к. п. н., доцент кафедри
прикладної математики та інформатики
СНУ імені Лесі Українки

Дослідження та розробка інформаційно-довідкового ресурсу для допомоги в екстренних ситуаціях

Постановка проблеми. В умовах розвинутої сфери розробки програмного забезпечення, важливим етапом в роботі над створенням веб-ресурсу є дослідження, аналіз та обґрунтування методологій розробки. В екстренних ситуаціях, людині важливо мати надійне джерело інформації та допомоги. Таким чином, якісний, інтерактивний та адаптивний веб-сайт наповнений інформативною базою знань може не лише допомогти, а, в деяких випадках, навіть і врятувати життя.

Мета дослідження. Дослідження методів розробки інформаційно-довідкового ресурсу для допомоги в екстренних ситуаціях та розробка відповідного ресурсу.

Результати дослідження. Проаналізувавши основні методології розробки програмного забезпечення Agile, було обрано гнучкий управлінський фреймворк Scrum.

Scrum використовується не тільки для розробки ПЗ, а й підходить для багатьох процесів по створенню продукту, від венчурних до маркетингових продуктів. Також, Scrum зазвичай доповнюється інженерними практиками з інших гнучких методологій [1, 17].

Розроблювана система відтворена продукційною системою представлення знань. Тобто, системою яка заснована на правилах та до-

зволяє представити знання у вигляді продукцій типу: «Якщо (умова), тоді «дія»». При використанні даної моделі, база знань складається з набору правил. Програма, що керує перебором правил – машина виводу. Дані – це вихідні факти, на підставі яких запускається машина виведення. Якщо в пам'яті системи зберігається деякий набір продукцій, то вони утворюють систему продукцій. В системі продукцій повинні бути задані спеціальні процедури управління продукціями, за допомогою яких відбувається актуалізація продукцій і виконання тієї чи іншої продукції з числа актуалізованих. У складі системи продукцій міститься база правил (продукцій), глобальна база даних і система управління.

Подання знань, при розробці ресурсу, відбувалось за допомогою семантичної сітки, тобто інформаційної моделі предметної області, що має вигляд орієнтованого графа, вершини якого відповідають об'єктам предметної області, а дуги (ребра) задають відношення між ними. В семантичній сітці роль вершин виконують поняття бази знань, а спрямовані дуги задають відношення між ними. Таким чином, семантична мережа відображає семантику предметної області у вигляді понять і відношень.

Семантичні сітки – спосіб подання знань при побудові бази знань, що характеризується наочністю знань як системи. Кожне окреме знання розглядається як деяке відношення між суттєвостями та поняттями. Формально, як і в продукційних системах, визначені заздалегідь і вже існуючі всередині системи знання можна нарощувати незалежно від зберігання їх модульності [3, 54]. Визначною особливістю семантичних мереж, яка поряд із цим є також її недоліком, є цілісність системи, яка базуватиметься на основі семантичних мереж. Саме цей недолік і не дозволяє при побудові експертної системи розділити базу знань і механізм виведення [2, 31].

Висновки. В ході проведення дослідження було розглянуто та проаналізовано основні методології розробки програмного забезпечення Agile, а саме: Agil modeling, DSDM, Feature driven development (FDD), Extreme programming (XP), OpenUP, Scrum, Lean software development, scrumban, Kanban software development.

Для спрощення процесу прийняття рішень було досліджено традиційні методи представлення експертних знань – логічний, семантичні сітки, фрейми, продукційні системи, проаналізовано переваги та недоліки на предмет побудови бази знань.

Отже, результатом роботи є проаналізовані та досліджені методології розробки програмного забезпечення, експертні системи та представлення експертних знань. Розроблено інформаційно-довідковий ресурс для допомоги в екстрених ситуаціях.

Джерела та література

1. Вольфсон Б. Гибкое управление проектами и продуктами / Вольфсон Б. СПб.: ИД «Питер», 2017. 144 с.
2. Ездаков А. Л. Экспертные системы САПР: учеб. пособие / Ездаков А. Л. М.: ИД «ФОРУМ», 2009. 160 с.
3. Ямпольський Л. С. Штучний інтелект у плануванні та управлінні виробництвом: підручник / Ямпольський Л. С., Лавров О. А. Київ: Вища шк., 1995. 255 с.

Пруц Г. С. – студент V курсу факультету інформаційних систем фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Булатецький В. В. – доцент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Дослідження методів та засобів оптимізації системного розділу Windows на прикладі програми Spruce Up

Постановка проблеми Кожен користувач комп'ютера, рано чи пізно, стикається з необхідністю очищення комп'ютера від різного роду сміття – тимчасових файлів, «хвостів», залишених програмами, і змушений виконувати очищення реєстру і інші дії для оптимізації продуктивності. Незважаючи на те, що жорсткі диски HDD та твердотільні накопичувачі SSD з кожним роком стають все більшими за обсягом, вони все одно заповнюються [2].

З часом системний розділ захлашується, часто цьому сприяють дії користувачів, які встановлюють на системний розділ ігри або розміщують особисті файли, які можна і потрібно зберігати на іншому логічному диску. Сама система також наповнює диск log-файли, повідомленнями про помилки, застарілими оновленнями і їх інсталяторами, точками відновлення, іншим [4].

Є безліч безкоштовних програм для очищення комп'ютера, хороших і не дуже, також в операційній системі Windows є вбудовані механізми, які відповідають за очищення системи. Проте, використання великої кількості інструментів не є зручним, а більшість з цих інструментів не гарантують повноту очищення.

Мета дослідження – аналіз методів і програмних систем для очищення і оптимізації системного розділу Windows та розробка додатку, який поєднає використання існуючих рішень даної галузі, вбудованих механізмів операційної системи Windows та інших спеціалізованих засобів, таких як bash-скрипти.

Результати дослідження. Розроблювана система оптимізації системного розділу дозволяє очистити розділ від тимчасових файлів, log-файлів, файлів які знаходяться в корзині, системних файлів, які не використовуються, наприклад, файлів відновлення системи, очистити кеш веб-браузерів.

Дана система відповідає наступним функціональним вимогам:

- мати уніфікований, інтуїтивно зрозумілий та зручний інтерфейс;
- включати використання існуючих програмних рішень;
- використовувати вбудовані механізми очищення операційної системи Windows;
- автоматизовувати процес очищення, шляхом використання bash-скриптів.

Систему було реалізовано за допомогою Python – інтерпретованої об'єктно-орієнтованої мови програмування високого рівня з строгою динамічною типізацією. Python – мова програмування створена Гвідо ван Россумом в 1989 році, побудована на ідеях імперативного, об'єктно-орієнтованого і функціонального програмування. Основні переваги цієї мови: висока якість програмного забезпечення, швидкість розробки, кросплатформеність програм, велика кількість існуючих бібліотек, інтеграція компонентів [3].

В процесі розробки системи використовувались bash-скрипти – сценарії командного рядка, написані для оболонки bash. Сценарії командного рядка – це набори команд, зібрані в файли і об'єднані спільною метою. При цьому результати роботи команд можуть становити або самотійну цінність, або служити вхідними даними для інших команд. Сценарії – потужний спосіб автоматизації часто виконуваних дій [1].

Особливістю розроблювальної системи є можливість гнучкого вибору інструментів очищення. Це дозволить користувачеві обрати найбільш підходящі для конкретної ситуації механізми та об'єкти очищення, в залежності від потреб користувача та стану системи.

Висновки. В результаті дослідження було розроблено систему, яка дозволяє оптимізувати системний розділ операційної системи Windows найбільш зручними для користувача інструментами. Включена можливість використання існуючих програмних рішень, використання вбудованих механізмів очищення операційної системи, очищення каталогів, шляхом використання bash-скриптів. Це дозволяє очищати систему від файлів які сповільнюють роботу та перешкоджають оптимальному функціонуванню системи.

В подальшому планується удосконалення та розвиток даної програмної розробки.

Джерела та література

1. Bash-скрипты: начало [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://habrahabr.ru/company/ruvds/blog/325522/>
2. Лучшие программы для очистки компьютера [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://remontka.pro/pc-cleaner-software/>
3. Лутц М. Изучаем Python. Символ, 2016. 1280 с.
4. Чистим системный диск без программ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://optimakomp.ru/chistim-sistemnyjj-disk-bez-programm/>

П'ятачук М. Л. – студент IV курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, старший викладач Л. Я. Глинчук

Розробка системи GPS моніторингу

Постановка проблеми. Сьогодні велику популярність набувають системи супутникового моніторингу. З кожним роком GPS – технології покращуються та все точніше передають дані геолокації. Напевно кожний використовував «Google Maps», та переглядав своє місцезнаходження, тому що це зручно.

Мета роботи полягає в розробці системи, яка буде використовувати карти з «Google Maps» та відображати актуальні дані про місцезнаходження, швидкість, час, та відстань яку подолав певний об'єкт.

Постановка проблеми. Дана розробка включає в собі розробку GPS – трекера на основі апаратно обчислювальної платформи Arduino для передачі даних і веб-інтерфейсу для відображення даних. Вона допоможе контролювати об'єкти, складати графіки та звіти за багатьма показниками. Система відображення буде розташована на веб-сервері, що дасть змогу будь-де і будь-коли переглянути дані [1]. Дана система дасть змогу переглядати маршрути об'єктів, показати усі доступні та найкоротші маршрути, для планування та оптимізації руху об'єктів.

Результати дослідження. На сьогодні існує велика кількість подібних систем, більшість з них використовують «десктопний інтерфейс», який не дозволяє отримувати дані з будь-якого місця, і потребує людини – диспетчера, яка буде обробляти ці дані.

Особливість майбутньої системи моніторингу, в тому що вона розроблятиметься на веб-інтерфейсі, та є простою в експлуатації. Усі користувачі, та об'єкти системи будуть підключатися до сервера, який буде розміщений на віртуальному хостингу [2]. Сам GPS трекер буде програмованим, його вартість становитиме близько 1000 грн, що на даний момент є найдешевшим варіантом.

Висновки. Саме тому розроблена система зможе скласти конкуренцію іншим системам моніторингу.

У цьому й полягає особливість такої системи. Для доступу до даних, потрібен лише інтернет та браузер. В майбутньому планується удосконалення системи, яке буде включати в собі впровадження арі – інтерфейсу, що дозволить коректно розробити мобільні додатки під IOS та Android системи, які в свою чергу пришвидшать та захистять доступ до даних які передають GPS трекери [3].

Джерела та література

1. Brian W. Evans Arduino Programing Notebook / Brian W. Evans. San Francisco: Creative Commons, 2007. 40 p.
2. Застосування GPS трекерів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gpsavto.com/articles/zastosuvannya-avtonomnyh-gps-trekeriv>
3. Внедряем безопасность в процес разработки крупного проекта [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://habrahabr.ru/company/dsec/blog/334692/>

Равлюк М. А. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки

Дослідження та використання інформаційно-облікових систем поточного та підсумкового контролю успішності студентів

Постановка проблеми. У сучасному світі стрімко розвивається процес впровадження електронних інформаційно-облікових систем контролю успішності студентів. Це пов'язано з актуальністю та доцільністю використання даних систем у зв'язку з різким збільшенням матеріально-технічної бази як навчальних закладів, так і кожного з користувачів окремо.

Інформаційна система – це електронна система, що забезпечує пошук, обробку, зберігання та пересилання інформації [1].

Облікова система – це система збору, зберігання та обробки даних, що використовуються відповідальними особами [2].

Даний сервіс дозволяє учасникам навчального процесу отримувати інформацію про поточні та підсумкові оцінки в режимі онлайн, здійснювати моніторинг успішності навчання студентів та ін.

Мета – дослідження основних принципів побудови та використання інформаційно-облікових систем поточного та підсумкового контролю успішності студентів.

Результати дослідження. Реалізація інформаційно-облікових систем поточного та підсумкового контролю успішності студентів передбачає розробку програмного забезпечення з веб-інтерфейсом. Даний програмний комплекс буде призначений для ведення системи успішності академічної групи, а також розміщення актуальних оновлень розкладу занять у навчальному закладі.

Програмний продукт повинен володіти наступними функціональними характеристиками:

- авторизація/реєстрація користувачів;
- реалізація розподілених прав для різних категорій користувачів;
- робота з розкладом академічної групи;
- інтеграція з Moodle;
- можливість прикріплення файлів до журналу відповідної дисципліни, силлабус;
- експорт даних.

Важливим аспектом даної системи буде забезпечення надійності та захищеності персональних даних.

Висновки. Під час дослідження системи обліку успішності студентів було розглянуто аналогічні програмні розробки, взято до уваги основні концепції інформаційно-облікових систем, проаналізовані способи захисту розроблюваної системи та обрано найдоцільніші з них. Результатом вищезгаданих досліджень був обраний вектор проектування власної системи, яка забезпечить облік поточної та підсумкової успішності студентів.

Джерела та література

1. Грицунов О. В Інформаційні системи та технології / О. В. Грицунов. ХНАМГ, 2010. 222 с.
2. Carol Tenopir Towards Electronic Journals / Carol Tenopir, Donald King. 2000. 247 с.

Редька В. Ю. – студент III курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Павленко Ю. С. – асистент кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Розробка калькулятора з покроковою демонстрацією розв'язків задач ШКМ з веб-інтерфейсом

Постановка проблеми. В наш час стрімкими темпами йде розвиток інформаційної галузі, розроблення нових технологій, не винятком також є Інтернет. Досить поширене є використання різного виду гаджетів. Мобільні смартфони, лептопи, ноутбуки, стали невід'ємною частиною життя людей. Знаходячись у навчальних закладах учні, окрім того, що можуть розважатися, спілкуватися за допомогою смартфонів, також мають змогу легко шукати та використовувати потрібну для них інформацію з через Інтернет.

Досить поширеною проблемою для вчителів у навчальних закладах є те, що учні не повністю розуміють певний предмет, у нашому випадку математику. В учнів виникають складнощі із обчисленнями та застосуванням формул. Часто проблемою є нерозуміння послідов-

ності виконання алгоритму обчислень за певними формулами. Вирішенням проблеми може бути об'єднання захоплення школярів он-лайнними ресурсами і реалізацією он-лайн калькуляторів з обов'язковим детальним виведенням процесу розв'язку, бажано із поясненням кожного кроку.

Мета дослідження – ознайомлення з технологіями розробки веб-сайтів та створення калькулятора з веб-інтерфейсом для покрокового розв'язування деяких типів задач шкільного курсу математики.

Результати дослідження. Розроблений калькулятор з покроковою демонстрацією розв'язків задач ШКМ має наступний функціонал:

- веб-інтерфейс;
- згруповані по розділам типи завдань;
- забезпечує точність та правильність обчислень та зрозумілість пояснення ходу обчислення.

По завершенню роботи з даним програмним засобом користувач повинен отримати наступний результат: відповідь на обрану задачу та послідовні кроки розв'язаної задачі.

В якості інструментальних засобів розробки було обрано наступні технології: HTML – мову розмітки, CSS – каскадні таблиці стилів, JavaScript, як мову програмування, CSS Grid Layout, як засіб для оформлення розмітки сторінки.

Висновки. У роботі були розглянуті типи калькуляторів; поняття сайту та типи сайтів, наведені технології їх розробки, зокрема, HTML, CSS, JavaScript та ін. В результаті розроблений програмний засіб «Yellowsquare» для розв'язання деяких типів задач ШКМ. Для цього були підібрані та реалізовані алгоритми покрокового розв'язку задач, а саме – квадратного рівняння, задач на відсотки, арифметичної та геометричної прогресій, задачі на рух та ін.

Джерела та література

1. А що таке HTML? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://programming.in.ua/web-design/html/73-html-introduction.html>
2. CSS – что это такое, как таблицы каскадных стилей подключаются к Html коду с помощью Style и Link [Електронний ресурс]. 2015. Режим доступу: <http://ktonanovenkogo.ru/html/uroki-css/css-tablicy-kaskadnyx-stilej-chto-eto-takoe-style-link-yazyk-css-html.html>
3. Як правильно вибрати web дизайн для веб сайту [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wcdt.com.ua/ua/yak-pravylny-vybraty-web-dyzajn-dlya-web-sajtu/>

Савонік К. С. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Глинчук Л. Я. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Особливості побудови синтаксичних дерев

Постановка проблеми. За останні роки сфера ІТ, зокрема напрям програмування, почала розвиватися шаленими темпами.

Для написання оптимізованого і безпомилкового коду програмісту необхідно обрати відповідний інструмент для роботи. Хороший редактор коду підвищує ефективність роботи програмістів, а також допомагає уникнути деяких найбільш поширених помилок в програмуванні. Тільки розробник знає як це, коли пропускаєш крапку з комою в коді з тисячі рядків і це приводить до помилки в запуску програми. Ефективні програмні редактори повинні повідомляти програміста про подібні помилки в синтаксисі безпосередньо при написанні коду. Переважна кількість редакторів містить в собі множину корисних функцій, таких як: підфарбовування синтаксису, автоматичний відступ, автоматичне заповнення, робота з дужками, перевірка синтаксису і т. д. Тобто, все необхідне для ефективного програмування, налаштування і тестування.

Мета дослідження. Для того, щоб забезпечити можливість інтелектуального доповнення в редакторі програмного коду, необхідно дослідити питання побудови синтаксичних дерев, а також синтаксичного аналізу тексту.

Результати дослідження. Першим етапом вирішення задачі інтелектуального доповнення є синтаксичний розбір (parsing), тобто аналіз синтаксичної структури. В процесі синтаксичного розбору виконується перевірка правильності написання команди або речення і визначається його структура, а саме синтаксичні залежності команд [2].

Синтаксичний аналіз тексту являє собою дослідження структури написаного тексту або команди з метою встановлення синтаксичних зв'язків між командами. В інтелектуальних системах такий аналіз виконується синтаксичним аналізатором [3].

Синтаксичний аналізатор (парсер) – це програма або частина програми, яка виконує синтаксичний аналіз. Задачею синтаксичного аналізатора є перевірка правильності запису виразів і розбиття його на лексеми – неподільні частини виразів.

В ході синтаксичного аналізу вихідний текст перетворюється в структуру даних. Зазвичай, цією структурою є дерево, яке відображає синтаксичну структуру вхідної послідовності і добре підходить для подальшої обробки.

Як правило, результатом синтаксичного аналізу є синтаксична побудова речення або команди, яка відображається або у вигляді дерева залежностей, або у вигляді дерева складових, або у вигляді, що об'єднує ці два способи подання [3].

Такі результати синтаксичного аналізу, тобто дерева, можна використовувати для представлення конструкцій реального світу (наприклад, речення звичайної мови або математичні вирази), а також при розробці інтелектуальних систем або додаткових функцій (наприклад, інтелектуального доповнення в редакторах).

Висновки. Для реалізації редактора програмного коду буде використовуватися синтаксичний аналізатор, який забезпечить можливість розпізнавання структури команд і речень, а саме синтаксичні залежності команд. В результаті цього, буде побудовано синтаксичне дерево, за допомогою якого буде забезпечена можливість інтелектуального доповнення.

Джерела та література

1. Молчанов А. Ю. Системное программное обеспечение: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2006. 396 с.
2. Соломатин Д. И. Основы синтаксического разбора, построение синтаксических анализаторов: учеб.-метод. пособие для вузов / Д. И. Соломатин, А. В. Копытин, А. И. Другалев. Воронеж, 2014. 57 с.
3. Шулянский Д. В. Задача синтаксического анализа текста для тестирования языковых знаний [Электронный ресурс] / Д. В. Шулянский. Режим доступа: <http://masters.donntu.org/2016/fknt/shulianskiy/library/article2.htm>

Савчук М. Л. – студентка VI курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки
Глинчук Л. Я. – к. ф.-м. н., старший викладач
кафедри прикладної математики
та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Переваги використання освітніх веб-ресурсів вчителями школи

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства, як одна з необхідних умов його розвитку, призводить до формування не тільки

нового інформаційного середовища проживання людей, але й нового, інформаційного, устрою їх життя й професійної діяльності. Нові вимоги ставляться й до системи освіти. Ми живемо в час суцільних змін: змінюються знання, змінюються способи, якими здобуваються знання, використання інформаційних і комунікаційних технологій, що постійно удосконалюються. Змінюється роль учителя і методи його роботи, змінюється школа як соціальний інститут (Нова українська школа). Вчителі в суспільстві є однією з основних рушійних сил змін і еволюції. Вчитель повинен одночасно формувати знання й вміння та готувати громадянина майбутнього.

Мета дослідження – визначити переваги використання веб-ресурсів для вчителів школи.

Результати дослідження. XXI століття – ера інформаційного суспільства. Інформація все частіше визначається як основний ресурс майбутнього, але повністю використовувати його зможуть тільки ті члени суспільства, які мають необхідні знання і підготовку до навігації в інформаційному просторі [1, 22].

Освітні веб-ресурси – це інформаційні дані, що можуть бути представлені у вигляді текстових, графічних, звукових, відео форматах або їх комбінацій, які відображають певну предметну галузь освіти та призначені для забезпечення процесу навчання особистості, формування її знань, умінь та навичок. Освітні веб-ресурси повинні мати високий рівень виконання, належне художнє оформлення, характеризуватися повнотою матеріалу, забезпечувати якість методичного інструментарію і технічного виконання, відповідати дидактичним принципам логічності та послідовності викладу даних. Освітні веб-ресурси можуть бути збережені на будь-якому електронному носії або розміщені у веб-просторі локальної чи глобальної мережі [3].

Використання існуючих на сьогоднішній день освітніх веб-ресурсів, більшість з яких опубліковано в мережі Інтернет, має такі переваги:

- сформувати методичний комплекс (конспекти, презентації, відеоматеріали) для викладання навчальної дисципліни;
- презентація досвіду роботи (розміщення інформації на web-сторінках освітніх сайтів, створення окремих web-сайтів);
- значно розширити можливості навчання шляхом застосування різноманітних способів представлення теоретичного, практичного, довідкового матеріалу (мультимедійний супровід навчання);
- організувати ефективні форми навчальної діяльності для самостійного здобуття знань, умінь та навичок;

- проводити діагностику інтелектуальних можливостей учнів, а також визначати рівень їх навчальних досягнень, готовність до певного виду діяльності (тестовий контроль);

- здійснювати управління навчальним процесом, автоматизувати процеси контролю результатів навчання (електронний журнал), тренування;

- забезпечити умови самостійної навчальної діяльності для само-навчання, саморозвитку;

- працювати в сучасних телекомунікаційних середовищах, забезпечити управління інформаційними потоками даних.

Сучасний вчитель інформаційного суспільства повинен:

- бути готовим і відкритим до інновацій, вміти педагогічно доцільно застосовувати інноваційні педагогічні технології;

- вміти використовувати інформаційні освітні ресурси (зокрема, розподілені інформаційні ресурси в локальних і глобальних мережах), створювати нові методичні розробки та здійснювати інформаційну взаємодію між учасниками навчально-виховного процесу;

- вміти застосовувати інформаційні та комунікаційні технології в педагогічній науці і практиці [2, 2].

Тут головне завдання – навчити вчителів розуміти, як конкретні технології інтегруються в існуючу систему освіти і як їхнє застосування може покращити освітній процес.

Висновки. Основним завданням педагога є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття і розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації і за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій.

Джерела та література

1. Коломієць А. М., Лапшина І. М., Білоус В. С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя: навч.-метод. посіб. Вінниця: ВДПУ, 2006. 88 с.
2. Рамський Ю. С. Зміни в професійній діяльності вчителя в епоху інформатизації освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1311/1/2.pdf>
3. Стеценко Г. В. Проектування та використання освітніх веб-ресурсів майбутніми учителями інформатики // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. № 6 (13). С. 53–58.

Семенець А. С. – студент V курсу факультет
інформаційних систем, фізики та математики
СНУ імені Лесі Українки

Дослідження та реалізація засобів взаємодії користувачів у мережі на прикладі гри у футбол

Постановка проблеми. Ігрові платформи реального часу – це набір програмних засобів, які забезпечують взаємодію гравців, синхронізуючи їхні дії, що є необхідним для реалізації переважної більшості багатокористувацьких комп'ютерних ігор та систем реального часу. Основне завдання такої платформи полягає у необхідності контролю взаємодії вузлів системи, розміщених віддалено одне від одного, а також оптимізація затримок, які виникають при роботі мережі.

Мета – дослідження принципів взаємодії користувачів у середовищі реального часу та розробка платформи для реалізації синхронізації між гравцями і сервером у мережевих іграх. Реалізація платформи передбачає розробку програмного продукту у вигляді комп'ютерної гри «Футбол».

Одним із завдань при розробці багатокористувацької системи реального часу є забезпечення безперебійного зв'язку між усіма вузлами системи, а також обробка можливих виключних ситуацій. Для вирішення даних проблем використовуються такі рішення як збереження сесій користувачів з певним інтервалом, а також реалізація автоматичного повторного підключення, у разі несправності одного з вузлів системи.

Результати дослідження. До готових рішень для взаємодії користувачів у мережі можна віднести використання платформи NodeJS та програмний пакет передачі даних Socket.IO. Дані компоненти дозволяють спроектувати систему, яка забезпечує обмін даними між клієнтом та сервером за мінімальної затримки у часі (до 100 мс). Недоліком таких рішень є те, що вони не адаптовані для використання у багатокористувацьких іграх та не дозволяють реалізувати синхронізацію у режимі реального часу [1].

Основна відмінність розроблюваної системи від уже існуючих рішень є реалізація двох механізмів для забезпечення синхронізації у

мережевих продуктах, зокрема: узгодження на стороні сервера та передбачення на стороні клієнта.

Узгодження на стороні сервера – це механізм при розробці мережевих продуктів реального часу, який передбачає передачу даних між клієнтом та сервером шляхом надання кожному пакету власного унікального ідентифікатора (ключа). За допомогою унікального ключа пакету, клієнтська частина визначає пакет, який останній був відправлений у мережу, а також виконує перевірку чи був він вже оброблений. Серверна частина використовує ключ пакету для перевірки правильності послідовності отриманих пакетів та необхідності відправки їх у мережу [2].

Передбачення на стороні клієнта – це механізм у програмуванні мережевих систем, призначений для зменшення негативного ефекту, викликаного мережевими затримками та втратами пакетів даних. Основна відмінність від класичного підходу клієнт-серверної архітектури, де при відправці даних на сервер, клієнт очікує на відповідь (що збільшує час затримки системи), використання передбачення дозволяє реагувати на дії клієнта миттєво, у той час, як відправка даних на сервер та їх обробка, буде здійснюватися паралельно. Такий підхід дозволяє ефективно використати час, який витрачається на відправку та отримання даних у мережі [3].

Висновки. При розробці даної системи розглянуто різноманітні підходи до реалізації мережевих програмних продуктів, зокрема ігор. На основі проведеного дослідження, було обрано та реалізовано два механізми для забезпечення синхронізації у реальному часі між вузлами системи: узгодження на стороні сервера та передбачення на стороні клієнта. Реалізація цих механізмів дозволить забезпечити створення ігрової платформи за правилами «Футбол» у режимі реального часу.

Джерела та література

1. Evan B. The Web Game Developer's Cookbook: Using JavaScript and HTML5 to Develop Games / Burchard Evan. 2013. 368 с.
2. Bonaventure O. Computer Networking : Principles, Protocols and Practice / Olivier Bonaventure, 2011. 278 с.
3. Stagner A. R. Unity Multiplayer Games / Alan Stagner. 2013. 242 с.

Собецька О. П. – студентка IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Гришанович Т. О. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Порівняльна характеристика алгоритмів розпізнавання образів

Головна задача розпізнавання образів – це віднесення вихідних даних до певного класу за допомогою виділення істотних ознак, які характеризують ці дані, із загальної маси несуттєвих даних.

Означення: Розпізнавання образів (*pattern recognition*) – це розділ теорії штучного інтелекту (*artificial intelligence*), що вивчає методи класифікації об'єктів [2].

Образом може бути цифрова фотографія (розпізнавання зображень), буква або цифра (розпізнавання символів), запис мови (розпізнавання мови) тощо.

Кожен образ являє собою набір чисел, що описують його властивості і називаються ознаками (*feature*). [3]

Отже, наша задача полягає у розпізнаванні та виявленні об'єкта (образу) на зображенні. Для цього ми розглянемо та проаналізуємо такі алгоритми як алгоритм Віоли-Джонса та алгоритм розпізнавання образів за допомогою згорткової нейронної мережі.

Алгоритм Віоли-Джонса дозволяє виявляти об'єкти на зображеннях. Цей алгоритм заснований на, так званих, ознаках Хаара.

Ознака Хаара складається із суміжних прямокутних областей (рис. 1). Вони позиціонуються на зображенні, далі сумуються інтенсивності пікселів в областях, після чого обчислюється різниця між сумами. Ця різниця і буде значенням ознаки, визначеного розміру, певним чином позиціонованої на зображенні.

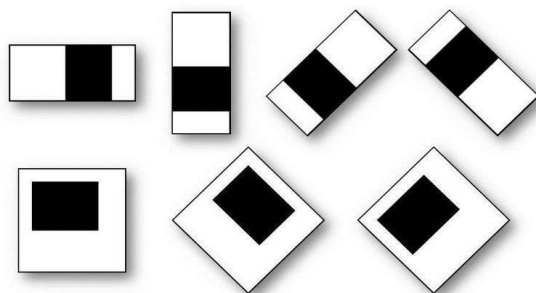

Рис. 1. Ознаки Хаара

Для кожного прямокутника задана вага, яка обчислюється як сума значень яскравості пікселів, які закривають дані прямокутники. Для того щоб отримати суму пікселів всередині прямокутного регіону зображення, використовується інтегральне перетворення зображення.

Під час виконання алгоритму «вікно» розміром $W_h \cdot W_w$ рухається вздовж зображення по горизонталі і вертикалі. На кожному кроці розмір вікна збільшується. При цьому розмір вікна на кожному кроці ітерації множиться на масштабуючий коефіцієнт. Вікно переміщується по горизонталі на w_step_x пікселів та на w_step_y пікселів по вертикалі. Дані змінні обраховуються наступним чином:

$$w_step_x = \max(1, \min(4, W_h/10))$$
$$w_step_y = \max(1, \min(4, W_w/10))$$

Вікно рухається по зображенню і для кожної області зображення, над якою проходить, обчислюється ознака Хаара. Наявність чи присутність об'єкта у вікні визначається різницею між значенням ознаки і погіршністю, яка визначається шляхом навчання.

Найпоширеніша реалізація алгоритму Віоли-Джонса належить бібліотеці комп'ютерного бачення OpenCv. Перевагами такого методу є висока ймовірність вірного розпізнавання об'єкта (при наявності класифікатора). Недоліком є те, що ймовірність вірного результату різко погіршується із появою, так званих, шумів на зображенні.

Означення: Згорткова нейронна мережа (ЗНМ) – це нейронна мережа, яка містить три основні типи нейронних шарів: згортковий, підвибірковий та повнов'язний. [3]

ЗНМ може бути описана наступною формулою:

$$(f \circledast g)[m, n] = \sum_{k, l} f[m - k, n - l] g[k, l],$$

де f – вихідна матриця зображення; g – ядро (матриця) згортки [1].

Неформально операцію обробки зображення можна описати наступним чином:

- вікном розміру ядра g проходимо з заданим кроком (зазвичай 1) все зображення f ;
- на кожному кроці поелементно множимо вміст вікна на ядро g ;
- результат сумується і записується в таблицю результату.

Недоліками згорткових нейронних мереж (ЗНМ) є висока складність архітектури.

Отже, було проведено аналіз Алгоритму Віоли–Джонса та алгоритму з використанням згорткових мереж. Слід зазначити, що у випадку алгоритму Віоли–Джонса для навчання і для опису об'єкту з достатньою точністю необхідна більша кількість ознак, а у випадку використання нейронних мереж є можливість навчання, що передбачає високу точність розпізнавання об'єкту. Тому використання алгоритму з використанням згорткових нейронних мереж є більш прийнятним.

Джерела та література

1. Воронцов К. В. Машинное обучение: курс лекций. М.: ВмиК МГУ, 2009.
2. Местецкий Л. М. Математические методы распознавания образов: курс лекций. М.: ВмиК МГУ, 2004.
3. Потапов А. А., Гуляев Ю. В., Никитов С. А., Пахомов А. А., Герман В. А. Новейшие методы обработки изображений. Ч. 1.

Сус Є. Р. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Глинчук Л. Я. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Реалізація онлайн-засобів віртуального представлення даних

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інтернет-торгівлі заманює дедалі більше користувачів змінювати звичайних спосіб покупки товарів на практичний через глобальну мережу Інтернет. Адже зручно здійснювати покупки не виходячи з дому, заощадивши час на відвідування магазинів.

Зокрема, для компаній електронний простір пропонує нові інструменти маркетингу та середовище для ведення бізнесу, засоби зниження витрат на комунікації з клієнтами. В свою чергу, для клієнтів доступне нове інформаційне джерело про товари та послуги, нові шляхи задоволення своїх потреб, а також новий ефективний засіб комунікації, як з виробниками, так і між собою [3, 5].

Мета дослідження – віртуальне представлення даних. Зокрема, представлення віртуального майданчика, що забезпечуватиме відвіду-

вачів докладними відомостями про розташування магазину, графік роботи та продукцію. Всього за декілька хвилин можна буде ознайомитись з повним асортиментом та розміщенням продукції у магазині. Важливо правильно структурувати інформацію та реалізувати зручність взаємодії сайту з відповідними користувачами.

Основне призначення засобу – це можливість клієнтам оцінити товар візуально і зорієнтуватись в ціні. Тому компанії зацікавлені надати якомога більше інформації про свою продукцію, аби привернути увагу потенційних покупців. Проте, через віртуальну вітрину покупець не зможе визначити якість товару, що властиво у звичайній торгівлі.

Результати дослідження. Віртуальна вітрина є лише інструментом (засобом) для залучення покупців. Вона не може забезпечити повний цикл купівлі-продажу товару. Це завдання виконує інтернет-магазин [2, 55].

Електронна вітрина належить до простих організаційних форм електронної роздрібної торгівлі, яка орієнтована на кінцевого споживача. Вона може мати самостійний характер або виступати складовою інтернет-магазину. Інтернет-вітрина являє собою спеціалізований веб-сайт, який містить інформацію про назву, профіль, статус магазину, асортимент товарів, які пропонуються покупцям [1, 93].

Висновки. Інтернет-торгівля економить час покупця на вивчення та вибір товарів, їх замовлення та оплату. Однак, не всі покупці користуються можливістю купляти товари через інтернет. Тут відіграють роль соціально-психологічні чинники: традиції та звички ходити по магазинах, бажання бачити реальний товар

Проте, однією із істотних переваг віртуальної вітрини є можливість для покупців вивчати товари, порівнювати ціни та обирати той магазин, в якому здійснюватимуть покупки товарів.

Джерела та література

1. Електронна комерція: навч. посіб. / А. М. Береза, І. А. Коваль, Ф. А. Левченко та ін. Київ: КНЕУ, 2002. 326 с.
2. Плєскач В.Л. Електронна комерція: підручник / В. Л. Плєскач, Т. Г. Затонацька. Київ: Знання, 2007. 535 с.
3. Федішин І. Б. Електронний бізнес та електронна комерція (опорний конспект лекцій для студентів напряму «Менеджмент» усіх форм навчання) / І. Б. Федішин. Тернопіль, ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2016. 97 с.

Трофімов А. О. – студент IV курсу
факультету інформаційних систем фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Гришанович Т. О. – к. ф.-м. н., старший
викладач кафедри прикладної математики
та інформатики СНУ імені Лесі Українки

Розпізнавання образів за допомогою машинного навчання

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблема розпізнавання образів є дуже актуальною. Для її вирішення використовуються різні засоби та методи. Проблему розпізнавання образів можна вирішити, застосувавши машинне навчання.

Мета дослідження. Дослідження носить теоретично-прикладний характер. Його метою є розробка програмного засобу, що дозволяє здійснити розпізнавання образів певного класу. **Об'єкт дослідження** – можливості машинного навчання та ефективність його використання у вирішенні поставленої задачі.

Результати дослідження. Машинне навчання – це підгалузь інформатики, яка еволюціонувала з дослідження розпізнавання образів та теорії обчислювального навчання в галузі штучного інтелекту [3]. Машинне навчання досліджує вивчення та побудову алгоритмів, які можуть навчатися з даних і виконувати передбачувальний аналіз на них.

Дослідивши можливості машинного навчання, сферу його застосування та готові програмні рішення, було описано ряд вимог, яким повинен задовольняти розроблюваний програмний продукт:

1. Інтерактивність – слід реалізувати легкий та інтуїтивний інтерфейс програми.
2. Кількість класів – програмний засіб повинен розпізнавати об'єкти щонайменше п'яти різних класів.
3. Швидкість роботи – час розпізнавання одного об'єкту не повинен перевищувати 5 секунд.
4. Розширюваність – можливість розширити кількість розпізнаваних класів.

Було розроблено програмний продукт, що дозволяє класифікувати фрукти семи класів. Для реалізації розпізнавання образів було

використано модель «Inception v3» [2], розроблену компанією Google у 2012 році, що базується на фреймворку Tensorflow [1]. Перед використанням модель слід натренувати на власному наборі даних, з усіма описаними вихідними класами. Набір даних було взято із популярної бібліотеки ImageNet [4], що містить понад 14 млн зображень з більш ніж 20 тис. класів. Для взаємодії користувача з моделлю було створено мобільний додаток, що дозволяє розпізнати фото або картинку з галереї. Фото з додатку надсилаються на сервер, який подає зображення на модель та відправляє результат розпізнавання користувачу на пристрій. Середній час розпізнавання зображень становить ~4,5 секунди.

Проаналізувавши результат роботи, було виявлено ряд переваг та недоліків.

Переваги:

– гнучкість системи: тип та кількість розпізнаваних класів дуже гнучкі. Систему можна перелаштувати на розпізнавання будь яких інших класів, будь якої кількості.

Недоліки:

– ресурсозатратність: швидкість розпізнавання образів залежить від швидкості процесору.

Висновки. Було розглянуто проблему та мету дослідження, описано вимоги до програмного продукту, та засоби для його реалізації.

У майбутньому планується розширити вибірку класів та зменшити час розпізнавання образів.

Дослідивши ефективність роботи розробленого програмного засобу, можна з впевненістю сказати, що використання машинного навчання є доцільним для вирішення поставленої задачі.

Джерела та література

1. An open-source machine learning framework [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.tensorflow.org/>
2. Computer Vision and Pattern Recognition (cs.CV) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://arxiv.org/abs/1512.00567>
3. Hosch William L. Machine learning [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.britannica.com/technology/machine-learning>.
4. Large visual database [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.image-net.org/>

Трофімук А. О. – студент III курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики ЧНУ імені Лесі Українки;
Павленко Ю. С. – асистент кафедри
прикладної інформатики та інформатики
ЧНУ імені Лесі Українки

Порівняння способів верстки сайтів за допомогою Bootstrap 4, CSS Grid Layout, CSS3 Flexbox

Постановка проблеми. Ще недавно шаблон для веб-сайту верстався тільки з допомогою блоків – тегу `<div>` і властивості `float`, яка забезпечує обтікання та відповідно розміщення одного блочного елемента відносно іншого, та інших властивостей CSS. Така верстка є складною та незручною при забезпеченні адаптивності веб-сторінок.

Мета дослідження – розглянути особливості верстки веб-сайту засобами CSS Grid Layout, Bootstrap 4 та CSS3 Flexbox та порівняти їх.

Результати дослідження. CSS3 Flexbox – це режим верстки, який був розроблений для створення надійних адаптивних сторінок. Flexbox дозволяє контролювати розмір, порядок і вимірювання елементів по декількох осях, розподіл вільного місця між елементами.

Bootstrap 4 – це безкоштовний набір інструментів з відкритим кодом, призначений для створення веб-сайтів та веб-додатків, який містить шаблони CSS та HTML для типографіки, форм, кнопок, навігації та інших компонентів інтерфейсу, а також додаткові розширення JavaScript.

CSS Grid Layout – верстка, що полегшує роботу та має багато переваг. CSS3 Grid Layout враховує горизонтальний і вертикальний простір одночасно, дозволяє змінювати розкладку блоків, не зачіпаючи розмітку; не потрібно медіа запитів, щоб адаптуватися до вільного простору.

Розмітка в Bootstrap 4 представляє собою розбиття на стовпці і рядки, причому рядки розділені на 12 рівних частин, а стовпці розміщені всередині рядків. Кожен стовпець може зайняти від 1 до 12 частин рядка:

```
 <div class="row">  
  <div class="col-xs-4">.col-xs-2</div>  
  <div class="col-xs-4">.col-xs-4</div>  
  <div class="col-xs-4">.col-xs-6</div>  
</div>
```

Flexbox-розмітка надає нову можливість, де не потрібно вказувати стовпцями певний розмір. Для надання блоку гнучкості, задають властивість `display:flex`, і кожний дочірний елемент в контейнері стає flex-елементом. При властивості `flex:1` всі елементи займають однакову кількість місця щодо загальної ширини контейнера. Стовпці без розміру в сітці CSS3 Flexbox ділитимуть вільний простір порівну, завжди займаючи весь рядок.

Існує кілька варіантів використання CSS Grid Layout, але частіше використовують синтаксис `grid-template-areas`, який задає розбиття області на частини із вказанням їх розміщення.

Наведемо приклад розмітки шапки сторінки з допомогою CSS3 Flexbox, Bootstrap 4 та CSS Grid Layout. Шапка включає деякі посилання навігації і кнопку. Потрібно, щоб навігація була зліва, а кнопка праворуч. Посилання всередині навігації повинні бути вирівняні відносно один одного.

Для Bootstrap 4 код має наступний вигляд:

```
@media (max-width: 1000px){
  header{
    flex-direction: column;
    align-items: flex-start;
  }
}
```

CSS3 Flexbox	CSS Grid Layout
<pre>header { display: flex; justify-content: space-between; } header nav { display: flex; align-items: baseline; }</pre>	<pre>header{ display: grid; grid-template-columns: 1fr 1fr; } header nav { justify-self: start; } header button { justify-self: end; } header nav { display: grid; grid-template-columns: auto 1fr 1fr; align-items: end; }</pre>

В цьому прикладі CSS Grid Layout є кращим в розумінні, але він є об'ємнішим, ніж Bootstrap 4 і CSS3 Flexbox.

CSS3 Flexbox і CSS Grid Layout можна порівняти наступним чином:

- CSS Grid Layout полегшує управління макетом сторінки і навіть може мати справу з нестандартним і асиметричним дизайном;
- CSS3 Flexbox підходить для вирівнювання вмісту всередині елементів та є доцільним при розміщенні дрібних деталей дизайну;
- CSS Grid Layout більше підходить для двовимірних макетів (рядків і колонок);
- CSS3 Flexbox краще працює тільки в одному вимірі (з рядками або з колонками).

Висновок. Отже, режим CSS3 Flexbox і CSS Grid Layout більш просунуті і універсальні для створення сітки, ніж Bootstrap 4. Але в CSS3 Flexbox є невеликий недолік – це відсутність підтримки в IE9.

При реалізації сучасної верстки найкращим рішенням є спільне використання CSS3 Flexbox і CSS Grid Layout, а не як альтернатива один одному.

Джерела та література

1. CSS Grid и Flexbox: сравнение на практике [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://htmlbook.ru/blog/css-grid-i-flexbox-sravnenie-na-praktike>
2. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.webmasters.by/articles/html-coding/3493-bootstrap-4-regular-grid-vs-flexbox-grid.html>
3. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://webformymself.com/bootstrap-4-obychnaya-setka-ili-flexbox/>
4. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://habrahabr.ru/company/edison/blog/343614/>

Цибульська В. А. – студентка IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Петрук О. Ю. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент В. П. Муляр

Графічні можливості JavaFX

Постановка проблеми. Історія мови програмування Java налічує багато років, протягом яких мова проходила етапи свого становлення,

вдосконалення, і в підсумку стала потужним інструментом для розробки настільних і мережевих крос-платформних застосунків. Однак, такий напрямок, як графічний інтерфейс розвивався досить повільно, а інструментарій для розробників був представлений різного роду бібліотеками, що мають як плюси так і суттєві недоліки. Існувала технологія AWT (AWT – абстрактний віконний інтерфейс), яка пізніше була розширена і доповнена новою технологією Swing, яка мала свої недоліки і труднощі в використанні. Останнім етапом розвитку графічного інтерфейсу є JavaFX.

Мета дослідження – розглянути можливості використання компонентів графічного інтерфейсу користувача, які застосовуються в платформі JavaFX.

Результати дослідження. Технологія JavaFX – набір графічних і медіа-пакетів, які дають змогу розробникам створювати клієнтські настільні та мережеві застосунки, що функціонують на різних платформах. Програмний код JavaFX застосунка може посылатися на Application Programming Interface (API) будь-якої бібліотеки Java.

Починаючи з JavaFX 2.2, всі пізніші версії повністю інтегровані з Java SE 7 Runtime Environment (JRE) і комплектом Java Development Kit (JDK). Оскільки JDK доступний для всіх основних настільних платформ (Windows, Mac OS X і Linux), то JavaFX застосунки, скомпільовані в JDK 7, можуть працювати на даних платформах. Крос-платформна сумісність дає змогу використовувати досвід узгодженого виконання застосунків для JavaFX розробників і користувачів. Платформа JavaFX призначена для забезпечення застосунків такими складними функціями графічного інтерфейсу користувача, як плавна анімація, веб-перегляд, відтворення аудіо та відео, стилі на основі каскадних таблиць стилів CSS [2, с. 386].

Розглянемо детально клас Animation. Абстрактний клас Animation є базовим класом анімації платформи JavaFX. Використовуючи цей клас ми можемо змінювати властивості графічних об'єктів (розмір, положення, колір і т. д.). Клас Animation є батьківським класом для класів Timeline і Transition, які дозволяють створювати анімацію по ключовим кадрам і анімацію з вбудованою часовою шкалою. Клас Timeline представляє анімацію по ключовим кадрам, а Transition – анімацію з вбудованою часовою шкалою. Клас Animation має набір властивостей, які дозволяють керувати швидкістю і напрямком анімації, затримкою і кількістю циклів анімації, зчитувати статус анімації,

обробляти завершення анімації і т. д. Клас `Animation` також має поле `INDEFINITE`, яке вказує нескінченний цикл анімації до того моменту поки не буде викликаний метод `stop()`.

Швидкість і напрям анімації можна встановити за допомогою метода `setRate(double value)`, затримку анімації – за допомогою методу `setDelay(Duration value)`, зчитати статус `Animation.Status.PAUSED`, `Animation.Status.RUNNING` або `Animation.Status.STOPPED` анімації – методом `getStatus()`, встановити обробник завершення анімації – методом `setOnFinished(EventHandler<ActionEvent>value)`. Також, клас `Animation` містить методи управління життєвим циклом анімації:

- `jumpTo(Duration time)` – перехід анімації до вказаної позиції на часовій шкалі;
- `playFrom(Duration time)` – запуск анімації, починаючи з вказаної позиції на часовій шкалі;
- `play()` – запуск анімації з поточної позиції на часовій шкалі;
- `playFromStart()` – запуск анімації з початкової позиції на часовій шкалі;
- `stop()` – зупинка анімації;
- `pause()` – пауза анімації [1, с. 247].

Висновки. Технологія `JavaFX` надає широкі можливості для побудови настільних і мережевих крос-платформних застосунків з високоефективним сучасним інтерфейсом користувача, що підтримує графічний контекст. Основною ідеєю анімації в `JavaFX` є зміна властивості вузла протягом певного періоду часу. Якщо ця змінна визначає розташування вузла, результуюча анімація – це рух. Якщо з часом змінити властивості заповнення форми, ілюзія анімації змінює свою перспективу. Отже, анімація не завжди означає певну форму руху. Це може бути зміна кольору, прозорості тощо.

Джерела та література

1. Машин Т. С. `JavaFX 2.0`: розробка RIA-приложений / Т. С. Машин. СПб.: БХВ-Петербург, 2012. 320 с.
2. Карашецький В. П. Побудова графічного контенту застосунків з використанням `JavaFX` і `Swing` компонентів і даних, взятих із баз даних / В. П. Карашецький // *Наук. вісн. НЛТУ*. 2015. Вип. 25.1. С. 386–392.

Аліпіна Т. В., Данилик Я. В. – студенти V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Шаварова Г. П. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Термо-ЕРС. Ефект Зеебека

Постановка проблеми. Загальна стратегія підвищення термоелектричної ефективності ставить на меті популяризувати питання термоелектрики, ширше розкрити аспекти практичного використання цього явища.

Мета дослідження – розглянути походження термо-ЕРС та історичні аспекти розвитку досліджень у термоелектриці, а саме ефект Зеебека.

Результати досліджень. Термо-ЕРС полягає в тому, що між кінцями розімкненого провідника, які мають різну температуру, виникає різниця потенціалів, а усередині провідника з'являється електрорушійна сила (рис. 1).

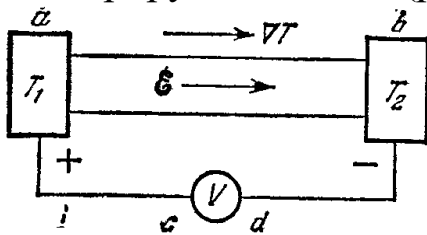

Рис. 1. Термо-ЕРС.

Вказаний знак напруги відповідає позитивним носіям заряду і $T_2 > T_1$

Походження термо-ЕРС пояснюється тим, що потік дифузії заряджених частинок від нагрітого кінця до холодного більший, ніж у зворотному напрямі. Тому на кінцях провідника (і на його поверхні) з'являються електричні заряди, а усередині провідника – електричне поле.

У стаціонарному стані розімкненого провідника це поле таке, що струм дрейфу, що викликається ним, якраз компенсує результуючий потік дифузії. Проте повна величина напруги, що реєструється вольтметром між металевими електродами **a** і **b** (рис. 1), складається не лише з падіння

напруги усередині провідника, але й із стрибків потенціалу, існуючих на границях напівпровідник-метал (контактна різниця потенціалів), які залежать від температури. Якщо обидва металеві електроди однакові і різниці температур немає, то сума обох стрибків потенціалу дорівнює нулю. Якщо ж температура кінців різна, то величина обох стрибків потенціалу вже неоднакова, що вносить додатковий вклад в термо-ЕРС.

Як сьогодні добре відомо, існують три важливі ефекти, які закладені в основу термоелектричних явищ: Зеебека, Пельтьє та Томсона. У 1821 році Зеебек провів досліди, за результатами яких у 1822 р. опублікував у доповідях Пруської академії наук свої наукові результати, де було відзначено, що при замиканні кола, яке складалося із двох різнорідних металічних провідників, що підтримувалися при різних температурах, магнітна стрілка поводить себе так само, як і за наявності магніту. Зеебек розрахував, що кут, на який повертається стрілка, пов'язаний із величиною різниці температур у колі. Це явище отримало назву «ефекту Зеебека» і математично його можна записати у вигляді:

$$E_{AB} = S_{AB} \cdot \Delta T,$$

де S_{AB} – коефіцієнт термо-ЕРС (коефіцієнт Зеебека), ΔT – градієнт температури.

Однак, сам вчений не погоджувався поєднати до цього явища виникнення струму. Термін «термоелектрика» вперше ввів датський фізик Ганс Крістіан Ерстед, який крім того також створив перший термоелемент та винайшов першу термоелектричну батарею (генератор) на основі пари металів плюмбум-бісмут. Зеебек часто консультувався із Ерстедом, який на той час уже був відомим фізиком із авторитетною думкою у наукових колах. Незважаючи на надані консультації, Ерстед ніколи не піддавав сумніву відкриття термоелектрики саме Зеебеком.

Вироблена напруга в ефекті Зеебека є пропорційною до різниці температур між двома переходами. Коефіцієнт пропорційності (S або α) відомий як коефіцієнт Зеебека. Часто його називають термо-ЕРС, хоча більше він відноситься до потенціалу, ніж сили. У 1851 році Густав Магнус відкрив, що напруга Зеебека не залежить від розподілу температури між контактами металів [2], що свідчило про те, що термо-ЕРС є термодинамічною функцією стану. Це стало фізичною

основою для створення термопар, які активно використовують для вимірювання температури.

Висновок. Отже, ефект Зеєбека – це явище виникнення електро-рушійної сили між двома контактами різних провідників, які перебувають при різній температурі. Явище виникнення напруги в металевому бруску, кінці якого мали різну температуру, відкрив (випадково) у 1821 р. Томас Зеєбек.

Джерела та література

1. Богородицкий Н. П., Пасынков В. В., Тяреев Б. М. Электротехнические материалы. Л.: Энергоатомиздат, 1985.
2. Magnus G. Poggendorf's Annalen der Physik. 1851. 83. P. 469.

Ващук О. В., Козак В. В. – студенти III курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Замуруєва О. В. – к. ф.-м. н., асистент кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Ефект Томсона

Постановка проблеми. Фізично виділений напрям з'являється не лише в зовнішньому магнітному полі, але і за наявності градієнта температури, навіть якщо магнітного поля немає. Це призводить до виникнення групи термоелектричних явищ. Найважливішими термоелектричними ефектами в однорідних напівпровідниках є термоелектрорушійна сила (термо-ЕРС) і явище Томсона.

Мета – дослідження термоелектричних явищ в однорідних матеріалах. Явище Томсона.

Ефект названо на честь Вільяма Томсона, пізніше відомого, як лорд Кельвін. Він визначає тепло, що виділяється або поглинається у провіднику зі струмом, вздовж якого прикладено градієнт температури [1].

Якщо в однорідному провіднику є градієнт температури у напрямі осі x і в тому ж напрямі тече електричний струм з густиною j ,

то в кожній одиниці об'єму в одиницю часу виділяється, окрім джоулевого тепла j^2/σ , ще додаткове тепло

$$-\alpha_T \times j \frac{dT}{dx}, \quad (1)$$

де α_T – коефіцієнт Томсона, що залежить від роду речовини і його стану.

На відміну від джоулевого тепла, тепло Томсона пропорційне першому ступеню j . Тому при зміні напрямку струму на зворотне тепло Томсона змінює знак: замість поглинання тепла спостерігається його виділення, і навпаки.

За наявності градієнта температури в провіднику є ще тепловий потік, обумовлений теплопровідністю речовини [2]. При цьому кількість тепла, що проходить через одиницю поверхні в одиницю часу у напрямі x , є:

$$-\chi \frac{dT}{dx}, \quad (2)$$

де χ – коефіцієнт теплопровідності.

Якщо цей потік змінюється в просторі (внаслідок зміни χ або dT/dx), то в об'ємі провідника теж виділяється тепло:

$$\frac{d}{dx} \left(\chi \frac{dT}{dx} \right).$$

У загальному випадку, коли напрями \vec{j} і ∇T не співпадають, повна генерація тепла в одиницю часу і в одиниці об'єму провідника дорівнює

$$Q_v = \frac{j^2}{\sigma} - \alpha_T (\vec{j} \cdot \nabla T) + \text{div}(\chi \cdot \nabla T). \quad (3)$$

де $\frac{j^2}{\sigma}$ – дає джоулеве тепло; $-\alpha_T (\vec{j} \cdot \nabla T)$ – тепло Томсона; $\text{div}(\chi \cdot \nabla T)$ – обумовлене теплопровідністю.

У стаціонарному стані $Q_v = 0$. Тому в провіднику встановлюється такий просторовий розподіл температури, при якому тепло, що відводиться теплопровідністю, дорівнює сумі тепла Джоуля і тепла Томсона.

Висновок. Отже, ефект Томсона – це явище нагрівання або охолодження провідника зі струмом в умовах існування градієнта температури.

Джерела та література

1. Pollock D. D. Thermoelectricity: theory, thermometry, tool // ASTM. 1985.
2. Луцик Я. Т., Гук О. П., Лах О. І., Стадник Б. І. Вимірювання температури: теорія та практика. Львів: Бексід-Біт, 2006. 580 с.

Відринський Б. В. – аспірант II курсу спеціальності «Фізика та астрономія» СНУ імені Лесі Українки;

Ільчук М. І. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Мирончук Г. Л. – к. ф-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Методи оцінки ширини забороненої зони

Постановка проблеми. Однією з основних характеристик напівпровідника, яка встановлюється на основі зонної теорії твердих тіл, є ширина забороненої зони (E_g).

Мета дослідження – методи оцінки ширини забороненої зони.

Результати дослідження. Одним із методів визначення ширини забороненої зони полягає у вивченні залежності електропровідності напівпровідника від температури. Для її визначення необхідно побудувати графічну залежність $\lg \sigma_i = f(10^3/T)$. Вимірювання питомої електропровідності σ здійснюють двозондовим методом.

Визначення ширини забороненої зони оптичним методом. При взаємодії оптичного випромінювання з напівпровідником розрізняють такі види поглинання: власне поглинання, що відповідає переходу основних носіїв заряду напівпровідника даного типу з валентної зони у зону провідності у відсутності домішок; поглинання електромагнітної енергії електронами і дірками обумовлено їх рухом під дією електричного поля світлової хвилі. Такий вид поглинання називають плазмовим поглинанням.

Якщо напівпровідник поглинає випромінювання і в результаті цього утворюється пара електрон-дірка, то таке поглинання називають екситонним. Крім названих вище мають місце також поглинання енергії випромінювання коливаннями кристалічної решітки та внутрі-

провідне поглинання у речовинах із складною структурою енергетичних зон. Всі ці види поглинання можуть мати місце у одному напівпровіднику і лише власне – в ідеально чистому напівпровіднику. Дослідження спектрів поглинання є одним з основних методів визначення ширини забороненої зони.

Поглинання світла тонким зразком напівпровідника підкоряється закону Бугера–Ламберта–Бера:

$$I(x) = I_0(1 - R)\exp(-\alpha x),$$

де $I(x)$ – інтенсивність випромінювання після проходження через зразок, I_0 – інтенсивність випромінювання на поверхні зразка, R – коефіцієнт відбивання, α – коефіцієнт поглинання.

Коефіцієнти R та α залежать від частоти (довжини) хвилі світла. Ця залежність називається відповідно спектром відбивання та спектром поглинання. Електромагнітна теорія світла встановлює певний зв'язок між R та α де після певних перетворень закон Бугера–Ламберта–Бера можна записати у такому вигляді $I(\lambda) = I_0(\lambda)\exp(-\lambda d)$.

Інтенсивності $I(\lambda)$ та $I_0(\lambda)$ визначаються за допомогою фотопомножувача, струм на виході якого пропорційний до падаючого на фотокатод світлового потоку. Для одержання монохроматичних потоків випромінювання використовується універсальний монохроматор, вхідний коліматор якого освітлюється ліхтарем, закріпленим на оптичній лаві. Для живлення фотопомножувача використовується високовольтний випрямляч. Ширина забороненої зони даного напівпровідника обчислюється за формулою: $\Delta E = hc/\lambda_{кр}$, де $\lambda_{кр}$ – довжина хвилі, що відповідає краю поглинання (різке зростання α у спектрі поглинання). Для зручності встановлення $\lambda_{кр}$ спектр поглинання представляють у координатах $\ln(d) = f(\lambda_{кр})$.

Висновки. У даній роботі розглянуто два методи оцінки забороненої зони за допомогою залежності електропровідності напівпровідника від температури та оптичним методом. Як можна побачити оптичний метод більше вивчений та більше застосовується у визначенні ширини забороненої зони та є менш затратним.

Джерела та література

1. Давидюк Г. Є. Нерівноважні процеси в напівпровідниках. 2000.
2. Панков Ж. Оптические процессы в полупроводниках. 1973.
3. Dharma Jayant. Simple Method of Measuring the Band Gap Energy Value of TiO_2 in the Powder Form using a UV/Vis/NIR Spectrometer. 2009.
4. Ландсберг Г. С. Оптика. 1976.

Войтович Т. В. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Федосов С. А. – д. ф.-м. н., професор кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Вплив поверхні на провідність напівпровідника

Постановка проблеми. Одна з важливих особливостей напівпровідників полягає в тому, що їх електричні і оптичні властивості можуть істотно залежати від стану поверхні і змінюватися при різній її обробці. Загальна причина цих явищ полягає в тому, що в обмеженому кристалі виникають не лише квантові стани електронів, що рухаються в об'ємі кристала, але ще і додаткові стани, в яких електрони локалізовані на самій поверхні кристала. Наявність локальних поверхневих рівнів енергії призводить до того, що електрони і дірки можуть «прилипати» до поверхні, утворюючи поверхневий електричний заряд. При цьому під поверхнею з'являється рівний за величиною і протилежний за знаком індукований заряд в об'ємі – з'являються збагачені або збіднені приповерхневі шари.

Зміна приповерхневого потенціалу у приповерхневому шарі напівпровідника, що впливає на електропровідність всього напівпровідника.

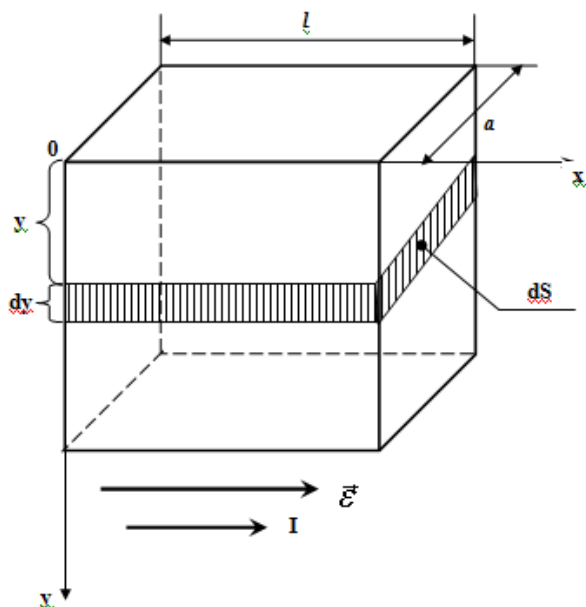

Рис. 1. До розрахунку визначення впливу поверхні на електропровідність напівпровідникового зразка

Мета дослідження – розглянути вплив поверхні, яка визначається зміною провідності, що зумовлена приповерхневим викривленням зон.

Розглянемо випадок плоскопаралельної квадратної пластинки за умови, що струм протікає паралельно до площини пластинки в напрямку одного з її ребер (рис. 1) [1].

На деякій відстані (y) від поверхні умовно виріжемо паралельно до поверхні шар матеріалу товщиною dy і площею поперечного перерізу dS . Внаслідок малої тов-

щини dy , його можна вважати однорідним напівпровідником, опір якого визначається формулою [2]:

$$dR = \rho \frac{l}{dS} \quad (1)$$

Визначимо провідність шару:

$$d\lambda = \frac{1}{dR} = \sigma dy \quad (2)$$

При цьому $\sigma = en\mu_n + ep\mu_p$ (3), де n, p – концентрації електронів і дірок відповідно; μ_n і μ_p – їх рухливості. Враховано той факт, що концентрації електронів і дірок у напівпровіднику є функції відстані від поверхні зразка:

$$n = n(y), p = p(y). \quad (4)$$

Отже,

$$d\lambda = e(n\mu_n + p\mu_p)dy. \quad (5)$$

У глибині напівпровідника, де впливом поверхні можна знехтувати ($Y_s = 0$), що практично реалізується на відстані декількох довжин екранування Дебая від поверхні маємо:

$$d\lambda_0 = e(n_0\mu_n + p_0\mu_p)dy, \quad (6)$$

де $n_0 = \text{const}$, $p_0 = \text{const}$ – рівноважні концентрації електронів і дірок в об'ємі кристала.

Визначимо різницю електропровідностей шарів однієї і тієї ж самої товщини dy , які знаходяться в об'ємі і приповерхневій області зразка:

$$d\lambda - d\lambda_0 = d\Delta\lambda = e(\Delta n\mu_n + \Delta p\mu_p)dy, \quad (7)$$

де $\Delta n = n - n_0$, $\Delta p = p - p_0$.

В останній формулі вважається, що рухливість вільних носіїв заряду не залежить від місця знаходження їх у зразку. В дійсності рухливість біля поверхні може дещо відрізнятися від рухливості вільних носіїв в об'ємі, оскільки внаслідок викривлення зон можлива зміна заряду різних домішок, на яких розсіюються електрони і дірки.

Визначимо зміну електропровідності усієї пластини зумовлену впливом поверхні, для якої $y = 0$:

$$\Delta\lambda = e\mu_n \int_0^\infty \Delta n dy + e\mu_p \int_0^\infty \Delta p dy = e\mu_p \left(\frac{\mu_n}{\mu_p} \int_0^\infty (n - n_0) dy + \int_0^\infty (p - p_0) dy \right). \quad (8)$$

$$\Gamma_n = \int_0^\infty (n - n_0) dy, \quad (9)$$

$$\Gamma_p = \int_0^{\infty} (p - p_0) dy, \quad (10)$$

$$\Delta\lambda = e\mu_p (b\Gamma_n + \Gamma_p). \quad (11)$$

Величину D часто називають поверхневою провідністю. Таким чином, розрахунок впливу поверхневого потенціалу на електропровідність зразка зводиться до розрахунку функцій Γ_n і Γ_p , які визначаються розподілом $n(y)$ і $p(y)$ у приповерхневому шарі об'ємного заряду. Як правило, в реальних випадках, при складному розподілі $n(y)$ і $p(y)$, розрахунок функцій Γ_n і Γ_p , перетворюється в складну задачу.

Висновок. Отже зміні приповерхневого потенціалу змінюється концентрація електронів і дірок у приповерхневому шарі напівпровідника і, відповідно, його електропровідність, що впливає на електропровідність всього напівпровідника, особливо, коли він тонкий.

Джерела та література

1. Бонч-Бруевич В. Л., Калашников С. П. Физика полупроводников. М.: Наука, 1977.
2. Ржанов А. В. Электронные процессы на поверхности полупроводников. М.: Наука, 1971.

Ільчук М. І. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Кот Ю. О. – студентка II курсу, факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Махновець Г. В. – молодший науковий співробітник кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, доцент Г. Л. Мирончук

Вирощування та оптичні властивості кристалів $\text{TlGaSe}_2: \text{Hg}^{2+}$

Постановка проблеми: Розвиток сучасних нано- та мікро- електронних технологій, створення принципово нових приладів вимагає

знань про особливості фізичних властивостей напівпровідникових матеріалів. Проблема створення ефективних, стабільних у радіаційних полях приймачів та перетворювачів йонізуючих випромінювань, сонячних батарей, оптичних аналізаторів тісно переплетена з властивостями кристалів TlGaSe_2 та твердих розчинів на їх основі [1].

Шляхом легування напівпровідників різними домішками, як відомо, можна істотно змінювати їх фізичні характеристики. Шаруваті монокристали TlGaSe_2 і тверді розчини на їх основі привертають увагу дослідників своїми важливими фізичними та фізико-хімічними властивостями. В даний час не достатньо вивчені, кристалічна структура, оптичні, електричні та фотоелектричні властивості легованих Hg кристалів TlGaSe_2 [2].

Тому дослідження нових складних шаруватих матеріалів TlGaSe_2 і твердих розчинів на їх основі є одним з актуальних питань фізики напівпровідників.

Мета дослідження полягає у встановленні характеру оптичних переходів $\text{TlGaSe}_2:\text{Hg}^{2+}$ в області краю фундаментального поглинання, енергетичного спектра, локалізованих станів в забороненій зоні і виявлення можливості застосування в напівпровідниковій електроніці.

Результати дослідження. Тверді розчини були синтезовані у вакуумних кварцових ампулах і вирощені методом Бріджмена–Стокбаргера. Для вивчення спектрів оптичного поглинання отриманих твердих розчинів зразки сколювалися від монокристалічного злитка (рис. 1) і мали форму тонких пластинок. Дослідження спектрів оптичного поглинання проводилися з використанням азотного кріостата з можливістю стабілізації температури в інтервалі $77 \div 300$ К. У якості монохроматора використовувався МДР-206 (похибка установки довжини хвилі $\lambda = \pm 0,2$ нм).

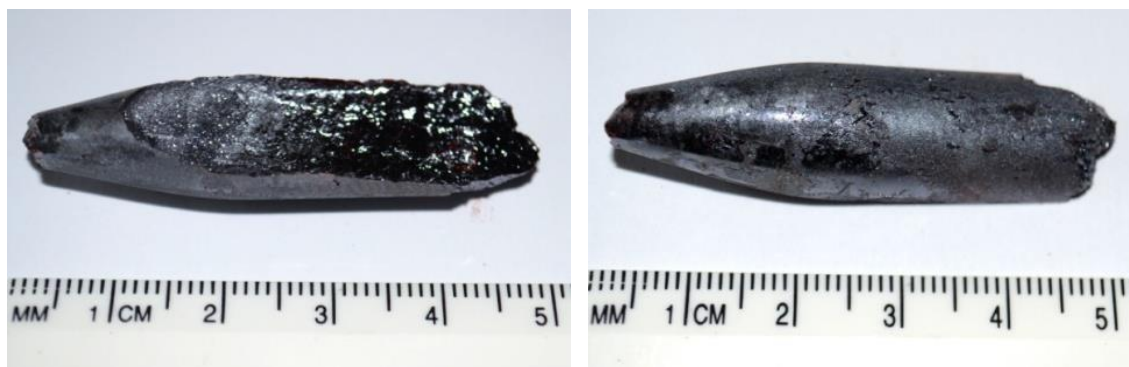

Рис. 1. Монокристалічні злитки $\text{TlGaSe}_2:\text{Hg}^{2+}$

Одним із найбільш важливих параметрів, що характеризують напівпровідникові властивості, є ширина забороненої зони E_g . Для її визначення ми провели дослідження спектрального розподілу коефіцієнта поглинання (α), який був визначений із співвідношення (1):

$$T = \frac{(1-R)^2 e^{-\alpha d}}{1-R^2 e^{-2\alpha d}}, \quad 1)$$

де T – коефіцієнт пропускання; d – товщина зразка; α – коефіцієнт оптичного поглинання; R – коефіцієнт відбивання [3].

Для оцінки ширини забороненої зони при непрямих (E_{gi}) і прямих (E_{gd}) дозволених переходах прямі $(\alpha h\nu)^2 = f(h\nu)$ та $(\alpha h\nu)^{1/2} = f(h\nu)$ екстраполювались до $(\alpha h\nu)^2 = 0$ та $(\alpha h\nu)^{1/2} = 0$.

Для даних кристалів в досліджуваному температурному інтервалі можна виділити область, в якій температурна залежність коефіцієнта поглинання підпорядковується правилу Урбаха.

Результати проведеної оцінки ширини забороненої зони при температурах 100–300 К представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Ширина забороненої зони при прямих і непрямих дозволених переходах, параметр крутизни і енергія Урбаха

Зразок	Т, К	E_g^d , eВ	E_g^i , eВ	E_U , меВ	σ	σ_0	$h\nu_0$, меВ
TlGaSe ₂ : Hg ²⁺	100	2,18	2,04	69	0,125	0,39	57
	150	2,16	2,02	73	0,177		
	200	2,15	2,00	79	0,218		
	250	2,13	1,98	84	0,257		
	300	2,11	1,96	91	0,284		

Очевидно, що ширина забороненої зони при прямих і непрямих переходах зменшується з ростом температури. Ця зміна типова для кристалів із шаруватою структурою.

Висновки. З оптичних спектрів поглинання оцінено ширину забороненої зони при реалізації непрямих і прямих дозволених переходів, енергію Урбаха й параметр крутизни в температурному інтервалі $T = 100\text{--}300$ К. Розрахована сила електрон/екситон фононої взаємодії. Зроблене припущення, що збільшення в порівнянні з TlGaSe₂ електрон-фононої взаємодії можна пов'язати із введенням Hg в кристал TlGaSe₂, оскільки він, як заряджена домішка впливає на електрон/екситон-фононну взаємодію.

Джерела та література

1. Галій П. В. Електронні властивості та мікро- і наноструктура поверхонь галогенідів цезію й селенідів індію // Вісн. Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Серія: Хімія. Вип. XV. 2012. С. 5–34.
2. Шелег А. У., Гуртовой В. Г., Чумак В. А., Мустафаева С. Н., Керимова Э. М. // Вестн. Гроднен. гос. ун-та им. Я. Купалы. Серия 2. Математика. Физика. Информатика, вычислительная техника и управление. 2015. 186 (1). С. 4.
3. Махновець Г. В., Мирончук Г. Л., Парасюк О. В. Оптичні властивості кристалів системи $Tl_{1-x}Ga_{1-x}Sn_xSe_2$ ($x = 0,05; 0,1$) // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 781: Хімія. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2016. № 781. С. 75–80.

Ковальчук Ф. Л. – студент IV курсу
факультету інформаційних систем, фізики
та математики СНУ імені Лесі Українки;
Кевшин А. Г. – к. ф.-м. н., доцент кафедри
експериментальної фізики та інформаційно
вимірювальних технологій
СНУ імені Лесі Українки

Край власного поглинання халькогенідних стекол

Постановка проблеми. Халькогенідні склоподібні напівпровідники (ХСН) в останні роки привертають значну увагу фізиків. Ці матеріали широко застосовуються для виготовлення хвилеводів, елементів інтегральної оптики і т. д. До переваг ХСП відноситься висока швидкість перемикавання, висока роздільна здатність, широка область спектральної чутливості, високий ступінь фазової модуляції, відносна простота отримання і низька вартість.

Мета дослідження – дослідити край власного поглинання халькогенідних стекол.

Результати дослідження. Напівпровідникові матеріали поділяються за структурою на кристалічні та аморфні напівпровідники. Сукупність атомів, яка утворює випадкову сітку атомів (довжина та просторова орієнтація валентних зв'язків – випадкові величини) з частково насиченими валентними зв'язками називають аморфною структурою. Умовна межа між кристалічною і аморфною структурами: якщо впорядковане розташування атомів спостерігається на

протязі 8–10 міжатомних відстаней і більше, така структура має властивості кристалу, якщо менше – це структура з ближнім порядком і властивостями аморфної речовини.

Той факт, що в аморфних напівпровідниках зберігається ближній порядок, дозволило А. І. Губанову [1] теоретично обґрунтувати застосування зонної моделі, наступні особливості:

- розширюються дозволені зони, звужуються заборонені;
- в аморфних напівпровідниках відбувається розмиття країв зон та появляються просторово-локалізовані стани.

Типовими представниками аморфних напівпровідникових матеріалів є халькогенідні склоподібні напівпровідники. Досліджені спектри оптичного поглинання, виміряні на короткохвильовому краю області пропускання, характеризуються наявністю протяжного експоненціального хвоста коефіцієнта поглинання, спектрально-температурна поведінка якого описується так званим «склоподібним» або модифікованим правилом Урбаха [2] (рис. 1).

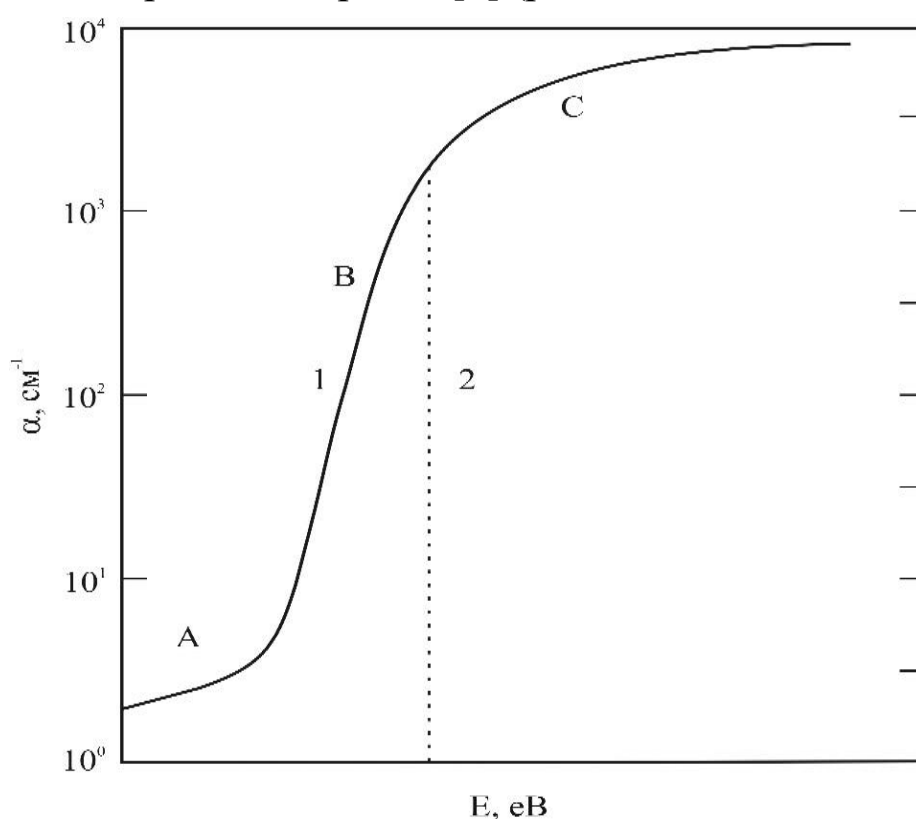

Рис. 1. Вид спектру поглинання аморфних напівпровідників. Через A, B, C позначені області з різною залежністю $\alpha = f(E)$. Пунктирна лінія (2) – теоретична крива для ідеального монокристалу

Згідно [3] край поглинання аморфних матеріалів характеризується наявністю трьох ділянок на енергетичній залежності коефіціє-

єнта поглинання від енергії падаючих фотонів $\alpha = f(h\nu)$. Ділянка А (рис. 1) характеризується поглинанням при малих значеннях α – довгохвильова частина оптичного «хвоста», для неї в більшості неупорядкованих матеріалів характерна експоненціальна залежність типу

$$\alpha \sim \exp\left(\frac{h\nu}{\Delta_i}\right), \quad (1)$$

де D_i рівне декількох десятих еВ.

Ділянка В характеризується протяжною експоненціальною залежністю, яка виражається емпірично встановленою частотною залежністю коефіцієнта поглинання світла на краю смуги власного поглинання ($h\nu \leq E_{g0}$), що дістала назву правила Урбаха [2]:

$$\alpha(\nu) = \alpha_0 \exp\left(-\frac{\bar{E}_0 - h\nu}{\Delta}\right), \quad (2)$$

де α_0 – стала, яка залежить від якості зразка, E_0 – константа пропорційна ширині енергетичної щілини при абсолютному нулі; Δ – характеристична енергія, що визначає ступінь розмиття краю поглинання.

На ділянці С в багатьох аморфних та склоподібних напівпровідниках $\alpha(h\nu)$ змінюється за законом:

$$h\nu \cdot \alpha(h\nu) \approx \text{const} [h\nu - E_g(T)]^2. \quad (3)$$

У цьому випадку з залежності $\alpha = f(h\nu)$ шляхом екстраполяції можна визначити E_g для аморфного матеріалу.

Висновки. Дослідження спектрального розподілу коефіцієнта поглинання світла в досліджуваних халькогенідних склоподібних сплавах показали, що край смуги власного поглинання, як і в інших неупорядкованих системах, добре описується правилом Урбаха.

Джерела та література

1. Губанов А. И. Квантово-електронная теория аморфных полупроводников / Губанов А. И. М.: АН СССР, 1963. 250 с.
2. Urbach F. The long-wavelength edge of photographic sensitivity and of the electronic absorption of solids / F. Urbach // Phys. Rev. 1953. Vol. 92, № 5. P. 1324–1326.
3. Kostadinov I. Z. The Urbach tail in amorphous semiconductors / I. Z. Kostadinov // J. Phys. C: Solid State Phys. 1977. Vol. 10, № 9. P. L263–L266.

Козак В. В., Вашук О. В. – студенти III курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Богданюк М. С. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Ефект Пельтьє

Постановка проблеми. Однією із найбільш актуальних проблем нашого часу є пошук екологічно чистих альтернативних джерел енергії. Термоелектрика описує процеси перетворення теплової енергії в електричну та навпаки. Вона ґрунтується на трьох важливих ефектах: Зеебека, Пельтьє та Томсона.

Мета дослідження – ознайомлення з ефектом Пельтьє.

Результати досліджень. Зворотнє виділення тепла спостерігається біля границі контакту двох різних провідників [1]. Кількість тепла, що виділяється на одиниці площі контакту в одиницю часу, Q_s , дорівнює

$$Q_s = \Pi_{12} \cdot j, \quad (1)$$

де j – густина струму через контакт; Π_{12} – коефіцієнт Пельтьє, що залежить від властивостей контактуючих.

При зміні напрямку струму на зворотній замість виділення тепла спостерігається його поглинання, і навпаки. Отже, $\Pi_{12} = -\Pi_{21}$.

Причина виділення (поглинання) тепла Пельтьє полягає в тому, що середні енергії електронів E_1 і E_2 різних провідників 1 і 2 неоднакові, навіть якщо обидва провідники мають одну і ту ж температуру [2]. При переході з одного провідника в інший змінюється, по-перше, потенціальна енергія електронів $-e\phi$, оскільки на межі є стрибок електростатичного потенціалу $\phi_1 \neq \phi_2$; по-друге, може змінюватися їх середня кінетична енергія E_k , оскільки електрони підпорядковуються не класичній статистиці Максвелла–Больцмана, а квантовій статистиці Фермі–Дірака, згідно якої E_k залежить не лише від температури, але ще і від концентрації електронів. Тому за наявності струму для підтримки температури контакту постійною від нього необхідно або відводити енергію, якщо $E_1 > E_2$ (виділення тепла

Пельтьє), або підводити її до контакту, коли $E_1 < E_2$ (поглинання тепла Пельтьє).

Теорія явищ перенесення енергії електронами дозволяє зробити висновок, що:

$$\Pi_{12} = \Pi_1 - \Pi_2, \quad (2)$$

де P_1 і P_2 – коефіцієнти Пельтьє для провідника 1 і, відповідно, провідника 2.

Вона показує також, що термоелектричні кінетичні коефіцієнти α , α_T і P не є незалежними, а пов'язані співвідношеннями:

$$\Pi = \alpha T, \quad (3)$$

З формули (3) видно, що P пропорційний α , тому у напівпровідників коефіцієнт Пельтьє, значно більше, ніж у металах.

Термоелектричні явища мають цікаві перспективи технічного застосування. Термо-ЕРС можна використовувати для пристрою термоелектричних генераторів невеликої потужності, призначених для прямого перетворення теплової енергії в електричну [3].

Об'єднання великої кількості пар напівпровідників p - і n -типу дозволяє створювати охолоджуючі елементи – модулі Пельтьє порівняно великої потужності. Модуль Пельтьє, являє собою термоелектричний холодильник, що з послідовно з'єднаних напівпровідників p - і n -типу, що утворюють pn - і np -переходи. Кожен з таких переходів має тепловий контакт з одним з двох радіаторів. У результаті проходження електричного струму певної полярності утворюється перепад температур між радіаторами модуля Пельтьє: один радіатор працює як холодильник, інший радіатор нагрівається і служить для відведення тепла.

Типовий модуль забезпечує значний температурний перепад, який складає декілька десятків градусів. При відповідному примусовому охолодженні нагрівається радіатора, другий радіатор – холодильник, дозволяє досягти негативних значень температур. Для збільшення різниці температур можливе каскадне включення термоелектричних модулів Пельтьє при забезпеченні правильного їх охолодження. Це дозволяє порівняно простими засобами отримати значний перепад температур і забезпечити ефективне охолодження елементів.

Висновок. Отже, застосовуючи ефект Пельтьє, можна створити різні термоелектричні пристрої, що охолоджують.

Джерела та література

1. Ландау Л. Д., Ліфшиц О. М. Теоретична фізика: навч. посіб. для вузів. У 10 т. Т. VIII. Електродинаміка суцільних середовищ. 4-те вид., стереот. Фізматліт, 2000. 656 с.
2. Наркевич І. І. Фізика: підручник / І. І. Наркевич, Е. І. Вомлянський, С. І. Лобко. Мн.: Нове знання, 2004. 680 с.
3. Фізика: енциклопедія / за ред. Ю. В. Прохорова. М.: Велика рос. енцикл., 2003. 944 с.: Іл., 2 л. кол.

Конотопчик І. О., Русинчук М. В. – студенти
І курсу факультету інформаційних систем,
фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Замуруєва О. В. – к. ф.-м. н., асистент кафедри
експериментальної фізики та інформаційно вимі-
рювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

**Машина Атвуда – експериментальний прилад для перевірки
механічних законів руху**

Постановка проблеми. Дослідження законів кінематики та динаміки поступального руху за допомогою машини Атвуда.

Мета роботи – перевірка законів рівномірного та рівноприскореного рухів і другий закон Ньютона.

Результати досліджень. Машина Атвуда [1, 2] дає змогу одержати рівномірний та рівноприскорений рухи тягарців, а також виміряти проміжки часу, протягом яких тягарці проходять задані відстані в рівномірному та рівноприскореному рухах (рис. 1).

Ця машина була сконструйована англійським фізиком і математиком Джорджем Атвудом (1745–1807) для демонстрації другого закону Ньютона.

Розглянемо рух системи, що складається з пробних тіл (вантажів), маса кожного з яких M , і блока радіуса r з моментом інерції I . Нехай на правий вантаж покладено тягарець масою m . Тоді система тіл масою $2M+m$ пройде відстань S .

За законом збереження енергії:

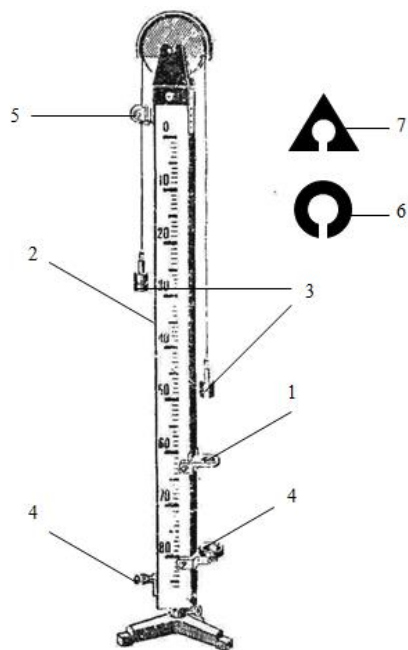

Рис. 1. Машина Атвуда
1 – підставка;
2 – вертикальний стояк;
3 – вантажі;
4 – підставка суцільна;
5 – електромагніт;
6, 7 – додаткові тягарці

циєю підставкою.

За допомогою машини Атвуда можна перевірити:

- Закон шляху $S = \frac{at^2}{2}$;
- Закон швидкості $v = at$;
- Другий закон Ньютона $F = ma$.

Висновок. Отже, машину Атвуда можна використовувати як прилад для проведення лабораторних експериментів з метою перевірки механічних законів руху.

Джерела та література

1. Загальна фізика: Лабораторний практикум / Горбарчук І. Т. Київ: Вища шк., 1992. 509 с.
2. Агапов Б. Т., Максютин Г. В., Островерхов П. И. Лабораторный практикум по физике. М.: Высш. шк., 1982. 335 с.

$$(mg - F)s = \frac{(2M + m)}{2}v^2 + \frac{I\omega^2}{2}.$$

Коли нитка не ковзає по блоку, швидкість v руху нитки (швидкість руху системи тіл масою $2M + m$) дорівнює лінійній швидкості точок обода блока.

Нехтуючи силою тертя F і моментом інерції блока, при умові, що $\frac{I}{r^2} \ll 2M$, маємо формулу для прискорення:

$$a = g \frac{m}{2M + m}.$$

Отже система рухатиметься з прискоренням меншим, ніж прискорення вільного падіння. Збільшуючи масу додаткового тягарця, можна збільшити і прискорення системи. Відстані S , які проходить система тіл, вимірюють від нуля шкали до суцільної підставки 4, якщо застосовують тягарці 6, і до кільцевої підставки 1, якщо застосовують тягарці 7, що знімаються цією підставкою.

Кот Ю. О., Мирончук Д. Б. – студенти II курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Мирончук Г. Л. – к. ф-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Оптичні властивості твердих розчинів x мол.%AgGaGeS₄ – (100- x) мол.% AgGaGe₃Se₈

Постановка проблеми. Напівпровідники типу $A^I B^{III} C^{VI}_2$ інтенсивно вивчаються останні декілька десятиліть у зв'язку з їх широким застосуванням в оптоелектронних та нелінійно-оптичних пристроях. Було показано, що потрійні Ag вмісні сполуки AgGaS₂ і особливо AgGaSe₂ мають високі нелінійні оптичні коефіцієнти, які годяться для частотного перетворення в ближній ІЧ області. Сполуки AgGaGeS₄ і AgGaGe₃Se₈ є аналогами AgGaS₂ і AgGaSe₂ і були знайдені при спробі покращити параметри тернарних фаз шляхом додавання дихалькогенідів германію. Внаслідок більшого порогу радіаційної стійкості, більшої ширини забороненої зони, двопроменезаломлення і більшої різноманітності схем узгодження фаз, кристали $Ag_x Ga_x Ge_{1-x} S_2$ і $Ag_x Ga_x Ge_{1-x} Se_2$ стали альтернативою потрійним AgGaS₂ и AgGaSe₂ [1, 2].

Оскільки AgGaGeS₄ і AgGaGe₃Se₈ є ізоструктурними при невеликій різниці в іонних радіусах взаємозамінних елементів (у випадку ізовалентного заміщення), то з великою імовірністю можна прогнозувати утворення значних твердих розчинів у системі, де вказані сполуки виступають компонентами. Саме такі тверді розчини вивчаються в роботі.

Мета дослідження

Ширина забороненої зони (E_g) є ключовим параметром будь-якого напівпровідника, яка в значній мірі визначає його характеристики. Тому метою дослідження була оцінка ширини забороненої зони кристалів твердого розчину x мол.%AgGaGeS₄ – (100- x) мол.% AgGaGe₃Se₈.

Результати дослідження/ З отриманих експериментальних результатів встановлено, що із зменшенням x в твердих розчинах x мол.%AgGaGeS₄ – (100- x) мол.% AgGaGe₃Se₈ ширина забороненої зони зменшується від 2,46 eV для 60% AgGaGeS₄ – 40% AgGaGe₃Se₈

до 2,38 eV для 40% AgGaGeS₄ – 60% AgGaGe₃Se₈ (табл. 1). Розрахований термічний коефіцієнт зміни ширини забороненої зони (dE_g/dT) представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Температурна залежність деяких параметрів досліджуваних сполук

T, K	E _g , eB	dE _g /dT, eB/K	Δ ₀ , eB	n _t , cm ⁻³ (10 ¹⁷)
AgGaGeS ₄ [3]				
100	3,01	-8,5·10 ⁻⁴	0,05	3,35
200	2,92		0,056	4,45
300	2,84		0,06	5,29
60% AgGaGeS ₄ – 40% AgGaGe ₃ Se ₈				
100	2,56	-4·10 ⁻⁴	0,06	5,29
200	2,51		0,065	6,46
300	2,48		0,07	7,77
50% AgGaGeS ₄ – 50% AgGaGe ₃ Se ₈				
100	2,51	-6·10 ⁻⁴	0,057	4,65
200	2,44		0,059	5,07
300	2,39		0,061	5,51
40% AgGaGeS ₄ – 60% AgGaGe ₃ Se ₈				
100	2,46	-5,5·10 ⁻⁴	0,046	2,72
200	2,40		0,05	3,35
300	2,35		0,054	4,06
AgGaGe ₃ Se ₈ [2]				
100	2,37	-10·10 ⁻⁴	0,041	2,04
200	2,28		0,047	2,87
300	2,17		0,055	4,25

За методикою описаною в роботі [2] розрахована характеристична енергія (D_0) для усіх досліджуваних сполук становила 0,04–0,07 eV і мала незначну зміну з температурою в інтервалі 100–300 K (табл. 1). Використовуючи експериментально визначене значення D_0 , а також теоретичні формули представлені в роботі [4] $\left(\Delta_0 = 2,2 \left(n_t a_B^3 \right)^{2/5} E_B \right)$ нами було оцінено концентрацію однозарядних точкових дефектів, відповідальних за розмиття смуги власного поглинання.

Висновки. У даній роботі представлені результати досліджень ширини забороненої зони монокристалів твердого розчину x мол.%AgGaGeS₄ – (100-x) мол.% AgGaGe₃Se₈. Показано, що для досліджуваних твердих розчинів оптичні властивості займають проміжне значення між монокристалами AgGaGe₃Se₈ та AgGaGeS₄. Це в

свою чергу дозволяє отримувати сполуки з наперед відомими фізичними властивостями, які знаходяться у діапазоні значень вихідних сполук.

Джерела та література

1. Parasyuk O. V., Fedorchuk A. O., Gorgut G. P., Khyzhun O. Y., Wojciechowski A., Kityk I. V. Opt. Mater. 2012. 35. 65.
2. Lakshminarayana G., Piasecki M., Davydyuk G. E., Myronchuk G. L., Yakymchuk O. V., Parasyuk O. V., Kityk I. V. Mater. Chem. Phys. 2012. 135. 837.
3. Davydyuk G. Ye., Myronchuk G. L., Yakymchuk O. V. et. al. // Journal of Physics and Chemistry of Solids. 2012. 73. P. 439–443.
4. V.L. Bonch-Bruevich, R. Enderlein, B. Esser, R. Keiper, A.G. Mironov, and I.P. Zvyagin, Elektronentheorie Ungeordneter Halbleiter (Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1984).

Кубацька Т. Ю., Росоловська В. М. –
студенти IV курсу факультету інформаційних
систем, фізики та математики
СНУ імені Лесі Українки;
Галян В. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри
експериментальної фізики та інформаційно
вимірювальних технологій
СНУ імені Лесі Українки

Вплив температури на фотолюмінесцентні властивості халькогенідних напівпровідників легованих Ербієм

Постановка проблеми. Завдяки успіхам в опто- та мікроелектронній техніці відбулися значні зміни в сучасному промисловому виробництві. В останні роки значно зросла зацікавленість до високоточних термічних сенсорів.

На сучасному етапі розвитку фізики напівпровідників дуже мало уваги приділяється дослідженню взаємного впливу кросрелаксаційних процесів та механізмів релаксації іонів Ербію при зміні інтенсивності люмінесценції в різних температурних інтервалах. Саме такі дослідження при виготовленні безконтактних оптичних термосенсорів дозволили б оптимізувати вміст компонентів для отримання люмінесцентних матеріалів [1].

Мета – дослідити люмінесцентні властивості монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$, а також розрахувати чутливість фотолюмінесцентного випромінювання для максимуму 1540 нм до температурних змін.

Результати дослідження. Дослідження спектрів люмінесценції монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$ здійснювалося за різних температур при збудженні лазером, довжина хвилі якого становила 980 нм. Під час цього було зафіксовано інтенсивні смуги стоксової фотолюмінесценції із максимумом 1540 нм, який відповідає переходам $^4\text{I}_{9/2} \rightarrow ^4\text{I}_{15/2}$, $^4\text{I}_{13/2} \rightarrow ^4\text{I}_{15/2}$ в іонах Ербію відповідно.

Для багатьох напівпровідникових матеріалів інтенсивність люмінесценції зменшується із збільшенням температури. Якщо в матеріалах фотолюмінесценція пов'язана з переходами всередині 4f оболонки іонів Ербію, то інтенсивність може зростати із збільшенням температури. Це відбувається тому, що сусідні іони Ербію перебувають на різних збуджених станах. Зі збільшенням температури фонна підсистема кристалу зазнає змін, які ведуть до процесів кросрелаксації між сусідніми іонами Er^{3+} . При збудженні кристалу довжиною хвилі 980 нм при поглинанні двох фотонів, іони Er^{3+} переходять в стан $^4\text{F}_{7/2}$. Далі ці іони можуть безвипромінювально релаксувати в стан $^2\text{H}_{11/2}$ [2].

На основі спектрів фотолюмінесценції монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$ було розраховано інтенсивність фотолюмінесценції для максимуму 1540 нм (рис. 1).

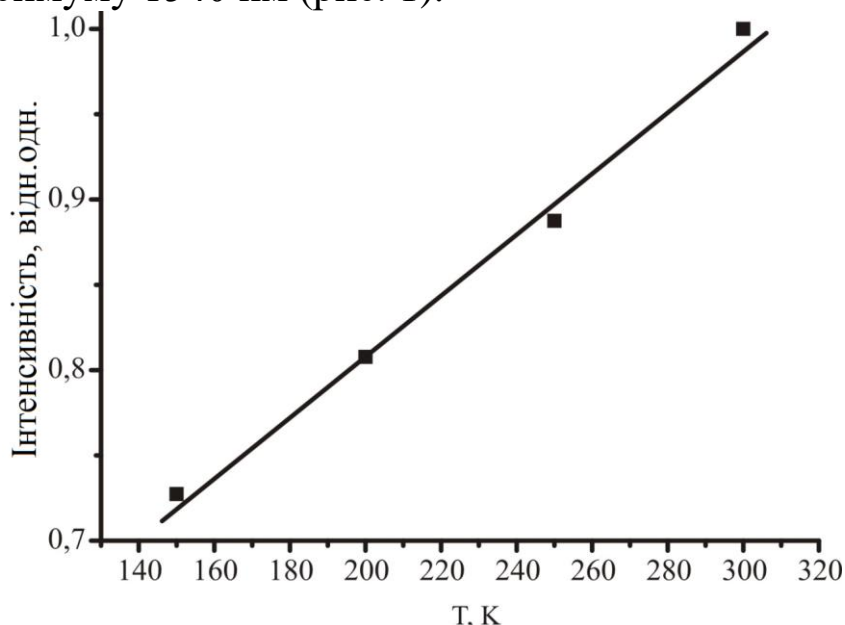

Рис. 1. Залежність інтенсивності фотолюмінесценції від температури монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$

З рисунка видно, що інтенсивність фотолюмінесценції від температури залежить лінійно. Саме ця залежність є важливою при виборі монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$ для виготовлення оптичних сенсорів температури. За результатами залежності інтенсивності від фотолюмінесценції можна обчислити чутливість. Для максимуму 1540 нм вона становить $1,818 \cdot 10^{-3} \text{ C}^{-1}$. Фотолюмінесценція в цьому спектральному діапазоні відноситься до робочого діапазону оптоволоконних мереж та телекомунікаційних пристроїв, що є важливим для їх конструювання [3].

Висновки. Досліджено спектри люмінесценції монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$ які здійснювалися за різних температур при збудженні лазером, довжина хвилі якого становила 980 нм. Зафіксовано інтенсивні смуги стоксової фотолюмінесценції із максимумом 1540 нм. Також було розраховано інтенсивність фотолюмінесценції монокристалу $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$ для даних максимумів, яка зі збільшенням температури зростає за лінійним законом. В інтервалі температур від 150 до 300 К даний монокристал можна використовувати при виготовленні безконтактного оптичного термосенсора.

Джерела та література

1. Nasieka Iu., Strelchuk V., Boyko M. et al. Raman and photoluminescence characterization of diamond films for radiation detectors // Sensors and Actuators, A: Physical. 2015. 223. P. 28–23.
2. Agafonova D. S., Kolobkova E. V., Sidorov A. I. Temperature dependence of the luminescence intensity in optical fibers of oxyfluoride glass with CdS and $\text{CdS}_{(x)}\text{Se}_{1-x}$ quantum dots // Technical physics letters. 2013. 39 (7). P. 629–631.
3. Khyzhun O. Y., Halyan V. V., Danyliuk I. V., Ivashchenko I. A. Electronic structure of $(\text{Ga}_{55}\text{In}_{45})_2\text{S}_{300}$ and $(\text{Ga}_{54.59}\text{In}_{44.66}\text{Er}_{0.75})_2\text{S}_{300}$ single crystals // Journal of Materials Science: Materials in Electronics. 2016. 27 (4). P. 3258–3264.

Литвішко Д. В. – учень-екстерн 11 класу
Луцької вечірньої (змінної) школи;
Полетило С. А. – к. п. н., доцент кафедри
експериментальної фізики та інформаційно-
вимірювальних технологій
СНУ імені Лесі Українки

Використання робототехніки на уроках фізики в школі

Постановка проблеми. Робототехніка – чудова платформа для практичного вивчення точних наук шляхом конструювання та

програмування справжніх роботів. Конструктор Lego Mindstorms NXT містить елементи, які присутні практично у всій техніці, яка нас оточує. При складанні схем закріплюються теоретичні знання, набуті під час засвоєння наступних тем фізики: «Основи електроніки», «Цифрова техніка. Логічні схеми», «Електричний струм у різних середовищах». Такий підхід дозволяє показати значення фізики для сучасного життя.

Мета дослідження. Розробити пристрій для проведення вимірів на лабораторних роботах з фізики за допомогою датчика дотику, саморобних термістора, фоторезистора та щупів. Новизна проекту полягає в тому, що створений пристрій дозволяє проводити лабораторні вимірювання за допомогою браузера комп'ютера чи смартфона. На основі Lego Mindstorms розроблено чимало моделей, ці установки дозволяють на лабораторних роботах з фізики визначати значення фундаментальних фізичних констант, а також вимірювати опір, напругу, світловий потік, температуру.

Напруга – це відношення роботи сил електричного поля в процесі переміщення заряду з однієї точки в іншу до величини заряду. Напруга або різниця потенціалів, вимірюється в Вольтах. NXT використовує аналого-цифровий перетворювач для зміни аналогової напруги між двома провідниками у цифровому форматі для 0 – 0 В, для 1023 – 5 В. У середині NXT 10 кОм резистор постійно підключений від пін 1(білий дріт) до 5V. Пін 2 (чорний дріт) постійно підключений до землі або 0 В. Тобто, між пін 1 та пін 2 напруга 5 В.

Конвертер NXT перетворює одиниці напруги у RAW одиниці. Так як перетворювач має 10 біт точності, то 1023 – це найбільше число, яке можна виразити 10 бітами:

$$Raw = \frac{1023}{5} V.$$

Коли NXT вважає, що він підключений до перемикача, він порівнює значення Raw до 460. Якщо вхідне значення більше, то вхідний сигнал повинен бути відкритим, а якщо воно менше – закритим. Значення Raw доступне в NXT-G за допомогою розширеного блоку датчика дотику, показаного на рис. 1 [1].

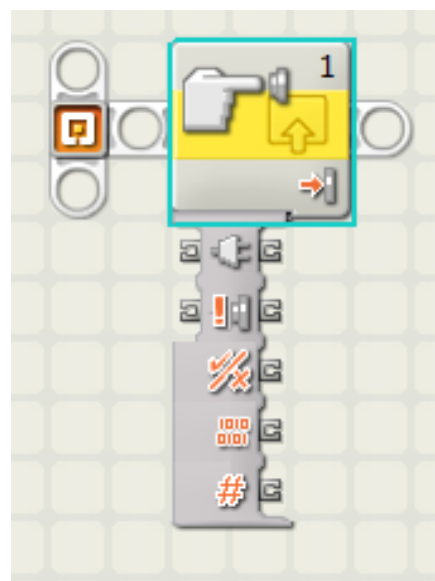

Рис. 1. Розширений датчик дотику

Опір – це фізична величина, яка характеризується відношенням напруги на ділянці електричного кола до сили струму. Він залежить від властивостей провідника (довжини, температури, площі поперечного перерізу) за допомогою якого відбувається сам процес вимірювання опору. Одиницею вимірювання опору є Ом. Напишемо рівняння, яке перетворює значення R_{aw} у значення зовнішнього резистора R :

$$R = \frac{10\,000 R_{aw}}{1023 - R_{aw}}.$$

Найменше значення опору, яке відображається, становить 9 Ом, а найбільше значення – 1 022 000 Ом. Це досить широкий діапазон. Проблема виникає, коли значення R_{aw} стає 1023. Це приводить до поділу на 0, але NXT не робить нескінченності. Він просто відмовляється і виводить значення 0 [1].

Для вимірювання, регулювання та стабілізації температури, використовуються терморезистори, інша назва термістори. Для проведення вимірювання опору, використовуємо датчик температури, що базується на термісторі, який знижує опір із збільшенням температури. Торкаємось до термістора рукою для передачі тепла, видно зменшення опору термістора (рис. 2). Оскільки залежність між температурою та опором є обернено пропорційною, цей тип називається негативним коефіцієнтом температури або термістором NTC.

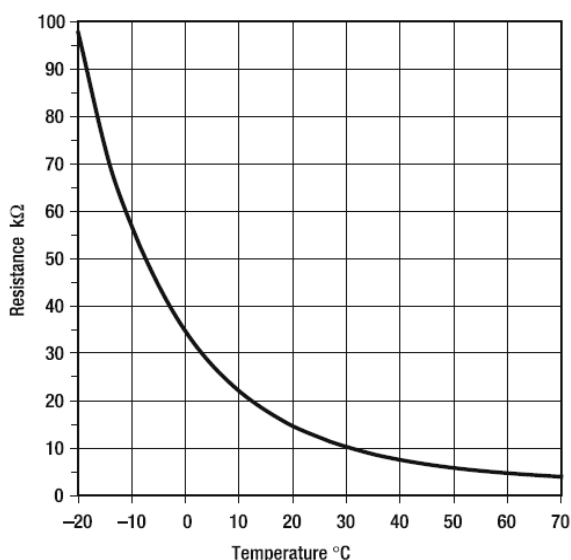

Рис. 2

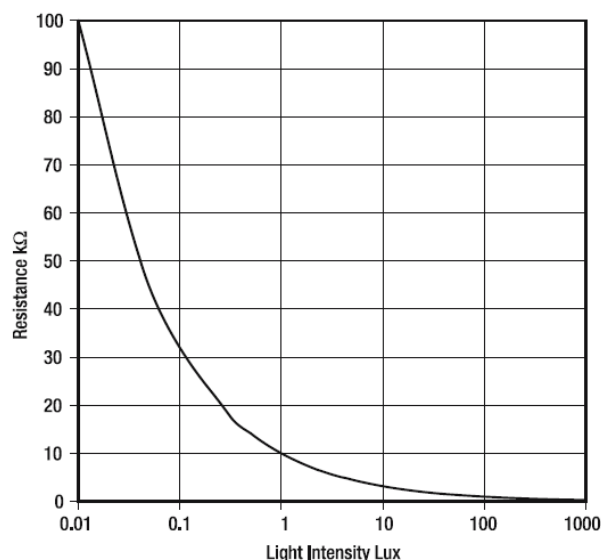

Рис. 3

Для проведення вимірювання опору використаємо ще й фоторезистор. Фоторезистори – це напівпровідникові резистори, які змінюють свій опір під впливом світлового потоку. Зменшуємо світловий

потік, прикриваючи фоторезистор. Залежність величини фотоструму від прикладеної до фоторезистора напруги U при сталому світловому потоці Φ називається вольт-амперною характеристикою. Під дією випромінювання з великою енергією фотонів в фоторезисторі відбувається генерація вільних рухомих зарядів і його опір значно зменшується (рис. 3).

Висновки. Використання робототехніки при вивченні інформатики, фізики, математики, технології робить процес навчання цікавим, наочним, підвищує мотивацію до вирішення складних завдань, дає можливість мислити, як справжні вчені та інженери. Набори Lego Mindstorms можуть бути використані для підвищення ефективності навчального процесу у школі, проведення дослідів, дослідження новітніх технологій.

Джерела та література

1. Gasperi Michael, Hurbain Philippe E. and Hurbain Isabelle L. Extreme NXT: Extending the LEGO Mindstorms NXT to the Next Level. 2007. 312 p.

Мороз В. В. – студент V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Коровицький А. М. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно-вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Метод осадження монокристалічної плівки Кремнію на монокристалічну підкладку

Постановка проблеми. В протилежність германію, кремній є одним з найпоширеніших елементів в земній корі, де його міститься 29,5 % (по масі). У вільному стані в природі не зустрічається. Численні сполуки кремнію входять в більшість гірських порід і мінералів. Найбільш поширеними сполуками цього елементу є двоокис кремній SiO_2 , який зустрічається в основному у вигляді мінералу кварцу. Як матеріал напівпровідникової електроніки кремній знайшов широке застосування лише в другій половині минулого століття після розробки ефективних методів його очищення.

Мета дослідження. Проаналізувати процеси епітаксiального осадження тонких шарів.

Результати досліджень. У планарній технології кремнієвих приладів і інтегральних мікросхем важливу роль грають процеси епітаксiального осадження тонких шарів. Термін «епітаксія» означає орієнтоване нарощування однієї кристалічної речовини на поверхні іншого кристала, що служить підкладкою. Найбільш поширений варіант промислової технології здобуття кремнієвих епітаксiальних шарів базується на процесі водневого відновлення тетрахлориду кремнію [1].

Реакція протікає в кварцових реакторах або температурах порядку 1200 °С. Підкладками служать монокристалічні пластини кремнію, що вирізаються із злитків і піддаються механічній і хімічній поліровці. Підкладки розміщуються на графітовій підставці, що нагрівається струмами високої частоти (рис. 1). Перед початком осадження підкладки піддаються газовому травленню безпосередньо в реакторі шляхом додавання парів HCl в потік газу-носія. Травлення дозволяє отримати чисту неокислену поверхню напівпровідника. Швидкість росту регулюється співвідношенням газових потоків реагентів і температурою. В оптимальних режимах вона складає 15–20 нм/с. На практиці використовують шари завтовшки від 2 до 20 мкм. Легування шарів здійснюють з парів сполук, що містять домішкові елементи (PCl_3 , VBr_3 , AsH_3 і т. п.).

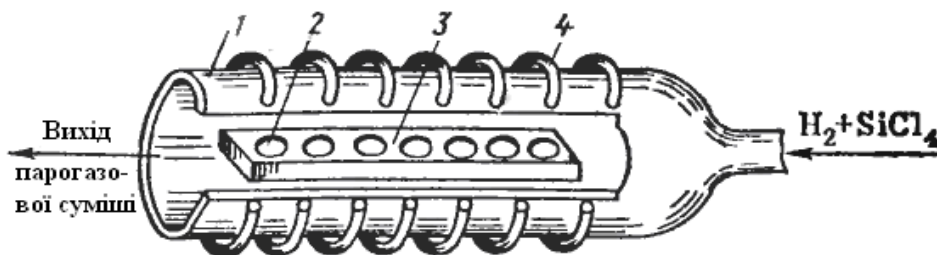

Рис. 1. Схема реактора для епітаксiального нарощування кремнію:
1 – корпус; 2 – підкладки; 3 – графітова підставка; 4 – високочастотний генератор

Відносно невисокі робочі температури і малі швидкості кристалізації зумовлюють високу чистоту і структурну досконалість епітаксiальних шарів, що осаджують. Епітаксiальне вирощування структур з р-п-переходами набуло широкого поширення для ізоляції елементів інтегральних мікросхем областю об'ємного заряду, протяжність якої зростає при подачі зворотного зміщення на р-п-перехід.

У ряді випадків при виготовленні інтегральних мікросхем епітаксціальні шари кремнію осаджують на монокристалічні діелектричні підкладки. Як матеріали таких підкладок використовують різні речовини (сапфір, шпінель, окис берилію, кварц і ін.).

Висновок. Отже, епітаксія кремнію на діелектричних підкладках відкриває можливості створення інтегральних мікросхем з практично ідеальною ізоляцією елементів.

Джерела та література

1. Китель Ч. Введение в физику твердого тела / пер. с англ. под ред. А. А. Гу-сева. М.: Наука, 1978.

Росоловська В. М., Кубацька Т. Ю. – студенти IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Галян В. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики та інформаційно вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Поляризаційні ефекти в напівпровідниках легованих рідкісноземельними металами

Постановка проблеми. Поляризація, поряд з інтенсивністю і спектром, є однією з основних характеристик випромінювання. У спектроскопії, анізотропія випромінювання поглинання рідкоземельними центрами проявляється у вигляді поляризованої люмінісценції.

Природне випромінювання звичайних джерел світла може ставати частково або повністю поляризованим при взаємодії з речовиною, що супроводжується відображенням, заломленням або поглинанням.

Теоретичні основи явища поляризації достатньо добре вивчені. Тому значний інтерес науковців спрямований на дослідження емісійних систем в яких процес поляризації виникає в елементарному акті випромінювання.

Мета дослідження. Дослідити процеси збудження елементів макроскопічних систем та різні види поляризованого випромінювання.

Результати дослідження. Елементарне випромінювання завжди поляризоване. Хаотична сукупність анізотропних елементарних випромінювачів дає повністю неполяризоване випромінювання. Регулярна орієнтація окремих елементів макроскопічної системи може бути обумовлена, по-перше властивостями самої системи (наприклад, має місце в разі анізотропних кристалів). По-друге, вона може бути нав'язана системі ззовні, шляхом механічної дії і впливу електричними або магнітними полями. По-третє, вона може бути обумовлена зовнішнім світловим впливом, оскільки світловий промінь по самій своїй природі анізотропний.

Найбільш важливим при розгляді явищ поляризованої люмінесценції є останній випадок, коли анізотропія випромінювання викликається дією на анізотропне середовище світлового променя.

Для прикладу розглянемо випадок резонансного випромінювання атомів і фотолюмінесценції молекул. Перший випадок доцільно розглядати, керуючись правилами відбору і поляризації, які встановлюються квантовою теорією; другий – користуючись класичними уявленнями про лінійні осцилятори.

Квантова теорія поляризації випромінювання [1–3] виходить з аналізу матричних елементів переходів, що визначають, як відомо, ймовірності електронних переходів, супроводжуваних випромінюванням або поглинанням світла. Просторова анізотропія матричних елементів переходу визначає анізотропію поля випромінювання, а значить, і стан поляризації випромінюваного світла. При дипольному переході зі стану k в стан n ймовірність переходу пропорційна квадрату матричного елемента дипольного переходу:

$$D_{kn} = \psi_k^* p \psi_n d\tau,$$

де p – дипольний момент системи, а ψ_k і ψ_n власні функції електронів в станах k і n . Квадрати модуля цих функцій $|\psi^* \psi|^2$ визначають, як відомо, ймовірність знаходження електрона в заданій точці конфігураційного простору.

Застосування правил поляризації, строго виведених в спектроскопії атомів, далеко не завжди можливо в разі складних молекул, де практично неможливо ототожнити енергетичні рівні, між якими відбуваються переходи при поглинанні і випромінюванні світла. У цьому випадку достатньо добре підходить класичне уявлення про

лінійні осцилятори, які жорстко пов'язані з геометричними осями молекул. Якщо розглядати електричні дипольні осцилятори, то ймовірність поглинання світла таким лінійним осцилятором пропорційна квадрату проекції електричного вектора збуджуючого світла на вісь осцилятора [4], тобто пропорційна $\cos^2\theta$, де θ – кут між віссю осцилятора і напрямком збудженого вектора (рис. 1). Якщо молекули розташовані в середовищі хаотично, то в елементарному тілесному куті будуть збуджуватися (з точністю до постійного множника) $\cos^2\theta \sin\theta d\theta$ осциляторів. Якщо випромінюючі осцилятори збігаються за напрямком з поглинаючими, то амплітуди коливань електричного вектора, паралельних збудженому вектору і спостережуваних в напрямку $q = P/2$, будуть пропорційні $\cos^2\theta \sin\theta d\theta d\varphi \cos\theta$, а відповідні інтенсивності пропорційні $\cos^4\theta \sin\theta d\theta d\varphi$.

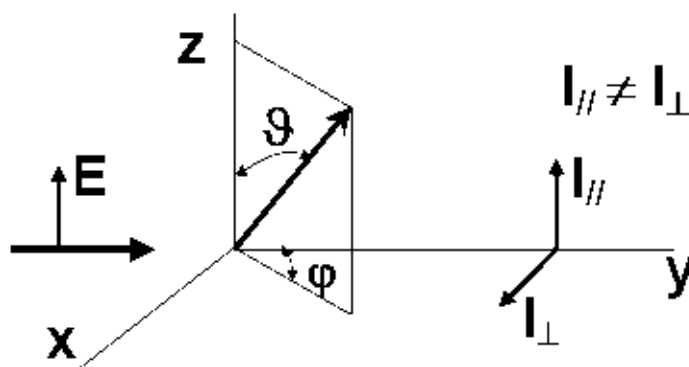

Рис. 1. Класичне представлення про лінійні осцилятори

Висновки. Проведено порівняльний аналіз теоретичних основ поляризованого випромінювання. Лінійно поляризоване світло найкраще представити у вигляді лінійних дипольних осциляторів, що пов'язані з геометричними осями молекул, які випромінюють електромагнітні хвилі. Середовища активовані рідкісноземельними металами проявляють поляризовану люмінесценцію, що пов'язана з елементарним актом випромінювання.

Джерела та література

1. Гайтлер В. Квантовая теория излучения. М.: Книга по Требованию, 2012. 491 с.
2. Кондратьев В. Н. Структура атомов и молекул. М.: Изд. АН СССР, 1951. 320 с.
3. Никольский К. В. Квантовая механика молекул. Л.; М.: ГТТИ, 1934. 414 с.
4. Феофилов П. П. Поляризованная люминесценция атомов, молекул и кристаллов. М.: ГИФМЛ. 1959. 288 с.

Стасюк Я. В. – студентка IV курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Федосов С. А. – д. ф.-м. н., профсор кафедри експериментальної фізики та інформаційно вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Напівпровідники в світлодіодних приладах

Постановка проблеми. Часи, коли світлодіоди використовували тільки в якості індикаторів включення приладів, давно пройшли. Сучасні світлодіодні прилади можуть повністю замінити лампи розжарювання в побутових, промислових і вуличних світильниках. Цьому сприяють різні характеристики світлодіодів, знаючи які можна правильно підібрати LED-аналог. Використання світлодіодів, враховуючи їх основні параметри, відкриває безліч можливостей в сфері освітлення.

Мета дослідження. Аналіз актуальних напівпровідників для світлодіодних приладів.

Результати досліджень. Світлодіод (СД) – напівпровідниковий пристрій, який випромінює некогерентне світло при пропусканні через нього електричного струму. Випромінюване світло традиційних СД лежить у вузькій ділянці спектру, а його колір залежать від хімічного складу використаного у СД напівпровідника.

На відміну від ламп розжарювання, які випромінюють світловий потік широкого спектру рівномірно на всіх напрямках класичні СД випромінюють світло певної довжини хвилі і в певному напрямі [1].

Сучасні СД можуть випромінювати на довжині хвилі від інфрачервоної до близького ультрафіолету, також були удосконалені до лазерних діодів, які працюють на тому ж принципі, але можуть напрямлено випромінювати сконцентрований пучок світла [2].

При протіканні через діод прямого струму відбувається інжекція електронів. Ефективність СД забезпечує напівпровідник. Якісний матеріал гарантує безперебійну роботу, але не всі напівпровідникові матеріали ефективно випромінюють світло при рекомбінації [3].

Найактуальніші напівпровідники для СД приладів показані на рис. 1, де додатково відносна світність для людського ока. Спектр покриває більшу частину видимого світла і простягається в інфрачервону область. Оскільки людське око чутливе до світла з енергіями

$\geq 1,8$ еВ ($\leq 0,7$ мкм), то провідники мають мати енергетичні заборонені зони більші за ці величини. Отже, всі ці напівпровідники є матеріалами з прямою забороненою зоною, за винятком деяких видів сплавів GaAsP, які будуть розглянуті детально пізніше.

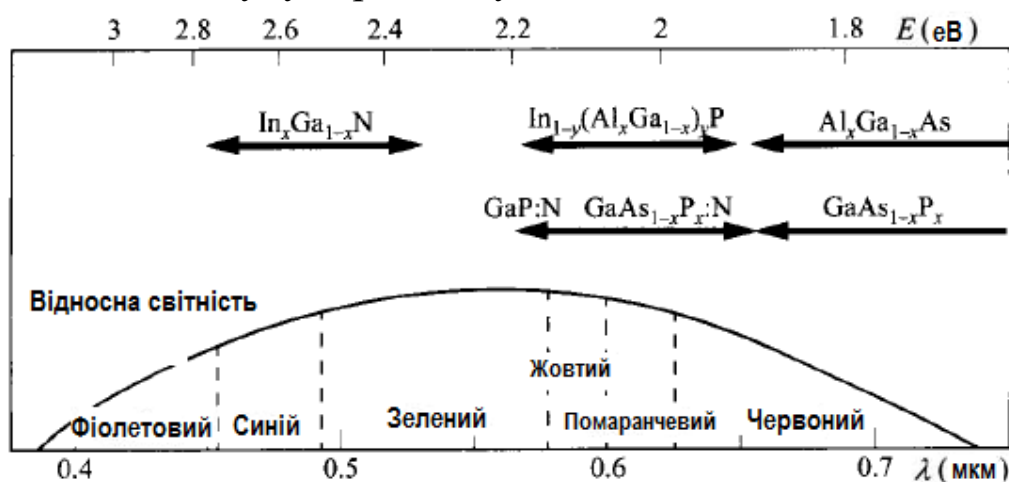

Рис. 1. Напівпровідники в світлодіодах з відносною світністю для людського ока

InAlGaP. Ця матеріальна система має більш високу енергію, ніж AlGaAs, і охоплює широкий діапазон видимого спектру (червоний, оранжевий, жовтий і зелений). Діапазон прямої забороненої зони обмежує структуру довжинами хвиль, більш ніж 0,56 нм. Також ця система має хорошу відповідність решітки з підкладкою GaAs.

InGaN. Це новітній технологічний прорив, який є важливим доповненням світлодіодних пристроїв. Має широкий спектр (зелений, синій і фіолетовий кольори).

GaAsP. Як показано на рис. 1, система охоплює широкий спектр (від інфрачервоного до середини видимого спектра). Прямий і непрямий переходи забороненої зони відбуваються приблизно при 1,9 еВ, а ефективність дуже мала для генерації довжин хвиль при непрямому переході забороненої зони.

Органічні світлодіоди забезпечують високу яскравість, покривають увесь видимий спектр і є дуже дешевими при виробництві. Вони відкривають перспективу створення телевізорів і моніторів товщиною кілька міліметрів.

Висновок. Отже, світлодіод являє собою прилад, в основі якого лежить штучний напівпровідниковий кристалик. При пропущенні через нього електроструму створюється явище випускання фотонів, що призводить до світіння. Дане світіння має дуже вузький діапазон спектра, і колір його залежить від матеріалу напівпровідника.

Джерела та література

1. Кашкаров А. П. Устройства на светодиодах и не только. М.: ДМК Пресс, 2012. 218 с.
2. Пасынков В. В., Чиркин Л. К. Полупроводниковые приборы: учеб. для вузов. 8-е изд., исправл. М.: Лань, 2006. 480 с.
3. Болеста І. Ф. Фізика твердого тіла. Львів: Вид-во ЛНУ, 2003. С. 25–28.

Стицай В. Р. – студент І курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;

Налепа Н. В. – вчитель фізики, гімназії №21 імені Михайла Кравчука;

Новосад О. В. – к. ф.-м. н., старший викладач кафедри експериментальної фізики та інформаційно вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Сенсорні датчики та аналоги в живій природі

Постановка проблеми. Сенсорні датчики – це пристрої, які складаються з трьох частин: чутливого елементу, напівпровідникового перетворювача і комутатора [1]. Найбільш поширеними сенсорними датчиками є датчики руху і датчики дотику. Область використання сенсорних датчиків вимикачів з кожним днем все більше і більше: світлодіодне підсвічування меблів, дзеркал, сходів, на кухні, ванній, світильниках.

Мета дослідження. Можливості використання сенсорних датчиків живої природи у розробці аналого-цифрових перетворювачів.

Результати досліджень. Останнім часом стосовно датчиків застосовуються терміни: «багатофункційний датчик» чи «інтелектуальний датчик», що відбиває напрямки розвитку сучасних датчиків [2]. Під цими термінами, крім функцій первинного вимірювального перетворення, мають на увазі додаткові можливості вимірювання декількох фізичних величин та використання вбудованих аналого-цифрових перетворювачів з мікроконтролерами, що суттєво розширює функціональний діапазон датчиків, а саме:

- попередня обробка сигналів (лінеаризація, фільтрування, корекція похибки);
- само-діагностування;

- дистанційне конфігурування (діапазону вимірювань, одиниць вимірювань, узгодження частотних характеристик);
- окремі елементи керування;
- передавання інформації з використанням протоколів промислових мереж.

За принципом перетворення енергії розрізняють активні та пасивні датчики, що відрізняються способами формування сигналу та схемами підключення.

Активні (генераторні) – датчики, у яких здійснюється перетворення видів енергії від входу до виходу.

Пасивні (параметричні) – датчики, у котрих вхідна енергія змінює параметри визначених елементів первинних вимірювальних перетворювачів.

Принцип дії сенсорних датчиків запозичено у природи. Можна провести аналогію застосування датчиків з сенсорами у живій природі.

№ з/п	Застосування сенсорного датчика	Аналог у живій природі
1	Датчик дотику	Система дотику: у котів – вібриси; у риб – дотикові тільця (скупчення чуттєвих клітин), розсіяних по поверхні тіла, розташованих на голові, вусах і плавниках
2	Датчик тиску	Поведінка: риб при зростанні атмосферного тиску у воді кисень насичує верхні шари, що зумовлює піднімання риби з нижніх шарів у верхні; нільський крокодил при зниженні атмосферного тиску, крокодил відмовляється від їжі (погіршується процес травлення)
3	Датчик контролю швидкості	У дельфіна пружна шкіра яка усуває завихрення водяного потоку. Мухи та інші комахи погано розрізняють обриси предметів, за те за 1 секунду здатні зафіксувати близько 200 окремих картинок
4	Датчик інфрачервоного руху	Риби розрізняють кольори і сприймають інфрачервоне випромінювання. У деяких видів змій під очима є чутливі клітини, що визначають найменші зміни температури до градуса, що дає можливість зчитувати інформацію з навколишнього середовища за допомогою інфрачервоного випромінювання
5	Датчики радіолокації	У летучих мишей досить розвинена система ехоорієнтування. Передатчиком є гортань, яка виробляє ультразвук. Приймачем є слуховий апарат, налаштований на ту ж саму частоту. Від комахи, яку відчула летуча миш, відбиваються звуки, уже змінені за силою або частотою, у залежності від виду комахи

Висновок. Біоніка має три основних напрямки:

- біологічний, який вивчає процеси, що проходять в біологічних системах;
- теоретичний, який будує математичні моделі певних процесів;
- технічний, який застосовує моделі теоретичної біоніки для рішення інженерних задач.

Отже технічний прогрес дає можливість, використовуючи аналогії у живій природі створити сенсорні датчики, які виконують необхідні функції. Наприклад, Американська фірма «Белл-телефон» створила «Ретинатор» – прилад для спостереження за рухом літаків, «нащадок» очей леопардової жаби - це модель для сортування листів.

Джерела та література

1. Алейников А. Ф., Гридчин В. А., Цапенко М. П. Датчики. Перспективные направления развития. М.: Изд-во НГТУ, 2001.
2. Виглеб Г. Датчики. Устройство и применение. М.: Мир, 1989.

Юсюк К. О., Іванюк Д. О. – студенти I курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики СНУ імені Лесі Українки;
Замуруєва О. В. – к. ф.-м. н., асистент кафедри експериментальної фізики та інформаційно вимірювальних технологій СНУ імені Лесі Українки

Вимірювання потенціальної та кінетичної енергії падаючого тіла

Постановка проблеми. Вимірювання кінетичної і потенціальної енергії тіла, що падає за допомогою приладу Грімзеля.

Мета роботи – визначення кінетичної та змінної потенціальної енергії.

Результати досліджень. Енергія – фізична величина, яка характеризує здатність тіла або системи тіл здійснювати роботу. Вона вимірюється кількістю роботи, яку за певних умов може здійснити система тіл. До механічної енергії відносять два види енергії – кінетичну і потенціальну. Якщо відсутнє розсіювання енергії системи і взаємодія відбувається за допомогою консервативних сил, то сума

кінетичної і потенціальної енергії в усіх проміжних точках шляху залишається незмінною [1].

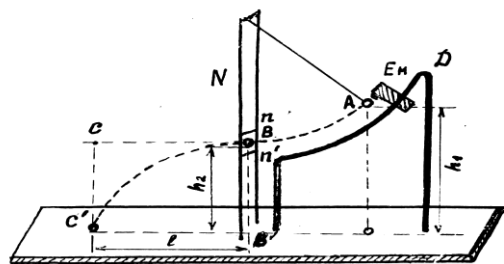

Рис. 1. Прилад Грімзеля

Для вимірювань кінетичної і потенціальної енергії тіла [2], що падає можна здійснювати за допомогою приладу Грімзеля (рис. 1).

На горизонтальній дошці (рис. 1) закріплена горизонтальна рама N, в якій є дві горизонтальні перекладини p і p'. На цій же дошці кріпиться ще одна рама D, по верхній дугоподібній частині якої може переміщатися електромагніт E_m . До рами N біфілярно підвішене мідне кільце, в яке вкладається стальна кулька. Якщо кільце із кулькою відхилити в положення A і включити струм, то електромагніт E_m втримуватиме кульку в цьому положенні. При розмиканні струму кулька почне рухатись по траєкторії ABC'. Рухаючись електромагніт по дузі, можна змінювати висоту падіння кульки. Якщо прийняти, що в точці C' потенціальна енергія кульки дорівнює нулю, то в точках A і B потенціальна енергія відповідно дорівнює:

$$E_{nA} = mgh_1; E_{nB} = mgh_2.$$

На ділянці траєкторії AB відбулася зміна потенціальної енергії

$$\Delta E = E_{nA} - E_{nB} = mg(h_1 - h_2).$$

Одночасно кулька набула кінетичної енергії

$$E_k = \frac{mv^2}{2},$$

де v – швидкість кульки в точці B. Швидкість кульки в точці B визначається експериментально. Для цього на дошку кладеться листок паперу із калькою. Таким чином визначається дальність польоту кульки $l = B'C'$.

За законом збереження механічної енергії кінетична енергія кульки в точці B повинна дорівнювати зміні потенціальної енергії при русі від точки A до точки B.

Висновок. Отже, прилад Грімзеля є актуальним для вимірювання кінетичної і потенціальної енергії тіла, що падає.

Джерела та література

1. Зисман Г. А., Тодес О. М. Курс общей физики. М.: Наука, 1974. Т. 1. 336 с.
2. Яворский Б. М., Детлаф А. А., Милковська Л. Б., Сергеев Г. П. Курс фізики. Київ: Вища шк., 1970. 356 с.

Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини

Королік В. В. – магістрант І курсу заочної форми навчання факультету фізичної культури, спорту та здоров'я СНУ імені Лесі Українки

Організація фізкультурних хвилин з учнями початкової школи

Постановка проблеми. Основне завдання фізкультурних хвилин – це зняття м'язового і розумового напруження, повернення втомленому учневі працездатності та уваги, запобігання порушення постави тощо.

Недооцінка фізкультурних хвилин і пауз є однією з причин тієї парадоксальної статистики, яка свідчить, що кількість дітей із різними захворюваннями з класу до класу не зменшується, а навпаки, збільшується, досягаючи до 4–5 разів порівняно з початком навчання у школі [1]. Опитування вчителів та аналіз літературних джерел свідчать, що ця форма занять використовується у практиці початкової школи переважною більшістю вчителів. Разом з тим, фактор освітніх реформ має вплив на удосконалення засобів і форм навчально-виховного процесу у тому числі й організації хвилин фізичної культури.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати педагогічні умови використання фізкультурних хвилин для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів молодших класів в сучасних умовах функціонування закладів освіти.

Методи дослідження. Аналіз і узагальнення літературних джерел, опитування вчителів. До анкетування були залучені 25 вчителів початкової ланки шкіл м. Луцька Волинської області: 13 вчителів гімназії № 21 та 12 вчителів гімназії № 4.

Результати дослідження. Встановлено, що ознаками для проведення фізкультурної хвилини на уроці є зниження працездатності учнів, їхня неуважність, збільшення кількості помилок при виконанні

завдань, ненавмисне порушення дисципліни (відволікання від навчальної роботи, розмови, учень починає дивитися в бік, дивитися на стелю, погойдуватися на стільці та ін.). Відповідно до цього фізкультурні хвилини можуть виконувати релаксаційну, комунікативну, розважальну, виховну функцію, тощо [1]. За тривалістю вони можуть бути повними й скороченими. Повні тривають 2–3 хв й складаються з 3–4 вправ із 6–8-разовим повторенням, спрямованих на зняття статичного напруження, активізацію дихання, посилення кровообігу. Вправи мають відповідати віковим особливостям дітей, задіювати переважно великі м'язові групи та бути відомими учням. Скорочені хвилини складаються із однієї–двох вправ для рук, для відчуття правильної постави та ін. і застосовуються під час письмових робіт, їх можна виконувати сидячи за партою [2, 42].

За змістом розрізняють такі типи фізкультурних хвилин: вправи для попередження сколіозу, пальчикова гімнастика, ігрові хвилини, музично-танцювальні, імітативні, валеологічні паузи.

Загалом, при організації фізкультурних хвилин пропонується керуватися критеріями оцінювання їхньої якості (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії оцінювання якості проведення фізкультурних хвилин

№ з/п	Критерії оцінювання
1	Організація, початок і закінчення заходу
2	Дотримання належної тривалості фізкультурної хвилини
3	Наявність відновлювально-профілактичних вправ
4	Якість виконання учнями комплексу
5	Поєднання рухових дій із речитативним супроводом
6	Якість показу вправ, темп

В результаті проведеного анкетування встановлено, що 84 % опитаних вчителів систематично використовують фізкультурні хвилини з метою підвищення працездатності учнів. Періодично це роблять 8 % респондентів і така ж кількість їх не використовує або роблять це рідко.

На думку 64 % опитаних вчителів учням подобається використання фізкультурних хвилин на уроках. Ще 4 % з них відповіли протилежно (не подобається), а 32 % було важко визначити однозначну позицію дітей.

За ствердженням вчителів дітям переважно подобаються ігрові електронні та віршовані ігрові види хвилин: на це вказали по 20 % опитаних. На перевагу предметних хвилин вказали 12 % вчителів (рис. 1).

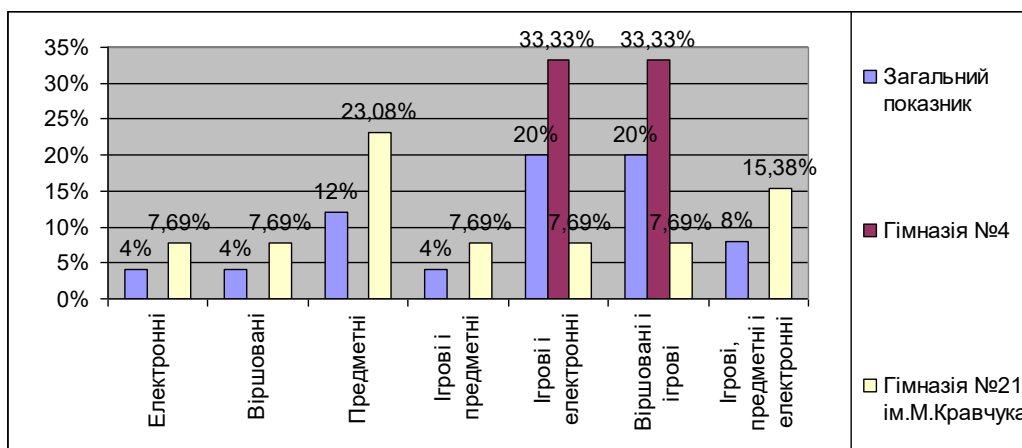

Рис. 1. Діаграма уподобань дітей до фізкультурних хвилинки різних видів

Висновки. 1. Встановлено, що фізкультурні хвилини є необхідною формою занять для зміцнення здоров'я учнів початкової школи. 2. Досліджено, що 84 % опитаних вчителів систематично використовують фізкультурні хвилини з метою підвищення працездатності учнів. Періодично це роблять 8 % респондентів і така ж кількість їх не використовує або роблять це рідко. 3. Встановлено, що учні початкових класів надають перевагу ігровій віршованій або ігрові електронній формі проведення хвилинки. 4. Встановлено, що дана проблема потребує подальшого вивчення з врахуванням умов реформування сучасної освіти в країні.

Джерела та література

1. Гаврилюк А. П. Сучасний стан фізичного виховання в групах продовженого дня // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки: Фізичне виховання і спорт. 2007. № 10. С. 30.
2. Назаренко В. Д. Оздоровительные основы физических упражнений / Л. Д. Назаренко. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. С. 240.

Маневський М. О. – студент III курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я СНУ імені Лесі Українки;
Романюк В. П. – к. н. фіз. вих., доцент кафедри спортивно-масової та туристичної роботи СНУ імені Лесі Українки

Програма спеціальної фізичної підготовки арбітрів у футболі

Постановка проблеми. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що функціональний фізичний стан арбітрів з футболу на Україні

не є задовільним і вимагає детального вивчення. Проблеми фізичної підготовленості футбольних арбітрів досліджувалися в працях А. Б. Абдули [1], А. Д. Будогоського [2], В. Д. Петрова [3], Є. А. Турбіна [4] та С. Г. Хусаїнова [5]. Проте, на практиці процес спеціальної фізичної підготовки арбітрів у футболі висвітлений не достатньо.

Мета роботи – розробити та експериментально обґрунтувати ефективність програми спеціальної фізичної підготовки арбітрів у футболі.

Результати дослідження. У дослідженнях взяла участь група арбітрів із 10 осіб. Середній вік обстежуваних становив 30 років. Дослідження реакції організму на тренувальне навантаження здійснювали за допомогою спортивного годинника-пульсометра *Polar M200*.

Дослідження включало чотири етапи. *Перший етап* (лютий–липень 2017 р.) передбачав визначення назви дослідження, постановку мети та завдань, вивчення і аналіз науково-методичної, наукової літератури з вказаної проблеми.

Другий етап (серпень–вересень 2017 р.) передбачав теоретичну розробку експериментальної програми спеціальної фізичної підготовки арбітрів, яка складалась з одного підготовчого мезоциклу, котрий містив три мікроцикли: втягуючий; базовий та контрольно-підготовчий. Кожен мікроцикл мав своє завдання і відрізнявся за обсягом та інтенсивністю.

Переважна спрямованість першого мікроциклу – розвиток загальної витривалості. Обсяг навантажень за сумою бігової роботи становить 38 070 м, за сумою затраченої енергії – 2914 кКал. Мікроцикл характеризується не високою інтенсивністю.

Завданням другого мікроциклу є підготовка до спеціалізованих навантажень та розвиток спеціальної витривалості. Обсяг навантажень мікроциклу становить 41820 м, для подолання яких затрачено 3343 кКал. Водночас із збільшенням обсягу навантажень відбувається збільшення їх інтенсивності.

Третій мікроцикл передбачає подальший розвиток спеціальної витривалості наближеної до умов тестувань «40×75 м». Для мікроциклу характерне незначне зменшення обсягу та інтенсивності навантажень, що пов'язане із підготовкою до тестування та забезпечення більш ефективного відновлення. За мікроцикл долається 39380 м та витрачається 2719 кКал.

Мікроцикли поділяються на окремі тренувальні заняття, які в залежності від дії на організм мають номер та назву. Усі тренувальні

заняття ілюстровані графіками динаміки ЧСС, які допомагають дотримуватись пульсових зон, передбачених програмою. Таких зон інтенсивності за ЧСС є п'ять: зона дуже низької інтенсивності; зона низької інтенсивності; зона середньої інтенсивності; зона інтенсивного тренування; зона максимального тренування.

На третьому етапі (жовтень 2017 р.) завданням дослідження було впровадження розробленої програми в практику. Для цього з 3.10. по 21.10.2017 р. проводились тренувальні заняття з арбітрами. Реакція на кожне тренування записувалась і аналізувалась, доповнюючи розроблену програму даними фізіологічних показників: ЧСС, кКал, Індексом бігу.

На четвертому етапі (листопад–грудень 2017 р.) вивчалась ефективність експериментальної програми. Аналізувались: реакція організму на навантаження протягом реалізації всієї програми та під час повторних долань 10 км на початку і в середині експериментальної програми; динаміка Індексу бігу протягом всього періоду тренувань за програмою.

Висновки. Апробація експериментальної програми спеціальної фізичної підготовки футбольних арбітрів підтвердила її ефективність. Виявлено збільшення темпу додання 10 км із 7 хв, 20 с/км до 6 хв 10 с/км ($p < 0,001$) при однаковій середній ЧСС 153 скор/хв, яке супроводжувалось тенденцією до зменшення енергозатрат з 676 до 643 кКал. Це є свідченням того, що серцево-судинна система адаптувалася до навантажень і здатна підтримувати вищу швидкість бігу не збільшуючи своїх зусиль у вигляді зростання ЧСС та енергозатрат.

Аналіз Індексу бігу футбольних арбітрів засвідчив позитивну динаміку змін в умовах експериментальної програми спеціальної фізичної підготовки у групі досліджуваних загалом і в кожного арбітра зокрема. На початку реалізації програми середньогруповий Індекс бігу становив 42 ум. од., на кінець він збільшився до 53 ум. од. ($p < 0,001$). Оцінюванням спеціальної фізичної підготовленості футбольних арбітрів за допомогою норм Індексу бігу встановлено її покращення із рівня «середня» до рівня «хороша».

Джерела та література

1. Абдула А. Б. Удосконалення фізичної підготовки футбольних арбітрів різної кваліфікації: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01 / А. Б. Абдула; ХДАФК. Харків, 2011. 20 с.

2. Будогосский А. Д. Организационно-педагогические аспекты построения процесса профессиональной подготовки футбольных арбитров начальной категории: автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. Д. Будогосский. М., 2008. 26 с.
3. Петров В. Д. Физическая подготовка футбольных арбитров / В. Д. Петров, А. Б. Абдула. Харьков, 2007. 96 с.
4. Турбин Е. А. Формирование специальных навыков футбольных арбитров начальной подготовки: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. А. Турбин. Малаховка, 2009. 24 с.
5. Хусаинов С. Актуальные вопросы подготовки профессиональных арбитров в футболе / С. Хусаинов // Теория и практика футбола. 2001. № 1. С. 21–23.

Пантік Д. В. – студент V курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я
СНУ імені Лесі Українки;

Пантік В. В. – к. н. фіз. вих., доцент кафедри
здоров'я і фізичної культури
СНУ імені Лесі Українки

Історія розвитку та становлення футбольного клубу «Волинь»

Постановка проблеми. Історичні факти свідчать, що в Україні футбол, як вид спорту зародився в ХІХ ст. Саме в 1863 р. у м. Львові було засновано осередок гімнастичного товариства «Сокіл», яке першим почало культивувати цей вид спорту. Пізніше в м. Одесі службовці англійських підприємств Одеського британського атлетичного клубу почали проводити ігри в англійський футбол між членами та командами англійських, грецьких і інших суден [1, 2, 3].

У різних містах України почали створюватися спортивні осередки любителів футболу. Гра у футбол набирала широких масштабів. Із 1912 р. в Україні почали проводитися регулярні чемпіонати міст та перші міжнародні зустрічі збірних команд з футболу. Вже на цей час на території України діяло 37 спортивних організацій, в яких налічувалося 650 футболістів [1, 3].

Дослідження, проведені останніми роками провідними науковцями із Академії імені Яна Длугоша в Ченстохові (Республіка Поль-

ща), дають підстави стверджувати, що даний вид спорту на Волині почав свій розвиток на початку ХХ століття. Головною рушійною силою в розвитку футболу на Волині з початку 1920-х років було місто Рівне – найбільше місто воєводства.

Мета дослідження. Проаналізувати історичні аспекти становлення та розвитку футбольного клубу «Волинь».

Результати дослідження. На початку 1960 року у зв'язку з розширенням другого дивізіону радянського футболу – класу «Б», місту Луцьку було надано місце серед команд-майстрів. Оскільки найсильніша команда міста й області – ГБО (Луцьк) знаходилася в армійському підпорядкуванні, то вирішено було створити абсолютно новий колектив під егідою обласної організації Добровільного спортивного товариства «Авангард». Свою назву команда отримала 3 квітня 1960 року, коли настав час заявлятися на чемпіонат. Як згадує гравець «Волині» тих часів Михайло Кузьмін, на зібранні команди гравці й керівництво довго вирішували яку ж назву дати команді. Пропонували і «Динамо» (провідна команда області у 1946–1956 рр.), і більш патріотичну «Стир», доки хтось з гравців не сказав слово «Волинь»... Після невеликої паузи усі зашуміли і одноголосно визнали, що це – саме те, що треба [4, 5].

Матч-відкриття «Волинь» провела 10 квітня 1960 року в Кіровограді. У ньому ж було здобуто й першу історичну перемогу – 3:1, а перший м'яч забив Володимир Бойченко. Дебютний матч на луцькому стадіоні «Авангард» відбувся 2 травня 1960 року: «Волинь» – «Суднобудівник» Миколаїв. Він закінчився із рахунком 0:0. Першу домашню перемогу «Волинь» здобула 7 травня – над чернівецьким «Авангардом» (2:1). Перший домашній гол на свій рахунок записав Віктор П'ясецький [4, 5].

У 1968 році клуб було передано під опіку нового «спонсора» – «Машзаводу» (згодом – «Луцький автомобільний завод») і перейменовано у «Торпедо». Останній сезон в класі «Б» став найкращим для команди. В цілому в класі «Б» команда провела 11 сезонів, зігравши 418 матчів, в яких здобула 105 перемог, 130 нічиїх, 183 поразки; різниця м'ячів 348–512 = -164. Найвище досягнення – друге місце в зоні і восьме у фінальному турнірі 1970 року [4, 5].

1971 року клас «Б» було розформовано, а кращі його команди включено до новоствореної другої ліги. Серед них було й луцьке «Торпедо». Проте в 1972 році на базі команди міста Луцька було

сформовано команду майстрів Прикарпатського військового округу і утворено СК Луцьк. У 1972 і 1973 роках, не дивлячись на зміну відомства, лучани перебували серед аутсайдерів. Тому логічною стала зміна тренера – наприкінці 1973 р. на тренерську посаду прийшов Ернест Іванович Кеслер. Йому вдалося покращити справи команди і підняти її на 19 місце, а у наступному сезоні – на дев'яте [4].

Але вже у 1977 році СКА повернувся до Львова, а у Луцьку далі грало «Торпедо». Зміни сталися у 1989 році, коли футбольний клуб знову отримав назву «Волинь», який одним з перших в Україні перейшов на госпрозрахунок. Результати не забарилися – того ж року у виснажливому турнірному марафоні (команда провела 52 матчі) у гострій боротьбі з чернівецькою «Буковиною» лучани під керівництвом Віталія Кварцяного посіли перше місце в зоні, виборовши звання чемпіонів України [4].

Навесні 1992 року тренером Волинян стає Мирон Маркевич. Наступні сезони клуб, очолювали почергово Роман Покора, Віталій Кварцяний та Юрій Дячук-Ставицький [5].

Наприкінці 2000 року президентом і головним тренером «Волині» стає вже знайомий уболівальникам Віталій Кварцяний. Клуб перейменовується на СК «Волинь-1», з'являються спонсори, є підтримка з боку державної влади [5].

Волинські футболісти виступали під назвами: (1960–1967 рр.) – «Волинь», (1968–1971 рр.) – «Торпедо», (1972–1976 рр.) – СК Луцьк, (1977–1988 рр.) – «Торпедо», (1989–2000 рр.) – «Волинь», (2001 – липень 2002 рр.) – СК «Волинь-1». З липня 2002 року виступає під назвою «Волинь» (Луцьк) [5].

У Луцьку грали й грають такі відомі гравці, як Анатолій Азаренков, Семен Альтман, Мирон Маркевич, Віталій Кварцяний, Олексій Єщенко, Олег Лужний, Ромуальд Лайзан, Володимир Дикий, Андрій Федецький, Сергій Драницький, Анатолій Тимощук, Олександр Голоколов, Михайло Бурч, Олег Федюков, Юрій Дудник, Володимир Гапон і багато інших [5].

За 58 сезонів, проведених у чемпіонатах і кубках України та СРСР, «Волинь» зіграла 2292 матчі: 787 перемог, 545 нічий, 960 поразок, різниця м'ячів 2429 – 2895 (станом на 1 липня 2017 р.) [5].

Висновки. Автори проаналізували історичні аспекти розвитку та становлення футбольного клубу «Волинь» у період 1920–2017 рр.. Актуальність теми полягає в тому, що у Волинській губернії, а потім і

Волинському воєводстві Польщі дуже мало висвітлювали у пресі спортивне життя на початку ХХ століття. Велика кількість інформації з цього питання зосереджена в архівних матеріалах, тому потребує вивчення, узагальнення та доповнення існуючих відомостей.

Джерела та література

1. Газета «Ze sportu i zycie Wolyna». 1924. 27 лип. № 26. С. 10.
2. Гольдес І. 100 легенд світового футболу. Вип. 1 / Гольдес Ігор В'ячеславович. М.: Нова справа, 2003.
3. Войнаровський А. М. Розвиток фізичної культури та спорту на Волині в 1930–1950-х роках / А. М. Войнаровський // Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2011. № 4. С. 249–255.
4. Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Офіційний сайт ФК «Волинь» [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.fcvolyn.net

Подубінська С. В. – аспірант кафедри теорії фізичного виховання, фітнесу та рекреації
СНУ імені Лесі Українки

Гурткова робота як основна форма позакласної діяльності учителя фізичної культури

Постановка проблеми. У становленні майбутнього учителя фізичної культури як високваліфікованого фахівця важливим є його вміння проводити позакласну роботу. Нині сучасна школа потребує вчителя з творчим педагогічним мисленням, високою професійною мобільністю, здатного працювати і поза межами класу, школи – під час проведення фізкультурно-масової, оздоровчої та спортивної роботи [2, 42].

Гурткова робота розглядається як повноправна та надзвичайно важлива складова навчально-виховного процесу в школі, в рамках якої під керівництвом педагога відбувається формування здорової, життєво компетентної та творчої особистості.

Мета дослідження – визначити сутність та цільові орієнтири гурткової роботи майбутніх учителів фізичної культури.

Результати. Позакласний час займає значне місце в житті учнів, тому необхідно допомогти правильно і раціонально організувати

його, щоб він був розумно використаний для відпочинку під час улюбленого заняття, а найголовніше – корисним для здоров'я. Важливу роль у його наповненні відіграє учитель фізичної культури. Гурток – одна з основних форм позакласної роботи, є самостійною додатковою організаційною формою освітнього процесу. Він є одним із засобів проведення активного дозвілля, ефективного способу зняття розумового напруження після занять, покращення емоційного стану учнів. Мета гуртка з фізичної культури – задовольняти потребу й цікавість дитини до певного виду спортивної діяльності, формування фізично та психічно здорової особистості, зміцнення та збереження здоров'я, розвиток природніх задатків, загальних та спеціальних здібностей школярів.

Його завдання: створення умов для фізичного розвитку учнів та виховання потреби в здоровому способі життя, підтримці фізичної форми; залучення до регулярних занять фізичною культурою; формувати і поглиблювати знання про ведення здорового способу життя; розвивати фізичні якості дитини. Гурток як форма проведення позакласного заняття дає учителю фізичної культури можливість застосовувати найрізноманітніші засоби, форми і та методи роботи для збереження і зміцнення здоров'я школярів і сприяти всебічному гармонійному розвитку особистості. Щоб робота в гуртку зацікавила всіх учнів, які його відвідують, потрібно по новому підійти до її організації, застосовуючи новітні технології, враховуючи потреби учнів.

До проведення гурткової роботи ставляться відповідні вимоги: *загальнопедагогічні*: врахування вікових та індивідуальних особливостей школярів, чітке визначення освітніх, виховних та розвиваючих завдань, дотримання педагогічного такту і культури мови, створення атмосфери зацікавленості на занятті, розвиток пізнавальної самостійності учнів; *психологічні*: врахування вікових та індивідуальних особливостей школярів, належного психічного стану педагога і вихованців, розумна вимогливість і доброзичливість вчителя і учнів; *дидактичні*: раціональне використання часу заняття, оптимальне поєднання різних форм і методів роботи, розвиток пізнавальних інтересів і активності вихованців; зв'язок нового матеріалу з раніше вивченим, індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу, формування вмінь учнів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці, організоване закінчення заняття; *гігієнічні*: слідкування за температурним режимом у приміщенні, дотримання

норм освітлення, провітрювання, урізноманітнення видів навчальної роботи, відповідність завдань віковим особливостям дітей [3, 278].

Функції гуртка з фізичної культури: *соціально-адаптивна* – заняття в гуртках дозволяють вихованцям отримати соціально значимий досвід діяльності та взаємодії, випробувати «ситуацію успіху», навчитися самостверджуватися; *корекційно-розвиваюча* – освітньо-виховний процес, який реалізується на заняттях гуртка дозволяє розвивати інтелектуальні, творчі, фізичні здібності кожної дитини, *освітня* – кожна дитина має можливість задовольнити (або розвинути) свої пізнавальні потреби, підвищити рівень сформованості умінь, навичок у вигляді рухової діяльності; *виховна* – зміст і методика навчально-виховного процесу, здійснюваного в гуртках, значно впливає на формування соціально значущих якостей особистості, комунікативних навичок, виховання соціальної відповідальності, колективізму, патріотизму.

Значення гурткової роботи з фізичної культури актуалізує необхідність підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів фізичної культури [1, 351]. З огляду на це, одним із завдань вищого закладу освіти має стати спеціальна підготовка студентів до здійснення позакласної діяльності. При цьому варто враховувати, що окремі знання і вміння, необхідні для ефективної організації позаурочної діяльності, не можуть бути сформованими на лекційних та практичних заняттях з дисциплін професійно-практичного циклу. Часто такі вміння, як підготовка сценарію вечора, самостійний пошук і робота з науковою літературою, виступ перед широкою аудиторією, організація дозвілля школярів тощо, формуються студентами самостійно, а отже, не можна говорити, про їхню достатню сформованість. З метою їх формування необхідно спонукати кожного студента до участі в організації і проведенні позааудиторної роботи (конкурси, вікторини, КВК, змагання, ігри тощо). І така робота має проводитися систематично, упродовж усього періоду навчання у вищому закладі освіти.

Висновок. Гурткова робота надає можливість розвивати індивідуальні інтереси дітей, їхні здібності, нахили, розширювати кругозір, формувати стійкі потреби у веденні здорового способу життя. Для ефективної організації роботи гуртка з фізичної культури необхідно правильно і своєчасно спланувати її, оптимально добирати вид матеріалу, продумати план роботи, урізноманітнювати форми заняття,

створювати позитивний емоційний стан, сприяти розвитку пізнавальних інтересів, реалізації фізичних і психічних можливостей кожної дитини. Готовність учителя фізичної культури до здійснення гурткової роботи буде залежати від оволодіння необхідними знаннями, уміннями та навичками під час навчання у вищому закладі освіти та вміння застосовувати їх безпосередньо на практиці.

Джерела та література

1. Белікова Н. О. З досвіду використання інтерактивних методів навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 37. С. 348–353.
2. Крутогорська Н. Ю. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до виховної роботи в школі з формування здорового способу життя. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2010. Вип. 50 (1). С. 40–51.
3. Сорока Т. П., Струганець Б. В. Актуалізація можливостей позашкільної освіти в соціалізації підлітка. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2016. № 2. С. 275–281.

Семенова І. В. – студентка IV курсу
факультету фізичної культури, спорту
та здоров'я СНУ імені Лесі Українки;

Белікова Н. О. – д. п. н., професор, завідувач
кафедри теорії фізичного виховання, фітнесу
та рекреації СНУ імені Лесі Українки

Впровадження варіативної складової навчальної програми з фізичної культури для 5–9-х класів: проблеми та перспективи

Постановка проблеми. Нині українська школа знаходиться на хвилі глибинних освітніх реформ, в світлі яких Урядом схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Значним кроком до нової української школи стало оновлення програм основної школи з урахуванням компетентнісного підходу.

Оновлена навчальна програма з фізичної культури для 5–9-х класів побудована за модульною системою. Вона містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову. Рівень впровадження варіативних модулів програми не завжди відповідає інтересам учнів. Серед стримуючих негативних факторів науковці називають незадовільний стан матеріально-технічної бази навчальних закладів та спортивного інвентарю; відсутність належних умов для якісного проведення уроків фізичної культури; незацікавленість вчителів фізичної культури у впровадженні нових варіативних модулів. Тому нам цікаво було дізнатися, чи викличуть зацікавленість у вчителів фізичної культури та учнів середніх класів види спорту, запроваджені у вигляді нових варіативних модулів у програмі з фізичної культури для 5-9 класів.

Мета роботи – визначити і проаналізувати проблеми та перспективи впровадження варіативної складової навчальної програми з фізичної культури для 5–9-х класів.

Методи: аналіз та узагальнення інформаційних ресурсів мережі Інтернет; соціологічні та математично-статистичні методи.

Дослідження проведено впродовж 2017/2018 н. р. на базі Луцької гімназії № 4 імені Модеста Левицького. У ньому взяло участь 150 учнів 5–9-х класів, з них: 53 учні 5-го класу; 12 – 6-го, 26 – 7-го, 26 – 8-го, 31 учень 9-го класів. Також у дослідженні взяло участь 30 вчителів фізичної культури, з них: 8 вчителів ЗНЗ м. Луцька та 22 вчителі ЗНЗ районного підпорядкування.

Результати дослідження. Оновлена навчальна програма «Фізична культура. 5–9 класи» доповнена, поряд з вже існуючими 16 варіативними модулями, 7 новими: регбі, корфбол, петанк, фехтування, військово-спортивні ігри, степ-аеробіка та чирлідінг. Передбачається, що кількість варіативних модулів з часом має зростати, адже принцип варіативності покликаний удосконалити фізичне виховання школярів, оскільки при плануванні враховуються інтереси дітей і матеріально-технічна база школи.

Узагальнивши результати анкетування педагогів, ми з'ясували, що 73,3 % опитаних вчителів ознайомлені з оновленою навчальною програмою з фізичної культури для учнів 5–11 класів. Цікавляться думкою дітей при плануванні варіативної складової навчального процесу 65 % учителів: з них 36,7 % визначають інтереси дітей за допомогою усного опитування, 16,7 % – за допомогою письмового опитування та 30 % вчителів взагалі не цікавляться. З новими видами

спорту, запропонованими для вивчення у якості варіативних модулів, вчителі, в основному, ознайомлені. Проте лише 46,7 % вчителів знають регбі; 13,3 % знають корфбол; 6,6 % знають петанк; 63,3 % знають фехтування; 56,6 % знають військово-спортивні ігри; 43,3 % знають степ-аеробіку та чирлідінг. З цього ж переліку педагоги вибирали види спорту, які можна було б вивчати у їхньому навчальному закладі, зважаючи на наявність необхідної матеріально-технічної бази: у 16,7 % випадків – регбі; у 3,4 % – корфбол, фехтування і військово-спортивні ігри; у 40 % – степ-аеробіка та у 10 % – чирлідінг (петанк не зазначив жоден з учителів). Разом з тим, з наведеного переліку вчителі вибирали види спорту, які за наявності такої можливості було б цікаво впроваджувати особисто їм: найбільшу зацікавленість викликали лише степ-аеробіка (50 %), військово-спортивні ігри (20 %), чирлідінг (15 %).

Опрацювавши дані анкетування учнів, ми встановили, що 53,3 % опитуваних зазначають, що їхні уроки фізичної культури проходять цікаво; 11,33 % респондентів стверджують, що їм не цікаво на уроках фізичної культури і 35,34 % учнів дають відповідь «не завжди». Значна кількість учнів – 65,34 % – хотіла б урізноманітнити уроки фізичної культури новими видами спорту. Разом з тим, на запитання «Чи дають вам можливість учителі фізичної культури самостійно обирати види спорту для вивчення, враховуючи ваші інтереси?», 28 % учнів дали ствердну відповідь; 30,64 % – негативну та 41,33 % опитаних відповіли не завжди. Знайомими для учнів є: для 41,33 % – регбі, фехтування та військово-спортивні ігри; для 18,66 % – корфбол; для 12,66 % – петанк; для 18,66 % – степ-аеробіка; для 31,66 % – чирлідінг. Разом з тим, хотіли б вивчати на уроках фізичної культури: 29,33 % – регбі, корфбол, фехтування; 17,35 % – петанк; 32 % – військово-спортивні ігри; 21,33 % – степ-аеробіку; 40,66 % – чирлідінг.

Висновки. Таким чином, отримані результати дозволяють стверджувати, що 98 % вчителів не використовують всі 16 варіативних модулів, лише 5 з 16 є найбільш популяризовані. Це свідчить, що вчителі не готові навчати учнів новим видам спорту, так як не мають певних знань та належного спортивного обладнання для проведення уроку фізичної культури. Разом з тим, учні зацікавлені у вивченні чирлідінгу та степ-аеробіки.

Джерела та література

1. Навчальна програма з фізичної культури для 5–9-х класів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56135/>
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>
3. Natalia Belikova, Svitlana Indyka Natalia Ulyanytska, Svitlana Podubinska, Venera Krendelieva. Perspectives for Implementation of New Variative Modules of «Physical Culture. Grades 5–9» Training Program // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2017. № 3. С. 140–147. Режим доступу: <http://sport.eenu.edu.ua/index.php/sport/article/view/1704/1661>

Турик М. О. – студентка II курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я СНУ імені Лесі Українки;

Ващук Л. М. – к. п. н., старший викладач кафедри теорії фізичного виховання фітнесу та рекреації СНУ імені Лесі Українки

Формування фітнес-програм для позаурочних занять старшокласниць.

Постановка проблеми. Наукові дослідження свідчать, що в підлітковому віці спостерігається значне зниження рухової активності на фоні падіння зацікавленості до уроків фізичної культури в школі та негативного ставлення до фізичної культури взагалі [2, 6].

На думку науковців [3, 4, 5], виховувати інтереси допомагають цікаві форми навчання, інноваційні методи і прийоми, які дають змогу учневі успішно реалізуватися. Забезпечення навчальних закладів технічним обладнанням, тренажерами, являється перспективним в модернізації змісту та організації занять з фізичної культури в загальноосвітніх закладах.

Оздоровча спрямованість фізичної культури полягає в підборі оптимальних, відповідно до фізичного стану учнів засобів, методів, форм фізичного виховання і оптимальних фізичних навантажень [1, 4]. Для цього застосовуються різноманітні фізкультурно-оздоровчі тех-

нології, що передбачають використання засобів фізичного виховання в оздоровчих цілях. Практичним проявом фізкультурно-оздоровчих технологій у фізичному вихованні є різні фітнес-програми, котрі складають основний зміст як самостійної так і навчальної діяльності [1, 6].

Мета дослідження – розробити та перевірити ефективність формування фітнес-програм зважаючи на вік, стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, мотиваційні інтереси дівчат старшого шкільного віку.

Результати дослідження. У наукових дослідженнях [5, 6] доведено, що однією з найхарактерніших ознак фізичного розвитку людини є будова тіла. Тому при розробці фітнес-програм ми враховували тип будови тіла (астенічний, гіперстенічний, нормостенічний). За результатами досліджень виявлено, що 22 % старшокласниць мають астенічну будову тіла, 19 % – гіперстенічну і 59 % – нормостенічну.

Перед формуванням фітнес-програм ми визначали чотири основні компоненти, а саме: режим і тип тренувань; кількість занять на тиждень; інтенсивність і тривалість кожного заняття; очікуваний результат з урахуванням мотиваційно-ціннісних орієнтирів.

У контрольній та експериментальній групах було проведено тестування фізичного стану дівчат. Результати показали, що початкові показники фізичного стану в школярів контрольної й експериментальної груп вірогідно не відрізняються ($P < 0,05$). Ефективність розроблених рекомендацій визначали шляхом порівняння початкових і кінцевих показників рівня рухової активності, фізичного стану й інтересу до фізичного виховання старшокласниць. Проведення формувального експерименту дало змогу одержати дані про наслідки експериментальної методики.

Результати педагогічного експерименту дозволили стверджувати, що в учнів вірогідно ($P < 0,001$) покращився рівень фізичної підготовленості за витривалістю, силою, гнучкістю, спритністю. Найбільше зростання виявлено за витривалістю і силою. Очевидно, систематичні заняття силової спрямованості комплексно впливають на організм старшокласниць. Також у старшокласниць відбулися суттєві позитивні зрушення в рівнях мотивації до рухової активності. Після завершення педагогічного експерименту дівчата мали переважно високий або вищий за середній інтерес до фізичного виховання (на початку експерименту – середній і нижчий середнього).

Висновки. У вітчизняних та зарубіжних наукових працях із фітнесу висвітлено питання історії, техніки, програмування фізичних навантажень. Водночас, незважаючи на популярність фітнесу серед дівчат, практично відсутня інформація щодо можливостей його використання в освітньому процесі загальноосвітніх навчальних закладах. Методика формування фітнес-програм для самостійних занять старшокласниць не була предметом окремого наукового дослідження.

Джерела та література

1. Ващук Л. М. Рівень фізичної активності дівчат старшого шкільного віку / Л. М. Ващук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 3 (31). С. 120–125.
2. Войтович І. М. Методика навчання пішохідного туризму учнів 10-11-х класів на профільному рівні: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)» / І. М. Войтович. Луцьк, 2015. 20 с.
3. Дубогай О. Зміст та результативність шкільної інноваційної діяльності в системі здоров'язберігаючих технологій / О. Дубогай, М. Євтушок // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 1. С. 36–40.
4. Кібальник О. Я. зміст фітнес-технології для підвищення рухової активності підлітків / О. Я. Кібальник // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2009. № 2. – С. 42–46.
5. Москаленко Н. В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. вихов. і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Н. В. Москаленко. Київ, 2009. 42 с.
6. Цьось А. В. Педагогічна діагностика в процесі навчання фізичної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів / А. В. Цьось, Г. О. Гац // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2012. № 4 (20). С. 201–209.

Березнюк М. В., Ковальчук О. В., Ісько А. В. –
студенти IV курсу хімічного факультету
СНУ імені Лесі Українки;
Юрченко О. М. – к. ф.-м. н., доцент кафедри
аналітичної хімії та екотехнологій
СНУ імені Лесі Українки;
Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри
аналітичної хімії та екотехнологій
СНУ імені Лесі Українки

Порівняльна характеристика методик визначення Феруму на основі спіроциклічних сполук

Постановка проблеми. На даний час існує відчутний попит на недорогі і ефективні методи визначення металів. Ферум – життєво важливий елемент, що міститься в організмі людини і відіграє важливу роль у різних біологічних процесах, таких як постачання кисню, транспортування електронів, ферментативний каталіз, синтез та репарація ДНК.

Мета дослідження – провести аналіз наявних, розробити та випробувати нові ефективні методики для визначення Феруму на основі спіроциклічних сполук.

Результати дослідження. Спіросполука або спіран – це хімічна сполука, як правило, органічна, яка є скрученою структурою двох або більше кілець. В ній два або три кільця пов'язані між собою одним спільним атомом (спіроатомом). Залежно від числа наявних спіроатомів розрізняють моноспіро-, диспіро-, триспіро- і т. д. сполуки.

Найпростіші спіросполуки є біциклічними (мають два кільця) або мають біциклічну частину, як частину великої кільцевої системи, в обох випадках з двома кільцями, з'єднаними через спільний атом. Один спільний атом, що бере участь в утворенні кілець, відрізняє спіросполуки від інших біциклічних сполук. Спіросполуки можуть бути повністю карбоциклічними або гетероциклічними.

Спіропірани – це фотохромні молекули. Тверді спіропірани не проявляють фотохромності. В розчині і в сухому стані при випромінюванні в діапазоні 250–380 нм можливий розрив зв'язку С–О, спіропірани перетворюються в світловипромінюючу форму мереціану. При фотохромізмі спіропірани мають структуру подібну ціаніну (навіть якщо вони не є симетричними щодо центру поліметинових ланцюгів) і класифікуються як мероціанові. Після закінчення опромінення мероціанін у розчині починає деколорувати і поступово повертається до своєї початкової форми – спіропірану.

Розглянемо методики визначення Феруму з використанням спіросполук.

1) 3-(піридин-2-іл)-5,6-ди(4-сульффеніл)-1,2,4-триазин динатрієва сіль, відома як Ферозин, – це високорозчинний у воді хемогенний хелатор Fe^{2+} [1]. Ферозин має одну піридинову групу та дві фенілсульфонатні групи на 1,2,4-триазиновому ядрі. Дві сульфонатні групи забезпечують високу характеристичну розчинність у воді. Хелатор піридилтетразину утворює комплекс 3:1 з Fe^{2+} , що має інтенсивний колір (максимум поглинання при 563 нм $\epsilon = 27,900 \text{ см}^{-1}$).

3-(піридин-2-іл)-5,6-ди-(5-сульфофуран-2-іл)-1,2,4-триазин динатрієва сіль, відома як ферен-S, є аналогом ферозину, де 4-сульфонілфенілгрупи заміщені 5-сульфонілфурильними групами. Ферен-S має максимум поглинання при 593 нм і $\epsilon = 34500 \text{ см}^{-1}$, тим самим підвищуючи чутливість приблизно в 1,3 рази в порівнянні з ферозином. Методики кількісного визначення Феруму на основі ферозину або ферену-S комерційно доступні і рекомендовані як стандартні [2].

2) Флуорисцентне визначення Феруму (III). У [3] повідомляється про зонд, який складається з двох циклічних полієфірних груп, приєднаних до 7-амінокумаринової фракції. Зонд показав 15-кратне збільшення флуоресценції при 412 нм, реакція дуже селективна до Fe^{3+} . Також спостерігалось підвищення флуоресценції (в 2,5 рази) на Cu^{2+} , що можна вважати незначним порівняно з його реакцією на Fe^{3+} . Зонд вимагає УФ-випромінювання (336 нм) для збудження.

Автори використовували макроцикл (3-азо-10-окси-1,7-дитіа-циклододекан) у вигляді флуоресцентного зонда для Fe^{3+} – зв'язаний рецептор, який був прикріплений до мезо-положення барвника. Зонд показав 500-кратне збільшення інтенсивності флуоресценції при 512 нм при додаванні Fe^{3+} або Cu^{+} в ацетонітрил, це збільшення у слабнокислому водному розчині (рН 5,1 або 5,8) у 15 разів сильніше.

На відміну від водної системи, реакція не була селективною в ацетонітрилі. Зонд може збуджуватися світлом з видимої області.

В [4] використали родамін спіролактам для розробки флуоресцентного зонда, що запускається, шляхом прив'язки двох спіролактамів родаміну-В з 3-азапентиленовим лінкером. Спіроциклічна структура родаміну В була домінуючою у водних середовищах у межах нейтрального рН (5,0–9,0), внаслідок чого не було помітної абсорбції та флуоресценції. Зонд вибірково реагує з Fe^{3+} у нейтральному водному буфері. Проте спорідненість зонда недостатньо висока.

Висновки. Спіросполуки є ефективними реагентами для визначення Феруму, тому наступним етапом дослідження є розробка нових методик визначення Феруму на основі спіроциклічних сполук та перевірка їх ефективності.

Джерела та література

1. Stookey L. L. Ferrozine – a new spectrophotometric reagent for iron / L. L. Stookey // Anal Chem. 1970. Vol. 31. P. 779–781.
2. Recommended methods for red-cell enzyme analysis: materials International Committee for Standardization in Haematology: recommended methods for red-cell enzyme analysis. Br. J. Haematol. 1977. P. 331–340.
3. Hua J. A highly selective and sensitive fluorescent chemosensor for Fe^{3+} in physiological aqueous solution / J. Hua, Y. G. Wang. London, 2005. P. 98–99.
4. Xiang Y. A new rhodamine-based chemosensor exhibiting selective Fe^{III} -amplified fluorescence / Y. Xiang, A. Tong. Org Lett. 2006. P. 1549–1552.

Величко О. В., Островець А. С., Ярмолюк А. Р. –
студенти IV курсу хімічного факультету
СНУ імені Лесі Українки;
Гуз Т. С. – аспірант III курсу хімічного
факультету СНУ імені Лесі Українки;
Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри
аналітичної хімії та екотехнології
СНУ імені Лесі Українки

Синтез та аналітичне застосування кадмій вмісного гідроталькиту

Постановка проблеми. Синтетичні шаруваті подвійні гідроксиди, так звані гідроталькітоподібні матеріали викликають підвищений

інтерес дослідників з причини їх широкого використання як адсорбентів для вилучення забрудників з навколишнього середовища та попередників каталізаторів для ряду процесів, що протікають за участю оксиду вуглецю: синтезу метанолу, синтезу Фішера–Тропша, розкладання метанолу. Їх шарувата структура частково зберігається після проведення термічної обробки та освіти змішаних оксидів – справжніх каталізаторів або носіїв каталітично активних металів, що дозволяє отримувати ефективні каталітичні системи.

Мета дослідження – синтезувати кадмій вмісний гідроталькіт методом співосадження солей кадмію та алюмінію.

Результати дослідження. Гідроталькіт – гліцеризований подвійний гідроксид, назва якого походить від його схожості з тальком та його високим вмістом води. Шаруваті подвійні гідроксиди (ШПГ) містять незвичайний клас шаруватих матеріалів з позитивно зарядженими гідроксидними шарами та балансування зарядів (аніони, розташовані в проміжному шарі). Структура гідроталькіту має аніонообмінні властивості.

Гідроталькіти видаляють з галогенізованих полімерів кислотні відходи, негативно впливають на полімерний процес і фізичні властивості. Гідроталькіти є нетоксичними, некорозійними і нелетючими хімічними продуктами. Гідроталькіти отримуються синтетичним шляхом і застосовуються в свинцезамісних рецептурах.

Встановлено, що гідроталькіти – високоефективні сорбенти катіонних і (що особливо важливо) аніонних форм, зокрема карбонатних, в широкому діапазоні рН з вод з різним солевмістом і досить високими концентраціями гідрокарбонат- і карбонат-іонів, характерних для природних і стічних вод.

Висновок. Розглядаючи хімічні та фізичні властивості досліджуваної речовини можна зробити висновки, що гідроталькіт – гліцеризований подвійний гідроксид, назва якого походить від його схожості з тальком та його високим вмістом води; продукт епігенетичних перетворень речовини різноманітних гіпербазитів, в тому числі кімберлітів, магнезіальних скарнів, солевмісних глинистих і мергелистих порід.

Джерела та література

1. Giannelis E. P. Anionic photocatalysts supported in layered double hydroxides: intercalation and photophysical properties of a ruthenium complex anion in synthetic hydrotalcite / E. P. Giannelis, D. G. Npcera, T. J. Pinnavaia // Inorg. Chem. 1987. Vol. 26. P. 203–205.
2. Hydrotalcite [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kisuma.com/materials/hydrotalcite>

Гуз Т. С. – аспірант III курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри аналітичної хімії та екотехнології СНУ імені Лесі Українки

Потенціометричні сенсори на основі гідроталькіта

Постановка проблеми. Гідроталькіт $\text{Mg}_6\text{Al}_2(\text{OH})_{16}\text{CO}_3 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ відомий як алюмінієво-магнієвий шаруватий подвійний гідроксид (ШПГ) або аніонна глина є синтетичною сполукою, яка була широко досліджена в останнє десятиліття завдяки широкого його діапазону властивостей, таких як адсорбційних, каталітичних, вогнезахисних. Гідроталькіт також використовується в якості сировини для високо-температурної кераміки [1].

У природі зустрічається велика кількість мінералів зі структурою гідроталькіта, до складу яких входять кальцій, мідь, нікель, цинк, хром, кобальт, залізо і манган. Однак найчастіше природні мінерали містять небажані домішки, які можуть негативно позначитися на перебігу реакцій. Існують також певні обмеження до складу мінералу. Тому для проведення каталітичних реакцій використовують в основному синтетичні зразки гідроталькітів.

Синтетичні зразки гідроталькіту можуть бути ефективними електродоактивними речовинами для створення аніон-чутливих потенціометричних сенсорів [2].

Мета дослідження – одержання синтетичного гідроталькіту різного складу методом співосадження гідроксиду магнію і алюмінію, ідентифікація та створення на його основі потенціометричних сенсорів. Здійснити огляд та аналіз літературних даних які існують на сьогоднішній день для вивчення властивостей гідроталькіта та його аналітичне застосування.

Результати дослідження. Методом співосадження гідроксиду магнію і алюмінію в присутності карбонат-іонів із нітратних та хлоридних розчинів синтезовані зразки гідроталькіту, які ідентифіковані методом рентгенофазового аналізу. Одержані синтетичні зразки гідроталькіту можуть бути ефективними електродоактивними речовинами для створення аніон-чутливих потенціометричних сенсорів.

Для отримання твердоконтактних потенціометричних сенсорів на основі Mg/Al-гідроталькиту використовували склад мембран із співвідношенням графіту до гідроталькиту, як 1:3 і 1:1.

Одержані твердоконтактні потенціометричні сенсори є чутливими до хромат-іонів.

Встановлено що сорбент на основі Mg/Al-гідроталькиту є високо селективним до Cr (VI), що дає можливість застосовувати даний сорбент для очищення стічних вод, що містять Cr (VI).

Висновки. Методом співосадження гідроксиду магнію і алюмінію в присутності карбонат-іонів із нітратних і хлоридних розчинів синтезовані зразки Mg/Al-гідроталькиту зі складом 2:1 ($\text{Mg}_4\text{Al}_2(\text{OH})_{12}\text{CO}_3 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$), 3:1 ($\text{Mg}_6\text{Al}_2(\text{OH})_{16}\text{CO}_3 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$) та 4:1 ($\text{Mg}_8\text{Al}_2(\text{OH})_{18}\text{CO}_3 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$), які ідентифіковані методом рентгенофазового аналізу. Отримано твердоконтактні потенціометричні сенсори на основі Mg/Al-гідроталькиту та досліджено чутливість до хромат-іонів (CrO_4^{2-}) в діапазоні $1 \cdot 10^{-5}$ – $1 \cdot 10^{-11}$ моль/л.

Джерела та література

1. Fetter G. K. Layered double hydroxides use during processing of natural gas / Fetter G. K., Olguin M. T., Bosch P. D. // Porous Mater. 2000. Vol. 7. P. 469.
2. Kannan S. M. Layered double hydroxides use during processing of natural gas / S. M. Kannan, C. S. Swamy // Mater. Sci. 1997. Vol. 32. P. 1623.

Дмитрук О. Я. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Савчук Т. І. – к. х. н., доцент кафедри аналітичної хімії та екотехнологій СНУ імені Лесі Українки;

Корольчук С. І. – к. х. н., доцент кафедри аналітичної хімії та екотехнологій СНУ імені Лесі Українки;

Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри аналітичної хімії та екотехнологій СНУ імені Лесі Українки

Пікрат-чутливий сенсор

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлено необхідністю пошуку нових ефективних сенсорів різного складу та конструкції для визначення пікрат-іонів методом потенціометрії.

Пікрати називають солі пікринової кислоти, їх основна властивість це утворювати кристалогідрати з різною кількістю молекул води. Сьогодні пікринова кислота є важливою сировиною для виробництва різних барвників, її широко використовують у фармацевтичному аналізі, як індикатор для виявлення білків і амінокислот [1].

Мета дослідження. Існує величезна кількість галузей, де необхідне кількісне виявлення цієї сполуки. Пікрат-іони, зазвичай, визначають спектрофотометричними, хроматографічними методами, однак, їх селективність, межа виявлення або експлуатаційні, або економічні характеристики не завжди задовільняють необхідні вимоги. Відомі й потенціометричні методи визначення пікратів на основі іон-селективних електродів [1, 2, 3]. Однак універсального методу визначення пікрату не існує. Мета роботи: створити нові сенсори, які чутливі відносно пікрат-іонів та розробити нову методику визначення пікратів.

Результати дослідження. Для виконання поставленого завдання було синтезовано іонний асоціат пікрату з барвником родаміном 6Ж. Іонний асоціат був використаний у якості електродоактивної речовини для виготовлення пікрат-чутливого сенсору. Крутизна електродної функції відповідає теоретичному значенню 56 мВ/рС, а межа виявлення досягає порядку $n \cdot 10^{-5}$ моль/л.

Висновки. Синтезовано і досліджено пластифіковані пікрат-чутливі сенсори на основі іонного асоціату з родаміном 6Ж. Досліджено їх основні електродні характеристики.

Джерела та література

1. Arvand M. Sensors and Actuators / M. Moghimi, M. Arvand, R. Javandel, M. A. Zanjanchi // Department of Chemistry, Faculty of Science, Guilan University. 2005. Vol. 107, Issue 1. P. 296–302.
2. Dobratz B. M. LLNL Explosives Handbook Properties of Chemical Explosives and Explosive Simulants / B. M. Dobratz // LLNL University of California. Livermore, California. 1985. Vol. 3. P. 546.
3. Hassan S. M. New Potentiometric Sensors for Picrate Determination Using Flow-Through System: Application to Kinetic Assessment of Se (IV). Electroanalysis / S. M. Hassan, I. H. Badr, A. H. Kamel, M. S. Mohamed. 2013. Vol. 25, Issue 3. P. 793–801.

Ісько А. С., Ковальчук О. В., Березнюк М. В. –
студенти IV курсу хімічного факультету
СНУ імені Лесі Українки;

Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри
аналітичної хімії та екотехнологій
СНУ імені Лесі Українки

Порівняльна характеристика методик визначення Купруму на основі спіроциклічних сполук

Постановка проблеми. Спіросполуки – бі- або олігоциклічні сполуки, в яких сусідні цикли мають лише один спільний атом (спіроатом), наприклад, С, N, Р. Спіросполуки називаються спіранами або спіроцикланами. У всіх спіросполуках площини циклів взаємно перпендикулярні, вони не мають центра симетрії, тому деякі спіросполуки можуть бути розщеплені на оптичні антиподи.

Завдяки властивій тривимірності та структурній новизні спіросполуки все частіше використовуються для виробництва нових ліків. Спіросполуки присутні в усьому природному світі, деякі із них були використані для створення інструментальних сполук для біомедичних досліджень і служать для розробки терапевтичних агентів з новими формами. Встановлено, що деякі спіросполуки, що містять більше одного спіроцентру, придатні для використання як лазерні барвники для органічних твердих лазерів [1].

Мета дослідження – огляд та аналіз методик визначення йону Cu^{2+} з використанням спіроциклічних сполук.

Результати дослідження. Виявлення та оцінка вмісту Cu^{2+} завжди є актуальною областю досліджень. Методи виявлення Cu^{2+} , такі як атомно-абсорбційна спектрометрія (ААС), індуктивно-зв'язана плазмова мас-спектрометрія (ІЗП-МС), є дорогими й складними. Тому розробка нових аналітичних методів для чутливого та вибіркового визначення Cu^{2+} досить важлива.

Завдяки своїй простоті експлуатації, низькій вартості, моніторингу в реальному часі та високій селективності, флуоресценція стала перспективною стратегією, яка використовується для виявлення Cu^{2+} [2].

На даний час відомі лише кілька методик визначення Cu^{2+} на основі спіроциклічних сполук.

1. Сенсор для визначення катіону Cu^{2+}

Сенсор для визначення Cu^{2+} був синтезований у два етапи (рис. 1).

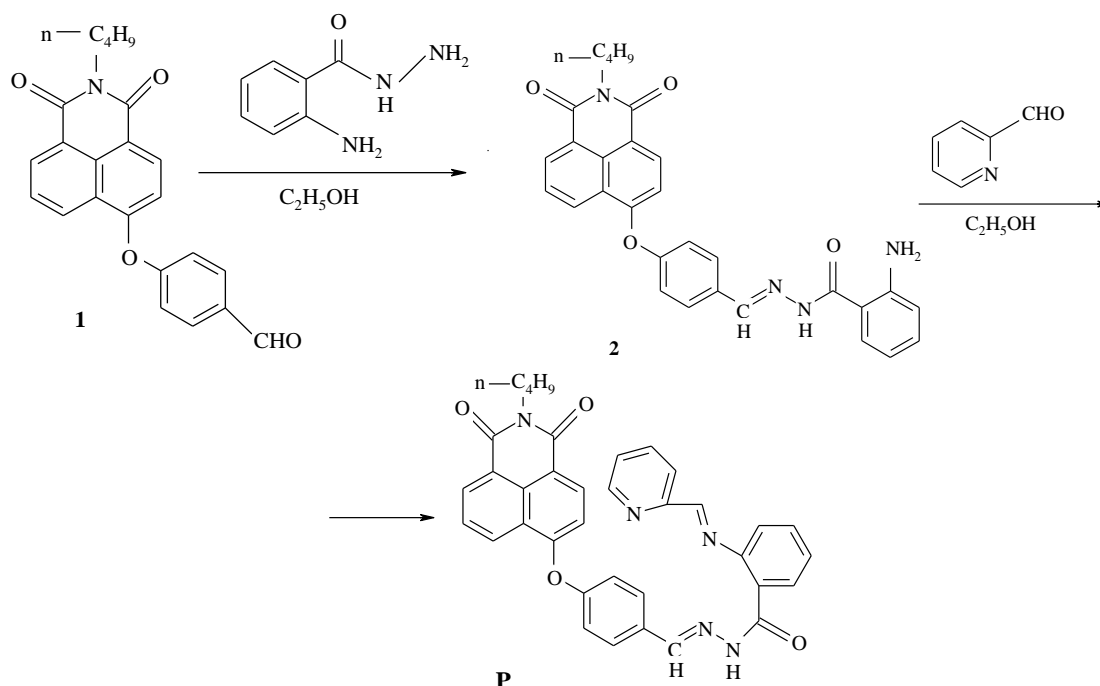

Рис. 1. Синтез флуоресцентного сенсору на основі похідного нафталіміду

Для визначення катіону Cu^{2+} активний розчин **P** (1 ммоль) готували в диметилсульфоксиді (ДМСО). У пробірку об'ємом 5 мл вносили речовину **P** (10 мкл; 1,0 ммоль), додавали необхідну кількість вихідного розчину Cu^{2+} (1,0 ммоль) та розбавлений розчин етанол-вода (3:2). Одержаний розчин перемішували. Вимірювання проводили на спектрометрі при $\lambda = 360$ нм, рН = 7,4.

В результаті сенсор **P** мав високу селективність та чутливість до Cu^{2+} у водному середовищі. Межа виявлення становила 0,03 мкМ [3].

2. Флуоресцентний хемосенсор

Для виявлення іонів міді Cu^{2+} використовували РЕКМ (родамін-Б карбоніл-морфолін) [20]. Нову похідну одержували двоетапною процедурою синтезу.

Для визначення іону Cu^{2+} готували розчин ($1,0 \cdot 10^{-2}$ М) шляхом розчинення необхідної кількості солі Cu^{2+} у абсолютному ацетонітрилі. Цей розчин ще раз розбавляли, щоб отримати стандартний вихідний розчин катіону металу ($5,0 \cdot 10^{-4}$ М). Крім того, стандартний вихідний розчин РЕКМ ($5,0 \cdot 10^{-4}$ М) одержували шляхом розчинення 0,03 г сполуки в 100 мл ацетонітрилу. Під час експерименту у мірну колбу додавали 0,5 мл РЕКМ ($5,0 \cdot 10^{-4}$ М), після чого додавали 0,3 мл розчину металу ($5,0 \cdot 10^{-4}$ М) з одержанням 30 мкМ катіону металу.

Отриманий розчин струшували протягом 5 с і залишали при кімнатній температурі на 120 хв. Нульовий розчин РЕКМ одержували без Cu^{2+} за тих самих умов. Розчини наливали у кювети і проводили вимірювання на спектрофотометрі ($\lambda = 530$ нм).

Синтезований РЕКМ показав високу селективність відносно Cu^{2+} [4].

Висновки. На даний час не існує єдиної ефективної методики визначення Cu^{2+} на основі спіроциклічних сполук. Тому подальшим етапом дослідження є розробка нової методики визначення Cu^{2+} та перевірка її ефективності.

Джерела та література

1. Clayden J. Organic Chemistry / J. Clayden, N. Greeves, S. Warren // Oxford, UK: Oxford University Press. Retrieved. 2012. Vol. 127, № 2. P. 45–47.
2. Chen H. Q. Ultrasensitive determination of Cu^{2+} by synchronous fluorescence spectroscopy with functional nanoparticles / H. Q. Chen, A. N. Liang, L. Wang, Y. Liu, B. B. Qian // Microchim Acta. 2009. Vol. 253, № 11. P. 159–164.
3. Zhang J. A Pyridine-Containing Cu^{2+} -Selective Probe Based on Naphthalimide Derivative / J. Zhang, Q. Wu, B. Yu, C. Yu // Sens. Actuators B Chem. 2014. Vol. 164, № 8. P. 83–92.
4. Puangploy P. A new rhodamine derivative-based chemosensor for highly selective and sensitive determination of Cu^{2+} / P. Puangploy, S. Smanmoo, W. Surareungchai // Sens. Actuators B Chem. 2014. Vol. 193, № 4. P. 75–79.

Ковальчук О. В., Ісько А. С., Березнюк М. В. –
студенти IV курсу хімічного факультету
СНУ імені Лесі Українки;

Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри
аналітичної хімії та екотехнологій
СНУ імені Лесі Українки

Порівняльна характеристика методик визначення дикамби

Постановка проблеми. Дикамба – пестицид, системний гербіцид, застосовується в сільському господарстві для боротьби з небажаною рослинністю. Входить до складу декількох комбінованих препаратів, в чистому вигляді застосовується рідко.

Препарати на основі дикамби випускаються переважно в формі водного розчину диметиламіної солі (діанат, банвел-Д). Рідина коричневого кольору. Дикамба характеризується системною дією, тому

проникає в бур'ян і блокує його зростання. Гербіцид характеризується яскраво вираженим впливом. Він несе інгібуючий вплив на зростання, процеси фотосинтезу і ділення клітин бур'янів. Переважно дикамба проникає через зелене листя, але при цьому здатна впливати на рослину і за допомогою кореневої системи.

Мета дослідження – вивчення складу, фізико-хімічних властивостей дикамби, аналіз наявних та пошук нових методик її визначення.

Результати дослідження. Дикамба (3,6-дихлор-2-метоксибензойна кислота) – біла кристалічна речовина, без запаху, стабільна. Молекулярна маса – 221,05, температура плавлення – 114–116 °С.

Використовується як селективний гербіцид для знищення багаторічних коренепаросткових бур'янів.

Вихідними продуктами для одержання дикамби є нетоксичні ізомери гексахлорциклогексану.

Метилуючими агентами можуть бути як диметилсульфат, так і метилсульфат лужних металів, метилхлорид. Реакцію з метилхлоридом проводять під невеликим надлишковим тиском.

На даний час відомі лише кілька методик визначення дикамби.

1. Кількісне визначення за допомогою хроматографічних методів проводять методом співвідношення зі стандартом за висотою піків.

Метод базується на тому, що всі компоненти проходять однаковий шлях по колонці і, завдяки специфічним взаємодіям з нерухомою фазою, через різний час виходять з колонки і потім можуть бути детектовані.

Ідентифікацію дикамби (якісний аналіз) проводять порівнянням характеристик утримування (часу утримування чи утримуваного об'єму) з характеристиками утримування стандартних речовин. Площа кожного піку характеризує відносний вміст дикамби в суміші [1].

Розрахунок проводять за стандартним розчином, висота піку якого найбільш близька до висоти піку робочої проби.

Хроматографічні методи чутливі, селективні та дозволяють проводити кількісне визначення досліджуваної речовини з складних об'єктів.

2. Метод ТШХ заснований на витяганні дикамби з проби сірчанним ефіром, очищення екстракту і хроматографування в тонкому шарі силікагелю. Рухомим розчинником служить бензол н-гексан – льодяна оцтова кислота у співвідношенні 5:10:3.

Плями на пластинці виявляють після термічного розкладання дикамби до 3,6-дихлорсаліцилової кислоти, здатної давати забарвлені комплекси з розчинами солей тривалентного заліза. Чутливість методу 0,5 мкг. Відсоток визначення дикамби 85–95. Метод специфічний [2].

3. Для кількісного визначення гербіцидної дикамби у воді було розроблено конкурентний непрямий ферментний імуносорбційний аналіз. Метод має межу виявлення 2,3 мкг. Дикамба не перехресно реагує з низкою інших досліджуваних гербіцидів, але перехресно реагує з метаболітом дикамби 5-гідроксидикамби та структурно пов'язаними хлорбензойними кислотами. Досліджувані зразки аналізували безпосередньо, без попередньої пробопідготовки.

Цей аналіз сприяє зменшенню лабораторних витрат, у порівнянні із традиційними методами аналізу ГХ-МС [3].

Висновки. На даний час не існує єдиної ефективної методики визначення дикамби. Тому подальшим етапом дослідження є розробка нової методики визначення дикамби та перевірка її ефективності.

Джерела та література

1. Бельская Г. Ф. Определение остаточных количеств пестицидов в пищевых продуктах, сельскохозяйственном сырье и объектах окружающей среды: Сборник методических указаний // Федеральный центр госсанэпиднадзора Минздрава России. 2004. 352 с.
2. Комарова Я. С., Карцова Н. В. Оптимизация условий разделения гербицидов класса хлорфеноксикарбоновых кислот в природных и питьевых водах методом капиллярного электрофореза // Ж. аналит. химии. 2002. Т. 6, № 1. С. 13–18.
3. Долженко В. И. Определение остаточных количеств дикамбы в кукурузном масле методом капиллярной газожидкостной хроматографии: метод. указания МУК 4.1.2459–09 / В. И. Долженко, П. А. Тарарин, Т. А. Маханькова, С. И. Редюк. М., 2009.

Козак В. С. – аспірант II року навчання хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Пацюкевич І. В., Пліс І. В. – студенти V курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Іващенко І. А. – к. х. н., доцент кафедри неорганічної та фізичної хімії СНУ імені Лесі Українки;
Олексеюк І. Д. – д. х. н., професор кафедри неорганічної та фізичної хімії СНУ імені Лесі Українки

Ізотермічний переріз квазіпотрійної системи $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ за температури 770 К

Постановка проблеми. Система $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ досліджувалась з метою пошуку нових сполук та твердих розчинів на основі халькогенідів та галогенідів і встановлення фазових рівноваг.

Мета дослідження – побудова ізотермічного перерізу квазіпотрійної системи $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ при 770 К.

Результати дослідження. Для досліджень фазових рівноваг у системі $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ здійснено прямий синтез тридцяти одного сплаву. Синтез здійснювався в електричній муфельній печі з програмним управлінням технологічними процесами МП-30 згідно режиму: нагрів до 673 К із швидкістю 10 К/год, витримка 48 год; нагрів до 923 К із швидкістю 10 К/год, витримка 48 год; нагрів до 1023 К, швидкість 10 К/год, витримка 48 год. Охолодження зі швидкість 20 К/год до 773 К. Відпал протягом 168 год і охолодження в режимі закалки в 20%-й сольовий водний розчин.

Для встановлення фазового складу синтезованих взірців використовували теоретично розраховані порошкограми вихідних бінарних, тернарних та тетрарної сполук. Рентгенофазовий аналіз синтезованих сплавів проводили за порошкограмами, які були зняті на ДРОН 4-13, $\text{CuK}\alpha$ -випромінювання в межах $2\Theta = 10-70^\circ$ (крок сканування – $0,05^\circ$, експозиція 2 с у кожній точці). Обробку даних здійснювали за допомогою пакету програм CSD.

При температурі 770 К (рис. 1) сполука CuI кристалізується в кубічній сингонії пр.гр. $F-43m$, $a = 6,0488(5)$ нм, що узгоджується з [1]; Cu_2Se в пр.гр. $F-43m$, $a = 5,84$ нм, що узгоджується з [2]; In_2Se_3 кристалізується в гексагональній сингонії пр.гр. $P6_1$, $a = 7,11(7)$ нм, $c = 19,34(3)$ нм, що узгоджується з [3]. В системі встановлено існування потрійних сполук: CuInSe_2 , $I-42d$, $a = 5,784$ нм, $c = 11,57$ нм, що узгоджується з [4]; CuIn_5Se_8 , $R3mH$, $a = 1,2317(3)$ нм, $c = 4,5901(2)$ нм, що узгоджується з [5]; $\text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$, $P3m1$, $a = 0,4028(3)$ нм, що узгоджується з [6] і $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$, $F-43m$, $a = 5,781(1)$ нм, що узгоджується з [7]. В досліджуваній системі утворюється значна область гомогенності на основі $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$ протяжністю від 30 мол.% до 52 мол. % CuI і 9 мол.%. Cu_2Se . Бінарні і тернарні сполуки утворюють незначні області гомогенності.

Ізотермічний переріз складається із семи однофазних областей $\alpha(\text{CuI})$, $\beta(\text{Cu}_2\text{Se})$, $\gamma(\text{In}_2\text{Se}_3)$, $\delta(\text{CuInSe}_2)$, $\varepsilon(\text{CuIn}_7\text{Se}_{11})$, $\zeta(\text{CuIn}_5\text{Se}_8)$, $\eta(\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I})$, одинадцяти двофазних ($\text{Cu}_2\text{Se} - \text{CuInSe}_2$, $\text{CuInSe}_2 - \text{CuI}$, $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{CuI}$, $\text{CuInSe}_2 - \text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$, $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I} - \text{CuIn}_5\text{Se}_8$, $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I} - \text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$, $\text{CuInSe}_2 - \text{CuIn}_5\text{Se}_8$, $\text{CuIn}_5\text{Se}_8 - \text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$, $\text{CuIn}_7\text{Se}_{11} - \text{In}_2\text{Se}_3$, $\text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$, $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I} - \text{CuI}$) та п'яти трифазних ($\text{Cu}_2\text{Se} - \text{CuInSe}_2 - \text{CuI}$, $\text{CuI} - \text{CuInSe}_2 - \text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$, $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I} - \text{CuInSe}_2 -$

CuIn_5Se_8 , $\text{CuIn}_5\text{Se}_8 - \text{CuIn}_7\text{Se}_{11} - \text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$, $\text{CuIn}_7\text{Se}_{11} - \text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I} - \text{In}_2\text{Se}_3$) областей.

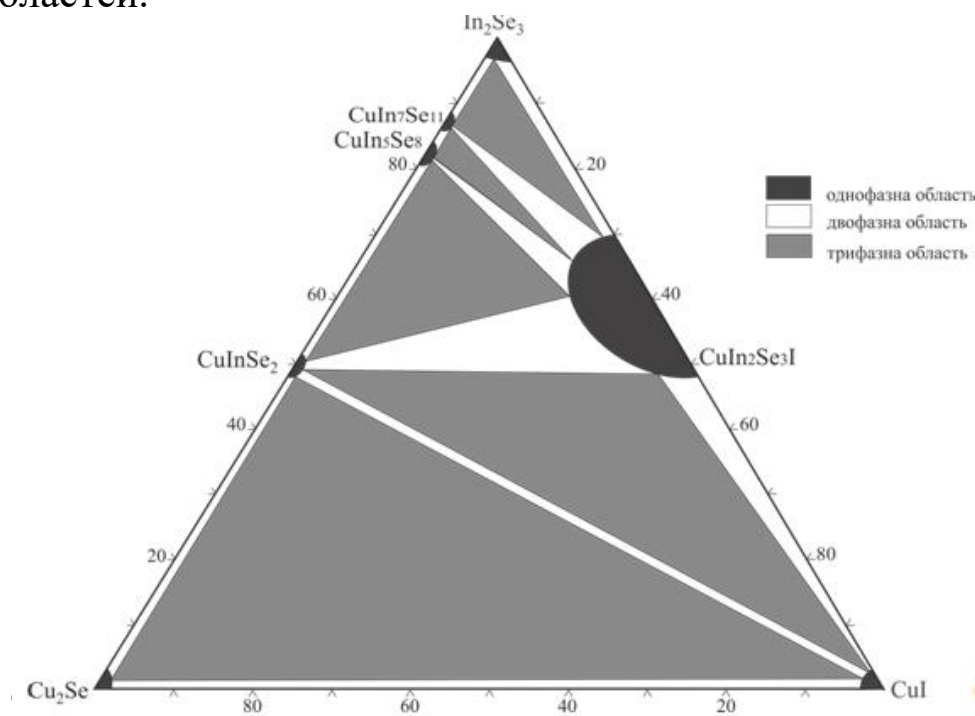

Рис. 1. Ізотермічний переріз системи $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ за температури 770 К

Висновки. Побудовано ізотермічний переріз системи $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuI}$ при температурі 770 К. Встановлено наявність 7 однофазних областей, 11 двофазних та 5 трифазних. Більшу частину концентраційного трикутника займає трифазна область. Знайдено значну область гомогенності на основі $\text{CuIn}_2\text{Se}_3\text{I}$, яка є новим матеріалом для напівпровідникової техніки.

Джерела та література

1. Adipranoto D. S. Structure-property relationships of fast copper ion conductor cubic CuI / Adipranoto D. S., Shikanai F., Yonemura M., Mori K., Park J. G., Itoh K., Kamiyama T. *Solid State Ionics*. 2009. № 180. P. 492–496.
2. Borchert W. Gitterumwandlungen im System Cu_{2-x}Se / Borchert W. // *Zeitschrift fuer Kristallographie, Kristallgeometrie, Kristallphysik, Kristallchemie*. 1945. № 106. P. 5–24.
3. Likforman A. Structure cristalline du seleniure d'indium In_2Se_3 / Likforman A., Carre D., Hillel R. // *Kristallografiya*. 1960. № 5. P. 704–710.
4. Lee D. W. Study on the crystal structure for the ternary compound CuInSe_2 / Lee D. W., Park J. Y., Kim H. S., Chang B. H., Choi I. H., Hong C. Y. // *Golden Book of Phase Transitions*. Wroclaw, 2002. T. 1. P. 1–123.
5. Merino J. M. Structural characterization of $\text{CuIn}_2\text{Se}_{3.5}$, CuIn_3Se_5 and CuIn_5Se_8 compounds / Merino J. M., Mahanty S., Leo Ân M., Diaz R., Rueda F., Martin de Vidales J. L. // *Thin Solid Films*. 2000. P. 70–73.

6. Gulay L. D. Crystal Structure of the $\text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$ Compound / L. D. Gulay, I. A. Ivashchenko, O. F. Zmiy, I. D. Olekseyuk // J. Alloys Compd. 2004. № 1–2. P. 121–124.
7. Range K. J. Hochdrucksysteme quaternärer Chalkogenidhalogenide $\text{AB}_2\text{X}_3\text{Y}$ ($\text{A}=\text{Cu}, \text{Ag}$; $\text{B}=\text{In}$; $\text{X}=\text{S}, \text{Se}, \text{Te}$; $\text{Y}=\text{Cl}, \text{Br}, \text{I}$) / Range K. J., Huebner H. J., Teil B. // Anorganische Chemie, Organische Chemie. 1983. №–38. С. 155–160.

Мохнар М. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Кадикало Е. М. – к. х. н., доцент кафедри органічної хімії та фармації СНУ імені Лесі Українки

Аналіз антиоксидантної активності лікарських рослин родини *Asteraceae* (ехінацеї пурпурової, кульбаби лікарської, пижма звичайного, череди трироздільної) в жирових системах

Постановка проблеми. Сучасна технологія переробки харчових жирів передбачає обов'язкове проведення повного циклу рафінації, під час якої вилучається частка природних антиоксидантів, що в свою чергу спричинює інтенсивне окиснення цих жирів.

Однією з найголовніших проблем харчової промисловості є гальмування процесу окисного псування олійно-жирових продуктів. Для вирішення цієї проблеми використовують речовини які, здатні гальмувати або усувати неферментативне вільнорадикальне окиснення органічних сполук. Такими речовинами є антиоксиданти.

Останнім часом спостерігається тенденція до поступової заміни синтетичних антиоксидантів. Пошук ефективних, специфічно діючих на ту чи іншу систему антиоксидантів (біоантиоксидантів) усе більше спрямовується на використання природних біологічно активних сполук, важливим джерелом яких є лікарські рослини [3, 4].

Мета дослідження – аналіз антиоксидантної активності екстрактів лікарських рослин родини *Asteraceae* в жирових системах та порівняння сучасних даних літератури з питань антиоксидантної активності екстрактів цих рослин.

Результати дослідження. Одним з найбільш поширених і численних класів природних сполук, які виявляють біологічну і антиок-

сидантну активність є поліфеноли. У рослинах фенольні сполуки містяться у вільному стані або у вигляді глікозидів. Їх може бути від десятих до 30 % і вище (дубильні речовини) [1].

До відомих антиоксидантів належать кверцетин, лимонна кислота, β -токоферол, каротиноїди, поліфеноли, селен та ін. [6].

Згідно з [5] *череда трироздільна* містить: флавоноїди, флаво-ни (0,5 %), аскорбінову кислоту (до 0,9 %), дубильні речовини конденсованої групи (до 5 %), токоферол (0,087 %), ефірної олії (0,11 %), кумарини, каротини (0,05 %), гіркоти, слизи, аміни, значна кількість марганцю.

Згідно з [2] *пижмо звичайне* містить: флавоноїди (>2,5 %), флаво-ни, аскорбінову кислоту (до 8 мг %), дубильні речовини (3,69 %), 2–7 % ефірної олії, до складу якої входять біциклічні терпенові кетони туйон, борнеол, камфора; оксикоричні кислоти, оксикумарин, алкалоїди, органічні кислоти, танацетин (0,1–0,33 %), смоли, камедь, жирну олію, барвники, фітонциди, мікроелементи.

Кульбаба лікарська містить: флавоноїди, аскорбінову кислоту (50–70 мг/100 г), глікозиди (до 10 %), каучук (до 3 %), каротин (6–8 мг/100 г), α -токоферол, нікотинову кислоту, тритерпенові сполуки, інулін (до 40 %), стерини, каротиноїди (0,25 %), тритерпенові спирти (до 18 %), жирну олію, тараксол.

Ехінацея пурпурова містить: флавоноїди (0,48 %), аскорбінову кислоту (0,00083 %), дубильні речовини (5,6 %), ефірні олії (0,04–0,22 %), каротин, вітамін Е (0,0856 %), полісахариди (7,4 %), смоли, бетаїн, ехінокозид.

Рослинна сировина з високим вмістом поліфенольних та фенольних сполук, а також вітамінів А, Е, К, С, має найвищу антиоксидантну дію [5].

Висновки. Проаналізовано антиоксидантну активність екстрактів лікарських рослин родини *Asteraceae* в жирових системах. Найбільшу антиоксидантну активність проявляють екстракти лікарських рослин з високим вмістом поліфенольних і фенольних сполук, а також вітамінів А, Е, К, С.

Проведено порівняльний аналіз вмісту БАР череди трироздільної, пижмо звичайного, кульбаби лікарської, ехінацеї пурпурової. За літературними даними найвищу антиоксидантну дію проявляють пижмо звичайне та кульбаба лікарська.

Джерела та література

1. Антиоксиданты в пищевых продуктах и методы их определения / С. В. Бельтюкова, А. А. Степанова, Е. О. Ливенцова // Вісн. ОНУ. Хімія. 2014. Т. 19, вип. 4 (52).
2. Від рослини – до людини (лікарські рослини України): енциклопедичний довідник / І. М. Носаль. Київ: Веселка, 1992. С. 171–383.
3. Демидов И. Изучение возможности использования экстрактов растений как антиоксидантов окисления жиров / И. Демидов, Л. Данилова // Изв. вузов. Пищ. техн. 1992. № 3–4. С. 30–32.
4. Калинкина Г. Метод определения антиоксидантной активности растительных водно-спиртовых экстрактов / Г. Калинкина, С. Писарева // Хим. фарм. журн. 2000. Т. 34, № 11. С. 65–67.
5. Кодекс Алиментариус. Жиры, масла и производные продукты: пер. с англ. М.: Весь Мир, 2007. 68 с.
6. Натуральні антиоксиданти рослинного походження / Т. Лозова // Львівська комерційна академія. 2011. С. 44–45.

Островець Т. А., Ярмолюк А. Р., Величко О. В. –
студенти IV курсу хімічного факультету
СНУ імені Лесі Українки;
Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри
аналітичної хімії та екотехнологій
СНУ імені Лесі Українки

Порівняльна характеристика методик визначення еноксапарину

Постановка проблеми. Еноксапарин натрій (Енохарапін sodium) – напівсинтетичний препарат, що за хімічним складом є низькомолекулярним гепарином (НМГ) із середньою молекулярною масою 4500 а.о.м. Механізм дії препарату полягає у пригніченні фактора агрегації активності Ха згортання крові, опосередкованого антитромбіном. На відміну від нефракціонованого гепарину еноксапарин в меншій мірі зв'язується з тромбіном та лише незначно впливає на агрегацію тромбоцитів. Еноксапарин застосовується для профілактики тромбоемболії, особливо в ортопедичній і загальній хірургії, для профілактики гіперкоагуляції у системі екстракорпоральної циркуляції при проведенні гемодіалізу.

Випадкове передозування при підшкірному введенні масивних доз НМГ може призвести до виникнення геморагічних ускладнень. Не виключений ризик тромбоцитопенії (зменшення кількості тромбоцитів у крові).

Мета дослідження – вивчення складу, фізико-хімічних властивостей еноксапарину, аналіз наявних та пошук нових методик його визначення.

Результати дослідження. Еноксапарин натрію – це натрієва сіль гепарину низькомолекулярного. Містить комплекс олігосахаридів, що досі достатньо не визначений. За сучасними даними, більшість його компонентів мають 4-енопіранозуронат на кінці ланцюга, близько 15–25 % компонентів мають 1,6-ангідроструктуру на кінці ланцюга. Полісахаридний ланцюг еноксапарину складається, як і в гепарину, з вузлів сульфатованих глюкозамінних та уронових кислот, зв'язаних глікозидними зв'язками, що чергуються. Еноксапарин можна відрізнити від гепарину за допомогою УФ-спектроскопії та ЯМР ^{13}C , що вказує подвійний зв'язок у термінальному кільці. Сполуки також відрізняють високоефективною ексклюзивною хроматографією [1].

Еноксапарин одержують шляхом лужної деполімеризації бензилефірних похідних гепарину зі слизової оболонки кишечника свиней.

На даний час відомі лише кілька методик визначення еноксапарину.

Визначення гепарину за допомогою аніонообмінної хроматографії. Зразки від 4 мкл до 10 мкл вводили в колонку ($250 \times 3,2$ мм), заповнену Spherisorb AOX з діаметром частинок 5 мкм. Температура колонки – 50°C . Рухома фаза А складалася з NaH_2PO_4 (рН 3,0, 1,8 ммоль), рухома фаза В являла собою водний розчин NaH_2PO_4 (1,8 мМ) та 1 М NaClO_4 (рН 3,0, 1М). Швидкість елюювання зразків становила 0,45 мл/хв. Подвійне УФ-дослідження проводили при 232 нм та 202–247 нм. Селективний сигнал N-ацетильованих олігосахаридів (202–247 нм) є результатом віднімання УФ сигналу при 202 нм від опорного сигналу при 247 нм [2].

Гель-проникаюча хроматографія. Гель-проникаючу хроматографію використовували для розділення складових низькомолекулярних гепаринів відповідно до розмірів їх складових олігосахаридів (від тетрасахаридів, гексасахаридів, октасахаридів до тетрадекасахаридів). Колонка ($100 \text{ см} \times 2,6 \text{ см}$), наповнена Bio Gel P-30, циркулювала з NaClO_4 (0,2 н) у потоці з 0,6 мл/хв, що дозволило проводити аналіз

50–200 мг продукту. Фракції, отримані внаслідок розділення, детектували УФ-детектором при 202 нм і 232 нм та рефрактометрично. Згодом ці фракції від тетрасахаридів до тетрадекасаридів збирали та знесолювали на Sephadex G-10. Після ліофілізації фракції готові до аналізу або за допомогою цетилтриметиламонію (ЦМА)-АОХ або ЯМР [3].

Аналіз за допомогою цетилтриметиламонію (ЦМА)-АОХ. ЦМА-АОХ використовували для аналізу фракцій, очищених афінною хроматографією та гель-проникаючою хроматографією. Колонки наповнювали частинками Kinetex C18 2,6 мкм [15]. Рухома фаза складалася з водного розчину $\text{NH}_4\text{CH}_3\text{SO}_3$ (рН 2,5, концентрації варіювали від 0 до 2 М) зі швидкістю потоку 0,22 мл/хв. Подвійне УФ-детектування проводили при 232 нм та 202–242 нм [2].

ЯМР визначення ферментів еноксапарину. Ферменти еноксапарину отримали шляхом розчинення 2–5 мг зразка в 0,6 мл D_2O з натрій-фосфатним буфером (10 ммоль, рН 7,2). Спектри ЯМР записані при 600 МГц на спектрометрі Avance 600. Спектри 2D гетероядерних одиночних квантових кореляцій (HSQC) записані з використанням фазочуттєвого ехо/антиехо часового градієнта (TPPI). Затримка перенесення поляризації була розрахована з співвідношенням $^1\text{J}_{\text{CH}}$ 145 Гц. Експерименти виконані з нульовим значенням і помножені на відповідне аподіювання синусоїдального сигналу до перетворення Фур'є [4].

Висновки. На даний час не існує єдиної ефективної методики визначення еноксапарину натрію. Тому подальшим етапом дослідження є розробка нової методики визначення еноксапарину та перевірка її ефективності.

Джерела та література

1. Патент 10014472 США, МПК 7 А61К 31/727. Enoxaparin and methods of its use / Kern Ch. № 20020128226; заявл. 14.12.2001; опубл. 12.09.2002.
2. Mourier P. A. Chromatographic analysis and sequencing approach of heparin oligosaccharides using cetyltrimethylammonium dynamically coated stationary phases / P. A. Mourier, C. Viskov // Anal. Biochem. 2004. № 332. P. 299–313.
3. Pierre A. J. Analytical and statistical comparability of generic enoxaparins from the US market with the originator product / A. J. Pierre // J. Pharm. Biomed. Anal. 2015. P. 431–442.
4. Mourier P. A. Analytical and statistical comparability of generic enoxaparins from the US market with the originator product / P. A. Mourier, C. Agut, H. Souaifi-Amara, F. Herman, C. Viskov // J. Pharm. Biomed. Anal. 2015. № 115. P. 431–442.

Селезень А. О. – аспірант I року навчання хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Небожук М. Б. – студентка IV курсу кафедри неорганічної та фізичної хімії хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;

Піскач Л. В. – к. х. н., доцент кафедри неорганічної та фізичної хімії СНУ імені Лесі Українки

Фізико-хімічна взаємодія в системі Tl_2SnSe_3 – CdSe

Постановка проблеми. Система Tl_2Se – CdSe – SnSe_2 є перспективним об'єктом дослідження, у зв'язку з можливістю використання проміжних тернарних, тетрарних фаз цієї системи і твердих розчинів на їх основі для виготовлення оптичних матеріалів та сонячних батарей.

Мета дослідження – вивчення взаємодії компонентів по перерізу Tl_2SnSe_3 – CdSe квазіпотрійної системи Tl_2Se – CdSe – SnSe_2 .

Матеріали та методи. Для синтезу зразків системи використовували прості речовини (Tl, Cd, Sn, Se) високого ступеня чистоти. Синтез здійснювали у вакуумованих кварцових контейнерах одноступеневим високотемпературним методом у печі шахтного типу. Максимальна температура становила 1370 К. Гомогенізуючий відпал проводився протягом 350 год при 670 К.

Дослідження фазових рівноваг по перерізу Tl_2SnSe_3 – CdSe проводили методами рентгенофазового та диференційно-термічного аналізів.

Порошкові спектри синтезованих сплавів одержували на приладі ДРОН 4-13 із використанням $\text{CuK}\alpha$ -випромінювання ($10 \leq 2\theta \leq 80$, крок лічильника – $0,05^\circ$, час експозиції – 20 с). Обробку даних здійснювали за допомогою пакету програм PDWin2 та CSD.

Результати дослідження. Під час вивчення підтверджено утворення сполук Tl_2SnSe_3 та CdSe . Tl_2SnSe_3 плавиться конгруентно при 745 К і володіє орторомбічною сингонією (ПГ $Pnam$), CdSe має гексагональну сингонію (ПГ $= P6_3mc$).

Переріз Tl_2SnSe_3 – CdSe виявився квазібінарним у системи Tl_2Se – CdSe – SnSe_2 . Встановлено утворення проміжної нової тетрарної сполуки $\text{Tl}_2\text{CdSnSe}_4$ [рис. 1] з інконгруентним характером плавлення при 860 К, яка є ізоструктурною до сполуки $\text{Tl}_2\text{HgSnS}_4$, що кристалізується в нецентросиметричній тетрагональній сингонії (ПГ $I-42m$) і є надструктурою до структурного типу TlSe [1].

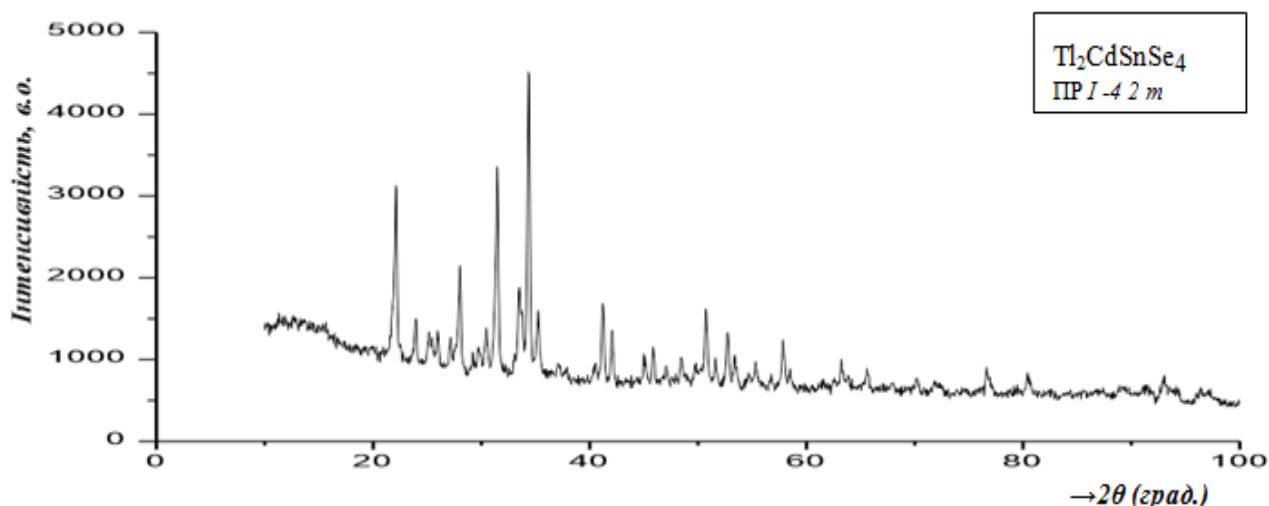

Рис. 1. Порошкограма сполуки $Tl_2CdSnSe_4$

Висновки. Вивчено взаємодію компонентів по перерізу $Tl_2SnSe_3 - CdSe$ квазіпотрійної системи $Tl_2Se - CdSe - SnSe_2$, встановлено існування нової тетрарної сполуки $Tl_2CdSnSe_4$ при температурі 860 К, що кристалізується в тетрагональній сингонії (ПГ $I-42m$).

Джерела та література

1. Фазові рівноваги в системах $Tl_2S(Se) - HgS(Se) - SnS(Se)_2$ при 520 К / Олексюк І. Д., Мозолюк М. Ю., Піскач Л. В., Парасюк О. В. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2010. № 30. С. 19–21.

Тищенко П. В. – аспірант III року навчання хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Іващенко І. А. – к. х. н., доцент кафедри неорганічної та фізичної хімії СНУ імені Лесі Українки;
Пліс І. В., Пацюкевич І. В. – студенти V курсу хімічного факультету СНУ імені Лесі Українки;
Олексюк І. Д. – д. х. н., професор кафедри неорганічної та фізичної хімії СНУ імені Лесі Українки

Фазові рівноваги в квазіпотрійній системі $Cu_2Se - Ga_2Se_3 - In_2Se_3$ при 820 К

Постановка проблеми. Вивчення взаємодії у вказаній системі є цікавим з точки зору пошуку нових сполук та твердих розчинів на

основі халькогенідів, які мають широке практичне застосування, як матеріали для нелінійної оптики, напівпровідникової техніки.

Мета дослідження – встановлення фазових рівноваг в системі $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{Ga}_2\text{Se}_3 - \text{In}_2\text{Se}_3$ при 820 К.

Результати дослідження. Фазові рівноваги у квазіпотрійній системі $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{Ga}_2\text{Se}_3 - \text{In}_2\text{Se}_3$ встановлені при 820 К (рис. 1). При температурі 820 К утворюється моноклінна модифікація сполуки Ga_2Se_3 (пр. гр. Cc) $a = 0,6663(7)$ нм, $b = 1,1653(3)$ нм, $c = 0,6647(9)$ нм, $\beta = 108,87^\circ$, Cu_2Se (пр. гр. $Fm-3m$) $a = 0,5691(4)$ нм, In_2Se_3 (пр. гр. $R3mH$) $a = 0,4052(8)$ нм, $c = 2,8773(5)$ нм. В потрійній системі встановлено існування наступних потрійних сполук: CuGaSe_2 ($I4-2d$), CuInSe_2 ($I4-2d$), CuGa_3Se_5 ($I4-2m$), CuIn_3Se_5 ($I4-2m$), CuIn_5Se_8 ($R3mH$) $a = 1,2317(3)$ нм, $c = 4,5901(2)$ нм, $\text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$ ($P3m$) $a = 0,4028(3)$ нм, $c = 1,6296(5)$ нм, $(\text{Ga}_{0,6}\text{In}_{0,4})_2\text{Se}_3$ ($P6_1$), $(\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$, $0,57 \leq x \leq 0,88$ ($P6_1$). В досліджуваній системі існують значні області гомогенності на основі Ga_2Se_3 (11 мол.% Cu_2Se), яка простягається від 84 до 100 мол.% In_2Se_3 ; $(\text{Ga}_{0,6}\text{In}_{0,4})_2\text{Se}_3$ ($P6_1$), яка простягається від 32 до 40 мол.% In_2Se_3 , періоди елементарної комірки в області її існування змінюються від $a = 0,6827(8)$ нм, $c = 1,9326(2)$ нм для складу $(\text{Ga}_{0,7}\text{In}_{0,3})_2\text{Se}_3$ до $a = 0,6874(6)$ нм, $c = 1,9371(5)$ нм для складу $(\text{Ga}_{0,55}\text{In}_{0,45})_2\text{Se}_3$; $(\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$ ($P6_1$), $0,57 \leq x \leq 0,88$, періоди елементарної комірки в області їх існування змінюються від $a = 0,6978(2)$ нм, $c = 1,9006(1)$ нм для складу $(\text{Ga}_{0,45}\text{In}_{0,55})_2\text{Se}_3$ до $a = 0,7124(3)$ нм, $c = 1,9345(9)$ нм для складу $(\text{Ga}_{0,1}\text{In}_{0,9})_2\text{Se}_3$. В системі утворюються неперервні ряди твердих розчинів: 1) $\text{CuGaSe}_2 - \text{CuInSe}_2$ зі структурою халькопіриту $\text{CuGa}_{1-x}\text{In}_x\text{Se}_2$, пр. гр. $I4-2d$, параметри комірки змінюються від $a = 0,5607(3)$ нм, $c = 1,1025(7)$ нм для CuGaSe_2 до $a = 0,5774(8)$ нм, $c = 1,1560(3)$ нм для CuInSe_2 ; 2) $\text{CuGa}_3\text{Se}_5 - \text{CuIn}_3\text{Se}_5$, пр. гр. $I4-2m$, параметри комірки змінюються від $a = 0,5503(6)$ нм, $c = 1,0978(4)$ нм для CuGa_3Se_5 до $a = 0,5751(9)$ нм, $c = 1,1515(7)$ нм для CuIn_3Se_5 . Інші бінарні і тернарні сполуки утворюють незначні області гомогенності. Між однофазними областями існують такі двофазні області: $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{HPTP CuGa}_{1-x}\text{In}_x\text{Se}_2$, $\text{HPTP CuGa}_{1-x}\text{In}_x\text{Se}_2 - \text{HPTP CuGa}_3\text{Se}_5$ і CuIn_3Se_5 , $\text{HPTP CuGa}_3\text{Se}_5$ і $\text{CuIn}_3\text{Se}_5 - \text{CuIn}_5\text{Se}_8$, $\text{HPTP CuGa}_3\text{Se}_5$ і $\text{CuIn}_3\text{Se}_5 - (\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$, $0,57 \leq x \leq 0,88$, $\text{HPTP CuGa}_3\text{Se}_5$ і $\text{CuIn}_3\text{Se}_5 - (\text{Ga}_{0,6}\text{In}_{0,4})_2\text{Se}_3$, $\text{HPTP CuGa}_3\text{Se}_5$ і $\text{CuIn}_3\text{Se}_5 - \text{Ga}_2\text{Se}_3$, $\text{Ga}_2\text{Se}_3 - (\text{Ga}_{0,6}\text{In}_{0,4})_2\text{Se}_3$, $(\text{Ga}_{0,6}\text{In}_{0,4})_2\text{Se}_3 - (\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$, $0,57 \leq x \leq 0,88$, $(\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$, $0,57 \leq x \leq 0,88 - \text{CuIn}_5\text{Se}_8$, $(\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$, $0,57 \leq x \leq 0,88 - \text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$, $(\text{Ga}_{1-x}\text{In}_x)_2\text{Se}_3$, $0,57 \leq x \leq 0,88 - \text{In}_2\text{Se}_3$, $\text{In}_2\text{Se}_3 - \text{CuIn}_7\text{Se}_{11}$, $\text{CuIn}_7\text{Se}_{11} - \text{CuIn}_5\text{Se}_8$, які обмежують трифазні області.

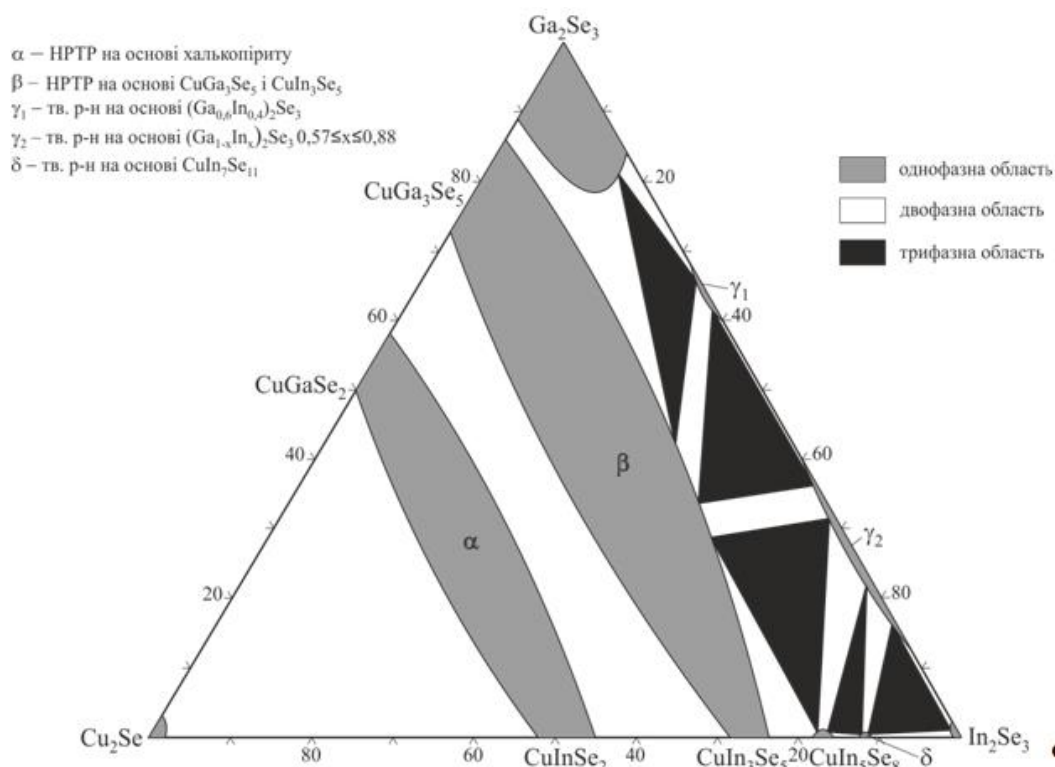

Рис. 1. Ізотермічний переріз квазіпотрійної системи $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{Ga}_2\text{Se}_3 - \text{In}_2\text{Se}_3$ при 820 K

Висновки. Встановлено фазові рівноваги в системі $\text{Cu}_2\text{Se} - \text{Ga}_2\text{Se}_3 - \text{In}_2\text{Se}_3$ при 820 K; підтверджено існування восьми тернарних сполук; встановлено існування двох неперервних рядів твердих розчинів $\text{CuGaSe}_2 - \text{CuInSe}_2$ і $\text{CuGa}_3\text{Se}_5 - \text{CuIn}_3\text{Se}_5$.

Хоменчук А. В. – студентка IV курсу хімічного факультету СХУ імені Лесі Українки;

Савчук Т. І. – к. х. н., доцент кафедри аналітичної хімії та екотехнологій СХУ імені Лесі Українки;

Корольчук С. І. – к. х. н., доцент кафедри аналітичної хімії та екотехнологій СХУ імені Лесі Українки;

Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри аналітичної хімії та екотехнологій СХУ імені Лесі Українки

Сенсор для визначення перхлорат-іонів

Постановка проблеми. Цікавим об'єктом аналізу є дослідження та порівняльна характеристика перхлорат-чутливих сенсорів, а також

пошук нових ефективних аналітичних форм для визначення перхлорат-іонів.

Перхлорати – це аніони, що виникають внаслідок дисоціації перхлорної кислоти та її солей після їх розчинення у воді. Водні розчини перхлоратів мають нейтральну реакцію. Перхлорати і хлорна кислота важко відновлюються [6]. Іон перхлорату є найменш реактивним окиснювачем узагальнених хлоратів. Перхлорат складається з хлору в його найвищому ступені окислення. Хлор в перхлоратному аніоні є замкнутий атомними оболонками і добре захищений чотирма кисневими агентами. Тому він проявляє малу активність. Більшість перхлоратних сполук, особливо солей електропозитивних металів, таких як перхлорат натрію або перхлорат калію, не окислюють органічні сполуки доки не нагрієш їх суміш [5].

Мета дослідження. У зв'язку з небезпекою перхлоратів для людського організму виникає необхідність їх оперативного контролю в об'єктах навколишнього середовища, зокрема, у поверхневих водах, ґрунтах, продуктах харчування [2].

Основною метою є обґрунтування можливості аналітичного застосування сенсорів різного складу та конструкцій для визначення перхлорат-іонів.

Результати дослідження. Існують різні методи визначення залишкових кількостей перхлоратів в ґрунті, воді, продуктах, крові і органах людини.

В основі потенціометричних методик визначення перхлоратів лежить утворення іонних асоціатів (ІА) з катіонними барвниками, які легко екстрагуються органічними розчинниками або на руйнування перхлорат-іонами забарвлених ІА інших аніонів [3–5]. Нами показана можливість створення іон-селективних сенсорів на основі виділеного у твердому вигляді іонного асоціату. Головний компонент перхлорат-чутливого сенсору є електродоактивна речовина (ЕАР) – іонний асоціат метилового фіолетового та ClO_4^- -іону, який синтезується зливанням еквімолярних кількостей вихідних компонентів. Пластифікована мембрана являє собою чотирикомпонентну систему, в склад якої входить: ЕАР, полімерна матриця, розчинник для електродоактивної речовини, який водночас є і пластифікатором, та розчинник полімеру. Вивчення впливу кожного із компонентів цієї системи, а також влас-

тивостей розчинів, які аналізуються, має важливе значення, оскільки саме вони вважаються домінантними в ряді досліджуваних факторів.

Для того, щоб визначити, як впливає природа пластифікатора, нами був досліджений ІСЕ, пластифіковані дибутилфталатом (ДБФ), диоктилфталатом (ДОФ), дибутилсебаценатом (ДБС), трикрезилфосфатом (ТКФ), динонілфталатом (ДНФ) (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив природи пластифікатора на основні електрохімічні характеристики ІСЕ

Пластифікатор, %	$S, \text{мВ/рС}$	$a, \text{моль/л}$	$C_{\min}, \text{моль/л}$
ДОФ, 45	$68 \pm 1,5$	$1 \cdot 10^{-4} - 1 \cdot 10^{-1}$	$6,6 \cdot 10^{-4}$
ДБФ, 45	$44 \pm 1,0$	$1 \cdot 10^{-4} - 1 \cdot 10^{-1}$	$5,8 \cdot 10^{-4}$
ДБС, 45	$41 \pm 1,3$	$1 \cdot 10^{-4} - 1 \cdot 10^{-1}$	$1,7 \cdot 10^{-5}$
ТКФ, 45	$43 \pm 1,4$	$1 \cdot 10^{-4} - 1 \cdot 10^{-1}$	$8,3 \cdot 10^{-4}$
ДНФ, 45	$52 \pm 1,1$	$1 \cdot 10^{-4} - 1 \cdot 10^{-1}$	$5,2 \cdot 10^{-4}$

Висновки. Із одержаних результатів можна зробити висновки, що природа пластифікатора в деякій мірі впливає на крутизну електродної функції. Сенсори пластифіковані ДОФ та ДНФ показують задовільні результати що до крутизна електродної функції 68 мВ/рС та 56 мВ/рС відповідно. Розроблені сенсори можна використовувати для визначення перхлорат-іонів.

Джерела та література

1. Бусев А. И. Колориметрические методы определения неметаллов / А. И. Бусев. М.: Изд-во иностр. лит., 1963. 468 с.
2. Санпин 4630-88. Санитарные правила и нормы охраны поверхностных вод от загрязнения. М.: Минздрав СССР, 1988. 67 с.
3. Burns D. T., Chimpalee N., Harriott M. Flow-injection extractionspectrophotometric determination of perchlorate with brilliant green / D. T. Burns, N. Chimpalee, M. Harriott // Anal. Chim. Acta. 1989. 217. P. 177–181.
4. Burns D. T., Dunford M. D., Sutthivaiyakit P. Spectrophotometric determination of perchlorate after extraction as protriptylinium perchlorate / D. T. Burns, M. D. Dunford, P. Sutthivaiyakit // Anal. Chim. Acta. 1997. 356. P. 141–143.
5. Cotton F. Albert, Wilkinson Geoffrey / Advanced Inorganic Chemistry. New York: Wiley-Interscience, 1988. P. 564.
6. Vogt H. "Chlorine Oxides and Chlorine Oxygen Acids" in Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry / H. Vogt, J. Balej, John E. Bennett, P. Wintzer, S. Akbar Sheikh, P. Gallone // Chem. 2002.

Ярмолюк А. Р., Величко О. В., Островець Т. А. –
студенти IV курсу, хімічного факультету

СНУ імені Лесі Українки;

Гуз Т. С. – аспірант III курсу хімічного факультету
СНУ імені Лесі Українки;

Кормош Ж. О. – к. х. н., професор кафедри
аналітичної хімії та екотехнології

СНУ імені Лесі Українки

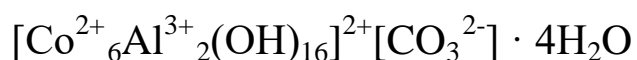
Синтез та аналітичне застосування кобальтвмісного гідроталькиту

Постановка проблеми. Сучасна хімія спрямована на отримання матеріалів із заданими властивостями. Одним з перспективних напрямів є синтез шаруватих подвійних гідроксидів. Природні і синтетичні шаруваті подвійні гідроксиди (ШПГ), так звані гідроталькити, викликають підвищений інтерес дослідників у зв'язку з низкою унікальних властивостей, властивих даному класу матеріалів. Гідроталькити легко піддаються цілеспрямованій модифікації, оскільки склад катіонів в гідроксидних шарах і аніонів в міжшаровому просторі можна варіювати в широких межах, що дозволяє регулювати основні характеристики ШПГ.

Синтетичний гідроталькит застосовують як антацидний агент у фармацевтичній промисловості, використовують у світовому виробництві та переробці пластмас. Кобальтвмісний гідроталькит має виражені магнітні властивості, застосовується в якості прекурсорів нанодисперсних оксидних каталізаторів.

Мета дослідження – одержання синтетичного гідроталькиту методом співосадження нітратів алюмінію і кобальту. Здійснити огляд та аналіз літературних даних.

Результати дослідження. Гідроталькит можна представити наступною формулою:

Для синтезу потрібно приготувати два водних розчини: один розчин містить $\text{Co}(\text{NO}_3)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ і $\text{Al}(\text{NO}_3)_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$ (відношення молей Co/Al 3:1), а інший – NaHCO_3 .

Ці два розчину при кімнатній температурі повільно і одночасно додають по краплях в одну і ту ж посудину, в якому знаходиться диспергований носій з оксиду алюмінію. Метою є досягти, після прожарювання, вмісту кобальту від 13 до 15 % маси. Під час додавання двох розчинів потрібно контролювали рН за допомогою скляного електрода і підтримували постійним, між 6,8 і 7,1.

Твердий залишок виділяють фільтруванням на лійці Бюхнера з багаторазовим і рясним промиванням дистильованою водою; потім його залишають для просушування в печі при 80 °С протягом 16 год.

Далі проводять прожарювання в муфельній печі в потоці повітря.

Висновки. Таким чином, аналіз огляду літератури свідчить про те, що до теперішнього часу вивчення гідроталькітів було незначним.

Оскільки гідроталькіт, як мінерал, може одночасно виступати як катіоно-, так і аніонообмінним матеріалом, його застосовують для каталізації, іонного обміну, у фармації та фотохімії. Особливий інтерес викликає застосування ШППГ як геохімічних бар'єрів для локалізації радіонуклідів. Та методом співосадження солей кобальту та алюмінію було синтезовано кобальт вмісний гідроталькіт.

Джерела та література

1. Gredina I. V. Synthetic analogues of hydrotalcite and the possibility of their use / I. V. Gredina, S. A. Kulyukhin, E. P. Krasavina // Abstracts. XXVII Intern. conf. "Geochemistry of magmatic rocks". Moscow; Koktebel', 2010. P. 64–65.
2. Рыльцова И. Г. Синтез и исследование слоистых гидроксидов, содержащих Кобальт (III) / И. Г. Рыльцова, О. Г. Лебедева // Науч. ведомости Белгород. гос. ун-та. 2008.

Наукове електронне видання на CD-ROM

МАТЕРІАЛИ

**XII Міжнародної науково-практичної конференції
аспірантів і студентів**

**«Молода наука Волині:
пріоритети та перспективи досліджень»**

(15–16 травня 2018 року)

Електронне видання на CD-ROM

Друкується в авторській редакції

Технічний редактор М. Б. Філіпович

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 17,8 Мб.

Тираж 300 прим. Зам. 60. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,

м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65.

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ISBN 978-966-940-156-4

9 789669 401564 >